CHARLES DARWIN

Călătoria unui naturalist în jurul lumii pe bordul vasului Beagle

editura tineretului

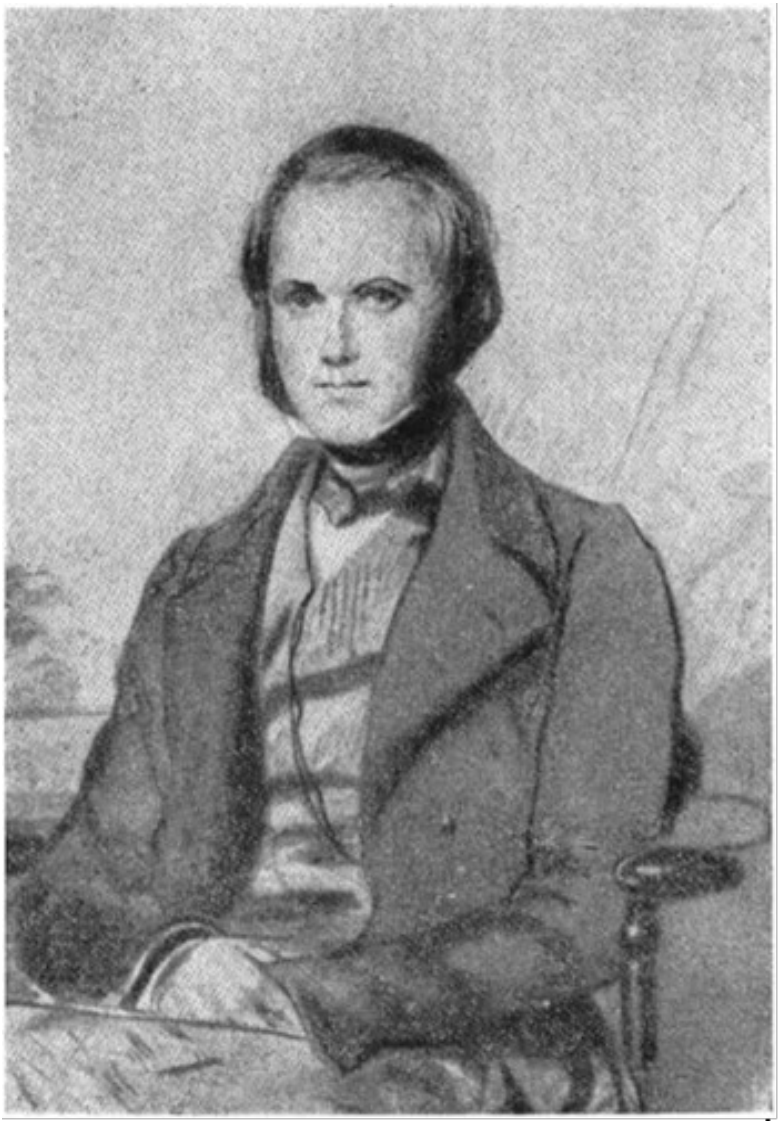

CHARLES DARWIN

Călătoria unui naturalist in jurul lumii pe bordul vasului Beagle

Traducere din limba engleză de
RADU TUDORAN ȘI DINU BONDI

19 5 8
TINERETULUI

NOT EDITUR

Traducerea prezentei ediții — prima în limba romînă — a *Călătoriei unui naturalist in jurul lumii pe bordul vasului „Beagle"* a fost realizată de Dinu Bondi și Radu Tudoran după originalul în limba engleză.

Lucrarea a fost confruntată cu versiunea engleză de Ionel Fuhn, iar verificarea exactității științifice a fost făcută de N. Botnariuc. Con fruntarea cu traducerea în limba rusă a fost făcută de D. Marinescu.

S-a constatat necesară completarea textului cu introducerea și notele explicative din ediția sovietică aparținînd prof. S. L. Sobol, traduse din limba rusă de D. Marinescu. Materialul ilustrativ a fost luat din aceeași ediție — Geografghiz, 1954. Editorii sovietici au folosit desenele și hărțile din raportul oficial al căpitanului Fitz Roy, executate în timpul călătoriei de pictorii și cartografii de pe corabia „Beagle". Ilustrarea animalelor s-a făcut după lucrarea *Rezultatele zoologice ale călătoriei pe corabia „Beagle",* operă în cinci volume sub redacția lui Darwin (Londra, 1839—1845), care, la rîndul său, a fost ilustrată după piesele și animalele împăiate aduse de Darwin din călătorie.

Incepînd cu legendara călătorie a lui Marco Polo, cu explorările de
o îndrăzneală neîntrecută a marilor navigatori Vasco di Gama, Columb,
Magellan și terminînd cu expedițiile științifice ale lui Humboldt, Stanley
sau Micluho Maclai, nenumărați călători-geografi, geologi, biologi, mili
tari și negustori au cutreierat mările și uscaturile planetei noastre lă-
sînd descrieri măiastre și atrăgătoare ale celor ce au văzut.

Spirite îndrăznețe, pline de cutezanță și inițiativă, trecînd prin
împrejurări nespus de grele, prin pericole și aventuri demne de paginile
celor mai fantastice romane, adesea cu sacrificiul sănătății și al vieții,
au înscris în paginile istoriei științei importante descoperiri. Continente,
oceane, mări, lanțuri de munți, insule și fluvii nenumărate au fost de
scrise. în acest mod multe popoare noi au fost cunoscute de europeni.
Nesfîrșita lume a plantelor și a animalelor din toate mările și uscatu
rile a putut fi cercetată.

Credem însă că niciuna din aceste călătorii nu se compară, prin
însemnătatea rezultatelor ei, cu expediția în jurul lumii făcută de
Charles Darwin, între anii 1831—1836.

însemnătatea acestei călătorii nu constă numai în imensul mate
rial de fapte și observații noi adunate de Darwin din domeniul geolo
giei, botanicii și a zoologiei, ci mai ales în aceea că expediția în jurul
lumii a pus bazele concepției științifice despre evoluția lumii vii —
darwinismul.

întreaga operă a lui Darwin, tot ce a lucrat el în decursul vieții

sale destul de îndelungate are un caracter neobișnuit de unitar : totul
este îndreptat spre demonstrarea și dezvoltarea concepției sale evolu
ționiste. Momentul hotărîtor în această operă îl constituie desigur apa
riția lucrării lui capitale *Originea speciilor* (1859), în care se pun bazele
științifice ale biologiei moderne. Dacă tot ce a scris Darwin mai târziu
nu a fost decît argumentarea concepției sale și aplicarea ei la cele mai
diferite probleme generale și speciale ale biologiei, *Călătoria în jurul
lumii,* apărută cu mult înainte de *Originea speciilor* — în 1839 — repre
zintă un moment esențial în procesul de apariție a concepției darwiniste.
Iată de ce în cercetarea modului cum a apărut darwinismul această
carte reprezintă un document neprețuit.

Dar nu numai în aceasta constă însemnătatea *Călătoriei în ju
rul lumii.*

Valoarea ei educativă este neprețuită. Darwin a plecat în această
călătorie la vîrsta de numai 22 ani, avînd convingeri fixiste, așa cum
le avea pe vremea aceea majoritatea covîrșitoare a biologilor. Citind
Călătoria în jurul lumii îți dai seama cum, pas cu pas, faptele observate
de Darwin 'îi pun probleme mereu noi, probleme care îl aduc încetul cu
încetul la convingerea că fixismul este o teorie greșită, la convingerea

că pămîntul și toate viețuitoarele de pe el se transformă încetul cu în
cetul. Dar nu numai faptele au determinat acest lucru. Mai mult chiar,
nu atît faptele cit modul de lucru al lui Darwin. Intr-adevăr, fapte ase
mănătoare, la fel de numeroase și poate chiar și mai multe, au fost.
înregistrate înainte de Darwin de alți naturaliști. Dar ele nu au adus ni
mic nou în esență.

Darwin, deși tînăr, a reușit să lucreze într-un mod cu totul nou.
El nu s-a mulțumit niciodată cu simpla înregistrare, oricît de minuțioasă,
a faptelor. Mintea lui Darwin era în permanentă încordată în încerca
rea de a găsi explicația faptelor observate, chiar a celor mai neînsem
nate. înzestrat în mod cu totul neobișnuit cu un spirit dialectic spontan,
tînărul Darwin căuta întotdeauna explicația fenomenelor întîlnite, legă
turile dintre lucruri, dintre fenomene, dintre procese. El nu se mulțu
mea niciodată cu explicațiile naive ale fixiștilor, după care tot ce apare
de neînțeles se atribuie lui dumnezeu. Iată de ce la Darwin natura
întreagă apare în toată complexitatea și unitatea ei de nezdruncinat.
Orice fenomen, oricît de mic și de neînsemnat, își găsește locul și ex
plicația în această înlănțuire complexă a proceselor în dezvoltarea lor
istorică.

Nimic nu scapă atenției concentrate a lui Darwin. Fie că e vorba
de faptul mărunt-că varza, lingă Rio de Janeiro, nu e atacată de insecte,
fie că e vorba de un instinct neobișnuit al unei păsări sau al unei in
secte, de prezența unor fosile sau de procesul grandios al ridicării lanțu
rilor de.munți și continente, toate sînt examinate cu același interes.
Toate sînt comparate cu alte fenomene similare, toate sînt privite prin

prisma istorică, prin prisma legăturilor lor cu natura înconjurătoare,
găsindu-se totdeauna explicația științifică, în opoziție cu teoriile idea
liste existente pe atunci.

Spiritul critic, în care Darwin reușește să cerceteze natura și să
redea tot ceea ce a văzut, este îmbinat cu o neobișnuită meticulozitate
în muncă. Imensul material geologic și biologic este adunat de marele
naturalist cu cea mai mare grijă. Totul este ambalat și etichetat imediat
— fapt care a evitat orice fel de încurcături. Pe loc, pe teren, atunci
cînd toate impresiile sînt încă vii și puternice, totul este descris în
toată amănunțimea posibilă. Nu numai atîta j Darwin face în același
moment și primele prelucrări și încercări de interpretare a materialului
adunat, căutînd pe loc, în fața materialului, explicația posibilă a feno
menelor. Nimic nu este lăsat pe seama memoriei. Ea este înșelătoare
și poate duce la confuzii grave.

Această metodă de lucru, care reiese din paginile *Călătoriei în
jurul lumii,* transformă descrierea expediției într-un adevărat îndrumă
tor pentru naturaliști. Citind această carte, înveți cum trebuie să lucrezi
pe teren, ce și cum trebuie să observi, cum trebuie să aduni, să descrii
și să prelucrezi materialul observat în timpul expediției.

Există o părere unanimă că din toate lucrările lui Darwin, *Călă
toria în jurul lumii* este cea mai atrăgătoare prin frumusețea ei literară,
prin descrierile ei. Acest lucru este foarte adevărat și el rezultă din
două aspecte ale lucrării. în primul rînd este caracterul atrăgător al faptelor în sine. In fata cititorului se desfășoară o expediție de mare
amploare. Peisaje măreu noi, continente, peripeții neobișnuite trăite
aievea, 'în diferite momente ale expediției, ridică lucrarea la nivelul

celor mai pasionante descrieri de călătorii gustate de publicul cel mai
larg. Dar pe lîngă aceasta, mai este frumusețea descrierilor făcute de
Darwin, a locurilor, a întîmplărilor, a fenomenelor observate. Dacă
citim atent, constatăm că această frumusețe nu rezultă din figuri de stil
deosebite, din expresii poetice, ci din precizia științifică a observații
lor. Descriind un peisaj, descriind munca chinuită a minerilor din
America de Sud, obiceiurile unui animal oarecare, Darwin o face în
cuvinte simple, dar scoțînd totdeauna în evidență ceea ce este esențial,
caracteristic, reliefînd tocmai ceea ce trebuie observat și aceasta con
stituie marele farmec al descrierilor.

Valoarea educativă a lucrării sporește și mai mult prin faptul că
din paginile ei se desprinde cu putere chipul lui Darwin ca om. Este
firesc că în mersul unei călătorii atît de lungi, tînărul naturalist a venit
în contact cu fel de fel de oameni, cu fel de fel de împrejurări, cu variate
obiceiuri, a trecut prin nenumărate peripeții. Iar comportarea lui în
toate aceste ocazii scoate în evidență trăsăturile neobișnuit de fru
moase ale firii sale. Este un tînăr modest, care niciodată nu încearcă
să se situeze pe primul plan în diferite Împrejurări, chiar atunci cînd
rolul jucat de el e cel mai însemnat. Niciodată nu încearcă să facă pa
radă de curaj și de eroism, deși din paginile acestei cărți se vede că
a fost în stare de acte de mare curaj, că de multe ori, din pasiunea de
a vedea și de a cerceta, se avînta în locuri neumblate, expunîndu-se unor
mari pericole, uneori chiar riscîndu-și viața. Atunci cînd e vorba de
demnitatea lui de om, nimic nu o poate călca în picioare. Chiar cu
riscul de a părăsi corabia „Beagle" și deci de a întrerupe călătoria,

Darwin se opune părerilor rasiste ale lui Fitz Roy și în repetate rînduri
își exprimă profunda indignare și amărăciune față de sclavagismul din
America. Aparținînd clasei burgheze a Angliei, Darwin nu poate să-și
dea seama de rădăcina relelor sociale, de căile de lichidare a lor, dar
pătruns de un profund umanism, de sentimentul necesității dreptății
sociale, el își exprimă durerea față de exploatarea muncitorilor albi
și a negrilor sclavi în America de Sud, redînd în trăsături mișcă
toare viața lor chinuită și înaltele lor calități sufletești. în cuvinte
pline de admirație descrie el populația insulelor Pacificului, scoțînd
în evidență totodată nenorocirea adusă acolo de opera „civilizatoare''
a albilor.

Toate aceste calități ale cărții lui Darwin *Călătoria In jurul
lumii* arată oportunitatea și necesitatea apariției ei în traducere
romînească.

Trebuie să spunem cu regret că opera lui Darwin a fost cunos
cută la noi în țară numai unui cerc restrîns de oameni care puteau
procura și citi lucrările marelui naturalist în limbi străine, mai ales în
versiune franceză. Nici o lucrare a lui Darwin, pînă în acest an, nu a
fost tradusă 'în limba romînă. Din această cauză, ideile marelui natu
ralist nu erau cunoscute de oamenii de cultură de la noi, de publicul
larg, doritor de a-și lărgi cunoștințele despre lumea înconjurătoare,

decît din surse indirecte. Cu atât mai îmbucurător este faptul că în de
curs de un singur an apar în limba romînă două Itcrări ale lui Ch. Dar-
win : *Originea speciilor* și *Călătoria în jurul lumii* — lucrări care vor
umple un gol de mult resimțit de literatura noastră științifică, de publi
cul atît de doritor de cultură.

Apariția acestor lucrări vine să sprijine dezvoltarea bogatelor
tradiții ale biologiei materialiste din țara noastră. Prima școală de
biologi din țara noastră — aceea înființată în jurul lui Grigore Cobăl-
cescu, din secolul trecut — a fost o școală darwinistă. Din ea au ieșit
biologi materialiști de seamă, ca : N. Leon, Gr. Antipa, D. Voinov,
E. Racoviță. N. Leon a introdus darwinismul în programele analitice
ale școlilor noastre ; împreună cu Voinov, el a militat activ pentru
apărarea darwinismului ‘împotriva atacurilor reacțiunii. Antipa, ca și
Leon, asimilînd concepția darwinistă din școala marelui naturalist
E. Haeckel, a aplicat această concepție în cercetările sale hidrobio-
logice. Biologul materialist evoluționist E. Racoviță și-a cîștigat faima
mondială ca biolog evoluționist, ca explorator și deschizător de dru
muri noi în biologie. La aceste nume am putea să adăugăm altele nu
mai puțin ilustre, ca ale lui Gh. Marinescu, Victor Babeș, care, fiecare
în domeniul său, au aplicat concepția 'biologică evoluționistă.

Regimul nostru de democrație populară desfășoară o operă vastă
de valorificare și dezvoltare a bogatelor tradiții materialiste. In ca
drul acestei acțiuni apariția în limba romînă a *Originii speciilor* și *Că
lătoriei în jurul lumii* va pune la îndemîna tineretului nostru, a publi
cului larg, dornic de cunoaștere, a specialiștilor, o parte din opera

marelui naturalist englez — a aceluia care a dat naștere concepției
materialiste a biologiei timpurilor moderne. Aceste lucrări nu numai
că vor constitui un stimulent și un instrument neprețuit în cercetarea
naturii, dar ne vor da posibilitatea să înțelegem mai bine eforturile
depuse de înaintașii noștri în opera lor de dezvoltare, de răspîndire și
de apărare a darwinismului în patria noastră.

Apariția *Călătoriei unui naturalist în jurul lumii pe bordul vasului „Beagle"* — titlul complet al lucrării marelui naturalist — la Editura
tineretului, nu este întîmplătoare.

Iată un fragment din prefața prof. S. L. Sobol, traducătorul si în
grijitorul celei mai recente ediții a acestei lucrări apărută în Uniunea
Sovietică, citat care sintetizează în mare măsură caracteristicile
cărții : ’

„...dragostea profundă față de natură... cunoașterea ei științifică...
îmbinată cu dragostea pentru om, care trec ca un fir roșu prin toată
cartea lui Darwin, *au asigurat acestei lucrări o tinerețe veșnică, o vi
talitate inepuizabilă. Tocmai aceste trăsături situează cartea lui Darwin
printre acele opere create de oamenii progresiști ai tuturor veacurilor,
a căror importanță educativă pentru tineret nu va seca niciodată."*

N. BOTNARIUC

București 1957

INTRODUCERE

CĂLĂTORIA LUI DARWIN IN JURUL LUMII ȘI IMPORTANTA EI IN ISTORIA ȘTIINȚELOR NATURII

Călătoria in jurul lumii a micului bric englez „Beagle", sub co
manda căpitanului Robert Fitz Roy, ocupă unul din primele locuri
printre expedițiile științifice cele mai celebre din secolul al XlX-lea.
în istoria cercetărilor geografice se accentuează marea importanță pe
care au avut-o lucrările de ridicări topografice făcute de hidrografii
de pe „Beagle" pentru trasarea pe hartă a contururilor exacte ale
țărmurilor părții meridionale a Americii de Sud și a cursului rîului
Santa Cruz. Dar gloria universală a lui „Beagle" nu se leagă de aceste
lucrări. Elementul capital care a făcut nemuritor numele glorioasei
corăbioare „Beagle" este, fără îndoială, faptul că pe bordul acestui
vas se găsea, în calitate de naturalist al expediției, Charles Darwin.
cel mai mare biolog al secolului al XlX-lea.

Geografii afirmă adesea că Darwin a făcut pentru cunoașterea
naturii din jumătatea meridională a Americii de Sud ceea ce Humboldt
a făcut pentru jumătatea septentrională a ei. Acest lucru este, fără
îndoială, adevărat, dar rezultatul cel mai important al

călătoriei lui Darwin pe „Beagle" constă în faptul că descoperirile și observațiile biologice și geologice făcute de el în America de Sud, pe insulele Galapagos și în alte puncte au pus bazele teoriei evoluționiste a lui Darwin, teorie datorită căreia Darwin, ca să citäm cuvintele lui V. I. Lenin : „...a pus capăt concepției potrivit căreia speciile de animale și plante nu aveau legătură cu nimic, erau întîmplătoare, create de dumnezeu și invariabile, și a pus pentru prima oară biologia pe teren absolut științific, stabilind variabilitatea speciilor și legăturile ereditare dintre ele..."

Însuși Darwin sublinia întotdeauna rolul enorm pe care l-a jucat călătoria pe corabia „Beagle" în formarea concepțiilor sale evoluționiste. El dă amănunte în această privință în *Autobiografia*[*] sa, iar în introducerea la *Originea speciilor,* principala sa lucrare asupra teoriei evoluționiste, scria :

„În timpul cînd mă aflam pe bordul vasului «Beagle» în calitate de naturalist, am fost profund impresionat de anumite fapte privind repartizarea geografică a viețuitoarelor din America de Sud, și de relațiile geologice existente între viețuitoarele actuale și cele dispărute de pe acest continent... faptele amintite păreau să aducă o oarecare lumină asupra originii speciilor — acest mister al misterelor..."[†]

Trebuie, însă, să avem în vedere că acest rezultat extrem de important al călătoriei lui Darwin pe „Beagle" a ajuns la cunoștința lumii abia după 23 de ani de la întoarcerea lui Darwin în patrie, adică în 1859, cînd a văzut lumina zilei cartea sa *Originea speciilor,* și tot de atunci numele corăbiei „Beagle" a fost inseparabil legat de învățătura evoluționistă a lui Darwin. Dar

[*] Charles Darwin, Originea speciilor, pag. 1, Edit. Academiei R.P.R., 1957.

[†] Charles Darwin, Originea speciilor, pag. 45, Edit. Academiei R.P.R., 1957.

rezultatele remarcabile ale expediției aduseseră corăbiei „Beagle" o faimă care ajunsese departe, încă cu multă vreme mai înainte.

în *Autobiografie*, Darwin scria : „Călătoria pe «Beagle» a fost, neîndoielnic, cel mai important eveniment din viața mea și mi-a determinat întreaga carieră...". Acest lucru este adevărat nu numai în sensul că pentru Darwin, care plecase din Anglia cînd încă nu împlinise 23 ani, această călătorie a fost o adevărată școală, care i-a permis să-și formeze deprinderile de cercetător și care i-a determinat definitiv interesele științifice. Enormul material, constînd din fapte din domeniul geologiei și zoologiei, cules de Darwin în timpul călătoriei și prelucrat ulterior, atît de el personal, cît și de o serie de alți cercetă
tori, a format temeiul unui lung șir de lucrări *(Rezultatele zoologice ale călătoriei pe „Beagle",* în cinci volume, sub redacția lui Darwin, 1839—1843; Rezultatele geologice ale călătoriei, în trei volume: voi. I, Structura și distribuția recifurilor coraliene, 1842 ; voi. II, Observații geologice asupra insulelor vulcanice, 1844 ; voi. III, Observații geologice în America de Sud, 1846 ; Monografia cirripedelor actuale și fosile, în patru volume, 1851—1854 ; în sfîrșit, un mare număr de articole de geologie, zoologie și alte probleme, publicate de Darwin în diferite reviste științifice între 1837 și 1858). Toate aceste lucrări, care nu și-au pierdut importanța lor de primul ordin nici pînă în ziua de azi, au fost publicate de Darwin înainte ca *Originea speciilor* să fi văzut lumina tiparului.

Datorită tuturor acestor cercetări ale lui Darwin, rezultatele științifice atît de rodnice ale călătoriei sale pe „Beagle" și numele lui Darwin însuși, considerat ca cel mai mare naturalist — eminent geolog și nu mai puțin eminent zoolog — s-au bucurat de faimă și recunoaștere mondială încă din perioada cuprinsă între anii 1840 și 1860 : el a enunțat remarcabila teorie a recifurilor coraliene, a făcut observațiile cele mai profunde și mai ample asupra proceselor de ridicare și cufundare a scoarței terestre, a cules un material extrem de bogat și în majoritate original asupra lumii abimale a Americii de Sud și a insulelor din oceanul Pacific și a dat o sinteză morfologo-sistematică și paleontologică extraordinar de completă și de precisă asupra crustaceelor cirripede.

Iată care este importanta mondială a acestei călătorii, care l-a format pe Darwin ca cercetător, călătorie care a dat cele mai prețioase rezultate în domeniul geologiei și zoologiei și a pus bazele doctrinei evoluționiste darwiniene.

Călătoria lui Darwin a fost publicată pentru prima oară de el în
1839, în cadrul dării de seamă a căpitanilor Philip King și Robert Fitz

Roy asupra călătoriilor vaselor „Adventure" și „Beagle". Această ediție oficială, care purta titlul *«Dare de seamă asupra călătoriei corăbiilor „Adventure" și „Beagle" ale maiestății sale,* conținînd descrierea explorării țărmurilor meridionale ale Americii de Sud, întreprinse de ele între anii 1826—1836 și a navigației corăbiei „Beagle" în jurul lumii»[‡] constă din patru volume. Primul volum conține descrierea călătoriei vaselor „Adventure" și „Beagle" în America de Sud, sub comanda căpitanului Ph. King, din 1826 pînă în 1830 (în această călătorie Fitz Roy a fost, începînd din 1828, căpitan al vasului „Beagle") și a fost -scris de Fitz Roy din însărcinarea lui King ; al doilea volum, scris tot de Fitz Roy, conține descrierea călătoriei lui „Beagle" din 1831 pînă în 1836 ; al treilea volum, purtînd subtitlul *Jurnal și observații (Journal und Remarks),* reprezintă chiar prima ediție a *Călătoriei* lui Darwin, iar al patrulea volum, purtînd subtitlul *Anexă la volumul II,* conține jurnalul meteorologic, jurnalul de bord al lui „Beagle" și diferite documente în legătură cu călătoria lui „Beagle" sub comanda lui Fitz Roy.

Evident că al treilea volum al acestei ediții, cel conținînd lucrarea lui Darwin, a stîrnit imediat interesul unor cercuri mai largi de cititori : tot în 1839, editorul *Dării de seamă* l-a scos într-un tiraj separat, a cărui copertă purta următorul titlu : „Ch. Darwin — *Jurnalul cercetărilor în domeniul geologiei și al istoriei naturale a diferitelor țări vizitate de corabia „Beagle"...* între anii 1832—1836".

[‡] Narrative of the surveying voyages of His Majesty's ships „Adventure" and „Beagle" between the years 1826 and 1836, describing their examination of the Southern shores of South America, and the „Beagle'"s circumnavigation of the Globe, London, 1539.

După șase
ani, în 1845, cartea a fost publicată de Darwin din nou, sub același
titlu, în care, însă, Darwin a pus în primul loc „istoria naturală" și al
doilea „geologia", dorind parcă să sublinieze astfel că observațiile sale
zoologice au o importanță mai mare. în prefața la această a doua edi-
ne, Darwin arăta că a refăcut puțin textul cărții, cu scopul de a-1 face
accesibil și interesant pentru cercuri mai largi de cititori. Toate edi
țiile ulterioare au rămas identice ca text cu ediția a doua, dar, începînd
ce la ediția a treia (din 1860), pe cotorul cărții și pe pagina dinaintea
titlului a apărut titlul suplimentar sub care cartea a rămas cunoscută
ce toată lumea pînă în zilele noastre : *Călătoria unui naturalist în jurul
lumii pe corabia „Beagle".*

Textul *Călătoriei* cunoscut de noi este rezultatul prelucrării lite
rare a *Carnetelor de note* și a *Jurnalului de drum* pe care Darwin le-a ținut cu minuțiozitate pe drum, notîndu-și zi de zi observațiile, impresiile și gîndurile. Aceste *Carnete de note* și *Jurnal de drum* ale lui Darwin, publicate acum cîțiva ani de nepoata sa Nora Barlow, prezintă un mare interes, deoarece Darwin dezvăluie în ele cu mai multă sinceritate decît în textul *Călătoriei* publicat de el însuși atitudinea sceptică, ce se cristaliza treptat în el în timpul călătoriei, față de dogma in
variabilității speciilor pe care o propovăduia biserica și-și exprimă cu
mai puțină rezervă dezaprobarea față de starea de sclavie a negrilor,
de exterminarea indienilor și în general față de politica colonizatorilor
englezi și de alte naționalități europene în America de Sud și în insu
lele din Oceanul Pacific. Ele permit, în afară de aceasta, să se urmă
rească cursul formării lui Darwin ca savant și să se înțeleagă în ce mod
tînărul Darwin, care nu primise o educație sistematică în domeniul
științelor naturale, a devenit în cursul celor cinci ani de călătorie cer

cetătorul eminent pe care-l cunoaștem.[§]

înainte de a trece la analiza călătoriei și a rezultatelor ei științifice, trebuie să ne ocupăm pe scurt de următoarea chestiune : ce era Darwin în momentul cînd a pornit în călătorie, care era pregătirea sa tehnică și în ce mod alegerea naturalistului pentru o misiune așa de grea și de așa mare răspundere, cum era studiul din punct de vedere al științelor naturii al țărilor depărtate puțin cunoscute și prost sau chiar de loc studiate, a putut cădea asupra tînărului care de-abia părăsise băncile universității, ba încă ale facultății de teologie.

Autorii biografiilor de popularizare ale lui Darwin îl zugrăvesc adesea pe Darwin, cînd era student, ca pe un tînăr ușuratic, pasionat de vînătoare. sport, cai și chefuri și care a pornit în călătorie fără să aibă vreo pregătire solidă în științele naturii. Cine cunoaște, însă, *Autobiografia* lui Darwin, scrisorile sale din Edinburgh și Cambridge unde și-a făcut studiile, și cîteva alte documente referitoare la anii lui de studenție, își dă seama că acest punct de vedere este absolut lipsit de temei.

E adevărat că, după cum povestește el însuși, Darwin a fost un elev cu totul mediocru și n-a arătat nici un interes pentru obiectele care se predau atît în școala medie clasică, cît și mai tîrziu, în anii de studenție, la Edinburgh, unde se pregătea pentru cariera de medic, și apoi la Cambridge, unde s-a strămutat în 1828, hotărît fiind, la stăruința

---

[§] Carnetele de note și Jurnalul de drum au fost folosite de autorul „Introducerii" în studiul de față și în „Notele" la textul lui Darwin din ediția sovietică.

tatălui său, să se facă preot, dată fiind totala lipsă de interes și de plă
cere pentru medicină de care dăduse dovadă.

Aceste rezultate mediocre ale studiilor sistematice urmate de
Darwin trebuie, însă, atribuite în primul rînd lipsei de înțelegere pe
care tatăl său a manifestat-o cu încăpățînare în ce privește interesul
manifestat încă de pe băncile școlii de către tînărul Charles. Dragostea
lui pentru natură și lungile plimbări solitare prin împrejurimile orașu-

JOURNAL OF RESEARCHES

INTO THE

NATURAL HISTORY AND GEOLOGY

OF THE

COUNTRIES VISITED DURING THE VOYAGE OF H M S. BEAGLE ROUND THE WORLD,

UNDER THE

Command of capt. Jfitj iftop, tVfî.

By CHARLES DARWIN, M A , F.R.S.

SECOND EDITION, CORRECTED, WITH ADD1TIONS.

LONDON:

JOHN MURRAY, ALBEMARLE STREET.

1845.

Pagina de titlu a celei de a Il-a ediții a «Călătoriei pe „Beagle".

lui Shrewsbury (în care Darwin se născuse în 1809), „gustul său pentru istoria naturii și în special pentru adunarea de colecții" *(Autobiografie),* extazul său în fața înlănțuirii logice a geometriei euclidiene, atitudinea sa critică față de descrierile naturii din cartea *Minunile naturii* pentru tineret și dorința pe care aceeași carte o aprinsese în el de a călători prin țările tropicale și a verifica personal cît de adevărate sînt cele citite și a colecționa insecte, interesul pentru ornitologie, pasiunea pentru vînătoare și pescuit, studiile particulare de chimie făcute împreună cu fratele său, Erasmus, și în general „calitățile unice, care... dădeau nădejde de ceva bun în viitor" *(Autobiografie),* toate acestea erau ignorate sau nu erau luate în serios nici de tatăl său, nici de profesorii săi. Este, deci, absolut de înțeles acea rezistență intimă pe care o opunea Charles „științei" scolastice care se preda în școli.

Era silit să urmeze calea obișnuită pe vremea aceea în Anglia pentru a se instrui, deși, în propriile lui cuvinte, „nimic nu putea fi mai rău pentru dezvoltarea minții mele decît școala doctorului Butler, deoarece ea era riguros clasică și, în afară de limbile moarte, nu se mai preda acolo decît geografia și istoria antică, și acestea într-o măsură restrînsă".

Același lucru s-a repetat și la Edinburgh și la Cambridge, dar tînărul, deși își făcea formal datoria față de universitate, pregătindu-se o dată pe an, timp de o lună sau două, pentru examene, continua stăruitor să se preocupe de problemele științelor naturii, își alegea în mod foarte just cercul cunoștințelor și prietenilor și știa, chiar dacă nu să-și însușească o cultură sistematică în ce privește științele

naturii, în orice caz să acumuleze cunoștințe așa de vaste și o expe
riență atît de serioasă în diferitele domenii ale științelor naturii, incit
profesorul Henslow, recomandîndu-1 în 1831 ca naturalist pe „Beagle".
nu se conducea nicidecum numai după o simplă intuiție personală.

La Universitatea din Edinburgh, Darwin a studiat doi ani (1825-1827)
Si anume aci, pe lîngă repulsia pronunțată pe care o simțea față
de profesorii săi de medicină lipsiți de orice talent și față de lecțiile
de medicină practică, el a putut pentru prima dată să-și manifeste în
mod serios interesul pentru științele naturii. în Edinburgh el s-a apro
piat de cîțiva oameni de știință, dintre care unii se ocupau cu geolo
gia, iar alții cu zoologia. Printre aceștia din urmă se găsea și Robert
Grant, care ulterior a fost profesor de zoologie la Londra, și McGilli-
vray, custodele muzeului de istorie naturală a Universității din Edin
burgh. împreună cu Grant și cu alt zoolog, Coldstraam, care se ocupa
cu studiul animalelor marine, Darwin făcea mereu excursii pe țărmu
rile golfului Forth, în apropierea căruia se găsește orașul Edinburgh.
Se cunoaște faptul povestit chiar de Darwin că teoria lui Lamarck, pe
care Robert Grant i-a expus-o odată în timpul unei plimbări, nu i-a pro
dus nici o impresie. în schimb, recepționa direct și cu cel mai mare
interes cunoștințele pe care Grant le poseda asupra nevertebratelor
marine, se ocupa el însuși cu studiul lor și se înscrise în cercul stu
dențesc de științele naturii, care purta numele solemn de Societatea
Pliniu. în această societate el a făcut în martie 1827 (avea pe atunci
18 ani) două comunicări : una despre briozoarul Flustra și alta despre

lipitoarea Pontobdella muricata. Carnetul de note din Edinburgh al lui
Darwin conține, în afară de aceste două comunicări, și alte observații
ale lui Darwin asupra nevertebratelor marine.

Aceste două foarte mici lucrări ale lui Darwin sînt remarcabile
prin faptul că dau la iveală nu numai spiritul său de observație, ci și o
mare independență în activitatea științifică, fiecare din ele conținînd
o mică descoperire. Darwin studiase literatura științifică corespunzătoare și, pe baza observațiilor proprii, știuse să arate erorile observatorilor anteriori : formațiile înzestrate cu cili vibratili, care erau considerate drept „ouă" ale briozoarului Flustra, erau de fapt larvele lui, iar corpurile sferice, care erau luate drept primele stadii ale evoluției algei Fucus loreus, erau în realitate învelișurile ouălor lipitorii Pontobdella muricata.

McGillivray se ocupa cu ornitologia, și prietenia lui cu Darwin a
contribuit, fără îndoială, la cunoașterea mai profundă a păsărilor din Scoția de către Darwin. La o ședință a Societății Werner din Edinburgh, Darwin a ascultat odată o comunicare făcută de J. Audubon, ornitolog american vestit pe vremea aceea. Tot în Edinburgh, Darwin a făcut cunoștință cu un negru foarte iscusit la prepararea păsărilor împăiate și l-a angajat cu plată să-i dea lecții. Vînător pasionat, Darwin „înregistra cu grijă fiecare pasăre împușcată în timpul sezonului de vînătoare" *(Autobiografie).*

Mai prost stătea Darwin în Edinburgh cu geologia, deși în acest domeniu el era de pe acum așa de instruit, încît se descurca perfect în controversele dintre neptuniști — partizanii teoriei originii acvatice a rocilor — și plutoniști, care susțineau că toate rocile au apărut în urma fenomenelor vulcanice. Unilateralitatea și orbirea atît a unora cît și a altora îl irita așa de mult, încît în timpul șederii sale la Universitatea din Edinburgh a luat „hotărîrea să nu se ocupe niciodată de geologie" *(Autobiografie).* Cu această frază Darwin termină în *Autobiografie* povestirea modului „cum un profesor, în cursul lecției ținute în timpul unei excursii pe stîncile de la Salisbury, vorbind despre dike-ul bazaltic..., afirma — și aceasta într-mn loc unde eram înconjurați din toate părțile de roci vulcanice — că «dike»-ul este o fisură umplută pe la partea de sus cu sedimente, adăugind ironic că există oameni care afirmă că ar fi umplută pe la partea de jos

cu o masă topită".[**]

Așadar, la Edinburgh și-a pus Darwin bazele cunoștințelor sale în științele naturii. La Cambridge, unde Darwin a petrecut trei ani (1828—1831), el a avut posibilitatea să le lărgească și să le adîncească considerabil, ia aceasta contribuind și apropierea lui de cîțiva din cei mai mari naturaliști care lucrau acolo. Ulterior, Darwin scria : „Timp de trei ani, cît am stat la Cambridge, mi-am pierdut timpul, în privința studiilor academice la fel ca și la Edinburgh sau la școală." *(Autobiografie).* Aceste cuvinte, pe care Darwin le repeta stăruitor și adeseori

[**] Amintim că se numesc ,,dike"-uri (se pronunță daic) bazaltice coloanele de lavă răcită, cu granulație fină, din epocile geologice vechi, care s-au ridicat mai mult
sau mai puțin vertical printre straturile altor roci.

făcîndu-și din aceasta o plăcere, se referă, însă, desigur, numai la „cursurile academice", adică, în cazul de față, la Cambridge, la cursurile de știință teologică. în 1876, Darwin scria în *Autobiografie :* „Ținînd seama de înverșunarea cu care m-au atacat ortodocșii, pare vrednic de rîs faptul că, la un moment dat, am avut intenția să devin preot." De fapt, însă, această intenție nu-i aparținuse lui Charles ; ea îi fusese impusă de tatăl său și acceptată de el ca de un fiu ascultător, dar lepădată pentru totdeauna la prima ocazie care s-a ivit.

La Cambridge, Darwin s-a alăturat din primul moment unui grup de tineri pasionați de entomologie. Scrisorile sale de pe vremea aceea sînt o mărturie a furiei cu care se deda vechii lui pasiuni din școală — colecționarea de insecte. Fauna coleopterelor din Cambridge a fost studiată de el în modul cel mai amănunțit. Darwin a dat dovadă de un talent excepțional în ce privește stabilirea noilor specii și datorită acestui fapt și-a văzut în scurt timp numele tipărit pentru prima oară în cartea marelui entomolog englez Stevens, intitulată *Imaginile in sectelor britanice,* unde sub chipul unuia din gîndaci sta scris : „Prins de Ch. Darwin, Esquire".[††]

Cele cîteva zile petrecute de Darwin în februarie 1829 la Londra au fost consacrate în special stabilirii de legături cu entomologii : acolo leagă prietenie cu Hope, întemeietorul catedrei de zoologie din Oxford, care poseda o vastă colecție de insecte și cu care, în luna iulie a aceluiași an, face o excursie entomologică prin nordul Țării Galilor

[††] „Esquire" (se pronunță escuair) este un titlu de politețe care în Anglia se aplică, mai aies în scris, oricărei persoane care se consideră că are situația socială de „gentleman", adică domn, (n.t.)

(Wales), numindu-1 după aceea „profesorul meu de entomologie" ; apoi face o vizită aceluiași Stevens care încă înainte de a-1 fi cunoscut personal dădea într-o lucrare a sa chipul unui gîndac descoperit de Darwin. Tot în zilele în care se afla la Londra, Darwin „a vizitat Insti tutul Regal, societatea Linne, Grădina zoologică și multe alte locuri frecventate cu asiduitate de naturaliști" (scrisoarea din 26 februarie 1829 către Fox).

Dar cea mai hotărîtoare pentru toată cariera viitoare a lui Dar win a fost cunoștința făcută cu Henslow, botanistul din Cambridge (1796—1861), cu care în scurt timp legă o prietenie strînsă La adunările din cas'a lui Henslow — adunări care în anul 1837 au pus bazele vestitei societăți de științe naturale purtînd numele lui Ray-Darwin —a avut posibilitatea să ia parte la dezbaterea celor mai importante probleme de științe ale naturii. Acolo a făcut cunoștință cu celebrul naturalist W. Wawell (sau Youell), autorul *Istoriei științelor inductive,* a legat prietenie cu L. Jenyns, entomolog și ihtiolog, care mai tîrziu a prelucrat colecția de pești pentru volumul III al *Rezultatelor zoologice ale călătoriei pe „Beagle"* și tot acolo, în sfîrșit, a suferit influența binefăcătoare a lui Henslow însuși, om foarte înzestrat și de o vastă cultură.

A urmat cursurile universitare de botanică ale lui Henslow, a luat parte nelipsit la excursiile științifice de sub conducerea lui Henslow și în toate problemele științifice care-1 frămîntau se sfătuia neîncetat cu Henslow. După ce în primăvara anului 1831 Darwin și-a dat ultimul examen pentru titlul de bacalaureat în științe, Henslow îi făcu cunoștință cu profesorul de geologie A. Sedgwick, pe care l-a rugat să-l ia pe Darwin cu el într-o expediție geologică prin nordul Țării Galilor, deoarece socotea că Darwin trebuie să-și aprofundeze cunoș tințele de geologie printr-o activitate geologică pe teren. Această ex cursie a avut loc în august 1831 și imediat după ce s-a terminat, la în toarcerea sa acasă în Shrewsbury, Darwin găsi scrisoarea prin care Henslow îi propunea să ocupe locul de naturalist pe „Beagle".

În tot timpul studiilor sale la universitățile din Edinburgh și Cambridge, Darwin își completase cu sîrguință prin lectură cunoștințele practice, directe, de științe ale naturii. Chiar și în vacanțele de vară, care „erau în întregime hărăzite distracțiilor", adică vînătorii și excursiilor, avea întotdeauna la el cîte o carte ,,pe care o citea cu interes" *(Autobiografie).* Intr-una din gazetele din Edinburgh din 1888 se putea citi că frații Charles și Erasmus Darwin erau abonați permanenți ai bibliotecii universitare pe care o frecventau mult mai des decît era obiceiul studenților din Edinburgh de pe vremea aceea. Spre sfîrșitul ședерii sale la Cambridge, Darwin a citit două cărți care au făcut asupra sa o impresie deosebit de profundă. Ele se numeau *Introducere în studiul filozofiei științelor naturii* de celebrul astronom J. Herschel și *Descrierea călătoriei în America de Sud* a lui Alexander Humboldt. Aceste cărți, după cum scrie Darwin în *Autobiografia* sa, au aprins în el „dorința arzătoare de a aduce o contribuție măcar cît de modestă la clădirea nobilului edificiu al științei naturii". Influența lui Humboldt a fost așa de mare, încît Darwin s-a hotărît ca la terminarea studiilor universitare să plece cu orice preț în Teneriffe, pe care Humboldt o descria în culori așa de frumoase.

Dar nici aceste cărți, nici savanții prieteni cu Darwin, dintre care mulți, ca, de exemplu, Henslow, Jenyns, WawelQ, erau fețe bisericești, „reverenzi", nu au contribuit nici cît de cît la semănarea în mintea tînărului Darwin măcar a unei umbre de îndoială în realitatea concepțiilor tradiționale religios-dogmatice asupra naturii, pe care le susținea știința oficială de pe vremea aceea. Din contră, nici cunoașterea

superficială a teoriei evoluționiste a lui Lamarck, pe care Darwin o
făcuse cu prilejul convorbirilor sale cu Grant, nici cunoașterea mai
profundă a concepțiilor evoluționiste ale bunicului său, Erasmus Dar
win, nu trezeau în el nici simpatie, nici interes. în momentul cînd
părăsea băncile universității, Darwin nu simțea, nu vedea nici o con
tradicție între știință și religie.

Datele de mai sus arată fără putință de îndoială că pe la mijlocul
anului 1831 Darwin, care nu primise o instrucțiune sistematică în
științele naturii, poseda totuși un vast bagaj de cunoștințe în diferite
domenii ale acestor științe și, ceea ce e mai important, știa să lucreze
independent, să observe, să prindă ceea ce e caracteristic în diferitele
fenomene și să facă uz de metodele tehnice care se folosesc în cerce
tările zoologice, botanice și geologice pe teren. Dacă la aceasta mai
adăugăm că era și un sportiv, un călăreț și vînător excelent, că avea o mare experiență a excursiilor lungi, iar în timpul cit locuise în Cam-
bridge își dezvoltase gustul pentru muzică și pictură, că citea nume
roase cărți de istorie și de beletristică, în sfîrșit, că era un tînăr plin
de bucuria de a trăi și care lega ușor prietenie cu oamenii, se poate
vedea, fără îndoială, în persoana lui Darwin la 22 ani omul pregătit
în toate privințele pentru lunga și greaua călătorie de studii asupra
naturii pe care urma să o întreprindă. Trebuie să mai adăugăm că
Darwin se distingea într-o măsură destul de izbitoare, prin inteligența
și capacitatea sa, de ceilalți tineri de o etate cu el și așa se explică,
fără îndoială, faptul că oameni mult mai în vîrstă decît el și care ocu
pau situații academice înalte se întîlneau adesea și se împriete
neau’ cu el.

împrejurările care au contribuit la numirea lui Darwin în calitate de naturalist pe „Beagle" sînt relatate destul de amănunțit și de precis chiar de Darwin în *Autobiografia* sa și în introducerea la *Jurnalul de drum.* Propunerea i-a fost făcută lui Darwin de profesorul Henslow, datorită faptului că profesorul de astronomie J. Peacock de la Cambridge, căruia i se adresase rugămintea de a recomanda un naturalist pentru „Beagle", nu putuse găsi o persoană potrivită și-l rugase, la rîndul său, pe Henslow să-i vină în ajutor. în scrisoarea sa din 24 august 1831, Henslow îi scria lui Darwin : „Am declarat că dintre toți cel pe care îi cunosc vă consider ca cel mai indicat pentru acest scop. Afirm acest lucru nu pentru că văd în dumneavoastră un naturalist format, ci din cauză că v-ați specializat în colecționarea, observarea și abilitatea de a nota tot ce merită să fie notat în istoria naturii... Să nu cădeți, din cauza modestiei, pradă îndoielii sau temerii în ce privește incapacitatea dumneavoastră, căci — vă asigur — sînt convins că sînteți omul pe care-1 caută."

Dar, cu toată această înaltă prețuire pe care Henslow o acorda lui Darwin, cu toate că Peacock se exprimase că „aceasta este o ocazie fericită, care nu trebuie scăpată", tatăl lui Darwin era cit pe-aci să răstoarne tot planul, oalificîndu-1 drept o întreprindere „inutilă", „absurdă", care va dăuna „carierei duhovnicești" a lui Darwin. Situația fu salvată de unchiul lui Darwin, vestit fabricant de vase de faianță („vase Wedgwood") Josiah Wedgwood, care socotea că Darwin, „făcînd parte din expediție, va continua aceeași cale a studiului naturii pe care merge și acum". Argumentele lui Wedgwood îl convinseră pe

doctorul Robert Darwin, tatăl lui Charles, să-și dea consimțămîntul.

Darwin plecă la Londra pentru a discuta chestiunea cu Fitz Roy. Cîtva timp Fitz Roy evită să-i dea un răspuns hotărît în ce privește acordul său asupra candidaturii lui Darwin. După cum s-a lămurit ulterior, Darwin a aflat că risca foarte serios să fie respins din cauza formei nasului său. Fitz Roy, adept înfocat al lui Lavater, se credea mare fizionomist și „era convins că poate să judece caracterul unui om după conturul trăsăturilor. Și se îndoia că un om cu un nas ca ai meu ar fi putut să aibă destulă energie și hotărîre pentru o asemenea călătorie. Cred însă — conchide Darwin — că mai apoi s-a convins, spre marea lui mulțumire, că nasul meu îl înșelase." *(Autobiografie).*

La începutul lui septembrie, Darwin fu, în sfîrșit, „trecut pe lista de subsistență", adică fu inclus în personalul expediției și i se asigură hrana, pentru care, însă, trebuia să plătească întocmai ca și personalul de comandă al vasului „Beagle" ; contrar, însă, ofițerilor corăbiei, care se găseau în serviciul statului și primeau soldă, Darwin nu primea de la Amiralitate nici un fel de remunerație. Ceva mai mult, el trebuia să-și procure pe socoteala sa echipamentul necesar, utilajul științific și armele de vînătoare și să suporte cheltuielile în timpul excursiilor pe uscat. Cu alte cuvinte, guvernul englez, organizînd această expediție, care, după cum scria Peacock lui Darwin, „urmărește exclusiv scopuri științifice", nu voia să ia asupra sa nici un fel de grjă în ce privește pe naturalistul ei, socotind, evident, că prezența lui printre personalul expediției nu era nicidecum obligatorie. Inițiativa numirii

unui naturalist aparținea lui Fitz Roy și Amiralitatea se mărginea nu
mai să nu-i pună piedici în această privință. Cauza acestei comportări
a Amiralității devine clară dacă luăm cunoștință de scopurile reale, nu
numai oficial mărturisite, ale expediției bricului de război englez în
țările coloniale.

* *

Misiunile încredințate de Amiralitatea britanică, conform docu
mentelor oficiale, expediției vasului „Beagle" sînt precis formulate de
Darwin în rîndurile cu care începe *Jurnalul cercetărilor.* „Instrucțiunile"
Amiralității referitoare la prima și a doua expediție, tipărite în „Rapor
tul" căpitanului King și Fitz Roy și „Memorandum"-ul amănunțit al
hidrografului Amiralității care a făcut echiparea expediției vasului
„Beagle", căpitanul Francis Beaufort (1774—1857), adresat lui Fitz Roy,
indică destul de complet activitatea viitoare a fiecăreia din cele două
expediții.

Prima și principala sarcină atît a primei cît și a celei de-a doua expediții era să facă ridicarea topografică amănunțită a țărmurilor răsăritene și apusene ale Americii de Sud (aproximativ de la paralela de 10° lat. sudică pînă la capul Horn) și a insulelor adiacente. Pe baza acestor ridicări, expedițiile trebuiau să întocmească hărți marine amănunțite care să înlesnească navigația prin acele ape. Din cei cinci ani cît a durat navigația în jurul globului de către „Beagle", cea mai mare parte din timp a fost ocupată tocmai cu această lucrare : „Beagle" a stat în preajma țărmurilor răsăritene și apusene ale Americii de Sud trei ani
și jumătate (de la 28 februarie 1832 pînă la 7 septembrie 1835). în acest
interval de timp, ofițerii de pe „Beagle" au desfășurat în adevăr o acti
vitate foarte intensă, făcînd ridicarea țărmurilor și punerea lor pe
hartă. Cîteva din hărțile întocmite de ei sînt anexate la

„Raport". Dar ele nu reprezentau decît o parte neînsemnată a marii lucrări cartografice care a fost înfăptuită de cele două expediții și în special de expediția din 1831—1836. Fitz Roy a predat Amiralității în total peste 80 hărți ale diferitelor părți ale litoralului și ale insulelor, 80 planuri de golfuri și porturi, indicînd toate locurile de ancorat, și 40 desene-peisaje ale locurilor vizitate.[#]

A doua sarcină, încredințată în special celei de-a doua expediții a lui „Beagle", consta în efectuarea unui număr de măsurători cronometrice într-o serie consecutivă de puncte din jurul globului pămîntesc, cu scopul de a se determina precis meridianele acestor puncte ; importanța științifică și practică enormă a acestei sarcini pentru întocmirea unor hărți precise de navigație a lumii este evidentă. Tocmai pentru aducerea la îndeplinire a acestei misiuni, ,,Beagle" trebuia să navigheze în jurul lumii: ne putem convinge de justețea determinării cronometrice a longitudinilor, cu condiția ca determinarea cu cronometrul a longitudinii unui punct inițial oarecare să coincidă exact cu determinarea similară a longitudinii acelui punct făcută la reîntoarcerea în el a unei corăbii care a făcut înconjurul globului pămîntesc, deoarece 360° longitudine dau o diferență de timp local de 24 de ore. Pentru a se obține o precizie cit mai mare, determinarea timpului local, adică determinarea momentului cînd soarele trece la meridianul punctului respectiv (la amiază), se făcea simultan cu ajutorul a 24 cronometre de precizie. „Nici un vas nu a părăsit țărmurile Angliei cu o colecție așa

[#] Citeva din aceste hărți și o parte însemnată din desene sînt reproduse în ediția de fată.

de mare de cronometre, și anume cu 24, toate fiind foarte bune" — comunica Darwin profesorului Henslow din Devonport la 15 noiembrie 1831. Ca punct inițial sau de plecare pentru facerea măsurătorilor s-a luat Bahia (San Salvador) de pe țărmul Braziliei (13° lat. S), unde „Beagle" se găsea prima oară la 28 februarie 1832 și unde s-a întors a doua oară, după navigația în jurul lumii, la 1 august 1836, după 4 ani, 6 luni și 5 zile. în acest timp, eroarea față de 24 ore a fost egală CE +33", ceea ce la ecuator reprezintă o distanță de 15,2 kilometri, iar la latitudinea de 13°, ceva mai puțin.[§§] Din punct de vedere practic, această eroare este aproape insensibilă, dar pentru vremea cînd își desfășura „Beagle" activitatea, adică pentru epoca din jurul lui 1830, reprezenta un record de preciziune.

Aceste scopuri oficiale, pur științifice, ale expediției cu vasul „Beagle" dezvăluiau destul de sincer adevăratele țeluri pe care le urmă rea guvernul englez echipînd astfel de expediții costisitoare în țări depărtate. „Stăpîna mărilor", după ce-și pierduse coloniile din America de Nord, își îndrepta poftele sale acaparatoare spre America de Sud. Continuînd vechea luptă cu odinioară puternica Spanie, Anglia a luat hotărîrea, în prima treime a secolului al XlX-lea, de a se folosi de tulbu rările interne din republicile latine din America de Sud, care

[§§] „Diferența dintre timpul local a două puncte este egală cu diferența dintre longitudinile lor geografice, socotindu-se astfel: 360° longitudine dau o diferență de 24 ore, 15° longitudine o diferență de 1 oră și 1° longitudine o diferență de 4 minute.
Pe ecuatorul terestru, o diferență de 1 minut de timp reprezintă o distanță de 27,6 km."

încă nu se
consolidaseră bine, întrucît nu era mult de cînd se declaraseră indepen
dente de metropola lor spaniolă.

Argentina, Chile și Peru erau în primul rînd obiectivele expansiu
nii comerciale a Angliei. Englezii pun mina pe tot exportul de piei din
Argentina și Uruguay, care încă de pe la 1830 și ceva luase proporții
enorme, pe aproape tot exportul de salpetru din Peru, care, după cum
spune chiar Darwin, începuse în 1830, „într-un singur an expediindu-se
în Franța și în Anglia pentru suma de 100 000 lire sterline", cumpără pe
preț de nimic minereuri de cupru și de argint din Chile și găsesc că e
mai avantajos să transporte minereul de cupru din Chile în Anglia în
stare neînnobilată pentru a fi prelucrat aci. O mulțime de rezidentă
englezi, începînd cu micii speculanți de tipul lui Lennon și al lui Lory,
descriși de Darwin în *Jurnalul de drum* (prima versiune a *Călătoriei pe
vasul „Beagle"),* și sfîrșind cu afaceriștii de calibru mai mare, ca lordul
Cochrane, Edwards și acel medic englez, care cu investiția făcută intr-o
singură acțiune a unei mine de argint din Chile a cîștigat 24 000 lire
sterline, năpădesc America de Sud.

„Interesele" Angliei în țările din America de Sud iau în fiecare an
proporții tot mai mari și, cu toate că doctrina lui Monroe fusese procla
mată încă din 1823, vasele de război englezești — sub pretextul bine
cunoscut în istorie al protecției rezidenților englezi — staționau în toate
porturile Americii de Sud. Anglia aproviziona pe insurgenți cu arme
și îngroșa rîndurile lor cu mercenari englezi ; amiralul englez Cochrane
comanda flota insurgenților chilieni și ataca flota spaniolă. Adevăratele
dedesubturi ale acestui ajutor plin de „umanitarism" și

„dragoste de
libertate" acordat coloniilor sudamericane ale Spaniei care se revolta
seră contra acesteia au fost dezvăluite cu un cinism nedeghizat de
primul ministru englez Cunningham, care în 1827 scrie : „Dacă vom ști
să procedăm cu destulă abilitate, America spaniolă liberată va deveni
englezească".

Grăbindu-se, însă, să culeagă cît mai repede roadele „ajutorului"
său, Anglia nu era întotdeauna suficient de abilă. Astfel, fiind hotărîtă
să speculeze în folosul ei discordia dintre provinciile din regiunea La
Plata, ea organiză în 1806 o incursiune militară în estuarul fluviului La
Plata cu scopul de a pune mîna pe Buenos Aires și pe Montevideo.
Această încercare s-a terminat cu un eșec scandalos : englezii au întîm-
pinat o rezistență îndîrjită din partea armatei insurgenților și au tre
buit să se întoarcă acasă. Mai reușită, deși cam ca „de operetă", a fost
cucerirea insulelor Falkland.

In *Jurnalul de drum,* Darwin descrie o serie de episoade (pe
care le-a lăsat de o parte în textul definitiv al *Călătoriei* sale), care
ilustrează perfect adevăratul chip al „protectoarei libertății". Purtarea
comandantului lui „Beagle" la Buenos Aires în ziua de 2 august 1832
nu poate fi calificată altfel decît ca purtarea unui învingător într-o
țară cucerită : pretenția autorităților portuare din Buenos Aires de a
face controlul stării sanitare a vasului „Beagle" înainte de a-i da per
misiunea să intre în port, din cauza pericolului de holeră, a fost consi
derată ca o „ofensă adusă pavilionului englez" ; ca răspuns la focul
de tun tras ca avertisment de vasul de pază a coastelor, Fitz Roy a
ordonat „să se încarce și să se pună în poziție de tragere toate tunu

rile de la unul din borduri" și în această stare „Beagle" a trecut „în imediata apropiere a vasului de pază a coastelor", căruia i s-a adus la cunoștință că „dacă va îndrăzni să tragă, îi vom ciurui corpul putre găit cu o salvă completă", iar autorităților portuare li s-a comunicat că „acest incident va fi examinat cu cea mai mare atenție în alt loc".

Descriind acest incident, Darwin face următoarea observație : „E de ajuns să ne facem apariția undeva, că imediat dispare pacea și liniștea".

La 26 iulie (și a doua oară la 5—11 august) 1832, cînd „Beagle" se găsea la Montevideo, i s-a ordonat de către comandantul fregatei engleze staționate acolo ca, în calitatea sa de vas de război, „să se pre gătească de luptă" pentru protejarea... proprietății particulare — era vorba de 400 cai — a unui supus 'britanic, căci fapta guvernului care pusese stăpînire pe acești cai „reprezintă o provocare la război".

„Beagle" — corabie care naviga „în scopuri pur științifice" (cum glăsuiește „Memorandum"-ul lui Beaufort) — era înarmată cu șase tunuri, iar la Rio de Janeiro, la 26 iunie 1832, i s-au adăugat încă „două tunuri lungi, de nouă pfunzi" (adică tunuri care se încărcau cu ghiulele în greutate de nouă pfunzi). „Aceasta — scrie Darwin — ne va da mai multă încredere în ea : în timpul ultimului război au fost cîteva cazuri cînd corăbii foarte micuțe au provocat avarii teribile altora mult mai mari, din cauză că aveau un tun cu bătaie lungă și nu puteau fi atinse de tirul inamicului."

În episodul din Montevideo relatat mai sus, „Beagle" a fost chiar utilizat ca vas de război. Un rol asemănător a jucat „Beagle" și în Tahiti, unde Fitz Roy a îndeplinit misiunea de a obține de la Tahitieni con tribuția de 3000 dolari impusă de guvernul englez pentru

faptul că „un
mic vas sub pavilion englez a fost jefuit de locuitorii insulelor Tuamotu",
dintre care o parte se găsea în al doilea sfert aii secolului al XlX-lea
sub stăpînirea statului Tahiti.

E limpede, așadar, că expedițiile de cercetări tip „Beagle", pe care
le organiza Amiralitatea britanică pentru întocmirea hărților exacte ale
regiunilor în care pe vremea aceea flota comercială nu se simțea încă
destul de stăpînă, în realitate nu urmăreau numai „înalte scopuri
științifice", ci deschideau drumul ofensivei militare și expansiunii
comerciale a Angliei. în cazul concret de față, se pregăteau nu numai
condițiile pentru navigația nestingherită de-a lungul coastelor Americii
de Sud, în ape care prezentau mari pericole pentru vasele de pe vremea
aceea, ci și calea cea mai puțin periculoasă prin acele mări și prin strîm-
toarea Țării Focului din oceanul Atlantic în oceanul Pacific, spre nume
roasele lui insule, spre Noua Zelandă și Australia, unde opera „civili
zatoare" a Angliei era de-abia la început.

Acest lucru nu-1 pricepeau și nu-1 puteau pricepe intelectualii
liberali de tipul lui Darwin, ei înșiși proveniți din mediul burghez,
sincer încredințați că astfel de expediții „erau consacrate unui scop
nobil, acela de a dobîndi cunoștințe noi" („Memorandum"-ul lui Beau
fort). Darwin și savanții prieteni cu el nu erau în stare, pe cît se pare,
să înțeleagă nici măcar faptul că, deși „Instrucțiunile" Amiralității și
„Memorandum"-ului lui Beaufort erau înțesate de indicații în ce pri
vește adunarea de colecții și de informații asupra istoriei naturii țărilor vizitate, Amiralitatea nu voia să suporte nici un fel de cheltuieli de
întreținere și echipare a naturalistului ; ei atribuiau această

măsură
„zgîrceniei" Amiralității.

♦
*

„Beagle" era „o corabie mică, bine construită, cu un deplasament
de *235* tone, înzestrată cu arboradă de barc*** și înarmată cu șase tunuri"
(din „Raportul" lui Fitz Roy). Denumirea de „bric cu zece tunuri" se
referă numai la tipul de război al acestui vas, nu la numărul real de
tunuri cu care era înarmat „Beagle". Cu toate dimensiunile sale reduse
și oarecare defecte de construcție — din cauza cărora, cum le plăcea
ofițerilor lui „Beagle" să spună, orice furtună de pe mările agitate ale
Sudului amenința să răstoarne această „rățușcă scufundătoare" —
„Beagle" a rezistat admirabil tot timpul celor cinci ani de navigație
grea, după ce mai înainte, între 1826 și 1830, făcuse o expediție similară
prin aceleași locuri, împreună cu corabia „Adventure".

După ce a luat sfîrșit expediția din 1831—1836, „Beagle" a mai
făcut încă două expediții : prima dintre ele, care a durat din 1837 pînă
în 1841; sub comanda lui John K. Wickham și cu participarea lui John
Stokes, care luaseră parte la expediția precedentă și erau vechi prie
teni ai lui Darwin, avea drept scop să facă ridicarea hidrografică a țăr
murilor de nord ale Australiei ; îndeplinind această sarcină, Wickham
și Stokes au descris gurile și o parte din văile rîurilor Fitzroy, Victoria,
Flinders etc. ; a doua expediție a durat din 1841 pînă în 1843, sub
comanda lui John Stokes, și s-a ocupat cu ridicarea hidrografică a
țărmurilor Noii Zelande. între 1845 și 1870, „Beagle" a făcut serviciu de

*** Barc se numește un vas de comerț înzestrat cu trei sau patru catarge și cu vele pătrate.

coastă la Southand, la gura Tamisei, după care a fost vîndut unui parti
cular pentru 525 lire sterline.

Darwin avea toate motivele să îndrăgească această „corăbioară
glorioasă", pe care a petrecut aproape cinci ani, deși a avut mult de
suferit în tot acest timp din cauza răului de mare ; punțile lui „Beagle"
erau poreclite de echipaj „stînca pe jumătate acoperită de flux", deoa
rece erau neîncetat spălate de valuri. Dar cel mai serios neajuns de care
sufereau atît Darwin cit și ceilalți membri ai expediției era faptul că
pe corabie nu existau cabine suficient de spațioase. Darwin împreună
cu unul din ofițeri (J. Stokes) 'locuiau în cabina de fia pupa, care servea
în același timp și ca sală de desen. Aci Darwin citea, scria, examina la
microscop și analiza specimenele culese și tot aci dormea într-un hamac
și stătea întins în timpul cînd marea era prea agitată. El lua masa cu Fitz Roy în cabina căpitanului. Cu toată lipsa de confort, el scria tatălui său la 8 februarie 1832 : „Spre marea mea surprindere, găsesc că corabia este un loc excepțional de potrivit pentru orice fel de muncă. Totul se găsește la îndemîna mea, iar faptul că locul e așa de s'trîmt ne obligă să fim așa de ordonați, înciît la urma urmelor din aceasta n-avem decît de cîștigat".

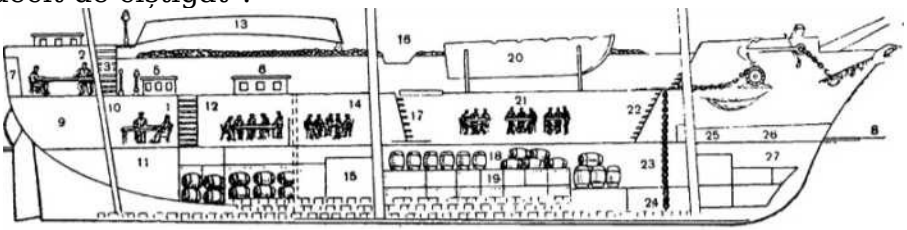

Secțiune schematică prin „Beagle". Desen de F. P. King.

1 — Locul lui Darwin în cabina căpitanului, 2 — Locui lui Darwin în cabina de pe dunetă. 3 — Sertarele
lui Darwin din cabina de pe dunetă. 4 — Busolă marină azimutală. 5 — Spiralul cabinei căpitanului.
6 — Spiralul careului ofițerilor. 7 — Rafturi de cărți. 8 — Linie de plutire. 9 — Cambuza căpitanului-
10 — Cabina căpitanului. 11 — Magazia de pesmeți. 12 — Careul ofițerilor. 13 — Baleniere puse pe-
cavaleți. 14 — Cabina subofițerilor. 15 — Magazia de vin. 16 — Tamburi. 17 — Intrare principală.

18 — Butoaie cu carne de vacă și de porc. 19 — Rezervoare pentru apă. 20 — lolă, 21 — Sala de mese
a matrozilor. 22 — Intrare la forpic. 23 — Magazia velelor. 24 — Puțul lanțului de ancoră. 25 — Lad&
cu scule. 26 — Infirmeria vasului. 27 — Magazia de cărbuni

Din personalul expediției de pe „Beagle" făceau parte : căpitanul
vasului, șeful expediției și conducătorul lucrărilor de ridicări hidrogra
fice Robert Fitz Roy, cei doi locotenenți John Wickham și Bartholomew
Sulivan, -ajutorul conducătorului lucrărilor de ridicări topografice,.
navigatorul John Stokes, medicul Benjamin Bynoe și încă zece ofițeri,.
un șef de echipaj, 42 matrozi și 8 elevi marinari (mousse). Dintre per
soanele care nu făceau parte din echipaj, se găseau pe bordul corăbiei
naturalistul Charles Darwin, maistrul de instrumente John Stabbing'
(angajat de Fitz Roy și plătit de el personal), pictorul și desenatorul
O. Earle, care a fost înlocuit la Montevideo, din cauză de boală, de Ch..
Martens, misionarul R. Matthews, care se dusese în Țara Focului ca să-
convertească la creștinism pe locuitorii acestei regiuni (neputînd, însă,
suporta condițiile aspre de viață din Țara Focului și fiind înspăimîntat
de moarte de „sălbatici", el s-a îmbarcat pe „Beagle" cu destinația Noua-
Zelandă, unde activa ca misionar fratele său) și, în sfîrșit, trei locuitori
din Țara Focului, luați de Fitz Roy cu el în Anglia în timpul expediției'
precedente și care acum se întorceau în patrie.

Robert Fitz Roy (1805—1865), comandantul lui „Beagle", era o per
sonalitate puțin obișnuită. El este cunoscut în cercuri largi nu numai în
calitate de conducător al expediției lui „Beagle", ci și ca un mare geo
graf și meteorolog, autor al unui mare număr de lucrări de meteorolo
gie. Pe lîngă lucrările cartografice enumerate mai sus, făcute sub con
ducerea sa, el și-a înscris numele în istoria cercetărilor

geografice-
prin întocmirea hărții cursului și a văii rîului Santa Cruz din Patagonia
de sud. Această expediție, la care au luat parte 21 persoane, printre care
și Darwin, care a făcut o descriere amănunțită a ei, a durat trei săptă-
mîni (de la 18 aprilie pînă la 8 mai 1834), Urcînd cursul rîului în condiții
grele, pe o distanță de 400 kilometri, fără a ajunge la 'izvoarele rîului

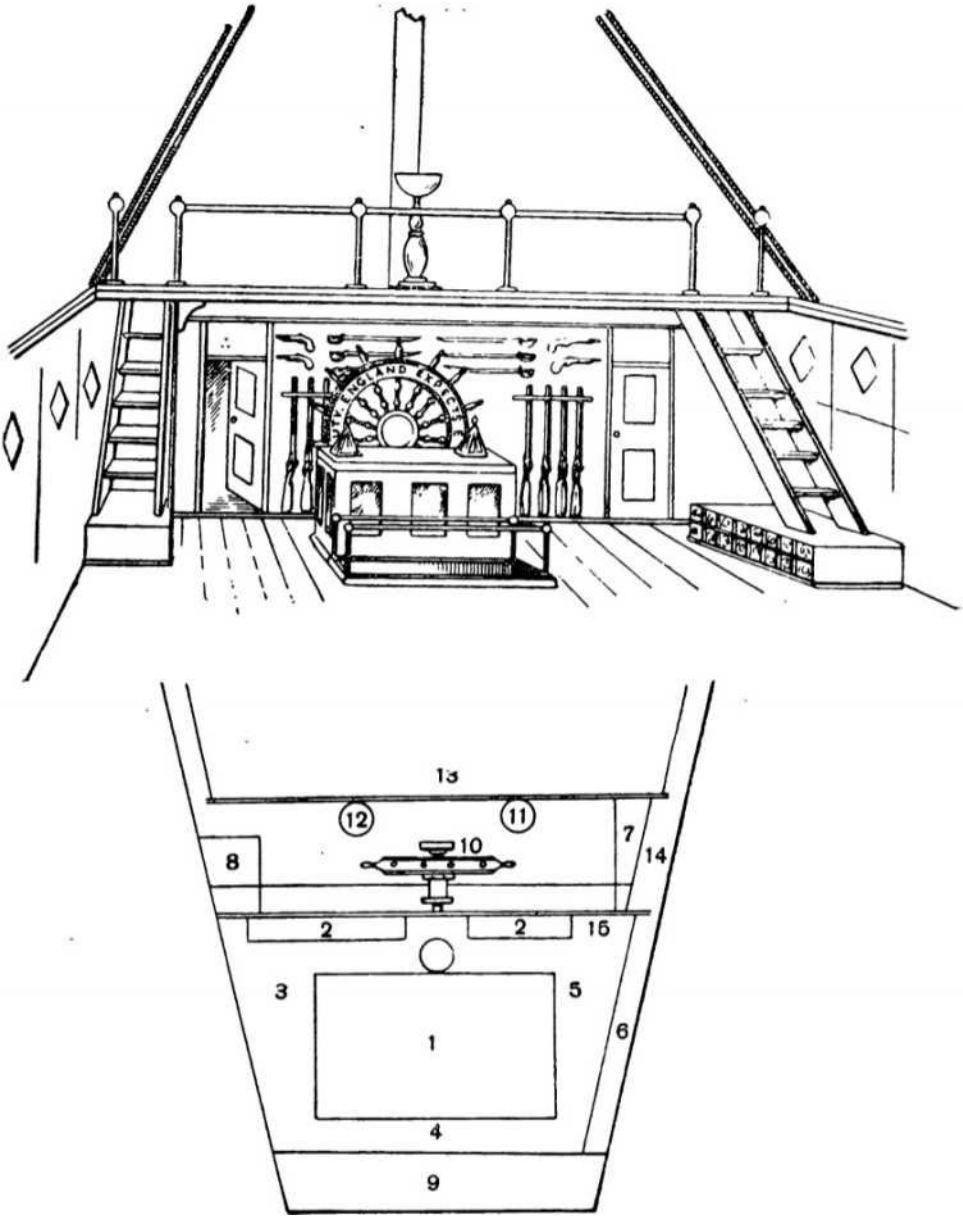

Vedere exterioară și planul dunetei vasului „Beagle".
In cercul din centrul volanului cîrmei s-a așezat desenul pictorului Earle, reprezentînd
pe Neptun cu tridentul său. Desen de F. P. King.

1 — Masă pentru hărți. 2 — Sertarele lui Darwin. 3 — Locul Iui Darwin. 4 — Locul lui Stokes. 5 —
Locul lui F. P. King. 6 — Sertare pentru hărți. 7 — Cabina lui Stokes. 8 — Toaletă. 9 —

Bibliotecă.
10 — Roata cirmei sub acoperișul părții din fată a dunetei. 11, 12 — Compase în cutiile lor. 13 —
Partea din față a dunetei. 14 — Hamac. 15 — Ușă.

ROBERT FITZ

și văzînd numai de la distanță lanțul cu zăpadă al Anzilor, la poalele că rora își are rîul sursa, Fitz Roy a fost silit să se întoarcă înapoi din lipsă de alimente.

Pasionat de meseria sa, Fitz Roy a investit sume destul de mari din banii săi proprii pentru orga nizarea expediției lui „Beagle". Nevoind să re nunțe la executarea inte grală a planului stabilit, care, după cum s-a con statat pe drum, nu s-ar fi putut îndeplini în terme nul fixat de Amiralitate, el și-a procurat de cîteva ori, pentru accelerarea lucrărilor, fără aprobarea Amiralității, mai multe goelete, care au făcut pa ralel cu „Beagle" lucrări de ridicări hidrografice atît pe țărmurile răsări tene, cît și pe cele apusene ale Americii de Sud. Amiralitatea a refuzat ulterior să restituie sumele mari cheltuite de el din banii săi personali.

Darwin a adus omagiu trăsăturilor remarcabile ale caracterului lui

Fitz Roy, inteligenței, energiei și marelui său talent organizatoric. Pe
tărîmul vederilor politice, însă, ei se deosebeau profund : Fitz Roy era
un „tory"[†††] convins, apărător al sclaviei negrilor, promotor al politicii
coloniale reacționare a guvernului englez. Adept orb al dogmelor reli
gioase, el nu era capabil să înțeleagă îndoielile și șovăielile lui Darwin
în ce privește invariabilitatea speciilor, iar mai tîrziu, după cum vom
vedea mai jos, s-a pronunțat contra teoriei evoluționiste a lui Darwin.

Cîtva timp după călătoria pe „Beagle", Fitz Roy a devenit guver
nator al Noii Zelande. Politica sa reacționară, greaua povară financiară
pusă de el pe umerii populației și puterea extraordinară acordată de el
misionarilor au provocat, însă, protestele colonilor în parlamentul englez,
care a fost silit să ceară guvernului rechemarea lui Fitz Roy din postul
de guvernator.

Ultimii ani ai vieții lui Fitz Roy au fost întunecați de tulburări psihice.
Și alți membri ai expediției au fost adevărați exploratori, oameni
instruiți și culți. Cu mulți din ei (Wickham, Stokes, Sulivan, King, fiul
căpitanului King, Bynoe) Darwin a întreținut relații de prietenie mulți
ani după terminarea expediției. Evident că între echipajul unei corăbii
pentru ridicări hidrografice, cum era „Beagle", și echipajul unui vas de
război obișnuit era o diferență ,,simțitoare[1]'. O seară petrecută de Dar
win cu adjutanții principali de pe corabia engleză de război „Samarang",
care se găsea ancorată în Bahia (San Salvador) a silit pe Darwin să
tragă următoarea concluzie : ,,O atare societate de pungași buni de spîn-

[†††] Adept al ideilor partidului conservator englez, (n. t.)

zurat ca acești «tineri gentlemeni» e suficientă pentru a stîrni uimirea
oricărui om de pe uscat" *(Jurnalul de drum).*

Condițiile de viață și de muncă ale matrozilor pe corabie, în gene
ral grele pe vremea aceea, erau agravate pe vasele de război de o dis
ciplină extrem de severă și din cînd în cînd și prin pedepse aspre, care
mergeau pînă la punerea în lanțuri pentru anumite vini. Intr-un loc din
Jurnalul de drum al său, Darwin povestește cazul fugii „de neînțeles"
a marinarilor de pe o anumită corabie, fugă pe care el o explică prin
„lipsa de statornicie" a marinarilor, dar care, desigur, era provocată
de severitatea cu care erau tratați matrozii. Spre cinstea lui Fitz Roy,
trebuie să spunem că el recurgea numai în cazuri foarte rare la pedepse
și căuta să ocupe timpul liber al matrozilor cu diferite distracții. Așa
se poate explica, fără îndoială, faptul că foarte mulți matrozi și ofițeri
care navigaseră cu King și cu Fitz Roy în expediția precedentă, în Țara
Focului, au intrat de bună voie și în echipajul celei de a doua expediții
a lui „Beagle".

În cartea sa *Călătoria unui naturalist,* Darwin nu dă o descriere în
ordine cronologică riguroasă ; deoarece „Beagle" rămînea uneori un
timp foarte lung într-un loc oarecare pentru efectuarea ridicărilor hidro
grafice, iar alteori se întorcea de mai multe ori și la mari intervale de
timp în același loc, Darwin prefera să facă descrierea călătoriei după
criteriul teritorial. Astfel, de exemplu, „Beagle" a vizitat Țara Focului
de două ori, în 1832—1833 și în 1834, dar toate descrierile Țării Focului

sînt concentrate în cartea lui Darwin în același loc, și așa mai departe.
De aceea, pentru ca cititorul să-și poată face o idee despre cum s-a des
fășurat expediția și pentru ca să aibă posibilitatea de a-și culege infor
mațiile în timpul citirii textului lui Darwin, dăm mai jos o scurtă pri
vire cronologică asupra călătoriei.

Plecînd la 27 decembrie 1831 din Devonport, „Beagle" a ajuns la
6 ianuarie 1832 la Teneriffe, iar la 16 la insulele Capului Verde, unde a
rămas (la Santiago) pînă la 8 februarie. Petrecînd ziua de 16 februarie
la stîncile San Paolo, „Beagle" a trecut ecuatorul la 17 și, oprindu-se
o zi (la 20) la insula Fernando Noronha, a ajuns la 28 la orașul Bahia
(San Salvador) din Brazilia. Aci „Beagle" a rămas pînă la 18 martie. între 27 și 30 martie, „Beagle" a lucrat în preajma insulelor Abrolhos,
situate în apropiere de țărmul Braziliei, la 18° lat. S, iar la 4 aprilie a
sosit la Rio de Janeiro. în timpul ridicărilor hidrografice ale lui,,Beagle",
care au durat aci pînă la 5 iulie, Darwin a locuit într-o mică vilă din
golful Botafogo, studiind natura din împrejurimile orașului Rio.

La 26 iulie 1832, ,,Beagle" a ajuns la Montevideo și apoi a rămas
pînă la 10 iunie 1834 pe lîngă țărmurile răsăritene ale Americii de Sud.
Momentele cele mai importante din activitatea expediției în acest timp
au fost: lucrările de la Bahia Blanca (2 septembrie—18 octombrie 1832),
vizitarea în două rînduri a Țării Focului (16 decembrie 1832—25 februa
rie 1833 și 2 februarie—5 martie 1834), vizitarea în două rînduri a insu
lelor Falkland (1 martie—4 aprilie 1833 și 10 martie—6 aprilie 1834) și
urcarea pe rîul Santa Cruz (18 aprilie—8 mai 1834).

în timp ce „Beagle" făcea în 1833 ridicarea țărmurilor

orientale
ale Patagoniei, Darwin făcea o serie de excursii pe uscat prin Argen
tina și Uruguay : de la 28 aprilie la 20 iunie el a stat în Maldonado (la
răsărit de Montevideo), studiind natura din împrejurimi ; timpul de la
10 august pînă la 20 septembrie a fost ocupat de o excursie de la
Carmen de Patagones (aproape de gura lui Rio Negro) pînă la Buenos
Aires, de la 27 septembrie la 21 octombrie, de o excursie de la Buenos
Aires la Santa Fe și înapoi (pe Rio Parana) și, în sfîrșit, de la 14 octom
brie la 28 noiembrie, de o excursie prin Uruguay.

La 12 mai 1834, „Beagle" a plecat de la gura rîului Santa Cruz
(după ce s-a făcut aci revizia și curățarea corpului vasului pus pe uscat),
a trecut prin strîmtoarea Magellan și la 28 iunie se găsea ancorat în
portul San Carlos de pe insula Chiloe de lîngă coasta statului Chile.
De aci înainte, „Beagle" a rămas pe lîngă țărmurile apusene ale Ame
ricii de Sud pînă la 7 septembrie 1835. Aci s-au făcut lucrări de ridicare
hidrografică a grupului de insule Chiloe, arhipelagului Chonos și a în
tregii coaste occidentale de la peninsula Tres Montes la sud (47° lat. S)
pînă la Callao (portul Lima, capitala statului Peru) la nord.

În acest timp, Darwin a făcut o excursie pe uscat prin porțiunea
centrală a statului Chile (14 august—26 septembrie 1834), trecînd peste
Anzi de la Santiago de Chile Ia Mendoza în Argentina peste pasul
Uspallata (14 martie—10 aprilie 1835), și o excursie pe uscat, pe țărmu
rile părții nordice a statului Chile pe traseul Valparaiso — Coquimbo —
Huasco — Copiapo (24 aprilie—5 iulie 1835).

La 7 septembrie 1835, „Beagle" a părăsit țărmurile Americii de Sud
și, plecînd din Callao, a luat direcția spre insulele Galapagos, unde a
ajuns la 15 septembrie. De aci, la 20 octombrie, „Beagle" a

luat drumul
spre insulele Society și, trecînd prin Tuamotu, a ajuns la 15 noiembrie
la insula Tahiti, unde a rămas pînă la 26. Aproape o lună a durat apoi
traversarea de la Tahiti la Noua Zelandă, la a cărei insulă de nord
„Beagle" a acostat (în Islands Bay) la 20 decembrie.

Zece zile mai tîrziu, la 30 decembrie 1835, „Beagle" a luat direcția
Sydney (Australia), unde a ajuns la 12 ianuarie 1836. Din Sydney,
Darwin a făcut o excursie pe uscat prin Noua Galie de sud, (New South
Wales), din care s-a întors la Sydney la 27 ianuarie. La 30 ianuarie „Beagle" a plecat spre Tasmania, unde a rămas de la 5 pînă la 7 februa
rie, după care, trecînd pe lingă țărmurile de sud ale Australiei și făcînd
o oprire (de la 6 la 14 martie) în golful King George (în sud-vestul Aus
traliei), a ajuns la 1 aprilie la insulele Keeling (Cocos) din oceanul
Indian. Explorarea acestei insule a durat pînă la 12 aprilie 1836.

La 29 aprilie 1836, „Beagle" ajunsese deja la insula Mauriciu, în
partea occidentală a oceanului Indian. După ce a părăsit la 9 mai insula
Mauriciu și a trecut pe la capătul de sud al Madagascarului, care se
putea vedea la distanță, „Beagle" a ajuns la baia Simon (Simon's Bay)
de lîngă Cape Town (orașul Capului) la 31 mai. La 1 iunie, Darwin a
plecat în excursie în interiorul țării. La 16 s-a înapoiat, iar la 18, „Bea
gle" a luat direcția spre insula Sf. Elena, unde a ajuns la 8 iulie. La 13
iulie, „Beagle" a plecat spre insula Ascension, unde a stat de la 19 pînă
la 23 iulie.

La 1 august 1836, „Beagle" a aruncat pentru a doua oară ancora
în portul Bahia (San Salvador), încheind astfel navigația sa în jurul
lumii. în sfîrșit, la 6 august, „Beagle" a luat calea spre nord-

est, spre
coasta Angliei. La 12, din cauza vremii rele, s-a oprit la Pernambuco.
La 17, părăsind țărmurile Braziliei, a ieșit în oceanul Atlantic, la 21 a
traversat ecuatorul, de la 31 august pînă la 4 septembrie a stat în Porto
Praya din Santiago (insulele Capului Verde), de la 20 pînă la 24 sep
tembrie în insulele Azore și, în sfîrșit, la 2 octombrie a aruncat ancora
în baia Falmouth, în extremitatea de sud-vest a Angliei.

Terminăm această descriere a drumului vasului „Beagle" cu notele
cu care Darwin își încheie *Jurnalul de drum.*

„2 octombrie 1 8 3 6. După o traversare relativ scurtă, dar pe
vreme foarte rea, am aruncat ancora la Falmouth. Spre surprinderea și
rușinea mea, trebuie să mărturisesc că prima vedere a țărmurilor An
gliei nu a răscolit în mine sentimente mai calde decît dacă ar fi fost
vorba de vreun nenorocit de sat portughez. în aceeași noapte (se dez-
lănțuise o furtună grozavă) am plecat cu diligența poștei la Shrewsbury.

4 octombrie. „Beagle" a plecat la Plymouth, unde va rămîne
pînă la 17.

18 octombrie. „Beagle" a intrat în estuarul Tamisei, vizitînd
în drum Portsmouth și Deal, iar la 28 a urcat în sus pe fluviu pînă la
Greenwich.

7 noiembrie. „Beagle" s-a coborît pînă la Woolwich, unde la
17 echipajul său a fost concediat.

„Beagle" a primit misiunea sa la 4 iulie 1831. Așadar, și-a termi
nat-o într-un răstimp neobișnuit de lung : în cinci ani și o sută treizeci
și șase de zile."

*
★ *

Darwin și-a dus activitatea de colecționare și de studiere

a naturii
în tot cursul călătoriei cu un spirit metodic extraordinar. Toate obser
vațiile și le-a notat extrem de precis și amănunțit, fiind convins că „notațiile fugare" în locul „observațiilor amănunțite" contribuie apoi la
tendința savantului „de a umple lacunele enorme ale cunoștințelor noas
tre cu ipoteze vagi și superficiale". în partea cu care se încheie orima
ediție a *Jurnalului cercetărilor,* Darwin scria : „Să nu te încrezi niciodată
în memorie, căci memoria devine o depozitară nesigură cînd după un
obieot interesant urmează altul și mai interesant”.

Citatul de mai sus este scos din acele pagini ale primei ediții a
Jurnalului cercetărilor în care Darwin relatează despre procedeele de
prelucrare și conservare a materialului pe care le folosea. Această
scurtă schiță a fost dezvoltată ulterior de Darwin în urma propunerii
celebrului astronom John Herschel, devenind un mare articol, care a
fost inclus sub titlul *Geologia* în *Manualul de cercetări științifice*
publicat de Herschel. Articolul lui Darwin prezintă un interes excepțio
nal, deoarece el nu este o simplă înșirare de procedee tehnice de cerce
tări, ci o expunere originală a principiilor metodice ale unui mare cerce
tător, care a verificat prin propria sa experiență profunda importanță
principială a diferitelor deprinderi de muncă pentru întregul mers al
cercetărilor și pentru încheierea lor cu succes. Comparînd acest articol
al lui Darwin cu propria lui activitate în timpul călătoriei și cu rezul
tatele pe care le cunoaștem ale acestei activități, trebuie să tragem con
cluzia că Darwin și-a format o mare parte din procedeele și deprinderile
de muncă chiar de la începutul călătoriei, meditînd stăruitor asupra

lor și verificîndu-le sistematic prin experiență.

Darwin a dat dovadă de o mare preciziune și exactitate în ce pri
vește toate exemplarele de roci, oase fosile, piei de mamifere și păsări,
insecte, moluște, viermi, plante etc. adunate de el. în articolul *Geologia,*
despre care am vorbit mai sus, Darwin scria : „Deoarece valoarea mul
tor exemplare depinde în întregime de cunoașterea stratului sau locali
tății de unde au fost luate, este absolut necesar să se întocmească
pentru fiecare exemplar o etichetă chiar în ziua cînd a fost găsit. Dacă
nu se face acest lucru, colecționarul nu va fi niciodată absolut sigur în
anii următori că etichetele lui și indicațiile de pe ele sînt corecte. Este
foarte penibil să faci etichete pentru fiecare fosilă în parte din același
strat și cu toate acestea este de dorit în cel mai înalt grad să se facă
acest lucru , căci cînd naturaliștii compară ulterior speciile, ei pot
cădea ușor în greșeală ; pe de altă parte, nu trebuie niciodată să se
uite că mult mai mult rău poate rezulta din clasificarea greșită a fosi
lelor decît din lipsa completă a lor... Aceste amănunte pot părea fără
importanță, dar nu mulți știu cum trebuie să fie adunate și păstrate în
ordine colecțiile și acestea sînt rareori transportate acasă fără să se fi
strecurat în ele erori și încurcături."

Citind *Jurnalul cercetărilor* pagină cu pagină, vezi la fiecare pas
că pentru Darwin meticulozitatea și precizia descrierii sînt mult mai
importante decît elocvența prin care se disting foarte multe descrieri
de călătorie. „E scuzabil — scrie el — să cazi în extaz în fața mulțimii
nenumărate de ființe care mișună în mările tropicale, în

general pline

de o viață așa de îmbelșugată ; dar trebuie să recunoaștem că acei naturaliști care descriu în cuvinte așa de cunoscute grotele subacvatice, în care strălucesc mii de frumuseți, după părerea mea fac abuz de expresii înflorite." Pitorescul și bogăția descrierilor lui Darwin se datoresc nu folosirii „expresiilor înflorite", ci sînt rezultatul natural al spiritului lui de observație neobișnuit de fin și talentului lui deosebit de a vedea.

Pe orice și-ar fi pus Darwin privirea, fie că este vorba de secțiunea geologică prin cîmpia Patagoniei, de zborul planat al condorului peste pampas, de alga gigantică Macrocystis cu asociația ei admirabilă de organisme, de rozătorul Ctenomys, care trăiește în vizuini în pămînt și naște pui care văd perfect, dar care apoi orbesc, de „gauchos" și indieni cu metodele lor de prins animalele de stepă, de mineri cu condițiile lor îngrozitoare de muncă și așa mai departe — pretutindeni el surprinde acele amănunte, acele particularități ale fenomenului, care îi permit să prezinte acest fenomen în toată plenitudinea lui, într-un mod deosebit de reliefat, de palpabil.

Un element esențial care a determinat această particularitate a lui Darwin a fost faptul că el nu contempla pur și simplu și descria, ci neîncetat compara, experimenta și de la fenomenul particular trecea la ordinea generală a lucrurilor care au dat naștere acestui fenomen. Darwin însuși era conștient de aceasta și chiar așa recomanda oricărui tînăr naturalist să procedeze. în partea de la sfîrșitul articolului *Geologia,* pe care l-am mai citat, el scria : „Tînărul geolog nu trebuie să uite că strîngerea de colecții este partea cea mai puțin importantă a activității lui. Dacă culege flori, bine face. Dacă are norocul să

găsească oasele
unui oarecare animal superior, el face, după toate probabilitățile, o des
coperire importantă. Dar să nu uite că poate mări considerabil valoarea
fosilelor sale, dacă va pune o etichetă la fiecare exemplar, dacă nu va
amesteca niciodată exemplarele din două formații diferite și dacă va
descrie succesiunea straturilor de unde le-a dezgropat. Ba chiar să-și
propună un țel și mai înalt: întocmind cu maximum de preciziune posi
bilă desenele secțiunilor fiecărei localități pe care o vizitează... colec-
tionînd... studiind cu atenție numeroasele exemplare de roci, formîn-
du-și obișnuința de a cerceta cu răbdare tot ce-i întîlnește ochiul și
comparîndu-1 cu tot ce a văzut și a citit, el va putea deveni în scurt
timp... un bun geolog și cu aceeași certitudine se poate spune că va
simți o satisfacție plină de bucurie datorită conștiinței că a adus contri
buția sa la scrierea istoriei minunatei noastre lumi."

*

„Contribuția" adusă de însuși Darwin a fost, după cum bine se
știe, așa de însemnată, încît în prezent se obișnuiește a se împărți isto
ria biologiei în perioada predarwiniană și cea postdarwiniană. Ceva
mai mult, clasicii marxism-leninismului au subliniat în repetate rînduri
că în fond numai de la Lamarck și în special de la Darwin încoace bio
logia a fost pusă pe temelii științifice și a devenit o adevărată știință.

Aceasta se datorește în primul rînd faptului că Darwin a creat teoria
materialistă a evoluției, ale cărei baze au fost puse în timpul călătoriei

pe „Beagle". Observațiile biologice (în special zoologice) și geologice
făcute de Darwin în timpul călătoriei și ideile care au încolțit în mintea
sa în acest timp au format temelia pe care și-a ridicat după aceea teoria.
sa evoluționistă. Pe de altă parte, aceste observații zoologice și geolo
gice i-au zdruncinat vechile concepții obișnuite despre lumea organică
și l-au condus mai aproape de problema cauzelor naturale ale apariției
speciilor de animale și plante.

De aceea este natural să începem examinarea rezultatelor științi
fice ale călătoriei cu observațiile și ideile geologice și zoologice ale lui
Darwin, care sînt rezultate geografice în sensul larg al cuvîntului, întru-
cît aceste observații ale lui Darwin au furnizat un material extrem de
bogat pentru cunoașterea geografică a țărilor vizitate de el în timpul
călătoriei. în prima perioadă a călătoriei, Darwin se considera în primul
rînd viitor geolog. Chiar la începutul călătoriei, după ce a făcut cunoș
tință cu geologia insulei Santiago, îi vine ideea să scrie „ o carte în
treagă despre geologia" țărilor pe care le va vizita. Primele lucrări
fundamentale publicate de Darwin după întoarcerea sa din călătorie au
fost trei volume de „rezultate geologice ale călătoriei", iar prima teorie
științifică care a făcut celebru numele lui Darwin a fost teoria sa des
pre originea recifelor de corali. Ne vom ocupa de aceea în primul rînd
de rezultatele geologice ale călătoriei.

Materialul cules de Darwin privitor la geologia insulelor din
oceanele Atlantic, Pacific și Indian, a țărmurilor orientale și occidentale
ale Americii de Sud și a Anzilor din Chile reprezintă cea mai impor
tantă contribuție la cunoașterea geologiei acestor țări, care nu și-a

pierdut nici pînă azi valoarea sa. Descrierea cutremurului de pămînt
din Concepcion, a structurii bombei vulcanice de pe insula Ascension.
a ghețarilor din Țara Focului și a arhipelagului Chonos reprezintă tipul
clasic al descrierii acestui gen de fenomene. Toate acestea, însă, cad pe
al doilea plan față de cele trei comunicări geologice extrem de impor
tante făcute de Darwin pe baza observațiilor sale din timpul călătoriei,
formulate de el în formă destul de definitivă încă în prima ediție a
Jurnalului cercetărilor și parțial chiar și mai înainte, în *Jurnalul de*
drum și care și-au căpătat formularea și motivarea definitivă și cea mai
completă în cele trei monografii geologice ale sale.

Prima comunicare se referă la problema naturii insulelor ocea
nice. Darwin stabilește că insulele oceanice situate la mare depărtare
de continente sau sînt formate de corali, sau constau din roci vulcanice
și că „natura vulcanică a acestor insule oceanice este, evident, expre
sia aceleiași legi și urmarea acelorași cauze chimice sau mecanice în
virtutea cărora majoritatea covîrșitoare a vulcanilor azi în activitate
sau sînt situați în apropiere de țărmul mărilor, sau reprezintă niște
insule situate în largul mării. Dezvoltînd mai amănunțit această concep
ție în lucrarea sa despre insulele vulcanice publicată pentru prima
oară în 1844, Darwin a arătat că atît vulcanii continentali, cît și cei
insulari sînt în legătură cu marile fracturi ale scoarței pămîntești, cu faliile care s-au format în cursul ridicării lanțurilor de munți și a con
tinentelor. Această teorie a lui Darwin, care răsturna concepțiile false
ale catastrofiștilor, și-a păstrat neatinsă valoarea sa pînă în primele
decenii ale secolului al XX-lea și a fost primul pas spre

înțelegerea
modernă a acestei probleme importante din punct de vedere teoretic și
practic, după care „distribuția geografică a vulcanilor este în strînsă
legătură nu cu țărmurile mărilor, ci cu liniile de dislocație, și anume
cu fracturile și prăbușirile unor porțiuni din scoarța pămîntească" (vezi
nota 16 la capitolul I).

A doua comunicare importantă a lui Darwin se referă la problema
mișcărilor seculare ale scoarței pămîntești. Urmărind pe un spațiu cu
întindere enormă structura geologică a coastelor orientale și occiden
tale ale Americii de Sud și a Anzilor din Chile, studiind cu atenție pozi
ția la diferite înălțimi deasupra nivelului mării a straturilor de cochi
lii ale moluștelor actuale care locuiesc în mare pe lîngă aceleași coaste,
Darwin a ajuns la concluzia că în timpul ultimelor cîteva perioade geo
logice continentul Americii de Sud a suferit repetate mișcări de ridicare
și scufundare, care au alternat cu perioade de liniște relativă. El dă
un tablou amănunțit al acestor mișcări lente și toate datele care dove
desc caracterul neîndoielnic al lor în a treia, în timp, dintre marile
sale lucrări geologice, și anume in *Observații geologice asupra Americii
de Sud,* publicată în 1846. De neuitat sînt paginile din *Jurnalul
cercetărilor* în care Darwin zugrăvește în trăsături largi de penel istoria
originii cîmpiei Patagoniei și a denudației treptate a Anzilor. Aceste
cercetări ale lui Darwin au adus o confirmare‘convingătoare a teoriei
lui Lyell asupra legilor geologice ale evoluției pămîntului și formează
una din paginile cele mai remarcabile din istoria luptei cu

adepții teo
riei catastrofelor.

În sfîrșit, a treia și cea mai importantă comunicare geologică a lui
Darwin, sugerată în întregime de teoria sa asupra coborîrii și ridicării
continentelor, este teoria asupra recifelor coraliene, care forma conți
nutul primei sale mari lucrări geologice, în ordine cronologică. Expu
nerea acestei teorii — izbitoare prin logica sa riguroasă, prin simplita
tea neobișnuită și prin faptul că îmbrățișează absolut toate aspectele
și particularitățile procesului — a fost scrisă după ce a apărut mono
grafia despre recifele coraliene (1842). Dar chiar în *Jurnalul de drum*
Darwin și-a exprimat ideea sa fundamentală cu destulă claritate. Remar
cabila sa teorie, care-și păstrează valoarea și în ziua de azi, Darwin a
construit-o, după cum relatează în *Autobiografia* sa, încă pe cînd se
găsea pe coasta occidentală a Americii de Sud, cînd încă nu văzuse cu
proprii săi ochi nici o insulă de corali.

„Tot timpul — scrie Darwin — am avut posibilitatea să observ
efectul pe care-1 produceau asupra coastei Americii de Sud ridicarea
uscatului și procesele de denudație și de depunere a sedimentelor. De
aci am ajuns inevitabil la lungi meditații asupra efectului produs de scufundarea uscatului și nu era acum greu de înlocuit depunerea neîn
cetată a sedimentelor cu creșterea coralilor care avea loc de jos în sus.
Astfel făcînd, nu însemna altceva decît a construi teoria formării barie
relor de recife și de atoli... De aceea nu-mi rămînea decît să verific și
să-mi dezvolt concepțiile prin cercetarea atentă a coralilor vii care
formează recifele."

Prezintă interes (deși propriu-zis numai din punct de vedere isto
ric) și observațiile lui Darwin asupra transportului blocurilor eratice de
către ghețarii plutitori (aisberguri) la mari distanțe de roca continentală
și asupra rolului ghețarilor în formarea, la distanță mai mare sau mai
mică de ghețarul care apoi se retrage, a șirurilor de blocuri eratice de
tipul unei morene. Lyell, în luptă cu catastrofiștii, care explicau răspîn-
direa largă a blocurilor eratice pe cîmpii prin „potopul universal", a
propus teoria „drift"-ului, adică a transportului blocurilor eratice de
către ghețarii plutitori. Această teorie a fost susținută multă vreme și
de Darwin, deși după aceea, cînd Agassiz a formulat în 1840 teoria
perioadelor de glaciație pe scară întinsă din Europa, din care cauză
blocurile „eratice" (rătăcitoare) au fost transportate departe spre sud,
el a părăsit parțial teoria „drift"-ului.

Toate concepțiile geologice ale lui Darwin sînt adînc pătrunse de
spiritul învățăturii lui Lyell, care mai tîrziu, cînd Darwin s-a întors în
patrie, a devenit prietenul lui apropiat. Urmînd sfatul profesorului său
Henslow, Darwin a luat cu sine, atunci cînd a plecat în călătorie, pri
mul volum al celebrei opere, revoluționară pentru vremea ei, a lui Lyell,
Principii fundamentale de geologie, care pusese capăt ideilor metafizice
care domniseră pînă atunci asupra catastrofelor de tipul „potopului uni-
versal"î care ar fi format etapele principale ale „istoriei" pămîntului.
Darwin a primit al doilea volum pe cînd se găsea în America de Sud,
în octombrie 1832, curînd după ce descoperise scheletele animalelor
fosile, care i-au zdruncinat pentru prima oară convingerea în

invaria
bilitatea speciilor. Dacă ideile geologice avansate ale lui Lyell au găsit
în Darwin un adept înfocat, în schimb concepțiile biologice tradiționale
dezvoltate de el în al doilea volum al *Principiilor fundamentale* n-au
putut găsi simpatie la Darwin. Din contră, cu vremea el s-a tot depărtat
în acest domeniu de vederile profesorului și prietenului său, care nu
mai după multe șovăieli s-a alăturat teoriei sale evoluționiste.

* *

Plecînd în călătorie, Darwin, care se pregătise la Cambridge să
devină preot, nu era frămîntat de nici o îndoială în ce privește adevărul
dogmei biblice asupra invariabilității speciilor de animale și plante și
asupra creării lor de către dumnezeu. Convingerea sa (bazată pe pro
priile sale observații) în privința justeții teoriei lui Lyell asupra înceti
nelii și duratei extraordinare a proceselor geologice care conduceau
treptat, la modificarea feței pămîntului nu prin catastrofe, ci în urma
acțiunii factorilor obișnuiți, de toate zilele, pe de o parte, și descoperirile
sale paleontologice și zoologice, pe de alta, i-au zdruncinat treptat con
vingerile dogmatice tradiționale.

Ca și cercetările sale geologice, observațiile paleontologice și
zoologice ale lui Darwin au căpătat o largă notorietate și o valoare
de sine stătătoare, independentă de concepțiile evoluționiste pe care
și le întemeia. în formațiile din pampas ale Americii de Sud,
Darwin a descoperit un mare grup de edentate gigantice (de mărimea
rinocerului și a elefantului) dispărute, care trăiau pe acolo în pliocen

și pleistocen (adică la sfîrșitul perioadei terțiare și începutul celei cuaternare). Aceste animale sălbatice, de dimensiuni monstruoase, înrudite de aproape cu tatuul și leneșul pitic din zilele noastre, care trăiesc în America de Sud, au fost descrise amănunțit de anatomistul și paleontologul R. Owen în volumul*! al *Rezultatelor zoologice ale călătoriei pe „Beagle",* după scheletele mai mult sau mai puțin complete aduse de Darwin în Anglia. Darwin a descoperit și animalul ungulat Toxodon, de dimensiuni enorme, actualmente dispărut, ai cărui dinți seamănă cu dinții de rozătoare, animalul enorm, de asemenea dispărut, asemănător cu cămila, numit Macrauchenia, apropiat de lama și de guanaco, un dinte de cal fosil și multe alte forme de animale dispărute, fosile.

Descrierile înfățișării și modului de viață al mamiferelor, păsărilor, reptilelor, amfibiilor, insectelor și altor animale sudamericane, făcute de Darwin pe baza observațiilor sale, sînt cunoscute în cercuri largi nu numai din *Jurnalul cercetărilor,* ci și din *Viața animalelor* a lui Brehm, în care sînt cuprinse multe din ele. Unele din aceste descrieri au o mare valoare, deoarece sînt primele descrieri științifice ale animalelor respective, multe din acestea fiind numite chiar cu numele lui Darwin. Descrierile rozătorului tucutuco (Ctenomys), cobaiului, rozătorului bizcacha, vampirului, jaguarului, pumei, guanacului, struților sudamericani, păsărilor răpitoare care se hrănesc cu stîrvuri, ale colibrilor chilieni, vulpii de Falkland și vulpii din insula San Pecho (în apropiere de Chiloe), ale păsărilor monoglote din Țara Focului și

Chile, ale șopîrlelor din Galapagos, ale broaștelor țestoase, fringillide-
lor și păsărilor imitatoare (Mimus) și multe altele au devenit clasice.
Descrierea mamiferelor, păsărilor, peștilor și reptilelor colecționate de
Darwin se găsește, respectiv, în volumele II, III, IV și V ale *Rezulta*
telor zoologice, întocmite de Waterhouse, Gould, Jenyns și Bell.

Un interes tot atît de mare prezintă și o serie de alte observații
ale lui Darwin asupra animalelor și plantelor ; astfel sînt descrierea
fosforescenței și a coloritului mării, descrierea de o preciziune cu to
tul extraordinară a asociației organismelor la alga gigantică Macro-
cystis pyryfera din genul Laminariei, comparația între fauna lacurilor
sărate din Patagonia și a celor din regiunea Volgăi, observațiile asu
pra migrațiilor sezoniere ale colibrilor pe țărmurile occidentale ale Americii de Sud, descrierea lumii animale a insulelor coraliene, stabi
lirea limitelor distribuției geografice a diferitelor specii de animale și
multe altele, de care vom avea ocazie să ne ocupăm mai departe.

Darwin însuși a declarat în mai multe rînduri că dintre toate ob
servațiile și descoperirile sale, acelea care au jucat un rol deosebit de
mare în formarea concepțiilor sale evoluționiste au fost, în primul rînd,
descoperirea făcută de el, în depozitele cuaternare din pampas, a oa
selor edentatelor gigantice azi dispărute, care prezintă o asemănare
izbitoare cu edentatele mici actuale, locuind prin aceleași locuri, și în
al doilea rînd, faptul stabilit de el al marii variabilități a fringillidelor
din Galapagos și a altor animale care locuiesc pe diferitele insule ale
arhipelagului Galapagos, pe lîngă asemănarea lor generală cu

speciile
apropiate locuind pe continentul Americii de Sud.

Pînă nu de mult se credea în mod curent că Darwin a meditat pen
tru prima oară asupra problemei originii speciilor în 1837, cînd a luat
cunoștință de rezultatele provizorii ale stadiului resturilor de schelete
de animale fosile sudamericane și al reprezentanților faunei insulelor
Galapagos, aduși de el în Anglia. în operele sale, chiar Darwin pre
zintă de obicei chestiunea în felul acesta. Demn de remarcat este însă
faptul că nu numai în prima ediție a *Călătoriei* (din 1839), ci și în a
doua ediție a ei, care a fost scoasă în 1845, adică atunci cînd fusese
deja scris studiul său asupra teoriei evoluționiste (numită astfel în *A
doua schiță,* din 1844), Darwin căuta în tot chipul să-și mascheze ade
văratele concepții, ceea ce a continuat să facă și mai tîrziu, pînă prin
1858—1859, cînd s-a hotărît, în sfîrșit, să se declare pe față într-o ex
punere dezvoltată a teoriei sale.

În niciunul din cele două texte mai vechi ale *Jurnalului* — în
Jurnalul de drum, de care am luat cunoștință de-abia în 1933, și în
Jurnalul și notele din 1839 (acestea din urmă au fost terminate în 1837)
— nu găsim nici un fel de date pe baza cărora să se poată afirma că
încă în timpul călătoriei se conturase la Darwin vreo concepție pre
cisă în chestiunea evoluției speciilor. Putem, însă, constata fără dis
cuție că, începînd aproximativ de la sfîrșitul lui septembrie 1832 —
faimoasele oase ale edentatelor gigantice dispărute au fost găsite pen
tru prima dată de Darwin la Punta Alta, lîngă Bahia Blanca, la 22—23
septembrie — Darwin începe pentru prima oară să mediteze asupra
„...originii speciilor — acest mister al misterelor..." și că, din acest mo

ment, el este cuprins de o mare emoție și tulburare, care, crescînd ne
încetat pe măsură ce călătoria înainta, își atinge apogeul pe insulele
Galapagos, în septembrie-octombrie 1835.

Starea lui Darwin se poate defini chiar prin acest cuvînt de „tul
burare", deoarece în el se petrece o luptă între ideea tradițională, cu
viincioasă, despre invariabilitatea organismelor, convingerea în reali
tatea neîndoielnică a Sfintei Scripturi și a învățăturii biblice despre
crearea animalelor și plantelor, pe de o parte, și faptele observate de
el, care contrazic această învățătură, pe de altă parte. Darwin era
cinstit și nu era capabil să refuze de a merge pînă la capăt în căutarea
explicației unui fenomen pe care nu-1 înțelegea. Așa fiind, vedem că în *Jurnalul cercetărilor* sînt amestecate elemente din vechile convin
geri ale lui Darwin cu îndoielile care l-au cuprins pe drum.

Atît în *Jurnalul de drum,* cît și în *Jurnalul cercetărilor,* Darwin
se folosește în sensul propriu al cuvîntului de noțiunea de „crearea
speciilor". „Se poate considera, după cît se pare, ca destul de probabil
ca numărul insuficient de specii de animale să se explice prin faptul
că din momentul în care această regiune s-a ridicat din mare nu a fost
creat aci nici măcar un singur animal", scrie el în *Jurnalul de drum*
al său la 5 august 1834. Mult mai tîrziu, la 23 martie 1835, raționînd
asupra lipsei de asemănare între organismele de pe versantele opuse
ale Anzilor, el scrie în *Jurnalul cercetărilor* că această asemănare nici
nu era de așteptat, „neputîndu-se admite că aceleași >specii au fost
create în două locuri diferite". E drept însă că în ediția din 1839 el
adaugă la acest pasaj o notă în care face cu cea mai mare precauție

aluzie la posibilitatea altei interpretări : „întregul raționament se ba
zează, firește, pe ipoteza invariabilității speciilor ; altminteri, diferența
dintre speciile din aceste două regiuni ar putea fi considerată ca un
fenomen care apare *datorită diferenței de condiții (de viață)*[###] produse
în decursul timpului".

Inutil să spunem că în părțile mai vechi ale *Jurnalului cercetă
rilor* cuvintele „planul grandios... după care s-au creat ființele vii" sau
„forța creatoare" sînt folosite de Darwin în sensul lor cel mai direct.
Dar în capitolul despre insulele Galapagos, cuvintele „forța creatoare",
„au fost create", „au fost făcute" sînt asociate de Darwin, care conti
nuă încă să se folosească de această terminologie din ce în ce mai des
cu expresii care arată îndoială și chiar în ediția din 1839 Darwin ter
mină concluzia sa despre asemănarea izbitoare dintre locuitorii din
Galapagos și cei din America de Sud cu cuvintele : *„Ea* (această ase
mănare) *poate li explicată din punctul de vedere al multor autori,* spu-
nînd că forța creatoare a acționat după aceeași lege pe un spațiu foarte
întins". El se ține parcă la distanță de acești „mulți autori" și de o
astfel de explicație, despre care vorbește pe un ton de mare îndoială.
Cu toate acestea, în a doua ediție, din 1845, el nu se poate hotărî la
ceva mai mult decît să înlocuiască această frază cu întrebarea directă:
„De ce (locuitorii băștinași ai insulelor Galapagos) au fost creați după
tipul american de organizație ?" dar nu renunță la cuvintele

[###] Aceste cuvinte subliniate de mine sînt excluse din a doua ediție a Călătoriei unui naturalist (din 1845), ceea ce reprezintă încă un exemplu de prudentă extremă din partea lui Darwin.

„au fost
creați".

Dar, după cum știm astăzi cu certitudine din ciorna unei notițe
găsite în 1935, scrisă de Darwin la fața locului, în insulele Galapagos,
în septembrie 1835, vechile sale convingeri în invariabilitatea speci
ilor erau deja complet zdruncinate pe vremea aceea. Descriind în
această notiță variabilitatea manifestată pe scară largă a animalelor din Galapagos, asemănarea lor generală cu animalele din Chile și așa
mai departe, Darwin ajunge la concluzia că „ele reprezintă numai va
rietăți" ale animalelor americane, care au apărut pe insulele izolate
ale arhipelagului Galapagos sub influența condițiilor speciale de viață:
„Dacă există un cît de mic temei pentru aceste observații, zoologia ar
hipelagurilor merită pe deplin să fie studiată ; căci tocmai *astfel de
fapte ar submina invariabilitatea speciilor"*[§§§]

Observațiile făcute în Galapagos au tulburat așa de mult pe Dar
win încît, evident, n-a încetat să mediteze asupra lor în tot timpul
drumului parcurs după aceea. Dovadă este remarcabila însemnare fă
cută de la 17—19 ianuarie 1836 în *Jurnalul de drum* și care n-a apărut
în edițiile publicate ale *Călătoriei.* Raționînd asupra originalității fau
nei australiene și asupra particularităților larvei leului furnicilor, care
face parte din același gen cu leul furnicilor european, dar este de altă
specie, Darwin pune întrebarea în ce mod au putut apărea în două
regiuni ale lumii, așa de depărtate una de alta, forme apropiate și to
tuși diferite. Pe un ton semiironic, el vorbește despre

[§§§] Vezi revista Nature, voi. 136, nr. 3436, din 7 septembrie 1935. Sublinierea este
a traducătorului rus.

necesitatea de a
se admite pentru explicarea acestui fapt că astfel de forme asemănă
toare și totuși diferite au putut fi create fie de doi creatori diferiți,
fie de un singur creator, care „a făcut o pauză în timpul lucrului" și
a creat în epoci geologice diferite același lucru în variante diferite,
cu alte cuvinte, Darwin se simte parcă obligat să recunoască că doc
trina creării speciilor conține contraziceri intrinsece și nu poate ex
plica întregul ansamblu al fenomenelor biologice observate în realitate.

Comparînd toate datele citate imediat mai sus, trebuie să ajun
gem la concluzia neîndoielnică că timpul petrecut de Darwin pe insu
lele Galapagos a fost momentul în care s-a produs o cotitură în ce
privește schimbarea concepțiilor lui Darwin în chestiunea apariției
noilor specii de animale și plante. Studiul *Jurnalului cercetărilor* arată,
însă, că observațiile făcute în Galapagos au putut juca acest rol nu
mai din cauză că întregul curs anterior al progresului făcut de Darwin
în timpul călătoriei l-a pregătit pentru a interpreta și aprecia cum se
cuvine aceste observații.

De acest lucru ne putem convinge în mod foarte concret, compa
rînd concepțiile tînărului Darwin cu acelea ale lui Fitz Roy, care în
„Raportul" său a făcut și el o descriere a fringillidelor conirostre din
Galapagos, dar vedea totul cu absolut alți ochi decît Darwin. însuși
faptul că Fitz Roy a introdus în „Raportul" său considerente asupra
naturii fringillidelor din Galapagos — el nu se ocupă în general cu
chestiuni de zoologie — sugerează ideea că aci a avut loc o polemică
directă cu Darwin, care, după cum se știe, nu se potrivea cu Fitz Roy

la impresii și idei. în contrazicere cu Darwin, Fitz Roy face următoa
rea caracterizare a acestor fringillide, tipică pentru un creaționist,
adică un adept al doctrinei creației și invariabilității speciilor : „Toate
păsărelele care locuiesc pe aceste insule acoperite de lavă au ciocuri scurte, foarte groase la bază, în felul ciocului de botgros. Aceasta este,
se vede, una din acele (manifestări) minunate ale solicitudinii înțelep
ciunii infinite, datorită căreia fiecare creatură plăsmuită de ea este adap
tată locului pentru care a fost destinată. Pentru ciugulirea insectelor
sau semințelor care se găsesc pe lava tare ca fierul, superioritatea
acestor ciocuri față de acelea mai delicate nu poate fi, cred, pusă la
îndoială ; de altfel, poate că există și alt scop pentru care ele sînt așa
de puternice și de mari"[****]

S-a semnalat deja mai sus rolul pe care l-au jucat în formularea
concepțiilor lui Darwin ideile geologice avansate ale lui Lyell. în ade
văr, de la un capăt la altul al textului *Jurnalului cercetărilor* vedem
cum Darwin își însușește doctrina lui Lyell, aplicînd-o succesiv la gru
puri din ce în ce mai mari de fenomene pe care le observase. El nu
scapă nici o ocazie de a scoate în evidență de fiecare dată

[****] Observăm că Fitz Roy, care era un om cu convingeri reacționare atît în politică, cît și în știință, avea cea mai mare repulsie pentru teoria evoluționistă a lui Darwin și, curînd după ce a ieșit de sub tipar Originea speciilor, a publicat în ziarul Times, sub pseudonimul Senex, două note în care demonstra adevărul indubitabil al legendelor biblice despre crearea plantelor, animalelor și a omului (aceleași concepții au fost dezvoltate amănunțit de el într-o anexă specială la volumul II al „Raportului" în 1839). Citind aceste note, Darwin a văzut imediat în autorul lor, cu tot pseudonimul său, „urechile creaționiste" ale lui Fitz Roy : „Sînt sigur — scria el lui Lyell —că sînt scrise de Fitz Roy... păcat că nu a adăugat și teoria sa, după care Mastodontul și altele au dispărut din cauză că ușa corăbiei lui Noe era prea strimtă". Vezi amănunte în S. L. Sobol, Revista de biologie generală, voi. I, nr. 1, pag. 96—97, 1940.

lipsa de
fundament a teoriei catastrofelor a lui Cuvier și a adepților lui și, in
vers, de a sublinia importanța factorilor fizici obișnuiți, de toate zi
lele, care, acționînd fără încetare în decursul unor perioade enorme
de timp, conduc la modificări geologice grandioase.

Vom vedea mai departe cum principiul fundamental al lui Lyell
— acela că pentru explicarea fenomenelor trecutului trebuie să se
caute cauze de ordin obișnuit și să se țină seamă necontenit de facto
rul timp (principii care, în treacăt fie zis, fuseseră exprimate, cu 80 de
ani înainte de Lyell, de marele M. V. Lomonosov în lucrarea sa *Despre
straturile pămîntului)* — începe să fie aplicat de Darwin și la explicarea fenomenelor biologice (contrar lui Lyell însuși, care în ce privește fenomenele biologice dădea dovadă de inconsecvență). în această privință, toate raționamentele lui Darwin asupra mamiferelor fosile, asupra raportului lor cu formele actuale înrudite cu ele, asupra cauzelor extincției lor (trebuie, de altfel, să relevăm că partea cea mai esențială a raționamentului asupra cauzelor extincției a fost adăugată de Darwin în ediția din 1845, pag. 210—213) în sfîrșit, examenul interesant în cel mai înalt grad al chestiunii : în ce condiții au putut trăi mamiferele gigantice dispărute ale Americii de Sud sînt o dovadă cît
de profund asimilase Darwin doctrina lui Lyell și cu cîtă originalitate
aplica el această doctrină.

Evident că sub influența acelorași *Principii fundamentale de
geologie* a acordat chiar de Ia începutul călătoriei o mare atenție

chestiunii distribuției geografice a speciilor de animale și plante, a
modurilor de lărgire a arealului (vezi, de exemplu, observația sa rela
tivă la popularea recifelor coraliene, nou formate, nota sa asupra mo
dului cum se pot răspîndi rozătoarele pe insule depărtate una de alta,
asupra modului în care diferite grupuri de păsări populează insulele
oceanice, asupra transportului semințelor de plante de către valuri,
asupra relației geografice dintre animalele actuale și cele dispărute
— capitolul VII — etc.).

E explicabil, deci, că, în timpul ședерii sale pe insulele Galapagos,
Darwin a putut aplica în toată amploarea la explicarea particularități
lor florei și faunei lor atît factorul geografic („amprenta originii ame
ricane" pe lingă izolarea acestor insule), cît și factorul timp (formarea
pe niște insule izolate, apărute într-o epocă geologică recentă, a unor
specii endemice proprii).

E de observat că și alte elemente ale viitoarei doctrine a lui Dar
win — și în primul rînd lupta dintre specii pentru existență — își au
sursa în observațiile făcute de el în timpul călătoriei pe „Beagle".
Moartea în masă a animalelor în pampas în timpul secetei, înlocuirea
speciilor indigene de către cele străine de loc, modificarea compoziției
biocenozelor (totalității organismelor care populează o anumită por
țiune a unui mediu locuibil, cu condiții de viață mai mult sau mai puțin
omogene) și rolul omului în acest proces, fenomenele de înmulțire
masivă a animalelor și, invers, de apariție a lor în rare exemplare, sînt
cîteva exemple de care Darwin s-a servit ulterior direct în *Originea
speciilor.* Nu mai e nevoie să spunem că *Jurnalul cercetărilor* e plin
de o mulțime de observații asupra adaptării organismelor

unul la al
tul și la mediu, asupra variatelor instincte ale animalelor, asupra mo
dificărilor animalelor și plantelor și a formării raselor și varietăților
lor ș.a.m.d., lucruri care se cunosc așa de bine din *Originea speciilor.*

Așadar, călătoria pe „Beagle" l-a determinat pe Darwin să re
nunțe la ideile metafizice asupra invariabilității speciilor, i-a dat îm
boldul să caute cauzele naturale ale modificării și apariției speciilor
de animale și plante și i-a pus la dispoziție baza largă pe care avea
să-și întemeieze doctrina evoluționistă. Trebuie, însă, să subliniem din
nou că, în timpul călătoriei, Darwin era încă foarte departe de a fi în
jghebat o teorie bine închegată a evoluției. [††††]

[††††] Se cuvine, de altfel, să relevăm că în Carnetele de însemnări ale lui Darwin
cuprinzînd perioada 1832—1836, publicate în 1945, se găsesc unele însemnări curioase, care dovedesc că spre sfîrșitul călătoriei Darwin a încercat să elaboreze o concepție care tindea într-o formă destul de confuză să împace „teoria creației" cu fenomenele reale de modificare geografică și istorică (geologică) a animalelor, fenomene constatate de el în timpul călătoriei. Dar încă din 1837 Darwin se leapădă complet de această concepție și clădește — deocamdată în mod aproximativ și încă vag — teoria sa asupra selecțiunii naturale. Asupra acestei chestiuni vezi amănunte în cartea : Ch. Darwin, Călătorie pe corabia „Beagle" — Scrisori și carnete de însemnări, traducere de E. D. Manevici, sub redacția și cu prefața lui S. L. Sobol, Moscova, Editura pentru literatură străină, 1949.

Jurnalul „cercetărilor și în măsură și mai mare *Jurnalul de călă*
torie oferă un material abundent care caracterizează atitudinea lui
Darwin față de tot felul de fenomene și evenimente de ordin social și
politic cu care a făcut cunoștință în timpul călătoriei. în anii cînd că
lătorea pe „Beagle", Darwin găsise America de Sud în stare de mare
frămîntare. Coloniile sudamericane ale Spaniei, care se despărțiseră
de metropola lor, formau state noi cu structură republicană. în același
timp, aceste tinere republici burgheze, sfîșiate de contradicții interne
și de lupta diferitelor grupuri pentru putere, duceau un război de ex
terminare contra numeroaselor triburi de indieni, care însă nu voiau
să cedeze în fața cuceritorilor albi și să renunțe la drepturile lor asu
pra pămîntului natal.

Exterminarea barbară a indienilor, situația îngrozitoare a robilor
negri din Brazilia, condițiile de muncă infinit de grele și de întunecate
ale minerilor chilieni, starea culturală primitivă a locuitorilor Țării
Focului, pe care încă nu-i atinsese „mina binefăcătoare a civilizației",
și dispariția, sub influența aceleiași „civilizații", a Tahitienilor și neoze-
landezilor, care aveau o cultură originală dar înaltă, metodele de colo
nizare folosite de englezi în Australia și Tasmania și nimicirea fără
milă tot de ei a populației băștinașe și așa mai departe, iată buchetul
de fenomene social-economice și politice la care Darwin era martor.

Darwin făcea parte dintr-o familie veche de intelectuali și fusese
educat în spiritul liberalismului burghez. De aci și simpatia lui pentru

lupta politică și programul „whig"-ilor, ale căror lozinci liberale el le
lua, ca și alți intelectuali naivi, drept monedă bună, fără să bage de
seamă nici politica lor reacționară antimuncitorească, nici cruda lor
politică colonială, nici faptul că deviza reformei electorale, propusă de
ei sub presiunea maselor populare, se explică prin aceea că: „Ei voiau
să-și doboare dușmanii cu orice preț, numai nu cu prețul... reformei parlamentare"[‡‡‡]. Tot de aci și atitudinea de dezaprobare a lui Darwin față
de sclavie, față de exploatarea neeconomică și nerațională, din punct
de vedere al industriașului englez, a țărănimii chiliene proletarizate, față
de misionarii catolici, care, ce e drept, „răspîndesc civilizația", dar în
același timp, căutînd să transforme pe cei pe care-i civilizau în creștini
și totodată în sclavi, îi duc la pieire.[§§§§]

Darwin recunoaște că: „Oriunde pătrunde europeanul, moartea
pare a urmări pe băștinași. Putem privi de-a lungul și de-a latul celor
două Americi, Polynesiei, Capului Bunei Speranțe și Australiei și vom
constata același rezultat". Acest fenomen i se pare de neînțeles, „mis
terios", dar tot el declară că în ochii băștinașului „alcoolul și civilizația
sînt sinonime *(Jurnalul de călătorie), că* coloniștii din Noua Zelandă și din Australia sînt în majoritate niște „escroci" și „drojdia societății", că eu
ropenii duc în țările colonizate de ei bolile de pe urma cărora moare o
mare parte din popor.

Comparînd popoarele de culoare cu colonizatorii lor, el dă prefe

---

[‡‡‡] K. Marx și F. Engels, Opere, voi. X, pag. 408.

[§§§§] In Jurnalul de drum, Darwin a fost silit în cele din urmă să recunoască că același lucru se poate spune și despre misionarii englezi.

rință celor dinții. El este încîntat de inteligența și noblețea caracterului
negrilor, care se remarcă, în cuvintele lui, „prin vioiciunea și bucuria
de viață uimitoare, prin bunătatea sufletului și bărbăția lor" ; „facultățile
lor intelectuale... sînt extraordinar de subapreciate, ei sînt muncitori
activi în toate meseriile necesare... Dacă numărul negrilor liberi se va
mări... și nemulțumirea provocată de situația lor de inegalitate în drep
turi față de albi va începe să se intensifice printre ei, epoca liberării
generale nu e prea departe... Sînt convins că în cele din urmă ei vor lua
puterea în propriile lor mîini... Nădăjduiesc că va veni ziua cînd ei vor
prezenta cereri să li se acorde drepturile care li se cuvin și că atunci
vor uita să se răzbune pe dușmanii lor".

Darwin este tot atît de entuziasmat și de eroismul indienilor care
se luptă pentru pămîntul și drepturile lor străvechi, de frumusețea și
blîndețea Tahitienilor, de energia neozelandezilor și de simplitatea și
dragostea de muncă a indienilor din insula Chiloe. Totodată el descrie
în culorile cele mai negre pe proprietarii brazilieni de sclavi : ignoranți,
poltroni, șireți, senzuali și brutali, care se disting prin „caracterul lor
prea puțin nobil" el subliniază că indienii din Chiloe au fost vînduți
ca sclavi învățătorilor lor creștini, că „iertarea tuturor păcatelor" ca
tolicilor se aplică numai celor bogați, că „iubirea creștinească de oa
meni" a albilor nu îi împiedică să extermine cu o cruzime inumană pe
indieni și să vîndă unul cîte unul pe membrii familiilor de negri, că cru
zimea indienilor față de albii luați prizonieri de ei este răspunsul lor

justificat la purtarea spaniolilor.

Pe Darwin îl frămîntau și-l indignau în special grozăviile sclaviei,
„proporțiile în care se practică negoțul de sclavi, sălbăticia cu care
e apărat, oamenii onești (!) care au interes în el", tratamentul brutal al
negrilor, „pe care sălbaticii civilizați din Anglia se cam feresc să-i so
cotească printre frații lor, chiar în ochii lui Dumnezeu". Descriind gro
zăviile sclaviei în *Jurnalul cercetărilor,* el încheie astfel: „închipuias-
că-și oricine nenorocirea, gata oricînd să-i -cadă pe cap, ca soția și co
pilașii, aceste ființe pe care legile naturii le fac scumpe pînă și sclavu
lui care le-a dobîndit, să-i fie smulși și vînduți ca vitele celui dintîi
negustor ! Și faptele acestea sînt făcute și acoperite de oameni, care măr
turisesc că-și iubesc aproapele ca pe ei înșiși, oameni care cred în Dum
nezeu și care se roagă într-una ca voia lui să se facă pe pămînt! La gîn-
dul că noi, englezii, și descendenții noștri, americanii, aceștia mai și
mîndrindu-se cît îi ține gura cu ideea de libertate, am fost și sîntem încă
atît de vinovați, fierbe sîngele în om și inima îi tremură..."

Pe de altă parte, Darwin era mîndru de prosperitatea economică
a patriei sale. El simpatizează cu partidul „wigh", care activa pentru
„democrație", pentru „reforma parlamentară", pentru a „...asigura dezvoltarea liberă a industriei, a capitalului și a comerțului Angliei, care
lupta pentru «expansiunea Angliei»", pentru întemeierea unei mari pu
teri coloniale, căci fără colonii — aceste surse de materii prime și piețe
de desfacere a produselor fabricate — nu s-ar putea dezvolta nici in
dustria engleză, nici comerțul și capitalul bancar englez.

Tocmai aceste tendințe ale burgheziei engleze au fost ridiculi

zate usturător de Charles Dickens în romanul său *Clubul Pickwick,*
caracterizînd în modul următor sensul atitudinii cetățenilor în Mug-
gleton față de parlament: „...Muggletonul e un burg vechi, cinstit, îmbi-
nînd apărarea zeloasă a principiilor creștinismului cu un atașament de
votat pentru drepturile comerciale ; dovadă este faptul că primarul, cor
porația și alți locuitori au prezentat în diferite epoci nu mai puțin de o
mie patru sute douăzeci petiții împotriva continuării sclavajului negri
lor în străinătate, și un număr egal de petiții împotriva oricărei inter
venții în sistemul fabricilor din țară ; șaizeci și opt spre a se permite
comercializarea funcțiilor parohiale și optzeci și șase spre a se inter
zice comerțul pe străzi în zilele de duminică".[*****]

Opunînd inițiativa și energia englezească lipsei acestor calități
la alți colonizatori, Darwin face abstracție de faptele stabilite chiar de
el și e animat de un sentiment de exaltare națională cînd privește la
toate aceste colonii îndepărtate : „Se pare că e de ajuns să se înalțe
drapelul britanic, ca după el să vină bogăția, prosperitatea și civiliza
ția". Orbit de această mîndrie englezească, Darwin nu observă purta
rea revoltătoare a comandantului vasului „Beagle" la Buenos Aires ;
contrazicîndu-se, el glorifică „creștinismul și spiritul filantropic al na
țiunii britanice", care, chipurile, „a îmbunătățit situația în oceanul de
Sud" : el uită scăderea catastrofală a natalității în Tahiti, a

[*****] Ch. Dickens, Documentele postume ale Clubului Pickwick, voi. I, pag. 115,
ESPLA, 1954. . î

cărei cauză
reală este chiar acest „spirit creștin și filantropic al națiunii britanice" ;
el nu observă, în sfîrșit, că își pierduse aproape complet facultatea sa
așa de dezvoltată de a observa și aprecia just atunci cînd a venit în
contact cu locuitorii Țării Focului.

Surprins de aspectul exterior al acestor oameni, neînțelegînd ab
solut de loc relațiile sociale care existau la ei pe vremea aceea, nefiind
capabil de a pătrunde originalitatea structurii sociale și a felului lor
de trai, el — ca și ceilalți membri ai expediției — i-a apreciat din punct
de vedere al civilizației și respectabilității engleze. Ca atare, locuitorii
Țării Focului apar, în ochii lui Darwin, în ce privește calitățile lor in
telectuale și morale, ca un fel de maimuțe. „Vorbirea acestor oameni,
după ideea noastră despre vorbire, abia poate fi numită grai articulat",
scrie el în capitolul despre Țara Focului, dar, firește, uitînd acest lucru,
după cîtva timp, cînd descrie insula Chiloe, spune că „aci, ca și în Țara Focului, limba indiană, pe cit se pare, este deosebit de bine adaptată pentru denumirea celor mai neînsemnate amănunte locale." El uită și caracterizarea pe care el însuși a făcut-o celor trei locuitori din Țara Focului duși în Anglia de Fitz Roy, și anume caracterul energic al lui York Minster, sufletul minunat al lui Jemmy Button și blîndețea și talentul neobișnuit de a învăța limbi străine al Fuegiei Basket. Analizînd chestiunea dezvoltării posibile în viitor a structurii sociale la locuitorii Țării Focului, Darwin clădește o ipoteză naivă, în cel mai înalt grad,
la baza căreia el pune concepția burgheză a proprietății particulare.

Genialul naturalist, care a stiut încă din tinerețe, în timpul călătoriei sale, să facă într-o serie de probleme de importanță capitală din domeniul științelor naturii un pas nemăsurat de mare față de rutina științifică a timpului, Darwin, cu tot umanitarismul și ura sa față de orice formă de asuprire a oamenilor, era în chestiunile sociale prizonierul

concepțiilor obișnuite ale mediului său. Chiar în paginile *Jurnalului cercetărilor* descoperim la el tendința antiștiințifică, caracteristică pentru gîndirea burgheză, de a interpreta fenomenele sociale din punctul de vedere al legilor biologice. E caracteristic, de exemplu, că, întîlnind de mai multe ori la unii metiși un nivel scăzut de dezvoltare și moravuri fioroase, el încearcă să tălmăcească aceste fapte ca un fenomen pur biologic, ca rezultatul, chipurile, inevitabil, al încrucișării diferitelor rase omenești. El nu observă, însă, că el însuși a descris de repetate ori metiși (de exemplu, pe cei de pe insula Chiloe) cu moravuri blînde, pline de bunătate, nici că, după cum se exprimă singur, cauza adevărată a „răutății și cruzimii metișilor" sînt „condițiile morale neprielnice în care ei vin de obicei pe lume", adică, cu alte cuvinte, situația socială grea și umilă a metișilor din America de Sud.

Făcînd, apoi, sinteza ideilor sale asupra chestiunii raporturilor existente în societatea omenească, Darwin a enunțat principiul de care s-a cramponat cu încăpățînare toată viața și care a avut consecințe extrem de dăunătoare pentru toată teoria sa, dînd ulterior prilej savanților reacționari să facă uz de doctrina sa pentru justificarea așa-numitului rasism. Acest principiu, enunțat de Darwin chiar în paginile *Jurnalului cercetărilor,* reduce iarăși raporturile sociale la raporturi biologice : „Varietățile omului — afirma Darwin — par a acționa una
asupra alteia, în același fel ca feluritele specii de animale, cele mai puternice nimicind pe cele mai slabe". Se înțelege că Darwin însuși nu trăgea din această „lege" nici un fel de concluzii mizantropice. Din contră mult mai tîrziu, în faimoasa sa lucrare *Originea omului și selecțiunea sexuală (1871),* Darwin și-a exprimat convingerea că, cu timpul, „sentimentul de simpatie" pentru oameni va deveni „mai delicat și mai cuprinzător, extinzîndu-se la oameni de toate rasele, la debilii mintali, la infirmi și alți membri nefolositori ai societății". Erorile teoretice făcute de Darwin în chestiunile sociale încă din tinerețe își au explicația în epoca în care a trăit și în îngustimea cunoscută a orizontului său burghez. Ele, însă, nu micșorează figura marelui naturalist și marelui umanitarist așa cum ea se ridică în fața noastră chiar din paginile primei sale opere științifice : *Călătoria unui naturalist în iurul lumii pe bordul vasului „Beagle".*

S. L. SOBOL

LUI

CHARLES LYELL

ESQUIRE, MEMBRU AL SOCIETĂȚII

îi este dedicată cu recunoștință această de a doua ediție ca semn că

C U V I ÎNAINT

Am afirmat în prefața primei ediții a acestei lucrări, precum și în „Zoologia călătoriei vasului *Beagle",* că numai în urma dorinței expri mate de căpitanul Fitz Roy de a avea pe bord și un colaborator știin țific, în favoarea căruia e gata să renunțe la o parte din comodităţile lui personale, mi-am oferit de bună voie serviciile, ceea ce, prin bună tatea hidrografului căpitan Beaufort, lorzii Amiralității au aprobat.
Cum știu că înlesnirile de care m-am bucurat studiind istoria naturală a diferitelor ținuturi pe care le-am vizitat au fost pe de-a întregul da torite căpitanului Fitz Roy, sper că-mi pot îngădui aici să-i repet ex presia recunoștinței mele și să adaug că în tot timpul celor cinci ani cît am fost împreună, mi-a arătat prietenia cea mai caldă și ajutorul cel mai statornic. Atît căpitanului Fitz Roy, cît și tuturor ofițerilor de pe *Beagle*[†††††] le voi fi totdeauna recunoscător pentru nestrămutata bună tate cu care am fost înconjurat în timpul lungii noastre călătorii.

Acest volum cuprinde, în forma unui jurnal, o istorie a călătoriei noastre, precum și o schiță a acelor observații de istorie naturală și geologie care cred că au un interes oarecare pentru cititorul obișnuit.
In această ediție am concentrat mult și am corectat anumite părți, iar pe altele le-am sporit întrucîtva, cu scopul de a face acest volum mai

[†††††] Trebuie să mă folosesc de acest prilej ca să-mi îndrept mulțumirile mele sincere către dl. Bynoe, chirurgul de pe Beagle, pentru foarte delicata atenție față de mine cît am fost bolnav la Valparaiso.

potrivit pentru lectura unui cerc larg de cititori; dar sînt convins că
naturaliștii își vor aminti că ei trebuie să se adreseze pentru amănunte
la publicații mai largi, care cuprind rezultatele științifice ale expedi
ției. „Zoologia călătoriei vasului *Beagle*" conține o dare de seamă asu
pra mamiferelor fosile de profesorul Owen ; una asupra mamiferelor
existente de dl. Waterhouse ; una asupra păsărilor de dl. Gould ; una
asupra peștilor de reverendul L. Jenyns ; și una asupra reptilelor de
dl. Bell. La descrierea fiecărei specii am adăugat o dare de seamă des
pre obiceiurile și raza răspîndirii lor. Aceste lucrări, pe care le dato
rez deosebitelor talente și zelului dezinteresat al distinșilor autori de
mai sus, nu puteau fi întreprinse dacă ar fi lipsit liberalitatea lorzilor
Comisari ai Trezoreriei Majestății sale, care, la stăruința respectabilului
Cancelar al Finanțelor, au binevoit să asigure o sumă de o mie pfunzi
destinați acoperirii în parte a cheltuielilor tiparului.

Am publicat eu însumi volume separate despre „Structura și re
partiția recifurilor de corali", despre „Insulele vulcanice vizitate în
timpul călătoriei pe *Beagle*", precum și al treilea volum care va apare
în curînd, despre „Geologia Americii de Sud". Volumul al șaselea din
„Tranzacțiuni geologice" conține două articole ale mele despre blocu
rile eratice și fenomenele vulcanice din America de Sud. Domnii Waterhouse, Walker, Newman și White au publicat cîteva prețioase arti
cole asupra insectelor care au fost colectate și sînt convins că mai
tîrziu vor urma multe altele. Plantele din regiunile sudice ale Americii
vor fi studiate de Dr. J. Hooker în marea sa operă asupra botanicii
emisferei sudice. Flora arhipelagului insulelor Galapagos formează su
biectul unui memoriu al său deosebit, publicat în

„Tranzacțiuni Linneane". Reverendul profesor Henslow a tipărit un inventar al plantelor colectate de mine din insulele Keeling, iar reverendul J. M. Berkeley a descris plantele mele criptogame.

Voi avea plăcerea să recunosc, în cuprinsul jurnalului și altor lucrări ale mele, ajutorul însemnat pe care l-am primit și din partea altor cîțiva naturaliști, dar trebuie să mi se îngăduie aici să-mi îndrept mulțumirile mele cele mai sincere către reverendul profesor Henslow care, pe vremea cînd eram abia student începător la Cambridge, a jucat un rol de seamă în dezvoltarea gustului meu pentru istoria naturală și, în tot timpul absenței mele, s-a îngrijit de colecțiile pe care le trimiteam acasă și care, prin corespondența sa, mi-a dirijat efortu rile, iar apoi, după înapoiere, mi-a dat cu statornicie tot ajutorul pe care-1 poate da numai cel mai bun prieten.

1 iunie, 1845.

CAPITOLUL I

SANTIAGO - INSULELE CAPULUI VERDE

Poito Praya — Ribeira Grande — Praf atmosferic cu infu-
zorii — Din obiceiurile unui melc de mare și ale unei cara
catițe — Stîncile din San Paolo nu sînt vulcanice — Incrus
tași ciudate — Insectele, cele dinții coloniste ale insulelor
— Fernando Noronha — Bahia — Stînci lustruite — Obi
ceiurile peștelui Diodon — Confervae pelagice și infuzorii
— Cauzele modificării coloraței mării.

După ce vînturi cumplite dinspre sud-vest îl siliseră să se întoarcă de două ori din drum, vasul „Beagle" al majestății sale, un bric înarmat cu zece guri de foc, pleca din Devonport în ziua de 27 decembrie 1831, sub comanda căpitanului Fitz Roy din Marina Regală.[1] Scopul expediției era să întregească ridicarea cartografică a coastelor Patagoniei și Țării Focului, începută sub conducerea căpitanului King între 1826—1830, să stabilească topografia țărmurilor chiliene și peruviene, precum și ale cîtorva insule din Pacific, și în sfîrșit, să înfăptuiască o serie de măsurători cronometrice în jurul lumii.[2] în ziua de 6 ianuarie atinserăm Teneriffe, dar furăm opriți să debarcăm de teamă ca nu cumva să fi adus cu noi holera ; a doua zi dimineața văzurăm cum răsărea soarele de dincolo de marginea prăpăsti^asă a insulei Gran Canaria, aprinzînd deodată piscul Teneriffe, în timp ce părțile mai joase erau îmbrobodite de nori lînoși. Aceasta fu cea dintîi zi din multe altele minunate și de neuitat, pe care aveam să le trăiesc. La 16 ianuarie 1832 ancoram la Porto Praya, în Santiago, insula cea mai mare a arhipelagului Capului Verde.

Vecinătățile Porto Prayei, văzute dinspre mare, au o înfățișare pustie. Erupțiile vulcanice din trecut și arșița scorojitoare a soarelui tropical au făcut solul, în cele mai multe locuri, neprielnic vegetației.

Ținutul se ridică în trepte succesive, ca niște terase întinse, presărate
pe alocuri cu înălțimi în formă de conuri trunchiate, iar orizontul este
mărginit de un lanț neregulat de munți ceva mai ridicați. Priveliștea,
văzută prin aerul cețos al acestui ținut, stîrnește un mare interes ; de altfel, un om care s-a plimbat de curînd, pentru prima oară într-o pădurice de cocotieri, unde a venit direct de pe mare, abia dacă mai poate judeca, atît e de copleșit de simțămîntul de încîntare. Insula ar fi socotită în general ca foarte neinteresantă ; dar pentru oricare altul obișnuit numai cu peisajul englez, înfățișarea nouă a unui ținut atît de steril posedă o grandoare pe care mai multă verdeață ar știrbi-o. Pe întinsele cîmpii de lavă abia se poate descoperi cîte o frunză verde stingheră totuși, cîrduri de capre, împreună cu cîteva vaci, se trudesc să-și mențină existența. Plouă foarte rareori, dar în timpul unei mici părți a anului cad adevărate torente și numaidecît după aceea, din fiecare crăpătură, răsare o vegetație plăpîndă, care se usucă repede. Cu acest fîn natural se hrănesc vitele. La sosirea noastră, nu plouase de un an întreg. Cînd s-a descoperit insula, împrejurimile Porto Prayei

erau acoperite de copaci[‡‡‡‡], a căror nemiloasă distrugere a pricinuit aci, ca și în insula Sf. Elena și în cîteva dintre insulele Canare, o sterilitate aproape totală. Largile văi cu fundul neted, dintre care multe servesc ca locuri de scurgere a apei în cele cîteva zile ploioase, sînt acoperite de tufișuri dese și desfrunzite. Puține vietăți trăiesc în aceste văi. Pasărea cea mai obișnuită este pescărușul albastru (Dacelo lagoensis), care stă blînd pe ramuri de ricin, aruncîndu-se apoi ca o săgeată asupra cîte unei lăcuste sau șopîrle. E o pasăre viu colorată, deși nu așa de frumoasă ca speciile europene : după felul cum zboară, după obiceiuri și ca loc de sălășluit, pe care speciile de aici și-l găsesc prin văile cele mai uscate, e de asemeni o mare deosebire.

Într-o zi, împreună cu doi ofițeri, mergeam călare spre Ribeira Grande, un sat aflat la cîteva mile est de Porto Praya. Pînă să ajungem în valea Sf. Martin, ținutul se înfățișa sub obișnuita lui culoare posomorită ; dar odată sosiți aci, văzurăm că un pîrîiaș foarte neînsemnat dădea naștere celei mai răcoritoare fîșii de vegetație luxuriantă. într-un ceas sosirăm la Ribeira Grande și rămaserăm surprinși la vederea ruinelor unei mari fortărețe și ale unei catedrale. Mai înainte ca portul să fi cuprins tot spațiul, acest orășel fusese centrul insulei; acum are un aspect trist dar foarte pitoresc. Avînd călăuză pe un preot negru si mai avînd și un spaniol care slujise ca tălmaci în timpul războiului de independentă din Pirinei 3, vizitarăm un grup de clădiri, dintre care cea mai însemnată era o biserică veche, unde fuseseră înmormîntați guvernatorii și căpitanii-generali4 ai insulelor. Unele lespezi de mormînt păstrau spre aducere-aminte date din veacul al XVI-lea.[§§§§§] Podoabele heraldice erau singurele lucruri care, în acest loc retras, ne mai aminteau de Europa. Biserica, sau capela, forma o latură a pătratului, în mijlocul căruia creștea un pîlc de banani. Pe o altă latură era un spital, cu vreo doisprezece suferinzi cu o înfățișare vrednică de milă.

Ne înapoiarăm după aceea la „venda”[******] să luăm masa de prînz. Un mare număr de bărbați, femei și copii, toți negri ca lignitul, se adunară să ne vadă. Noii noștri însoțitori erau extraordinar de veseli: orice am fi zis sau am fi făcut le stîrnea hohote de rîs. înainte de a părăsi orașul, vizitarăm catedrala. Nu pare așa de bogată ca biserica cea scundă, dar

---

[‡‡‡‡] Afirm aceasta întemeindu-mă pe susținerea d-rului E. Dieffenbach, din traducerea sa în limba germană a primei ediții a acestui jurnal.

[§§§§§] Insulele Capului Verde au fost descoperite în 1449. Există o inscripție pe lespedea de mormînt a unui episcop, cu data de 1571 ; o emblemă înfățișînd o mînă și un pumnal poartă data 1497.

[******] Venda, numele portughez pentru han.

se mîndrește cu o mică orgă, care scoate țipete ciudat de nearmonioase. Dăruirăm cîțiva șilingi preotului negru, despre care spaniolul, mîngîindu-l cu palma pe cap, spuse cu multă nevinovăție că el nu crede că e o mare deosebire între culoarea lui și cea a preotului.

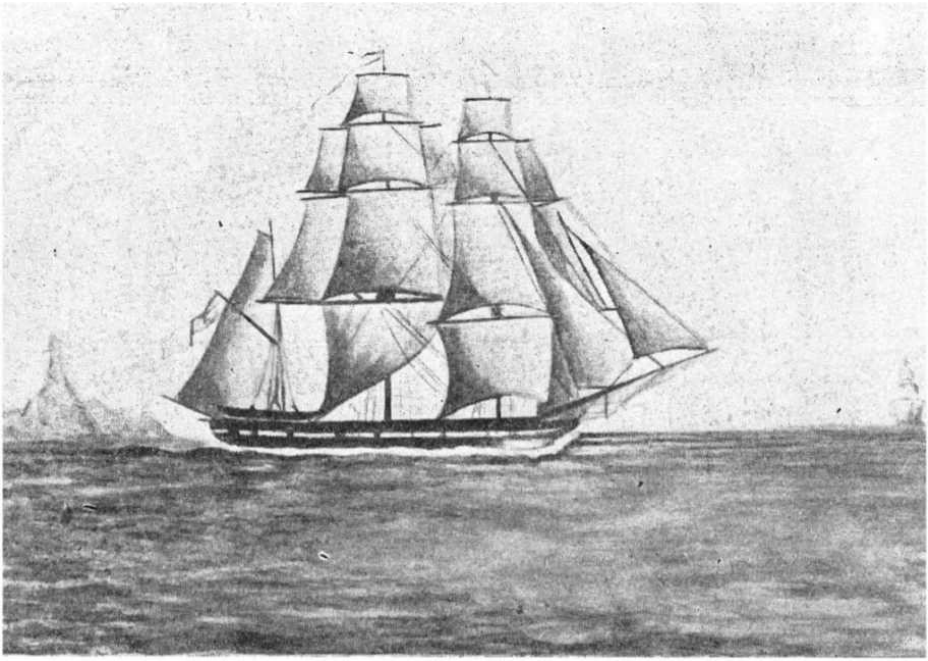

„BEAGLE"

Dăruirăm cîțiva șilingi preotului negru, des pre care spaniolul, mîngîindu-1 cu palma pe cap, spuse cu multă nevinovăție că el nu crede că e o mare deosebire între culoarea lui și cea a preotului. După aceasta, ne întoarserăm la Porto Praya, cît putură căluții noștri mai iute.

În altă zi merserăm călare spre satul San Domingo, așezat aproape
în mijlocul insulei. Tăiarăm de-a curmezișul o cîmpie nu prea întinsă,
pe care nu creșteau decît niște salcîmi pitici : vîrfurile lor fuseseră
îndoite atît de ciudat de bătaia neîntreruptă a vînturilor alizee, încît
formau, față de tulpină, unghiuri drepte. Direcția ramurilor era chiar
nord-ost-ten-nord și zuid-west-ten-zuid,[5] aceste giruete naturale indicînd direcția dominantă a vînturilor. Lăsasem urme atît de slabe pe
acest pămînt pietros, încît nu le mai recunoscurăm și ne trezirăm
mergînd spre Fuentes. N-am știut asta decît după ce am

ajuns acolo,
si mai tîrziu ne bucurarăm de greșeala noastră. Fuentes e un sat dră
guț prin care trece un pîrău'și totul pare a merge bine aci, afară ide
ceea ce ar trebui să meargă foarte bine, adică tocmai de locuitorii sa
tului. Copiii negri, cu desăvîrșire goi și cu o înfățișare cu totul și cu
totul nenorocită, cărau sarcini de găteje aproape cît ei de mari.

Lîngă Fuentes văzurăm un cîrd numeros de bibilici, ca la cinci-
zeci-șaizeci. Fiind extrem de sperioase, nu ne puturăm apropia de ele;
se îndepărtau de noi ca potîrnichile în zilele ploioase de toamnă, aler-
gînd cu capul dat pe spate ; dacă le urmăream, deodată își luau zborul.

Priveliștea satului iSan Domingo e de o frumusețe cu totul ne
așteptată, din pricina înfățișării în general întunecate a insulei. Satul
este așezat pe fundul unei văi mărginită de pereți înalți și zdrențuiți,
din lavă stratificată. Stîncile negre contrastează puternic cu vegetația
de un verde viu, care crește pe malurile cîte unui pîrău de apă lim
pede. Cum se întîmplă să fie tocmai atunci o mare sărbătoare, satul
era plin de lume. înapoindu-ne, ajunserăm din urmă un grup ca de
douăzeci de negrese, fete tinere, îmbrăcate după gustul cel mai ales ;
pielea neagră și rufăria albă ca zăpada impresionau mai puternic dato
rită turbanelor colorate și șalurilor mari. De cum ne apropiarăm de ele,
se întoarseră toate deodată și, acoperind drumeagul cu șalurile lor,
începură să cînte ceva sălbatic de o mare energie, bătînd tactul cu
palmele pe genunchi. Le aruncarăm cîteva ,,vintem"-uri, pe care le
primiră cu strigăte de bucurie, și apoi le părăsirăm, în timp ce se por
niră să cînte cu mai multă putere.

Într-o dimineață, priveliștea fiind neobișnuit de limpede, munții îndepărtați își profilau crestele, desenate pînă la cel mai neînsemnat amănunt, pe un fundal de nori vineți ; judecind după aparențe și după cazurile asemănătoare din Anglia, îmi închipuiam că atmosfera e sa turată de umezeală. Dimpotrivă : higrometrul arăta o diferență de 17°,4 între temperatura aerului și punctul de rouă.[7] Această diferență era aproape dublă față de cea observată în diminețile celelalte. Gradul neobișnuit de uscăciune era însoțit de fulgere nenumărate și repezi.

Nu feste cu totul și cu totul ciudat să dai peste o atît de remarcabilă transparență a aerului unită cu astfel de stare a timpului ?

În general, atmosfera e cețoasă ; și asta se datorește căderii unui praf impalpabil, care s-a observat că strică oarecum instrumentele astronomice. în ajunul sosirii noastre la Porto Praya, strînsesem un pachețel din acest praf fin de culoare brună, care părea a fi cernut prin sita metalică a giruetei de pe catargul principal. Dl. Lyell mi-a dat și el patru pachete de praf căzut pe un vas, la cîteva sute de mile înspre nord de insulele acestea. Profesorul Ehrenberg†††††† crede că această pulbere e formată în mare parte din țeste silicioase de infuzori și din țesuturi silicioase de plante. în cele cinci pachețele, pe care i le-am trimis, el a găsit nu mai puțin de șaizeci și șapte de forme organice

---

†††††† Mă folosesc de acest prilej să-mi arăt recunoștința pentru marea bunătate cu care acest ilustru naturalist a cercetat multe dintre probele mele. în iunie 1845, am trimis Societății Geologice o amplă dare de seamă asupra căderii acestui praf.

deosebite ! Infuzorii, afară de două specii marine, trăiesc toți numai în
apă dulce. Am găsit nu mai puțin decît cincisprezece rapoarte asupra
pulberei căzute pe vase, care navigaseră foarte departe în Atlantic.
După direcția vîntului, atunci cînd cade praful și după căderea lui continuă în timpul lunilor cînd bate harmattanul[8] ridicînd pînă la cer norii
de praf, putem fi siguri că această pulbere vine toată din Africa. E
totuși foarte ciudat că profesorul Ehrenberg, deși cunoaște multe specii
de infuzorii caracteristice Africii, n-a găsit niciunul dintre aceștia în
praful pe care i l-am trimis ; pe de altă parte, a găsit în el două specii
pe care le știa pînă acum că trăiesc numai în America de Sud. Praful
acesta cade în cantități atît de mari, încît înnegrește orice pe bord și
vatămă ochii echipajului ; de asemenea s-au văzut cazuri cînd corăbiile
au trebuit să se grăbească spre țărm din pricina întunecimii văzduhu
lui. Adesea s-a întîmplat să cadă pe vase depărtate de coasta Africii
cu mai multe sute și chiar cu peste o mie de mile, precum și în locuri
a căror latitudine unul față de celălalt era de o mie șase sute de mile.
Am fost foarte surprins să găsesc în pulberea adunată de pe bordul
unui bastiment, navigînd la trei sute de mile distanță de uscat, parti
cule de piatră, amestecată cu materii mai fine și avînd, ca mărime,
cam a mia parte dintr-un inch pătrat.[‡‡‡‡‡]Așa că nu mai trebuie să ne
surprindă faptul că sporii plantelor cryptogame, care sînt mult mai
ușori și mai mici, se împrăștie atît de departe.[9]

Geologia acestei insule este partea cea mai interesantă a istoriei
ei naturale. La intrarea în port se poate vedea pe stîncile țărmului o

[‡‡‡‡‡] Un inch = 2,54 cm = un țol (n. red. rom.).

fîșie albă perfect orizontală și care se întinde pe cîteva mile de-a lun
gul coastei, la înălțimea de aproape patruzeci și cinci picioare[§§§§§§] dea
supra apei. Cercetînd stratul alb, se observă că e format dintr-o ma
terie calcaroasă, în care s-au incrustat numeroase cochilii, dintre care
cea mai mare parte, dacă nu toate, trăiesc încă pe coasta vecină. Stra
tul întreg se află așternut pe stînci vulcanice vechi, iar peste el s-a
așternut la rîndul său un șuvoi fluid de bazalt[10] care va fi curs în mare
în timpul cînd stratul alb de cochilii era pe fundul apei. E interesant
să se consemneze schimbările produse în masa fărîmicioasă, de fier
bințeala lavei suprapuse : pe de o parte ea a fost prefăcută în calcar
cristalin și pe de alta într-un fel de piatră compactă cu pete. Oriunde
zgura ruptă de pe suprafața inferioară a curentului de laVă a atins cal
carul, acesta s-a preschimbat în mănunchiuri de fibre admirabil striate,
ceea ce o face să semene cu aragonitul Straturile de lavă se înalță
în terase succesive înclinate lin spre interior, de unde au pornit la
început potopurile de piatră topită. Nici un semn de activitate vulca
nică nu s-a mai produs, cred, la Santiago, in vremurile istorice. Chiar
forma cîte unui crater abia de mai poate fi descoperită pe vîrful nu
meroaselor coline de cenușă roșie ; și totuși se pot observa pe țărm
straturi de lavă mai recente, formînd stînci mai puțin înalte, dar care
se întind mult mai departe decît acelea mai vechi : înălțimea stîncilor
exprimă astfel aproximativ vîrsta șuvoaielor de lavă.

In timpul ședерii noastre, am observat obiceiurile cîtorva

[§§§§§§] Un picior = 30,5 cm (n. red. rom.).

vietăți
marine. O Aplysia[12] mare este foarte comună prin aceste locuri: e un melc de mare fără casă, lung cam de cinci inchi, de un galben murdar
străbătut de vine purpurii. De fiecare parte a suprafeței inferioare,
adică a piciorului, se află o membrană lată, care pare cîteodată că ser
vește de ventilator, cu scopul de a forma un curent de apă care să
circule peste branhiile dorsale sau plămîni. Se hrănește cu ierburi de
mare plăpînde care cresc printre pietre, pe unde apa e noroioasă și
puțin adîncă. Am găsit în stomacul acestei vietăți mai multe pietricele,
cum se găsesc în pipota păsărilor. Acest melc fără cochilie, dacă este
tulburat, secretă un lichid foarte fin, de culoare roșie-purpurie, care
colorează apa de jur împrejur pe rază de un picior. Pe lîngă aceste
mijloace de apărare, o secreție acidă, răspîndită pe tot corpul lui, pro
duce o senzație înțepătoare, asemenea cu cea pricinuită de Physalia
sau „galera portugheză" ”.

Am urmărit de mai multe ori, cu mult interes, obiceiurile unui
Octopus sau caracatiță. Deși foarte numeroase în băltoacele lăsate de
reflux, aceste vietăți nu puteau fi prinse atît de ușor. Cu ajutorul bra
țelor lungi și ale ventuzelor cu care sînt înzestrate, ele pot să se
ascundă în crăpăturile cele mai înguste; apoi, odată fixate acolo, e
necesară o mare putere pentru a le smulge. în alte împrejurări ele se
aruncă cu spatele înainte, cu repeziciunea unei săgeți, de la o margine
a băltoacei la cealaltă, colorînd în același moment apa cu o cerneală
castaniu-închisă. Aceste vietăți mai scapă de urmăritori printr-o extra
ordinară putere cameleonică de a-și schimba culoarea. Ele se dovedesc
în stare să-și schimbe colorația după natura fundului apei

peste care
trec ; în apă adîncă, coloritul lor general e purpuriu închis, însă cînd
se află pe uscat sau în apă mică, această culoare întunecată se schimbă
într-alta galben-verzuie. Coloritul lor, cercetat mai în amănunt, este de
fapt cenușiu, cu numeroase pete mărunte de un galben viu : unele din
tre ele variază în intensitate, altele dispar cu totul și apoi reapar alter
nativ. Schimbările se produc în așa fel, încît un fel de nori, variind în
culoare de la roșu-hiacint la castaniu închis*******, trec neîncetat peste
corpul lor. Orice parte a corpului, supusă unei ușoare descărcări gal
vanice, devine aproape neagră ; un efect asemănător, însă într-un grad
mai mic, se produce zgîriindu-i pielea cu un ac. Acești nori, sau boare
colorată, cum ar mai putea fi ei numiți, se crede că sînt produși de
expansiunea și contracția alternativă a unor vezicule[14] care conțin
fluide divers colorate†††††††. Această caracatiță își manifestă puterea ei
cameleonică atît cînd înoată, cît și cînd stă pe fundul apei. O asemenea
vietate, care părea deplin conștientă că e supravegheată, mi-a făcut
mare plăcere văzînd-o cum încearcă în fel și chip să scape de privirile
mele. Prefăcîndu-se mai întîi moartă, înainta pe furiș cam cu un inch —
doi, ca pisica după șoarece ; cîteodată, schimbîndu-și culoarea, înainta
astfel pînă ce ajungea într-un loc mai adînc sub apă ; zvîcnea apoi
deodată, lăsînd o coadă întunecată de cerneală peste crăpătura în care
se ascundea.

De cîte ori m-am uitat după vietăți marine și-mi aplecam capul

******* Termenii coloristici aparțin nomenclaturii lui Patrick Symes.
††††††† Vezi Enciclopedia de anatomie și fiziologie, articolul Cephalopoda

ca la două picioare deasupra stîncilor țărmului, am fost mai totdeauna salutat cu o țîșnitură de apă în plin obraz, însoțită de un ușor sunet aspru. La început, nu mi-am dat seama ce poate fi ; dar după aceea am descoperit că adesea însăși caracatița aceasta, deși ascunsă într-o gaură, mă conducea astfel la descoperirea ei. Că are puterea de a împroșca cu apă nu mai încape nici o îndoială și sînt convins că poate ținti și atinge ținta cu destulă siguranță, schimbînd direcția tubului sau sifonului cu care îi e prevăzută partea inferioară a corpului. Din cauza greutății cu care aceste vietăți își duc capul, ele nu pot să se tîrască pe pămînt cu ușurință. Am observat că una, pe care o țineam în cabină, era ușor fosforescentă la întuneric.

Stîncile din San Paolo. Traversînd Atlanticul, ne oprirăm în dimineața zilei de 16 februarie în apropierea imediată a insulei San Paolo. Acest grup de stînci se află la 0°58' latitudine nordică și 29°45' longitudine vestică, fiind la 540 mile departe de coasta Americii și la 350 de insula Fernando Noronha. Cel mai înalt punct este la numai cincizeci de picioare deasupra nivelului mării și întreaga circumferință a insulei nu atinge trei sferturi de milă. Acest mic punct geografic se înalță abrupt din adîncimile oceanului. Constituția mineralogică a insulei nu e de loc simplă •, în unele locuri, roca are un caracter silicios, în altele este un feldspat, conținînd vinișoare de serpentin [5]. Un fapt de reținut este că numeroasele insule mici, care se găsesc departe de orice continent — în oceanul Pacific, Indian sau Atlantic — cu excepția insulelor Seychelles și a acestui mic punct stîncos, sînt formate fie din corali, fie din rocă eruptivă. Natura vulcanică a acestor insule

oceanice e o dovadă limpede a extensiunii acelei legi după care marea
majoritate a vulcanilor activi se află pe lingă țărmuri sau ca insule în
mijlocul mării.[16].

Stîncile din San Paolo, privite din depărtare, sînt de un alb strălucitor. Această culoare se datorește în parte excrementelor a nenumărate păsări de mare, iar pe de altă parte, unei îmbrăcăminți formată dintr-o substanță tare, lucioasă ca perla și lipită de suprafața stîncilor.

Dacă se cercetează această coajă cu lupa, se observă că este constituită din numeroase straturi foarte subțiri, a căror grosime la un loc este cam a zecea parte dintr-un inch. Substanța conține multă materie animală și originea ei se datorește, fără îndoială, acțiunii ploii sau umidității asupra excrementelor de pasăre. In Ascension și în insulițele Abrolhos, sub cîteva grămăjoare de guano am găsit niște formațiuni ramificate în felul stalactitelor, alcătuite după înfățișare în același chip ca îmbrăcămintea subțire și albă a acestor stînci. Formațiunile ramificate semănau ca înfățișare generală atît de mult cu anumite Nulliporae (o familie de plante marine calcaroase, tari) [17], încît, de curînd, cercetîndu-mi colecția în grabă, n-am putut observa deosebirea. Extremitatea globulară a ramurilor este de aceeași natură ca sideful sau ca smalțul de pe dinți, dar atît de tare, încît poate zgîria geamul. Pot menționa aici că pe o distanță din coasta insulei Ascension, unde se află o mare acumulare de nisip cochilifer, apa mării depune pe

stîncile expuse acțiunii mareelor o incrustație asemănătoare cu anu
mite plante cryptogame (Marchantiae) [18], care cresc adesea pe zidurile
umede. Frunzele sînt minunat de lucioase ; părțile aflate în plină lu
mină au un lustru negru de lignit, în timp ce acelea umbrite de vreo
muchie a stîncii sînt numai cenușii. Am arătat probe din această crustă
mai multor geologi și toți au fost de părere că sînt de origine vulca

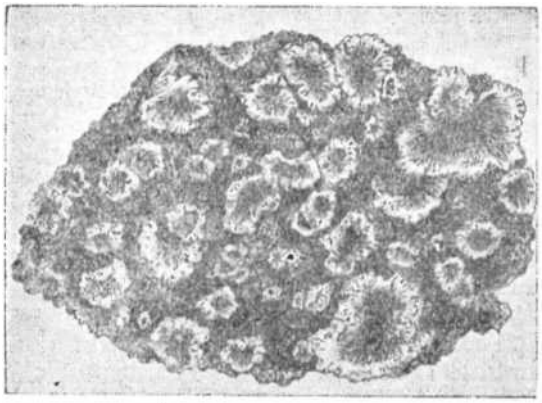

nică sau ignee ! Tăria, translu
ciditatea, lustrul lor, deopotrivă
cu al celor mai frumoase exem
plare de scoici denumite măs
line de mare[19], mirosul greu
care iese din ele, precum și
pierderea culorii sub acțiunea
fumului de pipă — totul dove
dește o izbitoare analogie cu
scoicile de mare vii. De altfel
se știe că, în privința moluște-
lor, părțile de obicei umbrite
sau acoperite de corpul vietății
sînt mai palide la culoare de-
cît cele aflate în plină lumină,
adică exact cum este cazul cu incrustația noastră. Dacă ne amintim că și calciul intră, fie ca fosfat sau carbonat, în compoziția părților tari, oase sau cochilii, ale tuturor vietăților, este interesant ca fapt fiziologic‡‡‡‡‡‡ că în natură

‡‡‡‡‡‡ Dl. Horner și sir David Brewster au descris (în Philosophical

se găsesc substanțe mai tari decît smaltul de pe dinți și suprafețe colorate tot atît de lucioase că ale scoicilor vii, formate din nou prin mijloace anorganice, din materie organică moartă și în același timp se țin de glume, luînd forma unor vegetale inferioare.

Am găsit în San Paolo numai două feluri de păsări: caraghiosul și nătîntolul. Prima este un fel de furtunar, iar a doua un pescăruș de mare. Amîndouă au o înfățișare blîndă și chiar bleagă și sînt atît de neobișnuite cu vizitatorii, că aș fi putut omorî, cu ciocanul meu de geolog, cîte voiam. Caraghiosul își depune ouăle pe stînca goală ; nătîntolul însă își face din ierburi de mare un cuib foarte simplu. La mar ginea multor asemenea cuiburi se găsea un mic pește zburător, care, presupun, fusese adus de bărbătuș pentru tovarășa lui. Era nespus de distractiv să vezi cum un crab mare și dibaci (Graspus), locuind în crăpăturile stîncilor, fura cu mare repeziciune peștele de pe marginea cuibului, de îndată ce noi goneam păsările-părinți. Sir W. Symonds, unul dintre puținii inși care au debarcat pe această insulă, mă informează că a văzut crabi care trag din. cuib chiar puii de pasăre și îi

---

Transactions, 1836, p. 65) o ciudată „substanță artificială asemănătoare cu cochilia scoicilor". Ea se depune în pojghițe frumoase, transparente, foarte lustruite, de culoare închisă și avînd proprietăți optice caracteristice, pe partea dinăuntru a unui vas cu apă, în care se învîrtește repede un postav muiat mai dinainte în clei și apoi în var. Substanța astfel produsă este mult mai moale, mai transparentă și conține mai multă materie animală, decît crusta de pe stîncile din Ascension ; dar aceasta e o nouă dovadă despre tendința puternică a carbonatului de calciu și a materiei animale de a se amesteca, cu scopul să formeze o substanță solidă înrudită cu cochilia scoicilor.

mănîncă. Nici o plantă, nici chiar lichenul, nu crește pe insulă : totuși
e locuită de cîteva insecte și păianjeni. Următoarea listă completează,
cred, fauna terestră: o muscă (Olfersia), care trăiește pe caraghios, și
un acarian, care trebuie să fi venit aici ca parazit al păsărilor ; o molie
mică și brună, făcînd parte dintr-o specie care se hrănește cu pene ;
un gîndac (Quedius) și un viermușor (cîinele babei), care trăiește în
excrementele păsărilor ; în sfîrșit, numeroși păianjeni, care presupun
că trăiesc pe seama micilor însoțitori și gunoieri ai păsărilor de mare.
Descrierea atît de adeseori făcută a palmierului măreț și a altor nobile
plante tropicale, apoi a păsărilor și, în cele din urmă, a omului, care
ar fi luat în stăpînire insulițele de coral din Pacific, de la formarea lor,
probabil că nu este cu totul adevărată ; deși mă tem să nu destram
poezia acestei povești, eu cred că primii locuitori ai pămîntului ocea
nic, nou-format, trebuie să fi fost paraziții de pene sau de găinațuri și
păianjenii.

Stînca cea mai mică din mările tropicale, servind de sprijin creș
terii a nenumărate alge și vietăți coloniale[20], dă de asemenea prilej
de viață unui mare număr de pești. Marinarii de pe vasele de pescuit
și rechinii duc o luptă continuă între ei, ca să-și asigure cît mai mult
din prada căzută în undițe. Am auzit că lîngă Bermude s-a descoperit
o stîncă, deși departe în mare și la o considerabilă adîncime, numai
după peștii observați în vecinătate.[21]

Fernando Noronha, 20 februarie. După cît mi-am
putut da seama în puținele ceasuri cît am stat aici, insula este de
origine vulcanică, însă probabil nu atît de recentă. Caracteristica cea

mai de seamă a locului este o colină conică, înaltă de aproape o mie
de picioare, a cărei parte de deasupra e foarte prăpăstioasă, iar într-o
latură stă aplecată deasupra temeliei. Stînca este fonolitică[22], fiind
împărțită în coloane neregulate. Privind acești stîlpi izolați, mai întîi
se poate crede că au țîșnit pe neașteptate în stare semilichidă. Dar am
verificat la Sf. Elena că unele coloane, aproape asemănătoare ca formă
și constituție, proveniseră din injectarea [23] rocei topite în niște straturi
moi, care au putut astfel servi de tipare acestor obeliscuri gigantice.
Insula întreagă e împădurită, dar din pricina uscăciunii aerului, vege
tația luxuriantă lipsește. La jumătatea înălțimii muntelui, un mare nu
măr de columne de piatră, umbrite de lauri cît copacii și împodobite
cu alți arbori, acoperiți de minunate flori roz, dar fără nici o frunză,
fac o deosebită impresie.

Bahia sau San Salvador. Brazilia, 29 februarie.

A fost o zi încîntătoare. Chiar „încîntătoare" este însă un cuvînt slab
față de simțămintele unui naturalist care călătorește pentru întîia oară
printr-o pădure braziliană. Eleganța ierburilor, noutatea plantelor pa
razite, frumusețea florilor, verdele lucios al frunzelor, dar mai presus
de orice bogăția întregii vegetații m-au umplut de admirație. Ameste
cul cel mai paradoxal de liniște și zvoană pătrunde în orice colț umbros al pădurii. Zumzetul insectelor este atît de pronunțat, că poate fi
ascultat chiar de pe un vas ancorat la cîteva sute de yarzi de țărm ;
totuși, în ascunzișurile pădurii simți că domnește o liniște universală.
Pentru un om căruia îi place istoria naturală, o zi ca aceasta e o bucu
rie mai adîncă decît tot ce ar putea el să mai nădăjduiască. După o
hoinăreală de cîteva ceasuri prin preajmă, mă întorsei la locul

debar
cării ; dar, jpînă să ajung, mă prinse o furtună tropicală. încercai să
mă adăpostesc sub un copac cu frunzișul atît de des, încît nici o ploaie
din Anglia nu l-ar fi putut străbate ; dar aici, în două minute, un ade
vărat rîu începu să curgă de-a lungul tulpinii. Verdeața de pe pămînt
în aceste păduri de nepătruns se datorește ploilor torențiale ; dacă
ruperile de nori ar fi asemănătoare cu acele dintr-o climă mai 'rece,
apa ar fi absorbită sau s-ar evapora mai înainte de a atinge pămîntul.
Nu voi încerca să descriu acum priveliștea încîntătoare a acestui
golf măreț, fiindcă, în drumul nostru spre casă, ne-am oprit aici pentru
a doua oară și deci voi avea mai tîrziu prilejul să vorbesc despre ea.

De-a lungul întregii coaste a Braziliei, pe o lungime de cel puțin
două mii de mile și desigur pe un spațiu considerabil înlăuntrul insulei,
rocele de bază[24], oriunde se ivesc, aparțin unei formații granitice.
Faptul că o atît de cuprinzătoare arie e constituită din materiale despre
care cea mai mare parte a geologilor cred că s-au cristalizat la mare
temperatură, sub presiune, dă naștere unei serii de reflecții curioase.
S-au produs oare aceleași fenomene în adîncurile necunoscute ale
oceanului ? Sau un înveliș anterior a acoperit mai întîi formațiile gra
nitice și apoi a fost înlăturat ? Să fie de crezut că o putere, oricare ar
fi fost ea și oricît de uriașă am izbuti să ne-o închipuim, a ajuns să
dezgolească granitul pe atîtea mii de leghe pătrate ?

Nu departe de oraș, într-un loc unde un rîușor se varsă în mare,
am observat un fapt care stă în oarecare legătură cu ceva din Hum-
boldt[§§§§§§§]. La cataractele marilor fluvii Orinoco, Nil și Congo,

[§§§§§§§] Humboldt, Personal Narrative2S, voi. V, p. 18.

stîncile
sienitice [26] sînt îmbrăcate într-un înveliș negru, părînd a fi lustruite cu
plombagină. Această pojghiță deosebit de subțire a fost analizată de
Berzelius și s-a găsit că e constituită din oxizi de mangan și de fier. Pe
Orinoco, pojghița neagră se găsește pe stîncile spălate în mod periodic
de revărsări și numai în acele locuri unde curentul e iute : adică, după
cum spun indienii, „stîncile sînt negre acolo unde apele sînt albe". La
rîușorul de care vorbim, învelișul stîncilor este de culoare negricioasă,
dar nu neagră și pare a fi compus numai din materie feruginoasă. Mos
trele pentru colecții nu reușesc să dea o idee exactă a acestor pietre
brune \și lustruite care strălucesc în razele soarelui. Cum rîul curge
liniștit, îmbrăcarea pietrei nu se produce decît acolo unde apele um
flate bat stîncile, ceea ce înseamnă că revărsările înlocuiesc puterea
de a lustrui a cataractelor. Astfel se face că umflarea și scăderea ape
lor răspund probabil inundațiilor periodice și că aceleași efecte^ se
produc în împrejurări aparent deosebite, dar în realitate asemănă
toare. Originea însă a acestor pojghițe de oxizi metalici, care par cimentate de stînci, nu e lămurită ; și nici o explicație, cred eu, nu
poate lămuri de ce grosimea lor rămîne aceeași oricînd.

într-o zi, m-am amuzat să observ obiceiurile unui Diodon antenna-
tus[27], prins pe cînd înota în apropierea țărmului. Acest pește, cu pie
lea flască, posedă, după cum bine se știe, puterea ciudată de a se
umfla, pînă lâ* o formă sferoidă. Dacă pentru cîteva clipe e scos din
apă și scufundat apoi din nou, el absoarbe o mare cantitate de apă și
aer pe gură și, poate, de asemenea prin orificiile branchiale. Absorbția
se face prin două feluri : prin înghițirea aerului și trimiterea lui în

cavitatea corpului, întoarcerea fiindu-i oprită de o contracție muscu
lară, care se vede chiar pe dinafară ; în ceea ce privește apa, ea intră
continuu ca un pîrîiaș prin gura larg deschisă și nemișcată, ceea ce
înseamnă .că apa e suptă. Pielea de pe abdomen este mult inai largă
decît pe spate ; deci, cînd se umflă, suprafața de dedesubt se întinde
mult mai mult decît cea de deasupra, așa că peștele înoată pe spate.

Cuvier se îndoiește dacă Diodonul poate înota în această poziție j
dar nu numai că poate să se miște astfel, înaintînd în linie dreaptă,
dar poate și să se întoarcă fie la dreapta, fie la stînga. Mișcarea din
urmă se face numai cu ajutorul aripioarelor pectorale, coada fiind tur
tită și neîntrebuințată. Corpul fiindu-i foarte ușor din cauza aerului
înghițit, orificiile branchiale ies din apă, dar curentul de apă tras pe
gură curge într-una peste aceste deschizături.

Diodonul, rămînînd umflat cîtva timp, dă apoi afară deodată aerul
și apa pe gură și prin deschizăturile branchiale, cu o forță considera
bilă. Poate elimina, după voință, anumite cantități de apă ; și de aceea
pare probabil că lichidul e absorbit în parte pentru reglarea greutății
specifice a corpului. Ca mijloace de apărare, Diodonul poate mușca
groaznic și poate arunca apă din gură la o anumită distanță, făcînd în
același timp, prin mișcarea fălcilor, un zgomot curios. Cînd corpul se
umflă, papilele care îi acoperă toată pielea se ridică și se ascut. Dar
faptul cel mai curios este că, dacă peștele e luat în mînă, secretează
prin pielea abdomenului o materie fibroasă de un splendid roșu-carmin,
care colorează fildeșul și hîrtia atît de persistent, încît punctările fă
cute de mine și-au păstrat toată strălucirea pînă azi. Nu știu nimic

despre producerea și avantajul acestei secreții. Am auzit de la dr. Allan
din Forres [28] că dînsul ar fi găsit adesea cîte un Diodon, plutind viu și
umflat, iiîn stomacul rechinilor ; și că, de mai multe ori, a văzut cum
își croiește drum perforînd nu numai pereții stomacului, dar și coastele
monstrului, care astfel murea. Cine și-ar fi închipuit vreodată că un
peștișor atît de molîu să fie în stare a ucide uriașii și sîngeroșii re
chini ?

18 martie. Am plecat din Bahia. La cîteva zile după plecarea
noastră, cînd ne aflam nu prea departe de insulițele Abrolhos, privirile
mi se opriră pe înfățișarea roșu-închisă a mării. întreaga suprafață
lichidă, pe care o observam printr-o lupă slabă, părea acoperită cu un
fel de firișoare de fîn tocat, cu capetele zdrențuite : erau Confervae [29]
cilindrice foarte mărunte, în grupuri sau mănunchiuri de cîte
douăzeci pînă la șaizeci. Domnul Berkeley mă informează că e vorba de aceleași
specii (Trichodesmium erythraeum), care au fost găsite pe mari întin
deri în Marea Roșie, de unde și numele acestei mări[*******]. Numărul lor
trebuie să fie infinit: corabia noastră a trecut prin cîteva benzi roșii,
din care una era lată cam de zece yarzi și, socotind după culoarea ne
gricioasă a apei, lungă de cel puțin două mile și jumătate. Aproape în
toate călătoriile pe apă mai lungi s-au făcut observații identice asupra
Confervelor. Deosebit de frecvente, ele se găsesc mai cu seamă în mă
rile Australiei ; departe de capul Leeuwin, în larg, am dat peste un
neam înrudit, dar mai mărunt și diferit ca înfățișare. Căpitanul Cook

[*******] Dl. Montagne,' în Comptes rendus etc., iulie, 1844 , și Annales des Sciences naturelles, dec. 1844.

spune, în cel de al treilea drum al său, că marinarii numesc această
înfățișare rumegus de mare.

Lîngă atolul Keeling, în oceanul Indian, am observat numeroase
grupuri compacte de Confervae, de cîțiva inchi pătrați, formate din
lungi fire cilindrice, atît de subțiri că abia puteau fi văzute cu ochiul
liber și erau amestecate cu altele mai mărișoare, perfect conice la
amîndouă capetele. Ele variau în lungime de la 0,04 pînă la 0,06 și
chiar 0,08 inchi ; iar în diametru de la 0,006 pînă la 0,008 inchi. De cele
mai multe ori, lîngă una din extremitățile părții cilindrice se poate ve
dea un sept verde, mai gros la mijloc, format dintr-o materie granu-
loasă. Cred că e vorba de fundul unui sac necolorat, foarte plăpînd,
făcut dintr-o substanță moale și care umple interiorul părții cilindrice,
fără să atingă vîrfurile conice. La cîteva specimene, mici sfere perfect
rotunde, făcute dintr-o substanță granuloasă închisă, înlocuiesc septele
și,,la acestea, am observat felul cum sînt produse. Materia moale a
acestei căptușeli interne se prefăcea deodată în linii, dintre care unele
radiau oarecum dintr-un centru comun ; apoi continua cu mișcări ne
regulate și repezi să se contracte, astfel încît, într-o clipită, sacul în
treg devenea o mică sferă perfectă, care ocupa locul septului la capătul
cilindrului gol. Formarea sferei granuloase putea fi grăbită prin orice
fel de vătămare întîmplătoare a vietății. Pot să adaug că de obicei
perechile de asemenea corpuri erau lipite, con lîngă con, la capetele
unde se aflau septele.

Voi adăuga aici cîteva alte observații privitoare la modificarea
coloratiei mării datorite unor cauze organice. Pe coasta chiliană, la
cîteva leghe nord de Concepcion, vasul „Beagle" trecea într-o

zi prin
mari benzi de apă noroioasă, întocmai ca apele rîurilor umflate ; și
aceeași înfățișare a mării mi se prezenta din nou, un grad la sud de
Valparaiso, pe cînd ne aflam la cincizeci de mile de uscat, dar de data
aceasta pe o suprafață cu mult mai întinsă. în pahar, apa era roșie
spălăcită ; cercetată cu microscopul, se dovedea a fi plină de vietăți
mici zvîcnind în toate părțile și adesea chiar explodînd.[30] Forma lor
e ovală, dar strînsă la mijloc într-un inel de firișoare încovoiate și
vibratile. Era foarte greu, totuși, să fie cercetate cu atenție, fiindcă de
îndată ce se opreau din mișcare, și chiar în clipa cînd treceau prin
cîmpul vizual al microscopului, plesneau. Uneori, amîndouă capetele plesneau în același timp, alteori numai cîte unul, și aruncau o anumită
cantitate de materie granuloasă, de culoare închisă. Cu o clipă înainte
de a plesni, vietatea se umfla pînă la o dată și jumătate mărimea na
turală ; explozia se petrecea cam la cincizeci de secunde după ce miș
carea ei rapidă înainte înceta, fiind precedată în cîteva cazuri de uij
scurt interval, cînd corpul se învîrtea pe axa lungimii lui. Oricît de multe,
toate piereau în acest fel, cam la două minute după izolarea într-o
picătură de apă. Vietățile acestea se mișcă cu vîrful mai ascuțit
înainte, împingîndu-se cu ajutorul firișoarelor vibratile, de obicei prin
zvîcniri rapide. Sînt peste măsură
de mici și de aceea nu pot fi văzute
cu ochiul liber ; ele acoperă un spa-
tiu egal cu a mia parte dintr-un

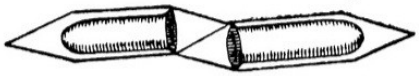

inch pătrat. Putînd fi foarte multe
în cea mai neînsemnată picătură
de apă, ele erau în apa mării infinite ca număr. într-o zi, am trecut prin

două benzi de apă astfel colorată ; numai una dintre ele trebuia să ii
fost de peste cîteva mile pătrate. Ce număr incalculabil de asemenea
vietăți microscopice cuprindea apa mării ! Culoarea apei, văzută de la
o distanță oarecare, era ca a unui rîu care ar fi curs peste un mîl roșu ;
dar'în partea umbrită de corabie era întunecată cum este ciocolata.
Linia care despărțea apa roșie de apa albastră era foarte precisă. Cu
cîteva zile mai înainte, vremea fusese liniștită și oceanul era neobiș
nuit de încărcat cu vietăți.††††††††

În mările care înconjoară Țara Focului și la o distanță nu prea
mare de uscat, am văzut dungi înguste de apă, colorată într-un roșu
viu din pricina crustaceelor, care la formă seamănă oarecum cu cre-
veții mari. Marinarii le numesc hrană de balene. Nu știu dacă în ade
văr balenele se hrănesc cu aceste crustacee ; dar pentru pescărușii de
mare, cormoranii[31] și imensele cîrduri de foci mari, din anumite locuri
de pe coastă, acești răcușori[32] înotători constituie principala hrană.
Marinarii atribuie icrelor acestor vietăți coloritul apei ; dar eu n-am
observat așa ceva, decît într-o singură împrejurare. La cîteva leghe
de arhipelagul Galapagos, corabia noastră trecea prin trei

---

†††††††† Dl. Lesson (Voyage de la Coquille, voi. I, pag. 255) menționează apa roșie în larg lingă Lima, produsă aparent de aceeași cauză. Peron, distinsul naturalist, dă în Voyage aux Terres Australes nu mai puțin decît douăsprezece referințe la călătorii, care au făcut aluzie la colorarea apelor mării (voi. II, p. 239). La referințele date de Peron pot fi adăugate Personal Narrative, voi. VI, p. 504, de Humboldt ; Voyage, voi. I, p. 92, de Flinders ; Labillardiere, voi. I, p. 287 ; Voyage, de Ulloa ; Voyage of the Astrolabe and oi the Coquille; Survey of Australia de căpitanul King etc.

fîșii de apă
gălbuie întunecată și miloasă ; aceste fîșii erau lungi de cîteva mile,
dar late numai de cîțiva yarzi, o margine șerpuită, totuși limpede, sepa-
rîndu-le de restul apei. Culoarea lor se datora unor băsicuțe gelati
noase, cam de o cincime de inch în diametru, în care erau cuprinse mici
oușoare sferice ; aceste oușoare erau de două feluri, unele deosebin-
du-se de celelalte prin forma și culoarea lor roșcată. Nu pot face nici
o presupunere, în privința apartenenții lor la vreo specie.[33] Căpitanul
Collnett observă că fenomenul e foarte obișnuit printre insulele Galapagos și că direcția fîșiilor indică pe aceea a curenților de apă ; în ca
zul descris, însă, linia era pe direcția vîntului. Cîteodată am văzut pe
apă un strat subțire și uleios, care iriza lumină. O bună parte din ocean
era astfel acoperită, pe coasta Braziliei ; marinarii cred că aceasta pro
vine de la hoitul vreunei balene, care plutește probabil prin apropiere.
Nu menționez de data aceasta băsicuțele gelatinoase, despre care voi
avea de vorbit mai tîrziu, fiindcă nu se află într-o cantitate care ar
putea să schimbe culoarea apei.

în ceea ce am arătat pînă acum sînt de remarcat două fapte :
cum se face că feluritele corpuri care formează o bandă cu margini
precise merg împreună ? în cazul răcușorilor, care seamănă cu creve-
tele, mișcările erau concomitente, ca ale unui regiment de soldați ; dar
așa ceva nu se poate întîmpla cu ovulele și Confervele, și probabil nici
cu infuzoriile. Al doilea fapt: ce factor determină lungimea și îngus
timea benzilor ? Aceste fîșii seamănă atît de mult cu ceea ce se poate
vedea în orice torent, în care șuvoiul desface în benzi lungi spuma
adunată în vîrtejuri, încît sînt obligat să le pun în legătură cu acțiunea

similară a curenților fie de apă, fie de vînt. Potrivit acestei presupu
neri, trebuie să admitem că aceste organisme cu alcătuire variată sînt
produse în anumite locuri favorabile, iar de aci sînt puse în mișcare
prin acțiunea vîntului sau a apei. Mărturisesc însă că e foarte greu
de imaginat că un singur punct poate fi locul de naștere al acestor
miliarde de animalicule și Confervae : de unde vin oare germenii în
părțile acestea ? Cum să se răspundă unei astfel de întrebări, cînd
vînturile și valurile au împrăștiat pe toată imensitatea oceanului
corpurile care le dau naștere ? Cu toate acestea, nu există altă ipoteză
pe baza căreia să pot înțelege gruparea lor liniară. Sînt în măsură să
adaug, după Scoresby, că într-o anumită parte a Mării Arctice, apa
încărcată de vietăți marine este întotdeauna de o culoare verde ne
schimbată.

CAPITOLUL II

RIO DE JANEIRO

Rio de Janeiro — Excursie la nord de capul Frio — In
tensă evaporație — Sclavie — Golful Botafogo — Planarii
terestre — Nori deasupra muntelui Corcovado — Ploaie to
rențială — Broaște muzicale — Insecte fosforescente — Pu
terea de a sări a unui gîndac — Ceață albastră — Zgomotul
făcut de un fluture — Entomologie — Furnici — O viespe
care omoară un păianjen — Păianjen parazit — Artificiile
unei Epeire — Păianjeni gregari — Păianjeni cu pînza ne
simetrică.

De la 4 aprilie pînă la 5 iulie, 183 2. La cîteva zile după sosirea noastră, am cunoscut un englez care se ducea să-și inspec teze proprietatea, spre nord de capul Frio, la peste o sută de mile de capitală. Am primit bucuros invitația de a-1 însoți. [1]

8 aprilie. Grupul nostru era format din șapte inși. Prima oprire a fost foarte interesantă. Ziua era cumplit de arzătoare și, cum treceam prin niște păduri, totul părea încremenit; numai fluturii mari și strălu citori fîlfîiau leneși prin preajmă. Priveliștea, văzută de pe colinele din spatele Prayei Grande, era măreață ; în culori vii, printre care un al bastru închis atrăgea mai cu seamă privirile, cerul și apele liniștite ale

golfului se întreceau în splendoare. După ce trecurăm printr-un ținut cul
tivat, intrarăm într-un codru, a cărui măreție în toate privințele nu pu
tea fi depășită. La amiază, sosirăm la Ithacaia ; acest mic sat, așezat pe
o cîmpie, e compus din colibe de negri, construite în jurul unei case
centrale. Colibele amintesc prin poziția și forma lor regulată schițele
locuințelor hotentote din Africa de Sud. Cum luna răsărea devreme,
hotărîrăm să plecăm în aceeași seară ca să dormim la Lagoa Marica.
începuse să se întunece, cînd trecurăm pe sub o înălțime de granit ma
sivă, pleșuvă și prăpăstioasă, lucru foarte obișnuit pe aici. Locul acesta
e cunoscut ca fiind mai demult ascunzișul sclavilor fugari, care, pen
tru a-și prelungi traiul, se trudiseră[1] să cultive puținul pămînt de pe lîngă.
pisc. în cele din urmă au fost descoperiți și, trimițîndu-se un grup de
soldați, au fost prinși cu toții, afară de o bătrînă care, decît să fie dusă
din nou în robie, a preferat să se zdrobească, aruncîndu-se de pe vîrful
muntelui.'[9] La o matroană romană, gestul bătrînei s-ar fi chemat nobilă
dragoste de libertate ; la o biată negresă însă e numit încăpățînare bru
tală. Călătorim timp de cîteva ceasuri liniștiți. Dar drumul nostru, care

mai era încă de cîteva mile, deveni mai anevoios, fiindcă trecea prin-
tr-o pustietate de mlaștini și lagune. Sub lumina palidă a lunei, pri
veliștea era cu totul pustie. Cîteva insecte fosforescente zburau pe lîngă
noi, iar din cînd în cînd cîte o becațină singuratică țipa plîngător. în
(liniștea acelei nopți, mugetul mînios și depărtat al mării abia ajungea
la noi.

9 aprilie. Am părăsit sărăcăciosul nostru loc de dormit înainte
de răsăritul soarelui. Drumul trecea printr-o cîmpie îngustă și

nisipoasă,
care se întindea între mare și lagunele sărate de pe uscat. Numărul
mare al splendidelor păsări care se hrănesc cu pește, stîrci și cocori,
precum și plantele suculente[3] prezentînd formele cele mai fantastice
dădeau priveliștii un interes, pe care altfel nu l-ar fi avut. Puținii co
paci pitici erau copleșiți de plante parazite, dintre care cele mai demne
de admirație arătau a fi orhideele, cu minunata lor mireasmă. De îndată
ce răsări soarele, ziua se făcu zăpușitoare, și răsfrîngerea luminii și a
căldurii pe nisipul alb ne făcu să devenim cu totul abătuți. Am luat
masa la Mandetiba, pe o temperatură de 29° la umbră. Numai splendida
vedere a depărtatelor coline împădurite, răsfrînte în apele nemișcate
ale unei lagune imense, ne mai răcorea. Venda de aici era în adevăr
bună și fiindcă îmi amintesc cu plăcere de masa excelentă, ceea ce nu
mi se întîmplă des, voi descrie-o cu recunoștință, ca tip al acestui fel de
hanuri. Casele acestea sînt adesea mari și sînt clădite din pari groși;
țesuți între ei cu crengi împletite, totul fiind apoi tencuit , rareori au
dușumele și niciodată geamuri la ferestre, dar totdeauna sînt bine aco
perite. Fără nici o excepție, partea din față e deschisă ca o verandă în
care se află mese și scaune. Odăile de culcare dau unele în altele, călă
torii dormind cum pot, pe o platformă de scînduri cu o saltea de paie
subțire. Venda se află în mijlocul unei curți, în care se dă de mîncare
cailor. La sosire, obiceiul nostru era ca mai întîi să scoatem șeile de pe
cai și să dăm cailor porția de boabe de porumb ; apoi, cu o plecăciune
pînă la pămînt, ceream senorului să ne facă favoarea de a ne da ceva să
mîncăm. ,,Orice doriți, domnule", răspundea el de obicei. La

început za
darnic mulțumeam providenții că ne adusese la un om așa de cum
secade. Din vorbă în vorbă, ne dam seama totodată că împrejurarea în
care ne aflăm devenea din ce în ce mai jalnică. „Puteți să fiți amabil
să ne dați ceva pește?" „O, nu, domnule!" „Ceva supă?" „Nu, dom
nule!" „Ceva pîine ?" „O, nu, domnule!" „Ceva pastramă?" „O, nu,
domnule !" Dacă eram norocoși, după ce așteptam două ceasuri, căpă
tăm păsări, orez și farina.[4] Deseori se întîmplă să fim obligați ca pentru
supa noastră, noi înșine să omorîm găinile cu pietre. Cînd, istoviți de
oboseală și foame, dădeam a se înțelege cu sfială că am fi mulțumiți
dacă masa ar fi gata, răspunsul pompos și (deși adevărat) foarte nesatis
făcător era : „O să fie gata cînd o să fie". Dacă am fi îndrăznit să mai
spunem ceva, ni s-ar fi arătat drumul, ca fiind necuviincioși. Hangiii
aceștia, în felul lor de a se purta, sînt oamenii cei mai urîcioși și neîn
datoritori ; casele și făpturile lor sînt adesea dezgustător de murdare ;
e ceva obișnuit să lipsească furculițele, cuțitele și lingurile ; și sînt si-

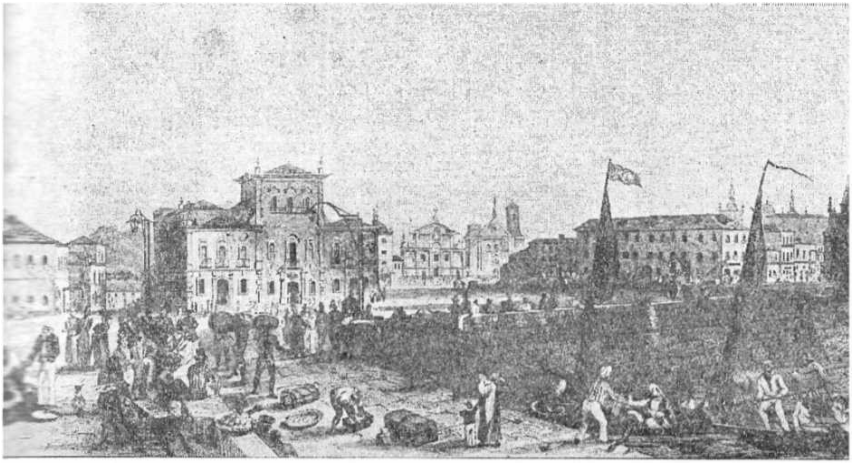

Rio de Janeiro. Gravură de O. *Earle*

gur că în Anglia nu există nici măcar o colibă țărănească, nici un bordei
cu o lipsă de confort atît de pronunțată. La Campos Novos însă am dus-o regește : am avut la prînz orez și carne de pasăre, biscuiți, vin și lichioruri ; seara — cafea, iar dimineața pește și cafea, totul costînd,
dimpreună cu hrana pentru cai, numai doi șilingi și jumătate de cap de
om ¸ și totuși chiar gazda de la această venda, fiind întrebată dacă nu
cumva știe ceva de un bici pe care unul dintre noi îl pierduse, a răs
puns morocănos : „De unde să știu ? De ce n-ai avut grijă de el ? Cred
că l-au mîncat clinii".

Părăsind Mandetiba, continuarăm să străbatem cu mare greutate
o sălbăticie de lacuri; în unele se găseau scoici de apă dulce, iar în
altele scoici de apă sărată. Aparținînd primei specii, am găsit un număr
considerabil de Limnea într-un lac, în care, după spusele locuitorilor,
marea se revărsa o dată pe an și cîteodată, de mai multe ori, făcînd ca
apele lacului să fie sărate. In legătură cu animalele de mare și de apă
dulce, sînt sigur că multe fapte interesante pot fi observate în regiunea

acestui lanț de lagune, care tivesc coasta Braziliei. Domnul Gay[‡‡‡‡‡‡‡] afirmă
că a găsit în vecinătatea orașului Rio de Janeiro scoici din genurile
marine ca Solen și Mytilus și chiar scoici de apă dulce, numite Ampul-
lariae, trăind toate la un loc în apă sălcie. De asemenea, în laguna de
lîngă Grădina Botanică, unde apa e ceva mai puțin sărată decît în mare,
am observat de multe ori o specie de Hydrophilus foarte asemănătoare
gîndacilor de apă, atît de obișnuiți prin șanțurile din Anglia ; singura

[‡‡‡‡‡‡‡] Annales des Sciences naturelles din 1833.

scoică care trăiește în acest lac aparține unui gen care se găsește prin
estuare.[5]

Părăsind coasta pentru un timp, intrarăm din nou în pădure. Co
pacii erau foarte înalți și, în comparație cu cei din Europa, se deosebeau
mult prin trunchiurile lor albe. Văd, din însemnările mele, că ceea ce
m-a surprins mai cu stăruință, ca fiind o noutate mai de seamă a acestor
locuri mărețe, au fost niște ,.minunate și strălucitoare flori de plante
parazite". Ieșind din pădure, trecurăm prin niște pășuni imense presă
rate cu niște uriașe mușuroaie conice de furnici, înalte de aproape 12
picioare. Aceste mușuroaie, risipite pe cîmpie, aveau exact înfățișarea
vulcanilor de noroi de la Jorullo,[6] așa cum sînt aceștia înfățișați de
Humboldt. După ce se întunecă, sosirăm la Engenhodo, în zece ore de
drum, călare. Tot drumul, nici o clipă n-am încetat să mă mir de puterea
de rezistență a cailor ; ei se dovedeau în stare să-și vindece orișice rană
mult mai curînd decît caii crescuți în Anglia. Liliacul-vampir, muscîn-
du-i de greabăn, le pricinuiește mari suferințe. Și nu-i supără atît pier
derea de sînge, cît inflamația pe care după aceea o produce șaua cu
greutatea ei. în Anglia, acest fapt a fost pus la îndoială în ultima
vreme ; mă consider prin urmare norocos că am fost de față la prinde
rea unuia (Desmodus d'Orbignyi, Wat.) pe spatele unui cal. Ne așezam
bivuacul, într-o seară tîrzie, aproape de Coquimbo, în Chili, cînd omul
meu de serviciu, observînd că un cal era foarte neliniștit, se duse să ia
seama ce se întîmplă și părîndu-i-se chiar că vede ceva, își trînti deodată
palma pe spinarea animalului și prinse liliacul. Dimineața, locul muscat
se vedea bine, fiind umflat și sîngerînd ; totuși, a treia zi,

puteam în
căleca pe cal, fără urmări grave pentru el.[7]

13 aprilie. După trei zile de călătorie, sosirăm la Socego, proprietatea lui senor Manuel Figuireda, o rubedenie a unuia dintre noi. Casa era simplă și, deși ca un hambar, era foarte potrivită pentru climatul regiunii. Scaunele și sofalele aurite ale salonului contrastau ciudat cu pereții văruiți simplu, cu acoperișul de stuf și ferestrele fără geamuri. Casa dimpreună cu hambarele, cu staulele și atelierele negrilor, care învățaseră felurite meserii, formau un fel de careu, iar în mijlocul lui se pusese la uscat o grămadă mare de cafea. Aceste clădiri sînt situate pe o măgură, de pe care se poate lua seama la pămîntul cultivat și care e împrejmuită din toate părțile cu un perete verde-întunecat de
pădure luxuriantă.. Produsul de căpetenie al acestei părți a ținutului
este cafeaua. Fiecare arbore este socotit că dă anual, în medie, doi
pfunzi[§§§§§§§§], iar unii merg pînă la opt. în mare cantitate se cultivă de ase
menea manioc și cassada.[8] Orice parte a acestei plante este folositoare :
frunzele și tulpinile ei sînt hrana cailor, iar rădăcinile, după ce se zdro
besc, sînt presate ca să fie bine stoarse, se coc și astfel, sub numele de
farina, constituie hrana cea mai obișnuită în Brazilia. Un fapt curios,
deși bine știut, este că sucul acestei plante foarte nutritive conține o
puternică otravă. Acum cîțiva ani, la această fazenda, murise o vacă,

[§§§§§§§§] 1 funt, sau pfund = 454 g.

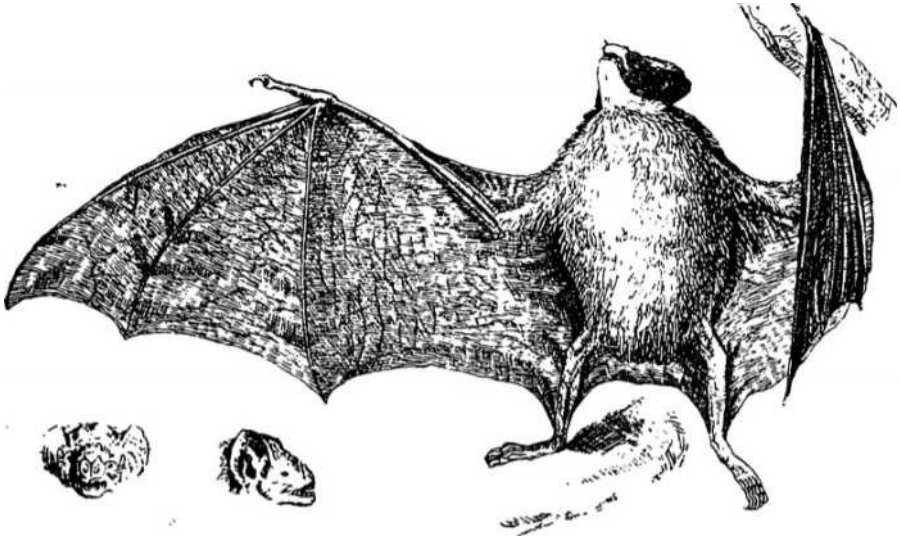

Vampir *(Desmodv.s d'Orbignyi,* Waterhou»e).-

fiindcă băuse suc de manioc. Senor Figuireda mi-a spus că plantase anul
trecut un sac de feijao, adică de fasole japoneză și trei de orez ; fasolea
a rodit de optzeci de ori mai mult, iar orezul de două sute douăzeci de
ori. Pășunile întreține un număr apreciabil de vite și pădurile sînt atît
de pline de sălbăticiuni, că se putuse omorî în ultimele trei zile cîte un
cerb în fiecare zi. Risipa de hrană se văzu dintr-o dată la prînz, cînd,
dacă mesele nu gemeau, musafirii gemeau de-a binelea, deoarece cu
toții trebuiră să mănînce din fiecare fel. într-o zi, socotindu-mă cu de-a-
mănuntul pentru ca nimic să nu rămînă negustat, văzui că spre descu
rajarea mea se mai aduce, în toată cumplita lor realitate, un curcan și
un porc fript. în timpul mesei, un om de serviciu e pus numai să dea
afară din încăperi o sumedenie de cîini bătrîni și o mulțime de copilași
negri, care folosesc fiecare prilej ca să se strecoare înăuntru. Cît timp
alungi din minte ideea sclavajului, această viață patriarhală, izolată

cu totul și neatîrnată de restul lumii, este foarte atrăgătoare. De îndată
ce se vede că sosește un străin, se trage un clopot și se trag și cîteva
focuri de armă. Stîncile și pădurile, iar în afară de ele nimeni altcineva,
iau astfel cunoștință de eveniment. într-o dimineață, cam cu un ceas
înainte să se crape de ziuă, mă plimbam pe jos ca să admir solemna
liniște a locurilor ; în cele din urmă, tăcerea fu ruptă de rugăciunea de
dimineață pe care întreaga comunitate a negrilor o înălța la cer. în
acest fel își încep ei de obicei munca zilnică. In asemenea fazende, n-am
nici o îndoială că sclavii sînt fericiți. Sîmbăta și duminica, ei lucrează
pentru ei înșiși și clima fertilă face ca produsul muncii din aceste două
zile să poată ajunge unui bărbat și familiei sale o săptămînă întreagă.

14 aprilie. Lăsînd în urmă Socego, ne îndreptarăm caii către
o altă proprietate pe Rio Macae, ultimul petic de pămînt cultivat în partea aceasta. Proprietatea avea o lungime de două mile și jumătate
și o lățime că însuși proprietarul nu o mai cunoștea. Numai o mică parte
fusese despădurită ; dar aproape fiecare acru de pămînt era în stare să
dea toate produsele variate și bogate ale tropicelor. Suprafața pămîntu-
lui muncit, raportată la suprafața enormă a Braziliei și apoi la cît a ră
mas din ea în stare sălbatică, abia poate fi luată în seamă : ce populație
numeroasă va trăi pe aici în viitor ![9] In călătoria de a doua zi, văzurăm
că drumul era atît de înfundat, încît trebui ca unul din grup să meargă
înaintea noastră și, cu un tesac, să taie lianele. Pădurea era nespus de
bogată în forme minunate, dintre care cea mai vrednică de admirat era
feriga-arborescentă cu frunzele ei elegant curbate, de un verde strălu
citor. Seara, căzu o ploaie în adevăr torențială și, deși termometrul arăta

18°, îmi fu foarte frig. De îndată ce stătu ploaia, mă interesă extraordi
nara evaporare, care începu să se înalțe de pe toată întinderea pădurii.
Piscurile, la înălțimea de o sută de picioare, erau îngropate în aburi
albi și groși, care se ridicau ca niște coloane de fum de pe locurile cele
mai păduroase și în deosebi din văi. Faptul acesta l-am observat de mai
multe ori ; cred că se datorește imensei suprafețe de frunziș, încinsă
mai dinainte de razele soarelui.

în timpul ședерii noastre la această proprietate, mai-mai că era să
fiu martor la unul din actele de cruzime care se mai pot întîmpla numai
într-o țară sclavagistă. în urma unei certe și a unei dări în judecată,
proprietarul era cît pe-aci să ia toate femeile și toți copiii bărbaților
robi, ca să-i vîndă apoi separat la licitația publică din Rio. Dar numai
interesul și nu vreun simțămînt de milă opri săvîrșirea actului. De fapt
nici nu cred ca proprietarul să se fi gîndit cumva că ar fi fost neomenos
să despartă astfel treizeci de familii, care trăiau împreună de atîția ani.
Totuși, mărturisesc eu însumi că acest proprietar era superior în omenie
și bune simțăminte oamenilor de rînd. Se spune că interesul orb și egois
mul nu au nici o limită. Pot menționa o scenă foarte neînsemnată, care,
la timpul ei, m-a durut mai mult decît orice poveste sîngeroasă. Tre
ceam pe apă pe un pod plutitor, împreună cu un negru neobișnuit de prostănac. Căznindu-mă să-l fac să înțeleagă, vorbeam tare și făceam semne ; cînd să fac un anumit semn, trecîndu-mi palma pe lîngă ochii lui, el, crezînd că sînt mîniat și că vreau să-l bat, își închise deodată ochii pe jumătate, privind speriat, și își lăsă mîinile în jos. Nu voi uita niciodată uimirea, dezgustul și rușinea care m-au cuprins văzînd un om voinic, în toată puterea, căruia îi era teamă chiar să se ferească de o lovitură dată, cum credea el, în plină față. Acest om fusese învățat cu o degradare mai joasă decît robia celui mai neajutorat animal. [10]

1 8 a p r i 1 i e. La înapoiere, petrecurăm două zile la

Socego, pe care
eu le întrebuințai colectînd insecte din pădure. Cei mai mulți copaci, deși atît de înalți, nu depășesc în circumferință trei sau patru picioare. Sînt, firește, unii de dimensiuni mai mari. Senor Manuel tocmai scobea o canoe lungă de șaptezeci de picioare, dintr-un trunchi zdravăn care avusese 110 picioare lungime. Contrastul palmierilor cu ceilalți copaci rămuroși, printre care cresc, dă totdeauna locului caracter tropical. Aici, palmierul-varză, unul dintre cei mai măreți din această familie, [11] era podoaba pădurii. Avînd o tulpină atît de subțire încît o puteai cuprinde

cu amîndouă palmele, își clătina capul elegant la patruzeci sau cinci
zeci de picioare deasupra pămîntului. Lianele lemnoase, ele însile aco
perite de alte liane, erau foarte groase ; unele, pe care le-am măsurat,
aveau în circumferință două picioare. Numeroși copaci bătrîni aveau o
înfățișare foarte curioasă din pricina pletelor de liane care, atîrnînd
peste crengile lor, păreau căpițe de fîn. Dacă ochii mi se întorceau, de
la lumea frunzișului de deasupra, jos, la pămînt, privirile îmi erau atrase
mai cu seamă de eleganța extraordinară a frunzelor de ferigă și mimoză.
Mimozele, în anumite locuri, acopereau solul cu un fel de covor, gros.
numai de cinci inchi. Călcînd pe straturile dese de mimoze, urmele lă
sate de picior se recunosc numai după schimbarea culorii pricinuite de
presarea pețiolelor sensibile. E ușor să înfățișezi separat aspecte ale
acestei priveliști admirabile ; dar nu e cu putință să redau în întregime
sentimentul de uimire și evlavie care mi-a umplut sufletul și m-a
extaziat.

19 aprilie. Părăsind Socego, în primele două zile ne înapoia-
răm mergînd pe același drum pe care venisem. Cum drumul tăia mai
tot întinsul orbitor de nisip, care se afla nu departe de țărm, treaba nu
fu ușoară de loc. De cîte ori calul își punea copitele pe nisipul fin de
siliciu, se auzea ca un ciripit plăcut. A treia zi, o luarăm în altă direcție
și trecurăm printr-un sătuc vesel, numit Madre de Deos. Drumul pe care
mergeam acum era unul dintre drumurile principale din Brazilia, dar se
afla într-o stare atît de proastă, încît nu putea trece pe el nici un ve
hicul cu roate, în afară de greoaiele care trase de boi. Nu dădurăm în
călătoria noastră peste nici un pod de piatră ; iar cele făcute din tul

pini de copaci erau așa de stricate că trebuia să le ocolim. Aici nu se
cunoaște exact nici o distanță. Drumul e adesea însemnat cu cruci în
loc de pietre kilometrice, dar crucile indică numai locuri unde s-a vărsat
sînge omenesc. In seara zilei de 23 aprilie soseam la Rio, terminînd mica
noastră excursie.

Cît timp îmi mai rămăsese pentru Rio, am stat într-o vilă, de pe
țărmul golfului Botafogo. E cu neputință să-ți dorești ceva mai plăcut
decît să-ți petreci cîteva săptămîni într-un loc atît de măreț. în Anglia,
naturalistul amator se bucură în plimbările sale de un mare avantaj și
anume : el poate întîlni în orice moment un lucru care să-i atragă aten
ția ; dar în aceste ținuturi binecuvîntate, unde natura mișună de viață,
ispitele sînt atît de numeroase, încît naturalistul aproape că e țintuit
locului.

Puținele observații pe care am fost în stare să le fac au fost în
legătură numai cu animalele nevertebrate. Existența unei diviziuni a
genului Planaria, care trăiește pe pămînt uscat, [12] m-a interesat în
deosebi. Aceste animale au o structură atît de simplă, încît Cuvier le-a
pus la un loc cu viermii intestinali, deși niciodată nu au fost găsite în
corpurile altor animale. Specii numeroase locuiesc atît în apa sărată cît
și în cea dulce, dar cele despre care vorbesc au fost găsite chiar în
părțile mai uscate ale pădurilor, pe sub tulpinile arborilor putreziți, care
cred că le servesc drept hrană. Ca formă generală, ele par mici limacși,
un fel de melci fără casă, dar proporțional sînt cu mult mai înguste, iar
cîteva specii sînt minunat colorate cu dungi longitudinale. Structura lor e foarte simplă : pe la mijlocul suprafeței inferioare pe care se tîrăsc
se află două deschizături transversale ; prin deschizătura anterioară

poate ieși la iveală o gură în chip de pîlnie cu o mare sensibilitate tac
tilă. După ce restul corpului murea din cauza apei sărate sau a altor
pricini, acest organ mai dădea un timp oarecare semne de viață.

In diverse locuri ale emisferei sudice am găsit nu mai puțin de
douăsprezece specii deosebite de Planaria terestre********. Anumite exem
plare, pe care le colecționasem din Țara lui Van Diemen'[3], am izbutit
să le țin vii aproape două luni, hrănindu-le cu putregai de lemn. Tăind
transversal una din ele în două părți aproape egale, cele două jumătăți
au devenit în două săptămîni animale întregi. Am secționat însă corpul
în așa fel încît o jumătate să conțină amîndouă deschizăturile de pe
partea inferioară, iar cealaltă niciuna. în douăzeci și cinci de zile de la
operație, jumătatea dintîi nu mai putea fi deosebită de orice alt exem
plar ; jumătatea cealaltă crescuse mult ca mărime și spre capătul poste
rior se formase o porțiune străvezie în parenchim [14], în care se putea
deosebi o gură rudimentară în formă de cupă, fără ca pe partea infe
rioară să se fi format vreo deschizătură corespunzătoare. Dacă, pe mă
sură ce ne apropiam de ecuator, căldura din ce în ce mai mare n-ar fi
distrus toate exemplarele, e sigur că această ultimă fază și-ar fi întregit
structura. Deși experiența e bine cunoscută, era interesant totuși de
observat formarea treptată, graduală, a organelor esențiale din simpla
extremitate a unui alt animal. Aceste Planarii se păstrează nespus de
greu ; căci, de îndată ce încetarea vieții îngăduie legilor obișnuite să
acționeze, corpul întreg li se preface într-o masă moale și fluidă, cu o

******** m descris și am dat numirile acestor specii în Annales of Natural History, vol. XIV, p. 241.

repeziciune pe care n-am mai întîlnit-o.

In tovărășia unui bătrîn preot portughez, care mă scosese cu el la vînat, am vizitat pentru întîia oară pădurea în care se găseau aceste Planarii. Vînătoarea consta în următorul procedeu : clinilor li se dădea drumul în desiș, iar apoi trebuia să- aștepți cu răbdare, trăgînd cu pușca în orice animal ivit. Eram însoțiți de feciorul unui fermier vecin, admirabil exemplar de tînăr brazilian sălbatic. îmbrăcat cu o cămașă zdrențuită și pantaloni, cu capul gol, purta o flintă veche și un cuțit mare.

Aici obiceiul de a purta cuțit e general, căci prin pădurile dese nimeni nu se poate lipsi de el din pricina plantelor agățătoare. Acestui obicei i se datorește poate numărul neobișnuit de mare al crimelor. Brazilienii sînt atît de îndemînatici mînuitori ai cuțitului, că îl pot arunca cu precizie la o anumită distanță și cu destulă putere ca să pricinuiască răni mortale. Am văzut un număr de băieței practicînd această artă ca simplu joc și îndemînarea lor de a-l înfige într-un par arăta că cu timpul aveau să facă isprăvi cu mult mai mari. Tovarășul meu, cu o zi mai înainte, împușcase două maimuțe cu barbă [5]. Aceste animale au cozi prehensile, al căror capăt, chiar după moarte, poate susține toată greutatea corpului. Una dintre ele, rămînînd astfel apucată strîns cu coada de o creangă, a trebuit, ca să poată fi prinsă, să se taie chiar copacul;

ceea ce făcîndu-se în curînd, copac și maimuță s-au prăbușit cu un

groaznic huiet. Pe lingă această maimuță, am mai vînat cîțiva papagali verzi și cîțiva tucani. însă eu am avut de profitat de pe urma cunoștinței mele cu preotul portughez, fiindcă altă dată mi-a dăruit un exemplar frumos de yaguarundi[16].

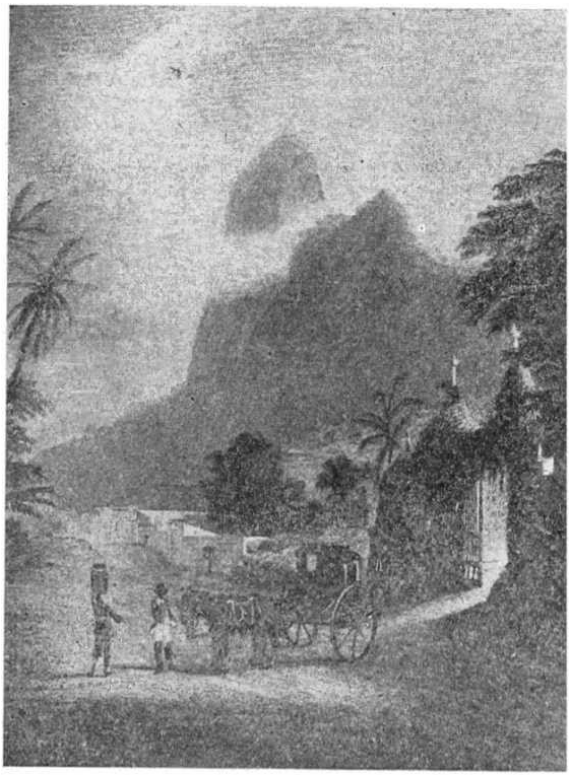

Toată lumea a auzit de frumusețea priveliștilor de la Botafogo. Casa în care locuiam era așezată chiar sub muntele Corcovado. S-a observat, pe bună dreptate, că piscurile abrupte și conice sînt caracteristice pentru formația pe care Humboldt o numește gneissgranit. Nimic nu poate fi mai impresionant decît efectul acestor uriașe mase rotunde de stînci goale, ridicîndu-se din vegetația cea mai luxuriantă.

Adesea mă ocupam cu cercetarea norilor, care, rostogolindu-se dinspre mare, se strîngeau în maldăre sub punctul cel mai înalt al muntelui Corcovado. Ca mai toți munții, Corcovado, înfășurat astfel în nori, pare o înălțime mult mai impunătoare decît

cele 2 300 de picioare pe
care le are în realitate. Dl
Danieli a consemnat, în stu
diile sale meteorologice, că se întîmplă cîteodată ca norii să pară că
stau nemișcați pe piscul munților, deși deasupra lor vîntul continuă să
sufle. Același fapt se petrecea și aici, însă cu o mică deosebire. în
cazul nostru, se putea vedea bine cum norii se încovoiau, trecînd repede
pe deasupra piscului și totuși nici nu se micșorau, nici nu se măreau. Soa
rele sta să apună și o adiere plăcută dinspre sud, suflînd în latura sudică
a stîncii, se amesteca cu aerul mai rece, de sus, astfel că vaporii se con
densau ,• dar, pe măsură ce ușoara cunună de nori trecea de creastă,
venind în atingere cu atmosfera mai caldă de pe clinul nordic, din nou
norii se dizolvau numaidecît.

În mai și iunie, adică la început de iarnă, climatul era minunat
Temperatura mijlocie, luată la ora nouă, atît dimineața cît și seara, era
numai de 22°. Adesea ploua torențial, dar vînturile uscate care veneau
dinspre sud făceau ca în scurt timp plimbările pe jos să devină din nou
plăcute. într-o dimineață căzu în șase ore 1,6 inchi de ploaie. Cînd
această furtună trecu peste pădurile care înconjoară Corcovado, că
derea stropilor de ploaie pe nenumărata mulțime de frunze făcu un
zgomot de prăvălire torențială, care putea fi auzită de la un sfert de
milă. După zilele mai calde, era o plăcere să stai liniștit în grădină și să
vezi cum seara se preface în noapte. în această climă, natura își alege
maeștri cîntăreți dintre făpturi mai umile decît în Europa. O broscuță
din genul Hyla [17] stă pe o foaie lată cam la un inch deasupra apei și
scoate un țîrîit plăcut; dacă sînt mai multe la un loc, ele cîntă armonios,

Muntele Corcovado la Rio de Janeiro.

deși pe note deosebite. Mi-a fost greu să prind o asemenea broască.
Genul Hyla are la vîrful degetelor niște ventuze mici, cu care se prinde
și merge pe orice geam perfect vertical. în același timp fel de fel de
cicade și lăcuste scot fără întrerupere un sunet strident, care însă, în
dulcit de o oarecare distanță, nu e neplăcut la auz. în fiecare seară, după
căderea nopții, începea marele concert și am stat adesea ascultîndu-1
pînă ce atenția îmi era abătută la cine știe ce insectă zburătoare.

In orele acelea, se văd licurici zburînd prin preajmă de la un gard
viu la altul. Noaptea, pe întuneric, lumina lor poate fi văzută de la
aproape două sute de pași. E de reținut că toate neamurile de licurici,
de gîndaci luminoși, precum și feluritele vietăți marine fosforescente
(cum sînt crustaceii, meduzele, nereidele, o corallină din genul Clytia
și Pyrosoma [18]) pe care toate le-am studiat, dau o lumină pronunțată
verde. Toți gîndacii fosforescenți pe care i-am prins aici aparțineau Lam-
pyridaelor (familie care cuprinde și licuricii din Anglia) și cei mai
mulți dintre ei aparțineau speciei Lampyris occidentalis††††††††. Această in
sectă, după observațiile mele, emitea cele mai vii sclipiri, cînd era
iritată : la intervale, inelele abdominale se întunecau. Sclipirea apărea
aproape concomitent în cele două inele, totuși putea fi observată mai
întîi în inelul anterior. Substanța luminoasă era fluidă și foarte lipi
cioasă ; dacă se îndepărta pielea de pe mici porțiuni, acestea

†††††††† Sînt mult îndatorat d-lui Waterhoust pentru bunăvoința sa de a-mi fi numit insectele acestea și multe altele, dîndu-mi și un ajutor prețios.

continuau
să lucească cu o sclipire slabă, în timp ce părțile intacte se întunecau.
Dacă decapitam insecta, inelele rămîneau neîntrerupt luminoase, dar
nu tot atît de strălucitoare ca înainte, iar iritațiile locale făcute cu un
ac măreau întotdeauna intensitatea luminii. într-un caz, inelele și-au
păstrat luminozitatea douăzeci și patru de ore după moartea insectei.
Din aceste fapte, rezultă că vietatea are probabil puterea de a-și ascunde
numai lumina sau de a și-o stinge pentru răstimpuri scurte și că în
toate celelalte cazuri emisiunea luminoasă e involuntară. Pe potecile
de nisip umede și noroioase am găsit o mulțime de larve de Lampyris :

semănau ca înfățișare generală cu licuriciul-femelă din Anglia. Aceste larve posedau însă slabe puteri de a lumina ; foarte deosebite de alte familii cu care se înrudeau, la cea mai mică atingere ele se prefăceau moarte și încetau să mai lumineze ; nici iritația nu le făcea să se mai reaprindă. Am ținut cîteva dintre ele vii pentru un timp : cozile lor sînt organe în adevăr ciudate, fiindcă acționează, avînd un dispozitiv adecvat, ca ventuze sau organe de fixare, totodată servind și ca rezervoare de salivă sau de un lichid asemănător. Le-am hrănit de mai multe ori și cu carne crudă și am văzut totodată că vîrful cozii era adus la gură, lăsînd o picătură de salivă pe carnea care urma să fie înghițită. Deși atît de mult întrebuințată la această treabă, coada pare că nimerește cu oare care greutate drumul la gură, deoarece totdeauna ea pipăie mai întîi gîtul, pe care se orientează către gură.

Cînd eram la Bahia, cea mai obișnuită insectă luminoasă de prin partea locului părea să fie un gîndac (Pyrophorus luminosus, Illig,). Lumina acestuia devenea de asemenea mai strălucitoare prin iritație. Intr-o zi, mi-a plăcut să observ cum și cît poate sări insecta aceasta, care, după cîte mi se pare, n-a fost descrisă pînă acum cum trebuie[‡‡‡‡‡‡‡‡]. Gîndacul, așezat pe spate și pr-egătindu-se să sară, își mișca în așa fel capul și toracele îndărăt, încît carena pectorală ieșea în afară și se sprijinea pe marginea tecii sale. Continuînd aceeași mișcare îndărăt, carena se încovoia ca un arc, datorită încordării tuturor mușchilor și în acest moment insecta stătea pe extremitatea capului și pe elitre. încordarea slăbind brusc, capul și toracele se destindeau, iar marginea

[‡‡‡‡‡‡‡‡] Kirby, Entomology, voi. II, pag. 317.

de jos a eli
trelor lovea cu atîta putere suprafața pe care se aflau, că insecta sărea
în sus pînă la o înălțime de unul sau doi inchi. Punctele ieșite în afară
ale toracelui, precum și teaca carenei pectorale serveau la menținerea
echilibrului corpului în timpul saltului. în descrierile pe care le-am
citit, cred că nu s-a pus accentul necesar pe elasticitatea carenei : un
salt atît de brusc nu putea fi rezultatul unei simple contracții mușchiu-
lare, fără ajutorul vreunui dispozitiv mecanic.

„în mai multe împrejurări, am avut parte de anumite excursii prin
împrejurimi, excursii scurte dar nespus de plăcute. într-o zi, m-am dus
în Grădina Botanică, unde am putut vedea numeroase plante, bine cu
noscute pentru marea lor utilitate. Frunzele arborilor de camfor, de pi
per, de cinnamon (scorțișoară) și cuișoare împrăștiau o aromă minunată ;
arborele de pîine numit și jaca și arborele de mango se întreceau unul
pe altul în măreția frunzișului [19]. Principala caracteristică a peisajului
din împrejurimile Bahiei este determinată mai cu seamă de acești doi
arbori din urmă. înainte de a-i vedea, nici nu mi-aș fi închipuit ca un
copac să poată așterne pe pămînt o umbră atît de întunecată. Acești doi
arbori au față de vegetația veșnic verde a climatului aceeași poziție pe
care laurul și houx (holly§§§§§§§§§) o au în Anglia față de arborii cu frunze
căzătoare, cu singura deosebire că, pînă să cadă, sînt de un verde mai deschis. Se poate observa că locuințele de la tropice sînt împrejmuite
de cele mai strălucitoare forme de vegetație, multe dintre acestea fiind
în același timp și cele mai folositoare omului. Cine s-ar putea

§§§§§§§§§ Genul Ilex (n. tr.J.

îndoi că
aceste calități nu sînt întrunite în bananier, în cocotier, în numeroasele
specii de palmieri, în portocal și în arborele de pîine?

în această zi, am fost urmărit tot timpul de o observație a lui
Humboldt. El vorbește adesea ca despre ,.ușorii aburi care, fără să
schimbe transparența aerului, îi fac tonurile mai armonioase, îndulcin-
du-i efectele". E o înfățișare pe care niciodată n-am văzut-o în clima
temperată. Atmosfera, pe o distanță de o jumătate sau trei sferturi de
milă în adîncime, era desăvîrșit de limpede, în timp ce pe o distanță
mai mare toate culorile se topeau într-o ceață minunată de un gri-pal
cu ușoare nuanțe de albastru. în ceea ce privește starea atmosferei, înce-
pînd din zorii zilei și pînă spre amiază, cînd efectul se producea mai clar,
ea nu suferise cine știe ce schimbare în afară de uscăciunea aerului. în
acest interval, diferența dintre punctul de rouă și temperatură crescuse
de la 4° pînă la 9° 5'.

Altă dată, plecai dis-de-dimineață și mersei pe jos la Gavia sau
muntele Topsail[20]. Aerul era dulce-răcoros și îmbălsămat, iar stropii
de rouă mai sclipeau încă pe frunzele marilor plante liliacee, care um
breau pîrîiașele cu apă limpede. Așezîndu-mă pe un bloc de granit,
simții o adevărată desfătare să cercetez feluritele insecte și păsări, care
treceau în zbor pe deasupra capului meu. Se părea că minusculelor
păsărele colibri le plăcea să stea mai cu seamă în aceste locuri um
broase și singuratice. De cîte ori am văzut micile făpturi zumzăind îm
prejurul vreunei flori, cu aripile lor zbîrnîind așa de repede de abia pu
teau fi văzute, mi-am amintit de fluturii sfingizi ; mișcările și obiceiurile

lor sînt în multe privințe foarte asemănătoare.

Luînd-o pe o potecă, intrai într-un codru măreț, și, de pe o înăl
țime de cinci sau șase sute de picioare, mi se înfățișă una din acele
splendide vederi, atît de obișnuite prin împrejurimile frumosului Rio
de Janeiro. De la această înălțime, peisajul capătă cele mai strălu
itoare culori și toate formele, toate umbrele întrec atît de mult în măreție
tot ceea ce europeanul a văzut în țara lui, încît nu mai știe cum să-și
rostească simțămintele. Impresia generală sugerează mai totdeauna cel
mai luminos decor de operă. Niciodată nu m-am întors din asemenea
excursii cu mîinile goale. De data «ceasta, am găsit un exemplar curios
de ciupercă numit Hymenophallus. Cei mai mulți cunosc ciuperca Phal-
lus, care crește în Anglia și care toamna îngreunează aerul cu mirosul
ei respingător ; însă, pentru unii gîndaci de la noi, după cum știu bine
entomologii, acest miros urît e o mireasmă desfătătoare. Constatai că
același lucru se întîmplă și aici : un Strongylus [£1], atras de duhoare, se
lăsă din zbor pe ciupercă, deși mergeam cu ea în mînă. Vedem din
aceasta că în două*țări atît de depărtate una de alta poate exista o legă
tură asemănătoare între plante și insecte din aceleași familii, cu toate
că ambele specii sînt aici altele. Cînd omul este agent introducător de
noi specii, această legătură nu mai există ; ca exemplu pot menționa că foile de varză și lăptucă, care în Anglia sînt atacate de o mulțime de
limacși și omizi, rămîn neatinse în grădinile de lîngă Rio.

Cît timp am stat în Brazilia, am făcut o mare colecție de insecte.
Cîteva observații generale asupra însemnătății comparative a diferite
lor clase pot interesa pe entomologii englezi. Lepidopterele[22] mari și
viu colorate își caracterizează zona în care trăiesc cu mult

mai precis
decît orice altă grupă de animale. Vorbesc numai de fluturii din grupul
Cladocera, de cei diurni ; cît despre cei nocturni, cei din grupul Hetero-
cera, contrar de ceea ce ne-am fi putut aștepta de la o vegetație atît de
puternică, ei s-au dovedit mult mai puțin numeroși decît în regiunile
noastre temperate.

Am fost uimit de obiceiurile fluturelui Papilio feronia. Acesta nu
e un fluture rar și în general stă mai totdeauna în. crîngurile de porto
cali. Deși zboară la o mare înălțime, totuși foarte adesea coboară pe
trunchiul arborilor. în astfel de prilejuri stă totdeauna cu capul în jos
și cu aripile întinse orizontal, în loc să le strîngă vertical, cum fac de
obicei ceilalți fluturi. E singurul fluture pe care l-am văzut folosindu-se
vreodată de picioare ca să alerge. Nedîndu-mi seama de acest lucru, de
multe ori apropiindu-mi cu mare grijă penseta de ea, insecta se lăsa
pe o parte și scăpa chiar cînd eram cît pe-aci s-o apuc. Dar un fapt cu
mult mai ciudat este meșteșugul cu care aceste specii scot un zgomot
specific. De cîteva ori, cîte o pereche, probabil mascul și femelă, fugărin-
du-se într-un zbor neregulat, trecură pe la cîțiva yarzi de mine și auzii
cu precizie un zgomot metalic, asemănător aceluia produs de o gheară
cu arc care alunecă pe o rotiță dințată. Zgomotul se producea la scurte
intervale și putea fi deosebit de la aproape 20 de yarzi. Sînt sigur că
în această observație nu am făcut nici o eroare.*********

****

********* Dl. Doubleday, acum în urmă, a descris (în fața Societății de Entomologie, la
3 martie 1845) o structură deosebită a aripilor acestui fluture, structură care îi dă
posibilitatea să producă zgomotul de care vorbesc. „Acest fluture este remarcabil,
spune el, fiindcă la baza aripilor anterioare, între nervura costală și

înfățișarea generală a Coleopterelor mă dezamăgi. Numărul gîndacilor mărunți și de culoare întunecată este extraordinar de mare.††††††††
Colecțiile europene se pot mîndri pînă acum numai cu speciile mai mari ale climei tropicale. O simplă privire aruncată asupra a ceea ce va fi în viitor un complet catalog entomologie ar ajunge să tulbure liniștea naturaliștilor. Gîndacii carnivori, sau Carabidae, apar într-un număr extrem de mic, la tropice [23]. Lucrul acesta apare mai demn de a fi reținut dacă îl comparăm cu faptul că numărul cel mai mare de patru pede carnivore se află în ținuturile fierbinți. M-am mirat mult obser- vînd aceasta, dar aceeași observație am făcut-o atît la intrarea în Brazilia cît și atunci cînd am văzut multe forme elegante și active de Harpalidae reapărînd pe cîmpiile temperate ale La Platei. Păianjenii foarte numeroși și hrăpărețele Hymenoptera țin oare locul Coleoptere-lor carnivore ? Aici Necroforii și Brachelytreie sînt foarte rari ; pe de altă parte, Rhyncophorele și Chrysomelidele, scoțîndu-și hrana din lumea vegetală, se găsesc într-un număr uluitor. Nu mă gîndesc la numărul diferitelor specii, ci la acela al indivizilor, fiindcă de

---

cea subcostală,
e prevăzut cu o mică tobă. Nervura costală și cea subcostală au, înăuntru, o diafragmă specială în chip de șurub". Găsesc în călătoriile lui Langsdorff (1803—1807, p. 74) că, în insula Sf. Ecaterina de lîngă coasta Braziliei, un fluture, numit Februa Hoffmanseggi, cînd zboară scoate un zgomot ca o moriște.

†††††††† Pot menționa, ca exemplu obișnuit de ceea ce am putut colecționa într-o zi
(iunie, 23), cînd îmi căutam în mod special Coleoptere, că am prins 68 de specii.
Printre acestea erau numai 2 Carabidae, 4 Brachelytra, 15 Rhyncophora și 14 Chrysomelidae. 37 specii de Arachnidae, pe care le-am adus cu mine, vor fi suficiente să dovedească că nu mă gîndeam prea mult la ordinul Coleopterelor, foarte căutate de cei mai mulți.

acesta de
pinde cel mai caracteristic aspect entomologie al diferitelor ținuturi.
Ordinele Orthoptera și Hemiptera sînt excepțional de răspîndite, după
cum sînt răspîndite, de asemenea, și diviziunea Hymenopterelor cu ac,
în afară poate de albine. Cel care intră pentru întîia dată într-o pădure
tropicală e uimit de truda furnicilor. Poteci bine bătătorite se ramifică
în toate părțile și pe ele umblă neîncetat o armată întreagă de nepbo-
site lucrătoare, unele înaintînd și altele întoreîndu-se cu bucățele de
frunze verzi, cîteodată mai mari decît corpul lor.

Din cînd în cînd unele furnici mici și negre obișnuiau să migreze
într-un număr uriaș. într-o zi, la Bahia, atenția mi-a fost atrasă de nu
meroși păianjeni, gîndaci negri și alte insecte, ca și de cîteva șopîrle
care treceau într-o mare agitație de-a curmezișul unui petic gol de pă-
mînt. Puțin mai în urma lor, lujerele și foile de ierburi erau negre de
furnici. După străbaterea aceluiași petic gol de pămînt, roiul s-a îm
părțit coborînd pe un zid vechi și astfel a putut înconjura frumușel un
mare număr de insecte : sforțările acestor biete mici făpturi de a scăpa
cu viață erau uimitoare. Cînd furnicile ieșiră la drum, ele își schimbară
direcția și șuiră iar zidul, în coloane înguste. Am pus o pietricică, să întrerup un șir de furnici : toate s-au năpustit asupra ei și îndată au și părăsit-o. Puțin după aceea, un alt corp de armată veni la atac și, după încă o încercare nereușită, linia pe care se mărșăluia fu părăsită de tot. Trecînd pe de lături, la o distanță ca la un inch, furnicile ar fi putut să ocolească ușor pietricica, și așa s-ar fi întîmplat fără îndoială dacă ea s-ar fi aflat acolo de la început ; dar, simțindu-se atacate, micile luptătoare cu inimi de leu disprețuiră ideea de a se preda.

în împrejurimile orașului Rio se găsesc foarte multe insecte ase
mănătoare cu viespile : acestea clădesc pentru larvele lor faguri din
lut, prin colțurile verandelor. Ele își îndeasă fagurii cu

păianjeni și
viermi pe jumătate morți, pe care se pricep de minune cum să-i înțepe
ca să-i lase paralizați dar încă vii — pînă ce își depun ouăle ; larvele
care ies din ouă urmează să se hrănească cu această respingătoare
strînsură de victime istovite și muribunde. Un naturalist entuziast‡‡‡‡‡‡‡‡ a
descris acest spectacol ca fiind interesant și plăcut! Am fost foarte
atras într-o zi, să urmăresc o luptă pe viață și pe moarte între o viespe
iPepsis și un mare păianjen din genul Lycosa. Viespea se repezea de
odată asupra prăzii ei și apoi zbura mai departe : păianjenul era, evi
dent, rănit, fiindcă, încercînd să fugă, se rostogolea pe o mică pantă, avînd totuși destulă putere, deocamdată, pentru a se tîrî într-un smoc
des de iarbă. Viespea se întorcea iute și rămînea uimită că nu-și găsește
numaidecît victima ; apoi, începea o vînătoare în toată regula, ca un
copoi după vulpe, dînd scurte raite semicirculare și zbîrnîind neîncetat
din aripi și antene. Deși bine ascuns, păianjenul era repede descoperit,
iar viespea, vădit temătoare încă de fălcile adversarului, după multe
mișcări chibzuite, îl rănea cu două înțepături sub torace. în cele din
urmă, cercetînd prin antene cu mare grijă păianjenul rămas nemișcat,
începea să-i tragă corpul afară[24]. lai' eu pusei tocmai atunci mîna și
pe tiran și pe victimă.§§§§§§§§§

---

‡‡‡‡‡‡‡‡ Vezi la British Museum manuscrisul d-lui Abbott, care și-a făcut observațiile
în Georgia ; vezi scrierea dl. A. White, în Annales oi Natural History, voi. VII, p. 472. Locot. Hutton a descris un Sphex din India, ca avînd obiceiuri asemănătoare, în
Journal of the Asiatic Society, voi. I, pag. 555.

§§§§§§§§§ Don Felix Azara (voi. I, p. 175), menționînd un hymenopter, probabil din
aceeași familie, spune că l-a văzut tîrînd un păianjen mort prin iarba înaltă drept la

Numărul păianjenilor, față de al altor insecte, este aici, spre de
osebire de cum stau lucrurile în Anglia, cu mult mai mare ; poate chiar
mai mare decît al tuturor diviziunilor de animale articulate [25]. Feluri
mea speciilor de păianjeni săritori se dovedește aproape infinită. Ge
nul, sau mai curînd familia Epeirelor, se caracterizează aici prin multe
forme ciudate ; anumite specii au învelișuri tari și țepoase, altele tibiile
lățite 'acoperite cu spini. Toate potecile prin pădure sînt întesate de
pînza solidă de culoare galbenă a unei specii aparținînd aceleiași divi
ziuni ca și Epeira clavipes Fabricii, despre care Sloane a spus mai de
mult că, în Indiile de vest, face o pînză atît de rezistentă, încît se pot
prinde păsări cu ea. Aproape pe fiecare pînză de acest fel trăiește ca
parazit un neam de păianjen mic și drăguț, cu picioarele anterioare
foarte lungi, și care se dovedește a ține de un gen nedescris încă. Pre
supun că marea Epeira îl socotește cu totul neînsemnat și, de aceea,
îl lasă ca vînător al insectelor mărunte care, lipindu-se de firele pînzei,
ar (pieri acolo în van. Cînd se înfricoșează, micul păianjen fie se pre
face mort întinzîndu-și picioarele din față, fie, deodată, cade de pe pînză.

Prin locurile uscate mai cu seamă, e foarte obișnuită o Epeiră
mare din aceeași diviziune cu Epeira tuberculata și Epeira (conica.
Pînza ei, întinsă între frunzele mari de agave, e cîteodată întărită cam
pe la mijloc de două sau chiar patru fîșii în zig-zag, care leagă între
ele razele două cîte două. Dacă în pînză se prinde o insectă

---

cuibul lui, care se afla la 163 de pași depărtare. El mai adaugă despre viespe că,
pentru a-și găsi drumul, făcea cînd și cînd unele „întoarceri semicirculare de aproxi¬
mativ trei laturi de palmă".

mai mare, lăcustă sau viespe, păianjenul, cu o mișcare îndemînatică, o rostogolește grăbit și, în același timp, emițînd o bandă de fire din glandele sericigene, își înfășoară numaidecît prada într-o gogoașă ca aceea a viermelui de mătase. Apoi, păianjenul, cercetîndu-și victima istovită, îi face o mușcătură fatală în partea dinapoi a toracelui și, retrăgîndu-se, așteaptă răbdător efectul otrăvii. Tăria acestei otrăvi poate fi judecată din faptul că, desfășurînd coconul după o jumătate de minut, am găsit o viespe mare lipsită de viață. Această Epeira stă tot timpul aproape de centrul pînzei și cu capul în jos. Dacă e supărată de ceva, ea acționează deosebit, după împrejurări, dacă e vreun stufiș dedesubt, își dă drumul să cadă dintr-o_dată_;_și am văzut limpede cum firul ieșit din glandele sericigene se tot lungea în timp ce păianjenul sta locului, pregătindu-se astfel să cadă. Dacă pămîntul e gol, Epeira cade numai rareori, mișcîndu-se repede însă Hintr-o parte în alta a pînzei printr-un interval făcut anume în mijlocul acesteia. Dacă motivul de supărare persistă, ea se dedă ce lei mai curioase manevre : stînd la mijloc începe să miște puternic pînza prinsă de ramuri elastice pînă ce, în cele din urmă, aceasta vibrează atît de intens, încît chiar imaginea păianjenului se tulbură.

E lucru îndeobște cunoscut că celor mai mulți dintre păianjenii din Anglia, ,fcînd li se agață în pînză vreo insectă mai mare, încearcă să taie firele și să-și sloboade prada pentru ca astfel să-și ferească plasa de a fi destrămată. Odată însă, am văzut într-o seră din Shropshire o viespe femelă mare prinsă în pînza lipsită de simetrie a unui păianjen mic de tot, care, în loc să taie pînza, continua cu multă rîvnă să îmbrobodească trupul insectei și îndeosebi aripile. Viespea, la început, țintea zadarnic pe micul antagonist, amenințîndu-1 cu acul. Făcîndu-mi-se milă de viespe, după ce am lăsat-o să lupte mai bine de un ceas, am omorît-o și am pus-o iar în pînză. Păianjenul s-a întors iute și, la o oră după aceea, fui foarte mirat găsindu-1 cu fălcile înfipte în orificiul cu ac al viespii. Am gonit păianjenul de două sau de trei ori, dar în următoarele 24 de ore l-am găsit mereu sugînd din același loc. Se umfla văzînd cu ochii de sucul prăzii, care era de cîteva ori mai mare decît el.

Acum pot menționa că am găsit lîngă Santa Fe Bajada mulți păianjeni mici și negri cu pete rubinii pe spinare, trăind de obicei împreună. Pînzele erau așezate vertical, cum se întîmplă întotdeauna cu pînza genului Epeira : acești păianjeni trăiau despărțiți unul de altul printr-un spațiu de aproape două picioare, fiind însă prinși cu toții de anumite fire comune foarte lungi și întinse pentru toți. în acest fel,

vîrfurile unora din tufișuri erau acoperite de o rețea neîntreruptă. Azara********** a descris păianjenii gregari din Paraguay, pe care Walckenaer îi bănuiește ca făcînd parte din genul Therydion, dar probabil că e vorba de Epeira și poate chiar de aceeași specie cu a mea. Cu toate acestea nu-mi pot aminti dacă am văzut cuibul central mare cît o pălărie, în care toamna, cînd mor, păianjenii își depun ouăle, după cum afirmă Azara. Cum toți păianjenii văzuți de mine aveau aceeași mărime, ei trebuie să fi avut și aceeași vîrstă. Această deprindere de a viețui împreună, la un gen atît de tipic cum este Epeira printre insecte, gen așa de însetat de sînge și de solitar, încît chiar cele două sexe se atacă unul pe altul, este un fapt cu totul ciudat.

În-tr-o vale adîncă a Anzilor, lîngă Mendoza, am găsit un alt păianjen cu o pînză curioasă. Din același centru în care ședea insecta, radiau în plan vertical fire solide ; dar numai două dintre raze se uneau printr-o împletitură simetrică, astfel încît plasa, în loc să fie ca de obicei circulară, consta numai dintr-un segment unghiular. Toate pînzele erau construite în același fel.

********** Voyage de Azara, voi. I, p. 213.

CAPITOLUL III

MALDONADO

Montevideo — Maldonado — Excursie la Rio Polanco — Lassouri și bolasuri — Potîrnichi — Lipsa copacilor — Cer
bul — Capybara sau cobaiul de rîu — Tucutuco — Molothrus,
obiceiurile sale de cuc — Muscarul-tiran — Păsări batjoco
ritoare — Șoimi care se hrănesc cu hoituri — Tuburi for
mate de trăsnete — Casa lovită de fulger.

5 iulie, 1 8 3 2. De dimineață am ridicat ancora și am ieșit din
splendidul port Rio de Janeiro. în timpul călătoriei noastre spre La
Plata nu văzurăm nimic deosebit, afară de un mare cîrd de delfini, sute
și sute la număr. Ei brăzdau întreaga mare și ni se înfățișă un specta
col nemaivăzut: cu toții deodată ei tăiau apa prin salturi, arătîndu-și
la suprafață corpul în întregime. Corabia alerga cu nouă noduri pe oră ;
totuși aceste animale reușiră să treacă cu cea mai mare ușurință prin
fața prorei într-o parte, apoi în cealaltă, pentru ca din nou să se nă
pustească departe înaintea noastră. De îndată ce pătrunserăm în estua
rul La Platei, vremea se strică de tot. într-o noapte, pe întuneric, mul
țime de foci și pinguini ne înconjurară făcînd zgomote atît de ciudate,
încît ofițerul de cart ne asigură că i s-a părut că aude mugetele unor
cirezi de vite pe țărm. A doua noapte, fuserăm martori la o priveliște

splendidă cu focuri de artificii naturale ; catargul principal, cu cruce cu
tot, strălucea de lumina Sfîntului Elmo, iar forma giruetei se vedea
limpede, de parcă ar fi fost frecată cu fosfor. Marea era atît de lumi
noasă, încît dîrele lăsate în urmă de pinguinii care înotau păreau că
ard și, din cînd în cînd, tot văzduhul se lumina pînă la cer de cîte un
fulger orbitor. Ajunși în gura rîului, eu începui să mă uit cu interes cit
de încet se amesteca apa sărată cu apa dulce. Apele La Platei, noro
ioase și gălbui, pluteau din cauza greutății lor specifice mai mici, pe
deasupra ,apei sărate. Faptul acesta se vădea mai curios în .cuprinsul
brazdei lăsate de vasul nostru : o dungă de apă albastră făcea din loc
in loc mici bulboane, care învîrtindu-se trăgeau după ele apa tulbure
a rîului.

2 6 iulie. Am ancorat la Montevideo. Timp de doi ani „Beagle"
avu ca scop să stabilească prin ridicări cartografice coastele cele mai
de sud și de est ale Americii. Ca să nu mă repet fără folos, voi da, din
jurnalul meu, acele părți care sînt în legătură cu aceleași regiuni, fără
să țin totdeauna seama dacă le-am vizitat pe rînd sau nu.

Maldonado e așezat pe malul de nord al La Platei și nu prea
departe de gura estuarului. E cel mai liniștit și uitat tîrgușor, construit
ca toate tîrgurile acestor ținuturi, cu străzi perpendiculare unele pe
altele și âvînd în mijloc o piaza[ttttttttttt] largă sau un scuar, care, fiind așa de
mare, face să se vadă și mai bine puținătatea locuitorilor. Viața comer
cială abia dacă există, exportul mărginindu-se la o cantitate mică de
piei și vite. Locuitorii sînt mai cu seamă proprietari de pămînt

[ttttttttttt] Piață.

și pe
lîngă ei se mai află trei-patru negustori și meseriașii de trebuință, fie
rari și dulgheri, care acoperă nevoile pe cincizeci de mile de jur-îm-
prejur. Un brîu de coline nisipoase, lat cam de o milă, desparte orășe
lul de rîu ; pe celelalte laturi, îl înconjoară un ținut deschis, vălurind
ușor și acoperit cu un strat verde uniform de o minunată iarbă de pă-

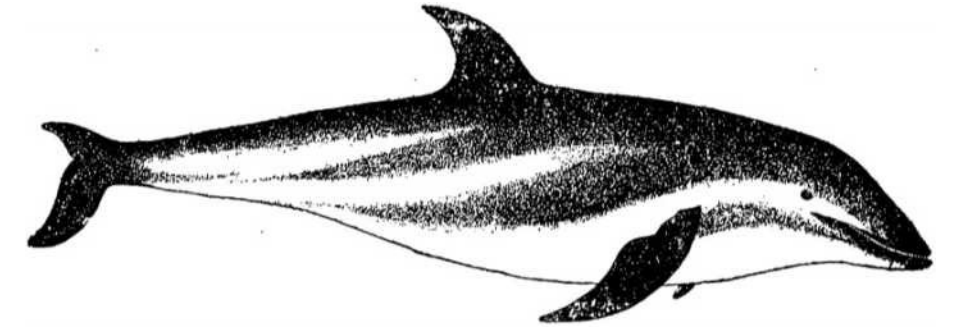

Delfin *(Delphinus Fitz Royi).*

șune, pe care o pasc cirezi de vite, turme de oi și herghelii de cai. Pă
mînt lucrat e foarte puțin, chiar în apropierea orașului. Cîteva garduri
vii de cactus și agave semnalează locurile unde s-a semănat ceva grîu
sau porumb. înfățișarea ținutului e aproape neschimbată de-a lungul
întregului mal nordic al La Platei. Singura deosebire este că aici coli
nele granitice sînt mai îndrăznețe. Priveliștea e cu totul neinteresantă ;
abia dacă se mai vede cîte o casă, cîte o bucată de pămînt împrejmuită.
sau chiar cîte un copac, care să-i dea o înfățișare mai veselă. Totuși.
după cîtva timp de prizonierat pe o corabie, e fermecător să simți că
te poți plimba cit vrei pe cîmpuri nemărginite acoperite cu iarbă. De
altfel, dacă ochiul se mulțumește cu un spațiu mai restrîns, sînt destule
lucruri frumoase de văzut. Unele păsări mai mici sînt viu

colorate, iar
stratul de iarbă verde-deschis, păscut de vite chiar de la rădăcină, e
împodobit cu flori pitice, dintre care unele, care aduc cu margaretele,
le-am întîlnit ca pe un vechi prieten. Ce ar spune un iubitor de flori
văzînd cum depărtări imense, acoperite de un covor des de Verbena
melindres, privite chiar de la o mare distanță, par de un roșu aprins ?

Am stat în Maldonado zece săptămîni, timp în care mi-am făcut
o colecție aproape completă de mamifere, păsări și reptile. Mai înainte

de a face vreo observație asupra acestor viețuitoare, voi descrie o mică
excursie pe care am întreprins-o pînă la Rio Polanco, aflat la aproape
șaptezeci de mile spre nord. Trebuie să însemnez ca dovadă a ieftină-
tății vieții în această țară că am plătit, pentru doi oameni și doisprezece
cai de călărie, numai doi dolari pe zi și opt șilingi. însoțitorii mei erau
bine înarmați cu pistoale și săbii, grijă pe care eu am socotit-o mai
degrabă netrebuincioasă, dar mi-am schimbat părerea cînd cea dintîi
noutate pe care o auzirăm fu despre un călător din Montevideo care,
cu o zi mai înainte, fusese găsit mort pe drum, cu beregata tăiată. Și
treaba se întîmplase lingă o cruce, semn al altui omor mai vechi.

Prima noapte dormirăm într-o căsuță de țară singuratică ; și aci
descoperii [repede că aveam două sau trei lucruri, îndeosebi o busolă
de buzunar, care produceau o nemărginită uimire. In orice casă m-aș
fi aflat, mi se cerea să arăt busola și să indic cu ajutorul ei, pe o hartă,
direcția diferitelor orașe sau locuri mai cunoscute. Acest lucru produ
cea cea mai vie admirație ; cu alte cuvinte, ca eu, care eram un străin
.în toată legea, să cunosc drumul (în acest șes, „drum" și

„direcție" sînt
cuvinte sinonime) spre locuri pe unde nu umblasem niciodată. într-o
casă, o femeie tînără, care gemea bolnavă în pat, trimise după mine,
poftindu-mă să vin și să-i arăt busola. Dacă mirarea lor era mare, a
mea era și mai mare să găsesc atîta neștiință la niște oameni care po
sedau mii de vite și *estancias*######### foarte cuprinzătoare. Această stare de
lucruri nu se poate lămuri decît prin aceea că străinii vizitează rareori
asemenea colțuri singuratice ale ținutului. Am fost întrebat cine se
mișcă : soarele sau pămîntul ; dacă e mai cald sau mai frig la nord :
unde se află Spania și alte chestiuni asemănătoare. Cea mai mare parte
•a locuitorilor nu au o idee limpede dacă Anglia, Londra și America de
Nord nu sînt cumva numiri deosebite pentru una și aceeași țară, în
timp ce unii mai bine informați știu bine că Londra și America de Nord
sînt țări deosebite, dar apropiate, și că Anglia e un mare oraș în Lon
dra I Aveam la mine cîteva chibrituri prometeice, pe care le aprindeam
zgîriindu-le cu dinții[1] : s-a crezut că este vorba de o minune așa de
mare, ca un om să aprindă focul cu dinții, încît totdeauna se aduna
toată familia să vadă minunea. Odată mi s-a propus un dolar pentru un
singur băț. Multă nedumerire și vorbă provoca în satul Las Minas fap
tul că dimineața mă spălam pe față. Unul dintre negustorii mai de
seamă m-a întrebat și m-a răsîntrebat despre această îndeletnicire atît
de ciudată și de asemenea despre plăcerea fără rost de a ne purta pe
corabie, cu barbă, fiindcă auzise de la călăuzul nostru că așa obișnu-
iam. Se uita la mine plin de bănuieli și numai cu coada ochiului, poate

---

######### Estancias — domenii, moșii (n. red. rom.).

că auzise de abluțiunile cerute de religia mahomedană și, știindu-mă
eretic, ajungea probabil la'concluzia că toți ereticii sînt turci. în această
țară, găzduirea pentru o noapte se cere celei dintîi case socotită con
venabilă. XJimirea pe care o pricinuiau busola și celelalte scamatorii
ale mele îmi era, într-o măsură, folositoare, fiindcă mă plăteam astfel
de ospitalitate ; ca să mă plătesc, e drept că mai mă ajuta și călăuzul
meu, care spunea adevărate povești despre mine : că mă țin de sfărîmat pietre ; că știu să deosebesc șerpii veninoși de cei nevătămători, că.
adun gingănii etc. Scriu cu simțămîntul că m-aș fi aflat între locuitorii
Africii Centrale ; Banda Oriental[2] n-ar fi încîntată de comparație, dar
așa simțeam eu atunci.

Ziua următoare mergeam călare spre satul Las Minas. Ținutul era
ceva mai deluros, dar altfel părea o prelungire a celui cunoscut ; locui
torii din pampas l-ar fi socotit fără îndoială de-a dreptul alpin. Și este
atît de puțin locuit, că toată ziua abia dacă am întîlnit o singură ființă
omenească. Las Minas e mult mai mic chiar decît Maldonado. E așezat.
pe o mică întindere de pămînt și înconjurat de munți stîncoși scunzi.
Cu o înfățișare aproape simetrică și în mijloc cu biserica văruită sim
plu, satul e destul de frumușel. Casele mărginașe se ridicau chiar din
cîmpie ca niște ființe singuratice, fără grădini sau curți. Așa e obiceiul
ținutului și toate casele au prin urmare un aer inconfortabil. Noaptea
ne oprirăm, la o „pulperia", un fel de circiumă. Toată seara, o mulțime
de gauchos[3] veniră să dea pe gît băuturi spirtoase și să fumeze tra
bucuri. înfățișarea acestora e izbitoare : sînt mai toți voinici și frumoși,
dar figurile lor exprimă de multe ori trufie și instincte războinice. De
obicei poartă mustăți, iar părul negru și cîrlionțat le cade pe

spate. îm-
brăcați în culori țipătoare, la călcîie cu pinteni mari sunători și avînd
la brîu cuțite în chip de pumnale (adesea le și folosesc ca atare), ei par
un neam de oameni foarte deosebit de ceea ce făgăduiește numele lor
de gauchos, adică simpli țărani. Exagerat de politicoși, ei nu se ating
niciodată de băuturi fără ca mai întîi să guste din ele musafirul ,- dar in
timp ce se înclină adînc și încîntător, par a fi gata ca la prima ocazie
să-ți și reteze beregata cu cuțitul.

A treia zi, trebuind să cercetez anumite straturi de marmură, ur
mărăm un drum cam neregulat. Pe minunatul cîmp acoperit cu jarbă
văzurăm numeroși struți (Struthio rhea) [4]. Unele cîrduri numărau cîte
douăzeci-treizeci de indivizi. Cînd se opreau cîteodată pe vreo ridică-
tură de pămînt, privind la cerul limpede, luau o înfățișare solemnă. în
nici o altă parte a ținutului n-am mai întîlnit struți atît de blînzi. Pu
team galopa ușor pînă la o mică distanță de ei, dar atunci, întinzîndu-și
toți deodată aripile, parcă își luau zborul cu vîntul în spate, făcînd de
rușine calul cel mai iute.

Pe înserate, am ajuns la casa lui Don Juan Fuentes, proprietar
foarte înstărit, deși necunoscut niciunuia dintre însoțitorii mei. Obice
iul este ca atunci cînd un străin se apropie de vreo casă, el să se supună
unui anumit protocol. Mai întîi, apropiindu-se călare și la pas de ușa
casei, trebuie să salute cu un ,,Ave Maria"[5] ; apoi este împotriva obi
ceiului să descalece înainte de a ieși cineva dinăuntru, care să-i ceară
anume să coboare de pe cal. Răspunsul tipic al gazdei este : *„sin pe~
cado concebida",* adică „fără nici un gînd cu păcat". O dată intrat în
casă, timp de cîteva minute se schimbă mai întîi două-trei vorbe, pen

tru ca numai pe urmă să se ceară îngăduința de a rămîne peste noapte.
Găzduirea este de la sine înțeleasă. Străinul mănîncă la masă cu în
treaga familie și i se dă o încăpere în care își face patul cu păturile de-
sub „recado" (șa în pampas). E curios cum împrejurări asemănătoare.
produc în felul de viață rezultate asemănătoare. La Capul Bunei Spe

rante ®, se obișnuiește aceeași ospitalitate și aproape același protocol.
Totuși deosebirea dintre firea spaniolului și a burului olandez se vă
dește în faptul că cel dintîi nu pune oaspetelui nici o întrebare peste
regula strictă a politeții, în timp ce olandezul cinstit îl întreabă de unde
vine, unde se duce, cu ce se ocupă și chiar cîți frați, cîte surori sau cîți
copii i-a dat soarta.

Puțin timp după sosirea noastră la Don Juan, o mare cireadă de
vite fu adusă acasă, iar cineva alese trei vite care aveau să fie înjun
ghiate pentru îndestularea așezămîntului. Vitele aproape sălbatice sînt
greu de supus, deoarece, cunoscînd pe deplin fatalul lasso, impun cailor
care le urmăresc o goană lungă și trudnică. în comparație cu dovada de
mare bogăție a numărului de vite, de oameni și cai, sărăcăcioasă locu
ință a lui Don Juan era cu totul ciudată. Pe jos, în loc de dușumea, era
pămînt bătut, iar ferestrele n-aveau geamuri ; salonul se mîndrea numai
cu trei-patru scaune și scăunașe și cu două mese. Cina consta, deși erau
prezenți mai mulți străini, din două mormane, unul de carne friptă și
celălalt de carne fiartă, cu cîțiva codri de dovleac ; în afară de dovleac
nu mai era nici o altă verdeață și nici cel puțin o îmbucătură de pîine.
Ca băutură, un ulcior mare de apă se afla la dispoziția tuturor come
senilor. Dar acest om era posesorul mai multor mile pătrate de pămînt,
care pe fiecare acru ar fi produs grîu și, cu puțină bătaie de cap, toate
legumele obișnuite. Seara am petrecut-o fumînd și cîntînd mici impro
vizații acompaniate la chitară. Femeile „senioritas" stau toate la un loc
intr-un colț al încăperii, nemîncînd cu bărbații.

Despre aceste ținuturi s-au scris atîtea cărți, că e aproape de pri
sos să se mai descrie fie lassoul, fie bolasul. Lassoul este o

împletitură
foarte solidă, deși subțire, din piele neargăsită. Un capăt e legat de
chinga lată, care strînge bine toată curelăria de la recado sau șaua folo
sită în pampas ; celălalt se termină cu un mic inel de fier sau de aramă,
pentru a se putea face cu el un ochi. Cînd un gaucho vrea să folosească
lassoul, ține în mîna cu frîul colacul împletiturii, iar în cealaltă lațul,
care e făcut cît mai mare, pe un diametru de aproape opt picioare. El în-
vîrtește acest laț pe deasupra capului, păstrîndu-1, prin dibăcia mișcării
mîinii sale, deschis, apoi îl aruncă, făcîndu-1 să cadă pe locul ales.
Cînd nu e mînuit, lassoul se poartă legat într-un colac mic de partea
dindărăt a șeii. Bolasurile, sau mingile, sînt de două feluri : unele mai
simple, folosite mai cu seamă la prinderea struților, sînt făcute din două
pietre rotunde, îmbrăcate în piele și legate între ele printr-o împletitură
tot din piele cam de opt picioare lungime ; celelalte se deosebesc de
primele numai prin faptul că au trei mingi legate la fel între ele pe un
centru comun. Cea mai mică dintre cele trei se ține în mînă, iar cele
lalte două sînt învîrtite de mai multe ori pe deasupra capului, pînă ce,
ținta fiind aleasă, li se dă drumul prin aer, învîrtindu-se ca o ghiulea
legată cu lanț.[7] Dar mingile nu sînt făcute atît pentru ca să lovească
ținta, cît răsucindu-se împrejurul ei, să se încrucișeze între ele și să se
înnoade puternic. Mărimea și greutatea bolasurilor se schimbă după
scopul urmărit. Cînd sînt de piatră, deși nu mai mari decît un măr, pot
.fi aruncate cu atîta forță, încît să rupă adesea chiar picioarele unui cal.

Am văzut și mingi mari cît turnepsul[§§§§§§§§§§], dar făcute din lemn, anume ca
să nu vatăme animalele. Cîteodată sînt de fier și atunci pot fi azvîrlite
la cea mai mare distantă. Greutatea cea mai mare de a folosi lassoul
sau bolasurile stă în știința de a călări, pentru ca, fie în goană nebună,
fie la cotituri neașteptate, să le poți oricînd învîrti cu aceeași repezi
ciune pe deasupra capului și în același timp să și țintești. De jos și stînd
pe loc, oricine ar învăța ușor meșteșugul. într-o zi, pe cînd mă amuzam
galopînd și învîrtind bolasurile pe deasupra capului, mingea liberă lovi
din întîmplare niște crengi de copac și, nemaiînvîrtindu-se, căzu pe pă-
mînt și apoi, ca prin farmec, prinse unul din picioarele dindărăt ale calu
lui meu ; cealaltă minge îmi fu smulsă din mînă și mă trezii cu calul
oprit pe loc. Din fericire, era însă un animal de mult învățat cu așa
ceva, știind bine ce putea să fie, căci altfel probabil că ar fi azvîrlit din
picioare pînă mă da grămadă. Toți gauchos, văzînd aceasta, izbucniră
în hohote de rîs. îmi spuseră în gura mare că văzuseră pînă acum tot
felul de animale prinse, dar om prins de el însuși — niciodată.

în următoarele două zile, atingeam punctul cel mai depărtat, pe
care doream să-l cercetez. Ținutul avea aceeași înfățișare, încît pînă la
urmă iarba aceea măruntă deveni mai plictisitoare decît un drum oricît
de prăfos. Pretutindeni văzurăm mulțime de potîrnichi (Nothura major).
Păsările acestea nu stau în stoluri și nici nu-și dau osteneală să se tupi-
leze în felul celor din Anglia. Par foarte nătînge. Orice călăreț care
ar merge în cerc sau mai curînd în spirală, în așa fel ca încercuirea să
devină din ce în ce mai mică, ar putea ucide cîte vrea. Cel mai obișnuit

[§§§§§§§§§§] Un fel de ridiche folosită ca plantă furajeră.

chip de a le prinde este cu un laț, care se aruncă, un fel de mic lasso
făcut dintr-o pană de struț jumulită, legată strîns de capătul unui băț
lung. Chiar băieții călărind orice gloabă pot prinde astfel pînă la trei-
zeci-patruzeci pe zi. în regiunea arctică a Americii de Nord[**********], indienii
prind iepurele de prin partea locului[R], umblînd în spirală împrejurul
lui, cînd stă tupilat în culcuș. Cel mai potrivit timp de vînat e miezul
zilei, cînd, soarele fiind chiar deasupra capului, umbra vînătorului se
scurtează cel mai mult.

Ca să ne înapoiem la Maldonado, urmarăm un alt drum. Lîngă Pan
de Azucar, loc binecunoscut tuturor celor care au navigat în susul La
Platei, am stat o zi întreagă în casa unui bătrîn spaniol neobișnuit de
primitor. Dis-de-dimineață urcarăm Sierra de las Animas. Priveliștea era
aproape pitorească, în lumina răsăritului. La vest, vederea se întindea
pe o cîmpie imensă pînă la Muntele Verde de lîngă Montevideo, iar Ia
est pe toată regiunea plină de movile de lîngă Maldonado. Pe vîrful
muntelui erau mai multe grămăjoare de pietre, care se vedea bine că
zac acolo de multă vreme. însoțitorul meu mă asigură că pietrele fuse
seră urcate pînă acolo de vechii indieni. Grămezile, deși mult mai mici,
semănau cu acelea care se află în multe locuri pe munții din Țara Gali
lor (Wales). Dorința de a marca orice întîmplare printr-un monument
ridicat pe vîrful cel mai înalt al ținutului înconjurător pare a fi din-
totdeauna o pornire a întregii omeniri. Azi nu mai există în toată regiunea un singur indian, fie civilizat, fie sălbatic ; și nici nu știu ca lo
cuitorii de altă dată să fi lăsat după ei vreo altă amintire mai trainică,
în afară de aceste maldăre neînțelese de pietre de pe vîrful

[**********] Journey de Hearne, p. 383.

Sierrei de
las Animas.[9]

În Banda Oriental, copacii lipsesc aproape cu totul. Unele coline
Stîncoase sînt acoperite în parte de tufișuri, iar pe malurile cîte unui
<rîu mai mare, îndeosebi la nord de Las Minas, sălciile sînt destul de
dese. Am auzit că pe lîngă Array Tapes ar fi existînd o pădure de pal
mieri ; un palmier uriaș am văzut eu însumi lîngă Pan de Azucar, la
35° latitudine. Arborii plantați de spanioli și acești palmieri sînt singu
rele excepții la lipsa de păduri din partea locului. Printre esențele in
troduse cu timpul, se numără plopul, măslinul, piersicul și alți pomi
fructiferi ; piersicilor le priește așa de mult, încît la Buenos Aires, pen
tru încălzit, mai că nu se arde alt lemn. Ținuturile cu un caracter pro
nunțat de șes, cum e pampasul, rareori priesc arborilor. Faptul poate fi
atribuit fie vînturilor puternice, fie felului cum e udat pămîntul. Dar
jur-împrejur de Maldonado, nu poate fi vorba de aceleași cauze : locu
rile acestea sînt ocrotite de munți stîncoși și sînt destul de felurite ca
natură a solului ; pe fundul mai fiecărei văi se găsește cîte un rîușor s
iar pămîntul argilos pare potrivit pentru păstrarea umezelii. S-a presu
pus și e foarte probabil că terenurile împădurite își datoresc existența
în general cantității anuale medii de umezeală†††††††††† ; totuși, în această pro
vincie cad adesea ploi torențiale iarna, iar vara nu este chiar cumplit de
secetoasă‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡. Aproape toată Australia este acoperită de arbori înalți și
totuși acele locuri au un climat cu mult mai arid. Așa că

†††††††††† Maclaren, articolul America, Enciclopedia britanică.
‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ Azara spune : „Cred că anual, cantitatea ploilor în aceste
ținuturi este mai mare decît în Spania", voi. I, p. 36.

trebuie să ne
gîndim la altă cauză, necunoscută.[10]

Dacă ne mărginim la America de Sud, sîntem ispitiți să credem că
numai clima umedă prieste arborilor, fiindcă granița regiunii păduroase
urmează foarte de aproape limita vînturilor umede. în partea de sud a
continentului, unde stăpînesc vînturile puternice de vest, încărcate de
umezeala Pacificului, toate insulele din apropierea coastei zdrențuite de
la vest sînt îmbrăcate cu păduri de nepătruns, între 38° latitudine și
punctul extrem al Țării Focului. Dimpotrivă, pe partea de răsărit a An-
zilor, cuprinsă între aceleași latitudini, unde cerul albastru și clima plă
cută dovedesc că vîntul, trecînd peste munți, și-a pierdut umezeala,
cîmpiile secetoase ale Patagoniei au cea mai sărăcăcioasă vegetație. în
părțile cele mai de nord ale continentului, în toată regiunea bătută de
alizeele permanente venite de l-a sud-est, partea dinspre răsărit de Anzi
este împodobită cu codri măreți, în timp ce coasta de vest, între 4° și 32°
latitudine sudică, este ca și pustie. Pe aceeași coastă de vest, la nord
de 4° latitudine nordică, unde vînturile alizee nu mai sînt atît de regu
late și unde ploile torențiale cad periodic, țărmurile Pacificului, atît de
pronunțat deșerte în Peru, dobîndesc lîngă capul Blanco un caracter
luxuriant, vestit mai cu seamă în Guayaquil și Panama. Prin urmare, în regiunile de sud și de nord ale continentului, pădurile și pustiurile ocupă
poziții contrare fată de Anzi, poziții care, după toate semnele, stau în
legătură cu direcția vînturilor predominante. în mijlocul continentului
există o fîșie lată de pămînt, care cuprinde atît partea centrală din
Chile cît și ținuturile La Platei,• vînturile aducătoare de ploaie nu tre
buie să treacă peste munți înalti și de aceea aci pămîntul nu e nici de

sert, nici acoperit de păduri. Dar, întrucît privește America de Sud,
această regulă a dezvoltării arborilor numai în clima umezită de vîntu
rile purtătoare de ploaie prezintă o excepție netă în privința insulelor
Falkland. Insulele acestea, situate pe aceeași latitudine ca și Țara Fo
cului, de care le despart numai două sau trei sute de mile, cu același
climat, cu o formație geologică aproape identică, cu poziții prielnice și
același fel de sol pe bază de turbă, nu se pot mîndri totuși decît cu o
slabă vegetație, care abia merită numele de tufișuri ; pe cînd în Țara
Focului e cu neputință să găsești un singur acru de pămînt neacoperit
de cei mai deși codri. în acest caz, atît direcția vînturilor cumplite cît
și a curenților marini este prielnică transportării semințelor din Țara
Focului, după cum dovedesc pirogele și numeroasele trunchiuri de co
paci împinse de vînturi și ape spre a fi azvîrlite la țărmurile insulelor
Falkland de vest. De aceea poate sînt atît de numeroase plantele care
se găsesc atît într-o parte cît și în cealaltă ; cît privește însă copacii din
Țara Focului, chiar încercările de transplantare au dat greș.

Cît am stat la Maldonado, am colecționat mai multe mamifere, opt
feluri de păsări și numeroase reptile, dintre care nouă specii de șerpi.
Singurul mamifer al locului, foarte răspîndit, este Cervus campestris.
Cerbii aceștia, adesea foarte numeroși, străbat în mici cirezi ținuturile
de pe malurile La Platei și din nordul Patagoniei. Dacă omul se tîrăște
pe brînci, înaintînd încet către vreo cireadă, cerbii, fără să se îngrijo
reze, se apropie mai totdeauna să-l recunoască. în acest fel. am omorît
eu însumi în același loc trei cerbi din aceeași cireadă. Deși blînzi și în
crezători, totuși devin peste măsură de temători, dacă te apropii de ei

călare. Cum pe aici nimeni nu umblă pe jos, cerbul vede în om pe duș
manul lui numai cînd omul e călare și mînuiește bolasurile. La Bahia
Blanca, o nouă așezare omenească din nordul Patagoniei, m-am mirat
văzînd cît de puțin se îngrijorează cerbul de pocnetul unei puști. într-o
zi, am tras într-unul, de la optzeci de yarzi, de zece ori la rînd și am
văzut că era mult mai mirat de nourașii de pulbere, pe care îi ridicau
de pe pămînt gloanțele, decît de împușcătură. Terminînd praful de
pușcă, am fost silit să mă scol (spre rușinea mea de bun vînător, fiind
în stare altfel să nimeresc pasărea din zbor) și să vociferez pînă ce
l-am speriat.

Faptul cel mai curios cu privire la acest animal este duhoarea
otrăvită pe care o lasă cerbul mascul. Acest miros greu este cu totul
de nedescris : în timp ce jupuiam un specimen, care acum se află îm
păiat în Muzeul Zoologic, mi s-a făcut rău de cîteva ori. Ca s-o iau
a.casă, a trebuit să înfășor pielea și să leg sulul cu o batistă de mătase.
Am spălat apoi batista și am continuat să mă folosesc de ea, spălînd-o
bineînțeles mereu ; cu toate acestea, timp de un an și șapte luni, de cîte ori o foloseam, simțeam același miros. E un exemplu uimitor de
păstrare a unei materii, care altfel, prin natura ei, trebuie să fie peste
măsură de nestabilă și volatilă. Mai totdeauna, cînd treceam cam la o
jumătate de milă depărtare de adăpostul vreunui cîrd, dar în direcția
opusă vîntului, simțeam tot aerul îngreunat de efluviile duhorii. Cred
că mirosul de mascul este mai iute după ce coarnele s-au dezvoltat com
plet, cu alte cuvinte după ce și-au lepădat pielea păroasă. în vremea
aceasta, carnea însăși — e de la sine înțeles — nu se poate

mînca ; dar
gauchos spun că mirosul piere dacă vînatul e îngropat pentru cîtva
timp în pămînt umed. Am citit undeva că locuitorii insulelor din nordul
Scoției, înainte de a mînca pescărușii albaștri sau orice altă pasăre care
se hrănește cu pești, își iau aceleași precauții.

Foarte numeros în specii este prin partea locului ordinul Roden-
tia. Numai dintre șoareci, am izbutit să strîng opt specii§§§§§§§§§§§. Cel mai
mare animal rozător din lume, Hydrochoerus capybara (cobai de rîu),
este de asemenea obișnuit pe aici. Unul pe care l-am împușcat la
Montevideo cîntărea nouăzeci și opt de pfunzi : lungimea lui, de la bot
la coada în chip de cotor, era de trei picioare și doi inchi, iar circum
ferința de trei picioare și opt inchi. Aceste mari rozătoare ajung cîte-
odată pînă în insulele din gura La Platei, unde apa e sărată de-a bine-
lea, dar sînt cu mult mai numeroase pe malurile lacurilor și rîurilor cu
apă dulce. Pe lîngă Maldonadc, trăiesc de obicei cîte trei-patru la un
loc, ziua fie zăcînd printre buruienile acvatice, fie păscînd iarba, fără
să se ferească de nimeni**********. Văzuți de departe, seamănă la umblet și
la culoare cu porcii, dar, dacă stau în șezut, privind țintă cu

§§§§§§§§§§§ În America de Sud am colecționat în total douăzeci și șapte de specii de șoareci, alte treisprezece fiind cunoscute din lucrările lui Azara și ale altor autori. Dl. Waterhouse a descris în fața Societății Zoologice, cînd le-a și numit, pe cele adunate de mine. îmi îngădui acum să întorc mulțumirile mele cordiale d-lui Waterhouse și celorlalți domni, care fac parte din societate, pentru ajutorul lor amabil și larg, de totdeauna.

********** În stomacul și duodenul unui capybara, pe care l-am deschis, am găsit o mare cantitate de lichid subțire și gălbui, în care abia am putut observa o singură fibră. Dl. Owen mă înștiințează că o parte din esofagul acestui animal este astfel făcut, încît nu poate înghiți nimic mai mare decît axul unei pene de cioară. Dinții lați și fălcile puternice sînt foarte nimerite desigur pentru măcinatul și înmuierea plantelor acvatice cu care se hrănește.

un singur
ochi, ei capătă pe dată înfățișarea animalelor cu care se înrudesc, a
cobailor și a iepurilor de casă. Privindu-i din față sau dintr-o parte,
din cauza mărimii fălcilor, ei sînt foarte comici. La Maldonado, erau
foarte blînzi ; mergînd cu mare grijă, m-am apropiat de patru capybara
la trei yarzi. Blîndețea lor se poate explica prin faptul că jaguarul
fusese izgonit de prin partea locului de cîțiva ani, iar gauchos nici nu
se gîndesc să-și piardă vremea vînîndu-i. Apropiindu-mă de ei din ce
în ce mai mult, făceau de obicei un zgomot caracteristic, un fel de
grohăit speriat, scurt și grav, nefiind propriu-zis un sunet, ci mai
curînd o descărcare bruscă de aer, din gît. Singurul zgomot asemănă
tor, pe care îl știu, este primul lătrat aspru și gros, al unui cîine-dog.
După ce m-am uitat cîteva minute la cei patru aproape de la o lun
gime de brat (uitîndu-se și ei la mine), se aruncară din fuga mare în apă, cu cel mai mare avînt, scoțînd în același timp lătratul lor particu
lar. După ce intrară pe sub apă cîtva timp, ieșiră iarăși deasupra, dar
numai cît să li se vadă creștetul capului. Cînd înoată femela, se zice că,
își poartă puii, dacă îi are, în spate. Aceste animale pot fi vînate în
mare număr, dar pielea lor nu are mai nici un preț, iar carnea nu este
căutată de loc. în insulele din Rio Parana sînt sumedenie de asemenea
animale, ele fiind prada obișnuită a jaguarului.

Tucutuco (Ctenomys Brasiliensis) este un animal mic și curios, care poate fi descris pe scurt ca rozător, avînd obiceiurile cîrtiței. Se găsesc peste măsură de mulți în anumite părți ale ținutului, dar se prind cu greu, pentru că, după cum cred, nu ies niciodată din pămînt. La gura vizuinii sau ascunzișului lor, scot niște mușuroaie de pămînt. ca ale cîrtiței, dar mai mici. Prin părțile acestea, pămîntul este atît de subminat de tucutuco, încît caii, călcînd peste săpăturile lor, se scufundă pînă peste chișiță. Animalele acestea, într-o anumită măsură, se

dovedesc a fi gregare. Omul care mi-a făcut rost de exemplarele mele prinsese șase la un loc și spunea că așa ceva se întîmplă des. După obiceiurile lor sînt animale de noapte. Hrana de căpetenie le-o dau rădăcinile plantelor, în căutarea cărora umblă mult; astfel se explică lungile lor galerii superficiale. Animalul este cunoscut peste tot după un zgomot deosebit, pe care îl face sub pămînt. Cînd cineva îl aude pentru întîia oară e foarte mirat, pentru că nu poate ști de unde vine și nici nu-și poate închipui ce făptură e aceea care-1 face. Zgomotul e ca un strănut, scurt, dar nu aspru, care se repetă întocmai cam de patru ori, foarte repede††††††††††††. Numele de tucutuco este dat ca imitație a acestui sunet. în locurile unde tucutuco abundă, poate fi auzit în tot timpul zilei și cîteodată chiar sub talpa piciorului. Ținut într-o cameră, ani malul acesta se mișcă încet și deșelat, ceea ce se datorește picioarelor din urmă, care bat în afară ; și tot de aceea, lipsindu-i un anumit liga ment la încheietura șoldurilor, nu e în stare să sară nici cea mai ne însemnată înălțime verticală. Aflîndu-se în vreo primejdie, nu arată nici o vioiciune, iar la supărare sau spaimă face „tucutuco". Cîțiva dintre cei care i-am păstrat în viață s-au îmblînzit de-a binelea din prima zi, fără a fi încercat să muște sau să fugă. Alții erau mai sălbatici, dar nu cine știe ce.

Omul care îi prinsese spunea că foarte mulți fuseseră găsiți orbi. Am păstrat în alcool un asemenea specimen ; dl. Reid crede că orbirea vine de pe urma inflamației membranei nictitante. Cînd animalul acesta se afla încă în viață, mi-am apropiat un deget de ochii Iui la o jumătate de inch și am observat că nu lua nici cea mai mică cunoștință de ceea ce se întîmplă, văzîndu-și mai departe de drum prin odaie, aproape ca și ceilalți. Dacă ținem seama de felul lui de viață strict sub-

---

†††††††††††† În Patagonia de nord, pe lingă Rio Negro, există un animal cu aceleași deprinderi și probabil înrudit de aproape, pe care însă nu l-am văzut niciodată. Zgomotul acestuia e deosebit de al neamului de la Maldonado ; se repetă numai do două ori în loc de trei sau patru ori, fiind și mai limpede și mai sonor ; auzit de la o depărtare oarecare seamănă atît de mult cu lovitura de secure cînd se taie un arbore mic, încît adesea eu am rămas pe gînduri dacă nu cumva era chiar așa.

teran, lipsa de vedere, deși atît de obișnuită, nu poate fi un neajuns prea mare ; totuși e ciudat ca un animal să fie prevăzut cu organe expuse vătămării atît de des. Lamarck, dacă ar fi cunoscut acest fapt, ar fi fost desigur fericit în speculațiile lui‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ (probabil cu mai mult adevăr decît i se întîmplă de obicei) asupra orbirii dobîndite treptat de Aspalax, un rozător care trăiește sub pămînt[11], precum și a Proteus-ului, o reptilă care trăiește în peșteri întunecate pline de apă; amîndouă aceste animale au ochii într-o stare ca și rudimentară, acoperiți cu o membrană fibroasă și cu piele. La cîrtița obișnuită, ochiul este extraordinar de mic, dar perfect, deși mulți anatomiști se îndoiesc că ar fi în legătură cu nervul optic propriu-zis. Vederea ei trebuie să fie, desigur, imperfectă, totuși, probabil că este întrucîtva folositoare cînd animalul iese de sub pămînt. La tucutuco, care cred că nu iese nici odată din galeria sa, ochiul este ceva mai mare, dar adesea orb și fără nici un folos, deși aceasta nu-i pricinuiește nici un neajuns. Fără îndoială, Lamarck ar fi spus că tucutuco se află în momentul trecerii la starea Aspalaxului sau a Proteusului. [12]

Pe cîmpiile care văluresc de iarbă în jurul satului Maldonado se găsesc multe soiuri de păsări în număr foarte mare. Mai multe specii aparțin unei familii înrudite ca structură și fel de viață cu sfrîncioglul nostru : o astfel de pasăre e Molothrus niger [13], care e remarcabilă prin obiceiurile ei. Adesea pot fi văzute mai multe la un loc, stînd pe spatele unei vaci sau al unui cal, iar dacă stau pe un gard viu, curățîndu-și singure penele în soare, încearcă uneori să cînte, sau mai bine zis să fluiere ; sunetul pe care îl scot seamănă cu gîlgîiala bășicilor de aer suflate din apă printr-un tub, dar printr-un tub subțire care să sune ascuțit. După Azara, această pasăre își depune ouăle în cuiburile altor păsări, cum face cucul. Lumea de pe aici îmi spusese de mai multe ori că există în adevăr o anumită pasăre cu acest obicei ; și cineva, care mă ajuta să colecționez vietăți, persoană foarte de încredere, a găsit un cuib de vrabie a ținutului (Zonotrichia matutina) cu un ou mai mare decît celelalte și deosebit atît ca formă cît și culoare. în America de Nord există o altă specie de Molothrus (Molothrus pecoris), care are același obicei cu al cucului în privința ouălor și este înrudit de aproape cu specia de pe lîngă La Plata, înrudire în toate felurile și chiar în caracteristici neînsemnate cum este deprinderea de a sta pe spinarea
vitelor ; *se* deosebește numai prin aceea că e ceva mai mică, penele și ouăle fiindu-i oarecum de altă formă și culoare. Această strînsă asemănare de structură și deprinderi de viață la niște specii reprezentative, care vin din părți opuse ale

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ Philosophie Zoologique, voi. I, p. 242.

unui mare continent, este totdeauna, deși des întîlnită, foarte interesantă.

DL Swainson a observat§§§§§§§§§§§§ pe drept cuvînt că, exceptînd pe Molothrus pecoris, la care trebuie să se adauge și Molothrus niger, cucii sînt singurele păsări care pot fi considerate în adevăr ca parazite, care ,,se aciuază, cum s-ar zice, pe lîngă alte viețuitoare, a căror căldură le clocește ouăle, pînă la ieșirea puilor din găoace, a căror hrană este și hrana lor și a căror moarte ar însemna și moartea lor
cînd sînt pui". E de reținut că anumite specii, dar nu toate, de cuc și
Molothrus, s-ar asemăna prin ciudatul obicei al înmulțirii lor parazite,
dar se opun între ele prin mai toate celelalte obiceiuri : Molothrusul,
ca și graurul nostru, este deosebit de sociabil și trăiește în cîmp des
chis, fără nici o șiretenie sau prefăcătorie : cucul însă, după cum știm
cu toții, este o pasăre ciudat de temătoare, ținîndu-se prin cele mai sin-
guratice tufișuri și hrănindu-se cu pometuri și omizi. Păsările acestea
sînt și ca structură foarte departe una de alta. S-au formulat numeroase
teorii, chiar frenologice********** ca să se lămurească originea curiosului obi
cei al cucului de a-și depune ouăle în cuiburile altor păsări. Singur
dl. Prevost, cred, a aruncat oarecum lumină asupra acestei ciudățenii††††††††††††
: el socotește că femela cucului, care, după cei mai mulți cer
cetători, face patru-șase ouă cel puțin, se împerechează cu masculul de
fiecare dată după ce face un ou sau două. Se înțelege că dacă ar fi
silită să-și clocească ouăle, n-ar putea sta pe toate deodată și ar trebui
de aceea să părăsească pe cele dintîi cîtva timp, cînd ele probabil s-ar
strica ,• așa că ea ar urma să-și clocească fiecare ou în parte sau cel

§§§§§§§§§§§§ Articol în *Magazine of Zoology and Botany,* voi. I, p. 217.

********** Frenologie — teorie idealistă după care însușirile psihice ar putea fi recunoscute după protuberantele și depresiunile craniului (n. red. rom.)

†††††††††††† Referat în fața Academiei de Științe din Paris : L'Institut, 1834, p. 418.

mult două deodată, după ce le face. Cum însă cucul, dintre toate cele
lalte păsări călătoare, stă în aceste ținuturi cel mai puțin, femela lui
n-ar avea timpul necesar clocirilor succesive. Prin urmare, din faptul
că această pasăre se împerechează de mai multe ori, ouînd la anumite
intervale, putem prea bine înțelege cauza pentru care își depune ouăle
în cuiburi străine, lăsîndu-le în grija unor părinți vitregi. Sînt gata să
cred că acest fel de a vedea este îndreptățit, ajungînd eu singur (după
cum vom vedea îndată) la o concluzie asemănătoare în privința struți
lor din America de Sud, ai căror femele sînt, dacă pot zice așa, para
zite între ele, depunîndu-și ouăle unele în cuiburile altora, iar struțul
mascul luînd asupra sa toate grijile clocitului, întocmai ca acei străini
părinți vitregi ai puilor de cuc.

Voi mai pomeni numai de alte două păsări, foarte frecvente și
deosebite prin obiceiurile lor. Din marele soi american al muscarilor-
tirani, Saurophagus suphuratus este tipic. Ca înfățișare, pasărea
aceasta se apropie foarte mult de adevărații sfrînciogi (Laniide), dar,
în ceea ce privește obiceiurile ei, poate fi comparată cu multe alte pă
sări. Am cercetat-o deseori, pe cînd vîna în cîmp deschis, rotindu-se ca
șoimii cînd asupra unui loc, cînd a altuia. Planînd în aer, ea putea fi
luată, chiar de la mică depărtare, drept pasăre răpitoare ; însă căderea
ei asupra prăzii se produce cu mult mai puțină forță și iuțeală ca a
șoimului. Alteori, Saurophagus bîntuie locurile mlăștinoase și acolo,
ca un pescăruș albastru, stînd locului, prinde peștișorii care se apropie
întîmplător de mal. Adesea păsările acestea se țin în colivii, sau, cu
aripile tăiate, în curți. Ele se domesticesc repede și sînt foarte hazlii

prin șiretenia și toate obiceiurile lor ciudate, care mi-au fost descrise
ca fiind asemănătoare cu ale coțofenelor de rînd. Zborul lor este ondu
lat, din cauza greutății capului și a ciocului, care sînt prea mari față de

Caracara patagoneză *(Milvago* sau *Polyborus albogularis)*

corp. Seara, Saurophagus se așază pe cîte un tufiș, adesea de pe marginea drumului, repetînd neîntrerupt, cu același ton, un țipăt ascuțit, deși plăcut, care seamănă întrucîtva cu unele cuvinte articulate: spaniolii spun că țipătul seamănă cu vorbele „bien te veo" (te văd bine) și de aceea au și numit-o așa. [14]

Remarcabilă prin cîntecul ei mult mai frumos decît al oricărei păsări din acest ținut, este pasărea Mimus orpheus, numită de băștinași calandria ; într-adevăr este aproape singura pasăre sud-americană pe care am văzut-o stînd locului cu scopul de a cînta. Cîntecul ei se poate compara cu al lăcarului, dar e mai puternic ; cîteva note aspre și cîteva foarte înalte se amestecă într-un gîngurit plăcut. Această pasăre cînta numai primăvara. în restul timpului, strigătul i se asprește pierzîndu-și orice armonie. Lingă Maldonado aceste păsări sînt foarte blînde și îndrăznețe ; ele vizitează în stoluri casele de țară, ca să ciugulească din carnea atîrnată pe ziduri sau în pari : dacă vreo altă păsărică se adaugă la

ospăț, calandria o gonește de îndată. Pe întinsele cîmpii ne locuite ale Patagoniei, o altă specie înrudită de aproape, Orpheus patagonica d'Orbigny, care frecventează văile îmbrăcate în tufișuri țepoase, este o pasăre mai sălbatică, avînd glasul oarecum deosebit. Mi se pare interesant să notez un fapt care arată importanța deosebirilor celor mai mici între obiceiurile acestor păsări : am crezut, aflîndu-mă pentru prima dată în fața acestei de a doua specii, că făcea parte dintr-un alt neam decît cel de la Maldonado. Dar, făcînd rost după aceea de un alt exemplar în Patagonia și comparînd amîndouă speciile cu destulă superficialitate, mi s-au părut atît de asemănătoare, încît mi-am schimbat părerea. Cu toate acestea, iată că dl, Gould spune că sînt fără îndoială deosebite, concluzie trasă din diferența neînsemnată în felul lor de viață, pe care el nu o cunoștea însă.

Numărul, blîndețea și obiceiurile dezgustătoare ale șoimilor din
America de Sud care se hrănesc cu hoituri, fac din ei viețuitoare ciu
date pentru un om obișnuit numai cu păsările Europei de nord. [15] în
aceeași listă pot fi cuprinse patru specii: caracara (Polyborus), vultu-
rul-curcan, gallinazo și condorul. Păsările caracara sînt, ca structură,
puse în rîndul vulturilor ; vom vedea numaidecît cit de nepotrivit este
pentru ele un rang atît de înalt. Prin obiceiurile lor, înlocuiesc ciorile
noastre, care se hrănesc cu stîrvuri, coțofenele și corbii, care formează
un trib de păsări larg răspîndit în restul lumii, dar lipsind cu totul din
America de Sud. Să începem cu Polyborus Brasiliensis : este o pasăre
comună, care are o largă răspîndire geografică ; ea trăiește într-un nu
măr foarte mare prin savanele ierboase ale La Platei (unde este cunos
cută sub numele de carrancha) și este destul de des întîlnită în cîmpiile
sterpe ale Patagoniei. Stoluri enorme, în deșertul dintre rîurile Negro
și Colorado, pîndesc într-una de pe marginea drumului să devoreze
stîrvurile animalelor istovite, care pier de oboseală și sete. Deși
obișnuită în aceste ținuturi deschise și uscate, după cum e obișnuită de

asemenea pe țărmurile arse ale Pacificului, ea a fost găsită totuși
locuind nepătrunsele păduri umede din Patagonia de vest și din Țara
Focului. Aceste carrancha, împreună cu alte păsări de felul lor, numite
chimango, veghează neîntrerupt în mari stoluri asupra estanciilor și
asupra abatoarelor. Dacă vreun animal moare în cîmp, gallinazo începe
ospățul și după ce termină, cele două specii de Polyborus ciugulesc
pînă ce lasă oasele goale. Aceste păsări, deși de obicei se hrănesc
împreună, sînt departe de a fi prietene. Cînd carrancha stă liniș
tită pe cîte o ramură de copac sau pe pămînt, chimango continuă
adesea, pentru mult timp, să zboare încoace și încolo, lăsîndu-se în
semicerc, încercînd de fiecare dată, cînd se găsește la punctul cel mai
jos al curbei, să-și atace ruda mai mare. Carrancha nici nu ține soco
teală de asemenea amenințări, clătinînd numai din cap. Deși păsările
din speciile carrancha se adună de cele mai multe ori în mari stoluri,
ele nu sînt gregare : în locurile pustii pot fi văzute și stînd singure sau,
mai obișnuit, cîte două.

Se spune despre carrancha că sînt foarte șirete și că fură un mare
număr de ouă. Ele încearcă de asemenea, împreună cu chimango, să
ciugulească crustele de pe spinările rănite ale cailor și măgarilor. De
o parte, bietul animal cu urechile atîrnîndu-i și cu șira spinării înco
voiată, iar de altă parte, pasărea amenințătoare, ochind de la un yard
dezgustătoarea îmbucătură, toate acestea formează un tablou care a
fost descris de căpitanul Head cu farmecul și exactitatea lui obișnuită.
Acești pseudovulturi foarte rareori omoară păsări sau animale vii.
Deprinderilor lor vulturești și necrofage sînt foarte limpezi

pentru orice om căruia, făcîndu-i-se somn, s-a culcat pe cîmpiile pustii ale
Patagoniei, căci, deșteptîndu-se, a putut vedea pe fiecare movilă dim-
prejurul său cîte o pasăre din acestea priveghindu-1 cu un ochi cobi-
tor : iată caracteristica peisajului în aceste ținuturi, caracteristică pe
care oricine a călătorit pe acolo o va recunoaște. Grupurile de oameni
plecați cu cîini și cai la vînătoare sînt urmate toată ziua de mulți ase
menea însoțitori. După ce mănîncă, pieptul lor fără fulgi se înfoaie ;
în acest moment, și de fapt mai totdeauna, carrancha este o pasăre
•domoală, blîndă și lașă. Zborul îi este greoi și încet ca al ciorilor din
Anglia. Rareori se avîntă în zbor, deși eu am văzut de două ori una,
alunecînd prin aer cu multă ușurință, la mare înălțime. Aleargă (deci
nu țopăie), dar nu chiar atît de repede ca altele înrudite cu ea. Cîte-
odată carrancha este zgomotoasă, fără să fie astfel totdeauna : țipătul
ei e puternic, foarte aspru și, caracteristic, putînd fi asemănat cu sune
tul gutural ,,g" spaniol, urmat de un dublu „r" aspru ; cînd cîrîie astfel,
își ridică din ce în ce mai sus capul, pînă ce, cu ciocul larg deschis,
creștetul capului aproape că atinge partea inferioară a spatelui. Acest
fapt, care a fost pus la îndoială, este cu totul adevărat; le-am văzut de
mai multe ori cu capetele complet răsturnate pe spate. Pot să adaug la
aceste observații, întemeindu-mă pe marea autoritate a lui Azara, că
păsările acestea se hrănesc cu viermi, limacși, lăcuste și broaște ; că
ucid mieii nou-născuți sfîșiindu-le cordonul ombilical și că urmăresc
păsările gallinazo, pînă ce acestea sînt silite să verse putreziciunile cu
care se îndopaseră ceva mai înainte. în sfîrșit, Azara stabilește că mai
multe carrancha, cîte cinci sau șase la un loc, se strîng ca să

izgo
nească păsările mai mari, chiar cît stîrcii. Toate aceste fapte dovedesc
că pasărea aceasta este foarte schimbătoare în obiceiuri și de o mare
iscusință.

Polyborus chimango este cu mult mai mic decît specia de mai
sus. Este într-adevăr omnivor și ar mînca pînă și pîine ; am fost asi
gurat că în insulele Chiloe vatămă într-adevăr culturile de cartofi sco-
țînd tuberculii proaspăt semănați. Dintre toate păsările care se hrănesc
cu stîrvuri, Polyborus chimango părăsește mai totdeauna cel din urmă
•scheletul animalului mort ; și ades poate fi văzută printre coastele unei
vaci sau ale unui cal, ca o pasăre în colivie. O altă specie este Poly
borus Novae Zelandiae, o pasăre foarte răspîndită în insulele Falkland.
Aceste păsări seamănă în multe privințe, ca fel de viață, cu carrancha.
Se hrănesc cu carnea animalelor moarte și cu vietăți marine ; pe stîn-
cile Ramirez, singura lor putință de viață le-o dă marea. Sînt extraor
dinar de blînde și netemătoare, frecventînd împrejurimile caselor după
hrană. Dacă vînătorii ucid vreun animal, se adună numaidecît în* stol
și așteaptă răbdătoare, pe pămînt, de jur împrejur. După ce mănîncă,
pieptul golaș li se evidențiază puternic, dîndu-le o înfățișare scîrboasă.
Sînt gata oricînd să atace păsări rănite : unui cormoran în această
stare care se lăsase pe țărm să se odihnească i s-a grăbit moartea,
fiind atacat cu lovituri de plisc. „Beagle" a navigat printre insulele
Falkland numai vara, însă ofițerii de pe „Adventure", care au fost
acolo iarna, citează multe exemple extraordinare de îndrăzneală și
rapacitate la aceste păsări. Odată, ele s-au repezit să înhațe

chiar un
cîine, care, stînd întins lingă cineva din echipaj, adormise chiar atunci.
Altă dată, unui vînător i-a fost destul de greu să ferească o gîscă sălbatică rănită, ca să nu fie răpită chiar de sub ochii lui. Se zice că
atunci cînd se află mai multe împreună (în această privință seamănă
cu carrancha) așteaptă la gura cîte unei vizuini de iepure și, cînd ani
malul iese, îl apucă toate deodată. în port zburau totdeauna pe bordul
vasului ; era necesar să se facă o bună pază, pentru a nu le lăsa să
sfîșie pielea de pe șarturi și carnea sau vînatul atîrnat la pupa. Aceste
•păsări sînt foarte obraznice și răufăcătoare; vor să culeagă mai totul
de pe pămînt ; o mare pălărie cerată și neagră, ca și o pereche de bo-
lasuri grele întrebuințate la prinderea vitelor au fost cărate aproape
la o milă. Dl. Usborne a suferit în timpul cercetărilor sale o pierdere
mult mai grea, furîndu-i-se o busolă micg de tip Kutter, care se afla
într-o cutie îmbrăcată în marochin roșu, pe care n-a mai găsit-o. [16]
Aceste păsări sînt mai cu seamă certărețe și foarte pătimașe, sfîrte-
cînd de furie iarba cu ciocul. Nu sînt cu adevărat gregare : nu zboară
prea sus, iar zborul le este greoi și deșelat ; pe pămînt aleargă neîn
chipuit de iute, aproape ca fazanii. Sînt gălăgioase, scoțînd țipete
aspre, care cîteodată seamănă cu ale ciorilor din Anglia. De aceea ma
rinarii le și zic ciori. Un fapt curios este că, în timp ce croncănesc, își
azvîrlă capetele cînd în sus, cînd înapoi, cum face carrancha. Cuibu
rile însă și le clădesc pe colțurile de piatră ale țărmului, numai în
insulițele vecine și de loc în cele două insule principale : la niște pă
sări atît de blînde și netemătoare, grija aceasta e ciudată. Marinarii spun despre carnea lor friptă că se face albă, fiind

foarte bună la gust; dar trebuie să fii om îndrăzneț ca să guști din astfel de friptură.

Acum, ne mai rămîne să pomenim de vulturul-curcan (Vultur aura) și de gallinazo. Cel dintîi se găsește oriunde ținutul nu este prea umed, între capul Horn și America de Nord. Spre deosebire de Polyborus Brasiliensis și Polyborus chimango, el a nimerit drumul spre insulele Falkland. Vulturul-curcan e o pasăre singuratică, suferindu-se cel mult pereche. Cîteodată poate fi recunoscut de departe după avîntul și măreția zborului. Știm bine că se hrănește numai cu hoituri. Pe coasta de vest a Patagoniei, printre insulițele păduroase și țărmurile roase de ape, trăiește numai din ceea ce aruncă marea pe uscat și din hoituri de foci. Oriunde se adună pe stînci focile, acolo pot fi văzuți și vulturii. Gallinazo (Cathartes atratus) locuiește în alte părți, neaflîndu-se niciodată la sud de 41° latitudine. Azara afirmă că există despre aceste păsări o presupunere, după care, în vremea conquistei[17], nu se găseau pe lîngă Montevideo, dar că ele au urmat pe locuitorii veniți din regiunile.mai nordice. Așa că azi trăiesc în mare număr pe valea rîului Colorado, la trei sute de mile sud de Montevideo. Pare probabil că această nouă migrație a avut loc ulterior observațiilor făcute de Azara. Gallinazo trage mai totdeauna la clîmatul umed sau mai curînd în vecinătățile apelor dulci ; e prin urmare foarte des întîlnit în Brazilia și La Plata, în schimb nu se află niciodată pe cîmpiile pustii și arse ale Patagoniei de nord, afară numai de locurile pe unde trece vreun rîu. Păsările acestea frecventează întregul pampas pînă la poalele Anzilor, dar în Chile n-am văzut nici una și nici n-am auzit să se vorbească despre ele. în Peru sînt socotite ca măturători ai străzilor. Desigur, ele pot fi socotite ca gregare, deoarece se simt bine mai multe
la un loc și nu se strîng împreună numai cînd sînt atrase de aceeași
pradă. In cîte o zi plăcută, adesea se poate vedea la mare înălțime cîte
un stol întreg, fiecare pasăre rotindu-se iarăși și iarăși fără să dea din
aripi, în cele mai încîntătoare ocoluri. E limpede că zboară astfel numai
pentru plăcerea zborului, care însă poate avea și vreo legătură oare
care cu împreunările lor nupțiale.

Acum am sfîrșit cu enumerarea tuturor zburătoarelor mîncătoare
de stîrvuri, afară de condor, despre care va fi mai potrivit să se vor
bească atunci cînd vom vizita un ținut mai firesc obiceiurilor lui decît
sînt clmpiile La Platei.

La .cîteva mile de Maldonado, într-o fîșie lată de movile nisi
poase, care despart Laguna del Potrero de malurile La Platei, am găsit
un grup din acele tuburi de silice vitrificată, pe care le produce trăs
netul căzut pe nisip. Aceste tuburi seamănă întru totul cu acelea de la
Drigg din Cumberland, descrise în *Geological Transactions.*[###########] Movilele
de nisip de la Maldonado,, nefiind ocrotite de vegetație, își modifică
neîntrerupt poziția. Din această cauză tuburile, păreau înfipte numai
cu cîte un capăt în nisip, și crîmpeiele numeroase de pe de lături ară
tau că mai înainte fuseseră îngropate la o adîncime mai mare. Patru
dintre ele se înfipseseră în nisip perpendicular ; dînd nisipul Ia o parte
cu mîinile mele, am mers pe unul pînă la adîncimea de două picioare ;
iar anumite fragmente care aparținuseră vădit aceluiași tub, după ce
le-am adăugat în partea cealaltă, măsurau cinci picioare și trei inchi.
Diametrul tubului era aproape egal pe toată lungimea lui și de aceea
trebuie să presupunem că la început va fi atins o adîncime mult mai
mare. Aceste dimensiuni sînt, însă, mici, dacă le comparăm cu acelea
ale tuburilor de la Drigg, dintre care unul a fost urmărit pînă la adîn
cimea de nu mai puțin decît treizeci de picioare.

Suprafața internă e pe de-a-ntregul vitrificată, lucioasă și netedă.
O bucățică cercetată la microscop se dovedi făcută dintr-un mare nu
măr de băsici de aer sau poate de aburi, ca o probă de jmetal topită la

[###########] Geological Transactions, voi. II, p. 528. In Philosophical Transactions (1790,
p. 294), dr. Priestley a descris cîteva tuburi neregulate de silice și un pietriș de
cuarț topit, găsit în pămînt, cu prilejul săpăturilor făcute sub un copac, unde un om
fusese omorît de trăsnet.

foaie. Nisipul este în întregime sau în cea mai mare parte ,silicios, dar
în anumite locuri este de culoare neagră, dobîndind din cauza supra
feței lucioase un lustru metalic. Grosimea peretelui variază de la a
treizecea la a douăzecea parte dintr-un inch, iar întîmplător poate
atinge chiar o zecime de inch. Pe partea externă boabele de nisip sînt
rotunjite și par ca și cum ar fi ceruite : n-am putut deosebi nici un
semn de cristalizare. La fel ca în descrierea din *Geological Transactions,* tuburile sînt în general comprimate și prezintă făgașuri adinci,
longitudinale, îneît privite îndeaproape seamănă cu un lujer încrețit
în lung sau cu coajă fie de ulm, fie de plută. Circumferința lor este
de aproape doi inchi, dar anumite fragmente cilindrice și fără nici o

adîncitură ating chiar patru inchi. încrețiturile sau șanțurile sînt da
torite în chip vădit compresiunii nisipului liber dimprejur, în clipa
cînd tubul era încă moale din cauza căldurii intense. Judecind după
fragmentele necompresate, măsura, sau, dacă ni se îngăduie un astfel
de cuvînt, calibrul trăsnetului trebuie să fi fost cam de un inch și un
sfert. La Paris, dl. Hachette și dl. Beudant[§§§§§§§§§§§§§§] au izbutit să facă tuburi
asemănătoare cu aceste fulgurite, prin descărcări puternice de curent
galvanic în pulbere fină de sticlă : adăugind sare, pentru a spori Lizi
bilitatea, tuburile au căpătat dimensiuni mai mari. Experiențele n-au
izbutit însă nici cu pulbere de feldspat, nici cu pulbere de cuarț. Un tub făcut din sticlă pisată ieși de aproape un inch în lungime și anume
de 0,982, avînd un diametru intern de 0,019 dintr-un inch. Cînd ni se
spune că s-a folosit pentru aceasta cea mai puternică baterie din Paris
și că puterea ei, asupra unei substanțe atît de fuzibile ca sticla, a creat
tuburi așa de mici, atunci trebuie să rămînem încremeniți de forța lovi
turii unui trăsnet, care izbind nisipul în mai multe locuri a putut crea
cilindri,lungi cîteodată de cel puțin treizeci de picioare, avînd și un
diametru interior, asta în caz că n-a fost comprimat, de un inch și
jumătate ; și toate acestea într-un material atît de nemaipomenit de
refractar cum este cuajțul ![18]

Tuburile, după cum am mai spus, sînt înfipte în nisip aproape
vertical. Unul dintre ele, însă, mai puțin regulat decît celelalte, se abă-
tea de la linia dreaptă, formînd un cot apreciabil de treizeci și trei de
grade. Din același tub porneau în lături, ca de un picior lungime, două
mici ramuri, dintre care una era îndreptată în sus, iar alta în

§§§§§§§§§§§§§§ Annales de chimie et de physique, voi. XXXVII, p. 319.

jos. Fap
tul acesta e cu totul remarcabil, fiindcă fluidul electric [19] trebuie să se
fi întors înapoi, prin acel unghi ascuțit de douăzeci și șase grade, față
de direcția lui principală. Pe lîngă cele patru tuburi verticale, pe care
le-am urmărit pînă sub nisip, existau unele pilcuri de fragmente prove
nind fără îndoială din apropiere. Și toate au fost găsite pe vîrful turtit
al unei ridicături de nisip instabil, de șaizeci de yarzi pe douăzeci,
situată în mijlocul unor alte măguri de nisip mai înalte și depărtate
cam la o jumătate de milă de un lanț de coline înalte de patru sau
cinci sute de picioare. Faptul cel mai însemnat, după mine, atît aici
cît și la Drigg și de asemenea în descrierea făcută în Germania de
dl. Ribbentrop, este numărul de tuburi găsite pe un spațiu atît de res-
trîns. La Drigg s-au putut observa trei pe o arie de cincisprezece yarzi
și același număr ;s-a întîmplat să fie și în Germania. In cazul descris
de mine existau desigur mai mult de patru tuburi pe un spațiu de șai
zeci pe douăzeci de yarzi. Cum nu e probabil ca tuburile să se fi pro
dus prin descărcări succesive, trebuie să admitem că trăsnetul, puțin
mai înainte de a pătrunde în pămînt, s-a împărțit în ramuri separate.

Vecinătățile La Platei par îndeosebi supuse fenomenelor elec
trice. în 1793[**********], la Buenos Aires a avut loc poate una dintre cele mai
distrugătoare furtuni din cîte s-au cunoscut; treizeci și șapte de locuri
din oraș au fost lovite de trăsnet și nouăsprezece oameni au fost omo-

[**********] Voyage de Azara, vol. I, pag. 36.

rîți. După faptele aflate din mai multe cărți de călătorii, înclin să pre
supun că furtunile cele mai dese bîntuie gurile marilor rîuri. Nu e
oare cu putință ca amestecul unei mari cantități de apă dulce și apă
sărată să provoace tulburări în echilibrul electric? Chiar în timpul
vizitelor noastre întîmplătoare prin această parte a Americii de Sud,
am auzit că o corabie, o casă și două biserici au fost lovite de trăsnet.
Atît bisericile cît și casa le-am văzut eu însumi puțin după aceea ;
casa aparținea d-lui Hood, consul-general la Montevideo. Unele din
efecte fuseseră de-a dreptul ciudate : tapetul, pe distanță de un picior
de fiecare parte a firelor soneriei, se înnegrise ; metalul se topise și,
deși încăperea era înaltă cam de cincisprezece picioare, picăturile de
metal topit, căzînd pe scaune și mobilă, făcuseră în ele un lanț de gău
rele. O parte a zidului era zdrențuită ca de o descărcătură de pușcă,
iar fărîmele de cărămidă fuseseră împroșcate cu atîta putere, încît
pătrunseseră și stricaseră zidul din față. Cadrul unei oglinzi se înne
grise, pojghița aurită volatilizîndu-se ; dovada că aurul se volatilizase
era o sticlă de parfum, de pe cămin, îmbrăcată în solzi sclipitori, așa
de aderenți, încît păreau incrustați.

C A P I T O L U L IV

DE LA R LA B A H I

10 NEGRO A BLANCA

Rio Negro — Estancii atacate de indieni — Lacuri sărate — Flamingi — De la Rio Negro la Rio Colorado — Pomul sfînt — Iepurele patagonian — Familii indiene — Generalul Rosas — Plecarea la Bahia Blanca — Dune de nisip — Locotenentul negru — Bahia Blanca — Incrustata saline — Punta Alta — Zonllo.

2 4 iulie 1 8 33. „Beagle" plecă de la Maldonado, iar în ziua de 3 august sosi în fața gurii prin care se varsă Rio Negro. E rîul cel mai însemnat de pe toată coasta, între strîmtoarea lui Magellan și La Plata. Vărsîndu-se la sud de estuarul La Platei, rîul pătrunde în mare cam trei sute de mile. în partea locului, acum vreo cincizeci de ani, sub vechea stăpînire spaniolă, s-a stabilit aci un pilc de coloniști, care ocupă încă poziția cea mai sudică dintre toate punctele locuite de oameni civilizați pe coasta de est a Americii (41° latitudine).

Ținutul din preajma gurii rîului e cu totul oropsit. în partea de sud se înșiră un lung rînd de stînci perpendiculare, care prezintă vizitatorilor o secțiune geologică a naturii solului. Straturile sînt de gresie: unul dintre ele era însă remarcabil, fiind format dintr-un conglomerat de pietriș tare ca cimentul, poros, care trebuie să fi fost adus de ape din munții Anzi, de la o distanță de peste patru sute de mile[1]. Suprafața stîncilor este pretutindeni acoperită cu o pătură groasă de prundiș, care se întinde pînă departe în cîmpia deschisă. Apa este foarte rară, iar unde se găsește e totdeauna ușor sărată. Vegetația, bineînțeles, e de asemenea puțină și, deși ici-colo se mai văd unele tufișuri destul de felurite, ele sînt apărate de niște ghimpi înfricoșători, care parcă dau de știre străinilor să nu pătrundă în aceste locuri neprimitoare.

Colonia se află la optsprezece mile în susul rîului. Drumul urmează poalele stîncilor în pantă, care formează

marginea de nord a văii, prin care curge Rio Negro. în calea noastră, trecurăm pe lîngă dărîmăturile unor frumoase „estancias", care acum cîțiva ani, după ce respinseseră mai multe atacuri, fuseseră nimicite de indieni. O descriere impresionantă mi s-a făcut chiar de un martor al întîmplării. Coloniștii aveau destulă grijă ca să-și bage vitele și caii în „corral"††††††††††††††, împrejmuire

†††††††††††††† Corralul este un țarc făcut din stîlpi zdraveni și înalți. Fiecare estancia sau așezare gospodărească are cîte un asemenea țarc pe lîngă ea.

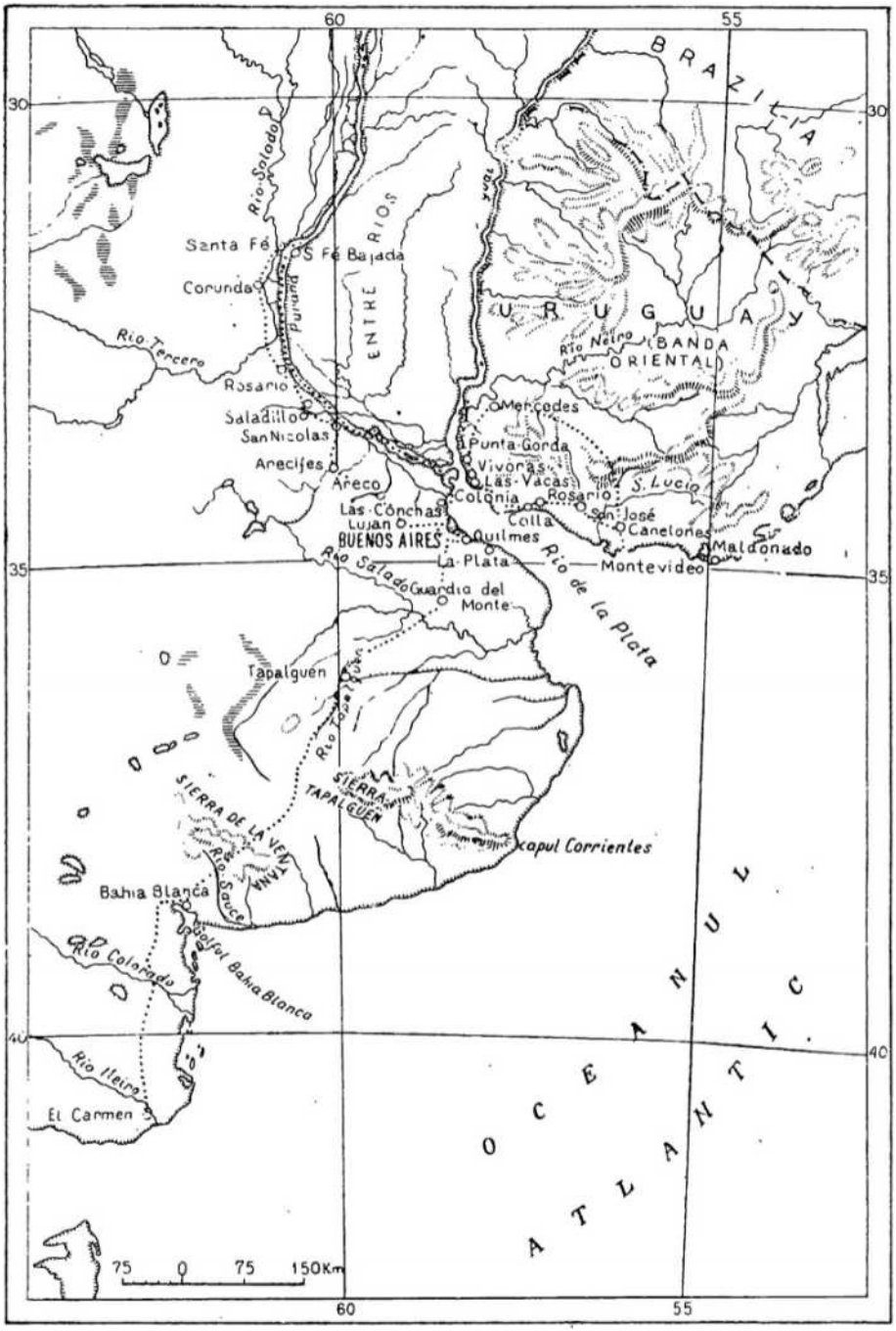

Argentina și Uruguay. După datele hărților întocmite de cartografii

corăbiei „Beagle".
Liniile punctate marchează itinerariile excursiilor pe uscat ale lui Darwin.

care da ocol casei, după cum se îngrijeau să aibă pregătit și un mic tun.
Indienii, vreo cîteva sute la număr și cu o disciplină militară strașnică, erau araucanieni din Chile de sud. Ei au apărut mai întîi în două cor puri, pe o colină învecinată. Descălecînd acolo și dezbrăcîndu-și îm brăcămintea de blană, se năpustiră goi Ia atac. Singura armă a india nului este o foarte lungă tulpină de bambus sau chuzo, împodobită cu pene de struț și terminată cu un vîrf ascuțit și tare de lance. Informa torul meu părea a-și aminti cu cea mai mare groază de vibrația acestor chuzo în timpul năvalei indienilor. Ajunși în apropierea îngrăditurii, cacicul (șeful) Pincheira strigă către asediați să-și predea armele, dacă nu vor să li se reteze beregățile. Cum acesta și nu altul ar fi fost re zultatul izbînzii indienilor, chiar dacă mai întîi li s-ar fi predat armele, li se răspunse cu o salvă de pușcă. Indienii veniră cu mare .repezi ciune pînă sub întăriturile corralului, dar, spre marea lor mirare, gă siră stîlpii legați între ei cu gheare de fier și nu, cum se așteptau, cu fîșii de piele. încercînd, firește zadarnic, să le taie cu cuțitele, această împrejurare salvă viețile creștinilor. Numeroși indieni răniți erau tot timpul luați și duși înapoi de tovarășii lor, dar în cele din urmă, fiind rănit un subcacic, se sună retragerea cu goarna. Indienii s-au retras lîngă caii lor și păreau a ține un sfat de război. Pauza care urmă fu pentru spanioli înspăimîntătoare, fiindcă tocmai își terminaseră mu niția, afară de cîteva cartușe. într-o clipită indienii se aruncară pe cai și, galopînd, se făcură nevăzuți. Un alt atac fusese respins mult mai

repede. Tunul era mînuit de un francez cu sînge rece, care aștepta
pînă ce indienii se apropiară cu totul și apoi le seceră frontul cu lovi
turi repezi, una după alta. Așa că trînti la pămînt treizeci și nouă de
inși și, firește, un astfel de prăpăd risipi neîntîrziat pe toți atacanții.

Orașului i se zice fie El Carmen, fie Patagones ; e clădit dinain
tea unei stînci din fața rîului, multe case fiind chiar săpate în peretele
de gresie. Rîul e lat cam de două sau trei sute de yarzi; e adînc și
totuși repede. Numeroasele insule, cu sălciile și promontoriile lor
joase, înșirîndu-se una după alta pe marginea nordică a cuprinzătoa
rei văi verzi, formează o priveliște aproape pitorească, dacă soarele
luminează din plin. Numărul locuitorilor nu trece de cîteva sute.
Aceste colonii spaniole, spre deosebire de cele britanice, nu au în ele
însile elementele de dezvoltare. Mulți indieni de rasă curată locuiesc
aci. Pe marginile orașului continuă să-și păstreze toldos[‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡] -urile tribul
cacicului Lucanee. Guvernul local îi ajută în parte cu provizii, dîn-
du-le toți caii bătrîni care nu mai pot trage, dar cîștigă și ei cîte ceva
făcînd pături și curelărie pentru șei. Acești indieni sînt socotiți civi
lizați, deși ceea ce ei au putut cîștiga prin îndulcirea firii lor crude
se pierde prin desăvîrșita lor imoralitate. Unii tineri, cu toate acestea,
sînt pe cale să se îndrepte, arătîndu-se bucuroși să muncească. Nu de
mult, cîțiva merseseră la o vînătoare de foci și se purtaseră foarte
bine, astfel că acum se bucurau de rezultatele muncii lor, fiind îmbră-
cați cu haine curate, de culori deschise, și trîndăvind tot timpul. După
îmbrăcăminte arătau chiar un gust admirabil. Dacă s-ar fi

[‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡] Așa se numesc bordeiele indiene (n. red. rom.)

putut ca unul dintre acești tineri să fie preschimbat în statuie de bronz, îmbră
cămintea largă de pe el ar fi căzut în linii perfect armonioase.

într-o zi, călăream spre un mare lac sărat, zis Salina, la cincispre
zece mile de oraș. Iarna, lacul este puțin adînc, iar vara se preface-
intr-un cîmp de sare albă ca zăpada. Pe lîngă margini, stratul de sare
este gros de patru-cinci inchi, dar către mijloc grosimea crește. Lacul
era lung de două mile și jumătate și lat de una. Alte lacuri de primpre
jur se întîmplă să fie de cîteva ori mai mari și cu un așternut salin
gros de două și trei picioare, chiar în timp de iarnă, cînd se află sub
apă. Aceste suprafețe de un alb strălucitor, în mijlocul cîmpiei arse și
întunecate, oferă un spectacol extraordinar. Din saline se scoate anual.
o mare cantitate de sare. Grămezi uriașe, de sute de tone, așteptau pe
de lături să fie exportate. Anotimpul de muncă la saline este vremea
secerișului pentru patagoni, fiindcă de acest anotimp depinde bună
starea tuturor. Aproape toți locuitorii se mută în tabăra de pe malul
rîului și lumea e pusă la scos sare și la încărcarea căruțelor trase de
boi. Sarea e cristalizată în cuburi mari, fiind deosebit de limpede. Dl.
Trenham Reeks, la cererea mea, a binevoit s-o analizeze și a găsit în
tr-o anumită cantitate numai 0,26% ghips și 0,22% materii pămîntoase.
Ciudat este faptul că ea nu folosește la conservarea cărnurilor tot
așa de bine ca sarea de mare din insulele Capului Verde. Un co
merciant din Buenos Aires mi-a spus că o consideră cu 50% mai pu
țin valoroasă față de cealaltă. Așa că sarea se importă totdeauna de la
insulele Capului Verde, dar este amestecată cu aceea din salinele de
care s-a vorbit. Singura cauză a acestei inferiorități stă în puritatea

sării din Patagonia, adică în lipsa altor corpuri saline, prezente în orice apă de mare. Nimeni, cred, n-a bănuit o atare explicație, care însă e sprijinită de faptul, confirmat în ultimul timp§§§§§§§§§§§§§§, că sărurile Care conservă brînza cel mai bine sînt acelea care conțin o mai mare pro porție de cloruri solubile.

Marginile lacului sînt noroioase și în ele se află înfipte nume roase cristale mari de ghips, dintre care unele sînt lungi de cîte trei inchi, în timp ce pe deasupra se văd presărate alte cristale de sulfat de sodiu. Gauchos numesc ghipsul „padre del sal", iar sulfatul de so diu „madre" ; ei spun că aceste substanțe chimice, care împreună dau naștere sării, se depun totdeauna pe malurile salinelor, cînd apa în cepe să se evaporeze. Noroiul e negru și miroase greu. N-am putut de prima dată să-mi dau seama de cauza mirosului greu, dar mai tîrziu am văzut că spuma.suflată de vînt pe mal era verde, ca și cum ar fi fost plină de Confervae. [2] Am încercat să iau cu mine o cantitate oa recare din această materie verde, dar întimplător n-am reușit. Unele părți ale lacului, văzute de la mică distanță, păreau roșiatice, datorită poate cine știe căror animalicule de infuzie.[3] Din loc în loc, noroiul era răscolit de numeroși viermi, aparținînd grupului Annelidelor. Ce uimitor e faptul că vietățile acestea pot trăi în saramură, trebuind să se tîrască printre cristale de sulfat de sodiu și de calciu ! Ce se în tîmplă oare cu acești viermi, în verile lungi, cînd suprafața se solidi- fică, prefăcîndu-se într-un strat gros de sare ? Nenumărate stoluri de flamingi trăiesc pe lac, cuibărind acolo. In toată Patagonia, în

§§§§§§§§§§§§§§ Report of the Agricultura! Chemical Association în Agricult. Gazette, 1845, p. 93.

Chile
de nord și în insulele Galapagos, oriunde se aflau asemenea lacuri să
rate, am dat peste aceste păsări. Le-am văzut și aici bălăcindu-se în
căutarea hranei, umblînd probabil după viermi, care răscoleau noroiul
și care, la rîndul lor, se hrăneau cu infuzorii sau Confervae. Așa că iată
o lume în mic, închisă în sine și adaptată la viață în aceste lacuri să
rate din interiorul continentului. S-a spus********** că în salinele din Lyming-
ton [5] trăiește un număr nesfîrșit de crustacei mărunți (Cancer salinus) [6],
viețuind însă numai în acele saline în care lichidul a căpătat prin eva
porare o mare consistență, adică un sfert de pfund de sare la jumătate
de litru de apă. Putem prea bine afirma că orice parte din lume poate fi
locuită ! Fie lacurile sărate, fie acelea subpămîntene, ascunse sub munți
vulcanici, izvoarele minerale calde, întinderea nesfîrșită și adîncimile
oceanului, regiunile superioare ale atmosferei și chiar suprafața zăpezi
lor veșnice, pretutindeni în lume există un mijloc de trai

********** Linnean Trans., voi. XI, p. 205. E remarcabil cît de asemănătoare sînt faptele care privesc lacurile sărate din Patagonia și din Siberia. Siberia ca și Patagonia pare să se fi ridicat de curînd deasupra apelor mării. In amîndouă ținuturile, lacu¬rile sărate se află pe cîmpie, în mici depresiuni; în amîndouă, noroiul de la maluri e negru și miroase urît; dedesubtul aceleiași cruste de sare se află sulfat de sodiu
sau de magneziu, imperfect cristalizat; și de asemenea atît într-o parte cît și în cea¬
laltă nisipul noroios e amestecat cu cristale de ghips. Lacurile sărate siberiene sînt
locuite de mici crustacei și de asemenea sînt cercetate de flamingi (Edin. New-Philos.
jour., ianuarie, 1830). Cum aceste fapte, aparent neînsemnate, au loc în ținuturi
atît de depărtate unul de altul, putem fi siguri că ele au rezultat în chip necesar din
aceleași cauze. — Vezi Travels de Pallas, 1793—1794, p. 129—134.[4]

pentru orga
nisme.

La nord de Rio Negro, între acest rîu și ținutul locuit de lîngă
Buenos Aires-, spaniolii au numai o mică așezare, stabilită de curînd
la Bahia Blanca. Pînă la Buenos Aires, în linie dreaptă, sînt cam cinci
sute de mile britanice. Fiindcă triburile de indieni călări, care totdeauna
au ocupat cea mai mare parte a ținutului, au tot hărțuit estanciile sin
guratice, guvernul de la Buenos Aires a hotărît echiparea unei armate
sub comanda generalului Rosas cu scopul de a le extermina. Așa că
trupele se aflau acum în tabăra de pe malurile rîului Colorado, la
aproape optzeci de mile nord de Rio Negro. Părăsind Buenos Aires, ge
neralul Rosas atacă în linie dreaptă prin cîmpiile njexplorate și, după
ce curăță bine regiunea de indieni, lăsă în urma lui, din loc în loc, la
mare distanță, cîte un pîlc de soldați cu un număr de cai *(a posta),* care
să poată ține legătura cu capitala. Cum „Beagle" urma să facă escală
la Bahia Blanca, mă hotărîi să merg pînă acolo pe uscat, dezvoltîndu-mi
apoi planul să fac tot drumul cu poștele pînă la Buenos Aires.

11 august. Tovarășii mei de călătorie erau dl. Harris, un englez stabilit la Patagones, un călăuz și cinci gauchos, care mergeau la armată după treburi. Am mai spus că rîul Colorado se afla la aproape
optzeci de mile depărtare și, cum mergeam destul de încet, aveam drum
de două zile jumătate. Toată partea străbătută abia merită un nume mai
bun decît acela de deșert. Apă se găsește numai la două mici izvoare, dar și aci, deși se zice că e bună de băut, e cu totul sălcie, chiar în ano
timpul ploios, i'Dacă acum era atîta pustietate, ce priveliște a deznă
dejdii trebuie să fie vara ! Valea Rio Negro, pe toată lățimea ei, a fost
săpată de-a dreptul pe o cîmpie de gresie, deoarece chiar

dincolo de
malul pe care e clădit orașul începe să se desfășoare o cîmpie, între
ruptă numai cînd și cînd de cîteva vîlcele și depresiuni. Peste tot, peisa
jul arată aceleași semne de sterilitate. Pe pămîntul pietros și uscat nu
cresc decît ciufuri negricioase de iarbă veștedă și ici și colo tufișuri
închircite, apărate de ghimpi.

La puțin timp după ce trecurăm de primul izvor, ajunserăm în fața
unui copac vestit, căruia indienii i se închină ca fiind altarul lui Wal-
leechu. Copacul se află pe o înălțime în mijlocul cîmpiei, servind prin
urmare ca semn de orientare de la mare distanță. De îndată ce triburile
de indieni dau cu ochii de el, ele își exprimă adorația prin răcnete. Co
pacul este și el scund, rămuros și plin de ghimpi. Diametrul lui, chiar
deasupra rădăcinilor, este aproape de trei picioare. Se înalță singura
tic, fără vreun alt semen prin, preajmă, fiind de fapt întîiul copac pe
care îl vedeam. După aceea, am mai dat peste vreo cîțiva de același
tel, dar foarte rari. Fiind iarnă, copacul n-avea frunze, iar în locul lor
se vedeau nenumărate fire, de care sălbaticii agățaseră fel de fel de
prinosuri, ca : țigări, pîine, carne, fîșii de postav etc. Indienii săraci,
care nu avuseseră nimic mai bun de oferit, destrămaseră fire din ponchos[7]
și le legaseră de crengi. Indienii mai bogați obișnuiesc să toarne alcool
și mate [8] într-o anumită gaură, precum și să pufăie din țigară în sus, cre-
zînd astfel că aduc lui Walleechu ofranda cea mai deplină. Ca să spun
totul, copacul era împresurat cu ciolane albicioase de cai, care fuse
seră omorîți ca sacrificiu. Toți indienii, fără să se țină seamă de vîrstă
sau sex, pot aduce prinosurile lor, iar aducîndu-le, ei sînt încredințați
că nu le vor mai obosi caii și că lor înșile le va merge numai

bine.
Acel gaucho, care mi-a spus toate acestea, mi-a adăugat că văzuse cu
ochii lui asemenea scene de adorație și că, dimpreună cu alții, obiș
nuia să aștepte pînă ce plecau indienii, pentru ca apoi să fure ofran
dele aduse lui Walleechu.

Gauchos cred că indienii socotesc copacul ca pe Dumnezeu în
sușl, deși mult mai probabil pare că îl privesc numai ca altar [9]. Singura
cauză pentru care îmi închipui că au ales copacul este așezarea lui,
deci folosirea ca semn de orientare pe drumurile primejdioase. La o
mare depărtare se zărește Sierra de la Ventana ; un .gaucho mi-a spus
că pe cînd călărea împreună cu un indian, cîteva mile la nord de Rio
Colorado, indianul, începînd să răcnească, așa cum răcnesc ei de cum
zăresc de departe copacul, își punea mina pe cap și arăta apoi spre
Sierra. Fiind întrebat pentru ce făcea astfel, indianul spunea într-o
spaniolă stricată : „Intîi văzut Sierra". Cam la două leghe dincolo de
curiosul copac, ne oprirăm să mînem acolo peste noapte. în acea clipă,
ochii de lynx ai celor cîțiva gauchos se ațintiră pe o nefericită vacă,
pe care, de pe cai și în goană nebună, o prinseră în cîteva minute,
o tîrîră cu lassourile lor unde ne oprisem și o udiseră. Aci aveam cele
patru lucruri de trebuință pentru viața „en el campo" : pășune pentru cai, apă (de fapt o băltoacă noroioasă), carne și lemne de foc. Eram
de-a dreptul nebuni de fericire avînd atîta belșug și în curînd ne apu
carăm să ciopîrțim sărmana vacă. Aceasta a fost întîia noapte pe care
am petre*cut-o sub cerul liber, culcat pe păturile calului și cu șaua
drept căpătîi. E o mare plăcere să trăiești viața independentă a unui
gaucho, să fii în stare ca în orice moment să-ți priponești

calul și să
zici : „Aici mînem la noapte". Liniștea ca de moarte a cîmpiei, cîinii
de strajă, ceata țigănească de gauchos care își așternd dormit împre
jurul focului mi-au întipărit în minte un tablou de nești, pe care nu-1
voi uita niciodată.

A doua zi, ținutul continua să fie la fel cu acela descris mai sus.
E locuit de puține păsări sau alte animale. Numai întîmplător mai dai
peste cîte un cerb sau un guanaco (lama sălbatică), patrupedul cel mai
des întîlnit fiind aguti (Cavia Patagonica) [10]. Animalul acesta e aici ’
ceea ce sînt iepurii la noi. Se deosebește însă de iepurii noștri în mai
multe privințe hotărîtoare. De pildă, are numai trei degete la picioa
rele din urmă și este de două ori mai mare, cîntărind de la douăzeci
pînă la douăzeci și cinci de pfunzi (între 9 și 11 kg). Aguti este prie
tenul credincios al pustiului. Caracteristica cea mai de seamă a peisa
jului pe aici este să vezi doi sau trei aguti, sărind iute unul după altul,
în linie dreaptă, de-a curmezișul cîmpurilor sălbatice. Trăiesc pînă
spre nord de Sierra Tapalguen (37° 30' latitudine), unde cîmpia, aproape
deodată, devine verde și mai umedă ; iar hotarul de sud, pînă unde
ajung ei, trece printre Porto Deseado și San Julian, ținutul neschim-
bîndu-se în nici un fel. Ciudat rămîne faptul că aguti nu se mai gă
sește acum pe o suprafață atît de întinsă, deși căpitanul Wood, în că
lătoria lui din 1670, vorbește de mulțimea de aguti de prin acele părți.
Care să fie cauza care, într-un ținut așa de întins, de nelocuit și de
puțin cercetat, a făcut să scadă aria de răspîndire a unui astfel de
animal ? Că trebuie să fi fost pe acolo neasemuit mai mulți decît azi,

se vădește de asemenea din numărul mare de aguti împușcați de că
pitanul Wood la Porto Deseado, într-o singură zi. Aguti se folosește
de ascunzișurile pe care și le scobește în pămînt un animal numit
bizcacha ; dar acolo unde, la fel ca la Bahia Blanca, nu se află bizcacha,
aguti își sapă singur culcușul. Ceva asemănător se întîmplă și cu mica
bufniță de pampas (Athene cunicularia), care a fost descrisă de atîtea
ori, stînd ca o santinelă la gura găurilor din pămînt; dar, în Banda
Oriental, unde bizcacha lipsește, e silită și ea să-și facă singură lo
cuința.

Dimineața următoare, pe cînd ne apropiam de Rio Colorado, în
fățișarea ținutului se schimbă : ajunserăm astfel, în scurt timp, pe o
cîmpie acoperită de iarbă, care, datorită florilor, lucernei înalte și mi
cilor bufnițe, seamănă cu pampasul. Trecurăm de asemenea pe lîngă o
baltă noroioasă, neobișnuit de întinsă, căreia i se zice salitru, fiindcă
vara seacă, prinzînd o crustă de felurite săruri. Era acoperită, cînd am
văzut-o eu, cu plante suculente, pitice, de felul acelora de pe țărmul
mării. Colorado, în locul pe unde îl trecurăm noi, era lat numai de
aproape șaizeci de yarzi. Altfel lățimea lui mijlocie trebuie să
atingă cam de două ori pe atît. Albia rîului, după cum i-o înseamnă sălciile
de pe maluri și desișurile de trestie, este foarte întortocheată. Mi s-a
spus că distanta de unde ne aflam pînă la gura rîului, în linie dreaptă,
era de nouă leghe, iar pe cursul apei de douăzeci și cinci. Trecerea
dincolo cu barca ne fu împiedicată cîtva timp de o herghelie de iepe,
care înotau prin rîu ca să ajungă la divizia de soldați de pe celălalt
mal. N-am văzut spectacol mai hazliu ; sute și sute de capete, îndrep

tate în aceeași parte, cu urechile ascuțite și ridicate, sforăind pe nări
și ținîndu-se cu botul chiar deasupra apei, păreau o droaie de animale
amfibii. Carnea de iapă e singura hrană a soldaților în expediție,
fiindcă li se dă astfel putința să se miște mai ușor. Distanțele străbă
tute de cai pe aceste cîmpii sînt uimitoare. Mi s-a spus că un cal neîm
povărat poate parcurge zile întregi la rînd cîte o sută de mile zilnic.

Tabăra generalului Rosas era lîngă rîu si consta dintr-un pătrat,
pe care-1 formau căruțele, tunurile, colibele de paie etc. Soldați! erau
mai toți cavaleriști. Sînt silit să cred că niciodată nu s-a constituit o
armată de bandiți mai răufăcătoare. Cei mai mulți erau de seminții
amestecate, între negri, indieni și spanioli. Nu știu pentru ce, dar oa-
jmenii cu astfel de origine rareori arată, pe chipul lor, bunătatea. Toc
mai chemasem pe secretar, ca să-mi vadă pașaportul. începu să mă
întrebe și să mă răsîntrebe amănunțit și cu ifose. Din fericire. aveam
o scrisoare de recomandație de la guvernul din Buenos Aires†††††††††††††† pentru
comandantul din Patagones. Trimițîndu-se scrisoarea generalului Ro
sas, acesta îmi răspunse printr-un mesaj foarte îndatoritor. Secretarul,
de data aceasta, se întoarse surîzînd și numai cu grijă de,a-mi face pe
plac. Ne stabilirăm într-un *rancho,* sau bordei, al unui spaniol bătrîn,
care servise sub Napoleon în expediția din Rusia.

Stăturăm la Colorado două zile ; n-aveam mare lucru de făcut,
fiindcă împrejurimile erau niște bălți, care vara (decembrie), cînd se
topesc zăpezile de pe Anzi, sînt înecate de apele rîului.

†††††††††††††† Sînt dator să-mi arăt în termenii cei mai vii recunoștința față de guvernul din
Buenos Aires pentru felul îndatoritor cum mi s-a dat, ca naturalist al vasului „Beagle", pașaport pentru orice localitate din țară.

Distracția mea
de căpetenie era să iau seama la familiile de indieni care cumpărau
lucruri de nimic de la coliba noastră. Presupun că generalul Ro
sas avea ca aliați vreo șase sute de indieni. Oamenii erau înalți și fru
moși ; totuși, ușor am putut yedea după aceea că sălbaticii din Țara
Focului aveau aceeași înfățișare, dar urîțită de frig, de lipsa de hrană
și, in general, de lipsa de civilizație. Anumiți autori, stabilind rasele
primitive ale omenirii, au despărțit pe acești indieni în. două clase : e
însă, cu siguranță, o greșeală. Cîteva dintre femeile tinere sau *chinas*
merită să li se zică chiar frumoase. Părul lor aspru, dar negru și lucios,
împletit în două cozi, lungi pînă la mijloc ; obrajii viu colorați și ochii
care licăreau cu o mare strălucire ; picioarele, labele picioarelor, bra
țele și mîinile mlici și elegante, gleznele, și cîteodată mijlocul, împo
dobite cu brățări late de mărgele albastre, totul dovedea gust și fru
musețe. Nimic nu putea fi mai interesant ca anumite grupuri de familie.
Adesea călări pe același cal veneau la coliba noastră cîte o mamă cu una sau două fete. Femeile călăresc ca bărbații, dar cu genunchii ridi
cați mult mai sus. Ținuta aceasta le vine poate din obiceiul de a călări,
la drum lung, pe cai încărcați cu poveri. E datoria femeilor să încarce
și să descarce caii, precum și să întindă corturile pentru înnoptat; în-
tr-un cuvînt, e datoria lor să fie, ca toate femeile sălbaticilor, sclave
bune la toate. Bărbații luptă, vînează, poartă de grijă cajlor și fac șei.
Una din îndeletnicirile lor de căpetenie acasă e să tot ciocănească
două pietre între ele, pînă ce se rotunjesc bine, ca să facă din ele bo-
lasuri. Cu această unealtă importantă își prind indienii vînatul și caii,
care aleargă liberi pe cîmpie. în timpul luptei, primul lor gînd

este să
doboare caii dușmanilor cu bolasurile și apoi să omoare pe adversarii
încurcați la cădere în curelăria șeilor, cu lancea zisă chuzo. Dacă bo
lasurile se înfășoară pe după gîtul sau corpul cailor țintiți, atunci de
cele mai deseori mingile sînt tîrîte departe și pierdute. Rotunjirea pie
trelor e treabă de două zile, așa că făcutul acestor ghiulele devine
îndeletnicirea lor cea mai obișnuită. Mulți dintre ei, atît bărbați cît și
femei, își boiesc fața în roșu, dar n-am văzut niciodată să-și tragă
benzi orizontale, cum se face atît de firesc printre locuitorii Țării Focu
lui. Mîndria lor de căpetenie constă în a-și face toate lucrurile din
argint. Am văzut un cacic care își făcuse din acest metal pintenii, scă
rile șeii, plăselele cuțitului și frîul. Căpăstrul și frîul erau făcute din-
tr-un singur fir subțire ca șfichiul biciului. Văzînd cum un armăsar
sălbatic se rotește primprejur, strunit de lațul atît de șubred, mi-am dat
seama că felul acesta de a călări era de o eleganță remarcabilă.

Generalul Rosas și-a exprimat dorința să mă vadă, fapt care după
aceea m-a bucurat mult. E un om cu un caracter extraordinar, are în
țară o putere hotărîtoare și se vede bine că are de gînd s-o folosească
numai pentru bunăstarea și progresul tuturor[ǂǂǂǂǂǂǂǂǂǂǂǂǂǂ]. Se zice că el stăpînește
ca proprietar șaptezeci și patru de leghe pătrate de pămînt, avînd vreo
trei sute de mii de vite. Admirabil îngrijite, pămînturile lui produc
mult mai multe cereale decît ale altora. El și-a cîștigat celebritatea
mai întîi prin legile întocmite pentru propriile sale estancii și prin

[ǂǂǂǂǂǂǂǂǂǂǂǂǂǂ] Din păcate, această profeție s-a dovedit a fi ne de-a-
ntregul greșită (notă
dată de Darwin în 1845). [11]

disciplinarea a sute de oameni în așa fel, încît să înfrunte cu succes
atacurile indienilor. Umblă o mulțime ele zvonuri și povești despre .
chipul plin de cruzime în care și-a impus el legile. După una dintre
acestea, nici.un bărbat, sub pedeapsa de a fi pus în butuci, nu trebuia
să poarte la el cuțit în zi de duminică. Fiind ziua cea mai însemnată
pentru joc și băutură, duminica izbucneau numeroase certuri, care,
potrivit obiceiului general de luptă cu cuțitul, deveneau adesea fatale.
Intr-o duminică, guvernatorul veni cu mare alai să-i viziteze estancia,
și generalul Rosas, în marea lui pripeală, îi ieși înainte pe jos ca să-l
primească, avînd cuțitul ca de obicei înfipt la brîu. Intendentul îl atinse
ușor pe umăr și îi aminti legea. Generalul, întorcîndu-se către guver
nator, îi spuse că îi pare rău, dar că trebuie să fie pus în butuci și că,
pînă ce i se va da drumul, el nu mai avea în casa lui nici o putere.
După cîtva timp, intendentul fu convins să desfacă butucii și să-i dea drumul, dar de îndată ce se sfîrși această treabă, generalul se întoarse
către intendent și îi spuse : „Acum dumneata ai călcat legea, așa că
trebuie să-mi iei locul la butuci". Asemenea fapte desfătau pe gauchos,
care cu toții au mari idei despre egalitatea și demnitatea lor.

Generalul Rosas este de asemenea un călăreț desăvîrșit, ceea ce
nu înseamnă puțin într-o țară unde armata întreagă, strînsă la un loc,
își alege generalul printr-un concurs de felul următor : o herghelie de
cai sălbatici se află închisă într-un corral, de unde i se dă drumul pe o
poartă, deasupra căreia în curmeziș era un drug ; cel care voia să le
fie general trebuia să sară de pe acest drug pe unul dintre caii nedo
mesticiți, care se îmbulzeau la ieșire, și să fie în stare nu numai să-l
călărească pe deșelate, ținîndu-sș de coama lui, dar să-l și

aducă
înapoi la poarta corralului. Cel care izbutea era, se înțelege, ales și se
dovedea cu timpul generalul cel mai nimerit pentru o astfel de armată.
Rosas însuși fusese ales în urma acestei isprăvi nemaipomenite.

în felul acesta și adoptînd îmbrăcămintea și obiceiurile de gau-
cho, a dobîndit el popularitatea lui fără margini și prin urmare puterea
lui despotică. Mi-a spus un negustor englez că un om care omorîse pe
altul, fiind arestat și întrebat asupra motivului faptei sale, a răspuns :
„L-am ucis, fiindcă vorbea necuviincios despre generalul Rosas". După
o săptămînă ucigașul era pus în libertate. Bineînțeles, asupra eliberării
hotărîseră partizanii generalului și nu generalul însuși.

În conversație, el este însuflețit, sensibil și foarte grav. Seriozi
tatea lui este chiar asprime. Unul dintre bufonii lui (ține doi, ca baronii
de altădată) povestea următoarele : „Dorind mult să ascult o anumită
bucată muzicală, m-am dus la general de două sau trei ori ca să-i cer
voie. Mi-a răspuns : «Vezi-ți de treabă, fiindcă sînt ocupat». M-am dus
a doua oară și mi-a spus : «Dacă mai vii o dată, te pedepsesc». Cerîn-
du-i și a treia oară, a început să rîdă. M-am repezit să ies din cort, dar
era prea tîrziu ; el porunci ca doi soldați să mă prindă și să mă lege de
stîlpi. îi cerșii pe toți sfinții din cer iertare, dar nici nu se gîndi. Cînd
ride, generalul nu cruță pe nimeni, nici chiar pe bolnavi." Și bietul om
arunca încă priviri pline de suferință numai la amintirea stîlpilor. Pe
deapsa e în adevăr cruntă ; se înfig patru stîlpi în pămînt și pedepsitul
e întins de mîini și picioare orizontal și lăsat acolo, răstignit astfel,
cîteva ceasuri. Evident, ideea chinului venea din felul cum se puneau

pieile la uscat. întrevederea mea cu generalul se încheie fără nici un
zimbet, căpătînd în chipul cel mai îndatoritor și mai repede un pașa
port și un ordin care îmi dau putința să.mă folosesc de poștele gu
vernului.

A doua zi de dimineață, plecam la Bahia Blanca, unde ajunserăm
în două zile. Părăsind tabăra soldaților, trecurăm pe lîngă toldosurile
indienilor. Bordeiele lor sînt rotunde ca niște cuptoare și învelite cu
piei. La gura fiecăruia stă înfipt în pămînt un chuzo. Toldosurile care
aparțineau diferitelor triburi de cacici erau grupate deosebit, iar aceste
grupuri, la rîndul lor, se împărțeau în altele mai mici, după legăturile
de rudenie ale stăpînilor respectivi. Călătorirăm cîteva ceasuri de-a
lungul văii rîului Colorado. Atît pe un mal cît și pe celălalt, cîmpiile de aluviuni se vădeau fertile și se zice că sînt foarte prielnice creșterii
cerealelor. Luînd-o spre nord de rîu, pătrunserăm într-un ținut ale
cărui cîmpii se deosebeau de acelea din sudul rîului. Pămîntul era tot
uscat și sterp, dar pria feluritelor plante ; ierburile, deși negricioase și
scorojite, erau mai din belșug decît tufișurile cu ghimpi. într-un anumit
loc, tufișurile acestea dispăruseră cu totul, rămînînd cîmpiile goale.
Schimbarea vegetației arată începutul marilor sedimente calcaro-argi-
loase, din care e formată acea întindere fără sfîrșit a pampasurilor și
care, în Banda Oriental, acoperă stîncile granitice. Pretutindeni, de la
strîmtoarea lui Magellan pînă la Colorado, pe o distanță de aproape
opt sute de mile, se așterne un strat de prundiș marin : pietrișul e mai
cu seamă porfir, a cărui origine se află probabil în stîncile Anzilor. La
nord de Colorado, stratul acesta se subțiază, pietrișul devenind mărunt

de tot, iar vegetația caracteristică a Patagoniei încetînd.

Străbătînd călare vreo douăzeci și cinci de mile, ajunserăm la un brîu lat de dune nisipoase, care se întind la vest si la est cît bate ochiul. Movilele de nisip, aflîndu-se așezate pe pămînt argilos, fac să se adune apa în mici lacuri, care asigură acestui ținut uscat o rezervă nepreținută de apă dulce. De obicei, călătorii odată întorși acasă își amintesc totdeauna de marele folos al depresiunilor și ridicăturilor de pămînt. Cele două izvoare mocirloase din cuprinsul ținutului dintre Rio Negro și Colorado se datorau unor mici inegalități ale cîmpiei ; nici o picătură de apă nu s-ar fi găsit fără ele. Brîul de dune nisipoase e lat cam de opt mile ; într-o perioadă mai veche, brîul era probabil marginea unui mare estuar, prin care acum curge Colorado. în regiu nea aceasta, unde la fiece pas dai peste dovezi absolute despre ridica rea recentă a pămîntului, astfel de ipoteze, deși privesc numai geo grafia fizică a ținutului, nu pot fi trecute cu vederea fără pagubă. Tăind de-a curmezișul partea nisipoasă, sosirăm seara la un han de poștă ; dar, cum caii de schimb păsteau destul de departe, hotărîrăm să mînem peste noapte aci.

Hanul se afla așezat la poalele unui podiș înalt, între o sută și două sute de picioare, caracteristică foarte însemnată a ținutului. Posta se afla sub comanda unui locotenent negru, născut în Africa. Fie zis spre cinstea lui că între Colorado și Buenos Aires nu se mai putea găsi un rancho atît de curat ca al său. Avea o cămăruță pentru străini și un corral mic pentru cai, totul făcut din pari și trestii ; săpase de aceea un șanț împrejurul casei, ca mijloc de apărare împotriva atacu rilor. Șanțul nu ar fi însemnat mare lucru, dacă ar fi fost să

vină
indienii, așa că sprijinul adevărat al locotenentului era numai gîndul
de a-și vinde scump viața. Puțin mai înainte trecuse pe acolo, noaptea,
o formație de indieni. Dacă ar fi știut ei de poștă, cu siguranță că prie
tenul nostru negru dimpreună cu cei patru soldați ai lui ar fi fost mă
celăriți. Nicăieri n-am întîlnit un om mai îndatoritor și mai politicos
decît acest negru, încît mi se părea cu atît mai dureros, văzîndu-1 că
nu primea să stea jos cu noi și să mănînce.

A doua zi dis-de-dimineață trimiserăm după cai și pornirăm într-un
alt galop istovitor. Trecurăm Cabeza del Buey, numele dat din vechime capătului unei mari mlaștini, care se întinde pînă la Bahia Blanca. Aci
schimbarăm caii și străbăturăm cîteve leghe de bălți și lacuri saline.

După ce schimbarăm caii pentru ultima dată, începurăm să ne
bălăcim în noroi. Calul-meu căzu, iar eu mă mînjii tot cu nămol negru,
accident foarte neplăcut, mai ales cînd nu ai alte haine de schimb. La
cîteva mile de fort întîlnirăm un om care ne spuse că din fort se tră
sese cu tunul, ceea ce însemna că se apropie indienii. Lăsarăm numai-
decît drumul și o apucarăm pe marginea unei mlaștini, care pentru
fugari este cel mai potrivit loc de scăpare. Ne bucurarăm ajungînd
înlăuntrul zidurilor, însă o dată ajunși acolo, văzurăm că toată alarma
fusese fără temei, fiindcă indienii deveniseră prieteni, dorind să se
unească cu armata generalului Rosas.

Bahia Blanca' abia dacă merită numele de sat. Cîteva case și ba
răci pentru trupe sînt împrejmuite cu un șanț adînc și un zid întărit.
Așezarea de aci e recentă (1828) și dezvoltarea ei a fost tulburată de
lupte. Pe nedrept, guvernul din Buenos Aires a ocupat satul cu forța,

în loc să urmeze înțeleptul exemplu al viceregilor spanioli care cum
păraseră pămînturile de pe lîngă mai vechile așezări din preajma iui
Rio Negro de la indieni. De aci nevoia de fortificații ; de aci puținele
case și puținul pămînt cultivat în afara zidurilor ; chiar vitele nu sint
scutite de atacurile indienilor, dincolo de limitele șesului pe care se
află întăritura.

Partea portului, unde „Beagle" se pregătea să ancoreze, fiind la
25 de mile, căpătai de la comandant cai și un călăuz, să mă ducă să
văd dacă a sosit corabia. Părăsind cîmpia acoperită de iarba verde,
care se întinde de-a lungul cursului unui pîrîiaș, pătrunserăm curînd
într-un șes fără margini, pustiu, constînd fie din nisip, din bălți saline
sau numai noroi. Unele locuri erau îmbrăcate cu tufișuri pitice, iar
altele cu plante suculente cărora le prieste sarea. Pentru cît era ținutul
de vitreg, se găseau destui struți, cerbi, aguti și armadillos§§§§§§§§§§§§§§§§. Călăuzul
îmi spunea că acum două luni el se aflase la mare strîmtoare : plecase
la vînat cu alți doi oameni, nu prea departe de locul unde ne aflam
noi, cînd, deodată, se întîlniră cu un pîlc de indieni care, fugărindu-i,
prinseră și omorîră pe cei doi prieteni ai lui. Calul său era cu picioarele
prinse în bolasuri ; dar el descălecase iute și, tăind bolasurile cu un
cuțit, slobozise calul ; între timp era silit să se pitulească pe după cal
și, totuși, primi două răni grele de chuzo. Sărind în șa, el călări cu o
miraculoasă îndemînare, în' așa fel încît putu să se țină tot timpul
neatins de lungile lăncii ale urmăritorilor care îl fugăriră pînă în raza
fortului. De atunci s-a dat ordin ca nimeni să nu se mai depărteze de

§§§§§§§§§§§§§§§§ Tatuul este numit în Brazilia armadillo (n. red. rom.).

fort. Eu nu știam de toate acestea la plecare și de aceea mă miram mult
văzînd pe călăuzul meu cît de încordat ațintea un cerb speriat în par
tea cealaltă a cîmpiei.

Aflarăm că „Beagle" nu sosise și, prin urmare, o luarăm înapoi, dar obosindu-ne caii repede, furăm siliți să ne așezăm bivuacul în cîmp. Dimineața prinsesem un tatu care, deși fript în carapacea lui e cel mai ales fel de mîncare, nu putu fi și o gustare de dimineață și un prînz îndestulător pentru doi oameni înfometați. în locul unde ne oprirăm să înnoptăm, pămîntul era acoperit de o crustă de sulfat de sodiu și deci, firește, fără apă. Totuși, numeroase rozătoare se deprinseseră să trăiască chiar aici, așa că tucutuco bolborosi-pînă spre miezul nopții, mărunt și ciudat, sub capul meu. Caii noștri erau foarte costelivi, așa
că dimineața osteniră repede, din cauza apei de băut care lipsea. Fu
răm isiliți deci să mergem pe jos. Pe la amiază, cîinii prinseră un ied
pe care-1' fripserăm. Mîncai cît mîncai, dar mi se făcu o sete năprasnică.
Era cumplit lucru să vezi drumul, în urma unei ploi recente, plin de
bălți cu apă limpede, dar fără un strop bun de băut. Abia de 20 de
ceasuri îmi lipsea apa, mergînd numai prin soarele dogoritor și totuși
aproape că îmi venea să leșin de sete. Cum pot unii inși să supravie
țuiască două sau trei zile într-o astfel de situație ’e de neînțeles. în
același timp, trebuie să mărturisesc că ghidul meu nu suferea de loc de
sete și era uimit că, lipsindu-mi apa o singură zi, eram atît de întors
pe dos.

De mai multe ori pînă acum, am lăsat să se înțeleagă că pămîntul are o crustă de sare. Faptul este cu totul deosebit de acela din saline și cu mult mai extraordinar. în multe locuri din America de Sud, oriunde climatul nu e chiar atît de secetos, se găsesc asemenea cruste ; dar nicăieri n-am văzut atît de multe ca lîngă Bahia Blanca. Aici, și în alte părți din Patagonia, sarea constă mai cu seamă din sulfat de sodiu amestecat cu sare obișnuită. Cît timp pămîntul se păstrează umed în aceste salitrales (cum le zic atît de nepotrivit spaniolii, care confundă sarea cu salpetrul), nimic nu e de văzut decît întinsa cîmpie, sol negru

și noroios, pe care cresc din loc în loc smocuri de plante suculente. Dacă cineva, după o săptămînă de arșiță, s-ar întoarce printr-o asemenea regiune, ar fi uimit văzînd pe multe mile pătrate cîmpia albă ca și cum ar fi fost ușor ninsă, iar ici și colo zăpada movilită de vînturi. Grămezile albe se datoresc îndeosebi sărurilor, care, în timpul încetei evaporări a umidității, în loc să se cristalizeze pe fundul băltoacelor, se strîng în jurul ciufurilor de iarbă uscată, în jurul cioturilor și bulgărilor de pămînt. Salitrele se află fie pe șesuri, la cîteva picioare
deasupra nivelului mării, fie pe aluviunile din preajma rîurilor. Dl.Parchappe ********** a găsit că stratul salin de pe cîmpie, la cîteva mile de mare, consta mai cu seamă din sulfat de sodiu amestecat cu sare obișnuită în proporție de 7% ; pe coasta mării, însă, sarea obișnuită crește pînă la 37%. Faptul acesta ar face să se creadă că sulfatul de sodiu ia naștere, în pămînt, din sarea lăsată la suprafață în timpul ușoarei și recentei ridicări a acestui ținut uscat. Fenomenul, în întregime, merită
atenția naturaliștilor. Au plantele suculente, cărora le prieste sarea și care se știe bine că au mult sodiu, puterea să descompună clorura de sodiu ? Noroiul negru și greu mirositor, bogat în materii organice, dă el sulful și în cele din urmă acidul sulfuric ?

Două zile după aceea călăream din nou către port. Eram gata să ajungem, cînd însoțitorul meu, același de mai înainte, se tot uita cu coada ochiului la trei vînători călări. Descălecă numaidecît și, cercetîn-

---

********** Voyage dans l'Amerique Merid., de A, d'Orbigny. Part. Hist., voi. I, p. 664.

du-i cu luare-aminte, îmi spuse : „Nu călăresc în felul creștinilor și,
după cît știu, nimeni nu poate ieși din fort". Cei trei vînători se
strînseră la un loc, descălecînd și ei. Mai pe urmă, unul încălecă din
nou și galopă spre o colină, după care dispăru. însoțitorul îmi spuse :
„Trebuie să ne urcăm pe cai : încărcați pistolul 1" și își căuta din ochi
sabia. întrebai : „Sînt indieni ?" „Quien sabe ? (Cine știe ?) Dacă nu
sînt decît trei, nu e nici o primejdie". Apoi, mă fulgeră gîndul că cel
care trecuse colina se dusese să-și cheme restul tribului. Lăsai să se
înțeleagă aceasta, dar nu căpătai decît răspunsul : „Quien sabe ?" Și
nici un minut nu-și lua ochii de pe zarea îndepărtată. Sîngele lui neo
bișnuit de rece mi se păru mai mult o glumă și-1 întrebai de ce nu se
întorcea acasă. Spre mirarea mea, îmi răspunse : „Ne întoarcem, dar
trebuie să trecem pe lîngă o baltă, în care putem goni pe cai numai cît
vor putea ei, urmînd apoi să ne încredințăm picioarelor proprii. Așa
că nu e nici o primejdie." Nesimțindu-mă cu totul convins, dorii să
grăbim pasul. El îmi spuse : „Nu, cu nici un chip pînă nu fac ei mai
întîi lucrul acesta". Galopam numai pe după cîte un dîmb care ne putea
ascunde ; altfel, în văzul lor, continuam să mergem pe jos. în cele din
urmă ajunserăm într-o vale și, cotind la stînga, galoparăm nebunește
pînă la poalele colinei ; îmi dădu să-i țin calul, porunci clinilor să stea
culcați și apoi se tîrî pe o rînă și în genunchi să facă o recunoaștere.
Stătu în această poziție cîtva timp și la urmă, izbucnind în hohote de
rîs, exclamă : „Mugeres I" (Femei !). Le recunoscu ca fiind soția și cum
nata fiului maiorului, care umblau după ouă de struț. Am descris pur

tarea acestui om, fiindcă făcuse totul ca și cum ar fi avut de-a face cu
indienii ; de îndată ce se lămuri absurda greșeală, mi-a explicat pentru
ce din o sută de motive nu putea fi vorba de indieni, dar toate acestea
le-am uitat între timp. Călărirăm apoi în pace și liniște pînă la un
loc puțin mai ridicat, numit totuși Punta Alta, de unde puteam vedea
aproape întreg marele port Bahia Blanca.

Pe tot întinsul apei se văd înălțîndu-se bancuri uriașe de nămol,
pe care băștinașii le numesc cangrejales, cu alte cuvinte : crăbării,
fiindcă pe ele se strîng puhoaie de crabi. Nămolul este atît de moale,
că e cu neputință să fie călcat cu piciorul, chiar pe distanțe mici. Mare
parte din aceste bancuri sînt acoperite de păpurișuri înalte, cărora,
cînd se umflă marea, nu li se mai văd decît vîrfurile. Odată, aflîndu-ne
într-o barcă, ne-am încurcat de-a binelea prin aceste locuri și abia
ne-am mai putut găsi drumul înapoi. Nu se mai vedea nimic în afară
de straturile întinse de nămol ; nici ziua nu era prea limpede și avea
loc o puternică refracție, pe care marinarii o exprimau cu vorbele :
„Totul se oglindește în aer". Singurul lucru care nu era la același nivel
era orizontul ; stuful ni se părea suspendat în aer, apa o luam drept
bancuri de nămol, iar bancurile de nămol drept apă.

Petrecurăm noaptea în Punta Alta. Și fiindcă locul unde mă aflam
era un adevărat cavou cu monștri aparținînd unor rase dispărute, mă
apucai să caut oase fosile. Seara era desăvîrșit de liniștită și limpede ;
monotonia extremă dădea priveliștii un anumit interes, deși ochiul nu
vedea decît sau bancuri de nămol și pescăruși, sau măguri de nisip și

vulturi singuratici. Dimineața, la întoarcere, dădurăm peste urme
proaspete de puma, dar animalul nu izbutirăm să-1 găsim. Văzurăm de
asemenea o pereche de zorillo sau scunc, dihănii groaznice, care se
întîlnesc aici destul de des. [12] Ca înfățișare generală, zorillo seamănă
cu dihorul, dar e ceva mai mare și mult mai gros în comparație cu
celelalte dimensiuni. Dîndu-și seama de puterea lui, zorillo face zilnic
raite prin cîmpia deschisă, netemîndu-se nici de oameni, nici de cîini.
Dacă vreun cîine asmuțit se apropie de el, cîțiva stropi de ulei puturos,
amețitor de tare, ulei pe care îl secretă dihania, îl pun numaidecît la
respect. O dată stropit de această secreție, nimic nu te mai poate ajuta.
Azara spune că duhoarea se simte de la o leghe ; de mai multe ori, pe
cînd intram în portul Montevideo și vîntul sufla dinspre țărm, l-am
simțit de pe bordul vasului nostru. Ceea ce e sigur, e că toate animalele
se dau bucuroase la o parte ca să facă loc scuncului.

CAPITOLUL V

B A H I A BL ANCA

Bahia Blanca — Geologie — Numeroase patrupede gigan tice dispărute — Dispariție recentă — Longevitatea speciilor
— Animalele uriașe nu au nevoie de vegetație luxuriantă —
Africa de Sud — Fosile siberiene — Două specii de strut —
Obiceiurile casarei — Armadillos — Șarpele veninos, broasca
rîioasă și șopîrla — Obiceiurile penei de mare — Hibernarea
animalelor — Războaie indiene și măceluri — Virf de să
geată, relicvă antică.

Vasul „Beagle" sosea la Bahia Blanca în ziua de 24 august, iar după
o săptămînă naviga spre La Plata. Eu, cu învoirea căpitanului Fitz Roy,
am rămas mai în urmă, ca să călătoresc pînă la Buenos Aires pe uscat.
Voi adăuga acum cîteva observații pe care le-am făcut atît în timpul
.acestei vizite cît și cu un alt prilej, mai înainte, cînd „Beagle" servea
la cercetări pentru ridicările topografice ale portului.

Cîmpia, la cîteva mile de coastă, aparține marii formații a pam
pasurilor, care în parte sînt formate din lut roșu, iar restul din marne
foarte calcaroase.[1] Mai aproape de coastă sînt unele cîmpii formate din
surpăturile cîmpiei superioare, din noroiurile prundișului de mare și
nisipul aruncat de ape în timpul lentei ridicări a uscatului ; despre

această ridicare ne încredințează recente straturi de cochilii, precum
și pietricele spongioase, rotunjite, risipite prin tot ținutul. La Punta
Alta se află secțiunea unei mici suprafețe de formație recentă, care este
foarte interesantă atît prin numărul cît și prin felul extraordinar al
resturilor de animale gigantice de uscat, îngropate în ea. De altfel, toate
acestea au fost descrise de profesorul Owen în *Rezultatele zoologice
ale călătoriei pe „Beagle",* fosilele aflîndu-se depuse la Colegiul chirur
gilor. Voi face aici, prin urmare, numai o scurtă dare de seamă asupra
naturii lor.

Sînt, mai întîi, trei capete necomplete și alte oase de Megatherium,
de ale cărui dimensiuni uriașe vorbește însuși numele animalului ; în
al doilea rînd, este un Meqalonyx, animal înrudit cu primul ; în al trei
lea rînd, un Scelidotherium, de asemenea înrudit cu primul și din care
am descoperit un schelet aproape întreg. (Ca mărime, trebuie să fi fost
cît un rinocer : după conformația capului, spune dl. Owen, e mai aproape
de furnicarul de la Colonia Capului, dar în alte privințe seamănă cu
armadillo) ; în al patrulea rînd, un Mylodon Darwinii, aparținînd unui

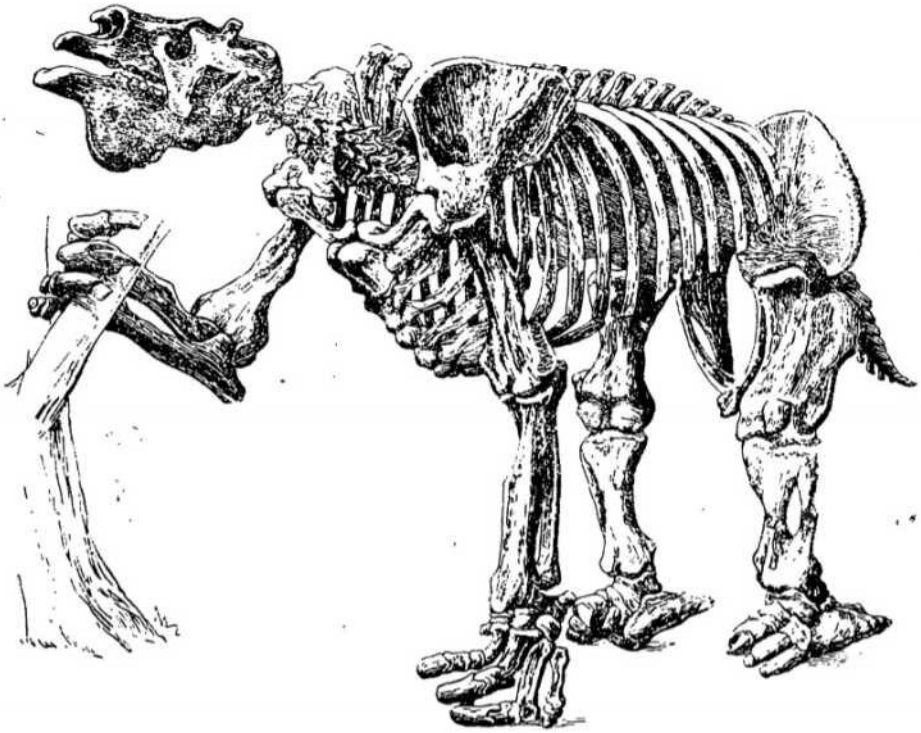

Schelet de Megateriu *(Megatherium Americanum,* Cuvier et Blumenbach).

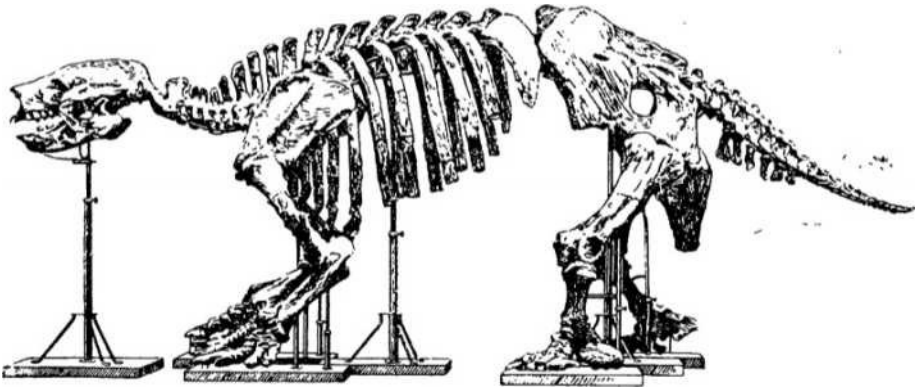

Schelet de Scelidoteriu *(Scelidotherium leptocephalum,* Owen).

gen înrudit de-aproape, dar ceva mai mic ; al cincilea, un alt patruped'
gigantic cu dentiție redusă ; al șaselea, un mare animal cu carapace cu

plăci osoase, foarte asemănătoare cu cele de tatu ; al șaptelea, un neant
de cal dispărut, asupra căruia voi reveni; al optulea, un dinte de pachi-

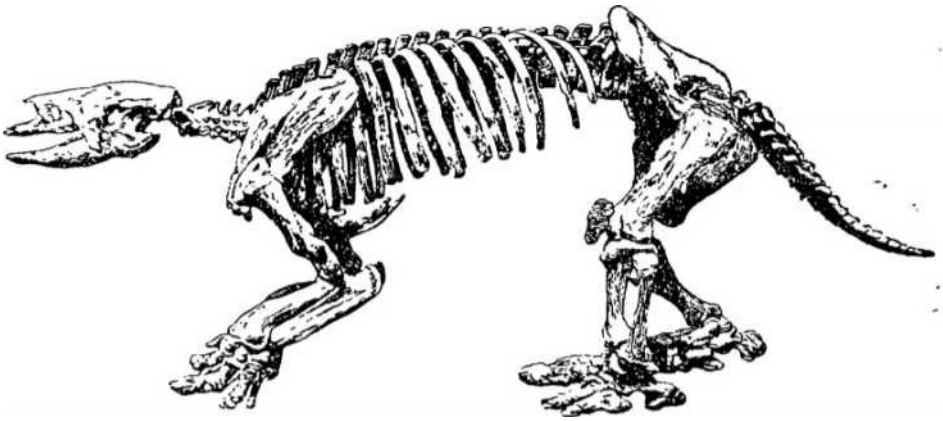

Schelet de Milodon *(Mylodon robustus,* Owen).

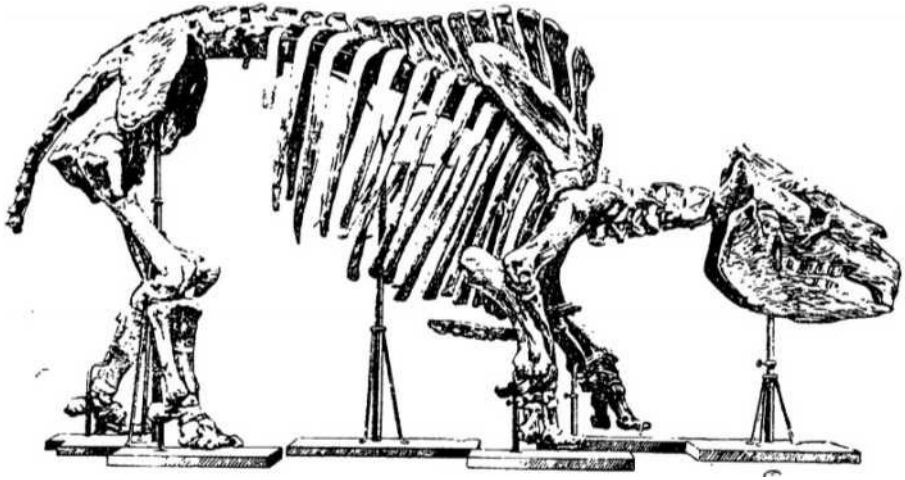

Schelet de Toxodon *(Toxodon platensis,* Owen sau *Toxodon Darwinii,* Burmeister).

derm, probabil un Macrauchenia, animal uriaș cu un gît lung ca de
cămilă, asupra căruia de asemenea voi reveni ; în sfîrșit, Toxodonul,
animal dintre cele mai ciudate din cîte s-au descoperit pînă

acum : ca
mărime este cît un elefant sau un Megatherium, dar conformația din- tilor, după cum stabilește dl. Owen, dovedește fără îndoială că era rudă
bună cu rozătoarele, ordin care azi cuprinde cele mai mărunte patru
pede. In multe privinți se apropie de Pachydermata ; judecind după așe
zarea ochilor, a urechilor și a nărilor, era probabil animal acvatic ca și
Dugongul și Lamantinu, cu care de asemenea se înrudește.[2] Ce uimitor
se îmbinau în conformația Toxodonului caracteristicile diferitelor ordine
de animale, care azi sînt așa de pronunțat diferențiate 1

Resturile acestor nouă mari patrupede, precum și numeroase oase
disparate, le-am găsit îngropate în solul de pe țărm, pe o întindere de
aproape două sute de yarzi pătrați. Un fapt demn de semnalat este că
atît de multe și felurite specii au putut fi găsite la un loc, deoarece
aceasta dovedește cît de numeroase trebuie să fi fost neamurile de ani
male primitive ale ținutului. Cam la treizeci de mile de Punta Alta am
dat peste mai multe fragmente de oase, unele foarte mari, rămase într-o
faleză de pămînt roșu. Se aflau printre ele dinți de rozătoare, deopo
trivă de mari și semănînd cu dinții de capybara, ale cărui obiceiuri
fiindu-ne cunoscute, putem spune că animalul de la care proveneau
trebuie să fi fost acvatic. Mai era și o parte din capul unui Ctenomys,
care diferă ca specie de tucutuco, păstrînd totuși o strînsă asemănare
generală cu acesta. Pămîntul roșu, cum e prin pampas, în care se aflau
îngropate aceste rămășițe, conține, după părerea profesorului Ehren-
berg, o specie de infuzor de apă sărată și opt specii de apă dulce, ceea
ce înseamnă că avem de-a face, probabil, cu un depozit de estuar.

Fosilele de la Punta Alta erau cuprinse în stratul de

prundiș și
noroi roșcat, întocmai ca depozitele pe care le aruncă azi marea pe țăr
murile în apropierea cărora apa e mică. Erau asociate cu douăzeci și
trei de specii de animale cochilifere, dintre care treisprezece recente,
iar alte patru foarte înrudite cu forme recente ; e destul de greu să se
spună dacă celelalte pînă la douăzeci și trei aparțin speciilor dispărute
sau necunoscute încă, deoarece s-a colecționat prea puțin din aceste
specii. Dar cum ele se găsesc în pămînt, proporțional aproape tot atît
de numeroase ca și cele care încă mai trăiesc în golful respectiv, rămîne
neîndoielnic faptul că depozitul ține de o perioadă terțiară foarte
recentă. Judecind după scheletul osos de Scelidotherium, găsit în pozi
ție normală și bine păstrat, observînd chiar rotula genunchiului, pre
cum și după armura osoasă a marelui tatu, atît de bine păstrată dim
preună cu oasele unuia din picioarele lui, putem fi siguri că aceste
fosile, în momentul depozitării lor în pietriș alături de cochilii, erau
proaspete, avînd toate ligamentele neatinse. Este așadar evident că
patrupedele gigantice enumerate mai sus, cu mult mai deosebite de cele
de azi decît de cele mai vechi patrupede europene din terțiar, au trăit
într-o vreme cînd marea era populată cu cea mai mare parte dintre
vietățile care există și azi; și aceasta confirmă minunata lege, asupra
căreia dl. Lyell a stăruit atît de adesea, anume că „longevitatea spe
ciilor de mamifere este în general inferioară aceleia a grupului
Testacea. †††††††††††††† [3]

Mărimea considerabilă a oaselor de animale megatheroide, inclu

---

†††††††††††††† Principles of Geology, voi. IV, p. 40.

siv de Megatherium, Megalonyx, Scelidotherium și Mylodon, este în
adevăr uimitoare. Modul de viață al acestor animale a fost pentru natu-
raliști o problemă fără soluție, pînă ce profesorul Owen‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ i-a găsit
în cele din urmă dezlegarea, cu o ingeniozitate remarcabilă. Dinții
arată prin conformația lor simplă că animalele megatheroide se hrăneau
cu vegetale, probabil cu frunze și smicele crude de copaci; corpolența
lor greoaie și puternicele gheare aduse înapoi par forme atît de puțin
potrivite pentru locomoție, că eminenți naturaliști au putut crede în
adevăr că, întocmai ca leneșii, cu care se înrudesc îndeaproape, ele se
hrăneau cu frunze de copaci, din care coborau de-a-ndăratelea înfigîn-
du-și ghearele în tulpină. Ideea după care ar fi existat chiar copaci
antediluvieni, cu ramuri atît de groase, încît să țină animale cît ele
fanții, e îndrăzneață, ca să nu zic absurdă. Profesorul Owen crede că e
mult mai probabil ca megatheroidele, în loc să se cațere pe copaci,
aplecau ramurile spre ele sau smulgeau din rădăcini copaci mai tineri,
ca să le mănînce frunzele. Lățimea colosală și greutatea părții dinapoi
a trupului, care se pot cu greu închipui fără să le fi văzut, se dovedesc,
din punctul de vedere al profesorului Owen, nu ca stînjenitoare, ci dim
potrivă de un folos cu totul vădit ; chiar impresia aparentei lor deșelări
nu-și mai are nici un rost. Așezate temeinic pe coada zdravănă și pe
călcîiele uriașe ca pe un trepied, ele puteau foarte bine să-și desfășoare
întreaga putere a brațelor formidabile și a ghearelor năprasnice. Copa

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ Teoria aceasta a fost mai întîi susținută pe larg în Zoology ol the Voyage of
the „Beagle" și după aceea în Memoir on Mylodon robustus de profesorul Owen.

cul care să reziste unei asemenea puteri trebuia în adevăr să fie foarte
adînc înrădăcinat ! Cu toate acestea, Mylodonul avea o limbă lungă
cum are girafa, fapt care, ca și gîtul lung, îi îngăduia să ajungă la frun
zișul aflat la mare înălțime. Pot să adaug că, după părerea lui Bruce,
elefantul din Abisinia, cînd nu poate ajunge ramurile cu trompa, rîcîie
trunchiul copacului cu colții cînd în sus cînd în jos de jur împrejur,
pînă ce îl subțiază îndeajuns spre a-1 frînge.

Straturile geologice cuprinzînd fosilele de mai sus se află numai de la cincisprezece pînă la douăzeci de picioare deasupra nivelului mării. Deci înălțarea uscatului abia începuse să se producă (afară de cazul puțin probabil că se va fi intercalat o perioadă de scufundare), cînd patrupedele uriașe rătăceau pe cîmpiile înconjurătoare. Ținutul trebuie să fi arătat aproape întocmai ca și azi. O întrebare se pune de la sine : care va fi fost caracterul vegetației în acele vremuri ? Era pămîntul tot atît de distrus și sterp cum arată acum ? Cochiliile îngropate fiind de același fel cu cele încă vii din golf, am fost tentat să cred la început că vegetația dinainte era probabil asemănătoare cu cea existentă azi ; dar aceasta ar fi o deducție greșită, fiindcă o parte din aceleași cochilii trăiesc pe coasta luxuriantă a Braziliei, iar caracterul viețuitoarelor marine nu ne îndreptățește să judecăm asupra viețuitoarelor de pe uscat. Totuși, considerațiunile următoare îmi dau dreptul să cred că simplul fapt al existenței unui mare număr de patrupede gigantice pe cîmpiile din preajma Bahiei Blanca nu constituie o dovadă despre vegetația îmbelșugată de odinioară ; sînt, dimpotrivă, gata să cred că pămîntul steril de mai la sud, aproape de Rio Negro, cu arbuștii lui ghimpoși din loc în loc, ar fi în stare să hrănească multe patrupede uriașe.

Afirmația că marile animale au nevoie de o vegetație luxuriantă a trecut fără nici o verificare dintr-o carte într-alta ; dar nu șovăi să spun că e vorba aci de o idee pe de-a-ntregul falsă, care a viciat judecata geologilor în anumite privințe hotărîtoare pentru istoria străveche a lumii. Prejudecata va fi provenit din ceea ce se știe despre India și insulele indiene, ale căror turme de elefanți, păduri mărețe și jungle de nepătruns se asociază pentru orice minte în chip firesc. Dacă ne referim la orice carte de călătorii prin părțile de sud ale Africii, vom găsi mai la fiecare pagină sugestii despre caracterul deșert al ținutului, ca

și despre nenumăratele animale uriașe care îl locuiesc. Același lucru rezultă cu toată evidența din numeroasele gravuri reprezentînd mai multe părți ale interiorului Africii. Pe cînd „Beagle" se afla la Cape Town, am făcut o excursie de cîteva zile departe de țărm, ceea ce m-a încredințat îndeajuns despre cele citite, făcîndu-mi-le mult mai limpezi.

D-rul Andrew Smith, care, în fruntea aventuroasei sale expediții, a izbutit de curînd să treacă de tropicul Capricornului, mă informează că, ținînd seama de înfățișarea generală a sudului Africii, caracterul steril al acestei regiuni e neîndoios. E adevărat că pe coastsle de sud și sud-est sînt unele păduri frumoase, dar, afară de aceste excepții, călătorul străbate zile întregi cîmpii deschise, acoperite de o vegetație sărăcăcioasă și rară. E greu să se dea comparativ o idee exactă asupra gradului de fertilitate ; dar se poate spune fără teama de a greși că vegetația de oricînd a Marii Britanii§§§§§§§§§§§§§§§§§ întrece poate chiar de zece ori pe aceea de pe o suprafață egală din interiorul Africii de Sud. Ceea ce dă o noțiune mai clară despre sărăcia vegetației este faptul că o căruță cu boi, exceptînd drumurile din apropierea coastei, poate merge în orice direcție fără să se oprească decît întîmplător, pentru cîte o jumătate de oră, ca să taie tufișurile. Pe de altă parte, dacă privim acum la animalele care locuiesc aceste întinse cîmpii, vom găsi că numărul lor e extraordinar de mare, ca și corpul lor. Trebuie să enumerăm elefantul, trei specii de rinoceri (și după d-rul Smith, probabil încă alte două), hipopotamul, girafa, bivolul-cafru, mare cît un taur bine dezvoltat, antilopa-elan********** ceva mai mică ; două specii de zebre, quagga, două specii de gnu și mai
multe antilope chiar mai mari decît acestea din urmă. S-ar zice că, deși speciile sînt numeroase, indivizii fiecărei specii în parte sînt puțini la număr. Mă aflu, prin bunătatea d-rului Smith, în situația să arăt că lucrurile nu stau tocmai așa. D-rul Smith mă informează astfel că într-o zi de mers cu căruța trasă de boi. a văzut, la 24° latitudine, fără să se abată lo mare depărtare în lături, între o sută și o sută cincizeci rinoceri, care aparțineau la trei specii ; în aceeași zi, a văzut cîteva turme de girafe, numărînd cu toatele cam la o sută ; și că elefanți, deși n-a zărit niciunul, se găsesc de asemenea în regiune. Pe drumul străbătut într-un ceas dimpreună cu el am ucis cu adevărat opt hipopotami într-un singur loc, văzînd însă mult mai mulți și în același rîu aflîndu-se de asemenea

§§§§§§§§§§§§§§§§§ Prin aceste cuvinte nu înțeleg cantitatea totală care s-a putut produce suc¬
cesiv și consuma într-o anumită perioadă.

********** Animal paricopitat din fam. Bovideae, gen. Taurotragus (n. red. rom.).

crocodili. Firește, a fost ceva cu totul neobișnuit ca să se poată da peste atît de multe animale mari, înghesuite la un loc, dar, oricum, faptul dovedește că ele trebuie să existe în mare număr. D-nul Smith descrie ținutul străbătut în acea zi ca „acoperit cu puțină iarbă și stufișuri cam de patru picioare înălțime, arbuștii de mimoză fiind și mai rari". Unnînd un drum aproape în linie dreaptă, căruțele nu trebuiau să se oprească
din mers.

Pe lîngă aceste animale mari, orice om, orientat cît de puțin în istoria naturală a Coloniei Capului, a citit despre turmele de antilopă, care pot fi asemuite numai cu stolurile de păsări călătoare. Și, de fapt, numărul leilor, al panterelor, al hienelor și mulțimea păsărilor de prada vorbesc limpede despre cîrdurile de patrupede mai mici ; într-o seară, d-rul Smith a numărat șapte lei, care dădeau tîrcoale cortului, în același timp. După cîte îmi spune acest naturalist de seamă, carnajul unei singure zile, în Africa de sud, trebuie să fie înspăimîntător ! Mărturisesc că e în adevăr uluitor cum pot să-și ducă viața atît de multe animale în acest ținut, care produce atît de puțină hrană. Patrupedele mai mari, ca să și-o procure, bat fără îndoială spații largi și se hrănesc mai ales cu vegetalele mărunte, care conțin, într-un volum material mic, o deosebită valoare nutritivă. D-rul Smith mai mă informează că vegetația crește atît de repede, încît, de îndată ce se consumă o parte, locul acestei părți e și luat de o nouă înfrunzire. E neîndoios însă că ideile noastre, cu privire la aparenta cantitate de hrană necesară animalelor mari, sînt peste măsură de exagerate ; ar fi trebuit să se țină minte că, deși animal de mari proporții, cămila a fost socotită totdeauna ca em blemă a pustiului.

Ideea că acolo unde există patrupede mari trebuie ca și vegetația să fie luxuriantă este cu atît mai remarcabilă, cu cît nici ideea contrară nu e de loc adevărată. Dl. Burchell mi-a atras atenția că, intrînd în Brazilia, nimic nu l-a izbit mai puternic decît contrastul vegetației splendide din America de Sud cu aceea din sudul Africii, precum și absența tuturor patrupedelor mari. In călătoriile sale[††††††††††††††††], el a lăsat să se înțeleagă că un anume tablou comparativ (dacă am avea toate datele necesare) ar fi foarte interesant: e vorba de compararea greutății, respectiv a unui număr egal de mari patrupede ierbivore din fiecare continent. Dacă am lua pe de o parte din Africa elefantul[‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡], hipopotamul, girafa,

---

[††††††††††††††††] Burchell Travels in the Interior of South Africa, voi. II, p. 207.

[‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡] Elefantul ucis la Exeter Change, deși cîntărit numai în

bivolul-cafru, antilopa-elan, trei sau poate chiar cinci specii de rinoceri, iar din America două specii de tapiri, guanaco, trei specii de cerbi, vicuna, peccari, capybara (pentru completarea numărului ar trebui după aceasta să alegem și dintre maimuțe cîteva) și le-am așeza în două șiruri paralele, ne-am da seama cu ușurință de disproporția lor. Faptele acestea ne îndeamnă să conchidem împotriva probabilității anterioare[§§§§§§§§§§§§§§§§§§], și anume că, pentru mamifere, nu există o legătură prea strînsă între *corpolența* speciilor și *cantitatea* vegetației din acele ținuturi unde trăiesc.

Nu exista desigur nici o parte a globului pămîntesc care să se compare, în privința mulțimii marilor patrupede, cu Africa de Sud. în același timp, după diferitele indicații ale călătorilor, caracterul cu totul

---

parte, a fost socotit la cinci tone și jumătate. Elefantul femelă, după cît mi s-a spus, cîntărea o tonă mai puțin. Putem lua deci ca greutate medie a unui elefant pe deplin dezvoltat cinci tone. La Surrey Gardens, mi s-a afirmat că un hipopotam, trimis în Anglia tăiat în ciozvîrte, a fost socotit la trei tone și jumătate; să zicem trei. Plecînd de la aceste premize, putem presupune cîte trei tone și jumătate de fiecare rinocer dintre cei cinci, o tonă – poate – pentru girafă, iar pentru bivolul-cafru, ca și pentru elan, avînd în vedere că un bou mare cîntărește de la 1200 pînă la 1500 de pfunzi, cîte o jumătate de tonă. După această estimație se ajunge la greutatea medie de 2,7 tone pentru fiecare dintre cele zece erbivore, care sînt considerate drept cele mai mari din Africa de Sud. In ceea ce privește America de Sud, admițînd 1200 pfunzi pentru amîndoi tapirii, 550 pentru guanaco și viceversa, 500 pentru trei cerbi, 300 pentru capybara, peccari și o maimuță, vom avea greutatea medie de 250 de pfunzi, ceea ce mi se pare exagerat. Așadar, pentru zece animale, care sînt cele mai mari în amîndouă, continentele, raportul aritmetic va fi 6 048 la 250, adică 24 la 1.

[§§§§§§§§§§§§§§§§§§] Dacă am presupune că, neștiind nimic despre existența vreunui cetaceu, s-ar descoperi scheletul fosil al unei balene în Groenlanda, ce naturalist ar îndrăzni să-și închipuie posibilitatea ca un animal atît de uriaș să se fi hrănit cu măruntele crustacee și moluște care trăiesc în mările înghețate ile extremului nord ?

pustiu al acelei regiuni nu poate fi negat. In ceea ce privește Europa,.
urmează să ne aruncăm ochii înapoi, la epoca terțiară, ca să găsim pen
tru mamifere stări de lucruri asemănătoare acelora care există azi la
Capul Bunei Speranțe. Epoca terțiară, pe care sîntem în drept s-o soco
tim ca abundînd de multe animale mari, fiindcă rămășițele multor
perioade se află cîteodată în același loc, abia se poate lăuda cu patru
pede mult mai mari decît Africa meridională de azi. Dacă, pe de altă
parte, ne gîndim la starea vegetației din epoca terțiară, sîntem cel
puțin siliți să luăm în seamă analogiile existente, dar nu să și ajungem.
la ideea de vegetație luxuriantă absolut necesară : aceasta cu atît mai
mult, cu cît starea de lucruri la Capul Bunei Speranțe este pe de-a-ntre-
gul diferită.

Se știe********** că regiunile extreme ale Americii de Nord, aflate la multe.
grade dincolo de hotarul unde pămintul, pe o adîncime de cîteva
picioare, rămine veșnic înghețat, sînt acoperite cu păduri de arbori
înalți și stufoși. In același chip, în Siberia, dăm peste păduri de mes
teceni, de brazi, plop tremurător și zadă, care cresc la o asemenea lati
tudine†††††††††††††††† (64°), unde temperatura mijlocie cade sub punctul de înghe
țare și unde pămîntul este cu desăvîrșire înghețat, încît corpul animale

---

********** Vezi Zoologica! Remarks to Capt. Back's Expedition de dr. Richardson : ,,La nord de latitudinea 56° subsolul este veșnic înghețat, dezghețul coastei neatingînd peste trei picioare, iar la Bear Lake, latitudinea 64°, neatingînd decît douăzeci de inchi. Substratul de gheață nu vatămă vegetația, deoarece, la o distanță oarecare de coastă, pămîntul e prielnic unor păduri mărețe.

†††††††††††††††† Vezi Humboldt, Fragments Asiatiques, p. 386 : Geogiaphy of Plants de Barton, și Malte Brun. In ultima, se spune că în Siberia limita de creștere a arborilor poate fi trasă pe sub paralela 70°.

lor îngropate se păstrează în întregime. Sprijinindu-se pe acestea, trebuie să dăm ca sigur faptul că în privința *numai a cantității* vegetației, pa
trupedele uriașe ale epocilor terțiare mai tîrzii vor fi trăit chiar în acele
locuri unde li se găsesc azi fosilele. Nu vorbesc aici, bineînțeles, despre
felul de vegetație necesar hranei lor, deoarece, avînd urme evidente
despre schimbările fizice, putem presupune că speciile de plante s-au
schimbat și ele ca și animalele care au dispărut.

Aceste observații, îmi îngădui să adaug, ne duc de-a dreptul la
cazul animalelor siberiene păstrate în gheață. Convingerea fermă des
pre necesitatea vegetației tropicale ca hrană pentru astfel de animale
mari, precum și imposibilitatea de a împăca această idee cu vecinăta
tea gheților veșnice, a fost factorul de căpetenie al acelor teorii, după
care au avut loc revoluții bruște în climă și catastrofe copleșitoare,
teorii născocite în scopul de a lămuri îngroparea lor în gheață. Departe
de mine ideea că, din perioada cînd trăiau acele animale, care zac azi
îngropate în gheață, nu s-a întîmplat nici o schimbare. Singurul lucru
pe care vreau să-1 arăt acum este că, în privința *numai a cantității* de
hrană, vechii rinoceri puteau prea bine rătăci prin stepele Siberiei cen
trale (părțile nordice aflîndu-se probabil sub apă) chiar în condițiile de
azi, după cum se întîmplă în vremea noastră cu rinocerii și elefanții în
Karru[4] din Africa de Sud.

Voi descrie acum obiceiurile unora dintre cele mai interesante pă
sări, care sînt întîlnite foarte adesea pe cîmpiile sălbatice ale Patago-
niei de nord. Voi descrie mai întîi pe cea mai mare, adică struțul sud-
american. Mai toată lumea îi cunoaște obiceiurile. Se hrănește cu

vegetale, ca de pildă buruieni și rădăcini ; dar, la Bahia Blanca, am văzut de mai multe ori cîte trei sau patru coborînd la vreme de reflux pe întinsele maluri de noroi zvîntat ca să mănînce, după spusa unor gauchos, mici pești lăsați de retragerea apelor. Cu toate că struțul e de obicei foarte iute, indienii sau acei gauchos îl prind fără mare greutate, cu bolasurile lor. Cînd mai mulți călăreți se strîng în semicerc, struțul se zăpăcește, nemaiștiind cum să scape. De cele mai multe ori, aceste păsări preferă să alerge împotriva vîntului , ca să se pornească la fugă, își întind aripile, de parcă ar fi corăbii care își întind pînzele. Intr-o frumoasă zi fierbinte, am văzut mai mulți struți intrînd într-un păpuriș înalt, unde s-au chircit, stînd ascunși, pînă ce am venit chiar lîngă ei.
îndeobște nu se știe că struții își taie drum prin apă cu mare ușurință.
Dl. King mă informează că, în golful San Blas și la Port Valdes în Patagonia, i-a văzut înotînd de mai multe ori de la o insulă la alta. Ei se aruncau în apă atît atunci cînd urmăritorii îi sileau să facă aceasta, precum și cînd o făceau din proprie pornire, fără să-i sperie nimeni : distanța străbătută era aproape de 200 de yarzi. In timpul înotului, o foarte mică parte din corp rămîne deasupra apei ; gîtul și-l întind puțin înainte și înoată încet. în două împrejurări am văzut cîțiva struți înotînd de-a curmezișul rîului Santa Cruz, unde albia era lată cam de 400 yarzi și curentul repede. Căpitanul Sturt[###] a văzut în Australia, pe cînd cobora pe Murrumbridge, doi emu chiar în timpul înotului.

Băștinașii deosebesc ușor, chiar de la distantă, struțul mascul de struțul femelă. Struțul mascul e mai mare, mai întunecat la

[###] Travels de Sturt, voi. II. pag. 84.

culoare[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§], avînd și un cap mai dezvoltat. Struțul, masculul cred eu, scoate un su
net ciudat, gros și șuierător : cînd l-am auzit întîia dată, mă aflam între
cîteva movile de nisip și am crezut că provenea de la cine știe ce diha
nie sălbatică, neputînd bănui de unde vine anume și de la ce depărtare.
Pe cînd ne aflam la Bahia Blanca, în septembrie și octombrie, ouăle se
găseau nenumărate și pretutindeni. Ele zac fie împrăștiate și numai cîte
unul, fără să mai fie clocite, spaniolii numindu-le huachos, fie mai multe
laolaltă, într-o scobitură de pămînt puțin adîncă care servește drept
cuib. Dintre patru cuiburi pe care le-am văzut, trei conțineau cîte 22
de ouă fiecare, iar al patrulea, 27. într-o singură zi, vînînd călare, am
găsit 64 de ouă, dintre care 44 în două cuiburi și celelalte 20 presărate
ici și colo ca huachos. Gauchos afirmă cu toții, și nu e nici un motiv să
ne îndoim de spusa lor, că numai masculul clocește ouăle, însoțind
-după aceea, cîtva timp, puii. Cît stă pe cuib, struțul mascul șade strîns
lipit de pămînt. Eu însumi aproape că am trecut cu calul peste unul. Se
spune că în timpul clocitului sînt uneori agresivi, chiar primejdioși,
știindu-se bine că atacă pe călăreți, vrînd să-i muște și să sară pe ei.
Cel care îmi spunea toate acestea mi-a arătat un bătrîn pe care îl vă
zuse fugind îngrozit de un struț care îl urmărea. în *Travels in South Africa*
de Burchell se află observația următoare : „Omorînd un mascul cu penele
murdare, mi s-a spus de hotentoți că a fost ucis în timpul clocitului".
înțeleg de ce emu mascul din grădinile zoologice se îngrijește el însuși

[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§] Un gaucho m-a asigurat că a văzut o dată o varietate albă ca zăpada, adică un struț albinos, adăugind că era o minunăție de pasăre.

de cuib : obiceiul e, prin urmare, comun întregii familii a acestor păsări.

Gauchos afirmă cu toții că mai multe femele ouă în același cuib.
Mi s-a spus precis că patru sau cinci femele au fost văzute mergînd, în
amiaza mare, una după alta, la același cuib. Pot adăuga, de asemenea,
că în Africa se crede același lucru : femelele, două sau mai multe, ouă
în același cuib[**********]. Deși obiceiul acesta pare la început foarte ciudat, so
cotesc că ceea ce i-a dat naștere se poate lămuri simplu. Numărul ouă-
lor în cuib variază de la douăzeci la patruzeci și chiar la cincizeci;
după Azara, ajunge cîteodată pînă la șaptezeci sau optzeci. Dar, deși,
după ouăle găsite in aceeași regiune, extraordinar de multe față de pă-
sările-părinți, precum și după starea ovarului struților-femele, este cu
totul probabil că o femelă face un mare număr de ouă pe sezon, totuși
timpul necesar trebuie să fie foarte lung. Azara stabilește[††††††††††††††††††] că o fe
melă domesticită a făcut șaptezeci de ouă : cîte unul din trei în trei
zile. Dacă femela ar fi silită să-și clocească ouăle, mai înainte de a face
ultimul ou, atunci oul dintîi probabil că s-ar strica ; dacă însă mai multe
femele asociate, cum se știe bine că se întîmplă, fac fiecare în parte,
la termene succesive, cîteva ouă în cuiburi diferite, atunci ouăle din-
tr-un singur loc vor fi aproape de aceeași vîrstă. Numărul mediu de
ouă în fiecare cuib nefiind, după cum cred, mai mare decît numărul

[**********] Travels de Burchell, voi. I, p. 280.
[††††††††††††††††††] Azara, voi. IV, p. 173.

ouat de o femelă pe sezon, urmează că trebuie să fie tot atîtea cuiburi cîte femele și că fiecărui mascul îi revine o bună parte din munca clocitului, cîtă vreme femelele probabil nesfîrșindu-și ouatul nu pot sta pe cuib.‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ Am pomenit mai sus de numărul mare de huachos, adică de ouă părăsite ; într-o zi de vînat, am găsit în această stare vreo douăzeci. E ciudat ca atît de multe să fi fost lăsate în uitare. Nu cumva acest lucru se datorește greutății întîmpinate de mai multe femele să se întovărășească și să dea peste un mascul gata să preia treaba clocitului ? Evident, primul grad de întovărășire trebuie să fie cel puțin între două femele; altfel ouăle ar rămîne risipite pe cîmpurile fără margini, la depărtări prea mari pentru ca masculul să le poată aduna într-un singur

Struțul sud-american al lui Darwin *(Rhea*

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ Lichtenstein, însă, afirmă (Travels, voi. II, p. 25) că struții femele încep să se așeze pe cuiburi după ce au făcut zece sau douăsprezece ouă și că ele își continuă ouatul, presupun eu, în alte cuiburi. Mi se pare foarte improbabil. El afirmă că patru sau cinci femele se întovărășesc la incubat cu cite un mascul, care clocește numai noaptea.

cuib. Unii autori au crezut că ouăle risipite cîte unul, ici și colo, erau depozitate ca hrană pentru pui. întrucît privește America, e greu să se creadă așa ceva, deoarece aceste huachos, găsite adesea stricate și chiar putrede, sînt mai toate întregi.

Aflîndu-mă la Rio Negro în nordul Patagoniei, am auzit de mai multe ori pe gauchos vorbind de o pasăre foarte rară, numită de ei Avestruz Petise. Ei o descriau ca fiind mai mică decît struțul obișnuit, care se găsește pe acolo în mare număr, dar cu totul și cu totul asemă nătoare. Mai spuneau că este de culoare întunecată și pestriță ; că are picioarele mai scurte și acoperite cu pene pînă mai jos decît la struțul obișnuit. E mult mai ușor de prins cu bolasurile decît celelalte specii.

Puținii băștinași care văzuseră amîndouă felurile de struți afirmau că ei pot să le deosebească de la mare depărtare. Cît despre ouă, acelea ale speciilor mici erau cunoscute mai bine și de către mai mulți. Se observa cu uimire că acestea erau cu foarte puțin mai mici decît ale stru țului Rhea, dar de o formă oarecum diferită și cu un colorit albastru deschis. Această specie se întîlnește foarte rar pe cîmpiile care mărgi nesc Rio Negro, dar la un grad și jumătate mai la sud sînt destul de nu meroase. Fiind la Porto Deseado, în Patagonia (48° latitudine), dl. Mar-tens a împușcat un struț ; iar eu, uitîndu-mă la el, mi-am uitat pentru un moment, fără să-mi dau seama, tot ceea ce era în legătură cu Avestruzul Petise, crezînd că era vorba despre un struț comun nedeplin dezvoltat.

Și nu mi-am amintit decît după ce l-am fript și l-am mîncat. Din feri cire, capul, gîtul, picioarele, aripile, numeroase pene mai mari și o bună parte din piele fuseseră păstrate ; așa că s-a putut alcătui un specimen aproape perfect care se găsește expus acum în muzeul

Societății Zoolo
gice. Dl. Gould, descriind această nouă specie, mi-a făcut cinstea să o
boteze cu numele meu.

Printre indienii patagonieni din strîmtoarea lui Magellan, am gă
sit un băștinaș, pe jumătate indian, care trăise cîțiva ani în tribul său,
dar fusese născut în provinciile de la nord. L-am întrebat dacă auzise
vreodată de Avestruz Petise. Mi-a răspuns : „Cum să nu, nici nu sînt
alții prin aceste ținuturi de la sud". El m-a informat că numărul ouălor
în cuibul de Avestruz Petise este cu mult mai mic decît la celălalt neam
și anume, în medie, pînă la cincisprezece ; dar și el afirmă că le făceau
mai multe femele. La Santa Cruz am văzut mai multe asemenea păsări.
Erau peste măsură de vigilente : cred că puteau să vadă pe cineva cu
mult mai departe decît puteau să fie ele văzute. Mergînd în susul rîului
n-am întîlnit multe, dar, la întoarcere, coborînd liniștiți și repede, am
dat peste grupuri de cîte patru sau cinci. Pasărea aceasta, în momentul
cînd se pune pe fugă, nu-și întinde aripile în felul speciei de la nord.
Ca încheiere, constat că Struthio Rhea locuiește în împrejurimile La
Platei, ceva mai la sud de Rio Negro (41° latitudine) și că Struthio
Darwinii îl înlocuiește în Patagonia de sud, regiunea Rio Negro fiind
un teritoriu neutru. Dl. A. d'Orbigny§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§, aflîndu-se la Rio Negro, a făcut

---

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ Fiind la Rio Negro, am auzit vorbindu-se mult despre munca neobosită a
acestui naturalist. Dl. Alcide d’Orbigny, în 1825—1833, a străbătut mai multe părți
ale Americii de Sud, a făcut o colecție și acum publică rezultatele călătoriei sale
atît de impunătoare, incit îl așază în rîndul călătorilor prin America, imediat după
Humboldt.

tot ce i-a fost în putință să-și procure această pasăre, dar nu l-a ajutat
norocul. Cu mult mai înainte, Dobrizhoffer********** știa bine că există două
feluri de struți ; el spune : „Trebuie să se știe că ei se deosebesc ca mă
rime și obiceiuri în diferitele părți ale ținutului. Cei care locuiesc pe
cîmpiile de lîngă Buenos Aires și Tucuman sînt mai mari, avînd penele
negre, albe și cenușii, iar cei din apropierea strîmtorii lui Magellan sînt
mai mici și mult mai frumoși, penele lor fiind tivite cu negru pe mar
gini, iar cele negre cu alb."

O pasăre mică, foarte ciudată și totuși obișnuită prin aceste locuri,
este Tinochorus rumicivorus : ca deprinderi de viață și înfățișare gene
rală, ea aduce cu prepelița și sitarul, oricît de deosebite sînt acestea.[5] Tinochorus se găsește pretutindeni în părțile meridionale din America
«de Sud, pe cîmpurile sterile de acolo, adică prin pășunile uscate și des
chise. îi place să umble în perechi sau în mici stoluri prin cele mai
pustii locuri, pe unde abia poate trăi vreo altă vietate. Cînd simt pe
cineva că se apropie, aceste păsări se lipesc de pămînt, de care pot fi
deosebite cu mare greutate. Se hrănesc mergînd încet, cu picioarele
mult desfăcute în lături. Se tăvălesc în praful drumurilor sau prin locu
rile nisipoase și umblă de obicei prin anumite părți, unde pot fi văzute
în fiecare zi. Ca și potîrnichile, zboară toate o dată, în stol. După multe
•caractere — stomacul musculos adaptat pentru hrana vegetală, ciocul
arcuit, nările cărnoase, scurtimea picioarelor și forma labei — Tinocho
rus se înrudește de aproape cu prepelița. Dar în zbor, înfățișarea ei se
schimbă pe de-a-ntregul : aripile lungi și ascuțite, atît de neasemănă

********** Account ol the Abipones, A. D. 1749, voi. I (Trad, engl.) p. 314.

toare cu ale ordinului Galinaceelor, felul neregulat al zborului și tipă
tul plîngător, pe care îl scot cînd își iau zborul, amintesc de sitar. De
aceea, vînătorii de pe „Beagle" o numeau cu toții sitarul cu cioc scurt.
Și de fapt scheletul ei arată că în adevăr se înrudește cu genul sitarilor
sau mai bine zis cu familia Picioroangelor.[e]

Tinochorus se înrudește de aproape cu alte păsări din America de
Sud. Două specii ale genului Attagis sînt, ca obiceiuri, aproape niște
potîrnichi ; una dintre aceste specii trăiește în Țara Focului, dincolo de
marginile ținutului păduros, iar cealaltă exact sub linia zăpezilor de pe
Anzii din Chile central. O pasăre dintr-un alt gen strîns înrudit, Qiionis
alba, locuiește regiunile antarctice și se hrănește cu buruieni de mare
și cu scoicile lăsate de reflux pe stînci. Deși cu laba nepalmată, ea este
deseori întîlnită, fără să se știe cum, în largul mării. Această mică fa
milie de păsări face parte dintre acelea care, înrudindu-se în chipul cel
mai felurit cu alte familii[7], deși azi pune în mare încurcătură pe natu
ralistul nomenclator, va putea cîndva să ne ajute la dezvăluirea marii
scheme comune timpurilor prezente și trecute, schemă după care au
fost create ființele organizate.

Genul Furnarius conține mai multe specii de păsări mici, care tră
iesc pe pămînt și locuiesc ținuturi uscate și deschise. Ca structură nu
se pot asemui cu nici o formă europeană. Ornitologii le-au pus mai toți
printre cățărătoare, deși nici un obicei nu le apropie de această familie.
Specia cea mai cunoscută este obișnuitul sobar al La Platei, casara,
cum îi zic spaniolii, adică ziditoarea. Ea își clădește cuibul, de la care
îi vine și numele, în locurile cele mai expuse, pe vîrfuri de stîlpi, de

stînci golașe sau de cactuși, construindu-și-1 din noroi și fire de paie,
cu ziduri groase și tari, astfel încît, ca formă, seamănă exact cu un
cuptor sau cu un stup turtit. Construcția are o deschizătură mare și
arcuită, în care se află cuibul, dar chiar la intrarea înăuntru se vede un
perete, care aproape că atinge acoperișul, formînd astfel un loc de tre
cere ca o anticameră a cuibului propriu-zis.

O altă specie mai mică este Furnarius cunicularius, care prin co
loritul predominant roșiatic al penelor, prin repetarea țipătului ascuțit
caracteristic, precum și prin felul ciudat de a fugi sărind, amintește de
pasărea sobar. Din cauza acestei afinități, spaniolii o numesc casarita (adică mica ziditoare), deși construcția cuibului ei este în totul deose
bită. Casarita își clădește cuibul pe fundul unei strimte găuri cilindrice.
care, după cum se spune, se întinde orizontal, sub pămînt, aproape
sase picioare. Mai mulți locuitori ai ținutului îmi spuneau că, fiind co
pii, încercau să scoată cuibul din pămînt, dar că totdeauna abia ajun
geau să dea de fundul găurii. Pasărea alegea orice banc scund de sol
nisipos, dar tare, de pe marginea drumurilor sau pîraielor ; la Bahia>
Blanca, zidurile care împrejmuiesc casele sînt făcute din lut întărit : am
observat că unul care împrejmuia curtea casei unde locuiam era stră
puns în vreo douăzeci de locuri de găuri rotunde. Întrebînd pe stăpînul
casei, acesta mi s-a plîns amarnic din pricina micilor casarite, dintre
care eu însumi am văzut cîteva, după aceea, la lucru. E aproape de mi
rare că aceste păsări nu sînt capabile să dobîndească nici o idee des
pre grosimea lucrurilor ; căci, deși zburau mereu pe deasupra zidului
scund, dintr-o parte în alta, stăruiau totuși zadarnic să-l găurească,

luîndu-1 drept loc potrivit pentru clădirea cuibului. N-am nici o îndo
ială că fiecare pasăre în parte, de cîte ori dă de lumina zilei pe cealaltă
față a zidului, va fi fost uimită ca de o minune.

Am pomenit mai sus aproape toate mamiferele obișnuite ale ținu
tului. Sînt trei specii de tatu și anume: Dasypus minutus sau pichy.,
Dasypus villosus sau peludo și în fine aparul. Prima specie se întinde
cu zece grade mai la sud decît celelalte specii. O a patra specie, mulita,
nu ajpnge mai la sud de Bahia Blanca. Toate cele patru specii au aproape
aceleași obiceiuri : peludo este însă un animal de noapte, pe cind cele
lalte rătăcesc ziua pe cîmpiile deschise, hrănindu-se cu gîndaci, larve,
rădăcini și chiar cu șerpi mici. Aparul, cunoscut îndeobște sub numele
de mataco, se remarcă prin aceea că are numai trei benzi mobile, restul
învelișului său mozaicat fiind aproape inflexibil. El e în stare să se facă ghem, întocmai ca o sferă perfectă, ca o specie engleză de izopod. Ghemuit astfel, e apărat de atacul cîinilor, fiindcă neputîndu-1 lua în gură, cîinele încearcă să-l muște din părți, dar atunci ghemul se rostogolește. Carapacea tare și netedă a unui mataco asigură o mai bună apărare decît ghimpii ariciului. Pichy preferă pămîntul foarte uscat ; iar dunele de nisip ale țărmului, în care poate răbda de sete luni de zile, sînt ascunzișurile lui preferate. Adesea încearcă să se facă nevăzut, lipindu-se de pămînt. într-o singură zi de mers călare prin împrejurimile Bahiei Blanca, de obicei, se pot întîlni destui. Cum se zărea vreunul ca să poată fi prins, trebuia să te prăbușești pe el de pe cal, căci, unde pămîntul era moale, animalul săpa atît de iute, încît partea din urmă a corpului mai că dispărea înainte de a ajunge jos călărețul. E aproape păcat să ucizi un animal atît de mic și drăguț, fiindcă : *„Son tan mansos"* (sînt atît de blînzi), după cum spunea un gaucho, în timp ce își ascuțea cuțitul pe spinarea unuia.

Dintre reptile, pe aici se găsesc mai multe neamuri. Un anumit șarpe (Trigonocephalus sau Cophias) trebuie să fie foarte primejdios, dacă e să judecăm după mărimea canalului dentar al otrăvii. Cuvier, spre deosebire de alți naturaliști, îl socotește ca sub-gen al șarpelui cu clopoței și intermediar între acesta și viperă. în sprijinul acestei păreri.

am observat un fapt foarte curios și instructiv, care arată că orice ca
racteristică, chiar independentă într-un grad oarecare de stnictura gene
rală, are tendința să varieze cu încetul și treptat. Capătul cozii la Tri-
gonocephalus se termină printr-o mică umflătură, care, cînd șarpele
alunecă pe pămînt, vibrează și, lovindu-se de smocurile de iarbă uscată
sau de cîte un tufiș, dă un clinchet, care se aude limpede de la șase
picioare distanță. Cînd ceva îl irită sau îl sperie, își scutură coada, vibra
țiile devenind neînchipuit de repezi. Și atît timp cît corpul își păstrează
iritația, tendința la această mișcare obișnuită rămîne evidentă. Astfel că
șarpele acesta, în anumite privințe, are structura viperei și obiceiurile
șarpelui cu clopoței, deși clinchetul și-l produce printr-un meșteșug
mai simplu. Ca înfățișare, capul îi este hidos și feroce : pupila constă
dintr-o crăpătură verticală a irisului arămiu și pistruiat, fălcile late la
bază, iar botul ieșit înainte și triunghiular. Nu cred să fi văzut vreodată
ceva mai urît, afară poate de anumiți lilieci-vampiri. îmi închipui că
înfățișarea lui respingătoare se va fi datorind felului în care îi sînt alcă
tuite trăsăturile feței, cam în felul chipului omenesc, ceea ce ne face să
avem termeni de comparație pentru urîțenia lui înspăimîntătoare.

Printre reptilele batraciene, am găsit numai o broscuță (Phryniscus
nigricans) care, din pricina coloritului ei, era foarte curioasă. O idee
oarecare despre cum arată ne-am putea face numai dacă ne-am închi-
pui-o mai întîi scufundată în cerneala cea mai neagră și apoi, după ce
s-ar zvînta, tîrîndu-se pe o scîndură vopsită proaspăt într-un roșu strălucitor, care să-i coloreze tălpile și, în parte, abdomenul. Dacă ar fi

vorba de o specie încă nebotezată, ar merita să i se zică Diabolicus, fiind broasca cea mai nimerită să. vorbească Evei Ia ureche. Neavînd, ca alte broaște, obiceiurile vietăților nocturne și netrăind prin ascunzișuri umede și întunecate, ea se tîrăște prin arșița zilei pe movilele de nisip uscat și pe cîmpurile arse, unde nu există nici un strop de apă. Nevoia de umiditate și-o potolește desigur cu rouă pe care probabil că o ab soarbe prin piele, fiind cunoscută la aceste reptile marea lor putere de absorbție cutanee. La Maldonado am găsit una aproape tot atît de us cată ca la Bahia Blanca ; crezînd că îi fac o mare bucurie, am dus-o și-am aruncat-o într-6 băltoacă ; micul animal nu numai că nu putea să înoate, idar cred că fără alt ajutor s-ar fi și înecat.

Șopîrle erau de multe neamuri, dar numai una (Proctotretus multi-maculatus) atrăgea atenția prin obiceiurile ei. Această șopîrlă trăiește pe nisipul gol de pe țărmul mării, fiind cu greu deosebită de nisipul pe care stă, din pricina coloritului ei pestriț, solzii negricioși fiind împă nați cu alb, cu galben-roșu și albastru-murdar. Cînd se sperie, încearcă să scape neobservată prefăcîndu-se moartă, cu picioarele întinse, cu corpul supt și ochii închiși : dacă nici așa nu e lăsată în pace, se în groapă în nisipul afinat cu mare repeziciune. Din cauza corpului turtit și a picioarelor scurte, nu poate alerga iute.

Voi adăuga acum cîteva observații asupra hibernării animalelor în această parte a Americii de Sud. Sosind pentru întîia dată la Bahia Blanca, pe ziua de 7 septembrie 1832, am crezut că natura nu îngăduise mai niciunei vietăți să trăiască în acest ținut nisipos și uscat. Răsco-

lind pămîntul, am găsit însă, într-o stare de semitoropeală, mai multe
jnsecte, păianjeni mari și șopîrle. Pe ziua de 15 începură să se arate
cîteva animale, și la 18 (trei zile pînă la echinox) totul anunța începu
tul primăverii. Cîmpiile erau smălțuite de flori roze de măcriș, mazăre
sălbatică, Aenothera și Geranium, iar păsările începură să ouă. Nume
roase insecte Lamellicornia și Heteromera, acestea din urmă remarca
bile prin corpurile lor adînc sculptate, se tîrau încet prin preajmă, în
timp ce neamul șopîrlelor, locuitoare statornice ale pămîntului nisipos,
zvîcneau în toate direcțiile.[8] în primele unsprezece zile, cît natura dor
mita, temperatura mijlocie, luată din două în două ore pe, bordul vasu
lui „Beagle", fu de 11°; rareori, la amiază, termometrul se urca peste
13°. în următoarele unsprezece zile, cînd toate vietățile se însufleții,
mijlocia fu de 15°, iar ridicările în miezul zilei între 16° și 21°. Așa că
o creștere de patru grade pentru temperatura mijlocie, dar una mai
mare pentru temperatura maximă, erau de ajuns ca să trezească func
țiunile vitale. La Montevideo, de unde chiar venisem, în cele douăzeci
și trei de zile dintre 26 iulie și 19 august, temperatura medie, stabilită
prin 276 de observații, era de 14,9°, media celor mai calde zile fiind de
19,7°, iar a celor mai reci de 8°. Punctul cel mai scăzut atins de termo
metru era de 5,3°, după cum, în miezul zilei, punctul cel mai înalt urca
pînă la 21°. Dar, pe o temperatură atît de înaltă, aproape toți gîndacii,
mai multe genuri de păianjeni, de limacși, moluște de uscat, broaște
rîioase și șopîrle zăceau în toropeală pe sub pietre. Am văzut însă că
la Bahia Blanca, aflată patru grade mai la sud și avînd prin urmare un

climat cu puțin mai rece, aceeași temperatură, deosebită printr-o neîn
semnată scădere a maximei de căldură, era de ajuns ca să trezească la
viață toate ordinele de făpturi însuflețite. Aceasta arată cît de minunat
comandă climatul obișnuit, și nu căldura absolută, stimulul necesar ie
șirii animalelor din starea de toropeală a hibernării. Se știe că, între
tropice, nu temperatura, ci răstimpurile de uscăciune decid asupra hi
bernării, sau mai bine zis asupra toropelii estivale a animalelor ; lîngă
Rio de Janeiro, am rămas uimit observînd întîia dată că în unele mici
depresiuni, la două-trei zile după ce se umpluseră cu apă, mișunau nu
meroase scoici și gîndaci, deplin dezvoltați, care pînă atunci trebuie să
fi zăcut în toropeală. Humboldt a povestit întîmplarea cu o colibă clă
dită într-un loc, unde un crocodil tînăr zăcea îngropat în lutul întărit.
El adaugă : „Indienii găsesc adesea, în aceeași stare letargică, șerpi boa
enormi, pe care îi numesc uji, adică șerpi de apă. Ca să-i reînsufle
țească, trebuie să-i zgîndărească sau să toarne apă pe ei."

Voi pomeni în treacăt de un alt animal, un zoophit (cred că e Virgularia Patagonica[9], un fel de pană de mare). Zoophitul acesta constă dintr-o tulpiniță subțire și cărnoasă — cu șiruri de polipi, alternante, pe o parte și alta — tulpiniță care îmbracă o axă elastică, dar pietroasă, lungă între opt inchi și două picioare. La un capăt, tija e retezată scurt, dar la celălalt se termină într-un apendice vermiform cărnos. Axa pietroasă, care întărește tija, poate fi urmărită la acest capăt pînă ce ajunge într-un fel de vas, plin cu o materie granulară. Cînd apele se retrag, sute și sute de asemenea zoophite rămîn înfipte în nisipul noro- ios, cu capătul trunchiat în sus, ca un fel de.miriște înaltă de cîțiva inchi. Dacă sînt atinse sau trase afară din nisip, se smulg deodată din mînă cu putere, uneori dispărînd aproape cu totul în nisip. În vederea acestei mișcări, axa foarte elastică, la capătul de jos, unde în chip firesc este curbată, trebuie să se încovoaie și mai mult; și presupun că numai crin elasticitatea lui animalul poate ieși iarăși din noroi. Fiecare polip în parte, deși strîns lipit de

semenii lui, are .gura, trupul și tentaculele lui deosebite. Un specimen dintre cele mai mari trebuie să aibă mii de polipi și totuși se vede bine că ei lucrează deodată, în aceeași mișcare, avînd de asemenea o axă centrală, care stă în legătură cu un sistem de circulație obscură, ouăle fiind produse de un organ deosebit al fiecărui individ în parte[†††††††††††††††††]. De altfel, ne putem prea bine întreba : Ce este un individ ? E totdeauna interesant să descoperim pe ce se întemeiază poveștile ciudate ale vechilor călători ; și n-am nici o îndoială că de-prinderile acestei Virgularia ne-ar lămuri una din aceste povești. Că pitanul Lancaster, în călătoria sa din 1601[‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡], povestește că, pe nisipurile de pe coasta insulei Sombrero, din Indiile orientale, ,,a găsit o rămurică crescînd ca un arbore tînăr, dar, dacă cineva încearcă s-o smulgă, ea se afundă în pămînt pînă dispare, așa că trebuie bine ținută ca să nu fugă. Fiind totuși smulsă, rădăcina se vădește a fi un vierme mare, care se micșorează pe măsură ce copacul crește ; și de îndată ce viermele întreg s-a prefăcut în copac, copacul prinde rădăcini în pămînt și se face mare. Preschimbarea aceasta face parte din minunile cele mai ciudate pe care le-am văzut în toate călătoriile mele, fiindcă rămurica despre care e vorba, dacă se smulge din nisip cît este încă fragedă, curățîndu-i-se frunzele și coaja, devine o piatră tare, aproape întocmai ca piatra coralului alb ; astfel că viermele acesta se preschimbă de două ori, după împrejurări, în două naturi deosebite. Am adunat și am

---

[†††††††††††††††††] Cavitățile pornite din despărțiturile cărnoase ala capătului erau pline cu o materie groasă și galbenă, care arată la microscop o înfățișare extraordinară. Masa ei constă din granule neregulate, rotunde și aproape străvezii, adunate în particule de diferite mărimi. Toate aceste particule, ca și fiecare granulă în parte, se puteau mișca repede; în general se învîrtesc pe axe deosebite, dar cîteodată progresiv. Mișcarea lor era vizibilă sub cea mai slabă lentilă, dar nici cu lentilele cele mai puternice nu se putea lămuri cauza mișcării. Era ceva cu totul deosebit de circulația fluidului din sacul elastic, în care se sfîrșește capătul subțire al axei. Altă dată, disecînd mici animale marine sub microscop, am văzut cum particulele acestea de materie groasă, unele destul de mari, de îndată ce erau separate, începeau să se învîrtească. Mi-am închipuit — fără să știu cu cîtă îndreptățire — că această materie pulpo-granulară intra astfel într-un proces de ovulație, preschimbîndu-se în ouă. Sînt sigur că acesta era cazul zoophitului meu.

[‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡] Collection of Voyages de Kerr, voi, VIII, p. 119

adus acasă multe asemenea rămurele".

Cît am stat la Bahia Blanca, așteptînd vasul „Beagle", orașul a fost tot timpul în mare agitație, din cauza zvonurilor despre bătăliile și victoriile războiului dintre armata lui Rosas și indienii sălbatici. Intr-o zi veni știrea că oamenii dintr-un poștalion, mergînd la Buenos Aires, fuseseră cu toții găsiți uciși. Ziua următoare sosiră trei sute de oameni din Colorado, sub ordinele comandantului Miranda. O bună parte dintre aceștia erau indieni *mansos,* adică pașnici, aparținînd tribului condus de cacicul Bernantino. Petrecură noaptea la Bahia Blanca. Era cu neputință să se închipuie ceva mai sălbatic decît priveliștea bivuacului lor. Unii beau alcooluri pînă la intoxicație ; alții înghițeau sînge aburind de[1] la vitele ucise pentru hrana lor și, apoi, venindu-le rău din cauza beției, îl vomitau mînjindu-se de sus pînă jos cu vărsătură și sînge.

Nam simul expletus dapibus, vinoque sepultus,
Ceryicem inflexam posuit, jacuitque per antrum
Immensus, saniem eructans, ac frusta cruenta
Per somnum comrrixta mero.§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ *10*

A doua zi de dimineață, ei porniră la locul omorului, cu poruncă să se țină de „rastro", adică de urmele ucigașilor, chiar dacă i-ar duce pînă în Chile. Am auzit mai tîrziu că indienii sălbatici se ascunseseră în marele pampas și, din ce cauză nu se știa, li se pierduseră urmele. Oamenii aceștia înțeleg o mulțime de lucruri dintr-o simplă aruncătură de ochi la un astfel de rastro. Presupunînd că cercetează urmele a o mie de cai, ei pot spune repede cîți erau călăriți, văzînd cîți dintre ei au luat-o la trap ; pot spune, după adîncimea imprimării copitelor,
cîți au fost încărcați cu poveri; pot spune, după neregularitatea pașilor, cît de obosiți erau ; după felul cum urmăriții își pregătiseră hrana, cît de grăbiți erau ; iar după înfățișarea generală a locului, cît era de cînd plecaseră. Ei socotesc că un rastro de zece zile sau de două săptămîni este destul de proaspăt ca să fie adulmecat. Am auzit de asemenea că Miranda, de la capătul de vest al Sierrei Ventana, înainta drept către insula Cholechel, care se afla la șaptezeci de leghe în susul lui Rio Negro. Distanța aceasta reprezintă două-trei sute de mile, printr-o regiune cu totul

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ Așa rostind, el se răstoarnă, cade
Pe spate, cu grumazu-ntors și somnul
Atotdomolitor îl domolește
Și cum e-ngreuiat de băutură
Din gură varsă vin, bucăți de carne.

necunoscută. Mai este pe lume vreo armată atît de independentă ? Avînd soarele drept călăuză, carnea de iapă drept hrană și păturile de sub șa drept așternuturi, atîta vreme cît nu le lipsește și nițică apă, oamenii aceștia ar ajunge și la capătul lumii.

Cîteva zile mai pe urmă văzui o altă armată de asemenea soldați cu înfățișare de bandiți plecînd la o expediție împotriva unui trib de indieni de pe lîngă micile saline, care fuseseră trădați de un cacic prins. Spaniolul care adusese ordinul pentru expediție era un om foarte inteligent. El îmi dădu ceva amănunte asupra ultimei lupte la care fusese de față. Unii indieni, care fuseseră luați prizonieri, aduseseră știri despre un trib statornicit la nord de Colorado. Fură trimiși două sute de soldați, descoperiră pe indieni mai întîi după norul de praf ridicat de copitele cailor, fiindcă se întîmpla ca tocmai să călătorească. Ținutul era muntos și sălbatic și, cum Anzii se vedeau în zare, trebuie să fi fost pe undeva departe, în interior. Indienii, bărbați, femei și copii, erau caimi o sută zece la număr și aproape toți fură prinși și uciși, fiindcă soldații nu lăsară nici un bărbat netrecut prin sabie. Atît de

îngroziți sînt azi indienii, incit, aflîndu-se la un loc, nici nu mai opun rezistență, ci fiecare o rupe la fugă, uitîndu-și chiar de nevastă și copii ; dar, cînd sînt ajunși, luptă ca fiarele împotriva oricîtora pînă în clipa din urmă. Un indian pe moarte apucă cu dinții degetul mare al adversarului și răbdă mai bine să i se scoată un ochi decît să-și desclesteze fălcile. Altul, care era rănit, se prefăcu mort, ținînd un cuțit la îndemînă ca să poată lovi mai hotărîtor. Cel care îmi povestea toate acestea spunea că, urmărind un indian, omul cerea în gura mare ier tare și în același timp, desfăcîndu-și pe ascuns bolasurile de la brîu, vroia să le rotească de cîteva ori pe deasupra capului ca să lovească pe urmăritor. „Eu însă l-am doborît la pămînt cu sabia și apoi, sărind de pe cal, i-am hăcuit beregata cu cuțitul". E un tablou destul de întu necat acesta, dar mult mai cutremurător este faptul neîndoielnic că toate femeile care par în vîrstă de peste douăzeci de ani sînt măce lărite, cu sînge rece ! Mirîndu-mă de ceea ce mi se părea atît de inu man, mi-a răspuns : „Dar cum, ce-ar fi de făcut altfel ? Se prăsesc atît de mult!"

Aici, fiecare e convins că un astfel de război este cel mai just, fiindcă se duce împotriva barbarilor. Cine ar crede în secolul nostru că asemenea atrocități s-au putut săvîrși într-o țară civilizată și creș tină ? Copiii sînt cruțați spre a fi vînduți sau dați ca servitori, la drept vorbind ca sclavi, pînă ce stăpînii îi pot face pe ei înșiși să se creadă sclavi -, dar cred că nu e cazul să fie plînși.

în timpul lupteii patru inși o rupseră la fugă împreună. Fiind ur măriți, unul fu omorît, iar ceilalți trei prinși. Aceștia se mărturisiră ca

purtători de cuvînt, adică ambasadori, ai unei mari grupări de indieni,
întruniți pentru apărarea obștească, din apropierea Anzilor. Tribul la
care fuseseră trimiși era pe punctul de a ține un mare sfat: ospățul cu
carne de iapă era gata, ca și dănțuitorii. Dimineața următoare aveau
poruncă să fie înapoi în Anzi. Erau oameni deosebit de frumoși, cu
pielea de culoare deschisă, foarte înalți, de peste șase picioare și toți
trei sub treizeci de ani, Dețineau cu toții informații foarte prețioase și,
ca să le fie stoarse, fură așezați în linie. Primii doi, fiind întrebați,
răspunseră : „No se" (nu știu) și fură împușcați unul după altul. Al trei
lea răspunse la fel: „No se", adăugind : „Foc I Sînt bărbat și știu să
mor !" Nici cu o suflare ei nu voiau să vatăme cauza țării lor ! Purtarea
cacicului pomenit mai sus fu însă cu totul diferită : își scăpă viața,
trădînd atît planurile alcătuite pentru ducerea războiului, cît și locul
de întîlnire al tuturor triburilor din Anzi. Se credea că încă de pe
atunci erau strînși la un loc șase sau șapte sute de indieni și că peste
vară numărul lor se va îndoi. Urma să se trimită purtători de cuvînt
indienilor de la micile saline din apropierea Bahiei Blanca, pe care,
după cum am mai spus, îi trădase același cacic. Rezultă deci că legă
turile dintre indieni acopereau întregul spațiu dintre Anzi și coasta
Atlanticului.

Planul generalului Rosas era să omoare pe toți cei răzleți de
grosul sălbaticilor, iar pe aceștia să-i ducă într-un același loc, unde
să-i atace pe toți deodată în timpul verii și cu ajutorul chilienilor.
Operația trebuia să se repete în trei ani la rînd. îmi închipui că s-a
ales vara ca timp potrivit pentru atacul principal, deoarece

cîmpiile
sînt lipsite de apă, așa că indienii erau siliți să se miște numai pe
anumite drumuri. Scăparea lor la sud de Rio Negre, unde ar fi putut
să se refugieze, ținutul fiind fără margini și necunoscut, era zădărni
cită de un tratat încheiat cu indienii Tehuelches tocmai cu acest
scop. înțelegerea era ca Rosas să plătească o anumită sumă pentru
omorîrea oricărui indian trecut la sud de rîu, dar, dacă s-ar fi întîmplat
să nu se țină de cuvîntul dat, ei înșiși urmau să fie exterminați pînă.
la unul. Războiul se ducea mai cu seamă împotriva indienilor de lîngă
Anzi, fiindcă parte din triburile de la răsărit luptau în rîndurile lui
Rosas. Generalul, crezînd însă, ca lordul Chesterfield [u], că prietenii în-
tîmplători pot să-i devină dușmani într-un viitor oarecare, îi punea
totdeauna în rîndurile dintîi, ca să-i împuțineze. După plecarea noastră
din America de Sud, am auzit că acest război de exterminare dăduse
greș.[12]

Printre fetele captive, luate în aceeași luptă, erau și două spaniole.
foarte drăguțe, care fuseseră răpite de indieni încă din copilărie și nu
știau prin urmare decît limba indiană. După cum spuneau ele, trebuie
să fi venit de la Salta, cu alte cuvinte cam de la o mie de mile depăr
tare, în linie dreaptă.

Aceasta dă ideea deplină asupra teritoriului imens pe care îl
străbat indienii ; și totuși, oricît de imens ar fi, cred că după o jumă
tate de secol nu va mai fi nici un indian sălbatic la nord de Rio Negro.
Felul cum se duce războiul este prea sîngeros ca să țină mult; creș
tinii omoară orice indian, iar indienii fac același lucru cu creștinii. E
trist să vezi cum au pierit indienii dinaintea năvălitorilor spanioli.

Schirdel********** spune că în 1535, anul fondării orașului Buenos Aires, erau pe atunci unele sate cu cîte două sau trei mii de locuitori. Chiar pe vremea lui Falconer (1750), indienii făceau incursiuni pînă spre Lujan, Areco și Arecife, dar azi sînt împinși dincolo de Rio Salado. Și nu numai că triburi întregi au fost exterminate, dar indienii rămași au devenit mai barbari: în loc să trăiască în sate mari, dedîndu-se meș tesugurilor pescuitului sau ale vînătoarei, azi rătăcesc prin cîmpiile nesfîrșite, fără cămin și fără îndeletnicire statornică.

Am mai auzit unele amănunte despre o luptă care s-a dat cîteva săptămîni înainte de cea menționată, la Cholechel. Acolo era un post însemnat, fiind loc de trecere pentru cai ; așa că, pentru un timp, fu cartierul general al unei divizii a armatei. La început, cînd sosiră trupele, dădură peste un trib de indieni, dintre care omorîră ca la douăzeci-treizeci. Cacicul scăpă într-un fel care uimi pe toată lumea. Căpeteniile indiene au totdeauna unul sau doi cai aleși, pe care îi țin gata pentru orice împrejurare grea. Așa făcuse și cacicul despre care e vorba, aruncîndu-se pe un astfel de cal, un bătrîn cal alb, dimpreună cu feciorul său, acesta încă copil. Calul n-avea nici șa, nici frîu. Ca să se ferească de gloanțe, indianul călărea după felul de a călări al nea

---

********** Colleclion of Vovages de Purchas. Cred că în realitate aceasta s-a petrecut în 1537[13].

mului său și anume cu un braț pe după gîtul calului și ținîndu-se cu
un singur picior de spatele lui. Atîrnat astfel pe o parte, cu mina cea
laltă îi mîngîia capul, vorbindu-i în același timp la ureche. Urmăritorii
își dădură toate silințele să-l ajungă; de trei ori comandantul își
schimbă calul, dar în zadar. Bătrînul părinte indian și fiul său scăpară
și erau liberi. Ce minunat tablou se poate închipui : bătrînul, cu capul
gol și bronzat, cu copilașul lui, călărind ca Mazepa[14] pe calul alb, lă-
sînd departe în urmă ceata urmăritorilor !

Într-o zi,' am văzut un soldat care scăpăra dintr-o cremene ; am
recunoscut dintr-o dată că era un fragment dintr-un vîrf de săgeată.
Mi-a spus că o găsise lîngă insula Cholechel și că acolo asemenea
pietre se găsesc la tot pasul. Era lungă de doi-trei inchi și de două ori
mai mare decît cele folosite acum în Țara Focului : era o cremene
opacă și gălbuie, -dar vîrful și colții îi fuseseră anume rupți. Se știe
bine că nici un indian din pampas nu se servește azi de arc și săgeată,
afară doar de un mic trib din Banda Oriental. Dar aceștia sînt despăr-
țiți printr-o extraordinară depărtare de indienii din pampas, învecinîn-
du-se cu acele triburi care trăiesc în păduri și n-au cai. Se pare, deci,
că asemenea capete de săgeți sînt relicve antice†††††††††††††††††††† de la indienii care
n-au apucat marea prefacere a obiceiurilor vechi, pricinuită de adu
cerea calului în America de Sud.

---

†††††††††††††††††††† Azara chiar s-a îndoit că indienii din pampas ar fi folosit vreodată arcurile.

CAPITOLUL VI

DE LA BAHIA BLANCA LA BUENOS AIRES

Plecarea la Buenos Aires — Rio Sauce — Sierra Ventana — Poșta a treia — Cai — Bolasuri — Potîrnichi și vulpi — Caracteristicile ținutului — Nagîțul cu picioare lungi — Teru-tero — Furtună cu grindină — Țarcuri naturale în Sierra Tapalguen — Carne de puma — Cură de carne — Guardia del Monte — Efectele creșterii vitelor asupra vege tației — Cardonul — Buenos Aires — Corralul unde se ucid vitele.

8 septembrie. Ca să mă însoțească pînă la Buenos Aires, am angajat un gaucho, dar cu oarecare bătaie de. cap : pe unul nu-1 lăsa tată-său, care era speriat de drumul pînă la Buenos Aires, iar despre altul, care se arăta bucuros să meargă, mi se spunea că e atît de fricos, încît, văzînd un struț de la distanță, îl ia drept indian și stă s-o rupă la fugă, așa că mă temeam eu să-l iau cu mine. Pînă la Buenos Aires sînt cam patru sute de mile și aproape întreg drumul trece printr-un ținut nelocuit. Plecarăm dis-de-dimineață; urcînd două-trei sute de picioare față de pajiștea de iarbă pe care se află Bahia Blanca, ieșirăm la o pustietate de eîmpie fără margini. Solul era format pe o rocă friabilă argilo-calcaroasă și din pricina uscăciunii climatului pria numai rareori smocurilor de iarbă scorojită, fiind cu totul lipsit de tufișuri sau copaci, care să întrerupă monotonia pustietății. Vremea era plă cută, deși atmosfera se dovedea foarte încețoșată ; după toate

semnele,
ciedeam că se anunța vreun vînt puternic, dar țăranii spuneau că totul
se datorește cîmpului acesta, care luase foc undeva, departe de noi,
în interior. După un lung galop, schimbînd de două ori caii, ajunserăm
la Rio Sauce, un rîu adînc și repede, lat cel mult de douăzeci și cinci
de picioare. Poșta a doua pe drumul spre Buenos Aires se află pe ma
lurile lui. Ceva mai sus este vadul pentru cai, unde apa nu atinge burta
cailor, dar din acel loc, pînă Ia vărsarea în mare, rîul e de netrecut,
așa că stă ca o barieră împotriva indienilor.

Cu toată însemnătatea redusă a acestei ape, iezuitul Falconer, ale
cărui informații sînt în general adevărate, și-o închipuie ca un rîu
foarte mare, izvorînd de la poalele Anzilor. în privința locului unde
izvorăște, n-am nici o îndoială. Gauchos m-au asigurat că, pe la mij
locul verii secetoase, rîul acesta, o dată cu Colorado, se revarsă pe-

riodic și aceasta nu se poate explica decît prin topirea zăpezilor din
Anzi. Este cu totul improbabil ca un rîu atît de mic, cum era atunci
Sauce, să străbată toată lățimea continentului ; dacă el ar fi cumva
rămășița unui mare rîu, apele lui ar urma să fie saline, ca în alte
cazuri verificate. Iarna, limpezimea și puritatea lui trebuie pusă pe
seama izvoarelor din jurul Sierrei Ventana. Bănuiesc că toate cîmpiile
Patagoniei sînt străbătute de multe cursuri de ape, care, ca și cele din
Australia, sînt cu adevărat rîuri numai la anumite răstimpuri. Probabil
că acesta e și cazul apei care curge în adîncul golfului Deseado, pre
cum și al lui Rio Chupat \ pe malurile căruia ofițerii însărcinați cu
ridicarea cartografică a țărmului au găsit grămezi de lavă poroasă.

Ajungînd numaidecît după-amiază, luarăm cai odihniți, un soldat
călăuz și pornirăm spre Sierra Ventana. Am văzut muntele acesta chiar
de pe cînd ancorasem la Bahia Blanca, iar căpitanul Fitz Roy îi și cal
culase înălțimea la 3340 de picioare, ceea ce reprezintă o altitudine
neobișnuită pentru partea de răsărit a continentului. Nu știu ca vreun
străin să fi urcat acest munte înainte de vizita mea ; nici soldații de
la Bahia Blanca, aproape toți, nu știau mai nimic despre el. Dar mi se
vorbi despre zăcăminte de cărbune, de aur și argint, despre peșteri și
păduri, cu alte cuvinte tot despre lucruri care îmi aprinseră curiozi
tatea, pentru ca apoi să mi-o dezamăgească. Distanța de la poștă era
cam de șase leghe, peste o cîmpie netedă, cu aceeași înfățișare ca mai
înainte. Totuși, drumul fu interesant, fiindcă muntele începea să-și arate
forma lui adevărată. Sosind la poalele șirului principal de munți, dă

durăm de un mare necaz negăsind nici un strop de apă ; crezurăm că
vom fi siliți să petrecem noaptea răbdînd de sete. în cele din urmă,
cercetînd bine muntele, descoperirăm apa numai la cîteva sute de
yarzi, unde pîrîiașele erau îngropate, tăinuite cu totul, în piatra fărîmi-
cioasă de calcar și în sfărîmăturile ei de origine detritică[2]. Nu cred
ca natura să mai fi îngrămădit pe undeva pietre peste pietre într-o atît
de pustie singurătate : muntele acesta își merită din plin numele de
Hurtado, adică despărțit. Muntele e prăpăstios, numai colțuri de stînci
și atît de lipsit de copaci și chiar de tufișuri, încît intr-adevăr n-am
avut nici din ce face frigare să perpelim carnea la focul de scaieți‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡.
înfățișarea ciudată a muntelui contrastează cu șesul întins cît marea,
care nu numai că merge pînă în zidul lui prăpăstios, dar îl și desparte
în șiruri paralele. Uniformitatea coloritului e pentru privitor foarte
odihnitoare : nici o nuanță mai vie nu schimbă cenușiul albicios al stîn-
cilor de cuarțit[3] și coloritul brun deschis al ierbii uscate de pe cîmpie.
De obicei, călătorii așteaptă să vadă în vecinătatea unui munte semeț
și înalt priveliști abrupte, din care ici și colo se înalță uriași colți de
stîncă. Aici însă natura arată că ultima ei mișcare, înainte de a schimba
fundul mării în uscat, poate cîteodată să se săvîrșească mai domol.
Acestea fiind împrejurările, fui curios să iau seama cît de departe se
po'ate găsi pietrișul provenit din stînca-mamă. Pe țărmurile de la Bahia Blanca și chiar lingă oraș, era un pietriș de cuarț, care cu siguranță
trebuie să fi venit de aici, de la patruzeci și cinci de mile.

Rouă, în prima parte a nopții, ne umezea păturile șeii, cu

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ Zic scaieți, neavînd la îndemînă un nume mai potrivit. Cred că e o specie de Eryngium.

care ne
înveleam în timpul somnului, iar dimineața înghețа. Cîmpia, deși părea
orizontală, se ridica treptat înspre munte pînă la opt-nouă sute de pi
cioare deasupra nivelului mării. Dimineața (9 septembrie), călăuzul pro
puse să urcăm lanțul de munți cel mai apropiat, care, după cum credea
el, avea să mă ducă la cele patru creste, care înconjurau piscul. Era
foarte obositor să te cațări pe niște stînci atît de colțuroase ; laturile
lor erau așa de dințate, încît ceea ce se cîștiga în cinci minute se pier
dea adesea într-unul singur. în cele din urmă, ajungînd pe culme, fui
peste măsură de dezamăgit: o vale prăpăstioasă și adîncă mi se des
chidea la picioare ca o cîmpie, tăind lanțul în două de-a curmezișul
și despărțindu-mă de cele patru vîrfuri. Valea era foarte strimtă, dar
netedă la fund, fiind astfel pentru indienii călări un bun loc de trecere,
care leagă cîmpiile dintr-o parte și alta a munților. După ce coborîi,
străbătînd acest loc, văzui doi cai păscînd. Mă ascunsei de îndată după
niște buruieni mai înalte și începui să cercetez ; dar, cum nu zării nici
urmă de indieni, pornii cu mare grijă la a doua ascensiune. Era pe la
miezul zilei. Această parte a muntelui, ca și cealaltă, era abruptă și
prăpăstioasă. La orele două mă aflam pe coama celui de al doilea pisc,
unde ajunsesem cu multă caznă. La fiecare douăzeci de yarzi mi se
punea cîte un cîrcel în fiecare coapsă, încît mă temeam că nu voi mai
fi în stare să cobor. Și trebuia să mă întorc pe alt drum, fiindcă nu mai
putea fi vorba să trec iarăși prin șaua de munte pe unde venisem. Așa
că am fost silit să renunț la celelalte două piscuri mai înalte. Altitu
dinea acestora era întrucîtva mai mare, dar, geologic vorbind, nemai-

fiind nimic de aflat, încercarea nu merita riscul niciunei alte oboseli.
Cred că pricina cîrcelului sta în schimbarea cu totul a felului de acțiune musculară, una fiind a călări din greu și alta a te cățăra și mai din greu. E o lecție de ținut minte, fiindcă altfel, în anumite împrejurări, neplăcerile s-ar putea repeta.

Am spus că muntele e format din rocă de cuarț alb, asociat cu un șist argilos lucitor. La cîteva sute de picioare înălțime, deasupra cîmpiei, pe stînci, aderă din loc în loc niște conglomerate, care după duritate și după natura substanțelor care le leagă seamănă cu acelea ce se văd formîndu-se zilnic pe unele țărmuri. Sînt sigur că îngrămădirea acestor pietre s-a făcut în același mod și într-o perioadă cînd marea formație calcaroasă se așternea sub apele mării înconjurătoare. Și putem fi convinși că formele răscolite și neregulate ale cuarțului dur reproduc încă imaginea valurilor unui ocean.

La drept vorbind, eram nemulțumit de ascensiune. Chiar privelișteа nu mi se păru interesantă : o cîmpie întinsă ca marea, dar fără coloritul minunat al acesteia și fără desenul ei precis. Oricum, ceea ce văzusem era nou pentru mine și clipa de primejdie, ca sarea în bucate, îi dăduse oarecare gust. Că primejdia fusese mai nimica toată, era lucru sigur, fiindcă cei doi însoțitori ai mei aprinseră un foc strașnic, ceea ce nu se face niciodată cînd indienii sînt pe aproape. La locul cortului nostru, ajunserăm spre apusul soarelui și, după ce băurăm mate îndeajuns, fumînd și mai multe „cigaritos" (țigarete), ne așternurăm pentru dormit. Vîntul sufla foarte tare și rece, dar niciodată eu n-am dormit mai bine.

10 septembrie. Dimineața următoare, după ce am dat

piept
cu vîntul, am sosit pe la amiază la poșta de pe Rio Sauce. Pe drum, am
întîlnit numeroși cerbi, iar mai lingă munte un guanaco. Cîmpia,
care se întinde pînă în Sierra, e tăiată de-a curmezișul de niște rîpe cu
rioase, dintre care una era lată cam de douăzeci de picioare și adîncă
de cel puțin treizeci. Așa că furăm siliți să facem un ocol strașnic pînă
să găsim un loc de trecere. Petrecurăm noaptea la poștă, vorbind, ca
de obicei, despre indieni. Sierra Ventana era de mult locul lor preferat
și, acum patru sau cinci ani, s-au dat acolo lupte după lupte. Călăuzul
meu fusese de față la măcelărirea multor indieni : femeile se refugia-
seră pe creasta muntelui, luptînd pînă la deznădejde, cu bucăți de
stînci. Și multe au scăpat cu viață în acest fel.

11 septembrie. Ne-am dus la poșta a treia, însoțiți de locote
nentul dare o comanda. Se spune că pînă aici, de la poșta cealaltă, ar fi
cincisprezece leghe ; dar e numai o presupunere și de obicei localnicii
cam exagerează. Drumul, pe o cîmpie de iarbă arsă, nu fu interesant. La
dreapta și la stînga de-a lungul drumului, se vedeau cînd mai aproape,
cînd mai departe, niște dealuri scunde, a căror prelungire trebui s-o
tăiem lingă poștă. Pînă să ajungem, dădurăm peste o mare cireadă de
boi .și cai, păzită de cincisprezece soldați, care ne spuseră că multe
vite se pierduseră. în adevăr, e foarte primejdios de dus animalele pe
cîmpuri ca acestea, fiindcă, dacă în timp de noapte se apropie vreo
puma sau chiar o vulpe, caii nu pot fi opriți în nici un fel de a se îm
prăștia în toate părțile. Iar furtunile au aceleași urmări. E puțin timp
de cînd un ofițer, plecat de la Buenos Aires cu cinci sute de cai, a
ajuns la grosul armatei sale cu mai puțin de douăzeci.

Curînd după aceea văzurăm, în urma unui nor de praf, o ceată de călăreți, care gonea spre noi. însoțitorii mei recunoscură de de parte, după părul lung vălurit pe spate, că era vorba de indieni. De obicei, indienii poartă în jurul capului o bandă și altceva nimic ; iar părul negru, împrăștiindu-li-se peste fețele arse de soare, le sporește peste orice închipuire sălbăticia înfățișării. Se dovediră a fi din tribul prieten al lui Bernantino și că se duceau la o salină după sare. Indienii mănîncă multă sare, copiii sugînd-o ca zahărul. Deprinderea aceasta nu seamănă de loc cu a țăranilor spanioli (gauchos), care, ducînd ace lași fel de viață, nu prea au gustul sării. După opinia lui Mungo Park§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§, oamenii care se hrănesc numai cu vegetale au o poftă deosebită de sare. Indienii, trecînd în goană nebună pe lingă noi, ne spuseră prie tenește bună ziua dînd din cap, în timp ce mînau din urmă o herghelie de cai și erau la rîndul lor urmați de o turmă de cîini slăbănogi.

12 și 13 septembrie. La această poștă am stat două zile, așteptînd o formație de soldați, care, după cum avusese generalul Ro-sas bunătatea să mă înștiințeze, avea să treacă în curînd spre Buenos Aires și el mă sfătuia să socot potrivită această escortă. De dimineață merserăm pe niște dealuri din vecinătate ca să vizităm ținutul și să-I cercetăm din punct de vedere geologic. După prînz, soldații se împăr-țiră în două tabere, pentru a-și încerca îndemînarea cu bolasurile. Se înfipseseră în pămînt două lănci la 35 de yarzi una de alta, dar fură lovite din cinci ori numai o dată. Ghiulelele pot fi aruncate pînă la 15— 16 yarzi, dar cu puțină siguranță. Asta însă nu e valabil pentru călăreți, fiindcă viteza calului adăugîndu-se la forța

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ Travels in Africa, p. 233.

ghiulelelor, se
spune că acestea pot să-și atingă ținta și la 80 de yarzi. Ca dovadă a
puterii lor, pot menționa că în insulele Falkland, cînd spaniolii au
omorît pe unii dintre propriii lor concetățeni și pe toți englezii, un
tînăr spaniol fugea cît îl țineau picioarele, iar un bărbat voinic, pe nu
mele său Luciano, urmărindu-1 în galop nebun și strigîndu-i să stea, că
vrea numai să-i vorbească, aruncă după el cu bolasurile tocmai în
clipa cînd spaniolul era gata să urce în corabie ; fu lovit la picioare și
atît de smucit, încît căzu grămadă rămînînd în nesimțire un timp. După
ce Luciano îi spuse ce avea de spus, i se îngădui să se urce în corabie.
Ne-a spus el însuși că picioarele i se învinețiseră de strînsura bolasu-
rilor, ca și cum ar fi fost biciuit.

Pe la amiază sosiră doi bărbați de la poșta următoare, aducînd un
pachet, ce urma să se trimită mai departe generalului Rosas. Astfel, în
afară de mine și acești doi oameni, pilcul nostru se compunea din că
lăuzul meu, din locotenent și cei patru soldați ai săi. Aceștia din urmă
erau făpturi foarte ciudate : primul, un negru tînăr, foarte frumos, al
doilea, un metis — jumătate indian, jumătate negru, iar ceilalți doi
avînd o înfățișare de nedescris : un miner chilian bătrîn, de culoarea
mahonului și celălalt, pe jumătate mulatru, cu o înfățișare detestabilă,
cum n-am mai văzut niciodată. Noaptea, cînd stăteau împrejurul fo
cului jucînd cărți, m-am retras de o parte pentru a-i admira, asemenea
unui tablou de Salvator Roșa.[4] Erau așezați sub o stîncă scundă, în așa
fel că mă puteam uita la ei de sus în jos : de jur-împrejurul lor se ve
deau cîini întinși, arme, resturi dintr-un cerb și de struți, iar lungile

lor sulițe erau înfipte in iarbă. Mai departe, în întuneric, adînciți într-o semiobscuritate, erau caii priponiți și gata pentru orice primejdie ne așteptată. Cînd liniștea care domnea pe cîmpie se tulbura de lătratul cîinilor, unul dintre soldați părăsea focul și, lipindu-și urechea de pă mînt, scruta astfel cu încordare orizontul. Chiar dacă numai zgomotosul teru-tero își vestea țipătul, se făcea pentru un moment tăcere și fiecare își întorcea ușor capul într-o parte.

Ce viață ticăloasă ni se pare nouă că duc acești oameni ! Ei se aflau la cel puțin 10 leghe de poșta de pe Rio Sauce și, de cînd cu omorul făcut de indieni, la 20 de oricare alta. Se credea că indienii atacaseră la miezul nopții, fiindcă a doua zi, dis-de-dimineață, după acel omor, fuseseră văzuți din fericire apropiindu-se de poșta la care ne aflam. Toți de aici însă scăpară care încotro, luînd fiecare cu sine toți caii, pe care îi putu duce.

Coliba, făcută din bețe de scaieți, în care dormeau soldații, nu adăpostea nici de ploaie, nici de vînt; în ceea ce privește ploaia, singurul rost al acoperișului era să se îmbibe de apă, făcînd-o să cadă în stropi mai mari. De mîncare ei nu aveau mai nimic, în afară de ce puteau vina : struți, cerbi, tatui etc., iar de pus pe foc nu aveau decît tulpinile uscate ale unei plante mărunte, asemănătoare într-un fel cu aloessul. Singura desfătare de care se bucurau acești oameni era să fumeze niște țigări mici de hîrtie și să sugă mate. M-am gîndit deseori că vulturii care se hrănesc cu hoituri, însoțitorii credincioși ai omului în aceste cîmpii scorojite, stînd pe vîrful micilor stînci vecine, păreau a spune în răbdarea lor fără margini : „Ah ! Cînd o să vină indienii, vom avea și noi cu ce să ne ospătăm".

Dimineața, ne hotărîrăm cu toții să ieșim la vînătoare și, deși nu
realizarăm mare lucru, totuși cîteva urmăriri fură destul de însuflețite.
Curînd după plecare, ceata de vînători se împărți în două, înțelegîn-
du-ne între noi ca la un timp anumit din zi (timp pe care se dovediră
foarte pricepuți a-1 socoti) să ne întîlnim iarăși cu toții, venind fiecare
din cîte un loc al cîmpiei spre un același punct, pentru ca astfel să
strîngem la mijloc toate sălbăticiunile. într-o zi, la o vînătoare pe lîngă
Bahia Blanca, călărețiii nu făceau altceva decît să călărească în semi
cerc, ținîndu-se fiecare unul de altul la un sfert de milă. Vînătorii care
se aflau în față dădură peste un frumos struț mascul, care încercă să
fugă într-o parte. Gauchos îl urmăriră neîndurători, împletindu-și mer
sul cailor cu o dibăcie minunata, în timp ce răsuceau și bolasurile pe
deasupra capului. în cele din urmă, călărețul înaintaș dădu drumul
ghiulelelor care, învîrtindu-se prin aer, într-o clipă se încolăciră fru
mușel pe după picioarele struțului, rostogolindu-1 pe pămînt de mai
multe ori.

Cîmpurile acestea sînt pline de potîrnichi, care fac parte din trei
specii deosebite**********. Două dintre acestea sînt mari cît făzănițele. De ase
menea foarte numeroase erau și niște vulpi mici și drăguțe, dușmance
de moarte ale potîrnichilor. într-o zi am văzut ca la patruzeci-cincizeci
de vulpi. Deși de obicei ele stau lîngă vizuinele lor, cîinii tot au omorît
una. întorcîndu-ne la poștă, găsirăm doi inși din ceata noastră, care
vînaseră singuri. Uciseseră o puma și găsiseră un cuib de struț cu două

********** Două specii de Tinamus, iar alta, Eudromia elegans, deși aceasta se poate numi potîrniche numai din punct de vedere al obiceiurilor ei.[5]

zeci și șapte de ouă ; fiecare ou de struț cîntărind, după cum mi s-a spus, cît unsprezece ouă de găină, căpătarăm din acest singur cuib hrana pe care am fi avut-o din două sute nouăzeci și șapte 'ouă de găină.

14 septembrie. Fiindcă soldații aparținînd poștei următoare voiau să plece și fiindcă, dimpreună cu ei, am fi făcut un grup de cinci inși înarmați cu toții, mă hotărîi să nu mai aștept escorta făgăduită de generalul Rosas. Gazda mea, locotenentul, stărui mult să nu plec. Cum fusese foarte îndatoritor nu numai în. privința merindelor date, dar și prin faptul de a-mi fi împrumutat propriii săi cai, doream să-i plătesc totul în bani. întrebai pe călăuzul meu dacă puteam face aceasta, dar îmi spuse fără îndoială că nu ; și că singurul răspuns, pe care l-aș fi primit, ar fi fost următorul : „Noi avem, în țara noastră, carne și pentru cîini, așa că n-o precupețim pentru creștini !" Să nu se presupună cumva că gradul de locotenent într-o astfel de armată ar fi împiedicat primirea plății ; era la mijloc numai un înalt simț de ospitalitate, pe care toți călătorii sînt datori să-1 recunoască aproape pretutindeni în aceste ținuturi. După un galop de cîteva leghe ajunserăm în niște locuri mlăștinoase, care se întind aproape optzeci de mile spre nord, pînă la Sierra Tapalguen. In unele părți erau frumoase cîmpuri umede, aco perite de iarbă, în timp ce altele constau dintr-un așternut moale, ne gru, de turbă. Erau și numeroase lacuri foarte mari, dar nu adînci, cu malurile pierdute în trestii. în general, ținutul semăna cu părțile de baltă, mai plăcute, din Cambridgeshire. Noaptea, avurăm oarecare bă taie de cap pînă să găsim, printre alte mlaștini, un loc zvîntat pentru cort. ,

15 septembrie. Ne-am sculat dis-de-dimineață și plecînd,
am trecut curînd după aceea pe la poșta unde indienii omorîseră cei
cinci soldați. Ofițerul avea pe trup optsprezece răni de chuzo. Pe la
amiază, după un galop istovitor, ajunserăm la poșta a cincea : negă
sind cai de schimb, râmaserăm aici peste noapte. Cum acesta era locul
cel mai primejduit de pe tot drumul, paza se făcea de 21 de soldați,
care spre asfințit se întorseseră de la o vînătoare, aducînd șapte cerbi,
trei struți, mulți tatui și.multe potîrnichi. Pe aici se obișnuiește să se
dea foc cîmpului mergînd călare, așa că, în asemenea împrejurări, vîl-
vătăi strălucitoare luminează zările din mai multe părți deodată.
Aceasta se face în parte pentru a-i zăpăci pe indăenii răzlețiți, dar mai
cu seamă pentru îmbunătățirea pășunii. Se pare că arderea vegetației
de prisos de pe cîmpurile ierboase, unde nu trăiesc patrupedele mari
rumegătoare, este necesară creșterii pășunilor din anul
următor.

Coliba (rancho) de aici nu se poate mîndri nici măcar cu un aco
periș, constînd numai dintr-o împrejmuire făcută din bețe de scaieți ca
să oprească bătaia vîntului. Era clădită pe marginea unui lac foarte
întins, dar nu adînc, care mișuna de păsări sălbatice și îndeosebi de
lebede cu gîtul negru.

Piciorongul, ce pare cocoțat pe catalige (Himantopus nigricollis)
e foarte obișnuit pe-aici, zburînd în stoluri neînchipuit de mari. Pe ne
drept a fost învinovățit că nu ar fi elegant; cînd calcă prin apa mică,
în care' se complace, are un umblet departe de a fi urît. în stol, pasările
acestea fac un zgomot care seamănă în chip ciudat cu chelălăitul unei
droaie de cîini mărunți în plină goană : trezindu-mă noaptea

din somn,
acest zgomot depărtat m-a speriat de cîteva ori. Altă pasăre, care tul
bură adesea liniștea nopții, este teru-tero (Vanellus cayanus). Ca înfă
țișare și obiceiuri, seamănă în multe privințe cu nagîțul nostru ; aripile
îi sînt însă prevăzute cu pinteni ascuțiți ca aceia de la picioarele coco
șilor de rînd. Ca și nagîțul nostru, teru-tero își ia numele de la sunetul
glasului. [6] Mergînd călare peste cîmpurile bogate în iarbă, omul e tot
timpul urmat de aceste păsări, care par a urî specia umană ; sînt sigur
însă că și ele, la rîndul lor, merită să fie urîte de oameni din pricina
acestor neîntrerupte, neschimbate și aspre țipete. Ele stînjenesc îndeo
sebi pe vînători, vestindu-Ie altor păsări și animale apropierea. E posibil, după cum spune Molina, să facă și bine, în aceste părți, călătorului, pe care îl înștiințează asupra tîlharilor de noapte. în perioada
clocitului, ele se prefac rănite, la fel ca nagîții noștri, ca să îndepărteze
astfel de cuiburile lor cîinii sau alți dușmani care le urmăresc. Ouăle
acestor păsări sînt prețuite ca avînd un gust minunat.

16 septembrie. Sîntem în drum spre poșta a șaptea, de la
poalele Sierrei Tapalguen. Ținutul e cu totul neted, buruienos, iar solul
e format din turbă moale. Coliba de-aici e uimitor de curată, stîlpii și
grinzile fiind făcute cam din douăsprezece tulpini de mărăcini, legate
intre ele cu o curelărie de piele ; pe aceste coloane, asemenea celor
ionice, se sprijineau acoperișul și pereții făcuți din snopi de trestii.
Aici, mi s-a adus la cunoștință un fenomen pe care nu l-aș fi crezut,
dacă n-aveam despre el cîteva dovezi convingătoare : e vorba de o
ploaie cu grindină, cu piatra foarte tare și de mărimea unor mere mici,
care bătuse noaptea trecută cu atîta furie, că ucisese un mare număr

de animale sălbatice. Unul dintre oamenii poștei găsise treizeci de
cerbi (Cervus campestris) zăcînd morți și ale căror piei proaspete le-am
văzut chiar eu ; altul, după cîteva minute de la sosirea mea, aducea
încăjșapte și îmi dau bine seama că un singur ins, fără cîini, abia ar
fi răpus șapte cerbi într-o săptămînă. Oamenii spuneau că ar fi văzut
pînă la cincisprezece struți morți (urma să ne ospătăm dintr-unul chiar
astă-seară) și mai spuneau că mulți alții alergau năuci cu cîte un ochi
scos. Fuseseră ucise de asemenea numeroase păsări mici, ca : rațe,
șoimi și potîrnichi. Am văzut o potîrniche cu o vînătaie negricioasă pe
spate, ca și cum ar fi fost lovită cu un pietroi de pavaj. îngrăditura de
apărare din jurul colibei, făcută din mărăciniș, fusese doborîtă la pă-
mînt și cel care îmi povestea, scoțînd capul afară să vadă ce se în-
tîmplă, se alesese cu o rană adîncă, așa că era încă bandajat. Se spunea
că furtuna fusese locală ; de altfel văzusem noi înșine, de unde ne pe
trecusem ultima noapte, nori vineți și fulgere în această parte. E de
mirare că animale atît de puternice, cum e cerbul, au putut fi ucise ;
dar, pentru motivele arătate, n-am nici o îndoială că povestea ar fi
cumva exagerată. Totuși, sînt bucuros că pot sprijini veracitatea ei pe
mărturisirile iezuitului Dobrizhoffer†††††††††††††††††††† care, vorbind despre o regiune
mult mai de nord, spune că grindina căzută era de o mărime enormă,
că omorîse nenumărate vite și că indienii numeau de atunci acel loc
Lalegraicavalca, adică „micile lucruri albe". D-rul Malcolmson mă in
formează de asemenea că în 1831 a văzut cu ochii lui o furtună cu
grindină, care a ucis mulțime de păsări mari, vătămînd serios

---

†††††††††††††††††††† Dobrizhoffer, History of the Abipones, voi. II, p. 6.

turmele
de vite. Pietrele de grindină erau turtite, una fiind de zece inchi în cir
cumferință, iar alta cîntărind două uncii (cca 60 g). în cădere, desfun
daseră un drum pietruit și trecuseră prin geamurile ferestrelor, găurin-
du-le, fără să le spargă.

Terminîndu-ne cina, la care am mîncat carne de la animalele ucise
de grindină, străbăturăm Sierra Tapalguen, un șir de coline scunde,
înalte abia de cîteva sute de picioare, care pornesc de la capul Corrien-
tes. Aici, unde mă aflu, roca este din cuarț pur ; mai spre est, mi se spune că e granitică. Forma colinelor se remarcă dintr-o dată : sint
podișuri netede împrejmuite de stînci perpendiculare scunde, care par
relicte[7] dintr-un depozit sedimentar. Colina pe care am urcat-o era
foarte mică, neavînd mai mult de două sute de yarzi în diametru ; dar
am Văzut altele mai mari. Una dintre acestea, cunoscută sub ntîmele
de „Corral", se zice că ar avea în diametru două-trei mile, și că este
încercuită de stînci înalte de treizeci-patruzeci de picioare, afară de un
singur loc, pe unde se intră. Falconer‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ povestește că indienii își aduc
în acest țarc natural hergheliile de cai sălbatici, păzind apoi numai
intrarea. N-am mai auzit vorbindu-se de nici un alt podiș cuarțos și în
cârd — ca în colina cercetată de mine — să nu fie nici clivaj[8], nici
stratificații. Despre roca din Corral, mi s-a spus că ar fi albă și bună de
scăpărat.

La poșta de pe Rio Tapalguen nu ajunserăm decît după ce se întunecă. Dintr-o vorbă spusă la întîmplare, în timpul cinei, mă cuprinse deodată groaza la gîndul că poate mîncam un fel de mîncare foarte apreciată acolo și anume vițel nenăscut încă, format numai pe jumătate și de lungimea corespunzătoare stadiului respectiv. Mi se spuse însă că era carne de puma : era foarte albă și avea aproape același gust

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ Patagonia de Falconer, p. 70.

ca vițelul. S-a făcut mult haz pe socoteai a d-rului Shaw, fiindcă afirma, despre carnea de leu, că „este deosebit de prețuită, avînd nu puțină asemănare, în colorit, gust și mireasmă, cu cea de vițel". Același lucru,
neîndoielnic, este și cu puma. Gauchos se deosebesc în păreri asupra jaguarului, dacă e bun de mîncat sau nu, dar cu toți sînt de acord că puma e minunată.

17 septembrie. Ca să ajungem la poșta a noua, am urmat albia rîului Tapalguen, printr-o regiune foarte fertilă. Chiar Tapalguen, adică orașul Tapalguen, dacă poate fi numit astfel, constă dintr-o cîmpie perfect netedă, presărată, cît bate ochiul, cu acele colibe în chip de cuptoare ale indienilor numite toldos. Aci locuiau familiile indienilor prieteni, care luptau în rîndurile lui Rosas. Am întîlnit în drumul nostru multe tinere femei indiene, călărind cîte două sau trei pe același cal ; ca și mulți bărbați tineri, ele erau foarte drăguțe, obrajii lor frumoși și aprinși fiind însăși imaginea sănătății. Pe lîngă colibe, se mai aflau și trei ranchos : unul locuit de comandant, iar celelalte două de
spanioli, care țineau mici negoțuri.

De la aceștia, cumpărarăm în sfîrșit ceva biscuiți. De mai multe zile nu gustasem nimic altceva în afară de carne : noul regim nu-mi displăcu de loc, dar drept este că nu l-aș fi putut duce decît silindu-mă cu toată hotărîrea. Am auzit că bolnavii în Anglia, cînd sînt constrînși să se mărginească la o dietă exclusiv carnivoră, chiar dacă știu că numai astfel pot trăi, abia sînt în stare s-o suporte, pe cîtă vreme un gaucho din pampas luni de zile nici nu se atinge de altceva în afară de carnea de Vită. Dar trebuie să adaug că mănîncă și o mare cantitate
de grăsime, ,'care este de natură mai puțin animală și că îndeosebi le displace carnea uscată, cum ar fi cea de aguti. D-rul Richardson§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ de

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ Richardson, Fauna Boreali-Americana, voi. I, p. 35.

asemenea a observat că „oamenii care se hrănesc timp îndelungat nu
mai cu carne macră simt o nevoie nesățioasă de grăsimi, putînd să
consume mari cantități în stare pură si chiar lichidă, fără să li se facă
greață". Acest fapt fiziologic mi se pare curios. Gauchos, la fel că și
animalele carnivore, pot răbda multă vreme de foame, datorită poate
tocmai regimului de carne pe care îl duc. Se povestea că la Tandeel
niște formații militare au urmărit în mod voluntar o ceată de indieni
trei zile, fără să mănînce și fără să bea nimic.

Am văzut în prăvăliile de aici multe lucruri de vînzare, ca : pă
turi de cai, încingători și jartiere țesute de indiene. Modelele erau
foarte drăguțe, iar culorile strălucitoare. Lucrătura jartierelor era atît
de bine făcută, încît un negustor englez din Buenos Aires stăruia să
creadă că fuseseră lucrate de mînă în Anglia, pînă i se arătă că ciucurii
erau legați cu fire din tendoane.

18 septembrie. Azi am străbătut călări, fără întrerupere, o
distanță foarte lungă. Ajungînd la poșta a douăsprezecea, care se află
la șapte leghe sud de Rio Salado, am dat peste prima estancia cu vite
și cu femei albe. După aceea, am mers tot călare multe leghe printr-un
ținut năpădit de ape, care veneau cailor pînă peste genunchi. Am în
crucișat scările de la șa peste greabănul cailor și călărind în felul ara
bilor, cu genunchii ridicați, am căutat pe cît s-a putut să nu ne udăm,
Era aproape întuneric cînd am ajuns la Rio Salado : e o apă adîncă și
lată cam de patruzeci de yarzi, care vara aproape că seacă, ochiurile
rămase fiind sărate ca marea. Am dormit peste noapte la una din ma
rile estancii ale generalului Rosas. Avea întărituri pe o întindere atît

de mare, încît, ajungînd aci pe întuneric, am crezut că e vorba de un oraș cu fortăreață. Dimineața, văzurăm nesfîrșite cirezi de vite, generalul stăpînind aici șaptezeci și patru de leghe pătrate de pămînt. Altădată, aproape trei sute de oameni se aflau în serviciul lui pe aceste pămînturi și nici un atac din partea indienilor nu-i înfricoșa.

19 septembrie. Am trecut de Guardia del Monte. E un mic sat risipit și drăguț, cu multe grădini pline de piersici și de gutui. Câmpurile arată ca pe lîngă Buenos Aires, iarba fiind măruntă și de un verde deschis, cu tarlale de lucernă, cu mărăcinișuri și cu vizuini de bizcacha. După trecerea rîului Salado, am fost foarte surprins de înfățișarea regiunii, care se schimbase de-a binelea. Un strat de splendidă iarbă verde luase locul buruienilor grosolane. Am crezut mai întîi că era vorba de o schimbare în natura solului, dar, după cum m-au asigurat băștinașii, aici ca și în Banda Oriental, unde există o mare deosebire între împrejurimile orașului Montevideo și puțin locuitele savane[9] ale Coloniei, totul se datora pășunatului și bălegarului de la vitele de pe pășune. Același fapt se observă și în preriile********** Americii de Nord, unde locul ierburilor grosolane, înalte de cinci-șase picioare, îl ia pășunea obișnuită, dacă le pasc vitele. Nu mă simt îndeajuns de botanist ca să pot spune dacă schimbarea se datorează aici introducerii unor noi specii, modificării procesului de creștere a acelorași ierburi sau deosebirii în proporția lor numerică.

********** Vezi descrierea preriilor de dl. Atwater, în N. A. Journal al lui Silliman, voi. I, p. 117.

Azara de asemenea s-a mirat de această schimbare:
nici el nu înțelege de ce pe marginile fiecărei poteci care duce la coli
bele clădite de curînd apar de îndată ierburi care nu cresc prin apro
piere. Altundeva, el spune†††††††††††††††††††† : „Acești cai (sălbatici) au mania să prefere
drumurile sau marginile lor pentru depunerea excrementelor, care prin
aceste locuri se văd grămezi-grămezi". Nu cumva acest fapt explică
împrejurarea care ne preocupă ? Avem astfel fîșii de pămînt îngrășat
cu bălegar care servesc drept canale de comunicație de-a latul unor
întinse regiuni.

Lîngă Guardia am găsit hotarul sudic a două plante europene, care
au devenit acum neînchipuit de obișnuite. Mărarul acoperă din belșug
malurile șanțurilor de irigație din împrejurimile orașelor Buenos Aires,
Montevideo și altele. Dar cardonul‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ (Cynara carduncul*us*) e mult mai
răspîndit[10]: pe aceste latitudini crește de amîndouă părțile Anzilor,
de-a latul întregului continent. L-am întîlnit în locuri neumblate prin
Chile, în Entre Rios și în Banda Oriental. Numai în țara din urmă, aceste

---

†††††††††††††††††††† Voyage de Azara, voi. I, p. 373.

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ Dl. A. d'Orbigny (voi. I, p. 474) spune că și cardonul și anghinarea se găsesc amîndouă în stare sălbatică. D-rul Hooker (Botanical Magazine, voi. IV, p. 2862) a de
scris o varietate de Cynara din această regiune a Americii de Sud, sub numele de inermis. El afirmă că botaniștii sînt astăzi de acord să creadă că atît cardonul cît și anghinarea sînt varietăți ale aceleiași plante. Pot să adaug că un infirmier inteligent m-a asigurat că a văzut cum într-o grădină părăsită anghinarele se schimbau în cardon obișnuit. D-rul Hooker crede că descrierea sugestivă a mărăcinelui din pampas, făcută de Head, se referă la cardon, dar e vorba de o greșeală. Căpitanul Head vorbește de planta pe care am pomenit-o cîteva rînduri mai jos, sub numele de mărăciniș uriaș. Nu știu dacă acesta este cu adevărat un mărăcine, dar se deosebește în totul de Cynara carduncul*us*, semănînd mai curînd cu un mărăcine adevărat.

plante cu ghimpi acoperă foarte multe (probabil cîteva sute) mile pă
trate, desimea lor rămînînd nepătrunsă nu numai de om, ci și de fiară.
Pe cîmpiile vălurite pe care crește acest mărăciniș neîntrerupt, nimic
altceva nu mai poate crește. Totuși, mai înainte de introducerea lui,
cîmpia, ca și în alte părți, trebuie să fi priit ierburilor luxuriante. Mă
îndoiesc că se mai cunoaște vreun caz de invazie a unei plante peste
cele băștinașe pe o scară atît de mare. După cum am și spus, n-am văzut
acest cardon (Cynara) la sud de Salado, nicăieri ; dar e probabil că pe
măsură ce ținutul devine locuit, mărăcinele își va împinge hotarele mai
departe. Cu totul altul e cazul mărăcinelui uriaș (cu frunze felurit colo
rate) din pampas, deoarece am dat peste el în valea rîului Sauce. Po
trivit principiilor atît de bine stabilite de dl. Lyell “, puține țări după
anul 1535, cînd primul colonist al La Platei a debarcat cu șaptezeci și
doi de cai, au suferit schimbări mai izbitoare. Nenumăratele herghelii
de cai, cirezi de vite și turme de oi nu numai că au prefăcut toată în
fățișarea vegetației, dar aproape că au și izgonit lama, guanaco, cerbul
și struțul. Și trebuie să se fi întîmplat de asemenea nenumărate alte
prefaceri : în anumite locuri, porcul sălbatic probabil că înlocuiește pe
peccari[12], haite de cîini sălbatici pot fi auziți cum urlă pe malurile îm
pădurite ale apelor puțin umblate, iar pisica obișnuită, preschimbată
într-o mare fiară sălbatică, populează dealurile stîncoase. După cum a
observat dl. d'Orbigny, numărul vulturilor care se hrănesc cu hoituri trebuie să fi sporit la nesfîrșit de la venirea animalelor domestice în
aceste locuri și motivele care mă fac să cred că ei s-au răspîndit și mai
la sud le-am arătat. Bineînțeles că, pe lingă Cynara și mărar, s-au mai

aclimatizat multe alte plante. Astfel insulele de la gura rîului Parana
sînt azi bine îmbrăcate cu păduri de piersici și portocali, care au răsărit
din semințele și sîmburii aduși de apele rîului.

în timp ce schimbam caii la Guardia, mai mulți inși ne întrebară
și ne răsîntrebară asupra armatei. Niciodată n-am văzut ceva asemănă
tor cu entuziasmul pentru Rosas și pentru izbînda ,,celui mai just dintre
războaie, fiindcă se duce împotriva barbarilor". Trebuie să mărturisesc
că această expresie de „război just" este la ei foarte explicabilă, de
oarece pînă de curînd nici un bărbat sau femeie și nici un cal nu erau
feriți de atacurile indienilor. Am călărit o zi întreagă pe o cîmpie verde
și îmbelșugată, plină de felurite turme și, din loc în loc, cu cîte o estan-
cia singuratică, având fiecare copacul ei *ombu.*[13] Seara plouă torențial :
sosind la poștă, mai marele ei ne spune că, dacă n-aveam pașaport în
regulă, ar fi urmat să plecăm mai departe, fiindcă umblau atîția hoți pe
acolo, încît el n-ar fi crezut pe nimeni pe cuvînt. Cînd citi însă pașa
portul meu, care începea cu cuvintele *„El Naturalista Don Carlos",* res
pectul și politețea sa se arătară tot atît de fără margini ca și temerea
bănuitoare de mai înainte. Presupun că nici el și nici un localnic de pe
acolo nu aveau vreo idee despre ce ar fi putut să fie un naturalist ; dar
probabil că titlul meu nu pierdea nimic din valoarea lui pentru aceasta.

20 septembrie. La amiază, soseam la Buenos Aires. Margi
nile orașului arătau foarte drăguț, cu garduri vii de agave, cu crînguri
de măslini, de piersici și sălcii, care tocmai înfrunzeau proaspăt și verde.
Mi-am îndreptat calul spre casa d-lui Lumb, un negustor englez, a cărui
bună primire și ospitalitate, cît am stat acolo, m-au îndatorat mult. Ora

șul Buenos Aires e mare[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§] și, aș zice, unul dintre cele mai simetrice din lume. Toate străzile se taie în unghiuri drepte, cele paralele aflîndu-se la distanțe egale una de alta, iar casele sînt clădite în patrulatere dese și continue, de dimensiuni egale, numite *quadras.* De altfel, casele în săși sînt niște pătrate goale la mijloc, astfel că toate odăile dau într-o curte mică și curată. De regulă, casele nu au decît un singur cat și aco perișuri plate, prevăzute cu scaune, pe care locuitorii se odihnesc în timpul verii. La mijlocul orașului se află Piaza, înconjurată de serviciile publice, de fortăreață, catedrală etc. Tot aci își aveau reședințele lor și vechii vice-regi dinainte de revoluție. Ansamblul clădirilor este în general de o mare frumusețe arhitecturală, deși niciuna în parte nu se poate mîndri cu așa ceva.

Unul dintre spectacolele cele mai vrednice de văzut este marele corral, unde se țin animalele care trebuiesc înjunghiate pentru hrana acestei populații, mare consumatoare de carne de vită. Puterea calului în comparație cu aceea a boului este de-a dreptul uimitoare ; orice că lăreț care își aruncă lassoul împrejurul coarnelor unei vite, o poate trage unde dorește. Animalul, brăzdînd pămîntul cu picioarele desfăcu în lături, proptindu-se în ele zadarnic ca să se împotrivească tracțiunii lassoului, de cele mai multe ori se repede într-o parte, gonind nebunește ; calul însă se întoarce imediat să primească lovitura și se înțepenește pe picioare atiît de strașnic, încît vita e răsturnată la pămînt, fiind de mirare că nu-și rupe astfel gîtul. Se înțelege de la sine că lupta nu se dă în condiții egale, calul împotrivindu-se cu puterea pieptului în-chingat, iar boul numai cu a gîtului întins. în același fel poate

---

[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§] Se spune că ar avea 60 000 de locuitori. Montevideo, al doilea oraș mai în¬semnat de pe malurile La Platei, are 15 000.

fi ținut
strîns calul cel mai sălbatic, dacă i se aruncă lassoul pe gît, chiar după
urechi. Boul e tras după aceea la locul unde urmează să fie înjunghiat:
matadorul se apropie cu grijă și îi taie tendoanele picioarelor. Abia
acum animalul mugește de moarte, scoțînd cel mai groaznic răcnet pe
care l-am auzit vreodată. Adesea mugetul acesta m-a ajuns de departe
și am știut, auzindu-1, că lupta era pe sfirșite. Spectacolul întreg este
groaznic și revoltător : pămîntul e făcut aproape numai din oase, iar
caii și călărețiii sînt scăldați în sînge închegat.

CAPITOLUL VII

Excursie la Santa Fe — Desișurile de mărăcini — Obiceiurile bizcachei — Cucuvaia mică — Pîraie sărate — Cîmpii netede — Un Mastodont — Santa Fe Schimbarea priveliștii — Geologie — Dintele unui cal dispărut — Legătura patrupedelor fosile cu patrupedele recente din America de Nord și Sud — Urmările unei mari secete — Parana — Obiceiurile jaguarului — Pasărea Rhynchops nigra — Pescărușul, papagalul și Tyrannus savana — Revoluție — Buenos Aires — Situația guvernului.

27 septembrie. Am plecat de cu seară în excursie la Santa Fe, care se află aproape la trei sute de mile engleze de Buenos Aires, pe malurile rîului Parana. Drumurile din împrejurimile orașului, în urma vremii ploioase, erau neobișnuit de stricate. Niciodată n-aș fi crezut că pot totuși să se tîrîie de-a lungul lor carele de boi: se mișcau din greu, făcînd abia o milă pe oră, în timp ce un om mergea anume înaînte ca să cerceteze pe unde era drumul mai bun. Boii erau istoviți de greutatea drumului: e o mare greșeală să se creadă că suferințele vitelor ar spori, dacă li. s-ar pretinde o iuțeală mai mare pe niște drumuri mai bune. Am lăsat în urmă un șir de căruțe și o cireadă de vite, în

drum spre Mendoza. Distanța e cam de cinci sute optzeci de mile geo
grafice și călătoria se face de obicei în cincizeci de zile. Căruțele aces
tea sînt foarte lungi, strimte și acoperite cu snopi de trestii ; au numai
două roate, al căror diametru cîteodată este pînă la zece picioare. Fie
care căruță e trasă de șase boi, minați cu ajutorul unui băț cu vîrful
ascuțit, lung de cel puțin douăzeci de picioare ; cînd bățul nu se între
buințează, e ținut înăuntrul căruței, agățat de acoperiș ; unul mai mic
e păstrat pentru boii rotași, iar pentru perechea mijlocașă, un ascuțiș
pleacă în unghi drept de la jumătatea bățului cel lung. Văzut în între
gime, aparatul pare o unealtă de război.

27 septembrie. Am trecut de micul oraș Lujan, unde, peste
rîu, se află un pod de lemn, ceea ce reprezintă o înlesnire neobișnuită
în regiunea aceasta. Am trecut și de Areco. Cîmpiile păreau netede și
la același nivel, deși de fapt nu erau, deoarece în anumite locuri zarea
se îndepărta. Estanciile sînt pe aici departe una de alta, fiindcă supra
cu

In împrejurimile orașului Montevideo. *Gravură de Ch. Martens.*

cini, iar pășunea bună de păscut e puțină. Mărăcinișul, bine

cunoscut
din descrierea vie făcută de sir F. Head, crescuse pînă acum numai două
treimi din înălțimea lui ; în anumite locuri era cît calul de înalt, în
timp ce în altele nici nu răsărise încă, din care cauză pămîntul era gol
și prăfos ca pe o șosea mult umblată. Pilcurile acestea de mărăciniș, de
cea mai strălucitoare culoare verde, dădeau priveliștii înfățișarea unei
miniaturi de ținut păduros devastat. Cînd mărăcinișurile sînt deplin
dezvoltate, marile desișuri devin de nepătruns, exceptînd cîteva poteci,
cotite și acelea ca într-un labirint. Și potecile sînt cunoscute numai de
hoții care în acest anotimp se ascund acolo, țîșnind numai noaptea să
prădeze sau să taie la beregăți omenești, fără teamă. Întrebînd într-o
casă dacă sînt mulți hoți, mi s-a răspuns : „Mărăcinișurile n-au crescut
încă" — și replica nu mi s-a părut destul de limpede. Trecînd prin aceste
locuri, interesul călătorului nu e mare, fiindcă, în afară de bizcacha și
prietena ei, cucuvaia mică, animalele și păsările lipsesc.

Știu bine că bizcacha********** formează caracteristica de seamă a faunei
pampasurilor. Se găsește în sud pînă la Rio Negro (41° latitudine), dar

---

********** Bizcacha (Lagostomus trichodactylus) seamănă oarecum cu un mare iepure domestic, dar avînd dinții incisivi mult mai mari și coada lungă ; are însă numai trei degete la picioarele dinapoi, la fel ca aguti. In ultimii trei sau patru ani, pielea acestor animale se trimite în Anglia pentru blana lor.

nu și dincolo de această limită. Nu poate vieţui ca agutiul pe cîmpurile
pustii, acoperite de pietriș, ale Patagoniei, preferind solul de argilă și
nisip, care dă naștere unei vegetații deosebite și mai bogate. Lingă Men-
doza, la poalele Anzilor, trăiește în strînsă vecinătate cu specia înru
dită alpină. Un fenomen curios în privința răspîndirii ei geografice este
că nimeni n-a văzut-o niciodată la răsărit de rîul Uruguay, aceasta spre
norocul locuitorilor din Banda Oriental, deși cîmpiile respective par
minunat de potrivite pentru obiceiurile ei. în ciuda faptului că bariera
mai puternică a rîului Parana a fost totuși trecută, bizcacha fiind un
animal obișnuit în ținutul dintre cele două mari rîuri, numit Entre
Rios, Uruguayul s-a dovedit o piedică de neînvins în calea migrațiunii
ei. Pe lingă Buenos Aires, animalele acestea sînt animale obișnuite.
Locul lor preferat de ascunziș se vede că e în acele părți de cîmpie
acoperite cîte o jumătate de an numai cu mărăcini uriași, excluzînd alte
plante ; gauchos afirmă că se hrănesc cu rădăcini, ceea ce pare probabil
dacă este să ținem seama de puternicii lor dinți incisivi și de felul locu
rilor prin care umblă ele. Seara, bizcacha ies în grupuri și toate
stau liniștite în șezut, la gura vizuinilor. Sînt foarte blînde în ceasurile
de seară, astfel că, atunci cînd trec pe lîngă ele, călăreții li se par doar
lucruri vrednice de contemplat cu gravitate. în fugă, sînt stîngace și,
văzute din spate, alergînd înfricoșate să se ascundă, par,-din cauza pi
cioarelor scurte din față și a cozii ridicate, niște șobolani. Carnea lor,
gătită, e foarte albă și, deși gustoasă, se mănîncă numai

rareori.

Bizcacha are obiceiul cu totul ciudat de a tîrî la gura vizuinii ei
orice obiect tare : împrejurul fiecărui grup de găuri în pămînt sînt mor
mane de oase, de pietre, de găteje, bulgări tari de pămînt, balegă us
cată etc., care adesea reprezintă încărcătura unei roabe. Mi s-a spus, și
este de crezut, că un domn, călărind noaptea, și-a pierdut ceasul și că,
întorcîndu-se dimineața și tot căutîndu-1 prin preajma fiecărei găuri de
bizcacha, l-a și găsit. Obiceiul acesta de a culege tot ce se găsește pe
lîngă locuința lor, trebuie să le coste multă caznă. Cu ce scop se dedau
ele la așa ceva, nu sînt în stare să-mi fac nici cea mai mică idee. Nu
poate fi vorba de apărare, fiindcă grămada de strînsuri se află îndeosebi
deasupra intrării în vizuină, care se înfundă în sol într-o pantă foarte
puțin înclinată. Bineînțeles că trebuie să existe un motiv; dar nu-1 cu
nosc nici băștinașii L Singurul lucru asemănător, pe care îl știu, este
obiceiul acelei păsări extraordinare, din Australia, Calodera maculata[2],
care își clădește, ca loc unde să se joace, o frumoasă boltă de ramuri,
strîngînd în același timp pe lîngă ea scoici de mare și de uscat, oase și
pene de pasăre, mai cu seamă viu colorate. Dl. Gould, de la care dețin
amănuntele acestea, mă informează că băștinașii cînd pierd vreun
obiect tare se duc să caute lucrul pierdut sub bolțile de joacă ale acestor
păsări și că o dată a văzut el însuși o lulea redobîndită astfel.

Cucuveaua mică (Athene cunicularia), care a fost pomenită atît de
adesea, locuiește pe cîmpiile de pe lîngă Buenos Aires în galerii de biz- cacha, dar în Banda Oriental și le sapă singură.

în plină zi, deși mai cu
seamă seara, păsările acestea pot fi văzute stînd de multe ori perechi-
perechi pe movilele de lingă găurile lor din pămînt. Dacă se sperie de
cineva, fie că intră în gaură, fie că, scoțînd un țipăt ascuțit, zburătăcesc
foarte unduios prin preajmă și apoi, întorcîndu-se, privesc țintă la cine
le-a tulburat liniștea. Cîteodată, seara, pot fi auzite văietîndu-se la fel
ca toate cucuvelele. In stomacul a două din ele, pe care le-am des
chis, am găsit resturi de șoareci, iar într-o zi văzui una care ținea în cioc
un mic șarpe, pe care îl omorîse. De altfel, mi s-a spus că, în timpul zilei,
șerpii sînt prada lor obișnuită. Menționez acum, ca să arăt felurimea
hranei cu care pot trăi cucuvelele, că o specie omorîtă prin insulițele
arhipelagului Chonos avea stomacul plin de crabi mărișori. Există și
în India†††††††††††††††††††††††† un gen de cucuvea-pescăruș, care de asemenea prinde crabi.

Seara, trecurăm Rio Arrecife pe o plută de bîrne legate între ele
și dormirăm la casa poștei, pe celălalt mal. Abia azi am plătit chiria
calului pentru treizeci de leghe ; și, deși soarele ardea cumplit, nu mă
simții prea obosit. Cînd căpitanul Head îmi spunea că a călătorit cîte
cincizeci de leghe pe zi, eu nu-mi închipuiam că distanța aceasta era
egală cu o sută cincizeci de mile engleze. în orice caz, cele treizeci și
una de leghe fuseseră numai șaptezeci și șase de mile în linie dreaptă
și aș crede că, pentru un ținut deschis, ar fi destul să mai adaug patru
mile, făcute cu ocolurile.

28 și 30 septembrie. Ne-am continuat drumul călări, peste
cîmpuri care aveau aceeași înfățișare. La San Nicolas, am văzut pentru

---

†††††††††††††††††††††††† Journal of Asiatic Society, voi. V, p. 363

întîia oară măreţul rîu al Paranei. La poalele falezei stîncoase pe care
se afla oraşul ancoraseră cîteva vase mari. Pînă să ajungem la Rosario,
trecurăm Saladillo, un pîrău iute, cu apă limpede şi frumoasă, dar prea
sărată pentru băut. Rosario este un oraş mare, clădit pe un şes fără
denivelări, care se întinde pînă la rîul Parana, formînd acolo o faleză
stîncoasă de şaizeci de picioare înălţime. Rîul este, în locul acela, foarte
lat, cu multe insule joase şi împădurite, aşa cum este şi malul opus. Pri
veliştea arată că mai curînd ar fi vorba de un lac imens, dacă ar lipsi
acele insuliţe drepte şi prelungi care singure sugerează curgerea apei.
Partea cea mai pitorească este faleza, cu stîncile cînd perfect perpen
diculare şi roşii, cînd îngrămădite, colţuroase şi cu cactuşi sau arbuşti
de mimoze pe ele. Dar adevărata măreţie a unui astfel de fluviu stă în
posibilităţile de comunicaţii şi negoţ pe care le reprezintă el între o na
ţiune şi alta, în distanţa pe care o parcurge cursul lui, precum şi în
teritoriul aproape fără margini pe care îl udă această enormă cantitate
de apă dulce care curge liniştit la picioarele privitorului.

Ţinutul, pe multe leghe la nord şi sud de San .Nicolas şi Rosario,
e numai şes. Abia se poate socoti exagerat ceea ce unii călători au
scris despre absoluta lui netezime. întrucît mă priveşte, însă, n-am gă
sit un loc, de unde, aruncîndu-mi privirile încet din jur împrejur, să nu fi văzut lucrurile mai depărtate în unele direcţii decît în altele. Aceasta
dovedeşte inegalitatea de nivel a şesului. Pe mare, ochiul omenesc
aflîndu-se la şase picioare deasupra nivelului apei, orizontul e pretu
tindeni la o depărtare de două mile şi patru cincimi. Şi, în

același fel.
cu cît un șes este mai neted, cu atît mai mult orizontul se depărtează
între aceste limite ; după părerea mea acest fapt distruge acea măreție
pe care mulți sînt încredințați că o are o nemărginită întindere netedă.

1 octombrie. Am pornit pe clar de lună și am ajuns la Rio
Tercero la răsăritul soarelui. Rîul acesta se mai numește Saladillo și
își merită numele, fiindcă apa lui e sălcie. Am stat aici mai toată ziua.
umblînd după oase-fosile. Pe lîngă un dinte de Toxodon, în perfectă
stare, și multe oase fără legătură între ele, am găsit două schelete uriașe.
unul lîngă altul, ieșind puternic în relief din faleza perpendiculară a
Paranei. Erau însă atît de deteriorate, încît n-am putut lua decît mici
spărturi dintr-un dinte molar ; ele au fost suficiente ca să se vadă dă
scheletul aparținuse unui Mastodont, probabil de aceeași specie cu cei
care au locuit în mare număr prin Anzii părții mai nordice din Peru.
Oamenii care m-au dus cu barca spuneau că știu de mult de aceste
schelete și că se miraseră adesea cum au putut acele animale să ajungă
acolo : simțind nevoia unei teorii, ei ajungeau la concluzia că Masto
dontul, întocmai ca bizcacha, trebuie să fi fost un animal care își făcea
găuri în pămînt! Seara, mai făcurăm călare o distanță și trecurăm altă
apă sălcie, numită Monge, care ducea la vale aluviuni strînse din
pampas.

2 octombrie. Am trecut prin Corunda, care, cu grădinile lui
luxuriante, este unul dintre cele mai frumoase sate din cîte am văzut.
De aici și pînă la Santa Fe, drumul nu e lipsit de primejdii. Malul de
apus al Paranei, mai spre nord, încetează să mai fie locuit și de aceea

indienii pot coborî destul de mult și pîndi la drumul mare pe călători.
Ținutul este și el prielnic atacurilor, fiindcă în locul cîmpului de iarbă
e o pădure întinsă de arbuști de mimoza, cu ghimpi. Lăsarăm în urmă
cîteva case părăsite, de cînd fuseseră prădate, și văzurăm de asemenea
un spectacol care bucură nespus de mult pe călăuzii mei : era un slă
băgnog de indian, numai piele și os, care atîrna spînzurat de crăcana
unui copac.

Dimineața, sosirăm la Santa Fe. Rămăsei surprins observînd că
diferența de numai trei grade latitudine dintre locul acesta și Buenos
Aires pricinuise o mare schimbare în climă. Aceasta se vedea după
îmbrăcămintea și obrazul oamenilor, după mai marea înălțime a arbori
lor ombu, după numărul noilor cactuși și al altor plante, dar îndeosebi
după păsări. într-o singură oră de mers, am văzut șase păsări pe care
niciodată nu le-am întîlnit la Buenos Aires. Avînd în vedere că nu e
nici un hotar natural între cele două locuri și că înfățișarea ținutului
este aproape aceeași, diferența era cu mult mai mare decît m-aș fi
așteptat.

3 și 4 octombrie. Aceste două zile, m-a durut capul atît de cumplit, că a trebuit să stau numai în pat. O femeie bătrînă, cu
suflet bun, care mă servea, mă tot îndemna să încerc fel de fel de leacuri curioase. Un obicei foarte răspîndit este să se lipească pe tîmple cîte o frunză de portocal sau cîte un plasture negru ; mai mult decît atît, lumea de pe aici sparge bobul de fasole în două jumătăți, umezește jumătățile și le pune pe tîmple, unde se lipesc singure. Se crede că nu e bine ca boabele sau plasturele să fie luate, ci să se lase pînă ce cad de la sine. Cînd, cîteodată, cineva cu asemenea petice pe cap, e întrebat ce are, se obișnuiește să se răspundă : „Am

avut o durere de cap
alaltăieri". Multe dintre leacurile folosite pe aici sînt și ciudate și hazlii, dar adesea prea dezgustătoare ca să mai fie pomenite. Unul dintre cele mai puțin respingătoare este să se ucidă doi căței, care, spintecați apoi în lung, să fie legați de o parte și alta a vreunui picior sau mîini rupte. Unii cîini mici și fără păr sînt foarte căutați, pentru a fi puși să doajmă la tălpile sau pe picioarele suferinzilor.

Santa Fe este un orășel liniștit, curat și ținut cu socoteală. Guvernatorul Lopez fusese soldat de rînd pe vremea revoluției; acum era de șaptesprezece ani la putere. Stabilitatea guvernării lui se datorește felului tiranic de a conduce și trebuie să recunosc că tirania încă pare mai potrivită decît republicanismul, pentru țările de pe aici. Ocupația de căpetenie a guvernatorului este să vîneze indieni ; trecuse puțin timp de cînd măcelărise patruzeci și opt, vînzîndu-le apoi copiii la prețul de trei sau patru pfunzi bucata.

5 octombrie. Am traversat Parana spre Santa Fe Bajada, oraș aflat pe malul celălalt. Cum rîul constă aici dintr-un labirint de brațe, pe care le despart ostroave joase și împădurite, trecerea lui ne-a luat cîteva ore. Aveam o scrisoare de recomandație către un bătrîn spaniol catalan, care mi-a dat cea mai desăvîrșită ospitalitate. Bajada este capitala ținutului Entre Rios. În 1825 orașul avea 6000 de locuitori, iar provincia 30 000 ; cu toate acestea, în ciuda micului număr de locuitori, nici o altă provincie n-a suferit mai mult de pe urma crîncenelor revoluții sîngeroase. Cum, în ceea ce privește organizarea, se mîndresc cu deputății, cu miniștrii, cu o armată regulată și cu guvernatorii lor, nu e nici o mirare că au și revoluțiile lor. într-un viitor oarecare, ținutul acesta va fi unul dintre cele mai bogate provincii ale La Platei. Solul este felurit și fertil, iar forma lui, ca și insulară, îi pune la îndemînă, cu rîurile Parana și Uruguay, două mari căi de comunicație.

Am întîrziat aici cinci zile, îndeletnicindu-mă cu cercetarea geo
logică a ținutului înconjurător, care mi s-a părut foarte interesantă. La
temelia stîncilor falezei sînt straturi care conțin dinți de rechin și scoici
de mare dintr-o specie dispărută ; deasupra acestor straturi e un așter
nut de marnă întărită, iar peste marnă pămînt argilos roșu de pampas
cu concrețiuni calcaroase [3] și oase de patrupede terestre. Această sec

țiune verticală vorbește limpede despre marele golf de apă sărată pură
care s-a restrîns treptat de la margini spre centru și în cele din urmă
s-a preschimbat într-un fund de estuar noroios, în care au fost aduse
cadavre de animale înecate. La Punta Gorda (în Banda Oriental), depunerile pampasiene de estuar alternau cu cele calcaroase, care conțineau unele dintre aceleași scoici de mare dispărute. Faptul arată fie o schimbare a direcției curenților de altă dată, fie, mai probabil, o oscilație de nivel a fundului vechiului estuar. Pînă de curînd, motivele pentru care credeam că formația pampasiană a fost o depunere de estuar erau înfățișarea ei generală, poziția ei la gura marelui rîu de azi La Plata și prezența atît de multor oase de patrupede terestre. Dar profesorul Ehrenberg, avînd bunătatea să cerceteze deunăzi pentru mine puțin
pămînt roșu, luat din partea de jos a depozitului, de lîngă scheletele de Mastodont, a găsit în el numeroase infuzorii, unele de apă sărată, iar altele, cele mai multe, de apă dulce. Prin urmare, după cum a observat el, apa trebuie să fi fost sălcie. Dl. A. d'Orbigny a găsit pe malurile Paranei, la o sută de picioare înălțime, strate mari de scoici de estuar, care viețuiesc azi la o sută de mile mai aproape de mare ; și scoici asemănătoare am găsit eu însumi la o înălțime mai mică, pe malurile Uruguayului. Aceasta dovedește că încă mai înainte ca pampasul să se fi ridicat încetul cu încetul, devenind ținut uscat, apa care o acoperea era sălcie. Mai jos de Buenos Aires sînt unele straturi ridicate care conțincochilii marine ale unei specii încă vii, ceea ce dovedește încă o dată că ridicarea pampasului e de dată recentă.

În depozitul pampasian de la Bajada, am găsit cuirasa osoasă a unui fel de tatu gigantic ; scobind-o de pămîntul care o umpluse, mi s-a părut cît o căldare. Am mai găsit dinți de Toxodon și Mastodont, precum și un dinte de cal, toate în aceeași stare și la fel de deteriorate. Acest ultim dinte m-a interesat mai cu seamă‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ și mi-au trebuit cele mai scrupuloase precauții ca să mă conving că el fusese îngropat o dată cu celelalte fosile : la acea dată nu-mi dădeam seama că printre fosilele de la Bahia Blanca era și un dinte de cal ascuns în aceeași masă și atunci nu se știa cu siguranță nici că rămășițele de cai erau obișnuite în Ame
rica de Nord. în ultimul timp, dl. Lyell a adus un dinte de cal din Statele Unite și e interesant faptul că profesorul Owen n-a putut recunoaște în nici o specie, fosilă sau existentă încă,

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ Aproape că nici nu mai e nevoie să afirm că, pe vremea lui Columb, după cele mai evidente indicii, calul nu exista în America.

ușoara încurvație particulară a acestui dinte, pînă ce nu s-a găîndit să-l compare cu cel găsit de mine aici : astfel a putut el numi calul american Equus curvidens. Firește, e de neînțeles în istoria mamiferelor ca un cal indigen să fi trăit și să fi dispărut din America de Sud și apoi să fi fost înlocuit mai tîrziu de hergheliile nenumărate care s-au prăsit din puținii cai aduși de coloniștii spanioli !

Existența în America de Sud a fosilelor de cal, de Mastodont, poate de elefant§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ și rumegătoare cavicome, acestea din urmă descoperite de domnii Lund și Clausen în peșterile din Brazilia, sînt fapte excepțional de interesante din punctul de vedere al distribuirii geografice a animalelor. Dacă azi am împărți America nu prin istmul de Panama, ci prin latitudinea 20° din partea de sud a Mexicului**********, unde marele platou opune un obstacol migrației speciilor, obstacol constituit de schimbarea climei și de formarea unei mari bariere, în ciuda unor anumite văi și a marginilor zdrențuite ale uscatului de pe coastă, am
avea astfel cele două provincii zoologice ale Americii de Nord și ale

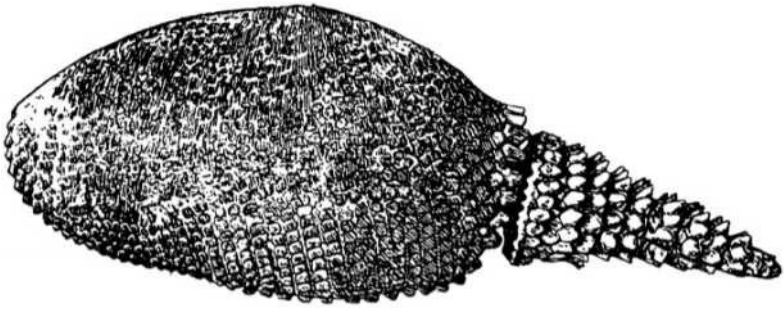

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ Ossements fossiles de Cuvier, voi. I, p. 158.

********** Aceasta este împărțirea geografică urmată de Lichtensteiri, Swainson, Erichson și Richardson. Secțiunea de la Vera Cruz la Acapulco dată de Humboldt în Polii. Essay on Kingdom oi N. Spain, va arăta ce barieră imensă reprezintă podișul mexican. Dr. Richardson, vorbind despre identificarea unui animal mexican cu Synetheres prehensilis, 4 spune în admirabilul său Report on the Zoology of. N. America (p. 157),
citit în fata Asociației Britanice în 1836 : „N-aș putea dovedi că analogia este demonstrată în chip absolut; dar, așa fiind, e vorba dacă nu de un exemplu unic, în orice caz de un exemplu aproape unic de rozător comun Americii de Nord și Americii de Sud".

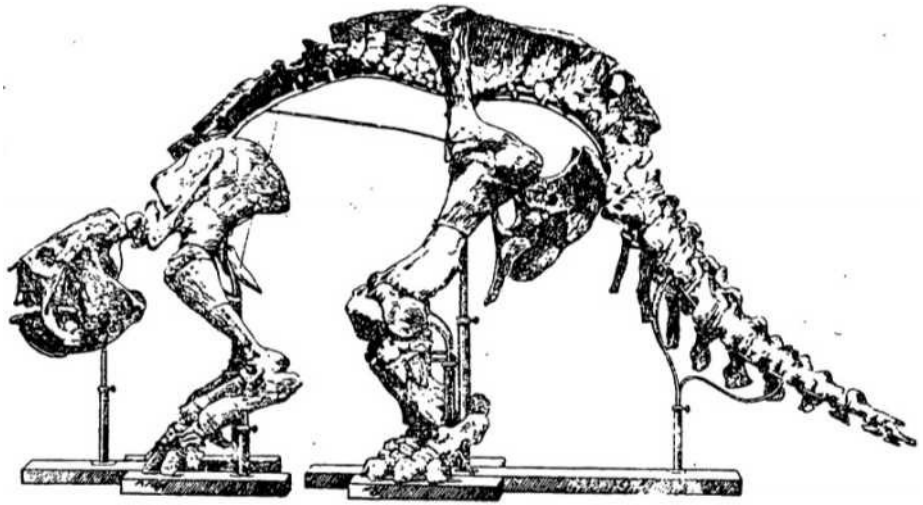

Schelet și carapace de tatu fosil uriaș *(Giyptodon clavipes).*

Americii de Sud în puternic contrast una față de alta. Numai puține
specii au trecut bariera, putînd fi socotite drept animale venite de la
sud, ca : puma, opossum, kincaju și peccari. America de Sud este ca
racterizată prin mai multe rozătoare specifice numai ei, printr-o familie de maimuțe, prin lama, peccari, tapir, opossum și îndeosebi prin mai
multe genuri de Edentata, gen care cuprinde pe leneși, furnicari și tatu.
Pe de altă parte, America de Nord, neținînd socoteală de cîteva specii
călătoare, este caracterizată prin numeroase rozătoare numai ale ei și
prin patru genuri de rumegătoare cavicorne (boul, oaia, capra și anti
lopa), dintre care America de Sud se știe că nu posedă nici o singură
specie. Pe vremuri, și anume într-o perioadă cînd trăiau cele mai multe
dintre moluștele existente încă, America de Nord, pe lîngă rumegătoare
cavicorne, avea elefantul, Mastodontul, calul cu trei genuri de Edentata,
adică Megatherium, Megalonyx și Mylodon. Cam în aceeași epocă, după
cum se dovedește prin cochiliile de la Bahia Blanca, America de Sud

avea, cum am văzut, un Mastodont, un cal, un rumegător cavicorn și
aceleași trei genuri (pe lîngă altele) de Edentata. Este prin urmare evi
dent că America de Nord și America de Sud, avînd amîndouă acele
cîteva genuri în aceeași tîrzie perioadă geologică, erau în privința vie
țuitoarelor de uscat mult mai îndeaproape înrudite decît sînt azi. Cu cît
reflectez mai mult la această situație, cu atît mi se pare mai interesantă,
deoarece nu cunosc un alt caz care să dea posibilitatea de a se vedea
tot atît de precis epoca și felul de împărțire în două regiuni zoologice,
bine caracterizate, a unui mare continent. Geologul, impresionat pu
ternic de vastele oscilații de nivel care au modificat scoarța pămîntului
în ultimele perioade, nu se va sfii să gîndească asupra recentei ridicări
a podișului mexican sau, mai probabil, asupra scufundării uscatului în
arhipelagul vest-indian, socotindu-le drept cauze ale separării zoologice
de azi dintre America de Nord și America de Sud. Caracterul sud-ame-
rican al mamiferelor vest-indiene†††††††††††††††††††††††† pare să arate că acest arhipelag era
altădată unit cu continentul de sud și că, prin urmare, mai tîrziu, s-a
scufundat.

America, îndeosebi America de Nord, pe vremea cînd avea ele
fanții ei, Mastodonții, calul și rumegătoarele ei cavicorne, era mult mai
strîns înrudită în privința caracterelor geologice cu părțile temperate
ale Europei și Asiei decît este acum. Cum fosilele acestor genuri se gă

---

†††††††††††††††††††††††† Vezi Report de dr, Richardson, p. 157 ; de asemenea L'lnstitut 1837, p. 253. Cuvier spune că kincajul 5 se găsește în Antilele Mari, dar faptul nu e sigur. Dl. Gervais confirmă că Didelphis cancrivora 6 se găsește acolo. E sigur că Indiile occidentale posedă anumite mamifere numai ale lor. Din Bahama s-a adus un dinte de Mastodont. New. Phil. Journ., 1826, p. 395.

sesc în amîndouă părțile strîmtoarei Behring‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡, precum și pe cîmpiile
Siberiei, sîntem îndreptățiți să socotim regiunea de nord-vest a Ameri-
cii de Nord drept vechiul loc de comunicație între Lumea Veche și așa-
zisa Lume Nouă. Dar, cum multe specii, atît dintre cele dispărute, cît
și dintre cele existente încă, ale acelorași genuri de animale, au lo
cuit și locuiesc pînă azi în Lumea Veche, pare cu totul probabil ca ele
fanții, mastodonții, calul și rumegătoarele cavicorne din America de
Nord să fi migrat pe pămînt ferm din Siberia în America de Nord, îna
inte de scufundarea ținutului de lîngă strîmtoarea Behring, iar de acolo,
pe uscatul scufundat, de asemenea mai tîrziu, al Indiilor occidentale, să fi migrat în America de Sud, unde pentru un timp s-au amestecat cu
formele caracteristice ale continentului sudic și de atunci au dispărut.

In timp ce călătoream prin regiune, mi s-a descris foarte viu ur
mările unei ultime mari secete ; și descrierea poate arunca oarecare lu
mină asupra cauzelor pentru care se găsesc uneori, îngropate la un loc
în număr foarte mare, animale dintre cele mai diferite. Perioada cuprinsă
între anii 1827 și 1832 e numită „gran seco", adică marea secetă. Atît de
puțin a plouat în acest timp, că vegetația, pînă chiar și scaieții, au pierit.
Pîrîiașele au secat și tot ținutul se înfățișa ca o șosea prăfoasă. Aceasta
se vedea mai cu seamă în partea de nord a provinciei Buenos Aires și
în partea de sud de la Santa Fe. Nenumărate și imense stoluri de pă
sări, cirezi și animale sălbatice, de vite și herghelii de cai au pierit de
foame și de sete. Cineva mi-a spus că cerbii se obișnuiseră să vină în

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ Vezi admirabilul Appendix al d-rului Buckland în Beechey's Voyage; de ase¬
menea scrierile lui Chamisso în Kotzebue's Voyage.

curtea lui la puțul pe care fusese silit să-l facă pentru familie și că potîrnichile fiind urmărite, abia puteau da din aripi ca să zboare§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§.
Pierderile de vite, numai în provincia Buenos Aires, atingeau pe puțin un milion de capete. Un proprietar din San Pedro avea înainte de secetă 20 000 de vite și 'n-a mai rămas cu niciuna. San Pedro se află în mijlocul celui mai bogat ținut, chiar acum fiind din nou îmbelșugat cu animale ; cu toate acestea, către sfîrșitul acelui ,,gran seco", a trebuit să se importe cu vasele vite pentru consumul locuitorilor. Animalele o luau la fugă din estancii și, rătăcind pînă departe înspre sud, se amestecau unele cu altele, formînd cirezi atît de imense, încît a trebuit să se trimită de la Buenos Aires o comisie guvernamentală care să potolească certurile dintre proprietari. Sir Woodbine Parish mă informează despre un alt motiv de ceartă, foarte curios : pămîntul fiind de atîta vreme uscat, vîntul lua pe sus pulberea, aruncînd-o peste hotarele dintre pămînturi, care, dispărînd, făcea lumea să nu și le mai recunoască.

Un martor ocular mi-a mărturisit că cirezi de mii de vite se aruncau în rîul Parana, dar fiind istovite de foame, nu mai puteau să se

---

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ In Surveying Voyage al căpit. Owen (voi. II, p. 274) se află o descriere curioasă a urmărilor unei secete asupra elefanților, la Benguela (coasta de. vest a Africii) : „La un anumit timp, o cireadă de elefanți, negăsind nici un strop de apă în ținut, pătrunsese în oraș, ca să pună stăpînire pe fîntîni. Locuitorii strînși la un loc au trebuit să dea o luptă deznădăjduită, care s-a sfîrșit cu înfrîngerea invadatorilor, după ce mai întîi un om fusese ucis și mai mulți alții răniți". Se zice că orașul are o populație de trei mii de inși! D-rul Malcolmson mă informează că, în timpul unei mari secete, în India, animalele sălbatice au intrat în corturile soldaților de la Ellore și că un iepure se adăpa dintr-un vas pe care i-1 ținea adjutantul regimentului.

tîrască în sus pe malurile noroioase, astfel că se înecau. Brațul rîului
de lîngă San, Pedro era atît de plin cu hoituri de animale intrate iîn
putrefacție, încît, după spusa unui stăpîn de corabie, duhoarea te oprea
să treci pe acolo. E sigur că astfel au pierit în valuri sute de mii
de animale, ale căror hoituri fuseseră văzute cum pluteau la vale și
multe dintre ele, cu toată probabilitatea, s-au oprit în estuarul La Platei.
Apele tuturor rîurilor mici au devenit foarte saline și acest fapt prici
nuia moartea, în anumite locuri, a nenumărate alte animale, care, e știut că, bînd apă sărată, nu se mai înzdrăvenesc. Azara descrie********** furia
cailor sălbatici în asemenea împrejurări, năpustindu-se în bălți, cei
ajunși mai întîi fiind copleșiți și striviți de cei din urmă. El mai spune
că de m§i multe ori a văzut peste o mie de cadavre de cai omorîți în
acest fel. De altfel eu însumi am putut vedea că albiile rîurilor mai mici
din pampas erau pavate cu o breccie de oseminte [7], care însă probabil
provine mai Gurînd din depuneri succesive, decît dintr-o singură ca
tastrofă, la o anumită dată. După seceta din 1827—1832 a urmat o pe
rioadă foarte ploioasă, care a pricinuit numai inundații. E deci aproape
sigur că mii de schelete au fost îngropate chiar de depunerile anului de
după secetă. Ce părere ar avea un geolog văzînd o enormă colecție de
oase, aparținînd tuturor neamurilor de animale și tuturor vîrslelor, în
castrată astfel într-un strat gros de pămînt? N-ar atribui-o el mai cu-
rînd vreunui potop care să fi șters fața pămîntului decît mersului firesc
al lucrurilor ?††††††††††††††††††††††††††

********** Travels, voi. I, p. 374.

†††††††††††††††††††††††† Pînă la un anumit grad, aceste secete par să fie

12 octombrie. Aveam de gînd să merg pînă mai departe, în excursia mea, însă nesimțindu-mă prea bine, am fost silit să mă înapoiez pe o balandra, adică barcă cu un singur catarg, încărcată cu aproape o sută de tone, care naviga spre Buenos Aires. Cum nu era timp frumos, improvizarăm un „amaraj", legînd dis-de-dimineață corabia de creanga unui copac de pe o insulă. Parana e plină de insule, care, la anumite răstimpuri, apar și dispar. Căpitanul corăbiei își amintea de cîteva dintre cele mari care dispăruseră, iar de altele că apăruseră și se acoperiseră de vegetație. Ele sînt formate din nisip noroios, fără nici o pietricică. Pe vremea călătoriei mele, aceste insule se ridicaseră cam Ia patru picioare deasupra nivelului apei ; totuși, cînd fluviul se revarsă, ele sînt inundate. Toate se înfățișează cu același caracter: mulțime de sălcii și cîțiva alți arbori sînt înfășurați împreună de cele mai felurite plante agățătoare, formînd astfel o junglă deasă. Hățișurile acestea sînt, pentru capybara și jaguar, cele mai nimerite adăposturi.

Frica de jaguar strică mai orice plăcere de umblat prin pădure și de cutreierat desișurile. în acea seară n-apucasem să înaintez o sută de yarzi, cînd, văzînd semne sigure despre prezența recentă a acestui tigru sud-american, fusei silit să mă întorc înapoi. Pe toate insulele erau urme de jaguari și, cum în excursia dinainte nu vorbisem decât despre „el rastro de los indios" (urmele indienilor), tot așa și acum nu vorbeam decît despre ,,el rastro del tigre" (urmele tigrului).

Ascunzișurile cele mai căutate ale jaguarului par a fi malurile

---

periodice ; din datele la care s-au întîmplat altele, am înțeles că intervalele erau cam de cincisprezece ani.

împăduriţe ale marilor rîuri; dar la sud de La Plata, mi s-a spus că ei
umblă mai des prin trestiile de pe marginea lacurilor. Oricum ar fi, ei
par a avea totdeauna nevoie de apă. Prada lor obişnuită este capybara,
aşa că, după cum spune mai toată lumea, acolo unde se află mulţi capy
bara, jaguarul e puţin primejdios. Falconer afirmă că la sud de gura La
Platei sînt mulţi jaguari şi că se hrănesc îndeosebi cu peşte. Acelaşi lu
cru mi l-au mai spus şi alţii. Pe insulele din La Plata, jaguarii ucideau mulţi pădurari şi noaptea au pătruns chiar pe unele vase. Un om din Bajada, vrînd pe întuneric să se suie de pe o insulă în barcă, a fost apucat de pe bordul vasului, rămînînd din această luptă ciung de o mînă. Cînd revărsările rîului îi scot din insule, atunci jaguarii sînt cei mai primejdioşi. Mi s-a spus că, acum cîţiva ani, unul foarte mare a pătruns într-o biserică din Santa Fe. în acea împrejurare au fost ucişi doi preoţi care intraseră în biserică unul după altul, iar un al treilea, venind să vadă despre ce era vorba, abia scăpase. Fiara n-a putut fi răpusă decît fiind împuşcată de la un colţ al clădirii, care n-avea acoperiş. în timpul re
vărsărilor, aceste animale fac prăpăd printre vite şi cai. Se spune că îşi
ucid prada rupîndu-i gîtul. Dacă cumva sînt izgoniţi de lîngă cadavru,
numai rareori se mai întorc. Gauchos spun că jaguarii, cînd umblă
noaptea, sînt hărţuiţi de vulpi, care îi urmăresc schelălăind. E o cu
rioasă coincidenţă între acest obicei al vulpilor şii acela, 'îndeobşte
cunoscut, al şacalilor din Indiile de est, care însoţesc tigrul cu acelaşi
alai. Jaguarul este un animal zgomotos : el rage mult noaptea şi îndeo
sebi cînd vremea stă să se strice.

într-o zi, pe cînd vînam pe malurile Uruguayului, mi se arătară
anumiţi copaci, la care animalele recurg totdeauna, cu scopul, după
cum se zice, de a-şi ascuţi ghearele. Văzui trei copaci, ştiuţi bine că
fuseseră folosiţi ''la aşa ceva : în partea din faţă, coaja era netedă ca
şi cum un animal ar fi frecat-o cu pieptul, dar în părţile

laterale erau
zgîrieturi adinei, adică mai curînd șănțulețe trase oblic și lungi de
aproape un yard. Unele zgîrieturi erau mai de mult, altele mai de cu
rînd. Cercetarea acestor copaci este mijlocul cel mai folosit de a ști
dacă prin împrejurimi ;se află vreun jaguar sau nu. îmi închipui |că
acest obicei al jaguarului este asemănător în totul cu acela observat
zilnic la pisici, care, cu picioarele desfăcute și întinse, scoțîndu-și
ghearele, rîcîie piciorul cîte unui scaun. Am auzit că într-o livadă
din Anglia, niște puieți de pomi fructiferi fuseseră rău vătămați de
pisici în acest fel. Și un asemenea obicei trebuie să aibă într-o mă
sură oarecare și puma, deoarece, pe pămîntul gol și uscat al Patagoniei,
vedeam deseori zgîrieturi atît de adînci, că nu puteau fi făcute de alt
animal. Scopul îndeletnicirii acesteia, după cum cred, nu e altul decît
acela de a-și rupe vîrfurile ghearelor care nu mai sînt bune, și nu, cum
spun gauchos, să și le ascută. Jaguarul se vînează fără mare greutate
cu ajutorul cîinilor, care îl fugăresc și îl fac să se suie în copaci, unde
e apoi împușcat.

Din pricina vremii rele, râmaserăm două zile pe locul unde lega
sem corabia de copac. Singura noastră distracție fu să prindem pentru
masă pește de mai multe specii și toate bune de mîncat. Peștele nu
mit „armado" (un Silurus)[8] era interesant prin zgomotul ca un scrîșnit
pe care îl făcea fiind luat în undiță și care se auzea limpede chiar de
sub apă. Același pește are puterea de a apuca puternic orice lucru, fie
vîsla, fie firul undiței, cu ghimpii aripioarei pectorale și dorsale.

Seara, vremea se făcea cu totul tropicală, termometrul stabilindu-se

la 26°. Roiuri de licurici se învîrteau prin preajma noastră, iar țînțariî
deveniră supărători. îmi scosei mîna afară cinci minute și văzui cum se înnegrea de ei : cred că se așezaseră ca la cincizeci și cu toții sugeau zdravăn.

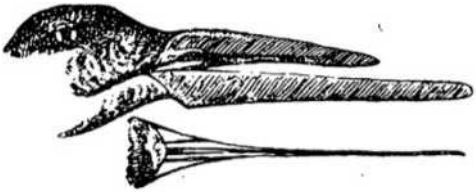

15 octombrie. Am luat-o la drum, trecînd de Punta Gorda, unde se află o colonie de indieni pașnici din provincia Missiones. Navigam în josul apei, dar înainte să asfințească soarele, de frica vremii rele, ne oprirăm pe un braț îngust al rîului. Luînd o barcă, vîslii oarecare distanță în susul unui canal scurt. Era foarte strimt, întortocheat și adînc. Pe fiecare mal, un zid de treizeci-patruzeci de picioare înălțime, format din arbori întrețesuti cu plante agățătoare, dădea acestui canal o înfățișare deosebit de întunecată. Văzui aici o pasăre în adevăr extraordinară, numită cioc-foarfece (Rhynchops nigra). Are picioare scurte, labe palmate, aripi extrem de lungi și ascuțite și e de mărimea unui pescăruș. Partea de deasupra a ciocului îi este turtită lateral, adică într-un plan care face unghi drept cu planul părții de jos, aceasta avînd formă de lingură. Mandibula superioară are lățimea și elasticitatea unui coupe-papier de fildeș, iar cea inferioară, spre deosebire de toate celelalte păsări, este mai lungă cu un inch și jumătate decît cea superioară. Pe un lac, de lîngă Maldonado, cu apa aproape secată, care prin urmare mișuna de puiet de pește, am văzut mai multe păsări de acest fel zburînd în stoluri mici, cînd înainte și cînd înapoi, foarte repede și în rasul apei. Ele își țineau ciocul larg deschis, brăzdînd apa cu mandibula inferioară. Brăzdau astfel locul zburînd în rasul apei : apa era cu totul liniștită, așa că micul stol constituia un adevărat spectacol, văzînd cum fiecare pasăre lasă în urma ei o dîră îngustă pe oglinda lacului. în zborul lor, ele se împleteau adesea prin preajmă cu neînchipuită repeziciune și, foarte îndemînatice, scoteau din apă peștișori cu mandibula inferioară mai lungă, iar cu cea de sus, mai scurtă, îi țineau strîns ca între niște foarfece. Am văzut de mai multe ori acest lucru, cînd ele continuau să zboare ca rîndunicile, cînd înainte, cînd înapoi, chiar prin fața mea. Cîteodată, cînd părăsind luciul apei se depărtau, zborul lor era iute,neregulat și sălbatic ; tot atunci scoteau și țipete

pătrunzătoare. Penele primare ale aripilor, în timpul pescuitului, sînt folosite în chip foarte evident la apărarea corpului de apă. Fiind întrebuințate în acest scop, forma lor pare simbolul prin care atîția artiști reprezintă păsările de mare. Coada le este de mare folos în zborul lor neregulat, servindu-le de cîrmă.

Aceste păsări sînt obișnuite, departe în interior, pe toată albia rîului Parana. Se spune că ele rămîn aici tot anul și cuibăresc prin mlaștini. În timpul zilei stau în stoluri pe cîmpiile ierboase, la oarecare distanță de rîu. Fiind ancorați, după cum am spus, într-unul din adîncile canaluri dintre insulele Paranei, pe cînd se înnopta, apăru deodată una din aceste păsări cu ciocul-foarfece. Apa era cu totul liniștită și din ea săreau mulțime de peștișori. Pasărea se mișcă multă vreme în rasul apei, zburînd sălbatic și neregulat pe strimtul canal, cînd în sus, cînd în jos, pînă ce canalul, atît din pricina nopții care se
lăsase cît și din cauza umbroaselor sălcii plîngătoare, se întunecă de
tot. La Montevideo, am observat că în timpul zilei cîteva mari stoluri
stăteau pe malurile noroioase de la intrarea în port, întocmai ca pe
cîmpiile de iarbă de lîngă Parana ; dar, cum venea seara, își luau zbo
rul spre mare. Din aceste fapte, trag concluzia că Rhynchops pescuiește
mai cu seamă noaptea, timp cînd multe feluri de animale inferioare se
ridică în număr mai mare la suprafața apei. Dl. Lesson afirmă că a
văzut cum aceste păsări deschid scoicile zise Mactra, care zac îngro
pate în nisipul de pe coasta chiliană[9]. Dat fiind ciocul lor slab, cu
mandibula inferioară atît de înaintată, piciorul scurt și aripa lungă, e
foarte puțin probabil ca ele să poată, în chip obișnuit, deschide scoici.

Plutind în jos pe Parana, am observat numai trei alte păsări, ale
căror deprinderi de viață sînt vrednice de pomenit. Una e un mic pes
căruș (Ceryle Americana) ; are o coadă mai lungă decît specia euro

peană, așa că nu poate sta ca aceasta, în poziția ei, țeapănă și dreaptă.
De asemenea, zborul ei, în loc să fie repede și direct, ca mersul unei
săgeți, este leneș și ondulat, cum zboară toate păsările cu ciocul moale.
Ea scoate un sunet ușor, ca și cum s-ar ciocni două pietre mici. A doua
este un mic papagal verde (Conurus murinus), cu pieptul cenușiu, că
ruia îi place să-și clădească cuibul mai ales în arborii înalți de pe in
sule. Cuiburile acestei păsări sînt așezate în mare număr unul lîngă
altul, astfel că formează împreună o masă de bețișoare. Papagalii
aceștia își duc viața în stoluri și fac mare prăpăd prin lanurile de ce
reale. Mi s-a spus că pe lîngă Colonia lumea omorîse 2 500 într-un
singur an. Cea de a treia este o pasăre cu coada despicată și terminată
prin două pene lungi (Tyrannus savana), pe care spaniolii o numesc
coadă-foarfece ; e foarte răspîndită pe lîngă Buenos Aires și de obicei
se așază pe ramurile arborelui ombu, în vecinătatea cîte unei case și
de aici urmărește în zbor insectele din apropiere și apoi se întoarce
în același loc. Ca fel de a zbura și ca înfățișare generală e caricatura
rîndunicii obișnuite. Ea are ușurința de a se întoarce pe loc în aer și
pentru aceasta își deschide și își închide coada, cînd orizontal, adică
lateral, cînd vertical, întocmai ca o pereche de foarfece.

16 octombrie. La cîteva leghe în jos de Rosario, malul de vest al Paranei e un șir de stînci perpendiculare, care se întinde drept
pînă sub San Nicolas ; de aici înainte seamănă mai mult cu un țărm de
mare decît a mal de rîu cu apă dulce. Marele neajuns al priveliștii Pa
ranei este că, din pricina malurilor noroioase, apa acestui rîu e foarte
murdară. Uruguayul, curgînd de-a lungul unui ținut granitic, este mult
mai limpede ; iar acolo unde Parana și Uruguayul se întîlnesc,

formînd
fluviul La Plata, apele negre și roșii se pot deosebi pe o lungă distanță.
Seara, neavînd vînt potrivit, ne oprirăm ca de obicei, iar ziua urmă
toare, deși vîntul se pornise din nou chiar în direcția favorabilă, stă-
pînul corăbiei se dovedi cu totul nepăsător la ideea plecării. El îmi
fusese descris, la Bajada, ca *„hombre muy aflicto"* — om veșnic ghinionist cînd trebuia s-o pornească la drum ; dar 'fără îndoială că primea
toate întîrzierile plecării cu cea mai mare resemnare. Era un spaniol
bătrîn, care își petrecuse mulți ani pe aici. Mărturisea o mare prietenie
pentru englezi, dar stăruia cu încăpățînare în a spune că bătălia de la
Trafalgar fusese cîștigată de fapt de către spanioli și pierdută numai
prin cumpărarea căpeteniilor, precum și că singura acțiune cu adevărat
vitejească fusese făcută de amiralul spaniol. Ceea ce mi s-a părut mai
caracteristic la acest om era faptul de a prefera pe concetățenii săi mai
curînd ca pe cei din urmă trădători, decît ca incapabili sau lași.

18 și 19 octombrie. Continuarăm să navigăm încet în josul
mărețului rîu ; cursul apei nu ne ajuta decît prea puțin. în coborîrea
noastră pe fluviu întîlnirăm foarte puține vase. Lumea de pe aici, fără
nici o părere de rău, pare a nu lua în seamă unul dintre cele mai pre
țioase daruri ale naturii, avînd o cale de comunicație atît de însemnată,
adică un mare rîu pe care corăbiile pot naviga din ținuturile cu climă
temperată, atît de surprinzător de bogate în anumite produse, pe cît sînt
lipsite de altele, pînă în acelea cu climă tropicală și cu un pămînt care,
după cel mai bun judecător, dl. Bonpland, este poate neegalat pe lume
ca fertilitate. Cît de deosebită ar fi fost înfățișarea rîului dacă,

printr-o
împrejurare fericită, coloniști englezi ar fi navigat mai întîi pe La Plata
în sus ! Ce mărețe orașe i-ar fi umplut azi malurile ! Așa cum sînt, aceste
două țări, ca și cum ar fi așezate în părți opuse ale globului, vor rămîne
deosebite pînă la moartea lui Francia, dictatorul Paraguayului. Iar cînd
bătrînul tiran sîngeros va fi plecat în greaua lui judecată din urmă, Pa-
raguayul va fi sfîșiat de revoluții cu atît mai violente, cu cît țara este
mai nefiresc de liniștită acum. Această țară are de învățat, ca toate cele
lalte state ale Americii de Sud, că nici o republică nu poate dăinui, atîta
vreme cît nu există o grupare de oameni pătrunși de principiile dreptății
și ale onoarei[10].

20 octombrie. Atingînd gurile Paranei, cum eram foarte ne
răbdător să ajung la Buenos Aires, am mers pe țărm pînă la Las
Conchas, cu gîndul de a face drumul mai departe călare. Dar n-apucai
să debarc de-a binelea, că și observai, spre uimirea mea, că eram ca și
prizonier. Din cauza izbucnirii unei revoluții violente, toate porturile
fuseseră supuse regimului de embargo. La vasul meu nu mai puteam să
mă întorc, iar cît privește să merg pe uscat pînă la Buenos Aires nici
vorbă nu mai putea fi. După o lungă convorbire cu comandantul, căpătai
îngăduința să merg a doua zi la generalul Rolor, care avea sub ordinele
sale divizia de rebeli din această parte a capitalei. Dimineața, mă dusei
călare la tabără. Atît generalul, ofițerii cît și soldații mi se părură niște
ticăloși fără pereche și nu numai mi se părură, ci cred că și erau așa în
adevăr. Generalul, chiar cu o seară mai înainte, se dusese de bună voie
la guvernator și, cu mîna pe inimă, își dăduse cuvîntul de onoare că,

întrucît îl privește pe el, va rămîne credincios pînă la urmă. Generalul
îmi spuse că'orașul capitală se afla în stare de blocadă riguroasă și că
tot ceea ce putea face el era să-mi dea un bilet de liberă trecere la co-
mandantul-șef al rebelilor din Quilmes. Urma deci să facem un mare în
conjur împrejurul capitalei ; cu nespusă bătaie de cap făcurăm rost de cai. .Am fost primit la tabăra respectivă cu toată politețea, dar mi se
spuse că era cu neputință să mi se dea îngăduința de a intra în capitală.
Eu însă eram peste măsură de nerăbdător să fiu acolo, deoarece credeam
că vasul „Beagle" avea să plece mai curînd. în timpul convorbirii pome
nii de bunătatea îndatoritoare a generalului Rosas față de mine, pe cînd
mă aflam la Colorado : nici chiar vraja n-ar fi putut schimba situația mai
degrabă decît această aluzie. Mi se spuse pe loc că ei nu-mi pot da un
pașaport, dar, dacă mă hotărăsc să-mi las călăuzul și caii, aș putea trece
de santinelele lor. Eram prea bucuros să primesc propunerea și mi se
dădu un ofițer care să ia măsurile necesare spre a nu fi oprit la pod.
Drumul pe distanță de o leghe era cu totul pustiu. întîlnii un grup de
soldați, care fură mulțumiți să se uite cu gravitate la un pașaport vechi ;
iar în cele din urmă eu însumi mă simții mulțumit, aflîndu-mă în capitală.

Această revoluție izbucnise și se ducea pe niște pretexte oarecare
de nemulțumire ; dar intr-un stat care, în nouă luni (din februarie și pînă
în octombrie, 1820) s-au schimbat cincisprezece guverne, deși după
constituție fiecare guvernator era ales pe trei ani, ar fi în adevăr lipsit
de rațiune să ne întrebăm asupra pretextelor revoluției. în cazul de față,
o mînă de oameni, șaptezeci de inși, fiind devotați lui Rosas, se arătară
dezgustați de guvernatorul Balcarce și părăsiră capitala, iar

la strigătul
de „Rosas" țara întreagă a pus mîna pe arme. Apoi, s-a blocat capitala
nemaiîngăduindu-se să primească nici un fel de provizii, vite sau cai;
pe lîngă aceasta, mici hărțuieli aveau ca rezultat cîțiva morți zilnic. Cei
dinafară, adică oamenii lui Rosas, știau bine că, oprind aducerea cărnii,
vor învinge fără îndoială. Se poate ca generalul Rosas să nu fi știut ni
mic de răscoală ; dar e limpede că oricum, consimțea Ia acțiunea și pla
nurile partidului său. Cu un an mai înainte fusese ales guvernator, dar
el nu primise însărcinarea, deoarece *Sala* (camera deputaților) nu îi
acorda și puteri extraordinare. Din această cauză, partidul său făcuse
cunoscut că nici un alt guvernator nu va putea funcționa în locul lui..
Lupta se purta deschis din amîndouă părțile, așteptîndu-se părerea lui
Rosas. La cîteva zile după ce plecarăm noi din Buenos Aires, sosi o notă
prin care generalul dezaproba tulburarea liniștii în țară, dar în același
timp arăta și că partida dinafara orașului era îndreptățită în acțiunea ei.
Pe simplul fapt al primirii acestei note, guvernatorul, miniștrii și o parte
dintre militari, în număr de cîteva sute, fugiră din capitală. Rebelii își
și făcură intrarea, aleseră pe noul guvernator și, pentru serviciile aduse
cauzei, 5500 de oameni își primiră solda. Era limpede că toate aceste în-
tîmplări aveau să facă în cele din urmă din Rosas un dictator : titlul de
rege nu plăcea de loc lumii republicilor de pe aici ca și de pretutindeni.
După ce am plecat din America de Sud, am aflat că Rosas fusese ales
guvernator cu puteri depline pe o perioadă cu totul împotriva prevederi
lor constituției republicii.

CAPITOLUL VIII

BANDA ORIENTAL ȘI PATA GONIA

Excursie la Colonia del Sacramento — Prețul unei estancia — Vite, felul de a le număra — O rasă ciudată de boi — Pietricele perforate — Cîini ciobănești — Domesticirea cailor și călăritul la gauchos — Firea locuitorilor — La Plata — — Stoluri de fluturi — Păianjeni aeronauți — Fosforescența mării — Porto Deseado — Guanaco — Portul San Julian — Geologia Patagoniei — Un animal gigantic fosil — Tipuri constante de organizare — Schimbarea faunei Americii — Cauzele extincției.

Întîrziind aproape două sâptămîni în capitală, eram bucuros să scap pe bordul unui vaporaș, care pleca la Montevideo. Orice oraș în stare de blocadă nu poate fi decît neplăcut ca oraș de locuit ; în cazul nostru, peste toate, se mai adaugă și teama de hoți. Cei mai de temut erau chiar santinelele, care, avînd anume însărcinări și fiind înarmate, jefuiau lumea cu o autoritate pe care alții n-o puteau imita.

Traversarea fu lungă și plictisitoare. La Plata pare pe hartă un estuar măreț, dar de fapt e un lucru destul de trist. O întindere de apă tulbure nu poate avea nici măreție și nici frumusețe. La un anumit timp

al zilei, amîndouă țărmurile, fiind extrem de joase, abia pot fi deosebite
de pe bord. Ajungînd la Montevideo, aflai că „Beagle" cîtva timp nu va
porni încă, așa că mă pregătii de o mică excursie în această parte a Ban
dei Oriental. Tot ceea ce am spus despre împrejurimile de la Maldonado
xămînd în picioare pentru Montevideo ; dar pămîntul, cu singura excep
ție a Muntelui Verde, înalt de 450 picioare, de unde vine numele orașu
lui, este cu mult mai plan. Puține porțiuni din cîmpia cu iarbă învălurită
sînt îngrădite ; numai pe lîngă oraș se văd cîteva îngrădiri pe care, în
chip de gard viu, cresc agave, cactuși și mărar.

14 noiembrie. Am părăsit Montevideo după-amiază, cu gîn-
dul să merg la Colonia del Sacramento — pe malul de nord al La Platei,
față în față cu Buenos Aires de pe celălalt mal — iar de aici, urmînd
albia Uruguayului în sus, să ajung în satul Mercedes de pe Rio Negro
(nume al mai multor rîuri în America de Sud), apoi, din acest sat, să mă
întorc direct la Montevideo. Ne-am culcat peste noapte la Canelones, în
casa călăuzului meu. Dimineața m-am sculat devreme, cu speranța că
vom putea străbate călare o bună distanță ; dar zadarnic am încercat,
fiindcă toate rîurile se revărsaseră. Am trecut cu barca rîurile Canelo-

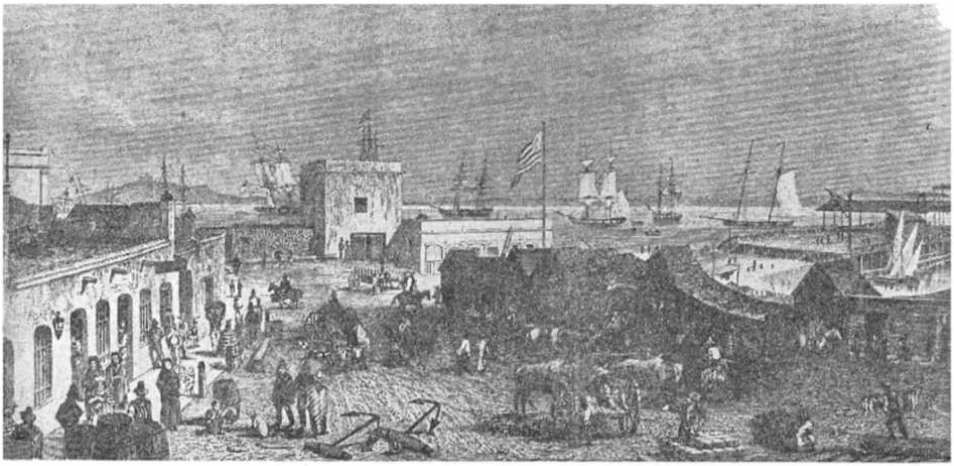

Montevideo (vama). *Gravură de O. Earle.*

nes, Santa Lucia și San Jose, pierzînd astfel mult timp. într-o excur
de mai înainte traversasem Santa Lucia aproape de gurile lui
fusesem
mirat observînd cît de ușor treceau caii o apă lată de cel puțin șa
sute
de yarzi, deși neînvățați să înoate. Vorbind despre acest lucru
Monte
video, mi s-a spus că odată, scufundîndu-se în La Plata un vas pe car
se aflau niște saltimbanci cu caii lor, un cal înotase șapte mile pînă s
atingă țărmul. în timpul zilei, m-a amuzat dibăcia cu care un gaucho
cea să înoate un cal nărăvaș ; despuindu-se și sărind în spatele calulu
a mers călare prin apă pînă nu i s-a mai văzut decît trunchiul corpulu
apoi, lăsîndu-se să alunece pe crupă, s-a apucat strîns de coada lui și
de cîte ori calul se întorcea înapoi, îl speria stropindu-1 cu apă în och
Cînd calul atinse fundul apei aproape de malul celălalt, călărețul se
trase din nou sus și, înainte de a ieși la mal, se așează temeinic pe cal
cu frîul în mînă. E un spectacol minunat să vezi un om g<51 pe un ca
fără șa ; nici nu mi-aș fi închipuit cît de minunat se potriveau cele do
animale. Coada calului e o atîrnătoare de mare folos : dimpreună cu
încă patru inși, am trecut o dată un rîu într-o barcă trasă în același fe
ca acel gaucho. Cel mai bun mijloc ca un om și un cal să traverseze o
apă este ca omul să se apuce strîns, cu o mînă, de oblîncul șeii sau d
coamă, iar cu cealaltă mînă să înoate și el.

A doua zi o petrecurăm dormind și stînd la poșta din Cufre. Sea
sosi poștașul. întîrziase cu o zi, fiindcă Rio Rosario se
revărsase. Întîrzierea lui nu însemna însă mare lucru,
deoarece, deși străbătuse

cîteva mari orașe din Banda Oriental, n-avea asupra lui decît două
scrisori ! Priveliștea, văzută din casa unde locuiam, era plăcută : un șes verde vălurit, iar în depărtare, din loc în loc, luciul La Platei. Băgai de seamă că priveam ținutul acesta cu alți ochi decît la început. îmi amin-

tesc că sosind, mi se păruse cu totul șes ; dar acum, după ce galopasem
prin pampas, mă întrebam ce anume mă făcuse să-i spun șes. Ținutul era
de fapt vălurit și valurile acestea de pămînt nu doar că ar fi fost în sine
cu adevărat mari, dar, în comparație cu cîmpiile de la Santa Fe, păreau
adevărați munți. Din pricina văilor dintre valurile de pămînt, existau
mulțime de pîraie, în timp ce iarba era verde și luxuriantă.

17 noiembrie. Am trecut Rosario, care era adînc și repede.
Străbătînd satul Colla, pe la amiază sosirăm la Colonia del Sacramento.
Făcusem douăzeci de leghe printr-un ținut acoperit cu iarbă frumoasă,
dar destul de sărac în vite și locuitori. Am fost poftit să dorm la Colo
nia, pentru ca a doua zi să însoțesc pe un domn la estancia lui, unde se
aflau niște roce calcaroase. Orașul era clădit pe un promontoriu de
piatră cam în același fel ca Montevideo. Era întărit puternic, dar atît
întăriturile cît și orașul însuși suferiseră mult de pe urma războiului
brazilian[2]. Orașul e foarte vechi. Străzile întortocheate și crîngurile
împrejmuitoare de portocali și piersici îi dădeau oarecare farmec. Bi
serica era o ruină ciudată ; fusese întrebuințată ca magazie pentru
pulberea de pușcă și lovită de trăsnet într-una din acele zeci de mii de
furtuni de pe Rio Plata. Două treimi din clădire fuseseră ' dărîmate de
explozie pînă în temelii, iar restul nu mai era decît un monument de
surpături ciudate, mărturie a puterilor împreunate ale trăsnetului și
pulberei de pușcă. Seara, mă șuii pe zidurile, jumătate surpate, ale
orașului, care fusese cel mai însemnat loc de luptă în războiul cu Bra

zilia. Războiul acesta păgubise țara, nu atît ca urmări imediate, cît ca
origine a numirii unei mari mulțimi de generali și ofițeri de toate gra
dele. în provinciile unite ale La Platei existau mai mulți generali, deși
neplătiți, decît în Regatul Unit al Marei Britanii. Acești domni se învă
țaseră cu puterea care, continuînd să le placă, îi făcea să nu se dea în
dărăt de la nici o harță. Așa că erau destui dintre ei gata oricînd să
găsească pricină regimului și să răstoarne un guvern care niciodată
nu-și făurise o bază solidă. Cu toate acestea, am băgat de seamă, atît
aici cît și în alte părți, că toată lumea manifesta un mare interes la ale
gerea președintelui ; și faptul acesta mi se pare un semn bun în ceea ce
privește prosperitatea acestei țărișoare. Populația nu cerea cine știe ce
pregătire de la reprezentanții ei ; am auzit pe unii vorbind despre me
ritele reprezentanților Coloniei : ei ziceau că „deși nu sînt oameni de
afaceri, totuși știu toți să se iscălească", ceea ce pentru ei părea că
poate să satisfacă pe orice om de bun simț.

18 noiembrie. Dimpreună cu gazda, am mers călare la estancia lui, de pe Arroyo de San Juan. Spre seară, am tlat o raită călări împrejurul proprietății, care cuprindea 2,5 leghe pătrate
într-un așa-zis rincon[3], adică avînd o margine care dă în La Plata,
iar celelalte fiind apărate de două torente de netrecut. Era acolo
un port minunat pentru vase mici și numeroase pădurici care erau
exploatate ca lemn de foc pentru Buenos Aires. Am fost curios să aflu prețul unei atît de complete estancia, care avea 3000 de vite, pu
tînd însă hrăni de trei sau patru ori pe atît ; avea 800 de iepe, 150 de

cai domesticiți și 600 de oi *; avea* din belșug apă și piatră de var, o casă
de bîrne, corrale (țarcuri) minunate și o livadă de piersici. Pentru toate
acestea i se propusese suma de 2000 de lire, dar dorea numai cu 500 de
lire mai mult: probabil că avea s-o vîndă chiar sub acest preț. Cea mai
mare bătaie de cap la o estancia era ducerea vitelor de două ori pe săp-
tămînă într-un anumit loc central pentru îmblînzire și numărătoare.
Fiind vorba de zece sau cincisprezece mii de capete de vite, numără
toarea se poate crede că nu ș chiar ușoară. Socoteala se făcea pe prin
cipiul că vitele se grupează totdeauna în cirezi mai mici, între patru
zeci pînă la o sută de capete. Fiecare asemenea cireadă se recunoștea
după cîteva animale însemnate caracteristic, care făceau parte din ea,
numărul cunoscîndu-i-se de mai înainte, așa că, dacă cumva se pierdea
din zece mii o vită, faptul se băga de seamă prin lipsa ei din tropilla
(cireada) respectivă. Noaptea, pe. timp de furtună, vitele se strîngeau
toate la un loc și se amestecau ; dar dimineața, tropillas se refăceau,
încît fiecare animal își recunoștea, din zece mii, tovarășul.

Am dat de două ori, în această provincie, peste niște tauri dintr-un neam foarte ciudat, care se numesc niăta. După înfățișare, sînt față de celelalte vite ceea ce sînt buldogii sau mopșii față de ceilalți cîini. Cu fruntea foarte scurtă și lată, cu nările răsfrînte și buza de deasupra trasă mult înapoi, falca de jos le iese înainte, fiind mai lungă decît cea de sus și avînd o încovoiere corespunzătoare în sus, ceea ce face ca totdeauna să li se vadă dinții. Nările larg deschise le sînt așe-zate parcă sus pe nas, iar ochii stau bulbucați. în mers, își poartă capul jos, avînd un greabăn scurt, iar picioarele dinapoi par mai lungi de obicei decît cele din față. Dinții goi, capul mic și nările răsfrînte le dau un aer de neînchipuit de caraghioasă încredere în sine și de sfidare.

Prin bunătatea prietenului meu căpitanul Sulivan, din Flota Regală, mi-am procurat după întoarcere scheletul unui cap, care acum se află depus la Colegiul

Chirurgilor‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡. Don F. Muniz din Lujan, foarte îndatoritor, a strîns pentru mine toate informațiile, pe care le-a găsit, în privința acestei rase. Din însemnările sale reiese că, acum cam optzeci-nouăzeci de ani, animalele acestea erau atît de rare, încît la Buenos Aires se țineau ca un fel de curiozități. Toată lumea crede că apăruseră la indienii din sudul La Platei, devenind cu timpul taurii cei mai răspîndiți ai regiunii. Chiar pînă în zilele noastre, specimenele crescute în împrejurimile La Platei își vădesc originea mai sălbatică prin firea lor mai primejdioasă decît a vitelor de rînd, precum și prin faptul că vaca
niata leapădă cu ușurință vițelul, dacă e gonită de prea multe ori sau
speriată. D-rul Falconer m-a informat asupra faptului curios că aproape
aceeafi conformație anormală§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ a rasei niata caracteriza și marele rumegător dispărut al Indiei, numit Sivatherium. Rasa e foarte stabilă :
vaca și taurul niata dau naștere totdeauna unui vițel niata. Un taur
niata cu o vacă obișnuită sau încrucișarea inversă produce descendenți
cu caracter intermediar, trăsăturile niata fiind însă puternic pronun
țate : după părerea lui senor Muniz, acest fapt arată limpede că, împo
triva credinței tuturor agricultorilor, vaca niata încrucișată cu un taur
obișnuit își transmite caracterele mai puternic decît taurul niata în
crucișat cu o vacă obișnuită. Dacă iarba pășunilor e destul de înaltă,
niata paște, apucînd iarba între limbă și cerul gurii întocmai ca vitele
de rînd ; dar în timpul marilor secete, cînd pier atît de multe animale,
rasa niata suferă de un mare neajuns față de celelalte vite, putîndu-se
chiar stinge dacă e lăsată la voia întîmplării. Animalele obișnuite, cum
e calul, sînt în stare să-și. ducă viața, rupînd cu buzele

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ Dl. Waterhouse a redactat o descriere a acestui cap, pe care sper că o va publica în vreo revistă.

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ La crap ca și la crocodilul Gangelui s-a observat aproape aceeași conformație anormală, dar nu știu dacă e vorba de ceva ereditar : Histoire des Anomalies de dl. Isid. Geoffroy St. Hilaire, voi. I, p. 244.

ramurile crude
din copaci și de pe trestii, ceea ce niata nu izbutește să facă, deoarece
buzele lor nu se pot împreuna, astfel încît ele mor de foame mai re
pede decît vitele obișnuite. Faptul acesta e un exemplu izbitor al pu
ținelor noastre cunoștințe despre cauzele care, fiind în legătură cu
deprinderile de viață ale animalelor, hotărăsc raritatea sau dispariția
unei specii, mai cu seamă cînd aceste cauze se întîmplă să apară la
răstimpuri considerabile.[4]

19 noiembrie. După trecerea văii Las Vacas, am dormit în
casa unui nord-american, care lucra la un cuptor de var pe Arroyo de
las Vivoras. Dimineața, ne-am dus călare pînă la un cap de pe malurile
rîului, un fel de intrînd al uscatului, numit Punta Gorda. Pe drum, în
cercarăm să găsim un jaguar. Erau o mulțime de urme proaspete și
cercetarăm de asemenea copacii pe tulpina cărora se zice că jaguarii
își ascut ghearele ; dar nu izbutirăm să stîrnim niciunul. De la locul
unde ne găseam, rîul Uruguay se înfățișa vederii noastre cu un volum
impunător de apă. Limpezimea și repeziciunea curgerii erau cu mult
mai mari decît la rîul vecin — Parana. Pe țărmul opus, cîteva ramificații
ale Paranei se vărsau în Uruguay. Cum soarele sta să apună, culorile
deosebite ale apelor din cele două rîuri se puteau vedea limpede.

Spre seară, pornirăm mai departe spre Mercedes de pe Rio Negro.
Cerurăm voie să dormim, peste noapte la o estancia, unde ajunsesem
întîmplător. Era o proprietate foarte mare — de zece leghe pătrate —
iar proprietarul era unul dintre cei mai mari stăpînitori de pămînturi
din țară. Dar n-o gospodărea el, ci nepotul lui, care se afla aci dim

preună cu un căpitan, fugit mai deunăzi din Buenos Aires. Dată fiind
situația lor, convorbirea cu ei fu oarecum amuzantă. Se arătară, ca mai
toți de pe aici, uimiți peste măsură, auzind că pămîntul e rotund și
aproape nu le veni să creadă că, găurind pămîntul din ce în ce mai
adînc, am putea ieși pe partea cealaltă. Totuși, auziseră de o țară, unde
șase luni era ziuă și șase noapte, cu locuitori foarte înalți și subțiratici !
Dar curiozitatea lor era să afle cîte ceva despre prețul cailor și vitelor
din Anglia, precum și despre starea lor. Auzind că noi nu prindem ani
malele cu lassoul, se grăbiră să spună: ,,Ah, atunci întrebuințați numai
(bolasurile" ; ideea de țarc, așadar, le era cu totul necunoscută. în cele
din urmă, căpitanul spuse că ar dori să-mi pună o întrebare și ar fi foarte îndatorat dacă i-aș răspunde cît mai deschis. Tremuram de teamă
ca întrebarea să nu fie cumva prea științifică. Dar nu, era numai :
„Dacă doamnele din Buenos Aires nu sînt în adevăr cele mai drăguțe
doamne din lume?" I-am răspuns ca un renegat : „Fără îndoială că da".
El însă adăugă : „Mai am o întrebare : doamnele din orice altă parte a
lumii poartă piepteni tot așa de mari ?" L-am asigurat demn că nu. Și
cu toții rămaseră încîntați de răspuns. Căpitanul exclamă : „Iată deci !
Asta ne-o spune un om care a văzut jumătate din lumea largă ; totdeă
una am bănuit noi că așa este, dar acum sîntem siguri". Excelenta mea
judecată asupra pieptenilor și a frumuseții femeiești îmi înlesni primi
rea cea mai ospitalieră : căpitanul mă sili să mă culc în patul lui, el
urmînd să doarmă în recado.

21 noiembrie. Am plecat în răsăritul soarelui, mergînd că
lare toată ziua. Natura geologică a locurilor era deosebită de aceea a

restului provinciei, semănînd mult cu cea din pampas. Așa că pretutin
deni se vedeau desișuri fără margini, atît de scaieți, cît și de mărăci-
nișuri (Cynara) ; de fapt, ținutul întreg poate fi numit un mare desiș de
plante cu ghimpi. Cele două specii de plante nu cresc la un loc, ci fie
care formează pilcuri de plante asemănătoare. Mărăcinele Cynara este
numai cît calul de înalt, în timp ce scaietele de pampas adesea întrece
ca înălțime creștetul călărețului. Nici nu poate fi vorba să te abați mă
car un pas de la drum, drumul însuși fiind în parte, cîteodată chiar în
întregime, înfundat. Pășune, bineînțeles, nu există. Dacă vitele sau caii
pătrund în aceste tarlale, pentru o bună bucată de vreme se pierd de-a
binelea. Prin urmare, încercarea de a porni cu cirezile în acest anotimp
e foarte primejdioasă, pentru că, dacă vitele sînt învățate să dea piept
cu hățișurile de scaieți, se năpustesc în ele și nimeni nu le mai vede.
Prin părțile acestea sînt foarte puține estancii statornicite în vecină
tatea văilor umede, unde din fericire plantele înăbușitoare, despre care
e vorba, nu pot crește. Căzînd noaptea mai înainte de a ajunge la capă
tul călătoriei noastre, dormirăm într-o colibă sărăcăcioasă a unor foarte
sărmani oameni. Politețea fără margini a gazdelor, deși mai mult for
mală, dată fiind viața lor de lipsuri, era încîntătoare.

22 noiembrie. Am sosit la o estancia, pe Berquelo, aparți-
nînd unui englez foarte primitor, pentru care aveam o scrisoare de
recomandație de la prietenul meu dl. Lumb. Am stat aici trei zile. într-o
dimineață mersei călare dimpreună cu gazda mea pînă la Sierra del
Pedro Flaco, aproape douăzeci de mile în sus pe Rio Negro. Mai tot
ținutul era acoperit cu o iarbă bună, deși cam aspră, care se

înălța
pînă la burta cailor; și totuși, pe multe leghe pătrate nu se ve
dea nici un cap de vită. Provincia Banda Oriental, dacă ar fi bine popu
lată cu vite, ar putea hrăni un număr uimitor de animale. în prezent,
exportul anual de piei din Montevideo se ridică la trei sute de mii, con
sumul intern fiind în același timp, din pricina risipei, considerabil. Un
estanciero îmi spunea că, trebuind adeseori să trimită cirezi imense
către un loc cu sare, pînă unde era drum foarte lung, multe vite obo
seau de atîta cale, fiind din această cauză mai totdeauna ucise și-

jupuite pe loc ; dar că niciodată nu putuse convinge pe gauchos să și mănînce din ele, așa că în fiecare seară, pentru cina lor, își înjunghiau cîte o vită în putere ! Priveliștea rîului Negro dinspre Sierra era mai pitorească decît oricare alta din această provincie. Rîul lat, adînc și repede, se încolăcea la poalele cîte unei stînci prăpăstioase, ambele ma luri, de-a lungul albiei șerpuite, fiind două benzi de zăvoaie, iar dincolo de ele, într-o parte și alta, pînă în zare, vălurea cîmpia ierboasă.

Prin părțile acestea, mi s-a vorbit de mai multe ori despre Sierra de las Cuentas, o colină situată la mai multe mile spre nord. Numele ei însemnează colina mătăniilor. Am aflat că se găsesc acolo mulțime de pietricele rotunde multicolore, fiecare avînd o găurice cilindrică. Altă dată, indienii obișnuiau să le adune ca să facă șiraguri de mărgele său brățări — gust care, trebuie să observ, este atît al tuturor neamuri lor de oameni sălbatici, cît și al celor mai civilizați. Nu prea știam ce anume să înțeleg din povestea acestor pietricele, dar, vorbind odată cu d-rul Andrew Smith, la Capul Bunei Speranțe, mi-a spus că își amintea că el însuși a găsit, pe coasta de sud-est a Africii, cam la o sută de mile spre est de rîul Saint Johns [5], unele cristale de cuarț cu muchiile roase din cauza uzurii și amestecate cu pietriș de mare. Fiecare cristal avea cam o jumătate de inch în diametru, iar ca lungime pînă la un inch și jumătate. Roșii sau albicioase la culoare, cele mai multe erau străbătute de la un cap la altul de un mic canal perfect cilindric, prin care ușor se putea trece un fir de ață mai groasă sau un fir mai subțire de catgut.

Băștinașii cunoșteau foarte bine cristalele de această formă, de vreme

ce făceau din ele podoabe femeiești. Am menționat acest fapt, pentru
că, deși pînă acum nu se cunoaște nici un alt corp cristalizat în forma
arătată, ar putea conduce cîndva pe vreun călător să cerceteze adevă
rata natură a pietricelelor de acest fel.

La estancia, unde mă aflam, am făcut oarecare haz de cîinii-cio-
bani, pe care i-am văzut și despre care mi s-a vorbit**********. E ceva cu totul
obișnuit, călărind prin împrejurimi, să întîlnești mari turme de oi, păzite
de unul sau doi cîini, la cîteva mile depărtare de orice casă sau om.
M-am mirat deseori cum de s-a putut lega atîta prietenie între cîini și
oi. Metoda de educație constă în a despărți cățeii de cățea chiar din
primele zile și a-i obișnui cu tovarășele lor viitoare. Se ține o oaie
pentru ca mica făptură să poată suge de trei sau patru ori pe zi și i se
face un culcuș de lînă în țarcul oilor, luîndu-i-se orice putință de a sta
cu alți cîini sau cu cățeii de la aceeași femelă la un loc. Dar, mai cu
seamă, cățelul trebuie castrat din timp ca să nu poată avea, cînd crește,
nici o pornire comună cu ceilalți cîini. Datorită acestui fel de educație,
un asemenea cățel nu-și va părăsi niciodată turma și, întocmai cum alți.
cîini își apără stăpînul-om, el își va apăra oile. Felul cum cîinele, vă-
zînd pe cineva că se apropie de turmă, sare înainte și latră, iar oile se
îngrămădesc în spatele lui ca și cum el ar fi berbecul cel mai în vîrstă,. nu e lipsit de haz. Cîinii învață de asemenea ușor să aducă turma
acasă, la un anumit ceas al serii. Un singur năravi, plin de neajunsuri,
au ei cîtă vreme sînt puiendri : doresc prea adesea să se joace cu oile
și cîteodată, nemaiținînd seama decît de plăcerea lor, le

********** Dl. d'Orbigny a făcut despre acești cîini o descriere aproape asemănătoare, vel. I, p. 175.

fugăresc în
chipul cel mai neîndurător.

Cîinele-cioban vine în fiecare zi acasă după carnea cu care e
obișnuit să se hrănească, dar, de îndată ce i se dă, fuge cu coada între
picioare, ca și cum s-ar rușina de el însuși. In asemenea împrejurări
cîinii de casă sînt foarte asupritori : cu mic, cu mare ei atacă și urmă
resc pe străin. Acesta însă, chiar în clipa cînd ajunge din nou la turma
lui, se întoarce pe loc și începe să latre, iar cîinii de casă, cu toții, fac
la repezeală calea întoarsă. în același fel, prea rareori se întîmplă ca
haitele de cîini sălbatici (unii spun că niciodată) să îndrăznească să
atace vreo turmă păzită chiar de un singur asemenea cioban credincios.
Totul mi se pare a fi un exemplu curios de maleabilitate a înclinațiilor
la cîini. Fie sălbatic, fie dresat, oricum, cîinele e totdeauna stăpînit de
respect sau teamă față de făpturile cu instinct gregar. In adevăr, e greu
de înțeles pentru ce cîinii sălbatici sînt puși pe fugă de cîte un singur
cîine-cioban cu turma lui, dacă în mod confuz ei n-ar socoti că asociația,
cu ființe asemănătoare sau nu, e producătoare de putere. F. Cuvier a
făcut observația că toate animalele ușor domesticite socotesc pe om ca
membru al propriei lor societăți, satisfăcîndu-și astfel instinctul lor de
asociere. în cazul de mai sus, cîinele-cioban se ține frate bun cu toate
oile pe care le păzește și astfel cîștigă încredere[1] în sine ; iar cîinii săl
batici, deși știu bine că oile nu sînt cîini și că deci sînt bune de mîncat,
văzîndu-le în turmă în frunte cu un cîine-cioban, consimt întrucîtva să le
creadă oarecum cîini.

Intr-o seară veni un „domidor" (îmblînzitor de cai) să domesti
cească niște cîrlani sălbatici. Vreau să descriu măsurile

pregătitoare ale
unei astfel de operații, fiindcă, după cîte știu, nici un alt călător nu s-a
oprit asupra lor pînă acum. Se bagă o herghelie de cai sălbatici, tineri,
în corral, adică într-o împrejmuire de pari, a cărei poartă e închisă. Să
presupunem că un singur om trebuie să prindă și să încalece un cal,
căruia nu i s-a pus încă frîul și șaua. Numai un gaucho poate face o
ispravă atît de îndrăzneață. Așadar, uri gaucho își alege un cîrlan în
putere și, alergîndu-1 în cerc pe lingă parii țarcului, aruncă lassoul în așa
fel ca să-i prindă amîndouă picioarele din față. Pe loc, calul se rostogo
lește la pămînt, izbindu-se puternic și, în timp ce se zbate pe jos, gaucho,
ținînd lassoul strîns, îi dă ocol o dată și, prinzîndu-i astfel unul din
picioarele dinapoi, chiar de sub chișiță, i-1 trage lîngă cele din față, pen
tru ca apoi, strîngînd ochiul lassoului, să lege toate trei picioarele la un
loc. Așezîndu-se atunci pe gîtul calului, îi pune în gură, pe falca infe
rioară. un frîu zdravăn, deși fără zăbală, frîu care constă dintr-o curea
îngustă, trecută mai întîi prin inelele hățului și apoi înfășurată strîns de
mai multe ori peste falca de jos, cu limbă cu tot. După aceasta, îi leagă
bine numai picioarele dinainte cu o curea țeapănă, căreia, ca s-o țină
strîns, îi face un nod lunecător. Simțind că lassoul' care îi împreuna
piciorul dinapoi, cu cele din față slăbește, calul cu oarecare greutate se ridică. în mîini cu frîul pus pe falca de jos, gaucho conduce calul afară
din corral. Dacă întîmplător se mai află pe acolo un al doilea om (altfel
treaba e cu mult mai grea), acesta îl ține de cap, în timp ce primul pune
pătura, apoi șaua, și strînge totul în chingi. Cît ține înșeuarea, calul, de
groaza de a se simți legat astfel peste mijloc, se trîntește de cîteva oii

la pămînt și nu se mai scoală decît dacă este lovit. în cele din urmă,
după ce i s-a pus șaua, bietul animal, alb de spumă și nădușit, abia mai
poate răsufla de spaimă. Îmblînzitorul se pregătește acum să încalece,
punînd cu putere piciorul în scară, avînd grijă însă ca nu cumva calul
să-și piardă echilibrul ,• iar în clipa cînd își aruncă celălalt picior peste
spinarea animalului, trage de cureaua cu nod lunecător, de la picioarele
din față și astfel animalul devine liber. Unii „domidori" desfac nodul
chiar cînd calul a căzut la pămînt și, stînd în șa, îl lasă să se scoale cu
el călare. Calul, nebun de groază, sare de cîteva ori în sus cu o violență
de neînchipuit și apoi o rupe la goană ; și. numai după ce îl simte istovit
cu totul, călărețul îl aduce înapoi, cu multă răbdare, la corral ; aici, abu
rind fierbinte și abia mai răsuflînd, bietul cal e lăsat liber. Aceia care, în
loc s-o ia la goană, se încăpățînează să se trîntească de pămînt, sînt cu
mult mai nărăvași și de aceea cei mai greu de stăpînit. Mijlocul de a-i
domestici pe aceștia este înfiorător de aspru, așa că după două-trei în
cercări sînt îmblînziți și ei. Cu toate acestea, niciunul nu se călărește
punîndu-i-se zăbală de fier cu inele, decît după cîteva săptămîni, deoa
rece animalul trebuie să învețe a asocia voința călărețului cu senzația
frîului mai înainte de a se folosi frîul cel mai. strașnic.

Sînt atîția cai prin partea locului, încît omenia și interesul nu prea
merg împreună și bănuiesc că de aceea omenia abia se cunoaște. într-o
zi, călărind prin pampas dimpreună cu un estanciero foarte cumsecade,
calul rțieu, obosind, rămase în urmă. De cîteva ori auzii pe însoțitorul
meu strigîndu-mi să-l înțep cu pintenii. Spunîndu-i a dojană că ar fi fost
păcat, deoarece calul era istovit de puteri, el îmi strigă : „Cum nu ? Dă-i

cu pintenii, nu uita că e calul *meu* /" Cu oarecare greutate l-am făcut să
priceapă că, dacă nu întrebuințam pintenii, nu făceam asta gîndindu-mă
la el, ci la calul însuși. Privindu-mă cu mare uimire, el exclamă : *„Ah.
don Carlos, que cosa* /"†††††††††††††††††††††††††††† Era limpede că niciodată nu-i trecuse prin cap
o asemenea idee.

Gauchos sînt bine cunoscuți ca desăvîrșiți călăreți. Ideea de a fi
trîntiți, orice ar vrea calul să facă, nu le trece niciodată prin minte. Pen
tru ei, măsura bunului călăreț o dă dibăcia de a conduce un cîrlan săl
batic, de a cădea totdeauna în picioare, dacă și calul cade, sau de a izbuti
alte asemenea isprăvi. Despre unul am auzit că punea rămășag să-și. trîn
tească la pămînt calul de douăzeci de ori pe rînd, iar el să se țină în șa
de cel puțin nouăsprezece ori. îmi amintesc că o dată am văzut un
gaucho călare pe un cal foarte nărăvaș, care s-a ridicat de trei ori pe
rînd atît de sus pe picioarele de dinapoi, încît fusese gata să se dea peste
cap. în chip năprasnic. Dar călărețul judecase cu un sînge neobișnuit de
rece cînd trebuia să lunece de pe cal, nici o clipă mai înainte sau după
momentul_potrivit; și de îndată ce calul se sculă iarăși, îi și sărea în spate, pînă ce, în cele din urmă, porniră amîndoi în goană nebună.
Un gaucho niciodată nu arată că își pune în joc puterea musculară.
într-o zi, pe cînd galopam și eu pe lingă unul dintre ei, în mare goană,
mă uitam la el, gîndind în mine însumi : ,,Cu atîta lipsă de grijă se
ține în șa, încît cu siguranță că la cea dintîi sperietură a calului va
trebui să cadă". Dar chiar în acest moment, un struț-mascul sare de
pe cuib drept sub botul calului : cîrlanul smucește în lături ca un cerb,
iar cît despre călăreț tot ceea ce se putea spune era că

---

†††††††††††††††††††††††††††† ..Ah, don Carlos, ce nimicuri !*

tresărise de
spaimă o dată cu calul.

în privința obișnuirii cailor cu frîul, locuitorii din Chile și Peru
•au mult mai multe de făcut decît cei din La Plata, aceasta ca urmare
a naturii mai accidentate a ținutului. în Chile, nici un cal nu se soco
tește perfect dresat, dacă, în plină fugă, nu poate fi silit să stea în ori
șice loc, cum ar fi pe o haină aruncată jos ; sau, de asemenea, dacă
ducîndu-1 în galop asupra unui zid, cabrează și-i zgîrie suprafața cu
copitele. Am văzut un cal înfocat și totuși condus din frîu numai cu
degetul mare și arătătorul ; l-am văzut astfel luînd-o la galop printr-o
curte, apoi învîrtindu-se cu mare repeziciune în jurul unui stîlp de
verandă, dar în așa fel că se învîrtea mereu la aceeași distanță, încît
călărețul putea tot timpul, întinzîndu-și brațul, să atingă stîlpul cu
degetele ; apoi, răsucindu-se deodată prin aer, calul se învîrtea cu
aceeași uimitoare iuțeală în direcția contrară, iar călărețul întindea
brațul celălalt ca să atingă stîlpul de asemenea numai cu degetele.

Un astfel de cal e în adevăr domesticit și deși acest dresaj pare
la prima vedere nefolositor, cu totul altfel stau lucrurile. E vorba nu
mai de perfecționarea unor deprinderi necesare zilnic. Boii, prinși cu
lassoul, cîteodată galopează în cerc de jur împrejur, iar calul, speriin-
du-se de forța cu care e tras, în caz că nu e bine dresat nu știe să se
învîrtească pe loc ca osia unei roți. Așa se face că mulți călăreți au
fost uciși, fiindcă lassoul, înfășurîndu-se o singură dată pe după corpul
călărețului, aproape că îi taie corpul în două, din cauza puterii cu care
trag de el în direcții contrare cele două animale. întrecerile de cai se

fac pe același principiu : cursa nu are ca lungime decît două sau trei
sute de yarzi, ambiția proprietarilor fiind aceea de a avea cai care să
zboare. Caii de curse sînt învățați nu numai să se oprească pe o anu
mită linie, de îndată ce au atins-o cu copitele, dar și să-și grupeze
toate patru picioarele în așa fel, încît de la prima săritură să-
și pună
în activitate musculatura crupelor.

Am auzit în Chile o anecdotă care cred că era adevărată și care
e un exemplu nimerit despre folosul unui animal bine dresat. într-o
zi, un om cumsecade, călărind pe undeva, întîlni alți doi inși, dintre
care unul călărea un cal, pe care omul cumsecade îl recunoscu că era
chiar calul ce i se furase ; și le ceru socoteală. Dar ei răspunseră sco-
țînd săbiile și punîndu-1 pe fugă. Omul, pe calul său iute, gonea înain
tea urmăritorilor, cu cîțiva pași ; trecînd pe lîngă un tufiș des, se roti
împrejurul tufișului și își struni deodată calul pe loc. Urmăritorii se
văzură siliți să-l ocolească și s-o ia înaintea lui. Atunci, năpustindu-se
ca un fulger asupra lor, din spate, acesta își înfipse cuțitul în spinarea unuia, răni pe celălalt, își redobîndi calul de la hoțul pe moarte și apoi
se întoarse acasă. Pentru asemenea isprăvi, un călăreț are nevoie de
două lucruri : o zăbală neîndurătoare, cum aveau mamelucii, zăbală
a cărei putere, deși folosită rareori, caii o cunosc prea bine, și, în al
doilea rînd, o pereche de pinteni mari și bonți, care pot servi fie nu
mai ca îndemn, fie ca unelte de neînchipuit chin. Cu pinteni englezești,
care la cea mai ușoară atingere înțeapă, cred că ar fi cu neputință să se
dreseze caii în felul de mai sus.

Deși o piele de iapă se vinde numai pe cinci dolari-hîrtie, cu alte
cuvinte cam o jumătate de coroană °, totuși, la o estancia de

lîngă
Las Vacas se înjunghie săptămînal, pentru jupuit, un mare număr de
iepe. Pare mai întîi ciudat ca pentru o afacere mai de nimic să se ucidă
iepele ; dar cum, prin aceste părți, omul care domesticește sau încalecă
o iapă se face de rîs, animalele acestea nu se țin decît 'pentru prăsilă.
Singura treabă pentru care am văzut că sînt folosite este treieratul
griului : in acest scop, se așternsnopii într-un loc închis, iar iepele sînt
minate de jur împrejur, peste snopii răspîndiți pe jos. Omul care înjun
ghia iepele la acea estancia de lîngă Las Vacas era vestit pentru înde-
mînarea lui de a arunca lassoul. Aflîndu-se la doisprezece yarzi de
poarta corralului, a pus rămășag că el poate prinde de picioare, rînd pe
rînd, toate animalele ieșite în goană pe lîngă el, fără să-i scape nici-
unul. Altul spunea că poate să intre pe jos în corral, să prindă o iapă,
să-i lege picioarele din față, s-o scoată afară, s-o trîntească la pămînt,
s-o ucidă, s-o jupoaie și să-i întindă pielea între stîlpi la uscat (numai a
întinde pielea între stîlpi e o treabă destul de obositoare), obligîndu-se
să facă toate acestea cu douăzeci și două de animale într-o singură zi.
Și ridica numărul la cincizeci pe zi, dacă ar fi fost vorba numai de ucis
și jupuit. Omul acesta avea, bineînțeles, o îndemînare miraculoasă,
dacă socotea că numai a jupui cincisprezece sau șaisprezece iepe într-o
zi și a le întinde pielea la uscat e o treabă grea.
2 6 noiembrie. Ca să mă înapoiez, am luat-o în linie dreaptă
spre Montevideo. Spunîndu-mi-se că ar fi existînd niște oseminte uriașe
pe lîngă o- fermă de pe rîușorul Sarandis, care se varsă în Rio Negro,
m-am dus acolo călare, însoțit de gazda mea, și am cumpărat cu optspre

zece pence un cap de Toxodon‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡. Capul, cînd a fost găsit, era neatins ;
dar copiii i-au sfărîmat mai mulți dinți cu piatra și apoi l-au întrebuin
țat ca țintă. Din fericire, am găsit îngropat pe malurile rîului Tercero,
cam la o sută optzeci de mile de acest loc, un dinte neatins, care se
potrivea întocmai într-o alveolă a acestui craniu. Rămășițe din același
animal extraordinar am găsit în alte două locuri, ceea ce înseamnă că
pe vremuri el trebuie să fi fost foarte răspîndit. Tot aici am găsit de
asemenea mari părți din armura unui fel de armadillo uriaș, precum și
o parte dintr-un cap mare de Mylodon. Oasele acestui cap sînt atît de
recente, încît, potrivit analizei făcută de dl. T. Reeks, ele conțin încă 7%
materie animală, iar la lampa de spirt ard cu o flacără mică.
Numărul resturilor scheletice cuprinse în marele depozit estuaric din pampas,.
care acoperă stîncile granitice ale Bandei Oriental, trebuie să fie extra
ordinar de mare. Cred că dacă s-ar trage o linie dreaptă prin pampas,
în orice direcție, această linie ar trece prin felurite schelete, sau, în orice
caz. oseminte. Pe lîngă ceea ce am găsit în timpul scurtelor mele
excursii, mi s-a vorbit de multe alte fosile, așa că e limpede de unde pot
veni unele numiri de locuri ca ,,Rîul Animalului" sau „Colina Uriașului".
în alte împrejurări, am auzit despre însușirea miraculoasă a unor anu
mite rîuri de a face ca oasele să se mărească sau, după cum spuneau
unii, despre oase care creșteau cu timpul. După cit îmi pot da seama,
nici un animal n-a pierit, așa cum se credea altădată, chiar în mlaștinile

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ Trebuie să mulțumesc d-lui Keane, în a cărui locuință am stat pe Berquelo,
precum și d-lui Lumb de la Buenos Aires, fiindcă fără ajutorul lor aceste prețioase
fosile n-ar fi ajuns niciodată în Anglia.

sau în albiile rîurilor noroioase ale uscatului de azi, ci osemintele au
fost scoase la iveală de anumite cursuri de apă care au trecut prin depu
nerile subacvatice în care fuseseră îngropate anterior. Putem deci trage
concluzia că întreaga suprafață numită astăzi pampas e un vast mormînt
al acestor gigantice patrupede dispărute.

în ziua de 28 noiembrie, pe la amiază, după două zile și jumătate de drum, sosirăm la Montevideo. Ținutul, pe tot parcursul,
fusese cu totul uniform, unele locuri fiind ceva mai stîncoase și mai
înalte decît acelea de lîngă La Plata. Nu prea departe de Montevideo,
străbăturăm satul Las Pietras, numit astfel din cauza unor mari grămezi
rotunde de sienit. Satul era destul de drăguț. în uniformitatea ținutului,
cîțiva smochini în jurul unui pîlc de case și înălțimea locului (o sută
de picioare deasupra marelui șes înconjurător) erau frumuseți cărora se
cuvenea să li se zică pitorești.

În timpul celor șase luni din urmă, am avut înlesnirea de a cu
noaște cît de cît firea locuitorilor acestor provincii. Gauchos, adică
țăranii, sînt cu totul superiori orășenilor. Gaucho este în chip statornic
foarte îndatoritor, foarte cuviincios și foarte ospitalier : n-am dat peste
nici un caz de grosolănie și inospitalitate. Respectîndu-și țara ca și pe
el însuși, țăranul e modest, dar în același timp isteț și plin de îndrăz
neală. Cu toate acestea, tîlhăriile se țin lanț și se fac mari vărsări de
sîjige, pentru că există obiceiul ca fiecare să poarte cuțit la brîu întot
deauna. E o jale, cît de multe vieți omenești se pierd în certuri de
nimic. La bătaie fiecare ține să însemne chipul adversarului, crestîndu-i
nasul sau ochii, dovadă cicatricele adînci și groaznice de pe obrajii lor.
Furturile sînt urmarea firească a petrecerilor, a băuturii

peste măsură
și trîndăviei neînchipuite. La Mercedes am întrebat pe doi inși de ce nu
munceau. Unul mi-a răspuns, cu mare tristețe, că zilele sînt prea lungi,
iar celălalt că era prea sărac. Orice început de industrie se nimicește
din pricina mulțimii de cai și a risipei de hrană. Și mai cu seamă sînt
prea multe zile de sărbătoare, după cum, de asemenea, prea se crede
că numai lucrul început atunci, cînd luna e în creștere, se termină cu
bine. Aceste două cauze fac să se piardă jumătate din luna de muncă.

Poliția și magistratura aproape că n-au nici un rost. Dacă un om
sărac face omor și e prins, nimerește la închisoare, putînd fi chiar îm
pușcat ; dacă însă e bogat și are prieteni, poate fi foarte liniștit în pri
vința urmărilor. E curios că mai toți locuitorii cumsecade de pe aici

ajută totdeauna pe ucigași să scape ; ei par a crede că oamenii, ca indi
vizi, păcătuiesc nu împotriva poporului întreg, ci a guvernului. De aceea,
călătorii prin aceste părți ale lumii nu se bucură de nici o protecție
legală, în afară de aceea a propriilor arme și numai obiceiul de a le
purta face să nu fie jefuiți mai adesea.

Firea oamenilor din clasele mai educate și mai alese, care locuiesc
în orașe, are, deși într-o măsură mai mică, aceleași calități ca și gauchos,
dar mă tem că e mînjită de numeroase vicii, necunoscute țăranilor. Sen
zualitatea, batjocorirea oricărei religii și venalitatea sînt destul de răs-
pîndite. Mai toți slujbașii publici pot fi mituiți. Șeful poștei vindea el
însuși timbre false. Guvernatorul și primul-ministru unelteau la lumina
zilei cum să prădeze statul. Cînd intră în joc aurul, greu te poți aștepta
la dreptate din partea oricui. Am cunoscut un englez care, ducîndu-se
la ministrul Justiției (mi-a spus că, neștiind cum mergeau treburile de
aici, tremura tot cînd era să intre), i-a zis : „Domnule, am venit să vă
propun două sute de dolari-hîrtie (adică aproape cinci pfunzi sterlingi),
dacă veți aresta pînă la o anumită dată pe cineva care m-a înșelat. Știu
că e împotriva legii, dar avocatul meu (numindu-1) m-a sfătuit să pro
cedez astfel". Ministrul Justiției, surîzînd în semn că primea, i-a mul
țumit și, pînă a doua zi de dimineață, arestarea cerută era fapt împlinit.
Cu această lipsă totală de principii la mulți conducători, cu țara plină
de ofițeri prost plătiți și de aceea turbulenți, poporul speră totuși ca
forma democratică de guvernămînt să ajungă la bun sfîrșit!

Cînd cineva intră pentru prima dată în lumea de pe aici, e izbit
mai cu deosebire de două-trei caracteristici: purtarea politicoasă și

mîndră în toate straturile sociale, gustul minunat de a se îmbrăca al
femeilor și egalitatea claselor de oameni între ele. Pe Rio Colorado,
oameni care țineau niște prăvălioare sărăcăcioase obișnuiau să ia masa
cu generalul Rosas. Feciorul unui maior de la Bahia Blanca își cîștiga
traiul făcînd țigarete cu foiță și totuși a vrut să mă însoțească la Buenos
Aires ca ghid sau servitor ; s-a opus însă tată-său, nu pentru altceva, ci
numai pentru că drumul era prea primejdios. Mulți ofițeri ai armatei nu
știu nici să scrie, nici să citească și cu toate acestea, în societate, ei
sînt socotiți egali cu toți ceilalți. în Entre Rios, sala era formată numai
din șase deputați. Unul ținea o prăvălie de rînd și bineînțeles că nu se
simțea înjosit de meseria lui. Toate acestea, desigur, sînt lucruri firești
într-o țară nouă ; totuși lipsa oamenilor care-și fac o profesiune din
calitatea lor de gentlemeni pare, pentru englezi, un lucru destul de
ciudat.

Cînd vorbim despre aceste țări, niciodată nu trebuie să pierdem
din vedere felul cum s-a purtat cu ele Spania, mama lor vitregă. La
urma urmelor, poate datorim mai multă laudă pentru ceea ce s-a făcut,
decît blam pentru ceea ce lipsește încă. E neîndoielnic însă că libera
lismul extrem al acestor țări va da în cele din urmă roade bune. îngă
duința fără margini pentru religiile străine, respectul dat mijloacelor
de educație, libertatea presei, înlesnirile puse la dispoziția tuturor
străinilor și îndeosebi, după cum mă simt obligat să adaug, oricărui
om cu preocupări științifice oricît de modeste, despre toate acestea,

călătorii care au vizitat America de Sud spaniolă își vor aduce

aminte
cu recunoștință.

6 decembrie. Vasul „Beagle" a părăsit Rio Plata pentru a nu
se mai întoarce niciodată în apele lui tulburi. Ținta călătoriei noastre
era acum Porto Deseado, pe coasta Patagoniei. Pînă a nu merge mai
departe, voi așterne aici cîteva observații făcute pe mare.

De mai multe ori, aflîndu-ne cu vasul Ia cîteva mile de gurile
La Platei și alteori destul de departe, la coastele Patagoniei septen
trionale, ne-am trezit împresurați de insecte. Intr-o seară, pe cînd ne
aflam la aproape zece mile de golful San Blas, mulțime de fluturi, zbu-
rînd în nesfîrșite benzi sau în stoluri nenumărate, împînziră văzduhul
cît putea cuprinde ochiul. Nici chiar cu ajutorul lunetei n-am putut
vedea printre fluturi spații libere. Marinarii strigau : „Ninge cu flu
turi !" și, de fapt, așa părea. Erau mai multe specii, dar cei mai nu
meroși aparțineau unui neam foarte asemănător, deși nu identic, cu
fluturele englez comun numit Colias edusa[7]. Fluturi heteroceri și
hymenoptere însoțeau fluturii de zi. Un gîndac minunat (Calosoma[8])
căzu chiar pe bord. Această specie de coleopter a mai fost prinsă
departe în larg și în alte împrejurări ; faptul cel mai demn de reținut
este aptitudinea lui de a zbura, știut fiind că cea mai mare parte a
Carabidelor numai rareori își deschid aripile și chiar niciodată. Ziua
fusese minunată, liniștită, luminoasă și răcorită de adieri ca și ziua din
ajun. întrucît nu puteam presupune că insectele fuseseră împinse de
vînt dinspre uscat, trebuie să ajungem la concluzia că își luaseră zbo
rul de bună voie. La prima vedere, roiurile uriașe de Colias amintesc
parcă de ceva asemănător cu migrațiile mari ale fluturelui

Vanessa cardui[9]; dar prezența și a altor insecte deosebesc cazul nostru, făcîndu-1 aproape de neînțeles. Mai înainte să apună soarele, se stîrni o briză dinspre nord, care trebuie să fi pricinuit moartea a zeci de mii de fluturi și alte insecte.

Altă dată, la șaptezeci de mile în larg de capul Corrientes, am aruncat plasa peste bord ca să prind animale pelagice : trăgînd-o îna poi, văzui în ea, spre mirarea mea, un număr considerabil de coleoptere, care, deși în plină mare, nu păreau prea vătămate de apa sărată. Am pierdut o parte din exemplarele luate atunci, dar cele pe care le-am putut păstra aparțineau genurilor Colymbetes, Hydroporus, Hydrobius (două specii), Notaphus, Cynucus, Adimonia și Scarabaeus. Mai întîi am crezut că aceste insecte fuseseră aduse de vînt dinspre țărm ; dar, gîndindu-mă că din opt specii patru erau acvatice, iar celelalte două puteau fi considerate din același grup ca obiceiuri, îmi apăru ca mai probabilă ipoteza că fuseseră împinse în largul mării de un mic rîu, care venea dintr-un lac de pe lîngă capul Corrientes. Oricum ar fi, e foarte interesant ca la șaptesprezece mile depărtare de cel mai apropiat punct al uscatului să se găsească insecte vii înotînd în plin ocean. S-a observat de mai multe ori că vîntul împingea roiuri de insecte în larg, dinspre țărmul Patagoniei. Atît căpitanul Cook, cît și, mai de curînd, căpitanul King, pe „Adventure”, au remarcat acest fenomen. Faptul provine probabil din aceea că ținutul e lipsit de adăposturi naturale, copaci sau coline, astfel incit insecta, aflată în zbor pe o briză care suflă dinspre țărm, poate fi împinsă către mare. Cel mai caracteristic

[9] Principles of Geology de Lyell, voi. III, p. 63.

caz, cunoscut mie, de insectă prinsă în larg, departe de uscat, a fost
acela al unei mari lăcuste (Acrydium), care a căzut pe bord, în timp
ce vasul „Beagle" naviga pe un vînt ce bătea dinspre insulele Capului
Verde și cînd cel mai apropiat punct al pămîntului, neexpus la acțiunea
directă a vînturilor alizee, era capul Blanco de pe coasta Africii, la trei
sute șaptezeci de mile depărtare.**********

De mai multe ori, pe cînd vasul „Beagle" se afla încă la gurile
La Platei, am văzut cum catargele și funiile se îmbrăcau în pînză de
păianjen[10]. într-o zi (1 noiembrie 1832), am observat cu atenție acest
fenomen. Timpul fusese frumos și limpede și totuși aerul se umpluse
de dimineață cu petice de pînză scămoasă, ca într-o zi de toamnă în
Anglia. Corabia se afla la șaizeci de mile de uscat, navigînd în direcția
unei brize neîntrerupte, deși nu prea puternică. Un număr infinit de
păianjeni mici, lungi cam cît a zecea parte dintr-un inch și de un roșu
întunecat la culoare, stăteau prinși de aceste pînze. Cred că trebuie să
fi fost pe corabie mii și mii. Micul păianjen, în clipa cînd se lovea de
catarge și funii, se găsea pe un singur fir al pînzei și nu pe smocul scă-
mos, care, la rîndul lui, părea făcut tot din fire deosebite, dar foarte
încîlcite. Păianjenii masculi, femele și pui, aparțineau unei singure
specii. Puii se deosebeau fiind mai mărunți decît părinții și mai întu
necați la culoare. Nu voi face descrierea acestui păianjen, ci afirm
numai că mi se pare a nu fi cuprins în nici unul dintre genurile des

---

********** Muștele care adesea însoțesc orice corabie, zile întregi, în trecerea de la
un port la altul, plecînd de pe vas, rămîn în urmă și apoi dispar cu totul.

crise de Latreille. Micul aeronaut, de cum sosea pe bordul vasului
nostru, era nespus de activ, alergînd în toate părțile, iar cîteodată
lăsîndu-se în jos, pentru ca apoi să se urce din nou pe același fir și,
în sfîrșit, alteori, dedîndu-se, prin colțuri sau între frînghii, la fabrica
tul pînzei sale, foarte neregulate. Putea să alerge cu ușurință și pe apă.
Fiind tulburat, ridica picioarele din față, într-o atitudine ca de pîndă.
De la venire, păruse foarte însetat: cu maxilele scoase sugea lacom
din picăturile de apă. Strack a observat același lucru : nu cumva faptul
e urmarea trecerii micii insecte printr-o atmosferă rarefiată și seacă ?
Rezerva ei de pînză părea că nu se mai termină. Uitîndu-mă la cîțiva
păianjeni, agățați fiecare de cîte un fir, am văzut de mai multe ori cum
cea mai neînsemnată adiere de vînt, ducîndu-i departe și scoțîndu-i
astfel din cîmpul vederii, da firelor poziția orizontală. Altădată (în ziua
de 25), într-o împrejurare ca aceasta, am cercetat de cîteva ori pe rînd
același neam de păianjen mic, care, fie pus, fie tîrîndu-se singur pe
o mică ridicătură oarecare, își înălța abdomenul, scoțînd din el un fir,
pe care apoi plutea orizontal, cu o repeziciune de nedescris. Și mi s-a
părut că văd cum păianjenul, înainte de a aduce la îndeplinire mișcă
rile pregătitoare de mai sus, își lega cu firișoare din cele mai subțiri
toate picioarele la un loc ; dar nu sînt sigur dacă această observație
este corectă.

Într-o zi, la Santa Fe, mi s-a prezentat o ocazie și mai bună, să

---

observ unele fapte asemănătoare. Un păianjen, care avea în lungime
trei zecimi dintr-un inch și care semăna ca înfățișare generală cu o
specie de Citigrad[11] (prin urmare cu totul deosebit de Thomisid), în

timp ce sta pe vîrful unui par, emitea din glandele lui sericigene cîte
patru-cinci fire deodată, care, scînteind în bătaia soarelui, deși nu erau
drepte, ci unduioase, ca fîșiile de mătase în vînt, puteau fi comparate
cu niște raze de lumină, divergente. Erau lungi de peste un yard și
ieșeau în direcție ascendentă din orificii, fiecare în cîte o direcție.
Apoi, păianjenul se desprindea deodată de parul pe care se afla, fiind
repede purtat de vînt, unde nu mai putea fi văzut. Ziua era caldă și
aparent calmă ; totuși atmosfera, în asemenea împrejurări, niciodată
nu e chiar atît de liniștită ca să nu pună în mișcare girueta foarte plăpîndă a firelor de păianjen. Aproape totdeauna, în zilele călduroase, cînd privim fie la umbra cîte unui lucru de pe mal, fie la cîte un semn de hotar de pe șesul întins, efectul unui curent ascendent de aer cald este de cele mai multe ori evident. S-a observat că aceste curente de jos în sus se pot dovedi prin înălțarea beșicilor de săpun, care altfel, într-o odaie închisă, nu se înalță. Așa că nu e prea greu de înțeles,cred, cum se înalță acele firișoare din glandele sericigene ale păianjenului și apoi cum se înalță păianjenul însuși. Mi se pare că dl. Murray a explicat divergența firelor prin starea lor electrică similară. împrejurarea că păianjeni din aceeași specie, masculi sau femele la toate vîrstele, au fost găsiți de cîteva ori, la multe leghe depărtare de uscat, stînd agățați în mare număr de firele lor, face probabilă ipoteza că cea mai de seamă caracteristică a speciilor este deprinderea de a pluti prin aer, așa cum e deprinderea de a se scufunda în apă pentru Argyroneta. Și în acest caz putem prea bine respinge presupunerea lui Latreille că acea pînză scămoasă s-ar datora, fără deosebire, puilor tuturor felurilor de păianjeni, cu toate că, după cum am văzut, puii altor păian
jeni pot ei înșiși întreprinde călătorii aeriene.††††††††††††††††††††††††††††

Trecînd de repetate ori pe la sud de La Plata, am dat adesea, în
urma corăbiei, cu o plasă de etamină și am prins astfel multe animale
ciudate. Printre ele erau mai multe genuri rare și nedescrise încă de

†††††††††††††††††††††††††††† In lucrarea sa Researches in Zoology dl. Blacwall a făcut numeroase observații excelente asupra obiceiurilor păianjenilor.

crustacei. Unul, înrudit în multe privințe cu Notopodele (crabi care au
picioarele din urmă așezate aproape pe spate, ca să se poată agăța cu
ele pe sub stînci), avea picioarele dinapoi de o conformație cu totul
deosebită. Penultima încheietură, în loc să se termine cu o simplă
gheară, se desfăcea în trei apendice în formă de peri de lungimi deose
bite, cel mai lung fiind cît piciorul întreg. Acești apendici sînt foarte
subțiri și zimțați mărunt, zimții aceștia fiind aduși înapoi ; capetele
sînt curbate și turtite și pe ele se află cîte cinci cupe minuscule, care
par a avea același rost ca ventuzele de pe membrele caracatițelor.
Presupun că splendida și anormala conformație a picioarelor dinapoi
e adaptată nevoii ca vietatea aceasta să se poată agăța de animalele

marine, plutitoare, atunci cînd, în plină mare, unde trăiește, ar simți
că trebuie să se odihnească.

Departe de uscat și în adîncul mării, numărul făpturilor vii este
cu totul neînsemnat; la sud de latitudinea 38°, niciodată n-am izbutit
să prind ceva, în afară de cîțiva Beroe [12] și cîteva specii de minusculi
crustacei inferiori. La cîteva mile de coastă, unde apa e mai puțin
adîncă, sînt foarte multe neamuri de crustacei, după cum tot multe sînt
și alte vietăți, dar numai în timpul nopții. între latitudinile 56° și 57°
la sud de capul Horn, am dat cu plasa în urma vasului de mai multe
ori ; niciodată însă n-am tras-o cu altceva în afară de două-trei specii
de răcușori extrem de mici (Entomostraca). Și totuși, balenele și focile,
pescărușii și albatroșii sînt ființe foarte numeroase prin aceste părți
ale oceanului. E încă o taină pentru mine cu ce se hrănesc albatroșii, care
trăiesc atît de departe de țărm ; îmi închipui că ei pot răbda de foame
timp îndelungat, cum se întîmplă cu condorii, și că un ospăț zdravăn
dintr-un hoit de balenă le e de ajuns pentru o bună bucată de vreme.

Părțile de mijloc, intertropi'cale, din oceanul Atlantic foiesc de Ptero-
poda, Crustacea și Radiata, precum și de căpcăunii acestora — peștii
zburători, care sînt mîncați, la rîndul lor, de bonitos și albacores [13], tot
atît de numeroși. Și de asemenea îmi închipui că nesfîrșitele vietăți
marine inferioare se hrănesc cu infuzorii, care, după cum se știe din
cercetările lui Ehrenberg, sînt foarte răspîndite în plin ocean. Dar cu
ce vor fi trăind infuzoriile, în limpedea apă albastră ?[14]

într-o noapte foarte întunecoasă, pe cînd navigam ceva mai la
sud de La Plata, marea mi se înfățișa ca unul dintre cele mai minunate

și splendide spectacole. Bătea o briză răcoroasă și întreg oceanul, care
ziua fusese înspumat, lucea scăldat într-o lumină palidă scăzută. Vasul
mîna înaintea prorei sale două talazuri de fosfor lichid, iar în brazda
tăiată de pupă lăsa o dîră lăptoasă. Cît puteam vedea cu ochii, cres
tele valurilor străluceau, iar zările, din pricina reflexelor luminoase
primite de la flăcările livide ale valurilor, erau mai puțin întunecate
decît bolta cerului.

Pe măsură ce se înaintează mai înspre sud, marea e din ce în ce
mai rar fosforescentă. Nu-mi amintesc să fi văzut în dreptul capului
Horn, în larg, acest fenomen decît o singură dată, dar fără strălucirea
știută. Probabil că această împrejurare stă în strînsă legătură cu lipsa
de vietăți organice prin această parte a oceanului. După studiul temei
nic‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ asupra fosforescenții mării, a lui Ehrenburg, e aproape de prisos
din parte-mi să mai fac vreo observație.[15] Pot, totuși, să adaug că ace
leași particule, zdrențuite și neregulate, de materie gelatinoasă, des
crise de Ehrenberg, par a fi, atît în emisfera de sud cît și în cea de
nord, cauza cea mai de seamă a fosforescenței apei. Particulele erau
atît de mici, încît puteau trece printr-o sită fină, multe fiind totuși
vizibile cu ochiul liber. Intr-un pahar, apa în stare de agitație da scîn-
tei, dar pe un geam de ceas abia mai lucea. Ehrenberg afirmă că toate
aceste particule păstrează un anumit grad de iritabilitate. Observațiile
mele, unele făcute de îndată ce am luat apa, au dat alt rezultat. Menționez de asemenea că, folosindu-mă de plasă o noapte întreagă, am
lăsat-o după aceea să se zvînte întrucîtva ; venind împrejurarea ca

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ Un extras se află în nr. IV din Magazine ol Zoology and Botany.

după douăsprezece ore să o întrebuințăm din nou, am văzut că scîn-
teia în întregime tot așa de viu ca și atunci cînd o trăsesem din apă.
Astfel că nu poate părea probabil ca particulele să fi trăit atît de mult.
Altădată, apa, în care ținusem o meduză din genul Dinaea pînă ce
murise, a devenit luminoasă. Cred că valurile sticlesc de scîntei verzi
mai totdeauna din cauza crustaceilor minusculi. Dar nu poate fi în
doială că și alte foarte multe vietăți pelagice, vii, sînt fosforescente.

în două împrejurări, am observat că marea era luminoasă pînă
la o adîncime considerabilă. Aproape de gurile La Platei, anumite por
țiuni, unele circulare, altele ovale, cu diametrul între doi și patru yarzi,
avînd contururi foarte precise, luminau palid, dar continuu, în timp ce
apa dimprejur dădea numai rare scîntei. Ele semănau cu răsfrîngerile
luminii de lună sau a altui corp luminos, deoarece marginile, din cauza
unduirii suprafeței, erau sinuoase. Vasul, deși brăzda marea pînă la o
adîncime de treisprezece picioare, trecea peste aceste petice fosfo
rescente, fără să le strice. Așa că trebuie să presupunem că acele anu
mite vietăți erau strînse în mase compacte la o adîncime neatinsă de
fundul vasului.

Pe lîngă Fernando Noronha, marea lumina parcă fulgerînd. Spec
tacolul era foarte asemănător cu acela pe care l-ar fi dat un mare
pește săgetînd un fluid luminos. De altfel, marinarii așa și cred ; dar
eu, ținînd seama de mulțimea și repeziciunea acestor fulgere, am ră
mas la oarecare îndoială. Am mai observat că fenomenul este cu mult
mai obișnuit în țările calde decît în cele reci și adesea mi-am închipuit
că producerea fulgerelor era mult favorizată de perturbări în

starea
electrică a atmosferei. Cred în mod cert că marea capătă cea mai pu
ternică lumină după două-trei zile de timp mai liniștit, cînd apa foiește
de felurite vietăți. Constatînd că apa încărcată de particule gelati
noase e într-o stare impură și că agitația fluidului în contact cu atmos
fera produce totdeauna acea impresie luminoasă, înclin să cred că fos
forescența rezultă din descompunerea particulelor organice (un fel de
cvasi-respirație, cum am fi ispitiți să-i spunem) proces prin care ocea
nul se purifică.

23 decembrie. Am sosit în Porto Deseado, situat pe coasta Patagoniei la latitudinea de 47°. Avînd lățimea neregulată, golful pătrunde în uscat pe o lungime cam de douăzeci de mile. Vasul „Beagle" ancoră la cîteva mile de la intrare, în fața dărîmăturilor unei vechi așezări spaniole.

În aceeași seară plecai pe țărm. Orice țară nouă, în care se de barcă pentru prima dată, e foarte interesantă și cu atît mai mult cînd, ca în cazul de față, priveliștea întreagă are un pronunțat caracter specific. La înălțimea de două-trei sute de picioare deasupra unei mase de porfir se întinde o cîmpie fără margini, cu totul caracteristică pentru Patagonia. Fața cîmpiei, în adevăr netedă, este constituită din prundiș bine tocit, amestecat cu pămînt albicios. Ici și colo creșteau smocuri de iarbă țepoasă și închisă la culoare, tufișurile scunde cu spini fiind

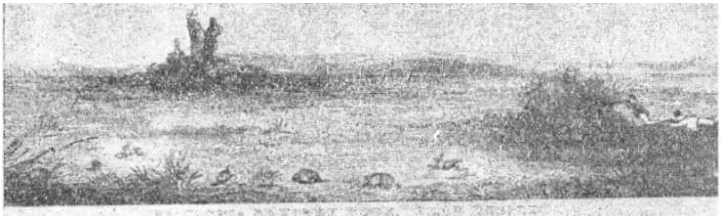

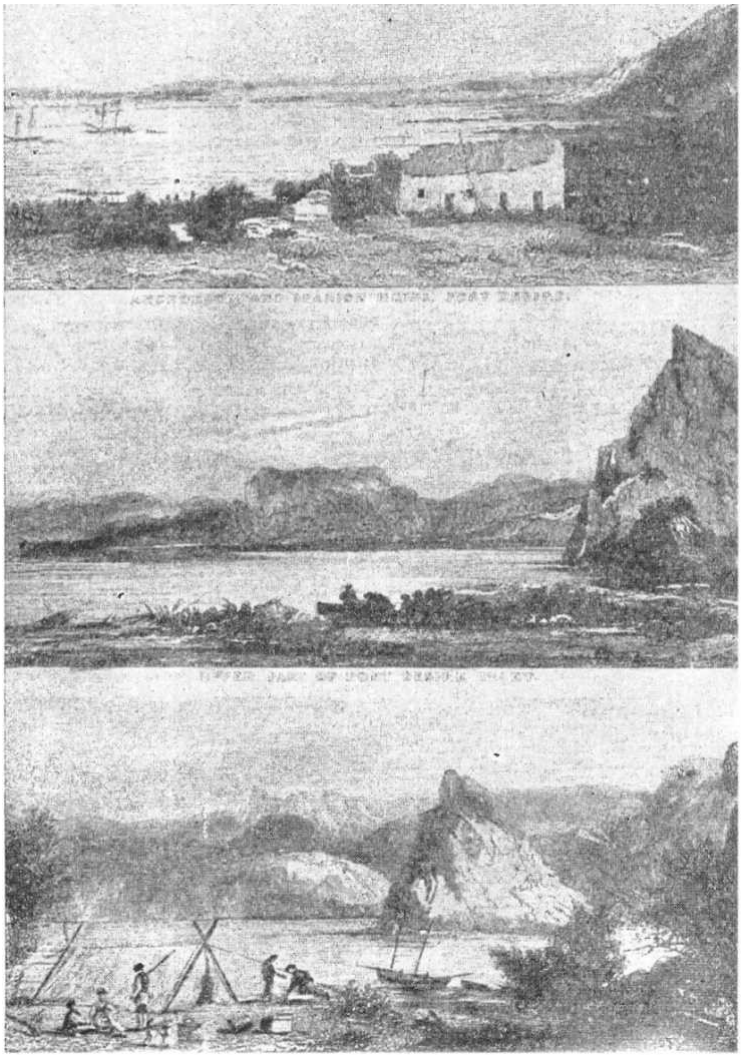

Golful Deseado: (de sus în jos) : stînca Britania sau Tower ; rada și ruini spaniole ; partea de sus a golfului ; tabără în partea de sus a golfului. *Gravuri de Ch. Martens.*

și mai rare. Vremea era uscată și plăcută, iar cerul, minunat de al
bastru, se întuneca numai rareori. Privind spre interior din mijlocul
unei astfel de cîmpii deșerte, priveliștea se mărginește cu treapta unei
alte cîmpii, ceva mai înaltă, dar tot atît de netedă și pustie, iar de jur
împrejur, zările se pierd în acel miraj tremurător ce pare a se ridica
de pe pămîntul încins.

Într-un ținut ca acesta e ușor de înțeles de ce soarta coloniei spa
niole s-a hotărît așa de repede. Uscăciunea climatului în cea mai mare
parte a anului și dușmănoasele atacuri întîmplătoare din partea indie
nilor nomazi au silit pe coloniști să-și părăsească zidurile neterminate.
Totuși, stilul în care se începuse clădirea arată încă mîna puternică
și sîngeroasă a Spaniei de altădată. Rezultatul tuturor încercărilor de
a coloniza această parte a Americii, la sud de 41°, a fost nenorocit.
Porto Famine exprimă prin numele lui trecerea îndelungată și neîn
chipuitele suferințe ale mai multor sute de oameni dintre care n-a supra
viețuit decît unul singur, povestitorul tragediei lor. O colonie neîn
semnată se stabilise în golful Sf. Joseph, pe coasta Patagoniei ; dar
într-o duminică indienii dădură un atac și măcelăriră pe toți coloniștii,
în afară de doi bărbați, rămași prizonieri pentru ani întregi. Am stat
de vorbă, la Rio Negro, cu unul dintre aceștia, ajuns la adînci bătrînețe.

Fauna Patagoniei este tot atît de limitată ca și flora ei.§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ Pe

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ Am găsit aici o specie de cactus, descrisă de profesorul Henslow sub numele de Opuntia Darwinii (Magazine of Zoology and Botany, voi. 1, p. 466). Iritabilitatea staminelor, cînd se introduce fie un băț, fie degetul în floare, face ca specia aceasta să fie foarte interesantă. Mai încet decît staminele, segmentele de

cîmpiile aride abia dacă se văd cîteya coleoptere negre (Heteromera), care se tîrăsc încet prin preajmă și întîmplător cîte o șopîrlă, care zvîcnește dintr-o parte în alta. Ca păsări, avem trei specii de vulturi, care se hrănesc cu stîrvuri, iar pe văi cîteva feluri de cintițe și insectivore. în locurile cele mai pustii nu lipsește nici ibisul numit Theristicus melanops [IC], specie despre care s-a zis că s-ar fi găsit în Africa centrală. în stomacul acestor ibiși am găsit lăcuste, cicade, șopîrle mici și chiar scorpioni[**********]. La un anumit timp din an, ele umblă în stoluri, iar altfel în perechi. Glasul lor puternic și ciudat seamănă cu nechezatul de guanaco.

Guanaco sau lama sălbatică este patrupedul caracteristic al cîmpiHor Patagoniei. Pentru America de Sud, guanaco reprezintă ceea ce pentru țările din răsărit reprezintă cămila. în stare de sălbăticie, e un animal elegant, cu gît. lung, subțire și cu picioare fine. Foarte răspîndit peste tot unde clima continentului e temperată, el se află la sud pînă și în insulele de lîngă capul Horn, trăind de cele mai multe ori în mici turme, de doisprezece pînă la treisprezece exemplare. E drept însă că, pe malurile rîului Santa Cruz, am văzut o turmă care trebuie să fi avut cel puțin cinci sute.

De obicei, guanacii sînt sălbatici și peste măsură de sperioși. Dl. Stokes mi-a spus că, într-o zi, a văzut prin lunetă o herghelie foarte speriată, alergînd în goană nebună, deși se afla la o depărtare

---

periant se închid de asemenea peste pistil. Unele plante din această familie, socotite de mai toți ca tropicale, cresc și în America de Nord (Lewis and Clarke's Travels, p. 221) la aceeași latitudine ca și aici și anume la 47°.

[**********] Insectele acestea erau destul de multe pe sub pietre. Am găsit un scorpion canibal, devorîndu-și liniștit un semen.

pînă
unde ochiul liber nu-i putea deslușì. Cele mai adeseaori, vînătorii iau
cunoștință de prezența acestor animale auzindu-le de foarte departe
caracteristicul și stridentul lor nechezat de alarmă. Privind în aseme
nea împrejurări cu atenție, vînătorii pot vedea cîte o turmă stînd în
linie pe clina vreunui deal depărtat. Dacă vin mai aproape, ei mai aud
încă cîteva strigăte ascuțite și văd cum guanacii se pun de îndată în
mișcare în acel galop ușor, care, deși aparent încet, e destul de iute,
luînd-o pe o potecă ce duce către dealul vecin. Dacă însă din întîra-
plare se dă peste unul singur sau peste un grup puțin numeros, ei în
cremenesc mai totdeauna, uitîndu-se lung la vînător, apoi se mișcă
doi-trei yarzi din loc, pentru ca întorcîndu-se să se uite iarăși la el.
Care să fie cauza acestei deosebiri în felul lor de a-și manifesta teama?
Socotesc ei pe om, de departe, drept puma, care este dușmanul lor ne
împăcat ? Sau, poate, pînă la urmă, curiozitatea le învinge sfiiciunea ?
Că sînt curioși, e sigur, deoarece, dacă cineva, întins pe pămînt, face
mișcări caraghioase, cum ar fi ridicarea picioarelor în aer, ei se apropie
mai totdeauna încetul cu încetul, ca să vadă ce este. Vînătorii noștri re
curgeau deseori la acest șiretlic, care le izbutea totdeauna, avînd pe
deasupra și avantajul de a putea trage cu pușca de mai multe ori, ceea
ce le asigura pe deplin izbînda. în munții din Țara Focului am dat odată
peste un guanaco, care, văzîndu-mă că mă apropiam de el, nu numai că
țipa și necheza, dar a început să sară și să se zbenguie în cel mai hazliu
chip, arătîndu-se astfel gata de luptă.

Animalele acestea se domesticesc ușor : eu însumi am văzut cî
teva în nordul Patagoniei, stînd pe lîngă o locuință

omenească, deși
erau cu totul slobode. Domesticiți, guanacii sînt foarte îndrăzneți ;
atacă pe om la iuțeală, lovindu-1 pe la spate cu amîndoi genunchii. Se
dă ca sigur că asemenea atacuri s-ar fi datorînd geloziei față de feme
lele lor. în stare de sălbăticie însă, ei nu au nici o idee de apărare :
chiar numai un cîine poate încurca pe marele guanaco, pînă se apro
pie vînătorul. în multe privințe, ei se poartă ca oile, în turme. Astfel,
văzînd oameni călări, care se apropie din mai multe părți, se sperie
repede, zăpăcindu-se și nemaiștiind pe unde să o apuce. Faptul acesta
ușurează mult indienilor posibilitatea de a-i prinde, deoarece sînt
strînși astfel la mijloc și împresurați.

Guanacii sînt gata oricînd de înot: la. Porto Valdes au fost văzuți
de cîteva ori înotînd de la o insulă la alta. Byron spune că în călătoria
sa i-a văzut adăpîndu-se cu apă sărată. Unii dintre ofițerii noștri spu
neau de asemenea că văzuseră o turmă bînd lichidul sălciu al unei sa
line de lîngă Capo Blanco. îmi închipui, de altfel, că dacă ei n-ar bea
apă sărată, în mai multe părți ale țării n-ar avea nimic altceva de băut.
Pe la amiază animalele acestea obișnuiesc să se tăvălească prin praf
în anumite locuri scobite ca farfuriile. Masculii se luptă între ei. într-o
zi trecură doi pe lîngă mine, țipînd ascuțit și încercînd să se muște unul pe altul ; iar cîțiva dintre cei pe care îi împușcasem aveau pe piele
semne de mușcături. Uneori, turme întregi par a porni în explorare. La
Bahia Blanca, unde la treizeci de mile de coastă guanacii sînt foarte rari,
am văzut într-o zi urmele a treizeci-patruzeci, care veniseră în linie
dreaptă la o băltoacă noroioasă și sărată. Trebuie să-și fi dat

seama
că se aflau în apropierea mării, fiindcă se întoarseră pe loc ca o ca
valerie regulată, luînd drumul înapoi, tot de-a dreptul cum veniseră.
Un singur obicei mi se pare, la aceste animale, de neexplicat, și anume
că, zile întregi, una după alta, ele își depun balega pe aceeași grămadă.
Am văzut eu însumi o astfel de grămadă foarte mare, cu un diametru
de opt picioare. Obiceiul acesta, după dl. A. d'Orbigny este al tuturor
speciilor genului și e de mare folos indienilor peruvieni care, între-
buințînd balega pentru foc, scapă astfel de neajunsul de a o mai strînge.

Guanacii par să aibă anumite locuri unde se ascund ca să moară.
Pe malurile rîului Santa Cruz, porțiuni restrînse, de obicei cu multe
tufișuri și toate aproape de rîu, erau în adevăr albe de oseminte. în-
tr-un loc dintre acestea am numărat ca la zece-douăzeci de capete. Am
cercetat cu grijă oasele și nu mi s-au părut ca altele, pe care le văzu
sem ici și colo, roase sau sfărîmate, arătînd cu alte cuvinte că fuseseră
tîrîte la un loc de fiarele sălbatice. Se vedea bine că animalele, înainte
de a muri, se tîrîseră ele înșile printre și pe sub tufișuri. Dl. Bynoe mă
informează că într-o călătorie mai demult a observat același lucru pe
malurile rîului Gallegos. Nu-mi dau seama în nici un fel de cauza
acestei deprinderi, dar am observat că la Santa Cruz guanacii răniți
o luau totdeauna spre rîu.[17] îmi amintesc că la Santiago, în insulele
Capului Verde am văzut în cel mai ascuns loc al unei surpături de pă-
mînt numai oase de capră ; și am și exclamat cu toții că acolo era ci
mitirul tuturor caprelor de pe insulă. Consemnez aceste lucruri de
mică însemnătate, fiindcă în anumite cazuri ele pot explica marele nu

măr de oseminte nevătămate ce se găsesc prin peșteri sau îngropate
sub aluviuni, după cum tot ele sînt cauza pentru care anumite animale,
mai mult decît altele, au fost incrustate în depozite sedimentare.

într-o zi, căpitanul vasului puse iola sub comanda d-lui Chaffers
și cu provizii pentru trei zile o trimise să cerceteze ridicarea cartogra
fică a părții superioare a portului. Dimineața, căutarăm cîteva izvoare
cu apă bună de băut, pe care le menționa o veche hartă spaniolă. Gă
sirăm în adevăr un mic lac, la capătul căruia șopotea un pîrîiaș (primul
întîlnit) de apă sălcie. Mareea ne sili să rămînem aici cîteva ceasuri,
timp în care eu făcui o plimbare pe jos în interior. Ca de obicei, cîm-
pia era constituită dintr-un strat de pietriș amestecat cu un fel de pă-
mînt, după toate aparențele cretos, dar foarte deosebit de natura cal
carului. Din cauza terenului sfărîmicios se formaseră multe ravine. Nu
se vedea nici un copac ; abia dacă, în afară de cîte un guanaco păzin-
du-și ca o santinelă, de pe un vîrf de deal, turma, se putea da peste
vreun alt animal sau vreo pasăre. Peste tot, liniște și pustietate. Și to
tuși priveliștile acestea, fără nici un lucru mai deosebit ''are să atragă
privirile, umplu pe călător de un sentiment puternic, deși nedefinit. Te întrebi cîte vîrste a dăinuit cîmpia în starea în care se află și cîte mai
e sortită să dăinuiască încă.

„Nici un răspuns — în jur e totul veșnic.
Pustiu-și are limba lui de taină,
Cu care-nvață groaznice-
ndoieli".[ttttttttttttttttttttttttttttttt]

[ttttttttttttttttttttttttttttttt] Shelley, versuri pe Mont Blanc.

Seara, navigarăm cîteva mile mai sus și apoi ne întinserăm cor
turile pentru înnoptat. Pe la amiaza zilei următoare, iola noastră dînd
de pămînt, din cauza apei scăzute, nu mai puturăm înainta. Apa fiind
destul de bună de băut, dl. Chaffers luă barca cu vîsle și se duse două-
trei mile în sus, unde se împotmoli din nou, dar de data aceasta în apă
dulce. Era o apă tulbure, care, în ciuda micimii pîrîului, nu putea iz
vorî decît din zăpezile topite ale Anzilor. Locul pe care ne așezasem
corturile era împresurat de pereți de piatră și de țancuri prăpăstioase
de porfir. Nu cred să fi văzut cîndva alt loc mai izolat de restul lumii
decît această rîpă stîncoasă în plină cîmpie.

A doua zi, după ce ne-am întors la locul unde ancorase „Beagle",
mă dusei dimpreună cu un grup de ofițeri să cercetez un mormînt in
dian străvechi, pe care îl găsisem pe piscul unui deal vecin. Două
pietroaie uriașe, cîntărind fiecare cel puțin cîte două tone, fuseseră puse
în fața unei ieșituri de stîncă, înaltă de aproape șase picioare. La fun
dul mormîntului, pe piatra tare, era un strat de pămînt, gros ca de un
picior, adus aci probabil din cîmpia de jos. Peste acest strat de pămînt
se așternuse un rînd de pietre late, peste care se îngrămădiseră altele,
umplînd pînă sus golul dintre ieșitură și cele două mari blocuri. Ca
să desăvîrșească mormîntul, indienii se chinuiseră să desprindă din
ieșitură o bucată zdravănă, pe care o aruncaseră deasupra întregii
grămezi, pe blocurile din față. Am săpat mormîntul din amîndouă păr
țile, dar n-am putut da de nici o relicvă și nici chiar de oase. Proba
bil că oasele putreziseră de mult (ceea ce însemna că mormîntul tre
buie să fi fost extrem de vechi). în alt loc, am găsit grămezi de pietre

asemănătoare, nu atît de mari, sub care se putea vedea că foarte pu
ținele resturi de oseminte, în stare fărîmicioasă, aparținuseră unui
om. Falconer afirmă că indienii sînt îngropați acolo unde se întîmplă
să moară, dar că la un timp după aceea li se scot cu mare grijă ose
mintele care sînt duse, oricît de mare ar fi distanța, pe coasta mării.
Obiceiul acesta poate fi, cred, înțeles numai dacă ne amintim că indienii, înainte de introducerea calului, trebuie să fi dus aceeași viață ca locuitorii Țării Focului de azi, locuind prin urmare, de obicei, pe țărmul mării. Prejudecata foarte răspîndită printre ei, de a se odihni după moarte lîngă strămoșii lor, face ca indienii rătăcitori de azi să aducă resturile ce s-au putut păstra de la rudele moarte în vechile ci mitire de pe coastă.

9 ianuarie 1884. Pînă să se înnopteze, vasul „Beagle" ancoră în golful larg și plăcut al portului San Jiilian, situat aproape la o sută zece mile mai la sud de Porto Deseado. Stăturăm aici opt zile. Ținutul era cam ca cel de la Porto Deseado, dacă nu chiar mai sterp. Într-o zi, cîțiva dintre noi însoțirăm pe căpitanul Fitz Roy într-o lungă plimbare pe jos împrejurul capului golfului. De unsprezece ore nu băusem nici un strop de apă, așa că unii dintre noi eram cu totul isto-viți. De pe vîrful unui deal (numit de atunci, cum se și cuvenea, Dealul Setei) zărirăm un lac splendid ; de îndată doi inși din grup plecară într-acolo, după ce ne înțeleserăm asupra semnelor pe care ni le vor face, dacă apa era bună de băut sau nu. Ce dezamăgire însă cînd aflarăm că era un strat de sare alb ca zăpada și cristalizat în cuburi mari !

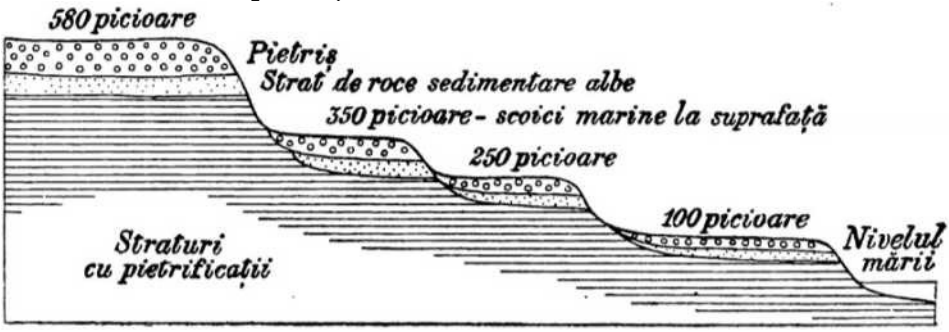

Secțiune prin șesul Patagoniei.

Ne închipuiam că setea noastră atît de arzătoare se datora uscăciunii
atmosferei ; dar, oricare ar fi fost cauza, ne simțirăm peste măsură de

fericiți cînd pe înnoptate revenirăm la corăbii. Deși în tot timpul ex
cursiei nu găsisem nici un strop de apă dulce, aceasta nu înseamnă că
nici nu exista : printr-o întîmplare de neînțeles am găsit pe suprafața
apei sărate, de lîngă capul golfului, un Colymbetes încă viu, care tre
buie deci să fi venit din vreun lac apropiat. Dintre coleoptere mai
făceau parte alte trei insecte (un Cicindela, probabil Cicindelă hybrida,
un Cymindis și un Harpalus [1S]), care trăiesc împreună în băltoacele
noroioase pe care, cîteodată, le acoperă revărsarea mării, precum și
alta pe care am găsit-o moartă pe cîmpie. în mare număr se aflau niște
muște mari *(Tabanus),* care ne chinuiau cu înțepăturile lor dureroase.
Aceluiași gen îi aparține și obișnuita muscă a calului, care este atît de
sîcîitoare pe drumurile umbroase din Anglia. Nedumerirea pe care de
obicei o stîrnesc țînțarii se cuprinde în întrebarea : cu sîngele căror
animale se hrănesc îndeobște aceste insecte ? Guanaco este aproape
singurul animal patruped cu sînge cald, iar el se află pe aici în număr
prea mic comparativ cu mulțimea acestor muște.

Geologia Patagoniei este interesantă. Spre deosebire de Europa,
unde formațiile terțiare par a se fi acumulat în golfuri, aici avem de-a
face, de-a lungul a sute de mile pe coasta mării, cu un mare depozit,
cuprinzînd mai multe feluri de cochilii terțiare, după toate aparențele
dispărute. Cochilia cea mai răspîndită este a unei scoici masive,
uriașe, măsurînd adesea chiar un picior în diametru. Straturile acestea sînt acoperite de alte straturi de piatră albă, de o consistență moale,
caracteristică, în care se află mult ghips, semănînd de aceea cu creta,
dar fiind de fapt piatra-ponce. Ceea ce e deosebit de interesant, e că

această piatră conține infuzorii în proporție de 10% față de volumul
ei. Profesorul Ehrenberg a și confirmat că în ea există treizeci de
forme oceanice. Stratul acesta, la rîndul lui, se întinde pe 500 de mile
de-a lungul coastei, dacă nu pe o distanță și mai mare. Grosimea lui,
în portul San Julian, depășește 800 de picioare !

Aceste straturi albe sînt peste tot acoperite cu o masă de pietriș,
care constituie probabil una dintre cele mai mari pături de pietriș din
lume : în adevăr, ea se întinde de lîngă Rio Colorado pînă la 600—700
mile marine înspre sud : la Santa Cruz (rîul care se află puțin mai la sud
de San JuliaqJ ajunge pînă la paralela Anzilor ; pe la jumătatea lungi
mii fluviului are o grosime de peste 200 de picioare ; probabil că pretu
tindeni se întinde pînă la marele lanț de munți, de unde au fost aduse
pietricelele rotunde de porfir. Așa că, rezumînd, lățimea ei medie poate
fi socotită la 200 de mile, iar grosimea medie cam la 50 de picioare. Dacă
acest strat imens de pietriș, fără a mai ține seamă de nămolul produs prin
tocirea pietricelelor, s-ar fi grămădit la un loc, ar fi dat naștere unui
impunător lanț de munți ! Cînd ne gîndim că întreg acest prundiș,
nemăsurat ca firele de nisip ale pustiurilor, a provenit din alunecarea
zi cu zi a masivelor stînci peste străvechile țărmuri de mare și peste
malurile rîurilor ; cînd ne gîndim că, la rîndul lor, aceste stînci prăvă
lite s-au desfăcut în pietroaie și că fiecare pietroi a fost apoi rosto
golit încetul cu încetul, rotunjit și împins la mari depărtări, rămînem
uimiți la ideea lungului șir de ani cîți au trebuit, ca să se întîmple
toate acestea. Dar toate pietrele acestea au fost duse la mari depăr
tări și probabil rotunjite numai după așternerea straturilor albe și

mult mai tîrziu față de straturile cochiliilor terțiare, care se află de
desubtul celor albe.

în acest continent sudic, totul s-a întîmplat pe o scară uriașă :
uscatul dintre La Plata și Țara Focului, pe o distanță de 1200 mile, s-a
ridicat în întregime (pînă la înălțimea de 300—400 picioare în Pata-
gonia) în perioada de timp corespunzătoare moluștelor marine exis
tente încă. Vechile cochilii care au rămas pe cîmpia ridicată, deși
roase de timp, își mai păstrează încă oarecum culorile inițiale. înălța
rea pămîntului a fost întreruptă de cel puțin opt ori prin lungi pe
rioade de repaus, în timpul cărora marea revărsată a mîncat din nou
uscatul pe distanțe adinei, formînd astfel, la niveluri succesive, acele
lungi rînduri de faleze sau rîpe stîncoase care despart diferitele cîmpii
ridicate în trepte, una după alta. Ridicarea uscatului și forța de ero
ziune a apelor în perioadele de repaus au lucrat cu puteri egale de-a
lungul coastelor, pe distanțe imense : ca dovadă, care mai întîi m-a
uimit, am constatat că aceste cîmpii așezate în trepte au, la puncte
foarte depărtate unele de altele, aproape aceeași înălțime. Cîmpia cea
mai joasă e înaltă de 90 de picioare, iar cea mai ridicată, în apropiere
de coastă, e de 950 și din ea n-au mai rămas decît resturi în chip de
coline cu vîrful turtit și așternut cu pietriș. Cîmpia cea mai înaltă de pe malurile rîului Santa Cruz se urcă în pantă pînă la poalele Anzilor,
atingînd înălțimea de 3000 de picioare. Am spus că Patagonia în pe
rioada de timp corespunzătoare moluștelor marine actuale s-a ridicat
la 300—400 de picioare : pot adăuga că, în perioada cînd aisbergurile
transportau mari bucăți de stînci pe cîmpia cea mai înaltă de

la Santa
Cruz, ridicarea uscatului a atins cel puțin 1500 de picioare. Bineînțe
les, nu numai aceste mișcări în sus ale pămîntului au schimbat înfă
țișarea Patagoniei. După opinia profesorului E. Forbes, moluștele ter
țiare dispărute, găsite la San Julian și Santa Cruz, n-au putut trăi
decît în ape a căror adîncime se cuprindea între 40 și 250 de picioare,
cu toate că azi ele se află acoperite de straturi marine groase între
800 și 1000 de picioare. Aceasta însemnează că fundul mării, pe care
aceste moluște au viețuit odinioară, trebuie să se fi scufundat cu
cîteva sute de picioare, ca să îngăduie depunerea straturilor de dea
supra. Ce lanț de revoluții geologice destăinuie coasta atît de simplu
alcătuită a Patagoniei !

în golful San Julian‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡, în nămolul roșu care s-a așternut peste
pietrișul de pe cîmpia de 90 de picioare înălțime, am găsit jumătate
din scheletul unui patruped remarcabil, mare cît cămila, anume
Macrauchenia Patagonica. Ca și rinocerul, tapirul și paleotheriul, el
aparține aceleiași diviziuni : Pachidermata ; numai forma oaselor gîtu-
lui său lung arată că se înrudea bine cu cămila, sau mai curînd cu
guanaco și lama. După moluștele marine actuale, găsite pe două cîm-
pii mai înalte, care trebuie să se fi ridicat și constituit mai înainte ca
nămolul, în care a fost îngropat Macrauchenia, să se fi depus, rezultă

---

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ De curînd, am auzit că pe malurile rîului Gallegos (lat. 52° 4') căpitanul Su-
livan a găsit o mulțime de oase fosile îngropate în straturi regulate. Atît oasele mari
cît și cele mici par să fi aparținut unui armadillo. Aceasta e o descoperire foarte
interesantă și însemnată.

în mod sigur că ciudatul patruped a trăit cu mult după ce marea se
populase cu moluștele actuale. Mai întîi, am fost foarte mirat cum a
putut dăinui, pînă atît de curînd, marele patruped pe sterpele cîmpii
de pietriș cu vegetație pitică la 49° 15' latitudine ; dar, după aceea, în
rudirea Macraucheniei cu guanaco, care trăiește azi în locurile cele
mai pustii, m-a făcut să-mi explic în parte această dificultate.

înrudirea, deși nu strînsă, care exista între - Macrauchenia și
guanaco, între Toxodon și capybara [19], înrudirea mai apropiată dintre
un număr de Edentata dispărute și leneșii, furnicarii și tatuii care
trăiesc încă și sînt atît de caracteristici pentru fauna Americii de
Sud, în fine, ca și mult mai strînsa înrudire dintre fosilele și speciile
existente încă de Ctenomys și Hydrochoerus, sînt fapte deosebit de
interesante. Marea colecție strînsă din peșterile Braziliei, pe care
domnii Lund și Clausen au adus-o de curînd în Europa, dovedește de
minune această înrudire, cu care nu se compară decît aceea dintre
marsupialele fosile și marsupialele de azi ale Australiei. Numai patru
din cele treizeci și două de genuri de patrupede terestre, care trăiesc
încă în ținuturile unde se află peșterile, nu sînt reprezentate în co
lecție prin specii dispărute, iar acestea, cele dispărute, sînt mult mai

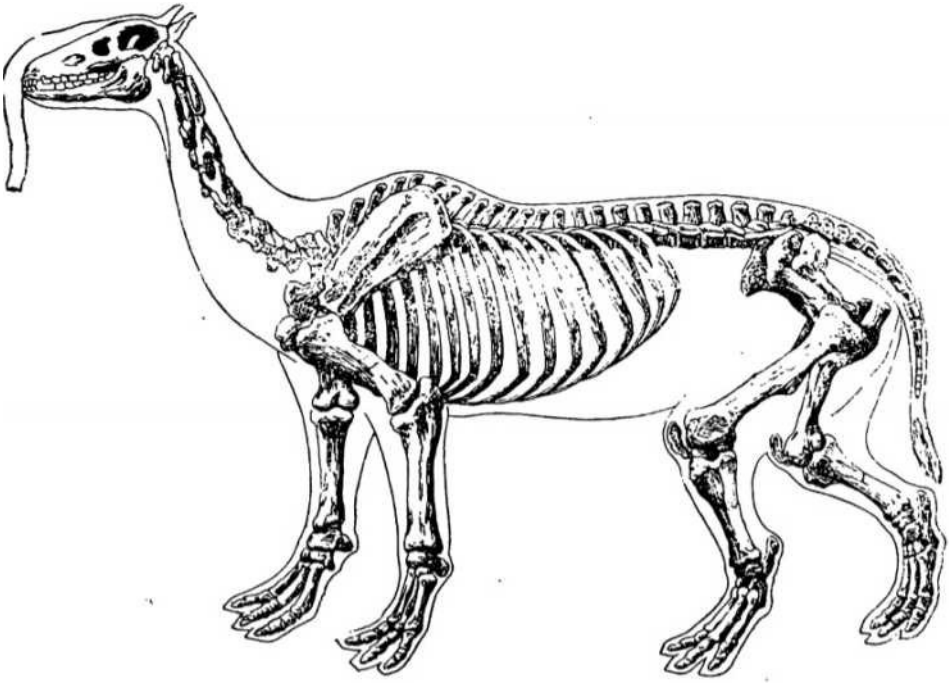

Schelet de Macrauchenia *(Macrauchenia Patagonica)* și conturul corpului său.

numeroase decît speciile existente azi, deoarece găsim printre ele
fosile de furnicari, tatui, tapiri, peccari, guanaci, opossumi, numeroase
rozătoare și maimuțe sud-americane și altele. Această minunată în
rudire pe același continent dintre ce e mort și ce e viu, n-am nici o
îndoială că în curînd va arunca mai multă lumină decît orice altă ca
tegorie de fapte asupra apariției și dispariției ființelor pe pămînt.

E cu neputință a reflecta asupra schimbării continentului ameri
can, fără să fim cuprinși de uimire. Pe vremuri, continentul acesta tre
buie să fi mișunat de monștri uriași : animalele de azi, comparate cu
rasele antecedente și înrudite, ni se înfățișează ca niște adevărați pig
mei. Buffon, dacă ar fi cunoscut lenesul gigantic, animalele înrudite

cu tatuul și pachidermele dispărute, ar fi putut spune, cu mai multă
apropiere de adevăr, că puterea de creație în America și-a pierdut
vlaga și nu, cum a spus, că n-a fost viguroasă niciodată. Dacă nu
toate, în orice caz cele mai multe dintre aceste patrupede dispărute
au trăit într-o perioadă recentă, fiind contemporane cu cea mai mare
parte a moluștelor marine de azi. De pe vremea cînd trăiau ele, nici
o schimbare mai însemnată a solului nu s-a putut întîmpla. Așa stînd
lucrurile, cum au fost exterminate atît de numeroase specii și chiar
genuri întregi ? Cu această întrebare, mintea ne ajunge fără voie la
ideea cine știe cărei catastrofe uriașe ; dar cu nimicirea atîtor ani
male, mari și mici deopotrivă, în Patagonia de sud, în Brazilia, în
Anzii din Peru și America de Nord pînă la strîmtoarea lui Behring, am zgudui din temelii globul pămîntesc întreg. Cercetarea mai cu .seamă
a geologiei La Platei și a Patagoniei ne duce la convingerea că toate
caracteristicile uscatului rezultă din schimbări graduale, încete, carac
terele fosilelor de pretutindeni, din Europa, Asia, Australia, din Ame
rica și de Nord și de Sud arată că împrejurările care înlesneau viața
patrupedelor mai mari au existat recent în întreaga lume, dar ce
anume condiții au fost acelea nimeni nu poate încă să-și închipuie. E
greu de presupus că schimbarea temperaturii a nimicit, în același
timp și pe amîndouă emisferele globului, pe locuitorii latitudinilor
tropicale, temperate și arctice. Știm sigur de la dl. Lyell că, în America de Nord, marile patrupede au trăit după acea perioadă cînd
blocuri de piatră erau aduse pînă la o latitudine unde ghețarii nu
ajung în zilele noastre niciodată; așa că din motive convingătoare,
deși indirecte, putem fi încredințați că, în emisfera sudică,

Macrau-
chenia a trăit de asemeni cu mult după perioada cînd gheţarii trans
portau blocuri de piatră. A nimicit însuşi omul, după pătrunderea lui
în America de Sud, uriaşul Megatherium şi celelalte specii de Eden
tata, aşa cum s-a dat a se înţelege ? în cazul acesta dispariţia micului
tucutuco de la Bahia Blanca, a numeroşilor şoareci fosili şi a altor
patrupede mărunte din Brazilia trebuie să o atribuim unei cauze deo
sebite. Nimeni nu-şi va închipui că cine ştie ce secetă, chiar mai cum
plită decît acelea care pricinuiesc atîtea pagube în provincia La Pla
tei, a putut distruge specie cu specie şi animal cu animal din Pata-
gonia de sud şi pînă la strîmtoarea lui Behring. Ce să zicem atunci de
dispariţia calului ? E cu putinţă să fi lipsit păşunile tocmai pe acele
cîmpii, pe care apoi le-au străbătut în lung şi-n lat, cu miile şi sutele
de mii, descendenţii neamului de cai aduşi de spanioli ? Să fi consu
mat speciile introduse mai tîrziu hrana uriaşelor forme anterioare ?
Putem oare crede că specia capybara a pus stăpînire pe hrana Toxo-
donului, guanaco, pe a Macraucheniei şi măruntele Edentate, exis
tente încă, pe a numeroaselor şi giganticelor prototipuri respective ?
Nici un fapt din lunga istorie a lumii nu este sigur atît de uluitor ca
exterminările vaste şi repetate ale acestor locuitori ai pămîntului.

Cu toate acestea, dacă examinăm problema dintr-un alt punct
de vedere, ea ne va apare mai puţin încurcată. Noi nu ne dăm seama
totdeauna cît de ignoranţi sîntem în privinţa împrejurărilor de viaţă
ale tuturor animalelor ; nici nu ne amintim totdeauna că o anumită
frînă opreşte înmulţirea oricărei vieţuitoare, rămase în stare de săl

băticie. Cantitatea medie de hrană e constantă ; dar tendința tuturor
animalelor de a se înmulți crește în progresie geometrică, iar urmă
rile surprinzătoare ale acestei rapidități de înmulțire n-au fost nicăieri
mai evidente decît în cazul animalelor europene, care, în ultimele
cîteva secole, s-au sălbăticit din nou în America. Orice animal sălba
tic se reproduce cu regularitate ; totuși, pentru orice specie stabilită
de mult timp, orice mare spor numeric este vădit imposibil, trebuind
să fie frînat prin vreun mijloc. Rareori sîntem însă în stare să spunem
cu toată certitudinea cînd intervine frîna pentru o specie dată, în ce
perioadă a vieții, în ce perioadă a anului, sau dacă intervine numai

la lungi intervale de timp ; după cum de asemenea nu putem ști na tura exactă a acestor frîne. De aceea, probabil, sîijtem atît de puțin surprinși cînd vedem că din două specii strîns înrudite prin deprin deri de viață, deși trăind în același ținut, una e rară, în timp ce alta se înmulțește din belșug j sau, de asemenea, nu ne mirăm că una se află în mare număr într-o anumită regiune, iar cealaltă, avînd aceiași rost în economia naturii, se află în mare număr în regiunea vecină, foarte puțin deosebită în condițiile de viață. La întrebarea despre cauza acestor stări se răspunde neîntîrziat că ele provin dintr-o ușoară diferență de climat și de hrană, sau că se datoresc dușmanilor numeroși ; adevărul este că mai niciodată nu putem descoperi cauza exactă și felul de a interveni al acestei frîne. Așa că ne vedem siliți să ajungem la concluzia că mulțimea de indivizi sau raritatea unei anumite specii sînt determinate de o cauză care în cea mai mare parte scapă minții omenești.

În cazurile cînd putem atribui omului dispariția unei specii de animale, fie în întregime, fie numai într-o regiune dată, știm că acea specie, pînă să dispară cu totul, devine din ce în ce mai rară : dar n-ar fi de loc ușor să indicăm cu precizie deosebirea[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§] dintre felul cum dispare o specie din cauza omului și felul cum dispare din cauza înmulțirii dușmanilor naturali. Caracterul evident al faptului că rari tatea precede extincția, după cum au observat cîțiva oameni de știință, este mai izbitor în straturile succesive terțiare ; s-a constatat adesea că o moluscă foarte răspîndită într-un strat terțiar

[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§] Vezi observațiile admirabile făcute de dl. Lyell asupra acestui subiect, în Principles ol Geology.

este azi
foarte rară, crezîndu-se că a și dispărut de multă vreme. Dacă deci,
cum pare probabil, speciile devin mai întîi rare și apoi se sting ; dacă
înmulțirea prea rapidă a speciilor, chiar și a celor mai favorizate, este
mereu frînată, deși greu putem spune cum și cînd e frînată ; dacă ve
dem fără nici o mirare că o specie abundă în aceeași regiune în care
altă specie, strîns înrudită, se rărește, de ce să ne mirăm atîta că de
la raritate se ajunge, cu un pas mai departe, la extincție ? Orice ac
țiune din preajma noastră, cît de neînsemnată, poate fără îndoială să
fie dusă ceva mai departe ca intensitate, fără să băgăm de seamă.
Cine ar fi foarte uimit auzind că Megalonyxul în comparație cu Me-
gatherium era altădată rar, sau că o specie de maimuțe fosile, în com
parație cu alta existentă încă, era puțin numeroasă ? Și, totuși
această raritate relativă constituie dovada deplină a unor condiții de
viață mai puțin prielnice existenței lor. A admite că speciile devin de
obicei rare înainte de extincția lor, a nu ne mira că o specie e mai
rară decît alta și în același timp a recurge la un agent extraordinar
și a ne mira dacă o specie dispare, pentru mine aceasta e totuna cu
a admite că boala, la om, e preludiul morții, a nu ne mira de boală,
dar a rămîne uluiți, cînd omul bolnav moare și a crede că a avut o
moarte violentă [2]”.

CAPITOLUL IX

SANTA CRUZ, PATAGONIA ȘI INSULELE FALKLAND

Santa Cruz — Expediția în susul rîului — Indienii — Fluvii de lavă bazaltică — Fragmente de stînci netransportate de fluviu — Excavația văii — Obiceiurile condorului — Anzii — Uriașe blocuri eratice — Relicve indiene — înapoierea la corabie — Insulele Falkland — Cai, vite și iepuri sălbatici — Vulpea-lup — Foc de oase — Cum se vînează vitele săl batice — Geologie — Fluvii de piatră — Scene ale fenomene lor geologice violente — Pinguinul — Gîște — Ouă de Do-: l'is — Viețuitoare coloniale.

13 aprilie, 1 83 4. Vasul nostru ancoră la vărsarea rîului Santa Cruz. Riul se afla la șaizeci de mile mai la sud de San Julian. în ultima călătorie, căpitanul Stokes a înaintat pe cursul lui în sus trei zeci de mile, dar din lipsă de provizii a fost silit să se înapoieze. în afară de ceea ce s-a descoperit atunci, nu se știe mai nimic asupra acestui fluviu. Căpitanul Fitz Roy hotărî așadar să-i urmăm albia spre izvoare, pînă unde ne va îngădui timpul. Astfel, în ziua de 18 aprilie, plecară trei baleniere, încărcate cu provizii pentru trei săptămîni. Echipajul lor consta din douăzeci și cinci de suflete, deci o unitate destul de puternică pentru a înfrunta o oaste întreagă de indieni. împinși de un strașnic flux, pe o zi minunată, făcurăm o bună distanță, dădurăm repede de apă dulce, potolindu-ne setea, iar noaptea trecurăm aproape dincolo de limita unde se mai simțea puterea fluxului.

înfățișarea și mărimea fluviului, unde ne aflam, aveau să

rămînă
ca și neschimbate chiar pînă la punctul cel mai depărtat pe care l-am
atins în cele din urmă. Media lățimii lui era între trei și patru sute de
yarzi, iar adîncimea, la mijlocul apei, cam de șaptesprezece picioare.
Caracteristica lui poate cea mai deosebită era însă repeziciunea curge
rii, care, pe toată lungimea, putea fi stabilită de la patru la șase noduri
pe oră. Apa era de un albastru minunat, deși ușor lăptos și nu atît de
transparent cît era de așteptat la prima vedere. Albia rîului consta
dintr-un strat de prundiș ca acela din care sînt alcătuite golful și cîm-
piile înconjurătoare și mergea șerpuit printr-o vale, care se întindea
de-a dreptul spre vest. Lățimea văii varia de la cinci la zece mile, fiind
mărginită de terase în formă de trepte, care în cea mai mare parte
se ridică una deasupra alteia pînă la înălțimea de cinci sute de picioare, avînd — fapt remarcabil — în față, pe țărmul opus, alte terase sime
trice asemănătoare.

19 aprilie. Bineînțeles că împotriva unui curent atît de pu
ternic, ar fi fost cu neputință de vîslit sau de navigat cu pînze așa
că cele trei bărci fură legate în șir una după alta, avînd fiecare numai
cîte un om la vîsle, restul oamenilor urmînd să tragă la funie de pe
țărm. Voi descrie sistemul căpitanului Fitz Roy, care s-a dovedit a fi
fost atît de bun, încît să ușureze munca tuturor la un loc și fiecare
să-și aibă rostul lui. Căpitanul a împărțit echipajul în două schimburi,
fiecare trebuind să tragă cu rîndul la funie cîte o oră și jumătate.
Ofițerii fiecărei bărci duceau viața propriului lor echipaj, mîncînd în
comun și dormind în același cort, astfel că fiecare barcă era cu totul
independentă de celelalte. După asfințitul soarelui, se alegea pentru

înnoptat primul loc neted, pe care nu se afla nici un stufiș. Bucătar era fiecare om din echipaj, cu rîndul. De îndată ce se priponea barca de țărm, bucătarul își aprindea focul, alți doi înălțau cortul ; cîrmaciul scotea așternuturile din barcă, iar restul le căra la corturi și strîngea lemne de foc. In acest fel, totul era pregătit pentru înnoptat, într-o jumătate de ceas. Se întocmea totdeauna o pază din doi oameni și un ofițer, care aveau consemnul să ia seama la corăbii, să întrețină focul tot timpul și să stea de strajă împotriva indienilor. Cu toții trebuiau să facă de strajă cîte un ceas pe noapte.

în toată această zi, trăgînd la funii, nu înaintarăm cine știe cît, deoarece erau o mulțime de insulițe, acoperite cu stufișuri de spini, printre care urma să trecem, iar canaturile dintre ele nu aveau apă destul de adîncă.

2 0 aprilie. Trecînd dincolo de aceste insule, ne puserăm pe muncă. Deși încă greu, înaintam regulat zi cu zi, dar în medie nu făceam mai mult de zece mile în linie dreaptă și poate cincisprezece sau douăzeci, socotind șerpuirile albiei. Mai sus de locul unde dormisem ultima noapte, ținutul era cu desăvîrșire o *terra incognita :* de aici se întorsese înapoi căpitanul Stokes. Văzînd în depărtare un fum gros și găsind scheletul unui cal, înțeleserăm că indienii se aflau prin apropiere. A doua zi de dimineață (era în 21), se descoperiră pe pămînt urmele unui grup de cai și dîrele lăsate de chuzos, acele lănci lungi, pe care indienii le duc tîrîndu-le pe jos. Crezurăm mai toți că, în timpul nopții, indienii veniseră în recunoaștere. Puțin după aceea, ajunserăm într-un loc, de unde se vedea, după urmele proaspete de

oameni,
copii și cai, că ceata traversase rîul.

2 2 aprilie. Ținutul era același, extrem de neinteresant. Desăvîrșita asemănare a priveliștilor întregii Patagonii e caracteristica ei cea mai izbitoare. Șesurile prundite și sărace în apă priesc numai aceleiași vegetații pitice și închircite ; iar pe văi cresc aceleași tufișuri țepoase. Pretutindeni, aceleași păsări și insecte. Iarba de un verde mai luminos abia înviora marginea malurilor rîului și ale limpezilor pîraie afluente. Sterilitatea este blestemul acestui pămînt și fluviul, în albia lui așternută cu pietre, se află sub același blestem. Se înțelege că numărul păsărilor de apă e foarte redus,

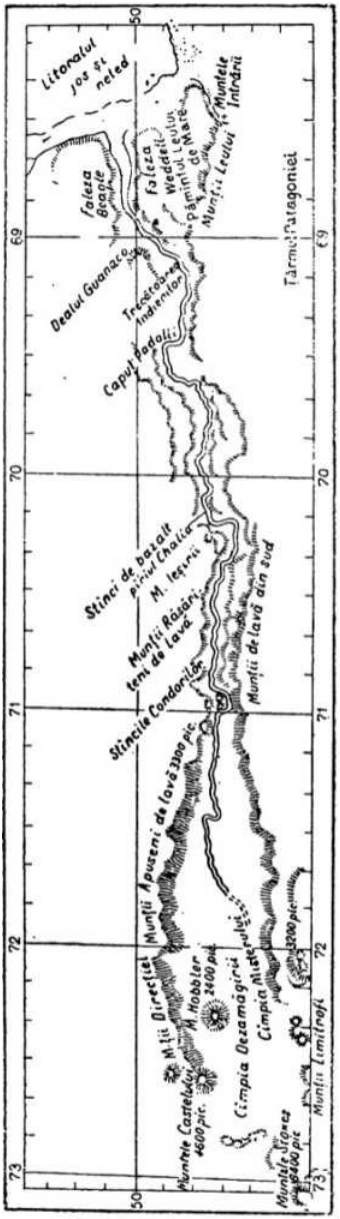

fiindcă nimic în cuprinsul acestui rîu sterp nu prieşte vieţii.

Patagonia, pe cît e de săracă în unele privinţi, pe atît se poate totuşi mîndri cu un mare număr de rozătoare mărunte********** şi aceasta mai mult, poate, decît orice altă ţară de pe lume. Cîteva specii de şoareci se deosebesc, ca înfăţişare, prin urechile lor mari şi subţiri, precum şi prin blana minunată. Aceste mici vieţuitoare foiesc printre tufişurile de pe văile, unde luni de zile, în afară de rouă, ele nu găsesc nici un strop de apă. Toate par să fie canibale, fiindcă, de îndată ce prindeam în cursă vreun şoarece, veneau alţii şi îl mîncau. O vulpe mică şi foarte graţioasă, tot atît de răspîndită prin aceste părţi, îşi agonisește cele necesare traiului prinzînd numai şoareci. Guanaco se simte de asemenea în patria lui, umblînd în turme de cinci zeci pînă la o sută de capete ; după cum am mai spus, am văzut un grup care număra cel puţin cinci sute de guanaci. Puma, cu un adevărat alai de condori si alţi vulturi, care se hrănesc cu

---

********** După Volney (voi. I, pag. 351) deşerturile din Siria se caracterizează prin tufe lemnoase, numeroşi şobolani, gazele şi iepuri. In

stîrvuri,
urmăresc guanacii, îi atacă și îi devo
rează. Urme de puma se vedeau mai
peste tot pe malurile rîului, iar rămășiț
ele cîtorva guanaci, cu gîturile frînte și
oasele sfărîmate, arătau limpede cum își
găsiseră moartea.

24 aprilie. Ca navigatorii de
altădată, cînd ajungeau într-o țară necu-
noscută, așa cercetam și luam seama la
cele mai mărunte semne care puteau vesti
vreo schimbare. Salutam ou însuflețire
orice trunchi de copac purtat de ape, orice bloc desprins cine
știe cînd din vreo stîncă, întîmpinam orice nimic ca și cum am
fi văzut păduri crescînd pe coastele Anzilor. Totuși, creasta
unei grămezi uriașe de nori,

Rîul Santa Cruz. După harta întocmită de cartografii

peisajul patagonez, guanaco înlocuiește gazela și aguti iepurele.

care aproape că nu se mișcau din locul lor, fu pentru noi semnul cel mai plin de făgăduințî. Si în adevăr, cu timpul, prevestirea aceasta nu s-a dovedit mincinoasă, deși norii ni se pă-
.ruseră mai întîi că sînt chiar munții și nu masele de vapori strînși în jurul piscurilor de gheață.

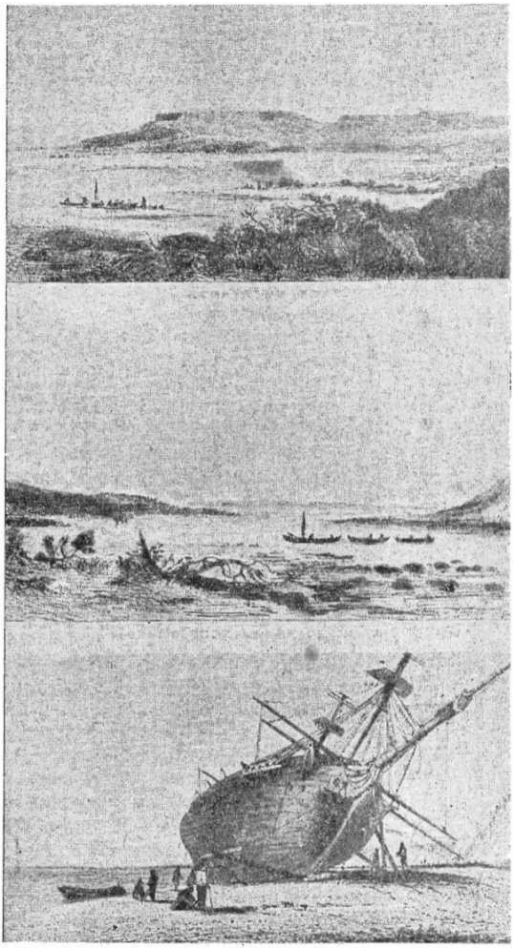

2 6 aprilie. în această zi, dădurăm peste ceva nou în structura geologică a cîmpurilor. Chiar de la plecare, eu cercetasem cu multă atenție prundișul rîului ; iar în ultimele două zile luasem cunoștință de prezența cîtorva pietre din bazalt foarte vacuolar, care deveneau tot mai multe și mai mari, fără să depășească însă mărimea unui cap de om. Dar, în dimineața aceasta, pietrele bazaltice, mai compacte însă, se înmulțiră pe neașteptate și, după o jumătate de oră, văzurăm la cinci-șase mile colțul în muchii al unei mari platforme bazaltice. Ne apropiarăm de

baza ei: apa se prăvălea înspu
mată printre blocurile ce se
desprinseseră mai demult din
ea și căzuseră. Albia rîului, pe
o distanță de douăzeci și opt
de mile, era copleșită de aceste
mase bazaltice. Iar dincolo de
această limită erau de asemeni
numeroase fragmente imense
de roci primitive, provenite din
formația stîncoasă din jur. Nici
un bloc mai impunător nu fu
sese dus de ape peste trei sau
patru mile de la locul de ori
gine. Așa că ținînd seama de
repeziciunea marelui debit de
apă al rîului Santa Cruz, pre
cum și de faptul că nicăieri nu
se observa vreo încetinire a curgerii, e foarte clar că rîurile nu au puterea să transporte nici măcar stînci de mărime mijlocie.

Bazaltul e numai lavă, care a curs pe sub apa mării. Dar erupțiile trebuie să se fi produs în proporții uriașe. în adevăr, acolo unde am observat pentru întîia dată această formație, bazaltul avea o sută douăzeci de picioare grosime ; pe măsură ce se merge în susul rîului, suprafața stratului bazaltic se ridică insensibil, iar masa devine mai groasă, atingînd, la patruzeci de mile mai sus de prima noastră oprire, trei sute douăzeci de picioare grosime. Ce grosime va fi avînd lîngă Anzi, nu pot ști, dar platforma ajunge să fie acolo cam cu trei mii de picioare deasupra nivelului mării ; trebuie deci să socotim ca izvor al lavei chiar munții marelui lanț și că numai fluviile de lavă, curse pe fundul ușor înclinat al mării, pînă la sute de mile, sînt demne de un astfel de izvor. De la cea dintîi privire a falezelor bazaltice de pe amîn-

Santa Cruz (de sus in jos) : popas pe malul rîului (repararea șalupei) ; în susul rîului (în depărtare se vad Anzii) ; „Beagle" tras

două laturile văii, se vedea bine că straturile fuseseră odinioară unite.
în acest caz, ce putere a dat la o parte, pe o mare distanță de-a lungul
țării, masa solidă de rocă tare, a cărei grosime medie era de aproape
trei sute de picioare, iar lățimea între ceva mai puțin de două și pînă
la patru mile ? Cu toate că rîurile au o putere neînsemnată de a trans
porta chiar fragmente mai mici de stînci, e de presupus că, în decursul
vremurilor, ele au totuși, prin eroziune lentă, unele urmări, a căror
însemnătate e greu de stabilit. Dar în cazul nostru, fără a mai ține
seama de acest agent secundar, se poate crede temeinic că valea
aceasta a fost cîndva un braț de mare. Ca să arăt în amănunt ce argu
mente mă duc la concluzia de mai sus — concluzie care se sprijină pe
forma și natura teraselor în trepte de pe amîndouă laturile văii, pe
felul cum fundul văii, lîngă Anzi, se dezvoltă într-o mare cîmpie ca și
estuarică, plină cu dealuri de nisip, precum și pe faptul că în albia
rîului s*e găsesc cîteva cochilii marine — ar fi de prisos pentru lucrarea
de față. Dacă aș avea spațiu, aș putea dovedi că America de Sud era
odinioară tăiată pe aici în două de o strîmtoare, prin care oceanul
Atlantic se lega de Pacific întocmai ca prin strîmtoarea lui Magellan.
Dar chestiunea care ar rămîne totuși să se pună ar fi : cum a fost dat
la o parte solidul bazalt ? Altădată, geologii ar fi adus în discuție
acțiunea violentă a cine știe cărei covîrșitoare catastrofe ; în cazul
nostru însă o asemenea presupunere ar fi cu totul inadmisibilă, deoa

rece aceleași cîmpii în trepte, pe care se găsesc moluște marine actuale,
cîmpii care se întind de-a lungul coastelor Patagoniei, cuprind de
asemenea și valea prin care curge Santa Cruz. Nici o inundație n-ar
fi putut modela astfel uscatul, fie pe vale, fie de-a lungul coastei des
chise ; și e sigur că valea însăși s-a excavat ca urmare a formării cîm-
piilor în trepte sau a teraselor. Deși știu bine că în strîmtoarea lui
Magellan sînt curenți care fac în medie cîte opt noduri pe oră, trebuie
să mărturisim totuși că aproape ne cuprinde amețeala gîndind la numă-

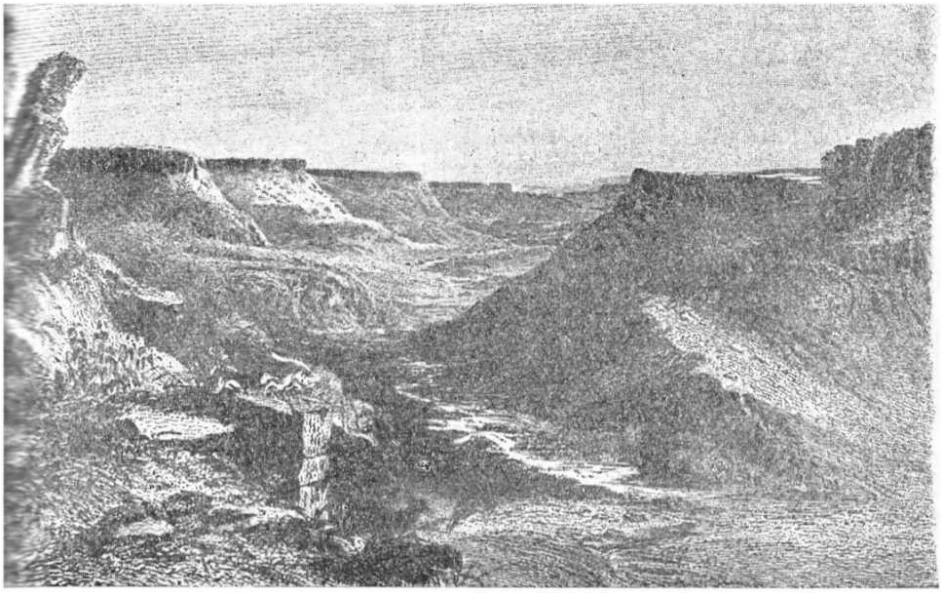

Stînci de bazalt pe malurile rîului Santa Cruz. *Gravură de Ch. Marlens.*

rul de ani și secole de care ar fi avut nevoie acești curenți cărora nici
un obstacol nu li se împotrivea, să roadă atît de groasa și solida lavă
bazaltică pe o arie atît de vastă. Totodată, trebuie să credem că stra
turile de lavă, subminate de apele acelei străvechi strîmtori, s-au diz-
locat în porțiuni imense, care, zăcînd presărate pe țărmuri, au fost
întîi reduse la blocuri mai mici, apoi prefăcute în prundiș și în cele
din urmă în mîlul cel mai impalpabil, pe care curenții l-au purtat pînă
departe în oceanele de la est și vest.

O dată cu schimbarea structurii geologice a cîmpiilor, caracterul
peisajului de asemenea se modifică. Mergînd în sus, fără țintă, prin
niște defileuri strimte și stîncoase, puteam să mă socotesc prea bine

din nou pe văile pustii ale insulei Santiago. Pe pereții de bazalt erau
unele plante pe care nu le mai găsisem nicăieri, în timp ce pe altele
le recunoscui ca fiind venite din Țara Focului. Aceste roci poroase erau
un fel de rezervor de apă, provenită din puținele ploi care stropeau
regiunea ; astfel că, pe linia despărțitoare dintre formațiile eruptive și
cele sedimentare, țîșneau niște izvorașe (ceea ce rareori se putea vedea
în Patagonia) ; iar locurile de unde țîșneau puteau fi observate și de
la oarecare distanță, după peticele de verdeață fragedă care le în
conjurau.

2 7 aprilie. Tot îngustîndu-i-se albia, rîul curgea mai repede,
făcînd șase noduri pe oră. Din această cauză, precum și din pricina
numeroaselor blocuri mari și colțuroase, trasul bărcilor de pe mal de
veni și primejdios și chinuitor.

în această zi, împușcai un condor : de la un vîrf la altul al aripilor
deschise măsura opt picioare și jumătate, iar de la cioc la coadă patru.
Condorul, după cum se știe, are o largă răspîndire geografică, de la
strîmtoarea lui Magellan de-a lungul Anzilor pînă la opt grade nord
de ecuator, adică pe coasta de vest a Americii de Sud. Pereții stîncoși
de lingă gurile lui Rio Negro reprezintă limita nordică a răspîndirii lui
pe coasta Patagoniei ; ca să ajungă, de la marea linie centrală de pe
Anzi, unde sălășluiește, pe coasta Patagoniei, i-au trebuit aproape patru
sute de mile de zbor. Mai spre sud, printre prăpăstiile cumplite de la
capul portului Deseado, condorul nu e rar și totuși coasta mării n-o
vizitează decît, din întîmplare, cîte un răzleț it. De asemenea este
deseori cercetat de aceste păsări lungul perete de piatră de lingă gura
rîului Santa Cruz, și ele se arată din nou cam la optzeci de mile în
susul rîului, unde pereții văii sînt formați din prăpăstii verticale bazal-
tice. Din acestea rezultă că, pe cît se pare, condorul are nevoie de rîpi
stîncoase perpendiculare. în Chile, condorii bîntuie mai tot anul ținu
turile mai joase de lîngă țărmul Pacificului, iar noaptea se cocoață
mai mulți la un loc, în cîte un copac •, dar, de obicei, la începutul verii,
ei se retrag în cele mai inaccesibile locuri din creierii

munților Auzi,
ca să se prăsească netulburați de nimeni.

In privința înmulțirii lor, lumea de pe acolo mi-a spus că aceste
păsări nu-și fac cuib și că, în noiembrie și decembrie, ele ouă cîte un
ou pe lună, un ou mare și alb, pe care îl depun, ca pe o poliță, pe stînca
goală. Se spune că puii de condor nu pot zbura timp de un an de zile
și, chiar după ce învață, dorm noaptea la un loc cu alții, iar ziua
vînează dimpreună cu părinții. De obicei, condorii bătrîni trăiesc în
perechi ; dar înlăuntrul țării, printre pereții bazaltici ai rîului Santa
Cruz, am dat peste o regiune locuită de stoluri întregi. Era un specta
col măreț pentru cel care, pe neașteptate, se urca pe marginea cîte
unei prăpăstii ; el putea să vadă cum douăzeci-treizeci de asemenea
păsări uriașe plecau în zbor greoi de pe locul lor de odihnă, pentru a
se roti departe în cercuri maiestuoase. Marea cantitate de excremente
de pe stînci arăta că aci, pe aceste creste, trebuie să fi venit ele deseori
să doarmă și să se prăsească. După ce se îmbuibă cu stîrvuri găsite
pe cîmp, la vale, ele se retrag pe aceste polițe de piatră ca să-și mistuie
hrana. Prin urmare condorul, ca și gallinazo, trebuie socotit
într-o oarecare măsură drept pasăre gregară. Prin părțile acestea, ei se hră
nesc cu carnea guanacilor morți de moarte bună sau, cum se întîmplă
mai des, uciși de puma. După ceea ce am văzut în Patagonia, cred că
în excursiile lor zilnice nu se abat prea departe de locurile unde obișnuiesc să doarmă.

Cîmpia în partea de sus a rîului Santa Cruz •, în planul din fund se văd Anzii. *Gravură de Ch. Martens.*

Adesea, condorii pot fi văzuți avîntîndu-se la mari înălțimi, în cele mai minunate cercuri, deasupra unui anumit punct. Sînt sigur că uneori se rotesc astfel de plăcere, dar alteori, după cît spun țăranii chilieni, ei țintesc de sus fie cîte un animal pe moarte, fie cîte o puma, care își hărpănește prada. Cînd ei se lasă din zbor în jos și apoi se înalță cu toții deodată, e semn, spun chilienii, că o puma care își păzește hoitul a sărit în sus, ca să alunge hoții. Pe lîngă faptul că se hrănesc cu stîrvuri, ei atacă adesea iezii și mieii ; de aceea, cîinii cio bănești sînt învățați ca de cîte ori văd condori zburînd pe deasupra turmei, să se arate. și, privind în sus, să latre ca turbați. Chilienii omoară mulți condori sau numai îi prind. Ei au două mijloace de a-i prinde. Unul constă în a pune un stîrv pe un loc neted, care este îm prejmuit de țăruși cu o poartă și, după ce condorii se îmbuibă, ei vin călări în mare goană la poarta țarcului, astupă ieșirea, și îi prind ast fel sigur, deoarece condorii nu pot să-și ia zborul, dacă nu au destul spațiu, așa încît corpul lor să atingă impulsul corespunzător[1]. Al doilea mijloc constă în a însemna copacii în care condorii, cel mai

adesea
cîte cinci-șase, obișnuiesc să se cocoațe pentru dormit. A se cățăra
apoi noaptea în acești copaci și a-i prinde în lațuri nu e o treabă din
cale afară de grea, deoarece condorii, după cum mi-am dat seama eu
însumi, dorm adine. La Valparaiso, am văzut că un condor viu se vin
dea cu șase pence, deși prețul curent era de opt sau zece șilingi. Am văzut unul legat în funie și foarte vătămat; totuși, de cum i s-a tăiat
legătura ciocului, deși înconjurat de lume, a început să sfîșie fioros o
bucată de stîrv. Tot la Valparaiso, într-o grădină, erau ținuți vii ca la
douăzeci-treizeci. Li se da de mîncare numai o dată pe săptămînă,
dar arătau bine††††††††††††††††††††††††††††††. Țăranii chilieni afirmă că, fără să mănînce, condorul
trăiește, păstrîndu-și vigoarea, cinci-șase săptămîni. Nu mă pun chezaș
pentru această afirmație, dar e probabil că nemiloasa experiență s-a
încercat.

Cînd undeva e omorît cîte un animal, se știe bine că, la fel ca
alți vulturi mîncători de stîrvuri, condorii prind de îndată de veste și.
se adună, într-un chip cu totul inexplicabil. în cele mai multe cazuri,
nu trebuie să se treacă cu vederea că ei își descoperă prada lăsîndu-i
oasele goale de carne mai înainte ca aceasta să înceapă a putrezi.
Amintindu-mi experiențele d-lui Audubon asupra mirosului slab al vul
turilor mîncători de hoituri, am făcut, în grădina de mai sus, următoa
rea experiență : cu aceeași funie, am legat mai mulți condori, pe
pămînt, de-a lungul unui zid și, înfășurînd o bucată de carne crudă în

---

†††††††††††††††††††††††††††††† Am văzut cum cu cîteva ceasuri înainte de moartea oricărui condor, păduchii, de care era plin, ieșeau pe deasupra penelor. Mi s-a spus că totdeauna se întîmplă așa.

hîrtie albă, m-am plimbat cu ea în mînă, cînd într-o parte, cînd în alta,
prin fața lor, la distanță de cel mult trei yarzi de ei și niciunul n-a
părut să-și dea seama că e carne. Apoi am aruncat-o pe pămînt, în fața
unuj bătrîn condor-mascul, la un yard ; acesta s-a uitat la ea o clipă,
cu mare atenție, iar apoi și-a întors capul în altă parte. Am împins
carnea cu un băț din ce în ce mai aproape de el, pînă ce în cele din
urmă, atingînd-o cu ciocul, pe loc a sfîrtecat hîrtia și, în aceeași clipă,
șirul întreg de pasări începu să se smucească din funie bătînd din
aripi. Ar fi fost cu neputință de înșelat un cîine în același fel. Oricît
de ciudat s-ar părea, dovezile pentru și împotriva ascuțimii mirosului
la vulturii mîncători de hoituri sînt tot atît de numeroase. Profesorul
Owen a arătat că nervii olfactivi ai vulturilor-curcani (Cathartes aura)
sînt foarte dezvoltați ; în seara cînd dl. Owen își citea comunicarea
în fața Societății Zoologice, un alt domn a spus că văzuse de două ori,
în Indiile de vest, asemenea păsări de pradă pe acoperișul unei case,
în care un om mort, neîngropat la timp, începuse să miroasă greu.
Aceasta ;arată că nu e vorba de nici o cunoștință luată prin văz. De
altă parte, pe lingă experiențele lui Audubon și aceea făcută de mine,
dl. Bachman a folosit în Statele Unite o serie de metode prin care a
dovedit că nici vulturul-curcan (specia disecată de profesorul Owen),
nici gallinazo nu-și descoperă hrana prin miros. El înfășură o anumită
cantitate de carne greu mirositoare într-o pînză rară și subțire, punînd

pe deasupra cîteva bucățele de carne proaspătă : vulturii ciuguleau
aceste bucățele și apoi rămîneau liniștiți, fără să descopere bucata
împuțită, care vera la o optime de inch sub ciocul lor. De îndată însă
ce pînza li se rupea cît de cît, pe loc descopereau mortăciunea, dar dacă pînza era înlocuită cu alta nouă și pe ea se presărau din nou
bucățele de carne proaspătă, vulturii iarăși le mîncau, fără să ia
cunoștință de bucata înfășurată, pe care o călcau în picioare. Faptele
acestea sînt atestate prin semnăturile a șase martori, pe lîngă aceea
a d-lui Bachman[1].

Adeseori, pe cîmpiile nesfîrșite, lungindu-mă pe pămînt ca să mă
odihnesc, mă uitam în sus și am văzut pasări de acestea plutind în aer,
la mari înălțimi. în cîmp deschis, nu cred ca un om, fie pe jos, fie
călare, să poată scruta cu oricîtă atenție bolta cerească la mai mult de
cincisprezece grade deasupra orizontului. Așa fiind, vulturii care plu
tesc la înălțimi de trei sau patru mii de picioare, s-ar afla, în linie
dreaptă, la distanța de peste două mile engleze, mai înainte ca ima
ginea lor să se prezinte ochiului omenesc. Nu e firesc, în asemenea
împrejurări, să nu poată fi văzuți ? Nu e cu putință oare ca vînătorul
care urmărește și împușcă un animal oarecare, într-o vale singuratică,
să fie privegheat tot timpul de aceste pasări cu priviri de oțel ? Și nu
e cu putință de asemenea ca felul lor de a se lăsa din zbor să înștiin
țeze întreaga familie a pasărilor de pradă din ținut că începe ospățul ?

Zborul condorilor e minunat, cînd se rotesc cu toții în jurul unui

---

[1] Magazine of Nat. Hist. al lui Laudon, voi. VII.

anumit punct. In afară de cazul cînd se înalță de pe pămînt, nu-mi
amintesc să fi văzut vreodată aceste păsări dînd din aripi. Aproape
de Lima, m-am uitat la cîteva cam o jumătate de oră, fără să-mi iau
ochii de la ele nici o clipă : zburau în cercuri largi, coborînd și înălțîn-
du-se, fără nici o bătaie de aripă. Lunecînd în aer la mică înălțime
deasupra capului meu, mă uitam dinadins pieziș la contururile remige-
lor ambelor aripi ; dacă penele acestea ar fi vibrat cît de cît, li s-ar fi
șters contururile particulare, amestecîndu-se, și nu s-ar mai fi văzut
cerul albastru printre ele. în schimb capul și gîtul zvîcneau adesea cu
putere, aripile întinse servind numai ca punct de sprijin, asupra căruia
acționau mișcările gîtului, ale corpului și ale cozii. Cînd vor să coboare,
își strîng aripile o clipă ; iar dacă le întind iarăși, înclinîndu-le astfel,
forța cîștigată prin coborîrea rapidă pare a servi ca forță de înălțare
continuă, așa cum se întîmplă cu zmeele. în orice zbor planat, mișcarea
trebuie să fie destul de iute, pentru ca acțiunea suprafeței înclinate a
corpului asupra atmosferei să-i poată contrabalansa greutatea. Forța
necesară pentru continuarea mișcării corpului în zbor planat, fricți
unea fiind minimă, nu poate fi mare — și forța aceasta e tocmai ceea
ce trebuie. E de presupus că la condori mișcarea gîtului și a corpului
ajunge pentru zborul planat. Dar oricum ar fi, e în adevăr uimitor si
măreț a vedea o pasăre uriașă rotindu-se și alunecînd ore întregi peste
munți și rîuri, fără nici o caznă.

29 aprilie. De pe vîrful unui deal, salutarăm cu mare

însufle
ţire piscurile albe ale Anzilor, care cînd şi cînd se întrezăreau printre
suluri de nori întunecaţi. Cîteva zile de-a rîndul, ne continuarăm
urcuşul încet, fiindcă albia rîului era foarte întortocheată şi plină de
blocuri imense de ardezie şi granit. Cîmpia de pe laturile văii atinsese
aici înălţimea de aproape o mie o sută de picioare faţă de nivelul
rîului, înfăţişîndu-se cu totul altfel. Pietrele de porfir rotunjite se
amestecau cu imense blocuri colţuroase de bazalt şi de roci primare.
Unul dintre blocurile eratice pe care le-am văzut aici se afla la şaizeci
şi şapte mile de muntele cel mai apropiat ; altul, pe care l-am măsurat,
avea cinci yarzi pătraţi şi se înălţa cu cinci picioare deasupra pietri
şului. Muchiile îi erau atît de tăioase, încît, văzînd şi mărimea lui
considerabilă, am crezut mai întîi că e vorba de o stîncă *in situ*[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§] şi
mi-am luat busola ca să-i constat direcţia clivajului. Cîmpia nu era pe
aici chiar atît de netedă ca lîngă coastă, deşi nici semne de vreo catas
trofă geologică nu se vedeau. Aşa fiind, cred că e cu neputinţă ca
transportarea acestor stînci gigantice la atîtea mile de locul lor de
origine să se explice prin altă teorie decît aceea a munţilor de gheaţă
plutitori.

In ultimele două zile, dădurăm peste urme de cai, precum şi peste
cîteva lucruri neînsemnate, rupturi dintr-o manta şi un mănunchi de
pene de struţ, care aparţinuseră indienilor ; dar se vedea că fuseseră
lepădate de multă vreme. Ţinutul, între locul unde indienii trecuseră
de curînd rîul şi acela unde ne aflam acum, deşi la multe mile

---

[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§] In situ — nederanjată din locul de origine (n. red. rom.).

unul
de altul, părea ca și neumblat. Ținînd seama de mulțimea guanacilor,
faptul acesta m-a mirat mai întîi ; dar după aceea mi-am explicat
totul: natura pietroasă a cîmpiilor ar fi istovit repede, la vînătoare,
caii nepotcoviți. Cu toate acestea, am găsit în două locuri niște gră
măjoare de pietre, care cred că nu întîmplător căzuseră unele peste
altele. Ele se aflau vîrfuite pe marginea celei mai înalte faleze de lavă,
semănînd, deși în mic, cu acelea de lîngă golful Deseado.

4 mai. Căpitanul Fitz Roy hotărî să nu ducem bărcile mai sus,
deoarece rîul își întortochea albia și curgea foarte repede, iar ținutul
mai departe nu se arăta ispititor. Nicăieri nu vedeam altceva decît
aceleași -lucruri și același peisaj uscat. Ne aflam acum la o sută patru
zeci de mile de Atlantic și la șaizeci de brațul cel mai apropiat al
Pacificului. Această parte superioară a văii se deschidea ca un bazin
imens, mărginit la nord și la sud de platforme bazaltice, iar în față
avînd șirul lung al Anzilor acoperiți de zăpadă. Dar ne uitam cu părere
de rău la acești munți înalți, fiind siliți doar să ne închipuim natura
și producțiunile lor naturale, în loc să stăm, cum sperasem, pe piscurile
lor. Și apoi, pe lîngă pierderea fără folos a timpului încercînd să urcăm
pe rîu mai în sus, se mai întîmplase și că, de cîteva zile, eram reduși
la jumătate din porția de pîine. împuținarea pîinii, deși de fapt încă
destulă pentru oameni nepretențioși, era însă, după drumul greu de o
zi întreagă, mai curînd o hrană minimă: stomacul ușor și digestia les

nicioasă sînt lucruri admira
bile, despre care se poate vorbi
oricît, dar care în realitate se
îndură greu.

5 mai. înainte de răsă
ritul soarelui, începurăm să
coborîm. Ca fulgerul de iute
alunecam în jos pe firul apei,
făcînd zece noduri pe oră. Nu
mai în această zi, străbăturăm
distanța pe care, ca s-o urcăm,
ne costase cazna a cinci zile și
jumătate de muncă. Astfel, în
ziua de 8 mai, după expediția
noastră de douăzeci și una de
zile, ajunserăm la locul unde
se afla ancorat „Beagle". în
afară de mine, toți erau ne
mulțumiți ; mie urcatul rîului
îmi arătase cea mai intere
santă secțiune în marea for
mație terțiară a Patagoniei.

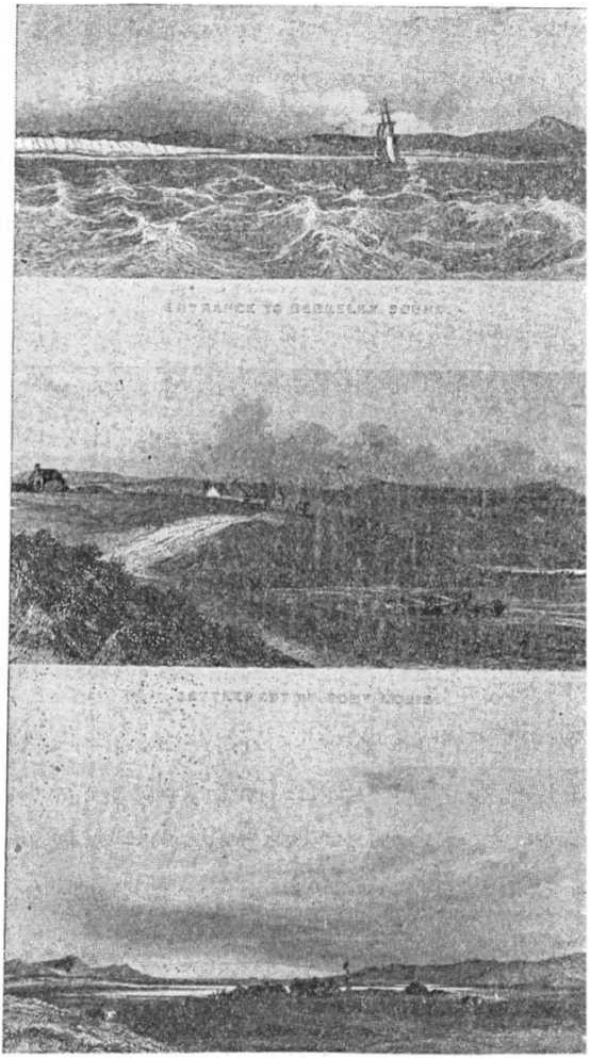

La 1 martie 1833 și la 16 martie 1834 din nou vasul ,,Beagle" ancoră pe Berkeley Sound în insula

Falkland de est. Arhipelagul acesta e situat în apropierea aceleiași latitudini ca și gura strîmtorii lui Magellan; se în tinde o sută douăzeci de mile geografice pe șaizeci și e ceva mai mare decît jumătate din su prafața Irlandei. După ce Fran ța, Spania și Anglia își con testaseră posesia acestor insule sărace, ele fuseseră lăsate nelo cuite. Guvernul din Buenos Aires le-a vîndut apoi unui particular, folosindu-le însă tot ca loc de surghiun, așa cum fă cuse și Spania mai înainte. Dar Anglia își revendică dreptul asupra lor, luîndu-le numaide-cît în stăpînire. Englezul lăsat de strajă la steag fu după aceea ucis. Se trimise în curînd un ofițer bri tanic, nesusținut de nici o forță militară, pe care îl găsirăm. Ia sosirea noastră, avînd grija unei populații formată, mai bine de jumătate, din rebeli fugari și criminali.[2]

împrejurimile sînt un teatru demn de scenele petrecute acolo. Pustiu și nenorocit ca înfățișare, pămîntul este vălurit și pretutindeni acoperit cu un strat, în cea mai mare parte, de turbă, pe care crește iarbă țepoasă de aceeași culoare închisă, monotonă. Ici și colo, cîte un vîrf sau o creastă de cuarț cenușiu sparge planul cîmpiei netede. Clima acestor regiuni e cunoscută tuturor ; ea se poate compara cu aceea de la o mie pînă la două mii de picioare, de pe munții din nordul Țării Galilor, avînd totuși și mai puțin soare și mai puțin ger, dar cu mai mult vînt și ploaie.**********

Insulele Falkland (de sus în jos) : intrarea în Berkeley; colonie în golful Louis; colonie

16 martie 1834. Voi descrie acum o mică excursie, pe care am făcut-o împrejurul unei părți a acestei insule. Am plecat

---

********** Din dările de seamă publicate după călătoria noastră și în deosebi din cîteva scrisori interesante, primite de la

dimineața,
cu șase cai și doi gauchos, oameni foarte indicați pentru scopul meu și
deprinși de-a binelea să trăiască pe propriile lor puteri. Vremea era
cumplită și rece, bîntuită de furtuni cu grindină. Totuși înaintam destul
de mulțumitor, deși nimic, în afară de geologia ținutului, nu mi se
păru mai neinteresant decît această zi de mers călare. Pămîntul era
mereu mlăștinos și vălurit, cu o iarbă aproape negricioasă și veștedă
precum și cîțiva mici arbuști, răsăriți toți din solul de turbă afinată.
Pe văi, ici și colo, se vedea cîte un mic stol de gîște sălbatice. Pretu
tindeni, pămîntul era așa de moale, că sitarii puteau ușor să-și ducă
viața și ei. în afară de gîște și sitari, nu mai erau decît puține alte
păsări. Crestele golașe și abrupte ale celui mai însemnat șir de coline,
înalte de aproape două mii de picioare și formate din cuarț, ne dădură
oarecare bătaie de cap pînă să le traversăm. Pe panta lor sudică, găsi
răm locul cel mai prielnic pentru vitele sălbatice. E adevărat că n-am
întîlnit prea multe, dar se știe că fuseseră pînă de curînd hărțuite
fără milă.

Seara, ne ieși înainte o cireadă nu prea mare. Unul dintre înso
țitorii mei, pe numele lui Santiago, alese repede o vacă grasă, sco-
țînd-o dintre celelalte ; aruncă cu bolasurile, lovindu-i picioarele fără
să i le împiedice. Atunci, aruncîndu-și pălăria ca semn pentru locul
unde lăsă bolasurile, își descolăci în plină goană lassoul și,

---

căpitanul Sulivan, din Flota Regală, care se ocupa cu stabilirea cartografică a coastelor, rezultă că ne făcusem o idee exagerată despre asprimea climatului din aceste insule. Totuși, cîhd mă gîndesc la aproape neîntre¬ruptul așternut de turbă precum și la faptul că griul nu ajunge aici mai niciodată la maturitate, îmi vine greu să cred că, vara, climatul ar fi atît de frumos și uscat, cum s-a pretins de curînd.

după o
aprigă urmărire, se apropie iarăși de vacă și o prinse cu lassoul de
coarne. Celălalt gaucho o luase înainte cu caii de schimb, așa că
Santiago întîmpina oaresare greutăți în răpunerea fiarei înfuriate.
Intenția lui era s-o ducă pe un petic de pămînt neted, către care, se
retrăgea mereu, ori de cîte ori fiara se năpustea asupra lui ; dar vaca
nu-1 urma întotdeauna ; atunci, calul meu, deprins cu asemenea împrejurări, se apropie de ea în galop redus, din spate, și îi dădu o lovitură
puternică cu pieptul, împingînd-o înainte. Ajungînd pe acel petic de
pămînt neted, văzui că a ucide o fiară înnebunită de groază nu era o
treabă chiar atit de ușoară pentru un singur om. Ar fi fost ușor, dacă
calul, rămas în voia lui, fără călăreț, ar fi știut instinctiv, ferindu-se
astfel de primejdie, să țină lassoul întins, cu alte cuvinte dacă ar fi mers
și el, cînd vaca fugea înainte, tot atît de repede după ei, sau dacă ea sta
pe loc, să fi stat și el, înclinîndu-se pe o parte. Calul lui Santiago era
însă aproape un cîrlan, care nici o clipă nu sta locului, slăbind las
soul și lăsînd vaca slobodă să se poată lupta. Așa că fu un spec
tacol minunat repeziciunea lui Santiago de a se pitula cînd într-o
parte cînd în alta, la spatele vacii, pînă ce în cele din urmă chibzui
să-i dea lovitura fatală, tăindu-i vîna unui picior din spate și apoi, fără
mare greutate, înfigîndu-i cuțitul în ceafă : vaca te prăbuși ca lovită
de trăsnet. Santiago tăie cîteva bucăți de carne cu piele cu tot, fără
pic de os, atît cît trebuia expediției noastre. Ne îndreptarăm caii spre
locul unde urma să dormim și cinarăm *„carne con cuero",* carne friptă
cu piele cu tot. *„Carne con cuero"* față de friptura obișnuită este ca
vînatul față de berbec. Bucata mare și rotundă, luată din

pulpa de sus
a unui picior din urmă, se prăjește pe jăratic, dar se așază pe cărbuni
cu partea pielei, care, ridicîndu-și marginile în sus, devine un fel de
farfurie, din care nu se pierde nici o picătură de suc. Orice onorabil
alderman††††††††††††††††††††††††††††††† englez care ar fi mîncat *„carne con cuero"* în seara aceea
dimpreună cu noi, în curînd ar fi fost sărbătorit, fără îndoială, în toată
Londra.

Peste noapte, plouă, iar ziua următoare fu cumplit de furtunoasă, cu multă grindină și zăpadă.. Plecarăm călare prin insulă către fîșia de uscat care lega Rincon del Toro (marea peninsulă de la capătul de sud-vest) cu restul insulei. Din cauza marelui număr de vaci înjunghiate, proporția taurilor e covîrșitoare. Ei rătăcesc singuri sau cîte doi-trei împreună, în deplină sălbăticie. Niciodată n-am văzut fiare atît de magnifice : numai taurii de marmură, sculptați de greci, mai au capul și greabănul atît de uriașe. Căpitanul Șulivan mă informează că pielea unui taur de mărime mijlocie atîrnă patruzeci și șapte de pfunzi, o astfel de piele, neuscată complet, fiind socotită la Montevideo drept una foarte grea. în general, taurii tineri aleargă, dar nu mult, în timp ce taurii bătrîni nu aleargă de loc, afară de cazul cînd se năpustesc asupra vreunui om sau cal. în acest fel, au pierit mulți cai. Un taur bătrîn, traversînd un rîu mîlos, se opri să se odihnească pe malul celălalt, zadarnic încercarăm să-l gonim, că nu izbutirăm, așa că ne văzurăm siliți să facem un înconjur larg. Ca să se răzbune, tinerii gauchos hotărîră să-l castreze, făcîndu-1 astfel neprimejdios pentru viitor. Fu foarte interesant de văzut cum meșteșugul înfrîngea forța. în timp ce bestia se năpustea asupra călului, i se aruncă un lasso de coarne și un altul de picioarele din urmă ; într-o clipită, monstrul zăcea la pămînt, fără puteri. După ce se strînge bine lassoul de jur împrejurul coarnelor unei fiare înfuriate, nu e lucru ușor a-1 desface din nou, fără a ucide animalul ; bineînțeles că, dacă vînătorul ar fi însoțit de altul, lucrul n-ar mai părea atît de greu. Dar cu ajutorul unui al doilea om, care, aruncînd lassoul, îi prinde picioarele dinapoi, treaba se pune repede la cale. Cît timp e ținut cu picioarele din urmă desfăcute în lături, animalul nu mai are ce face, iar primul om se poate apropia și slăbi cu mîinile lui lassoul de după coarne, pentru ca apoi să încalece liniștit; și de îndată ce omul de ajutor lărgește cît de cît
strînsoarea, lassoul alunecă și cade în jos pe picioarele fiarei, care, zbătîndu-se, se ridică de jos slobodă, se scutură, dar

---

††††††††††††††††††††††††††††††† Consilier municipal (n. tr.).

zadarnic mai încearcă să se azvîrle asupra dușmanului.

Tot timpul cît merserăm călare prin insulă, nu întîlnirăm decît o singură herghelie de cai sălbatici. Aceste animale, ca și vitele, au fost aduse de franceft în 1764, iar de atunci s-au înmulțit considerabil. Fapt curios este că niciodată caii n-au părăsit capătul de est al insulei, deși nici o opreliște naturală nu i-ar fi împiedicat să bată toate părțile insulei, mai cu seamă că partea estică nu e mai atrăgătoare decît celelalte. întrebați de mine asupra acestui fapt, gauchos l-au recunoscut ca atare, dar n-au fost în stare să-1 explice altfel decît prin legătura puternică ce se stabilește între cai și locul cu care s-au obișnuit. Ținînd seama că insula nu se vădește prea înțesată de cai, deși fiarele carnivore lipsesc cu totul, am fost îndeosebi curios să aflu ce anume a împiedicat prăsirea lor rapidă de la început. Știm că este inevitabil ca într-o insulă de mică întindere să fi intervenit mai curînd sau mai tîrziu o anumită piedică ; dar de ce înmulțirea calului a fost oprită mai curînd decît a celorlalte vite ? Căpitanul Sulivan și-a dat multă osteneală pentru mine, cercetînd această chestiune. Gauchos localnici cred că totul s-ar datora mai cu seamă armăsarilor, care străbătînd încontinuu insula din loc în loc, silesc astfel iepele să-i însoțească pretutindeni, fie că mînjii sînt sau nu sînt în stare să se țină după ei. Un gaucho spunea căpitanului Sulivan că se uitase un ceas întreg la un armăsar, cum lovea cu copitele dinapoi și mușca tare o iapă, pînă ce a făcut-o să-și părăsească mînzul în voia soartei. Căpitanul Sulivan sprijinea faptul acesta cu acela de a fi văzut el însuși de cîteva ori mînji morți, în timp ce niciodată nu dăduse peste un vițel mort. În aceeași ordine de idei, cadavrele de cai vîrstnici se găseau mai des decît cadavrele altor vite, caii fiind mai supuși molimei, sau accidentelor. Mulți dintre ei sînt și șchiopi din cauza copitelor neobișnuit de mari, care, la rîndul lor, s-au dezvoltat peste măsură din pricina pămîntului moale. La păr sînt sau de o culoare împestrițată cu alta, sau cenușiu-închis. Toți caii, prăsiți aici, fie sălbatici, fie domesticiți, sînt de statură mai curînd scundă, deși altfel bine legați ; dar atît au pierdut cu timpul din putere, încît nu sînt cei mai indicați pentru a fi folosiți la prinderea vitelor cu lassoul. în vederea acestui lucru, e necesar să se importe cai noi, cu mare cheltuială, de la La Plata. Probabil că o dată și o dată, în viitor, emisferul de sud va avea neamul lui de ponei din caii de Falkland, după cum emisferul nordic își are neamul Shetland.

Vitele celelalte, spre deosebire de cal, care a degenerat, pare —
după cum am observat mai înainte — să fi crescut ca statură, fiind și mult mai numeroase decît caii. Căpitanul Sulivan îmi aduce la cunoștință că acestea se deosebesc mult mai puțin între ele ca conformație generală a corpului și ca formă a coarnelor, decît vitele din
Anglia. Sînt foarte felurite la păr : diferite culori predomină după diferitele părți ale insulei, care, fiind atît de mică, face ca împrejurarea aceasta să fie cu atît mai remarcabilă. împrejurul muntelui Usborne, de la 1000 pînă la 1500 de picioare deasupra nivelului mării, aproape jumătate dintre animalele unor cirezi erau de culoare șorecie sau plumburie, culoare neobișnuită în alte părți ale insulei. Lîngă golful Pleasant predomină vitele cafenii, în timp ce la sud de strîmtoarea Choiseul (care aproape că taie insula în două) vitele albe cu capul și picioarele negre erau cele mai răspîndite. Animalele negre și ușor tărcate puteau fi văzute mai pretutindeni. Căpitanul Sulivan a observat că deosebirea dintre culorile predominante este atît de evidentă, încît, dacă cineva s-ar uita de la o mare depărtare la cirezile care umblă pe aproape de golful Pleasant, ar vedea un fel de pete negre, pe cînd la sud de strîmtoarea Choiseul, pe coasta colinelor, se văd ca pete albe. Căpitanul Sulivan crede că cirezile nu se amestecă între ele ; și e ciudat că animalele de culoare șorecie, deși trăind în regiunea muntoasă, fătau cam cu o lună mai devreme față de altele, care locuiau la șes și erau de altă culoare. Astfel, este interesant de constatat că animalele, altădată domestice, au căpătat în insulă trei culori deosebite, dintre care probabil numai una ar predomina în cele din urmă asupra celorlalte, dacă cirezile ar fi lăsate în pace cîteva sute de ani.

Alt animal adus aci și căruia i-a mers foarte bine este iepurele de casă ; el abundă pe mari porțiuni din insulă. Totuși, ca și caii, iepurii nu trec de anumite limite ; astfel, ei n-au trecut lanțul central de coline; și nu s-ar fi întins nici pînă la poalele acestor coline, dacă, după spusa unor gauchos, nu ar fi fost transportați acolo în mici colonii. Nici nu mi-aș fi închipuit că aceste animale, provenite din nordul Africii, să poată trăi într-un climat umed și lipsit de soare, ca aici, unde grîul se coace numai întîmplător. Se spune că în Suedia, unde se pare că ar exista o climă mai prielnică acestor animale, iepurii de casă nu pot trăi decît în casă. Cele dintîi perechi, de altfel, aduse în insulă, au avut de luptat împotriva unor dușmani existenți de mai înainte, cum erau vulpile și anumiți vulturi mari. Naturaliștii francezi au socotit varietatea neagră de iepuri drept o specie deosebită, numind-

o Lepus Magellanicus[‡]. Ei credeau că Magellan, cînd vorbea despre acele animale numite conejos din strîmtoarea lui Magellan, se referea la această specie ; dar la el era vorba de un mic cobai căruia pînă în zilele noastre spaniolii îi zic tot așa. Gauchos au și rîs la ideea că ar exista un neam de iepuri negri și altul cenușiu, ei știind bine că toți iepurii aceștia trăiesc la un loc și că se încrucișează între ei fără nici o deosebire, dînd naștere la pui tărcați. Un astfel de specimen, pe care îl am încă, are pe cap unele semne care îl deosebesc de tipul descris de savanții francezi. Acest fapt arată cît de prudenți trebuie să fie naturaliștii cînd stabilesc specii, cu atît mai mult cu cît însuși Cuvier, examinînd craniul unui asemenea iepure, a crezut că aparține probabil unei alte specii !

Singurul patruped băștinaș al insulei[§] este o mare vulpe-lup (Caniș antarcticus), care se găsește de obicei atît în Insulele Falkland de est cît și de vest. Sînt sigur că e vorba de o specie proprie a acestui arhipelag, deoarece numeroși vînători de foce, gauchos și indieni, care au vizitat aceste insule, afirmă că un astfel de animal nu se mai găsește nicăieri in altă parte a Americii de Sud. Molina credea, din pricina asemănării deprinderilor de viață, că vulpea-lup e tot una cu așa-zisul Culpeu al său[*] ; dar am văzut ambele animale ; sînt cu totul deosebite. Byron a descris timiditatea și curiozitatea acestor lupi, pe care marinarii îi credeau atît de feroci, încît, ca să scape de ei, se aruncau în mare. Ei nu și-au schimbat firea pînă în ziua de azi. Așa că au putut fi văzuți intrînd în cîte un cort și trăgînd în adevăr carnea de sub căpătîiul cîte unui marinar, care dormea. Gauchos de asemenea îi ucideau adesea seara, ținînd într-o mină o bucată de carne, iar în cealaltă cuțitul, ca

---

[‡] Zoology of the Voyage of the Coquille de Lesson, voi. I, p. 158. Primii călători și în deosebi Bougainville, cu toții afirmă limpede că vulpea-lup era singurul animal de baștină al insulei. Considerarea iepurelui de aici ca specie deosebită se întemeiază pe particularități ale blănii, pe forma capului și pe scurtimea urechilor. Amintesc aci că diferența dintre iepurele irlandez și englez se face pe baza unor caractere aproape asemănătoare și chiar mai evidente.

[§] Totuși am motive să bănuiesc că mai există și un șobolan de cîmp. Șobolanul și șoarecele obișnuit din Europa s-au răspîndit pînă foarte departe de locuințele coloniștilor. Porcul obișnuit de asemenea a recăzut în sălbăticie, pe o mică insulă. Toți porcii sînt negri. Mistreții, foarte sălbatici, au colți foarte mari.

[*] Culpeul este Caniș Magellanicus adus de căpitanul King din strîmtoarea lui Magellan. Este comun în Chile.

să-i lovească. Pe cît îmi dau seama, în nici o altă parte a lumii nu mai există un exemplu de insulă atît de mică și prăpădită și la o atît de mare distanță de continent, care să aibă un patruped băștinaș atît de mare. Numărul acestor vulpi-lup a descrescut cu mare repeziciune ; au și fost izgonite din jumătatea insulei, care se află la răsărit de limba de pămînt dintre golful San Salvador și golful Berkeley. În foarte puțini ani, după ce aceste insule vor fi populate în toată legea, vulpea-lup va fi socotită, alături de dront, ca animal dispărut de pe fața pămîntului.

În noaptea de 17, dormirăm pe fîșia de uscat, care, la capătul strîmtorii Choiseul, formează peninsula de sud-vest. Valea era bine adăpostită de vîntul rece, dar cam lipseau tufișurile cu care făceam focul. Gauchos, însă, spre mirarea mea, găsiră repede cu ce să facă un foc ca de cărbuni : era scheletul unui bou ucis de curînd, a cărui carne fusese în întregime ciugulită de vulturii mîncători de stîrvuri. Ei mi-au spus că iarna omorau adesea cîte o vită, îi curățau oasele cu cuțitul și apoi, la focul făcut cu oasele ei, îi frigeau carnea.

18 martie. A plouat aproape toată ziua. Totuși, folosindune de
păturile cailor, făcurăm în așa fel încît, în timpul nopții, ne păzirăm și

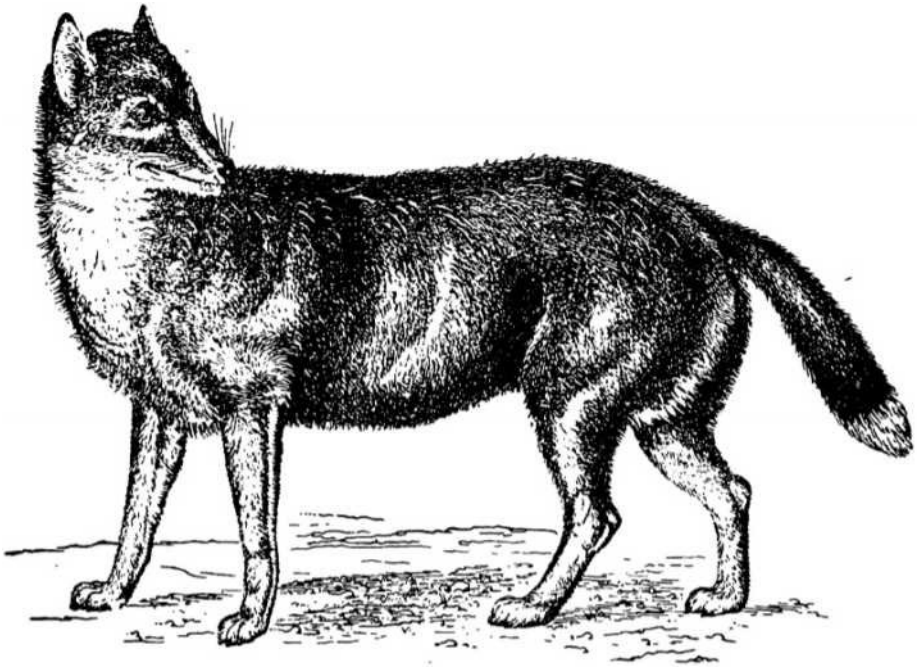

Vulpe de Falkland asemănătoare lupului *(Caniș antarcticus, Shaw).*

de umezeală și de frig ; dar pămîntul pe care ne culcasem era oricum
îmbibat de apă și nu se găsea nici o palmă de loc uscat, pe care, după
oboseala unei zile întregi de călărit, să se poată sta jos. Am spus în
altă parte ce ciudat lucru e, în aceste insule, lipsa absolută de copaci,
deși adevărați codri acoperă Țara Focului. Cel mai mare tufiș din
insulă (aparținînd familiei Compositae) abia atinge înălțimea acelor
drawk[3] de pe la noi. Focul se face dintr-un mic tufiș verde, cam de mă
rimea dudăului obișnuit, oare arde bine, oric.ît ar fi de verde sau de
curînd cules. Era uimitor să vezi pe gauchos prin ploaie, cînd totul se
îmbiba de apă, aprinzînd focul la repezeală, deși nu aveau la îndemînă
decît o cutie de iască[4] și o zdreanță de cîrpă. Ei căutau pe sub smocu
rile de iarbă și pe sub tufișuri cîteva rămurele uscate, pe care

le spăr
geau în lung, prefăcîndu-le în fibre, apoi, înconjurîndu-le cu rămurele
mai groase, făceau un fel de cuib, puneau cîrpa aprinsă în mijloc și o
acopereau. în bătaia vîntului, cuibul încetul cu încetul începea să fu
mege tot mai mult, iar în cele din urmă izbucneau flăcările. Cred că
nici o altă metodă n-ar fi folosit la nimic, cu materiale atît de umede.

19 martie. Nemaicălărind de cîtva timp, în fiecare dimineață
mă sculam țeapăn. Nu prea înțelegeam, auzind pe gauchos, care de mici
își duceau viața numai călare, că în asemenea împrejurări sufereau
cumplit. Santiago îmi spunea că odată fiind ținut de o boală la pat trei
luni, s-a dus după aceea la vînătoare de vite sălbatice și ca urmare
toți mușchii i s-au înțepenit, trebuind să zacă la pat două zile în șir. Asta înseamnă că gauchos desfășoară la călărie un mare efort muscu
lar, deși sforțarea nu li se vede. A vîna vite sălbatice, într-un ținut
care se străbate atît de greu din cauza pămîntului afinat și mlăștinos,
trebuie să fie o îndeletnicire cumplit de grea. Gauchos spun că adesea
ei trec peste unele locuri în goana cea mai mare, locurile acestea
fiind de netrecut la pas sau la trap, la fel cum se întîmplă cu gheața
subțire la patinaj. Vînătorii se străduiesc să se apropie cît mai mult de
cireadă, fără să fie văzuți. Fiecare vînător are cu sine cîte patru sau
cinci perechi de bolas, pe care le aruncă una după alta, pe fiecare de
picioarele cîte unei vite, împiedicînd astfel mai multe deodată și lăsîn-
du-le acolo cîteva zile pînă ce se istovesc de foame și de zbatere. După
aceasta, vitele sînt dezlegate și împinse către cireada domesticită,
adusă anume acolo. Chinul la care au fost supuse le face să se îngro
zească de singurătate, așa că nu mai părăsesc cireada,

lăsîndu-se ușor
duse dimpreună cu celelalte, dacă mai au putere să meargă, la staul.

Vremea continua să fie atît de rea, încît ne hotărîrăm, oricît de obositor ar fi fost, să pornim la drum, încercînd să ne întoarcem la corabie mai înainte de căderea nopții. Pămîntul, din cauza ploilor, era tot numai o mlaștină. Calul meu căzu, cred, cel puțin de douăsprezece ori ; cîteodată caii, toți șase, se zbăteau în noroi. Toate micile rîuri aveau maluri de turbă moale și de aceea caii nu le puteau sări fără să se prăvălească. Ca vîrf al necazurilor noastre, ne văzurăm siliți să tre cem și un braț de mare, mai către capătul lui, pe unde apa era numai cît caii de adîncă ; traversîndu-1, valurile minate de un vînt puternic se spărgeau toate peste noi, udîndu-ne la piele și făcîndu-ne să clănțăn nim de frig. Pînă și gauchos, acești oameni de fier, o dată ajunși, după mica noastră excursie, acasă, mărturisiră că se simt fericiți.

Structura geologică a acestor insule este, în mai toate privințele, simplă. Terenurile joase constau din șisturi argiloase metamorfice [5] și gresie, pline de fosile foarte îndeaproape înrudite, dar nu identice cu acelea din formațiile siluriene ale Europei, iar colinele sînt de cuarțit granular alb. Straturile colinelor sînt de obicei boltite perfect simetric, înfățișarea anumitor masive fiind de aceea cu totul originală. Pernety†††††††††††††††††††††††††††††††† a consacrat cîteva pagini descrierii unei coline a Ruinelor, ale cărei straturi succesive le-a comparat cu treptele unui amfiteatru. Cuarțitul, ca să se fi putut bolti atît de admirabil, fără să se fragmenteze, trebuie să fi fost în stare de pastă. Cum cuarțitul se preface cu încetul în gre sie, se poate crede că cuarțitul provine din gresia supusă unei

†††††††††††††††††††††††††††††††† Pernety, Voyage aux Isles Malouines, p. 526.

tempe
raturi foarte înalte, prin care devine vîscoasă, pentru ca prin răcire
să cristalizeze. Și e de presupus că, aflîndu-se în această stare moale,
gresia a rupt straturile superioare, așternîndu-se apoi deasupra lor.

în multe părți ale insulei, fundurile văilor sînt acoperite, în chip
foarte ciudat, cu miriade de pietroaie colțuroase, fără a ține unul de
altul, pietroaie de cuarțit care formează adevărate ,,rîuri de pietre".
Aceste grohotișuri au fost pomenite cu mirare de toți călătorii, începînd
cu Pernety. Blocurile au muchiile prea puțin tocite, deci nu sînt aduse de ape. Ca mărime, ele variază în diametru de la unul sau două
picioare pînă la zece și chiar pînă la peste douăzeci de ori atît.
Fără să fi fost aruncate la un loc unele peste altele, ele se află risipite
și întinse la același nivel ca niște trîmbe sau, mai curînd, ca niște rîuri
mari. E cu neputință să li se verifice grosimea, dar ea poate fi presu
pusă, deoarece, la mai multe picioare în adînc, se aude apa micilor
pîraie care șopotesc printre pietre. Adîncimea reală este probabil mare,
dacă n-ar fi fost așa, nisipul ar fi trebuit să umple demult spațiile goale
dintre blocurile de dedesubt. Lățimea acestor straturi de piatră variază
de la cîteva sute de picioare pînă la o milă ; dar solul de turbă împrej
muitor îi încalcă zilnic marginile, formînd chiar mici insule oriunde se
întîmplă ca două-trei pietre să stea lipite una de alta. La sud de golful
Berkeley, într-o vale pe care însoțitorii mei au numit-o „Marea vale a
stîncilor", trebuie să traversăm un strat neîntrerupt, lat de o jumătate
de milă, sărind dintr-un ascuțiș de bloc în altul. Blocurile acestea erau
atît de mari, încît, prinzîndu-ne o răpăială de ploaie, ne adăpostirăm
sub unul din ele.

Lucrul cel mai remarcabil la rîurile de pietre este mica înclinare a
planului lor. Pe coastele colinelor am văzut asemenea rîuri alunecînd
într-un unghi de zece grade față de linia orizontului ; dar unele văi, cu
fundul neted și lat, aproape că nici nu păreau înclinate. Mijloacele de a
măsura unghiul de înclinare al unei suprafețe atît de accidentată lipsesc
cu totul ; totuși, pentru a da cititorilor o idee oarecare, pot spune că
panta ei n-ar încetini la deal viteza niciunei diligențe engleze. In anu
mite locuri, rîul de pietre urmărește neîntrerupt albia văii, ajungînd
uneori pînă la creasta colinei. Pe aceste creste, blocuri imense, mai mari
decît orice casă omenească obișnuită, păreau a fi fost oprite din prăvă
lite ; tot pe crestele acestea, straturi boltite ca niște arcuri zac îngrămă
dite unul peste altul, de parcă ar fi ruinele cine știe cărei uriașe și stră
vechi catedrale. în sforțarea de a descrie priveliști atît de violente, omul
e ispitit să sară din comparație în comparație. Am putea să ne închipuim
că numeroase rîuri de lavă albă au curs din multe părți ale munților
către terenurile joase, și că, după solidificate, au fost despicate de vreo
convulsie geologică în miriade de blocuri. Expresia „rîuri de pietre",
care nemijlocit vine în mintea oricui, trezește aceeași idee. La fața
locului, privelиștile acestea sînt încă mai izbitoare prin contrastul lor cu
formele scunde și rotunjite ale colinelor din vecinătate.

M-am simțit foarte atras de un fragment uriaș, trîntit pe partea
convexă, adică avînd bolta în sus, pe care l-am găsit pe cel mai înalt
pisc, cam șapte sute de picioare deasupra nivelului mării. Trebuie oare
să credem că, pentru a fi fost răsturnat astfel, va fi fost mai întîi azvîrlit
în aer ? Sau, mai probabil, că altădată exista o parte a

aceluiași lanț de
munți mai înaltă decît punctul pe care zace azi acest monument al unei
uriașe convulsii a naturii ? Cum fragmentele de pe văi nu sînt rotunjite
și nici spațiile dintre ele nu sînt umplute cu nisip, trebuie să ne închi
puim că perioada de violență a fost posterioară ridicării uscatului deasu
pra apelor mării. în secțiune transversală, fundul acestor văi este
aproape neted sau, cel mult, se înalță imperceptibil către margini. Blocurile par deci să fi venit din susul văii ; de fapt, e mai probabil că s-au
prăvălit de pe pantele cele mai apropiate și că de atunci, prin mișcări
vibratorii de o forță copleșitoare[‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡], blocurile s-au nivelat între ele, luînd
forma de strat neîntrerupt. Dacă în timpul cutremurului de pămînt[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§] din
1835, care a dărîmat orașul Concepcion din Chile, s-a socotit ca mira
culos faptul că lucruri mici erau săltate cîțiva inchi de la pămînt, ce
trebuie să mai zicem atunci de puterea care a mișcat în toate părțile
asemenea blocuri, grele de mai multe tone fiecare, făcîndu-le să-și gă
sească nivelul comun, ca și cum ar fi fost vorba de un nisip pe o scîn-
dură care vibrează *i* Am văzut în Anzi semnele vădite ale sfărîmării
unor munți enormi în bucățele, ca și cum ar fi fost niște coji subțiri la
care straturile erau așezate vertical, pe o coastă ; dar nici o priveliște
nu mi-a stîrnit, cu aceeași putere, ca aceste rîuri de pietre

---

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ „Nu mai puțin uimiți am fost cînd am văzut cantitatea nenumărată de pietre, de toate mărimile, răsturnate unele peste altele și cu toate acestea orînduite parcă anume pentru a umple rîpele. Nimeni nu se simțea obosit, admirînd într-una minu¬nile naturii". Pernety, p. 526.

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ Un locuitor din Mendoza, deci unul care putea să-și dea bine seama despre aceasta, m-a încredințat că, timp de mai mulți ani cît șezuse el în aceste insule, n-a simțit nici cea mai mică zguduitură de cutremur.

ideea unei
zguduiri, căreia, oricît am căuta, nu i-am găsi pereche în istoria lumii,
totuși progresul științei va da probabil într-o zi explicația simplă a
acestui fenomen, așa cum a dat-o și pe a aceluia, socotit multă vreme
inexplicabil, al transportării blocurilor eratice pe cîmpiile Europei.[6]

Puține am de spus asupra faunei acestor insule. Am descris mai
sus vulturul-mîncător de stîrvuri, Polyborus. Mai sînt și alți vul
turi, bufnițe, precum și cîteva păsări de uscat. Păsările de baltă sînt
deosebit de numeroase și, după spusele vechilor navigatori, ele trebuie
să fi fost pe vremuri mult mai numeroase încă. într-o zi luai seama la
un cormoran care se juca cu un pește pe care îl prinsese. Pasărea dădu
drumul prăzii de opt ori pe rînd, apoi, scufundîndu-se după pește, deși
apa era adîncă, îl scoase deasupra apei tot de opt ori. Prin grădini
zoologice, am văzut vidre care se jucau cu cîte un pește în același fel,
ca pisica cu șoarecele. Nu mai cunosc nici un alt exemplu de cruzime,
atît de chinuitoare, a mamei Natura. într-altă zi, așezîndu-mă între un
pinguin (Aptenodytes demersa) și apa în care trăia, m-am amuzat ob-
servîndu-i obiceiurile. Era o pasăre plină de curaj : pînă să ajungă ia
răși în apa mării, se lupta cu mine în toată legea, împingîndu-mă îna
poi. Nimic nu-1 făcea să dea îndărăt sau să-l oprească decît loviturile
serioase : fiece inch de teren cîștigat era pentru el un bun pe care îl
păstra cu strășnicie, stînd chiar în fața mea drept și hotărît de luptă.
Cînd mi se împotrivea astfel, el își rostogolea neîntrerupt capul dintr-o
parte în alta, foarte ciudat, ca și cum puterea lui de a vedea limpede
sta numai în partea anterioară și de jos a fiecărui ochi.

Păsării acesteia
i se zice în chip obișnuit pinguin-asin, din cauză că, stînd pe țărm, are
obiceiul de a-și da capul pe spate și de a face un zgomot puternic și
ciudat, foarte asemănător cu zbieretul măgarilor ; dar în mare, lăsat în
voia lui, scoate un sunet adînc și solemn, care se aude adesea pe timp de noapte. Ca să se dea la fund, el se servește de micile lui aripi ca peștii de aripioarele lor, iar ca să meargă pe pămînt le întrebuințează ca pe niște membre anterioare. Cînd se mișcă, aproape ca pe .patru picioare, printre tussock[7] sau pe panta vreunei stînci ierboase, umblă atît de repede, încît ar putea fi luat drept patruped. în timpul pescuitului, ca să respire, iese deasupra apei dintr-o săritură și apoi se scufundă iarăși atît de fulgerător, încît nu cred pe nimeni în stare să observe dintr-o dată că nu e un pește jucăuș.

Insulele Falkland sînt frecventate de două neamuri de gîște. Specia regiunilor muntoase (Anas Magellanica) e foarte obișnuită în toată insula și umblă fie perechi-perechi, fie în mici stoluri. Gîștele acestea nu migrează, ci își clădesc cuiburile pe insulițele lăturalnice. Se crede că ele se retrag acolo de frica vulpilor ; și poate că din aceeași cauză ele, care sînt foarte blînde în timpul zilei, devin temătoare și sălbatice cînd se îngînă ziua cu noaptea. Se hrănesc numai cu vegetale. Gîștele de stîncă, numite astfel fiindcă își duc viața numai pe țărmurile stîncoase ale mării (Anas antarctica) sînt obișnuite atît aici cît și pe coasta de vest a Americii, spre nord, pînă la Chile. Caracteristica priveliștii pe canalurile adînci și singuratice ale Țării Focului este gînsacul alb ca zăpada, veșnic însoțit de consoarta lui, aceasta cu pene de culoare mai închisă, stînd lipiți unul lîngă altul, pe cîte un vîrf de stîncă depărtată.

Prin aceste insule se mai găsesc în mare număr niște rațe mari
sau gîște, cu capul mare (Anas brachyptera), care uneori cîntăresc
cîte douăzeci și doi de pfunzi. Altădată, acestor păsări li se zicea cai
de curse, din pricina felului lor ciudat de a vâsli și totodată de a plescăi
apa cu aripile ; dar azi li se spune, mult mai potrivit, ,,vaporașe". Ari
pile lor sînt prea mici și slabe ca să le servească la zbor ; totuși le ajută
să se miște foarte iute, adesea înotînd, adesea zburătăcind în rasul

apei. Felul ei de a se mișca astfel seamănă întrucîtva cu acela al rațeidomestice fugărită de cîini; cu deosebirea că „vaporașele" — și sînt aproape sigur de aceasta — în loc să dea din amîndouă aripile în ace lași timp, ca toate păsările, le mișcă alternativ. Aceste rațe greoaie și cu capul cît butura fac în apă o gălăgie atît de mare, împroșcînd apa în toate părțile, încît impresia privitorului e peste măsură de ciudată.

Prin urmare, am găsit în America de Sud trei păsări care se folo seau de aripi nu numai pentru zbor : pinguinii, în felul peștilor, le în trebuințează ca înotătoare, „vaporașele" ca vîsle și struții ca pînze de corabie. Tot aci mai e de menționat Apteryxul din Noua Zelandă, ca și giganticul lui prototip dispărut Dinordis, care au numai niște cioturi rudimentare în loc de aripi. „Vaporașul" nu poate să se scufunde prea adînc. Se hrănește numai cu scoici de pe alge și de pe stîncile bătute de flux și reflux ; așa că, avînd nevoie să le spargă, ciocul și capul sînt uimitor de mari și grele. Capul în deosebi este atît de tare, încît abia am fost în stare să-l fracturez cu ciocanul meu de geolog. De altfel, toți vînătorii noștri descoperă fără zăbavă cît de tenace e viața acestor păsări. Seara, cînd toate, în cîrd, își curăță penele cu ciocul, „vapora șele" fac, fără nici o deosebire, gălăgia ciudată pe care, între tropice, o fac broaștele.

în Țara Focului, ca și pe insulele Falkland, am observat numeroase lucruri în privința viețuitoarelor marine inferioare**********, dar aceste observații nu sînt de

********** Numărînd ouăle unui mare Doris alb (acest melc de mare fără cochilie era lung de trei inchi și jumătate), am fost surprins văzînd ce extraordinar de multe erau. Un mic înveliș sferic conținea de la două pînă la cinci ouă, fiecare avînd în dia¬metru trei miimi de inchi. Aceste grupe sferice, lipite două cîte

interes general. Voi menționa doar o serie de fapte privitoare la anumite zoophite, care fac parte dintr-o subîmpărțire cu organizare superioară claselor lor. Cîteva genuri (Flustra, Eschara, Cellaria, Crisia și altelejse aseamănă prin faptul că au, de fiecare căsuță,
cîte un curios organ mișcător (ca acelea ale speciei Flustra ovicularia,
găsite în mările europene). Organul mișcător, în cazurile cele mai numeroase, aduce a cap de vultur, numai că mandibula inferioară poate fi deschisă cu mult mai larg decît un cioc de pasăre. Capul însuși, ajutat
de un gît scurt, posedă considerabile aptitudini de mișcare. La un zoophit, 'chiar și capul era fix și numai mandibula de jos liberă ; la altul, capul era înlocuit de o glugă triunghiulară prevăzută cu un capac minuscul care corespunde evident mandibulei inferioare. La cele mai multe specii, fiecare căsuță avea cîte un cap, fiind destule altele, ale căror căsuțe aveau cîte două capete.

Celulele-muguri de la vîrful ramurilor acestor coralieri conțin polipi cruzi, adică neajunși la maturitate, dar capetele de vultur respective, deși mici, sînt din toate punctele de vedere perfecte. Dacă se
înlătură cu un ac polipii de pe vreo căsuță, organul mișcător nu pare cîtuși de puțin atins. Dacă se taie capul de vultur al unei căsuțe, mandibula de jos își păstrează aptitudinea de a se închide și a se deschide. Poate cea mai ciudată parte a alcătuirii lor este că, fiind vorba nu numai de două rînduri de căsuțe, ci de mai multe, pe aceeași ramură,
căsuțele de la mijloc aveau și ele același apendice, dar numai cît un sfert din mărimea acelora ale căsuțelor exterioare. Mișcările capetelor de vultur variază după specii ; la unele n-am zărit nici cea mai mică clintire, în timp ce altele, cu mandibula inferioară larg deschisă, fie că oscilau înainte și înapoi, fiecare oscilație completă durînd cam cinci secunde, fie că se mișcau mult mai repede, prin zvîcnituri. Atins cu un

---

două în rînduri transversale, formau un fel de panglică. Panglica înfășurată în chip de spiră ovală adera cu una din margini de stîncă. Aceea pe care am găsit-o măsura în lung aproape douăzeci de inchi, iar în lat o jumătate de inch. Numărînd oușoarele dintr-o zecime de inch a rîndului de deasupra, numărînd și rîndurile pe aceeași lungime a panglicii, am socotit, după cea mai cumpătată înmulțire, că trebuie să fi fost în total șase sute de mii de ouă. Totuși acest Doris nu era desigur prea obișnuit, fiindcă am căutat deseori pe sub pietre și n-am găsit decît șapte exemplare. Nici o eroare nu e mai răspîndită printre naturaliști decît aceea că numărul indivizilor este direct Iproporfional cu puterea lor de înmulțire.

ac, ciocul Îi apuca mai totdeauna vîrful cu atîta tărie, că ramura întreagă putea fi după aceea scuturată.

Aceste corpuri nu au nici o legătură cu producerea ouălor sau gemulelor, pentru că ele sînt formate mai înainte ca polipii noi să apară
pe căsuțele din vîrful ramurilor. Și cum ele se mișcă independent de polipi, părînd a nu fi în nici o legătură cu ei, pe de o parte, pe de alta fiindcă ele se deosebesc ca mărime după rîndul exterior sau interior în
care se află, n-am nici o îndoială că, în privința funcțiunii lor, ele țin mai curînd de axa cornoasă a ramurilor decît de polipii de pe căsuțe. Apendicele vermicular și cărnos de la capătul inferior al penei de mare
(descris la Bahia Blanca) face de asemenea parte din zoophitul luat ca întreg, după cum și rădăcinile unui copac fac parte din copacul întreg
și nu din fiecare frunză sau mugur.

La o altă coralină, mică și elegantă (Clytia), fiecare căsuță era
înzestrată cu un șir de dințișori lungi, care se mișcau repede. Fiecare
șir de dințișori și fiecare cap de vultur, în general, se mișcă indepen
dent de celelalte ; dar uneori, se mișcau sau toate deodată pe amîndouă
părțile unei ramuri, sau numai cele de pe o parte, sau fiecare pe rînd,
unul după altul, într-o ordine perfectă. Mișcările acestea ne fac să în
țelegem că în întregul zoophitelor, deși formate din mii de polipi deo
sebiți, se întîmplă procesul unei transmisiuni, fără greș, de voință, ca
și cum ar fi vorba de corpul unui singur animal. în adevăr, cazul nu
diferă de acela al penelor de mare, care, dacă sînt atinse, se înfig pînă
ce dispar în nisipurile de pe coasta Bahiei Blanca. Voi mai da un exem
plu de mișcare uniformă, deși de altă natură, la un zoophit înrudit de
aproape cu Clytia și deci organizat foarte simplu. Ținînd un mănunchi
mai mare de asemenea zoophite în apă sărată, am observat că de cîte
ori frecam pe întuneric vreo parte a ramurilor, mănunchiul întreg de
venea viu, fosforescent, dînd o lumină verde : cred că

niciodată n-am
văzut ceva să strălucească atît de minunat. Dar lucrul cel mai intere
sant era că lumina, pornind de jos în sus, izbucnea totdeauna prin vîr-
furile ramurilor.[8]

De cîte ori am cercetat asemenea vietăți coloniale am resimțit
aceeași mare atracție. Ce poate fi mai interesant decît să vezi o tulpină
ca de plantă făcînd ouă, fiind în stare să înoate prin preajmă și să-și
aleagă loc potrivit, unde să se lipească, pentru ca apoi să se ramifice
și fiecare ramură să se încarce de nenumărate vietăți distincte, adesea
organizate destul de complicat ? Aceste ramuri, însă, au uneori, după
cum am văzut, organe cu aptitudinea mișcării, independente de polipi.
Oricît de surprinzătoare ni s-ar părea această reunire de indivizi dis
tincți pe o tulpină comună, nici copacii nu sînt altceva, deoarece mu
gurii trebuiesc socotiți ca plante individuale. Cu toate acestea, pare
cu totul firesc să socotim un polip, înzestrat cu gură, cu intestine și
alte organe, ca pe un individ distinct, în timp ce individualitatea unui
mugur nu se înțelege atît de ușor ; astfel încît reunirea indivizilor se
parați pe un trunchi comun este mai izbitoare la corali decît la copac.
Ca să înțelegem firea unei vietăți coloniale, la care individualitatea
părților este în multe privințe nedesăvîrșită, ne putem ajuta, gîndind
la împrejurarea că, dacă tăiem o anumită vietate pe din două, dăm naș
tere la două vietăți asemănătoare, și că Natura, ea însăși, efectuează
astfel de bisecții. Putem considera polipii la zoophite sau mugurii la
copaci ca niște cazuri în care diviziunea individului nu s-a făcut pînă

la capăt. Desigur că, în cazul copacilor, judecind după analogia cu cazul
coralilor, indivizii născuți prin înmugurire par legați mai intim de alți decît sînt ouăle sau semințele cu părinții lor. Iar acum pare destul de
bine stabilit că plantele care se înmulțesc prin muguri împărtășesc toate
aceeași durată de viață ; și știe oricine cît de ciudate și de numeroase
proprietăți se transmit în chip sigur prin muguri, drajoane și butași,
proprietăți care prin propagare seminală nu se mai arată decît rareori,
dar nu chiar niciodată.

ȚARA FOCULUI

Tara Focului, prima sosire — Golful Good Success — Fuegienii de pe bordul vasului — întîlnire cu sălbaticii — Pri
veliștea pădurilor — Capul Horn — Golful Wigwamurilor —
Condițiile grele de viață ale sălbaticilor — Foamete —
Canibali — Matricid — Credințe religioase — O mare fur
tună — Canalul Beagle — Strîmtoarea Ponsonby — Clădim
wigwamuri[1] și instalăm pe fuegieni — Bifurcația canalului
Beagle — Ghețari — înapoierea la corabie — A doua vizită
cu corabia la colonia noastră — Egalitatea socială la băști
nași.

17 decembrie 1832. Acum, după ce am sfîrșit cu Patagonia
și cu insulele Falkland, voi descrie întîia noastră sosire în Țara Focu
lui. Puțin după prînz ocoleam capul San Diego, pătrunzînd în vestita
strîmtoare a lui Le Maire. Deși navigam cît mai aproape de țărmul
fuegian, conturul pietroasei și inospitalierei insule a Statelor abia se
deslușea din nori. în aceeași după-amiază ancoram în golful Good
Success. Pătrunzînd aici, localnicii ne salutară cu mijloacele care le
stăteau la îndemână locuitorilor acestei țări sălbatice. Un

[1] Wigwam este numele dat locuinței omenești în limba indiană (n. ied.)

grup de fue
gieni, ascunși în parte de o pădure încîlcită, se cocoțaseră unii peste
alții pe marginea unui promontoriu înfiorător, aplecat deasupra mării ;
cum treceam prin dreptul lor, începură să țopăie și fîlfîindu-și zdrențele
de pe ei, scoaseră un țipăt răsunător. Băștinașii se țineau după corabie,
astfel că înainte de a cădea noaptea văzurăm focul aprins de ei și le
auzirăm încă o dată strigătele sălbatice. Golful este un fel de lac mare
și liniștit, împrejmuit pe jumătate de niște munți de șisturi argiloase,
scunzi, cu crestele tocite, acoperiți în partea dinspre apă de o pădure
deasă și întunecată. O singură aruncătură de ochi asupra priveliștii
îmi fu de ajuns ca să-mi dau seama că era cu desăvîrșire deosebită de
tot ceea ce văzusem vreodată. în timpul nopții se porni viscolul și rafale
puternice venite dinspre munți trecură în zbor peste capetele noastre.
în larg ar fi fost un timp cumplit; de aceea noi, ca și atîția alții, pu
team numi bucuroși locul acesta golful Good Success.

Dimineața căpitanul trimise o delegație să intre în vorbă cu fue-
gienii. Cînd ajunserăm la distanța de unde puteam schimba saluturi,
unul dintre cei patru băștinași care tocmai ieșiseră înainte să ne pri-

mească, începu să strige mai tare decît toți ceilalți, vrînd să ne arate
locul unde puteam debarca. Văzîndu-ne pe țărm, delegația păru mai
curînd alarmată, dar continuă să vorbească și să gesticuleze cu mare
repeziciune. Era, fără îndoială, cel mai interesant și mai curios spectacol
pe care îl văzusem în viața mea. N-aș fi bănuit niciodată cît de nemăsu
rată poate să fie deosebirea dintre un sălbatic și un om civilizat, *ea* este mai mare decît între animalul sălbatic și cel domesticit, fiindcă în om se află o mai mare putință de desăvîrșire. Crainicul-conducător era un bătrîn care părea să fie șeful familiei; ceilalți trei erau tineri și zdraveni, înalți aproape de șase picioare. Femeile și copiii fuseseră îndepărtați. Acești fuegieni sînt un neam de oameni foarte deosebit de acela al nenorocitelor stîrpituri care locuiesc mai departe, înspre vest; ei par înrudiți de aproape cu vestiții patagonezi de pe țărmurile strîmtorii lui Magellan. Singura lor îmbrăcăminte este un fel de sarică făcută din piele de guanaco, cu blana întoarsă în afară. Ei o poartă aruncată pe umeri, așa că trupurile lor rămîn pe jumătate descoperite, lăsînd să li se vadă pielea de culoare murdar-arămie.

Bătrînul avea în jurul capului o bandă de pene albe care-i ținea
strîns părul negru, aspru și încîlcit. Chipul îi era brăzdat de două dungi
late, transversale ; una, vopsită în roșu deschis, mergea de la o ureche
la alta, trecîndu-i peste buza de sus ; cealaltă, albă cum e creta, para
lelă cu cea dintîi, era trasă mai sus, în așa fel încît acoperea pleoapele,
dîndu-le aceeași culoare albă. Alți doi erau împodobiți cu fel de fel de
linii negre, neregulate, făcute cu cărbune. Această delegație semăna
întocmai cu dracii care apar pe scenă în opere ca „Der Freischiitz" *.

Numai atitudinea lor era umilă, expresia feței arătînd însă bănu
ială, surpriză și uimire. (îndată ce le dădurăm în dar o bucată de stofă
roșie, cu care se și legară la gît, ei ne deveniră buni prieteni. Asta se
văzu limpede din felul cum bătrînul începu să ne bată cu

palma pe
piept, scoțînd un fel de gîlgîieli în felul acelora cu care chemi la mîn-
care puii de găină. Făcui cîțiva pași cu bătrînul și această demonstrație
de prietenie fu repetată de mai multe ori, pînă ce se încheie cu trei
palme strașnice, pe care mi le dădu cu amîndouă mîinile și în același
timp, pe piept și pe spate. Apoi se desfăcu și el la piept, întorcîndu-se
spre mine ca să răspund în același fel la politețea lui, iar eu îi răspun
sei, ceea ce păru că-1 mulțumește pe deplin.

Vorbirea acestor oameni, după ideea noastră despre vorbire, abia
poate fi numită grai articulat[2]. Căpitanul Cook a asemuit-o cu gîlgîitul
pe care îl scoate un om cînd face gargară, dar desigur că nici un euro
pean, făcînd gargară, n-ar putea scoate din gît atîtea sunete guturale
și ascuțite.

Fuegienii sînt neîntrecuți imitatori: de cîte ori tușeam, sau căs-
cam, sau făceam cine știe ce mișcare fără rost, ei o reproduceau numai-
decît. Unul dintre ai noștri începu să se uite sașiu ; dar un tînăr fuegian,
al cărui chip era în întregime vopsit cu negru (afară de o dungă albă
peste ochi), izbuti să facă strîmbături cu mult mai groaznice. Ei puteau
să repete cu o corectitudine desăvîrșită fiecare cuvînt din orice frază pe care le-o adresam și țineau minte mult timp aceste cuvinte. Totuși, noi europenii știm cu toții ce greu este a separa pe cuvinte sunetele unei limbi străine. Care dintre noi, de pildă, a putut urmări mai mult decît trei cuvinte în rostirea unui indian american ? Toți sălbaticii par a poseda într-o măsură neobișnuită această putere de imitație. S-a vorbit astfel, aproape în același chip, despre aceeași comică apucătură la cafri; australienii au fost de asemenea multă vreme vestiți pentru însușirea lor de a imita și a reda mersul cutărui om, în așa fel ca acela să poată fi recunoscut. Cum se va fi explicînd această aptitudine a lor ? Să fie urmarea unor deprinderi mai experimentate ale percepției și ale simțurilor, deprinderi care sînt mai ascuțite la toți oamenii primitivi față

de cei trecuți printr-un îndelung proces de civilizație ?

Unul dintre ai noștri dădu drumul unui cîntec : fuegienii abia se
ținură să nu cadă la pămînt de uimire. Cu aceeași mirare se uitară ei și la felul nostru de a dansa ; totuși un tînăr dintre ei, fiind poftit, primi bucuros să facă doi-trei pași de vals. Ei păreau puțin obișnuiți cu europenii, dar cunoșteau armele de foc care îi îngrozeau ; nimic pe lume
nu i-ar fi hotărît să pună mina pe pușcă. Ne cerură însă cuțite, cărora le ziceau pe spaniolește „cucilla". Ca să ne facă să înțelegem că doreau cuțite se prefăceau că țin în gură o halcă de balenă, pe care arătau că vor s-o taie, nu s-o sfîșie.

N-am spus 'încă nici un cuvînt despre fuegienii pe care îi aveam
la bord. în călătoria anterioară a vaselor „Adventure" și „Beagle", de la 1826 la 1830, căpitanul Fitz Roy pusese mîna pe un grup de băștinași,
pe care, spre marea spaimă a grupului folosit la ridicările topografice,
îi ținea ca ostatici pentru furtul unei bărci; pe cîțiva dintre aceștia, precum și pe un copil, pe care îl cumpărase în schimbul unui nasture
de sidef, i-a luat cu sine în Anglia, hotărît să-i educe și să-i conver
tească la creștinism, pe propria sa cheltuială. Stabilirea acestor băști
nași, după civilizare, în țara de origine, era pentru căpitanul Fitz Roy
unul din motivele principale care îl făcuseră să întreprindă călătoria
de acum ; și pînă ce Amiralitatea să aprobe expediția noastră, căpitanul
Fitz Roy și tocmise cu generozitate un vas, cu care el însuși avea să-i
readucă în patrie. Misionarul Matthews însoțea pe băștinași; despre
toți aceștia căpitanul Fitz Roy a publicat un raport complet și excelent.
Dintre foștii ostatici aduși în Anglia făceau parte de asemenea un băiat
și o fetiță, dar băiatul murise de variolă ; așa că nu aveam acum la bord
decît pe York Minster, Jemmy Button (al cărui nume arată cu ce a fost
cumpărat) și pe Fuegia Basket. York Minster era bărbat în toată firea,
zdravăn, scund și îndesat -, om la locul lui, taciturn și chiar posac, dar

pătimaș pînă la violență cînd se supăra, cu mare dragoste față de cîțiva
prieteni de pe bord și cu o inteligență normală. Jemmy Button, deși tot
atît de pătimaș, era răsfățatul tuturor ; trăsăturile chipului său îi arătau
dintr-o dată firea plăcută. Vesel de felul lui, rîdea deseori și era deo
sebit de simțitor la suferința altuia ; simțind că aveam oarecare rău de
mare, de cîte ori marea era agitată el obișnuia să vină la mine și să-mi
spună cu glas plîngător : „Sărman, sărman prieten !" Dar fiindcă ideea
de om căruia îi făcea rău marea era pentru el, care trăise numai pe apă,
cu totul caraghioasă, se vedea mai totdeauna silit să se întoarcă într-o

Țara Focului. După datele hărților întocmite de cartografii vasului „Beagle".

parte, ascunzîndu-și astfel zîmbetul sau chiar rîsul, pentru ca apoi iar
să repete : „Sărman, sărman prieten !" Era și mare patriot, plăcîndu-i
să-și laude tribul și țara, în care spunea pe drept cuvînt că e „belșug
de copaci" ; dar de celelalte triburi nu prea vorbea bine. El mai declara,
cu oarecare mîndrie, că în țara lui nu existau diavoli. Scund și gras,
Jemmy era preocupat de ținuta lui exterioară ; obișnuia totdeauna să
poarte mănuși, părul tuns cu îngrijire și încălțămintea bine lustruită ;
mai cu seamă ghetele murdare îl amărau peste fire. îi plăcea

atît de
mult să se admire în oglindă, încît un copilaș indian, cu chip vesel, de
la Rio Negro,t pe care l-am ținut cîteva luni pe bord, luase obiceiul
să-și bată joc de el; iar Jemmy, mai tot timpul gelos de atenția dată
copilașului, manifesta din această cauză o mare nemulțumire, obișnuind să clatine disprețuitor din cap și să spună: „Prea mult ciocîrlie". Cînd
mă gîndesc la toate calitățile lui minunate, mi se pare cu totul și cu
totul ciudat ca el să fie de aceeași rasă și să aibă fără îndoială același
caracter ca toți acei nefericiți sălbatici, atît de înapoiați, pe care i-am
întîlnit întîia oară aici. în sfârșit, Fuegia Basket era o fetișcană la locul
ei, drăguță și modestă, cu o față plăcută, nici vorbă, deși uneori cam
posomorită, și avînd un dar de a învăța orice la repezeală, în deosebi
limbile străine. Aceasta se vedea din bruma de portugheză și spaniolă
cu care se alesese în puținul timp cît fusese lăsată pe țărm, la Rio de
Janeiro și la Montevideo, precum și din cunoașterea limbii engleze.
York Minster, fiind foarte hotărît să se căsătorească cu ea de îndată
ce vor fi fost stabiliți în țară, nu privea cu ochi buni atenția ce i se da.

Deși toți trei puteau și să vorbească și să înțeleagă destul de bine
engleza, era neînchipuit de greu să căpătăm de la ei vreo informație
mai completă asupra obiceiurilor din țara lor. Aceasta se datora în bună
parte dificultății lor vădite de a mai înțelege ceva, cînd venea în dis
cuție cea mai simplă alternativă. Orice om deprins cu mentalitatea
copiilor mici știe că numai rareori se poate căpăta de la ei răspuns lim
pede la simpla întrebare dacă un anumit lucru e alb sau negru ; ideea
de alb sau negru, fiecare pe rînd, le umple mintea pe de-a-ntregul. La

tel se întîmpla și cu fuegienii, așa că era mai totdeauna cu neputință
de aflat, prin întrebări și răsîntrebări, dacă înțelegeau exact ceea ce
afirmau. Ei aveau privirea deosebit de ascuțită ; se știe bine că mari
narii, mulțumită practicii lor îndelungi, pot zări de departe orice lu
cru, cu mult mai limpede decît oamenii trăiți pe uscat. York și Jemmy
erau superiori chiar marinarilor de pe bord ; de mai multe ori, ei au
spus despre cîte un lucru depărtat exact ceea ce era, cum s-a și verifi
cat apoi prin telescop, după ce toți se îndoiseră. Și ei își dădeau bine
seama de această putere a lor ; astfel, cînd se ivea cîte o neînțelegere
cu ofițerul de veghe, Jemmy izbucnea : „Vedeam la mine corabie, nu
spuneam la mine".

Interesantă fu la debarcare purtarea sălbaticilor față de Jemmy
Button. Ei își dădură seama numaidecît de diferența dintre ei și el și
vorbiră între ei multă vreme numai despre asta. Bătrînul se îndreptă
spre Jemmy cu o lungă cuvântare, prin care, după cît se părea, îl pof
tea să rămînă cu ei. Dar Jemmy le înțelegea prea puțin vorba, fiind
mai cu seamă rușinat la culme de înfățișarea compatrioților săi. Cînd
după aceasta coborî pe țărm York Minster, ei se purtară și cu el în ace
lași chip și îi spuseră că trebuie să se bărbierească, cu toate că nu
avea nici douăzeci de tuleie pe obraji, în timp ce noi cu toții purtam
bărbi foarte lățoase. Apoi, îi examinară culoarea pielii, comparînd-o
cu a noastră. Unul dintre ai noștri își arătă brațul gol și ei rămaseră
năuciți admirîndu-i albeața, întocmai ca și urangutanii, pe care îi vă
zusem la Grădina Zoologică. Ni se păru că pe doi-trei ofițeri mai scunzi
și mai blonzi decît ceilalți îi luau drept femei, deși ca podoabe

aveau
și aceștia tot bărbi lățoase. Cel mai voinic dintre fuegieni se arăta în-
cîntat văzînd că i se admiră înălțimea. Pus spate în spate cu cel mai
înalt din echipajul nostru, el căuta să cîștige la măsurătoare alegîndu-și

Locuitori din Țara Focului ; rîndul din stingă
(de sus în jos) : Fuegia Basket în 1833, Jemmy
Button în 1834, York Minster în 1832 ;

un loc mai înalt și stînd în vîrful degetelor. Tot acesta își deschidea gura ca să i se vadă dinții și își întorcea capul într-o parte ca să-și arate profilul : făcea totul cu o iuțeală atît de veselă, încît pot crede că se închipuia bărbatul cel mai fermecător din Țara Focului. De la uimirea profundă pe care am simțit-o la început,
obișnuindu-ne cu ei, am trecut la sentimente mai vii, deoarece nimic nu putea fi mai caraghios decît mirarea lor amestecată ciudat cu apucătura de a ne imita mai în fiece clipă.

Ziua următoare, încercai să pătrund mai adînc în Țara Focului. Ținutul este muntos,
deși în parte înecat de apele mării, care formează canaluri adînci și adevărate golfuri pe albiile văilor. Crestele munților, afară de

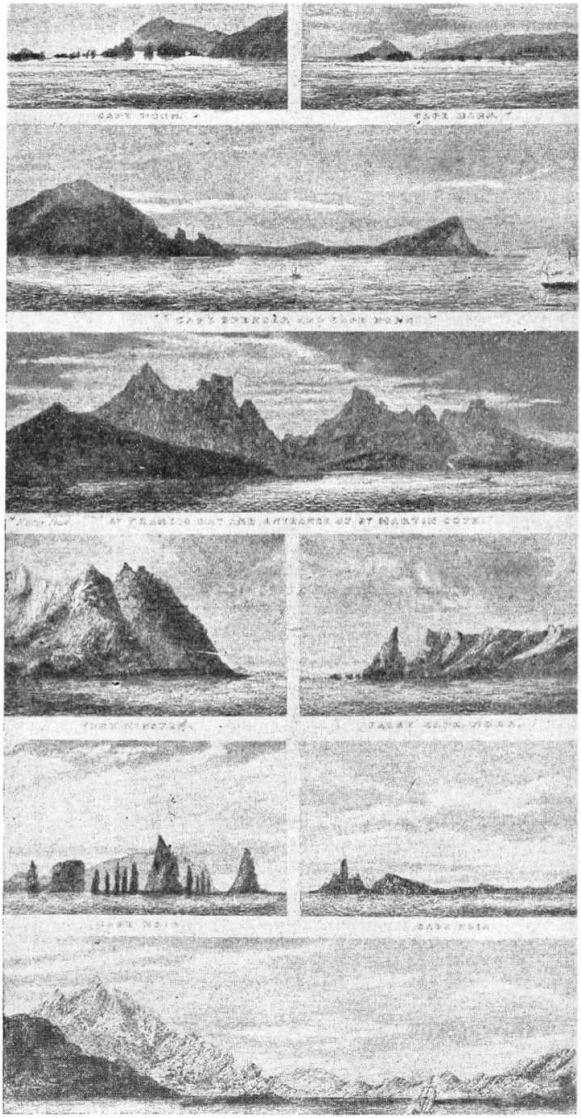

acelea dinspre vest, sînt acoperite, chiar din marginea mării pînă către vîrf, cu păduri imense. Copacii urcă pantele munților pînă la 1000—1500 de picioare, iar de acolo în sus urmează o fîșie de turbă pe care cresc plante alpine pitice, dincolo de care vine regiunea zăpezilor veșnice. Aceste zăpezi, așa cum spune căpitanul King, coboară către strîmtoarea lui Magellan pînă la 3000—4000 de picioare. în tot ținutul, abia dacă se poate găsi un acru de șes. îmi aduc aminte că am văzut un petic de cîmpie lîngă golful Foamei și un altul ceva mai mărișor lîngă rada Hure. în amîndouă locurile, ca de altfel pretutindeni, terenul e acoperit cu un strat gros de turbă mlăștinoasă. Chiar în cuprinsul pădurii, pă-

Tara Focului (desus în jos) : capul Horn (două vederi dinspre răsărit) ; capul Horn (vedere dinspre apus, la stingă capul Spencer) ; golful San Francisco și intrarea în baia San Martin ; muntele York Minster : Falsul cap Horn ;capul Negru (două vederi ; ieșirea de sud-vest din canalul Cockburn. *Gravuri de U. U. Wilson*

mîntul zace ascuns sub un așternut greu de materie vegetală care putre
zește încetul cu încetul și care, fiind îmbibat cu apă, se scufundă sub
picior.

Din această cauză, pierzînd aproape orice speranță să-mi mai pot
tăia drum prin pădure, urmai cursul unui torent de munte. La început,
cascadele și trunchiurile de arbori prăbușiți de-a curmezișul trecerii
mele îmi îngreunară chiar înaintarea pe brînci; dar puțin după aceea,
albia torentului se mai lărgi întrucîtva, deoarece revărsarea apelor tot
mîncase din părți. Continuai, așadar, timp de o oră întreagă să înaintez
încet de-a lungul malurilor sfîșiate și stîncoase ; măreția priveliștii mă
răsplăti cu prisosință de oboseală. Adîncimea întunecată a prăpastiei
se potrivea de minune cu sălbăticia fără margini a muntelui. Peste tot
se vedeau numai enorme stînci colțuroase și copaci dezrădăcinați, iar
alți copaci, încă în picioare, dar vătămați de putregai pînă -în inimă,
stăteau gata să se prăbușească. Imaginea acestei încurcături colosale de
arbori sănătoși și arbori căzuți îmi amintea de codrii intertropicali, deși
era totuși o deosebire : în pustietățile încremenite de aici, nu Viața, ci
Moartea părea că este duhul domnitor. Urmai mai departe cursul apei
pînă ce ajunsei într-un loc, unde mari alunecări de stîncă creaseră o
deschizătură dreaptă pe coasta muntelui. Mă urcai pe acest drum pînă
la o înălțime considerabilă, ajungînd astfel să privesc de sus pădurile
de jur împrejur. Toți copacii aparțineau aceleiași specii, Fagus betuloi-
des ; numărul altor specii de fag și al lui Drimys Winteri[3] este

cu to
tul neînsemnat. Fagul de aici își păstrează frunzele tot anul; numai că
frunzișul lui are o culoare verde închis caracteristică, de nuanță gălbuie.
Priveliștea întreagă, având același colorit, pare întunecată și chiar poso
morită, fiind doar rareori înviorată de razele soarelui.

20 decembrie. Pe o latură a marelui golf, unde ne aflăm, se
înalță un munte de 1500 de picioare, căruia căpitanul Fitz Rcţy i-a dat
numele lui Sir J. Banks, ca amintire pentru nenorocita lui excursie, în
care doi oameni ai grupului au pierit, iar dr. Solander era cît pe-aci să
pățească la fel. Furtuna de zăpadă, care a fost cauza nenorocirii lor,
s-a dezlănțuit la mijlocul lui ianuarie (corespunzător cu iulie al nostru)
și încă pe latitudinea orașului Durham [4]! Eram dornic să ating piscul
acestui munte, ca să strîng ceva plante alpine ; flori nu se prea găseau
de nici unele în părțile joase. O luarăm de-a lungul aceluiași curs de
apă ca și în ziua precedentă și merserăm pînă către izvoarele lui, de
unde ne văzurăm siliți să ne tîrîm orbește printre copacii care, din pri
cina altitudinii și a vînturilor năprasnice, erau scunzi, groși și încovo-
iați. încetul cu încetul, ajunserăm la ceea ce din depărtare ni se păruse
un covor verde de gazon minunat, dar care, spre nemulțumirea noastră,
se dovedi a fi un desiș compact de fagi pitici, avînd fiecare 4—5 pi
cioare înălțime. Erau deși ca merișorul din gardurile vii ale grădinilor,
așa că ne văzurăm siliți să ducem o adevărată luptă, de-a lungul suprafeței netede, dar plină de obstacole. După ceva caznă, dădurăm de turbă
și apoi de stîncile de ardezie, goale.

Muntele pe care mă aflam era legat printr-o coamă de alt munte, aflat la cîteva mile depărtare și mai înalt; din această cauză, avea pe el numeroase petice de zăpadă. Cum nu trecuse încă dimineața, mă hotărîi să ajung acolo și să colectez diverse plante, pe care le-aș găsi în drumul meu. Ar fi fost nespus de greu să urc, dacă nu s-ar fi întîmplat să apuc pe o potecă, bine bătută și dreaptă, făcută de guanaci. Aceste animale nu merg decît pe același drum, unul după altul, ca oile. Ajungînd în sfîrșit la piscul celuilalt munte, ne dădurăm seama că era muntele cel mai înalt din împrejurimi. Apele lui se vedeau mergînd spre mare, în direcții deosebite. Puteam vedea tot ținutul înconjurător : spre nord se întindea un teren mlăștinos, iar spre sud se deschidea priveliștea unei măreții sălbatice, care se potrivea de minune cu Țara Focului. Munți după munți, despărțiți de văi prăpăstioase, acoperiți de codri deși și întunecați, totul făcea impresia unei misterioase măreții. Chiar văzduhul, în acest climat viscolit, bătut de ploaie, de grindină și zloată, pare mai întunecos decît în oricare altă parte. Privind dinspre golful Foamei spre sud, către strîmtoarea lui Magellan, canalurile de părtate dintre munți păreau că, prin întunecimea lor, duc dincolo de ho tarele acestei lumi, pe alt tărîm.

2 1 decembrie. Vasul „Beagle" porni la drum, așa că în ziua următoare, cu ajutorul unei minunate brize dinspre est, neobișnuit de prielnică, ne apropiam de Barnevelt și, trecînd cu viteză pe lîngă pis curile de piatră ale capului Deceit, ocoleam pe la orele trei

mult bîntu-
itul de furtuni cap Horn. Seara era liniștită și luminoasă. Ne bucurarăm
deci de întreaga priveliște a insulelor dimprejur. Dar capul Horn își
cerea tributul și pentru aceasta ne și trimise, mai înainte de căderea
nopții, rafale de vînt în plin obraz. Trebui să ne depărtăm în larg ; iar
a doua zi cînd ne apropiam din nou de uscat, zărirăm deasupra proveii
faimosul promontoriu în forma lui cea mai desăvîrșită: înfășurat în
cețuri, conturul i se pierdea estompat în bătaia unei ploi viscolite,
uriași nori negri se răsuceau pe cer și rafalele de ploaie cu piatră ne
loveau, trecînd pe lîngă noi, cu atîta putere, încît căpitanul luă hotă-
rîrea să ne refugiem, nu departe de capul Horn, în micul golf Wigwam ;
aci ancorarăm pe calm, în seara din ajunul Crăciunului. Singurul lucru
care ne mai reamintea de furtună era, cînd și cînd, cîte o răbufneală
dinspre munți, care făcea vasul să salte în ancore.

25 decembrie. Lîngă golful Wigwam 'era un vîrf de munte,
zis Piscul lui Kater, care se ridica pînă la înălțimea de 1700 picioare.
Toate insulele dimprejur constau din mase conice de piatră verde, în
soțite cîteodată de coline mai puțin regulate de șisturi argiloase degra
date. Putem socoti această parte a Țării Focului drept capătul lanțului
de munți înecați, despre care am mai vorbit. Numele de „Wigwam" dat golfului vine de la locuințele fuegiene ; dar oricărui golf de primprejur i s-ar cădea tot atît de bine să i se zică la fel. Băștinașii, hrănindu-se mai ales cu scoici, sînt veșnic siliți să-și schimbe locul; ei se întorc însă din cînd în cînd la locurile unde au mai stat, după cum dovedesc grămezile de scoici vechi care adesea ating în greutate cîteva tone. Aceste movile pot fi deosebite de la mare distanță după

culoarea verde deschis a anumitor plante care cresc totdeauna pe ele. Dintre acestea, îndeosebi, fac parte țelina sălbatică și iarba antiscorbutică (Cochlearia), plante foarte folositoare, dar a căror întrebuințare băștinașii încă n-au descoperit-o[5].

Wigwamul fuegian seamănă ca formă și mărime cu o claie de fîn.

De fapt, e vorba de cîteva crăci rupte, înfipte în pămînt și apoi foarte

primitiv stufărite pe o parte cu mănunchiuri de iarbă și papură. Cu totul, construcția lui nu poate necesita mai mult ca o oră și nici nu se folosește decît două-trei zile. Am văzut la rada Hure un loc unde dormise unul dintre oamenii goi de pe aici : nu putea da, în adevăr, mai mult adăpost ca un culcuș de iepure. Bineînțeles, omul acela trăia de unul singur și de aceea York Minster ne spunea despre el „foarte rău om" și că probabil trebuie să fi furat ceva. Pe coasta de vest însă, wigwamurile sînt ceva mai bune, fiind învelite cu piei de focă. Vremea rea ne-a ținut aci cîteva zile. Clima e desigur nefericită : deși trecusem de solstițiul de vară, totuși în fiece zi ningea pe munți, iar pe văi cădea ploaie însoțită de măzăriche. De obicei, termometrul nu se mișca de pe la 7°, noaptea scăzînd însă la 3°,5—4°,5. In general, lumea își închipuie climatul, din cauza atmosferei umede și viscolite, mai rău decît este în realitate.

Mergînd într-o zi spre țărmul de lîngă insula Wollaston, ne ținu

răm în pas cu o barcă cu șase fuegieni ; *erau* creaturile cele mai respingătoare și mai nenorocite pe care le-am văzut în viața mea. Pe coasta de răsărit, după cum știm, băștinașii se acoperă cu piei de guanaco, iar pe coasta de apus cu piei de focă. Bărbații unor triburi centrale poartă de obicei o piele de vidră sau o zdreanță oarecare cam cît o batistă, care le ajunge numai cît să-și acopere spatele pînă la șale. Peticul de piele e legat cu niște sfori petrecute peste piept în așa fel, încît sa poată fi tras dintr-o parte în alta, după cum bate vîntul. Dar fuegienii din barcă erau cu totul goi; chiar o femeie în toată firea nu arăta alt

fel. Ploua groaznic și apa rece îi curgea de-a lungul trupului în șiroaie.

Intr-un alt golf nu prea depărtat, o femeie, care își ținea la sin pruncul

născut de curînd, veni într-o zi către vasul nostru și rămase locului

încremenită de uimire, deși bătea un vînt cu măzăriche, care i se așeza
și se topea pe sînii goi, ca și pe tot trupul, tot gol, al copilașului !
Aceste biete ființe nenorocite purtau toate semnele degenerării, aveau
obrajii hidoși, mînjiți cu alb, pielea murdară și unsuroasă, părul încîl-
cit, o voce spartă și gesticulau violent. La vederea unor astfel de oa-

Colibe de fuegieni în baia Speranței (canalul Magdalena). *Gravură de F. P. King.*

meni, cu greu poate cineva crede că sînt semeni de ai noștri, locuitori
ai aceleiași planete. Oamenii obișnuiesc să facă fel de fel de presupu
neri cu privire la bucuria de care au parte în viață anumite animale
inferioare ; cu ce îndreptățire trebuie să-și pună ei aceeași întrebare
asupra barbarilor acestora ! Noaptea, fuegienii dorm cîte cinci-șase la
un loc, goi, pe pămîntul ud, încolăciți ca animalele, deși bătuți de vîntul
și ploaia unei clime furtunoase. De cîte ori marea e în reflux, fie iarna
sau vara, fie ziua sau noaptea, ei trebuie să se scoale și să pornească
de îndată la adunat scoici de pe stînci ; iar femeile sau caută pe sub
apă arici de mare, sau, petrecîndu-și tot timpul în bărci, trag din apă,
cu mișcări smucite, peștișori, pe care îi momesc la o undiță

de păr fără
cîrlig. Cînd se omoară cîte o focă sau se descoperă stîrvul plutitor al
vreunei balene, e mare ospăț. Și hrana aceasta, atît de dezgustătoare,
se drege cu cîteva pomușoare și ciuperci fără nici un gust.

Adesea, ei suferă de foame. Dl. Low, căpitanul unei corăbii, bun
cunoscător al băștinașilor de aici, mi-a dat amănunte interesante asu
pra slăbiciunii și deznădejdii unui grup de o sută cincizeci de băștinași,
de pe coasta de vest. O serie de viscole oprise pe femei de la strînsul
scoicilor de pe stînci și din aceeași cauză nici bărbații nu putuseră ieși

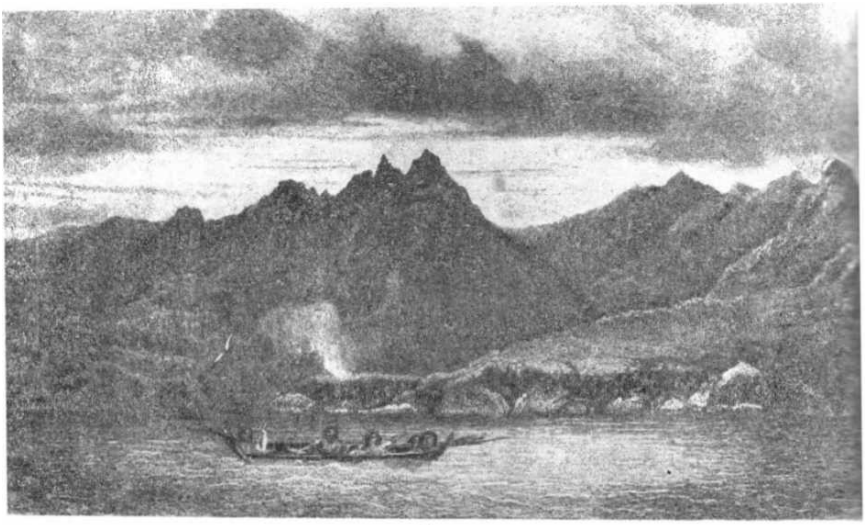

Insula Wollaston (dinspre nord-est). *Gravură de Ch. Martens.*

cu bărcile la prins foci. într-o dimineață, un mic grup dintre aceștia
plecară pe mare, după cum spuneau cei rămași, pentru o călătorie de
patru zile, în căutare de hrană. La înapoiere, Low le ieși înainte și îi
văzu pe toți cu sufletul la gură, fiecare aducînd cîte o halcă putredă
de grăsime de balenă, pe care o găuriseră la mijloc și prin care își bă-
gaseră capetele, așa cum fac gauchos ca să se îmbrace cu dulama lor,
zisă poncho. De cum se aduceau hălcile de grăsime la wigwam, un
bătrîn tăia din ele felii subțiri, pe care, în timp ce le descînta cu vorbe
neînțelese, le perpelea cîteva clipe la foc și apoi le împărțea înfome-
taților, care tot timpul păstraseră tăcerea cea mai deplină. Dl. Low
crede că, de cîte ori găsesc cîte o balenă aruncată de mare pe țărm,
băștinașii îngroapă bucăți mari din ea în nisip, ca prevedere pentru

timp de foamete ; un băiat fuegian, pe care îl avea la bord, a dat o
dată peste o asemenea rezervă îngropată. în război, unele triburi sînt
canibale. După spusele băiatului luat de dl. Low și ale lui Jemmy But-
ton, care, fără să știe unul de altul, au dat amîndoi aceleași informații,
este fără îndoială adevărat că, siliți de foame, iarna, ei își omoară și
devorează mai curînd femeile bătrîne decît cîinii. întrebat de ce fac
așa, băiatul d-lui Low a răspuns : „Cîinii prind foci, femei bătrîne nu".
Același băiat a descris și felul în care bătrînele erau omorîte : le țineau

deasupra fumului pînă le înăbușeau. Cu mare veselie, el le imita țipe
tele și arăta care anume părți ale corpului erau socotite ca mai gus
toase. Oricît de îngrozitoare ar fi o astfel de moarte, venită de la prie
teni și de la rude, spaima acestor bătrîne, cînd foamea începe să dea
ghes, e cu mult mai dureros de conceput; mi s-a spus că în astfel de
împrejurări, adesea ele se refugiază în munți, dar sînt urmărite de băr
bați și întoarse înapoi spre a fi măcelărite la propriile lor vetre !

Căpitanul Fitz Roy n-a putut niciodată să afirme dacă fuegienii
cred cumva în viața viitoare sau nu. Cîteodată, ei își îngroapă morții
în peșteri, cîteodată în codrii munților. Nu știm însă nimic despre dati-
nele lor de înmormîntare. Jemmy Button se ferea să mănînce păsări de
uscat, sub cuvînt că „ciugulesc oameni morți" ; de altfel, ei nu vor nici
cel puțin să pomenească de prietenii pe care i-au pierdut. Deși, poate,
acea mormăială a bătrînului, înainte de a împărți înfometaților feliile
de balenă putredă, părea un fel de rugăciune, n-avem nici un

alt temei
să credem că, la diverse împrejurări, ei ar fi săvîrșit vreun cult religios.
Orice familie sau trib își are vraciul, adică învățatul respectiv, despre
al cărui rost n-am putut în nici un fel să ne dăm seama limpede. Jemmy
credea în vise, fără să creadă, după cum am spus, în diavol. Nu sînt
bine lămurit dacă fuegienii noștri erau mult mai superstițioși decît unii
dintre marinari, deoarece chiar un bătrîn șef de cart credea cu tărie că,
dacă am fost loviți de acea serie de viscole cumplite în largul capului
Horn, totul se datora numai faptului de a fi avut fuegieni pe bord.
Apropierea cea mai semnificativă de simțămîntul religios am văzut-o
la York Minster care, cînd dl. Bynoe împușcă vreo cîteva rățuști, pe
care voia să le păstreze ca specimene, spuse : „Oh, domn' Bynoe, ploaie,
zăpada mare, suflă mult". Bineînțeles, el voia să spună că stricăciunea
adusă astfel hranei omului va fi pedepsită după cum merită. Tot York
Minster ne povesti cu mare aprindere și spaimă că fratele său, într-o
zi, întorcîndu-se să ridice niște păsări moarte, pe care le lăsase la țărm,
observă cîteva pene luate de vînt. Și fratele lui spuse (York îi imita
chiar felul de a vorbi) : „Ce e asta ?" iar apoi, tîrîndu-se într-acolo și
cercetînd din ochi peste faleză, văzu „om sălbatic" adunîndu-i păsările ;
se tîrî atunci mai aproape și deodată se prăbuși un bolovan mare, stri-
vindu-1. York mărturisea că multă vreme, după întîmplarea cu fratele
lui, bîntuiseră furtuni și căzuseră mari ploi și zăpezi. Pe cît ne-am putut
da seama, el socotea elementele însăși ca agenți ai răzbunării

; e lim
pede așadar, cît de firesc sînt ele personificate, la neamurile ceva mai
înaintate ca grad de cultură. Cine ar fi fost acel „rău om sălbatic", iată
o întrebare rămasă pentru mine plină de mister ; căci ceea ce spunea
York, cînd am găsit locul, ca un culcuș de iepure, unde dormise omul
singur cu o noapte înainte, mă făcuse să mă gîndesc că era vorba de
hoți izgoniți din triburi. Dar alte cuvinte neînțelese ale lui mi-au stre
curat oarecare îndoieli. Uneori mi-am închipuit că explicarea singură
tății acestor oameni nu putea fi alta decît nebunia. Unele triburi nu au nici guvern, nici conducător, totuși ele sînt înconjurate de triburi dușmane, care vorbesc dialecte deosebite, fiecare trib fiind despărțit de celălalt numai printr-o fîșie goală de teritoriu neutru. Cauza războaielor

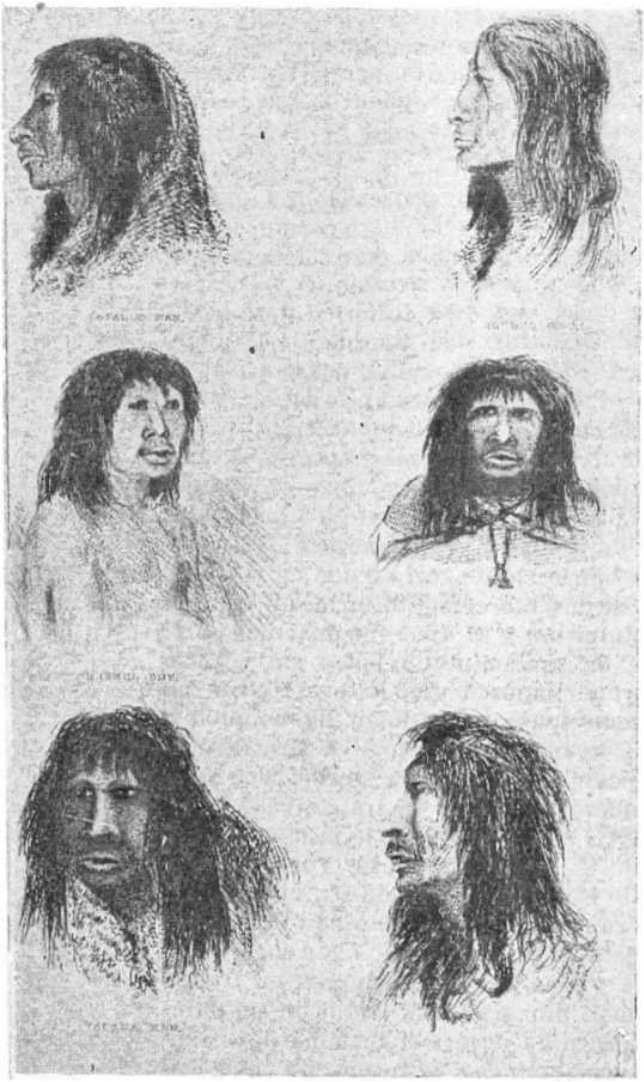

Tipuri de locuitori din Țara Focului ; rîndul
din stingă (de sus în jos) : bărbat din tribul
Sapallo; băiat din tribul Uemul ; bărbat din
tribul Yagan; rîndul din dreapta (de sus

poate ar fi totdeauna de ordin alimentar. Țara lor e o îngrămădire sălbatică de stînci colțuroase, munți înalți și păduri nefolositoare, totul zărindu-se prin cețuri și nesfîrșite furtuni. Uscatul care poate fi locuit se reduce la stîncile de pe țărm. În căutarea hranei, ei sînt împinși să rătăcească neîncetat din loc în loc, dar ținutul este atît de prăpăstios, încît pot să se miște numai prin preajmă, cu (nenorocitele lor canoe. De aceea, ei nu sînt în stare să-și dea seama ce este sentimentul căminului și, mai puțin încă, ce este dragostea de casă : bărbatul se poartă cu femeia lui ca un stăpîn crud față de sclavul muncitor. S-a pomenit vreodată faptă mai cumplită decît aceea mărturisită de Byron, care a văzut pe coasta de vest cum o mamă nefericită și-a cules de pe pămînt băiețașul însîngerat și muribund, pe care bărbatul ei, fiindcă băiatului îi căzuse din mînă un coș cu arici de mare, î1 izbise

fără milă cu capul de stîncă ? ! Cît de greu se trezesc în ei facultățile mai înalte ale sufletului : au ei nevoie de imaginație ca să evoce, de rațiune ca să compare și de judecată ca să discrimineze ? A dezlipi Patelle [6] de pe stîncă asta nu cere nici chiar șiretenie, facultatea cea mai de jos a minții. Îndemînarea lor în anumite privințe se poate compara cu instinctul animalelor, neameliorîndu-se prin experiență : canoea, barca lor, lucrul cel mai ingenios, deși atît de grosolan, care le-a ieșit din mîini, a rămas neschimbată, așa cum o știm de la Drake, de-a lungul ultimelor două sute cincizeci de ani.

Privind pe acești sălbatici, pe drept cuvînt se întreabă oricine, de unde vin ei ? Ce anume i-a putut ispiti sau ce schimbări cosmice i-au îndemnat să părăsească minunatele regiuni nordice, să călătorească de-a lungul Anzilor, adică de-a lungul coloanei vertebrale a Americii,
să născocească și să construiască bărci nefolosite de triburile din Chile,
din Peru și Brazilia, și apoi să pătrundă în cele mai neprimitoare ținuturi din cîte există pe lume ? Cu toate că la început nu ne putem feri de asemenea gînduri, e sigur că, în bună parte, ele nu sînt întemeiate. Cum nu avem nici un motiv să credem că fuegienii ar fi, ca populație, în descreștere, trebuie să presupunem tocmai din această cauză că ei se bucură în viață de partea lor de fericire, parte îndestulătoare, oricare i-ar fi natura, de îndată ce socotesc că viața merită să fie trăită. Natura, care face din deprindere o facultate atotputernică, iar din urmările ei trăsături ereditare, a potrivit firea fuegienilor după clima și produsele nefericitei lor țări.

Siliți de vremea foarte rea, râmaserăm în micul golf Wigwam sase zile ; numai după aceasta, în ziua de 30 decembrie, ridicarăm ancora. Dorința căpitanului Fitz Roy era să ajungă în partea de vest a Țării Focului, ca să debarce pe York Minster și pe Fuegia în propria lor țară. Dar, în larg, ne întîmpină o serie de furtuni, așa că, avînd curentul împotriva noastră, ne trezirăm abătuți din drum, la 57°23' înspre sud. La 11 ianuarie 1833, punîndu-ne pînzele la mare încercare, izbutirăm să ne întoarcem la cîteva mile de marele munte prăpăstios York Minster (nume dat de căpitanul Cook și cu care fusese botezat fuegianul nostru mai în vîrstă) ; dar deodată se dezlănțui un uragan atît de violent, încît trebui să micșorăm pînzele și să ieșim în larg. Talazurile izbeau

năprasnic coasta, iar apa pulverizată sărea peste peretele ei stîncos, înalt de aproape două sute de picioare. A doua zi, viscolul se înteți cumplit și nu mai știurăm unde ne aflăm. Strigătul repetat într-una : „Căutați loc de adăpostit" devenise spăimîntător. La 13 ianuarie, uraganul răgea cu o turbare de nedescris și orizontul, din cauza trîmbelor de pulbere lichidă purtate de vînt, se strîmtase în jurul nostru ca un țarc. Marea se înfățișa ca o piază rea, ca o cumplită cîmpie de talazuri, care, în voia lor, mișcau mormane de zăpadă ; iar în timp ce vasul se muncea din greu, albatroșii, cu aripile întinse, alunecau lin pe vînt. înspre amiază, marea se năpusti asupra noastră și ne umplu una dintre baleniere, căreia i se tăiară de îndată funiile, dîndu-i-se drumul să se scufunde. Bietul „Beagle", trosnind din încheieturi, păru cîteva clipe că nu mai ascultă de cîrmaci ; dar numaidecît, corabie bună cum era, se îndreptă și-și puse din nou prova în vînt. Dacă marea s-ar mai fi năpustit o dată, soarta ni s-ar fi hotărît repede și pentru totdeauna. împlinisem douăzeci și patru de zile de cînd căutăm zadarnic să ajungem în partea de vest. Oamenii erau frînți de oboseală ; nopți și zile în șir, ei nu avuseseră o zdreanță uscată să-și arunce pe umeri. Căpitanul Fitz Roy renunță la încercarea de a mai atinge vestul Țării Focului, mergînd pe lîngă țărm. Ne grăbirăm așadar, spre seară, să ne adăpostim în spatele înșelătorului cap Horn și lăsarăm ancora la circa 85 m adîncime : desfășurîndu-se de pe cabestan, lanțul dădea scîntei cît fulgerele. După lupta atît de îndelungată cu elementele vrăjmașe, în care fusesem tîrîți, ce minunată fu acea noapte de liniște !

15 ianuarie 183 3. Vasul „Beagle" ancoră în rada Hure. La hotărîrea căpitanului Fitz Roy de a-și debarca fuegienii, după dorințele lor, la strîmtoarea Ponsonby, patru bărci se pregătiră cu tot ce era de trebuință ca să-i ducă acolo, prin canalul Beagle. Acest canal, care fu sese descoperit chiar de căpitanul Fitz Roy în ultima sa călătorie, este caracteristica cea mai remarcabilă a geografiei Țării Focului și a oricărui alt ținut: el poate fi comparat cu valea rîului Loch Ness din Scoția, care este o salbă de lacuri și mici golfuri. Este lung

aproape de
o sută douăzeci de mile și are lățimea mijlocie, nesupusă niciunei va
riații mai apreciabile, pe aproape două mile. Malurile, în cea mai mare
măsură, îi sînt atît de drepte, încît vederea, mărginită atît pe o parte
cît și pe cealaltă numai de munți, se îngustează încetul cu încetul, pier-
zîndu-se în depărtare. Canalul străbate sudul Țării Focului de la est
la vest, ținîndu-se la mijloc și pe partea lui sudică, în unghi drept, cu
canalul neregulat, căruia i s-a dat numele de trecătoarea Ponsonby.
Acolo trăiau tribul și familia lui Jemmy Button.

19 ianuarie. Trei baleniere și o iolă, în care se aflau douăzeci
și opt de inși, plecară sub comanda căpitanului Fitz Roy. în după-
amiază aceleiași zile pătrunserăm prin gura de est a canalului și puțin
după aceea găsirăm un golfuleț liniștit, ascuns bine de insulițele dim
prejur. Aci ne înălțarăm corturile și făcurăm focul. Nimic nu putea să
pară mai odihnitor ca locul acesta. Oglinda apei din mica baie, cren
gile copacilor atîrnînd peste peretele de piatră al țărmului, bărcile
legănate în ancore, corturile susținute de vîslele puse cruciș și fumul
care se încolăcea pe deasupra văii împădurite zugrăveau tabloul celei
mai liniștite singurătăți. în ziua următoare (20 ianuarie), mica noastră
flotilă aluneca ușor mai departe, pînă ce ajunse într-un district mai
locuit. Puțini dintre băștinașii aceștia văzuseră vreodată un om alb.
Uimirea lor, văzînd cum se apropiau cele patru bărci ale noastre, tre
buie să fi întrecut orice măsură. De pe toate Discurile se înălță fumul

focurilor aprinse în grabă (de aci și numele Tierra del Fuego, adică
Țara Focului) t atît pentru a atrage atenția noastră, cît și pentru a în
știința pe cei mai depărtați. O seamă de inși alergau nebunește, mile
întregi, de-a lungul țărmului. Nu voi uita niciodată cît de sălbatic mi

s-a înfățișat un anumit grup de indigeni: patru-cinci inși se iviră deodată pe creasta unui perete de piatră, care sta în clinat asupra apei; erau cu to tul goi, iar părui Je curgea peste obraji; ținînd în mîini toiege noduroase și topăind fără încetare, își învîrteau bra țele pe deasupra capului și scoteau cele mai groaznice chelălăituri.

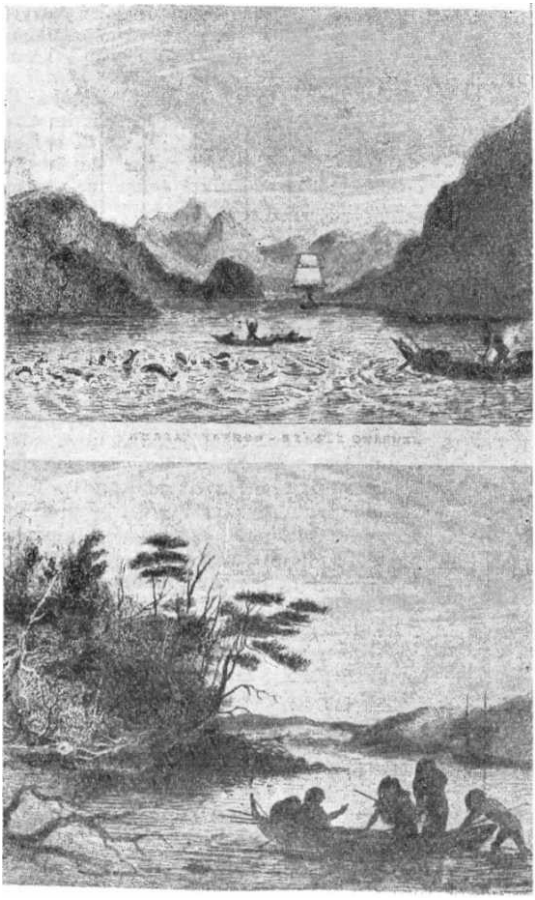

La prînz, debarcarăm în mijlocul unei cete de fuegieni. Deocamdată nu se arătară de loc înclinați ia prieteșug, păs- trîndu-și praștiile în mîini, pînă oe Căpitanul!, cu corabia lui, o luă înaintea celorlalți. Cu toate acestea, izbutirăm re pede să-i îmbunăm cu daruri de nimic : cîte o bandă roșie de legat la cap. Le plăceau și pes- meții ; dar unul dintre ei, atin- gînd cu vîrf-ul degetului o bu cățică de carne conservată în cutie metalică, din care tocmai mîncam eu, simțind-o moale și rece, se strîmbă de dezgust, cum m-aș fi strîmbat și eu atingind acea grăsime de ba

lenă intrată în putrefacție.
Jemmy fu pînă la capăt rușinat de compatrioții lui, declarînd că propriul său trib se deosebea de aceștia cu totul, ceea ce era cumplit de neadevărat.
Cît de ușor poate cineva să placă acestor sălbatici, pe atît de greu îi poate și mulțumi. Tineri și bătrîni, oameni în toată firea și copii, rosteau neînce tat și de-a valma vorbele „iemăr scuunăr", care înseamnează „dă-mi". După ce arătau cu degetul mai toate lucrurile noastre, unul după altul, chiar nasturii de pe haine, și după ce își rosteau cuvîntul favorit pe toate glasurile, începeau să-l pronunțe mecanic și neutru, repetîndu-l la nesfîrșit, gol de orice înțeles: „iemăr scuunăr, iemăr scuunăr". Pentru orice nimic, ei mai întîi se iemărscuunăreau cu mare aprindere și apoi, văzînd că nu-1 capătă, arătau, șireți, către femeile tinere și către copii, ca și cum ar fi vrut să spună : ,,Dacă nu vrei să mi-1 dai mie, ăstora sigur că li-1 vei da".

Pentru a ne adăposti noaptea, zadarnic ne zbăturăm să găsim vreun golfuleț nelocuit ; în cele din urmă ne văzurăm siliți să bivuacăm nu departe de un anumit grup de indigeni. Ei se dovediră foarte cumsecade, cită vreme fură puțini, dar în dimineața zilei de 21 ianuarie, mai sosind și alții, dădură semne de vrăjmășie, incît crezurăm un moment că vom ajunge la încăierare. E o situație plină de riscuri, pentru un european, să aibă de-a face cu astfel de sălbatici, care nu au nici cea mai mică idee despre puterea armelor de foc. Chiar mișcarea de a lua pușca la ochi, sălbaticilor li se pare mult inferioară faptului de a avea un arc cu săgeată, o suliță sau chiar o praștie. Și nu e ușor nici să-i înveți ceva despre superioritatea armelor de foc, decît numai trăgînd în vreunul dintre ei. Ca fiarele sălbatice, ei par a nu putea să compare numărul inșilor din două tabere de luptă ; căci fiecare individ în parte, cînd este atacat, în loc să se retragă, caută să zboare creierii adversarului cu vreo piatră, tot atît de încrezător ca și tigrul care se repede să sfîșie. Căpitanul Fitz Roy, fiind odată pe drept cuvînt îngrijorat și voind să sperie o ceată mică de băștinași, își trase sabia din teacă sub nasul lor, dar ei nici nu se mișcară din loc, ci numai rîseră. Atunci, căpitanul trase de două ori cu pistolul lîngă unul dintre ei ; de amîndouă dățile, omul privi năuc, frecîndu-și grijuliu, dar iute, capul cu mîinile, se uită apoi țintă înaintea lui și, într-o clipită, începu să sporovăiască tare și repezit cu tovarășii săi ; dar nici un moment nu păru că se gîndea la fugă. Cu greu ne putem pune noi înșine în locul lor, ca să le înțelegem purtarea. In cazul fuegianului acesta, putința ca un astfel de pocnet să-i spună ceea ce trebuia despre pușca descărcată la

Canalul Beagle : sus : defileul Murray, jos : o

urechea lui, nu i-ar fi intrat niciodată în cap. O clipă, poate că în adevăr nici n-a știut dacă era vorba de un pocnet sau de o lovitură, așa că în chip foarte firesc se freca pe frunte. Tot așa, cînd sălbaticul vede semnul făcut de glonț, trebuie să treacă oarecare timp pînă să priceapă bine ce s-a întîmplat ; căci ideea de lucru care nu se vede din cauza iuțelii lui e pentru el ceva de neconceput. Mai cu seamă puterea extremă a glonțului de a pătrunde într-un corp tare, fără să-l sfîșie, trezește în mintea sălbaticului convingerea că nu e vorba de nici o putere. Cred cu tărie că mulți sălbatici pe treapta celui mai jos primitivism, cum sînt aceștia din Țara Focului, deși vor fi văzut obiecte
lovite de glonț și chiar animale ucise cu pușca, nu-și dau cîtuși de puțin seama de grozăvia acestei unelte.

22 ianuarie. După ce petrecurăm o noapte netulburată pe teritoriul neutru dintre tribul lui Jemmy și al celor văzuți ieri, ne suirăm din nou în bărci, luînd-o mulțumiți de-a lungul canalului. Nimic altceva nu arăta dușmănia continuă dintre feluritele triburi mai limpede ca aceste margini pustii sau coridoare neutre. Jemmy, deși cunoștea bine forța grupului nostru, se împotrivise la început să debarcăm în mijlocul tribului ostil, care trăia în vecinătatea tribului său. Adesea, el ne spunea că sălbaticii Ona, „cînd frunza e roșie", veneau de peste munți dinspre coasta de est a Țării Focului și năvăleau asupra băștinașilor părții acesteia.[7] Era interesant de văzut cum, spunînd toate acestea, i se aprindeau ochii și chipul întreg i se schimba, devenind crîncen.Înaintînd de-a lungul canalului Beagle, priveliștea căpăta o măreție cu totul caracteristică, deși impresia scădea din cauză că nu se putea privi din bărcile joase decît în lungul văii, ceea ce făcea ca marea frumusețe a crestelor succesive de munți să nu se vadă. Munții de aci erau înalți de aproape trei mii de picioare, susținînd piscuri colțuroase ; în desfășurarea lor neîntreruptă porneau chiar din marginea apei și erau acoperiți de codri întunecați, pînă la o mie patru sute — o mie cinci sute
de picioare ; iar de acolo în sus, pe toată cuprinderea lor, cît se vedea cu ochii, pădurile încetau să mai crească pe o linie de nivel absolut orizontală, care se deslușea foarte limpede pe clina muntelui și semăna
întocmai cu brîul de plante marine lăsat de reflux pe peretele de piatră
al țărmului.

Noaptea o petrecurăm acolo unde canalul Ponsonby se împreună

cu Beagle. In cuprinsul aceluiași cot de pămînt, trăia o mică familie de
fuegieni, liniștiți și inofensivi, care se și așezară cu noi împrejurul focului nostru, din care se înălțau vîlvătăi. Deși bine îmbrăcați și aproape de foc, nouă nu ne era de loc prea cald, în timp ce sălbaticii goi, stînd mult mai departe, erau, spre marea noastră uimire, leoarcă de sudoare, simțind că se prăjesc de-a binelea. Păreau totuși încîntați de noi și cu toții se amestecară în corul de cîntece marinărești; numai că felul lor de a rămîne cu glasurile în urma marinarilor era ceva cu totul caraghios.

Peste noapte, ducîndu-se vestea despre venirea noastră, dis-de-di-
mineață (23 ianuarie) sosi un nou grup, care aparținea tribului Teke-
nika, însuși tribul lui Jemmy. Unii dintre ei veniseră într-o goană atît
de mare, încît le curgea sînge din nas, făcînd și spume la gură din
cauza repeziciunii cu care vorbeau ; goi și mînjiți de sus pînă jos cu
negru, alb‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ și roșu, păreau niște draci, venind din cine știe ce luptă.
însoțiți de douăsprezece canoe, încărcate fiecare cu cîte patru-cinci
inși, pornirăm în jos pe canalul Ponsonby către locul unde bietul

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ Uscată, această vopsea e destul de compactă și are o greutate specifică neînsemnată. Profesorul Ehrenberg a afirmat, după examinarea ei (Ehrenberg, Kdnigliche Academie des Wisenschaten, Berlin, februarie, 1845), că e formată din infuzorii conținlnd paisprezece Polygastrica și patru Phytolitharia. După cum spune el, toate sînt infuzorii de apă dulce. Concluzia aceasta este un splendid exemplu al rezultatelor la care pot duce cercetările microscopice ale profesorului Ehrenberg, deoarece însuși Jemmy Button mi-a spus că vopseaua albă se ia totdeauna de pe fundul pîraielor de munte. Fapt izbitor însă pentru distribuția geografică a infuzoriilor, care se știe bine că au o foarte largă răspîndire, este că toate speciile găsite în această substanță, provenită din partea extrem sudică a Țării Focului, sînt forme de mult cunoscute.

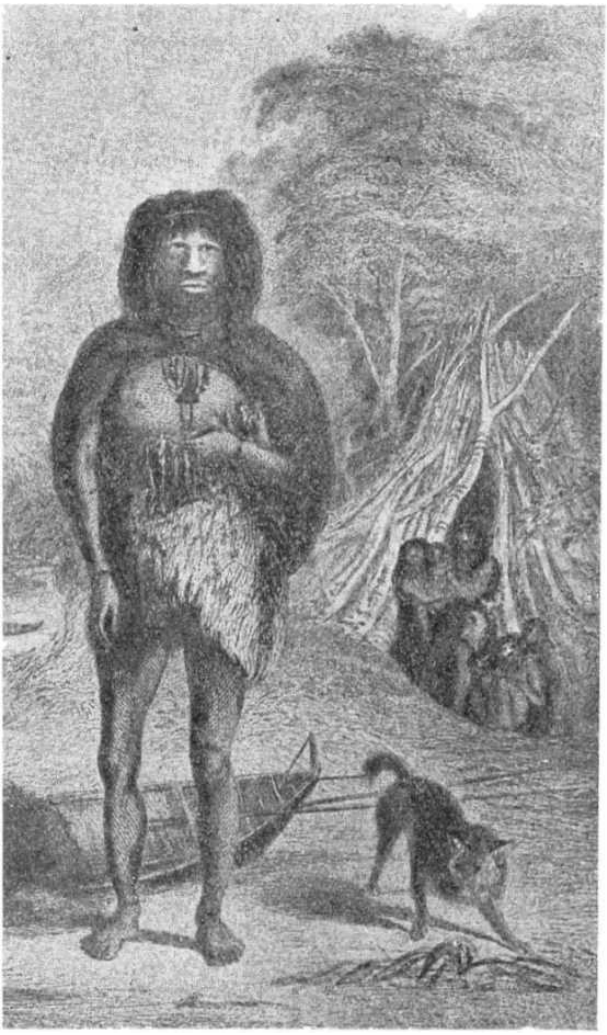

Locuitori din Țara Focului (din tribul Yapu

Jemmy spera să-și găsească mama și celelalte neamuri. îi și venise vestea că tată-său răposase ; dar cum avusese „vis în cap" despre aceasta, nu făcea prea mare caz din moartea tatălui său, mîngîindu-se mereu cu vorbele foarte firești „puteam făceam nimic". Cum rudele lui nu voiau să vorbească despre asta, el nu putu afla nici un amănunt.

Jemmy se afla acum intr-un district pe care îl cu nostea bine, așa că el călăuzi corăbiile pe brațul micuț și liniștit, Woollya, plin de insulițe, care toate aveau numele lor de baștină. Găsirăm aci o familie întreagă din tribul lui Jemmy, cu care însă el nu era rudă , ne împrietenisem cu ei și pe seară trimiserăm o canoe care să vestească pe mama și frații lui Jemmy. Brațul de apă era mărginit de cîțiva acri de pămînt bun, așezat în dîmb și neacoperit (ca pretutindeni, de altfel) de turbă sau pădure. Căpitanul Fitz Roy voise ia început, după cum spunea înainte, să ducă pe York Minster și pe Fuegia la tribul dor, care locuia pe coasta de vest; dar fiindcă ei înșiși doriră să rămînă aici, în acest colț de pămînt prielnic, căpitanul hotărî să-i stabilească pe toți la un loc, inclusiv pe Matthews, misionarul. Cinci zile în șir, muncirăm cu toții ca să le ridicăm trei wigwamuri mari, să le aducem cele de

trebuință din corăbii și să le săpăm două grădini, pe care le și însămînțarăm.[8] A doua zi de dimineață, după sosirea noastră (24 ianuarie), fuegienii începură să se reverse peste noi, sosind de asemenea și mama și frații lui Jemmy. El recunoscu vocea de stentor a unuia dintre frații săi, de la o depărtare prodigioasă. Întîlnirea dintre doi caî, care nu s-au mai văzut de mult și se descoperă pe cîmp, ar fi fost mai interesantă decît întîlnirea lui Jemmy cu ai săi ; se uitară mirați mai întîi unul la altul cîteva clipe, fără să-și mărturisească prin gesturi și atitudine nici un fel de dragoste ; și mamă-sa, numaidecît după aceea, se duse să-și vadă de barcă. Totuși, după cum ne spunea York, mama fusese inconsolabilă de pierderea lui Jemmy, căutîndu-1 pretutindeni, cu credința că după răpire fusese debarcat pe undeva. Femeile se uitau lung la Fuegia și erau foarte drăguțe cu ea. Mai băgasem noi de seamă că Jemmy aproape că și uitase limba maternă. Cred că mai rar om să dispună de cuvinte atît de puține ca el, însăși engleza lui fiind foarte imperfectă. Te cuprindea rîsul, dacă nu și mila, auzindu-1 cum vorbea cu fratele său englezește, pentru ca apoi să-l întrebe spaniolește (nosabe ?) dacă era adevărat că nu l-a înțeles.

Următoarele trei zile, cît ținu săpatul grădinilor și construirea
wigwamurilor, totul se desfășură în ordine. Băștinașii erau ca la o sută
douăzeci. In timp ce femeile munceau- din greu, bărbații trîndăveau
tolăniți toată ziua, uitîndu-se la noi. întrebau despre tot ceea ce vedeau
și furau tot ceea ce puteau. Nu le displăceau cîntecele și dansurile noastre, dar mai cu seamă se arătau interesați văzîndu-ne cum ne spălăm la pîrîul din apropiere ; nimic altceva nu-i atrăgea, nici chiar bărcile noastre. Din tot ceea ce văzuse York, în absența lui din țară, mai mult decît orice îl uimise un struț, lîngă Maldonado ; cu sufletul la gură, de spaimă alergase la dl. Bynoe, cu care plecase împreună să facă o plimbare : ,,Oh, domnul Bynoe, oh, pasăre întreg la fel cal !" Cît de mult îi mira pe băștinași pielea albă, totuși bucătarul negru de pe un vas de pescuit foci, după cum spunea dl. Low, i-a mirat cu mult mai mult; atît îl înghesuiseră cu întrebările și îl striviseră între ei, că bietul om n-ar mai fi vrut să debarce niciodată. în sfîrșit, totul mergea de minune, așa că vreo cîțiva ofițeri și cu mine făcurăm lungi plimbări pe munți și prin pădurile vecine. Deodată însă, pe ziua de 27 ianuarie, dispărură toate femeile și toți copiii. Cum nici York și nici Jemmy nu-și dădeau seama de cauza fugii lor, ne simțirăm toți destul de îngrijorați. Unii credeau că îi speriam chiar noi, în seara din ajun, cînd ne

curățisem și descărcasem puștile ; alții ziceau că totul s-ar datora jignirii unui bătrîn sălbatic, care, cînd i s-a spus să se țină mai departe, scuipase santinela în plin obraz, iar apoi arătase limpede, aplecat peste corpul unui fuegian care dormea, că va spinteca pe omul de santinelă și îl va mînca. Ca să evite o ciocnire fatală atît de multor fuegieni, căpitanul Fitz Roy crezu de cuviință să dormim altundeva, la cîteva mile depărtare. Matthews, vrednic și liniștit ca totdeauna, deși aparent fără mare tărie de caracter, se hotărî să rămînă cu fuegienii noștri, care nu se simțeau de loc primejduiți. Și astfel îi lăsarăm să-și petreacă prima lor noapte de singurătate.

La întoarcerea noastră, dimineața următoare (28 ianuarie), furăm
încîntați, găsind totul în ordine : bărbații, în bărci, pescuiau liniștiți cu lancea.

Baia Bulla. *Gravură de Robert Fitz Roy.*

Căpitanul Fitz Roy hotărî să trimită înapoi, la vasul „Beagle", iola și una din baleniere, iar cu celelalte două, una sub comanda sa (în care avu bunătatea să mă ia și pe mine) și alta sub comanda d-lui Hammond, pornirăm la ridicarea cartografică a canalului Beagle, dinspre vest, pentru ca apoi să ne întoarcem și să vizităm din nou mica noastră colonie. Spre mirarea tuturor, ziua fu nemaipomenit de zăpușitoare, așa că ni se arse pielea la soare pe tot trupul ; dar vremea fiind frumoasă, priveliștea, văzută din mijlocul canalului Beagle, era minunată. în orice parte am fi privit, nimic nu acoperea piscurile albăstrii ale munților de-a lungul canalului. Cîteva balene[§] uriașe, care împroșcau

---

[§] Odată am văzut și noi lingă coasta de răsărit a Țării Focului un spectacol măreț și anume : mai mulți cașaloți sărind din apă cu tot corpul drept în sus ; numai

cu apă în diferite direcții, făceau dovada cea mai vie că ne aflam pe un
braț de mare. Odată am și văzut eu însumi doi monștri de acest fel,
probabil mascul și femelă, înotînd încet unul după altul, la mai puțin
de o zvîrlitură de piatră față de țărmul peste care se aplecau crengile
fagilor.

Am plutit mai departe, pînă s-a întunecat, iar apoi ne-arii înălțat
corturile, pe marginea unui golf liniștit. Era mare lux cînd găseam pen
tru dormit cîte o porțiune de plajă uscată, cu pietriș, care se lăsa sub
greutatea corpului. Solurile de turbă sînt umede, stîncile colțuroase și
tari, nisipul depunîndu-se pe carnea pregătită și mîncată marinărește

---

înotătoarea codală nu li se putea vedea. Cînd recădeau în apă pe o parte, apa țîsnea foarte sus, iar zgomotul se auzea ca o salvă de bord trasă în depărtare[9].

trosnește între dinți ; pe cită vreme, tolăniți în așternuturile noastre,
pe un bun strat de pietriș moale, petreceam cele mai plăcute nopți.

Era rîndul meu să fac de strajă pînă la ora unu. Priveliștea nopții
este aici impresionant de solemnă. Niciodată ca în timpul străjii nu se
trezește mai deplin conștiința despre colțul depărtat de lume în care te
afli. Totul tinde la trezirea ei. Liniștea nopților e întreruptă doar de
răsuflarea grea, din corturi, a marinarilor și cîteodată de țipătul vreunei
păsări de noapte, iar lătratul întîmplător al cîte unui cîine, din depăr
tare, îți amintește din nou că te afli în țara sălbaticilor.

29 ianuarie. Dis-de-dimineață, sosirăm acolo unde canalul
Beagle se desface în două brațe și apucarăm pe brațul de la nord. Pri
veliștea deveni, dacă se poate spune, mai măreață decît pînă aci. Munții
semeți, pe partea dinspre nord, constituie axa granitică sau coloana
vertebrală a țării, înălțîndu-se îndrăzneți pînă la trei-patru mii de pi
cioare ; un anumit vîrf avea peste șase mii de picioare. Sînt acoperiți
de o imensă zeghe de zăpadă veșnică, pădurile fiind străbătute de cas
cade numeroase, care își varsă apele în strimtul canal de dedesubt. în
multe locuri, ghețari magnifici se întind de pe coasta munților pînă în
marginea apei. Abia se poate imagina ceva mai grandios decît acești
ghețari albăstrii ca berilul, mai cu seamă cînd sînt văzuți în contrast
cu doliul alb al întinderilor de zăpezi de deasupra. Stînci de gheață
rupte din ei și căzute în apă pluteau pretutindeni, canalul înfățișînd
pe distanță de o milă Marea Polară în miniatură. La ceasul prînzului,
trăsesem bărcile de pe țărm și admiram de la o jumătate de

milă zidul
perpendicular de gheață, dorind să se mai desprindă din el cîte un
fragment. în cele din urmă, se desfăcu o masă enormă cu zgomot asur
zitor și numaidecît văzurăm creasta lungă a unui val înaintînd spre noi.
Oamenii coborîră cit putură mai repede la bărci, deoarece era limpede
că puteau fi sfărîmate. Unul dintre marinari izbuti să le apuce de bot
chiar în clipa cînd valul nimicitor le ajunsese ; fu lovit de mai multe
ori în șir, dar nu și rănit, iar bărcile, deși azvîrlite în sus de trei ori și
căzînd înapoi de fiecare dată, nu avură de suferit nici o avarie. Aceasta
spre norocul nostru, căci ne aflam la o sută de mile de vasul nostru și
am fi rămas și fără provizii și fără puști.[10] Observasem de mai înainte
că unele stînci masive de pe țărm, rupte din munți, își schimbaseră
poziția de curînd, și, pînă a nu fi văzut valul despre care fu vorba, nu
înțelegeam cauza. O latură a canalului era formată de un pinten de
micașist[11] ; capătul canalului era un zid de gheață înalt cam de patru
zeci de picioare ; cealaltă latură avea forma unui promontoriu înalt de
cincizeci de picioare, încărcat cu imense pietroaie rotunjite, de granit
și micașist, pe care crescuseră niște arbori bătrîni. Promontoriul era
după toate semnele o morenă, grămădită acolo într-o epocă în care
ghețarul avea dimensiuni și mai mari.

Ajungînd la gura vestică a acestei ramuri de nord a canalului
Beagle, navigarăm printre numeroasele insule, necunoscute și pustii,

vremea fiind cumplit de rea. Nu întîlnirăm nici un băștinaș.

Pretutin
deni, țărmul era așa de rîpos, încît trebui de cîteva ori să tragem băr
cile pe distanță de mile și mile pînă să putem găsi loc destul spre a ne
ridica cele două corturi. O noapte am dormit pe niște blocuri de piatră
mari și rotunde, cu alge putrede între ele ; la pornirea fluxului a tre
buit să ne sculăm și să ne mutăm paturile. Cel mai îndepărtat punct
înspre vest pe care l-am atins a fost insula Stewart, la o distanță de
150 mile de vasul nostru. La întoarcere o luarăm pe brațul sudic al
canalului Beagle și, fără nici o împotrivire, navigarăm înapoi spre ca
nalul Ponsonby.

6 februarie. Am sosit la Woollya. Matthews ne dădu amănunte
atît de groaznice despre purtarea fuegienilor, încît căpitanul Fitz Roy
hotărî să-l ia înapoi pe vasul ,,Beagle" și să-l lase, după aceea, în Noua
Zelandă, unde se afla, ca misionar, fratele său. După ce plecasem, a în
ceput un sistem organizat de jaf: noi cete de indigeni continuau să so
sească ; York și Jemmy au pierdut multe obiecte, iar Matthews aproape
tot ce nu îngropase în pămînt. Totul fusese sfîșiat și împărțit de băști
nași. Matthews «punea că paza pe care trebuia s-o facă era o harță
continuă ; zi și noapte fusese împresurat de băștinași, care încercau
să-l scoată din fire, făcîndu-i la urechi un zgomot neîntrerupt. într-o zi,
un bătrîn, căruia Matthews îi ceruse să părăsească wigwamul său, se
înapoie fără întîrziere cu un pietroi în mînă ; în altă zi, un grup întreg
veni înarmat cu pietre și ciomege, cei mai tineri, printre care se afla
chiar fratele lui Jemmy, vociferînd în gura mare ; așa că Matthews tre
bui să-i întîmpine cu daruri. Altă ceată arătase prin semne că doreau

să-i sfîșie hainele de pe el, lăsîndu-1 în pielea goală și apoi să-i smulgă
părul, fir cu fir, de peste tot corpul. Cred că sosisem la timp spre a-i
scăpa viața. Rudele lui Jemmy fuseseră atît de ușuratice și fără soco
teală, încît arătaseră străinilor lucrurile furate, spunîndu-le și felul cum
le furaseră. l'Gîndul de a lăsa pe cei trei fuegieni între sălbaticii lor
compatrioți era o mare tristețe, dacă n-ar fi existat mîngîierea că, per
sonal, ei nu se temeau de nimic. Astfel, York, fiind bărbat în putere
și plin de hotărîre, se arăta convins că totul va merge minunat pentru
el și soția lui, Fuegia. Bietul Jemmy privea însă abătut și mai că-mi
vine să cred că ar fi fost fericit să se întoarcă dimpreună cu noi. în
suși fratele lui îi furase mai multe lucruri și, după cum observa el,
„toți răi oameni, no sabe (nu știu) nimic" ; deși nu-1 auzisem niciodată
înjurînd, zicea : „Blestemați nătărăi !" și mai tot timpul își rîdea de ei
cu vorbele: „Ce fel cheamă asta?" Cu toate că fuegienii noștri nu
trăiseră între oamenii civilizați decît trei ani, ar fi fost fericiți, sînt.
sigur, să păstreze noile deprinderi. Evident, era însă imposibil. Și mă
tem pe drept cuvînt ca nu cumva vizita lor în Europa să nu le fi fost
de nici un folos.

Seara, cu Matthews pe bord, porneam înapoi la vas, nu pe cana
lul Beagle, ci pe coasta de sud. Bărcile erau încărcate, de gemeau, iar
marea fiind agitată ne primejduia navigarea. în seara de 7 februarie ne aflam pe bordul vasului „Beagle", după douăzeci de zile, cit lipsi
sem, timp în care străbătusem trei sute de mile numai în bărci des

chise. în ziua de 11 februarie, căpitanul Fitz Roy făcu singur o vizită
fuegienilor, pe care îi găsi ducînd-o bine, deși li se furaseră și mai multe
lucruri.

în ultima zi din februarie a anului următor (1834), „Beagle" an
cora în micul dar splendidul golfuleț de la intrarea de est a canalului
Beagle. Căpitanul Fitz Roy se hotărî să facă îndrăzneață și, după cum
se dovedi, izbutita încercare de a înfrunta vînturile de la vest, pe
același drum pe care mersese cu bărcile pînă la colonia Woollya. Tot
drumul nu văzurăm prea mulți băștinași ; numai lîngă canalul Pon-
sonby ne trezirăm după noi cu zece sau douăsprezece canoe. Fuegienii
aceștia nu pricepeau nimic din raitele noastre de pe țărmuri, așa că,
în loc să ne iasă înainte la fiece raită, încercau zadarnic să ne urmeze
în zig-zagurile noastre. M-a amuzat faptul că forța noastră cu totul
superioară aceleia a sălbaticilor sporea numărul și calitatea observa
țiilor asupra lor. De rîndul trecut, cînd ne aflam în bărci, ajunsesem
să nu le mai pot suferi nici chiar glasul, atît de mult mă tulburau. „le-
măr scuunăr" era, la ei, și primul și ultimul cuvînt. De îndată ce pătrun
deam în vreun golfuleț liniștit, care ne făcea să sperăm într-o noapte
netulburată, deodată răsuna groaznicul cuvînt, venind din cine știe ce
colț întunecat și nebănuit, iar apoi firul de fum-semnal se încolăcea pe
deasupra pădurilor, vestindu-ne prezența pînă la mari depărtări. Adese
ori, părăsind cîte un loc, ne-am spus unul altuia : „Slavă Domnului că
în sfîrșit am scăpat cu bine de nenorociții ăștia I" dar huietul stins al
cîte unei voci asurzitoare, străbătînd de la mari depărtări, ne ajungea
la urechi și puteam iarăși deosebi limpede vorba „iemăr scuunăr". Acum,

însă, dimpotrivă : cu cît erau mai mulți fuegieni, cu atît era mai multă
veselie. Toată lumea, civilizați și sălbatici la un loc, rîdea și se mi
nuna, uimindu-se unii pe alții. Ne cuprindea mila văzînd cum ne dau
pești și crabi admirabili în schimbul unor zdrențe și mai cu seamă cum
se repezeau să nu scape ocazia de a găsi oameni atît de nătărăi.
care pot da astfel de podoabe pentru un prînz bun. Surîzînd deschis
și fericită, o femeie tînără, cu obrajii vopsiți în negru, se lega la cap,
peste frunte, cu cîteva căpătîie de stofă roșie, pe care, ca să-i ajungă,
le înnădea cu papură. Soțul ei, care se bucura în tot ținutul de privi
legiul de a avea două neveste, era bineînțeles gelos de atîta atenție
cîtă i se dădea ; așa că, după o scurtă consfătuire cu amîndouă frumu
șețile lui goale, se îndepărtară într-o barcă, la care vîsleau femeile.

Unii fuegieni dovedeau un plăcut simț al trocului. Unuia i-am dat
un cîrlig mare (dar de foarte mare preț), fără să fac nici un semn că
îi ceream altceva în schimb ; dar, pe loc, el luă doi pești în sulița lui
și mi-i întinse de departe. Dacă, cumva, darul destinat unei anumite
bărci cădea lîngă alta, totdeauna era dat celui de drept. Băiatul fue-
gian, pe care îl avea pe bord dl. Low, se vedea, după înflăcărarea obra
jilor, că pricepea foarte bine dojana de a fi numit mincinos, deși min
țea mereu. Ca și în toate împrejurările de mai înainte, de data aceasta
eram uimiți de puținul interes, dacă nu chiar de absența oricărui interes, al sălbaticilor pentru multe lucruri care le-ar fi fost de folos. Lucruri și fapte simple ca frumusețea țesăturilor roșii sau a pietricele lor albastre, lipsa femeilor pe vasul nostru, grija de a ne spăla și altele le atîțau admirația mai mult decît orice lucru mare sau complicat, cum era, de exemplu, vasul nostru. Bougainville a observat, pe drept

cuvînt, la acești primitivi că ei privesc „capodoperele inventivității omenești cum privesc legile și fenomenele naturii".

La 5 martie, ancoram în golful de la Woollya, dar nu mai găsirăm acolo nici un suflet omenesc. Așa că am trecut printr-o mare spaimă, mai ales că băștinașii, la Ponsonby, ne arătară prin gesturi că se dăduse acolo o luptă. Am auzit mai tîrziu că groaznicii ona năvăliseră de peste munți. Curînd după aceea, se văzu apropiindu-se o barcă din care flutura un steguleț, iar în ea un sălbatic se spăla de vopseaua neagră de pe. față. Acest sălbatic era chiar sărmanul Jemmy, devenit acum un băștinaș subțiratic și speriat, cu părul lung căzut în dezordine ; era ca și gol, avînd numai împrejurul mijlocului o bucată de pătură. Pînă nu s-a apropiat de noi,' nici nu l-am cunoscut, deoarece, rusinîndu-se de starea lui, sta mai mult cu spatele la noi. Îl lăsasem voinic, gras, curat și îmbrăcat bine. Niciodată n-am mai văzut o schimbare atît de rapidă și întristătoare. De îndată însă ce se îmbrăcă și îi pieri tulburarea de la început, lucrurile căpătară înfățișarea firească. El luă masa cu căpitanul Fitz Roy, mîncînd cu aceeași grijă, care i se cunoștea. Ne spuse că de-ale mîncării avea „prea mult" (ceea ce însemna destul), că nu-i era frig, că neamurile lui erau oameni foarte cumsecade și că deci nu dorea să se înapoieze în Anglia ; spre seară, descoperirăm cauza acestei schimbări radicale a sentimentelor' lui:
îi sosise nevasta, care în adevăr era tînără și frumușică. Cu inima lui bună, pe care i-o cunoșteam, el aduse în dar celor doi buni prieteni ai săi cîte o splendidă piele de focă, iar căpitanului cîteva vîrfuri de suliță și cîteva săgeți făcute de mîna lui. Mai spunea că își construise o barcă, să o aibă pentru el, lăudîndu-se că, în ceea ce privește limba maternă, începuse s-o rupă binișor ! Dar faptul cel mai ciudat era că, după toate semnele, își învățase tot tribul nițică engleză, astfel că auzirăm deodată pe un bătrîn vestindu-ne : „Jemmy *Button's wife",* adică „soția lui Jemmy Button". Astfel, el își pierduse toată averea. După cum spunea, York Minster își construise o canoe foarte încăpătoare și plecase, încă de acum cîteva luni, dimpreună cu soția lui Fuegia**********, la locul său de baștină. Felul cum

---

********** Căpitanul Sulivan, ocupîndu-se de la data călătoriei pe „Beagle" cu ridicarea cartografică a țărmurilor 'insulelor Falkland, a auzit de la un marinar (1842) că, pe cînd acesta se afla în partea de vest a strîmtorii lui Magellan, a rămas uimit auzind
o băștinașă, venită pe bord, că putea vorbi englezește. Trebuie să fi fost, fără în¬
doială, 'Fuegia Basket, care a trăit (mă tem că, probabil, în toate sensurile) pe bord

și-a luat rămas bun fusese o ticălo
șie fără pereche : el a convins pe Jemmy și pe mamă-sa să-
vină și ei cu el, iar pe drum i-a debarcat în plină noapte,
furîndu-le tot avutul. Jemmy se duse să doarmă pe țărm și
reveni dimineața, rămînînd pe bord, pînă ce vasul își întinse
pînzele de plecare. Preparativele de plecare și însăși plecarea
vasului nostru speriară așa de tare pe soția

---

cîteva zile.

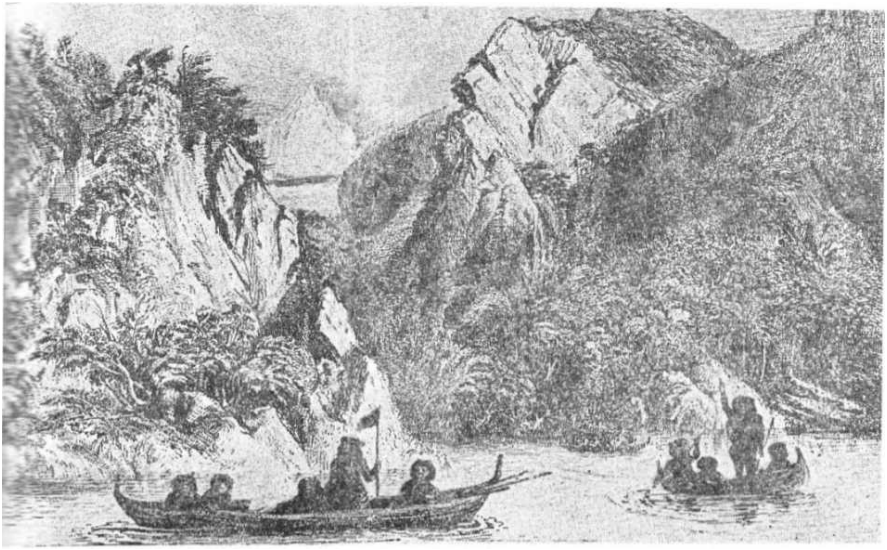

Insula Button în apropiere de Bulla. *Gravură de Ch. Marlens.*

lui Jemmy, încît ea începu să plîngă cu desperare și nu se liniști decît
cînd se întoarse bărbatul la ea în canoe, încărcat cu tot felul de bună
tăți. N-a fost om pe bord care să nu se fi întristat pînă în fundul su
fletului, scuturîndu-i mîna pentru ultima oară. Nu mai am acum nici
o îndoială că el ar fi fost tot atît de fericit, poate chiar mai fericit,
dacă nu-și părăsea țara niciodată. Trebuie să sperăm cu toții și din
inimă că nobilul țel al căpitanului Fitz Roy va fi atins și că vreodată,
în semn de recunoștință pentru generosul lui sacrificiu, cine știe ce
marinar naufragiat va găsi ocrotire pe lîngă descendenții lui Jemmy
Button și al tribului său! Odată ajuns pe țărm, Jemmy aprinse fo-
cul-semnal, iar fumul se încolăci pe deasupra, urîndu-ne un lung și ul
tim drum-bun, în timp ce vasul ni se afla, cu toate pînzele sus, în
largul mării.

Perfecta egalitate dintre indivizii triburilor de fuegieni va împie
dica multă vreme civilizarea lor. Cu oamenii se întîmplă același lucru
ca și cu acele animale, al căror instinct le îndeamnă să trăiască în
asociații și care progresează numai dacă ascultă de un conducător.
Indiferent dacă este vorba de cauză sau efect, popoarele cele mai ci
vilizate au forma de guvernămînt cea mai artificială. Astfel, locuitorii
din Otaheite[12], în momentul descoperirii lor, erau guvernați de regi
ereditari, deși atinseseră un grad mult mai înalt de civilizație, decît
altă ramură a aceluiași popor, neozelandezii; aceștia, cu tot progresul
atins datorită ocupației lor de agricultori, erau republicani în sensul cel

mai absolut al cuvîntului. în Țara Focului, pînă nu se va ridica un șef
cu destulă putere ca să asigure progresul dobîndit mai întîi în privința
domesticirii animalelor, cu greu pare posibil ca starea politică să se
îmbunătățească. Azi, chiar bucata de stofă dată unuia dintre ei e sfî-
șiată în petice și împărțită tuturor, nimeni neputînd fi astfel mai bogat
decît altul. Pe de altă parte, e greu de întrevăzut cum s-ar putea ridica
acolo acel conducător, cîtă vreme nu există o formă oarecare de pro
prietate, prin care individul să-și poată manifesta puterea și supe
rioritatea.

Cred că, la acest capăt extrem al Americii de Sud, omul se află
într-o stare de mai mare primitivism decît în orice alt colț de lume.
în comparație cu fuegienii, cele două rase de insulari din mările de
sud ale oceanului Pacific sînt, oricît, civilizate. Eschimoșii, în bor
deiele lor subterane,[13] se bucură totuși de anumite înlesniri de viață,
avînd, în traiul lor de corăbieri, cînd sînt bine echipați, o deosebită în-
demînare. Cîteva triburi din Africa meridională, care se hrănesc cu rădăcini, trăind ascunse în mijlocul cîmpiilor sălbatice și pustii, sînt
destul de nefericite. Australianul se apropie de fuegian prin simpli
tatea meșteșugurilor necesare vieții ; totuși, el se poate mîndri cu bu
merangul [14], cu sulițele și ciomegele de azvîrlit, precum și cu pricepe
rea lui de a se urca în copaci, de a adulmeca animalele și de a le vîna.
Deși australienii sînt superiori fuegienilor în privința progreselor rea
lizate, nu urmează nicidecum că le-ar fi superiori și în capacitățile in
telectuale ; în adevăr, după ceea ce am văzut la fuegienii de pe bord
și am citit despre australieni, îmi vine să cred că lucrurile stau tocmai

dimpotrivă. [15]

CAPITOLUL

STRIMTOAREA LUI MAGELLAN — CLIMATUL COASTELOR DE SUD

Strîmtoarea lui Magellan — Golful Foamei — Ascensiune pe muntele Tarn — Păduri — Ciuperci comestibile — Fauna — Alge uriașe — Plecăm din Țara Focului — Clima — Pomi fructiferi și produsele coastelor de sud — înălțimea liniei zăpezilor în Anzi — Alunecarea ghețarilor în mare — Forma rea aisbergurilor — Transportul stîncilor — Clima și produsele insulelor antarctice — Păstrarea cadavrelor înghețate — Scurtă recapitulare.

Pe la sfîrșitul lunii mai, 1834, pătrundeam pentru a doua oară prin gura de răsărit a strîmtorii lui Magellan. Ținutul, pe ambele laturi ale acestei părți a strîmtorii, constă din cîmpii aproape șese, cum sînt cele din Patagonia. Capul Negro, aflat ceva mai înăuntrul strîmtorilor, trebuie socotit ca locul de unde pămîntul începe să poarte caracteristicile vădite ale Țării Focului. Pe coasta de răsărit, la sudul strîmtorii, priveliștea seamănă cu un parc, care, deși întrerupt, leagă aceste două ținuturi, opuse aproape în toate privințele. Este în adevăr de mirare ca peisajele, pe un spațiu numai de două mile, să se schimbe într-atît. Dacă am lua o distanță mai apreciabilă, cum este aceea dintre golful Foamei și golful Gregory de aproape șaizeci de mile, deosebirea ar deveni uimitoare. La golful Foamei, sînt munți rotunjiți, ascunși de codri inextricabili, pe care ploile, aduse de nesfîrșitele viscole succesive, îi udă continuu ; la capul Gregory, dimpotrivă, e un cer albastru, limpede și strălucitor, care se boltește peste uscăciunea și sterilitatea cîmpurilor. Curenții[††††††††††††††††††††††††††††††††††††] atmosferici, deși repezi,

[††††††††††††††††††††††††††††††††††††] Brizele dinspre sud-vest sînt în genera) foarte uscate. În ziua de 29 ianuarie, cînd ne aflam ancorați după capul

turbulent și neîngrădiți de nici un fel de limite aparente, par totuși a urma, ca
rîurile în albiile lor, un curs bine stabilit în regularitatea lui.

În timpul vizitei noastre anterioare (din ianuarie), am avut o întrevedere, la capul Gregory, cu vestiții patagonezi, zișii gigantici, care ne-au primit cu mare însuflețire. înălțimea lor pare mai mare decît este în realitate din cauza zeghelor largi de guanaco, pe care le poartă,

---

Gregory : viscol cumplit de la vest la sud, cer snin cu puțini nori cumulus : temperatura 14°, rouă cade la 2Q — diferență 12°. Pe ziua de 15 ianuarie, în portul San Julian : dimineața, vînluri ușoare, cu ploaie multă, urmate de rafale puternice cu ploaie — apoi viscol puternic cu nori groși cumulus, timp senin, vîntul suflă puternic de la sud, sud-vest. Temperatura 16°, roua cade la 6° — diferență 10°.

Patagonez. Gravură de *F. P.*

a părului lor lung și despletit, precum și a înfățișării generale ; înălțimea lor mijlocie este cam de șase picioare, unii fiind chiar mai înalți și prea puțini mai scunzi. Femeile sînt deasemenea înalte. în mod sigur, e rasa celor mai înalți oameni pe care i-am întâlnit.

Ca trăsături seamănă izbitor cu indienii mai din nord, pe care i-am văzut în armata lui Rosas, deși înfățișarea le este mai sălbatică și mai spăimîntătoare : purtau fața vopsită cu negru și roșu, a-fară de unul singur, care era liniat și punctat cu alb ca un fuegian.

Căpitanul Fitz Roy făcu propunerea să ia vreo trei pe bord ; toți săriră să facă parte dintre cei trei. Ne trebui multă vreme ca să-i dăm jos de pe vas ; în cele din urmă râma serăm pe bord cu trei uriași, care luară masa cu căpitanul, purtîndu-se întocmai ca gentlemenii, adică știind să se servească de cuțit, de furculiță și lingură: nimic nu li se păru mai gustos ca zahărul. Tribul lor stătuse atît de mult în legătură cu pescuitorii de foci și balene, încît

cei mai mulți vorbeau binișor englezește și spaniolește. Ei sînt civilizați pe ju
mătate, dar într-o măsură egală și stricați.
În dimineața următoare, un mare grup dintr-ai noștri merse pe țărm să ia prin schimb diverse piei și pene de struț; refuzîndu-li-se la schimb pistoalele și puștile, li se ceru, cu mult mai mult decît secur sau alte unelte — tutun. întreaga populație, din așa-zisele toldos bărbați, femei și copii, luase loc, bine rînduită, pe o ridicătură de pămînt. Era o scenă încîntătoarc. Se arătau atît de veseli ș nebănuitori, încît ar fi fost cu neputință ca acești uriași să nu ne fie simpatici. Și ne poftiră să mai venim. După cît se părea, le-ar f plăcut să aibă europeni, cu care să trăiască la un loc ; bătrîna Maria femeie însemnată a tribului, chiar rugă odată pe dl. Low să le lase u marinar, care ar vrea să rămînă. Aici își petrec ei cea mai mare parte din an, iar vara vînează la poalele Anzilor. Cîteodată călătoresc cîte șapte sute cincizeci de mile spre nord, pînă la Rio Negro. Sînt foarte bogați în cai, fiecare bărbat avînd, după dl. Low, cîte șase-șapte, ia femeile și chiar copiii avînd fiecare cîte unul. Pe vremea lu Sarmiento (1580), indienii aceștia aveau arcuri și săgeți, de care de mult nu se mai folosesc ; aveau de asemenea și cîțiva cai. Puținii lo cai de atunci (și faptul acesta e foarte interesant) s-au înmulți extraordinar în America de Sud. Pentru prima oară caii au fost aduș la Buenos Aires în 1537, dar colonia de acolo fiind părăsită pentru u timp, ei s-au sălbăticit[1], iar în 1580, după numa patruzeci și trei de ani, se răspîndiseră pînă în strîmtoarea lu Magellan ! Dl. Low mă informează că un trib de indieni pedeștri cărora tribul de la golful Gregory le dă toți caii bătrîni, trimițîndu-le iarna și cîțiva dintre oamenii cei mai dibaci la vînatul cailor sălbatici se află azi pe cale să devină călăreți.

1 iunie. Am ancorat în baia minunată de la golful Foamei. În cepuse iarna : niciodată n-am văzut o priveliște mai posomorită decî acele păduri întunecate, tărcate cu petice de zăpadă și abia întrezărite prin aerul cețos și rece. Dar ne simțirăm fericiți, avînd două zile încîntătoare. într-una din aceste zile, muntele Sarmiento înalt de 6 800 picioare, înfățișa, de la depărtarea unde eram noi fa de el, spectacolul cel mai măreț. Priveliștea generală a Țării Foculu mă surprindea adesea, prin înălțimea aparent neînsemnată a munților ei, de fapt, semeți. Presupun că totul se datorește une cauze greu de întrevăzut dintr-o dată și anume faptului că întreaga masă muntoasă, de la vîrf pînă la marginea apei, este expusă vederii

[1] Rengger, Naturgeschichte (ier Sciugelhieie von Paraguay, p. 334.

îmi amintesc că am văzut un munte mai întîi de pe canalul Beagle, de unde aveam sub ochi întreaga lui desfășurare de la vîrf pînă la poale iar apoi l-am văzut de pe canalul Ponsonby peste cîteva creste succesive ; a doua oară, fiecare nouă creastă reprezentînd un nou mijloc de a aprecia distanța, era interesant de observat cum muntele se tot ridica în înălțime.

Pînă să pătrundem în golful Foamei, băgarăm de seamă că doi inși alergau de-a lungul țărmului și salutau vasul. Li se trimise o barcă. Ei mărturisiră că sînt doi marinari, care fugiseră de pe un vas de pescuit foci și trăiseră la un loc cu patagonezii. Indienii se purtaseră față de ei cu obișnuita lor ospitalitate dezinteresată. Rătăcindu-se din întîmplare de aceștia, ei se îndreptaseră spre golful Foamei cu speranța că vor găsi aci vreun vas. îmi iau libertatea să spun că erau niște nemernici de vagabonzi ; dar, chiar așa fiind, n-am văzut niciodată oa meni mai prăpădiți.

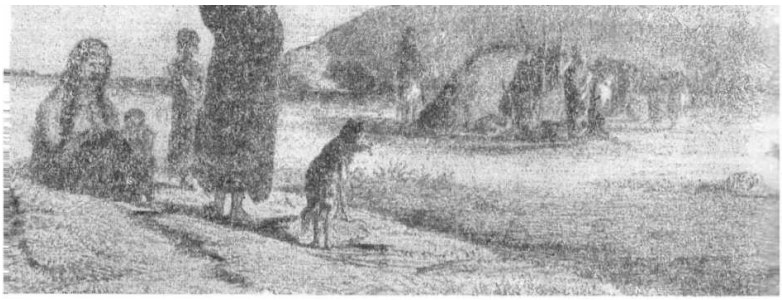

Patagonez în golful Gregory. Gravură de *Ch. Martens.*

Cîteva zile trăiseră cu scoici și pomușoare ; hai nele de pe ei li se zdrențuiseră și erau din loc în loc arse, atît de aproape se înghesuiseră în foc. Fuseseră, zi și noapte, fără nici un adăpost, în voia viscolelor neîncetate din ultimul timp, viscole de ploaie, măzăriche și zăpadă, dar nu sufereau de nici o boală.

Cît am stat în golful Foamei, fuegienii veniră și ne atacară de
două ori. Cum depusesem pe țărm o mulțime de instrumente, de haine
și oameni, ne-am gîndit că trebuie să facem ceva ca să-i speriem. Deo

camdată, ei aflîndu-se destul de departe, descărcarăm cîteva tunuri.
Impresia pe care o avurăm, privindu-i prin telescop, fu cu totul cara
ghioasă : de cîte ori ghiuleaua izbea în apă, ei ridicau brațul, aruncînd cu pietre, în atitudini curajoase și provocatoare, asupra vasului nostru, deși ne aflam cam la o milă și jumătate de ei ! Se trimise apoi o barcă, avînd ordinul să tragă cîteva flinte mai din apropiere. Fuegienii se ascunseră după copaci, trăgînd și ei cu arcurile, de cîte ori se descărcau flintele: nici o săgeată însă nu atingea barca și ofițerul, arătînd cu mîna spre ei, rîse. Asta înnebuni pe fuegieni, care începură, în zadar nica lor turbare, să-și scuture dulămile. în cele din urmă, văzînd că gloanțele izbeau și intrau în copaci, fugiră și astfel ne recăpătarăm liniștea. în timpul călătoriei anterioare, fuegienii de aici erau foarte neliniștitori ; ca să-i sperie, se trase o rachetă peste wigwamurile lor ; scopul urmărit fu atins. Un ofițer mi-a spus că liniștea deplină care s-a așternut la un minut sau două de la tragerea rachetei, era foarte cara-ghioasă după hărmălaia de strigăte omenești și de lătrat de clini provocată de aceasta. în dimineața următoare nici un picior de fuegian numai era pe acolo.

În luna februarie, cînd vasul „Beagle" se afla aici, am plecat într-o
dimineață, pe la orele patru, să urc muntele Tarn, înalt de 2600 picioare,
fiind punctul cel mai semeț din apropiere. Ne-am dus într-o barcă pînă
la poalele muntelui (din nefericire, nu tocmai pe partea cea mai nime
rită), de unde apoi am început ascensiunea. Codrul începea chiar de la
dunga lăsată de fluxul mării. După primele două ore, am renunțat la
ideea de a mai atinge piscul. Pădurea era atît de deasă, încît trebuia să
recurgem mereu la busolă, căci, deși ne aflam într-o regiune muntoasă,
orice orientare după vreun punct de reper era imposibilă. Priveliștile
morții și ale singurătății, din adîncimea prăpăstiilor, întreceau orice
talent descriptiv. Deși peste munte viscolea, în aceste rîpe fără fund nici
o adiere nu clătina frunza chiar a celor mai înalți copaci. Era atîta întu

necime, umezeală și frig, încît nicăieri nu puteau crește nici măcar ciuperci, mușchi sau ferigi. Pe fundul văilor, abia se putea tîrî un om pe brînci, atît de baricadate erau cu uriașe trunchiuri putrede de copaci prăvăliți în toate felurile, unii peste alții. Cînd ne urcam pe aceste poduri naturale, ne împiedicam în mers, căci piciorul ni se scufunda adesea pînă la genunchi în lemnul putrezit; alteori, cînd încercam să ne rezemăm de vreo tulpină zdravănă, rămîneam uimiți văzînd că nu era vorba decît de o materie puhavă în formă de copac, gata să se surpe la cea mai ușoară atingere.

în cele din urmă, ne văzurăm printre niște copaci închirciți și apoi atinserăm în curînd piatra goală, care ne conduse spre creastă. Vîrful muntelui are înfățișarea caracteristică a Țării Focului : lanțuri neregulate de coline, tărcate cu petice de zăpadă, văi a căror adîncime bătea în verde-gălbui și brațe de mare tăind uscatul în toate direcțiile. Sufla puternic un vînt pătrunzător și rece. Atmosfera era mai mult cețoasă, așa că nu întîrziarăm prea mult pe vîrf. Coborîrea nu fu atît de anevoioasă ca urcușul ; greutatea corpului ne deschidea drumul și ori de cîte ori alunecam, cădeam mereu în direcția cea bună.

Am mai menționat aspectul posomorit și sumbru al codrilor veșnic verzi[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§], în care cresc numai două sau trei

---

[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§] Căpitanul Fitz Roy spune că, în aprilie (la noi octombrie), frunzele copacilor care cresc la poalele munților își schimbă culoarea, în timp ce frunza celor de la înălțimi mai mari răinîne de aceeași culoare. îmi amintesc a fi citit undeva că în Anglia, cînd toamna e călduroasă și plăcută, frunzele cad mai devreme decît cînd toamna e tirzie și rece. Aici, schimbarea culorii,

specii de arbori, fără nici un
alt amestec. Deasupra regiunii împădurite, din stratul gros de turbă

fiind întîrziată la înălțimi mai mari, adică acolo unde e mai rece, se va fi datorînd aceleiași legi generale a vegetației.Copacii din Țara Focului nu-și leapădă în întregime frunzele in nici un anotimp al anului.

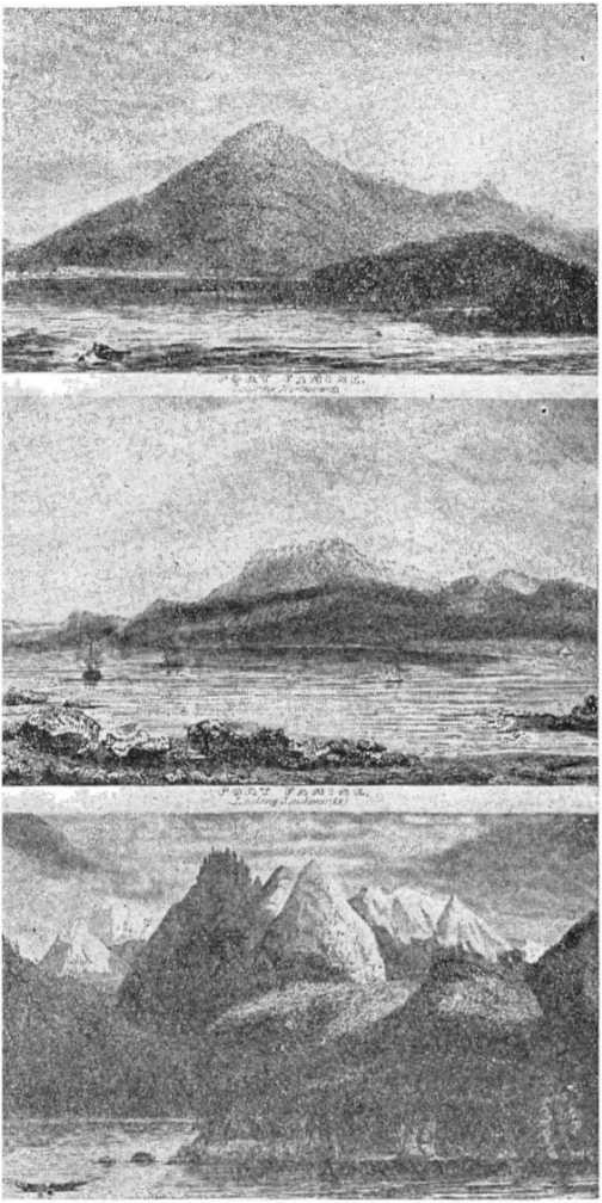

răsar numeroase plante alpine pitice, care prin putrezire ajută la îngroșarea stratului de turbă. Plantele acestea sînt îndeaproape înrudite cu speciile care cresc prin munții Europei, deși multe mii de mile le despart de ele. Locurile cele mai prielnice dezvoltării copacilor în Țara Focului sînt părțile centrale, unde apar formațiile de șisturi argiloase: solul granitic mai sărăcăcios de pe coaste, mai expus vînturilor năprasnice, interzice vegetației dezvoltarea în înălțime. Lîngă golful Foamei, am văzut arbori mai mari decît oriunde. Am găsit un specimen de Drimys Winteria cărui grosime era de patru picioare și șase inchi ; unii fagi erau chiar de treisprezece picioare. Căpitanul King menționează de asemenea unul de șapte picioare în diametru și de șaptesprezece în înălțime.

Există, în Țara Focului, o plantă care merită să fie cunoscută din cauza importanței ei ca hrană pentru fuegeni. E o ciupercă galbenă-deschis și rotundă, un burete, care crește în

grămezi pe tulpina fagilor. La începutul dezvoltării sale, este elastică și umflată, suprafața fiindu-i netedă, dar în maturitate scade, devine mai tare și suprafața i se încreț este adine, luînd înfățișarea unui fagure de miere. Această ciupercă aparține unui ciudat gen nou**********. A doua specie de burete am găsit-o pe altă specie de fag, în Chile, iar dr. Hooker mă informează că în ultima vreme s-a descoperit a treia specie, pe o a treia specie de fag în Țara lui Van Diemen. Ce ciudată înfrățire între ciupercile parazite și copacii pe care cresc, în locuri atît de depărtate unele de altele ! în Țara Focului, femeile și copiii culeg mari cantități de ciuperci după ce ajung la maturitate și se întăresc, spre a le servi de hrană. Băștinașii le mănîncă nefripte. Ciupercile sînt mucilaginoase și cu un gust oarecum dulceag, cu un miros slab de ciupercă. în afară de cîteva pomușoare, produse mai cu seamă de un arbust pitic, sălbaticii nu mai au altă hrană vegetală decît acești bureți. în Noua Zelandă, pînă la introducerea cartofului, se consumau din belșug rădăcini de ferigă ; cred că, în zilele noastre, Țara Focului este singura țară de pe lume în care o plantă cryptogamă să dea popuației hrana de bază.

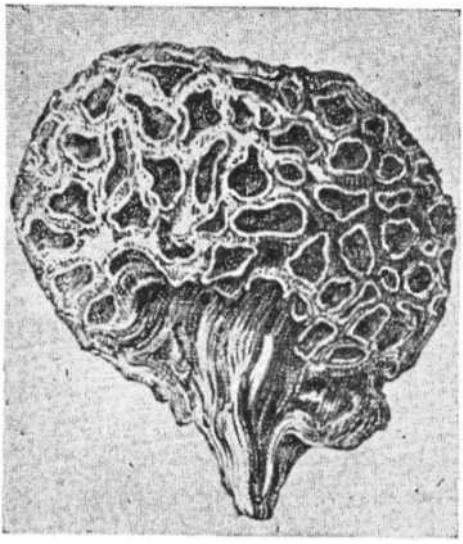

După cum era de așteptat, din pricina naturii climatului și a vegetației, fauna Țării Focului este foarte

**********Baia Foamei ; sus : vedere dinspre nord ; la mijloc : vedere dinspre sud ; jos : golful

Descris după însemnările și exemplarele mele de reverendul J. M. Berkeley, în Linnean Transactions (vol. XIX, p. 37), sub numele de Cyttaria Darwinii: specia chiliană este C. Berteroii. Genul este înrudit cu cel numit Bulgaria.

sărăcăcioasă. Ca mamifere, pe
lîngă balene și foci, mai există și
un liliac, un fel de șoarece (Reithro- don chinchilloides), doi șoareci adevărați, un Ctenomys înrudit, dacă nu identic, cu tucutuco, două vulpi (Caniș Magellanicus și Caniș Azarae), o vidră de mare, un cerb și guanacul. Cele mai multe dintre aceste animale locuiesc numai în părțile mai uscate, din răsărit, ale țării, iar cerbul n-a fost văzut de nimeni la sud de strîmtoarea lui Magellan. Dacă ținem seama de asemănarea generală a pereților de stîncă, formați pe amîndouă laturile strîmtorii din gresie moale, mîl și pietriș de mare, precum și dacă ținem seama de insulele din strîmtoare, cu aceeași constituție geologică, sîntem ispitiți să credem că odinioară uscatul era neîntrerupt, ceea ce a îngăduit animalelor așa de plăpînde și neajutorate, cum sînt tucutuco și Reithrodonul, să treacă în ceea ce azi numim Țara Focului. Asemănarea pereților de piatră nu dovedește însă nici o legătură anterioară, deoarece aceste faleze sînt de fapt formate prin întretăierea straturilor în pantă, care s-au așternut în apropierea țărmurilor de pe vremuri, mai înainte de ridicarea uscatului. Totuși e o coincidență remar
cabilă că una din cele două mari insule despărțite de restul Țării Focu
lui prin canalul Beagle are faleza constituită dintr-o materie, pe care o
putem considera ca stratificare aluvionară, ca și materia de pe partea
opusă a canalului, în timp ce insula cealaltă are țărmuri numai din rocă veche cristalină. în prima, numită insula Navarin, se găsesc și vulpi și
guanaci, dar într-a doua, insula Hoste, deși asemănătoare în toate privințele cu prima și despărțită de aceasta numai printr-un canal, lat de
o jumătate de milă, nu există, după cum mi-a spus Jemmy Button,
niciunul dintre aceste animale. Păsările care locuiesc în aceste păduri întunecate sînt puține. Cînd și cînd, din vîiful celor mai înalți arbori, se aude glasul plîngător al unui tiran-muscar cu moțul alb (Myiobius albiceps), iar mai rar — țipătul puternic și ciudat al unei ciocănitoare negre, cu o frumoasă creastă roșie. Printre trunchiurile de copaci putrede și căzute unele peste altele, țopăie un pănțăruș, un regișor cu pene de culoare închisă (Scytalopus Magellanicus). Dar pasărea cea mai răspîndită a Țării Focului este o cojoaică

(Oxyurus tupinieri), care poate fi întîlnită de-a lungul și de-a latul pădurilor de fagi, de la limita lor superioară pînă în prăpăstiile cele mai întunecoase, mai umede și mai nepătrunse. Fără îndoială, această păsărică pare a fi într-un număr mai mare decît este în realitate, deoarece are obiceiul, dintr-un fel de curiozitate caracteristică ei,
să se țină de orice om care pătrunde în tăcerea pădurilor ; ciripind strident, fără încetare, ea zburătăcește din copac m copac la distanță de
cîteva picioare prin fața oaspetelui nepoftit. Ea nu caută ascunzișurile
cele mai tainice, cum face adevărata cojoaică (Certhia familiaris) ; și
nici nu se suie în fugă, ca aceasta, pe trunchiul copacilor; ci, harnică,
în felul pănțărușului verde, țopăie prin preajmă, căutînd insecte pe
fiecare ramură. în locurile mai puțin umbrite, se găsesc trei sau patru.
specii de cinteze, una de sturzi, alta de graur (adică Icterus), două de
Opetiorhynchus, cîțiva șoimi și cîteva cucuvele.1
O caracteristică însemnată a faunei Țării Focului, ca și a insulelor
Falkland, este absența oricărei specii din întreaga clasă a reptilelor.
Spunînd aceasta, nu mă întemeiez numai pe observațiile mele ; atît
locuitorii spanioli ai insulelor Falkland cît și Jemmy Button (acesta —
despre Țara Focului) mi-au spus același lucru. Pe malurile rîului Santa
Cruz, la 50° latitudine sudică, am văzut o broască. Probabil că broaștele
ca și șopîrlele se pot găsi la sud pînă la strîmtoarea lui Magellan, ținu¬
tul avînd aceleași caracteristici ca în Patagonia ; dar în cuprinsul umed
și rece al Țării Focului nu trăiește niciuna. Situația aceasta putea fi
prevăzută, climatul nefiind prielnic unora dintre ordinele respective,
cum sînt șopîrlele ; dar lucrul nu era tot atît de evident în

privința
broaștelor.

Gîndacii sînt foarte puțini la număr. Numai experiența îndelungată
m-a făcut să cred că țara aceasta, cît Scoția, acoperită de atîtea produse
vegetale și atît de deosebită dintr-un loc în altul, poate fi așa de lipsită
de insecte. Am găsit totuși cîteva specii alpine (Harpalidae și Hetero-
midae), trăind ascunse sub pietre. Chrysomelidele, care se hrănesc cu
vegetale și sînt așa de dominant caracteristice pentru tropice, lipsesc pe. aici aproape cu desăvîrșire[1]. Am văzut foarte puține muște, fluturi sau
albine și nici un fel de greieri sau orthoptere. în lacuri, am găsit numai
puțini gîndaci acvatici și nici o scoică de apă dulce. Succinea pare mai
întîi o excepție, dar trebuie considerată ca scoică terestră, fiindcă tră
iește pe buruienile ude, departe de apă. [2] Aceste scoici terestre pot fi
găsite numai în aceleași regiuni alpine ca și coleopterele. Am mai vorbit
despre contrastul climei și înfățișării generale a Țării Focului față de
clima și înfățișarea generală a Patagoniei. Nicăieri, diferența nu e mai
convingător exemplificată decît în entomologie. Cred că aceste țări
nu au nici o specie comună și e sigur că insectele, prin caracteristicile
lor generale, se deosebesc în totul.

Dacă ne întoarcem de la uscat la mare, vom vedea că marea este
cu atît mai bogată în viețuitoare, cu cît este uscatul mai

---

[1] Cred că trebuie să exceptez o specie alpină de Haltica și un singur exemplu de Melasoma. Dl. Waterhouse mă informează că sînt opt sau nouă specii de Harpalidae, cele mai multe avînd o formă foarte caracterisfică : patru sau cinci specii de Heteromera ; șase sau șapte de Rhyncophora și cîte una din familiile Staphylinidae, Elateridae, Cebrionidae și Melolonthide. Speciile aparținînd altor ordine sînt și mai puține. în privința tuturor ordinelor, numărul redus al exemplarelor individuale este mai remarcabil chiar decît cel al speciilor. Dl. Waterhouse a descris cele mai multe specii de Coleoptera în Annales ol Natural History.

sărac. Oriunde pe lume, țărmurile stîncoase și oarecum adăpostite, pe o suprafață dată, dau posibilitatea unui număr mai mare de viețuitoare să se adăpostească decît orice alt loc. în Țara Focului, o plantă marină, prin însemnătatea ei, își merită povestea ei deosebită. Această plantă este o algă, numită Macrocystis pyrifera,[3] care crește pe toate stîncile, de la linia de reflux pînă la mari adîncimi, atît pe țărmurile exterioare cît și pe țărmurile canalelor[‡]. în călătoriile corăbiilor „Adventure" și „Beagle", cred că nu s-a dat peste nici o stîncă, la nivelul apei, care să nu fi fost sem nalată de această buruiană plutitoare. Se înțelege, așadar, ce mari ser vicii aduce ea navigației, mai cu seamă, pe mări furtunoase cum sînt pe aici ; desigur, nu numai o dată i-a scăpat ea de naufragiu pe marinari.

Puține lucruri am văzut care să fie mai surprinzătoare decît această plantă crescînd și prosperînd pe marile stînci din cuprinsul oceanului de vest, căruia nici o stîncă, oricit de masivă și oricît de tare, nu i-ar putea rezista multă vreme. Lujerul ei este rotund, lipicios și neted, rareori atingînd în diametru un inch. Cîteva lujere la un loc sînt destul de puternice ca să susțină greutatea unor pietroaie desprinse din stînci, pe ale căror canale interioare cresc ele și se fixează ; și totuși unele dintre aceste pietroaie erau așa de grele, încît, trase la suprafața apei, abia puteau fi ridicate de un singur om în corabie. Căpitanul Cook, în a doua călătorie a lui, spune că această plantă, pe insula Kerguelen,

---

[‡] Răspîndirea ei geografică este foarte largă : se găsește, după informația dată de dl. Stokes, de la cele mai extreme insulițe ale Sudului, de lîngă capul Horn pînă la 43° latitudine nordică, pe coasta de est ; dar pe coasta de vest, după cum îmi spune dr. Hooker, se întinde pînă la Rio San Francisco, California și poate chiar pînă în Kamciatka. Avem astfel o răspîndire imensă pe latitudine ; și cum Cook, care trebuie să fi cunoscut bine această algă, a găsit-o în Kerguelen Land, ea se întinde deci pe 140° longitudine.

Gheţar coborînd spre mare. In depărtare : muntele Sarmiento. Gravură *de Ch. Martens.*

se ridică de la peste douăzeci şi patru de fathomi[§] adîncime (cca 43 m) ; ,,şi cum nu creşte perpendicular, ci în unghi ascuţit faţă de fund, întinzîndu-se apoi pe suprafaţa mării pînă la depărtări apreciabile, sînt încredinţat că unele lujere au o înălţime de şaizeci de fathomi (cca 108 m) şi chiar mai mult". Nu cred ca tulpina niciunei alte plante să mai atingă lungimea de trei sute şaizeci de picioare, pe care a constatat-o căpitanul Cook. De altfel, căpitanul Fitz Roy a găsit unele care creşteau de la adîncimi de peste patruzeci şi cinci de fathomi[*] (cca 81 m). Desişurile acestei alge, chiar nefiind prea late, formează .excelente obstacole naturale pentru valuri. Nimic mai curios de văzut, în golfurile deschise, decît cum valurile care vin din larg, de îndată ce trec printre lujerele răzleţe, scad din ce în ce pînă se pierd în apa liniştită.

Numărul vieţuitoarelor de toate felurile, a căror existenţă este strîns legată de această algă, e în adevăr uluitor. S-ar putea scrie un volum gros, numai prezentând vieţuitoarele de pe unul din aceste desişuri de alge. Aproape toate frunzele, afară de cele care plutesc la suprafaţă, sînt

---

[§] Fathom — 1,8288 m.

[*] *Voyages oi the „Adventure" and „Beagle",* voi. I, p. 363. E lucru dovedit că algele cresc neînchipuit de repede. Dl Stephenson a observat (Wilson, *Voyage round Scotland,* voi. II, p. 228) că o anumită stîncă submarină, care în noiembrie arăta netedă şi lustruită, în mai următor, cu şase luni mai tîrziu, se îmbrăcase într-un strat gros de Fucus digitatus, care avea în lungime două picioare, precum şi de Fucus esculentus, lung de şase picioare.[4]

atît de incrustate cu coralieri, incit par albe. Se găsesc structuri neînchipuit de plăpînde, unele dintre ele locuite de simpli polipi asemănători cu hidra, altele de specii cu organizare superioară și de minunate ascidii coloniale. De frunze mai stau prinse diferite moluște patelliforme, Trochus, moluște fără cochilie, precum și
unele scoici bivalve. Nenumărați crustacei mișună pe toate părțile plantei. Scuturînd marele hățiș de rădăcini, cad din el de-a valma o grămadă de peștișori, scoici, cefalopode, crabi de toate neamurile, arici de mare, stele de mare, splendide Holoturii, Planarii și o mulțime de Nereide tîrîtoare de toate formele. De cîte ori am cercetat vreo ramură de algă, am descoperit totdeauna viețuitoare cu noi structuri interesante. în Chiloe, unde alga nu prea prosperează, lipsesc și mulțimile de scoici, coralieri și crustacei ; totuși se găsesc cîteva Flustraceae și unele ascidii coloniale, acestea aparținînd unor specii diferite față de acelea din Țara Focului, ceea ce însemnează că Fucusul are o răspîndire mai mare decît vietățile care îl populează. Aceste mari păduri acvatice din emisfera de sud sînt comparabile numai cu pădurile terestre din regiunile intertropicale. Cred totuși că nicăieri, dacă s-ar distruge o asemenea pădure terestră, n-ar pieri atîtea viețuitoare cîte ar pieri prin distrugerea algelor. Printre frunzele acestei plante trăiesc o mulțime de specii de pești, care nicăieri altundeva nu și-ar găsi hrană și adăpost; o dată cu distrugerea lor, ar pieri de asemenea în scurt timp numeroșii cormorani și celelalte păsări ichtiofage, vidrele, focile și delfinii ; iar în cele din urmă, sălbaticul fuegian, jalnicul stăpîn al acestui jalnic ținut, și-ar înteți ospețele canibale, ar scădea ca număr și poate ar înceta chiar să mai existe.

8iunie. Ridicarăm ancora dis-de-dimineață și părăsirăm golful Foamei. Căpitanul Fitz Roy luă hotărîrea să se abată din strîmtoarea lui Magellan pe canalul Magdalena, descoperit de curînd. Pluteam direct spre sud, în lungul acestui coridor întunecat, despre care am spus mai înainte că părea a duce spre un alt tărîm, mai înspăimîntător. Vîntul era plăcut, dar, începeșîndu-se atmosfera, pierdurăm din vedere o bună parte a interesantei priveliști. Norii vineți și zdrențuiți veneau grăbiți de peste munți, învăluindu-i din creștet pînă către poale. In puținele clipe cînd puteam zări cîte ceva prin această îngrămădire de întunecimi, spectacolul era nespus de interesant : la distanțe și înălțimi deosebite, puteam vedea piscuri colțuroase, conuri de zăpadă, ghețari
albăstrii și creste de piatră pe un cer lugubru. In mijlocul unor astfel de priveliști, ancorarăm la capul Turn, lîngă muntele Sarmiento, înfășurat cu totul și ascuns în nori. La

temelia măreților și aproape perpen¬dicularilor pereți de stîncă ai micului braț de mare, se afla un wigwam părăsit și numai el ne mai amintea că, din cînd în cînd, omul străbătuse aceste regiuni pustii. Dar cu greu se putea închipui alt loc unde munca omenească să fi dat mai puține rezultate. Natura neînsuflețită — stîncă, gheață, zăpadă, vînt și apă, toate în neîntrerupt război unele față de altele, dar unindu-se împotriva omului — domnea aici cu o suveranitate absolută.

Natura neînsufleţită — stîncă, gheaţă, zăpadă, vînt şi apă, toate în neîntrerupt război unele faţă de altele, dar unindu-se împotriva omului — domnea aici cu o suveranitate absolută.

8 i u n i e. A doua zi, dimineaţa, văzurăm cu încîntare cum vălul
de ceaţă de pe Sarmiento se ridică încetul cu încetul, expunîndu-1 con
templării noastre. Acest munte, cel mai înalt din Ţara Focului, are alti
tudinea de 6800 picioare. Poalele lui, care reprezintă a opta parte din
înălţimea totală, sînt acoperite de păduri întunecate, deasupra cărora,
pînă la vîrf, se întind cîmpuri de zăpadă veşnică. Aceste uriaşe canti
tăţi de zăpadă, care nu se topesc niciodată, părînd a fi sortite să dureze
cit lumea, constituie un spectacol măreţ şi chiar sublim. Creasta munte
lui era minunat de limpede şi precis desenată pe cer. Din cauza belşu
gului de lumină care se reflecta de pe suprafaţa albă şi scînteietoare,
nici o umbră nu cădea în nici o parte, numai linia crestei profilată pe
cer se putea vedea bine, ceea ce dădea întregului masiv muntos un
contur reliefat de mare îndrăzneală. Cîţiva gheţari coborau pe o albie
şerpuitoare, din partea cea mai înaltă a,întinderii de zăpadă către coasta
mării : ei pot fi comparaţi cu nişte măreţe Niagare îngheţate şi poate
că aceste cataracte de gheaţă albăstrie sînt tot aşa de splendide ca şi
cataractele de apă curgătoare. In timpul nopţii, atinserăm partea de
vest a canalului ; dar apa era aşa de adîncă, încît nu-i dădurăm de fund,
ca să ancorăm. Ne văzurăm deci siliţi ca noaptea întreagă, o noapte
neagră ca smoala şi lungă de patrusprezece ore, s-o petrecem plutind
pe acest strimt braţ de mare.

9 iunie. Dimineaţa ne-am grăbit să ieşim în largul oceanului
Pacific. Coasta de vest constă în general din coline de granit

și roce
cloritice[5], golașe cu totul, rotunjite și scunde. Sir. J. Narborough a
botezat o parte a coastei „South Desolation", (Sud-Desolacion), fiindcă
„e dezolant să privești un astfel de ținut" și pe drept cuvînt spunea el
astfel. Dincolo de insulele principale se găsesc presărate nenumărate
stînci, de care se sparg cu mare zgomot și fără încetare lungile talazuri
venite din largul oceanului. Trecurăm printre Furiile de est și de vest;
ceva mai departe spre nord erau atîtea stînci submarine, încît mării i se
spune Calea Laptelui. O singură aruncătură de ochi asupra unei astfel
de coaste e prea de ajuns să facă pe cel neobișnuit cu marea să viseze
o săptămînă întreagă numai naufragii și moarte. Cu această priveliște,
ne luarăm rămas bun pentru totdeauna de la Țara Focului.

Cititorii care nu au interesul specialității respective pot sări peste expunerea ce urmează, asupra climei din părțile sudice ale continentului în raport cu produsele lor, asupra liniei zăpezilor veșnice, asupra alunecării extraordinar de încete a ghețarilor, precum și asupra zonei de îngheț veșnic în insulele antarctice ; sau ei pot citi numai recapitularea finală. Nu voi da aci, totuși, decît doar rezumatul chestiunii, trebuind să trimit, pentru amănunte, la capitolul treisprezece și la apendicele primei ediții a acestei lucrări.

Despre climatul și produsele Țării Focului și ale coastei de sud-vest. — Tabloul următor conține temperatura medie din Țara Focului și
din insulele Falkland în comparație cu aceea a Dublinului :

	Latitudine	Temp. de vară	Temp. de iarnă	Media verii a iernii
Țara Focului	53’ 38' S	10’	0’, 56	5’, 28
Insulele Falkland	51’ 30' S	10’.5	—	—

Dublin	53’21' N	15’, 30	4’, 0	9°, 65

Prin urmare, partea centrală a Țării Focului este iarna, față de Dublin, mai friguroasă, iar vara mai puțin caldă cu numai 5°. După opinia lui Von Buch, temperatura medie din iulie (deci nu din cea mai caldă lună a anului) la Saltenfiord în Norvegia atinge maxima de 14,4°, locul acesta fiind de fapt cu 13° mai aproape de pol față de golful Foamei !†††††††††††††††††††††††††††††††††††† Oricît de inospitalieră ni s-ar părea nouă această climă, ea îngăduie totuși copacilor veșnic verzi să prospereze sub ocrotirea ei. Pe latitudinea sudică, de 55°, colibri sug nectarul din flori la fel ca albinele noastre, în timp ce papagalii ciugulesc semințe de Drimys Winteri. Am mai spus pînă la ce grad marea mișună de făpturi vii ; în afară de asta scoicile (ca Patella, Fissurella, Chiton și Cirripede), după dl. G. B. Sowerby, sînt cu mult mai mari și mai viguroase decît speciile analoage din emisfera nordică. In sudul Țării Focului și în insulele Falkland, o mare Voluta este foarte numeroasă. La Bahia Blanca, 39° lat. sudică, scoicile cele mai numeroase aparțineau la trei specii de Oliva (una dintre ele neobișnuit de mare), una sau două Voluta și o Terebra, care fac parte dintre formele tropicale cele mai precis caracterizate. E îndoielnic dacă pe țărmurile europene meridionale există vreo specie, cît de neînsemnată, de Oliva și e sigur că nu se află nici o specie din celelalte două genuri. Dacă ar fi ca vreun geolog să găsească pe coasta Portugaliei, adică la 39° lat., un strat de scoici, care să aparțină celor trei specii de Oliva, uneia din cele două de Voluta și celei de Terebra, el ar urma probabil să susțină că, în perioada în care au existat ele, climatul va fi fost tropical ; dar judecînd după America de Sud, această deducție ar fi eronată.

---

†††††††††††††††††††††††††††††††††††† Rezultatele în privința Țării Focului sînt scoase din observațiile căpitanului King (Geographical Journal, 1830), precum și din acelea făcute pe bordul vasului Beagle". In ceea ce privește insulele Falkland, datorez datele asupra temperaturii lor medii din cele mai călduroase trei luni, adică decembrie, ianuarie și februarie, căpitanului Sulivan, care le-a stabilit pe temeiul unor observații riguroase, făcute la miezul nopții, la 8 dimineața, la amiază și la 8 seara. Temperatura Dublinului e luată de la Barion.

Climatul egal, umed și viscolit al Țării Focului, cu excepția unei ușoare creșteri a căldurii, se întinde pe multe grade de-a lungul coastei de vest a continentului. Pădurile pe 600 de mile la nord de capul Horn au aproape aceeași înfățișare. Ca dovadă de cît e de egal climatul, chiar la 300 sau 400 de mile încă mai la nord, pot menționa că la Chiloe (corespunzînd ca latitudine cu părțile nordice ale Spaniei), piersicul rareori rodește, în timp ce fragilor și merilor le merge de minune. Chiar recoltele de orz și grîu sînt adesea depozitate în locuințele oamenilor[1] ca să se poată usca și coace. La Valdivia, pe aceeași latitudine de 40° cu Madridul, strugurii și smochinele se pot coace, dar nu prea se găsesc ; măslinii rareori se coc fie și parțial, iar portocalele niciodată. E bine știut că acestor fructe, pe latitudinile corespunzătoare din Europa, le merge de minune ; și chiar în acest continent, pe Rio Negro, aproape pe aceeași paralelă cu Valdivia, se cultivă batate (Convolvulvus), iar strugurii, smochinele, măslinele, portocalele, pepenii verzi și galbeni rodesc din belșug. Dar, cu toată clima umedă din Chiloe și de pe coasta ei, atît spre nord cît și spre sud, climă care nu prieste fructelor noastre, totuși marile păduri băștinașe, cuprinse între latitudinile de la 45° pînă la 38°, aproape că rivalizează în exuberanță cu acelea din splendidele regiuni intertropicale. Copaci măreți, cu coaja netedă și viu colorată, sînt încărcați de plante parazite monocotiledonate ; uriașe ferigi elegante, ce nu pot fi numărate, și graminee arborescente se împletesc pe după copaci, dînd naștere unui imens hățiș, care se înalță

[1] Agiieros, Description historique de la province de Chiloe, 1791, pag. 94.

pînă la treizeci-patruzeci de picioare deasupra pămîntului. Unii palmieri cresc pe latitudinea de 37° ; o iarbă arborescentă, foarte asemănătoare cu bambusul — pe 40°, iar alta, strîns înrudită, de o mare înălțime, dar nu dreaptă, crește bine spre sud pînă la 45°.

Climatul egal, datorit evident întinsei suprafețe a mării față de suprafața uscatului, pare a cuprinde cea mai mare parte din emisfera sudică, așa că vegetația capătă un caracter semitropical. Ferigele prosperează luxuriant în Țara lui Van Diemen (lat. 45°) ; am măsurat eu însumi un trunchi de asemenea ferigă, a cărui circumferință era, nici mai mult, nici mai puțin, de șase picioare. Foster găsise o ferigă arborescentă în Noua Zelandă, la 46°, unde orchideele creșteau pe copaci ca plante parazite. In insulele Auckland, după afirmația d-rului Dieffenbach[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§], ferigile au trunchiurile atît de groase și înalte, încît ar trebui numite mai curînd ferigi arborescente, și în aceleași insule, chiar mai spre sud pînă la latitudinea de 55°, adică în insulele Macquarie, papagalii abundă [6].

Despre înălțimea liniei zăpezilor și despre coborîrea ghețarilor în America de Sud. Pentru cunoașterea autorilor din care am luat datele tabelului următor, trimit din nou pe cititor la prima ediție.

Latitudine	înălțimea liniei zăpezilor, în picioare	Observator

[§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§] Vezi traducerea germană a acestui jurnal ; iar pentru datele celelalte, Apen¬dicele d-lui Brown la Voyage de Flinders.

Regiunea ecuatorială, rezultat mediu	15 748	Ilumboldt
Bolivia, lat. 16’ — 18’S	17 000	Pentland
Chile Central, lat. 33° S	14 500 — 15 000	Gillies și autorul
Chiloe, lat. 41° — 43’ S	6 000	Ofițerii vasului „Beagle" și autorul
Țara Focului, 54’ S	3 500 — 4 000	King

înălțimea planului zăpezilor veșnice fiind hotărîtă îndeosebi și mai curînd de căldura maximă a verilor, decît de temperatura medie a anului, nu trebuie să ne mirăm că zăpezile coboară în strîmtoarea lui Magellan, unde verile sînt atît de friguroase, numai pînă la 3500 sau 4000 de picioare deasupra nivelului mării. Este drept însă că în Norvegia trebuie să ajungem pînă între latitudinile nordice de 67° și 70°, deci cu 14° mai aproape de pol, ca să dăm peste zăpezile veșnice la un nivel tot atît de jos. între linia zăpezilor pe Anzi, dincolo de Chiloe (unde piscurile lor cele mai înalte variază numai între 5600 și 7500 de picioare) și Chile central[**********], pe o distanță de numai 9° latitudine, diferența de înălțime (9000 de picioare) este în adevăr uluitoare. Ținutul de la sud de Chiloe pînă aproape de Concepcion (lat. 37°) se ascunde sub codrii întunecați și mustind de umezeală. Cerul este înnorat, și am văzut că fructelor din Europa meridională nu le merge bine de loc pe aici. De cealaltă parte, în Chile central, puțin mai la nord de Concepcion, cerul este mai tot timpul senin, nu cade strop de ploaie în toate cele șapte luni de vară,

[**********] Cred că pe Anzii din Chile central linia zăpezilor variază ca înălțime după veri. într-o vară lungă și secetoasă, după cum mi s-a spus, au dispărut toate zăpezile de pe Aconcagua, deși muntele acesta are înălțimea uluitoare de 23 000 de picioare. E probabil că la aceste mari altitudini o bună parte din zăpadă mai curînd se evaporează, decît se topește.

iar fructelor din Europa meridională le merge de minune, cultivîndu-se
pînă și trestia de zahăr††. Nu este nici o îndoială că linia zăpezilor veș
nice suferă remarcabila inflexiune amintită mai sus, ridicîndu-se la 9000
de picioare (o asemenea inflexiune nu se mai întîlnește în nici o altă
parte a lumii) și aceasta se petrece nu departe de latitudinea pe care
se află Concepcion, acolo unde uscatul nu mai e acoperit cu păduri.
După cum se știe, în America de Sud prezența copacilor dovedește un
climat ploios, ploaia însemnînd cer înnorat și veri răcoroase.

întinderea ghețarilor pînă în țărmul mării trebuie să depindă, cred,
îndeosebi (dacă, firește, există în regiunea superioară a munților zăpadă

†† *Chile* de Miers ; voi. I, p. 415. Se spune că trestia de zahăr crește la Injenio,
pe latitudinile de 32° pînă la 33°, dar nu în cantitate suficientă astfel încît prelucrarea ei să fie rentabilă. La sud de Injenio, pe valea Quillota, am văzut niște curmali mari.

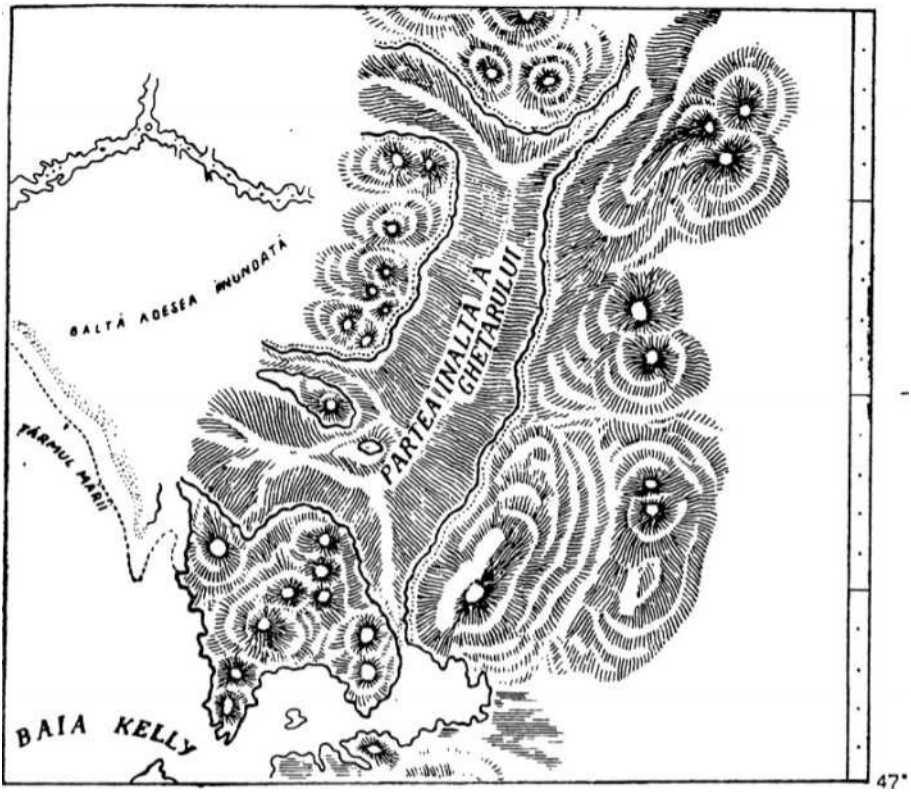

suficientă) de coborîrea liniei zăpezilor veșnice pe pereții prăpăstioși de lîngă coastă. Cum această linie în Țara Focului este foarte joasă, era și de așteptat ca numeroși ghețari să atingă marea. Totuși, la început am rămas uimit văzînd un lanț de munți înalți numai de 3000 pînă la 4000 de picioare și aflați pe latitudinea Cumberlandului și ale căror văi erau adevărate fluvii de gheață, coborînd pînă pe țărmul mării. Aproape toate brațele de mare, care pătrund pînă în șirurile interioare și mai înalte de munți (aceasta nu numai în Țara Focului, dar și pe 650 mile de coastă spre nord) se sfîrșesc în „ghețari enormi și înfricoșători", ca să folosesc însăși expresia unui ofițer care i-a cercetat. Adesea, din pereții de gheață se rup imense stînci albăstrii, al căror trosnet și vuiet în cădere, ca o descărcare de tun, umple singuraticele canaluri. Aceste prăbușiri, după cum am spus în capitolul anterior, produc talazuri cumplite, care se izbesc și se sparg

de țărmurile vecine. Se știe că și cutremurele rup adeseori din pereții stîncoși ai țărmurilor mării mase de pămînt : ce înspăimîntător trebuie să fie efectul unui cumplit cutremur de pămînt (cum se întîmplă pe aici)[‡] asupra acestor munți de gheață, care sînt plini de crăpături și, de la sine, în mișcare ! Sînt gata să cred că apa din cele mai adînci canaluri este astfel lovită și dată înapoi cu totul, pentru ca, după aceea, întorcîndu-se cu o putere năprasnică, să se răsucească în bulboane și să se joace cu imensele stînci ca și cum ar fi vorba de pleavă. în canalul Eyre, pe latitudinea Parisului, sînt ghețari nemăsurați, deși muntele vecin cel mai înalt nu are decît 6200 de picioare. Pe acest braț de mare, am numărat aproape cincizeci de aisberguri, care pluteau cu toate înspre larg; și fiecare trebuie să fi avut ca înălțime totală *cel puțin* 168 de picioare. Unele aisberguri erau încărcate cu blocuri a căror mărime nu putea fi trecută cu vederea, blocuri de granit și de alte roce, deosebite de șisturile argiloase ale munților din apropiere. Ghețarul cel mai depărtat de pol, observat în timpul călătoriilor pe „Adventure" și „Beagle", se afla în golful Penas, pe latitudinea 46°50'. Era lung de cincisprezece mile și lat, într-un anumit loc, de șapte mile. Dar numai la cîteva mile mai la nord de acest ghețar, în laguna San Rafael, unii misionari spanioli[§] au întîlnit „numeroase aisberguri, mari, mici și mijlocii" pe un îngust braț de mare, la 22 ale lunii, care corespunde cu iunie al nostru și pe latitudinea corespunzătoare aceleia a lacului Geneva !

În Europa, ghețarul cel mai sudic, care vine pînă spre mare, se află, după afirmația lui Von Buch, pe coasta Norvegiei, cu latitudinea de 67°. Locul acesta este cu peste 20° latitudine, ceea ce însemnează 1230 de mile, mai aproape de pol decît laguna San Rafael. Dar putem privi poziția ghețarilor de pe coasta Norvegiei și a celor din golful Penas dintr-un punct de vedere mult mai interesant: în adevăr, ei coboară spre țărmul mării, pînă la 7,5° latitudine, adică 450 de mile, de un golf în care scoicile cele mai răspîndite sînt trei specii : Oliva, Voluta și Terebra ; ei coboară pînă la mai

---

[‡] Faithful Narrative ol the Loss oi the „Wager" de Bulkeley și Cummin. Cu¬
tremurul a avut loc la 25 august 1741.

[§] Agueros, Description historique de Chiloe, p. 227.

puțin de 9° de locul unde cresc palmierii, pînă la 4,5° de cîmpiile străbătute de jaguar și puma, pînă la mai puțin de 2,5° de ierburile arborescente, iar privind spre vest în aceeași emisferă, la mai puțin de 2° de orchideele parazite și la un singur grad de ferigele arborescente.

Aceste observații sînt de cel mai înalt interes geologic în ceea ce privește climatul emisferei sudice, în perioada transportării blocurilor eratice. Nu voi da nici un amănunt asupra simplității teoriei, după care originea și poziția giganticelor blocuri eratice din răsăritul Țării Focului, de pe cîmpia înaltă de la Santa Cruz și din insula Chiloe, se datorește aisbergurilor purtătoare de stînci. Cel mai mare număr de blocuri eratice, în Țara Focului, zace în albiile fostelor brațe de mare, prefăcute azi, prin înălțarea uscatului, în văi seci. Aceste blocuri eratice sînt azi asociate cu o mare formație nestratificată de nămol și nisip, care conține fragmente rotunjite și colțuroase de toate dimensiunile ; fragmentele acestea provin********** din brăzdarea fundului mării de către aisbergurile împotmolite, purtătoare de felurite materii. Puțini geologi se mai îndoiesc azi că blocurile eratice, găsite în apropierea munților semeți, au fost aduse acolo chiar de ghețari, iar cele departe de munți și îngropate în depuneri subacvatice că au fost fie cărate în acel loc de aisberguri, fie reținute și cuprinse de gheața de pe coaste. Legătura dintre transportul blocurilor eratice și prezența gheței sub orice formă se vădește cu toată evidența în distribuirea lor geografică pe pămînt. In America de Sud, asemenea blocuri nu se găsesc decît la 48° latitudine, față de Polul'Sud; în America de Nord, limita transportării lor atinge 53,5° față de Polul Nord; dar în Europa, se întinde numai pînă la 40° latitudine față de același punct. Pe de altă parte, în regiunile intertropicale ale Americii, ale Asiei și Africii, niciodată nu s-au văzut asemenea blocuri eratice nici la capul Bunei Speranțe, nici în Australia†††††††††††††††††††††††††††††††††††† [7]. *Despre clima și produsele insulelor Antarctice.*[8] Avînd în vedere belșugul proaspăt al vegetației din Țara Focului și de pe coasta ei de nord, starea insulelor din sudul și sud-vestul Americii este în adevăr uimitoare. Cook a găsit insula Sandwich (pe latitudinea Scoției de nord) „acoperită cu un strat de zăpezi veșnice, gros de mai mulți fathomi", chiar în

---

********** Geological Transactions, voi. VI, p. 415.

†††††††††††††††††††††††††††††††††††† În prima ediție a lucrării de față și în apendicele ei am dat, cred, cele dintîi amănunte asupra acestui subiect. Am arătat că excepțiile aparente în ceea ce privește lipsa blocurilor eratice în anumite țări calde se datoresc unei observații eronate. Diverși autori mi-au și confirmat unele concluzii.

cea mai călduroasă lună a anului ; și mai nici un fel de vegetație nu creștea. Insula Georgia, lungă de nouăzeci și șase de mile și lată de zece, aflată pe latitudinea Yorkshire, „este în chiar miezul verii acoperită aproape în întregime de zăpezi înghețate". Ea se poate mîndri, ca vegetație, numai cu mușchi, cu unele smocuri de iarbă și ceva pătrunjel sălbatic, iar ca păsări cu o singură pasăre de uscat (Anthus correndera) [9], deși Islanda, care se află cu 10° mai lingă pol, are, după cum afirmă Mackenzie, cincisprezece feluri de păsări terestre. Insulele Shetland de sud, pe latitudinea jumătății sudice a Norvegiei, posedă numai niște licheni, mușchi și puțină iarbă; locotenentul Kendall[‡] a găsit că golful în care ancorase începuse să înghețe în ziua corespunzătoare cu 8 septembrie al nostru. Solul e format aici din gheață și cenușă vulcanică interstratificate ; la mică adîncime de la suprafață, el trebuie să fie veșnic înghețat, fiindcă locotenentul Kendall a descoperit trupul unui marinar străin, îngropat de mult, care totuși își păstrase părțile moi și toate trăsăturile intacte. Fapt curios este că în cele două mari continente ale emisferei septentrionale (dar nu și în Europa, aflată la mijloc și avînd țărmurile adînc mîncate de ape), zona subsolului veșnic înghețat se găsește pe o latitudine destul de joasă, adică la 56° în America de Nord, la adîncimea de trei picioare[§] și la 62° în Siberia, la adîncimea de douăsprezece pînă la cincisprezece picioare, totul datorindu-se stării de lucruri absolut contrare față de acelea din emisfera sudică. în continentele septentrionale, radiația imensei arii terestreasupra cerului senin face iernile peste măsură de friguroase, neputîndu-le tempera nici chiar curenții calzi ai mării, în timp ce, pe de altă parte, scurtele veri sînt arzătoare. In oceanul de Sud, iarna nu este chiar peste măsură de friguroasă, dar vara e mult mai puțin fierbinte, deoarece rareori cerul înnorat îngăduie soarelui să încălzească apa, care ea însăși absoarbe prea puțină căldură și deci, temperatura medie de peste an, de care depinde zona veșnic înghețată a subsolului, e scăzută. Bineînțeles că vegetația îmbelșugată, care nu are atît nevoie de căldură cît de ocrotire față de frigul pătrunzător, se apropie cu mult mai mult de această zonă de îngheț veșnic în clima neschimbată a emisferei sudice decît cu clima extremă a continentelor nordice.

Foarte interesant este cazul corpului de marinar, păstrat perfect în solul înghețat al insulelor Shetland de sud (lat. 62°

[‡] *Geographical Journal,* 1830, p. 65, 66.
[§] Apendicele la *Back's Expedition* de Richardson și *Fragments Asiatique* de Humboldt, voi. II, p. 386.

— 63° S), pe o latitudine mai joasă decît aceea la care Pallas a găsit în Siberia rinocerul înghețat (lat. 64° N). Deși, după cum mi-am dat silința să arăt în capitolul precedent, este eronat a se presupune că patrupedele mai mari au nevoie ca hrană de o vegetație luxuriantă, cu toate acestea nu e neînsemnat faptul că în insulele Shetland de sud subsolul înghețat se găsește la 360 de mile față de marii codri care înveșmîntează insulele de lîngă capul Horn, unde, în ceea ce privește *cantitatea* vegetației, ar putea trăi un număr cît de mare de patrupede uriașe. Păstrarea perfectă a cadavrelor de elefanți și rinoceri siberieni este desigur unul dintre cele mai uimitoare fapte geologice ; dar, independent de greutatea imaginară de a-și găsi hrana în ținuturile mărginașe, cazul acestor animale nu e, cred, atît de uimitor cum s-a pretins mai totdeauna. Cîmpiile Siberiei, ca și
cele din pampas, se vede că s-ar fi format sub apele mării, în care riurile, prin vărsare, au adus corpurile multor animale, cărora, celor mai multe, li s-a păstrat numai scheletul, dar altora, chiar cadavrul întreg. Pe de altă parte, se știe că acolo unde marea, pe coasta arctică a Americii, nu e adîncă, fundul îngheață********** și, primăvara, nu se topește atît de repede ca suprafața uscatului ; însă acolo unde marea este mai adîncă și fundul nu îngheață, nămolul, la cîteva picioare sub stratul de deasupra, poate rămîne chiar vara sub 0°, ceea ce se întîmplă de asemenea cu solul la adîncime de cîteva picioare. La adîncimi și mai mari, tem
peratura nămolului și a apei probabil că nu e destul de scăzută ca să prezerve carnea; deci cadavrele duse de ape dincolo de partea neadîncă din apropierea coastei arctice nu-și păstrează decît scheletele ; cu alte cuvinte, avem exact situația din părțile nordice ale Siberiei, unde osemintele sînt așa de numeroase, încît se spune că însăși unele insulițe sînt formate numai din oase†† ; și insulițele acestea se află la nu mai puțin de zece grade latitudine nordică de locul unde Pallas a descoperit rinocerul înghețat. Pe de altă parte, un cadavru dus de flux acolo unde apa mării Arctice nu e adîncă s-ar păstra pentru o perioadă nedefinită, dacă la scurt timp după aceea ar fi acoperit cu un strat de nămol destul de gros ca să împiedice să-l pătrundă căldura apei în timpul verii, precum și dacă învelișul ar fi destul de gros ca, după înălțarea fundului de mare ca uscat, să împiedice și topirea stratului de nămol și descompunerea cadavrului.

********** Dease și Simpson, în Geographical Journal, voi. VIII, p. 218.

†† Cuvier *Ossemenls fossiles,* voi. I, p. 151, după „Voyage" de Billings

Recapitulare. Voi recapitula acum faptele principale în legătură cu clima, acțiunea gheței și produsele organice ale emisferei sudice, transpunînd imaginar locurile respective în Europa, care ne este mult mai cunoscută. Așadar, lîngă Lisabona, cele mai răspîndite moluște de mare, și anume cele trei specii de Oliva, una de Voluta și una de Terebra, ar urma să aibă caracter tropical. în provinciile de sud ale Franței, codrii magnifici, întrețesuți de graminee arborescente și cu arbori cople¬șiți de plante parazite, ar trebui să ascundă fața pămîntului. Puma și jaguarul ar bîntui Pirineii. Pe latitudinea masivului Mont Blanc, dar pe o insulă imaginară, situată departe spre vest la distanța Americii de Nord centrale, ferigile arborescente și Orhideele parazite ar prospera din plin prin pădurile dese. Chiar departe spre nord, la distanța Danemarcei cen¬trale, colibrii ar putea fi văzuți zburătăcind din floare în floare și papa¬galii căutîndu-și hrana prin păduri veșnic verzi ; iar în marea dimprejur am avea o Voluta și toate moluștele ar fi de dimensiuni mari și cu creștere rapidă. Cu toate acestea, în anumite insule, numai la 360 de mile spre nord față de noul nostru cap Horn din Danemarca, un cada¬vru îngropat în pămînt (sau dus acolo unde apa e mică și acoperit cu nămol) ar fi păstrat de înghețul veșnic. Dacă cine știe ce navigator îndrăznet ar încerca să pătrundă la nord de aceste insule, ar da piept cu mii de primejdii printre aisbergurile gigantice, pe unele dintre ele văzînd mari blocuri de stînci purtate astfel la mari distanțe față de locul lor de origine. O altă insulă, considerabilă ca mărime, aflată pe latitudinea Shetlandelor de sud, dar de două ori mai spre vest decît acestea, ar fi aproape în întregime acoperită de zăpezi veșnice, toate golfurile terminîndu-i-se în pereți de gheață, din care anual s-ar desprinde mase enorme : această insulă, ca vegetație, s-ar mîndri numai cu puțin mușchi, cu ceva iarbă și cu pătrunjel sălbatic, iar ca păsări o fisă ar fi singurul ei locuitor. De la noul nostru cap Horn din Danemarca, un lanț de munți, înalți pe jumătate cît Alpii, s-ar întinde în linie dreaptă direct spre sud și pe pantele dinspre vest toate brațele de mare, adînci sau fiorduri, s-ar termina cu „ghețari enormi și înfricoșători".

Aceste canaluri singuratice s-ar umple adesea de huietul blocurilor de gheață prăvălite și tot de atîtea ori talazuri uriașe s-ar năpusti de-a lungul coastelor ; numeroase aisberguri, unele cît catedralele și încărcate cîteodată cu „blocuri de stînci nu mai puțin însemnate", s-ar opri pe insulele mărginașe ; din cînd în cînd, spăimîntătoare cutremure de pămînt ar împroșca marea cu neînchipuit de mari mase de gheață. In sfîrșit, dacă cine știe ce misionari ar încerca să intre pe vreunul din lungile brațe de mare, ei ar putea vedea adevărate fluvii de gheață coborînd spre mare de pe munții, nu prea înalți, din vecinătate, iar înaintarea cu bărcile le-ar fi oprită de nenumărate aisberguri plutitoare, fie mari, fie mici; și toate acestea s-ar întîmpla la data de douăzeci și două din iunie al nostru, chiar pe locul unde se află azi lacul Geneva ! ++++++++++++++++++++++++++++++++++

++++++++++++++++++++++++++++++++ În ediția precedentă, precum și în apendicele ei, am arătat cîteva fapte în legătură cu transportul blocurilor eratice și cu aisbergurile din oceanul Antarctic. În ultimul timp, dl. Hayes a tratat de minune acest subiect în Boston Journal (vol. IV, p. 426). Autorul, după cît se pare, n-a luat cunoștință de faptul semnalat de mine (Geographical Journal, voi. IX ,p. 528), al unui gigantic bloc eratic îngropat într-un aisberg din oceanul Antarctic, la distanta, aproape sigură, de o sută mile fată de orice uscat, dacă nu la mai mult. în apendicele primei ediții am discutat pe larg probabilitatea, abia întrevăzută pe atunci, ca aisbergurile, cînd alunecă, să strieze și să lustruiască stîncile la fel ca ghețarii. Azi, opinia aceasta e primită de toată lumea și continui să cred că ea se poate aplica chiar cazurilor analoge din munții Jura. D-rul Richardson m-a încredințat că aisbergurile din largul coastelor Americii de Nord împing mari cantități de pietre și nisip, lăsînd absolut goale stîncile submarine peste care trec ; și nu mai e cu putință nici o îndoială asupra faptului că aceste aisberguri lustruiesc și striază suprafețele de piatră în direcția curenților principali. După ce am scris apendicele, am văzut în nordul Țării Galilor (London, Philosophical Magazine, voi. XXI, p. 180) acțiunea combinată a ghețarilor și a aisbergurilor plutitoare.

CAPITO LUL XII

CHILE CENTRAL

Valparaiso — Excursie la poalele Anzilor — Conformația re giunii — Ascensiune pe muntele Clopotului din Quillota — Stînci sfărîmate — Rocă verde — Văi imense — Mine — Si tuația minerilor — Santiago — Apele termale din Cauquenes — Mine de aur — Instalații pentru măcinatul minereului — Pietre perforate — Obiceiurile pumei — Turco și tapacolo — Colibri.

2 3 iulie. „Beagle" ancoră noaptea tîrziu în golful orașului Valparaiso, cel mai însemnat port la mare din Chile. în zorii zilei, totul ne apăru minunat. Clima, după cele văzute în Țara Focului, fu o adevă rată încîntare: atmosfera uscată, bolta cerului limpede și albastră, soarele strălucitor, totul părea că scînteiază de viată. Vederea, de pe locul unde ancorasem, era foarte frumoasă. Orașul e construit chiar la poalele unui șir de coline, înalte cam de 1600 picioare și mai curînd abrupte. Din cauza așezării lui, Valparaiso constă dintr-o stradă lungă și larg desfășurată, care merge paralel cu țărmul și oriunde se întîmplă să fie vreo rîpă, casele se îngrămădesc de o parte și de alta a ei. Coli nele, fără ascuțișuri, ocrotite numai în parte de vegetația foarte sărăcă cioasă, sînt mîncate de mici ravine, ale căror laturi își expun solul

roșu de o strălucire intensă. Din această cauză, precum și din pricina
scundelor case văruite simplu și cu acoperișuri de țiglă, priveliștea
orașului îmi amintea de Santa Cruz din Teneriffe. înspre nord-est, se
zărea pe alocuri frumusețea Anzilor : dar munții aceștia păreau mult
mai măreți văzuți de pe înălțimile vecine, de unde se vedea mai bine
marea distanță la care se află. Vulcanul Aconcagua este cu adevărat
măreț. Această ridicătură uriașă, de o formă conică neregulată, are o
înălțime mai mare decît Chimborazo : după măsurătorile luate de ofițerii
de pe „Beagle", înălțimea lui este de nu mai puțin 23 000 picioare.

Totuși, Anzii, văzuți din acest loc, își datoresc cea mai mare parte a
frumuseții lor atmosferei prin care sînt priviți. Cînd soarele apunea în
Pacific, era minunat să vezi cit de limpede se profilează crestele lor
colțuroase pe lumina amurgului și în același timp cît de felurite și de
delicate erau nuanțele culorii lor.

Spre norocul meu, am găsit aici pe dl. Richard Corfield, un vechi
coleg de școală și prieten, căruia i-am rămas mult îndatorat pentru
ospitalitatea și graba de a-mi pune la dispoziție cea mai plăcută locuință
în tot timpul rămînerii vasului „Beagle" în Chile. împrejurimile cele mai
apropiate ale orașului Valparaiso nu sînt prea interesante pentru un na
turalist. în timpul verilor lungi, vîntul bate neîncetat dinspre sud și mai
mult de-a lungul țărmului, așa că nu plouă niciodată ; în schimb, însă,
în cele trei luni de iarnă plouă îndestulător. Vegetația este prin urmare
foarte săracă ; exceptînd unele văi adînci, nu există arbori, pretutindeni
fiind puțină iarbă și numai tufișuri scunde presărate din loc în loc, mai
cu seamă pe coastele mai puțin rîpoase ale colinelor. Cînd ne gîndim
că la 356 de mile spre sud, aceeași parte a Anzilor este cu totul tăinuită
de codri nepătrunși, contrastul devine izbitor. Am făcut cîteva lungi
plimbări, cu care prilej am colectat unele piese de istorie naturală.
Ținutul e plăcut pentru asemenea plimbări. Sînt multe flori în 'adevăr
frumoase ; și, ca în cele mai multe locuri cu climă uscată, plantele și
buruienile își răspîndesc miresmele puternice, care rămîn multă vreme
chiar pe hainele călătorilor care le ating în trecere. Nu mai terminam
tot mirîndu-mă de zilele, unele mai frumoase; decît altele. Cîtă însemnă
tate are climatul pentru starea sufletească ! Ce simțăminte

deosebite
trezesc, pe de o parte munții întunecați, pe jumătate tăinuiți de nori,
iar pe de altă parte lanțul stîncos văzut prin vălul albăstriu al unei zile
frumoase I Primul aspect poate să pară, pentru un timp, într-adevăr
măreț, dar celălalt inspiră numai bucurie și fericirea de a trăi.

14 august. Am plecat într-o excursie călare, cu scopul de a
cerceta geologia poalelor Anzilor, care numai în această perioadă a
anului sînt libere de zăpezile iernii. In prima zi, călărirăm spre nord,
de-a lungul țărmului mării. După ce se întunecă, ajunserăm la hacienda
Quintero, proprietate care aparținea înainte lordului Cochrane. Ținta
mea, sosind aici, era să văd marile straturi de cochilii, care se află la
cîțiva yarzi deasupra nivelului mării și din care, prin ardere, se scoate
var. Dovezile despre înălțarea acestei întregi fîșii de țărm sînt cu totul
neîndoielnice : am găsit numeroase cochilii, după înfățișare, străvechi,
la cîteva sute de picioare înălțime și unele chiar la 1300 de picioare.
Aceste cochilii sînt fie împrăștiate liber la suprafață, fie încrustate în
pătura vegetală a unui pămînt negru-roșcat. M-a mirat mult să descopăr
la microscop că acest pămînt vegetal era de fapt nămol de mare, plin
de infime particule de corpuri organice.

15 august. Am luat-o spre valea Quillota. Ținutul era nespus
de plăcut, avînd exact ceea ce îi trebuia pentru ca poeții să-i poată zice
pastoral: mari tăpșane verzi, despărțite între ele de vîlcele prin care
șopotesc pîraie, iar din loc în loc, pe costișele colinelor, colibele, pro
babil ale ciobanilor. Dar trebui să tăiem în curmeziș creasta muntelui Chilicauquen. La poalele lui, străjuiau nenumărați arbori măreți, veșnic
verzi, cărora le priau îndeosebi rîpele prin care se scurgea apa. Nimeni,

dintre cîți ar fi văzut numai împrejurimile orașului Valparaiso, nu și-ar
fi putut închipui că există în Chile locuri atît de pitorești. De cum ajun
serăm pe coama Sierrei, văzurăm la picioarele noastre valea Quillota.
Priveliștea era extraordinară în luxurianța ei, rezultată din munca ome
nească. Valea, foarte largă și netedă, este ușor de irigat în toate direc
țiile. Mici grădini pătrate sînt pline de portocali și măslini, precum și
de tot soiul de legume. Pe ambele laturi ale văii se înalță pînă la cer
munți pleșuvi și contrastul lor cu peticele de pămînt cultivat din vale
e tot ce poate fi mai plăcut. Cel care a botezat orașul Valparaiso cu
numele de „valea paradisului" se va fi' gîndit fără îndoială la Quillota.
Trecurăm prin ea ca să ajungem la hacienda San Isidro, care se află
chiar la poalele muntelui Clopotului.

După cum se poate vedea din hărți, Chile este o fîșie de pămînt
care se întinde între Anzi și Pacific. Această fîșie este ea însăși tăiată
în lung de mai multe rînduri de munți, care, în această parte, merg
paralele cu lanțul principal. Intre aceste rînduri exterioare și Anzii pro-
priu-ziși, se întind pînă departe spre sud numeroase funduri netede, un
fel de bazine, care, prin trecători strimte, dau unul într-altul. Orașele
mai însemnate, ca San Felipe, Santiago și San Fernando, sînt așezate
chiar în bazinele sau cîmpiile, care, dimpreună cu văile curmezișe, cum
e Quillota, prin care se leagă de coasta oceanului, sînt fără nici o îndo
ială fundurile vechilor și adîncilor intrînduri sau golfuri, asemănătoare
în totul cu acelea care foarfecă azi țărmurile Țării Focului și coasta
de vest. Pe vremuri, Chile trebuie să fi semănat, în privința configura
ției uscatului și a apei, cu Țara Focului. Analogia devenea cîteodată

izbitoare, mai cu seamă cînd cîte un întins nor de ceață acoperea ca
o mantie toate locurile mai joase ale ținutului : aburii albicioși, încovo-
indu-se prin toate văile, închipuiau de minune mici intrînduri și golfuri,
iar ici și colo o colină singuratică, ieșind din ceață, arăta că pe vremuri
ea fusese o insuliță. Contrastul dintre aceste văi-cîmpii și stîncoșii
munți înconjurători da priveliștii un caracter care pentru mine era cu
totul nou și interesant.

Din cauza înclinării lor firești către mare, aceste cîmpii sînt ușor
de irigat și deci neobișnuit de fertile. Dacă irigarea s-ar face mai greu,
pămîntul n-ar produce mai nimic, fiindcă cerul, toată vara, e fără nici
un nor. în afară de tufișuri și unii copaci scunzi, presărați pe munți și
coline, vegetația e foarte săracă. Orice proprietar din vale posedji și
cîte o porțiune de pămînt muntos, unde turmele lui de vite, pe jumă
tate sălbatice, izbutesc să găsească destulă pășune. O dată pe an are
loc marele *rodeo,* cînd turma întreagă e adusă jos, ca să se numere vitele
și să se însemne ; cu același prilej, se alege un anumit număr dintre ele
pentru a fi reținute la îngrășat pe cîmpiile irigate. Grîul se cultivă pe
mari întinderi ca și, în bună măsură, porumbul. Totuși, hrana de căpe
tenie a muncitorilor de rînd este un anumit soi de fasole. Grădinile
produc din belșug piersici, smochine și struguri. Avînd toate aceste bogății, locuitorii ținutului ar avea dreptul să fie mult mai avuți
decît sînt.

16 august. Mai marele haciendei fu destul de îndatoritor dîn-
du-mi un călăuz și cai odihniți, așa că, dimineața, pornirăm să urcăm

muntele Clopotului zis Campana, înalt de 6400 picioare. Potecile erau
foarte proaste, dar atît geologia locurilor cît și priveliștea lor ne răs
plăteau cazna din plin. Pe înserate ajunserăm la un izvor, numit Agua
del Guanaco, care se află la o mare înălțime. Trebuie să fie vorba de
un nume vechi, deoarece sînt ani și ani de cînd nu s-a mai adăpat aci
nici un guanaco. în timpul urcușului, îmi dădui seama că, în afară de
unele tufișuri, nimic altceva nu mai creștea pe clina de nord, dar că, în
același timp, pe coasta de sud erau bambuși, care se înălțau pînă la
aproape cincisprezece picioare. în cîteva locuri se vedeau palmieri și
rămăsei mirat văzînd unul care creștea la înălțime de cel puțin 4500
picioare. Acești palmieri sînt un neam de copaci urîți. Tulpina lor este
foarte groasă și de o formă ciudată, fiind mai groasă la mijloc decît la
rădăcină și la vîrf. în unele părți din Chile, acești palmieri sînt neînchi
puit de numeroși și sînt prețuiți din cauză că din seva lor se scoate un
fel de .marmeladă. S-a încercat să se numere (acești palmieri) pe o pro
prietate de lingă Petorca, dar s-a renunțat după ce se ajunsese la cifra
de mai multe sute de mii. în fiecare an, la începutul primăverii, adică
în luna august, se doboară foarte mulți asemenea palmieri, iar odată
doborîți la pămînt sînt curățați de frunze. Imediat după aceasta, seva
începe să curgă prin capătul de sus, de deasupra, continuînd să curgă
astfel cîteva luni ; trebuie însă ca în fiecare dimineață să se taie cîte o
felioară de la capătul de unde curge seva, pentru ca astfel tăietura să
fie proaspătă. Un palmier zdravăn poate da nouăzeci de galoane de sevă
(400 de litri) ; și această enormă cantitate de suc stă ascunsă în vasele

unui trunchi în aparență uscat. Se zice că seva curge mult mai repede în zilele cînd soarele dogorește puternic și de asemenea că este absolut necesar ca doborînd copacul să se țină seama să nu cadă decît în sus, pe clina muntelui ; fiindcă dacă ar cădea cu coroana în josul clinei, n-ar curge mai nici un strop, deși în cazul acesta ar fi firesc să ne gîndim că scurgerea este ajutată, și nu oprită, de forța gravității. Seva se îngroașă prin fierbere și, în această stare, se numește marmeladă, cu care sea mănă foarte mult la gust.

Ne deșeuarăm caii lîngă izvor, pregătindu-ne să mînem aci peste noapte. Seara era minunată și atmosfera atît de limpede, încît puteam deosebi foarte clar, ca niște mici dungi negre, catargele vaselor anco rate în golful Valparaiso, deși se aflau la nu mai puțin de douăzeci și șase mile geografice depărtare. O corabie care ocolea capul, cu toate pînzele sus, ne apăru ca un punct alb strălucitor. Anson, în călătoria lui, se arăta foarte mirat de distanța față de coastă, la care i se desco periseră corăbiile ; dar el nu ținea seamă îndeajuns de înălțimea coli nelor și de marea transparență a aerului.

Soarele apunea cu atît mai minunat, cu cît văile erau mai întune cate, în timp ce piscurile înzăpezite ale Anzilor păstrau încă reflexele roșii ale apusului. întunecîndu-se, aprinserăm un foc sub o mică poiată

de bambus, fripserăm pastrama, numită pe aici *charqui,* cu alte cuvinte
niște curele de carne uscată, băurăm mate și ne simțirăm pe deplin mul
țumiți. Această viață în aer liber are un farmec nespus. Seara era cu
desăvîrșire liniștită, la răstimpuri nu se auzea decît sunetul ascuțit al
bizcachei de munte și behăitul moale al cîte unui ied. în afară de aceste
viețuitoare, puține păsări și chiar insecte cercetează acești munți sece-
toși și arși de soare.

17 august. De dimineață, ne cățărarăm pe colțuroasele blocuri
de rocă clorotică care încoronau piscul muntelui. Roca aceasta, cum
se întîmplă deseori, era spartă în imense blocuri neregulate. Observai
insă un fapt remarcabil, și anume că numeroase suprafețe de pe aceste
blocuri se dovedeau de o mare prospețime, ca și cum ar fi fost rupte
în ajun, în timp ce pe altele începeau sau începuseră să crească licheni.
Eram așa de încredințat că faptul acesta se datora cutremurelor dese
de pămînt, încît, fără să vreau, mă îndepărtai grăbit de acele blocuri
care mi se părea că se clatină. Cum orișicine se poate ușor înșela asu
pra unui fapt de natura aceasta, nu m-am convins de greșeala mea decît
după ce am făcut ascensiunea muntelui Wellington din Țara lui Van
Diemen, unde nu se pomenesc cutremure de pămînt. Am văzut acolo
că vîrfurile de munți erau constituite asemănător și tot așa de sparte,
dar toate blocurile păreau ca și cum ar fi fost azvîrlite acolo de mii
de ani.

Ne petrecurăm ziua pe piscul muntelui; niciodată, în ceea ce mă
privește, nu m-am bucurat, de altă zi mai din plin. Chile, mărginit pe o
parte de Anzi, iar pe alta de Pacific, se vedea ca pe o hartă. Priveliștea

în sine era minunată, dar plăcerea resimțită sporea din cauza numeroa
selor reflexii sugerate numai de vederea Campanei, a rîndurilor para
lele de munți mai scunzi, precum și a marii văi Quillota, care le între
tăia de-a curmezișul. Cine ar putea să-și înlăture uimirea față de puterea
care a ridicat acești munți și mai cu seamă față de veacurile fără număr
care au trebuit să treacă, pentru ca mase compacte din ei să fie rupte,
mișcate din loc și nivelate? E foarte nimerit să ne amintim acum de
întinsele straturi de pietriș și sedimente ale Patagoniei, care, dacă ar
putea fi îngrămădite pe Anzi, le-ar spori înălțimea cu mii și mii de pi
cioare. Pe cînd mă aflam în Patagonia, mă minunam că existaseră aseme
nea lanțuri de munți, care putuseră să se prefacă în astfel de pietriș fără
să se șteargă cu totul de pe fața pămîntului. Dar acum nu mai aveam de
ce să fiu mirat sau să am îndoieli asupra posibilității timpului atotputernic
care măcina munți întregi, fie ei chiar giganticii Anzi, prefăcîndu-i în
pietriș și țărînă.

Anzii se înfățișau altfel decît mă așteptam. Linia inferioară a
zăpezilor era firește orizontală, iar coama necrestată a munților îi
venea paralel. Numai din loc în loc, la mari distanțe, cîte un grup de
piscuri sau cîte un con singuratic arătau unde existaseră sau unde
exista încă vreun vulcan. Așadar, lanțul de munți părea un zid uriaș,
deopotrivă de temeinic, din care ici și colo se înălța cîte un turn. Acest
zid reprezintă, pentru ținutul mărginit astfel, cea mai desăvîrșită
barieră.

Mai peste tot, coastele munților fuseseră găurite de cei care
umblaseră după mine de aur : furia exploatării nu lăsase mai nici un loc

din Chile necercetat. Seara mi-o petrecu! ca și pînă aci, stînd la taifas
în jurul focului, cu cei doi însoțitori ai mei. Guasos din Chile sînt
țăranii chilieni, adică ceea ce erau în pampas gauchos, dar, spre deose
bire de aceștia, ei au cu totul altă fire. Dat fiind gradul de civilizație
mai înaintat din Chile, locuitorii chilieni și-au pierdut o bună parte din
firea individualistă. Treptele sociale sînt, la ei, mai evidente : un guaso
nu se socotește în nici un caz egal cu oricine; de aceea, am fost foarte
mirat văzînd că însoțitorii mei nu voiau să ia țnasa o dată cu mine.
Acest sentiment al inegalității este urmarea firească a existenței unei
clase de aristocrați avuți. Despre cîțiva mari proprietari de pămînturi
se spunea că au un venit anual, de la cinci pînă la zece mii de pfunzi
sterlingi, ceea ce reprezintă o inegalitate de avere nemaiîntîlnită, cred
eu, printre crescătorii de animale ai oricărei țări din răsăritul Anzilor.
Călătorii nu mai dau aici peste acea ospitalitate fără margini, care
refuză orice fel de plată, dar care, totuși; li se îmbina cu atîta plăcută
sinceritate, încît o primeau fără să se împiedice de vreun scrupul. In
Chile, orice casă de om te adăpostește de asemenea să dormi peste
noapte, însă tot atît de adevărat este că, dimineața, gazda se așteaptă
la un dar oarecare, fie el cît de neînsemnat; chiar oamenii bogați pri
mesc bucuroși, în asemenea împrejurări, doi-trei șilingi. Un gaucho,
deși capabil să taie beregata unui om, este totuși un gentleman, în timp
ce un guaso, deși mai bun în unele privințe, este totodată un grosolan
om de rînd. Atît unul cît și celălalt, făcînd aceleași treburi, se dove
desc cu gusturi deosebite, îmbrăcîndu-se și purtîndu-se altfel; iar
caracteristicile lor de costume și obiceiuri sînt, în țările

respective, ale
tuturor. Un gaucho pare a face corp cu calul său, disprețuind orice
muncă făcută în alt fel decît călare, în timp ce un guaso primește să fie
închiriat ca muncitor la sapă sau la plug. Primul trăiește numai cu hrană
animală ; al doilea exclusiv cu legume. în Chile nici nu se pomenește
de cizmele albe, de pantalonii largi și chilipa roșie care constituie pito
rescul costum din pampas. Bărbații poartă pe aici pantaloni obișnuiți,
strînși pînă la genunchi în jambiere verzi sau negre de lînă împletită.
Totuși, atît unii cît și alții poartă poncho, un veșmînt care, căzîndu-le
pe umeri, are la mijloc o despicătură prin care își scot capul. Mîndria
cea mai de seamă a unui guaso stă în pintenii enormi, absurd de mari.
Am măsurat unul, a cărui rozetă dințată cu treizeci de colți avea un
diametru de șase inchi. Scările de șa sînt de aceleași proporții, fiecare
constînd dintr-un butuc pătrat, scobit pe dinăuntru, sculptat pe dinafară
și totuși cîntărind trei sau patru pfunzi. Un guaso este poate mai înde-
mînatic decît un gaucho la arpncarea lassoului datorită însă naturii
ținutului, el nu cunoaște folosirea bolasurilor.

18 august. Coborînd muntele, trecurăm prin cîteva locuri
încîntătoare, cu pîrîiașe și copaci măreți. Dormirăm noaptea la aceeași
hacienda de mai înainte, iar următoarele două zile călărirăm tot timpul
în susul văii, trecînd prin Quillota, care e mai mult o colecție de pepi
niere decît un oraș. Cu toți piersicii în floare, grădinile erau minunate.

în.tr-un loc sau două, am văzut și curmali : sînt măreți și cred că în
deșerturile de baștină, din Asia sau Africa, pilcurile lor trebuie să fie
superbe. Am străbătut de asemenea San Felipe, oraș drăguț și împrăș
tiat ca și Quillota. în această parte, valea se dezvoltă într-una din acele
cîmpii sau golfuri, care, intinzîndu-se pînă la poalele Anzilor, au fost
menționate ca trăsături caracteristice ale priveliștii chiliene. Pe înserat,
ajunserăm la minele din Jajuel, aflate într-o rîpă, pe coasta marelui
lanț de munți, unde stătui cinci zile. Gazda mea, administratorul minei,
era un miner din Cornwall, ager la minte, deși cam ignorant, care se
însurase cu o spaniolă. Cu o nemărginită admirație pentru minele din
Cornwall[1], el nu se gîndea totuși să se întoarcă acasă. Voind să afle
cît mai multe, m-a întrebat printre altele : ,,Acum că George Rex a
murit, cîți mai trăiesc din familia Rexilor ?" După mintea lui, acest Rex
era fără îndoială o rubedenie a marelui autor Finis, care scrisese toate
cărțile I [2]

Minele din Jajuel sînt mine de aramă. Minereul se încarcă în
corăbii și se expediază în întregime pentru a fi topit, la Swansea [3], ceea
ce face ca aceste mine, spre deosebire de cele din Anglia, să fie neobiș
nuit de liniștite ; singurătatea munților împrejmuitori nu e tulburată
nici de fum, nici de furnale și nici de mașini cu aburi.

Guvernul chilian, sau mai bine zis vechile legiuiri spaniole, spri
jină orice inițiativă de a se descoperi noi mine. în schimbul unei taxe
de cinci șilingi, oricine poate întreprinde lucrări de explorare în orice
parte a țării ; și chiar mai înainte de a plăti taxa legală, exploratorul
poate, timp de douăzeci de zile, să cerceteze chiar solul grădinii altuia.

E lucru bine știut azi că metoda chiliană de exploatare a minelor
costă foarte ieftin. Gazda mea spune că străinii au introdus două îm
bunătățiri principale : întîi, reducerea prin arderea prealabilă a pirite
lor de aramă, care altădată se lepădau ca fiind nefolositoare, ceea ce
minuna pe minerii englezi, sosiți aici, deoarece în Cornwall piritele
acestea erau socotite ca minereu obișnuit; al doilea, pisarea și spăla
rea zgurii provenite din vechile furnale, operație prin care se recîștigă
cantități apreciabile de particule metalice. Am văzut cu ochii mei catîri
ducînd poveri de asemenea rezidii la țărm, de unde se transportau
apoi în Anglia. Dar chestiunea piritelor este mult mai ciudată. Minerii
chilieni erau atît de încredințați că aceste resturi nu conțineau nici o
părticică de aramă, încît își rîdeau de ignoranța englezilor, iar aceștia,
la rîndul lor, rîdeau și ei, dar și cumpărau pe cîțiva dolari filoanele
cele mai bogate. E foarte ciudat că, într-o țară în care exploatarea mine
lor era o veche îndeletnicire, nu se putuse încă descoperi procedeul
atît de simplu al trecerii minereului prin foc pentru ca, înainte de
topire, să se înlăture astfel sulful. De asemenea, s-au mai adus cîteva
îmbunătățiri mașinilor celor mai simple ; totuși, pînă azi, apa se scoate
din anumite mine tot de oameni, în saci de piele I

Minerii muncesc din greu. Chiar pentru mese, li se îngăduie numai
un scurt răgaz. Fie vară, fie iarnă, ei își încep lucrul cînd se luminează
de ziuă și îl sfîrșesc cînd se întunecă. Li se plătește un pfund sterling
pe lună, în afară de hrană, care constă dimineața din șaisprezece smo-

chine și două felioare de pline, la prînz ciorbă de fasole, iar

seara, griu
pisat și prăjit. Cit despre carne, aproape că nici n-o gustă, fiindcă cei
doisprezece pfunzi pe care îi cîștigă anual abia le ajung să se îmbrace
și să-și întrețină familiile. Cei care muncesc chiar în mină au douăzeci
și cinci de șilingi pe lună, dîndu-li-se și cîte o bucățică de charqui, adică
de pastramă. Dar aceștia nu ies din gropnițele lor sinistre decît o dată
la două sau trei săptămîni.

Tot timpul cît am stat aici, m-am cățărat cu mare plăcere pe
uriașii munți din preajmă. Geologia, cum și era de așteptat, mi se
dovedi foarte interesantă. Stîncile sparte și calcinate, străbătute de
nenumărate dike-uri de rocă verde ca jadul, dovedeau puternicele zgu
duiri la care fuseseră supuse. Priveliștea era mai în totul asemănătoare
cu aceea de lîngă muntele Clopotului din Quillota : munți pleșuvi și
uscați, presărați din loc în loc cu tufișuri înfrunzite sărăcăcios. Foarte
numeroși erau cactușii, adică mai bine zis Opuntiile[4]. Am măsurat
unul de formă sferică : circumferința lui, socotind și ghimpii, avea șase
picioare și patru inchi. înălțimea celor de formă cilindrică și rămuroși
este de la douăsprezece pînă la cincisprezece picioare, iar circumferința
ramurilor, cu ghimpi cu tot, de trei pînă la patru picioare.

în ultimele două zile, o ninsoare cumplită mă opri să fac unele
excursii interesante. încercai să ajung la un lac, pe care locuitorii de
aici, din motive neînțelese, îl socotesc drept braț de mare. Fiind cîndva
o mare secetă, s-a propus să se încerce tăierea unui canal prin care
apele acestui lac să ude regiunea, dar preotul, sfătuindu-se cu locui
torii, a declarat încercarea plină de primejdii : dacă, după cum se plă
nuia, lacul ar fi legat cu Pacificul, țara întreagă ar fi inundată.

Urcarăm deci pînă la o înălțime apreciabilă, dar, împotmolindu-ne
în troiene de zăpadă, nu izbutirăm să ajungem la acest lac vestit, ba
mai mult, ne zbăturăm îndeajuns ca să ne înapoiem. Un moment, crezui
chiar că vom pierde caii, deoarece nu puteam ști în nici un fel cît de
adinei erau troienele, prin care, ca să înainteze, bieții cai trebuiau să
facă salturi după salturi. Pe de altă parte, cerul întunecat arăta că se
pregătește o nouă furtună de zăpadă, așa că nu puțin ne bucurarăm,
văzîndu-ne scăpați. Tocmai cînd soseam la poalele muntelui, începu și
furtuna ; noroc că nu începuse cu trei ceasuri mai devreme. *

26 august. Am părăsit Jajuel și străbăteam din nou cîmpia de
la San Felipe. Ziua era în adevăr chiliană, orbitor de luminoasă, cu
atmosfera cristalină. Stratul gros și uniform de zăpadă proaspătă lumina
cu măreție vulcanul Aconcagua și întregul lanț al Anzilor. Ne aflam
acum în drum spre Santiago, capitala țării. Traversarăm Cerro del Tal-
guen și dormităm într-un mic raneho. Gazda, comparînd Chile cu alte
țări, spunea plin de modestie : ,,Unele țări văd cu doi ochi și altele cu
unul, numai Chile cred că nu vede cu niciunul".

27 august. După ce tăiarăm de-a curmezișul mai multe coline
nu prea înalte, coborîrăm în mica și tăinuita cîmpie a orașului Guitron.
în bazinele de felul acestuia, care se află de la o mie pînă la două mii
de picioare deasupra nivelului mării, cresc, în mare număr, două specii
de acacii închirciți, specii foarte îndepărtate între ele. Copacii
aceștia lipsesc în apropierea țărmului mării, fiind una din trăsăturile caracte
ristice ale priveliștii bazinelor. Traversarăm iarăși alt șir de coline
scunde, care despart orașul Guitron de marea cîmpie pe care se află
Santiago. De pe înălțimile acestea se desfășoară priveliștea

surprinză
toare a unei suprafețe de pămînt absolut netede, acoperită în parte
cu păduri de acacii, cuprinzînd în mijlocul ei, la mare distanță, capitala,
pentru ca apoi să se întindă, orizontal, mai departe pînă la poalele
Anzilor, ale căror piscuri înzăpezite se înroșiseră de lumina amurgu
lui. De la cea dintîi aruncătură de ochi, îmi dădui bine seama că
această cîmpie reprezenta fundul unei foste mări interioare. De îndată
ce dădurăm de drum întins, gonirăm caii în galop și ajunserăm astfel în
capitală, pînă a nu se întuneca.

Am stat în Santiago o săptămână, distrîndu-mă din plin. Dimineața
călăream în toate părțile pe cîmpie, iar seara luam cina cu cîțiva ne
gustori englezi, a căror ospitalitate aici este bine cunoscută. Urcușul
pe măgura stîncii (Santa Lucia) care țîșnește în sus din mijlocul capi
talei, era o plăcere continuă. Perspectiva de pe Santa Lucia, după cum
am mai spus, era izbitoare și foarte caracteristică. Aflu că același carac
ter îl au și orașele de pe marea platformă mexicană. Despre oraș nu
am de spus nimic mai amănunțit; nu e nici așa de frumos, nici așa de
mare ca Buenos Aires, deși e clădit după același plan. Am sosit aci,
făcînd un mare ocol pe la nord ; luai hotărîrea să mă întorc la Valpa-
raiso, făcînd un ocol și mai mare, pe la sud de drumul cel mai drept.

5 septembrie. Pe la amiază, soseam la unul din numeroasele
poduri suspendate, făcute din piele, care unesc malurile impunătorului
rîu clocotitor Maypu, la cîteva leghe sud de Santiago. Podurile acestea
nu sînt bune de nimic. Podina lor, lăsată în jos de la mijloc la fel ca
și odgoanele care o susțin, e construită din tulpini de copaci tineri

legate strîns între ele. Acela la care ajunsesem avea găuri din loc în
loc și se clătina înspăimîntător chiar sub greutatea unui singur om
ducîndu-și calul de căpăstru. Spre seară, sosirăm la o fermă conforta
bilă, unde se aflau cîteva senoritas foarte drăguțe. Ele rămaseră îngro
zite de faptul că intrasem într-una din bisericile lor numai din pură
curiozitate. Și m-au întrebat: „De ce nu vă faceți creștin? Religia noa
stră e singura adevărată!" Le-am asigurat că sînt și-eu tot un fel de
creștin ; dar nici nu voiră să audă de așa ceva și, referindu-se la ceea
ce le spusesem la un moment dat, mă întrebară din nou : „E adevărat
că *paterii* dumneavoastră și chiar episcopii se însoară?" Absurditatea
unui episcop cu nevastă le scotea din sărite și nici nu știau bine dacă
asemenea rătăcire trebuia să le amuze, sau mai curînd să le îngro
zească. [5]

6 septembrie. Pornirăm mai departe, drept spre sud, și ma-
serăm noaptea la Rancagua. Drumul străbătea o cîmpie netedă și
îngustă, pe care, de o parte, o mărginea un șir de munți semeți, iar de
cealaltă parte Anzii. A doua zi, o luarăm în sus pe valea rîului Cacha-
pual, unde se găsesc apele termale din Cauquenes, vestite pentru însu
șirile lor medicinale. Iarna, cînd rîurile scad prin părțile mai puțin
umblate, podurile suspendate mai totdeauna se retrag. Tot astfel se întîmplase și pe valea aceasta, așa că ne văzurăm siliți să trecem rîuB
călări. Treaba nu e prea plăcută, fiindcă valurile înspumate, deși rîul
nu e adine, aleargă atît de iute în albia de pietroaie rotunjite, îneît te
apucă amețeala și nu mai știi dacă îți mai merge calul sau stă pe loc.
Vara, cînd se topesc zăpezile, torentele devin pur și simplu de

netrecut ; puterea și furia lor sînt neînchipuite atunci, după cum se putea vedea limpede din stricăciunile de pe amîndouă malurile. Ajunserăm la apele termale înspre seară, rămînînd acolo cinci zile, ultimele două fiind împiedicați să plecăm din pricina unei ploi cumplite. Aceste băi calde constau dintr-un pătrat de cocioabe sărăcăcioase, fiecare cu cite o masă și o bancă, fiind așezate pe o vale îngustă și adîncă, de lîngă Anzii centrali. E un loc liniștit și singuratic, de o splendidă sălbăticie.

Izvoarele minerale de la Cauquenes țîșnesc toate din aceeași linie de dizlocație care traversează un masiv de roci stratificate, fenomenul întreg denotînd acțiunea căldurii. O dată cu apa, prin aceleași orificii răzbește afară o cantitate considerabilă de gaze. Deși despărțite unul de altul numai prin distanțe de cîțiva yarzi, izvoarele au temperaturi foarte deosebite, faptul acesta datorindu-se amestecului inegal cu apă rece ; cu cît temperatura e mai scăzută, cu atît și gustul mineral este mai puțin pronunțat. După marele cutremur din 1822, izvoarele s-au astupat, apărînd din nou numai după vreun an. Ele au avut de asemenea foarte mult de suferit de pe urma cutremurului din 1835, temperatura scăzîndu-le deodată de la 48° la 33°.§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ Se pare că apele minerale care vin chiar din măruntaiele pămîntului sînt mai influențate de zguduirile subterane decît cele care izvorăsc mai de la suprafață. Paznicul băilor m-a asigurat că vara apa este mai caldă și mult mai abundentă decît iarna. Că e mai caldă vara, nu trebuie să ne mire, deoarece e firesc ca în anotimpul uscat amestecul de apă rece să fie mai

---

§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§§ Galdcleugh, în Philosophical Tiansactions din anul 1836.

mic ;
dar faptul că e și mai abundentă, pare ciudat și contradictor. Cred că
nu se poate atribui creșterea periodică din timpul verii decît topirii
zăpezilor; dar munții acoperiți de zăpezi în acest anotimp se află toc
mai la trei sau patru leghe de izvoare. Nu am nici un temei să pun la
îndoială spusele supraveghetorului, care, trăind aci de atîția ani, tre
buie să cunoască bine situația. în orice caz, neputîndu-mă îndoi de ceea
ce mi-a spus, faptul rămîne curios, fiindcă trebuie să presupunem că
apele provenite din topirea zăpezilor, pătrunzînd prin straturile poroase
către regiunile subterane fierbinți, sînt aruncate din nou afară prin acea
linie de dizlocație și injectare a rocilor de la Cauquenes ; regularitatea
fenomenului pare să indice că în această regiune rocile se înfierbîntă
la adîncimi nu prea mari.

într-o zi, călăream în susul văii către cel mai îndepărtat punct
locuit de oameni. Ceva mai sus de acest loc, valea Cachapual se bifurca
în două genuni spăimîntătoare, care pătrundeau de-a dreptul în lanțul
cel mare al Anzilor. M-am cățărat pe un munte cu vîrful ascuțit, înalt
probabil de peste șase mii de picioare. De pe vîrful lui, ca de altfel ori
unde pe aici, mi se înfățișară de îndată priveliști de cel mai înalt inte
res. Printr-una din aceste prăpăstii intrase Pincheira în Chile și prăpă
dise întreg ținutul înconjurător. Tot el lovise și acea estancie de pe
Rio Negro, despre care am vorbit. Pincheira era un spaniol pe jumătate
nobil, dar renegat, care izbutise să adune un corp important de indieni,
stabilindu-se dimpreună cu ei pe malurile unui rîu din pampas, unde
nici o armată, trimisă după el, nu l-a putut descoperi. Din acest loc

năvălea el și, traversînd Anzii prin trecători necunoscute pînă atunci,
prăpădea fermele, aducînd turmele de vite în ascunzișul său. Pincheira
era călăreț de seamă și pe toți din preajma lui îi făcea călăreți tot așa
de strașnici ca și el, avînd obiceiul să împuște pe oricine ar fi șovăit
să-l urmeze. împotriva lui și a altor triburi rătăcitoare de indieni ducea
Rosas războiul lui de exterminare.

13 septembrie. Părăsind băile de la Cauquenes, ieșirăm la
drumul principal și ajunserăm la Rio Claro, unde înnoptarăm. De aici,
ne îndreptarăm spre orașul San Fernando. Pînă să sosim acolo, ultimul
bazin tăinuit între munți se desfăcu într-o cîmpie largă, care mergea pînă
atît de departe spre sud, încît Anzii cei mai depărtați se vedeau ca și
cum s-ar fi înălțat din mare. San Fernando se află la patruzeci de leghe
de Santiago. Era cel mai depărtat punct sudic pe care aveam să-l ating,
deoarece de aci o luarăm în unghi drept spre coasta oceanului. Dormi-
răm peste noapte la minele de aur din Yaquil, exploatate de dl. Nixon,
un gentleman american, căruia i-am rămas mult îndatorat pentru bună
tatea sa în timpul celor patru zile cît am stat la el. în dimineața urmă
toare, merserăm călări la minele situate la cîteva leghe, aproape de
creasta unui munte semeț. Zărirăm în trecere lacul Taguatagua, vestit
prin insulele lui plutitoare,, descrise de dl. Gay********. Aceste insule sînt
formate din tulpinile diferitelor plante uscate, încîlcite între ele, în care
își înfig rădăcinile și cresc altele verzi. Forma lor este de obicei circu

******** Annales des Sciences naturelles, martie 1833. Dl. Gay, naturalist plin de rîvnă și pricepere, era preocupat atunci de studiul tuturor ramurilor istoriei naturale întrucit priveau întregul regat Chile.

lară, avînd grosimea de la patru la șase picioare; cea maj mare parte
a grosimii lor se află sub apă. Cînd suflă vîntul, ele trec dintr-o parte
a iacului în cealaltă, transportînd adesea, ca niște poduri umblătoare,
vite, cai și oameni.[6]

Sosind la mină, mă izbi paloarea de pe chipurile muncitorilor și
întrebai pe dl. Nixon asupra condițiilor lor de viață. Mina e adîncă de
450 de picioare și orice muncitor scoate din ea cam 200 de pfunzi de
piatră. Cu o astfel de povară, ei trebuie să urce un fel de trepte în zig
zag, făcute din trunchiuri de copaci, fixate de pereții gropniței. Chiar
tineri cărora nu le-au dat încă tuleiele, între optsprezece și douăzeci de
ani, cu musculatura incomplet dezvoltată (exceptînd pantalonii, ei mun
cesc în pielea goală), urcă sub aceeași grea povară și de la aproape ace
eași adîncime. Un om zdravăn, neobișnuit cu asemenea muncă, se face
lac de nădușeală, cărîndu-și pe aceste scări numai greutatea trupului
său. Și totuși, în ciuda unei munci atît de istovitoare, ei trăiesc doar cu
ciorbă de fasole și pîine. Ar prefera să li se dea numai pîine, dar stă-
pînii, socotind că nu pot munci îndeajuns mîncînd doar pîine, îi tra
tează ca pe cai, dîndu-le fasole. Este drept că sînt plătiți ceva mai bine decît cei din minele de la Jajuel, primind cîte douăzeci și patru sau
douăzeci și opt de șilingi pe lună. Mina o părăsesc o dată la trei săptă-
mîni, cînd stau și ei cu familiile lor cîte două zile. Una dintre regulile
acestei mine e foarte aspră, dar prinde foarte bine stăpînului. Singura
posibilitate de a se fura aur este ascunderea bucăților de minereu și
scoaterea lor afară cînd se ivește prilejul. De cîte ori mai-marele minei
găsește vreo astfel de bucată ascunsă, valoarea lui totală se scade din

plata tuturor muncitorilor ; așa că, afară de cazul cînd se înțeleg între-
ei cu toții, sînt siliți să se supravegheze unul pe altul.

Transportat la moară, minereul e măcinat și prefăcut într-o pulbere-
foarte fină ; prin spălare, se înlătură toate particulele mai ușoare, iar
prin amalgamare se obține în cele din urmă praful de aur. Spălatul,
dacă ar fi să-l descriem, nu e o treabă prea complicată ; dar este minu
nat să vezi cum adaptarea exactă a curentului de apă la greutatea spe
cifică a aurului separă, cu toată ușurința, pulberea-matrice de metalul
prețios. Chișaiul[7], adică acel amestec de minereu măcinat și apă care
iese din mori, se strînge în rezervoare, unde e lăsat un timp să se
liniștească, iar apoi, după înlăturarea apei de deasupra, e scos și vărsat
grămadă. în acest stadiu, începe o acțiune chimică de mare însemnă
tate : săruri de tot felul cristalizează eflorescent la suprafață, iar gră
mada se întărește. Abia după un an sau doi, materialul e din nou spălat
și astfel se obține aur curat ; operația aceasta se repetă pînă la șase-
șapte ori, dar de fiecare dată aurul devine din ce în ce mai puțin, iar
răstimpurile necesare obținerii unei noi cantități de aur (după cum spun
băștinașii: să se nască aurul) sînt din ce în ce mai lungi. Este sigur că
acțiunea chimică, despre care am vorbit mai înainte, liberează de fiece
dată aurul din combinația în care se află. Descoperirea vreunei metode
de a libera metalul prețios înainte de primul măcinat, ar ridica fără
îndoială de mai multe ori valoarea minereului brut. E foarte interesant
de văzut cum particulele infime de aur, risipite și inoxidabile, se string
de la sine, în cele din urmă, la un loc. De curînd, cîțiva mineri fără
lucru căpătaseră învoirea să rîcîie pămîntul dimprejurul locuinței și

morii ; spălînd apoi bulgării și țărîna strînsă astfel, ei s-au ales cu aur
în valoare de treizeci de dolari. Faptul nu e decît urmarea firească a
ceea ce se întîmplă în natură. Munții se erodează prin dezagregare și„
o dată cu ei, se risipesc de asemenea vinele metalice pe care le -conțin.
Roca cea mai tare se preface cu timpul în pulbere și chișai, metalele-
de rîu sînt mîncate de rugină, numai aurul, platina și alte cîteva metale
rămîn aproape indestructibile și, căzînd la fund din cauza greutății lor,
sînt lăsate în urmă. După ce munți întregi au trecut prin această moară-
nevăzută și după ce măcinișul a fost spălat de mîna naturii, se ajunge
la un reziduu metalifer, iar omul, socotindu-și cîștigul, desăvîrșește
opera începută.

Oricît de vitregă, după cum s-a văzut, ar fi soarta minerilor, ei
și-o primesc bucuroși, soarta muncitorilor din agricultură fiind mult mai
vitregă. Salariile acestora sînt și mai mici, iar de hrănit se hrănesc-
numai cu fasole. Sărăcia lor se datorește în deosebi sistemului ca și
feudal de a se lucra pămîntul : proprietarul dă muncitorului o bucățică de pămînt pe care să-și ridice locuința, cultivînd restul; în schimb,
acesta (sau acela care poate să-l înlocuiască) se obligă să-i rămîie slugă
toată viața lui, fără nici o altă plată. Cîtă vreme părintele nu are un
fecior care să poată munci în loc, plătindu-se astfel de obligație, nimeni
mai mult de o zi-două nu poate lua asupră-și grija peticului său de
pămînt. Așa că, în țara aceasta, sărăcia cea mai cumplită este starea
firească a clasei muncitoare.

Prin împrejurimi, se află cîteva ruini indiene străvechi; mi s-a
arătat și o piatră perforată, din acelea despre care Molina spune că se

găsesc nenumărate în multe locuri. Ele sînt de formă circulară turtită,
cu diametrul de la cinci pînă la șase inchi și cu o gaură care trece chiar
prin centrul ei. S-a crezut mai de toată lumea că aceste pietre se folo
sesc pentru armarea capetelor de măciuci, deși forma lor nu pare de loc
potrivită pentru așa ceva. Burchell[1] afirmă că unele triburi din Africa
de Sud dezrădăcinează copacii servindu-se de pari ascuțiți la un capăt,
a căror putere și greutate se datoresc pietrei rotunde și găurite, fixată
la celălalt capăt. E probabil că pe vremuri indienii din Chile se folo
seau de unele unelte agricole primitive care semănau cu aceste usten
sile africane.

Într-o zi, veniră la mine un naturalist german, pe numele său Re-
nous, și un bătrîn notar spaniol. Convorbirea cu ei mi-a făcut mare plă
cere. Renous vorbea spaniola atît de bine, încît bătrînul notar îl crezu
chiar chilian. Renous, făcînd aluzie la mine, întrebă pe notar ce credea
el despre regele Angliei, care trimite anume în țara lor un colecționar
ca să adune șopîrle și gîndaci sau să spargă pietre. Bătrînul spaniol se
gîndi adînc cîteva clipe și apoi zise : „Nu e bine. *Hay un gato encer-
rado aqui* (Aici se ascunde ceva). Nici un om nu e atît de bogat ca să
trimită lumea să adune asemenea fleacuri. Asta nu-mi place. Dacă s-ar
duce careva dintre noi în Anglia și ar face așa ceva, nu credeți că
regele Angliei l-ar izgoni din țara lui ?" Și încă bătrînul gentleman apar
ținea, prin meseria lui, claselor celor mai bine informate și mai culte !
însuși Renous, cu vreo doi-trei ani mai înainte, aflîndu-se la San Fer-
nando, lăsase în grija unei fete niște omizi, pe care să le hrănească

[1] Travels de Burchell, voi. II, p. 45.

pînă se vor fi transformat în fluturi. Deodată, tot orașul s-a umplut de
șoapte; preoții, dimpreună cu guvernatorul însuși, au intrat în sfat,
hotărînd că trebuie să fie la mijloc o erezie. Bineînțeles că, la înapoie
rea în oraș, Renous a fost arestat.

19 septembrie. Am părăsit minele de la Yaquil, urmînd valea netedă, de aceeași formație ca și Quillota, prin care curge Rio
Tinderidica. Deși ne aflam numai la cîteva mile sud de Santiago, cli
matul era mult mai umed. Se înțelege deci că erau și locuri minunate
de păsune neirigate. în ziua de 20 septembrie, merserăm pe această
vale pînă ce se desfăcu din ea marea cîmpie, care se întinde între mare
și munții de la vest de Rancagua. La scurt timp, nu mai văzurăm nici
un copac și nici chiar tufișuri, ceea ce face ca locuitorii de pe aici să
ducă dorul lemnelor de foc ca și cei din pampas. Cum nu auzisem niciodată de aceste cîmpii, am rămas surprins găsind asemenea priveliști în
Chile. Cîmpiile aparțin mai multor formații vălurite, fiind străbătute
de văi largi, cu fundul neted ; amîndouă aceste fapte, ca și în Patagonia,
stau mărturie despre acțiunea mării asupra uscatului ridicat încetiîl cu
încetul. în pereții de stîncă de pe marginea acestor văi sînt peșteri
imense, care la început au fost scobite fără îndoială de valuri : una din
tre ele, cunoscută sub numele de Cueva del Obispo, fusese pe vremuri
loc de închinăciune. Toată ziua mă simții foarte rău și aveam să bolesc
astfel pînă la sfîrșitul lui octombrie.

22 septembrie. Ne-am continuat drumul peste cîmpii întinse
și goale, fără nici un copac. Ziua următoare, soseam la o casă lîngă
Navedad, pe coastă, unde ne găzdui un bogat haciendero. Rămăsei aci
următoarele două zile și, deși foarte bolnav, mă dusei totuși să adun

cochilii marine dintr-o formație terțiară.

24 septembrie. O luarăm apoi drept spre Valparaiso, unde, cu mare greutate, ajungînd în ziua de 27, eu căzui la pat pînă la sfîr șitul lui octombrie. Am locuit tot acest timp la dl. Corfield, pentru a cărui omenie dovedită față de mine nu mă simt în stare să-i mulțumesc.

Voi adăuga aici cîteva observații asupra unor animale și păsări din Chile. Puma, sau leul sud-american, este destul de răspîndit. Acest animal are o largă răspîndire geografică care cuprinde pădurile ecua toriale, pustiurile Patagoniei, precum și latitudinile (53° și 54°) umede și reci ale Țării Focului. I-am văzut urmele în Anzii din Chile central, la o înălțime de cel puțin 10000 de picioare. în La Plata, puma vînează mai ales cerbii, struții, bizcacha și alte patrupede mărunte, atacînd numai rareori vitele și caii, iar pe om mai niciodată. în Chile, însă, această fiară omoară numeroși cîrlani și juncani, din cauza numărului redus al altor patrupede ; mi s-a spus și despre doi bărbați și o femeie care fuseseră uciși la fel. Se zice că puma își ucide totdeauna victimele sărindu-le în spinare și frîngîndu-le capul spre spate, cu ghearele unei singure labe din față, pînă ce li se rup vertebrele. Scheletele de guanaco cu gîtul fracturat astfel am văzut în Patagonia.

După ce se satură, puma învelește cadavrul cu numeroase crăci și tufișuri și se culcă lîngă el să-l păzească. De aceea și este descope rită de cele mai multe ori, căci condorii, rotindu-se pe deasupra, se lasă din zbor cînd și cînd să se înfrupte și ei din ospăț, dar, fiind izgo niți cu mînie de paznicul stîrvului, se înalță în aer toți deodată și țăranii chilieni află atunci că leul își păzește prada ; vorba se duce

din om în om, iar mulțimea, cu haite de cîini, se năpustește asupra
fiarei. Dl. F. Head spune că gauchos din pampas, văzînd numai rotirea
condorilor în văzduh, strigau : „Un leu 1" Mărturisesc însă că, personal,
n-am întîlnit nici un țăran care să pretindă că descoperise vreun leu
în acest fel. Se afirmă că puma, dacă s-a trădat o dată păzindu-si
cadavrul victimei, fiind pusă pe goană de vînători se leapădă pentru
totdeauna de acest obicei ; dar mai întîi se îmbuibă bine și apoi fuge
departe. Puma se ucide ușor. Prin ținuturile de șes i se încurcă picioa
rele cu bolasurile, după aceasta i se aruncă lassoul pe după gît și e
tîrîtă apoi pe pămînt pînă nu-și mai dă seama de nimic. Mi s-a spus
că la Tandeel (la sud de La Plata) se vînase astfel, în timp de trei luni,
o sută de puma. în Chile, felul de a le vina constă de obicei în izgo
nirea lor către vreun tufiș sau copac, unde sînt fie împușcate, fie sfî-
șiate de cîini. Cîinii folosiți pentru vînarea lor fac parte dintr-un soi
anume și se numesc de aceea *leonero ;* sînt slabi, șui și au picioare
lungi ca ogarii, fiind născuți cu instinctul deosebit al acestui fel de
vînătoare. Despre puma se zice că este foarte vicleană, văzîndu-se
urmărită, ea se întoarce adesea pe urmele ei și, sărind apoi deodată în
lături, așteaptă acolo pînă ce cîinii trec de ea. E un animal tăcut, care
nu geme nici cînd e rănit, scoțînd unele sunete numai rareori în peri
oada rutului.

Ca păsări, cele mai des întîlnite sînt poate două specii ale genului
Pteroptochos (P. megapodius și P. albicollis, Kittlitz).' Prima, numită de
chilieni „el turco", este mare cit sturzul de iarnă și chiar se înrudește
oarecum cu el, numai că picioarele îi sînt mai lungi, coada

mai scurtă,
iar ciocul mai puternic ; la culoare este roșcată-închis. Turco [8] e destul
de răspîndit. El trăiește pe pămînt, pitulîndu-se prin tufișurile cu care
sînt presărate colinele uscate și sterpe. Din cînd în cînd, trece cu coada
ridicată, pe picioarele ca niște catalige, din tufiș în tufiș, cu mare
iuțeală. Nu e nevoie să ai cine știe ce imaginație ca să-ți dai seama că
îi e rușine de ea însăși, știindu-se ridicolă. Cînd o vezi pentru prima
oară, îți vine să exclami : „Din ce muzeu a scăpat acest specimen atît
de urît împăiat, reîntors la viață I". Ca s-o faci să-și ia zborul, trebuie
mare bătaie de cap ; și nici nu aleargă, ci numai sare. Feluritele țipete
asurzitoare pe care le scoate, cum stă pitulată prin tufișuri, sînt tot atît
de ciudate ca și înfățișarea ei. Se spune că își clădește cuibul într-o
gaură adîncă săpată în pămînt. Am disecat cîteva specimene și am
găsit în pipota lor, foarte musculoasă, gîndaci, fibre vegetale și pietri
cele. După înfățișare, după lungimea picioarelor, cu gheare pentru
rîcîit pămîntul, după învelișul membranos al nărilor și după aripile
scurte și arcuite, această pasăre pare oarecum a face trecerea de la
sturzi la ordinul Galinaceelor.

A doua specie (Pteroptochos albicollis), ca înfățișare generală se
înrudește cu prima și i se zice „tapacolo", adică „acoperă-ți spatele" ;
și nerușinata păsărică își și merită porecla, pentru că își poartă coada
mai mult decît ridicată, cu alte cuvinte aplecată pe spate înspre cap.
E foarte răspîndită și umblă de obicei pe sub gardurile vii și prin tufi
șurile presărate pe colinele pleșuve, pe unde abia poate exista altă
pasăre. Prin felul general de a se hrăni, țopăind repede din tufiș afară

și apoi tot atit de repede îndărăt, prin dorința de a se pitula, prin lipsă de plăcere să zboare și prin felul cum își clădește cuibul, ea seamănă foarte mult cu turco, fără ca înfățișarea să-i fie chiar atît de ridicolă.
Tapacolo este neînchipuit de șireată : dacă se sperie de vreun om, rămîne în tufiș nemișcată, puțin după aceea încercînd să se tîrască cu mare dibăcie de partea cealaltă a tufișului. Ea este de asemenea o pasăre întreprinzătoare și veșnic gălăgioasă ; sunetele pe care le scoate sînt felurite și nespus de ciudate ; unele sînt ca gînguritul porumbeilor, altele ca bolboroseala apei, iar cele mai multe nici nu pot fi comparate cu ceva. Țăranii de pe aici spun că ea își schimbă țipătul de cinci ori pe an ; după anotimp, cred eu[‡].

Tot atît de obișnuite sînt și două specii de colibri ; Trochilus forficatus se găsește pe o întindere de 2 500 mile pe coasta de vest, de la. ținuturile scorojite din împrejurimile Limei pînă în pădurile Țării Focului, unde poate fi văzută zburătăcind prin zăpada viscolită. în împădurită insulă Chiloe, care are un climat extrem de umed, păsăruica aceasta, sărind dintr-o parte în alta a frunzișurilor leoarcă de ploaie, este poate mai numeroasă decît orice altfel de pasăre. Am deschis stomacul cîtorva specimene împușcate în diferite

[‡] Fapt curios este că Molina, care a descris în amănunt toate păsările și anima¬ lele din Chile, n-a pomenit niciodată de acest gen, ale cărui specii sînt atît de răspîndite și, prin obiceiur.le lor, atît de remarcabile. S-a aflat el în vreo încurcătură de a le clasifica, socotind de aceea că tăcerea e mai prudentă ? Acesta e încă un exemplu de frecvența omisiunilor chiar în subiectele unde omisiunea ar fi fost mai puțin de aș¬ teptat.

regiuni ale
continentului și am observat în toate rămășițe de insecte tot atît de
multe ca în stomacul de cojoaică. în timpul verii, cînd migrează spre
sud, specia aceasta e înlocuită cu alta, care vine dinspre nord. Această
a doua specie (Trochilus gigas), avînd în vedere familia gingașă căreia.
îi aparține, este o pasăre foarte mare, cu o ciudată înfățișare în zbor.
Ca și altele din același gen, ea se mișcă din loc în loc atît de repede,
că poate fi comparată cu Syrphus dintre muște, iar dintre fluturi, cu
Sphinxul ; numai că, zburînd pe deasupra florilor, ea bate din aripi
domol, dar viguros, cu totul deosebit de felul în care vibrează aripile
celor mai multe specii, care produc în timpul zborului un bîzîit. N-am
văzut nici o altă pasăre, la care forța aripilor să pară, la fel ca la flu¬
ture, atît de considerabilă față de greutatea corpului. Cînd zboară pe
deasupra florilor, își deschide și își închide coada ca un evantai, fără
întrerupere, ținîndu-și corpul în poziție aproape verticală. Această
mișcare continuă a cozii pare a avea rostul să ușureze pasărea și s-o
susțină între bătăile rare ale aripilor. Deși zboară din floare în floare
după hrană, stomacul ei conține mai totdeauna numeroase rămășițe de
insecte, care bănuiesc că sînt cu mult mai mult ținta zborului ei decît
căutarea mierei. Sunetul pe care îl scoate această specie, ca al mai
tuturor din întreaga familie respectivă, este extrem de ascuțit.

CAPITOLUL XIII

CHILOE ȘI INSULELE CHONOS

Chiloe — Aspectul general — Excursie cu barca — Indienii băștinași — Castro — Vulpea domestică — Ascensiune pe San Pedro — Arhipelagul Chonos — Peninsula Tres Montes — Catenă granitică — Marinari naufragiați — Portul Low — Cartofi sălbatici — Formarea turbei — Myopotamus, vidra și feluriți șoareci — Cheucaul și pasărea lătrătoare — Opetiorhynchus — Caracterul original al păsărilor — Albatroșii.

10 noiembrie. Vasul „Beagle" naviga de la Valparaiso spre sud, pentru ridicarea cartografică a părții meridionale a țărmului chilian, a coastelor insulei Chiloe și a uscatului sfîrtecat al arhipelagului Chonos, pînă departe spre sud, unde se află peninsula Tres Montes.

în ziua de 21 noiembrie, ancoram în baia orașului San Carlos, capitala insulei Chiloe.

Această insulă are în lungime aproape nouăzeci de mile, iar în lățime ceva mai puțin de treizeci. Păm'întul este deluros, dar nu muntos, și acoperit de păduri peste tot, afară de cîteva petice verzi, despădurite, de jur-împrejurul colibelor învelite cu stuf. Din depărtare, înfățișarea ei seamănă oarecum cu aceea a Țării Focului ; dar pădurile,

văzute mai de aproape, sînt incomparabil mai frumoase. Diferite feluri
de copaci splendizi, veșnic verzi, și plante tropicale țin aici locul fagului
întunecat de pe țărmurile sudice. Iarna, climatul este detestabil, iar
vara abia ceva mai bun. Cred că în regiunile temperate sînt puține
locuri unde să cadă atîtea ploi. Vinturile sînt foarte viscoloase și cerul
mai totdeauna înnorat: e mare minune cînd se întîmplă să fie cîte
o săptămînă timp frumos. Nici Anzii nu se zăresc decît rareori : o sin
gură dată, în timpul primei noastre vizite, am văzut vulcanul Osorno
reliefîndu-se îndrăzneț, pînă la răsăritul soarelui ; era interesant cum,
soarele ridicîndu-se, contururile vulcanului se ștergeau încetul cu în
cetul, topindu-se parcă în orbitoarea lumină a cerului din răsărit.

După statura lor scundă și pielea obrajilor, locuitorii par să aibă
în vinele lor trei sferturi de sînge indian. Sînt oameni modești, liniștiți și
muncitori. Deși solul fertil, format din descompunerea rocelor vulca
nice, susține o vegetație viguroasă, climatul nu este totuși prielnic
recoltelor, care, ca să se coacă, au nevoie de mult soare. Păsunea pen
tru patrupedele mari este puțină, așa că hrana de căpetenie a omului
o formează carnea de porc, cartofii și peștele. Toată lumea poartă îmbrăcăminte

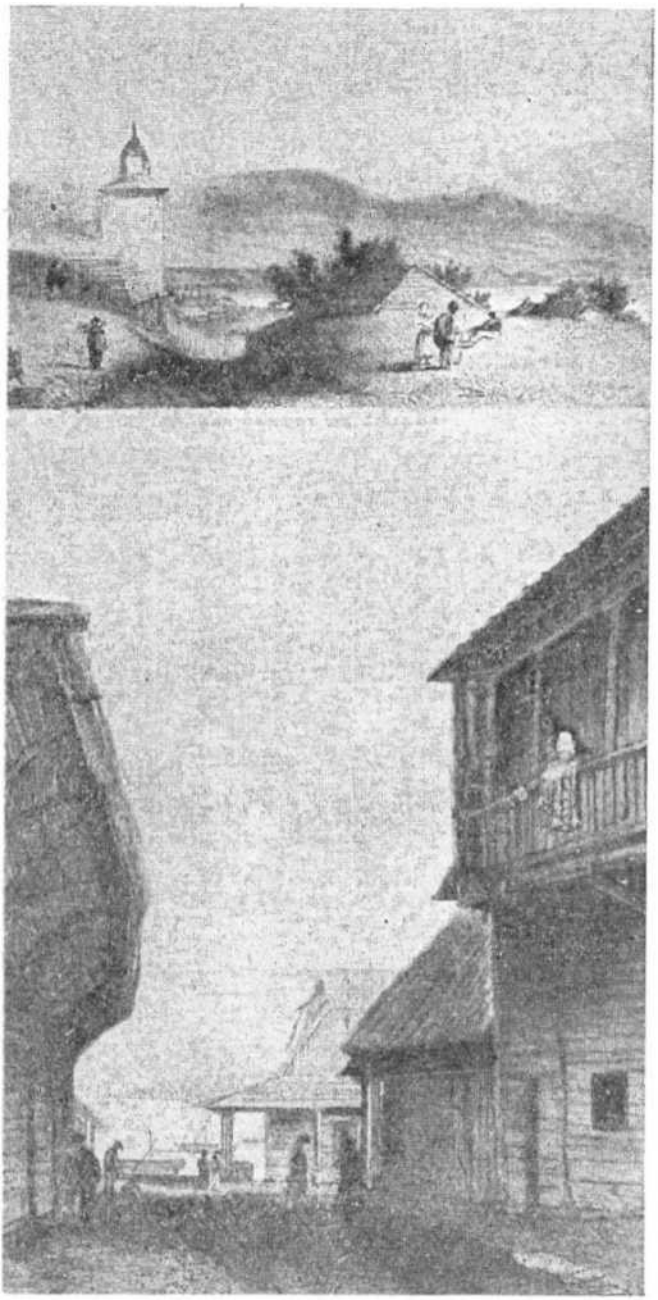

San Carlos de pe insula Chiloe.

groasă de lînă, pe care și-o face fiecare familie, vop-
sindu-și-o în indigo cît mai închis. Meșteșugurile se află însă în starea cea mai primitivă, după cum se poate vedea din felul lor ciudat de a plugari, de a țese, de a măcina și de a-și construi bărcile. Pădurile sînt atît de impenetrabile, încît pămîntul, afară de fîșia îngustă de lîngă coastă și
insulele vecine, nu e nicăieri cultivat. Chiar unde există cîte o potecă, solul este atît de moale și de îmbibat cu apă, încît cu greu se poate merge. Ca și în Țara Focului, locuitorii se mișcă dintr-un loc într-altul aproape numai pe lîngă țărm sau în bărci.

Și deși au hrană din belșug, ei sînt foarte săraci ; necerîndu-se brațe de muncă, lumea de rînd nu poate strînge destui bani spre a-și cumpăra nici cel mai neîn
semnat obiect de lux. De altfel, lipsește de asemenea însuși mediul propice circulației banului.

Am văzut un om ducînid în spate un sac de cărbuni, cu care voia să cumpere un lucru de nimic, iar pe altul cărînd o scîndură ca s-o dea în schimb pe

o sticlă de vin. Prin urmare, orice om de
afaceri trebuia neapărat să fie și negustor, pentru a revinde ceea ce obține prin schimb.

24 noiembrie. Iola și baleniera, puse sub comanda d-lui Sulivain (căpitan acum), tre
buiau să pornească la ridicarea cartografică a coastei de est a insulei Chiloe ; ele urmau să se întîlnească cu vasul „Beagle" la extremitatea sudică a insulei, unde vasul avea să sosească după ce va fi făcut înconjurul întregii insule. Am însoțit și eu această expediție, dar în loc să merg prima zi în barcă, am închiriat cai ca să mă duc la Chacao, la extremitatea de nord a insulei. Drumul merge pe lingă țărm, tăind cînd și cînd promontorii acoperite de păduri minunate. Pe aceste poteci umbroase e nevoie ca întregul drum să fie așternut cu bușteni ciopliți, așezați unul lingă altul. Din cauză că razele soarelui nu pătrund niciodată prin frunzișurile veșnic verzi, pămîntul este așa de moale și de îmbibat cu apă, încît fără acești bușteni nici om și nici cal n-ar fi în stare să-l calce. Am sosit în satul Chacao puțin timp după ce corturile celor veniți cu bărcile fuseseră înălțate pentru înnoptat.

Pămîntul din vecinătate fusese despădurit pe o mare suprafață și
prin păduri existau numeroase cotloane pitorești și liniștite. Altădată,
Chacao era portul principal al insulei ; dar, pierzîndu-se numeroase
vase, datorită curenților primejdioși și stîncilor din strîmtori, guvernul
spaniol dăduse foc bisericii și silise astfel samavolnic pe cei mai mulți
dintre locuitori să migreze la San Carlos. Nu apucarăm bine să ne sta
bilim acolo, că și sosi feciorul desculț al guvernatorului să întrebe ce
e cu noi. Văzînd steagul englez înălțat pe catargul principal, el întrebă,
cu cea mai mare nepăsare, dacă venisem să punem stăpînire pe insulă.
De altfel nu numai aci locuitorii fuseseră uimiți de ivirea bărcilor
noastre înarmate, crezînd și chiar sperînd că erau iscoadele flotei spa
niole, care venea să recucerească insula de la guvernul patriotic chi
lian. Toți oamenii cu însărcinări publice fuseseră informați de

vizita pe
care voiam să o facem și se purtară neînchipuit de politicos. în timpul
cinei, guvernatorul ne făcu o vizită. El fusese locotenent-colonel în
armata spaniolă, dar acum era de o sărăcie întristătoare. Ne dărui două
oi și primi în schimb două batiste de bumbac, cîteva podoabe de alamă
și nițel tutun.

25 noiembrie. Ploaie torențială : totuși, ne silirăm să cobo-
rîm pe coastă pînă la Huapi-Lenou. Partea de răsărit a insulei Chiloe
are în întregime același aspect: e o cîmpie sfîrtecată de văi și împăr
țită în mici insule, fiind acoperită peste tot cu păduri verzi întunecate,
de nepătruns. Pe la poalele lor, sînt unele spații defrișate, care încon
joară colibe cu acoperămîntul țuguiat.

26 noiembrie. Zorii unei zile limpezi izbucniră în toată splen
doarea. Vulcanul Osorno pufăia rotocoale de fum. Acest prea frumos
munte, avînd forma unui con perfect, albit de zăpezi, se ridică în fața
Anzilor. Alt mare vulcan, cu vîrful ca o șa, scotea din craterul lui uriaș
coloane mici de aburi. După acesta, văzurăm piscul semeț al vulcanului
Corcovado, care își merită pe deplin numele de „el famoso Corcovado".
Așa că puteam privi, din același loc, trei mari vulcani activi, a căror
înălțime atinge șapte mii de picioare. în afară de priveliștea lor, se
mai vedeau departe spre sud alte conuri semețe, acoperite de zăpadă,
care, deși cunoscute ca inactive, trebuie să fi fost tot de origine
vulcanică. Șirul Anzilor, în regiunea aceasta, este mai puțin înalt decît "în Chile ; și nici nu pare a forma o barieră atît de strașnică de la un

ținut la altul. Această mare catenă de munți, deși mergînd în linie
dreaptă la nord cît și la sud, părea tot timpul mai mult sau mai puțin
curbă, din cauza unei iluzii optice. Liniile care porneau din fiecare
pisc spre ochiul spectatorului aveau convergența caracteristică a raze
lor unui semicerc ; și cum, datorită atmosferei limpezi și absenței ori
cărui obiect intermediar, nu se putea socoti distanța la care se aflau
piscurile cele mai depărtate, ele păreau a sta toate pe aceeași linie, în
semicerc.

Debarcînd pe la amiază, văzurăm o familie de rasă pur indiană.
Tatăl semăna izbitor cu York Minster ; iar cîțiva băieți, cu fața roșiatică,
puteau fi luați prea bine drept indieni din pampas. Tot ceea ce vedeam
la ei mă convingea despre strînsa legătură care există între diferitele
triburi americane, deși vorbesc limbi deosebite. Familia aceasta o
rupea nițel pe spaniolește, dar între ei vorbeau numai pe limba lor. Era
plăcut lucru să vezi că indigenii ajunseseră la același grad de civili
zație (oricît de neînsemnat era acest grad) ca și albii cuceritori. Mai
la sud, dădurăm peste un mare număr de indieni de rasă curată ; și de
fapt, toți locuitorii citorva insulițe își păstrează numele indian de fami
lie. La recensămîntul din 1832, în Chiloe și în împrejurimi s-a constatat
că trăiau patruzeci și două de mii de suflete, cei mai mulți fiind însă
de sînge amestecat. Unsprezece mii își păstrau numele indian de fami
lie, dar e probabil că mai niciunul nu era pur-sînge. Felul lor de viață
este același ca al tuturor oamenilor săraci și sînt cu toții

creștini, deși
se spune că ei continuă să practice unele ciudate ritualuri supersti
țioase, susținînd pe lîngă aceasta că, în anumite peșteri, ar veni în
comunicație cu diavolul. Altă dată, practicanții acestei erezii erau tri
miși în fața judecății inchiziției la Lima. Numeroși locuitori, care nu
fac parte dintre cei unsprezece mii cu nume de familie indian, nu pot
fi deosebiți, după înfățișare, de ceilalți. Gomez, guvernatorul din Lemuy,
descinde atit după tată, cît și după mamă, din nobili spanioli ; dar, prin
neîntreruptele încrucișări cu membrii familiilor băștinașe, guverna
torul de azi este un indian. Pe de altă parte, guvernatorul din Quin-
chao se fălește cu sîngele lui spaniol, neamestecat.[1]

Noaptea, ajunserăm într-un mic golf minunat, la nord de insula
Cauchue. Oamenii de pe aici se plîngeau de lipsa pămîntului. Aceasta,
în parte, se datora pregetării lor înșiși de a despăduri locurile, dar și
restricțiilor guvernului, care le impusese ca, înainte de a cumpăra o
.bucată de pămînt, oricît de mică, să plătească inginerului-măsurător
cîte doi șilingi de fiecare quadra (150 yarzi pătrați), pe lîngă prețul
stabilit tot de el la valoarea pămîntului. După evaluare, pămîntul trebuia scos de trei ori la licitație publică și numai dacă nu-1 cerea nimeni pentru un preț superior, îl putea obține cumpărătorul la prețul stabilit. Toate aceste obligații constituie desigur o piedică serioasă în calea despăduririlor, pentru niște locuitori atît de sărmani. In cele mai multe
țări, pădurile se defrișează fără prea multă bătaie de cap, dîndu-li-se foc ; dar în Chiloe, din pricina umidității climatului și a esenței copacilor, despădurirea însemnează mai întîi tăiere. Și greutatea de defrișare este, pentru prosperitatea insulei, obstacolul cel mai de seamă. Pe vremea spaniolilor, indienii nu aveau voie să devină proprietari de pămînt; așa

că, chiar dacă vreo familie de indieni despădurea o întindere oarecare, ea putea fi izgonită, locul defrișat intrînd în stăpînirea guvernului.
Autoritățile chiliene îndeplinesc azi un act de dreptate față de acești
indieni săraci, dînd fiecărui om, după nivelul lui, cîte un petic de
pămînt. Prețul pămîntului nedespădurit este foarte mic. Ca să-și achite
o datorie, guvernatorul a dat d-lui Douglas (inginerul-măsurător, care
m-a informat asupra stării lucrurilor) 8,5 mile pătrate din pădurea de
lîngă San Carlos, iar acesta le-a vîndut cu 350 de dolari, cu alte cuvinte
cam cu 70 de lire sterline.

Următoarele două zile au fost frumoase și am ajuns, pe înnoptate,
în insula Quinchao. Este partea cea mai cultivată din întregul arhipe
lag ; pe coasta insulei principale, ca și a insulelor mai mici dimprejur,
•se află o fîșie lată, despădurită aproape complet. Unele ferme par
foarte înstărite. Am fost curios să știu cît de bogați pot fi oamenii de
pe aci, dar dl. Douglas mi-a spus că niciunul dintre ei nu poate fi socotit
ca avînd un venit regulat. Cel mai bogat proprietar de pămînt ar putea
strînge, într-o viață de om neînlesnită și destul de lungă, cel mult 1000
de lire sterline ; dar ca să i se întîmple așa ceva trebuie să-și ascundă
banii în cine știe ce cotlon tainic, după obiceiul mai tuturor familiilor,
care își adună agoniseala în cîte o oală sau cutie, pe care le îngroapă.

30 noiembrie. Duminică, dis-de-dimineață, sosirăm la Castro,
vechea capitală a insulei, acum însă uitată cu totul și pustie. Se mai
putea deosebi obișnuita construcție în patrulatere a orașelor spaniole,

dar străzile și plaja erau acoperite de o minunată iarbă de pășune
verde, pe care păsteau oile. Biserica, în mijloc, e făcută toată din lemn,
avînd totuși o înfățișare pitorească și venerabilă. Ne putem ușor ima
gina sărăcia orașului din faptul că, deși are cîteva sute de locuitori,
cineva dintre ai noștri n-a izbutit să cumpere de la nimeni nici măcar
un pfund de zahăr sau un cuțit obișnuit. Nimeni nu avea ceas de buzu
nar sau de perete ; un bătrîn, socotit a avea intuiția timpului, era pus
să bată ceasurile cu clopotul bisericii, după presupunerile lui. Sosirea
corăbiilor noastre fu un eveniment neobișnuit în acest colț retras de
lume ; și aproape toți locuitorii coborîră pe țărm să vadă cum ne întin
dem corturile. Fiind foarte binevoitori, ne oferiră o casă ; ba unul ne și
trimise în dar un butoiaș de cidru. După-amiază, făcurăm vizită de
politețe guvernatorului, un bătrîn liniștit, care, după înfățișare și fel
de viață, abia dacă era superior unui țăran englez. Noaptea, se puse pe
o ploaie cumplită, care totuși izgoni cu mare greutate cercul de gură- cască dimprejurul corturilor noastre.

Aratul pămîntului pe insula Chiloe. *Gravura de F. P. King.*

O familie de indieni, venită cu barca de la Caylen să facă diverse schimburi de mărfuri, se stabili în cîmp, lîngă noi. Neavînd nici un adăpost de ploaie, întrebai dimineața pe un indian tînăr, ud pînă la piele, cum își petrecuse noaptea. Părînd deplin mulțumit, el îmi răspunse : „Muy bien, senor".

1 decembrie. Ne îndreptarăm prora spre insula Lemuy. Eram dornic să cercetez o pretinsă mină de cărbuni ; dar nu era vorba decit de un strat de lignit,[2] fără mare valoare, cuprins în masivul de gresie (aparținînd probabil terțiarului inferior), din care constau aceste insule.

Sosind la Lemuy, ne dădurăm multă osteneală pînă să ne întindem corturile, fiindcă era chiar timpul mareei, iar pădurea venea pînă în marginea apei. La puțin timp după aceea, ne-trezirăm înconjurați de o gloată de băștinași, mai toți indieni curați. Uimiți de sosirea noastră,

ei își spuneau unul altuia : „Iată pentru ce am văzut noi în ultima
vreme atîția papagali ; știa el, cheucaul (o mică pasăre ciudată, cu
pieptul roșu, care locuiește prin desișul pădurilor, scoțînd sunete foarte
caracteristice) de ce striga: *ia seama".* Apoi, se dovediră numaidecît
plini de nerăbdare să facă schimb. Banii nu valorau în ochii lor mai
nimic ; în schimb tutunul aprindea dorința tuturor, fiind ceva cu totul
extraordinar. După tutun, prețul cel mai mare, pentru ei, îl avea indi
goul și veneau, în ordine descrescîndă, capsicum (adică piperul de Guinea), hainele vechi și pulberea de pușcă. Ultimul articol se cerea
pentru un scop foarte nevinovat: fiecare parohie are cîte un pușcoci
public, pulberea trebuindu-le ca să-și semnalizeze sărbătorile cu cîte o
tragere.

Hrana de căpetenie a oamenilor de aici sînt scoicile și cartofii. La
anumite răstimpuri, ei prind de asemenea, în „corrales", adică în niște
țarcuri acoperite de flux, mari cantități de pește, lăsat pe malurile
nămoloase de retragerea mareei. Unii dintre ei au și păsări, oi, capre,
porci, cai și vite cornute, ordinea în care le-am menționat fiind ordinea
numărului lor. N-am văzut niciodată ceva mai îndatoritor și mai mo
dest ca felul de a fi al ace/tor oameni. Ei începeau totdeauna prin a
spune că sînt băștinași sărmani, nu spanioli, lipsindu-le cumplit tutunul
și alte înlesniri. în. Caylen, insula cea mai de sud, marinarii cumpărată
pe un sul de tutun, care valora, cîțiva gologani, două păsări, dintre care
una, după cum spuneau indienii, avea .piele pînă și între degete și care
nu era altceva decît o rață ; iar pe cîteva batiste de' hîrtie, care
făceau trei șilingi, ei luară în schimb trei oi și o legătură de

ceapă. Iola
noastră aflîndu-se ancorată la oarecare depărtare de țărm, ne cuprinse
teama ca nu cumva, în timpul nopții, să ni se fure. Așa că pilotul
nostru, dl. Douglas, spuse mai-marelui peste băștinași că noi totdeauna
lăsăm pe corabie paznici cu puștile încărcate, care, neștiind spanio-
lește, dacă văd pe cineva prin întuneric, trag în el fără nici p vorbă.
Mai-marele lor, plin de smerenie, își dădu toată încuviințarea îa măsu
rile noastre de prudență, găsindu-le cu desăvîrșire îndreptățite, și ne
făgădui că nimeni dintre ai săi nu se va mișca din casă peste noapte.

în următoarele patru zile, continuarăm să navigăm spre sud.
înfățișarea generală a ținutului nu arăta nici o schimbare, dar popu
lația devenea mult mai rară. Pe marea insulă Tanqui, peste ale cărei
țărmuri pădurile își întindeau ramurile, nu se afla decît un singur loc
mai despădurit. într-o zi, văzui niște plante numite „panke" (Gunnera
scabra), care, crescînd pe falezele de gresie, semănau puțin cu reventul,
deosebirea de căpetenie fiind proporțiile ei uriașe.[3] Tulpinile acestei
plante servesc ca hrană locuitorilor, avînd un gust ușor acidulat, iar
rădăcinile, din care se scoate și o vopsea neagră, sînt folosite la tăbă-
citul pieilor. Frunza e aproape rotundă și adînc dințată pe de margini.
Am măsurat o astfel de Gunnera uriașă și am găsit că avea aproape
opt picioare în diametru și deci nu mai puțin decît douăzeci și patru în
circumferință! Tulpina este peste un yard de înaltă, fiecare plantă
desfăcînd în lături patru sau cinci frunze enorme, care îi dau un anumit
aer de măreție.

6 decembrie. Sosirăm la Caylen, numit „El fin del Cristian-
dad" (Sfîrșitul creștinătății). Dimineața, ne oprirăm cîteva

minute la o
casă din capătul de nord al Layleculuí, cel mai depărtat punct al Creşti
nătăţii sud-americane, care, ca să spun adevărul, era o cocioabă foarte
sărăcăcioasă. Ne aflam pe latitudinea 43°10', cu două grade mai la sud
faţă de Rio Negro de pe coasta Atlanticului. Aceşti ultimi creştini erau
cu totul sărmani ; invocîndu-şi sărăcia, ne cerşiră tutun. Ca dovadă a
sărăciei lor, amintesc că, puţin mai înainte, am întîlnit un indian, care

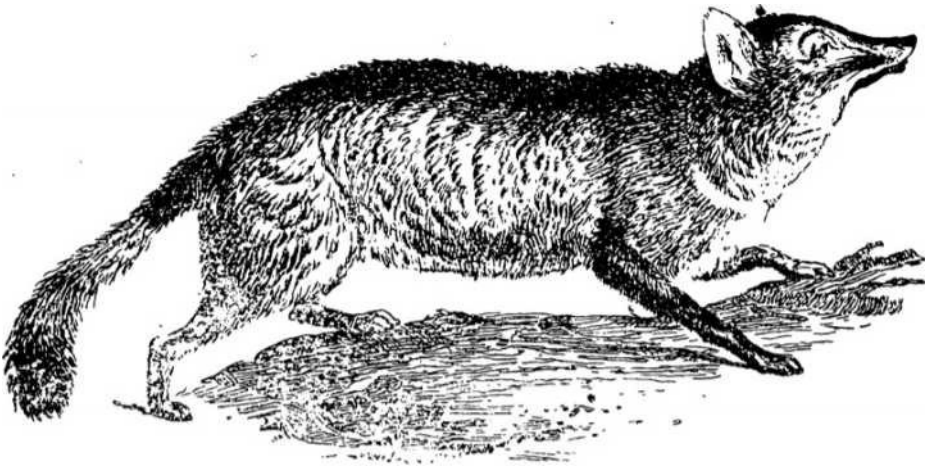

Caniş fulvipes, Martin, de pe insula San Pedro (Chilod).

călătorise pe jos trei zile şi jumătate la dus şi tot atîta la întors, ca
să-şi poată face rost de o mică secure şi niţel peşte. Cită caznă trebuie
să se pună pentru cumpărarea celui mai neînsemnat lucru, dacă pen
tru o nimica toată se cere atîta efort 1

Pe inserat, ajunserăm în insula San Pedro, unde găsirăm vasul
„Beagle" ancorat. Ocolirăm un promontoriu, şi.doi ofiţeri debarcară, ca
să stabilească unghiurile poziţiei, cu teodolitul. Pe nişte stînci, sta o
vulpe (Caniş fulvipes) socotită caracteristică pentru insula

aceasta,
deși foarte rară și care constituie o specie nouă. își ațintise ochii la
îndeletnicirea ofițerilor, cu atîta uitare de sine, încît putui prea bine,
venind pe la spatele ei în vîrful picioarelor, să-i dau una în cap cu
ciocanul meu geologic. Vulpea aceasta, mult mai curioasă și mai prie
tenă a științei, dar mai puțin precaută decît toate consoartele ei, se află
acum împăiată în muzeul Societății Zoologice.

Am stat în port trei zile : într-una din ele, căpitanul Fitz Roy,
dimpreună cu un grup, încercă să escaladeze vîrful San Pedro.
Pădurile aveau aici altă înfățișare decît acelea din partea de nord a
insulei. Roca, de asemenea, fiind formată din micașisturi, fără a lăsa
loc țărmului de mare, își adîncea pereții prăpăstioși de-a dreptul în
apă. Aspectul general era deci mai asemănător cu acela din Țara Focu
lui decît cu cel din Chiloe. Zadarnic încercarăm să atingem piscul :
codrul era atît de impenetrabil, încît e cu neputință pentru cineva, care
nu l-a văzut, să-și închipuie un asemenea hățiș masiv de trunchiuri pe
cale de a putrezi sau putrezite de-a binelea. Sînt sigur că adesea, cîte zece
minute nici nu atingeam pămîntul, călcînd pe deasupra lui la zece sau
cincisprezece picioare, astfel că marinarii care ne însoțeau găseau pri
lej de veselie măsurînd distanța pînă la pămînt. Alteori ne tîram unul
după altul pe coate și pe genunchi, pe dedesubtul trunchiurilor putrede.
Mai pe la poalele muntelui, fagi măreți din cei numiți Drimys Winteri,
lauri asemănători cu Sassafrasul, cel cu frunzele aromate, și alți copaci al căror nume nu-1 cunosc, erau întrețesuți cu un fel de bambus sau
trestie tîrîtoare. Dacă ar fi fost să ne comparăm cu vreo viețuitoare,
numai peștii care se zbat în plasă mai erau ca noi. Mai spre

vîrf, tufi
șurile țineau locul copacilor mari, dar din cînd în cînd se mai vedea
și cîte un cedru roșu sau cîte un pin alerce [4]. Și îmi făcea plăcere cînd
vedeam la ceva mai puțin decît o mie de picioare înălțime pe vechiul
și bătrînul nostru prieten fagul sudic. Arborii aceștia însă erau închir
ciți ca vai de ei și cred că se aflau aproape de limita lor nordică. în
cele din urmă, desperați, renunțarăm la ascensiune.

10 decembrie. Iola și baleniera, dimpreună cu dl. Sulivan,
merseră mai departe în ridicările lor cartografice, dar eu rămăsei pe
bordul vasului „Beagle", care părăsi a doua zi San Pedro pentru a se
îndrepta spre sud. în ziua de 13 decembrie pătrundeam într-un canal
meridional al insulei Guayaticas din arhipelagul Chonos ; avurăm mare
noroc, trăgînd aci, fiindcă a doua zi se porni pe urlete o furtună demnă
de Țara Focului. Pe cerul albastru închis se îngrămădeau nori albi
masivi și trîmbe zdrențuite de aburi negri țîșneau din ei, pieziș. Șirurile
de munți unele după altele păreau umbre întunecate, iar apusul soa
relui arunca peste păduri un luciu galben foarte asemănător cu flacăra
de alcool. Apa mării era albă de pulberea de apă bătută de vîntul care
cînd mugea, cînd gingurea printre funiile catargelor : era o sublimă
priveliște a groazei. După un timp, la cîteva minute, văzurăm un
curcubeu de mare strălucire, al cărui efect asupra pulberii de apă pur
tată de vînt făcea ca semicercul obișnuit al curcubeului să se prefacă
în cerc, fîșia de culori prismatice continuîndu-se de la amîndouă capе
tele arcului obișnuit de-a curmezișul golfului, chiar pe lîngă peretele
vasului nostru și formînd astfel un inel cam răsucit pe alocurea, dar

.aproape întreg.

Am stat aci trei zile. Vremea continua să fie tot. rea, dar asta nu avea nici o importanță, pentru că insulele acestea, pe toată întinderea lor, sînt pe vreme bună de nestrăbătut. Coasta este așa de mîncată de ape, încît a încerca să umbli pe lîngă ea înseamnă să te cațări neîntre rupt în sus și în jos pe stîncile colțuroase de micașist; iar cît despre păduri, obrajii, mîinile și pielea de pe tot trupul nostru mărturisesc destul de bine pățania de a fi încercat numai să intrăm în ascunzișu rile lor.

18 decembrie. Ne îndreptăm spre largul mării. în ziua de 20 decembrie ne luarăm rămas bun de la sud și, datorită unui vînt priel nic, puserăm capul corăbiei spre nord. De la capul Tres Montes, navi- garăm ușor de-a lungul coastei semețe, bătută de vînturi, cu totul re marcabilă prin contururile îndrăznețe ale munților ei, precum și prin pădurile nepătrunse, care îi îmbrăcau chiar pereții prăpăstioși. A doua zi, descoperirăm un golf, care pe această coastă primejdioasă putea fi de mare folos vaselor în pericol. Am putut ușor recunoaște golful după un munte înalt de 1600 picioare, mult mai conic chiar decît vestita căpățînă de zahăr de la Rio de Janeiro. Ziua următoare, după ce anco rarăm, izbutii să ating vîrful acestui munte. Nu fu o întreprindere ușoară, fiindcă era un munte atît de prăpăstios, încît trebui pe alocurea să-l urc din copac în copac. Dădui de asemenea și peste cîteva mari pajiști pline cu flori grele de Fuchsia aplecate spre pămînt, pajiști minunate, dar greu de străbătut pe brînci. E o plăcere nespusă, în aceste ținuturi sălbatice, să urci vîrful oricărui munte. Dus de dorința nelămu

rită și continuă de a vedea ceva cu totul neobișnuit, adesea rămîi dez
amăgit, dar niciodată pînă într-atît, încît să nu mai încerci iarăși și
iarăși aceeași dorință. Nu e om să nu cunoască simțămîntul de triumf
și încredere în sine pe care îl trezește. în suflet o priveliște măreață vă
zută de pe vîrful unui munte. Și apoi, în aceste ținuturi puțin umblate,
la simțămintele de mai sus se adaugă și acea vanitate că ești poate cel
dintîi om care a stat pe acest pisc și a admirat întreaga priveliște.

Căci a ști dacă altă ființă omenească a mai văzut locul neumblat
unde ne aflăm noi e totdeauna o dorință de neînvins. Orice aschie,
găsită cu vreun cui în ea, e ridicată și cercetată ca și cum ar fi acope
rită de hieroglife. Plin de o simțire asemănătoare, mă interesă nespus,.
pe coasta sălbatică a muntelui, descoperirea unui pat de iarbă, făcut
sub o ieșitură de stîncă. în apropiere, se vedea încă vatra unui foc și
era limpede că omul, care umblase pe acolo, se folosise de secure.
Focul, patul și situația în întregul ei mărturiseau îndemînarea india
nului de care va fi fost vorba ; dar ce indian mai putea fi acela, cînd
această rasă, pe aici, e pe cale să se stingă, din cauza pornirii catoli
cismului de a face din oamenii simpli catolici și sclavi totodată. Am
avut atunci unele bănuieli că omul singuratic care își făcuse patul în
acel loc atît de prăpăstuit trebuie să fi fost vreun sărman marinar nau
fragiat, care, încercînd să urce coasta, va fi poposit aci ca să petreacă
o noapte cumplită.

28 decembrie. Vremea continua să fie groaznică, dar în cele
din urmă ne îngădui totuși să stabilim oarecare puncte cartografice.
Timpul deveni apăsător, cum se întîmpla totdeauna cînd

viscolele,
unele după altele, ne amînau plecarea zile în șir. Pe înserat, descoperi-
răm un alt golf, în care ancorarăm. De îndată ce ne sfîrșirăm treaba cu
ancora, văzurăm un om care făcea semne, fîlfîindu-și cămașa. Se tri
mise o barcă ; puțin după aceea, ea se înapoie cu doi mateloți străini.
Făcuseră parte dintr-un grup de șase inși, care, fugind de pe o bale-
nieră americană, debarcaseră ceva mai la sud ; la scurt timp după.
aceea, barca cu care fugiseră se făcea țăndări, izbindu-se de țărmul
stîncos. De cincisprezece luni rătăceau pe coastă în sus și în jos, fără
să știe încotro s-o apuce și nici unde se aflau. Ce neașteptat noroc
pentru ei că descoperisem noi acest golf! De nu se întîmpla așa, ei ar
fi rătăcit pînă la adînci bătrînețe, pierind pe acel țărm pustiu. Suferin
țele lor fuseseră năprasnice ; unul dintre ei își pierduse viața, căzînd.
în mare de pe stîncile abrupte. Adeseori, în căutarea hranei, ei
fuseseră siliți să se despartă ; și în această împrejurare fusese făcut
desigur patul acelui om singuratic. Ținînd socoteală de tot ceea ce
pățiseră, cred că ținuseră o bună socoteală a timpului, fiindcă nu gre
șiseră decît cu patru zile.

30 decembrie. Ancorarăm într-un mic golf liniștit, la poalele
unor munți înalți de lîngă extremitatea nordică a capului Tres Montes.
După gustarea de a doua zi dimineața, un grup dintre noi urcă un
munte, înalt de 2400 picioare. Priveliștea era măreață. Cea mai mare
parte a șirului de munți consta din uriașe mase de granit, solide și
abrupte, care păreau a fi acolo de la începutul lumii: Granitul, pe cape
tele stîncilor, era acoperit cu un înveliș de micașist, care în

scurgerea
vremurilor luase forma ciudată a unor degete ascuțite. Amîndouă
aceste formații, atît de deosebite prin înfățișarea lor, se aseamănă însă
prin lipsa aproape totală a oricărei vegetații. Fiind de atîta vreme
obișnuiți cu aproape universala pădure de copaci verzi-întunecați,
goliciunea stîncilor de aici se înfățișa ciudat ochilor noștri. Găsii o
mare plăcere în cercetarea structurii acestor munți. Catena lor întor
tocheată și semeață avea aspectul măreț al durabilității, dar și inutili
tății, tot grandioasă, atît pentru om cit și pentru orice alte animale.
Granitul se bucură, în ochii geologului, de un anumit clasicism : fiind
extraordinar de răspîndit și avînd o structură internă splendidă și
compactă, puține roce au fost identificate mai din vechime. Nici o altă
formație n-a prilejuit poate discuții mai aprinse asupra originii ei ca
granitul. E roca fundamentală pretutindeni și, oricum s-ar fi format,
știm limpede că este așternutul cel mai profund al scoarței pămîntești,
pînă la care a putut pătrunde omul. Și hotarul cunoștințelor noastre
despre orice subiect se vădește de un mare interes, cu atît mai mare,
poate, cu cît se află mai aproape de domeniul imaginației.

1 ianuarie, 183 5. Anul Nou este înconjurat de ceremoniile
ce se cuvin acestei părți a lumii. Nu este un an mincinos ; un-viscol
cumplit se dezlănțui dinspre nord-vest, cu ploaie neîntreruptă, anun-
țîndu-1. Slavă Domnului că nu sîntem sortiți să-i așteptăm sfîrșitul aici,
sperînd să fim atunci departe în Pacific, unde bolta albastră spune
omului că mai există un cer, că mai există în sfîrșit ceva dincolo de
norii de deasupra capului său.

In următoarele patru zile, bătînd mai cu seamă vînturile

dinspre
nord-vest, abia izbutirăm să străbatem un golf larg, ancorînd apoi în
alt golf adăpostit. Plecai într-o barcă să însoțesc pe căpitan pînă la
capătul unui canal adînc. Pe drum, văzurăm un număr uimitor de foci :
nu era loc neted pe stînci și părticică de plajă neacoperită de ele. Pă
reau a trăi în bună înțelegere, fiindcă dormeau claie peste grămadă,
ca porcii ; dar chiar porcii s-ar fi rușinat de atîta murdărie și de duhoa
rea pe care o răspîndeau ele. Vulturi-curcani, cu priviri răbdătoare,
dar de cobe, privegheau fiece pîlc, de jur împrejur. Această pasăre
dezgustătoare, cu capul pleșuv și roșu, deprinsă să se lăfăie în putre
ziciune, e o pasăre obișnuită pe coasta de. vest, iar obiceiul ei de a pri
veghea focile arată îndeajuns cu ce se hrănește. Apa canalului (probabil
numai cea de deasupra) era aproape dulce : aceasta se datora nume
roaselor torente care se prăvăleau în chip de cascade de pe semeții
munți de granit în mare. Cum apa dulce atrage peștii, aceștia la rîndul
lor cheamă pescărușii, martinii și două specii de cormorani. Văzurăm
de asemenea o pereche splendidă de lebede cu gîtul negru, precum și
cîteva mici vidre de mare, a căror piele e de mare preț. La înapoiere,
ne mai amuzarăm văzînd cum grămada de foci, tinere și bătrîne, se prăvăleau de-a valma în apă în timp ce barca noastră trecea pe lîngă
ele. Dar nu stătură afund cine știe cît, căci se iviră din apă, ținîndu-se
după noi cu gîtul întins, pline de mare uimire și curiozitate.

7 ianuarie. Navigînd pe lîngă coastă în sus, aruncarăm
ancora în golful lui Low din apropierea capătului de nord al arhipela
gului Chonos. Insulele acestea, ca și cele din Chiloe, erau formate din
depuneri de litoral stratificate și moi ; și prin urmare vegetația era de

o splendoare luxuriantă. Pădurile veneau pînă în plaja mării, întocmai ca desișul de arbuști veșnic verzi deasupra unei alei de pietriș. De pe locul unde ancorasem, ne bucurarăm de asemenea admirînd minunăția celor patru conuri de zăpadă ale Anzilor, printre care și „El famoso Corcovado" ; pe această latitudine, însuși lanțul de. munți este atît de scund, încît numai pe alocuri depășea vîrful insulelor vecine. Aici, găsirăm un grup de cinci oameni de la Caylen, „El fin del Cristiandad", care, plecînd la pescuit, străbătuseră cu o nenorocită de bărcuță primejdiosul larg de mare dintre Chonos și Chiloe. După toate probabilitățile, în curînd se vor popula și insulele acestea, ca și acelea de pe lîngă țărmul mării Chiloe.

Pe solul de cochilii și nisip de lîngă țărmurile insulelor de aici, cartoful sălbatic crește din belșug. Plantele cele mai înalte atingeau patru picioare. în general, cartofii erau mici, dar am găsit și unul, de formă ovală, care avea în diametru doi inchi ; în toate privințele, ei semănau cu cartofii noștri, avînd chiar același miros ; însă, fierți, se închirceau mult mai mult, fiind la gust serbezi și apoși, fără nici un pic de amărăciune. Ei constituie un produs fără îndoială indigen ; după dl. Low, cresc spre sud pînă la latitudinea de 50° și indienii de prin partea locului le spun aquinas, în timp ce indienii din Chiloe le dau alt nume. Profesorul Henslow, care a examinat cîteva specimene uscate aduse de mine acasă, susține că sînt la fel cu cei descriși de dl. Sabine §§

---

§§ Horticultural Transactions, voi. V, p. 249. Dl. Caldcleugh a trimis acasă doi cartofi, care, fiind bine îngrășat! cu bălegar, au produs chiar din primul an belșug de frunze și o recoltă bogată. A se vedea interesanta expunere a lui Humboldt

de la Valparaiso, formînd însă o varietate pe care unii botaniști au
socotit-o ca specie aparte. Fapt curios este că aceeași plantă se poate
găsi de asemenea pe munții sterpi din Chile central, unde mai bine de
șase luni pe an nu cade nici un strop de ploaie, precum și prin pădu
rile umede ale acestor insule sudice.

în părțile centrale din arhipelagul Chonos (lat. 45°), pădurile au
aproape același caracter cu cele care se întind de-a lungul coastei pe
mai bine de 600 de mile înspre sud, pînă la capul Horn. Gramineele
arborescente din Chiloe nu cresc pe aici, în timp ce fagul Țării Focului
atinge mărimi apreciabile, constituind o bună parte din pădure, fără
a fi însă exclusiv ca mai departe spre sud. Plantele cryptogame au aici
climatul lor cel mai prielnic. în strîmtoarea lui Magellan, cum am spus
mai înainte, regiunea pare prea rece și umedă ca să îngăduie deplina
dezvoltare ; dar în insulele acestea, prin păduri, atît numărul speciilor

---

asupra
acestei plante (în Mexic, pare-se necunoscută) din Polit. Essay on New Spain, cartea IV, cap. IX.

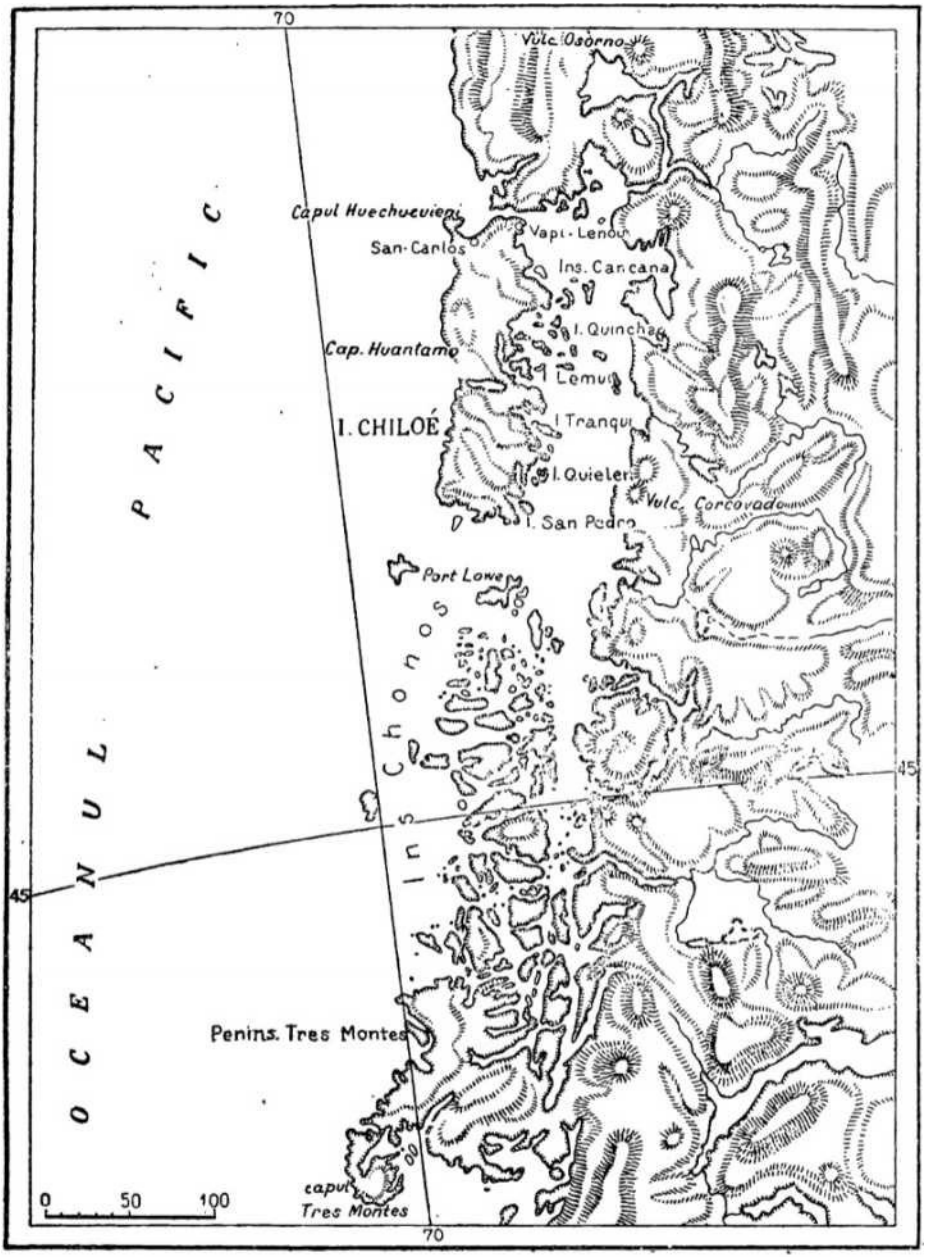

Chiloe și insulele Chonos. După hărțile întocmite de cartografii vasului „Beagle".

cît și marele belșug de mușchi, licheni și ferigi mici sînt cu totul extra

ordinare.********** În Țara Focului, copacii cresc numai pe coasta munților,
orice petic de pământ fiind acoperit fără excepție cu un strat de turbă ;
în Chiloe, dimpotrivă, locurile netede susțin cele mai mărețe păduri.
Climatul arhipelagului Chonos, prin natura lui, se apropie mai mult de
climatul Țării Focului, decît de al nordicei Chiloe, aceasta pentru că
toate peticele de pământ întins sînt acoperite de două specii de plante
(Astelia pumila și Donația Magellanica), care prin putrezire creează
amîndouă stratul gros de turbă afinată.[6]

Deasupra regiunilor împădurite din Țara Focului, prima dintre
plantele acestea, cu tendință deosebit de puternică de a forma asocia
ții, este agentul de căpetenie în producerea turbei. Frunzele noi răsar
mereu unele după altele, pe pivotul tulpinei ; cele de jos putrezesc
repede și, dacă se merge pe tulpina cuprinsă de turbă, frunzele pot fi
găsite la locurile lor, dar din ce în ce mai putrede, pe măsură ce se
ajunge la masa compactă, în care totul, frunze, ramuri, tulpină și rădă
cini, se amestecă și se pierde. Pe lîngă Astelia, se mai găsesc alte
cîteva plante : pe alocuri, cîte un Myrtus mărunt și tîrîtor (Myrtus
nummularia) cu lujerul lemnos ca al afinului nostru și rodind niște
boabe dulci, apoi un Empetrum (E. rubrum), ca Ericaceele de pe la noi,
și un fel de rugină (Juncus grandiflorus) sînt aproape

********** Mînuindu-mi plasa de insecte, mi-am procurat de pe aceste plante un număr
considerabil de insecte minuscule, din familia Staphylinidae, iar altele înrudite cu
Pselaphus, precum și hymenoptere mici. Dar familia cea mai caracteristică, atît în
ceea ce privește varietatea speciilor, cît și numărul exemplarelor, în regiunile mai
deschise din Chiloe și Chonos, este aceea a Telephoridelor 5.

singurele plante
care cresc pe suprafața mlăștinoasă a pămîntului.[7] Deși, în general
foarte asemănătoare, aceste plante, la fel ca speciile acelorași genuri
din Anglia, sînt totuși deosebite. Pe locurile mai întinse, suprafața tur
bei este întreruptă de mici băltoace, care se află la înălțimi diferite,
părînd excavații artificiale. Pîrîiașe de apă, ce curg pe sub pămînt,
desăvîrșesc putrezirea materiei vegetale, consolidînd procesul de for
mare a turbei.

Climatul părții de sud a Americii se dovedește în deosebi priel
nic producerii turbei. în insulele Falkland, aproape toate soiurile de
plante, chiar ierburile grosolane care acoperă întreaga suprafață a
pămîntului, se prefac în aceeași substanță ; numai cine știe ce rare
împrejurări împiedică acest proces de transformare. Unele straturi sînt
groase de douăsprezece picioare și partea mai din adînc, prin uscare,
se întărește atît de mult, încît abia mai arde. Cu tot ajutorul dat și de
alte plante, totuși Astelia este mai pretutindeni cea mai bună produ
cătoare de turbă. Ceva cu totul ciudat față de ceea ce se întîmplă în
Europa este că nicăieri, în America de Sud, n-am văzut nici un bulgăre
de turbă format prin putrezirea mușchiului. Intrucît privește limita
nordică a climatului, care îngăduie acea descompunere treptată, fără
de care nu e cu putință formarea ei, cred că în Chiloe (lat. 41° pînă la
42°), deși pămîntul e destul de mlăștinos, nu se formează turbă propriu-
zisă ; dar numai cu trei grade mai la sud, cu alte cuvinte în insulele Chonos, am văzut că se găsește din belșug. Un colonist spaniol, care
vizitase Irlanda și se afla stabilit în regiunea La Platei, mi-a spus că
pe coasta respectivă din est (lat. 35°), căutînd cu de-

amănuntul, n-a
putut găsi nici un bulgăre de turbă. El mi-a arătat că ceea ce desco
perise ca fiind cel mai asemănător cu turba era un fel de pămînt negru
și afinat, străbătut de rădăcini atît de numeroase, încît abia ardea
mocnit și cu fum mult.
Fauna acestor insulițe, mîncate de ape, ale arhipelagului Chonos,
cum și era de așteptat, este foarte săracă. Mai răspîndite sînt două
neamuri de patrupede acvatice. Bine cunoscut pentru blana lui fru
moasă, cu care se face un întins comerț pînă printre locuitorii La Pla
tei, 8 este nutria, Myopotamus coypus (un fel de castor, cu coada cilin
drică). Spre deosebire de castorul comun, el frecventează numai apa
sărată, ceea ce, cîteodată, după cum am spus la timpul său, se întîmplă
și cu marele rozător numit capybara. Foarte numeroasă este o mică
vidră de mare 9 ; acest animal nu mănîncă numai pește, hrănindu-se în
cea mai mare măsură, ca și focele, cu acei mărunți crabi roșii, care
înoată cu miile la suprafața apei. Dl. Bynoe a văzut o asemenea vidră
în Țara Focului mîncînd o sepie ; iar alta, în golful lui Low, a fost
ucisă chiar cînd căra în ascunziș o scoică Voluta imensă. Undeva, eu
am prins în cursă și un șoricel destul de ciudat (Mus brachiotis), care
se găsea mai peste tot în cîteva insulițe, dar chiloenii din golful lui
Low spuneau că în altele nu exista de loc. Ce șir de întîmplări[1] sau

[1] Se spune că unele păsări răpitoare își aduc la cuib prada vie. Dacă este adevărat, atunci se poate crede că în cursul veacurilor, cîteodată, unele animale aduse
ca pradă la cuib vor fi scăpat din ghearele puilor. Numai astfel ne-am putea explica
răspîndirea micilor rozătoare în niște insule destul de depărtate una de alta.

ce schimbări de nivel au trebuit să se producă, pentru ca aceste mici animale să se răspîndească în arhipelagul acesta, așa de ros de ape ? !

Pretutindeni în Chiloe și Chonos apar două păsări cu totul ciudate, înrudite cu turco și tapacolo din Chile central, cărora le și țin locul. Locuitorii insulelor numesc pe una dintre ele „cheucau" (Pteroptochos rubecula) : ea umblă prin locurile cele mai ascunse și mai. întunecoase ale acelor păduri umede. Uneori, deși țipătul i se aude ca la un pas, cel care îl aude, oricît de ager ar fi, nu poate descoperi unde se află cheucaul, în timp ce alteori mica pasăre cu pieptul roșu, văzîndu-1 că stă nemișcat, se apropie singură pînă la cîțiva pași de el, în chipul cel mai prietenos ; și apoi țopăie grăbit prin preajmă, cu codița ridicată, retrăgîndu-se în hățișul de ramuri și tulpini putrede. Din cauza țipetelor ei felurite și ciudate, chiloenii socotesc cheucaul ca pasăre prevestitoare. Sînt trei țipete cu totul deosebite unul de altul : unuia, i se spune „chiduco", fiind de piază bună ; altuia, „huitreu", cumplit de cobe, iar pe al treilea l-am uitat.

Aceste cuvinte sînt bineînțeles imitative ; și băștinașii, în anumite împrejurări, se conduc numai după superstiția legată de ele. Dar fără nici o îndoială că chiloenii și-au ales ca profet creatura cea mai mică și mai caraghioasă. Speciei înrudite, dar mai mari, băștinașii îi spun „guidguid” (Pteroptochos Tarnii), iar englezii pasărea-lătrătoare. Porecla englezească e foarte nimerită, deoarece desfid pe oricine care, auzind-o întîia oară, n-ar crede că e vorba de vreun cățel chelălăind undeva, prin pădure. întocmai ca și cu cheucaul, nimeni nu va izbuti să dea cu ochii de guidguid, chiar dacă îl auzi lătrind, uneori, oricît de aproape, și cu atît mai puțin, dacă te apuci să răscolești tufișurile ; în timp ce, alteori, aceeași păsărică vine singură pînă aproape, fără nici o teamă. Ca fel de a se hrăni și de a viețui în general, guidguidul seamănă în totul cu cheucaul.

Foarte răspîndită, pe țărmuri[‡], e o mică pasăre negricioasă (Opetiorhynchus patagonicus), deosebită cu totul prin deprinderile ei liniștite, care o fac să trăiască numai pe plaja mării, ca fluierarii. în afară de păsările numite pînă aci, insulele acestea neregulate nu prea mai sînt locuite de altele. Găsesc în notele mele, luate în grabă la fața locului, descrierea unor zgomote, care, deși se aud destul de des prin pădurile întunecoase, totuși nu izbutesc să le tulbure marea lor liniște. Chelălăitul guidguidului și neașteptatul hiu-hiu al cheucaului se aud cînd, uneori, foarte departe, cînd, alteori, foarte aproape ; cîteodată, micul pănțăruș negru din Țara Focului își adaugă și el piuitul ; cojoaica (Oxyurus) urmărește pas cu pas pe nepoftit, țipînd și piuind ;

[‡] Ca dovadă a marii deosebiri de anotimp dintre părți-le împădurite ale acestui țărm și cele deschise, menționez că la 20 septembrie, pe lat. 34°, păsările acestea aveau pui în cuib, în timp ce prin insulele Chonos, vara, cu trei luni mai tîrziu, aceleași păsări abia ouau. Deosebirea de latitudine dintre cele două locuri este 700 de mile.

pe alocu-
rea colibriul săgetează aerul dintr-o parte în alta, bîzîind subțire, ca
insecteleși, în sfîrșit, din vîrful copacilor măreți se poate auzi de ase
menea glasul nedeslușit, dar plîngător, al muscarilor-tirani cu moț alb
(Myiobius). în cele mai înalte regiuni, din cauza preponderenței unor
anumite genuri comune de păsări, cum sînt cintezii, ești cuprins la în
ceput de mirare, văzînd că zburătoarele arătate mai sus sînt pretutin
deni cele mai răspîndite. Două dintre ele, anume Oxyurus și Scyta-
lopus [10] se întîmplă să existe și prin Chile central, dar numai foarte rar.
Găsind astfel de viețuitoare, cu rol atît de neînsemnat în marele plan
al naturii, te minunezi cu drept cuvînt că au mai fost create. Totuși,
trebuie mereu să ne aducem aminte că poate, în anumite alte ținuturi,
ele sînt componente de seamă ale asociației (animale) sau că în cine
știe ce perioadă mai veche ele au avut mare însemnătate. Dacă Ame
rica de sub latitudinea 37° ar fi să dispară cîndva înecată de apele
oceanului, cele două păsări ar putea continua să existe multă vreme
în Chile central, creșterea numărului lor rămînînd însă improbabilă.
Si am avea astfel cazul care neapărat se va fi ivit în viața foarte mul
tor animale.

Mările acestea de sud sînt frecventate de cîteva specii de furtu-
nari: cel mai mare este Procellaria gigantea, numit nelly (Quebranta
huesos, adică sfărîmătoare de oase, cum îi spun spaniolii), care este o
pasăre comună atît pe canalele interioare cît și în largul mării. Ca
obiceiuri și fel de a zbura se aseamănă bine cu albatrosul și întocmai
ca la albatros te poți uita mult și bine la ea, fără să-ți dai seama cu ce
se hrănește. „Sfărîmătoarea de oase" este totuși o pasăre

răpitoare :
cîțiva ofițeri au văzut-o, la golful San Antonio, urmărind o rață, care încerca să scape tot dîndu-se la fund și zburînd, dar, fiind mereu silită.
să se lase din zbor, pînă la urmă a primit o lovitură de cioc în cap și
a fost ucisă. în golful San Julian, acești furtunari uriași omorau și
mîncau puii pescărușilor mai mici. O a doua specie (Puffinus cinereus),
bine cunoscută atît în Europa cît și la capul Horn și pe coasta peru-
viană, este mult mai mică decît Procellaria gigantea, avînd însă ca și
ea penele de un negru murdar. De regulă, această specie frecventează
brațele de mare în stoluri fără seamăn de mari : eu nu cred să mai fi
văzut cîndva alte păsări atît de multe la un loc, cum am văzut un stol
dintre acestea în dosul insulei Chiloe. Sute de mii zburau ceasuri
întregi, de-a valma, deși în aceeași direcție. Cînd cîte o parte a stolului
se lăsa pe apă, fața mării se înnegrea, înălțîndu-se un fel de cioro¬
văială, ca de ființe omenești, care ar fi- vorbit toate odată de la mare
distanță.
Mai sînt alte cîteva specii de furtunari, dar nu voi mai pomeni decît de una, numită Pelacanoides Berardi, care poate fi dată ca exem¬
plu de acele rarissime păsări aparținînd vădit unei familii bine carac¬
terizate, dar fiind atît ca obiceiuri cît și ca structură înrudite cu alt
grup foarte deosebit. Această pasăre nu părăsește niciodată canalurile
interioare, liniștite. Cînd se simte urmărită, ea se dă la fund de departe
și, ieșind apoi deasupra, în aceeași clipă își ia zborul, ca și cum s-ar
afla în continuarea mișcării de a ieși din apă. După ce, un timp, zboară
în linie dreaptă, dînd repede din aripile ei scurte, cade deodată, ca
lovită de moarte, scufundîndu-se din nou. Forma ciocului și a nărilor,

lungimea picioarelor și chiar culoarea penelor arată că e vorba de un
pescăruș ; pe de altă parte însă, aripile scurte și deci puterea ei măr¬
ginită de zbor, forma corpului și tăietura cozii, lipsa degetului posterior
de la laba piciorului, felul de a se da la fund și alegerea locului unde
stă de obicei, toate aceste caracteristici nasc la început bănuiala că se
va fi înrudit deopotrivă cu Cephus. De fapt, cînd o vede cineva de
departe, fie în zbor, fie dîndu-se la fund sau înotînd liniștită prin cana¬
lurile singuratice din Țara Focului, o ia drept Cephus.

CAPITOULUL XIV

CHILOE ŞI CONCEPCION
MARE CUTREMUR DE PĂMÎNT

San Carlos, Chiloe — Osorno erupe concomitent cu Acon cagua şi Coseguina — Excursie călare la Cucao — Păduri de nepătruns — Valdivia — Indieni — Cutremur de pămînt — Concepcion — Mare cutremur de pămînt — Stînci crăpate — înfăţişarea oraşelor de altădată — Marea înnegrită şi clocotind — Direcţia vibraţiilor — Pietre răsucite — Un talaz — înălţarea continuă a solului — Aria fenomenelor vulcanice — Legătura dintre forţele eruptive şi de elevaţie — Cauza cutremurelor de pămînt — Ridicarea înceată a lanţurilor de munţi.

Plecînd din golful lui Low în ziua de 15 ianuarie, ancoram, trei zile mai tîrziu, pentru a doua oară, în golful San Carlos din Chiloe. In noaptea de 19, vulcanul Osorno era în activitate. Pe la miezul nopţii, santinela observă un fel de stea mare, care crescu încetul cu încetul pînă către orele trei, cînd se înfăţişă ca un spectacol în adevăr magnific.
Cu ajutorul lunetei, văzurăm în mijlocul uriaşelor văpăi de culoare roşie nişte corpuri negre, care erau' aruncate în sus, unele după altele, la intervale regulate, căzînd apoi de la sine. Lumina era destul de puternică, încîi îşi azvîrlea lungile ei răsfrîngeri aprinse pe suprafaţa mării.
E ceva cu totul obişnuit ca în această parte a Anzilor craterele să împroaşte cerul cu mase enorme de materie topită. Mi s-a afirmat că vulcanul Corcovado, cînd e în erupţie, proiectează pe cer cantităţi uriaşe de materie, care se văd arzînd în văzduh şi împrumutînd cele mai

fantastice și mai numeroase forme, cum ar fi de pildă de copaci ; forma
acestor mase trebuie să fie imensă, de îndată ce ele se pot desluși de pe
înălțimile de dincolo de San Carlos, care se află la nu mai puțin de
nouăzeci și trei de mile față de Corcovado. Dimineața, vulcanul se
liniști.

Rămăsei mirat, auzind după aceea că Aconcagua din Chile, la 480
de mile spre nord, erupsese în aceeași noapte ; și mai mirat am rămas,
auzind că marea erupție a vulcanului Coseguina (la 2700 mile nord de
Aconcagua), însoțită de un cutremur de pămînt resimțit pe 1000 de mile,
se produsese de asemenea tot în cele șase ore, cînd erupseră Aconcagua
și Corcovado. Această coincidență este cu atît mai însemnată, cu cît
Coseguina mocnea de douăzeci și șase de ani, iar Aconcagua dăduse

semne de viață și mai rare. Orice ipoteză în privința acestei coincidențe
e plină de risc, fie că am socoti-o curată întîmplare, fie că am pune-o
pe seama vreunei legături subterane. Dacă Vezuviul, Etna și, din Islanda,
Hecla (toți trei relativ mai apropiați unul de altul decît sînt vulcanii
corespunzători din America de Sud) ar izbucni deodată în erupție în
aceeași noapte, faptul ar fi socotit ca o coincidență plină de semnifi
cație ; cu atît mai semnificativă este însă împrejurarea din America
de Sud, unde cei trei vulcani se întîmplă să aparțină aceluiași uriaș lanț
de munți și unde cîmpii vaste de-a lungul coastei de răsărit dimpreună
cu cochiliile recente de pe coasta de apus, răspîndite pe o lungime de
peste 2000 de mile, dovedesc felul egal și conjugat de a acționa al for
țelor de elevație.

Căpitanul Fitz Roy, dorind să treacă la facerea punctului undeva
pe coasta exterioară[1] a insulei Chiloe, a hotărît ca dl. King și cu mine
să mergem călări la Castro, iar de aci, străbătînd insula, să ajungem la
capela din Cucao, situată pe țărmul de vest. închiriind pentru aceasta
cai și un călăuz, pornirăm la drum în dimineața de 22 ianuarie. Nu ajun
sesem prea departe, cînd iată că ni se adăugară la drum o femeie și doi
băieți, care mergeau tot într-acolo. Felul oricărui călător de a se purta
prin părțile acestea Se cuprinde în vorbele „noroc, bine ne-am întîlnit,
fîrtate", deoarece aici există fericita posibilitate, atît de rară în Ame
rica de Sud, de a călători în liniște, fără arme de foc. Ținutul consta
mai întîi dintr-un șir de înălțimi și văi ; dar în apropiere de Castro de

veni șes întins. Drumul în sine e ceva cu totul curios : pe toată lungi
mea lui, afară de cîteva porțiuni neînsemnate, e format din trunchiuri
de copaci, fie groase și trîntite în lung, fie mai subțiri și așternute de-a
curmezișul. Vara, drumul nu e prost; dar iarna, cînd lemnul, din cauza
ploilor, e lunecos, călătoria devine fără seamăn de grea. La acest timp
al anului, pămîntul, atît într-o parte cît și în cealaltă, se face mlăștinos,
fiind adesea înecat de ape : de aci, necesitatea ca trunchiurile puse în
lung să fie întărite pe de lături cu stîlpi, care se bat, pe amîndouă părțile
drumului, în pămînt. Acești țăruși sînt o mare primejdie pentru cine ar
cădea de pe cal, pentru că se prea poate să nimerească în vreunul. Dar
istețimea dobîndită de caii chiloeni, din această cauză, e minunată.
Ajungînd la locurile nesigure, unde butucii s-au slăbit mișcîndu-se de la
locul lor, ei sar din butuc în butuc, cu iuțeala și precizia cîinilor. Pe
dreapta și pe stînga drumului, copaci măreți de codru legați între ei
prin stufăriș alcătuiesc pereți compacți de verdeață. Cîteodată se poate
vedea în lungimea acestei căi pînă departe și atunci priveliștea unifor
mității ei este impunătoare ; fîșia albă a trunchiurilor, strîmtîndu-se pe
măsură ce se depărtează, se înfundă în noaptea codrului sau apucă în
zig-zag pe coasta vreunui munte prăpăstios.

Cu toate că distanța de la San Carlos pînă la Castro este, în linie
dreaptă, numai de douăsprezece leghe, construirea drumului trebuie să
fi costat multă caznă. Am auzit că, înainte de construirea lui, mai mulți inși și-au pierdut viața încercînd să străbată codrul. Cel care a izbutit

întîi a fost un indian, care și-a deschis drum printre liane în opt zile,
ajungînd la San Carlos. Guvernul spaniol l-a și răsplătit pentru isprava
lui cu o bucată de pămînt.în timpul verii, numeroși indieni bat codrii
(mai cu seamă prin părțile mai deluroase, unde pădurile nu sînt atît de
dese), căutînd vite cornute, aproape sălbăticite, care se hrănesc cu liane
și frunze de pe anumiți copaci. Un astfel de vînător descoperise din
întîmplare, acum cîțiva ani, un vas englez, naufragiat pe coasta exte
rioară. Echipajul tocmai începuse să simtă lipsa proviziilor și e probabil
că, fără ajutorul acestui om, nu s-ar mai fi descurcat niciodată din hăți
șurile aproape de nepătruns ale pădurii. Chiar și așa, un marinar tot a
murit pe drum de oboseală. în excursiile lor, indienii se orientează după
soare ; așa că, dacă vremea este cîteva zile în șir noroasă, ei nu pot
porni Ia drum.

Ziua era măreț de frumoasă și copaci fără număr, împovărați de
floare, îi parfumau aerul ; cu toate acestea, impresia de întunecime și
umezeală a codrului izbutea să stăruie. De altfel, numeroasele trunchiuri
de copaci putreziți, rămași în picioare ca niște schelete, dau totdeauna
acestor arbori străvechi înfățișarea solemnă care lipsește pădurilor din
țările civilizate mai demult. Puțin după ce asfinți soarele, ne gospodări
răm de mas noaptea. Femeia care ne însoțea, destul de drăguță, aparți
nea uneia dintre cele mai cumsecade familii din Castro ; călărea însă
bărbătește și n-avea nici încălțăminte, nici ciorapi. Lipsa totală de mîn-
drie, la ea și la fratele ei, mă miră. Bineînțeles că își luaseră cu ei de
mîncare, dar tot timpul cît dl. King și cu mine mîncam, se

uitau la noi atît
de stăruitor, încît ni se făcu rușine și îi poftirăm la masa noastră. Noap
tea era senină; și, lungindu-ne în așternuturi, râmaserăm cu toții în
admirația mulțimii de stele, care iluminau întunecimea codrului.

23 ianuarie. Ne sculărăm dis-de-dimineață și, la orele două,
ajungeam în micul și tihnitul oraș Castor. Bătrînul guvernator murise după
ce mai fusesem noi aci, și un chilian îi ținea acum locul. Aveam o scri
soare de recomandație către don Pedro, care ni se păru neînchipuit de
amabil și de primitor, fiind mai dezinteresat decît se obișnuiește prin
părțile acestea ale continentului. A doua zi, don Pedro ne făcu rost de
cai odihniți și se arătă bucuros să ne însoțească el însuși. Pornirăm spre
sud, ținîndu-ne mai tot timpul de țărm și străbătând cîteva cătune, fie
care avînd cîte o hardughie de biserică, făcută din lemn. La Vilipilli,
don Pedro ceru comandantului să ne dea un călăuz, care să ne ducă la
Cucao. Bătrînul gentilom, comandantul orășelului, ne propuse să
meargă el însuși ; nimic nu-1 putu însă convinge o bucată de vreme, ca
doi englezi să.dorească în adevăr să meargă într-un loc atît de îndepăr
tat și neumblat cum era Cucao. Ne văzurăm astfel însoțiți de cei mai
însemnați aristocrați ai ținutului, ceea ce se vedea limpede din purtarea
indienilor sărmani față de însoțitorii noștri. La Chonchi, o luarăm de-a
dreptul peste insulă, urmînd poteri care de care mai întortocheate, cîte- odată prin codri magnifici, iar alteori prin minunate locuri despădurite,
cu belșug de grîne și cartofi. Acest ținut păduros și vălurit îmi amintea

de unele regiuni mai sălbatice din Anglia și tocmai de aceea aveau în
ochii mei un farmec cu atît mai mare. La Vilinco, sat așezat pe malurile
lacului Cucao, erau numai cîteva suprafețe despădurite, toți locuitorii
fiind indieni. Acest lac e lung de douăsprezece mile, întinzîndu-se atît
la răsărit cît și la apus. Din cauza unor condiții locale, briza mării suflă
cu mare regularitate ziua, iar în timpul nopții domnește calmul cel mai
desăvîrșit ; faptul acesta a dat loc la exagerări nemaipomenite, fiindcă,
după descrierea ce mi se făcuse la San Carlos, ne așteptam la o adevă
rată minune.

Drumul la Cucao era atît de stricat, încît hotărîrăm să ne îmbar
căm într-o periagua. Comandantul, într-un chip foarte autoritar, dădu
poruncă unui grup de șase indieni să ne stea la îndemînă ca să ne treacă
pe malul celălalt, fără nici o vorbă dacă vor fi plătiți sau nu. Periagua
este o luntre grosolană foarte ciudată, dar mai ciudat mi se păru echi
pajul : mă îndoiesc să se fi întîlnit cîndva în vreo barcă șase omuleți
mai urîți. Vîsleau însă minunat și plini de veselie. Căpetenia vîslașilor
bolborosea vorbe indiene, scoțînd strigăte ciudate, foarte asemănătoare
cu ale porcarilor, cînd aceștia își mînă turmele de porci. Pornirăm cu
o ușoară briză în piept, dar ajunserăm totuși la capela din Cucao
înainte de căderea nopții. Pe amîndouă malurile lacului, se vedeau pă
duri nesfîrșite. în aceeași periagua, o dată cu noi fusese îmbarcată și o
vacă. E greu de înțeles, la început, cum se poate urca într-o barcă atît
de mică un animal atît de mare, dar indienii făceau asta la

repezeală. Ei
au adus vaca alături și în lungul periaguei, pe care au împins-o cît mai
aproape de ea ; apoi vîrîndu-i pe sub burtă două vîsle, în așa fel încît
capetele să le vină pe marginea bărcii, ei au dat-o peste cap frumușel,
cu ajutorul acestor pîrghii, trîntind-o în fundul corăbiei, unde au legat-o
apoi cu frînghii. La Cucao, găsirăm o colibă nelocuită, în care sta
preotul cînd venea să viziteze capela -, aprinzînd focuil, ne pregătirăm
masa și ne simțirăm foarte mulțumiți.

Regiunea Cucao este singura parte locuită de pe coasta vestică a
insulei Chiloe. Ea cuprinde cam treizeci-patruzeci de familii indiene,
răspîndite de-a lungul țărmului pe patru sau cinci mile ; ele trăiesc cu
totul despărțite de restul insulei și neîntreținînd mai nici un fel de
comerț, dacă se exceptează puțina untură scoasă uneori din grăsimea
de focă. Indienii aceștia sînt destul de bine îmbrăcați, cu haine pe care
și le fac singuri și hrană au din belșug. Cu toate acestea, nu păreau prea
mulțumiți, arătîndu-se dimpotrivă așa de sărmani, că le plîngeai de
milă. Purtarea lor, cred, se datora mai cu seamă felului nemilos și auto
ritar al conducătorilor față de ei. însoțitorii noștri, deși foarte politicoși
cu noi, se purtau cu bieții indieni ca și cum aceștia n-ar fi fost liberi, ci
sclavi ; le porunceau să ne dea provizii și propriii lor cai, fără a bine-
voi să le spună ce provizii și pentru cit timp să ne dea caii sau orice
altă vorbă despre plata acestor servicii. Dimineața, rămînînd singuri cu
acești bieți oameni, le mulțumirăm, dîndu-le țigări și mate. Sparserăm

o căpățînă de zahăr alb și o împărțirăm tuturor. Fiecare gusta zahărul
cu mare curiozitate. Indienii își terminau toate văicărelile lor, spunînd :
„Asta pentru că sîntem indieni sărmani și nu știm nimic ; dar nu era
așa cînd aveam și noi un rege".

A doua zi, după gustarea de dimineață, călărirăm cîteva mile în
spre nord, la capul Punta Huantamo. Drumul se așternea de-a lungul
unei plăji late, pe care, chiar după atîtea zile splendide, se spărgeau
talazuri spăimîntătoare. Mi s-a spus că după furtunile mari, mugetul
mării se poate auzi noaptea chiar de la Castro, adică de la nu mai puțin
de douăzeci și una de mile marine, trebuind să străbată pînă acolo un
ținut și muntos și împădurit. Nu ne veni prea ușor să ajungem la locul
propus, din cauza potecilor neînchipuit de proaste : peste tot la umbră
pămîntul era mocirlos. însuși capul pe care voiam să-l urcăm era o
stîncă semeață, acoperită de planta înrudită, cred, cu Bromelia și căreia
locuitorii îi zic chepones [2]. Luptîndu-ne pe brînci să ne facem loc, cum
puteam, prin desișuri, ne zgîriam mîinile cumplit. Am făcut mult haz
de grija pe care o avea indianul călăuz de a-și sumete pantalonii, cre-
zîndu-i desigur mai puțin rezistenți decit pielea lui înăsprită. Planta
chepones face un fruct care seamănă cu anghinarea, conținînd numeroase
boabe. Acestea au un miez dulce, foarte căutat pe aici. Am văzut în
portul lui Low că chiloenii făceau, din fructele de chepones, *chichi,*
adică cidru : atît e de adevărat, după cum observă Humboldt, că omul
găsește aproape pretutindeni mijloace de a-și scoate o băutură oare

care din regnul vegetal. Totuși sălbaticii din Țara Focului și, cred, din
Australia nu sînt, ca pricepere a meșteșugurilor, atît de înaintați.

Partea dinspre nord a Puntei Huantamo era neînchipuit de. colțu
roasă și prăpăstioasă, stînd față în față cu numeroase stînci, care ieșeau
din mare, înfruntînd răgetele talazurilor sparte. Dl. King dimpreună cu
mine dorea să ne înapoiem, dacă era cu putință, pe jos, de-a lungul aces'
tei coaste, dar chiar indienii spuneau că partea nordică nu poate fi stră
bătută cu piciorul. Mai spuneau că unii oameni o luau de-a dreptul de
la Cucao la San Carlos, prin păduri, dar niciodată pe coastă. în aceste
expediții, indienii iau ca hrană cu ei doar grîu copt, mîncînd, cu soco
teală, numai de două ori pe zi.

26 ianuarie. Ne îmbarcarăm din nou în periagua, ca să ne
înapoiem peste lac, la malul celălalt, unde ne așteptau caii noștri. Lumea
din Chiloe folosea această săptămînă neobișnuit de frumoasă, dînd foc
pădurilor, ca să aibă pămînt de cultură. De pretutindeni se vedeau înăl-
țîndu-se în văzduh și încolăcindu-se rotocoale de fum. Deși toți locuito
rii se sileau din răsputeri să dea foc pădurilor în toate părțile, mărturi
sesc că eu n-am văzut nicăieri un foc pe care ei să fi izbutit a-1 aprinde
pe o întindere mai mare. Masa de seară o luarăm cu prietenul nostru

comandantul și nu ajunserăm din nou la Castro decît după căderea nopții. A doua zi de dimineață, plecarăm foarte de vreme. După cîtva timp de mers călare, sosirăm pe o buză de prăpastie, de unde (lucru rar pe drumul acesta) se deschidea cea mai largă priveliște asupra codrilor. Peste linia vîrfurilor de copaci se ridica falnică forma conică atît a vulcanului Coroovado, cît și a încă unuia, spre, nord, acesta avînd piscul trunchiat; cum mai nici o altă creastă de pe întregul lanț nu-și arăta coama înzăpezită, simții că va trece multă vreme pînă să uit această priveliște de rămas bun a Anziilor din fața insulei Chiloe; Ca să nepetrecem noaptea, ne oprirăm sub cerul înstelat, iar în dimineața următoare sosirăm la San Carlois. Ajungeam tocmai la timp, deoarece după-amiază începu o ploaie cumplită.

4 februarie. Am plecat din Chiloe. în ultima săptămînă am făcut cîteva mici excursii. într-una din ele, am cercetat marea pătură de cochilii actuale, înălțată cu

de picioare deasupra nivelului mării : de printre cochilii creșteau copaci uriași de păduri. Altă dată am mers călare la capul Punta Huechucucuy. Aveam cu mine un călăuz care cunoștea tot ținutul ca pe degete ; așa că mi-a spus cu exac

Chiloe ; sus : veche biserică spaniolă în Castro:

titate un număr nesfîrșit de nume indiene privind orice loc
șor, orice rîuleț și orice braț de mare. Ca și în Țara Focului, lim
ba indienilor de aici se dovedește deosebit de aptă a găsi cîte
un nume chiar pentru caracteristica cea mai neînsemnată a
pămîntului. Cred că ori
cine ar fi fost bucuros
să-și ia rămas bun de
la Chiloe ; și totuși,
dacă trecem cu
vederea ploile de
iarnă, întunecoase și
nesfîrșite, Chiloe
rămîne o insulă
încântătoare. Pe lîngă
aceasta, ceva foarte
atrăgător este
purtarea locuitorilor
săraci : plină de
simplitate și politețe
modestă.

Ne îndreptarăm spre
nord, de-a lungul
țărmului, dar din
pricina vremii
păcătoase nu
ajunserăm la Valdivia
decît în seara de 8
februarie. A doua zi
dimineața, pornirăm
cu barca spre oraș,
care se afla
cam la zece mile.
Urmînd în sus albia
rîului, treceam fie
pe lîngă cîteva colibe,
în jurul cărora erau
unele petice
despădurite, restul
fiind păduri nesfîrșite,
fie pe lîngă vreo ca-
noe, în care era cîte o
familie de indieni.
Orașul, așezat pe
malurile joase ale
rîului, este atît de
îngropat într-o

Valdivia ; sus : vederea orașului peste rîu ; la
mijloc : turn vechi ; jos : stradă în oraș.

pădure de meri, încît străzile lui par mai degrabă potecile unei li
vezi. N-am mai văzut nici o
altă țară, în care să-i priască
mărului ca în această parte
umedă a Americii de Sud ; pe marginile fiecărui drum erau puieți de măr, răsăriți spontan. Locuitorii din Chiloe aveau un mijloc rapid de a-și face livadă.
Pe partea inferioară a fiecărei ramuri răsar niște excrescențe mici, conice, negricioase și înc
vedea cînd întîmplător pomul
totdeauna gata să se preschim
primăvară o cracă de grosime
exact de sub pilcul acelor e
celelalte ramuri de pe ea și se
înfige apoi în pămînt la o adîn
ce ur

Valdivia: sus: vederea orașului peste rîu; la mijloc: turn vechi; jos: stradă în oraș. Gravura de sus de R.Fitz Roy; gravurile din mijloc și de jos de F.P.King.

meză, craca lăstărește îmbelșugat și cîteodată chiar rodește : am văzut
eu însumi una care făcuse douăzeci și trei de mere, dar mi s-a spus că
faptul era neobișnuit. în al treilea an, craca se preface (după cum am
văzut cu ochii mei) într-un copac rămuros, încărcat de roade. Un bătrîn
de lîngă Valdivia, ca să adeverească vorba lui că *„necesidad es la madre*
del invencion", îmi povestea cîte foloase putea el scoate din merii săi.
După ce făcea cidru și de asemenea vin, din ceea ce rămînea scotea
prin stoarcere o minune de tescovină parfumată ; și întrebuințînd alt
procedeu, își prepara o marmeladă dulce, căreia el îi zicea miere. Copiii
și porcii lui, vara, trăiau tot timpul aproape numai în livadă.

11 februarie. Plecai cu un călăuz într-o excursie, călare ; dar
nu izbutii să văd, nici în privința geologiei ținutului, nici în privința
locuitorilor, decît prea puțin. Pămîntul nu prea este despădurit pe lîngă
Valdivia ; după cele cîteva mile, am trecut pe celălalt mal al rîului, am
pătruns în pădure, nemaidînd decît peste o colibă sărăcăcioasă pînă să

ajungem la locul unde ne-am petrecut noaptea. Diferența mică de lati
tudine, de vreo sută cincizeci de mile, dăduse pădurii o nouă înfățișare,
în comparație cu aceea din Chiloe. Faptul se datora speciilor de copaci,
care se amestecau într-o proporție oarecum diferită. Copacii veșnic
verzi nu păreau să fie prea numeroși ; așa că pădurea avea un colorit
mai luminos. Ca și în Chiloe, tulpinile erau legate între ele prin stufă
riș ; un alt soi de stuf deosebit de celelalte (semănînd cu bambusul din
Brazilia, înalt cam de douăzeci de picioare) creștea pe aici pîlcuri-pîlcuri,
împodobind foarte plăcut malurile unor rîuri. Din soiul acesta își fac
indienii așa-zisele lor chuzos, adică suliți lungi și ascuțite. Casa în care
urma să petrecem noaptea era așa de murdară, încît am preferat să dorm
afară : în astfel de călătorii numai prima noapte este cu totul neplăcută,
din cauza puricilor, care și gîdilă și înțeapă. Sînt sigur că dimineața nu
era loc nici cît un șiling pe picioarele mele, care să nu fi fost însemnat
de urmele mici și roșii ale ospățului puricilor.

12 februarie. Ne continuarăm excursia călare prin pădurea
deasă, întîlnind doar întîmplător cîte un indian călare sau un grup de
catîri frilmoși încărcați cu scînduri de a/erce și grîu din cîmpiile sudice.
Unul dintre cai, după-amiază, nu mai putu merge : ne aflam pe creasta
unei coline, de unde aveam o minunată priveliște a llanosurilor. Prive
lișteа acestor cîmpii era foarte odihnitoare, mai cu seamă după ce fuse
sem atîta vreme înfășurați și ca și îngropați în pustietatea codrilor. Uni
formitatea pădurii devine repede obositoare. Această coastă

vestică mă
făcea să-mi amintesc cu plăcere de cîmpiile fără margini ale Patagoniei ;
și totuși, din simplu spirit de contradicție, nu pot uita nici sublima tăcere
a pădurilor. Llanosurile sînt părțile cele mai productive și mai populate
de pe aici, nefiind umbrite aproape de nici un copac. înainte de a părăsi
pădurea, străbăturăm cîteva mici pajiști netede, străjuite de jur împre-
jur de copaci singuratici, ca parcurile englezești; am observat adese
ori cu mirare că, în regiunile păduroase și vălurite, locurile cu totul șese
erau lipsite de copaci. Din pricina calului obosit, hotărîi să mă opresc
la misiunea din Cudico, unde se afla un „frate", pentru care aveam o
scrisoare de recomandație. Cudico este un district situat între pădure și
llanosuri. Căsuțele erau multe la număr și bine gospodărite, cu locuri
de grîne și cartofi, aproape toate aparținînd indienilor. Triburile depen
dente de Valdivia erau *„reducidos* y *cristianos"* (convertiți la creș ti
nism), spre deosebire de indienii mai de la nord, de pe lîngă Arauco și
Imperial, încă foarte sălbatici și nebotezați, dar avînd toți deseori a face
cu spaniolii. Preotul spunea că indienilor creștinați nu le prea place să
vină la slujba religioasă, respectînd altminteri religia. Cea mai mare
greutate cu ei era să se supună regulei de a se cununa religios. Indianul
sălbatic ia atîtea neveste cîte poate ține, cacicul ajungînd cîteodată să
ia peste zece. Numărul nevestelor, cînd intri într-o casă, se cunoaște
după numărul focurilor. Fiecare nevastă trăiește pe rînd, cîte o săptă-
mînă, cu cacicul, dar toate deodată îi țes ponchos și fac tot ce este de
trebuință. A fi soție de cacic este o cinste foarte căutată de femeia

indiană.

Bărbații tuturor triburilor poartă un poncho de lînă grosolan : cei
de la sud de Valdivia poartă pantaloni scurți, iar cei de la nord o fustiță,
cam ca chilipa de gauchos. Cu toții au părul lung, strîns într-o plasă
roșie, fără să mai pună altceva pe cap. Indienii aceștia sînt oameni voi
nici, umerii obrajilor le sînt ieșiți și, ca înfățișare generală, ei seamănă
cu marea<familie americană căreia îi aparțin ; totuși fizionomia lor mi
s-a părut oarecum deosebită de a triburilor pe care le văzusem mai
înainte. Chipul lor e mai totdeauna serios și chiar aspru, cu caracteris
tici bine pronunțate, arătînd fie neciopleală cinstită, fie hotărîre feroce.
Părul lung și negru, trăsăturile aspre și grave ca și obrazul negricios
mi-au amintit vechile portrete ale unui lacob 1[3]. Pe drum, nu mai dădu
răm peste nimic din politețea umilă atît de răspîndită pretutindeni în
Chiloe. Unii spuneau „mari-mari" (bună dimineața) cu destulă voie bună,
dar cei mai mulți nu păreau de loc dispuși să salute. Această purtare
de oameni independenți este probabil urmarea lungilor războaie și victo
riilor repetate, pe care numai ei, dintre toate triburile americane, le-au
cîștigat împotriva spaniolilor.

Seara mi-am petrecut-o minunat, stînd de vorbă cu preotul. Era un
om nespus de blînd și primitor ; venise aci de la Santiago și izbutise
să-și alcătuiască un domiciliu destul de mulțumitor. Avînd oarecare
educație, el se plînse amarnic de lipsa oricărei societăți. Fără să arate
un zel deosebit pentru religie, pentru vreo îndeletnicire sau alt scop,

viața lui trebuie să fi fost cumplit de pustie ! A doua zi, înapoindu-ne,
întîlnirăm șapte indieni, fioroși la înfățișare, unii dintre ei fiind cacici,
care tocmai își primiseră mica lor plată anuală de la guvernul chilian
pentru îndelunga lor supunere. Erau bărbați arătoși, călărind în șir, unul
după altul, cu chipurile cele mai întunecate. Un cacic bătrîn, care le era căpetenie, se îmbătase, cred, mult mai zdravăn decît ceilalți, deoa
rece părea și peste măsură de posomorit și foarte supărat. Puțin mai
înainte, ne ajunseseră din urmă doi indieni, care veneau de la o misiune
depărtată și mergeau la Valdivia, pentru un proces. Unul dintre ei era
un bătrîn bine dispus, care din cauza obrajilor zbîrciți și fără barbă
părea mai mult babă decît unchiaș. Le-am dat de repetate ori țigări, dar,
deși le primeau du vădită bucurie și, pot spune, chiar cu recunoștință,
abia catadicseau să-mi mulțumească. Un indian din Chiloe, pus în ace
eași situație, și-ar fi scos pălăria, făcîndu-mi urarea obișnuită *„Dios le*
page1" (Să vă păzească Dumnezeu 1) Călătoria aceasta deveni nespus
de obositoare, atît din pricina drumurilor proaste, cît și din cauza numă
rului prea mare de copaci căzuți, pe care trebuia fie să-i sărim, fie să-i
evităm făcînd mari ocoluri. Am dormit pe drum, iar dimineața ajunse
răm la Valdivia, de unde porneam mai departe cu barca.

Cîteva zile după aceea, străbăteam golful dimpreună cu un grup
de ofițeri și debarcam lîngă fortul numit Niebla. Zidăria era dărîmată,
iar afeturile de tunuri putreziseră. Dl. Wickham spuse ofițerului-coman-
dant că, dacă s-ar trage o singură dată cu aceste tunuri, afeturile s-ar
face țăndări. Dar bietul comandant, încercînd să-și păstreze mîndria,
răspunse serios : ,,A, nu, sînt sigur că țin chiar la două trageri I" Spa

niolii trebuie să fi urmărit să fortifice locul ca pe o redută. Dar acum,
în mijlocul curții, e o grămadă de moloz,, care s-a întărit ca și stînca pe
care se află. Materialele fuseseră aduse din Chile și costaseră 7000 de
dolari. Dar izbucnind revoluția, totul a căzut în uitare, ruinile rămînînd
pînă azi ca un monument al dărîmării imperiului spaniol.[4]

îmi arătai dorința să merg la o casă care se afla cam la o milă și
jumătate de unde ne găseam, dar călăuzul îmi spuse că ar fi fost cu
neputință să o luăm prin pădure, în linie dreaptă. îmi propuse însă să
mă ducă acolo pe drumul cel mai scurt, ținîndu-se de cărările ascunse,
făcute de vite : plimbarea aceasta ne luă numai bine trei ceasuri 1 Mese
ria călăuzului era să caute vitele rătăcite ; totuși, deși cunoștea pădurea
pe degete, se rătăcise el însuși mai deunăzi, răbdînd de foame două
zile. Acest fapt dă ideea cea mai potrivită asupra inaccesibilității pădu
rilor de pe aici. Deseori am fost adus în situația să-mi pun întrebarea :
în cît timp putrezește un copac prăbușit, ca să nu mai rămînă nici urmă
din el ? Omul nostru îmi arătă unul, pe care, de paisprezece ani, îl tăia-
seră niște dezertori regaliști; luîndu-1 pe acesta ca măsură, aș zice că
un buștean, cu diametrul de un picior și jumătate, s-ar preface într-un
mușuroi de țărînă pînă în treizeci de ani.

20 februarie. Această zi va rămîne memorabilă în analele Val-
diviei, fiindcă azi s-a întîmplat cel mai cumplit cutremur de pămînt din
cîte cunosc chiar locuitorii ei cei mai bătrîni. Mă aflam pe țărm și mă
întinsesem în pădure să mă odihnesc. Cutremurul se produse dintr-o
dată, durînd cîteva minute, care mi se părură .destul de lungi. Oscilația
pămîntului era foarte puternică. Legănările ni se părură, atît mie cît și

însoțitorului meu, că veneau drept dinspre răsărit, deși alții spuneau că
porniseră dinspre sud-vest ; aceasta dovedește cît este de greu uneori
să se aprecieze direcția vibrațiilor. Nu era de loc greu, în timpul cutremurului, să stau în picioare, dar mișcarea pămîntului îmi dădea ame
țeală ; se clătina totul ca un vas prins între valurile crucișe ale unui
vîrtej de ape sau, mai bine zis, ca un patinor, care simte că gheața prea
subțire se lasă în jos de greutatea corpului.

Un cutremur de pămînt cumplit ne dărîmă într-o clipă felul nostru
întreg de a gîndi ; pămîntul, această adevărată emblemă a temeiniciei,
e destul să ni se miște sub picioare ca pojghița de gheață a unei ape
curgătoare și o singură secundă ne-a și trezit în minte ideea ciudată a
nesiguranței, pe care n-ar fi produs-o nici ceasuri întregi de meditație.
In pădure, pe cînd copacii se clătinau în bătaia brizei, am simțit numai
că tremură pămîntul, fără să-mi dau seama de alte urmări. Căpitanul
Fitz Roy, dimpreună cu cîțiva ofițeri, se afla în timpul zguduirii, în
oraș, unde totul fu mult mai impresionant; căci casele, fiind de lemn,
nu se prăbușeau, ele erau zgîlțîite cu toată puterea, iar lemnăria ples
nea și pîrîia. Speriată peste măsură, lumea se năpustea afară din case.
Asemenea scene, trăite de toți cei care le-au văzut și simțit urmările,
creează groaza cumplită a cutremurelor. în pădure, era, nici vorbă,
peste măsură de interesant, dar lipseau întîmplările uimitoare. Marea
era foarte curios înrîurită de cutremur. Zguduirea s-a produs cînd apele
scăzuseră ; mi-a spus o femeie bătrînă, care tocmai se afla pe țărm, că
apele se umflaseră deodată, revărsîndu-se foarte iute pînă la linia flu
xului, pentru ca apoi să scadă -din nou la nivelul lor obișnuit ; faptul

era evident, fiindcă se vedea încă pe țărm o linie de nisip umed. Ace
lași fel de revărsare iute, dar liniștită, a mării se întîmplase și în Chiloe,
cu cîțiva ani mai înainte, în timpul unui cutremur neînsemnat, provo-
cînd, fără temei, o mare spaimă. Toată seara simțirăm o serie de zgu
duituri mai slabe, care totuși păreau că stîrnesc în golf fel de fel de
curenți contradictorii, unii destul de pronunțați.

4 martie. Am pătruns în golful Concepcion. în timp ce vasul
se lupta cu vîntul ca să ajungă la locul de ancorat, eu debarcai^ pe
insula Quiriquina. Mai-marele moșiei se repezi în fuga calului să-mi
spună veștile cumplite despre marele cutremur din ziua de 20 februarie :
„Nici o casă din Concepcion sau Talcahuano (portul) nu mai rămăsese
în picioare ; se dărîmaseră șaptesprezece sate, și un talaz uriaș aproape
că împrăștiase cu totul ruinele portului Talcahuano". Despre adevărul
ultimei lui afirmații îmi dădui seama în curînd, văzînd numeroase do
vezi : tot țărmul era numai grămezi de lemnărie și mobilă, ca și cum
ar fi naufragiat o mie de corăbii. în afară de numeroase scaune, mese,
biblioteci etc., cîteva acoperișuri de case fuseseră azvîrlite aproape în
tregi, la mari depărtări. Magaziile din Talcahuano se deschiseseră de
odată și saci mari de bumbac, de ierburi și alte mărfuri de preț se risi
piseră pe țărm. Cît timp m-am preumblat de jur împrejurul insulei, am
băgat de seamă că nenumărate bucăți de stînci, care trebuiau să fi fost
de curînd scoase de la mari adîncimi din apă, după cum arătau produ
sele marine lipite de ele, fuseseră proiectate peste plajă ; una era lungă
de șase picioare, lată de trei și groasă de două.

Insula însăși dovedea copleșitoarea putere a cutremurului, după

cum puterea apei revărsate o dovedea țărmul. în numeroase locuri, pă- mîntul era tăiat de crăpături de la nord la sud, cauzate poate de șubre
zenia laturilor paralele și prăpăstioase ale acestei insule înguste. Unele
crăpături de pe faleze erau largi de un yard. Blocuri enorme, destul de
multe, căzuseră deja pe plajă ; iar locuitorii ziceau că, începînd ploile,
se vor produce alunecări mai însemnate. Urmarea vibrației asupra du
relor șisturi primare, care stau la temelia insulei, era și mai interesantă :
partea de deasupra a unor șiruri de stînci era tot așa de sfîrtecată ca și
cum ar fi fost supusă unei explozii. Această urmare (neîndoielnică,
după cît se vedea din bucățile de sol proaspăt rupte și deplasate) tre
buie să se fi produs numai la suprafață, fiindcă altfel n-ar mai fi existat
nici un bloc de stîncă în tot Chile ; și faptul acesta nu e improbabil, dat
fiind că suprafața oricărui corp în vibrație e înrîurită deosebit față de
partea centrală. Poate că de aceea cutremurele de pămînt nu pricinuiesc
chiar același prăpăd pustiitor în adîncul minelor, cum ar fi de presupus.
Cred că această convulsie a fost mult mai plină de urmări micșorînd
insula Quiriquina, decît a fost acțiunea și a mării și a vremii de-a lungul
unui veac întreg.

A doua zi, debarcam la Talcahuano, iar de aci am luat-o călare
spre. Concepcion. Amîndouă orașele acestea înfățișau cel mai groaznic,
deși nelipsit de interes, spectacol din cîte am văzut vreodată. Și e po
sibil ca unuia care le-ar fi cunoscut mai dinainte să i se fi părut chiar
cu mult mai impresionante ; dărîmăturile se amestecaseră și se îngră
mădiseră atît de mult unele peste altele, încît priveliștea întreagă, ne-
maiavînd nici cel mai neînsemnat aspect de oraș, abia de mai putea fi
imaginată așa cum fusese. Cutremurul a început la

unsprezece și jumă
tate, înainte de amiază. Dacă s-ar fi produs la miezul nopții, cei mai
mulți dintre locuitori (care numai în această provincie se urcă la mai
multe mii)'ar fi trebuit să piară ; dar mulțumită obiceiului străvechi al
oamenilor de a se năpusti afară din casă, de îndată ce simt prima tre-
murătură a pământului, n-au fost nici o sută de victime. în Concepcion,
fiece șir de case sau orice casă mai lăturalnică formau un lanț sau o
grămadă de ruini, pe cîtă vreme în Talcahuano, din cauza apelor mării,
nu mai rămînăsese decît un așternut de cărămizi, de țigle și grinzi, sau,
ici și colo, cîte un perete singuratic. Datorită acestei împrejurări, Con
cepcion, deși nu atît de total pustiit, avea o înfățișare mai cumplită și,
dacă pot spune astfel, mai pitorească. Prima zguduitură venise pe neaș
teptate. Mai-marele insulei mi-a spus că el își dăduse seama de cutre
mur numai după ce simțise că atît el cît și calul său se rostogolesc pe
pământ. Tot el mi-a mai spus că vreo cîteva vaci, care se aflau pe clina
rîpoasă a insulei, se prăvăliseră în mare. Talazul cel mare pricinuise
pagube însemnate printre vite ; de pe o insulă joasă de lîngă capătul
golfului, șaptezeci de animale fuseseră luate de ape și înecate. Toată
lumea credea că, din toate cutremurele care bîntuiseră Chile și se
țineau minte, acesta fusese cel mai cumplit; dar, cum aceste zguduiri
ale pământului atît de năprasnice nu se întîmplă decît la intervale
toarte lungi, afirmația de mai sus nu trebuie luată întocmai. De altfel,
chiar un cutremur și mai groaznic n-ar fi însemnat cu mult mai mult,
deoarece orașul era dărîmat și așa cu desăvîrșire. Marele cutremur fusese urmat de nenumărate tremurături ușoare :

în primele douăsprezece zile, se număraseră nu mai puțin de trei sute.

După ce am văzut Concepcion, n-am putut înțelege cum de scă
paseră teferi atît de mulți locuitori. Multe case se surpaseră peste
străzi, formînd astfel în mijlocul acestora movile de zidărie și moloz.
Dl. Rouse, consulul englez, ne-a spus că tocmai se afla la gustarea de
dimineață, cînd prima zguduitură i-a dat de veste să iasă afară. Și abia
ajuns în mijlocul curții, o parte a locuinții sale se și surpă, cu zgomot
asurzitor. El avu însă prezența de spirit să-și dea seama că, dacă se
refugiază pe mormanul de dărîmături al zidurilor care se și prăbuși
seră, va scăpa cu viață. Și neputîndu-se ține pe picioare din cauza miș
cării pămîntului, el se tîrî ,pe brînci, ca să ajungă în vîrful movilei de
ruini j dar nici nu ajunsese bine aci, cînd cealaltă parte a casei se pră
buși, iar grinzile mari îi trecură prin fața ochilor. Orbit și înecat de
norul de praf care întuneca văzduhul, ajunse în cele din urmă în stradă.
Cum zguduiturile se țineau lanț, venind unele după altele la intervale
de cîteva minute, nimeni nu mai îndrăznea să se apropie de zidurile
crăpate ; și nimeni nu putea face nimic pentru prietenii și rudele, oricît
de dragi, care piereau din lipsă de ajutor. Cei care își scăpaseră ceva
din avutul lor erau siliți să vegheze strașnic, din pricina hoților, care,
dîndu-le tîrcoale ori de cîte ori se scutura iarăși pământul, cu o mînă
se băteau în piept, strigînd „misericordia !", în timp ce cu cealaltă ștergeau
peleau din dărîmături ce se întîmpla. Acoperișurile de stuf căzeau
peste focuri, flăcările izbucnind în toate părțile. Sute de inși se știau
ruinați cu totul, abia puțini mai avînd mijloace să facă față nevoilor zil
nice de hrană.

Nu e nevoie de altceva în afară de cutremure ca să se distrugă
prosperitatea oricărei țări. Dacă forțele subterane ale solului englez,
forțe inerte azi, ar urma să-și mai arate puterea pe care și-au arătat-o
fără nici o îndoială în depărtatele lui vîrste geologice, ce schimbare
desăvîrșită s-ar produce în întreaga condiție a țării ! Ce s-ar întîmpla
oare cu edificiile mărețe, cu acele grămezi de orașe ticsite de lume, cu
fabricile grandioase și cu splendidele clădiri publice sau particulare ?
Dacă noua perioadă de erupții ar începe mai întîi prin cine știe ce mare
cutremur, produs în miezul nopții, ce năprasnic ar fi măcelul ! Anglia
s-ar prăvăli deodată în bancrută ; toate hîrtiile, memoriile și dările de
seamă ar fi pierdute din acea clipă. Guvernul nemaifiind în stare să-și
strîngă impozitele și să-și păstreze autoritatea, s-ar dezlănțui violența
și jaful. în toate marile orașe, foametea ar face prăpăd, iar pe urma ei
ar veni molimile și moartea.

La puțin timp după prima zguduitură, lumea văzu, la distanță de
trei sau patru mile, un talaz enorm a cărui creastă regulată și lină se
apropia de mijlocul golfului ; *o* dată ajuns pe țărm, sfîrtecă locuințele
și copacii, înaintînd cu o forță căreia nimic nu-i putea sta în cale. La
capătul golfului, talazul se sparse în nenumărate și spăimîntătoare
creste înspumate, care săriră în sus pînă la înălțimea de douăzeci și trei
de picioare verticale deasupra celei mai înalte maree. Forța lor trebuie
să fi fost uimitoare, deoarece un tun din fort, cu afet cu tot, care se spunea că atîrnă patru tone, fusese luat de ape și dus cincisprezece
picioare mai departe, în interior. Un schooner rămăsese între niște dă-
rîmături, la 200 de yarzi față de coastă. Valul dintîi fusese urmat de

alte două, care, retrăgîndu-se, cărară cu ele o mulțime nenumărată de
lucruri plutitoare. într-o parte a golfului, un vas fusese ridicat sus pe
țărm, de acolo apele în retragere îl smulseră, ducîndu-1 departe cu ele,
pentru ca din nou să-l aducă pe țărm și încă o dată să-l ia cu ele. Alt
undeva, tot în golf, două bastimente, ancorate unul lîngă altul, fură
astfel răsucite în vîrtej, încît se înfășuraseră de cîte trei ori în propriile
lor cabluri ; și, deși ancorate la adîncimea de treizeci și șase de picioare,
ele dăduseră de fund, rămînînd pe pămînt cîteva minute. Uriașul talaz
trebuie să fi venit nu chiar foarte iute, deoarece locuitorii din Talca-
huano avuseseră timp să se urce în fugă pe colinele din spatele orașu
lui ; iar unii marinari se apucară să vîslească din toată puterea, ieșind
în întîmpinarea marelui val, cu credința că barca lor va izbuti să-l în
calece și să-l depășească mai înainte de a se sparge de țărm. O bătrînă
cu un copil ca de patru-cinci ani sări într-o barcă ; cum ea nu putea
vîsli, barca fu izbită de o ancoră și ruptă în două ; bătrîna s-a înecat,
dar copilul, care se agățase de o grindă plutitoare, fu scos din apă,
cîteva ceasuri mai tîrziu. După retragerea apelor, copiii se jucau, fă-
cînd plute din mese și scaune, cărora le dau drumul pe lacurile de apă
sărată, rămase printre dărîmăturile caselor ; și se simțeau fericiți, în
timp ce părinții lor erau cuprinși de jale. Dar ceea ce mi s-a părut
deosebit de interesant, a fost că toată lumea se vădea mai vioaie și mai
veselă decît ar fi fost de așteptat. Era clar că distrugerea, atingînd pe
toți deopotrivă, nimeni nu se simțea mai nenorocit decît altul și nu-1
putea deci învinui de nepăsare, acestea fiind urmările cele mai rele
cînd oamenii își pierd avutul. Dl. Rouse, ca și mulți alții pe

care el a
avut bunătatea să-i ia sub ocrotirea lui, petrecură prima săptămînă
după cataclism într-o grădină sub niște meri. La început, ei se arătară
veseli ca la un picnic ; dar, curînd după aceea, se porni pe o ploaie
cumplită, care le pricinui, neavînd nici un fel de adăpost, mari ne
ajunsuri.

In excelenta dare de seamă a căpitanului Fitz Roy asupra cutre
murului, se spune că în cuprinsul golfului s-au văzut două explozii, una
ca o coloană de fum, iar alta ca o coloană de apă împroșcată în sus de
o balenă uriașă. Apa, de asemenea, părea că fierbe pretutindeni ,,și se
făcu neagră, duhnind greu a sulf". Clocotul apei și duhoarea sulfuroasă
se produseseră și în golful Valparaiso, cu prilejul cutremurului din
1822 ; și fenomenele acestea ar putea fi explicate, cred, prin răscolirea
nămolului de pe fundul mării, care conține materii organice în descom
punere. într-o zi liniștită, am observat în golful Callao cum cablul unui
vas, tîrît pe fund, își însemna lungimea, pe fața apei, cu o linie de bă
șici. Oamenii mai simpli din Talcahuano erau convinși că acest cutre
mur fusese dezlănțuit de cine știe ce vrăjitoare indiană, care, supărîn-
du-se, astupase cu doi ani mai înainte vulcanul Antuco. Credința
aceasta e, bineînțeles, prostească, dar nu e mai puțin interesantă,
fiindcă ea dovedește că experiența i-a învățat totuși să facă legătura, care există în adevăr, între suprimarea activității vulcanice și cutre
murele de pămînt. Explicația vrăjitoriei li se înfățișa ca o necesitate
numai cînd ei încetau să mai perceapă raportul de la cauză la efect ;
ceea ce nu înțelegeau ei, făcîndu-i să recurgă la explicația magică, era

astuparea gurii vulcanului. Dar credința lor era cu atît mai ciudată, cu
cît, după părerea căpitanului Fitz Roy, nu exista nici un motiv să se
creadă că Antuco ar fi fost un vulcan stins.

Orașul Concepcion era clădit după felul obișnuit al spaniolilor, cu
toate străzile formînd între ele unghiuri drepte ; unele se întind de la
sud-vest spre vest, iar altele de la nord-vest spre nord. Zidurile caselor
construite pe străzile ce mergeau de la sud-vest spre vest se țineau mai
bine decît acelea de pe străzile trase de la nord-vest spre nord ; dărîmă-
turile, în cea mai mare parte, căzuseră înspre nord-est. Amîndouă
aceste împrejurări se acordă perfect cu ideea că ondulațiile pămîntului
porniseră dinspre sud-vest, direcție în care s-au auzit de asemenea
unele zgomote subterane. Astfel că pereții clădiți în direcția sud-vest
și nord-est, pereți ale căror extremități se aflau înspre locul de unde
porniseră ondulațiile, au avut mai mulți sorți să reziste zguduiturii de
cît cei construiți în direcția nord-vest și sud-est, care și-au pierdut într-o
singură clipită, pe toată lungimea lor, poziția perpendiculară. Și în ade
văr, ondulațiile venind dinspre sud-est au trebuit să formeze valuri-
valuri în direcția nord-vest și sud-est, valuri care au trecut pe sub teme
liile caselor. Ne putem da seama de acest fenomen, așezînd cîteva
cărți în muchie pe covor și apoi imitînd ondulațiile unui cutre
mur de pămînt, în felul sugerat de Mitchell : cărțile vor cădea mai
mult sau mai puțin repede după cum așezarea coincide, în lungime, mai
mult sau mai puțin cu linia valurilor. Crăpăturile pămîntului, aproape
toate, se întindeau de la sud-est la nord-vest, corespunzînd prin urmare
cu liniile oscilației sau a flexurii principale.[5] Ținînd socoteală de toate

aceste împrejurări, care indică atît de limpede sud-vestul ca focar de
căpetenie al acestui cutremur, apare ca foarte interesant faptul că insula Santa Maria, situată chiar în acea direcție, a fost ridicată, o dată cu înălțarea generală a solului, aproape de trei ori mai mult decît ori care altă porțiune de țărm.

Catedrala arăta cel mai bun exemplu al rezistenței zidurilor după
direcție. Partea dinspre nord-est era o imensă îngrămădire de dărîmături,
în mijlocul cărora rămăseseră înfipte pervazuri de uși și sumedenie de
grinzi, care păreau că plutesc pe un fluviu. Unele blocuri unghiulare
de zidărie, de dimensiuni uriașe, fuseseră rostogolite la mare distanță
pe întinsul plajei, unde zăceau ca fragmente de stînci la poalele unui
munte înalt. Zidurile laterale (așezate pe direcția sud-vest și nord-est),
deși peste măsură de stricate, rămăseseră în picioare ; dar contraforții
enormi (clădiți astfel încît să formeze unghiuri drepte cu aceste ziduri
și să vină paralel cu cele prăbușite) fuseseră parcă tăiați cu dalta și
prăvăliți la pămînt. Unele ornamente pătrate de pe arcadele acelorași
pereți căpătaseră, din cauza cutremurului, o poziție diagonală. De alt
fel, același lucru s-a mai observat după un cutremur la Valparaiso, în
Calabria, precum și în alte locuri, unde se găseau vechi temple gre-

Ruinele catedralei din Concepcion, distrusă de cutremurul din 1835.
Gravură de J. R. Wickham.

cești[§§]. Aceste dizlocări răsucite vădesc mai întîi un fel de mișcare în vîrtej s.ub fiecare din locurile respective ; dar faptul este cu totul improbabil. Nu s-ar putea oare explica totul prin tendința fiecărei pietre de a se așeza într-o poziție proprie față de liniile vibrațiilor, cam în felul celor de pe o foaie de hîrtie scuturată?[6] În general vorbind, ușile și ferestrele cu arcade au rezistat mult mai bine decît orice altă partea clădirilor. Și totuși, un biet bătrîn șchiop, care avea obiceiul, ca la cea mai mică zguduitură a pămîntului să se tîrască pînă sub o anumită ușă arcuită, fusese zdrobit de data aceasta de dărîmături.

N-am încercat să fac nici o descriere amănunțită a înfățișării orașului Concepcion, fiindcă simt că-mi este cu neputință să dau vreo idee despre stările sufletești, felurite și amestecate, prin care am trecut.

Orașul mai fusese vizitat înaintea mea de cîțiva ofițeri, dar nici cea

---

§§ Dl. Arago, în L'Institut, 1839, p. 337. Vezi de asemenea Chili de Miers, voi. I. p. 392 ; de asemenea, Principles of Geology de Lyell, cap. XV, cartea a Il-a.

mai impresionantă relatare a lor nu izbutea să sugereze adevăratul
tablou al prăpădului. E ceva amarnic și umilitor să vezi că lucrări, care
au costat atîta timp și trudă omenească, se prăbușesc într-un minut ;
dar mila p.entru locuitori aproape că dispare dintr-o dată, văzînd faptul
neașteptat că pustiirea, care de obicei se atribuie unui lung șir de se-

cole, este rezultatul unui singur moment. După părerea mea, cred că,
de la plecarea noastră din Anglia, n-am văzut nici un alt spectacol atît
de interesant.

In timpul mai tuturor marilor cutremure de pămînt, apele mărilor
din împrejurimi încep să clocotească. Răscolirea mărilor pare a fi de
două feluri, cum a fost și la Concepcion : mai întîi, chiar în clipa cînd
se produce zguduitura, apele se suie în valuri-valuri pe țărm, fără
iuțeală, pentru ca apoi să dea îndărăt tot liniștite ; în al doilea rînd, la
cîtva timp după aceea, marea întreagă se retrage de la țărm, pentru a
se înapoia tălăzuitoare și .cumplită. Mișcarea dintîi pare urmarea ime
diată a cutremurului, care, influențînd în chip deosebit materia solidă
și materia fluidă, produce o schimbare în raportul dintre nivelurile res
pective. Dar mișcarea a doua este un fenomen cu mult mai însemnat.
în timpul celor mai multe cutremure de pămînt și mai cu seamă în
timpul celor de pe coasta de vest a Americii, e sigur că prima mișcare
a apelor a fost de retragere. Unii autori au încercat să explice această
primă retragere a mării făcînd presupunerea că apele își păstrează nive
lul, iar uscatul și-l înalță ; dar apele de lîngă uscat și chiar acelea ale
căror țărmuri sînt pereți stîncoși ar lua parte desigur la mișcarea fun
dului mării. De altfel, după cum a observat dl. Lyell, asemenea mișcări
ale mării s-au produs pe lîngă insule foarte depărtate de linia princi
pală de perturbație, cum au fost, cu prilejul acestui cutremur, cazul
insulei Juan Fernandez, iar cu prilejul cutremurului de la Lisabona,

cazul Maderei[7]. Eu bănuiesc (deși chestiunea rămîne foarte nelămurită)
că orice val de apă, oricum s-ar .naște, trage mai întîi apa dinspre țăr
mul, de care vine apoi să se sfărîme : am observat că așa se întîmplă
cu micile valuri pe care le fac lopețile zbaturilor unui vas cu aburi. Un
fapt semnificativ este că, pe cîtă vreme Talcahuano și Callao (din apro
pierea Limei), situate amîndouă la capătul cîte unui mare golf puțin
adînc, au avut mult de suferit de pe urma talazurilor cumplite, în timpul
tuturor marilor cutremure, Valparaiso, care se află aproape de margi
nea unde marea e adîncă, n-a fost niciodată cotropit de ape, deși a
trecut atît de adesea prin zguduirile celor mai cumplite cutremure. Din
împrejurarea că talazul cel mare nu urmează imediat după zguduirea
pămîntului, ci după un interval cîteodată chiar de o jumătate de ceas,
precum și din aceea că insulele depărtate suferă o acțiune asemănă
toare cu a țărmurilor din apropiere de focarul perturbației, rezultă că
talazurile pornesc mai întîi din largul mării. Fiind însă vorba de un
efect constant, trebuie să fie la mijloc și o cauză constantă : presupu
nem de aceea că talazurile se formează mai întîi acolo unde apele
adînci, deci mai puțin clocotitoare, ale oceanului, se întîlnesc cu acelea
dinspre țărm, care au participat la mișcarea uscatului ; și se pare de
asemenea că talazurile sînt mai mari sau mai mici, după cum aria ape
lor neadînci, care au intrat în stare de agitație o dată cu fundul pe care
se află, este mai cuprinzătoare sau mai restrînsă.

Urmarea cea mai de seamă a acestui cutremur a fost

înălțarea
persistentă a uscatului, deși probabil că ar fi mult mai adevărat dacă
am socotit-o nu efect, ci cauză. E neîndoios[1] că uscatul de jur împrejurul
golfului Concepcion s-a înălțat cu două sau trei picioare față de nive
lul anterior ; dar nu strică să știm că, din pricina apelor care au șters
de pe nisipul țărmurilor înclinate liniile cunoscute ale fluxului, n-am
putut da peste nici o dovadă a faptului, în afară de mărturia unanimă
a locuitorilor, că un anumit grup de stînci, care acum rămăsese la ve
dere, era înainte de cutremur acoperit de ape. In insula Santa Maria
(cam la treizeci de mile depărtare) înălțarea uscatului era și mai mare ;
căpitanul Fitz Roy a găsit undeva pe țărmul acestei insule, la zece
picioare deasupra liniei fluxului, straturi de midii în descompunere,
aderînd încă de stînci la zece picioare deasupra liniei fluxului ; dar
locuitorii, ca să-și procure aceleași scoici, înainte de cutremur, trebuiau
să se scufunde în apa mării, după reflux. înălțarea acestei regiuni este
deosebit de interesantă, atît fiindcă ea a mai fost teatrul cîtorva alte
năprasnice cutremure, cît și pentru că, în cuprinsul ei, se găsește o
cantitate imensă de cochilii marine, răspîndite pe sol pînă la înălțimea
sigură de 600 picioare și, probabilă, chiar de 1000. La Valparaiso, după
cît am observat, asemenea cochilii se găsesc la înălțimea de 1300 pi
cioare : e deci aproape cu neputință să ne îndoim de faptul că această
înălțare considerabilă a rezultat dinir-o serie de mici tresăriri succe
sive, ca și înălțarea nesimțită, care, cu siguranță, continuă și azi în
anumite părți de pe coasta respectivă.

Marele cutremur de pămînt din ziua de 20 a zgîlțîit atît de groaz
nic insula Juan Fernandez, aflată la 360 de mile spre nord-

vest, încît
copacii se izbeau unii de alții, iar un vulcan erupea sub apă, chiar lîngă
țărm. Faptele acestea merită să ne rețină atenția, fiindcă insula Juan
Fernandez, în timpul cutremurului din 1751, a fost și atunci mult mai
atinsă decît alte locuri de la aceeași depărtare față de Concepcion, ceea
ce pare a dovedi o anumită legătură subterană între cele două puncte.
Chiloe, aproape la 340 de mile sud de Concepcion, se vede că a fost
scuturat mai puternic . decît districtul de la mijloc al Valdiviei, unde
vulcanul Villarica n-a dat nici un semn de tulburare, în vreme ce alți
doi vulcani de pe Anzi, din fața insulei Chiloe, au izbucnit în aceeași
clipă, năprasnic. Acești doi vulcani, ca și cîțiva din împrejurimi, și-au
continuat mult timp erupția, iar la zece luni după aceea erau din nou
răscoliți de cutremurul din Concepcion. Niște oameni care tăiau co
paci la poalele unuia dintre acești vulcani nici n-au simțit cutremurul
din ziua de 20, cu toate că ținutul de jur împrejur dîrdîia atunci în în
tregime : avem astfel cazul cînd o erupție de vulcan domolește cutremu
rul și chiar îi ia locul, fenomen care s-ar fi petrecut și în Concepcion,
dacă, după superstiția oamenilor din popor, vrăjile n-ar fi astupat vul
canul Antuco. La aproape trei ani după aceea, Valdivia și Chiloe erau
iarăși scuturate, de data aceasta mai puternic decît în ziua de 20, iar o
insulă din arhipelagul Chonos s-a înălțat cu peste opt picioare. Ca să
dau o idee mai exactă de scara acestor fenomene, voi presupune (ca și
în cazul ghețarilor) că ele se produc în unele puncte relativ corespun

zătoare din Europa. Astfel, pămîntul s-ar fi zguduit puternic pe tot cu
prinsul dintre Marea Nordului și Mediterana ; în aceeași clipă, o bună
parte a coastei estice a Angliei și cîteva insule vecine s-ar fi înălțat
definitiv ,• un șir de vulcani de pe coasta Olandei ar fi intrat în activi
tate, întîmplîndu-se și o erupție pe fundul mării, lîngă extremitatea
nordică a Irlandei ; și în cele din urmă vulcanii străvechi din Auvergne,
Cantal și Mont d'Or ar fi trimis în văzduh cîte o coloană neagră de
fum, rămînînd mult timp în activitate înfricoșătoare. La aproape trei
ani după aceasta, un alt cutremur de pămînt ar fi pustiit Franța, din
centrul ei pînă în Canalul Mînecii și o insulă din Mediterana s-ar fi
înălțat definitiv.

Spațiul subteran din care a erupt materia vulcanică în ziua de
20 februarie are 720 de mile pe o latură și 400 de mile pe cealaltă, cu
care face unghi drept: așa că, după toate probabilitățile, e vorba de un
lac subpămîntean de lavă, a cărui întindere echivalează cu de două ori
aria Mării Negre. Din felul strîns și complicat în care forțele de eleva
ție și erupție s-au dovedit a sta în legătură cu prilejul acestei șerii de
fenomene, putem prea bine trage concluzia că forțele care înalță con
tinente, fie printr-o mișcare înceată și continuă, fie prin mici tresăriri
succesive, și forțele care, la anumite perioade, pompează materia vul
canică prin guri de crater deschise, sînt identice. Am destule motive
să cred că scuturăturile dese ale pămîntului pe această coastă sînt pri
cinuite atît de despicarea straturilor, consecință firească a încordării
uscatului pornit să se înalțe, cît și de injectarea lor cu roce fluidificate.
Acțiunea despicării și a injectării, dacă se repetă îndeajuns de

des (și
mai știu că o aceeași arie a solului este influențată în același fel de
oricîte cutremure), formează un lanț de coline ; și insula alungită Santa
Maria, care s-a ridicat de trei ori mai mult decît ținutul împrejmuitor,
pare a se afla încă în acest proces. Cred că axa solidă a unui munte se
deosebește, în felul ei de a se fi format, față de o colină vulcanică, nu
mai prin faptul că fluidul de rocă topită a fost de repetate ori injectat,
în loc să fie erupt la suprafață. De altfel, eu cred că structura unui mare
lanț de munți, cum este lanțul Anzilor, în care straturile care acoperă
axa de rocă eruptivă injectată au fost aruncate pe muchii de-a lungul
mai multor linii, paralele și vecine, de elevație, nu se poate explica de
cît prin ipoteza că roca axei a fost injectată de repetate ori, la intervale
destul de mari, pentru ca partea unghiulară de deasupra să aibă timpul
necesar de răcire și solidificare ; căci, dacă straturile ar fi fost arun
cate dintr-o singură dată în pozițiile actuale, care sînt foarte înclinate,
uneori verticale și chiar inversate, atunci înseși mărunțaiele pămîntului
s-ar fi revărsat colcăitoare ; și în locul abruptelor axe muntoase de rocă
solidificată sub mare presiune, pe care le avem azi, adevărate potopuri
de lavă gîlgîind în nenumărate locuri pe fiecare linie de elevație ar fi
năpădit lumea. **********

********** Pentru deplina înțelegere a fenomenelor vulcanice, care au însoțit cutremurul din 20 februarie 1835, ca și pentru concluzia ce se poate trage din aceste fenomene,

CAPITOLUL XV

TRAVERSAREA ANZILOR

Valparaiso — Trecătoarea Portillo — Isteţimea catîrilor —
Torenţi de munte — Cum a fost descoperită o mină — Dovezi
despre înălţarea treptată a Anzilor — Efectul zăpezii pe
stînci — Structura geologică a celor două catene principale ;
deosebirea dintre ele ca origine şi proces de înălţare — Ma
rea scufundare — Zăpadă roşie — Vînturi — Glugi de zăpadă — Atmosferă limpede şi uscată — Electricitate — Pampas — Fauna celor două coaste ale Anzilor — Lăcuste — Ploşniţe uriaşe — Mendoza — Trecătoarea Uspallata — Copaci pietrificaţi, îngropaţi în picioare — Podul incaşilor — Trecătorile nu sînt atît de rele cit se spune — Cumbre — Casuchas — Valparaiso.

7 martie 183 5. In Concepcion am stat trei zile şi apoi ne-am îmbarcat pentru Valparaiso. Fiindcă batea vîntul dinspre nord, abia am ajuns la gura băii Concepcion, înainte de a se înnopta. Cum ne găseam în apropierea uscatului şi se lăsa ceaţa, se dădu drumul ancorei. Chiar atunci se ivi lingă noi, de-a lungul nostru, o mare balenieră americană ; auzirăm vocea unui yankeu care îşi înjura oamenii să tacă din gură,

ca să poată întreba și asculta dacă sînt stînci submarine prin apropiere.
Căpitanul Fitz Roy îi strigă cu glas tare și limpede să ancoreze pe locul
unde se afla. Bietul om va fi crezut că glasul venea dinspre țărm, căci
deodată se iscă o babilonie de strigăte pe vasul lui, echipajul întreg
țipînd cît îl ținea gura : „Drumul la ancoră ! Slăbește cablul 1 Scoateți
pînzele I" Niciodată nu mi s-a întîmplat să aud ceva mai caraghios ca
atunci. Nici dacă echipajul ar fi fost format numai din căpitani, hărmă
laia de porunci n-ar fi fost mai turbată. Am aflat după aceea că secun
dul vorbea bîlbîit: cred că tot echipajul îl ajuta să-și dea ordinele.

în ziua de 11 ancorarăm la Valparaiso, iar la două zile după aceea
eu plecam să traversez Anzii. M-am îndreptat mai întîi spre Santiago,
unde dl. Caldcleugh m-a ajutat din toată inima și în toate felurile ca
să-mi fac rost de cele trebuincioase. De aici, din Chile, spre Mendoza,
erau două trecători prin Anzi : cea mai folosită, numită Aconcagua sau
Uspallata, se afla ceva mai la nord, iar cealaltă, numită Portillo, la sud.
Cea de a doua era mai aproape, dar și mult mai înaltă și mai primej
dioasă.

18 martie. Am pornit spre trecătoarea Portillo. Lăsînd în urmă Santiago, am tăiat cîmpia, o cîmpie întinsă, pe care e clădit orașul, so sind în după-amiaza aceleiași zile la Maypu, unul dintre cele mai mari rîuri din Chile. Valea acestui rîu, la locul unde ea pătrunde în primul lanț al Anzilor, e mărginită de o parte și alta de semeți munți pleșuvi ; și deși nu largă, este foarte fertilă. Nenumărate locuințe omenești erau înconjurate de podgorii și de livezi cu meri, piersici obișnuiți și netezi, ale căror ramuri se rupeau de greutatea splendidelor fructe coapte. Seara, eram la vamă, unde mi s-a cercetat bagajul. Granița continentală a statului Chile e mai strașnic păzită de Anzi decît granița estică de apele mării. Văile, care duc spre lanțurile centrale, sînt foarte puține și de trecut munții prin alte locuri, cu animale de povară, nici vorbă nu poate fi. Vameșii au fost foarte politicoși, fapt care se datora în parte pașaportului pe care mi-1 dăduse președintele republicii ; dar trebuie totuși să-mi arăt toată admirația pentru politețea nesilită a mai tuturor chilienilor. în cazul de față, era un contrast izbitor între oamenii de aici și cei, din aceeași clasă socială, a celor mai multe alte țări. Dar să povestesc o întîmplare, care, la timpul ei, m-a interesat mult : lîngă Mendoza, am întîlnit o negresă scundă și foarte grasă, călărind bărbă-tește pe un catîr. Ea avea o gușă atît de spăimîntătoare, încît nu se putea să nu-ți rețină privirea pentru cîtva timp ; dar cei doi însoțitori ai mei, aproape în aceeași clipă, ca să spulbere orice gînd jignitor, o salutară după obiceiul țării lor, scoțîndu-și pălăriile. Unde s-ar fi găsit, în Europa, oameni fie din popor, fie din clasele superioare,

care să se
simtă cuprinși de această sinceră omenie față de o biată și nenorocită
creatură a unei rase decăzute ?

Noaptea, am dormit într-o casă. Felul nostru de a călători era minunat de independent. Cumpăram de prin sate ceva lemne de foc, închiriam un loc de păsune pentru animale și ne întindeam să dormim în vreun colț al cîmpului, la un loc cu ele. Avînd cu noi o oală de fier, ne pregăteam și luam masa sub cerul senin, fără nici o grijă. Însoțitorii mei erau Mariano Gonzales, care mă mai întovărășise odată în Chile, și un „arriero", cu cei zece catîri ai lui și *madrina.* Madrina este un personaj de seamă, nu glumă : o iapă bătrînă de toată încrederea, care are un clopoțel de gît ; și oriunde s-ar duce ea, catîrii o urmează ca niște copii ascultători. Dragostea catîrilor față de madrinele lor scapă lumea de pe aici de mari și numeroase necazuri. Dacă se întîmplă ca noaptea mai multe herghelii să fie lăsate să pască pe același cîmp, îngrijitorii lor n-au decît, dimineața, să ducă madrinele în cîte o parte și să le scuture puțin clopoțelul ; chiar dacă e vorba de două sau treisute de catîri, fiecare va recunoaște imediat clopoțelul madrinei lui și se va duce la ea. Catîrii bătrîni nu se rătăcesc niciodată, căci, dacă sînt ținuți undeva cu forța ceasuri întregi, ei vor adulmeca apoi urma tovarășilor cu mirosul, cum fac cîinii, sau mai bine zis, după cum spun îngrijitorii de herghelii, vor adulmeca urma madrinei, deoarece numai
ea este ținta de căpetenie a afecțiunii lor. Simțămîntul acesta nu este
însă de natură individuală ; eu mă cred îndreptățit să spun că orice alt
animal cu clopot la gît ar putea servi ca madrină. Orice astfel de ani-

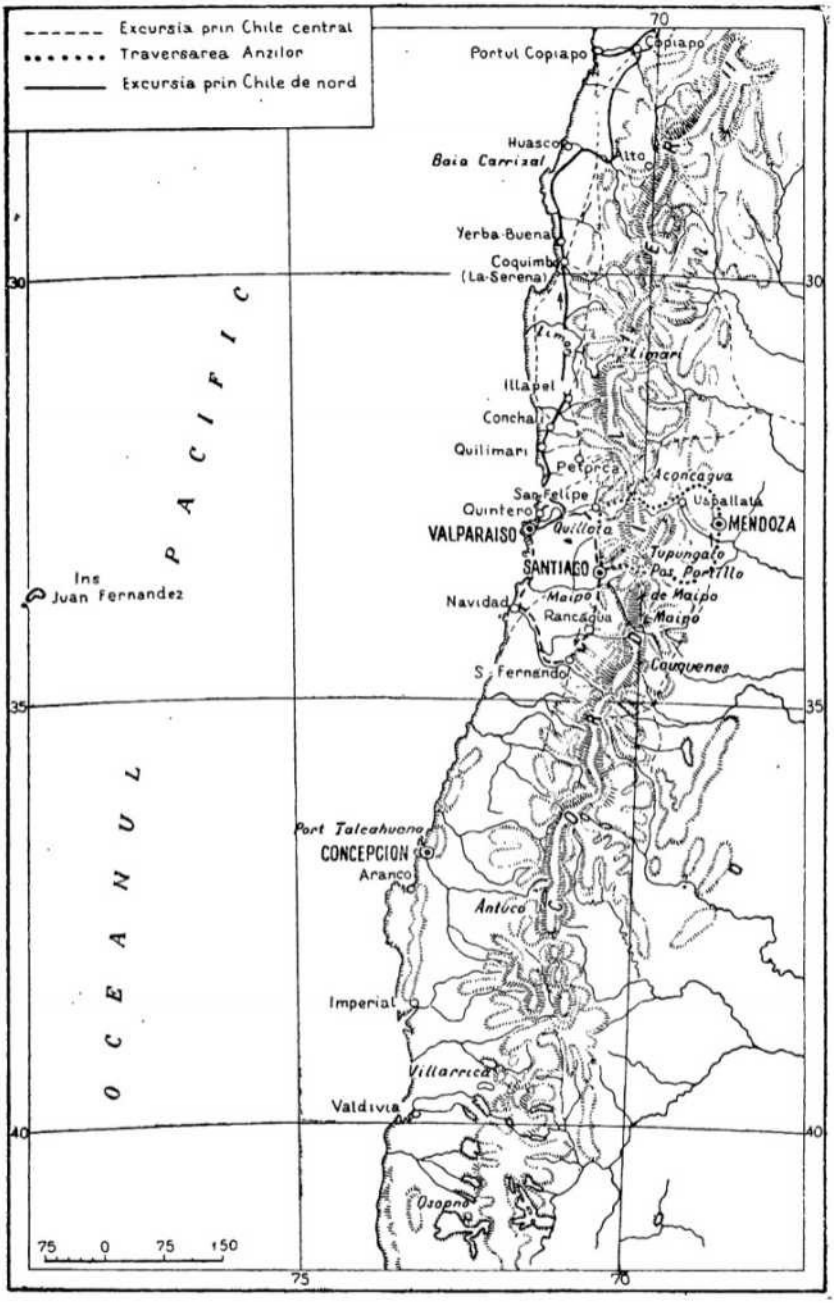

Chile central și de nord. După datele hărților întocmite de cartografii vasului „Beagle*.

mal dintr-o herghelie duce, la drum de cîmp, o încărcătură de 416
pfunzi (mai mult de 190 kg), iar la drum de munte cu 100 de pfunzi
(45 kg) mai puțin. Ce disproporție între această mare povară și picioa
rele lor subțiratice, fără mușchii corespunzători ! Catîrii mi s-au părut
totdeauna animale uimitoare. Ca un hibrid să aibă mai multă minte,
memorie, încăpățînate, afecțiune socială, mai multă putere musculară
și rezistență și o viață mai lungă decît fiecare dintre părinții lui,
aceasta pare să însemneze că, în cazul de față, chibzuiala omului a în
trecut natura. Șase dintre cei zece catîri ai noștri erau ținuți pentru
călărit, iar patru pentru purtat poveri, cu rîndul. Luasem cu noi mari
cantități de alimente, deoarece anotimpul fiind destul de tîrziu pentru
trecerea prin pasul Portillo, ne temeam să nu ne înzăpezim.

19 martie. în această zi am călărit în susul văii pînă la ultima
și deci cea mai muntoasă locuință omenească. Numărul locuitorilor se
împuținа cu cît urcam mai sus ; totuși, oriunde era cu putință o cît de
neînsemnată irigație, solul văii se dovedea foarte fertil. Toate văile mai
de seamă din Anzi se caracterizează prin terasa de prundiș și nisip de
pe ambele lor laturi, terasă stratificată neregulat și, în general, de o
grosime considerabilă. Se poate vedea dintr-o dată că aceste margini
au fost cîndva împreunate și că se întindeau peste tot cuprinsul văilor.
De altfel, fundurile văilor din Chile de nord, prin care nu curge nici
o apă, sînt pînă azi pline pînă sus de nisip și prundiș. De obicei, dru
murile sînt făcute pe aceste terase netede, care urcă spre munte în
pantă dulce *; așa* că ele pot fi și ușor cultivate, prin irigație. Ele urcă
neîntrerupt pînă la înălțimi de 7000 și 9000 de picioare, cînd se ascund

sub grămezi de surpături. La capătul inferior, adică la gura văilor, tera
sele se împreunează cu acele cîmpii (tot de pietriș) de la poalele Anzilor
principali, pe care le-am descris într-un capitol de mai înainte ca fiind
caracteristice pentru priveliștea chiliană și care s-au format fără nici o
îndoială prin depuneri marine, cu prilejul pătrunderii apelor oceanului
în Chile, așa cum se mai întîmplă încă pe coastele mai de sud. Nici un
alt fapt geologic din America de Sud nu m-a interesat mai mult ca
aceste terase de prundiș, stratificate la întîmplare. Prin compoziția lor,
ele seamănă întocmai cu depunerile pe care le-ar lăsa în orice vale to
rentele oprite din curgere printr-o împrejurare sau alta, cum ar fi văr
sarea lor într-un lac sau braț de mare ; azi însă torentele, în loc să lase
depuneri, rod atît roca solidă cît și aceste depozite aluvionare și le
poartă de-a lungul tuturor văilor, fie acestea principale, fie secundare.
Sînt convins, deși îmi este cu neputință să arăt acum pentru ce, că te
rasele de prundiș s-au constituit o dată cu înălțarea graduală a Anzilor,
cînd torentele și-au depus aluviunile pe plăjile-promontorii ale lungilor
și strimtelor brațe de mare, mai întîi în susul văilor, apoi din ce în ce
mai jos, pe măsură ce pămîntul se tot ridica. Dacă este așa, și n-am nici o
îndoială că ar fi altfel, marele lanț abrupt al Anzilor, în loc să se fi ri
dicat brusc, cum credeau toți geologii pînă mai deunăzi și cum se mai
crede încă printre ei, a fost săltat în întregime și pe îndelete, tot așa de
gradual ca și țărmurile Atlanticului și Pacificului, care s-au înălțat, relativ, mai de curînd. O mulțime de fapte privind structura Anzilor se ex

plică, pe temeiul ipotezei de mai sus, în chipul cel mai simplu.

Rîurilor care .curg prin aceste văi e mai potrivit să li se Spună torente de munte. Panta lor de scurgere este foarte pronunțată, iar apele lor au culoarea nămolului. Mugetul rîului Maypu, năpustindu-se peste uriașe pietroaie rotunjite, semăna cu mugetul mării. Zgomotul pietrelor, care în rostogolire se loveau unele de altele, deosebit de vuietul apelor în cădere, se putea auzi de la depărtări apreciabile, atît ziua cît și noaptea, de-a lungul întregii albii a torentului. Geologii pricep bine ceea ce spune acest sunet: miile și miile de pietre, care, izbindu-se între ele, glăsuiau la fel, uniform și prelung, se prăvăleau toate în aceeași direcție. Era un fel de imagine a curgerii timpului, ale cărui minute, o dată ce trec, nu se mai întorc. La fel și cu pietrele acestea : eternitatea lor era oceanul și fiecare sunet al acelui cîntec sălbatic povestea de pasul făcut mai departe spre menirea lor.

Mintea noastră nu poate înțelege nici un fapt produs de repetarea îndelungă a aceleiași cauze, decît ca proces lent; și chiar multiplicarea cauzei duce la o idee tot așa de tulbure ca aceea pe care o are sălbaticul despre număr arătîndu-și firele de păr din cap. De cîte ori am văzut straturi de nămol, de nisip și prundiș, groase de mii de picioare, am simțit nevoia să mă mir cu glas tare că factori și cauze, cum sînt rîurile acestea, au putut măcina și îngrămădi asemenea mase aluvionare ; dar, pe de altă parte, ascultînd scrîșnetul acestor torente și amintindu-mi că rase întregi de animale s-au spulberat de pe fața pămîntului și că, în toată acea perioadă, zi și noapte, aceste pietre s-au tot prăvălit scrîș-nind pe albia lor, m-am întrebat în mine însumi : „Pot oare munții și continentele să înfrunte un astfel de prăpăd ?"

în locul unde mă aflam, munții se înălțau pe amîndouă laturile
văii, de la 3000 pînă la 6000 și chiar 8000 de picioare, avînd contururi
rotunjite, coaste prăpăstioase și pleșuve. Culoarea stîncilor era de un
purpuriu-stins și li se vedea bine stratificarea. Fără să fie frumoasă,
priveliștea era surprinzătoare și măreață. Am întîlnit peste zi cîteva
cirezi de vite, pe care păzitorii le scoborau mai de sus, de la munte.
Era semn că se apropie iarna, așa că ne grăbirăm peste cît ar fi trebuit
pentru a putea face cercetări geologice. Casa în care dormisem se afla
la poalele unui munte, în vîrful căruia erau minele San Pedro din No-
lasko. Sir F. Head se minuna de pozițiile extraordinare, unde aceste
mine fuseseră descoperite, căci era vorba chiar de piscul sterp al mun
telui San Pedro din Nolasko. în primul rînd, vinele metalice din acest
ținut sînt mai dure decît straturile înconjurătoare : deci, prin roaderea
colinelor, vinele ies la suprafața pămîntului. în al doilea rînd, aproape
toți muncitorii, îndeosebi cei din Chile de nord, cunosc minereurile
după înfățișare. în provinciile miniere Coquimbo și Copiapo, lipsind
lemnele de foc, oamenii umblă după ele pe toate colinele și văile ;
așa s-au descoperit aici o bună parte dintre minele cele mai bogate.
Mina Chanunchillo, de unde numai în cîțiva ani s-au scos sute de mii
de pfunzi de argint, a fost descoperită întîmplător : un om, ca să-și în
demne la mers măgarul împovărat, a dat în el cu o piatră, dar, părîn-
du-i-se piatra prea grea în mînă, a luat-o iarăși de jos și, uitîndu-se bine, băgă de seamă că era toată din argint curat: și nu prea departe, găsi și vina în rasul pămîntului, ca o muchie metalică. In același scop, minerii, luîndu-și cîte un

drug de fier, plecau în fiecare duminică prin munţi. în Chile de sud, mai toţi descoperitorii de mine erau văcarii care se duceau cu vitele la munte, umblînd prin toate coclaurile după păşune.

20 martie. Cum urcam pe vale în sus, vegetaţia, în afară de cîteva drăguţe flori alpine, se făcu rară de tot; iar ca patrupede, păsări şi insecte, abia se întîlnea cîte un specimen de fiecare. Munţii semeţi, cu piscurile pătate din loc în loc de zăpadă, erau despărţiţi cu totul unul de altul, în timp ce văile erau pline de aluviuni stratificate, de o grosime uriaşă. Trăsăturile caracteristice, care m-au uimit mai mult, ale priveliştii Anzilor au fost terasele netede, prefăcute adesea în cîmpii înguste, pe amîndouă laturile văii, culorile vii, îndeosebi roşu şi purpuriu, ale munţilor de porfir, foarte pleşuvi şi prăpăstioşi; enormele şi neîntreruptele dike-uri[1] asemănătoare cu nişte pereţi ; straiele deosebit de distincte, care, în poziţie aproape verticală, formau piscurile centrale, pline de pitoresc şi sălbăticie, iar în poziţii mai puţin înclinate constituiau uriaşii munţi masivi de pe lîngă lanţul principal •, şi în cele din urmă, acele grămezi, regulat conice, de pulbere viu colorată, care, provenind din fărîmiţarea munţilor, se adună la poalele lor, înălţîndu-se, în unghi ascuţit, cîteodată pînă la peste 2000 de picioare.

Am observat de multe ori, atît în Ţara Focului cît şi în munţii Anzi, că partea stîncilor acoperită cea mai mare parte a anului de zăpadă era tocată la suprafaţă şi prefăcută într-o puzderie de ciobuleţe tăioase. Scoresby[†] a observat acelaşi fapt în Spitzbergen. N-am înţeles prea bine ce se întîmpla : căci e firesc ca partea de munte ocrotită de îmbrăcămintea zăpezii să fie mai puţin supusă decît oricare alta la marile şi repetatele schimbări de temperatură. M-am gîndit uneori că pămîntul şi aşchiile de piatră de pe stînci erau spălate poate mai încet de apa provenită din zăpada topită care le pătrundea încetul cu în-

[†] Arctic Regions de Scoresby, voi. I, p. 122.

cetul[‡‡‡], decît de ploaie și, în acest caz, ideea aparentă a fărîmițării mai repezi a stîncilor sub zăpadă era înșelătoare. Oricare ar fi cauza, cantitatea pulberii de piatră de pe Anzi este imensă. Din cînd în cînd, primăvara, alunecă de pe munți la vale valuri după valuri de pulbere, acoperind troienele de zăpadă din văi și formînd astfel ghețării natu
rale. Am mers călare pe una dintre acestea, situată mult mai jos de
limita zăpezilor veșnice.

Pe înserat, ajunserăm într-o cîmpie ciudată, în chip de bazin, nu
mită Văile del Yeso. Era acoperită de iarbă măruntă și uscată, așa că
avurăm și plăcuta priveliște a unei cirezi de vite în mijlocul pustietă

[‡‡‡] În Shropshire mi s-a spus că apele rîului Sevem, cînd se umflă din cauza ploilor îndelungi, sînt mult mai nămoloase decît cînd se topesc zăpezile pe munții din Țara Galilor. D'Orbigny (voi. I, p. 184), explicînd cauza diferitelor culori ale nurilor din America de Sud, observă că rîurile cu apa albastră, adică limpede, izvorăsc din Anzi, de pe care se topesc zăpezile.

ților muntoase care ne înconjurau. Numele văii, Yeso, vine de la stratul imens, gros, cred eu, de cel puțin 2 000 de picioare, de ghips alb, pe alocuri în stare pură. Am dormit la un loc cu cîțiva oameni care se îndeletniceau cu încărcatul pe catîri a acestei substanțe, folosită la prepararea vinului. Dis-de-dimineață, în ziua de 21, plecam urmînd în sus albia rîului, care se făcuse foarte mică, și ajunserăm în curînd la poalele lanțului de munți care desparte cele două mari bazine, Pacific și Atlantic. Drumul, care pînă aci urcase în neîntreruptă pantă dulce, se preschimbase deodată într-un zig-zag de potecă prăpăstioasă, care, cățărîndu-se pe munții catenei principale, era chiar hotarul dintre republicile Chile și Mendoza.

Voi face acum schița sumară a geologiei celor cîteva lanțuri de munți care formează Anzii. Două dintre ele sînt mult mai înalte decît toate celelalte: acestea sînt, pe partea chiliană, catena Peuquenes, care, acolo unde drumul o traversează, are înălțimea de 13 210 picioare deasupra nivelului mării, și catena Portillo, pe partea dinspre Mendoza, care are 14 305 picioare. Straturile inferioare ale lanțului Peuquenes, precum și ale altor șiruri de munți de la vest de el, sînt formate din îngrămădiri uriașe de porfir, a căror grosime este de mii de picioare și care, sub formă de lavă scursă pe fundul mării, în alternanță cu stînci colțuroase sau rotunjite, au fost vărsate de craterele submarine. Aceste mase alternante sînt acoperite în părțile centrale de un strat foarte gros de gresie roșie, de conglomerat și de șisturi argilo-calcaroase, asociate și chiar acoperite la rîndul lor cu straturi prodigioase de ghips.

In straturile superioare de ghips și șisturi argilo-calcaroase, cochiliile

sînt destul de multe și ele corespund cu aproximație cretacicului infe
rior din Europa. E veche și nu mai puțin uimitoare povestea moluștelor,
care altădată se tîrau pe fundul mărilor, iar azi se găsesc la aproape
14 000 de picioare deasupra nivelului lor. Păturile inferioare din aceste
imense îngrămădiri de straturi au fost dizlocate, calcinate, cristalizate
și aproape amestecate unele cu altele prin acțiunea unor mase uriașe
de rocă de granit sodic, deosebit de albă.

Al doilea lanț principal, lanțul Portillo, aparține cu totul altei
formații. El constă mai cu seamă din mărețe piscuri de granit potasic
roșu, care spre poalele coastei lor vestice sînt îmbrăcate în gresie,
prefăcută prin acțiunea temperaturii ridicate în cuarțit. Peste cuarțit
se află straturile de conglomerat, groase de mii de picioare, care au
fost săltate de erupția granitului roșu în așa fel, încît formează o pantă
de 45° față de lanțul Peuquenes. Am rămas uimit, observînd că acest
conglomerat era constituit în parte din pietriș, provenit din stîncile,
cu fosile de scoici, ale catenei Peuquenes, iar în rest din granit roșu ca
acela de pe Portillo. Așadar trebuie să tragem concluzia că ambele
catene, Peuquenes și Portillo, fuseseră parțial înălțate și expuse deci
dezagregării, în timp ce se forma conglomeratul ; dar cum straturile
de conglomerat au fost azvîrlite în unghi de 45°, prin acțiunea grani
tului roșu de tip Portillo (împreună cu gresia calcinată de granit de
dedesubt), putem fi siguri că o bună parte din injectarea și înălțarea
lanțului Portillo care se și formase parțial a avut loc după acumularea

conglomeratului și mult timp după înălțarea catenei Peuquenes. Astfel
că Portillo, cel mai semeț șir de munți din această parte a Anzilor, nu
este așa de bătrîn ca mai puțin semețul Peuquenes. Ca dovadă că Por
tillo își datorează o parte din altitudinea lui unor înălțări chiar mai
recente, avem rîul înclinat de lavă care se află la baza lui dinspre ră
sărit. în ceea ce privește originea granitului roșu, el pare a fi fost
injectat pe un vechi așternut preexistent de granit alb și micașist. Și
putem trage concluzia că lanțurile Anzilor, în cea mai mare parte,
dacă nu chiar toate, s-au constituit prin tresăriri și injectări repetate,
avînd așadar vîrste deosebite. Numai astfel putem ajunge la timpul
necesar care explică denudația[2] în adevăr uimitoare pe care au sufe-
rit-o aceste lanțuri de munți colosale, deși recente față de altele.

în sfîrșit, cochiliile de pe Peuquenes dovedesc, după cum am mai
spus, că acest șir de munți, care este cel mai vechi, s-a ridicat la 14000
de picioare, începînd din perioada secundară, pe care noi, în Europa
n-o socotim foarte veche ; dar, pe de altă parte, cum aceste cochilii
au trăit într-o mare de adîncime moderată, se poate dovedi că aria pe
care se află azi Anzii, trebuie să se fi scufundat la o adîncime de mai
multe mii de picioare — 6000 în Chile de nord — de îndată ce peste
stratul în care trăiau scoicile s-au depus alte straturi groase subma
rine. Dovada este aceea pe care am făcut-o, anume că, într-o perioadă
mult mai tîrzie decît aceea în care trăiau moluștele terțiare din Patago-
nia, regiunea respectivă trebuie să se fi scufundat la cîteva sute de pi
cioare și numai după aceea să se fi înălțat. Astfel mintea geologului este

mereu silită să creadă că nimic, nici chiar vîntul, cu toată nestator
nicia lui, nu este atît de mișcător ca fața scoarței pămîntești.

Mai consemnez o singură observație geologică : deși aici catena
Portillo este mai înaltă decît catena Peuquenes, apele de pe văile
interioare au reușit cu toate acestea să o străbată. Pe o scară mai
mare, același fenomen s-a putut observa la cel mai înalt lanț estic al
Anzilor bolivieni, pe care rîurile îl străbat de asemenea, după cum
fapte analoage s-au găsit și în alte părți ale lumii. Fenomenul nu e greu
de înțeles, pe baza ipotezei că lanțul Portillo s-a înălțat ulterior si
gradual; căci, ieșind din ape mai întîi un lanț de insulițe, care s-au
înălțat încetul cu încetul, mareele au tot ros, adîncind și lățind, cana
lele dintre ele. Chiar azi, prin canalele oricît de singuratice de pe țăr
mul Țării Focului, curenții derivațiilor transverse care leagă între ele
canalele longitudinale sînt atît de puternici, că un mic vas cu pînzele
întinse a fost odată răsucit ca fulgul în vîrtej.

Cam pe la amiază, începurăm lunga ascensiune a lanțului Peu
quenes și, pentru întîia oară atunci, simțirăm o oarecare greutate de
a respira. Catîrii se opreau mereu din cincizeci în cincizeci de yarzi,
și, după ce se odihneau cîteva clipe, bietele animale, cu firea lor bună,
porneau singure mai departe. Răsuflarea scurtă, pricinuită de atmos
fera rarefiată, e numită de chilieni ,,puna" ; și ei o explică în cele "mai
caraghioase feluri. Unii spun că „toate apele au aici pună", iar alții că
„unde e zăpadă, e și pună", ceea ce e adevărat, bineînțeles. Eu am
simțit numai că mă strîngea ceva la tîmple și peste piept, ca și cum,

ieșind dintr-o încăpere caldă, aș fi dat buzna afară, în ger. Dar cred
că era la mijloc nu numai realitatea, ci și ideea, fiindcă, în bucuria de
a găsi cochilii[1] fosile pe catena cea mai înaltă, am uitat de pună, ca
și cum n-ar fi fost. Bineînțeles, sforțarea de a merge era peste măsură
de mare și începui să respir adînc și din greu. Mi s-a spus că, la Potqsi
(cam la 13 000 de picioare deasupra nivelului mării), străinii nu ajung
nici într-un an să se obișnuiască de-a binelea cu atmosfera. Toți locui
torii spun că ceapa este leacul punei ; de altfel și europenii folosesc
ceapa la bolile de piept. Cît despre mine, am văzut că nimic nu e mai
bun ca cochiliile fosile !

Pe la mijlocul urcușului, am întîlnit o ceată de oameni care minau
la vale șaptezeci de catîri împovărați. Strigătele lor sălbatice răsunau
de umpleau văile, iar șirul lung al animalelor pe scoborîș, care păreau
mici de tot în comparație cu namilele de munți, era un spectacol ne
spus de interesant. Apropiindu-ne de vîrf, vîntul sufla cu putere ca de
obicei, fiind și peste măsură de rece. Pe oriunde am fi luat-o, trebuia
să trecem peste întinsuri de zăpezi veșnice, care își adăugau văzînd
cu ochii o altă pătură proaspătă. Ajungînd pe creastă și privind înapoi
văzurăm o priveliște cu adevărat măreață. Aerul strălucitor de limpede,
cerul albastru de tot, văile adînci, stîncile colțuroase și sălbatice, dă-
rîmăturile îngrămădite veacuri de veacuri, piatra viu colorată a mun
ților în contrast cu liniștea zăpezilor veșnice, totul alcătuia o măreție
cu neputință de. închipuit. Nici o plantă sau pasăre, în afară de cîțiva
condori care se roteau împrejurul piscurilor mai înalte, nu-mi

abătea
privirile de la clădăraia de piatră neînsuflețită. Eram bucuros
că sînt
singur : aveam un simțămînt asemănător ca și cînd aș fi privit
o fur
tună năprasnică sau aș fi ascultat corul din *Messia.*
acompaniat de în
treaga orchestră.[3]

În cîteva locuri, dădui peste *Protococus nivalis,* adică
zăpadă
roșie, atît de bine cunoscută din povestirile navigatorilor
arctici.[4] Nu
mi-aș fi dat dat seama de acest fenomen, dacă n-aș fi văzut că
urmele
catîrilor se făcuseră roșiatice, de parcă le-ar fi sîngerat
copitele. La
început am fost convins că roșeața se datora pulberii de
porfir de pe
munții vecini, care, privită prin puterea de lentilă a cristalelor
zăpezii,
își vădea în chip de grăunțe mari grupele plantelor
microscopice care
o compuneau. Zăpada era colorată numai acolo unde se
topise la repe
zeală sau unde, din întîmplare, fusese călcată. Frecată puțin
pe o bucă
țică de hîrtie ea lăsa o urmă roz amestecată cu puțin
cărămiziu. După
aceea, am rîcîit puțin hîrtia și am observat că acel colorit
consta din
grupuri de mici sfere cu înveliș străveziu, avînd fiecare în
diametru a
mia parte dintr-un inch.

Pe creasta munților Peuquenes, vîntul sufla, cum mai
spusei o
dată, cu toată puterea, fiind și foarte rece : se
zice[§§] că bate fără în
trerupere, dinspre vest, adică dinspre Pacific. După cum s-a-
observat
mai cu seamă vara, vîntul acesta trebuie să fie un curent
superior
invers. Deși de o înălțime mai mică și situat pe latitudinea de
28°, piscul Teneriffe e bătut și el de un vînt superior invers. E
de mirare, mai întîi,

[§§] Dr. Gillies în Journal of Natural and
Geographical Science, august 1830. Același autor dă înălțimile
trecătorilor.

că vînturile alizee, care bat de-a lungul părților nordice din Chile și pe
coastele Perului, suflă și într-o direcție atît de sudică ; dar cînd ne
gîndim că munții Anzi, care se întind pe aceeași linie atît la nord cît
și la sud, opresc ca un perete uriaș curenții atmosferici inferiori, oricît
de adînci ar fi aceștia, ne putem ușor da seama că vînturile alizee tre
buie să se îndrepte spre nord, urmînd lanțul munților, către regiunile
ecuatoriale, pierzînd astfel o parte din mișcarea lor estică pe care alt
fel ar fi cîștigat-o prin rotația pămîntului. în Mendoza, la poalele din
spre răsărit ale Anzilor, clima este, după cum mi s-a spus, supusă unor
lungi perioade de liniște și la dese, dar false, aparențe de nori iurtu-
noși ; explicația e simplă : vîntul, care suflă din răsărit, lovindu-se de
lanțul munților, devine mai puțin regulat și chiar stagnează cu totul.

Traversînd Peuquenes, începurăm să scoborîm într-un ținut mun
tos, cuprins între cele două lanțuri principale. Puțin timp după aceasta,
ne îngrijirăm de cele trebuincioase pentru mas noaptea aci. Ne aflam
acum în republica Mendoza. Altitudinea probabil că nu era mai mică
de 11000 picioare, iar vegetația prin urnfare mai că lipsea. Ca lemne
de foc, folosirăm rădăcinile unei plante pipernicite, care însă ardea
prost, scoțînd mult fum ; și vîntul rece ne pătrundea pînă la os. Fiind
zdrobit de cazna de peste zi, îmi întinsei așternuturile cît putui mai la
repezeală și adormii. Cam pe la miezul nopții, văzui că cerul se înno
rase deodată : deșteptai pe ,,arriero" ca să știu dacă nu cumva ne pin-
dea vreo primejdie de vreme rea, dar el îmi răspunse că, dacă nu tună
și nu fulgeră, nu trebuie să ne temem de nici un viscol. Pentru orișicine e

prins de vremea rea între aceste două șiruri de munți nenorocirea îi
stă deasupra capului și, dacă îl ajunge, nu e ușor să scape teafăr. Ca
loc de adăpostit nu era decît o anumită peșteră, în care dl. Caldcleugh,
pe cînd traversa munții aceștia în aceeași zi a lunii, fusese ținut trei
zile de o ninsoare năprasnică. ,,Los oasuchas", cu 'alte cuvinte, căsuțele
de adăpostit nu fuseseră clădite încă în trecătoarea aceasta ca în
Uspallata ; de aceea Portillo este, toamna, puțin umblat. Cu acest prilej,
cred nimerit să arăt că în Anzii principali nu plouă niciodată, deoarece
bolta cerului este toată vara fără pic de nor, iar iarna bîntuie numai
viscolele de zăpadă.

Acolo unde am dormit apa fierbea, firește, din pricina presiunii
atmosferice scăzute, la o temperatură mai joasă decît fierbe în locuri
mai puțin înalte ; adică se întîmplă cu oala noastră, contrar de ceea ce
se întîmplă cu oala lui Papin [5]. Deci cartofii, pe care îi fierbeam la foc
de cîteva ceasuri, erau aproape tot atît de tari cum îi pusesem. Am
lăsat oala pe foc toată noaptea și, ținînd-o și dimineața să fiarbă, car
tofii totuși rămaseră nefierți. Am înțeles aceasta, trăgînd cu urechea la
însoțitorii mei, care, discutînd între ei asupra curioasei împrejurări,
ajunseră la concluzia simplă că „blestemata de oală (oala era nouă I)
era de vină, neplăcîndu-i să fiarbă cartofi".

22 martie. După ce mîncarăm de dimineață, bineînțeles, fără
cartofi, ne văzurăm de drum de-a curmezișul văii către poalele mun
ților Portillo. în miezul verii, aci se aduceau vitele să pască ; dar acum nu era una ; pînă și marile herghelii de guanaci părăsiseră locul, știind
bine că dacă i-ar fi prins aci vreun viscol de zăpadă, ar fi fost prinși
ca în cursă. Muntele Tupungato ni se înfățișă într-o priveliște

minu
nată : era îmbrăcat de sus pînă jos cu o mantie de zăpadă, pe care,
chiar în mijloc, se vedea un petic albastru — un gheţar fără îndoială,
ceea ce se întîmpla rar prin munţii aceştia. începui să mă caţăr din
greu şi îndelung, cum mă mai căţărasem şi pe Peuquenes. Munţi conici,.
de granit roşu, se înălţau semeţi, de amândouă părţile j pe văi erau
cîteva cîmpii întinse de zăpezi veşnice. Aceste imense troiene de
gheaţă, în unele locuri, se prefăcuseră în timpul procesului de topire
în colţi uriaşi sau stîlpi********** care, fiind şi înalţi şi apropiaţi unul de altul,
îngreunau trecerea printre ei a catîrilor cu poveri. Pe una din aceste
coloane, am văzut un cal înţepenit ca pe un soclu, dar cu picioarele
din urmă în sus. .îmi închipui că animalul va fi căzut cu capul în jos,
prin zăpada care umplea prăpastia, iar după aceea, prin topirea zăpezii
în care se afundase, animalul ieşise la iveală în poziţia de cădere.
Apropiindu-ne de coasta Portillo, ne trezirăm învăluiţi de un nor că
zător de ace mici de gheaţă ; şi cum ninsoarea de ace ţinu toată ziua
întunecîndu-ne vederea, mi se păru o adevărată nenorocire. Trecătoarea
se cheamă Portillo, fiindcă nu este altceva decît o despicătură strimtă
ca un pervaz de uşă prin care drumul străbate dincolo. Pe

********** Scoresby a observat de mult, la banchizele de lîngă Spitzbergen, aceleaşi forme luate de zăpezile îngheţate în timpul dezgheţului, iar mai de curînd colonelul Jackson le-a studiat cu toată atenţia, pe Neva (Journal oi Geographical Society, voi. V, p. 12). Dl. Lyell (Principles, voi. IV, p. 360) a comparat crăpăturile care par să determine forma de coloane cu articulaţiile ce se văd de-a curmezişul oricărei stînci, dar care sînt evidente mai cu seamă Ia structuri nestratificate. Cred de asemenea că în cazul zăpezii îngheţate conformaţia columnară se datoreşte necesităţii unei acţiuni „metamorfice" şi nu vreunui proces în timpul depozitării.

timp senin,
de aci se pot vedea acele întinse cîmpii care se întind neîntrerupt
pînă în țărmul oceanului Atlantic. Coborîrăm pînă la limita superioară
a vegetației, unde găsirăm un bun loc de mas peste noapte, adăpostiți
de niște stînci mari prăvălite. Am întîlnit aci cîțiva călători, care erau
foarte îngrijați de starea drumului. Puțin după ce se întunecă, norii se
risipiră deodată și totul se schimbă ca prin farmec. Munții uriași, lumi
nați de luna plină, păreau că se apleacă din toate părțile asupra noastră,
ca peste o prăpastie adîncă : într-o zi, dis-de-dimineață, avui aceeași
impresie copleșitoare. De îndată ce norii pieriseră, începuse să înghețe
strașnic ; dar, fiindcă nu sufla vîntul, dormităm minunat.

Ceea ce m-a izbit de asemenea, la această înălțime, a fost strălu
cirea lunei și a stelelor, fapt care se datora desăvîrșitei transparențe
atmosferice. Călătorii atribuie greutatea de a-și da seama de înălțimi și
distanțe, cînd se află în munți, lipsei totale a oricăror alți termeni de
comparație. Mie mi se pare că totul se explică atît prin transparența
aerului, care face ca lucrurile aflate la distanțe deosebite să se con
funde, cît și prin oboseala cu totul nouă a marelui efort fizic, obișnuința
fiind astfel opusă evidenței simțurilor. Am convingerea că această lim
pezime extraordinară a aerului dă priveliștei un caracter propriu, prin
faptul că toate lucrurile sînt aduse aproape în același plan, ca
Intr-un desen sau o panoramă. Transparența, după cum presupun, este urmarea
unei mari și neschimbate uscăciuni atmosferice. Această uscăciune se
vedea din felul cum lucrurile de lemn se închirceau (mare necaz am
avut astfel cu minerul ciocanului meu geologic), din felul cum unele
alimente, ca pîinea și zahărul, aproape că se pietrificau,

precum și din
faptul că pielea și parte din carnea animalelor care muriseră pe drum
se păstrau foarte bine. Și aceleiași cauze trebuie să-i atribuim ușurința
neobișnuită cu care se dezvoltă energia electrică. Vesta mea de fla
nelă, frecînd-o pe întuneric, părea ca spălată cu fosfor ; tot părul de
pe spatele cîinilor pîrîia ; și chiar cearșafurile noastre și curelăria de
șa, cîn'd puneam mîna pe ele, dădeau scîntei.

2 3 martie. Coborîșul dinspre răsărit al Anzilor este mult mai
scurt și mai abrupt decît cel dinspre Pacific, ceea ce înseamnă că
munții se ridică mai drepți din cîmpii decît din alpinul ținut chilian.
Sub picioarele noastre, se întindea o nesfîrșită și strălucitoare mare
albă de nori, care ne acoperea vederea asupra pampasului. Curînd după
aceea, intrarăm în pătura de nori, din care nu mai ieșirăm toată ziua.
Pe la amiază, găsind ceva pășune pentru animale și unele tufișuri pen
tru foc, ne oprirăm pentru înnoptat la Los Avenales. Ne aflam lingă
limita cea mai de sus a tufișurilor și cred că înălțimea era de șapte-opt
mii de picioare.

Ceea ce m-a surprins era deosebirea foarte pronunțată dintre
vegetația văilor de răsărit și aceea a văilor dinspre Chile, fapt inexpli
cabil, deoarece clima și natura solului sînt aproape la fel, iar diterența
de longitudine e neînsemnată. Aceeași observație rămîne în picioare
atît pentru patrupede, cît și, într-o măsură mai mică, pentru păsări și
insecte. Aș putea exemplifica starea aceasta de lucruri cu șoarecii,
dintre care am identificat, pe țărmurile Atlanticului, treisprezece specii
și numai cinci pe țărmurile Pacificului, fără ca niciuna să fie la fel. To
tuși, trebuie să exceptăm toate speciile care, de obicei sau

numai
întîmplător, umblă prin părțile cele mai înalte ale munților, precum
și păsările care ajung spre sud pînă în strîmtoarea lui Magellan. Faptul
acesta nu contrazice de loc istoria geologică a Anzilor, fiindcă munții
de care e vorba au existat aci, ca o barieră uriașă, cînd au apărut
rasele acestea de animale ; așa că, afară numai dacă n-am presupune
că aceleași specii au fost create în două locuri deosebite, nu trebuie
să ne așteptăm, între făpturile organice de pe coastele opuse ale Anzilor,
la nici o înrudire mai strînsă decît există între acelea de pe țărmurile
opuse ale oceanului. Atît într-un caz cît și în celălalt, sîntem siliți să
lăsăm deoparte chestiunea acelor specii care au fost în stare să stră
bată bariera, fie a munților, fie a apei sărate.

Plantele și animalele, în bună parte, erau sau întocmai sau înru
dite de aproape cu cele din Patagonia. Am găsit aici aguti, bizcacha, trei specii de tatui, struțul, anumite neamuri de potîrnichi și alte păsări,
dintre care n-am văzut niciuna în Chile, dar erau caracteristice pe
cîmpiile pustii ale Patagoniei. Pentru cine n-are ochi de botanist, erau
aceleași tufișuri țepoase și închircite, apoi aceeași iarbă scorojită și
aceleași plante pitice. Chiar greoii gîndaci negri erau foarte asemănă¬
tori și, cred, identici, la o cercetare mai amănunțită. Mi-a părut rău
tot timpul, că am fost constrînși să renunțăm la ascensiunea pe albia
rîului Santa Cruz înainte de a atinge munții : speram în

Avem, în aceasta, cel mai nimerit exemplu privind legile admirabil formulate pentru întîia oară de dl. Lyell, ale răspîndirii geografice a animalelor sub influența prefacerilor geologice. Raționamentul întreg se întemeiază, firește, pe ideea imuabilității speciilor ; altfel, diferența dintre speciile a două regiuni ar putea fi socotită ca rezultat ipotetic al scurgerii timpului.

ascuns să
dau peste mari schimbări în ceea ce privește aspectul ținutului, dar sînt
sigur acum că aș fi străbătut, în urcuș, mereu aceleași cîmpii ale
Patagoniei.
24 martie. Dis-de-dimineață, mă cățăraj pe un munte, care
mărginea valea, bucurîndu-mă la vederea unei largi priveliști asupra
regiunilor de pampas. Era un spectacol la care crezusem tot timpul că
mă voi uita fără să mă satur, dar m-£ dezamăgit: la cea dintîi privire,
mi s-a părut că văd de departe oceanul, deși curînd după aceea am
băgat de seamă înspre nord o mulțime de neregularități. Trăsătura
cea mai caracteristică venea de la înfățișarea rîurilor, care, curgînd
spre răsărit, sclipeau ca tot atîtea fire de argint pînă ce se pierdeau în
afundul depărtărilor. Pe la amiază, am scoborît valea, ajungînd la
coliba unde se aflau un ofițer și trei soldați, cu însărcinarea să cer¬
ceteze pașapoartele. Unul dintre ei era indian de sînge curat din pam¬
pas : era ținut mai mult pentru îndeletnicirea de copoi, trebuind să dea
de urma celor care, călări sau pe jos, s-ar fi strecurat pe ascuns. Acum
cîțiva ani, un călător se muncise să scape nedescoperit, făcînd un
mare ocol peste un munte din vecinătate ; dar indianul, încrucișîndu-și
din întîmplare pașii cu urmele acelui călător, s-a ținut de ele toată
ziua, cățărîndu-se și recunoscîndu-le chiar pe clinele de piatră uscată,
pînă ce în cele din urmă și-a descoperit vînatul ascuns într-o ravină.
Am auzit că norii argintii, pe care îi admiram de aici de sus, unde
totul era inundat de lumina soarelui, se revărsaseră în torente de
ploaie. De la locul unde ne aflam, valea se deschidea încetul cu în¬

cetul, iar colinele deveneau mai degrabă niște măguri tocite de ape
in comparație cu uriașii din spatele lor, pentru ca apoi totul să se
preschimbe într-o cîmpie de pietriș, așezată în pantă dulce și acoperită
de copaci pitici și tufișuri. Deși aparent îngustă, panta aceasta, mai
înainte să se confunde cu pampasul, de asemenea numai în aparență
absolut, va fi avînd în lățime ca la 10 mile. Trecurăm pe lîngă singura
casă din împrejurimi, estancia din Chaquaio și, la asfințitul soarelui,
ne retraserăm într-un colțișor liniștit, unde ne pregătirăm de odihnă.

25 martie. Văzînd, a doua zi, discul soarelui care răsărea tăiat
de linia orizontului, dreaptă ca linia oceanului, mi-am adus aminte de
pampasurile de la Buenos Aires. Peste noapte, căzuse rouă cu nemiluita, ceea ce nu mi se mai întîmplase niciodată prin Anzi. Drumul, o
bună bucată, mergea drept spre răsărit, de-a curmezișul unei mlaștini,
iar apoi, ieșind la cîmpie uscată, cotea la nord spre Mendoza. Pînă la
capitală, era cale lungă de două zile. Primul popas, după o zi de mers,
adică după paisprezece leghe, îl făcurăm la estacado și al doilea, după șaptesprezece leghe, la Lujan, lingă Mendoza. Drumul întreg străbatea
numai cîmpii goale, cu cel mult două-trei case. Soarele dogorea înăbușitor și călătoria n-avea nici un farmec. Era foarte puțină apă pe
această „traversia" ; abia a doua zi dădurăm peste un fel de mic lac.
Puțina apă cită vine dinspre munți e înghițită de îndată de pămîntul
poros și uscat, așa că, deși noi călătoream numai la zece sau cincisprezece mile față de catena exterioară a Anzilor, n-am trecut peste
nici un rîu. în multe locuri, pămîntul avea o crustă de eflorescentă
salină; plantele erau deci aceleași ca și la Bahia Blanca, adică plante
cărora le place sarea. Priveliștea nu se deosebea prin nimic,

de la
strîmtoarea lui Magellan, de-a lungul întregii coaste estice a Patago-
niei, pînă în Rio Colorado ; și se pare că lucrurile nu se schimbă, în
privința ținutului, nici de la acest rîu mai către interior, pînă la San
Luis și chiar mai departe spre nord. La răsărit de această linie curbă,
se întinde bazinul cîmpiilor, relativ umede și verzi, de la Buenos Aires.
Cîmpiile sterpe ale Mendozei și Patagoniei constau dintr-un strat de
prundiș adus încetul cu încetul și îngrămădit de valurile mării, pe cită
vreme pampasul, acoperit de mărăcinișuri, de lucernă și iarbă, s-a format din fostul nămol estuaric al La Platei.
După obositoarea călătorie de două zile, mi se păru întremătoare
vederea de departe a rîndurilor de plopi și sălcii plîngătoare, de jur
împrejurul satului sau de pe malurile rîului Lujan. Cu puțin mai înainte
de a ajunge aci, zărirăm spre miazăzi un nor cumplit, de culoare întu-
necat-roșiatică. La început, crezurăm că este fumul care se înălțase de
pe cîmpiile cărora li se va fi dat foc, dar în curînd aveam să ne dăm
seama că era un imens roi de lăcuste. Zburau spre nord și, împinse de
o ușoară briză, făcînd cam zece-cincisprezece mile pe ceas, ne prinseră
din urmă. Armia lor principală umplea văzduhul de la douăzeci de
picioare față de pămînt pînă la, probabil, două sau trei mii deasupra
capetelor noastre ; „și zbîrnîitul aripilor lor se auzea ca zgomotul carelor de luptă, care gonesc, cu mai multe perechi de cai, la bătălie" sau, mai degrabă, ca vîjîitul unui vînt puternic prin cordajul catargelor unui vas. Cerul, văzut prin marginea mai rară a avangărzii, părea gravat în „mezzotinto"6, dar pierea în vest, fiindcă grosul armiei era impenetrabil ochilor noștri. Totuși lăcustele nu zburau chiar unele lingă altele, avînd destul loc să ocolească un băț, mișcîndu-1 înainte și înapoi prin roi.

25 martie. Văzînd, a doua zi, discul soarelui care răsărea tăiat
de linia orizontului, dreaptă ca linia oceanului, mi-am adus aminte de
pampasurile de la Buenos Aires. Peste noapte, căzuse rouă cu nemi
luita, ceea ce nu mi se mai întîmplase niciodată prin Anzi. Drumul, o
bună bucată, mergea drept spre răsărit, de-a curmezișul unei mlaștini,
iar apoi, ieșind la cîmpie uscată, cotea la nord spre Mendoza. Pînă la
capitală, era cale lungă de două zile. Primul popas, după o zi de mers,
adică după paisprezece leghe, îl făcurăm la estacado și al doilea, după șaptesprezece leghe, la Lujan, lingă Mendoza. Drumul întreg străbatea
numai cîmpii goale, cu cel mult două-trei case. Soarele dogorea înăbu
șitor și călătoria n-avea nici un farmec. Era foarte puțină apă pe
această „traversia" ; abia a doua zi dădurăm peste un fel de mic lac.
Puțina apă cită vine dinspre munți e înghițită de îndată de pămîntul
poros și uscat, așa că, deși noi călătoream numai la zece sau cinci
sprezece mile față de catena exterioară a Anzilor, n-am trecut peste
nici un rîu. în multe locuri, pămîntul avea o crustă de eflorescentă
salină; plantele erau deci aceleași ca și la Bahia Blanca, adică plante
cărora le place sarea. Priveliștea nu se deosebea prin nimic, de la
strîmtoarea lui Magellan, de-a lungul întregii coaste estice a Patago-
niei, pînă în Rio Colorado ; și se pare că lucrurile nu se schimbă, în
privința ținutului, nici de la acest rîu mai către interior, pînă la San
Luis și chiar mai departe spre nord. La răsărit de această linie curbă,
se întinde bazinul cîmpiilor, relativ umede și verzi, de la Buenos Aires.
Cîmpiile sterpe ale Mendozei și Patagoniei constau dintr-un strat de

prundiș adus încetul cu încetul și îngrămădit de valurile mării, pe cită
vreme pampasul, acoperit de mărăcinișuri, de lucernă și iarbă, s-a for
mat din fostul nămol estuaric al La Platei.

După obositoarea călătorie de două zile, mi se păru întremătoare
vederea de departe a rîndurilor de plopi și sălcii plîngătoare, de jur
împrejurul satului sau de pe malurile rîului Lujan. Cu puțin mai înainte
de a ajunge aci, zărirăm spre miazăzi un nor cumplit, de culoare întu-
necat-roșiatică. La început, crezurăm că este fumul care se înălțase de
pe cîmpiile cărora li se va fi dat foc, dar în curînd aveam să ne dăm
seama că era un imens roi de lăcuste. Zburau spre nord și, împinse de
o ușoară briză, făcînd cam zece-cincisprezece mile pe ceas, ne prinseră
din urmă. Armia lor principală umplea văzduhul de la douăzeci de
picioare față de pămînt pînă la, probabil, două sau trei mii deasupra
capetelor noastre ; „și zbîrnîitul aripilor lor se auzea ca zgomotul ca
relor de luptă, care gonesc, cu mai multe perechi de cai, la bătălie"
sau, mai degrabă, ca vîjîitul unui vînt puternic prin cordajul catargelor
unui vas. Cerul, văzut prin marginea mai rară a avangărzii, părea
gravat în „mezzotinto"[6], dar pierea în vest, fiindcă grosul armiei era
impenetrabil ochilor noștri. Totuși lăcustele nu zburau chiar unele lingă
altele, avînd destul loc să ocolească un băț, mișcîndu-1 înainte și înapoi
prin roi. Cînd s-au lăsat din zbor pe pămînt, ele erau ca frunza și ca
iarba de multe, cîmpia devenind deodată roșiatică; de cum se scoborî-
seră pe pămînt, fiece lăcustă zbura în cîte o parte, care cum îi venea.

Lăcustele nu sînt chiar un blestem neobișnuit al țării acesteia : tot în
anotimpul în care ne aflam, cîteva roiuri mai mici veniseră și altă

dată din spre sud, unde, ca pretutindeni pe lume, după cît se pare, se
înmulțesc pe întinsul deșertului. Bieții locuitori de pe aici zadarnic
încearcă să dea de veste altora, aprinzînd focuri, strigînd sau făcînd
semne cu ramuri înfrunzite. Ca specie, lăcustele acestea seamănă și
poate sînt identice cu faimosul Gryllus migratorius din est. [7]

Am trecut Lujanul, care este un rîu de mărime impunătoare. To
tuși albia lui, spre coasta mării, nu se cunoaște prea bine : e chiar îndoielnic dacă, străbătînd cîmpiile, nu cumva se va fi evaporînd,
pierind cu totul. Am dormit în satul Lujan, care nu e mare și e încon
jurat de grădini. Satul reprezintă districtul cultivat cel mai de sud al
provinciei Mendoza ; el se află cu cinci leghe la sud de capitală. în
timpul nopții, am simțit și eu ce e acela un atac (căci nu pot să nu-i
zic așa) al *benchucăi,* o speță de Reduvius, marea ploșniță neagră
din Pampas. E o scîrbă fără seamăn, să simți tîrîndu-se pe corp ase
menea gîngănii moi și fără aripi, lungi de aproape un inch. înainte de
a te suge, ele sînt subțiri ca frunza, dar, după ce se îndestulează, se
umflă și se fac rotunde de sîngele supt, din care cauză sînt și ușor de
strivit. Una, pe care am prins-o la Iquique (căci se găsesc și în Chile și
Peru) era lihnită cu desăvîrșire. Punînd-o pe o masă, la care se atia
totuși lume de jur împrejurul ei, îndrăzneață gînganie, de îndată ce
i se înfățișa un deget, își scotea afară ciocul, dădea atacul și, dacă era
lăsată, sugea zdravăn la sînge. înțepătura ei nu pricinuia nici o durere.
Nu era neinteresant să i se vadă corpul în timp ce sugea : în mai puțin
de zece minute, corpul ei subțire ca o foiță se îngroșa pînă lua forma
globulară. Acest singur ospăț pe care benchuca noastră îl datora unuia

dintre ofițeri, a ținut-o grasă patru luni întregi ; dar, după două săptă-
mîni, ea părea din nou foarte dornică să mai sugă ceva.

2 7 martie. Călăream spre Mendoza. Pămîntul, peste tot, era
cultivat de minune, încît credeam că mă aflu în Chile. Ținutul acesta
este vestit pentru fructele lui; și desigur că nimic nu se putea compara
cu prosperitatea podgoriilor și livezilor de smochini, piersici și măslini.
Am cumpărat pepeni verzi, aproape de două ori cît capul omului, ne
închipuit de reci la gust și plini de mireasmă, cu o jumătate de penhy
bucata, iar cu trei pence o jumătate de roabă de piersici. Partea culti
vată și îngrădită a provinciei acesteia este foarte mică : e abia ceva
mai mare decît aceea dintre Lujan și capitală. Ca și în Chile, pămîntul
își datorează fertilitatea numai irigației artificiale ; e uimitor chiar cît
de îmbelșugată poate deveni astfel o pîrloagă de traversia.

Ziua următoare am petrecut-o la Mendoza. Prosperitatea orașu
lui scăzuse mult în ultimii ani. Locuitorii ziceau : ,,E bine de trăit aici,
dar e nespus de greu să te îmbogățești". Oamenii din popor au firea
trîndavă și nepăsătoare ca și gauchos din pampas j îmbrăcămintea,
echipamentul de călărit și deprinderile lor de viață sînt aproape la fel.
Pentru mine, orașul părea delăsat și fără viitor. Nici mult lăudata *ala-*
mecla (bulevard) și nici priveliștea nu se pot compara cu acelea din
Santiago ; dar bineînțeles că pentru cine vine de la Buenos Aires, după
ce abia a scăpat de monotonia pampasului, aceste grădini și livezi îi par
minunate. Șir F. Head, vorbind despre locuitori, spune : „După ce mă-
nîncă de prînz, se face așa de zăduf, că trebuie să se culce, ce să facă
altceva mai bun ?" Sînt în totul de părerea lui sir F. Head : fericita me
nire a mendozinilor e să mănînce, să doarmă și să

trîndăvească.

2 9 martie. 'Am plecat înapoi spre Chile, prin trecătoarea Us-
pallata, situată la nord de Mendoza. Aveam de străbătut o traversia
lungă și goală, de cincisprezece leghe. în unele locuri, solul era cu
totul gol, în altele acoperit cu nenumărați cactuși pitici, înarmați cu niște ghimpi înspăimîntători, din care cauză băștinașii îi numesc „micii
lei". Pe alocuri erau și oarecare tufișuri scunde. Deși cîmpia se află
aproape la trei mii de picioare înălțime față de nivelul mării, soarele
ardea cumplit; și zăduful dimpreună cu norii de pulbere impalpabilă
făceau călătoria nespus de istovitoare. Tot timpul zilei, drumul nostru
se așternuse oarecum paralel cu lanțul Anzilor, dar apropiindu-se de
ei din ce în ce. înainte de asfințit, pătrunserăm într-o vale largă, mai
bine zis într-un golf, care se deschidea spre cîmpie ; pe nesimțite, valea
se îngusta ca o prăpastie, în care ceva mai sus se afla Villa Vicencio.
Cum călărisem toată ziua fără strop de apă, atît catîrii cît și noi înșine
eram morți de sete și ne uitam țintă, cu mare nerăbdare, la rîul care
curgea prin vale. Era interesant de văzut cum apa se ivea încetul cu în
cetul : pe cîmpie, albia era seacă de-a binelea ; treptat-treptat, ea de
venea întrucîtva mai umedă ; apoi se arătau mici ochiuri de apă, care
mai departe se împreunau ; și astfel, la Villa Vicencio, ne trezirăm lîngă
un pîrău de toată frumusețea.

3 0 martie. Coliba singuratică, purtînd numele impunător de
Villa Vicencio, a fost pomenită de toți călătorii care au traversat Au
zii. Am stat aci două zile vizitînd și niște mine din vecinătate. Geologia
împrejurimilor este foarte curioasă. Lanțul Uspallata se desparte de
Anzii principali printr-o cîmpie lungă și îngustă, sau bazin,

întocmai
ca acelea din Chile, dar mai înaltă, avînd șase mii de picioare deasu
pra nivelului mării. Acest lanț, Uspallata, are față de Anzi aproape
aceeași poziție geografică cu a giganticului lanț Portillo, numai că ori
ginea lui este cu totul alta : el s-a născut din multe feluri de lavă sub
marină, care -a alternat cu gresii vulcanice și alte depozite sedimentare,
care se pot vedea, asemănîndu-se în general foarte bine cu anumite
straturi terțiare de pe țărmurile Pacificului. Din cauza acestei asemă
nări, m-am așteptat să găsesc copaci pietrificați, aceștia fiind caracte
ristica generală a acelor formații. Și așteptarea mi s-a împlinit într-un
chip extraordinar. In partea centrală a lanțului, la înălțimea ca de
șapte mii de picioare, observai pe o colină goală niște stîlpi albi ca de
zăpadă. Dar nu erau stîlpi, ci arbori pietrificați, unsprezece dintre ei
fiind prefăcuți în silice, iar treizeci-patruzeci preschimbați în feldspat
alb cristalizat. Toți erau retezați, cioturile drepte înălțîndu-se de la pă-
mînt numai de cîteva picioare. Trunchiurile aveau în circumferință de la
trei pînă la cinci picioare și, deși se aflau oarecum depărtate unul de
altul, totuși, privite mai de departe, se grupau la un loc. Dl. Robert Brown
a avut bunătatea să le examineze lemnul : el afirmă că aparține grupului
coniferelor, avînd și caracterul familiei Araucariilor, cu toate că are
cîteva caracteristici curioase prin care se înrudește cu tisa. [8] Gresia
vulcanică, în care copacii au fost îngropați și din care trebuie să fi și
răsărit, s-a strîns în straturi subțiri și succesive pe trunchiurile lor ; și
totuși piatra le păstra încă încrețiturile scoarței.

Cu toate că nu era nevoie de cine știe ce practică geologică pentru

a interpreta și înțelege povestea uimitoare, dată pe neașteptate la
iveală de priveliștea aceasta, totuși mărturisesc că, la început, am fost
atît de uluit, încît greu îmi venea să cred ceea ce era atît de
evident. Am văzut locul unde un pilc de copaci minunați își clătinau altădată
frunzișul pe țărmurile Atlanticului, pe cînd acest ocean (acum dat în
dărăt cu 700 de mile) bătea cu valurile lui poalele Anzilor. Am văzut
că ei răsăriseră dintr-un sol vulcanic, care fusese ridicat deasupra ni
velului mării și că, după aceea, acest sol uscat, cu copacii lui cu tot,
se scufundase în adîncul oceanului. Aci, pămîntul uscat, dinainte de
scufundare, s-a acoperit cu straturi sedimentare peste care au venit
fluvii enorme de lavă submarină, a căror grosime va fi atins o mie de
picioare ; și asemenea potopuri de piatră topită și depozite acvatice
s-au revărsat alternant de cîte cinci ori. Oceanul, care a primit o can
titate de materie atît de incalculabilă, va fi fost de o adîncime năpras
nică ; dar puterile subterane se vor fi pus din nou în mișcare și, iată,
eu pot privi acum fundul acelui ocean, fund care a dat naștere unui
lanț de munți, a căror înălțime depășește șapte mii de picioare. Și nici
forțele antagoniste, care lucrează zi și noapte la nimicirea scoarței pă-
mîntului, nu stătuseră adormite : uriașele îngrămădiri de straturi peste
straturi fuseseră străbătute de numeroase văi largi și copaci, preschim
bați acum în silex, se vedeau cum țîșniseră din solul vulcanic, trans
format azi în piatră acolo unde altădată, verzi și înmuguriți, își clăti-
naseră frunzișul măreț. Acum, totul era dus pe calea fără de întoar
cere a pustietății; nici lichenii nu se puteau lipi de învelișul pietros
al foștilor copaci. Oricît de necuprinse și greu de înțeles ni s-ar părea

asemenea, prefaceri, ele s-au întîmplat toate într-o perioadă recentă,
dacă ne gîndim la istoria Anzilor ,- și Anzii înșiși sînt chiar contempo
rani in comparație cu multe straturi conținînd pietrificări din Europa
și America.

1 aprilie. Am străbătut lanțul de munți Uspallata și noaptea
am dormit la vamă, singurul loc pe cîmpie unde puteau trăi oameni.
Cu puțin înainte să părăsim munții avurăm o priveliște în adevăr ex
traordinară : mase de porfir, în toate nuanțele, de la liliachiul cel mai
luminos pînă la cel mai întunecat, țîșniseră și aruncaseră în cea mai
mare neorînduială roci sedimentare roșii, purpurii, verzi și chiar albe,
care alternau cu lavă neagră. Pentru întîia oară, vedeam ceva în totul
asemănător cu acele secțiuni minunate pe care le fac geologii în inima
pămîntului.

A doua zi străbăturăm cîmpia urmînd albia aceluiași măreț rîu
de munte, care curge pe lîngă Lujan. Rîul era aici un torent înfuriat, de
netrecut, și părea mai lat decît la cîmpie, așa cum era cazul cu rîu-
șoru'l de pe Villa Vicencio. în seara zilei următoare, sosirăm la Rio de
las Vacas, despre care se spune că ar fi cel mai păcătos rîu de traver
sat. Cum toate aceste rîuri au un curs repede și scurt, născîndu-se din
topirea zăpezilor, ceasul din zi la care sînt privite le schimbă volumul
debitului de apă. Seara, rîul este noroios și umflat, dar în zori el se
face mai limpede și mult mai puțin mînios. Același lucru se întîmpla și
cu Rio Vacas, așa că dis-de-dimineață îl trecurăm fără prea mare
greutate.

Priveliștile, față de acelea ale trecătoarei Portillo, erau pînă aci
lipsite de orice interes. Nu se putea vedea mai nimic dincolo de pere

ții de piatră ai cîte unei văi uriașe, cu fundul șes, prin care drumul urca spre creasta cea mai înaltă. Valea și namilele de munți stîncoși
erau imaginea însăși a sterilității : două nopți, bieții catîri n-avuseseră
chiar nimic să mănînce, deoarece, în afară de niște tufișuri pipernicite
și rășinoase, nu creștea mai nici o plantă. în această zi, am trecut prin
păsurile cele mai păcătoase din Anzi, dar găsesc că s-a vorbit prea
mult despre primejdia de a le străbate. Mi se spusese că, dacă voi în
cerca să trec cu piciorul prin ele, voi fi cuprins de amețeală, sau că
nu voi putea descăleca, neavînd loc. Adevărul este că n-am văzut ni
căieri un astfel de defileu prin care, cine ar fi vrut, să nu se poată
plimba în voie sau să nu poată descăleca de pe catîr, fie pe dreapta,
fie pe stînga. Una dintre trecătorile proaste, numită Las Animas („Su
fletele"), am trecut-o și eu ; abia a doua zi după aceea, am aflat că e
grozăvia grozăviilor. Bineînțeles că erau unele locuri, unde, dacă s-ar
fi poticnit catîrul, călărețul s-ar fi prăvălit în prăpastia fără fund ; dar
așa ceva nu se prea întîmpla. în adevăr, primăvara, „los laderas", adică
drumurile, care în fiecare an trebuiau făcute din nou prin aceleași
mormane de pulbere prăvălită, erau foarte proaste ; din ceea ce am
văzut eu însă, pot zice că primejdia nu era prea mare. în ceea ce pri
vește catîrii cu povară, lucrurile capătă altă înfățișare : încărcătura lor
este atît de înaltă și voluminoasă, încît animalele, rezemîndu-se fără
să vrea unele de altele, sau venind, din cauza greutății, peste vreun
colț de stîncă, își pierd echilibrul și cad în prăpastie. Cred că mult mai
mare este greutatea de a traversa rîurile : în anotimpul în care ne
aflam atunci, necazul nu era prea mare, dar vara' presupun că e cum

plit. îmi dau foarte bine seama, după cum spune sir F. Head, de ex
presiile diferite pe care le întrebuințează cei care au trecut apa și cei
care se află în timpul trecerii. N-am auzit despre nici un om care s-ar
fi înecat, dar aceasta se întîmplă destul de des cu catîrii împovărați.
El arriero sfătuiește pe călător să arate catîrului numai pe unde crede
că c mai bine de trecut și apoi să-l lase să traverseze cum îl taie capul ;
catîrii de povară însă, nefiind nimeni să le arate drumul, apucă ade
sea pe unde e mai rău și atunci sînt pierduți.

4 aprilie. De la Rio de las Vacas pînă la Puente del Incaș, e cale de o jumătate de zi. Cum aveam aci, pășune pentru catîri, iar pentru mine geologie, ne oprirăm să înnoptăm. Cînd se vorbește despre poduri naturale, fiecare își închipuie cine știe ce mîncătură de ape, adîncă și îngustă, peste care s-a prăvălit de la mari înălțimi vreo stîncă uriașă sau cine știe ce arcadă scobită în piatră ca bolta unei peșteri. Podul Incașilor arăta cu totul altfel : consta dintr-o crustă de pietriș stratificat, pe care îl cimentaseră depunerile izvoarelor calde din apropiere. Părea ca și cum apele și-ar fi săpat un canal printr-o parte, lăsînd deasupra o poliță de piatră, pe care pămîntul și pietrele căzute de pe peretele de stîncă opus o prelungiseră mai departe. Se vede bine la acest pod, într-o parte a lui, linia oblică de împreunare, ceea ce se întîmplă totdeauna în asemenea cazuri. Oricum, Podul Incașilor nu era vrednic de marii monarhi, al căror nume îl purta [9].

5 aprilie. Aveam de mers călare o zi întreagă, de-a curmezișul lanțului central, de la Podul Incașilor pînă la Ojos del Agua, situați lîngă *casucha* cea mai de jos de pe partea chiliană. Aceste casuchas erau niște turnulețe rotunde, cu scări pe dinafară care duc la încăperea aflată mai sus cu cîteva picioare față de pămînt, ca să nu poată troieni zăpada. Erau opt la număr și, în timpul guvernului spaniol, autoritățile le aprovizionau bine cu alimente și cărbuni ; orice curier avea asupra lui cîte o cheie. Dar acum, ele nu mai erau bune decît ca pivnițe, sau, mai degrabă, ca închisori. Așezate pe cîte o ridicătură mai înaltă, ele sînt de fapt cum nu se poate mai potrivite cu pustietățile dimprejur. Ascensiunea în zig-zag a muntelui Cumbre, sau a cumpenei apelor, a fost cumplit de pieptișă și lungă ; înălțimea lui, după dl. Pentland, este de 12 454 de picioare. Drumul nu trecea peste nici un petic de zăpezi veșnice, mergînd numai printre ele. Vîntul, pe

creastă, sufla neînchipuit de rece și, totuși, era cu neputință să nu te oprești cîteva minute, ca să admiri, iarăși și iarăși, culoarea cerului și strălucitoarea transparență a văzduhului. Priveliștea era măreață : spre
vest, se vedea o minunată îngrămădire de munți, tăiată de prăpăstii adînci. De obicei, pe la începutul acestui anotimp, zăpada cade cîteodată atît de multă, încît drumul prin Anzi rămîne pentru cîtva timp impracticabil. Spre marele nostru noroc, însă, zi și noapte, cerul se păstra senin ; numai cîțiva colaci de aburi împresurau, mișcători, vîrfurile mai înalte. Am văzut deseori aceste mici insule pe cer, după care ghiceam poziția Anzilor, pe care depărtarea îi ascundea sub zare.

6 aprilie. Dimineața, ne dădurăm seama că peste noapte ni se furase un catîr, precum și clopoțelul madrinei. Pornirăm deci călări la vale, două-trei mile și rămaserăm acolo toată ziua, cu speranța că trebuie să găsim catîrul, după cum credea „el arriero", în vreo văgăună. Priveliștea căpătase, în partea aceasta, înfățișarea chiliană, laturile mai joase ale munților împodobite de copacii ziși Quillaja [10], copaci veșnic verzi, și cu marii cactuși în formă de candelabru, erau
desigur mult mai de admirat decît văile sterpe din partea de răsărit, deși eu nu mă împac chiar cu admirația pe care le-au rezervat-o unii călători. Cred că plăcerea cea mai mare o da de fapt un prînz bun, după ce te vedeai scăpat de gerul de pe munți ; și sînt sigur că am gustat această plăcere, din toată inima.

8 aprilie. Părăsind valea Aconcagua, prin care coborîsem, ajunserăm seara la o locuință omenească, în apropiere de Villa de Santa Roșa. Rodnicia cîmpului era minunată, aflîndu-ne în plină toamnă, mulți pomi își scuturau frunza ; iar țăranii, unii se îndeletniceau cu uscatul smochinelor și piersicilor pe acoperișul caselor, în timp ce alții culegeau strugurii de prin vii. Era plăcut ; dar am simțit că îmi lipsea acea reculegere a sufletului care, în Anglia, face din toamnă în adevăr amurgul anului.

în ziua de 10 aprilie, soseam la Santiago, unde dl. Caldcleugh
m-a primit cu toată căldura. Excursia întreagă îmi luase numai două
zeci și patru de zile ; niciodată nu am avut parte mai din plin de ace
lași timp neschimbător. La cîteva zile după aceea, mă întorceam acasă
la dl. Corfield, în Valparaiso.

CAPITOLUL XVI

CHILE DE NORD ȘI PERU

Drumul pe coastă spre Coquimbo — Poveri grele cărate de mineri — Coquimbo — Cutremur de pămînt — Terase in scară — Absența depunerilor recente — Concomitenta forma țiilor terțiare — Excursie în susul văii — Drumul la Guasco Pustiuri — Valea Copiapo — Ploaie și cutremure de pă mînt — Hidrofobia — Despoblado — Ruini indiene — Pro babila schimbare a climei — Albie de rîu înălțată de un cu tremur — Viscole geroase — Zgomote auzite pe un munte — îquique — Aluviune salină — Nitrat de sodiu — Lima — Ținut nesănătos — Ruin'ile de la Callao risipite de un cutre mur — Scufundare recentă — Cochilii pe muntele San Lo-renzo, descompunerea lor — Cîmpie cu cochilii și resturi de olă-rie îngropate — Vechimea rasei indiene.

27 aprilie. Am plecat intr-o excursie la Coquimbo, cu gîndul ca de acolo să ajung prin Guasco la Copiapo, unde căpitanul Fitz Roy binevoia să mai aștepte, pe bordul vasului „Beagle". Distanța, în linie dreaptă, de-a lungul țărmului spre nord, este de numai 420 de mile , dar, din cauza felului meu de a călători, mi se păru mult mai lungă.

Am cumpărat patru cai și doi catîri, aceștia pentru căratul bagajelor, o zi unul, o zi altul. Animalele, toate șase, costau numai douăzeci și cinci de lire sterline și le-am vîndut la Copiapo cu douăzeci și trei.

Am călătorit tot așa de fără griji ca și pînă acum, pregătindu-ne sin guri mîncarea și dormind sub cerul liber. Cum mergeam călări spre Vino del Mar, mi-arn luat rămas bun de la Valparaiso, admirîndu-i pi torescul înfățișării. Cu scopuri geologice, făcui un ocol,

abătîndu-mă
de la drumul principal pînă la poalele muntelui Clopotului din Quillota.
Trecurăm printr-o regiune aluvionară bogată în aur, de lîngă Limache,
unde râmaserăm să dormim. Locuitorii de aici își cîștigau existența
spălînd nisipul aurifer, pe malurile fiecărui pîrău ; dar, ca toți oamenii
cu cîștig nesigur, ei erau cheltuitori și deci săraci.

2 8 aprilie. După amiază, sosirăm la casa de la poalele mun
telui Clopotului. Locuitorii erau stăpîni pe pămîntul lor, ceea ce nu
se prea întîmplă prin Chile. Ei trăiau din recolta cîte unei grădini și
a unui petic de pămînt, dar erau foarte săraci. Lipsa lor de bani era așa
de mare, încît își vindeau grînele verzi, nesecerate, ca să-și poată cum
păra cele trebuincioase pentru anul următor. Așa că grîul era mai scump la locul de producție decît la Valparaiso, unde trăiau angro
siștii de cereale. A doua zi, ne întoarserăm la șoseaua mare, care du
cea la Coquimbo. Noaptea, căzu o ușoară ploaie de vară, repede : erau
primii stropi căzuți după ploaia cumplită din 11 și 12 septembrie, care
mă ținuse prizonier în apele din Cauquenes. Erau șapte luni și jumă
tate de atunci ; dar anul acesta, în Chile, timpul ploilor întîrziase oa
recum. în depărtare, Anzii stau acoperiți cu un strat gros de zăpadă,
înfățișîndu-se măreți.

2 mai. Drumul mergea pe țărm nu prea departe de mare. Pu
ținii copaci și tufișurile obișnuite de prin Chile central se răriră de
odată, fiind înlocuiți de o plantă uriașă, care ca înfățișare seamănă
întrucîtva cu yucca *. Solul, la suprafață, era foarte accidentat și neregu
lat : mici piscuri de stînci abrupte se înălțau de pe ravinele tot mici.
Coasta dințată și fundul mării veșnic înțesat de stînci scunde, ca o
miriște de colți pietroși, ar fi arătat aceleași forme, dacă s-ar

fi preschim
bat în uscat •, și fără îndoială că această preschimbare se și întîmplase,
pe unde treceam noi călări.

2 mai. De la Quilimari la Conchalee, ținutul deveni din ce în ce
mai sterp. Pe fundul văilor abia dacă se găsea suficientă apă pentru
oarecare irigație ; pămîntul mai înalt, dintre văi, sterp cu totul, nu era
"bun de păscut nici pentru capre. După ploile repezi de iarnă, în pri
măvară răsărea numaidecît un strat subțire de pășune, pe care îl păș
teau în scurt timp vitele scoborîte anume din Anzi. Era interesant de
observat cum semințele de iarbă și de alte plante ajunseseră parcă la
un fel de deprindere ca și dobîndită de a se adapta la cantitatea de
ploaie care cădea în diferitele părți ale acestei coaste. O răpăială de
ploaie mult mai la nord, la Copiapo, avea ca urmare creșterea vegeta
ției de două ori mai mare decît la Guasco și de trei sau patru ori față
de locurile unde ne aflam. O iarnă secetoasă, care vatămă strașnic pă
șunile la Valparaiso, produce la Guasco belșugul cel mai neobișnuit.
Cu cît se merge mai spre nord, cantitatea de ploaie nu pare să scadă
direct proporțional cu latitudinea. La Conchalee, care se află numai cu
67 de mile la nord de Valparaiso, nimeni nu așteaptă ploaia mai îna
inte de sfîrșitul lunii mai, în timp ce la Valparaiso plouă de obicei la
începutul lui aprilie. Și cantitatea anuală este cu atît mai mică, cu cît
ploile încep să cadă mai tîrziu.

3 mai. Drumul pe coastă fiind lipsit de orice interes, o luarăm
spre interior, către regiunea minieră și valea Illapel. Valea aceasta, ca
oricare alta din Chile, e largă, netedă și foarte rodnică : pe amîndouă
laturile e mărginită fie de pereți stîncoși, formați din prundiș stratifi

cat, fie de munți fără nici o vegetație. Deasupra liniei drepte a celui
mai înalt șanț de irigație, totul este negricios ca pe drumul mare, în
vreme ce dedesubtul aceleiași linii, din cauza alfalfei, un fel de trifoi[2],
totul strălucește în verde viu ca cocleala. Pornirăm mai departe la Los
Hornos, o altă regiune minieră, unde muntele cel mai înalt era găurit
de galerii ca un mușuroi uriaș de furnici. Minerii chilieni sînt, ca obi
ceiuri, un neam de oameni cu totul deosebit. Trăind cu săptămînile
prin cele mai pustii locuri, cînd coboară la sate în zilele de sărbătoare,
ei se dedau la tot felul de excese și trăsnăi. Cîteodată,' cînd cîștigă destui bani, întocmai ca marinarii răsplătiți cu premii bănești, se în
trec în a-i risipi cît mai repede : beau peste măsură de mult, își cum
pără de ale îmbrăcămintei, ce le trebuie și ce nu le trebuie, pentru ca
după .cîteva zile să se întoarcă din nou, fără o para chioară, la bor
deiele lor mizerabile, unde își reîncep cazna mai grea decît a anima
lelor de povară. Această nepăsare se datorește, ca și la marinari, ace
luiași fel de viață. Cum hrana zilnică le este asigurată, ei nu au nici
o grijă pentru ziua de mîine ; și apoi, atît ispita de a cheltui cît și
mijloacele de a se lăsa în voia ei, se află pentru ei în același timp, la
îndemînă. Nu tot astfel stau lucrurile în Cornwall sau în alte părți din
Anglia, unde se aplică sistemul de a se vinde minerilor o parte din
vîna exploatată, ceea ce, silindu-i să lucreze și să chibzuiască pentru
ei înșiși, îi face deosebit de isteți și chibzuiți.

Minerul chilian se îmbracă original și chiar pitoresc. El poartă o
cămașă foarte lungă de flanelă, închisă la culoare, iar deasupra ei un
șorț de piele, peste care se strînge la mijloc cu o cingătoare de cu
loare deschisă ; pantalonii îi sînt cît mai largi, iar șapca, de

postav
roșu, mică de tot, cît să i se potrivească strîns pe cap. Am întîlnit o
ceată de mineri, îmbrăcați în cele mai bune haine, ducîndu-și la groapă
pe un tovarăș. Mergeau în pas alergător ; patru dintre ei susțineau ca
davrul. După ce alergau cît puteau de iute cam două sute de yarzi, un
alt schimb de patru inși, care se repeziseră călări înaintea lor, le luau
locul. Și mergeau astfel mai departe, îndemnîndu-se toți cu strigăte
sălbatice : era în totul o înmormîntare cum nu se poate mai ciudată.

Ne văzurăm apoi de călătoria noastră, urmînd un drum în zig
zag spre nord, dar nu fără să ne oprim cîte o zi pentru cercetări geo
logice. Ținutul era așa de puțin locuit și cărările așa de șterse, încît
nimerirăm drumul cu destulă greutate. în ziua de 12 mai, statui la
niște mine. Minereul de aci nu era socotit ca prea bun, dar, fiind din
belșug, se presupunea că s-ar putea scoate și vinde în valoare de trei
zeci sau patruzeci mii de dolari (ceea ce înseamnă 6000 sau 8000 de
lire sterline) ; cu toate acestea, una dintre societățile engleze cumpă
rase mina cu o uncie de aur (3 pfunzi, 8 șilingi). Minereul consta din
pirite galbene, care, după cum am mai spus, înainte de venirea engle
zilor nu se credea că ar conține și aramă. Pe aceeași scară de profit
ca și în cazul de mai sus, societățile miniere au cumpărat munți de
cenușă în care sclipeau din belșug particulele metalice de aramă ; și
totuși, în ciuda aparenței, după cum bine se știe, societățile respective
au izbutit să piardă sume considerabile. Este adevărat că cea mai mare
parte dintre directorii și acționarii acestor societăți ajunseră la chel
tuieli nebunești : uneori se destina cîte o mie de lire anual pentru

distracțiile autorităților chiliene ; se trimiteau adevărate biblioteci de
cărți geologice, legate scump ; *se* aduceau mineri specialiști pentru
metale, cum este cositorul, care nici nu se găseau în Chile ; se toc
meau aducători de lapte pentru mineri, pe unde nici nu existau vaci ;
se construiau mașini, care nu puteau fi folosite dintr-o cauză sau alta,
și, în sfîrșit, se făceau sute și sute de asemenea cheltuieli absurde, care
și azi mai stîrnesc rîsul băștinașilor. Dar e mai mult decît sigur că
același capital, cheltuit cu chibzuință, ar fi făcut ca minele acestea să
dea un cîștig imens : se cerea numai un om încercat în meserie și de
încredere, cu ceva cunoștințe în minerit și analiza minereurilor.

Nemaipomenita greutate a poverilor pe care „los apires" o că
rau de fiecare dată afară din adîncimea minelor, ca niște adevărate
vite de povară, a fost descrisă de căpitanul Head. Mărturisesc că nu
mi-a venit să cred, atît de exagerată mi s-a părut. Și am fost bucuros,
găsind prilejul să cîntăresc eu însumi o astfel de sarcină, luată la în-
tîmplare. Ca s-o ridic puțin de pe pămînt, aplecîndu-mă peste ea, mi-a
trebuit o sforțare considerabilă. Pusă la cîntar, trăgea 197 de pfunzi.
Apirul urcase cu ea în spate optzeci de yarzi pe adîncime verticală,
o bună parte din urcuș fiind aproape abrupt, iar restul, adică cea mai
mare parte, constînd din lemne crestate (dințate) și dispuse în zig-zag
pe peretele minei. Potrivit unei reguli generale, apirul nu avea voie să
se oprească nici o clipă ca să mai răsufle, afară numai dacă mina era
adîncă de șase sute de picioare. încărcătura medie care se scotea era
de peste 200 de pfunzi și mi s-a spus că, la o întrecere, un

apir scosese
din fundul celei mai adînci mine una de 300 pfunzi (cca. 143 kg) 1 Tot
odată, nefericiții erau obligați să intre și să iasă din mină, cu încărcă
tura lor obișnuită, de douăsprezece ori pe zi ; ceea ce însemnează că
ei cărau zilnic de la adîncimea de optzeci de yarzi 2400 de pfunzi,
trebuind în intervale să și sfărîme, să și aleagă minereul.

Și totuși, oamenii aceștia, cînd nu era vorba de accidente, ară
tau sănătoși și veseli. Ei nu aveau trupuri prea musculoase. Nu mîn-
cau carne decît o dată pe săptămînă, fără nici o abatere de la acest
obicei, și chiar atunci mincau numai pastramă uscată și tare (charquî).
Deși știam bine că muncesc la mină numai fiindcă voiau, totuși mă
apuca revolta, văzîndu-i în ce hal ieșeau din pămînt; cu trupurile
aplecate înainte, cu brațele atingînd acele trepte crestate, cu picioa
rele arcuite, cu toți mușchii zbîrnîind pe ei, cu pîraie de sudoare
curgîndu-le de pe obraji pe piept, cu nările dilatate, cu colțurile gurii
trase în jos de atîta sforțare, ei gîfîiau sub povară aproape horcăind.
De cîte ori trăgeau aerul în piept, scoteau un fel de văitat: „ai-ai“,
care le țîșnea din măruntaie, sunînd sfîșietor ca dintr-o goarnă. După
ce ajungeau împleticindu-se la grămada de minereu, își goleau așa-
zisul „carpacho" , dregîndu-și răsuflarea în cîteva clipe, își ștergeau
fruntea de sudoare și, aparent cu puteri împrospătate, coborau din nou
în mină, cu pași repezi. Cazul lor mi s-a părut cel mai uimitor exemplu
de muncă istovitoare, la care numai obișnuința poate supune pe om
și nimic altceva.

Seara, vorbind cu mai-marele acestor mine despre numărul străi
nilor aflați acum în toată țara, el mi-a spus că, deși încă om tînăr, își

amintea cum, fiind băiat de școală în Coquimbo, i-a fost dat într-o zi
de sărbătoare să vadă pe căpitanul unui vas englez, care fusese adus
în oraș să stea de vorbă cu guvernatorul. Nimic pe lume, spunea el,
n-ar fi făcut pe un copil de școală și nici, bineînțeles, pe el însuși, să
se apropie de un englez : li se băgase în cap ideea că de la asemenea
oameni se puteau aștepta la erezii, la molipsiri și tot felul de alte rele.
Lumea de aici povestea încă despre groaznicele purtări ale bucanieri-
lor ; se spunea, mai cu seamă, despre unul care răpise statuia Fecioarei
Maria și apoi venise anul următor s-o ia și pe a Sfîntului Iosif, sub cu-
vînt că era păcat ca Maica Domnului să stea fără bărbat. Am mai au
zit pe o doamnă în vîrstă spunînd cît de rău se simțea că trebuise o
dată să ia masa în aceeași încăpere cu un englez. Această doamnă își
amintea, de cînd era fată, că numai la auzul numelui de „Los ingleses !"
locuitorii, încărcîndu-se cu ce aveau mai de preț, o luau înspre munți. [a]

14 mai. Am sosit la Coquimbo, unde râmaserăm cîteva zile.
Orașul n-are nimic deosebit, în afară de liniștea lui minunată. Se zicea
că e locuit de 6—8000 de oameni. In dimineața zilei de 17 mai, plouă
domol timp de cinci ceasuri, pentru întîia oară în acest an. Fermierii,
care își seamănă grîul pe lîngă țărmul mării, unde există mai multă
umezeală, folosindu-se de această răpăială, aveau să iasă la arat •,
după a doua ploaie, urmau să semene ; și dacă ploua și a treia oară,
însemna că primăvara le va aduce o bună recoltă. Era interesantă
urmarea acestei cantități neînsemnate de umezeală. Douăsprezece ore
după ploaie, pămîntul arăta uscat, cum arată de obicei ; dar

la zece
zile toate colinele înverzeau ușor din loc în loc, iarba fiind puțină și
rară ca niște fire de păr, lungi de un inch. înainte de ploaie, pămîntul
fusese pretutindeni bătătorit ca pe șoseaua mare.

Seara, căpitanul Fitz Roy și cu mine ne aflam tocmai la masă, cu
dl. Edwards, un englez stabilit la Coquimbo, a cărui ospitalitate o cu
noșteau bine toți vizitatorii, cînd, deodată, avu loc un puternic cutre
mur de pămînt. Am auzit bubuiturile prevestitoare, dar din cauza
țipetelor cucoanelor, a fugii servitorilor și a năpustirii unora dintre
domni în pervazul ușilor, nu mi-am putut da seama de clătinarea pă-
mîntului. După aceea, unele femei țipau într-una de groază, iar un
domn zicea că n-o să mai poată dormi toată noaptea sau, dacă va
dormi, o să viseze tot timpul numai case care se dărîmă. Tatăl acestui
domn își pierduse de curînd tot avutul la Talcahuano și el însuși, în
1822, la Valparaiso, scăpase ca prin urechile acului neucis, de un aco
periș de casă în cădere. El pomenea de o coincidență curioasă, întîm-
plată atunci : era la un joc de cărți, cînd unul dintre parteneri, un
german, se sculă și spuse că el, în ruptul capului, n-ar sta în casele de
pe aici cu ușa închisă, pentru că fusese cît pe aci să-și dea viața, într-o
împrejurare similară, la Copiapo. Așadar, el deschise ușa ; și nu apucă
bine s-o deschidă, că și țipă „Iată începe din nou !" și vestitul cutre
mur începea. Dar niciunul dintre jucători n-a pățit nimic. Primejdia în
timp de cutremur nu stă în timpul pe care îl ia deschisul ușii, ci în
posibilitatea ca aceasta să nu se mai poată deschide din cauza mișcă
rii pereților.

Nu e nici o mirare că băștinașii și străinii stabiliți de

multă
vreme prin părțile acestea, deși unii dintre ei cunoscuți ca având mare
stăpînire de sine, resimt în timpul cutremurului o frică atît de cum
plită. Eu cred însă că spaima lor peste orice măsură se poate explica
în parte prin lipsa obișnuinții de a și-o înfrîna, socotind-o un simță-
mînt de care nu trebuie să se rușineze. Chiar mai mult: nepăsarea, în astfel de împrejurări, îi scoate din sărite. Odată, doi englezi, care
dormeau sub cerul liber, simțind un cutremur destul de zdravăn, și-au
dat seama că nu au de ce se teme și nu s-au sculat de jos. Localnicii,
văzîndu-i, au început să țipe : „Uitați-vă, ce eretici, nici nu ies măcar
din așternuturi !"

Am petrecut cîteva zile, cercetînd terasele de prundiș, așezate în
trepte, pe care, cel dintîi, le-a semnalat căpitanul B. Hali, iar dl. Lyell
le-a crezut ca fiind formate prin ridicarea treptată a uscatului și deci
prin retragerea corespunzătoare a mării. Explicația d-lui Lyell este
adevărată, deoarece am găsit pe aceste terase numeroase cochilii de
scoici existente încă. Cinci asemenea terase înguste, ușor înclinate și
cu marginile netivite se înalță una după alta, cele mai late fiind alcă
tuite din prundiș : ele se află în fața golfului și se întind pe ambele
laturi ale văii. La Guasco, spre nord de Coquimbo, același fenomen
geologic se înfățișează pe o scară mult mai mare, încît chiar unii
locuitori rămîneau uimiți. Terasele sînt acolo mult mai late, putînd fi
numite cîmpii •, în unele locuri sînt cîte șase, dar de obicei cîte cinci,
și se întind în susul văii pînă la treizeci și șapte de mile față de coastă.
Aceste terase, în chip de trepte, seamănă îndeaproape cu acelea de pe

valea Santa Cruz și cu cele de pe întreaga coastă a Patagoniei, numai
că acestea din urmă sînt cu mult mai mari. Ele s-au format fără în
doială sub puterea de eroziune a mării, în lungi perioade de liniște ale
ridicării treptate a continentului.

Cochiliile speciilor actuale de moluște nu numai că zac la supra
fața teraselor de la Coquimbo (la înălțimea de 250 picioare), dar sînt
și îngropate într-o rocă de calcar fărîmicios, care pe alocurea, deși pe
suprafețe mici, ating în grosime douăzeci și chiar treizeci de picioare.
Aceste straturi moderne se așternpe o veche formație terțiară, care
conține de asemenea cochilii, dar toate, pare-se, dispărute. Deși am
cercetat atîtea sute de mile pe coasta Pacificului ca și a Atlanticului,
n-am putut observa nici un strat, care, conținînd cochilii de scoici exis
tente încă, să fie uniform, afară de cele de aici și din cîteva locuri mai
spre nord, pe drumul Ia Guasco. Faptul acesta mi se pare a fi de mare
însemnătate ; căci explicația dată de mai toți geologii absenței dintr-o
regiune a depunerilor stratificate conținînd fosile, depuneri care au
avut loc, într-o anumită perioadă — și anume, că regiunea a fost pe
vremea aceea uscat — nu se aplică aici ; și e firesc să nu se aplice,
de îndată ce știm, după cochiliile risipite pe deasupra teraselor și după
cele îngropate în nisip și țărînă, că pămîntul pe mii de mile de-a lun
gul ambelor coaste a fost înecat pînă de curînd. Explicația trebuie
căutată, fără îndoială, în împrejurarea că toată partea de sud a conti
nentului s-a înălțat de sub ape încetul cu încetul, multă vreme, și că,
prin urmare, depunerile de tot felul de-a lungul țărmului, unde apa
nu era adîncă, vor fi fost aduse la suprafață, fiind expuse

treptat ac
țiunii de eroziune, pe care marea o exercită asupra țărmurilor ei. Și,
aceasta cu atît mai mult, cu cît cele mai numeroase viețuitoare ma
rine prosperează numai acolo unde marea este relativ puțin adîncă, iar în asemenea ape, evident că este imposibil să se depună straturi de
grosimi prea mari. Ca să arătăm imensa putere de eroziune a mării
asupra țărmurilor, n-avem decît să ne amintim de uriașii pereți de
stîncă ai actualei coaste a Patagoniei și de rîpile sau vechile faleze
ale mării, una deasupra alteia și deci de niveluri deosebite ale ace
leiași coaste.

Vechea formație terțiară subiacentă de la Coquimbo pare a fi
cam de aceeași vîrstă cu unele depozite de pe coasta chiliană (dintre
care, printre cele mai însemnate, este aceea din Navedad) și cu marea
formație a Patagoniei. Atît în Navedad cît și în Patagonia sînt semne
evidente că încă de pe cînd cochiliile îngropate acolo (a căror listă a
fost întocmită de profesorul E. Forbes) erau vii, s-a întîmplat o scu
fundare de cîteva sute de picioare, pentru ca apoi fundul mării să se
ridice la suprafață. Ne putem, firește, întreba cum s-a întîmplat că,
deși nu s-a păstrat nicăieri pe coastele continentului nici un strat fosi-
lifer mai cuprinzător din perioada recentă și nici din altă perioadă
mijlocie, adică între aceasta și vechea epocă terțiară, cu toate acestea
materii sedimentare, conținînd resturi fosile, s-au depozitat în perioada
terțiară inferioară și s-au păstrat în diverse locuri spre nord și sud,
pe un spațiu de cel puțin 1350 mile de-a lungul țărmurilor Atlanticu
lui, pe un spațiu de 1100 mile de-a lungul țărmurilor Pacificului și pe
o linie de la est la vest de 700 mile de-a curmezișul

continentului ?
Cred că explicația nu e prea grea, și că se aplică, poate, nu numai la
cazul acesta, ci și faptelor oarecum analoage observate în alte părți ale
lumii. Ținînd seama de imensa putere erozivă a mării, cunoscută din
nenumărate fapte, nu e de loc probabil ca un strat sedimentar înălțîn-
du-se, să poată trece cu bine prin aceleași încercări prin care trec
coastele mării, păstrîndu-se îndeajuns ca masă, încît să dăinuie o
perioadă atît de îndelungată, afară numai dacă nu este cu totul consi
derabil ca întindere și ca grosime ; dar, mai departe, pe un fund de
mare, sub ape nu prea mici, care singure priesc viețuitoarelor marine.
e cu neputință ca un strat sedimentar gros și foarte întins să se poată
așterne peste tot, afară numai dacă fundul se adîncește prin scufundare
pentru a primi straturile succesive. Așa s-a întîmplat în adevăr cam
în aceeași perioadă, în Patagonia de sud și în Chile, deși le despart o
mie de mile. Deci, dacă mișcările prelungite de scufundare, întîmplate
în același timp, se produc de obicei pe o întindere foarte largă, după
cum m-am convins cercetînd recifurile de corali din marile oceane —
sau dacă, mărginindu-ne numai la America de Sud, mișcările de scu
fundare s-au produs pe aceeași rază ca și cele de elevație, prin care
țărmurile din Peru, Chile, Țara Focului, Patagonia și La Plata s-au. înăl
țat tot în perioada cochiliilor actuale, atunci putem vedea cum în
același timp și la mari depărtări au apărut împrejurări prielnice pentru
formarea unor depozite fosilifere considerabile ca grosime și întin
dere ; prin urmare asemenea depozite vor avea norocul rar

de a în
frunta și rezista eroziunii mării pe linii de țărm succesive, dăinuind
pînă în zilele noastre.

21 mai. Am plecat însoțit de Don Jose Edwards la minele de
argint din Arqueros, cu gîndul ca de aci să urc în sus pe valea Coquimbo. Străbătînd un ținut muntos, ajunserăm, cînd se înnopta, la
minele care aparțineau d-lui Edwards. Noaptea pe care o dormii aci
îmi plăcu nespus de mult, fiindcă — motivul nu cred că va fi apreciat
pe deplin în Anglia — au lipsit puricii ! Locuințele de la Coquimbo
mișună de purici, dar aici, la înălțimea de numai trei sau patru mii de
picioare, ei nu mai pot trăi. îmi închipui 'că ceea ce distrug aici aceste
sîcîitoare insecte trebuie să fie altă cauză decît scăderea tempera
turii, care este prea neînsemnată. Minele se aflau într-o stare proastă,
deși acum cîtva timp produceau aproape 2 000 pfunzi de argint anual.
S-a spus în chip de proverb că „cine are o mină de aramă, cîștigă ; cine
are una de argint, poate cîștiga ; iar cine are una de aur, pierde sigur".
Dar zicala nu este adevărată : toate marile averi, în Chile, s-au făcut
cu mine de cele mai prețioase metale. De curînd, un medic englez se
întorcea în țară de la Copiapo, cu cîștigul unei singure participații la
o mină de argint, în valoare de aproape 24 000 de lire sterline. Bine
înțeles, o mină de aramă este treabă sigură, în timp ce una de argint
sau de aur este sau un zar sau un bilet de loterie. Proprietarii, din pri
cina hoțiilor, pe care nu pot cu nici un chip să le stîrpească, pierd mari
cantități de minereu prețios. Astfel mi s-a spus odată despre cineva
care făcuse o prinsoare cu un proprietar, că unul dintre minerii săi îl
va fura sub ochii lui. După ce se scoate din mină, minereul

este pisat,
iar bulgării nefolositori se aruncă deoparte. Doi mineri, care erau puși
să facă această treabă, luară, ca la întîmplare, doi bulgări în aceeași
clipă și apoi își spuseră tare, în glumă : „Hai să vedem cine aruncă
mai departe." Proprietarul, care se afla acolo, puse rămășag, pe o
țigară, cu un prieten, în privința rezultatului. Minerul luă seama unde
căzuse bulgărul, printre resturile nefolositoare. Iar, seara, îl ridică de
acolo, și îl aduse stăpînului ; arătîndu-i cantitatea de minereu plină de
argint, îi spuse totodată : „Iată bulgărul pe care ați cîștigat țigara".

23 mai. Am coborît pe rodnica vale Coquimbo, mergînd apoi
în susul ei, pînă ce am dat de o hacienda, care aparținea unei rude a
lui Don Jose și unde râmaserăm ziua următoare. După aceea, eu făcui
călare o excursie de o zi, mergînd mai departe, ca să văd ce erau
cochiliile și așa-zisele boabe de fasole pietrificate, despre care ni se
vorbise. Nu erau, de fapt, decît pietricele de cuarț. Străbăturăm cîteva
mici sate ; valea era minunat cultivată și întreaga priveliște măreață.
Ne aflam aici lîngă Anzii principali cu piscurile lor semețe. Pretutin
deni în Chile de nord, recolta pomilor fructiferi este mult mai îmbelșu
gată în apropierea Anzilor, decît în ținuturile mai joase. Smochinii și
strugurii acestei regiuni sînt vestiți prin gustul lor, cultivîndu-
se de
aceea pe mari întinderi. La nord de Quillota, valea Coquimbo este
poate cea mai rodnică : cred că e locuită, socotind și orașul Coquimbo,
de 25 000 de oameni. A doua zi, mă înapoiai la hacienda de unde ple
casem, iar de aci, dimpreună cu Don Jose, la Coquimbo.

2 iunie. Am pornit spre valea Guasco, ținînd drumul de
pe

țărm, care se zicea că e mai umblat decît altele. Merserăm călări prima zi pină ajunserăm Ia o casă singuratică, botezată Yerba Buena, unde găsirăm pășune pentru cai. Răpăiala de ploaie căzută acum două săptămîni, despre care am pomenit, nu cuprinsese decît jumătate din drumul pînă la Guasco ; așa că, în prima parte a excursiei noastre, văzurăm ceva verdeață pe cîmp, deși fără putere și aceasta, dar curînd pieri orice urmă. Chiar pe unde iarba era mai vie, abia dacă ne amintea de straturile acelea de gazon proaspăt și flori îmbobocite din alte regiuni, primăvara. Călătorind în aceste pustiuri, te simți ca un prizonier ținut închis într-o curte întunecată și jinduind să vadă ceva verde sau să respire aer umed.

2 iunie. Mergînd de la Yerba Buena la Charizal, străbăturăm în prima parte a zilei o pustietate pietroasă de munte și după aceea un. bazin lung și adînc de nisip, presărat cu cioburi de scoici. Apă era și puțină și sărată : ținutul întreg, de la țărmul oceanului și pînă în Anzi, este un pustiu nelocuit. Am văzut, din belșug, numai urmele unei sin gure viețuitoare, și anume cochilii de *Bulimus,* extraordinar de multe unde locul era foarte uscat.[4] Primăvara, o biată plantă mică dădea-cîteva frunze cu care se hrăneau melcii. Cum melcii nu puteau fi văzuți decît dis-de-dimineață, cînd pămîntul era jilav, los guasos credeau că ei se hrănesc cu rouă. Am mai observat și în alte părți că regiunile-sterpe și deci uscate de tot, cu solul calcaros, priesc neînchipuit de bine moluștelor terestre. La Charizal erau cîteva locuințe, ceva apă-sălcie și abia urme de agricultură, așa că nu fu ușor să cumpărăm pen tru cai nițele grăunțe și niște paie.

3 i u n i e. Ca să ajungem de la Charizal la Sauce, am

luat-o de-a.
călare peste niște cîmpuri pustii, ocupate de mari herghelii de guanaci.
Străbăturăm de asemenea valea Chaneral, care, deși cea mai rodnică
vale dintre Guasco și Coquimbo, era foarte îngustă și așa de lipsită de
pășune, încît nu găsirăm nimic de cumpărat pentru cai. La Sauce,
dădurăm de un domn bătrîn, plin de omenie, care conducea o topitorie
de aramă. El binevoi, făcîndu-ne un mare hatîr, să ne vîndă, la preț
ridicat, un braț de paie murdare, singurul nutreț de noapte al bieților
noștri cai, după alergătură de o zi întreagă. Peste tot în Chile se găseau
puține topitorii ; se socotea mai convenabil să se trimită minereul la
Swansea, atît de mult lipseau lemnele de foc și atît de nepricepuți la
topit erau chilienii. A doua zi, trecînd printre munți, o apucarăm spre
Freyrina, pe valea Guasco. Cu fiece zi de mers mai spre nord, vegeta
ția devenea din ce în ce mai sărăcăcioasă, pînă și acei cactuși enormi,
în formă de candelabru, erau înlocuiți de altă specie mai măruntă. în
lunile de iarnă, Ia nord și de Chile și de Peru, același strat uniform
de nori atîrnă, nu prea sus, peste Pacific. Aflîndu-ne pe munți, am avut
astfel vederea impresionantă a acestui cîmp aerian de un alb strălu
citor, care se prelungea în susul văilor, formînd insule și promontorii
întocmai ca marea printre insulele arhipelagului Chonos sau în..
Țara Focului.

La Freyrina, am stat două zile. în valea Guasco sînt patru oră
șele. La gura ei se află portul ; ținutul e pustiu, fără nici un strop de-
apă prin împrejurimi. Cu cinci leghe mai sus se află Freyrina, un lung^ sat răzleț, cu case văruite simplu și cuviincios. Mai departe, cu zece
leghe mai sus, se găsește Ballenar ; iar dincolo de acesta,

Guasco Alta,
sat horticol, vestit pentru poamele lui uscate. în zilele senine, prive
lișteа în susul văii este splendidă, Anzii înzăpeziți se văd departe, prin
deschiderea dreaptă a văii, iar atit de o parte cît și de alta laturile îi
sînt tăiate în curmeziș de nenumărate brazde, care se amestecă într-o
minunată ceață. Deasupra, pămîntul e constituit ciudat, într-un fel de
scară de terase /paralele, în timp ce fundul văii, oa e fîșie verde, cu
pilcurile lui de sălcii, contrastează cu goliciunea colinelor de piatră,
de pe ambele laturi. Că ținutul împrejmuitor era cu totul sterp, se putea
vedea din faptul că nu mai plouase de treisprezece luni. Locuitorii
fuseseră cuprinși de invidie, auzind de ploaia de la Coquimbo ; după
înfățișarea cerului, sperau și ei să aibă același noroc, de care și avură
parte peste două săptămîni. Eu mă aflam atunci la Copiapo și lumea
de acolo, la rîndul ei, vorbea cu aceeași invidie despre ploaia îmbelșu
gată de la Guasco. După doi sau trei ani de secetă cumplită, cînd în
tot acest timp nu căděa poate decît o singură răpăială, venea de obicei
un an ploios, ceea ce provoca pagube mai mari decît seceta. Rîurile
se revărsau, acoperind cu pietriș și nisip îngustele fîșii de pămînt culti-
vabil. Apele, ieșite din albiile lor, stricau de asemenea șanțurile de
irigație. Așa că, acum trei ani, se întîmplaseră stricăciuni considerabile.

8 iunie. Mergeam călare spre Ballenar, al cărui nume vine de
la Ballenagh din Irlanda, locul de naștere al familiei O'Higgins, care
a dat, în timpul guvernului spaniol, cîțiva președinți și generali chi
lieni. [5] Cum munții stîncoși atît pe dreapta cît și pe stînga erau ascunși
de nori, cîmpiile în chip de terase dădeau văii aceeași

înfățișare ca a
văii Santa Cruz din Patagonia. După ce petrecurăm o zi la Ballenar,
plecai în ziua de 10 iunie să ating partea cea mai din munte a văii
Copiapo. Călărirăm toată ziua de-a lungul unui ținut lipsit de orice
interes. Am obosit vorbind de pămînturi tot sterile și sterpe. Cuvintele
acestea însă, așa cum se întrebuințează de obicei, sînt metaforice ;
le-am folosit mereu în legătură cu cîmpiile Patagoniei, care cel puțin
se puteau mîndri cu tufișurile lor țepoase și cu oarecare smocuri de
iarbă ; în comparație cu partea nordică din Chile, Patagonia este de o
fertilitate indiscutabilă. Ca și în alte locuri, aici sînt destule arii de
cîte două sute de yarzi pătrați, pe care, la o cercetare mai amănunțită,
se poate descoperi cîte un tufiș, cîte un cactus sau lichen ; și solul
conține de asemenea semințe amorțite, care pîndesc din ascuns prima
iarnă ploioasă ca să încolțească și să răsară. în Peru, adevărate deșer-
turi acoperă ținuturi întinse. Pe seară, sosirăm într-o vale, pe fundul
căreia albia unui rîușor era jilavă : mergînd pe firul ei în sus, dădurăm
de apă destul de bună. în timpul nopții, rîușorul, neevaporîndu-se și
nefiind supt de pămînt prea repede, curgea cu o leghe mai la vale de
cît în timpul zilei. Aveam și lemne pentru foc din belșug, așa că locul
ni se păru cum nu se putea mai nimerit pentru înnoptat ; dar pentru
bietele animale nu avurăm să le dăm nici o gură de paie, cel puțin.

11 iunie. Timp de douăsprezece ceasuri nu oprirăm caii nici
să răsufle, pînă ajunserăm la o veche topitorie, unde găsirăm și apă și lemne de foc ; dar caii iarăși n-avură nimic de mîncat, în curtea unde
îi ținurăm închiși. Drumul mergea printre coline între priveliștile depăr

tate ale munților golași, care se arătau în fel de fel de culori. Era mai
mare păcatul, văzînd cum soarele strălucea numai și numai peste
pămînturi nefolositoare ; o vreme atît de minunată s-ar fi cuvenit să
lumineze cîmpuri rodnice și grădini îngrijite. A doua zi, sosirăm pe
valea Copiapo. Mă bucurai din toată inima, deoarece toată această
excursie fusese prilej numai de neliniște ; era cît se poate de neplăcut,
în timp ce noi mîncam, să auzim cum caii, neavînd cu ce-și potoli foa
mea, rodeau stîlpii de lemn de care îi legasem. Dacă ar fi fost să-i luăm
după înfățișare, ei arătau odihniți ; nimeni n-ar fi crezut că de cincizeci
și cinci de ceasuri ei nu mîncaseră nimic.

Avînd o scrisoare de recomandație către el, dl. Bingley mă primi
cu multă căldură la hacienda din Potrero Seco. Proprietatea aceasta
avea douăzeci pînă la treizeci de mile lungime, fiind foarte îngustă,
deoarece consta din două fîșii de pămînt de-a lungul rîului. în unele
locuri, proprietatea se gîtuia cu totul, neputînd fi irigată și rămînînd
din această cauză fără nici o valoare, ca și pustietatea stîncoasă din
împrejurimi. Micimea suprafeței de pămînt cultivat pe tot fundul văii
nu se datora în așa mare măsură nivelurilor deosebite la care se afla,
prin urmare și imposibilității de a fi irigat, cît lipsei ei de apă. Anul
acesta, însă, albia rîului era plină : la locul unde ne găseam, în susul
văii, apa ajungea la burta calului și curgea repede pe o lățime de
aproape cincisprezece yarzi ; puțin mai la vale se făcea din ce în ce
mai mică, pînă se pierdea cu totul, astfel încît nici o picătură nu ajun
gea în mare și lucrul acesta se petrecea de treizeci de ani la rînd.
Locuitorii pîndeau cu mare nerăbdare cîte o furtună prin Anzi, deoa

rece o ninsoare bună îi aproviziona cu apă pentru anul următor. Și
zăpada de pe munți era neînchipuit mai folositoare pentru ei decît
ploaia pe vale. Nici vorbă că ploaia, de cîte ori cădea, cam o dată la
doi sau trei ani, le era de mare folos, avînd, după ce ploua, oarecare
pășune pe munți pentru vite și catîri. Dar fără zăpadă pe Anzi, pustieta
tea cuprindea toată valea. Lumea de pe aici încă își mai aducea aminte
că, în trei rînduri, toți locuitorii se văzuseră siliți să-și mute sălașurile
la sud. Anul acesta însă era apă din belșug și oamenii își irigau pă-
mîntul cum doreau ; totuși a trebuit adesea, chiar în acest timp, să se
pună pază militară la stăvilare, ca nu cumva proprietarii să abată apa
peste cît le era îngăduit, adică mai mult decît în ceasurile stabilite
săptămînal. Se zicea că valea cuprinde 12 000 de suflete, care, cu
recolta dintr-un an, puteau trăi numai trei luni, restul hranei aducîn-
du-se de la Valparaiso și de la sud. înainte de descoperirea vestitelor
mine de argint de la Chanuncillo, orașul Copiapo pornise spre'pieire,
dar acum îi mergea din plin, atît de bine, că, deși dărîmat pînă-n teme
lii de un cutremur, fusese în întregime reclădit.

Valea Copiapo, adevărată panglică verde desfășurată într-un
pustiu, merge drept spre sud ; așa că,' de la izvoarele ei din Anzi, are
o lungime considerabilă. Văile Guasco și Copiapo pot fi socotite amîn-
două ca niște insule lungi și înguste, despărțite de restul pămîntului chilian prin pustiuri muntoase în loc de apă sărată. La nord de acestea,
se mai află o vale foarte sărăcăcioasă, numită Paposo, care are cam
două sute de suflete •, iar dincolo de ea, se întinde pustiul adevărat al
Atacamei, care stă acolo ca o barieră mult mai[1] greu de trecut decît

cel mai spumegos ocean. După două zile petrecute la Potrero Seco,
plecai mai departe în [1] susul văii, spre locuința lui Don Benito Cruz,
pentru care aveam o scrisoare de recomandație. Don Benito Cruz mă
primi minunat ; de fapt, este cu neputință de mărturisit' cîtă căldură și
ospitalitate întîmpină călătorii mai pretutindeni în America de Sud.
Ziua următoare, închiriai cîțiva catîri, ca să urc în Anzii centrali, prin
rîpa Jolquera. în a doua noapte, vremea se făcu prevestitoare a fur
tună de zăpadă sau de ploaie și, în timp ce ne aflam în așternuturi,
simțirăm un ușor cutremur de pămînt.

S-a vorbit adesea despre legătura ce ar exista între cutremure și
starea vremii : mie mi se pare că această chestiune este de mare însem
nătate, deși nu pare prea ușor de înțeles. Humboldt făcea undeva în
Personal Narrative ++++++++++++++++++++++++++++++++++ observația că nici un vechi locuitor din Noua
Andaluzie sau din Peru de Jos[6] n-ar putea spune cu ușurință că nu e
o anumită legătură între aceste fenomene ; altundeva,'totuși, el pare a
crede că legătura aceasta e închipuire goală. La Guayaquil, se spune
că orice ploaie torențială în anotimp secetos e totdeauna urmată de
cutremur. în Chile de nord, fiindcă plouă neînchipuit de rar, chiar simple
semne de ploaie arătîndu-se rar, probabilitatea coincidențelor întîmplă-
toare devine foarte mică ; cu toate acestea locuitorii cred cu

++++++++++++++++++++++++++++++++++ Personal Narrative, voi. IV, p. 11 și voi. II p. 217. In privința observațiilor asupra Guayaquilului, vezi Journal de Silliman, voi. XXIV, p. 384. In privința celor despre Tanca, de dl. Hamilton, vezi Transactions oi British Association, 1840. Pentru acelea despre Coseguina, vezi dl. Caldcleugh în Philosophical Transactions, 1835. In
prima ediție a lucrării de față, eu am adunat mai multe date asupra coincidenței dintre scăderile neașteptate ale barometrului și cutremure sau dintre cutremure și meteori.

toată pu
terea în anumite legături între starea atmosferică și tresăririle pămîn-
tului. Această idee a lor m-a izbit îndeosebi cînd, pomenind în fața
cîtorva inși din Copiapo de zguduiturile pămîntului de la Coquimbo, ei
spuseseră deodată cu glas tare : „Ferice de ei ! Vor avea anul ăsta pă
șune din belșug". Pentru mintea lor cutremurul prevestea ploaia, după
cum ploaia prevestea pășuni bogate. Și în adevăr așa s-a întîmplat:
chiar în ziua cutremurului, a căzut acea răpăială de ploaie, despre care
am spus că, după zece zile, înverzise ușor cîmpurile. Alteori, ploaia
venea după cutremur într-un anotimp cînd așa ceva era o minune
mult mai uluitoare decît cutremurul însuși. Astfel s-a întîmplat după
cutremurul din noiembrie 1822 și apoi din nou, la Valparaiso, în 1829 ;
iar după aceea, la Tacna, în septembrie 1833. E nevoie de oarecare
obișnuință cu climatul acestor ținuturi, ca să ne putem da seama de
improbabilitatea categorică a ploilor în astfel de anotimpuri, afară
numai dacă nu e vorba de urmarea cine știe cărei legi independente
de starea climei. în cazul marilor erupții vulcanice, cum a fost aceea
a lui Coseguina, cînd au căzut torente de ploaie într-un timp
neobișnuit al anului, fapt „aproape fără precedent în America cen
trală",_nu_e_prea greu de înțeles că volumul de aburi și nori
de cenușă au putut strica echilibrul atmosferic. Humboldt aplică aceeași ipo
teză căzurilor de cutremure neînsoțite de erupții•, dar mie greu îmi
vine să cred că puținele substanțe gazoase scăpate prin crăpăturile
pămîntului ar fi în stare să producă urmări atît de remarcabile. Mai
multă probabilitate conține ipoteza, formulată și propusă întîi de
dl. P. Scrope, după care, dacă barometrul a scăzut și dacă ploaia poate

fi așteptată în chip firesc, presiunea atmosferică, scăzînd pe o arie
pămîntească de mare întindere, ar putea prea bine hotărî chiar ziua
cînd pămîntul, încordat peste măsură și mai dinainte de forțele subte
rane, va trebui să slăbească, să se crape și prin urmare să se cutre
mure. Pe de altă parte, însă, ipoteza aceasta este foarte îndoielnică în
privința puterii ei de a explica torentele de ploaie care cad în anotimp
secetos, după cutremure neînsoțite de erupții ; asemenea cazuri par
a pune în vedere anumite legături mai tainice între regiunile atmosfe
rice și cele subterane.

Negăsind mai nimic interesant în partea aceasta a rîpei prin care
umblam, ne-am întors pe același drum la locuința lui Don Benito, unde
sfătui două zile, adunînd scoici fosile și copaci pietrificați. Trunchiu
rile de enormi arbori pietrificați, doborîți și îngropați în conglomerat,
erau neobișnuit de numeroase. Am măsurat unul, care avea de jur îm
prejur cincisprezece picioare : ce minunăție ca orice atom al materiei
lemnoase din acest cilindru uriaș să fi fost dat la o parte și înlocuit atît
de perfect cu silice, încît nici un canal și nici un. por să nu se strice !
Acești copaci vor fi fost frunzoși și prosperi cam în perioada cretaci-
cului inferior ; și ei aparțineau subfamiliei bradului. Un fapt amuzant
era felul locuitorilor de a vorbi despre natura scoicilor-fosile adunate
de mine, cam în același fel cum se vorbea acum o sută de ani în Eu
ropa, întrebîndu-se dacă „natura le făcuse astfel" sau nu. Cercetarea
geologică pe care o făceam asupra ținutului uimea îndeajuns pe chi
lieni : mi-a trebuit mult pînă să-i conving că nu umblam să descopăr
mine. Cîteodată, aceasta îmi da multă bătaie de cap. Cel mai bun mijloc

de a le explica îndeletnicirea mea era să-i întreb cum se face că ei în
sișisi nu doreau să știe nimic despre cutremure și vulcani ? — de ce anu
mite izvoare erau fierbinți și altele reci ? — de ce, în Chile, existau
munți, iar în La Plata nici o colină ? Aceste simple întrebări mulțumeau
și astupau gura celor mai mulți ; unii însă (cum mai sînt și prin Anglia,
rămași înapoi cu un secol) credeau că toate aceste studii sînt și nefo
losițoare și păgînești ; și, la urma urmelor, lor nu le trebuia nimic mai
mult, decît că Dumnezeu a făcut munții așa cum sînt.

Potrivit unei legi ieșite de curînd, toți cîinii care umblau fără stă-
pîn trebuiau să fie stîrpiți, așa că văzurăm pe drum numeroase cadavre
de cîini uciși. De cîtva timp turbaseră foarte mulți și mușcaseră oameni,
care au și murit, bineînțeles. De mai multe ori a bîntuit hidrofobia pe
valea aceasta. Și e destul de curios lucru cum poate o molimă atît de
ciudată și de groaznică să se ivească din cînd în cînd într-un loc atît
de izolat. S-a observat de altfel că unele sate din Anglia sînt și ele mai
supuse acestei epidemii decît altele. D-rul Unanue stabilește că hidro
fobia, în America de Sud, s-a cunoscut mai întîi în 1803 : afirmația lui se sprijină și pe faptul că Azara și Ulloa n-au auzit niciodată vorbin-
du-se de așa ceva, pe timpul lor. D-rul Unanue spune că boala aceasta
-a izbucnit în America centrală și apoi s-a întins încetul cu încetul spre
sud. Ea ajungea, în 1807, la Arequipa și se zice că unii oameni de acolo,
nemușcați de cîini, au suferit totuși de ea, cum se întîmplase cu niște
negri, care mîncaseră carne de vită moartă de turbare. La Ica au pierit
în acest fel groaznic patruzeci și doi de inși. Boala se declară de la
douăsprezece pînă la nouăzeci de zile după mușcătură, iar

moartea se întîmplă totdeauna la cinci zile după primele semne. Din 1808, nu s-a .mai pomenit multă vreme de asemenea cazuri. întrebînd anume, n-am putut afla dacă hidrofobia era cunoscută în Țara lui Van Diemen sau Australia ; iar Burchell spune că, timp de cinci ani cît a stat el la Capul Bunei Speranțe, n-a auzit despre nici un caz. Webster afirmă că turbarea nu s-a pomenit în insulele Azore ; și aceeași afirmație s-a mai făcut cu privire la insulele Mauriciu și Sfînta Elena.[§§] în privința acestei boli atît de neobișnuite, putem dobîndi unele informații luînd în considerație împrejurările care îi dau naștere în climele depărtate, unde nu este de loc probabil ca vreun cîine mușcat mai dinainte s-o fi adus. [7]

Peste noapte, la locuința lui Don Benito, sosi un străin, care ceru îngăduința să doarmă. Spunea că, pierzîndu-și drumul, rătăcise prin munți timp de șaptesprezece zile. Plecase din Guasco și, fiind obișnuit să călătorească prin Anzi, nu se aștepta la nici o greutate de a se ține de potecă spre Copiapo ; dar, fără să-și dea seama cum, se trezise puțin după aceea cuprins într-un labirint de munți, de unde simțea că n-are să mai scape. Cîțiva catîri i se prăvăliseră în prăpastie, iar el fusese cuprins de deznădejde. Cea mai de seamă greutate îi venise de la faptul că, neștiind unde poate găsi apă mai în jos, se văzuse silit să se țină de marginea lanțurilor centrale de munți.

Întorcîndu-ne pe vale în jos, ajunserăm în orașul

---

§§ Observ, sobre el clima de Lima, p. 67 ; Travels de Azara, voi. I p. 381 ; Voyage de Ulloa, voi. II, p. 28 j Travels de Burchell, voi. II, p. 524 ; Description ol the Azores de Webster, p. 124 Î Voyage a l'isle de France par un oilicier du roi, tom. I, p. 248 ;

Copiapo, la 22
iunie. Partea inferioară a văii este largă, formînd o cîmpie minunată
ca și aceea a Quillotei. Orașul se întinde pe o arie considerabilă, fie
care casă fiind împrejmuită de cîte o grădină ; dar nu e un loc unde
să te simți bine, casele neavînd ca mobilier mai nimic. Toți locuitorii
sînt veniți să facă bani și apoi să plece în alte părți, cît mai repede cu
putință. Nimeni nu se ocupă cu altceva, decît, într-un fel sau altul, cu
minele ; minele și minereurile sînt singurele lor subiecte de conver
sație. Tot ceea ce trebuie neapărat vieții omenești este foarte scump,
datorită depărtării de optsprezece leghe la care orașul se află față de
port ,• foarte costisitor este de asemenea transportul. O pasăre costă
cinci sau șase șilingi ; carnea este aproape tot atît de scumpă ca în
Anglia ; lemnele de foc sau mai bine zis crăcile se aduc cu catîrii toc
mai din Anzi, de la o distanță de două-trei zile : iar pentru pășunatul
vitelor se ia cîte un șiling pe zi : aceste prețuri, pentru America de
Sud, sînt exorbitante.

2 6 iunie. Am închiriat un călăuz și opt catîri să mă ducă în munții Anzi pe alt drum decît cel pe care mai fusesem. Ținutul fiind nespus de pustiu, luarăm cu noi o anumită cantitate de orz amestecat, jumătate și jumătate, cu paie tocate. Cam la două leghe de oraș, din valea pe care mergeam, se desfăcu altă vale, mult mai largă, care se numea „Despoblado'', adică nelocuită. Deși măreață ca înfățișare și ducînd către o trecătoare a Anzilor, valea aceasta era seacă cu
desăvîrșire, afară poate de cîteva zile pe an în vreo iarnă foarte ploioasă. Laturile ei de munți fărîmicioși abia dacă erau brăzdate de cîteva rîpi, iar fundul văii principale, plin-de prundiș, era neted și aproape șes peste tot. E sigur că nici un torent mai însemnat nu va fi curs peste acest așternut de prundiș, deoarece, dacă ar fi fost așa, ar fi urmat să se formeze, ca în toate văile de sud, o mare albie mărginită de pereți stîncoși. Sînt aproape sigur că valea aceasta, ca și cele

menționate de călători în Peru, a fost lăsată întocmai cum o vedem azi, de apele mării, care s-au retras pe măsură ce uscatul se înălța. Intr-un loc, unde Des
poblado se unea cu o rîpă (care în oricare alt lanț ar fi fost o vale
imensă), am băgat de seamă că albia ei, deși formată din nisip și pie
triș curat, era mai înaltă decît albia rîpii laterale. Cel mai neînsemnat
pîrău, într-un ceas, și-ar fi croit drum ; dar era cu totul vădit că trecu
seră veacuri și nici un rîuleț nu udase fundul văii lăturalnice. Era ca
o mașinărie curioasă de udat, dacă putem zice „mașinărie", perfectă în
totul, dar fără întrebuințare. Oricine ar fi observat cum bancurile de
mîl, lăsate de retragerea fluxului, imitau în miniatură ținuturile cu
munți și văi ; era chiar modelul original de stîncă, alcătuit prin înălța
rea continentului în timpul retragerii seculare a oceanului și nu prin
acțiunea alternantă a fluxului și refluxului. Ploile care cad pe bancu
rile de mîl întărit adîncesc tot mai mult excavațiile vechi ; și nu altfel
s-a întîmplat cu ploile căzute de-a lungul secolelor pe maldărele de
stînci și de sol pe care azi le numim continente.

După ce se întunecă, merserăm mai departe, pînă ce dădurăm de
o rîpă cu un izvoraș numit Agua Amarga. Apa își merită numele,
fiindcă nu numai că era sărată, dar era și amară și nesuferit de împu
țită, astfel incit n-am putut bea, cu nici un chip, nici ceai, nici mate.
Cred că de la rîul Copiapo pînă aici erau cel puțin douăzeci și cinci sau
treizeci de mile engleze ; și pe toată această distanță nu se găsea nici
strop de apă, ținutul meritîndu-și numele de pustiu, în cel mai deplin
înțeles al cuvîntului. Pe la jumătatea drumului, am trecut însă pe lîngă
niște vechi mine indiene, în apropiere de Punta Gorda : am

mai obser
vat și în fața unor văi, care se desfăceau din Despoblado, cîte două
grămezi de pietre așezate ceva mai la o parte și în așa fel, încît să
arate spre gura acestor vîlcele. însoțitorii mei nu știau nimic despre
ele, răspunzînd întrebărilor mele cu veșnicul : „Quien sabe ?"

Am mai văzut ruini indiene în cîteva părți ale Anzilor : cele mai
bine păstrate erau „los ruinas de Tambillos", din trecătoarea Uspallata.
Erau grupuri-grupuri de încăperi pătrate, înghesuite una într-alta : se
mai vedeau încă unele pervazuri de uși, făcute din spărturi de piatră

așezate cruciș, nu mai înalte ca de trei picioare. De altfel, Ulloa a și
vorbit despre ușile scunde ale vechilor locuințe peruviene. Casele aces
tea, în stare de locuit, trebuie să fi fost destul de largi, putînd sta în
ele un mare număr de oameni. Tradiția spune că ele serveau ca loc
de popas pentru incașii care treceau munții. Asemenea resturi de lo
cuințe indiene s-au descoperit în multe alte părți, unde nu pare proba
bil ca ei numai să fi poposit, deși solul este cu totul nepotrivit pentru
orice fel de cultură, cum este pe lîngă Tambillos sau la Podul Incașilor,
sau în trecătoarea Portillo, unde peste tot am văzut ruini. Am auzit că
pe rîpa de la Jajuel, lîngă Aconcagua, unde nu există nici o trecătoare,
sînt unele dărîmături de locuințe omenești, pe un pisc foarte înalt,
peste măsură de friguros și steril cu totul. La început, îmi închipuiam
că aceste clădiri fuseseră locuri de refugiu, pe care indienii le con
struiseră la venirea spaniolilor ; dar, după aceea, am fost dus să mă
gîndesc la probabilitatea cine știe cărei mici schimbări de climă.

Se spune că, în Chile de nord, prin Anzi, vechile case indiene sînt
deosebit de numeroase și că, dacă se răscolesc dărîmăturile puțin cu
cazmaua, se dă nu rareori peste petice lucrate din lînă, unelte de me
tale prețioase și chiar rezerve de porumb : mi s-a dat astfel un vîrf de
săgeată, făcut din agată și avînd întocmai forma celor ce se întrebuin
țează încă în Țara Focului. Știu bine că indienii din Peru locuiesc azi,
de obicei, pe cele mai înalte și mai reci creste ; dar mi s-a spus cu
toată tăria, la Copiapo, de către oameni care își petrecuseră toată viața
călătorind prin Anzi, că asemenea clădiri se aflau foarte multe *(muchi-*

simas) la înălțimi atît de mari, încît ele mai că atingeau limita zăpezi
lor veșnice, pe unde nu există nici o trecătoare, unde pămîntul nu pro
duce absolut nimic și, mai cu seamă, unde nu e apă. Cu toate acestea,
după părerea lumii de acolo (deși era uimită de așa ceva), înfățișarea
acelor clădiri arăta că indienii trebuie să le fi folosit ca locuințe. Pe
valea aceasta, la Punta Gorda, ruinile constau din șapte-opt mici încă
peri pătrate, asemănătoare ca formă cu cele de la Tambillos, dar con
struite mai cu seamă din lutul pe care locuitorii de azi, fie de aici, fie,
după părerea lui Ulloa, din Peru, nu-1 mai pot folosi cu aceeași dura
bilitate. Ele erau situate în locurile cele mai deschise' și mai neapărate,
pe fundul întins al lărgimii văii. Apă nu se găsea nicăieri mai aproape
de trei-patru leghe, proastă și aceea și puțină de tot, pămîntul fiind
absolut steril ; zadarnic am căutat să văd vreun lichen lipit de stînci.
In zilele noastre, chiar cu ajutorul animalelor de povară, abia s-ar pu
tea exploata cu cîștig o mină descoperită pe aici, afară numai dacă
mina n-ar fi deosebit de bogată. Totuși indienii de altădată tocmai aici
își clădeau locuințele ! Dacă azi ar cădea două-trei ploi zdravene pe
an și nu una, cum se întîmplă, în cîțiva ani s-ar forma probabil un
pîrîiaș pe fundul văii ; și astfel, solul prin irigare (și indienii de altă
dată se pricepeau bine la această treabă) ușor ar deveni destul de rod
nic, ca să hrănească două-trei familii.

Am dovezi convingătoare că această parte a Americii de Sud, de
lîngă țărm, s-a înălțat cu cel puțin 400—500, iar în unele locuri cu 1000
pînă la 1300 de picioare, pînă la apariția moluștelor actuale și că, mai

adinc în interior, solul e posibil să se fi ridicat chiar mai mult. Carac
terul specific de arid al climatului fiind evident urmarea înălțimii An-
zilor, putem fi aproape siguri că, anterior ultimelor elevații, atmosfera
trebuie să fi fost mai puțin umedă decît este azi ; și cum înălțarea usca
tului a fost graduală, tot graduală va fi fost și schimbarea climatului.
Intemeiați pe ideea unei schimbări de climă, în timp ce clădirile erau
locuite, ruinile urmează în acest caz să fie de o neînchipuită vechime ;
și nu e nici o dificultate' în a crede că ele s-au putut păstra în climatul
chilian. Dar atunci trebuie să admitem de asemenea (și aceasta este în
•adevăr greu) că omul a locuit America de Sud pe o perioadă de timp
imensă, de îndată ce orice schimbare de climă, determinată de ridica
rea pămîntului, trebuie să se fi produs foarte lent. La Valparaiso, în
Ultimii două sute douăzeci de ani, înălțarea solului a atins ceva mai
puțin de nouăsprezece picioare ; la Lima, o anumită faleză s-a ridicat, în
perioada indo-umană, cu optzeci pînă la nouăzeci de picioare, în mod
sigur ; dar elevații atît de mici n-au putut avea decît o influență tot
mică în ceea ce privește abaterea curenților umezi ai atmosferei. De
altfel, d-rul Lund a găsit în peșterile braziliene schelete omenești a că
ror înfățișare l-au făcut să creadă că rasa indiană a existat în America
de Sud pe o perioadă incalculabil de lungă.

Pe cînd mă aflam la Lima, am discutat despre aceste chestiuni**********

********** Temple, mergînd în călătoriile sale prin Peru de sus sau Bolivia de la Potosi
la Oruro, spune : „Am văzut multe sate indiene sau locuințe dărîmate, sus, chiar pe
piscurile munților, mărturisind că, pe unde azi totul nu e decît pustietate, trăise odinioară o lume întreagă". El face observații

cu dl. Gill, inginer civil, care văzuse o bună parte din interiorul țării.
El mi-a spus că ipoteza unei schimbări a climei îi trecuse și lui prin
minte, cîteodată ; dar că, după credința lui, cea mai mare parte a solu
lui, azi necultivabil, deși plin de case indiene dărîmate, fusese adus în
această stare prin neîngrijirea sau ruperea, din cauza vreunui cutre
mur, a conductelor de apă, pentru a căror construcție indienii de altă
dată aveau meșteri neîntrecuți. Menționez acum că peruvienii, în ade
văr, își aduceau canalele de irigație prin tuneluri, pe care le scobeau
în munți de piatră. Dl. Gill mi-a spus că fiind vorba de cercetări de
specialitatea lui, a cercetat unul și a constatat că acel tunel era scund,
îngust, întortocheat și inegal ca lărgime, dar neînchipuit de lung. Nu
e de cea mai mare mirare că au putut acei oameni să ducă la bun sfîr-
șit asemenea lucrări, fără ajutorul uneltelor de fier sau al prafului de
pușcă ? Dl. Gill mi-a menționat de asemenea cazul foarte interesant și,
după cît îmi dau seama, fără pereche, al unei mișcări subterane, care
schimbase albia rîurilor dintr-o întreagă regiune. Călătorind de la
Casma la Huaraz (nu prea departe de Lima), a dat peste o cîmpie plină
de ruini și de semnele unei vechi cultivări, dar stearpă cu totul acum.
în apropiere, se afla albia seacă a unui rîu destul de mare, din care se
-trăsese înainte vreme apa de irigat în conducte. Judecind după înfăți
șarea ei, totul arăta că apa cursese de-a lungul ei pînă mai acum cîțiva
ani ; în unele locuri, se așternuseră straturi de nisip și prundiș, iar în altele stîncile fuseseră roase, formînd astfel un

---

asemănătoare și în altă parte ; dar nu se
poate înțelege dacă pustietatea se datora lipsei de populație sau vreunei modificări
a condiției solului.

mare canal, care pe
alocuri era lat ca de patruzeci de yarzi și adine de opt picioare. Se în
țelege de la sine că dacă cineva ar fi urmat albia pe cursul ei, ar fi
trebuit să urce neîncetat o pantă mai mult sau mai puțin înclinată ; de
aceea, dl. Gill, mergînd în sus pe albia acestui fost rîu, a rămas uimit
văzînd deodată că trebuise s-o ia la vale. După aprecierea lui, scoborî-
șul ajungea pînă la patruzeci sau cincizeci de picioare, socotite per
pendicular. E limpede că avem aici cazul unei spinări de colină ridicată
de-a latul rîului. Din clipa cînd rîul a fost silit să se arcuiască astfel,
apa trebuie să fi căzut înapoi, tăindu-și un nou canal și tot din acea
clipă, de asemenea, cîmpia înconjurătoare, rămînînd fără apa fertili
zatoare, a devenit sterilă.

27 iunie. Plecînd dis-de-dimineață, ajunserăm la amiază în
valea Paypote, care, fiind străbătută de un pîrîiaș, avea ceva vegetație
și chiar cîțiva „algarroba", un fel de arbuști din soiul mimozei[8]. Ne
lipsind lemnul de foc, se construise aici mai demult o topitorie ; găsi
răm un om singuratic, căruia i se lăsase grija furnalului și care de fapt
se ocupa numai cu vînatul guanacilor. Peste noapte îngheță strașnic,
dar, avînd lemne din belșug, dormirăm la cald.

28 iunie. Continuarăm să tot urcăm treptat, pînă ce valea se
preschimbă în chei. în timpul zilei, văzurăm mai mulți guanaci, precum
și urme de Vicuna, specie înrudită de aproape cu guanaco. După obi
ceiuri, Vicuna este un animal specific alpin, care numai rareori coboară
mult mai jos de limita zăpezilor veșnice, el sălășluind prin locuri mai
înalte și mai pustii decît guanaco. Singurul animal, pe care l-am mai
văzut într-un număr relativ mare, fu o vulpe mică. îmi

închipui că ea
trăiește din prădăciunile pe care le face asupra șoarecilor și altor ro
zătoare mărunte, care, cîtă vreme nu lipsește puțină vegetație, se în
mulțesc considerabil în locuri oricît de pustii. în Patagonia, chiar pe
malurile salinelor, unde nu se găsește nici strop de apă dulce, în afară
de rouă, aceste mici dihănii mișună. Șoarecii, ca și șopîrlele, sînt în
stare să-și întrețină viața pe cele mai sterpe și mai neînsemnate întin
deri de pămînt și chiar pe insulițele din mijlocul oceanului.

în toate părțile, priveliștea arăta numai pustietate, pe care cerul
senin, fără nici un nor, o lumina întreagă, făcînd-o mai evidentă. Su
blim cîtva timp, sentimentul pustietății nu poate dăinui, din pricina
lipsei de variație. Ne așezarăm sălașul la poalele munților „primera
Ünea'', adică primul șir al cumpenei apelor. Dar rîurile nu curg pe par
tea estică spre Atlantic, ci se varsă într-un lac sărat, o mare salină,
care se află în mijlocul unui podiș, ca o mică Mare Caspică, la înălți
mea aproximativă de zece mii de picioare. Locul unde ne-am oprit să
dormim era înconjurat de jur împrejur cu petice mari de zăpadă, care
peste an se topeau. La asemenea înălțimi, vînturile sînt supuse unor
anumite legi neschimbate : în fiecare zi, o briză răcoroasă suflă în susul
văii, iar la un ceas sau două după asfințitul soarelui aerul rece de pe
munți se pornește înapoi ca printr-o pîlnie. Toată noaptea bătu un vînt
viscolos : temperatura trebuie să fi scăzut mult sub 0^{u}, deoarece apa,
pe care o țineam într-un vas, se făcuse sloi. Nici un fel de îmbrăcăminte
nu servea la nimic împotriva aerului rece ; atît am tremurat de frig,
că n-am putut să dorm, așa că dimineața m-am sculat amorțit în între

gime și cu capul greu.

Prin Anzii de mai la sud, se întîmplă adesea ca oamenii să piară' din cauza furtunilor de zăpadă ; aici, piereau altfel. Călăuzul meu, pe cînd era băiat de paisprezece ani, trecea Anzii prin luna mai, dimpre ună cu un grup ; ajungînd în părțile centrale, se porni o nebunie de viscol uscat, încît abia se mai puteau ține pe catîrii lor, în timp ce pie trele de pe pămînt erau date de-a rostogolul. Vremea era senină și nu cădea nici un fulg de zăpadă ; numai temperatura scăzuse mult. E pro babil ca temperatura să nu fi ajuns cu foarte multe grade sub zero, dar gerul pe care îl simțeau acei oameni, îmbrăcați destul de prost, trebuie să fi fost cu atît mai cumplit, cu cît curentul de aer rece era mai pu ternic. Viscolul a durat mai bine de o zi ; oamenii începuseră să-și piardă puterile, iar catîrii se tot opreau din mers, nemaiputînd să înain teze. Fratele călăuzului meu încercă să se înapoieze, dar pieri și i se găsi trupul după doi ani zăcînd pe drum, alături de catîrul lui, cu că păstrul încă în mînă. Alți doi oameni ai grupului, din cauza degeră-turii, se aleseră cu căderea degetelor de la mîini și de la picioare ; iar din două sute de catîri și treizeci de vaci, numai patrusprezece catîri scăpară cu viață. Acum mulți ani, un mare convoi, după cum se presu punea, pierise în întregime din aceeași cauză, fără ca să li se descopere trupurile pînă în ziua de azi. Eu cred că, nicăieri pe lume, împrejura rea aceasta, cu cer senin, temperatură mult scăzută și viscol uscat, nu se ivește oricînd.

2 9 iunie. Pornirăm bucuroși să coborîm în josul văii, spre lo cul unde înnoptasem cu o zi mai înainte, urmînd ca de aci să ne apro piem de Agua Amarga. La 1 iulie soseam în valea Copiapo.

Mireasma de trifoi proaspăt, după aerul fără nici un miros al sterpei Despoblado, ne îmbătă. Cît am stat în oraș, am auzit de la mai mulți locuitori despre un munte din apropiere, numit de ei ,,E1 Bramador" — urlătorul sau mugitorul, care, după cît am putut prinde, nefiind prea atent la vorba lor, era acoperit de nisip, și care, de cîte ori îl urca lumea, nisipurile se porneau la vale, mugind. Aceeași împrejurare se află descrisă în amănunt de Seetzen și Ehrenberg[†], ca fiind cauza zgomotelor auzite de mulți călători pe muntele Sinai de lîngă Marea Roșie. Am vorbit cu cineva care auzise el însuși acel zgomot; spunea că e ceva uimitor și afirma cu toată limpezimea că, deși nu își da seama cum se întîmplă, era nevoie, pentru a-1 produce, să surpe nisipul, făcîndu-i vînt pe coastă. Caii care calcă pe nisip uscat și grăunțos fac să se audă un fel de scîrțîit, din cauza frecăturii nisipului cu el însuși •, lucrul acesta l-am observat de mai multe ori pe țărmul Braziliei.[9]

Trei zile după aceasta, mi s-a spus că „Beagle" ancorase într-un port care se găsea la optsprezece leghe de oraș. Pe aici, în josul văii, pămîntul cultivat este prea puțin ; pe întinsuri nemăsurate crește un fel de iarbă păcătoasă, ca sîrma, pe care chiar catîrii abia o pasc. Sărăcia vegetației se datorește marii cantități de materie salină cu care e îmbibat solul. Portul constă dintr-un pilc de mici colibe sărăcăcioase, așezat la marginea unei cîmpii sterpe. Acum, fiindcă rîul are destulă apă ca să ajungă pînă la mare, locuitorii se bucură de norocul că pot aduce apă bună de băut de la o milă și jumătate depărtare. Pe plajă

[†] Edinburgh Philosophical Journal, ian. 1830, p. 74, și aprilie, 1830, p. 258. Vezi de asemeni On Volcanoes de Daubeny p. 438 și Bengal Journal, voi. VII, p. 324.

erau mormane de mărfuri și orășelul părea mai însuflețit ca de obicei.
Pe seară, îmi luai rămas bun, din toată inima, de la tovarășul meu de
drum Mariano Gonzales, cu care călărisem atîtea leghe prin Chile. în
dimineața următoare, vasul „Beagle" își întindea pînzele spre Iquique.

12 iulie. Am ancorat în portul Iquique, pe coasta peruviană,
la 20°12' latitudine. Orașul are cam o mie de locuitori și se află situat
pe o cîmpie mică de nisip, la poalele unui perete uriaș de piatră, înălt
de 2000 picioare, formînd aci coasta. Ținutul este pustiu cu totul. Cîte
o mică răpăială de ploaie cade o dată la mulți ani și coclaurii sînt așa
dar plini de pulberea provenită din roaderea munților : coastele mun
telui zac sub grămezi de nisip alb și mărunt, chiar pînă la o mie de pi
cioare înălțime. în acest anotimp, pătura groasă de nori, care se întinde
peste ocean, rareori este atît de înaltă, încît să vină pe deasupra zidu
lui de piatră al țărmului. Ca înfățișare, orașul era cum nu se poate mai
întunecat -, micul port, cu puținele lui vase și cu pilcul acela de locu
ințe păcătoase, părea copleșit de restul priveliștii și cu totul dispro
porționat.

Locuitorii trăiau ca pe bordul unui vas ; tot ce le trebuia le venea
de departe : apa se aducea cu bărcile de pe Pisagua, distanță de patru
zeci de mile spre nord, costînd nouă „reali" (4,5 șilingi) butoiașul , de
optsprezece galoane (80 litri). Am cumpărat o sticlă de ană cu trei
pence. La fel trebuiau aduse dinafară lemnele de foc și, firește, orice
de-ale mîncării. într-un astfel de oraș, bineînțeles că nu se poate ține
decît un număr foarte mic de animale. în dimineața următoare, cu
mare greutate am izbutit să închiriez, dînd patru lire sterline,

doi
catîri și un călăuz, care să mă ducă la minele în care se lucra la extra
gerea salpetrului. Iquique trăia din vînzarea acestei sări, pe care, pen
tru întîia oară, a exportat-o în anul 1830: într-un singur an, s-au tri
mis în Franța și în Anglia cantități în valoare de o sută de mii. lire
sterline. Salpetrul se întrebuințează îndeosebi ca îngrășământ al solu
lui și ca materie primă din care se extrage acidul azotic: fiind foarte
delicvescent, adică topindu-se ușor, nu se întrebuințează la facerea
pratului de pușcă. Altădată, erau prin împrejurimi două mine de ar
gint neînchipuit de bogate, dar de la un timp producția lor a tot scă
zut, devenind foarte neînsemnată.

Ivirea vasului nostru în larg pricinuise oarecare neliniște la Iqui-
que. Peru se afla de cîtva timp în stare de anarhie ; cum fiecare partid
politic venit la putere impunea orașul la o anumită contribuție, orașul
întreg, văzîndu-ne și crezînd că i-a sosit ceasul rău, începuse să fiarbă.
Pe lîngă aceasta, lumea mai avea și alte necazuri locale. Cu puțin mai
înainte, trei dulgheri francezi spărseseră, în aceeași noapte, cele două
biserici ale orașului, furînd toate odoarele. Dar unul dintre hoți după
aceea s-a pocăit și odoarele au fost redobîndite. Totuși vinovății fură trimiși la Arequipa, capitala provinciei, care se afla la două sute de
leghe depărtare de Iquique. Reprezentanții de acolo ai guvernului so
cotiră însă că ar fi păcat să pedepsească niște muncitori atît de pre-
țioși, care se pricepeau să facă tot felul de mobile și îi puseră în liber
tate. Așa stînd lucrurile, aceștia sparseră din nou bisericile, iar odoarele,
furate a doua oară, nu se mai întoarseră. Locuitorii turbară de mînie
și, declarînd că numai niște eretici puteau astfel „să-l prade

pe atot
puternicul Dumnezeu", începură să supună la chinuri o seamă de en
glezi, cu hotărîrea ca în cele din urmă să-i și împuște. Noroc însă că,
intervenind autoritățile, pacea s-a putut în sfîrșit restabili.

13 iulie. De dimineață, am plecat la minele de salpetru, dis
tantă de paisprezece leghe. Urcînd coasta prăpăstioasă a muntelui pe
o potecă în zig-zag, văzurăm în curînd, de departe, minele Guantajaya
și Santa Roșa. Aceste două mici sate se află chiar la gura minelor ; și,
cum stau cocoțate sus, pe munți, ele aveau o înfățișare mult mai nefi
rească și mai pustie decît avea orașul Iquique. Călărind toată ziua
pnntr-un ținut vălurit, cu totul și cu totul pustiu, abia sosirăm la mi
nele de salpetru după asfințitul soarelui. Drumul era semănat cu oase
și piei uscate de animale de povară care muriseră de oboseală. în afară
de Vultur aura, care se hrănește cu cadavre, n-am văzut nici o altă vie
țuitoare, pasăre, patruped, reptilă sau insectă. Pe coastele munților, la
înălțimea dcî aproape două mii de picioare, la care de obicei atîrnă
norii în acest anotimp, creșteau foarte puțini cactuși prin crăpăturile
stîncilor ; iar nisipul de pe munți era presărat cu licheni, care stăteau
liberi, neaderenți. Această plantă aparține genului Cladonia, avînd unele
asemănări cu lichenul renilor.[10] Pe alocuri, creștea destul de mult ca
să dea nisipului, văzut mai de departe, o culoare oarecum gălbui-spălă-
cită. în timpul acestui lung drum de paisprezece leghe, făcut călare, am
văzut, mai în interior, o singură altă plantă și anume tot un lichen, dar
foarte mărunt, care creștea pe oasele catîrilor morți. Aici, cu adevă
rat, mă găseam în cel dinții pustiu real, pe care îl văzusem ; și dacă

impresia nu era atît de copleșitoare cît ar fi trebuit să fie, faptul se datora obișnuinței mele treptate cu asemenea priveliști, tot umblînd călare spre nord, de la Valparaiso, prin Coquimbo, pînă la Copiapo.

Ceea ce făcea ca ținutul să aibă înfățișarea lui interesantă era o crustă groasă de clorură de sodiu și de aluviuni sărăturoase stratificate, care păreau a fi fost depuse în timp ce pămîntul se înălța treptat deasupra nivelului mării. Sarea este albă, foarte tare și compactă ; ea se găsește sub formă de noduli[11] aduși de apă, care ies din nisipul aglutinat, și este amestecată cu mult ghips. Această crustă superficială seamănă întocmai cu un strat de ninsoare, înainte de a începe să se murdă rească prin topire. Menținerea ei, deși formată dintr-o substanță so lubilă, pe întreaga suprafață a solului dovedește extraordinara uscă ciune a climei, care trebuie să fi durat astfel o perioadă neînchipuit de lungă.

Peste noapte, am dormit în locuința unuia dintre proprietarii mi nelor de salpetru. Solul de aici era tot atît de sterp ca și pe lîngă țărm ; numai că apa, deși mai degrabă amară și sălcie la gust, se procură din puțurile săpate de oameni. Puțul casei unde am dormit avea treizeci și șase de yarzi adîncime. Se înțelege că, plouînd și rar și puțin, apa nu provenea din ploi ; chiar dacă ar fi fost așa, ea ar fi avut același gust sărat ca și pojghița aceea de pe tot întinsul ținutului, deoarece solul în întregime era acoperit cu o crustă de diferite substanțe saline.

Trebuie așadar să tragem concluzia că apa din puțuri se strecura pe sub pămînt, venind de la multe leghe, tocmai din Anzi. De altfel, în direcția acestor munți erau cîteva sătulețe ai căror locuitori, avînd

mai multă apă, aveau și putința de a iriga întrucîtva pămîntul, obți-
nînd astfel fînul cu care își nutreau catîrii și măgarii folosiți la căra
tul salpetrului. Azotatul de sodiu se vinde acum, adus la țărm, cu 14
șilingi suta de pfunzi, partea cea mai însemnată din preț reprezentînd
cheltuiala transportului pînă la țărm. Zăcămîntul constă dintr-un strat
solid, gros de două-trei picioare, adevărat depozit de azotat, în care
se găsește, sub formă de amestec, ceva sulfat de sodiu și multă sare
de bucătărie.[12] Stratul acesta se află chiar la suprafață, sub un așter
nut neînsemnat de pămînt și se întinde pe lîngă marginea unei cîm-
pii-bazin o sută și cincizeci de mile în lungime ; după contururi, e vă
dit că nu poate fi vorba decît de un fost lac sau mai probabil de un
brat interior al mării, cum se poate presupune după prezența sărurilor
iodice din stratul salin. Nivelul cîmpiei este de 3500 de picioare dea
supra Pacificului.

19 iulie. Am ancorat în golful Callao, portul maritim al Li-
mei, capitala statului Peru.[13] Am stat aci șase săptămîni, dar, din pri
cina tulburărilor vieții publice, n-am putut vedea mai nimic din ținu
tul înconjurător. în tot timpul vizitei noastre, clima a fost departe de
a fi atît de frumoasă, cum îi mergea faima. Nori grei și întunecoși au
stat nemișcați peste întreaga regiune, așa că în primele șaisprezece
zile n-am văzut, dincolo de Lima, decît o singură dată Anzii. Munții
Anzi, văzuți ca terase, una deasupra alteia, prin deschizăturile întîm-
plătoare ale norilor, se arătau cu o înfățișare măreață. Era știut ca un
proverb, că în partea de jos a Perului nu plouă niciodată. Totuși zicala
cu greu putea fi socotită ca adevărată, fiindcă mai în fiecare

zi, cit
am stat acolo, am apucat o vreme de burniță deasă, care noroia stră
zile și jilăvea îmbrăcămintea. Acestei burnițe, locuitorii Limei nu-i
spuneau ploaie ci rouă peruviană ! Că nu plouă mult e adevărat și de
aceea casele au numai acoperișuri plate, făcute din lut întărit, iar în
magaziile descoperite din port, fără nici un fel de adăpost, se vedeau
grămezi imense de grîu, așteptînd cu săptămînile să fie încărcate
pe vase.

Nu pot spune că puținul, cît am văzut din Peru, mi-a plăcut; se
zice însă că vara climatul este mult mai atrăgător. în orice anotimp,
atît localnicii cît și străinii suferă de friguri malarice foarte violente.
Această boală, obișnuită pe toată coasta statului Peru, e necunoscută
în interiorul țării. Crizele ei, produse de miasmele malarice, sînt tot
deauna foarte nelămurite. Atît de greu este să judecăm regiunile după
înfățișarea lor, dacă priesc sau nu sănătății, încît cel care ar fi pus
să-și aleagă între tropice locul cel mai salubru ar numi cu toată probabilitatea chiar această coastă. Cîmpia care înconjoară Callao e pu
țin acoperită de unele ierburi aspre, pe alocuri avînd cîteva mici lacuri
de apă stătătoare. Din ele se ridică probabil acele miasme malarice.
Intr-o situație asemănătoare se află și orașul Arica, a cărui salubritate
s-a îmbunătățit mult prin secarea bălților din preajmă. Miasmele nu
sînt totdeauna provocate de vegetația luxuriantă supusă unui climat
arzător ; multe părți din Brazilia, chiar acelea pline de mlaștini și bu
ruieni fel de fel, sînt mult mai sănătoase decît această coastă stearpă
a Perului. Cele mai nepătrunse păduri în climat temperat, cum e cazul

în Chiloe, nu par de loc a influența salubritatea aerului.

Un alt exemplu, foarte grăitor, de ținut pe care oricine l-ar pre
supune cum nu se poate mai salubru, deși lucrurile stau de fapt cu to
tul dimpotrivă, este insula Santiago din arhipelagul Capului Verde.
Am mai descris nesfîrșitele ei cîmpii goale : cîteva săptămîni după
anotimpul ploilor, răsare pe ele un fel de iarbă rară, care se veș
tejește dintr-o dată, uscîndu-se cu totul ; în același timp, aerul devine
din ce în ce mai otrăvitor, atît băștinașii cît și străinii suferind de fri
guri violente. Pe de altă parte, arhipelagul Galapagos, din Pacific, deși
cu același sol și supus periodic aceluiași proces de vegetație, e minu
nat ca salubritate. Humboldt a făcut observația că, „în zona toridă,
mlaștinile, oricît de mici, sînt nespus de primejdioase, deoarece ele
sînt înconjurate, ca la Vera Cruz și Carthagena, de un pămînt nisipos
și arid, care ridică temperatura aerului ambiant"[1]. Pe coasta peru-
viană, însă, temperatura nu este niciodată peste măsură de fierbinte
și poate că de aceea nici frigurile intermitente nu sînt dintre cele mai
vătămătoare. Pretutindeni, în ținuturile nesănătoase, riscul cel mai
mare este a dormi pe țărm. Se va fi datorind acest fapt stării deosebite
a corpului în timpul somnului sau cantității mai mari de miasme care
se dezvoltă noaptea ? Oricum ar fi, e fapt sigur că pe bordul unui vas,
ancorat la mică distanță de coastă, se suferă mai puțin decît pe țărm.
Totuși mi s-a povestit cazul extraordinar al echipajului unui vas de
război bîntuit groaznic de friguri la cîteva sute de mile în largul coas

---

[1] Humboldt Politica! Essay on the Kingdom oi New Spain, voi. IV, p. 199.

tei Africii, chiar cînd, la Sierra Leone, aceeași molimă§§§ își începuse
una din perioadele ei de prăpăd.[11]

Nici un stat din America de Sud, de la declararea independenței,
n-a avut mai mult de suferit, din cauza anarhiei, ca Peru. In timpul vi
zitei noastre, patru căpetenii, cu armele în mîini, se aflau în luptă
pentru putere : dacă unul dintre cei patru șefi izbutea să devină, pen
tru un timp, mai puternic, ceilalți trei se uneau împotriva lui; dar de
îndată ce îl răsturnau, ei se și porneau cu dușmănie unul contra celui
lalt. Deunăzi, cu prilejul aniversării independenței, în timp ce se cele
bra sfînta liturghie, cîntîndu-se *Te Deum laudamus*[15], iar președin
tele se împărtășea, oștirea, în loc să prezinte drapelul peruvian, des
făcu_un_steag negru cu cap de mort. închipuiască-și oricine
starea guvernului, căruia, într-o astfel de împrejurare, i se pregătise această
înscenare tipică, al cărei rost era să arate hotărîrea oștirii de a lupta
pînă la moarte ![16] Pentru mine, această stare de lucruri cădea la timpul
cel mai nepotrivit, deoarece nu puteam să întreprind nici o excursie
prea departe de marginile orașului. Singurul loc unde se putea merge
pe jos în deplină siguranță era stearpa insulă San Lorenzo, din fața
golfului. Partea muntoasă a insulei, care se ridică la peste 1000 de pi
cioare, atinge în acest anotimp (iarna) limita de jos a norilor, așa că
pe crestele ei se găsesc chiar unele flori, pe lîngă o bogată vegetație

---

§§§ Un caz tot atît de interesant se menționează în Madras Medical Quarterly
Journal, 1839, p. 340. D-rul Ferguson, în studiul său admirabil (din Edinburgh Royal
Transactions, voi. IX), arată limpede că otrava rezultă din uscăciune
și că deci ținuturile cu climă uscată sînt adesea cele mai nesănătoase.

criptogamică. Pămîntul de pe colinele de lîngă Lima, care sînt numai
cu puțin mai înalte, este așternut cu covoare de mușchi și straturi de
frumoși crini galbeni, numiți *amancaes.* Aceasta dovedește, față de
înălțimile corespunzătoare de la 'Iquique, un grad mai mare de umidi
tate. Mergînd spre nord de Lima, climatul devine din ce în ce mai
umed, pînă cînd, pe malurile Guayaquilului, aproape sub ecuator, dăm
peste păduri luxuriante. Tranziția însă, de la coastele sterile ale Pe
rului către aceste ținuturi rodnice, se face, după cum mi s-a spus, des
tul de neașteptat pe latitudinea capului Blanco, care se află cu două
grade la sud de Guayaquil.

Callao este un mic port murdar și rău construit. Locuitorii de aici,
ca și cei din Lima, prezintă toate nuanțele imaginabile de amestec ale
tipului european cu tipul negru și indian. Ei par a fi un neam de oa
meni decăzuți și bețivi. Aerul e încărcat de duhori ; îndeosebi mirosul
acela greu, care formează caracteristica proprie a tuturor orașelor in-
tertropicale, se simțea la fiece pas, copleșitor. Fortăreața, care a re
zistat, fără să se predea, lungului asediu al lordului Cochrane [17], este
impunătoare. Dar președintele, vînzînd tunurile de bronz chiar în
timpul șederii noastre aci, a ordonat dărîmarea ei parțială. El lua aceste
măsuri, sub cuvînt că nu avea nici un ofițer căruia să-i încredințeze
o sarcina atît de importantă. De altfel, nu era lipsit de îndreptățire să
creadă aceasta, deoarece el însuși obținuse funcția de președinte, re-
voltîndu-se, deși era însărcinat chiar cu paza aceleiași fortărețe. După
plecarea noastră din America de Sud, i s-a întîmplat însă și lui ceea
ce se întîmpla tuturor, fiind învins, luat prizonier și împușcat.

Lima se află pe fundul unei văi, formată prin retragerea

treptată
a mării, la șapte mile de Callao, față de care e cu 500 de picioare mai
deasupra. Dar drumul de la Callao la Lima, panta fiind foarte dulce,
pare absolut plan, așa că, ajungînd la Lima, e greu să-ți închipui că ai
urcat, nu cinci sute, ci numai o sută de picioare. Humboldt este cel
care a observat mai întîi această curioasă iluzie. Coline sterpe și ab
rupte se înalță ca niște insule de pe cîmpia ale cărei ogoare verzi sînt
despărțite unele de altele prin ziduri drepte de pămînt. In afară de cî-
teva sălcii și unele crînguri rare de banani sau portocali, abia de mai
crește, pe valea aceasta, cîte un copac. Orașul Lima era, la data aceea,
într-o stare de plîns : pe străzile aproape nepavate se vedeau mai
peste tot grămezi înalte de murdărie, pe care negri vulturi gallinazo,
blînzi ca găinile, ciuguleau liniștiți din cîte un hoit. Casele aveau de
obicei numai un singur cat, construit, din cauza cutremurelor de pă- mînt, din lemnărie tencuită ; dar unele case vechi, locuite de mai multe
familii, erau foarte mari, puțind prea bine să se întreacă în privința
încăperilor cu locuințele cele mai mărețe de oriunde. Lima, fostă re
ședință a regilor, trebuie să fi fost un oraș splendid, altădată. Numă
rul neobișnuit de mare al bisericilor îi dă încă o înfățișare proprie și
impunătoare, mai cu seamă dacă e privită de la oarecare distanță.

într-o zi, am plecat dimpreună cu cîțiva negustori la vînătoare
prin împrejurimile orașului. Vînătoarea n-a fost cine știe ce, dar am
avut prilejul să văd ruinile unui vechi sat indian, cu măgura lui la
mijloc înălțîndu-se ca o colină naturală. Dărîmăturile caselor, curților,
canalelor de irigație și ale mormintelor uriașe, risipite pe

cîmpia
aceasta, reușesc să sugereze călătorului străin o înaltă idee despre
starea și numărul acelei străvechi lumi. Ținând seamă de arta de olari
a oamenilor de atunci, "de îmbrăcămintea lor de lînă, de unelte fru
moase tăiate din piatra cea mai tare sau făcute din aramă, de podoa
bele bătute în nestemate, de edificii și de lucrările lor hidraulice, este
cu neputință să nu admiri progresul considerabil al industriei și civi
lizația lor. Mormintele-măguri, numite huacas, sînt de-a dreptul ului
toare : unele dintre ele par coline naturale, îmbrăcate în piatră și
sculptate.

Alte ruini, de o categorie deosebită, sînt de asemeni interesante :
e vorba de acelea ale vechiului oraș Callao, care a fost nimicit de cu
tremurul de pămînt din 1746 și de revărsarea talazului marin care l-a
însoțit. Prăpădul trebuie să fi fost mai cumplit chiar decît cel de la
Talcahuano. Temelia mai tuturor clădirilor e acoperită de prundiș, iar
porțiuni masive de zidărie par a fi fost învîrtejite prin preajmă ca
niște pietricele de retragerea apelor. S-a afirmat că, în timpul memo
rabilului cutremur, pămîntul s-ar fi scufundat: n-am putut descoperi
nici o dovadă despre aceasta. Totuși nu s-ar putea zice că așa ceva ar
fi fost neverosimil, fiindcă după întemeierea vechiului oraș, forma
coastei a suferit cu siguranță unele modificări. Altfel, numai niște ne
buni ar fi putut alege ei singuri, ca loc unde să-și construiască orașul,
acea fîșie îngustă, de prundiș, pe care se văd azi ruinile. Dl. Tschudi,
comparînd hărțile vechi cu cele noi, a ajuns, după călătoria noastră,
la concluzia că, atît la nord cît și la sud de Lima, țărmul s-a scufundat
în adevăr.

In insula San Lorenzn sînt destule dovezi despre înălțarea usca
tului, în perioada recentă ; și aceasta nu contrazice ideea că pămîntul
s-a putut scufunda, după aceea, într-o măsură oarecare. Partea acestei
insule din .fața golfului Callao e mîncată de ape în așa fel, că formează
trei terase întunecate, cea mai de jos fiind acoperită, pe distanța de o
milă în lungime, de un strat de scoici cuprinzînd optsprezece specii,
care trăiesc încă în marea dimprejur. înălțimea stratului este de opt
zeci și cinci de picioare. Multe cochilii sînt roase adînc și par mult
mai vechi și mai distruse la înfățișare decît acelea găsite la înălțimea
de cinci sau șase sute de picioare, pe coasta chiliană. Ele sînt asociate
cu multă sare obișnuită, cu ceva sulfat de calciu (atît sarea cît și sul
fatul depuse probabil prin evaporarea apei de mare, cît timp solul se înălța încetul cu încetul), precum și cu sulfat de sodiu și clorură de
calciu. Stratul de cochilii se află întins pe stîncile care fac parte din-
tr-un subașternut de gresie, fiind acoperit cu o pătură de depuneri detri-
tice groase de cîțiva inchi. Pe această terasă, ceva mai sus, cochiliile
se descojesc într-un fel de solzi, pulverizîndu-se impalpabil între de
gete. Pe una din terasele de deasupra, la 170 de picioare înălțime, și
de asemenea în alte cîteva locuri mult mai înalte, am dat peste un
așternut de pulbere salină, avînd exact aceeași înfățișare și aceeași
poziție față de celelalte straturi. Sînt sigur că și acest strat superior a
fost la început tot strat de cochilii, ca și cel de pe terasa de optzeci
și cinci' de picioare, numai că acum era lipsit cu totul de urmele ori
căror forme organice. Dl. T. Reeks a analizat pentru mine această
pulbere, care constă din sulfați și cloruri de calciu și sodiu, cu

foarte
puțin carbonat de calciu. E lucru știut că sarea obișnuită și carbonatul
de calciu, acumulîndu-se la un loc în mari cantități, se descompun
parțial reciproc, cu toate că descompunerea aceasta nu se produce
cînd avem a face cu cantități mici în stare de soluție. Cum cochiliile,
pe jumătate descompuse, de pe terasa inferioară, se află asociate cu
multă sare obișnuită, precum și cu unele substanțe saline care for
mează așternutul superior, și cum aceste cochilii sînt roase și distruse
în chip vădit, sînt convins că această dublă descompunere s-a efectuat
aci. Sărurile rezultate, însă, trebuiau să fie carbonat de sodiu și clo
rură de calciu, dintre care se constată ca prezentă numai clorura de
calciu, nu și carbonatul de sodiu. Așadar sînt silit să-mi închipui că,
din cauze nelămurite, carbonatul de sodiu s-a transformat în sulfat.
Se înțelege de la sine că stratul salin nu s-ar fi putut păstra într-o țară
unde plouă cîteodată din belșug ; pe de altă parte chiar împrejurarea
aceasta, care mi s-ar părea mai întîi extraordinar de prielnică păstră
rii îndelungi a cochiliilor expuse intemperiilor, a fost probabil cauza
indirectă a rapidei lor descompuneri și sfărîmări, deși sarea obișnuită
n-a fost luată de ploi.

Pe aceeași terasă, am descoperit ceva care m-a interesat în chip
deosebit : la optzeci și cinci de picioare înălțime, am găsit, *îngropate*
printre cochilii și felurite gunoaie aduse de mare, cîteva firișoare de
bumbac, bucățele de papură împletită și un spic de porumb ; am com
parat aceste rămășițe cu altele asemănătoare, pe care le găsisem prin
acele huacas, adică prin vechile morminte peruviene, și am constatat

că erau identice. în fața insulei San Lorenzo, pe continent, lîngă Bella-
vista, există o cîmpie întinsă și netedă, înaltă de aproape o sută de pi
cioare ; partea inferioară a cîmpiei e formată din așternuturi alter
nante de nisip și argilă impură, amestecate cu pietriș ; suprafața, pînă
la adîncimea de trei pînă la șase picioare, constă dintr-un mîl roșiatic,
care conține cîteva cochilii marine și multe cioburi roșii de olărie gro
solană, în unele locuri fiind mai numeroase decît în altele. La început,
eram pornit să cred că acest strat superficial, din cauza marii lui în
tinderi și netezimi, se va fi depus sub mare ; dar am observat după
aceea că el se află pe o podea artificială de pietre rotunde. E foarte
probabil deci ca, într-o perioadă cînd solul se afla la un nivel inferior, să fi existat o cîmpie foarte asemănătoare cu aceea dimprejurul orașului Callao care, fiind la adăpostul unei faleze de prundiș, s-a ridicat
numai cu foarte puțin deasupra nivelului mării. Eu cred că pe această
cîmpie, cu substratul ei de argilă roșie, își fabricau indienii vasele lor
de pămînt; și că, în timpul cine știe cărui cutremur violent de pămînt,
marea a năpădit peste țărm, preschimbînd toată cîmpia într-un lac
temporar, așa cum s-a întîmplat cu împrejurimile orașului Callao în
1713 și 1746. Apa își va fi depus noroiul, în care se aflau cioburile olăriei luată din cuptoarele mai numeroase în anumite locuri decît în altele, precum și scoici din mare. Stratul acesta cu urme de olărit se
află cam la aceeași înălțime cu cochiliile de pe terasa inferioară a insulei San Lorenzo. Așadar putem, în toată liniștea, trage concluzia că,
din perioada existenței rasei indiene, s-a produs înălțarea solului, cum
s-a spus mai înainte, cu peste optzeci și cinci de picioare, o mică diferență față de elevația reală socotindu-se că s-a pierdut, în timp ce se

întocmeau vechile hărți. La Valparaiso, cu toate că, în 220 de ani
înainte de vizita noastră, înălțarea pămîntului n-a putut depăși nouăsprezece picioare, totuși după 1817 s-a mai produs o ridicare, parte
insensibilă, parte prin tresărirea din timpul cutremurului de la 1822,
de zece sau unsprezece picioare. Judecind după înălțarea cu optzeci
și cinci de picioare a solului, de cînd relicvele acelea au fost îngropate, vechimea rasei indiene este cu atît mai remarcabilă, cu cît, pe
coasta Patagoniei, pe cînd pămîntul se afla acolo mai jos cu același
număr de picioare, mai trăia încă Macrauchenia ; dar, cum țărmul Patagoniei se găsește la oarecare distanță de Anzi, ridicarea de acolo se
poate să fi fost mai înceată decît aici. La Bahia Blanca, pămîntul s-a
înălțat numai cu cîteva picioare de cînd numeroasele patrupede gigantice au fost îngropate în el și, potrivit cu părerea general admisă,
omul nu exista încă, pe cînd aceste animale dispărute viețuiau. Se
poate însă ca înălțarea acestei părți a coastei Patagoniei nici să nu
stea în vreo legătură cu Anzii, ci mai degrabă cu vreun șir de stînci
vulcanice din Banda Oriental, astfel încît ea să se fi produs infinit
mai pe îndelete decît pe țărmurile Perului. Toate aceste presupuneri
rămîn, firește, vagi. Cine, de altfel, ar pretinde că nu vor fi fost cîteva
perioade de subsidență, adică de scufundare, care să fi alternat cu
mișcările de elevație, cînd știm bine că de-a lungul coastei întregi a
Patagoniei au existat sigur multe și mari întreruperi în acțiunea forțelor de elevație.

CAPITOLUL XVII

ARHIPELAGUL GALAPAGOS

Toate insulele sînt vulcanice — Numărul craterelor — Stufișuri fără frunze — Colonia din insula Charles — Insula James — Lac sărat într-un crater — Istoria naturală a tuturor insulelor — Ornitologie; cintezoi de 'iarnă neobișnuit — Reptile — Broaște țestoase uriașe și obiceiurile lor — Șopîrla marină, care se hrănește cu alge — Șopîrla terestră, săpătoare și ierbivoră — însemnătatea reptilelor în arhipelag — Pești, scoici, insecte — Botanică — Tip american de organizație — Deosebiri dintre speciile sau rasele de pe diferitele insule — Blîndețea păsărilor — Teama de om, instinct dobîndit.

15 septembrie. Arhipelagul Galapagos e format din zece insule principale, dintre care cinci depășesc pe celelalte ca mărime. Ele se află așezate sub ecuator, între cinci și șase sute de mile la vest de coasta Americii. Toate constau din roci vulcanice, abia cîteva stînci de granit ciudat de lucios și alterat prin căldură, puțind fi socotite ca excepții. Unele cratere, dominînd insulele mai mari, sînt imense, avînd înălțimea de la trei pînă la patru mii de picioare, coastele fiindu-le pline de nenumărate orificii mai mici. Pot afirma, fără teamă de a mă

înșela, că în tot arhipelagul trebuie să fie cel puțin două mii de cratere.
Craterele sînt formate fie din lavă sau zgură, fie din tuf vulcanic stra
tificat în așternuturi subțiri, asemănător cu gresia.[1] Cea mai mare parte
din aceste cratere de tuf vulcanic sînt minunat de simetrice ; originea
lor se datorește erupțiilor de nămol vulcanic fără lavă. împrejurare
vrednică de reținut este că toate cele douăzeci și opt de cratere de tuf,
pe care le-am cercetat, aveau buza dinspre miazăzi fie mult mai jos
decît în celelalte părți, fie că era sfărîmată și lipsea cu totul. Cum toate
craterele acestea s-au format neîndoielnic sub ape, pe fundul mării, și
cum valurile create de alizee și-au unit aci puterile distrugătoare cu
talazurile venite din largul Pacificului, ca să bată coastele sudice ale
tuturor insulelor acestora, uniformitatea ciudată a craterelor știrbe în
această parte se explică fără dificultate.

Ținînd seama că insulele arhipelagului Galapagos se află situate
chiar sub ecuator, climatul e departe de a fi peste măsură de fierbinte și
faptul acesta pare datorit îndeosebi temperaturii foarte scăzute a ape
lor înconjurătoare, ape aduse aci de marele curent care vine de la Polul

Sud [2]. în afară Ide un scurt anotimp, plouă foarte puțin și, chiar atunci,
cu totul neregulat, deși norii atîrnă de obicei jos de tot. Așa că, în timp
ce părțile mai joase ale insulelor sînt sterpe, părțile mai înalte, la o mie
de picioare și peste această înălțime, au un climat umed și deci o vege
tație destul de bogată. Aceasta este situația îndeosebi pe coastele insu
lelor bătute de vînturi, unde umiditatea atmosferei se condensează și
cade mai curînd decît oriunde.

în dimineața zilei de 17 septembrie, debarcam pe insula Chatham,
care, ca toate celelalte, își înalță silueta liniștită și rotundă, tulburată
ca desen pe alocurea de unele măguri, rămășițe de vechi cratere.
Nimic nu putea fi mai puțin ispititor ca înfățișarea lor la prima vedere.
Stratul rupt, de lavă bazaltică neagră, aruncat în formă de valuri foarte
accidentate și tăiat în curmeziș de crăpături enorme, e acoperit pretu
tindeni de tufișuri pitice, scorojite de soare, care sînt semnele puținei
vieți de pe insulă. Suprafața solului, uscată și răscoaptă, bătută de vă-
păile soarelui de amiază, făcea ca văzduhul să pară stătut și zăpușitor
ca într-un cuptor. Aveam impresia chiar că tufișurile acelea miroseau
urît. Deși mi-am dat toată silința să adun cît mai multe plante, n-am
izbutit să strîng decît foarte puține și chiar acestea erau niște buruieni
atît de păcătoase, că ar fi fost mai la locul lor într-o floră arctică, decît
într-una ecuatorială. De la oarecare distanță, tufișurile par a nu avea
frunze de loc, ca pomii de pe la noi în timpul iernii ; și mi-a trebuit
ceva timp pînă să-mi dau seama, nu numai că aproape toate plantele
se aflau acum deplin înfrunzite, dar și că cele mai multe erau în floare.
Tufișul cel mai răspîndit este un soi din familia Euphorbiacee

[3] ; un sal-
cîm și un mare cactus ciudat sînt singurii copaci care pot da umbră.
După anotimpul ploilor abundente, se zice că insulele se acoperă pentru
scurt timp de verdeață. Numai în insula vulcanică Fernando Noronha,
situată la fel în multe privințe, am mai văzut aceeași vegetație ca în
insulele Galapagos [4].

Vasul „Beagle", mergînd de jur împrejurul insulei Chatham, ancoră
în cîteva golfuri. Intr-o noapte, am dormit pe țărm, într-un anumit loc,
unde se vedeau mulțime de conuri trunchiate : de pe o movilă, am nu
mărat șaizeci, toate avînd sus cîte un crater mai mult sau mai puțin
întreg. Cele mai multe constau dintr-un inel de zgură și impurități de
culoare roșie, cimentate la un loc. înălțimea lor deasupra stratului de
lavă al insulei nu era mai mare ca cincizeci pînă la o sută de picioare.
Niciunul nu fusese activ de curînd. întreaga suprafață a insulei, unde
mă aflam eu, părea a fi fost străbătută, ca o sită, de aburii subterani ;
pe alocurea, lava, de pe cînd era moale, fusese suflată în mari bășici,
iar în alte părți, tavanele peșterilor formate tot de suflul subteran se
surpaseră înăuntru, rămînînd ca niște gropi circulare cu pereții drepți.
Forma atît de regulată a numeroaselor cratere dă insulei o înfățișare
artificială, care mie mi-a amintit puternic de acele locuri din Stafford-
shire, unde sînt cele mai numeroase topitorii de fier. Ziua dogorea cum
plit, așa că mersul silnic pe acest strat de lavă accidentat și prin hățișu
rile lui atît de încîlcite era cît se poate de istovitor, dar ciudata
priveliște ciclopeană mă răsplătea din plin. Tot mergînd de colo pînă

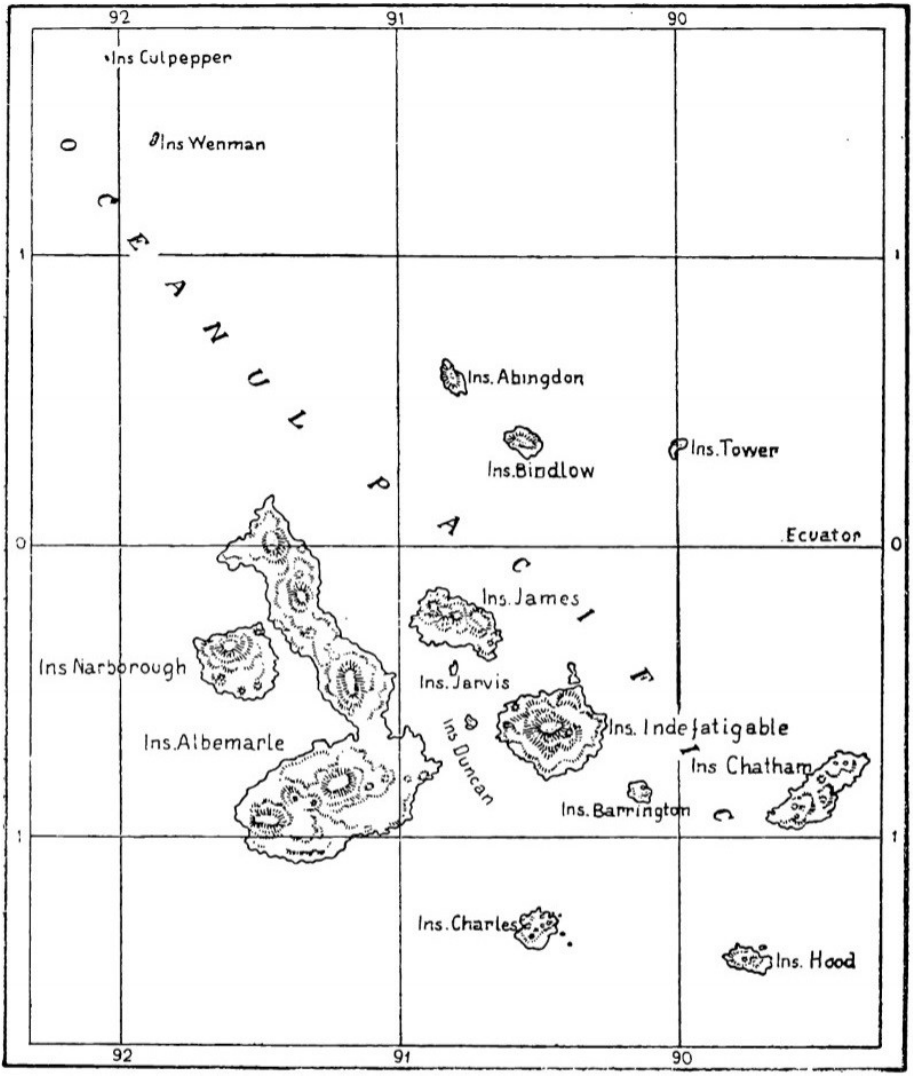

Arhipelagul Galapagos. După harta întocmită de hidrografii vasului „Beagle".

colo, întîlnii două broaște țestoase imense, fiecare dintre ele puțind să
cîntărească cel puțin două sute de pfunzi : una mînca o frunză de cactus
și, văzîndu-mă că mă apropiasem de ea, se uită țintă la mine și apoi
porni încet și măreț mai departe, în timp ce cealaltă, văzîndu-mă, scoase

un șuierat adînc și își retrase capul sub carapace. Aceste reptile uriașe, înconjurate de lava neagră, de hățișurile fără frunze și de acei cactuși enormi, se răsfrînseră în imaginația mea ca niște monștri antediluvieni. Celor cîteva păsări, cu penele de culoare întunecată, nu le păsa nici de mine și nici de uriașele broaște țestoase.

23 septembrie. Vasul „Beagle" se îndrepta spre insula Charles. Arhipelagul acesta, deși îndelung cercetat mai întîi de bucanieri și apoi de vînătorii de balene, totuși abia în ultimii șase ani a devenit sediul unei mici colonii, stabilită aici. Locuitorii nu sînt ca număr mai mulți de două-trei sute ; aproape toți sînt oameni de culoare, surghiuniți pentru crime politice din republica Ecuador, a cărei capitală este Quito. Colonia se află cam la patru mile și jumătate în interior, și la înălțimea de, probabil, o mie de picioare. La început, drumul ne duse printre hățișuri fără frunze, ca în insula Chatham. Urcînd însă pe el mai sus, tufișurile și copăceii ne apărură încetul cu încetul verzi și, de îndată ce trecurăm creasta insulei, ne simțirăm răcoriți de minunata briză dinspre sud, vederea înviorîndu-ni-se de vegetația verde și prosperă. In această regiune mai înaltă, se găsea belșug de buruieni și ferigi. Dar ferigile arborescente lipseau. N-am văzut nicăieri vreun exemplar din familia palmierului, ceea ce este destul de ciudat, deoarece insula Cocos, de la 360 mile spre nord, și-a luat numele de la mulțimea cocotierilor, care o acopereau [5]. Casele erau risipite la întîmplare pe locuri plate, pe care se cultivau batate[6] și banane. E greu să-și închipuie cineva cită plăcere ne făcea solul negru, după îndelunga noastră obișnuință cu scorojeala pămîntului din Peru și Chile de nord.

Locuitorii,
deși plîngîndu-se de sărăcie, își cîștigau, fără prea multă caznă, mijloa
cele de existență. Prin păduri, umblau mulți porci și capre sălbatice, dar
hrana animală de căpetenie o dădeau broaștele țestoase. Firește dar că
numărul lor, pe insulă, scăzuse mult și totuși oamenii încă puteau să-și
asigure hrana pentru o săptămînă, vînînd numai două zile. Se spune că
altădată numai vase izolate luau în ele pînă la șapte sute de broaște și
că, acum cîțiva ani, echipajul unei fregate adusese de pe insulă la țărm,
într-o singură zi, două sute.

29 septembrie. Ocolind extremitatea de sud-vest a insulei
Albemarle, a doua zi navigam pe calm aproape deplin, între insula
aceasta și Narborough. Amîndouă erau acoperite cu adevărate potopuri
de lavă neagră golașă, care fie că se revărsase peste marginile imen
selor cratere-cazane, dînd pe dinafară ca vasele de păcură cînd fierb,
fie că țîșnise prin orificiile mai mici de pe laturile lor, împrăștiindu-se
în coborîre pe multe mile de-a lungul țărmului. Se știa că, pe amîndouă
aceste insule, avuseseră loc erupții. In Albemarle, am văzut și noi o
țîșnitură subțire de fum, încolăcindu-se pe deasupra unuia din craterele
uriașe. Seara, ancorarăm în golful Banks al insulei Albemarle. Dimi
neața următoare, ieșii să fac o plimbare. La sud de craterul sfîrtecat,
constituit din tuf vulcanic, unde ancorase „Beagle", se vedea o altă formă eliptică, minunat de simetrică ; axa mai lungă a acesteia era cu puțin mai mică decît o milă, iar adîncimea de aproape 500 de picioare. Pe fundul ei, se vedea un lac scăzut, în mijlocul căruia un crater subțire formase un fel de insuliță. Ziua era copleșitor de fierbinte și lacul arăta limpede și

albastru : așa că îmi dădui drumul pe clina încenușată

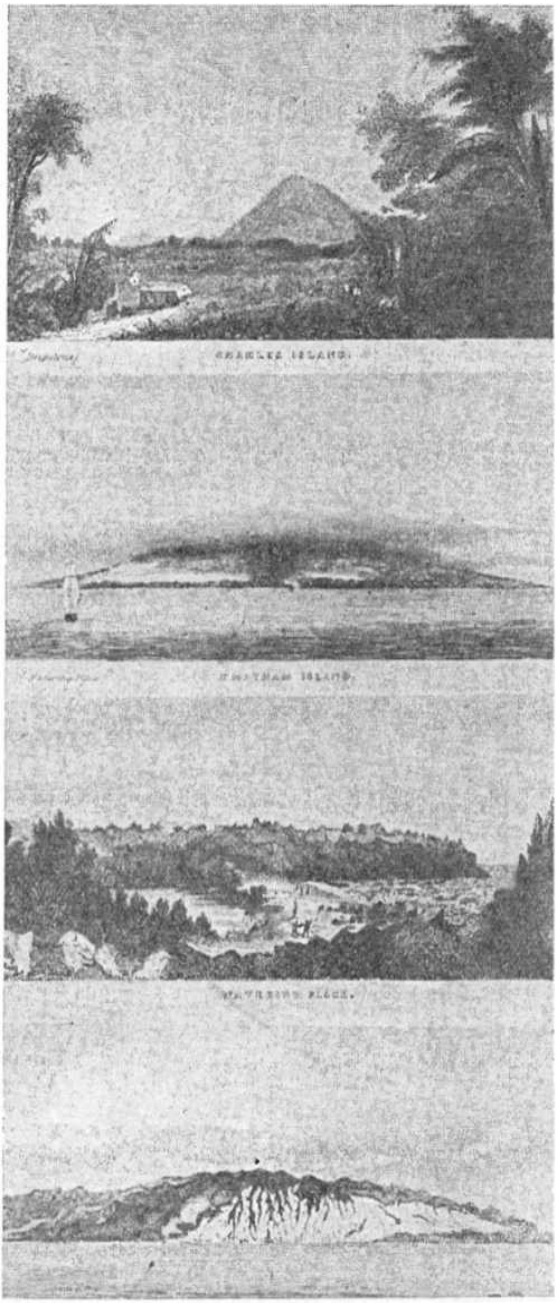

a gurii craterului și, înecîndu-mă de cenușa stîrnită astfel, mă grăbii nerăbdător să gust apa — dar, spre părerea mea de rău, o găsii saramură curată.

Pe stîncile de pe coastă, foiau niște șopîrle mari și negre, care aveau de la trei pînă la patru picioare în lungime; iar pe coline, deopotrivă de numeroase, se tîrau altele, aparținînd unei specii urîte, de culoare gălbuie-închis. Acestea din urmă, în mare număr, unele se dădeau la o parte din calea noastră, alergînd deșelat, în timp ce altele, ca să scape de primejdie, alunecau în găurile lor. Voi descrie de îndată mai amănunțit deprinderile de viață ale ambelor reptile. Partea nordică a insulei Albemarle este neînchipuit de sterilă.

8 octombrie. Am sosit la insula James; această insulă, ca și insula Charles, se numește astfel de multă vreme, după numele regilor noștri din neamul Stuarților[7]. Dl. Bynoe, eu însumi și oamenii noștri de serviciu am fost lăsați aici pentru o săptămînă, cu provizii și un cort, timp în care vasul „Beagle" plecă după apă. Găsirăm în insulă un grup de spanioli, care fuseseră trimiși aci din insula Charles să usuce pește și să săreze carne de broască țestoasă. Ca la șase mile în interior și la

înălțimea de aproape
2000 de picioare, am dat peste o
colibă în care locuiau mai mulți
inși, dintre care doi vînau broaște,
iar ceilalți prindeau pește pe țărm.
Le-am făcut două vizite și am dormit cu ei o noapte. Ca și în celelalte insule, regiunea mai joasă era acoperită cu aceleași

Insulele Galapagos ; sus : insula Charles ; la mijloc : insula Chatham (vedere generală) și locul de unde se poate lua apă dulce; jos: insula Albennarle. Gravuri de F. P. King.

e aici creșteau mai groși
ametru două picioare, iar
înaltă, fiind mereu umedă
din cauza norilor, întreținea o vegetație verde și prosperă. Pămîntul era atît de jilav, încît am dat peste adevărate tarlale de căprișor sălbatic ”, prin care trăiau și se înmulțeau nestînjemite numeroase stoluri de mici cristei de baltă[9]. Cît am stat în această regiune muntoasă, am trăit numai cu carne de broască țestoasă: coșul /pieptului fript (cum fac gauchos *carne con cueroj* e foarte gustos și supa de broască țestoasă tînără e minunată; altfel, după gustul meu, carnea aceasta pare searbădă.

într-o zi, însoțirăm un grup de spanioli în baleniera lor, pe o
salină, adică pe un lac din care se scoate sare. După ce debarcarăm,
trebui să mergem pe jos din greu, avînd de străbătut un cîmp acciden
tat, așternut cu lavă recentă, care aproape că împresurase un crater din
tuf, în al cărui fund se afla lacul sărat. Apa nu era mai adîncă de trei
sau patru inchi și sta pe un strat de sare albă, splendid cristalizată.
Lacul era chiar circular și, de jur împrejurul lui, pe de margini, creșteau
unele plante suculente de un verde luminos ; pereții aproape drepți ai
craterului, acoperiți de păduri, înfățișau o priveliște și pitorească și
ciudată totodată. Aici, în acest loc liniștit, marinarii unui vas de vînat
foci își omorîseră, acum cîțiva ani, căpitanul : i-am găsit craniul zăcînd

prin hățișuri.

Mai toată săptămîna cît stăturăm pe insulă, cerul rămase senin ;
de îndată ce alizeul înceta ca vreun ceas să mai sufle, zăpușeala deve
nea înăbușitoare. în două zile, termometrul din cort sta cîteva ore la
34°, scăzînd în aerul liber, în vînt și soare, la 29°. Nisipul era peste
măsură de încins : am introdus termometrul într-un loc cu nisip de
culoare închisă și, imediat, a sărit la 58°. Dar cît putea să se mai urce
încă, n-am putut ști, fiindcă termometrul nu mai era gradat peste
această limită. Nisipul negru se simțea mult mai înfierbîntat, așa că,
chiar încălțați cu cizme, abia puteam umbla prin el.

Istoria naturală a acestor insule este extraordinar de interesantă,
meritînd să ne oprim asupra ei. Făpturile organice, cele mai multe, sînt
creații băștinașe, care nu se mai întîlnesc nicăieri altundeva ; există
deosebiri pînă și între viețuitoarele de pe diferite insule. Dar toate la
un loc arată o înrudire pronunțată cu speciile din America, deși sînt
despărțite de continent printr-un spațiu oceanic lat între 500 și 600 mile.
Arhipelagul este o mică lume în sine, aparte, sau mai degrabă un satelit
al Americii, de unde i-au venit cîțiva coloniști rătăciți, care, cu timpul,
au primit caracterul general de ființe indigene. Avînd în vedere mica
lor întindere, sîntem uimiți de marele număr al viețuitoarelor indigene
și de scurta rază terestră pe care trăiesc. Cum toate înălțimile sînt

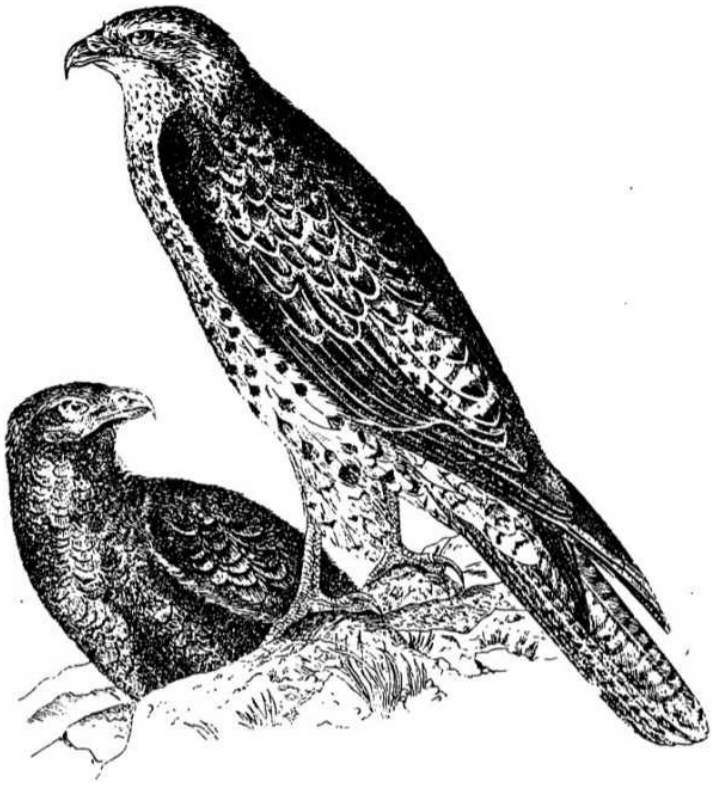

încoronate de cîte un crater și cum marginile celor mai multe rîuri de
lavă sînt încă distincte, trebuie să credem că, într-o perioadă geologic
recentă, oceanul nesfîrșit se va fi întins pe aici, peste tot. Astfel'că totul,
atît în spațiu cit și în timp, ne duce oarecum către faptul primordial —
către acel mister al misterelor — întîia apariție a noilor viețuitoare
pe pămînt.

Dintre mamiferele terestre, numai unul trebuie socotit ca indigen
și anume șoarecele (Mus Galapagoensis), care se află, după cît îmi pot
da seama, numai în insula Chatham, insula cea mai de răsărit

a între
gului arhipelag. Acest șoarece aparține, după cum m-a informat
dl. Waterhouse, unei subîmpărțiri a familiei șoarecilor caracteristici ai
Americii. în insula James există un șobolan destul de deosebit de șobo
lanii de rînd și pentru aceea dl. Waterhouse l-a și denumit și descris ;
dar, cum el aparține acelei subîmpărțiri a familiei care trăiește în Lumea
Veche și cum insula aceasta a fost, în ultimii o sută cincizeci de ani,
mult cercetată de corăbii, sînt aproape sigur că acest șobolan este doar
o varietate, produsă de climatul, de hrana și solul, adică de condițiile
noi și particulare de viață, la care a fost supus. Cu toate că nimeni nu poate face presupuneri fără să se întemeieze pe fapte clare, totuși, chiar
în privința șoarecelui din insula Chatham, trebuie să ținem socoteală
că el ar putea fi o specie importată din America, deoarece eu am văzut,
în cel mai neumblat loc din pampas, un șoarece care trăia în acoperișul
unei colibe noi și care prin urmare e probabil că fusese adus pe o cora
bie : fapte asemănătoare a observat și d-rul Richardson în Ame
rica de Nord.

Dintre păsările de uscat, mi-am procurat douăzeci și șase de specii,
caracteristice pentru insulele arhipelagului și neîntîlnite nicăieri altun
deva, cu singura excepție a unei ciocîrlii-cinteză din America de Nord
(Dolichonyx oryzivorus), care, găsindu-se în acel continent pînă pe
latitudinea nordică de 54°, frecventează de obicei mlaștinile [10]. Celelalte
douăzeci și cinci de păsări sînt : mai întîi, un uliu, curioasă formă inter
mediară dintre un uliu-șorecar și grupul american al Polyborilor, mîn-
cători de cadavre, avînd cu aceștia din urmă asemănarea cea mai izbi
toare în privința tuturor obiceiurilor și chiar a tonului cu care

tipă ; în
al doilea rînd, sînt două cucuvele, reprezentînd bufnița europeană, albă
și cu urechi scurte, care sălășluiește prin podurile caselor ; al treilea,
un păntăruș regișor, trei muscari-tirani (dintre care două sînt specii de
Pyrocephalus, iar una sau chiar două ar putea fi socotite de unii orni-
tologi numai ca varietăți) și un porumbel, toate păsări semănînd cu spe
ciile americane, fără însă a se confunda •, al patrulea, o rîndunică, pe
care dl. Gould o consideră specific distinctă, deși se deosebește de
Progne purpurea din amîndouă Americile, fiind numai ceva mai întu
necată la pene, mai mică și mai subțirică la corp ; al cincilea, trei specii
de sturzi-batjocoritori, deosebit de caracteristici în America. Celelalte
păsări de uscat sau păsări terestre, pe care le-am strîns, formează un
grup dintre cele mai ciudate, de cintezi, înrudiți unul cu altul prin struc
tura ciocului, scurtimea cozii, forma corpului, culoarea penelor, consti
tuind treisprezece specii, pe care dl. Gould le-a rînduit în patru sub
grupe [11]. Toate aceste specii sînt proprii arhipelagului Galapagos ; și
același lucru se poate spune despre întregul grup, în afară de o singură
specie a subgrupului, Cactornis, de curînd adusă din insula Bow în arhi
pelagul Tuamotu. Cele două specii de Cactornis pot fi adesea văzute
cum stau agățate, mai peste tot, de florile marilor arbori de cactus ; dar
toate celelalte specii ale grupului de cintezi, amestecate unele cu altele
în stoluri, trăiesc pe pămîntul scorojit și sterp al regiunilor mai joase.
Masculii tuturor speciilor, sau în orice caz ai celor mai multe, sînt negri
ca tăciunele ; iar femelele (cu o excepție sau două, poate) sînt numai

negricioase. Faptul cel mai curios în ceea ce privește diferitele specii
de Geospiza este mărimea gradată a ciocului, care variază de la aceea
a unui bot-gros pînă la aceea a unui cintez și (dacă dl. Gould e îndrep
tățit să-și includă subgrupul său Certhidea în grupul principal) chiar
pînă la aceea a unei pitulici silvii. Ciocul de Cactornis seamănă întru-
cîtva cu cel de graur ; și ciocul subgrupului patru, numit Camarhyn-
chus, e ușor adus, ca al papagalului. Ținînd seama de atîta gradație și
diversitate de structură la un mic grup de păsări atît de înrudite între

Huhurez de Galapagos *(Otus Galapagoensis,* Gould). Insula James.

ele, ne putem pe drept cuvînt imagina că, în acest arhipelag, lipsa inițială de păsări a făcut ca o singură specie să se modifice pentru a răspunde la scopuri deosebite. în același fel s-ar putea presupune că o anumită pasăre, inițial un uliu-șorecar, va fi fost adusă de împrejurări să ia asupră-și rolul Polyborilor, mîncători de cadavre, din America.

Dintre picioroange și alte păsări de baltă, n-am putut obține decît unsprezece forme, iar dintre acestea numai trei (între ele și un cristei, sălășluind numai pe înălțimile umede ale insulelor) sînt propriu-zis specii noi. Dacă se ține seama de obiceiurile rătăcitoare ale pescărușilor, e surprinzător faptul că specia acestor insule, cu toate asemănările ei față de altă specie care frecventează părțile de sud ale Americii meridionale, poate fi caracteristică și proprie. Caracterul propriu mult mai pronunțat al păsărilor terestre (și anume douăzeci și cinci din douăzeci și șase fiind specii noi sau cel puțin rase noi), în comparație cu picioroangele și

palmipedele, concordă cu aria de răspîndire mult mai considerabilă a ordinelor acvatice de pretutindeni[12]. Vom vedea de îndată că legea formelor acvatice, fie marine, fie de apă dulce, este mai puțin proprie unui anumit loc de pe suprafața pămîntului, decît este legea formelor

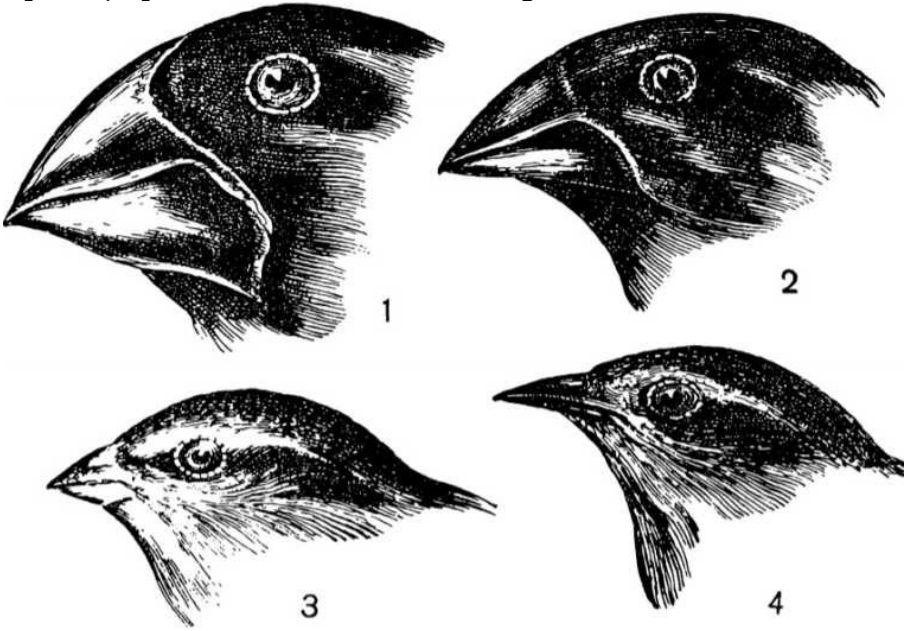

Ciocurile cintezoilor de Galapagos : 1 — *Geospiza magnirostris. 2 — Geospiza iortis, 3 — Geospiza parvula. 4 — Certhidea olivacea.*

terestre ale acelorași clase ; și adevărul acesta se confirmă îndeosebi prin cochiliile și mai puțin prin insectele de pe arhipelagul Galapagos.

Două tipuri de picioroange sînt ceva mai mici decît aceleași specii aduse aci din alte părți ; rîndunica este de asemenea mai mică, deși mă îndoiesc că ea se deosebește în total de rîndunica obișnuită. Cele două cucuvele, cei doi muscari-tirani (Pyrocephalus) și porumbelul sînt și ele mai mici decît speciile analoage și totuși distincte, cu care se înrudesc de aproape ; pe de altă parte, pescărușul este puțin mai mare. Cele două cucuvele, rîndunica, toate cele trei specii de sturzi-batjocoritori, porumbelul (în ceea ce privește numărul de culori, dar nu și coloritul general). Totanus și pescărușul sînt mai întunecate la. pene decît speciile cu care seamănă ; iar sturzul-batjocoritor și Totanus sînt mai negricioase chiar decît orice specie a genurilor respective.[13] Exceptînd regișorul cu piept galben și muscarul-tiran cu

capul și pieptul roșu, nici o altă pasăre nu e viu colorată, așa cum ar fi fost de așteptat în această regiune ecuatorială. Așadar e probabil că aceleași cauze, care fac ca păsările imigrate
aici să devină mai mici, fac de asemenea ca mai toate speciile proprii arhipelagului să fie mai mici și mai întunecate la pene. Plantele, fără nici o excepție, au înfățișarea tristă și buruienoasă; eu n-am văzut nici o singură floare în adevăr frumoasă. Insectele, la fel, sînt mici și negricioase ; după cum mă informează dl. Waterhouse, nimic nu arată, în înfățișarea lor generală, că au provenit din ținuturi ecuatoriale. Păsările

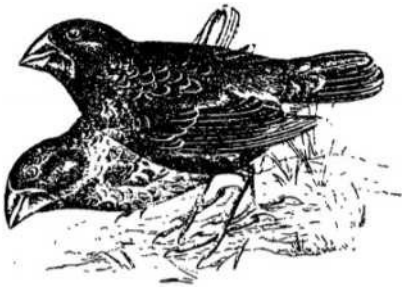

Geospiza magnirostris, Gould.

Geospiza iortis, Gould.

plantele și insectele au firea pustiului, unde se află, nefiind colorate mai viu decît acelea din Patagonia de sud; așa că putem trage concluzia că obișnuitele culori, bătătoare la ochi, ale produselor intertropicale nu stau în nici o legătură cu căldura sau lumina acelor zone, ci se datoresc cine știe cărei alte cauze, poate condițiilor locale, care priesc vieții în general.

Insulele

Cactornis scandens. Gould.

Să ne întoarcem acum la ordinul reptilelor, care dă zoologiei acestor insule caracterul lor cel mai de seamă. Speciile nu sînt prea numeroase, dar numărul indivizilor fiecărei specii depășește orice așteptare. Există o șopîrlă mică, dintr-un gen sud-american, și două specii (poate chiar mai multe) de Amblyrhynchus, gen care se află numai în insulele Galapagos. Foarte des întîlnit e un șarpe identic, după cît știu de la dl. Bibron, cu Psammophis Temminckii din Chile. Dintre broaștele țestoase de mare, cred că sînt cel puțin două specii ; iar dintre cele terestre, sînt, cum vom arăta de îndată, două sau trei specii sau rase. Nu există nici un fel de broaște rîioase sau obișnuite, ceea ce m-a mirat, știind cît de prielnice le-ar fi pădurile umede și temperate din regiunile mai înalte. Mi-am amintit cu acest prilej observația

făcută de Bory St. Vincent ********** și anume că nici un exemplar din

---

********** Voyage aux Qualre lles d'Afrique. In privința insulelor Sandwich, vezi Journal de Tyerman și Bennett, voi. I, p. 454. Pentru Mauriciu, vezi Voyage par un officier du roi etc., partea I, p. 170. Broaște obișnuite nu există în insulele Canare (Hist. Nat. des îles Canaries de Webb și Berthelot). N-am văzut niciuna la Santiago, în insulele Capului Verde, după cum nu există niciuna în insula Sf. Elena.

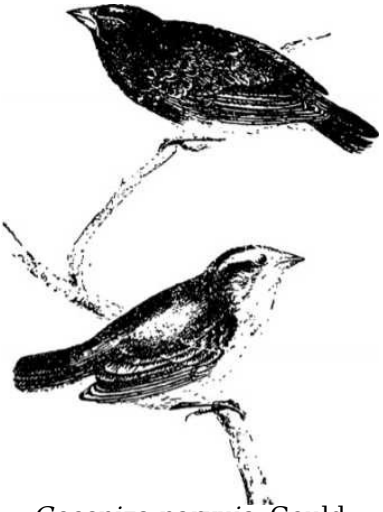

Geospiza parvuia, Gould. insula James '

această familie nu se găsește pe insulele vulcanice ale marilor oceane. După cît mi-am putut da seama din diferitele lucrări cercetate, această observație pare valabilă pentru tot Pacificul și chiar pentru marile insule ale arhipelagului Sandwich (insulele Hawai). Insula Mauriciu, unde am văzut, în mare număr, Rana Mascariensis, este o excepție aparentă : această broască locuiește azi, după cît se spune, în insulele Seychelles, Madagascar și Bourbon,[14] dar, pe de altă parte, DuBois stabilește, în călătoria lui din 1669, că în insula Bourbon, în afară de broaște țestoase nu existau alte reptile și, de asemenea, ofițerul regelui afirmă că zadarnic se făcuseră, înainte de 1768, încercări de a introduce broaște obișnuite pe insula Mauriciu, cu scopul — presupunem — de a servi ca hrană, astfel încît e într-adevăr îndoielnic dacă această broască e vietuitoare autohtonă a insulelor în chestiune. Absența familiei de broaște obișnuite din insulele oceanice devine cu atît mai remarcabilă, cu cît ea contrastează cu cazul șopîrlelor, care foiesc pînă și pe insulele cele mai mici. Nu e cu putință oare ca această deosebire să se datorească mai marii ușurinți, cu care ouăle de șopîrlă, ocrotite de învelișuri calcaroase, pot fi transportate prin apa sărată a mării, în timp ce acelea străvezii și lipicioase de broască nu pot rezista la salinitate ?

Voi descrie mai întîi obiceiurile broaștei țestoase (Testudo nigra, numită altădată Indica),[15] despre care s-a vorbit de atîtea ori. Aceste făpturi se găsesc, cred, pe toate insulele arhipelagului, sau, în mod sigur, ele frecventează de preferință regiunile înalte și umede, dar trăiesc de asemenea și în părțile aride mai joase. Spunînd cît de multe s-au prins într-o singură zi, am arătat marele lor număr. Unele dintre ele cresc pînă la dimensiuni uriașe : dl. Lawson, viceguvernatorul englez al coloniei, mi-a spus că el a văzut cîteva așa de mari, încît a fost nevoie de șapte-opt oameni ca să le ridice de la pămînt; și că unele

dădeau pînă la două sute pfunzi de carne. Dimensiunile cele mai mari le ating masculii bătrîni, femelele rareori crescînd atît de mult. Masculul se deosebește dintr-o dată de femelă, avînd coada mult mai

lungă. Broaștele țestoase care trăiesc în acele insule unde lipsește apa, sau în regiunile mai joase și aride ale altora, se hrănesc îndeosebi cu frunze sucu lente de cactus. Acelea care frecventează regiunile mai înalte și umede mănîncă frunze de copaci feluriți, niște agrișe (numite guaya- vita) acre și astringente[16] precum și un lichen filamen- tos de culoare, verde-brumat (Usnera plicata), care atîrna ca niște plete de ramurile copacilor.

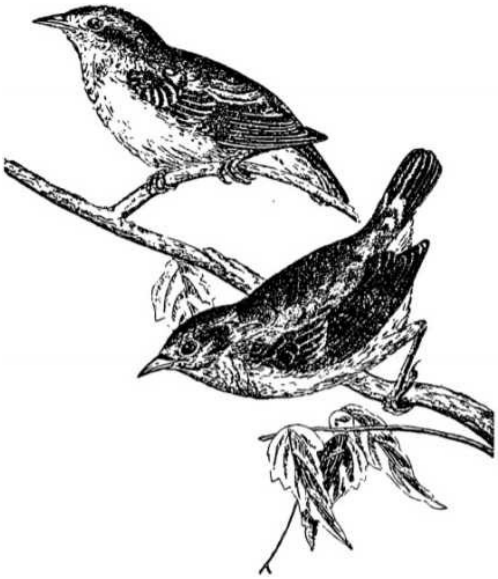

Certhidea olivacea, Gould. Insulele Chat

Broaștei țestoase ii place nespus apa: ea bea cantități enorme și apoi se bălăcește în nămol. Cum numai insulele mai mari au izvoare și cum aceste iz voare se află totdeauna pe la mijlocul lor, la înălțimi considerabile, broaștele țestoase care sălășluiesc în părțile mai joase, cînd li se face sete, sînt silite să se aștearnă la drum lung, nu glumă. Așa că, privind dinspre izvoare în jos, se văd numeroase poteci late și bine bătătorite, care se ramifică mai în toate direcțiile spre țărmul mării; și spaniolii, numai urmînd din spre țărm în sus aceste cărări, au putut descoperi izvoarele de apă. Cînd am debarcat în insula Chatham, nu-mi dam seama ce animal va fi fiind acela care călătorește cu atîta socoteală pe cărări așa de bine

alese. Mai
în apropiere, izvoarele erau un adevărat spectacol să privești marele nu
măr al acestor făpturi, unele, cîte un șir întreg, urcînd nerăbdătoare
să se adape, cu gîturile întinse, iar altele, tot în șir, coborînd, după ce
se săturaseră. Cînd broasca țestoasă ajunge la izvor, fără nici o grijă
de cei care se uită la ea, își vîră capul în apă pînă deasupra ochilor
și ghiorțăie lacom înghițituri enorme, cam cîte zece pe minut. Locuitorii
spun că fiecare broască stă trei sau patru zile în vecinătatea apei și că
numai după aceea se întoarce de vale, dar spusele lor nu.se potrivesc
în ceea ce privește frecvența adăpatului. Este probabil că animalul se
adapă mai rar sau mai des, după natura hranei cu care trăiește. Dar e
fapt sigur că broaștele țestoase pot viețui chiar în acele insule în care
nu se găsește altă apă'decît ce cade în cele cîteva zile ploioase ale
anului.

Cred că nu mai poate fi îndoială că, la broaște, băsica servește ca rezervor pentru apa necesară existenței ei; acesta e și cazul broaștei țestoase. Cîtva timp după ce s-a dus la izvor, vezica urinară i se umflă cu un lichid, care încetul cu încetul, zice-se, scade ca volum și devine mai puțin limpede. Locuitorii, cînd călă toresc prin părțile de jos ale insulelor și sînt copleșiți de sete, se folosesc de ast fel de împrejurări, bînd lichidul din ve zica plină a broaștelor țestoase. Văzînd una omorîtă, am constatat că apa din bă șică era de toată limpezimea, avînd nu mai gustul oarecum amărui. Dar locui torii din insule beau totdeauna mai întîi apa din pericard, ca fiind, după cît se spune, cea mai bună de băut.

Camarhynchus psittaculus, Gould.

Broaștele țestoase, cînd pornesc undeva cu un anumit scop, călătoresc zi și noapte, sosind la ținta lor cu mult mai repede decît ar fi de așteptat. Însemnînd anume cîte una, locuitorii au observat că broasca țestoasă străbate în două sau trei zile aproximativ opt mile. Am luat eu însumi seama la una mare, care făcea șaizeci de yarzi în zece minute, adică trei sute șaizeci de yarzi pe oră sau patru mile pe zi, scăzînd timpul de mîncat. în timpul prăsilei, cînd masculul și femela se află împreună, masculul scoate un fel de muget aspru sau zbieret, care poate fi auzit, după cum mi s-a spus, de la peste o sută de yarzi.

Femela nu
se folosește niciodată de glasul ei, iar masculul mugește sau
zbiară numai în perioada rutului, așa că lumea de pe aici știe, auzindu-i mugetul,
că sînt împreună. Cînd ne aflam noi acolo (octombrie), tocmai își depu
neau ouăle. Pe pămînt nisipos, ouăle sînt puse la un loc și acoperite
cu nisip ; dacă însă solul este pietros, li se dă drumul, fără nici o grijă,
prin crăpături sau găuri : astfel, dl. Bynoe a găsit într-o crăpătură șapte
ouă. Oul este alb și sferic ; circumferința unuia pe care l-am măsurat
era de șapte inchi și trei optimi, deci mai mare decît a unui ou de găină.
Puii, de îndată ce ies din găoci, sînt în bună parte prada
uliului șorecar, mîncător de hoituri. Broaștele bătrîne, de
obicei, par a-și găsi moartea
accidental, căzînd cel mai adesea în prăpăstii ; cel puțin așa mi-au spus
cîțiva locuitori, care nu văzuseră niciuna moartă fără semnele evidente ale cauzei morții.

Lumea de pe aici crede că ele sînt absolut surde ; și e sigur că,
dacă merge cineva în urma lor, oricît de aproape, ele n-aud niciodată.
Nimic nu mi s-a părut mai hazliu, decît, luînd-o înaintea unui astfel de
monstru, care pășea liniștit, să văd cum își băga deodată, chiar în clipa cînd i-o luam înainte, capul și picioarele sub țeastă și, scoțînd un fel de
șuierătură groasă, se lăsa să cadă la pămînt cu un zgomot înăbușit, ca
lovită de moarte. M-am suit adesea pe carapacea cîte uneia și, ciocă-
nindu-i de cîteva ori marginea din spate a țestei, o făceam să se ridice
din nou și să pornească mai departe ; dar nu era de loc ușor să-mi păs
trez echilibrul, călare pe ea. Carnea acestor animale se mănîncă în mari
cantități, și proaspătă și sărată ; iar din grăsimea lor se scoate un ulei
minunat de limpede. Omul care prinde o broască țestoasă îi crestează
mai întîi pielea la rădăcina cozii, destul de adînc, ca să poată

vedea
cît este de grasă pe spinare. Dacă e slabă, 1 se dă drumul și se zice că,
de această ciudată operație, se vindecă destul de repede. Pentru a fi si
gur de broasca țestoasă, nu e suficient s-o răstorn! pe spate ca pe broasca
țestoasă de mare, fiindcă ea poate adesea să se pună din nou pe picioare.

Că broasca țestoasă este locuitor aborigen al insulelor Galapagos,
îndoială prea mare nu poate fi, deoarece ea se găsește în tot arhipelagul
sau aproape peste tot, chiar pe unele insule dintre cele mai mici, unde
nu există nici un strop de apă. Dacă ar fi vorba de vreo specie impor
tată, cu greu ne-am putea închipui că este chiar cazul celor de pe acest
pîlc de insule, atît de puțin cercetate. De altfel, vechii bucanieri au gă
sit aici sumedenie de broaște țestoase, nu ca azi ; de asemenea, Woods
Rogers [17] spune, în 1708, că, după credința spaniolilor, viețuitoarele
acestea nu se mai găseau nicăieri altundeva, în aceeași parte de lume.
Azi însă se găsesc pe o arie foarte cuprinzătoare, rămînînd îndoielnic
numai faptul dacă ele sînt aborigene peste tot. Oasele de broască țes
toasă din insula Mauriciu, amestecate cu oasele dispărutului Dront, au
fost socotite ca aparținînd acestei specii ; dacă ar fi așa, bineînțeles că
ar fi vorba și acolo de un animal tot aborigen ; dar dl. Bibron mi-a co
municat convingerea sa că e o specie distinctă, după cum distinctă este
și specia care trăiește azi acolo.

Remarcabilul gen de șopîrle, numit Amblyrhynchus, este propriu
acestui arhipelag : sînt două specii, care seamănă între ele, ca înfățișare
generală, una terestră și alta acvatică. Specia de apă (Amblyrhynchus
cristatus) a fost descrisă întîia oară de dl. Bell, care ținînd seama de
capul mare și îndesat, precum și de ghearele zdravene

deopotrivă de
lungi, a prevăzut că trebuie să aibă obiceiuri de viață proprii, care se
deosebesc mult de acelea ale rudei ei apropiate, Iguana. Șopîrlele despre
care e vorba (A. cristatus) mișună pe toate insulele arhipelagului și să
lăsluiesc numai pe stîncile țărmului, astfel că niciodată nu pot fi găsite,
sau cel puțin eu n-am văzut niciuna, la zece yarzi de țărm. Sînt făpturi
spăimîntător de urîte, de un negru murdar și cu totul stupide în mersul
lor lăbărțat. De obicei, lungimea uneia deplin dezvoltate este de aproape
un yard, dar multe sînt lungi și de cîte patru picioare ; una dintre cele
mari a cîntărit douăzeci de pfunzi : se pare că în insula Albemarle cresc
mai mari decît oriunde altundeva. Ele au cozi turtite lateral și toate cele
patru picioare palmate. Cîteodată pot fi văzute înotînd pe aproape, la
cîteva sute de yarzi față de țărm. Iată ce spune căpitanul Collnett, în
Călătoria lui: „Ele ies în cîrduri la pescuit și se prăjesc la soare pe
stînci ; par un fel de aligatori în miniatură. Totuși nu trebuie să se presupună că ar trăi cu pește. în apă, șopîrla aceasta înoată cu mare ușurință și iuțeală, șerpuindu-și trupul și coada turtită lateral, dar fără să se folosească de picioarele, pe care le ține strîns lipite de părțile laterale ale corpului. Un marinar de pe bordul vasului dădu drumul în mare uneia, după ce mai întîi îi legă de corp o greutate apreciabilă, crezînd astfel că o va îneca imediat ; cînd însă, la o oră după aceea, o trase

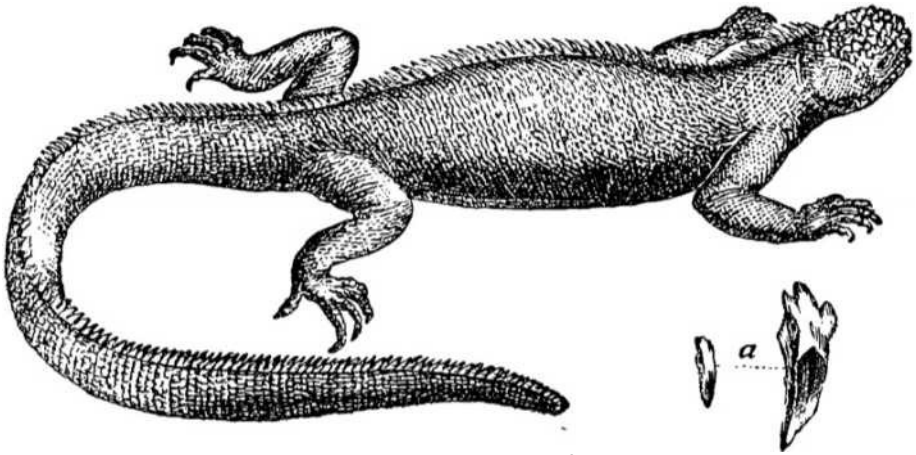

Amblyrhynchus cristatus. a — dinte (la stîngă, mărit de 1½ ori; la dreapta, mărit foarte mult).

afară, șopîrla se dovedi foarte vioaie". Picioarele și ghearele lor pu
ternice sînt minunat adaptate pentru a se tîrî peste grămezile de lavă
crăpată și colțuroasă, care formează pretutindeni țărmurile acestor
insule. Mai oriunde, in asemenea locuri, se pot vedea pîlcuri-pîlcuri de
cîte șase sau șapte reptile de acestea hidoase stînd pe stîncile negre,
deasupra liniei pînă unde bat valurile sparte de țărm, și prăjindu-se la
soare, cu picioarele desfăcute în lături.

Deschizînd stomacul cîtorva, l-am găsit umflat și ghiftuit cu tocă-
tură de o anumită plantă de mare *(Ulva),* care crește în chip de ramuri
subțiri, dar foarte frunzoase, de un verde strălucitor sau roșu posomo
rit [18].Nu îmi amintesc să fi văzut această buruiană de mare, de loc, pe
stîncile supuse fluxului; și sînt întemeiat să cred că ea crește pe fundul
mării, la mică distanță de țărm. Dacă este așa, atunci înțelegem ușor
pentru ce aceste reptile, cînd și cînd, intră în mare. Stomacul specimene
lor cercetate de mine conținea numai ierburi de mare. Dl. Bynoe, însă,

a găsit într-unul o bucățică de crab ; dar se poate ca bucățica aceasta
să fi fost înghițită din întîmplare, așa cum, în burta unei broaște țes
toase, am dat peste o omidă, înfășurată în licheni. Ca și la alte animale
ierbivore, intestinele erau mari. Hrana acestei șopîrle, forma cozii și a
picioarelor, precum și faptul de a fi fost văzută înotînd de bună voie în
mare, dovedesc în chip neîndoielnic obiceiuri acvatice. Totuși există,
în această privință, o singură anomalie ciudată și anume că, speriin-

du-se, ea nu sare în apă. Așa că, șopîrlele acestea, dacă sînt duse din
urmă pînă pe un mic promontoriu, care atîrnă peste mare, ele se lasă
mai bine prinse de coadă, decît să se arunce în apă.

Ele par a nu avea pornirea sau ideea de a se apăra mușcînd ; cînd
se sperie foarte tare, scot numai cîte un strop de lichid pe fiecare nară.
Am aruncat una cît am putut de departe într-un lac adine, lăsat de re
tragerea apelor mării, am aruncat-o de mai multe ori, dar ea s-a întors
de-a dreptul, tot de atîtea ori, la locul de unde o aruncasem. înota afund,
serpuind grațios și repede și, cînd da de fundul neregulat al lacului, se
ajuta cu picioarele. De îndată ce ajungea la margine, dar aflîndu-se încă
sub apă, încerca să se ascundă în tufișurile de ierburi marine sau intra
în cine știe ce crăpătură. Și cum socotea că primejdia a trecut, se cățăra
de stîncile uscate, tîrîndu-se afară și o zbughea cît putea mai repede,
făcîndu-se nevăzută. Am prins de cîteva ori aceeași șopîrlă, împingînd-o
din urmă spre un anumit loc de pe țărm și, deși avînd aptitudinea per
fectă de a sta scufundată în apă și de a înota, n-am putut-o sili în nici
un chip să se arunce în lac : ori de cîte ori o aruncam eu, ea se înapoia
în felul descris mai sus. Poate că această ciudată stupiditate aparentă
trebuie pusă pe seama împrejurării de a nu fi avut, pe țărm, niciodată
dușmani, în timp ce, aflîndu-se în apa mării, ea va fi căzut adesea pradă
numeroșilor rechini. Așadar, împinsă probabil de instinctul ereditar și
bine statornicit că țărmul este adăpostul vieții ei, ea se refugia pe el
de cîte ori trecea prin clipe de primejdie.

în timpul ședерii noastre aci (în octombrie), am văzut numai cîteva
exemplare mici din această specie și niciunul, după impresia mea, sub
vîrsta de un an. E probabil că nu începuse încă anotimpul

reproducției.
Am întrebat pe cîțiva locuitori dacă nu cumva știau unde își depun ele
ouăle ; deși obișnuiți cu ouăle șopîrlelor de uscat, mi-au răspuns că nu
aveau nici o idee asupra înmulțirii lor — fapt destul de extraordinar,
dacă ținem seama de marea lor răspîndire 'pe aceste insule.

Să ne întoarcem acum la specia terestră (Amblyrhynchus Demar-
lii), cu coada rotundă și labele nepalmate. Această șopîrlă, spre deose
bire de cealaltă care se găsește în toate insulele, trăiește numai în
partea centrală a arhipelagului și -anume în Albemarle, James, Barring-
ton și în insulele Indefatigable. N-am văzut niciuna și nici n-am auzit
că ar fi existînd spre sud, în Charles, Hoop și în insulele Chatham sau
spre nord, în Towers, Bindlow și Abingdon. S-ar zice că au fost create
în centrul arhipelagului și apoi risipite de aci numai pe o anumită rază.
Unele dintre aceste șopîrle locuiesc părțile înalte și umede ale insule
lor, dar sînt cu mult mai numeroase în regiunile sterpe și mai joase
de pe lîngă țărmuri. Nu pot da o dovadă mai izbitoare a marelui lor
număr, decît arătînd că, rămînînd în insula James, n-am putut cîtva
timp să găsim nici uh petic de pămînt negăurit de ele, pe care să ne
înălțăm singurul nostru cort. Ca și surorile lor din specia marină, ele
sînt viețuitoare urîte, de un portocaliu gălbui pe burtă și roșu-
castaniu
pe spate. Din cauza unghiului facial mic, au înfățișarea ciudat de
stupidă[19]. Ceva mai mici poate decît cele ale speciei marine, cîteva
totuși cîntăreau între zece și cincisprezece pfunzi. Mișcările le sînt leneșe și oarecum toropite. Cînd nu le sperie nimic, ele se tîrăsc încet, frecîn-
du-se cu coada și burta de pămînt. Adesea se opresc și ațipesc un minut

sau două, închizîndu-și ochii și desfăcîndu-și mult în lături, pe pămîntul
scorojit, picioarele dinapoi.

Ele locuiesc prin găuri, pe care și le fac uneori în crăpăturile stra
tului de lavă, dar mai totdeauna pe cîte un petic neted și moale de tuf

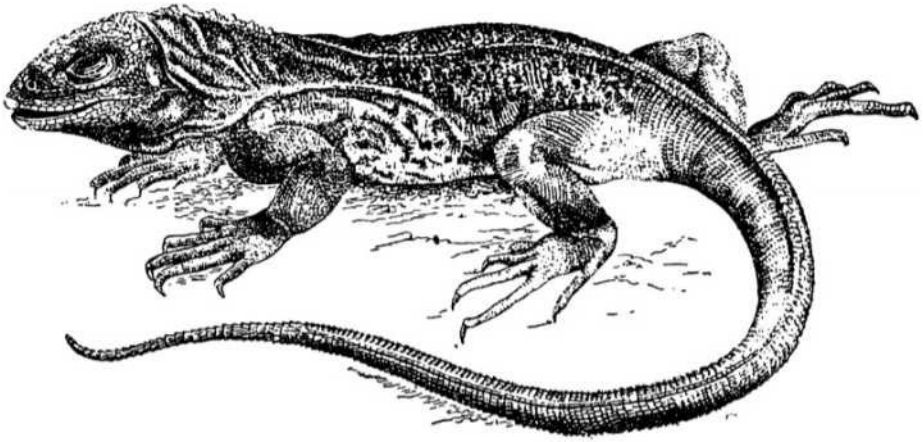

Amblyrhynchus Demarlii, Bibron.

cu aspect de gresie. Găurile nu par a fi prea adinei, avînd o înclinare
mică față de nivelul solului, îneît, dacă se calcă peste aceste adăposturi
de șopîrle, pămîntul se scufundă sub picior, spre marele neajuns al călă
torului obosit. Făcîndu-și gaura în pămînt, șopîrla își mișcă alternant
cînd partea dreaptă a corpului, cînd partea stingă. Primul timp al mișcării constă în scormonirea solului cu o singură labă din față, care
aruncă țărîna spre laba respectiv din spate, aceasta fiind anume ținută
ca s-o poată scoate și da dincolo de gura săpăturii. O parte a corpului
obosind, cealaltă ia asupră-și continuarea lucrului, și tot astfel mai de
parte, alternativ. M-am uitat mult timp la una, lăsînd-o să sape pînă
și-a îngropat jumătatea din față a trupului ; apoi m-am apropiat și am

tras-o ușor de coadă ; foarte mirată de ceea ce i se întîmplase, ieși din
gaură să vadă ce putea fi, și, ațintindu-și privirile în ochii mei, păru
că-mi spune nici mai mult nici mai puțin : „De ce mă tragi de coadă?"

Ele se hrănesc ziua, neîndepărtîndu-se prea mult de găurile lor,
pentru ca atunci cînd se sperie, să se năpustească în ele, alergînd deșe-
lat și greoi. în afară de cazul cînd merg la vale, ele nu pot să se miște
prea repede, probabil din cauza poziției laterale a picioarelor. Șopîrlele
acestea nu sînt de loc fricoase : dacă te uiți la vreuna mai stăruitor, ea
își încolăcește coada în aer, și, ridieîndu-se pe picioarele din față, dă
din cap cînd în sus, cînd în jos, repede de tot, încercînd să te privească
fioros ; de fapt, însă, ele nu sînt animale crude : dacă dai cu piciorul
în pămînt, își lasă coada și o zbughesc cît mai iute cu putință.
Am băgat de seamă adesea că șopîrlele mici, care mănîncă muște, cînd țintesc
cîte ceva, își clatină capul în același fel, dar n-am putut afla, cu nici un
chip, pentru ce. Acest Amblyrhynchus, sîcîit cu bățul, mușcă strașnic in
lemn, deși, cînd îl apucam eu de coadă, niciodată nu încerca să mă
muște. Dar dacă puneam doi alături, ținîndu-i pe pămînt, ei începeau să
se lupte între ei, mușcîndu-se pînă la sînge.

Cele care locuiesc în părțile mai joase, fiind și cele mai multe,
abia au parte de cîte un strop de apă pe an ; de aceea ele mănîncă mult
cactus zemos, bineînțeles crengi rupte de vînt. Am aruncat de mai multe
ori cîte o crenguță acolo unde vedeam două trei șopîrle la un loc ; și
mi s-a părut destul de hazliu cum încercau s-o apuce și să tragă cu ea
în gură, așa cum fac cîinii înfometați cu oasele ce li se aruncă. Ele
mănîncă foarte tacticos, deși nu rumegă hrana. Păsările mici știu prea
bine că aceste făpturi nu sînt vătămătoare : am văzut o dată

un cintez
ciugulind de la un capăt o crenguță de cactus (aliment foarte gustat de
toate viețuitoarele din locurile mai joase), în timp ce o șopîrlă rodea
și ea de la capătul celălalt; iar după cîtva timp păsăruica sări cu toată
nepăsarea pe spatele reptilei.

Deschizînd stomacul cîtorva, l-am găsit plin de fibre vegetale și
frunze de copaci feluriți, în deosebi de un anumit salcîm. în regiunile
mai înalte, hrana lor de căpetenie sînt agrișele acide și astringente nu
mite guayavita, sub arbustul căruia am văzut de atîtea ori șopîrle ală
turi de uriașele broaște țestoase. Ca să-și procure frunzele de salcîm,
ele se cațără pe copăceii închirciți și nu e nici o mirare să vezi cîte o
pereche păscînd pe ramuri, la cîteva picioare înălțime deasupra pămîn-
tului. Șopîrlele acestea, fierte pentru mîncat, au carnea albă și stomacu
rile celor fără prejudecăți o prețuiesc. Humboldt a observat că în Ame
rica de Sud intertropicală toate șopîrlele din regiunile uscate sînt
socotite ca delicatese rare pentru masă. Locuitorii insulelor spun că
cele din părțile mai înalte și umede beau apă, spre deosebire de cele
lalte, care nu urcă niciodată din regiunile joase și aride, după apă, cum
fac broaștele țestoase. Pe cînd ne aflam noi acolo, femelele erau pline
de ouă mari și lunguiețe, pe care le depuneau în găurile lor și pe care
locuitorii le căutau ca hrană.

Aceste două specii de Amblyrhynchus seamănă bine, după cum am
mai afirmat, ca înfățișare generală și ca anumite obiceiuri. Niciuna dintre
ele nu are mișcările iuți și caracteristice ale genurilor Lacerta și Iguana.
Ambele sînt ierbivore, numai că felul vegetației cu care se hrănește fie
care e cu totul altul. Dl. Bell a botezat genul după scurtimea botului;

și în adevăr, forma gurii aproape că li se poate compara cu aceea a
broaștei țestoase : s-ar zice că e vorba de aceeași adaptare la nutriția
ierbivoră. E foarte interesant că un gen atît de bine caracterizat, avînd
o specie marină și alta terestră, aparține unui colț de lume atît de limi
tat [20]. Specia acvatică este cu mult mai remarcabilă, fiind singura șopîrlă
existentă care se hrănește cu alge marine. După cum am observat la în
ceput, insulele de aici nu sînt însemnate prin numărul speciilor de rep
tile, ci prin sumedenia specimenelor respective. Aducîndu-ne aminte de
acele cărări 'bine bătătorite ale miilor de broaște țestoase uriașe, de nu
meroasele broaște țestoase marine, de nenumăratele găuri ale șopîrlei terestre și de cîrdurile de șopîrle aparținînd speciei de mare prăjindu-se
pe țărmurile tuturor insulelor, trebuie să ne dăm seama că, în nici un
colț de lume, acest ordin de viețuitoare n-a înlocuit atît de extraordinar
mamiferele ierbivore. Geologul, luînd cunoștință de o asemenea stare
de lucruri, se va duce cu gîndul, probabil, înapoi la epocile din secun
dar, cînd șopîrlele, atît cele ierbivore cît și cele carnivore, de dimensiuni
comparabile numai cu ale balenelor de azi, vor fi mișunat prin apele
mării ca și pe uscat. Astfel încît arhipelagul acesta merită studiul geo
logic, deoarece, în loc să aibă climat umed și vegetație bogată, este ex
trem de arid și, față de regiunea ecuatorială în care se află, deosebit de
temperat.

Ca să sfîrșim cu fauna respectivă, cele cincisprezece specii de pești
marini, pe care mi le-am procurat aici, sînt toate specii noi ; ele aparțin
la douăsprezece genuri, toate fiind larg răspîndite, în afară de Priono-
tus [21], ale cărui patru specii cunoscute mai dinainte trăiesc în mările de
la răsăritul Americii. Dintre scoicile terestre, am adunat

șaisprezece
forme (și două varietăți distincte), toate proprii arhipelagului, afară de
un Helix, găsit în Tahiti ; *o* singură scoică de apă dulce (Paludina) se
află și în Tahiti și în Țara lui Van Diemen[22]. Dl. Cuming, înainte de că
lătoria noastră, și-a procurat aici nouăzeci de specii de scoici marine,
în care se cuprind speciile, necercetate încă științific, de Trochus, Turbo,
Monodonta și Nassa[23]. El a avut bunătatea și mi-a adus la cunoștință
următoarele rezultate interesante : din cele nouăzeci de scoici, nu mai
puțin de patruzeci și șapte sînt necunoscute oriunde altundeva, ceea ce
e uimitor, avînd în vedere larga răspîndire a scoicilor marine. Din patruzeci și trei, găsite în alte părți ale lumii, douăzeci și cinci trăiesc pe lîngă țărmurile vestice ale Americii, iar dintre acestea, opt sînt varietăți deosebite; celelalte rămase, optsprezece la număr (cuprinzînd și o varietate), au fost găsite de dl. Cuming în arhipelagul Tuamotu și cîteva dintre ele, de asemenea, în Filipine. Faptul că scoici de pe insulele din mijlocul Pacificului se întîmplă să existe și aici merită atenție, deoarece nu se cunoaște nici un caz de scoică marină care să fie comună insulelor din acel ocean și țărmului vestic al Americii. Spațiul marin nesfîrșit, de la nord și sud, din largul coastei de vest americane, desparte două provincii conchiologice [14] foarte distincte ; numai arhipelagul Galapagos
poate fi socotit ca loc intermediar, unde s-au creat numeroase forme noi
și unde cele două mari provincii conchiologice și-au trimis fiecare cîțiva
coloniști ca reprezentanți. Provincia americană și-a trimis aci de aseme
nea cîteva specii să o reprezinte : acesta e cazul speciei galapagice de
Monoceros, gen existent numai pe coasta de vest a Americii, precum și
al acelora, tot galapagice, de Fissurella și Cancellaria, genuri foarte răs
pîndite pe coasta de vest, dar inexistente (după cum mă informează
dl. Cuming) pe insulele din mijlocul oceanului Pacific[25]. Pe de altă
parte, avem specii galapagice de Oniscia și Stylifer, genuri

foarte răs
pîndite pînă în Indiile de vest și pînă în mările Chinei și Indiei, dar ne
aflate nici pe coasta vestică americană, nici în mijlocul Pacificului[2S].
Adaug la toate acestea că domnii Cuming și Hinds au comparat
aproape două mii de scoici de pe coastele de est și vest ale Americii,

ajungînd la concluzia că numai una singură se găsea atît într-o parte, cît și în cealaltă, anume Purpura patula, care trăiește în Indiile de vest, pe coasta Panama și în arhipelagul Galapagos[27]. Avem, așadar, în acest colț de lume, trei mari provincii marine conchiologice, cu totul distincte, deși surprinzător de aproape una de alta, nefiind despărțite decît prin așii maritime sau terestre, de la nord la sud.

Mi-am dat toată silința să colecționez insecte, dar niciodată n-am văzut, în afară de Țara Focului, un ținut mai sărac în această privință. Chiar în părțile mai înalte și umede ale insulelor am putut găsi foarte puține, exceptînd unele mărunte Diptera și Hymenoptera, majoritatea aparținînd unor forme banale general răspîndite. După cum am mai spus, insectele, pentru o regiune tropicală, sînt foarte mici și negricioase. Dintre gîndaci am colectat douăzeci și cinci de specii (excluzînd pe acelea de Dermestes și Corynetes, importate oriunde ajunge o corabie [28]; dintre cele douăzeci și cinci, două aparțin familiei Harpalidae, două familiei Hydrophilidae, nouă la trei familii de Heteromera, iar restul de douăsprezece la tot atîtea alte familii. Cazul insectelor (ca și al plantelor, pot zice), care, fiind puțin numeroase, aparțin mai multor familii diferite, cred că este foarte general. Dl. Waterhouse, care a tipărit o dare de seamă[††] asupra insectelor de pe acest arhipelag și căruia îi datorez amănuntele de mai sus, mă informează că sînt cîteva genuri noi, că dintre genurile cunoscute, unul sau două sînt americane, iar restul sînt răspîndite pe tot globul. Cu excepția unei Apate, care se hrănește cu lemne,

---

[††] Annales and Magazine of Natural History, vol. XVI, p.19.

și a unui gîndac acvatic, sau doi, de pe continentul american, toate
celelalte specii sînt noi[19].

Flora arhipelagului este tot atît de interesantă ca și fauna lui. D-rul J. Hooker va tipări în curînd, în *Linnean Transactions* o largă dare de seamă asupra florei ; dînsului îi sînt îndatorat pentru amănuntele de mai jos. Dintre plantele cu flori, sînt, după cît se cunoaște pînă acum, 185 de specii, care, dimpreună cu cele cryptogame în număr de 40, fac la un loc 225. Am fost destul de norocos să mă înapoiez acasă cu 193 din numărul acesta. O sută de plante cu flori sînt specii noi, crescînd probabil numai în acest arhipelag. D-rul Hooker crede posibil ca, dintre plantele care nu cresc numai aici, cel puțin zece specii, găsite în apropiere de terenurile cultivate din insula Charles, să fi fost aduse de altundeva. Este, cred, surprinzător că n-au fost importate în chip
natural mai multe specii americane, ținînd seama că distanța față de
continent este numai de la 500 pînă la 600 de mile și că (după părerea
lui Collnett) apele mării aduc adesea pe țărmurile de sud-est bam-
buși, trestii, nuci de palmieri și tot felul de alți copaci. Proporția de 100
de noi plante cu flori față de 185 (adică 175, dacă excludem pe cele im
portate) e destul de mare, presupun, pentru a face din arhipelagul Gala
pagos o provincie botanică distinctă; numai că flora aceasta nu e chiar
atît de proprie ca aceea a insulei Sfînta Elena și nicj, cum mă infor
mează d-rul Hooker, ca aceea din Juan Fernandez. Specificitatea florei
galapagice se vădește mai limpede la anumite familii ; avem astfel 21 de
specii de Compositae, dintre care 20 sînt proprii acestui arhipelag și

aparțin la douăsprezece genuri, dintre care nu mai puțin de zece cresc numai în arhipelag ! D-rul Hooker afirmă că flora are un caracter neîndoielnic vest-american, neputîndu-i descoperi nici o înrudire cu aceea a Pacificului. Dacă, prin urmare, exceptăm pe a optsprezecea specie de scoici marine, pe una de apă dulce și alta terestră, care au fost aduse aci, în chip de coloniste, din insulele centrale ale Pacificului și dacă exceptăm de asemenea singura specie, distinct pacifică, din grupurile galapagice de cîntezi, ne dăm seama că acest arhipelag, deși aflat în oceanul Pacific, face parte ca faună din America.

Dacă acest caracter s-ar datora numai speciilor imigrate din America, faptul n-ar fi prea însemnat; dar marea majoritate a tuturor animalelor terestre, precum și mai bine de jumătate din plantele cu flori, sînt creații aborigene. Mi s-a părut cu totul izbitor să mă văd înconjurat de păsări noi, de reptile noi, de scoici noi, de insecte noi, de plante noi și totuși, prin tonul țipătului și coloritul păsărilor, să-mi vină în minte, atît de precis și viu, cîmpiile temperate ale Patagoniei sau deșerturile înfierbîntate din Chile de nord. Cum se face că pe aceste petice de pămînt, care trebuie să fi fost acoperite de ocean pînă într-o perioadă geologică tîrzie, care, fiind formate din lavă bazaltică, se deosebesc ca structură geologică de continentul american și care au climatul lor propriu, viețuitoarele aborigene, amestecate atît ca specii cît și ca număr în proporții variate cu viețuitoarele de pe continent și influențîndu-se prin urmare reciproc în felurite chipuri, cum se face, zic, că ele au fost create totuși după tipurile de organizație americană ? Probabil că insulele arhipelagului Capului Verde se aseamănă, în privința tuturor condițiilor fizice, mult mai mult cu insulele Galapagos, decît seamănă acestea, din punct de vedere fizic, cu coasta americană, deși locuitorii indigeni ai ambelor arhipelaguri nu au între ei nici o legătură, cei de pe insulele Capului Verde purtînd pecetea Africii, iar cele de pe arhipelagul Galapagos pe a Americii.

Pînă acum n-am consemnat încă cea mai de seamă caracteristică a istoriei naturale a acestui arhipelag și anume că fiecare insulă este locuită în mare măsură de viețuitoare cu caractere proprii. Asupra acestui fapt, mi-a atras atenția mai întîi dl. Lawson, viceguvernatorul, spunîndu-mi că, broaștele țestoase deosebindu-se între ele de la insulă la insulă, el putea spune dintr-o dată cărei insule aparțineau. Cîtva timp, n-am dat destulă atenție acestei afirmații, așa că am amestecat oarecum specimenele luate de pe două din insulele acestea. Nu mi-aș fi închipuit niciodată ca insule, aflate atît de răzleț — la cincizeci-șaizeci de mile una față de

Sturzi batiocaritori de Galapagos: 1 — *Mimus trifasciatus* G. R. Gray *(Orpheus trifasciatus* Gould), insula Charles. 2 — *Mimus melanotis*

alta — deci destul de aproape una de alta formate chiar din aceleași roci, cu un climat în totul asemănător și avînd aproape aceeași înălțime, să poată fi locuite fiecare în parte de alte viețuitoare. Totuși vom vedea îndată că așa stau de fapt lucrurile. Soarta mai tuturor călătorilor, din nefericire, este ca, de îndată ce descoperă faptul cel mai interesant al cîte unui loc de pe lume, să fie silit să și plece de acolo ; în

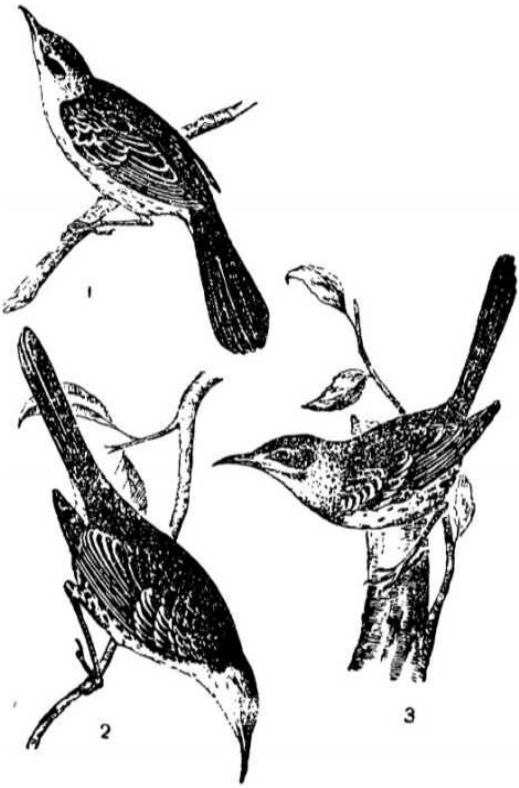

ceea ce mă privește însă, eu trebuie să fiu recunoscător împrejurării că am putut căpăta date suficiente ca să stabilesc cel mai însemnat fapt al distribuirii viețuitoarelor organice. Băștinașii, după cum am spus, afirmă că ei pot deosebi broaștele țestoase de pe diferitele insule, deoarece ele au mărimi și caractere felurite. Căpitanul Porter a

descris[1] pe cele din insulele vecine, Charles și Hood, ca avînd carapacea, în față, mai groasă și răsfrîntă ca o șa spaniolă, în timp ce broaștele țestoase din insula James sînt mai rotunde, mai negre și mai gustoase. Dl. Bibron, de asemenea, mă informează că a văzut și dînsul două broaște țestoase, pe care le socotește ca specii diferite, deși nu poate spune căror insule ale arhipelagului le

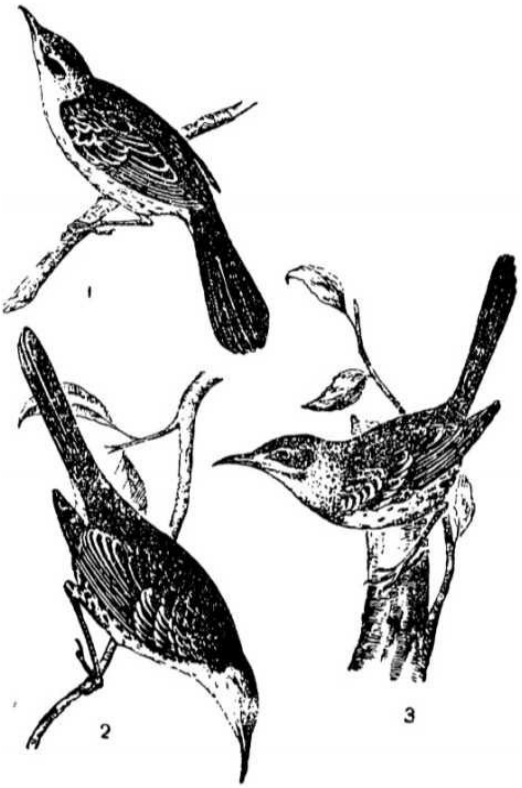

aparțineau. Specimenele aduse de mine de pe insule erau tinere și probabil că de aceea nici dl. Cray și nici eu însumi n-am putut observa la ele deosebiri specifice. Am băgat de seamă însă că Amblyrhynchus marin era mai mare decît oriunde pe insula Albemarle ; dl. Bibron îmi spune că a văzut

[1] Porter, Voyage in the U.S. Ship „Essex". voi. I, p. 215.

două specii distincte ale genului; prin urmare, probabil că diferitele insule au specii sau rase proprii de șopîrle ca și de broaște țestoase. Ceea ce m-a făcut întîia dată să-mi dau seama pe deplin despre aceasta
a fost comparația numeroaselor exemplare de sturzi-batjocoritori, împușcați de mine însumi sau de unii ofițeri de pe bord ; numai că atunci am descoperit că sturzii din insula Charles aparțineau unei singure specii (Mimus trifasciatus), că cei din insula Albemarle aparțineau speciei Mimus parvulus, că toți din insulele James și Chatham (între care se află alte două insule ca verigi ale aceluiași lanț) făceau parte din Mimus melanotis. Ultimele două specii sint
strîns înrudite, încît unii ornitologi le socotesc numai ca rase sau varie
tăți ; specia Mimus trifasciatus este însă indiscutabil deosebită [30]. Din
nenorocire, cea mai mare parte a specimenelor de cintezi a fost pusă la
un loc ; dar am motive puternice să presupun că unele specii ale sub-
grupului Geospiza se găseau numai în anumite insule. Căci, dacă insu
lele acestea au specii proprii de Geospiza, atunci ne putem explica
numărul considerabil de specii al subgrupului respectiv pe micul arhi
pelag, iar prin numărul lor considerabil ne putem explica, probabil, acea
serie perfect gradată a dimensiunii ciocului lor. Două specii ale sub
grupului Cactornis și două din Camarhynchus au fost luate din arhipe
lag ; și numeroasele specimene ale acestor două subgrupe, împușcate
de patru colecționari în insula James, am observat că aparțineau fiecare
cîte unei specii, in timp ce specimenele tot atît de numeroase împușcate
fie în insula Chatham, fie în Charles (căci se amestecaseră) aparțineau
toate altor două specii : deci putem fi siguri că aceste insule au specii
proprii din cele două subgrupe. în privința scoicilor terestre, această
lege a distribuirii nu este atît de clară. Iar cît despre mica mea colecție
de insecte, dl. Waterhouse observă că nici o insectă, în dreptul căreia
am etichetat locul de proveniență, nu se găsise atît într-o

insulă cît și
în cealaltă.

Dacă ne întoarcem acum la floră, vom vedea că plantele aborigene
din diferitele insule diferă și ele în chip uimitor. Dau mai jos rezultatele
obținute de prietenul meu doctorul J. Hooker, care și-a cîștigat în
această materie o mare autoritate.

Numele insulei	Totalul numărului speciilor	Numărul speciilor găsite în alte părți din lume	Numărul speciilor găsite numai în arhipelagul Galapagos	Numărul speciilor găsite pe o singură insulă	Numărul j speciilor găsite pe mai multe insule din arhipelagul Galapagos
James	71	.'3	38	30	8
Albemarle ..	46	18	26	22	4
Chatham	32	16	16	12	4
Charles.....	68	39 (sau 29, dacă se scad plantele pro babil impor-tAte)	29	21	8

Trebuie să spun dintr-un început că am cules toate plantele cu flori,
fără deosebire, din diferite insule și că numai printr-o întîmplare fericită
le-am putut păstra separat. Totuși rezultatele proporționale nu urmează
numaidecît să inspire prea mare încredere, deoarece micile colecții
aduse în patrie de alți naturaliști, deși confirmînd rezultatele în unele
prlvinți, arată limpede că mai este mult de lucru în cercetarea florei
arhipelagului ; mai cu seamă cifrele la leguminoase sînt stabilite doar
aproximativ.

Dar oricum, tabloul de mai sus ne aduce la constatarea uimitoare
că, în insula James, din treizeci și opt de plante galapagice, care nu se
mai găsesc nicăierea pe lume, treizeci cresc numai în această

insulă ;
iar în Albemarle, din douăzeci și șase de plante aborigene galapagice,
douăzeci și două cresc numai în această insulă, cu alte cuvinte numai
patru se găsesc și în alte insule ale arhipelagului j și tot astfel mai
departe, în privința plantelor din insulele Chatham și Charles, după
cum se vede din tabloul de mai sus. Această constatare devine, poate,
mult mai impresionantă, dînd cîteva exemple: astfel, Scalesia, gen
remarcabil de Compositae arborescente, se mărginește doar la acest
arhipelag[31], avînd șase specii, una în Chatham, alta în Albemarle, a
treia în Charles, alte două în James și ultima într-una din cele trei insule
numite, fără a se ști precis din care anume ; dar niciuna din toate șase
nu crește în același timp pe două insule. în același fel, Euphorbia, gen
de plante foarte răspîndit în toată lumea, are aici opt specii, din care
șapte sînt numai ale arhipelagului, negăsindu-se însă niciuna pe două
insule deodată ; Acalypha și Borreria, genuri existente pretutindeni în
lume, au, respectiv, șase și șapte specii, niciunul neavînd aceeași specie
reprezentată în două insule, în afară de o singură Borreria, care se află
în două insule [32]. Speciile de Compositae sînt mai cu seamă specific
locale. D-rul Hooker mi-a pus la dispoziție cîteva alte exemple izbitoare
de diferite specii din aceste insule. El a observat că legea distribuirii lor
se aplică atît la genurile proprii ale arhipelagului, cît și la cele ce se
află răspîndite în alte părți din lume ; de altfel noi înșine am văzut că
diferitele insule au speciile lor proprii de broaște țestoase, gen aflat
pretutindeni în lume, după cum au specii proprii din genul american,
atît de larg răspîndit, al sturzului-batjocoritor, ca și din

subgrupul gala-
pagic al cintezilor și, aproape cert, din genul galapagic Amblyrhynchus.

Răspîndirea locuitorilor acestui arhipelag poate că n-ar fi atît de
uluitoare, dacă, de exemplu, o insulă ar avea un sturz-batjocoritor, iar
alta cine știe ce altă pasăre, care să aparțină unui gen cu totul distinct,
sau dacă o insulă ar avea genul ei de șopîrlă, iar alta un gen cu totul
diferit și chiar niciunul, sau încă dacă, în diversele insule, ar crește nu
specii reprezentative ale acelorași genuri de plante, ci genuri total dife
rite, cum se întîmplă în mare măsură. Căci, ca să dăm un exemplu,
marele arbust fructifer din insula James nu avea nici o specie reprezen
tativă în insula Charles. Dar este sigur că vreo cîteva insule își aveau
speciile lor proprii de broaște țestoase, de sturzi-batjocoritori, de cintezi
și de numeroase plante, specii cam cu aceleași obiceiuri, găsindu-se în
locuri asemănătoare și îndeplinind evident același rost în economia
naturală a acestui arhipelag ; faptul acesta m-a umplut de uimire. Bine
înțeles, putem bănui că unele dintre speciile reprezentative, cum e cel
puțin cazul broaștelor țestoase și al unor păsări, se dovedesc pînă la
urmă a fi numai rase deplin caracterizate, dar, chiar așa fiind,
naturalistul-filozof se simte tot atît de mult interesat. Am spus că mai toate
insulele sînt aproape una de alta ; pot preciza că insula Charles se află
la cincizeci de mile față de partea cea mai apropiată a insulei Albe-
marle ; insula Chatham se află la șaizeci de mile față de partea cea mai
apropiată a insulei James, dar între ele sînt două insule intermediare,
pe care nu le-am vizitat; insula James este numai la zece mile de țărmul
insulei Albemarle, dar cele două locuri, de unde mi-am colecționat spe

cimenele, sînt la treizeci și două de mile unul față de altul. Trebuie să
repet că nici natura solului, nici înălțimea uscatului, nici climatul, nici
caracterul general al viețuitoarelor asociate și, prin urmare, nici
influența unora asupra altora nu se deosebește prea mult de la insulă la
insulă. Dacă ar exista o cît de sensibilă diferență între climatele insu
lelor, această diferență ar trebui să fie între grupul bătut de vînt (și
anume Charles și Chatham) și cel adăpostit; dar se pare că nu e nici o
deosebire corespunzătoare în privința produselor celor două jumătăți
ale arhipelagului. Singura explicație, pe care o pot da acestei deosebiri
apreciabile dintre locuitorii diferitelor insule, constă în curenții marini
foarte puternici, care, curgînd înspre vest și înspre vest-nord-vest,
separă insulele sudice de cele de la nord, în ceea ce privește transpor
tul vieții prin apele mării ; și am observat de asemenea între insulele
de la nord un alt curent nord-vestic, care separă în adevăr insula James
de insula Albemarle. Cum arhipelagul nu e prea bîntuit de viscole, nici
păsările și insectele, nici semințele mai ușoare nu pot fi suflate de vînt
de pe o insulă pe alta. în sfîrșit, neînchipuita adîncime a oceanului între
insule, precum și originea vulcanică a acestora, aparent recentă (în sens
geologic), arată că ele n-au putut fi niciodată unite : și acesta este, pro
babil, considerentul de cea mai mare însemnătate privitor la răspîndirea
geografică a viețuitoarelor respective. Trecînd în revistă toate faptele
de mai sus, rămînem încremeniți de marea putere creatoare, dacă se
poate spune astfel, desfășurată pe aceste mici insule stîncoase și sterpe ;
și cu atît mai uimiți sîntem, cu cît acțiunea acestei puteri creatoare,
deși analoagă în sine, s-a exercitat diferit asupra unor locuri

atît de
vecine. Am spus că arhipelagului Galapagos i s-ar putea zice satelit al
Americii, dar mult mai nimerit ar fi să i se zică grup de sateliți, asemă
nători din punct de vedere fizic, deosebiți din punct de vedere organic,
totuși înrudiți de aproape unul cu altul și toți la un loc înrudiți, într-un
grad nu atît de mare ca între ei, cu uriașul continent american[33].

Voi încheia descrierea istoriei naturale a acestor insule cu un
adaus asupra blîndeții de nespus a păsărilor.

Predispoziția acestora este a tuturor speciilor terestre și anume, a
sturzilor-batjocoritori, a cintezilor, a regișorilor, a muscarilor-tirani, a
porumbeilor și a șorecarilor mîncători de cadavre. Toate se apropiau
adesea pînă a putea fi omorîte cu vreo smicea și cîteodată, cum am
încercat eu însumi, să fie prinse cu șapca sau cu pălăria. Pușca, prin
părțile acestea, era aproape de prisos : mi s-a întîmplat să împing cu
gura țevii un șoim care sta pe o ramură de copac. Într-o zi, pe cînd stăm întins pe pămînt și țineam în mînă un vas făcut din o carapace de broască țestoasă, un sturz-batjocoritor se lăsă din zbor pe marginea lui și începu să deguste apa din el ; și nu se sperie nici cînd mă ridicai de jos, ci continua să stea nemișcat pe buza vasului : am încercat adesea și n-am fost departe de a izbuti să prind păsările acestea chiar de picioare. înainte vreme, păsările de aici par a fi fost și mai blînde decît azi. Cowley (în anul 1684) spune că „turturelele erau atît de prietenoase, încît adesea se lăsau din zbor pe pălăria sau pe umerii omului, putînd fi prinse de vii: ele nu s-au temut de om, pînă cînd unii dintre însoțitorii
noștri n-au tras cu pușca în ele, ceea ce le-a făcut mai neîncrezătoare". De asemenea, Dampier, în același an, spune că, într-o singură plimbare matinală, se puteau omorî cîte șase-șapte duzini de turturele. Acum, deși încă destul de blînde, ele nu se mai lasă din zbor pe brațele oamenilor și nici nu mai pot fi ucise în prea mare număr. E totuși de mirare că încă nu s-au sălbăticit, știut fiind că aceste insule, în ultimii o sută și cincizeci de ani, au fost mereu vizitate de bucanieri și vînători de balene, iar marinarii, care băteau pădurile în căutarea broaștelor țestoase, nu se dădeau îndărăt niciodată

de la plăcerea crudă de a lovi micile păsări cu ce li se întîmpla să aibă la îndemînă.

Aceste păsări, deși azi sînt mult mai urmărite, nu se sălbăticesc totuși : în insula Charles, colonizată de aproape șase ani, am văzut un băiat stînd lîngă un izvor cu o smicea în-mînă și omorînd cu ea porumbeii și cintezii care veneau să bea apă. El își făcuse rost de o grămăjoară de păsăruici pentru prînzul lui și spunea că de multă vreme luase acest obicei de a le aștepta la izvor. Se pare că păsările din acest arhipelag, neavînd încă de unde să învețe că omul este un animal mai primejdios decît broasca țestoasă sau șopîrla Amblyrhynchus, nu-i pasă de el, după cum în Anglia păsărilor fricoase, de exemplu coțofenelor,
nu le pasă de vacile și de caii care pasc pe cîmpuri.

Insulele Falkland ne dau încă o dovadă despre blîndețea păsărilor.
Pernety, Lesson și alți călători au observat cît de prietenos, neînchipuit
de prietenos, este micul Opetiorhyncus. Dar blîndețea nu e numai carac
teristica lui : vulturul Polyborus, sitarul, gîsca de munte și de șes, stur
zul, presura și chiar unii șoimi adevărați sînt mai mult sau mai puțin
păsări prietenoase. Că pot fi atît de blînde, în aceste insule, unde nu
lipsesc vulpile, șoimii și cucuvelele, însemnează că absența tuturor ani
malelor de pradă din arhipelagul Galapagos nu e ea însăși cauza blîn-
deții lor, aici. Gîștele de munte din insulele Falkland arată, prin grija
lor de a-și clădi cuiburile pe insulițe, că își dau seama de primejdia vul
pilor ; totuși vulpile nu le fac temătoare față de om. Blîndețea păsărilor,
îndeosebi a celor de apă, contrastează puternic cu obiceiurile acelorași
specii din Țara Focului, unde în epocile trecute ele au fost urmărite pas
cu pas de sălbăticiuni. în insulele Falkland, se întîmplă cîteodată ca
vînătorii să nu poată aduce acasă gîștele de munte, pe care le ucid
într-o singură zi, în timp ce în Țara Focului e tot atît de greu să ucizi
una, pe cît e de greu să împuști în Anglia o gîscă sălbatică obișnuită.

atît de blînde, cum sînt astăzi în arhipelagul Galapagos. Se pare că ele s-au deprins să fie mai puțin prevăzătoare pe insulele acestea, decît în arhipelagul Falkland, unde au avut ocazii mai numeroase de experiență, nu numai datorită corăbiilor care îl vizitau atît de des, dar și colonizării periodice la care a fost tot timpul supus. Chiar altădată, cînd păsările erau așa de prietenoase, era cu neputință, după cum spune Pernety, să se ucidă lebăda cu gît negru, care, ca pasăre călătoare, aducea cu sine înțelepciunea învățată în țări străine.

Adaug că, după Du Bois, toate păsările din insula Bourbon, în 1571—72, cu excepția flamingilor și a gîștelor, erau atît de blînde, încît puteau fi prinse cu mina și ucise cu bățul, oricît de multe. Carmichael[§§] de asemenea afirmă că în Tristan d'Acunha, din Atlantic, singurele două păsări terestre care se găsesc acolo, un sturz și o presură, „erau așa de prietenoase, încît se lăsau prinse cu plasa de fluturi". Din aceste cîteva fapte, putem, cred, trage concluzia mai întîi că sălbăticia păsărilor față de om este un instinct special îndreptat împotriva omului și fără nici o legătură cu prevederea lor generală, pe care au dobîndit-o, trecînd prin alte primejdii ; al doilea, că acest instinct nu se capătă de fiecare pasăre în parte după un timp scurt, ci devine ereditar numai după

---

§§ *Linnean Transactions,* voi. XII, p 496. Faptul cel mai neînțeles pe care l-am cunoscut, în privința aceasta, este sălbăticia păsărilor mici din părțile arctice ale Americii de Nord (descrisă de Richardson în *Fauna Boreali,* voi. II, p. 332), unde se spune că nimeni nu le urmărește. Cazul acesta e foarte ciudat, deoarece se știe bine că aceleași specii, în sălașurile lor de iarnă, din Statele Unite, nu sînt sălbatice deloc. Așa cum bine a observat d-rul Richardson, sînt multe lucruri de neînțeles în privința sfiiciunii și a grijii cu care aceste păsări își ascund cuiburile. Nu e ciudat, de exemplu, că porumbelul sălbatic de pădure, de obicei așa de neprietenos, își așază în Anglia cuibul prin tufișurile din vecinătatea caselor omenești ?

cîteva gene
rații. La animalele domestice, sîntem obișnuiți să vedem deprinderi noi
sau instincte care devin ereditare, dar la cele sălbatice e totdeauna
neînchipuit de greu să descoperim cazuri de prevedere ereditară dobîn-
dită. Sălbăticia păsărilor față de om nu ne-o putem explica decît ca
obicei moștenit : comparativ vorbind, în Anglia sînt foarte puțini pui
de păsări, care să fie urmăriți, într-un an de zile, dar aproape toți, pînă
și puii golași, se sperie de om ; pe de altă parte, oricît de numeroase
sînt pasările urmărite și vătămate de om, atît în arhipelagul Galapagos
cît și în Falkland, totuși ele n-au învățat încă binecuvîntata groază de
el. întemeindu-ne pe aceste fapte, putem așadar face presupunerea că
introducerea oricărui nou animal de pradă într-un ținut oarecare, mai
înainte ca instinctele locuitorilor băștinași să se fi adaptat la șiretenia
sau puterea veneticului, însemnează un prăpăd fără seamăn.

CAPITOLU XVII

TAHITI ȘI NOUA ZEELANDĂ

Străbaterea arhipelagului Tuamotu — Tahiti — înfățișarea — Vegetația de pe munți — Vedere asupra insulei Eimeo — Excursie în această insulă — Prăpăstii adinei — Mai multe căderi de apă — Numeroase plante sălbatice folositoare — Cumpătarea locuitorilor — Moralitatea lor — întrunirea par lamentului — Noua Zelandă — Golful insulelor — Hippah — Excursie la Uaimate — O așezare de misionari — Plante engleze sălbăticite — Uaiomio — Înmcrmîntarea unei femei din Noua Zelandă — Plecarea vasului „Beagle" spre Australia.

20 octombrie. După încheierea lucrărilor de ridicare carto
grafică a arhipelagului Galapagos, ne îndreptarăm spre Tahiti, pînă unde
aveam de navigat fără întrerupere 3 200 de mile. în cîteva zile, ieșirăm
din regiunea noroasă și întunecată a oceanului, regiune care se întinde
în timpul iernii pînă departe de țărmul Americii de Sud. Dădurăm apoi
de vreme limpede și luminoasă, plutind liniștit cu alizeul continuu în
pînze și făcînd 150 pînă la 160 de mile pe zi. în această parte mai apro
piată de centrul Pacificului, temperatura este mai ridicată decît lingă
coasta americană. Termometrul de la dunetă se stabilea, fie zi, fie
noapte, între 27° și 28°, ceea ce era foarte plăcut, deși,

numai la un
singur grad sau două mai sus, căldura ar fi devenit zăpușitoare. Am tre
cut prin arhipelagul Tuamotu sau Primejdios și am văzut cîteva dintre
acele atît de ciudate insule de coral, care se înalță numai cu puțin
deasupra nivelului apei, fiind numite „insule de lagune". Un lung țărm
alb-strălucitor este tivit cu o fîșie de vegetație verde, care, asemenea
unui drum, se îngustează repede pe măsură ce se depărtează, pînă ce
se afundă sub orizont. De sus, de pe catargul cel mai înalt, am putut
vedea marea întindere de apă liniștită dinlăuntrul inelului. Aceste insule
de coral, joase și goale la mijloc, sînt într-o disproporție vădită cu
oceanul necuprins, din care ele se înalță abrupte, și e o adevărată
minune că intruși atît de slabi nu sînt totuși copleșiți și sfîrtecați de
neobositele și atotputernicele valuri ale marelui ocean, căruia numai
din greșeală i s-a zis Pacific.

15 noiembrie. în zorii zilei, puturăm vedea de departe țărmul
Tahitian, cu alte cuvinte insula rămasă clasică pentru toți călătorii prin
mările sudului. De departe, înfățișarea ei nu era prea atrăgătoare. Nu
se putea zări încă vegetația luxuriantă a regiunilor ei mai joase ; se

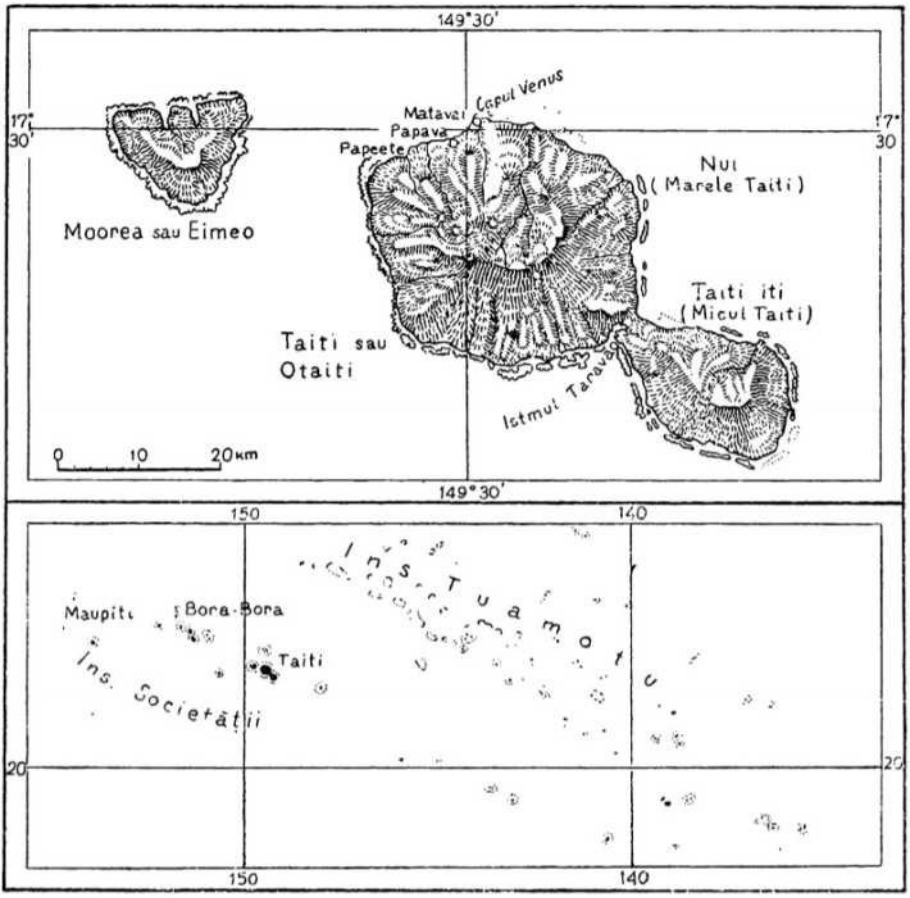

Insulele Societății și insulele Tuamotu.

vedeau numai piscurile sălbatice și prăpăstioase din centru străpun-
gînd norii vălătuciți în trecere pe deasupra ei. De îndată ce ancorarăm
în golful Matavai, ne trezirăm împresurați de sumedenie de canoe. Era
duminică pentru noi, dar pentru Tahitieni era luni ; dacă ar fi fost invers,
n-am fi primit nici o singură vizită, deoarece lumea de pe aici dă mare
ascultare poruncii bisericești ca în zi de sîmbătă să nu dezlege bărcile.
După prînz, debarcarăm să ne bucurăm de întîile plăceri ale unui nou

ținut și îndeosebi ale încîntătorului ținut Tahitian. Sumedenie de lume,
bărbați, femei și copii, se strînsese pe vestitul promontoriu Venus ', aș-
teptînd să ne primească din toată inima, cu chipuri rîzătoare și luminoase.
Ne-au petrecut apoi cu un adevărat alai pînă la locuința d-lui Wilson,
misionarul regiunii, care ne-a ieșit în întîmpinare pe drum, făcîndu-ne
cea mai prietenoasă primire. După ce am stat puțin timp în casa sa, ne despărțirăm, noi pornind prin împrejurimi, pentru ca seara să ve
nim înapoi.

Pămîntul bun de cultivat abia dacă e ceva mai lat decît o fîșie
de sol aluvionar, depus la poalele munților și ocrotit de valurile mării
printr-un recif de coral, care încercuiește, paralel cu țărmul, toată
insula. între recif și țărm e o întindere de apă liniștită, ca un lac, pe
care canoele băștinașilor pot fi lăsate în voie și unde pot ancora vasele.
Pămînturile joase, care vin pînă în reciful de coral, sînt pline de cele
mai minunate produse ale regiunilor intertropicale. în mijlocul bana
nierilor, portocalilor, cocotierilor și al arborilor de pîine se găsesc
locuri despădurite, pe care se cultivă yamși[2], batate, trestie de zahăr
și ananas. Pînă și tufișurile sînt formate din niște arbuști fructiferi im
portați, cărora li se zice guayava[3] ; astăzi ei-sînt atît de răspîndiți, încît
au năpădit peste tot ca o buruiană. Adeseori, în Brazilia, am admirat
frumusețea diverselor specii de banani, palmieri și portocali atît de di
feriți unii de alții ; aici, li se mai adaugă și arborele de pîine, care se
evidențiază mai cu seamă prin frunzele lui palmate, mari și lucioase.
Nu se poate să nu te minunezi privind aceste grupuri de pomi, ale
căror tulpini se desfac în crengi puternice la fel ca stejarii din

Anglia,
dar încărcate de roade mari și foarte nutritive. Deși numai rareori plă
cerea de a privi un lucru poate fi pusă pe seama utilității lui, totuși,
în cazul acestor pomi magnifici, nu încape nici o îndoială că ideea
rodniciei lor neobișnuite hotărăște în bună parte sentimentul frumu
seții lor. Cărări șerpuitoare duceau pe sub umbra răcoroasă, la locuințe
omenești, presărate din loc în loc, ale căror proprietari ne primeau cu
omenie și din toată inima.

Nimic nu mi-a plăcut atît de mult ca locuitorii. Chipurile lor ex
primă o blîndețe, care înlătură dintr-o dată ideea de om sălbatic, pre
cum și o inteligență, care arată că ei au progresat ca civilizație. La
muncă, lumea de rînd umblă cu corpul gol pînă la mjiloc și atunci, mai
cu seamă, pot fi admirați în toată frumusețea lor. Sînt oameni foarte
înalți, cu umerii largi, atletici și, în totul, bine proporționați. S-a ob
servat mai de mult că europeanul are nevoie numai de puțină obiș
nuință ca să-i placă mai mult pielea lor întunecată și să i se pară mai
firească chiar decît a lui. Un alb scăldîndu-se alături de un Tahitian pare
o plantă gălbejită de prea marea grijă a grădinarului lîngă alta de un
verde închis, crescută sănătos în plin cîmp. Bărbații mai toți sînt tatuați
și acest fel de ornamentație urmează linia unduioasă a trupurilor cu
atîta grație, încît produce impresia celei mai desăvîrșite eleganțe. De
fapt, e același model de tatuaj, variat numai în amănuntele lui, ceea ce
îl face, din acest punct de vedere, să semene oarecum cu coroana unui
palmier. Modelul pornește de la șira spinării și înconjoară armonios,

de jur împrejur, părțile laterale ale corpului. Deși comparația poate fi
tăgăduită, am totuși impresia că trupul omenesc, împodobit astfel, era
ca un măreț trunchi de copac înfășurat de o liană plăpîndă.

Mulți oameni în vîrstă aveau labele picioarelor tatuate cu desene
mărunte, așezate în așa fel încît păreau un fel de ciorapi scuiți. Moda aceasta, însă, a mai dispărut, fiind înlocuită de altele. Dar, deși moda
e destul de schimbătoare, lumea stăruie de obicei în aceea pe care a
apucat-o în tinerețe. Așa că bătrînii își poartă, vrînd-nevrînd, vîrsta
sigilată pe corp, neputînd să-și mai dea aere de tineri, oricît s-ar dichisi.
Femeile sînt tatuate ca și bărbații, cu deosebirea numai că ele își ta
tuează de cele mai multe ori și degetele. Este răspîndit azi aproape
peste tot la ele gustul nepotrivit de a-și rade părul de pe creștetul
capului, lăsîndu-și doar de jur împrejur un fel de cunună. Misionarii
au încercat ei să le convingă să se lepede de acest obicei, dar așa e
moda și asta e decisiv în Tahiti ca, de altfel, și la Paris. Am rămas foarte
dezamăgit de înfățișarea exterioară a femeilor : ele sînt, în toate privin
țele, cu mult inferioare bărbaților. Obiceiul de a purta o floare albă
sau roșie la ceafă sau cîte una înfiptă, printr-o găurică, în urechi, e
drăguț. Pentru a le umbri ochii, ele poartă de asemenea o cunună făcută
din frunze de cocotieri. Oricum, însă, femeile par a avea mai multă
nevoie de un costum oarecare decît bărbații.

Aproape toți băștinașii o rup întrucîtva pe englezește, cunosc
adică denumirea lucrurilor uzuale și, ajutîndu-se, pe lîngă ceea ce știu,
de anumite semne, pot susține, deși anevoie, o conversație obișnuită.
Inapoindu-ne seara la vasul nostru, ne oprirăm să privim la o

scenă
foarte drăguță. Cîrduri de copii se jucau pe plajă, aprinzînd focuri fes
tive, care iluminau marea liniștită și copacii din apropiere; în același
timp alții, ținîndu-se de mînă, în cerc, cîntau cîntece Tahitiene. Ne-am
așezat și noi pe nisip, unindu-ne cu ei. Cîntecele erau improvizate și
vorbeau, cred, despre sosirea noastră, *o* fetiță cînta cîte un vers, pe
care ceilalți copii îl reluau fragmentar, formînd astfel un cor minunat.
Toată această scenă ne făcu să ne dăm bine seama că ne aflam pe țăr
murile unei insule din vestita Mare a Sudului.

17 noiembrie. Tot alergînd după soare, am izbutit să cîștigăm
o zi, așa că ceea ce în carnetul nostru de bord figurează ca marți 17,
este de fapt luni 16. Pînă să ne așezăm la gustarea de dimineață, vasul
ne fu împresurat de o adevărată flotilă de canoe ; cred că băștinașii
sosiți cu bărcile și veniți pe bordul vasului nostru, după ce li se încu
viință aceasta, trebuie să fi fost ca la două sute de inși. Toți am rămas
cu impresia că ar fi fost greu să mai găsim același număr de oameni
de orice altă naționalitate, care să fie atît de cumsecade. Mai fiecare
adusese cîte ceva să vîndă : articolul principal de negoț erau scoicile.
Tahitienii, cunoscînd azi prea bine valoarea banului, îl preferă hainelor
vechi și altor lucruri. Totuși banii metalici feluriți, cu numirile lor en
gleze și spaniole, îi zăpăceau, nevenindu-le să creadă în valoarea mi
cilor piese de argint decît după ce le schimbau pe dolari. Unele căpe
tenii strînseseră sume bănești considerabile. Un astfel de șef, nu de

mult, oferea pentru un mic vas de navigat 800 de dolari (aproape 160
de lire sterline) ; și adesea ei cumpărau baleniere sau cai, dînd de la
50 pînă la 100 dolari.

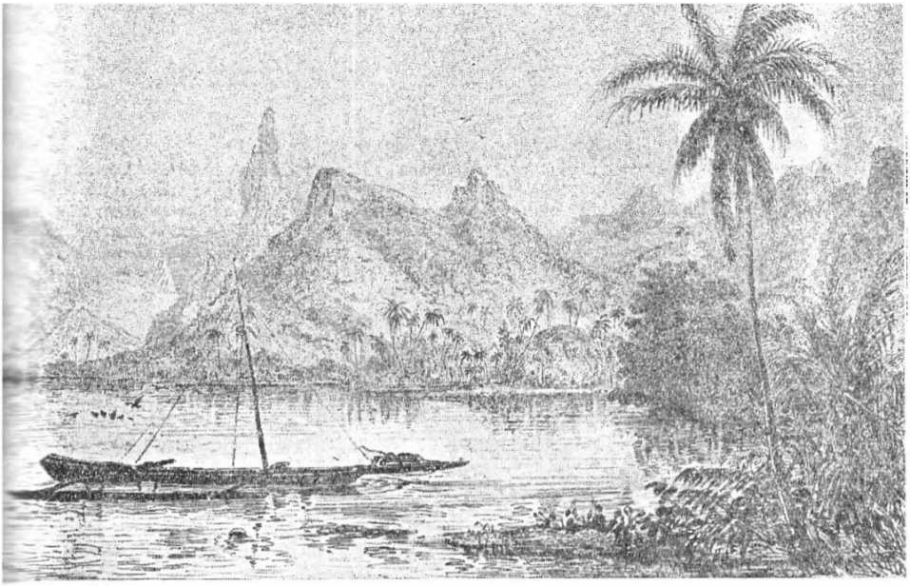

Insula Tahiti. *Gravură de Ch. Martens.*

După gustarea de dimineață, mă dusei pe țărm și urcai o pantă
din apropiere pînă la două-trei mii de picioare înălțime. Munții exte
riori sînt netezi și conici, dar destul de repezi, iar rocile vulcanice, din
care sînt formați, au fost întretăiate de prăpăstii adinei, care se desfac
divergent din centrul stîncos al insulei către coastă. Străbătînd îngusta
și joasa cingătoare de pămînt rodnic, urmai o coamă de munte lină, dar
povîrnită în părți, care înainta printre două prăpăstii adînci. Vegetația
era ciudată, constînd aproape numai din ferigi pitice, care, ceva mai
sus, se amestecau cu buruieni grosolane, semănînd întrucîtva cu aceea
de pe unele coline din Țara Galilor ; dar o astfel de vegetație, chiar
deasupra grădinii de plante tropicale de pe țărm, mă miră foarte mult.
La cea mai mare înălțime pe care o atinsei, copacii apărură

din nou.
Străbătusem deci trei zone de vegetație, pe care le puteam compara.
Zona de jos își datorează umezeala și deci fertilitatea faptului că este
o întindere de șes și, cum ea se află cu foarte puțin deasupra nivelului
mării, apele de la munte se scurg prin ea încetul cu încetul, udînd-o
îndeajuns. Zona mijlocie nu ajunge pînă la înălțimea celei de deasupra,
unde atmosfera e umedă și noroasă, așa că ea rămîne sterilă. Pădurile
din zona superioară sînt în adevăr destul de frumoase, ferigile arbores
cente luînd locul cocotierilor de pe coastă. Nu trebuie să se presupună
însă că aceste păduri egalează în splendoare pe cele din Brazilia. De

altfel nici nu e firesc să se găsească într-o insulă toate produsele natu
rale, atît de numeroase, care caracterizează un continent.

Din punctul cel mai înalt, atins de mine, se desfăcea priveliștea admirabilă a depărtatei insule Eimeo, care aparține de asemenea suve
ranului din Tahiti. Pe piscurile ei stîncoase și semețe se grămădeau nori albi, care.păreau să formeze astfel un fel de insulă pe cerul albastru, după cum Eimeo era insulă în oceanul albastru. Cu excepția unei in
trări strimte, ea e complet încercuită de un recif. De la această depăr
tare, acolo unde valurile întîlneau mai întîi zidul de coral, se vedea doar o dungă îngustă, dar precisă și strălucitor de albă. Munții se înăl
țau abrupt, ieșind chiar din luciul sticlos al lagunei, pe care o cuprindea acea dungă albă, dincolo de care apele frămîntate ale oceanului apă
reau întunecoase. Priveliștea era impresionantă ; ea putea fi comparată pe drept cuvînt cu o gravură încadrată, a cărei ramă o forma reciful, laguna liniștită fiind albul hîrtiei marginale, iar insula propriu-zisă desenul. Coborînd pe înserate din munte, un om, căruia îi intrai în voie cu un dar de nimica toată, îmi ieși înainte, aducîndu-mi banane pră
jite, calde încă, un ananas și nuci de cocos. Nimic nu mi se pare mai gustos, după o plimbare prin soarele arzător, decît laptele unei nuci crude de cocos. Ananașii se găsesc pe aici atît de ușor, încît lumea îi mănîncă pe alese, aruncînd pe cei care nu li se par frumoși, așa cum facem noi cu napii. Ananasul are o mireasmă minunată și puternică fiind chiar mai bun, poate, decît cel cultivat în Anglia ; și aceasta este. cred, lauda cea mai mare pe care o poate aduce cineva oricărui fruct.

Pînă să ne întoarcem pe bord, mai avînd puțin timp la

dispoziție, di.
Wilson făcu pe tălmaciul între mine și Tahitianul care îmi adusese atîtea
bunătăți, spunîndu-i că doream să mai fac o mică excursie prin munți
și că aveam nevoie de el și de încă un altul ca însoțitori.

1 8 n oi emb r ie. A doua zi dis-de-dimineață, venii pe țărm, adu-
cînd un sac de provizii și două pături, una pentru mine și alta pentru
servitorul meu. Totul era legat de capetele unei prăjini, pe care tai-
tienii însoțitori o duceau pe umăr, cu rîndul. Oamenii aceștia sînt obiș-
nuiți să poarte astfel, timp de o zi întreagă, pînă la cincizeci de pfunzi
greutate atîrnată de fiecare capăt al cobiliții. Spusei călăuzilor să-și ia
și ei hrană și îmbrăcăminte ; ei răspunseră că hrană se găsește în munți
din belșug, iar cît despre îmbrăcăminte, că pielea corpului le e de
ajuns. Drumul pe care o apucarăm mergea de-a lungul văii Tïa Auru,
prin care curgea un rîu, care se vărsa în mare la capul Venus. Acesta
e unul din rîurile mai însemnate ale insulei și izvorăște de sub cele
mai semețe piscuri centrale, înalte de aproape 7000 de picioare. Insula
întreagă este atît de muntoasă, încît singurul fel în care se poate pă
trunde în munte este a urma firul văii, în sus. La început, drumul ni se
așternea prin pădurile care îmbrăcau malurile rîului ; apariția îndepăr
tată a semețelor piscuri centrale, văzute ca prin deschiderea unei alei.
peste care, din loc în loc, își clătina frunzișul cîte un cocotier crescut pe
de margine, era un tablou extraordinar de pitoresc. Valea începu în cu-
rînd să se strîmteze, laturile ei devenind semețe și prăpăstioase. Mergînd
pe jos ca trei-patru ceasuri, băgarăm de seamă după aceea că lățimea prăpastiei prin care înaintam întrecea cu prea puțin lățimea albiei rîu-

lui. De fiecare parte, pereții erau aproape verticali; și totuși, datorită naturii moi a straturilor vulcanice, pe orice muchie mai pronunțată răsăreau copaci și o vegetație luxuriantă. Aceste povîrnișuri enorme trebuie să fi avut cîteva mii de picioare înălțime, totul formînd un fel de chei, care depășea ca măreție tot ceea ce văzusem mai înainte. Pînă la amiază, soarele ne bătu drept în creștet, de deasupra prăpastiei ; aerul era răcoros și umed, dar deodată se făcu zăpușitor. Mîncarăm de prînz la umbra unei muchii de stîncă, sub o fațadă de lavă columnară.

Călăuzii mei își și făcuseră rost de niște pește mărunt și crevete de apă dulce. Pentru aceasta, la plecare, luaseră cu ei o mică plasă cu marginile prinse de un cerc ; unde vedeau apa mai adîncă și mai în-vîrtejită, acolo se aruncau la fund și, ca vidrele, cu ochii deschiși pe sub apă, urmăreau peștele în orice gaură sau ascunziș, pînă îl prindeau.

în apă Tahitienii se mișcă cu aceeași ușurință ca animalele amfibii. O întîmplare, menționată de Ellis, arată că se simt ca la ei acasă in acest element. Cînd, în 1817, se debarca un cal pentru regina Pomare, frînghiile cu care fusese legat animalul pentru a fi luat pe sus și tras pe mal au plesnit și calul a căzut în apă ; băștinașii, văzînd aceasta, au sărit imediat peste bord cu toții și, tot țipînd și fiecare vrînd să ajute cu ceva, fuseseră cît pe aci să-l înece de-a binelea. Dar, de îndată ce calul fu adus pe țărm, mulțimea de curioși o zbughi pe loc și se ascunse, care pe unde apucă, de frica acelui „porc încălecat de un om", căci așa botezaseră ei calul.

Puțin mai sus, rîul se desfăcu în trei șuvoaie. Cele două, de la nord, erau impracticabile din cauza căderilor de apă

succesive, care
se prăvăleau de pe coama sfîrtecată a celui mai înalt munte ; tot atît
de inaccesibil, după înfățișare, părea și celălalt, dar izbutirăm să urcăm
în susul lui, pe un drum extraordinar. Laturile văii erau aici aproape
abrupte ; numai că, așa cum se întîmplă adesea cu rocile stratificate,
din peretele prăpăstios ieșeau în afară unele mici muchii, pe care cres
cuseră din belșug banani sălbatici, plante liliacee și alte ierburi luxu
riante tropicale. Tahitienii, cățărîndu-se pe aceste muchii după fructe,
descoperiseră o cărare, pe care puteam urca întreg acel perete de pră
pastie ca pe o scară. La început urcușul din vale se dovedi foarte
primejdios, deoarece trebui să ajungem deasupra unui perete de stîncă
golașă, aproape perpendicular, ajutîndu-ne cu funiile, pe care le lua
sem cu noi. Nici nu-mi pot închipui cum s-a descoperit întîi că acest loc
înfricoșător era singurul pe unde se putea sui omul pe coasta muntelui.
După aceea, merserăm cu mare grijă de-a lungul uneia dintre acele
muchii, despre care am vorbit, ajungînd astfel pînă la unul din cele
trei șuvoaie. Această muchie de munte era de fapt un loc neted, dea
supra căruia își prăvălea apele o cascadă măreață, înaltă de cîteva
sute de picioare, iar dedesubt o altă cascadă, de asemeni înaltă, se
rostogolea în șuvoiul principal al văii de sub noi. Pornind din acest
ascunziș răcoros și umbrit, făcurăm un înconjur larg ca să ocolim că
derea de apă de deasupra capetelor noastre. Ca și mai înainte, ne ținu
răm de mici muchii ieșite în afară, necunoscînd adevărata primejdie din pricina desimii de vegetație, care ne-o ascundea în bună parte. Ca
să trecem de pe o muchie pe alta, trebui să escaladăm un

perete ver
tical de stîncă. Unul dintre Tahitieni, om bine făcut și îndemînatic.
propti de perete un trunchi de copac, se urcă pe el pînă la capătul de
sus și apoi, ținîndu-se de crăpăturile întîlnite, ajunse pe creasta mun
telui. O dată ajuns acolo, legă funiile de un colț de stîncă și le dădu
drumul în jos ca să ne tragă clinele și bagajele, ceilalți urmînd să ne
cățărăm și noi pe urmele lui. Sub stîncă de care se proptise trunchiul
de copac uscat genunea trebuie să fi fost adîncă de cinci sau șase sute
de picioare ; și dacă ferigele și crinii, atîrnînd în josul povîrnișului,
n-ar fi ascuns întrucîtva acest abis spăimîntător, aș fi simțit că se învîr-
tește pămîntul cu mine și pentru nimic în lume n-aș fi încercat să mă
urc. Continuarăm însă ascensiunea, cînd de-a lungul muchiilor, cînd
pe niște creste ca limba briceagului de înguste, avînd într-o parte și
în cealaltă prăpăstii fără fund. Prin Anzi, am văzut munți cu mult mai
impunători ca înălțime, dar fără să se poată compara cu aceștia în pri
vința povîrnișurilor abrupte. Pe înserate, ajunserăm la un locșor neted
pe malurile aceluiași șuvoi de apă, pe care nu încetasem să-l urmăm
și care cobora pînă jos, din cascadă în cascadă. Aci ne pregătirăm cele
trebuitoare ca să mînem peste noapte. Pe amîndouă laturile prăpăstiei,
se vedeau desișuri nesfîrșite de banani de munte, încărcați de fructe
coapte. Unii dintre ei, destul de numeroși, erau înalți de la douăzeci
pînă la douăzeci și cinci de picioare și groși de trei pînă la patru în cir
cumferință. în cîteva minute, Tahitienii, aducînd fîșii de coajă de copaci,
care le serveau la legat, făcînd stîlpi din tulpinile de bambus și strîngînd
frunze late de bananieri pentru stufărit acoperișul și pereții,

ne înăl
țată o casă minunată, iar din frunze uscate ne pregătiră
paturi moi.

Se, apucară apoi de făcut focul și ne încălziră mîncarea de seară.
Ca să aprindă focul, ei frecară un băț cu vîrful bont prin șanțul făcut
de-a lungul unuia mai gros, pînă ce praful de lemn produs prin fre
cătură se aprinse. Pentru treaba aceasta, nu se folosește orice fel de
lemn, ci numai Hibiscus Liliaceus [4], care este deosebit de alb și foarte
ușor ; același lemn se întrebuințează atît pentru cobilițele drepte, cu
care ei cară orice încărcătură, cît și pentru outriggerii de la bărcile
lor[5]. In cîteva clipe, bețele frecate astfel se aprinseră; dar nu oricine
s-ar pricepe la această îndeletnicire, care este, după cum am văzut eu
însumi, foarte dificilă ; pînă la urmă însă, spre marea mea mîndrie, tot
am izbutit să aprind și eu praful de lemn. Gauchos din pampas au altă
metodă ; ei iau o surcea mlădioasă, ca de optsprezece inchi în lungime.
al cărei capăt de sus și-l proptesc în piept, iar celălalt capăt, ascuțit
bine, îl vîră în gaura unei bucăți de lemn ; surceaua, încovoindu-se
sub apăsarea pieptului, e ținută de partea curbată și învîrtită cu repe
ziciune întocmai ca un burghiu de dulgher. Tahitienii, după ce aprinseră
un mic foc de crăci, puseră pe lemnele care ardeau un număr oarecare
de pietre, cam de mărimea mingilor de cricket. După cel mult zece
minute, crăcile se făcuseră jăratic, iar pietrele erau încinse. însoțitorii
noștri înfășuraseră de mai înainte în mici pachete de frunze bucăți de
carne, pești, banane, fie crude fie coapte, și măciulii de rodul-pămîn-

tului[6]. Puseră apoi pachetele verzi între două rînduri de pietre încinse
și acoperiră totul cu pămînt în așa fel, încît să nu poată ieși nici pic
de fum sau de aburi. Ca la un sfert de ceas, scoaseră din pămînt o frip
tură minunat rumenită. Mîncarăm pe alese, pachetele verzi servite pe
frunze de bananieri, băurăm apă rece, cu coaja unei nuci de cocos, din
șuvoiul care se ducea la vale și ne desfătarăm astfel cu masa noastră
rustică. *

Nu puteam să mă uit fără admirație la vegetația din preajma mea.
Eram înconjurat de adevărați codri de bananieri, ale căror roade, deși
folosite ca hrană în atîtea chipuri, zăceau grămezi-grămezi pe pămînt
și putrezeau. în fața noastră, era un desiș imens de trestie de zahăr
sălbatică, iar rîul era umbrit de tulpinile verzi-întunecate și noduroase
ale avei, plantă vestită altădată pentru acțiunea ei îmbătătoare[7]. Am
mestecat în gură o bucățică : era acră la gust și neplăcută, ceea ce ar
fi făcut pe oricine să o declare otrăvitoare. Mulțumită misionarilor,
planta aceasta crește acum în voie numai prin asemenea prăpăstii,
nemaivătămînd pe nimeni. Văzui chiar lingă mine rodul-pămîntului,
ale cărui rădăcini, bine coapte, sînt bune de mîncat, ca și frunzele
crude, care sînt mai gustoase decît spanacul. Se găsea de asemenea
ignamul sălbatic și planta liliacee numită ti, care crește din belșug și
are rădăcina brună și moale, semănînd ca formă și mărime cu un
ciot mare de lemn ; chiar rădăcina ei ni se servi ca desert, fiind dulce
ca marmelada și avînd gust plăcut®. Pe lingă toate acestea, mai erau
alte cîteva fructe sălbatice și plante folositoare. Micul rîu avea nu
numai apă rece, dar și țipari, precum și raci. Comparînd acest

loc cu
atîtea altele, rămase necultivate, din zonele temperate, îl admirai ne
spus de mult. Și simții cît adevăr este în observația că omul, omul săl
batic cel puțin, cu mintea lui dezvoltată numai în parte, este copilul
tropicelor.

Cum mai era puțin pînă să se însereze, mă dusei în susul rîului
să-mi pierd vremea prin umbra întunecată de banani. Trebui însă să
pun capăt plimbării mele, deoarece dădui de o cascadă înaltă de două-
trei sute de picioare, deasupra căreia se vedea alta. Menționez toate
aceste căderi de apă în albia rîului, ca să dau cît de cît ideea povîr-
nișului acestor locuri. Se pare că niciodată adierea vîntului n-a pătruns
în ascunzișurile unde cad apele. Subțirile margini ale frunzelor late
de bananieri, brumate de apa pulverizată, erau întregi, nu cum se în
fățișau de obicei, sfîșiate în mii de filamente. De pe locul unde ne aflam noi, aproape agățați de coasta muntelui, puteam privi pînă departe în fundul văilor vecine ; iar semețul pisc al munților centrali, înălțîndu-se ca un turn la șaizeci grade de zenit, ascundea jumătate din cerul amurgit. Priveliștea înnoptării treptate, care cuprindea încetul cu încetul ultimele și cele mai înalte vîrfuri, era un spectacol sublim.

Înainte să ne întindem noi înșine la pămînt, ca să dormim, tai-
tianul mai în vîrstă căzu în genunchi și, cu ochii închiși, spuse de mai
multe ori o lungă rugăciune în limba lui. El se ruga cum s-ar fi rugat
orice creștin, cu evlavia cuvenită, fără prefăcătorie și fără teamă de
ridicol. Și tot astfel niciunul dintre călăuzii mei, la masă, nu s-ar fi
atins de mîncare mai înainte de a spune o mică rugăciune. Acei călă
tori care cred că Tahitianul se roagă numai cînd simte asupra sa privirile
misionarului ar fi trebuit să doarmă cu noi în acea noapte pe coasta

muntelui. Spre dimineață, plouă cumplit, dar acoperișul din frunze de
bananier ne feri de orice picătură de ploaie.

19 noiembrie. în zori, după rugăciunea de dimineață, prie
tenii mei pregătiră gustarea în' același fel minunat ca și seara trecută. Ei înșiși, de altfel, se înfruptară din ea zdravăn: în adevăr,
niciodată n-am văzut oameni care să mănînce atît de mult. Cred că
lărgimea enormă a stomacului lor se datorește în cea mai mare parte
regimului de fructe și leguminoase, care conțin proporțional puține
elemente nutritive. După cum aveam să aflu mai tîrziu, am fost fără să
vreau, pentru acești însoțitori ai mei, cauza corupătoare, făcîndu-i să-și calce una din legile și interdicțiile lor de viață : luasem cu mine o
sticlă de rachiu și, îmbiindu-i, ei nu putură să mă refuze de a bea îm
preună ; dar, de cîte ori dădea cîte o dușcă, ei își puneau degetul ară
tător pe buze, rostind vorba „Misionarul". Cu vreo doi ani mai înainte,
deși se izbutise să se înlăture consumul avei, beția făcea mai peste
tot, în rîndurile băștinașilor, prăpăd, deoarece se introdusese de cu-
rînd rachiul. Misionarii convinseră atunci pe cîțiva oameni de bine,
care vedeau cît de repede li se duce astfel țara de rîpă, să se unească
cu ei, înființînd o Societate de temperanță. Din bun simț sau rușine,
toate căpeteniile dimpreună cu regina se convinseră în cele din urmă
să facă parte din zisa societate. Se alcătui și se puse în vigoare, fără
întîrziere, legea după care era oprit să se aducă în insulă orice fel de
rachiuri, iar cel care va vinde sau va aduce articolul interzis urma să
fie pedepsit cu amendă. Cu mult spirit de dreptate, se lăsă liberă vînzarea stocurilor existente pentru o perioadă oarecare și numai după aceea legea intră în vigoare. Dar, o dată ce se împlini termenul prevăzut de lege, se procedă la o percheziție generală, de care nu fuseseră scutite nici locuințele misionarilor, iar toată ava găsită (așa numeau

băștinașii orice rachiu tare) fu vărsată în șanțuri. Oricine s-ar gîndi cît de cît la urmările intemperanței localnicilor din cele două Americi, cred că nu poate decît să recunoască marele bine făcut de misionari tuturor oamenilor care iubesc insula Tahiti. Cîtă vreme mica insulă Sf. Elena rămase sub conducerea Companiei Indiilor Orientale[9], se interzise importul de alcooluri din cauza influenței lor vătămătore ; în schimb, vinul se procura în mod liber de la Capul Bunei Speranțe. Faptul că în același an, cînd în Sf. Elena se îngăduia vînzarea rachiurilor, în Tahiti, prin libera voință a poporului, a fost pus în afara legii consumul lor, este foarte interesant, deși de loc de mirare.

După gustarea de dimineață, pornirăm la drum. Cum scopul meu
era numai să-mi dau oarecum seama de înfățișarea insulei în interiorul
ei, ne întoarserăm pe o altă cărare, care cobora pînă jos, în valea principală. Ajunși în părțile mai puțin prăpăstioase, trecurăm prin păduri foarte întinse de banani sălbatici. Cu corpurile lor goale și tatuate, cu capetele încununate de flori, Tahitienii, văzuți în umbra întunecoasă a acestor păduri, reprezentau cel mai minunat tablou al vieții omenești cadru pjimitiv. Coborînd de pe munte, urmarăm linia crestelor, care erau neînchipuit de înguste și, pe lungimi considerabile, se arătau drepte ca o scară, înveșmîntate toate cu multă vegetație. Grija de fiece clipă de a nu face un pas greșit, de a ne cumpăni trupurile și a pipăi mai întîi cu piciorul locul pe care trebuia să călcăm, făcea ca mersul să fie istovitor. Povîrnișurile și prăpăstiile mă uimeau fără întrerupere : rînd uneori mă opream să văd de jur împrejur ținutul, de pe vreo creastă ca muchia de cuțit, locul pe care stăm era așa de mic, încît aveam impresia că priveam dintr-un balon. O singură dată am fost
aevoiți, la coborîre, să ne folosim de frînghli, și anume acolo unde dădeam în valea principală. Dormirăm sub aceeași muchie de stîncă unde prînzisem cu o zi mai înainte ; noaptea era încîntătoare, dar cumplit de întunecoasă în adîncul strimt al gîtuiturii.

Pînă a vedea eu însumi insula aceasta, nu înțelegeam prea bine
două fapte, despre care pomenește Ellis : întîi, că supraviețuitorii învinși ai crîncenelor bătălii de pe vremuri se retrăgeau în munți, unde o mînă de oameni puteau să se lupte cu oricîți; și e adevărat că șase inși ar fi putut ușor respinge mii de atacanți, acolo unde Tahitienii mei proptiseră de stîncă un trunchi de copac ; al doilea că, după introducerea creștinismului, erau unii oameni sălbatici care trăiau ascunși în munți, prin văgăuni rămase necunoscute locuitorilor mai civilizați.

20 noiembrie. A doua zi dimineața, pornirăm devreme și la amiază sosirăm la Matavai. Pe drum, întîlnirăm cete-cete de oameni cu
mîndre trupuri atletice, care se duceau la munte după banane sălbatice.
Aflai că vasul nostru, din pricina greutății de a ancora, o luase înspre golful Papaua, către care mă îndreptai și eu, pe uscat. Era un loc în adevăr plăcut: un golf înconjurat de recife, cu apa liniștită ca a unui lac. Pămîntul cultivat, încărcat de produse minunate și presărat din loc în loc cu locuințe omenești, venea pînă în marginea apei.

După diversele descrieri citite, pînă să ajung în aceste insule, ar
deam de nerăbdare să-mi fac o idee personală asupra stării morale a locuitorilor, deși îmi dam seama că o astfel de idee nu putea fi decît aproximativă. Primele impresii depind totdeauna în cea mai mare măsură de ideile dobîndite mai dinainte. în împrejurarea de față, tot ceea ce știam eu aflasem din *Polynesian Researches* ale Iui Ellis (lucrare admirabilă și foarte interesantă, dar firește privind totul cu ochi numai binevoitori), din Voyage de Beechey și din călătoria lui Kotzebue, acesta din urmă fiind un adversar neîmpăcat al întregului sistem misionar.

Cine compară aceste trei descrieri își poate forma, cred, o idee
mulțumitoare despre stările de azi din Tahiti. O informație, luată de
mine din ultimii doi autori, era hotărît neadevărată: e vorba despre
afirmația lor că Tahitienii deveniseră o rasă posomorită și bănuitoare,
din cauza fricii de misionari. N-am văzut la ei nici urmă de teamă,
afară numai dacă, în adevăr, nu amestecăm, numindu-le la fel, frica și
respectul. Nu nemulțumirea este simțămîntul lor general; în Europa,
ar fi greu să găsești, dintr-o mulțime dată, atîția oameni cu chipuri luminoase și fericite. Misionarii sînt învinovățiți de prohibiția prostească
și nemiloasă a fluierului și a dansului; la fel se consideră ținerea mai mult decît presbiteriană a repausului de sîmbătă. în privința acestor măsuri nici nu încerc să opun altă părere unor oameni care au șezut în
insulă atîția ani, de vreme ce eu am stat numai același număr de zile [10].

În rezumat, moralitatea și religia locuitorilor mi se par a

fi cu
totul sincere. Sînt mulți care atacă, și aș putea zice că mai veninos decît Kotzebue, atît pe misionari, cu sistemul lor, cit și urmările practice ale acestei activități. Unii dintre ei nici nu se gîndesc să compare starea de azi a insulei cu starea de acum numai treizeci de ani sau chiar cu aceea a Europei din zilele noastre ; dar o judecă după măsura evanghelismului absolut. Ei așteaptă de la misionari să facă ceea ce n-au făcut nici apostolii. în loc să-i laude pentru cit au izbutit să înfăptuiască, le aruncă vina de a nu fi ridicat condiția omului la măsura ideală a evanghelismului. Ei uită sau nu vor să-și amintească de sacrificiile și de puterea preoțimii idolatre, de doctrina depravării, fără pereche pe lume, profesată de această preoțime, de infanticidul consecință a doctrinei lor, de războaiele sîngeroase, în care biruitorii nu cruțau nici femeile și nici copiii ; ei uită că toate aceste apucături au fost abolite și că, o dată cu introducerea creștinismului, necinstea, intemperanta și dezmățul au fost în bună parte reduse. A uita asemenea stări de lucruri este pentru un călător ingratitudine josnică, pentru că dacă i s-ar fi întîmplat să se afle pe cine știe ce coastă necunoscută, în urma unui naufragiu, abia atunci s-ar fi rugat el, și încă prea cu cernic, ca învățătura misionarilor să fi pătruns pînă acolo.

În privința moralității, s-a spus adesea că virtutea femeilor face
mai totdeauna excepție. Dar, mai înainte de a le blama, ar fi bine să
ne reamintim cu toată precizia scenele descrise de căpitanul Cook și
dl. Banks, scene în care bunicele și mamele femeilor de azi și-au avut
rolul lor. Cei prea severi ar trebui să țină seama că, în bună parte.
moralitatea femeilor din Europa se datorește atît educației pe care ma
mele au impus-o de cu vreme fiicelor respective cît și, în aceeași mă
sură, preceptelor religioase. Dar e zadarnic orice raționament cu
oamenii porniți. Sînt convins că, nemulțumiți de a nu fi găsit dezmățul
răsfățîndu-se ca pe vremuri, ei nu vor să recunoască progresul nici în
moralitatea, pe care ei înșiși nu doresc s-o practice, nici în religia pe
care, dacă n-o disprețuiesc, o subestimează.

Duminică 22 noiembrie. Portul Papeete, în care se află re
ședința reginei, poate fi socotit drept capitala insulei ; tot aci

e și.
sediul guvernului și punctul de ancorare cel mai însemnat. Căpitanul
Fitz Roy, împreună cu încă cîțiva dintre noi, luă parte în această zi la
săvîrșirea slujbei religioase ; slujba se făcu mai întîi în limba Tahitiană
și apoi în limba noastră. Serviciul divin fu săvîrșit de dl. Pritchard,
șeful misiunii din insulă. Capela era o mare clădire de lemn, înțesată
de lume îmbrăcată cu grijă, de toate vîrstele și de ambele sexe. Am
fost mai degrabă nemulțumit de puțina atenție pe care această lume
o dădea slujbei religioase ; dar cred că vina era a mea, așteptîndu-mă
la prea mult. în orice caz, nu era mai nici o deosebire între ținuta
acelor Tahitieni și ținuta oamenilor dintr-o biserică engleză de țară.
Intonația

imnurilor era, hotărît, foarte plăcută; numai predica din amvon, deși curgătoare, nu suna frumos: repetarea constantă a unor vorbe, ca *„tata ta, mata cai",* o făcea monotonă. După serviciul . în limba engleză, o parte dintre noi ne întoarserăm pe jos la Matavai. Fu o plimbare plăcută, cînd de-a lungul plajei,
cind pe sub umbra numerosilor
arbori splendizi.

Acum cam doi ani, un mic vas sub pavilion englez era jefuit de niște băștinași din insulele Tuamotu, aflate atunci sub stăpînirea reginei din Tahiti. Și s-a putut crede că făptașii fuseseră împinși la jaf de anumite legi nesăbuite ale maiestății sale. Guvernul britanic ceru despăgubiri, ceea ce se consimți de partea tahitiană, cu care se căzu de acord ca pe ziua de întîi septembrie, care a trecut, să plătească suma de aproape trei mii de dolari. Comandorul escadrei de la Lima ordonă deci căpitanului Fitz Roy să se intereseze de acea datorie neachitată la termenul cuvenit și, în caz de neplata, să ceară satisfacție. Căpitanul Fitz Roy ceru așadar reginei Pomare o audiență; se știa încă ce rău se purtaseră cu ea francezii[11]. Ca să discute această chestiune, regina convocă un sfat compus din căpeteniile cele mai de seamă ale insulei, la care participă ea însăși. Nu voi încerca să mai descriu ceea ce s-a întîmplat, deoarece avem interesanta dare de seamă a căpitanu

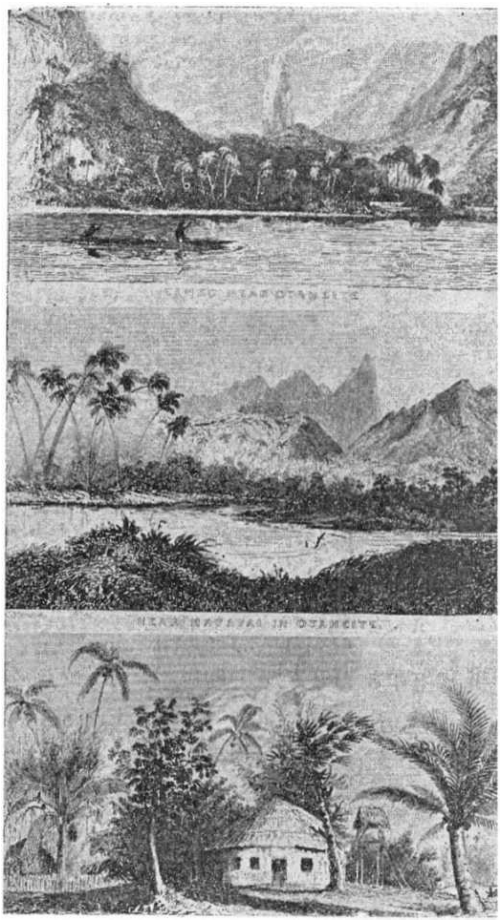

Tahiti; (de sus în jos): insula Eimeo în
apropiere de Taiti ; în împrejurimile loca
lității Matavai, în Taiti ; vechea biserică

lui Fitz Roy. E clar că datoria nu fusese achitată. Motivele de neplată erau mai degrabă echivoce. Dar, altfel, n-aș putea exprima îndeajuns mirarea noastră a tuturor față de bunul simț, pe care membrii acelui sfat l-au arătat în această împrejurare. Cred că toți am plecat de la adunare cu altă părere despre Tahitieni, decît aceea cu care venisem. Căpeteniile și poporul hotărîră să subscrie pînă la completarea sumei care mai lipsea. Căpitanul Fitz Roy făcu observația că nu era drept
ca oamenii să-și sacrifice avutul lor particular pentru crimele unor insu
lari mărginași. I se răspunse că ei sînt recunoscători pentru grija ce li
se arată astfel, dar că Pomare este regina lor și ei sînt hotărîți s-o
ajute la nevoie. Rezoluția și executarea ei neîntârziată, care începu
chiar de a doua zi dis-de-dimineață, cînd se deschise o listă de sub
scripție, încheiată perfect dezbaterile acelui sfat plin de loialitate și de
bunăvoință.

După discuția principală, cîteva căpetenii se folosiră de prilej și
puseră căpitanului Fitz Roy o serie de întrebări inteligente asupra le
gilor și obiceiurilor internaționale, care privesc pe străini și vasele
lor. Asupra citorva chestiuni, de îndată ce se termina discuția, legea
respectivă se formula pe loc, verbal. Acest parlament Tahitian ținu cîteva
ceasuri ; după încheierea lucrărilor, căpitanul Fitz Roy pofti pe regina
Pomare să facă o vizită pe vasul ,,Beagle''.

2 5 noiembrie. Seara, se trimiseră maiestății sale patru bărci;
vasul aștepta pavoazat, iar întreg echipajul se afla postat în jurul catar
gelor, pe bord. Regina veni însoțită de mai toți fruntașii insulei. Purta
rea tuturor fu admirabilă ; nimeni nu ceru nimic și toți se arătară
incîntați de darurile pe care li le oferea căpitanul Fitz Roy.

Regina era
o bondoacă de femeie, fără nici o frumusețe, grație sau măre
ție. Ea avea o singură însușire regală : în orice împrejurare, expresia
chipului ei era de o desăvîrșită încremenire, părînd de aceea mai
degrabă posomorită. Mai mult decît orice, ni se admiră rachetele de arti
ficii : de cîte ori țîșnea cîte una, de atîtea ori, după explozia ei, auzeam
de jur-împrejurul întunecatului golf cîte un „oh !" ieșit din rărunchi.
Mult admirate fuseră de asemenea cîntecele marinărești : regina spuse
că unul dintre cele mai vesele trebuie să fi fost altceva decît un imn
religios ! Cortegiul regal se înapoie pe țărm abia după miezul nopții.

26 noiembrie. Spre seară, duși de o briză dinspre uscat, por
nirăm spre Noua Zelandă ; cum tocmai apunea soarele, priveliștea de
adio ne-o oferiră munții din Tahiti și astfel ne despărțirăm de insula
căreia toți călătorii i-au dat tributul admirației lor.

19 decembrie. în amurg, văzurăm de departe Noua Zelandă.
Abia acum ne puteam da seama că străbătusem Pacificul. Trebuie mai
întîi să fi navigat pe acest ocean pentru a ști cît este de nemăsurat. Cu
toate că înaintam repede săptămîni de-a rîndul, n-am întîlnit nimic
altceva decît același ocean albastru, năprasnic de adînc. Chiar prin
diversele arhipelaguri, insulele sînt mici ca niște pete și foarte depăr
tate unele de altele. Obișnuiți cu hărțile pe scară redusă, pline de punc-
tișoare de umbre și numiri, noi nu putem ști ce infinit de mică
este

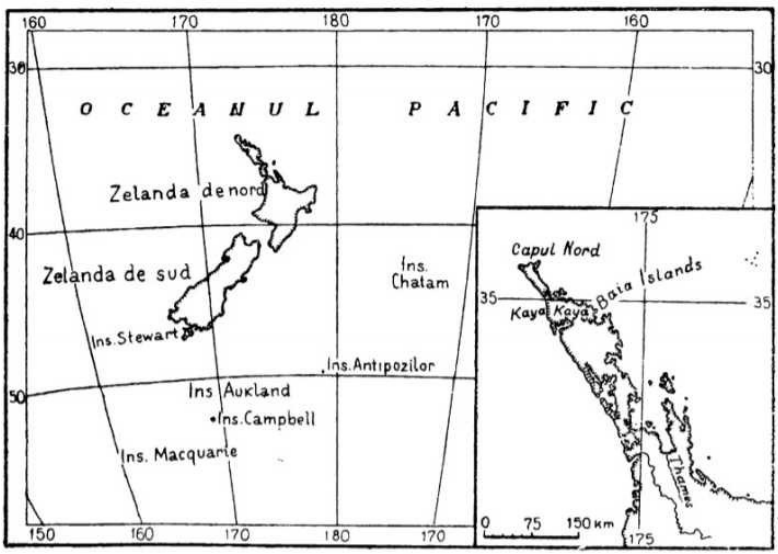

Noua Zelandă și insulele vecine.

proporția de uscat față de această arie nemărginită de ape. Trecusem
chiar meridianul antipozilor și fiecare leghe străbătută ne făcea fericiți
la gîndul că ne apropiam tot mai mult de Anglia. Antipozii răscolesc
în mintea oricui vechi imagini din copilărie, temeri și minunări. Nu mai
de mult decît deunăzi, mă gîndeam la această barieră fictivă ca la o
țintă precisă a călătoriei noastre spre casă ; dar acum mi se pare că tot
ceea ce am lăsat în urmă este o simplă umbră, pe care călătorul nu
poate pune mina. Un viscol de eîteva zile ne dădu prilejul să socotim
ce ne mai așteaptă încă de-a lungul călătoriei spre patrie și să-i dorim
sfîrșitul cît mai apropiat.

21 decembrie. Dis-de-dimineață, pătrunserăm în golful Islands,
dar, cum vîntul încetă să mai sufle eîteva ceasuri, râmaserăm la intra
rea în golf, neputînd atinge locul de ancoraj decît pe la

amiază. Ținutul
este muntos, fără a avea contururi zdrențuite ; numai brațele de mare,
ce pornesc din golf, îl întretaie adînc și în toate direcțiile. Din depăr
tare, suprafața insulei pare acoperită de pășuni buruienoase, care de
fapt nu sînt altceva decît ferigi. Pe munții mai îndepărtați, ca și în unele
locuri pe văi, se văd păduri destul de întinse. Culoarea dominantă a
priveliștii nu este verdele strălucitor ; ea seamănă cu aceea a ținuturilor
din Chile, ceva mai la sud de Concepcion. în mai multe locuri ale gol
fului, de jur împrejur, satele cu casele lor pătrate și aspectul îngrijit sînt risipite pînă în marginea apei. Trei baleniere se legănau în ancoră,
iar cîte o canoe din cînd în cînd străbătea golful de la un țărm la altul;
în afară de aceste singure mișcări, o atmosferă de repaus absolut dom
nea pretutindeni, peste întreaga regiune. O singură canoe ne întîmpină,
ducîndu-ne la locul de ancoraj. Această barcă și aspectul golfului întreg
contrastau nu tocmai plăcut cu primirea veselă și gălăgioasă ce ni se
făcuse în Tahiti.

După-amiază, ne duserăm pe țărm la unul din pilcurile mai mari
de case, care abia merită numele de sat. Se cheamă Pachia : e reședința
misionarilor, singurii băștinași ai satului fiind, servitori și muncitori.
Numărul englezilor, cu familiile respective cu tot, cîți locuiesc în veci
nătatea golfului Islands, se ridică la două-trei sute. Toate casele, dintre
care multe sînt văruite simplu și arată de aceea foarte curat, sînt pro
prietatea englezilor. Colibele indigenilor sînt atît de mici și prăpădite,
încît abia se pot zări mai departe. Ceea ce plăcea îndeosebi la Pachia,
prin grădinile din fața caselor, erau soiurile englezești de flori, ca tran
dafiri de cîteva neamuri, caprifoi, iasomie, micșunele și

adevărate gar
duri vii numai de măceș.

22 decembrie. De dimineață, mă dusei să mă plimb, dar băgai
de seamă numaidecit că ținutul era foarte nepotrivit pentru așa ceva.
Toți munții sînt acoperiți de ferigi înalte și de niște tufișuri scunde,
ca-re cresc ca chiparoșii ; iar pămînt cultivat e prea puțin. Am încercat
să mă mișc de-a lungul țărmului; dar atît într-o parte cit și în cealaltă
am dat numaidecît peste stavila de apă sărată a canalurilor sau de
rîuri adînci. Locuitorii din diferitele părți ale golfului comunică între
ei (ca și în Chiloe) aproape numai cu bărcile. M-am mirat văzînd că mai
toți munții, pe care îi urcam, fuseseră cîndva mai mult sau mai puțin
fortificați. Piscurile lor erau tăiate în trepte, adică în chip de terase
suprapuse, fiind adesea apărate de tranșee adînci. Am observat mai
tîrziu că munții principali din interiorul insulei aveau contururi artifi
ciale : erau așa-zisele pah, atît de adesea menționate de căpitanul Cook
sub numele de *hippah,* deosebirea între aceste cuvinte datorindu-se
articolului pus înainte.

Că acele pah fuseseră altădată foarte folosite, se vedea după gră
mezile de scoici și după gropile în care, cum am aflat, se păstrau cartofii
de rezervă. Nefiind apă pe munți, apărătorii nu puteau să se retragă
prea din timp, lungindu-și astfel asediul ; ei se retrăgeau numai cînd
erau atacați pe neașteptate pentru a fi prădați, terasele succesive apă-
rîndu-i minunat de asemenea lovituri. Introducerea pretutindeni a arme
lor de foc a schimbat însă întregul sistem de luptă : locurile expuse pe
vîrful munților au devenit acum nu numai nefolositoare, dar de-a drep
tul primejdioase. Așa că acele pah se construiesc azi numai

pe pămînt
ses. Ele constau din parapete duble de stîlpi groși și înalți, fixați pe
o linie în zig-zag, pentru ca orice loc să poată fi apărat din flanc. Intre
parapete, pămîntul aruncat e astfel movilit, încît apărătorii să poată
sta liniștiți 111 spatele, lui sau să poată trage peste el cu puștile. La
temelie și în rasul pămîntului, din loc în loc, se află unele mici ieșituri
boltite, prin care, tîrîndu-se pe brînci, luptătorii din întărituri iscodeau pe dușman. Reverendul W. Williams, care mi-a dat aceste informații,
mai spunea că, la un asemenea pah, observase un fel de pinteni, adică
niște grinzi, puse în lung și fixate pe partea apărată, dinăuntru, a mo
vilei de pămînt. Întrebînd pe mai-marele lor la ce foloseau aceste des
părțituri, el a răspuns că în cazul cînd doi sau trei luptători erau împuș-
cați, cadavrele lor nu puteau fi văzute de vecini, care astfel nu se des
curajau.

Aceste pah sînt socotite de neozelandezi ca mijloace de apărare
desăvîrșite, cei care atacă nefiind niciodată atît de disciplinați, încît să
se năpustească toți deodată pe întăritură, s-o dărîme și să pătrundă în
ea. La război, nici un șef de trib nu poate porunci unui anumit pîlc să
atace într-un anumit fel, iar altuia în alt fel ; fiecare luptă cum îl taie
capul și, oricum, un parapet apărat cu arme de foc e firesc ca, oricărui
atacant individual, să i se pară moarte sigură. Totuși trebuie să spun
că nicăieri pe lume nu se află un neam de oameni mai războinici ca
neozelandezii. Cea mai convingătoare dovadă a pornirilor lor război
nice este purtarea lor cînd zăresc pe mare vreo corabie ; după descrie
rea căpitanului Cook, faptul că, văzînd un lucru atît de mare și nou, ei
îl bombardează cu pietre, amenințînd în gura mare : „Veniți

numai pe
țărm, să vă ucidem și să vă mîncăm pînă la unul", dovedește un curaj
neobișnuit. Acest spirit războinic se vede în multe dintre obiceiurile
lor și chiar în cele mai neînsemnate comportări. Dacă un neozelandez
e lovit, fie și numai în glumă, lovitura trebuie neapărat întoarsă ; am
văzut eu însumi așa ceva întîmplîndu-i-se unui ofițer de al nostru.

Azi, prin civilizarea băștinașilor, numărul războaielor a scăzut
mult, cu excepția celor purtate încă de unele triburi din sud. Am auzit
de o întîmplare caracteristică, petrecută în sud acum cîtva timp. Un
misionar dăduse peste un șef și tribul lui tocmai cînd se pregăteau de
război ; puștile le străluceau de curățenie și munițiile le stau la înde-
mînă. Misionarul ile ținu o lungă predică asupra inutilității războiului,
precum și asupra neînsemnătății motivului care îl iscase. Șeful tribului
păru zdruncinat în hotărîrea lui, rămînînd pe gînduri; dar, în cele din
urmă, întîmplîndu-se că un butoiaș cu pulbere de pușcă se cam umezise
și n-avea să mai țină mult, el aduse butoiașul cu pricina ca argument
definitiv al necesității de a declara neîntîrziat război ; ideea de a lăsa
să se altereze atîta bunătate de pulbere îi făcea rău ; și asta l-a hotărît.
Misionarii îmi spuneau că lui Shongi, căpetenie care a vizitat Anglia,
dragostea de război era singurul motiv permanent al oricărei acțiuni.
Tribul al cărui șef principal era el fusese într-un timp foarte asuprit de
alt trib, care locuia pe malurile rîului Thames [12]. Bărbații toți depuseră
jurămînt solemn că, de îndată ce feciorii lor vor crește și vor

Australian și neozelandez ; (sus, la stingă) :
indigen din golful King George (Australia de
sud-vest) : la dreapta : neozelandez :

fi destul de voinici, să nu uite și să nu ierte aceste suferințe. Motivul cel mai de seamă al vizitei lui Shongi în Anglia s-a dovedit a fi chiar împlinirea jurămîntului depus. Toate darurile primite valorau în ochii lui numai în măsura în care puteau fi preschimbate în arme ; iar meșteșugurile care îl interesau erau numai cele care aveau vreo legătură cu putința de a face arme. întors la Sydney, Shongi, printr-o ciudată coincidență, întîln în casa d-luiMarsden pe șeful vrăjmaș de pe malurile rîului Thames ; ei se purtară frumos unul c altul; dar Shongi îi spuse d de cum se va înapoia di nou în Noua Zelandă v porni un război neîntreru asupra țării aceluia. Provocarea îi fu pr mită ; și Shongi, înapoiere, își adus amenințarea la îndeplinir cuvînt cu cuvînt. Tribul d pe malurile rîului Thames f zdrobit, iar șeful, căruia i se făcuse provocarea, fu e însuși ucis. Deși fire închis ascunzîndu-și gîndurile de ură și răzbunare, Shongi e înfăți șat, de toți cîți îl descriu, ca fiind totuși un om de inimă.

Seara, dimpreună cu căpitanul Fitz Roy și dl. Baker, unul dintre misionari, mă dusei să fac o vizită la Kororadika; dădurăm o raită prin sat și văzurăm multă lume, atît bărbați, femei cît și copii, cu care stăturăm de vorbă. Oricine ar vedea un neozelandez nu se poate să nu-1 compare cu un Tahitian, deoarece amîndoi aparțin ca tip uman aceleiași familii. Dar comparația este foarte defavorabilă neozelan-
dezului. El va fi fiind, poate,superior ca energie, dar caracterul lui în orice altă privință este cu mult mai prejos decît al Tahitianului. O simplă aruncătură de ochi asupra chipuri lor amîndurora înlesnește con vingerea că, în timp ce unul e încă sălbatic, celălalt este un om civilizat. Zadarnic s-ar căuta în toată Noua Zelandă o ființă omenească avînd chipul și puterea bătrînului șef Tahitian Utamme. Bineînțeles că felul ciudat cum se practică tatuajul aici dă chipului omenesc în bună parte acea expresie neplăcută. Figurile complicate, deși simetrice, care acoperă întregul chip, năucesc și fac impresie proastă asupra ochiului neobișnuit cu ele ; probabil, însă, că tocmai tăieturile acestea adînci, care distrug jocul mușchilor superficiali, le dă aerul de rigiditate inflexibilă. Dar, pe lîngă această înțepeneală, mai e în ochii lor o sclipire, care nu poate să însemneze decît viclenie și ferocitate. Sînt oameni înalți și zdraveni,
fără să aibă nici o legătură cu eleganța Tahitienilor, chiar din clasa
muncitorilor.

Atît casele cît și ființa lor sînt groaznic de soioase și dezgustă
toare ; nici nu le trece prin minte să-și spele îmbrăcămintea sau să se
spele pe cap. Văzînd un șef care purta o cămașă neagră, îmbibată de
jeg, l-am întrebat cum se face că e atît de murdară, iar el mi-a răspuns,
plin de mirare: ,,Nu vezi că e veche?" Nu toți bărbații au cămăși;
îmbrăcămintea cea mai obișnuită constă dintr-o foaie sau două de
velință de obicei murdară, care se poartă aruncată pe umeri într-un
chip cu totul nepotrivit și urît. Numai cîteva căpetenii au costume co
recte de stofă englezească, pe care însă le poartă doar la zile mari.

23 decembrie. într-un loc numit Uaimate, cam la cincispre
zece mile de golful Islands și la drumul jumătate între țărmurile de

est și vest, misionarii cumpăraseră o întindere de pămînt pentru agri
cultură. Fusesem prezentat reverendului W. Williams, care, la dorința
mea, mă invită să-l vizitez la Uaimate. Rezidentul britanic, dl. Bushby,
îmi propuse să mă ia cu barca sa pe un canal, ca să văd o cascadă fru
moasă și totodată să scurtez și drumul pînă acolo. Tot el îmi făcu rost
de un călăuz. Cerînd unui șef de lingă el să recomande un om, șeful
întrebat se arătă gata să meargă el însuși; dar atît de mare îi era igno
ranța în ceea ce privește valoarea banului, încît întrebă mai întîi cîți
pfunzi vreau să-i dau, deși după aceea se mulțumi pe deplin numai cu
doi dolari. Arătîndu-i o bocceluță, pe care doream s-o iau cu mine, i
se păru neapărat de trebuință să cheme un rob. E drept că asemenea
sentimente, cum era mîndria acestui șef, încep să dispară ; dar altădată
căpeteniile ar fi preferat mai degrabă să moară decît să se supună ru
șinii de a duce greutatea cea mai neînsemnată. însoțitorul meu era un
om sprinten, îmbrăcat într-o foaie murdară de velință și avînd chipul
întreg tatuat. Pe vremuri, el fusese un războinic de seamă. Părea foarte
prieten cu dl. Bushby, deși de mai multe ori se certaseră cumplit. După
cum spune dl. Bushby, ironia cea mai neînsemnată, făcută pe ton
liniștit, potolea pe orice indigen, oricît ar fi fost de înfuriat. Șeful care
ne însoțea venise o dată la dl. Bushby și cu glas poruncitor îi spusese :
„Un mare șef, un om de seamă, unul dintre prietenii mei, a venit să
mă viziteze — trebuie să-i dau ceva bun de mîncare, cîteva daruri fru

moase" etc. Dl. Bushby, lăsîndu-1 să-și sfîrșească discursul, îi răspunsese în toată liniștea cam următoarele : .„Și cu ce vă mai poate fi de folos robul d-voastră?" Pe loc, acel om, cu cea mai comică expresie, și-a încetat goala lui lăudăroșenie.

Nu demult, dl. Bushby suferise o lovitură mult mai grea. Un șef, dimpreună cu o ceată de oameni, încercase să-i spargă casa, în miez de noapte, dar, nefiindu-le prea ușor, deschiseră un foc de puști, întețit. Deși ușor rănit, dl. Bushby izbuti pînă la urmă să-i alunge pe toți. Puțin după aceea, se descoperi și agresorul, iar șefii se strînseră într-o adu nare generală să dezbată cazul. Cum atacul se dăduse în timpul nopții, d-na Bushby fiind bolnavă la pat, neozelandezii socotiră faptul ca plin de cruzime. A fi bolnav în pat, spre onoarea lor, era în orice caz pen tru ei o împrejurare ocrotitoare. Șefii căzură de acord să se confiște pă-mîntul agresorului în favoarea regelui Angliei. Dar întreaga proce dură a acestei judecăți, cu pedeapsa ei cu tot, aplicată unei căpetenii, fu nemaipomenită. Pe de altă parte, agresorul își pierdu rangul de castă in ochii egalilor săi ; și englezii considerară degradarea ca mult mai plină de urmări decît confiscarea pămîntului.

Cînd barca se desprinse de țărm, se aruncă în ea un al doilea șef, care dorea numai să se plimbe și el pe canal. N-am văzut în viața mpa •o expresie de cruzime mai înspăimîntătoare decît avea acest om. De la cea dintîi privire, mi se păru că îl mai văzusem : semăna cu una din schițele făcute de Retzch [13] pentru a ilustra balada lui Fridolin de Schil-ler, fiind chiar unul dintre cei doi oameni care împing pe Robert în cazanul cu fier topit și anume cel care îl apucă de piept. Fizionomia lui spunea totul ; șeful acesta fusese un asasin faimos și în același timp un laș tot atît de faimos. Debarcînd într-un anumit loc, dl.

Bushby mă
însoți cîteva sute de yarzi pe drum : nu m-am putut împiedica să nu
rămîn uimit de nerușinarea acelui ticălos îmbătrînit în rele, pe care îl
lăsasem întins de-a lungul bărcii și care striga după dl. Bushby : „Nu sta prea mult că obosesc, așteptîndu-te".

Apoi, o luarăm la picior. Drumul era o cărare bătătorită, mergînd
printre ferigele înalte, care acopereau întregul ținut. După ce străbătu
răm cîteva mile, sosirăm intr-un sătuleț, unde cîteva colibe se înghesu
iau una în alta și unde erau de asemenea cîteva petice de pămînt
cultivat cu cartofi. Introducerea culturii cartofului a fost cea mai mare
binefacere pentru această insulă ; azi se întrebuințează mult mai mult
decît orice altă legumă indigenă. Noua Zelandă e blagoslovită cu marea
fericire ca locuitorii ei să nu poată pieri de foame. Ținutul întreg e plin
de ferigi și rădăcina acestei plante, deși fără un gust deosebit, conține
multe substanțe nutritive. Băștinașii ar putea trăi numai cu ferigi și cu
scoicile, care se găsesc din belșug pretutindeni, pe coasta mării. Satele-
se văd de departe, mai cu seamă după p^tformele ridicate pe patru
stîlpi la zece sau douăzeci de picioare deasupra pămîntului, platforme
pe care recolta se păstrează astfel, ferită de orice accident.

Apropiindu-ne de o colibă, făcui mare haz văzînd, în toată regula,
ceremonia frecatului sau, mai bine zis, a apăsării nasurilor. Femeile,
de cum văzură că ne apropiem, începură să rostească ceva cu glasul
cel mai plîngător ; apoi, ele se lăsară pe vine, uitîndu-se în sus ; însoți
torul meu, aplecîndu-se asupra fiecăreia în parte și potrivindu-și lungul nasului cruciș peste lungul nasului fiecăreia, începu seria apăsaturilor.
Treaba ținu bineînțeles mai mult decît dacă ne-am fi strîns mîna cu
oricîtă cordialitate ; și după cum noi ne strîngem mîna,

scuturîndu-ne-o mai tare sau mai ușor, tot așa făceau și ele, cînd nasurile se apăisau
unul pe altul. în același timp, ele scoteau mici grohăieli de plăcere,
foarte asemănătoare cu acelea pe care le scot porcii cînd se freacă
între ei. Am observat că sclavul se grăbea să-și lipească nasul cu orice
om întîlnit, fără să țină seama că o ia sau nu înaintea șefului-stăpîn.
Deși la astfel de sălbatici, șeful are asupra sclavului putere absolută,
de viață și de moarte, în privința aceasta lipsește orice politețe între
ei. Dl. Burchell a observat același lucru în Africa de Sud, la brutalii
bachapini. Acolo unde civilizația a atins un nivel oarecare, diferitele
trepte sociale se recunosc după formele de politețe : astfel, în Tahiti, toți locuitorii erau obligați altădată, în fața regelui, să se dezbrace pînă
la mijloc.

După ce se sfîrși obositoarea ceremonie a lipirii nasurilor cu toți.
de față, ne așezarăm cerc în fața unei colibe, unde râmaserăm o jumătate de ceas. Toate colibele aveau cam aceeași formă și aceleași dimensiuni, fiind toate scîrbos de soioase. Ele semănau a staule, deschise într-o parte, dar avînd în fund un zid despărțitor, cu un fel de ferestruică pătrată, zid care, dincolo de el, ascundea o odăiță întunecoasă. Acolo își păstrau locuitorii tot avutul lor și tot acolo dormeau, cînd se strica vremea. De mîncat, însă, ei mănîncă și își petrec restul timpului în partea deschisă. Călăuzii mei terminînd de fumat lulelele, ne văzurăm de drum. Poteca se așternea de-a lungul aceluiași ținut vălurit, îmbrăcat uniform, ca și pînă aci, în ferigă. La dreapta noastră, șerpuia un rîu, ale cărui maluri erau umbrite de copaci, iar din loc în loc, pe coastele colinelor, se vedeau unele crînguri. Totuși întreaga priveliște, deși verde, avea un aer de pustietate. Atîta ferigă și numai ferigă dădea impresia de pămînt sterp, ceea ce însă nu era adevărat, deoarece oriunde crește feriga deasă și înaltă pînă la piept, acolo, prin cultivare, pămîntul devine productiv. Unii străini stabiliți aici cred că toate aceste întinderi
nemărginite au fost la început acoperite de păduri, fiind despădurite prin incendiere. Se spune că săpînd locurile cele mai goale, se dă adesea
peste un fel de rășină asemănătoare cu aceea care se scurge

din pinul
kauri[14]. Băștinașii au bune și vădite motive de despădurire : feriga, adică hrana lor de căpetenie pe vremuri, prospera numai pe locurile
defrișate. Lipsa, aproape totală, a celorlalte ierburi, lipsă care formează
una din caracteristicile cele mai de seamă ale vegetației acestei insule,.
trebuie pusă poate pe seama codrilor care acopereau înainte vreme totul.

Solul este vulcanic ; am trecut de mai multe ori peste straturi de
zgură de lavă și am putut deosebi limpede cîteva cratere pe unele coline din apropiere. Deși nu vedeam decît arareori cîte ceva frumos, plimbarea nu-mi displăcea. Cred că mi-ar fi plăcut și mai mult, dacă
șeful care mă însoțea n-ar fi avut darul extraordinar de a trăncăni tot
timpul. Eu nu știam decît trei cuvinte pe limba lui : „bun", „rău" și „da" ; numai cu ele răspundeam la toate observațiile, fără să înțeleg firește nici un cuvînt din sporovăială lui. Dar atît cît știam. era destul. Cum ascultam cu răbdare, vrînd să-i fiu pe plac, el îmi vorbi fără întrerupere tot timpul.

În cele din urmă, sosirăm la Uaimate. Străbătînd atîtea mile într-un ținut nelocuit și fără întrebuințare, ivirea neașteptată a unei ferme englezești cu cimpuri bine cultivate, răsărită acolo ca prin farmec, îmi făcu o plăcere nespusă. Dl. Williams nefiind acasă, fui primit cu toată cordialitatea în locuința d-lui Davies. După ce luai ceaiul dimpreună cu familia sa, dădurăm o raită primprejurul fermei. La Uaimate sînt trei case în care locuiesc misionarii Williams, Davies și Clarke, iar în vecinătatea lor se află colibele băștinașilor muncitori. Pe o clină din apropiere se vedeau lanuri întregi de orz și grîu cu spicele grele și, în alte locuri, cîmpuri de cartofi și trifoi. Dar nici nu încerc să descriu ceea ce vedeam ; erau livezi întinse, cu tot felul de fructe și legume englezești, multe dintre acestea aparținînd unei clime mai calde. Pot cita ca exemple sparanghelul, fasolea măruntă, castravetele, reventul, mere, pere, smochine, piersici, caise, struguri, măsline, agrișe, coacăze, hamei, cuișoare (acestea în garduri vii). Pe alocuri creștea și cîte un stejar și nu lipseau nici florile, de toate neamurile. De jur împrejurul curții erau staulele, o batoză cu vînturătoare alături, instalația de foaie a unui fierar, pluguri și alte unelte agricole ; iar la mijloc, ca în orice gospodărie engleză, porcii și păsările de curte, amestecîndu-se, duceau un trai fericit. La cîteva sute de yarzi

depărtare, unde un pîrîiaș fusese zăgăzuit, formînd un iaz, se afla o moară de apă, a cărei capacitate se recunoștea după stăvilarul enorm. Totul este cu atît mai de mirare, cu cît acum cinci ani, pe aici nu creștea nimic altceva decît ferigă. Și această schimbare se datora numai muncitorimii băștinașe, care învățase cultura pămîntului de la misionari. învățătura misionarilor a fost bagheta magică a transformării. Dar zidirea casei, dulgheritul pervazurilor de ferestre, aratul cîmpurilor și chiar altoirea pomilor fuseseră făcute de neozelandezi. Omul alb de făină, care putea fi văzut umblînd prin moară, era un neozelandez și arăta ca și confratele lui, morarul din Anglia. Acest întreg spectacol al muncii m-a umplut de admirație, nu numai pentru că îmi amintea atît de puternic de Anglia, dar pentru că, pe înserate, zarva gospodărească, lanurile de grîne, ținutul vălurit pînă departe și presărat cu copaci, totul, în sfîrșit, putea prea bine fi luat drept însăși patria noastră ; și nu era atît vorba de simțămîntul. de biruință că oamenii care făcuseră toate acestea erau englezi, cît mai degrabă de marile speranțe care mă însuflețeau cu privire la viitorul acestei frumoase insule. Cei cîțiva oameni tineri, din serviciul gospodăriei, fuseseră răscumpărați din robie de misionari. Ei erau îmbrăcați cu cămașă, haină și pantaloni, avînd o înfățișare respectabilă. Judecind după o întîmplare măruntă, cred că ei nu pot fi decît cinstiți. Plimbîndu-ne pe cîmp,un muncitor tînăr se apropie de dl. Davies și, dîndu-i un cuțit și un burghiu, spuse că le găsisese pe drum și nu știa ale cui sînt! Acești tineri se înfățișau ca foarte veseli și plini de voie bună. Seara, văzui o ceată jucînd cricket: tocmai mă gîndeam la asprimea de care au fost învinovățiți misionarii, cînd unul dintre feciorii acestora observai că lua parte activă la jocul servitorilor. Schimbarea cea mai însemnată și cea mai plăcută se petrecuse însă cu femeile tinere care lucrau ca servitoare în casă. înfățișarea lor curată, dichisită și sănătoasă, întocmai ca a fetelor din Anglia folosite la prelucrarea laptelui în diversele gospodării mai mari, contrasta uimitor cu femeile din slinoasele colibe ale satului Kororadika. Soțiile misionarilor încercau să le convingă să nu se mai tatueze ; dar tocmai sosise din sud un operator faimos, care le băgase în cap o anumită idee și ele spuneau : ,.Trebuie neapărat să avem pe buze cîteva linii, fiindcă altfel, cînd vom îmbătrîni, buzele au să ni se încrețească și vom fi foarte urîte". Bineînțeles nu se mai tatuează tot atît de mult ca altădată ; cum însă tatuajul e încă semnul prin care stăpînul se deosebește de sclav, e probabil că se va practica mai departe.

Atît de mare este puterea obișnuinței, fiind vorba de apucături oricit de ciudate, încît misionarii înșiși mi-au spus că, chiar în ochii lor, un chip omenesc netatuat e lipsit de semnul distinctiv al gentlemanului neozelandez.

Seara, tîrziu, mă dusei acasă la dl. Williams, unde îmi petrecui
noaptea. Aci, dădui peste un adevărat stol de copii, strînși la un loc pentru a sărbători Crăciunul, stăteau cu toții în jurul mesei de ceai.

Niciodată n-am văzut un grup mai drăguț și mai vesel ; și cînd te gîndești că aceasta se petrecea în plină țară a canibalismului, a omuciderii și a tuturor crimelor atroce I De altfel, înșiși bătrînii misionari se bucurau din toată inima de buna dispoziție și fericirea zugrăvite pe chipurile micuților așezați în cerc.

21 decembrie. Dimineața, în fața întregii familii, se citiră

rugăciuni în limba neozelandeză. După gustarea de dimineață, mă plimbai prin gospodărie și prin grădini. Era zi de tîrg, cînd băștinașii din împrejurimi aduc cartofi, porumb sau porci.ca să-i schimbe pe velințe, tutun și, cîteodată, prin străduința misionarilor, pe săpun. Cel mai însemnat om de afaceri al tîrgului este feciorul mai mare al d-lui Davies, care conduce pe cont propriu o fermă. Copiii misionarilor, veniți de mici în insulă, înțeleg mai bine limba localnicilor decît părinții și de aceea și reușesc să se facă mai ascultați.

Cu puțin timp înainte de prînz, d-nii Williams și Davies mă însoțiră într-o plimbare pe jos pînă la pădurea vecină, ca să-mi arate vestitul soi de pin kauri. Am măsurat un astfel de arbore măreț și am constatat că avea, deasupra rădăcinilor, treizeci și unu de picioare în circumferință. Altul, din apropiere, pe care nu l-am văzut, avea treizeci și trei și mi s-a mai spus de unul care avea nu mai puțin de patruzeci de
picioare. Acești copaci sînt remarcabili prin trunchiurile lor netede și
cilindrice, care ajung ca înălțime pînă la șaizeci și chiar nouăzeci de
picioare, avînd aproape același diametru și fiind lipsiți cu totul de
ramuri. Coroana frunzișului de pe vîrful trunchiului apare ca un simplu
smoc, iar frunzele față de ramuri sînt tot așa de mici. Pădurea întreagă era aproape numai de kauri; paralelismul perfect al trunchiurilor făcea
ca acești uriași copaci să pară gigantice coloane de lemn.

Lemnul de
kauri este produsul cel mai de preț al insulei. M'ai cu seamă rășina,
care picură din coaja'acestor pini, se vinde americanilor la prețul de
un penny pfundul, deși întrebuințarea ei nu se cunoaște încă deplin.
Unele păduri din Noua Zelandă trebuie să fie extraordinar de impene¬
trabile. Dl. Matthews mi-a spus că o anumită pădure, lată numai de
treizeci și patru de mile, care despărțea două regiuni locuite, fusese
străbătută pentru întîia oară de la un capăt la altul abia de curînd.
Dimpreună cu alt misionar, fiecare cu cîte un grup de cincizeci de inși..
el întreprinse deschiderea unui drum, la care trebuiseră să muncească
mai bine de două săptămîni ! Foarte puține păsări văzui prin aceste
păduri. în privința mamiferelor, faptul cel mai curios este că o insulă
atît de mare, cuprinzînd peste 700 de mile pe latitudine și avînd în multe
părți nouăzeci mile lățime, cu felurite locuri de viață, o climă plăcută
și pămînt de toate înălțimile pînă la 14 000 de picioare, nu are totuși,.
în afară de un mic șobolan, nici un alt animal de origine indigenă. Cele
cîteva specii ale giganticului gen de păsări numit Dinornis par a fi
înlocuit aici patrupedele mamifere, așa după cum reptilele le înlocuiesc
încă îh arhipelagul Galapagos 15. Se spune că șobolanul comun norve¬
gian 10, numai în doi ani, a nimicit în nordul insulei speciile indigene. În numeroase locuri, am observat cîteva feluri de plante, pe care, ca și
pe șobolani, am fost silit să le recunosc ca venind din țara noastră.
Prazul s-a răspîndit pe regiuni întregi și fără îndoială că în curînd va
năpădi peste tot, creînd mari neajunsuri, deși la început

această legumă,
adusă de un vas francez, a fost o binefacere. Brusturele sălbatic este
de asemeni foarte răspîndit și tare mă tem să nu rămînă în vecii vecilor
ca o dovadă a ticăloșiei cine știe cărui englez, care va fi vîndut sămînță
de brusture drept sămînță de tutun.

Înapoindu-ne acasă din plăcuta noastră plimbare, luai masa de
prînz cu dl. Williams ; iar apoi, împrumutîndu-mi-se un cal, mă întor-
sei la baia Islands. îmi luai rămas bun de la misionari, plin de recu
noștință pentru primirea minunată ce mi se făcuse și plin de respectul
cel mai înalt pentru firea lor de gentlemani altruiști și dîrzi. Cred că
ar fi greu să se afle o mînă de oameni mai nimeriți pentru înaltul rost
pe care îl îndeplinesc ei[17].

Ziua de Crăciun. Peste cîteva zile se vor împlini patru ani de cînd lipsim din Anglia. Primul Crăciun de la plecare l-am petrecut
la Plymouth ; al doilea în golful Sf. Martin, de lîngă capul Horn ; al
treilea la Porto Deseado, în Patagonia ; al patrulea pe vasul ancorat
într-un sălbatic golf al peninsulei Tres Montes ; al cincilea aici; iar
următorul, cu ajutorul lui Dumnezeu, sper să-l petrec în Anglia. Am
ascultat serviciul divin în capela de la Pachia, jumătate citit engle
zește și jumătate în neozelandeză. Cît am stat în Noua Zelandă n-am
auzit de nici un act recent de canibalism, deși dl. Stokes, pe 6 insuliță
din apropierea locului nostru de ancoraj, a găsit oase omenești arse
în jurul unei vetre ; dar aceste rămășițe de ospăț puteau prea bine să
se fi găsit acolo de ani de zile. Este probabil că starea morală a oa
menilor locului se va îmbunătăți foarte repede. Dl. Bushby pomenea
o întîmplare destul de plăcută, care dovedea sinceritatea, cel puțin a

unora dintre băștinașii trecuți la creștinism. Un tînăr, care de . obicei
citea rugăciuni pentru ceilalți servitori, într-o zi îl părăsi. Cîteva săp tămîni după aceea, întîmplîndu-se să treacă seara tîrziu pe lingă o casă
răzleață, el auzi și văzu pe unul dintre oamenii lui citind altora Biblia,
destul de greu din cauza luminii slabe a focului la care citea. După ci-
tanie, grupul de ascultători îngenuncheară și se rugară cu toții: în ru¬
găciunile lor, ei pomeneau pe dl.' Bushby cu întreaga sa familie, precum
și pe toți misionarii la rînd.

26 decembrie. Dl. Bushby se oferi să ne ia în barca sa, pe
dl. Sulivan și pe mine, pentru o plimbare în susul rîului Cawa Cawa,
propunîndu-ne apoi să mergem pe jos pînă la satul Uaiomio, unde se
aflau cîteva roci interesante. Urmînd unul din brațele golfului, ne
plăcu defileul și priveliștea prin care treceam, pînă ajunserăm la un
sat unde trebui să ne oprim, deoarece barca nu mai putea merge din¬
colo de el. Unul dintre șefii satului, dimpreună cu un grup de oameni,
se arătă bucuros să ne însoțească pînă la Uaiomio, aflat la patru mile
depărtare. Șeful acesta era vestit, la acel timp, pentru spînzurarea de
curînd a uneia dintre nevestele lui și a unui sclav, prinși în flagrant
delict de adulter. Fiind dojenit pentru această faptă de un misionar, el
rămase mirat și spuse că el crede a fi urmat întocmai metoda engle¬
zească. Bătrînul Shongi, care se întîmpla să se găsească în Anglia în
timpul procesului reginei, își exprimase marea lui uimire și dezapro¬
bare față de această afacere, spunînd că el avea cinci neveste și că
mai degrabă le-ar fi tăiat capetele la toate cinci, decît să aibă

atîta
bătaie de cap cu una singură 18. Părăsind acest sat, străbăturăm un al¬
tul, situat pe coasta unei coline din apropiere. Cu cinci zile mai îna¬
inte, murise aici fata unui șef, care era încă păgîn. Coliba în care fata
își dăduse sufletul fusese arsă pînă în temelii; corpul i se pusese, pe
pămînt, în picioare, între două mici bărci, împresurîndu-i-1 cu un gard,
pe care se aflau idoli de lemn, totul fiind apoi vopsit în roșu aprins, ca
să se vadă cît mai departe. îmbrăcămintea îi era prinsă de cosciug, iar
părul tăiat i se aruncase la picioare. Rudele își sfîșiaseră carnea de-a
lungul brațelor, așa că erau pline de sînge închegat; mai cu seamă fe¬
meile bătrîne se aflau într-un hal de sîngerare scîrboasă. A doua zi,
locul fu vizitat de cîțiva ofițeri, care găsiră femeile încă bocind și sfî-
șiindu-și carnea pe trup.

Mergînd mai departe, ajunserăm în curînd la Uaiomio. Cîteva
masive de calcar semănau cu niște castele căzute în ruină. Aceste
stînci serviseră multă vreme ca loc de îngropat morții, fiind deci soco
tite ca sfinte, așa că nimeni nu se putea apropia de ele. Unul dintre
tinerii băștinași, care ne însoțeau, strigă însă deodată: „Să fim cu
rajoși" și ise și urcă pe vîrful unei stînci, dar restul grupului, oprindu-se
la o sută de yarzi, se gîndi mai adînc la ceea ce erau pe cale să facă
și rămase locului. Cu toate acestea, ei ne lăsară să cercetăm tot locul
în voie. Ne odihnirăm în satul acesta cîteva ore; în acest timp, băști
nașii discutară îndelung cu dl. Bushby asupra dreptului de a vinde
anumite pămînturi. Un bătrîn, care părea un genealogist foarte pri
ceput, însemnă seria proprietarilor acelor locuri, înfigînd pentru fiecare
în pămînt cîte un bețișor. înainte de a pleca, ni se dădu fiecăruia cîte
un coșuleț de cartofi copți pe jeratic, pe care cu toții îl primirăm, po-
trivit obiceiului de aici, ca să avem ce mînca pe drum. Am observat
că printre femeile care coceau cartofii era și un bărbat-sclav ; trebuie
să fie ceva cu totul umilitor ca, într-o țară de războinici, un bărbat să
fie folosit la o treabă care se socotește îndeletnicirea cea mai de jos
chiar a femeilor. Sclavii nu au voie să meargă la război; dar nu știu
dacă un asemenea lucru e privit chiar ca o nenorocire. Mi s-a spus
astfel despre un biet nefericit, care, în timpul luptelor, fugise la duș
man ; întîlnindu-se cu doi inși, aceștia puseră mîna pe el; dar cum nu
se înțeleseră căruia dintre ei să le rămînă, începură să-l amenințe fie
care cu securicea lui de piatră, fiind amîndoi hotărîți să nu-1

lase viu celuilalt. Bietul om, aproape mort de spaimă, fu scăpat numai datorită șireteniei nevestei unui șef. După aceea, întorcîndu-ne la barcă, făcu răm o plimbare minunată, ajungînd însă la vasul nostru abia seara tîrziu.

30 decembrie. După-amiază, am ieșit din golful Islands în-dreptîndu-ne spre Sydney. Cred că eram bucuroși cu toții că părăsi sem Noua Zelandă. La drept vorbind, nu e un loc prea plăcut. Băști nașilor le lipsește acea simplitate fermecătoare a Tahitienilor j iar cei mai mulți dintre englezii stabiliți aci sînt lepădăturile societății. Ținu tul însuși, nici el, nu e ispititor. Dacă privesc în urmă, nu văd decit un singur punct luminos și acest punct este Uaimate, cu locuitorii lui creștini.

CAPITOLUL

AUSTRALIA

Sydney — Excursie la Bathurst — Aspectul pădurilor — Un grup de băștinași — Dispariția treptată a băștinașilor — Mo
limă apărută din cauza conviețuirii cu oameni sănătoși —
Munții Albaștri — Priveliștea grandioaselor văi asemănătoare
golfurilor — Originea și formarea lor — Bathurst, politețea
tuturor oamenilor din păturile de jos — Starea societății —
Tara lui Van Diemen — Orașul Hobart — Izgonirea tuturor
băștinașilor — Muntele Wellington — Golful King George
— Aspectul trist al ținutului — Capul Bald ; concrețiuni cal-
caroase ca ramurile de copac — Grup de băștinași — Părăsim
Australia.

12 ianuarie 18 3 6. Dis-de-dimineață, o adiere ușoară ne împingea spre intrarea portului Jackson. In loc să vedem un ținut verde, presărat cu locuințe omenești plăcute, așa cum ne așteptam, ne trezirăm în fața unui perete de stînci gălbicioase, nesfîrșit de lung, care neamintea de coasta Patagoniei. Numai farul singuratic, construit din piatră albă, spunea că ne aflăm în apropierea unei mari metropole, în-țesată de lume. Pătrunzînd în golf, ni se înfățișă o deschidere plăcută și spațioasă, ale cărei țărmuri drepte ca peretele erau formate din gresie stratificată orizontal. Ținutul șes din apropiere era acoperit cu copaci subțiri și închirciți care vorbeau despre blestemul sterilității. Spre interiorul uscatului, pămîntul devenea din ce în ce mai rodnic : vile

splendide și locuințe drăguțe se înălțau împrăștiate de-a lungul coastei. în depărtare, case de piatră, înalte de cîte două și trei caturi, și mori de vînt, așezate pe creasta cîte unei măguri, ne arătau că ne aflăm în vecinătatea capitalei Australiei.

În cele din urmă, ancorarăm în golful Sydney. Găsirăm acest mic golf ocupat de numeroase vase mari și împresurat de magazine. Seara, făcurăm o plimbare prin oraș și ne înapoiarăm plini de admirație pentru ceea ce văzusem. Sydney este cea mai magnifică mărturie a puterii britanice. Numai cîțiva ani au făcut aici, în acest ținut atît de puțin promițător, cu mult mai mult decît a făcut același număr de secole în America de Sud. De aceea, primul simțămînt care mă cuprinse fu fericirea de a mă fi născut englez. E adevărat că cercetînd orașul mai atent și cunoscîndu-I mai bine, admirația îmi mai scăzu oarecum, dar, oricum, orașul tot minunat rămîne. Străzile erau regulate, largi, bine îngrijite și ținute în cea mai strictă ordine; casele erau destul de mari, iar magazinele aprovizionate din belșug. Orașul putea fi, pe drept cuvînt, comparat cu marile suburbii în care se revarsă Londra și alte cîteva mari orașe din Anglia, deși nici chiar în vecinătatea Londrei sau a Birminghamului nu se poate vedea o dezvoltare atît de rapidă. Numărul caselor mari și al altor clădiri abia terminate era în adevăr surprinzător ; și totuși lumea se plîngea de scumpetea chiriilor și greutatea de a-și găsi locuință. Venind din America de Sud, unde toți proprietarii de la oraș sînt cunoscuți, nimic nu m-a mirat mai mult decît faptul de a nu mi se putea spune dintr-o dată cui îi aparținea cutare trăsură.

Ca să mă duc la Bathurst, sat aflat cam la o sută douăzeci de mile în interior și centru al unei imense regiuni de creștere a vitelor, închinai un om și doi cai. Speram astfel să-mi fac o oarecare idee asupra înfățișării ținutului. Pornii în excursia mea, în dimineața de 16 ianuarie. Prima etapă ne duse în Paramatta, mic oraș de provincie, care urmează ca însemnătate imediat după Sydney. Drumurile erau minunate, fiind făcute după principiul lui MacAdam[1]; cantitatea necesară de trapp[2] se adusese de la cîteva mile depărtare. In toate privințele, era o mare asemănare cu stările de lucruri din Anglia ; numai berăriile poate că erau ceva mai numeroase. Oamenii puși în fiare, cu alte cu vinte condamnați pentru cine știe ce vină publică, puteau fi văzuți cel puțin ca și în Anglia ; ei munceau în lanțuri, sub paza santinelelor înarmate. Cred că puterea guvernului de a deschide dintr-o

dată drumuri admirabile de-a lungul țării, folosind munca silnică, a fost una din cauzele principale care au dus la prosperitatea neîntîrziată a acestei colonii. Noaptea, dormii la un han de lîngă podul umblător Emu, la treizeci și cinci de mile departe de Sydney și la poalele munților Albaștri. Drumul acesta este cel mai umblat; el este locuit mai de mult decît oricare altul, în întreaga colonie. Pretutindeni, se văd curți îngrădite numai cu uluci înalte, fiindcă fermierii n-au ajuns încă să-și facă garduri vii. Case încăpătoare și locuințe omenești bune se întîlnesc peste tot, risipite la întîmplare ; dar, cu toate că pămîntul e cultivat pe întinderi considerabile, cea mai mare parte rămîne încă în starea în care a fost descoperit.

Mai peste tot, în Noul Wales de Sud, uniformitatea extremă a vegetației este caracteristica cea mai de seamă a peisajului. Ținutul în întregime e păduros, fiind parțial acoperit cu un strat foarte subțire de pășune, abia verde. Copacii aproape toți aparțin aceleiași familii, frunzele celor mai mulți crescînd vertical și nu orizontal ca în Europa: frunzișul lor e de altfel rar și de un verde palid caracteristic, fără luciu[3]. Așa că pădurile nu pot fi umbroase, ceea ce reprezintă un mare neajuns pentru călătorul care înfruntă arșița grea de vară, fiind însă de mare folos fermierului prin iarba care altfel n-ar putea crește. Frunzele nu se scutură periodic : aceasta e caracteristica întregii emisfere de sud, adică a Americii de Sud, a Australiei și a Capului Bunei Speranțe. Locuitorii acestei emisfere, ca și ai regiunilor intertropicale, pierd astfel poate unul din spectacolele cele mai impresionante ale lumii, deși foarte obișnuit pentru noi europenii, și anume izbucnirea frunzișului pe copacii goi. Ei pot spune însă că noi plătim acest spectacol destul de scump, avînd atîtea luni in fața ochilor numai schelete de copaci. Și este prea adevărat:

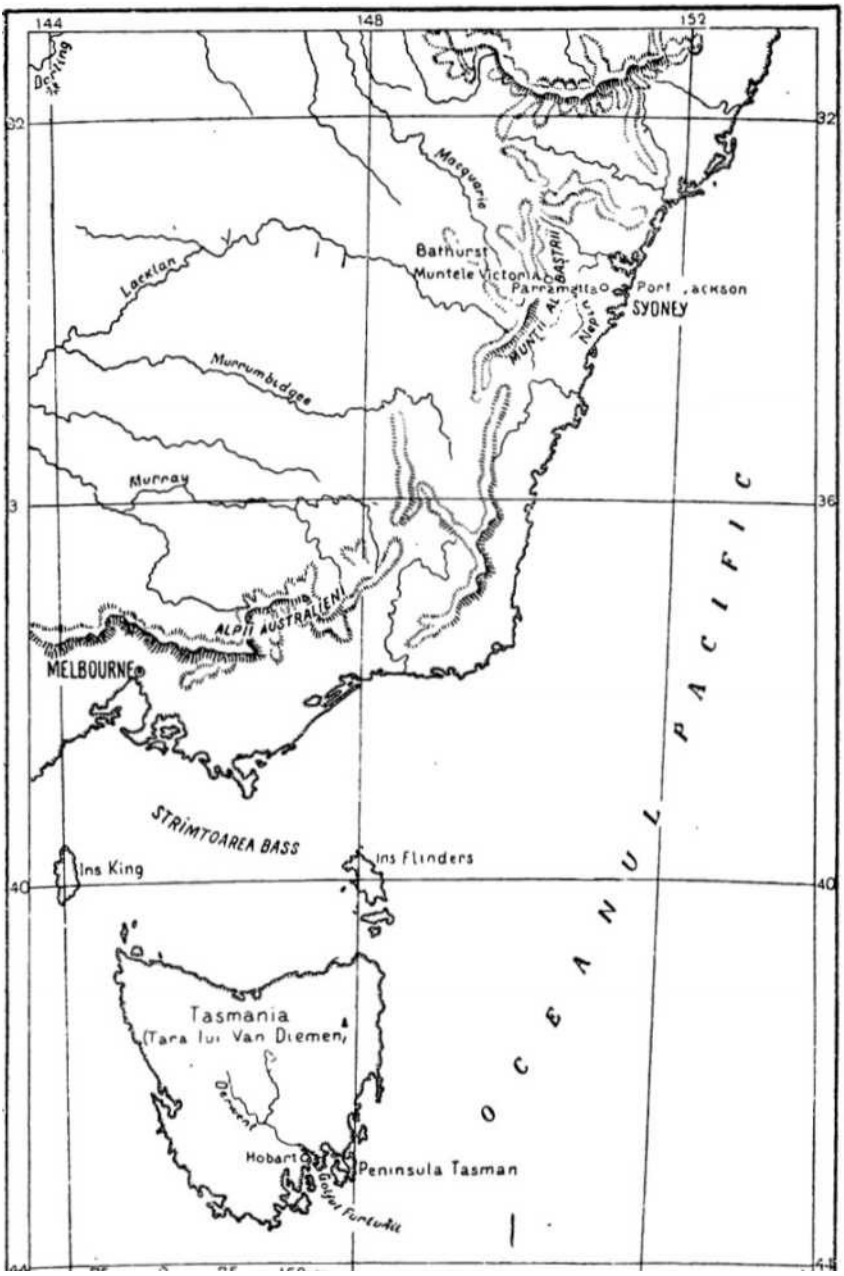

Australia de sud-est și Tasmania.

numai că simțurile noastre dobîndesc astfel o sensibilitate deosebită pentru minunata înverzire a primăverii, senzație pe care ochii locuitorilor dintre tropice, sătui de a vedea tot anul belșugul acelei clime arzătoare, n-o mai pot simți. Copacii cei mai mulți, în afară de cîțiva eucalipți, nu ating mărimi neobișnuite, deși cresc înalți, destul de drepți și singuratici. Coaja eucalipților cade în fiecare an sau atîrnă uscată în fîșii lungi, care se leagănă în vînt și dau pădurilor o înfățișare tristă și neplăcută. Nu-mi pot închipui alt contrast mai desăvîrșit, decît între codrii din Valdivia sau Chiloe și pădurile din Australia.

Pe la asfințitul soarelui, un grup ca de douăzeci de băștinași negri trecură pe lîngă noi, ducînd fiecare, după obiceiul lor, cîte un mănunchi de sulițe și alte arme. Un șiling, dat tînărului lor conducător, fu de ajuns ca să-i opresc pe loc și să-i fac să arunce cu sulițele spre distracția mea. Toți erau sumar îmbrăcați, iar cîțiva o rupeau puțin pe englezește ; aveau înfățișarea voioasă și plăcută, părînd ființe mai puțin decăzute decît cum sînt descriși de cele mai multe ori. în meșteșugurile lor proprii, ei sînt de-a dreptul admirabili. Punînd o șapcă la o depărtare de treizeci de yarzi, ei o străpunseră cu sulița, pe care o aruncară cu repeziciunea unei săgeți scăpate din coarda celui mai priceput arcaș. în adulmecarea urmelor de animale sau în urmărirea oamenilor, ei sînt foarte pricepuți și am înțeles din unele observații ale lor că sînt minți foarte ascuțite. Totuși pămîntul nu vor să-l muncească și nu vor nici să-și construiască locuințe, stabilindu-se undeva, sau să-și dea osteneala de a se îngriji de oile pe care le-ar dobîndi. în general, ei mi se par a fi cu cîteva trepte mai sus, pe scara civilizației, decît fuegienii.

E cît se poate de curios, așadar, să vezi în mijlocul unei lumi civilizate grupuri-grupuri de sălbatici neprimejdioși, care rătăcesc în toate părțile, fără să știe unde vor dormi noaptea, și care își cîștigă hrana zilnică vînînd prin păduri. Cu cît omul de rasă albă a pătruns mai adînc în interior, cu atît a cuprins ținuturi care aparțineau unor triburi deosebite. Triburile acestea, deși înconjurate fiecare în parte de oameni asemănători, își păstrează vechile deosebiri și cîteodată chiar pornesc cu război unele asupra altora. într-o luptă care s-a dat de curînd, beligeranții atît dintr-o parte cît și din cealaltă își aleseseră în chip foarte ciudat centrul satului Bathurst drept cîmp de bătălie. Alegerea fusese spre folosul părții învinse, deoarece fugarii se putuseră adăposti prin colibe.

Numărul băștinașilor descrește cu repeziciune. în tot drumul făcut de mine călări, cu excepția cîtorva băieți crescuți de englezi, n-am văzut decît un singur alt grup. Scăderea numărului lor se datorește fără nici o îndoială, în bună parte, introducerii băuturilor spirtoase[1]. bolilor europene (chiar cele blînde cum este pojarul**********, se dovedesc pentru ei cumplite) și dispariției treptate a. animalelor sălbatice. Se spune că mulți dintre copiii lor pier adesea în vîrstă foarte fragedă, din cauza vieții nomade pe care o duc ; așa că populația, deși nedecimată aparent de foamete, scade într-un chip cu totul neașteptat, dacă facem comparație cu ceea ce se întîmplă în țările civilizate, unde tatăl, oricît s-ar istovi muncind din ce în ce mai mult, nu-și distruge totuși odraslele.[5]

Pe lîngă aceste evidente cauze de dispariție, mai lucrează de obicei încă un agent, cu mult mai misterios. Oriunde pătrunde europeanul, moartea pare a urmări pe băștinași. Putem privi de-a lungul și de-a latul celor două Americi, Polynesiei, Capului Bunei Speranțe și Australiei, și vom constata același rezultat. Dar nu numai omul de rasă albă aduce cu sine distrugerea; polynesienii originari din Malaya, înaintea omului alb, au izgonit cu totul, din unele părți ale arhipelagului indonezian, pe băștinașii negri. Varietățile omului par a acționa una asupra alteia în același fel ca feluritele specii de animale, cele mai puternice nimicind pe cele mai slabe. Era o adevărată tristețe, în Noua Zelandă, să auzi pe acei minunați și dîrzi băștinași spunînd că țara lor e sortită să nu mai fie a copiilor lor și că ei știau bine aceasta. Toată lumea a auzit vorbindu-se despre descreșterea inexplicabilă a frumoasei și sănătoasei populații indigene din Tahiti, după călătoria căpitanului Cook; descreștere inexplicabilă, deoarece infanticidul, care pe vremuri copleșea ca fenomen, a încetat, dezmățul s-a moderat mult și războaiele nimicitoare devin din ce în ce mai rare, aceste împrejurări noi trebuind să ducă la înmulțirea și nu la scăderea populației.

Reverendul J. Williams spune, în interesanta sa

********** E interesant să se observe cum aceeași boală se modifică după felul climatului. în mica insulă Sf. Elena, lumea se teme de scarlatină, adusă dinafară, ca de o plagă. în unele ținuturi, străinii și băștinașii sînt influențați de anumite contagiuni atît de diferit, încît s-ar zice că e vorba chiar de animale deosebite ; cîteva asemenea exemple s-au întîmplat în Chile și, după Humboldt, de asemenea în Mexic (Polit.Essay, New Spain, voi. IV).

lucrare[†], că întîlnirea și convietuirea indigenilor cu europenii ,,se însoțesc neapărat de apariția frigurilor, a dizenteriei sau a altor boli, care curăță multe vieți". El mai afirmă de asemenea: „Fapt sigur, asupra căruia nu se poate discuta, este că cele mai multe molimi, care au făcut prăpăd în timpul șederii mele acolo, au fost aduse de corăbii[‡], și ceea ce face acest fapt cu totul remarcabil este că echipajul vasului, care face acest import nimicitor, putea prea bine să nu dea semne de nici o boală".

Afirmația aceasta nu este chiar atît de extraordinară, cum pare la cea dinții privire : se cunosc cazuri numeroase de cele mai grave friguri, declarate în ciuda faptului că cei care le aduseseră nu sufereau de ele. în prima parte a domniei lui George al III-lea,[7] un prizonier, care fu sese ținut la închisoare, era luat de patru agenți publici și dus în fața magistratului; cu toate că omul nu era de loc bolnav, cei patru agenți muriră toți din cauza tifosului exantematic galopant, fără ca aceeași contagiune să mai atingă și pe alții. Din aceste fapte, s-ar

---

[†] Narrative of Missionary Enterprise, p. 282.

[‡] Căpitanul Beechey (cap. IV, voi. I.) afirmă că locuitorii insulei Pitcairn sînt adinc convinși că, după sosirea fiecărui vas, ei contractează diferite afecțiuni ale pielii și alte boli. Căpitanul Beechey atribuie aceste boli schimbării de regim alimentar în timpul vizitei. D-rul Macculloch (Western Islands, voi. II, p. 32) spune : „Se știe bine că, la sosirea unui străin (in St. Kilda), toți locuitorii, după expresia obișnuită, răcesc". D-rul Macculloch consideră cazul, deși semnalat de atîtea ori mai dinainte, ca fiind pe de-a întregul neverosimil. El adaugă însă : „Am întrebat noi înșine pe locuitori și cu toții au fost de aceeași părere". în Voyage de Vancouver, se află o afirmație oarecum similară cu privire la Otaheite. D-rul Dieffenbach, într-o notă la traducerea germană a acestui jurnal, arată că același fapt e crezut de toți locuitorii insulelor Chatham, precum și de aceia din anumite părți ale Noii Zeelande. E cu neputință ca o asemenea convingere să fi putut deveni universală în emisfera nordică, la antipozi și în Pacific, fără nici un temei. Humboldt (Polit. Essay on King of New Spain, vol.IV) spune că marile epidemii din Panama și Callao sînt „marcate” de sosirea vaselor din Chile, deoarece oamenii acelei regiuni temperate încearcă pentru întîia oară urmările cumplite ale zonelor toride. Pot să adaug că am auzit eu însumi spunîndu-se la Shropshire că oile aduse cu vasele, desi perfect sănătoase, de îndată ce erau lăsate la un loc cu altele, în aceeasi turmă, îmbolnăveau adesea turma întreagă.[6]

părea că ema
nația unui anumit grup de oameni, ținuți cîtva timp la un loc, devine
primejdioasă, dacă o respiră alții; și devine poate cu atît mai primej
dioasă cu cît oamenii care o respiră sînt de rase diferite. Oricît de ne
înțeleasă ar părea, această împrejurare nu trebuie să surprindă mai
mult decît faptul cunoscut că trupul omenesc, imediat după deces și
înainte de a intra în descompunere, capătă adesea însușiri atît de vă
tămătoare, încît simpla înțepătură a unuia din instrumentele cu care i
s-a făcut autopsia se dovedește fatală.[8]

17 ianuarie. Dis-de-dimineață, trecurăm rîul Nepean pe un
pod plutitor. Rîul nu avea un debit prea mare de apă, deși la locul unde
ne aflam noi era și lat și adînc. Străbătînd mica luncă de pe malul opus,
ajunserăm la poalele munților Albaștri. Coasta nu este prăpăstioasă,
drumul fiind tăiat cu multă grijă în stîncile ei de gresie. Pe culmea lor,
se întinde un plai care', urcînd imperceptibil spre vest, atinge în cele
din urmă peste 3000 de picioare înălțime. Numele atît de măreț (munții
Albaștri) și altitudinea lor absolută mă făcuseră să mă 'aștept la cine
știe ce lanț semeț de munți, care ar fi tăiat ținutul în curmeziș ; și în
loc de toate acestea, văzui un plai în pantă, care ridica în fața luncii
de lîngă țărm o barieră neînsemnată. Vederea, de pe plai, a întinsului
ținut păduros dinspre est era impresionantă ; copacii de jur împrejur
creșteau măreți. Dar priveliștea, de îndată ce se ajungea pe platforma
de gresie, devenea peste măsură de monotonă; de o parte și de alta,
drumul era mărginit de copaci închirciți din nelipsita familie a euca-
liptului și, în afară de două sau trei mici hanuri, nu exista nici o altă

casă și nici vreun petic de pămînt cultivat. Drumul era, bineînțeles,
pustiu ; numai unele căruțe trase de boi și încărcate cu baloturi de lînă
îl mai însuflețeau din cînd în cînd.

De amiază, ne oprirăm la un mic han, numit Weatherboard, să
dăm cailor de mîncare. Ținutul era aici cu 2800 de picioare deasupra
nivelului mării. Cam la o milă și jumătate, se afla un loc încîntător,
care merita să fie văzut. Urmînd o mică vîlcea în jos pe firul de apă al unui pîrău, o prăpastie imensă se deschidea pe neașteptate între copa
cii care mărgineau poteca. Prăpastia aceasta are poate 1500 de picioare
adîncime. Înaintînd încă vreo cîțiva yarzi, mă oprii pe buza unui abis,
în fundul căruia văzui un fel de bazin uriaș (căci nu știu cum să-l nu
mesc altfel), acoperit de codri nepătrunși. Priveam ca de pe un cap de
golf cum linia de pereți stîncoși se desfășura la dreapta și la stînga, în-
fățișînd promontorii după promontorii întocmai ca un țărm abrupt de
mare. Aceste faleze erau formate din straturi orizontale de gresie albi
cioasă și se înălțau atît de vertical, încît, dacă cineva de pe margine
ar fi aruncat o piatră, ar fi putut să o vadă cum izbește copacii din fun
dul genunii. Se spunea că pentru a da de poalele cascadei formată de
pîrău, trebuia să fi mers pe marginea prăpastiei șaisprezece mile, fa-
cînd un mare ocol, deoarece pereții de stîncă erau neîntrerupți. în față,
cam la o distanță de cinci mile, se vedea linia continuă a unui alt pe
rete stîncos, care întîlnindu-se cu cel din dreapta și din stînga, încer-
cuiau cu totul valea întreagă, astfel că numele de golf sau bazin e cum
nu se poate mai nimerit pentru această depresiune în chip de amfitea
tru. Dacă ne-am putea imagina un golf adînc, în care nu se

pătrunde
decît după numeroase ocoluri, înconjurat de faleze abrupte în loc de
țărmuri și care să fi secat, iar pe fundul lui nisipos, în locul apei, să fi
crescut un codru înfricoșător, numai astfel ne-am da seama întrucîtva
de înfățișarea și forma acestei genuni. Priveliștea era cu totul nouă
pentru mine și m-a uimit prin grandoarea ei.

Seara, ajunserăm la Blackheath. Podișul de gresie avea aici 3400
de picioare înălțime și era acoperit, ca peste tot pe unde urcam, cu ace
iași copaci închirciți. Din loc în loc, drumul trecea pe lîngă prăpăstii
adînci, de același fel cu aceea pe care am descris-o mai sus ; numai că
pereții lor erau atît de adînci și de prăpăstioși, că abia li se zărea fun
dul. Blackheath este un han foarte confortabil, ținut de un fost soldat;
totul îmi amintea de micile hanuri din Walesul de nord.

18 ianuarie. Sculîndu-mă foarte de dimineață, mersei pe jos
cam trei mile să văd Govett's Lip, un fel de vale asemănătoare cu aceea
de lîngă Weatherboard și poate chiar mai uluitoare. în zori, adîncitura
aceasta era plină de o subțire ceață albăstruie, care îi sporea profunzi
mea la care creștea pădurea de sub picioarele noastre. Astfel de văi,
prin numărul lor, au stat multă vreme ca stavilă de netrecut în calea
celor mai îndrăzneți coloniști care au vrut să pătrundă spre interior j
ele sînt impresionante. Adesea brațe de golf uriașe, lățindu-se la capă
tul de sus, se desfac din văile principale intrînd adînc în podișul de
gresie ; de altă parte, podișul însuși trimite, asupra văilor, promontorii,
din care se desprind adevărate stînci și cad în adîncime. Coborîrea în

unele dintre aceste văi cere ocoluri de cîte douăzeci de mile, iar în altele numai de curînd s-a putut pătrunde, coloniștii neizbutind încă să-și ducă vitele în ele. Dar caracteristica cea mai de seamă a structurii lor este că, deși late de cîteva mile la capete, ele se strîng atît de mult, acolo unde încep, adică la gură, încît nu se poate intra în ele. Inspectorul topograf sir T. Mitchell[§§§] s-a trudit zadarnic, mai întîi mergînd cu pas obișnuit și apoi tîrîndu-se pe brînci printre acele stînci de gresie, să urce prin gîtuitura în. care rîul Grose se unește cu Nepean; și cu toate acestea valea rîului Grose, în partea ei superioară, este, cum am văzut-o eu însumi, destul de lată pentru a forma un bazin șes magnific, cu pereții stîncoși de jur împrejur, ale căror creste se zice că nicăieri n-ar avea mai puțin de 3000 de picioare înălțime față de nivelul mării. Vitele duse în valea Woolgan, pe o potecă (pe care am coborît și eu), în parte naturală și în parte făcută de proprietarul locului, nu mai pot ieși de acolo, deoarece valea aceasta este încercuită din toate părțile cu faleze perpendiculare, iar la opt mile mai jos se îngustează pînă la media de o jumătate de milă, formînd o adevărată prăpastie nestrăbătută nici de animale, nici de om. Sir T. Mitchell afirmă că marea vale a rîului Cokes, cu toate brațele ei, se îngustează la locul unde se unește cu Nepean, o gîtuitură formînd niște chei late numai de 2200 de yarzi, dar adînci de aproape 1000 de picioare. Cazuri asemănătoare care ar putea fi menționate sînt destule.

Cea dintîi impresie, văzînd corespondența straturilor

[§§§] Travels in Australia, voi. I, p. 154. Trebuie să^mi exprim recunoștința față de sir T. Mitchell pentru cîteva interesante informații personale ce mi le-a dat asupra acestor văi uriașe din Noul Wales de Sud.

orizontale
de pe fiecare parte a acestor văi, sau, mai bine zis, a acestor uriașe de
presiuni în formă de amfiteatru, este că ele au fost scobite, ca și altele,
de acțiunea apei ; dar gîndindu-ne la enorma cantitate de piatră care
ar fi trebuit astfel scoasă prin îngustimea extremă a cheilor abisali, sîn-
tem ispitiți să credem mai degrabă că spațiile acestea s-au scufundat.
Considerînd însă forma neregulatelor căi secundare, desfăcute din cele
principale, precum și forma promontoriilor aruncate asupra lor ca niște
podișuri, sîntem îndemnați să părăsim presupunerea scufundării. Nete
meinică ar fi și atribuirea acestor scobituri uriașe acțiunii aluviale de
azi, deoarece apele, care vin de pe podișul de deasupra, nu cad tot
deauna, după cum am observat că se întîmplă în apropiere de Weather-
board, la capătul văilor, ci pe o latură a ascunselor văi secundare. Unii
locuitori de pe aici mi-au spus că nu văzuseră niciodată o astfel de vale
tăinuită, cu promontorii pe ambele părți, fără să nu-și dea seama de
marea lor asemănare cu țărmurile abrupte ale mării. Și fără îndoială,
așa și este ; căci multele, minunatele și rămuroasele golfuri de pe coasta
de azi a Noului Wales de Sud, legate de obicei cu marea printr-o gură
strimtă tăiată în pereții de gresie, gură a cărei lățime variază între O'
milă și un sfert de milă, seamănă perfect, deși pe o scară redusă la di
mensiuni miniaturale, cu uriașele văi din interior. în acest caz însă se
ridică numaidecît o întrebare fără răspuns : cum se face că marea a să
pat imense depresiuni circulare într-un podiș foarte întins, lăsînd la in
trarea lor acele veritabile ichei, prin care a trebuit să care și să dea afară
cantități uriașe de materie măcinată ? Singura lumină pe care o pot

arunca asupra acestei enigme este observația că azi, în anumite mări,
par a se constitui bancuri de cele mai neregulate forme cu laturile po-
vîrnite prăpăstios, fenomenul acesta petrecîndu-se în unele locuri din Indiile de Vest și în Marea Roșie. Și sînt împins să cred că asemenea
bancuri s-au format prin îngrămădire de sedimente, aduse de puternice
curente, pe fundul neregulat al mării. Examinînd hărțile Indiilor de
vest, este aproape cu neputință să ne mai îndoim asupra faptului că
marea, în loc să-și aștearnă sedimentele în straturi întinse uniform, le
îngrămădește uneori în jurul stîncilor și insulelor submarine ; iar că
valurile au puterea de a forma faleze înalte și abrppte, chiar în golfu
rile închise, aceasta am observat în multe locuri din America de Sud.
Aplicînd aceste ipoteze podișurilor de gresie din Noul Wales de Sud,
presupun că straturile au fost îngrămădite pe fundul neregulat al mării
prin acțiunea curenților puternici, precum și a valurilor din larg, că
acele spații în chip de văi, rămase astfel goale, și-au transformat malu
rile povîrnite prăpăstios în faleze, cît timp uscatul s-a înălțat încetul
cu încetul și că gresia măcinată a fost luată de ape și îndepărtată, fie
în timp ce marea, retrăgîndu-se, tăia acele strimte defileuri, fie după
aceea, prin acțiunea aluvială.

Părăsind localitatea Blackheath, coboram în curînd podișul de
gresie prin trecătoarea din muntele Victoria. Pentru deschiderea aces
tei trecători, s-a înlăturat o cantitate enormă de piatră; planul și exe
cutarea. lui sînt vrednice de tot ceea ce s-a făcut în Anglia pentru crea
rea de drumuri. Ajunserăm astfel într-un ținut granitic, mai scund cu
aproape o mie de picioare. Schimbîndu-se solul, se schimbase

șl vege
tația, devenind mai bogată. Copacii erau mai frumoși și mai singuratici,
iar pășunea dintre ei mai verde și mai îmbelșugată. La Hassan's Walls
(Zidurile lui Hassan), părăsii șoseaua mare, făcînd un mic înconjur, ca
să ajung la ferma Wallerawang, pentru al cărei administrator aveam o
scrisoare de recomandație din partea proprietarului din Sydney. Dl.
Browne avu bunătatea de a mă ruga să rămîn aci încă o zi, ceea ce fă
cui cu mare plăcere. Locul acesta este un exemplu de ceea ce însem
nează marile ferme, sau mai bine zis marile gospodării crescătoare de
oi, care caracterizează Noul Wales de Sud. E drept că ferma de aici
are numărul vitelor cornute și al cailor ceva mai mare decît una obiș
nuită, datorită unor văi mlăștinoase cu pășune mai aspră. în preajma
locuinței, se aflau două-trei petice de pămînt despădurite și cultivate
cu grîu, care tocmai se secerau ; dar grîu nu se seamănă decît pentru
hrana anuală a muncitorilor fermei. De obicei, sînt folosiți aici ca oa
meni de muncă vreo patruzeci de condamnați; acum însă erau ceva
mai mulți. Deși bine aprovizionată cu tot ceea ce îi trebuia, ferma era
lipsită de confort; și nu locuia în ea nici o femeie. Asfințitul unei zile
frumoase dă mai totdeauna priveliștilor un aer de tihnă fericită ; dar
aici, la această gospodărie singuratică, răsfrîngerile de lumină pe pă
durile dimprejur nu mă puteau face să uit că patruzeci de oameni îndo
bitociți și distruși veneau de la munca silnică, întocmai ca sclavii din
Africa, numai că fără dreptul acestora la milă.

A doua zi dis-de-dimineață, ajutorul administratorului, dl. Archer,
avu bunătatea să mă ducă la o vînătoare de canguri. Merserăm călări

o bună parte din zi fără să facem mare ispravă, nevăzînd nici un cangur și nici măcar vreun cîine sălbatic.[9]. Ogarii fugăriră doar un șobo
lan marsupial pînă ce se ascunse într-o scorbură de copac, de unde îl
traserăm afară ; *era* mare cît iepurele, dar avea cap de cangur.[10] Acum
cîțiva ani, ținutul era bogat în animale sălbatice ; dar, la data vizitei
mele, struțul emu fusese izgonit la mari depărtări [n], iar cangurul deve
nise cu totul rar : cauza prăpădului lor fusese ogarul englezesc. Se prea
poate ca animalele acestea să mai aibă încă mult pînă ce vor fi extermi
nate, dar soarta le e pecetluită. Băștinașii cer mereu să li se împrumute
cîinii fermelor ; darea cu împrumut a cîinilor, rămășițele neîntrebuin
țate de la vitele tăiate și laptele de vacă sînt mijloacele pașnice ale
coloniștilor de a pătrunde tot mai adînc în interiorul țării. Nesocotiți!
indigeni, orbiți cu asemenea nimicuri, se simt fericiți de înaintarea trep
tată a albilor, care par predestinați să le dezmoștenească copiii de pro
pria lor țară.

Cu toate că rezultatul vînătorii noastre n-a fost strălucit, excursia
călare s-a dovedit minunată. Pădurea, mai peste tot, era așa de rară, in
cit se putea prea bine galopa printre copaci. Ținutul, astfel împădurit,
era traversat de cîteva văi cu fundul neted, pe care creștea numai iarbă ;
în aceste locuri, priveliștea era plăcută ca în parcuri. In tot ținutul, n-am
văzut mai nici un loc, unde să nu fie urmele unei vetre de foc părăsită ;
singura deosebire, prin care uniformitatea, atît de obositoare pentru
ochiul călătorului, se mai schimba, era că aceste vetre erau mai vechi
sau mai recente, după cum crăcile arse erau mai mult sau mai puțin
carbonizate. în pădurile de pe aici, păsări sînt puține. Am văzut totuși

cîteva stoluri mari de cacadu albi hrănindu-se într-un lan de grîu, și
cîțiva papagali adevărați, dintre cei mai splendizi ; ciori, care seamănă
cu stăncuțele noastre, erau de asemenea destule și tot astfel o altă pa
săre, care aducea întrucîtva cu coțofana de pe la noi.

Pe amurgite, dădui o raită de-a lungul unei salbe de lacuri, care
reprezenta în acest ținut uscat albia seacă a unui rîu ; cu această ocazie,
avusei norocul să văd cîteva exemplare din faimoșii ornitorinci (Orni-
thorhynchus paradoxus) [12]. Se dădeau la fund și se jucau la suprafața
apei, dar forma corpului' atît de puțin li se vedea, încît puteau fi luați
drept șobolani de apă. Dl. Browne împușcă un ornitorinc : în adevăr, e o
făptură cu totul neobișnuită. Specimenele împăiate nu dau nicidecum
ideea potrivită despre aspectul capului și ciocului animalului viu : ciocul
ornitorincului devine cu timpul tare și închircit**********.

20 ianuarie. O zi întreagă de călărit mă duse la Bathurst. Pînă să dăm de drumul mare, merserăm pe o potecă îngustă de pădure.
Ținutul, cu excepția cîtorva bordeie de sqwatter[11], era pustiu cu totul.

********** M-a interesat mult, găsind aci galeria conică a leului furnicilor sau poate a unei alte insecte asemănătoare. Mai întîi, am văzut înăuntrul săpăturii înșelătoare o muscă, dispărînd cu totul numaidecît; apoi veni rîndul unei furnici mari, dar ne-prevăzătoare ; sforțările ei de a scăpa cu viață erau deznădăjduite și am văzut acele curioase aruncări de nisip, descrise de K,rby și Spence (Kirby and Spence, *Entomology,* vol. I, p. 425) pe care insecta ucigașă le proiecta una după alta, printr-o mișcare repede a cozii, asupra victimei dorite. Dar furnica avu o soartă mai bună decît musca, scăpînd de fălcile nemiloase, care așteptau ascunse pe fundul galeriei conice. Groapa-cursă era numai pe jumătate cît cele făcute de leul furnicilor din Europa ’[3].

în această zi, am cunoscut vîntul australian, care bate din pustiurile arse ale continentului spre țărmuri, vînt asemănător cu sirocco.[15] Nori de praf călătoreau în toate părțile ; și vîntul frigea ca și cum ar fi suflat din gura unui cuptor. Mi s-a spus după aceea că termometrul se urcase la 48°, iar în casă la 36°. După amiază, zărirăm dunele de la Bathurst.

Aceste cîmpuri vălurite, deși aproape netede, sînt caracteristice pentru ținut și foarte impresionante, fiind lipsite cu totul de copaci. Abia crește pe ele un fel de iarbă rară și negricioasă. Călărirăm cîteva mile prin acest peisaj și apoi ajunserăm în tîrgul Bathurst, situat în mijlocul a ceea ce s-ar putea numi fie o vale foarte largă, fie o cîmpie îngustă. Mi se spusese la Sydney să nu-mi fac o părere prea rea despre Australia, judecînd-o după ceea ce aveam să văd în drum, nici una prea bună după ceea ce voi vedea la Bathurst; în ultima privință, mi-am dat seama singur că nu era cazul să mai fiu prevenit. Trebuie să recunosc că anotimpul fusese nemaipomenit de secetos și că deci peisajul nu pu tea să se înfățișeze plăcut; dar, după cît am înțeles, cu două-trei luni mai înainte fusese incomparabil mai rău. Secretul prosperității rapide a orașului Bathurst stă tocmai în acea iarbă negricioasă, care, deși pare atît de jalnică ochiului unui călător străin, e minunată ca pășune pen tru oi. Orașul se află la 2 200 de picioare deasupra nivelului mării, pe ma lurile rîului Macquarie, care, ca și altele, curge spre întinsul și abia cu noscutul centru al continentului. Linia de cumpănă a apelor, care desparte rîurile ce curg spre interior de cele care curg spre coasta mă rii, are înălțimea de aproape 3 000 de picioare și merge în direcție nor dică și sudică la o distanță cam de optzeci pînă la o sută de

mile față
de țărm. Macquarie figurează în hărți ca un rîu mare ; și pe drept cuvînt,
deoarece el este rîul cel mai însemnat din cîte udă această regiune de
cumpănă a apelor ; totuși, spre mirarea mea, mie nu mi s-a părut decît
o salbă de lacuri, despărțite între ele de spații aproape uscate. De obi
cei curge pe albia lui un pîrău, care uneori se umflă, revărsîndu-se fu
rios. Dar oricît de sărăcăcios ar fi acest întreg ținut în privința apei, el
devine, mai spre mijlocul continentului, mai sărăcăcios încă.

2 2 ianuarie. Ca să mă înapoiez la Sydney, mersei pe alt drum
decît cel pe care venisem, drum numit Lockyer's Line care străbate un
ținut mai deluros și mai pitoresc. Făcurăm ziua întreagă de-a călare ;
iar casa în care doream să dorm peste noapte se afla destul de departe
de drum și nici nu era ușor de găsit. Și cu acest prilej, ca de fapt cu orî
care altul, am fost întîmpinat din partea tuturor oamenilor de jos, pe
care îi întîlneam, cu o politețe plină de bunăvoință și căldură, ceea ce,
dată fiind condiția lor socială, nu prea ar fi fost de așteptat. Ferma în
care îmi petrecui noaptea era proprietatea a doi oameni tineri, care
veniseră de curînd aici, începîndu-și viața de coloniști. Lipsa desăvîr-
șită de aproape orice confort nu era prea ispititoare ; dar viitorul și
prosperitatea sigură li se arăta înainte și nu părea prea depărtată.

A doua zi, străbăturăm mari porțiuni ale ținutului, cărora li se dă
duse foc ; adevărați nori de fum treceau încă dintr-o parte în alta a dru
mului. Pînă la amiază, ne întoarserăm la drumul nostru dintîi și urca
răm muntele Victoria. Dormii noaptea la Weatherboard și, înainte de a
se întuneca, mai făcui o plimbare pînă la un amfiteatru. Pe drum spre Sydney, petrecu! o seară încîntătoare cu căpitanul King, la Dunheved ;

și cu aceasta, mica mea excursie în colonia din Noul Wales de Sud
s-a sfîrșit.

Pînă să ajung în Australia, trei lucruri mă interesau cel mai
mult: starea socială a claselor de sus, condițiile de viață ale condam-
naților și elementele atracției, care face atîta lume să emigreze aici.
Firește, după o vizită atît de scurtă, opinia nimănui nu valorează mare
lucru ; dar este tot atît de greu să nu-ți faci o părere oarecare ca și de
a-ți face una. în general, mai mult după ceea ce am auzit decît am vă
zut, starea societății m-a dezamăgit. Comunitatea întreagă e divizată
în partide care se dușmănesc pentru orice chestiune. Dintre cei care,
datorită poziției lor sociale, ar trebui să fie cei mai buni, mulți tră
iesc într-un dezmăț atît de nerușinat, încît lumea cumsecade nu se
poate asocia cu e.i. E o mare rivalitate între fiii foștilor condamnați
îmbogățiți și cei ai colonilor liberi, și primii socotesc că oamenii cin
stiți se amestecă fără nici un drept în treburile lor. Toată populația, bo
gată sau săracă, e grăbită să facă avere : între oamenii mai de frunte,
singurul subiect de conversație este lina sau păscutul oilor. în viața de
familie, sînt neplăceri multe și serioase, cea mai însemnată fiind poate
aceea de a fi înconjurată numai de servitori luați dintre osîndiți. Cît de
groaznic trebuie să fie pentru stăpîni să se știe serviți de un om, care
poate cu o zi mai înainte, tot la cererea lor, a fost biciuit pentru cine
știe ce nimic. Femeile servitoare sînt, bineînțeles, mult mai rele : de la
ele învață copiii cele mai josnice expresii și e un adevărat noroc cînd
nu învață și ideile cele mai josnice.

De altă parte, capitalul oricui produce, fără nici o bătaie de cap,
un venit triplu decît i-ar produce în Anglia ; cu oarecare

chibzuială,
oricine poate fi sigur de îmbogățire. Tot ceea ce trebuie pentru o viață
de lux se găsește din belșug, cu foarte puțin mai scump decît în Anglia,
iar alimentele, cele mai multe, sînt mai ieftine. Climatul este splendid și
foarte sănătos ; dar, după mine unul, farmecul acestei clime se pierde
din cauza înfățișării neispititoare a ținutului. Coloniștii scot un profit
apreciabil din faptul că își pun copiii la muncă din fragedă vîrstă. între
șaisprezece și douăzeci de ani, acești copii conduc adesea ei înșiși
ferme îndepărtate, ceea ce e în detrimentul lor, deoarece ei duc astfel
aceeași viață cu condamnații-servitori. Nu-mi dau bine seama dacă ni
velul moral al societății a dobîndit sau nu vreun caracter deosebit; dar
cu asemenea obiceiuri și la o asemenea lipsă de preocupări intelectuale,
e aproape neîndoios că nivelul acesta moral trebuie să scadă. în orice
caz, întrucît mă privește, cred că nimic, în afară de cine știe ce cruntă
necesitate, nu m-ar îndemna să emigrez.

Prosperitatea rapidă și perspectivele de viitor ale acestei colonii
sînt pentru mine, care nu mă pricep de loc la asemenea chestiuni,
foarte ciudate. Cele două exporturi de căpetenie sînt lîna și untura de
balenă, dar amîndouă aceste produse au limita lor. Țara fiind lipsită
cu desăvîrșire de canale pe care să se facă transportul, nu e locali
tate unde căratul lînei să nu egaleze cheltuiala tunsului și creșterii
oilor. Pășunea e pretutindeni așa de rară, încît coloniștii au și pătruns
pînă departe în interior: numai că pămîntul, pe măsură ce se pătrunde mai adine în interior devine din ce în ce mai sărac. Din pricina secetelor, agricultura nu poate în nici un caz da rezultate, pe scară mare ;
de aceea, pe cît îmi pot da seama, Australia va trebui pînă la urmă

să devină centrul comercial al emisferei sudice și, poate, de asemenea
centrul industrial al aceleiași lumi. Cum cărbunele nu-i lipsește, ea are
puterea motrice la îndemînă. Teritoriul locuibil întinzîndu-se numai
de-a lungul coastei și locuitorii acestei fîșii fiind de origine engleză,
e sigur că populația ei va fi o națiune maritimă. Altădată îmi închi
puiam că Australia se va dezvolta ca țară tot așa de mult ca America
de Nord, dar acum mi se pare că acest viitor măreț e mai degrabă
problematic.

In privința condiției de viață a condamnaților, am avut și mai
puține date pe care să-mi întemeiez o părere. Prima chestiune cu pri
vire la ei este încă în adevăr condiția trimiterii lor acolo, care repre
zintă o pedeapsă; în orice caz, nimeni nu va putea susține că e o
pedeapsă foarte aspră. Dar presupun că aceasta n-are nici o impor
tanță, cîtă vreme ideea de a fi trimiși acolo continuă să fie spaima cri
minalilor din Anglia. Ca nevoi zilnice, condamnații nu duc lipsă mai
de nimic : perspectiva lor de libertate și bunăstare nu e pțea lungă și,
după dovezi de purtare cumsecade, este chiar sigură. După cîțiva ani,
al căror număr variază în raport cu numărul anilor de condamnare, ei
primesc, pe baza purtării bune, un ,.bilet de voie", care, cîtă vreme nu
mai dau loc la nici o bănuială și se feresc de a mai comite vreo crimă,
le dă dreptul să umble liberi într-un anumit district; dar cu toate
acestea, avînd în vedere timpul cît au stat închiși pînă atunci, precum
și cumplita călătorie pe mare pînă în Australia, cred că anii de pe
deapsă ce li s-au dat se scurg destul de greu și de nefericit. Așa cum
îmi spunea un om inteligent, condamnații nu au nici o altă plăcere în

afară de plăcerea senzuală, dar nici pe aceasta nu și-o pot satisface.
Posibilitățile largi ale guvernului, de a le acorda grațierea, dimpreună
cu groaza nemaipomenită de zidurile temnițelor, face pe condamnați
mai cu grijă de ceea ce îi așteaptă și îi îndeamnă să se abțină de la
crimă. Cît despre sentimentul rușinii, această stare sufletească nu prea
pare a le fi cunoscută și am dovezi temeinice spunînd așa ceva. Deși
faptul este cît se poate de curios, mi s-a spus de toți cu cîți am vorbit
că firea condamnaților este de o lașitate fără seamăn : adesea, în des
perare și fără să le mai pese de viață, unii dintre ei ar fi fi în stare de
orice, dar numai rareori, totuși, pun în aplicare planuri care cer sînge
rece și curaj susținut. Ce e mai trist în toată această situație este că,
deși există oarecare începuturi de așa-zis progres în ceea ce privește
simțul legalității, săvîrșindu-se comparativ puține fapte care să mai
cadă sub sancțiunea legii, nici vorbă nu poate fi de un progres moral
real. Oameni bine informați mi-au afirmat că nu se poate ca un con
damnat să-și amelioreze, chiar dacă ar vrea, condiția morală, cîtă
vreme trăiește la un loc cu toți ceilalți proscriși; viața lui ar fi în
asemenea caz numai suferință și persecuție. Și nu trebuie să uităm nici
influența molipsitoare a unora de la alții pe corăbiile care îi transportă
și în închisori, atît aici cît și în Anglia. în definitiv, scopul' urmărit, ale- gîndu-se acest loc de pedeapsă, n-a prea fost atins ; cit privește sis
temul de însănătoșire morală, acest sistem s-a*dovedit neputincios,
așa cum s-ar fi dovedit oricare altul. Dar ca mijloc de a face oameni
aparent cinstiți, de a preschimba vagabonzii fără nici un rost ai unei

emisfere în cetățeni harnici ai celeilalte emisfere, dînd astfel naștere
unei noi și splendite țări, devenită important centru de civilizație,
acea'sta a izbutit pe deplin și rămîne poate fără precedent în istorie.

30 ianuarie. Vasul „Beagle" pornește spre Hobart Town din Tara lui Van Diemen. în ziua de 5 februarie, după șase zile de călă
torie, dintre care primele fură plăcute, iar ultimele foarte reci și visco
lite, pătrunserăm în golful Furtunii : vremea îi justifică pe deplin nu
mele groaznic. Golfului acesta ar trebui mai degrabă să i se zică
estuar, deoarece la capătul lui se varsă rîul Derwent. în apropiere de
gura acestui rîu sînt cîteva podișuri bazaltice destul de întinse ; dar
mai sus pămîntul devine muntos și e acoperit de păduri rare. Poalele
colinelor care mărginesc golful sînt despădurite, luminoasele lanuri
galbene de grîu și cele verzi-întunecate de cartofi părînd de-a dreptul
luxuriante. Tîrziu, pe înserate, ancorarăm în micul golf liniștit, pe țărmu
rile căruia se află capitala Tasmaniei. Cea dintîi impresie asupra ora
șului fu cu 'mult inferioară aceleia de la Sydney: capitala Tasmaniei
era un simplu tîrg pe lîngă Sydney, care poate fi numit o metropolă.
Hobart Town se află situată la poalele muntelui Wellington, a cărui
înălțime atinge 3100 de picioare, fără să fie însă prea pitoresc ; oricum
însă, acest munte alimentează din belșug orașul cu apă. De jur împre
jurul golfului, sînt magazine frumoase, iar într-o parte se vede un mic
fort. Amintindu-ne de coloniile spaniole, unde grija pentru întărituri
era extraordinară, mijloacele de apărare ale coloniilor de aici sînt pur
și simplu de disprețuit. în comparație cu Sydney, m-a mirat mai cu
seamă numărul neînsemnat al caselor mari, construite sau în construcție.

Hobart Town, după statistica din 1835, are 13 826 de locuitori, iar Tasmania întreagă 36 505.

Toți băștinașii au fost izgoniți pe o insulă din strîmtoarea Bass, astfel încît Țara lui Van Diemen se bucură de marele avantaj de a nu mai avea nici un indigen. Această măsură de mare cruzime pare a fi fost de neînlăturat, deoarece numai astfel s-a putut pune capăt șirului cumplit de hoții, de incendii și crime, comise de negri ; și, mai curînd sau mai tîrziu, faptul acesta tot ar fi dus la exterminarea lor. Mă tem însă și sînt aproape sigur că acel lanț de fapte rele și consecințele lor au fost provocate de purtarea fără scrupule a unora dintre compatrioții noștri. Treizeci de ani reprezintă o perioadă scurtă pentru izgonirea ultimului băștinaș din insula în care s-a născut și care este numai cu puțin mai mică decît Irlanda. E foarte interesantă corespondența care s-a dus, cu privire la această chestiune, între guvernul nostru și cel din Țara lui Van Diemen. Deși numeroși indigeni erau împușcați sau făcuți prizonieri în luptele care se dădeau la intevale de cîțiva ani, nimic nu pare a-i fi convins despre puterea noastră copleșitoare, decît punerea insulei întregi, în 1830, sub stare de război și întreaga populație a primit ordinul să sprijine încercarea de a cotropi dintr-o singură lovi-

tură toată rasa locală. Se adoptă aproape același plan ca pentru marile
vinători din India : se fixă o linie de-a curmezișul insulei, cu scopul
de a împinge pe băștinași ca într-un *cul-de-sac* în peninsula lui Tasman.
încercarea nu izbuti ; indigenii, legîndu-și cîinii, se furișară într-o
noapte peste linii. Și faptul nu este de mirare, dacă ne gîndim la prac
tica îndelungată și la modul lor obișnuit de a se tîrî pe brînci după
animalele sălbatice. Mi s-a spus că ei pot să se ascundă chiar pe pămîn-
tul gol, într-un chip aproape de necrezut; trupurile lor întunecate la
piele sînt ușor luate drept trunchiuri de copaci arse, cu care e semănat
tot ținutul. Cineva mi-a povestit despre prinsoarea făcută între un grup
de englezi și un indigen, care avea să stea neascuns pe coasta unei
coline golașe ; englezii urmau să închidă ochii mai puțin de un minut
și el se prindea ca în acest timp să se întindă la pămînt fără ca niciunul
dintre ei, după aceea, să-l mai poată deosebi de trunchiurile de copaci
dimprejur. Iar să revenim la vînzarea lor de către albi, băștinașii,
înțelegînd ceea ce se urmărea printr-un astfel de război, se alarmară
cumplit, mai cu seamă că își dădură după un timp seama de puterea
și numărul albilor. Puțin după aceea, un grup de treisprezece inși, care
făceau parte din două triburi deosebite, cuprinși de deznădejde și con-
știenți de lipsa lor de apărare, trecură linia și se predară. Ca urmare a
acestui fapt, prin sforțările pline de curaj ale d-lui Robinson, care s-a
dovedit un bărbat întreprinzător și cu multă bunăvoință, vizitînd el însuși fără nici o teamă pe indigenii cei mai dușmănoși, cu toții fură convinși să procedeze în același fel. Ei fură transportați pe o insulă, unde li se dădu hrana și îmbrăcămintea necesară. Contele

Strzelecki[††] stabilește că „la epoca deportării lor în 1835, numărul indigenilor se ridica la două sute zece inși. în 1842, adică după șapte ani, se mai adunaseră încă numai cincizeci și patru ; și, în timp ce fiecare familie din lăuntrul. Noului Wales de Sud, nevenind în contact cu albii, mișuna de copii, băștinașii duși pe insula Flinders nu sporiseră ca număr, în opt ani de zile, decît cu patrusprezece !"

Vasul „Beagle" rămase la Hobart Town zece zile și în acest timp eu făcui cîteva mici și plăcute excursii, cu scopul mai ales de a cerceta structura geologică a ținutului înconjurător. Trei lucruri m-au interesat îndeosebi : întîi, straturile fosilifere înalte, aparținînd perioadei devo-niene sau carbonifere ; al doilea, dovezile de înălțare treptată și recentă a uscatului; și cel de al treilea, un petic izolat și superficial de calcar gălbui sau travertin [16], care conținea numeroase întipăriri de frunze de copaci și moluște terestre dispărute. E probabil că această carieră de proporții mici cuprinde singura amintire rămasă din vegetația străveche a Țării lui Van Diemen.

Climatul de aici este mai umed decît în Noul Wales de Sud și pămîntul este prin urmare mai rodnic. Agriculturii îi merge de minune ; cîmpurile lucrate arată cum trebuie, iar grădinile sînt încărcate de legume prospere și copaci fructiferi. înfățișarea generală a vegetației seamănă cu aceea din Australia, fiind poate ceva mai verde și mai

---

[††] *Physical Description ol New South Wales and Van Diemen's Land 'de* Strzelecki, p. 354.

veselă, iar păşunea de printre copaci oarecum mai îmbelşugată. într-o
zi, făcui o lungă plimbare pe partea cealaltă a golfului, adică pe partea
opusă oraşului ; am străbătut golful într-unul dintre cele două vaporaşe
cu aburi, care făceau într-una acest drum dus-întors. Maşinăria unui
vaporaş fusese în întregime făcută aici, pe cînd colonia abia împlinise
treizeci şi trei de ani de la întemeiere ! în altă zi, urcai muntele Wel-
lington ; neizbutind ia prima încercare, din cauza pădurii dese, luai cu
mine o călăuză. Călăuza însă se dovedi grea de cap, şi ne conduse
numai bine în partea dinspre sud, plină de umezeală, a muntelui, unde
vegetaţia era luxuriantă şi pe unde sforţarea de a urca muntele, din
cauza numeroaselor trunchiuri putrede de copaci, aproape că egala pe
aceea din Ţara Focului sau din Chile. Pînă să dăm de creastă, urcuşul
ne luă cinci ore şi jumătate de căţărare foarte anevoioasă. în multe
locuri, eucalipţii creşteau pînă la mari înălţimi, formînd cîte o pădure
măreaţă. în unele prăpăstii foarte umede, ferigile arborescente creşteau
uriaşe ; am văzut una care trebuie să fi avut la baza frunzelor cel
puţin douăzeci de picioare ca înălţime, fiind în circumferinţă de exact
şase picioare. Frunzele, formînd nişte umbrele foarte elegante, dădeau
o umbră întunecată ca în primele ore ale nopţii. Coama muntelui este
lată şi turtită, constînd din îngrămădiri colţuroase de rocă. înălţimea
locului atinge 3 100 de picioare deasupra nivelului mării. Ziua era stră
lucitor de senină şi ne bucurarăm de perspectiva cea mai largă ; spre
nord, ţinutul se arăta ca o îngrămădire de munţi păduroşi, cam de
aceeaşi înălţime cu locul pe care ne aflam, avînd acelaşi contur lin ;
la sud, neregularităţile de teren şi ape, formînd un fel de

rețea, ni se
așterneau in fața ochilor ca o hartă. După ce stăturăm cîteva ceasuri
pe culme, găsirăm un drum mai bun de scoborît, dar nu sosirăm la
vasul „Beagle" decît la orele opt seara, istoviți de cît umblasem
toată ziua.

7 februarie. ,,Beagle" pornea din Tasmania și, în ziua de 6 a
lunii următoare, ajungea în strîmtoarea King George, care se află
chiar lingă colțul de sud-vest al Australiei. Am rămas acolo opt zile ;
în toată călătoria noastră, cred că n-am petrecut timp mai monoton si
mai neinteresant. Ținutul, văzut de pe o colină, e ca o cîmpie împă
durită, din loc în loc, înălțîndu-se din ea creste golașe de granit. Intr-o
zi, dimpreună cu un întreg grup, mă dusei pînă mai departe, sperînd
să văd și eu o vînătoare de canguri. Străbătînd un bun număr de mile,
găsii pretutindeni pămîntul nisipos și foarte nerodnic : creștea pe el fie
vegetație grosolană de tufișuri rare și scunde sau un fel de iarbă țe
poasă, fie cîte o pădure de copaci pitici. Priveliștea semăna cu aceea
de pe înaltul podiș de gresie al munților Albaștri ; totuși casuarina
(copac oarecum asemănător cu pinul scoțian) crește aici în mai mare
număr, iar eucaliptul mai puțin. în locurile deschise, erau mulți
copaci ierboși, plante care, după cum se înfățișează, sînt înrudite întru-
cîtva cu palmierul ; numai că, în loc să fie împodobite sus cu acea co
roană de frunze mărețe, abia se pot mîndri cu un smoc de frunze groso
lane ca iarba [17]. Aspectul general, verde luminos, al tufișurilor și celor
lalte plante părea să. indice oarecare fertilitate. Dar era destul o singură plimbare, ca să spulbere asemenea iluzie ; și nimeni în locul meu n-ar

mai dori să facă altă plimbare prin locuri atît de neispititoare.

într-o zi, însoțiii pe căpitanul Fitz Roy la capul Bald : acest loc a
fost menționat de atîția navigatori, unii închipuindu-și că văd corali,
iar alții că văd copaci pietrificați, rămași în poziția în care crescuseră.
Din cît am văzut noi, straturile au fost formate de vînturile care au
tot îngrămădit nisipul fin, compus din părticele rotunde și mărunte de
cochilii și corali, pînă ce, încet-încet, ramurile și rădăcinile arborilor,
ca și multe cochilii de moluște terestre, au fost acoperite. Apoi, totul
s-a consolidat prin impregnarea cu materie calcaroasă lichidă și cavi
tățile cilindrice rezultate din putrezirea lemnului au fost umplute astfel
de o piatră tare ca de stalactite [18]. Cu timpul, părțile mai puțin rezis
tente au fost roase și prin urmare forma de piatră a ramurilor și a ră
dăcinilor de copaci a ieșit la suprafață, dînd iluzia că e vorba chiar de
crăcile unui hățiș uscat.

Pe cînd ne aflam în strîmtoarea King George, se întîmplă ca
un mare trib de băștinași — „Oamenii cacaduului alb" — să facă o vi
zită coloniei de acolo. Oamenii aceștia, ca și cei ce făceau parte din
tribul de pe lingă strîmtoare, momiți de cîteva măsuri de orez și de
zahăr, pe care li le dădurăm în dar, se lăsară convinși să joace în fața
noastră un „corrobery", adică marele lor dans. De îndată ce se întu
necă, ei aprinseră mici focuri și bărbații începură să-și facă toaleta
dansului, care consta în a-și vopsi corpul cu pete și linii albe. De cum
se sfîrși totul, focurile se întețiră devenind pălălăi, iar în jurul lor fe
meile și copiii se strînseră ca spectatori ; „Oamenii cacaduului alb" și
indigenii strîmtorii formau două grupuri deosebite, dansînd în contra
timp, ca și cum și-ar fi răspuns unii altora. Dansul consta din

mișcări
repezi în lături și din înșiruire indiană în cîmp deschis, dansatorii bă-
tînd puternic pămîntul cu piciorul, în pas ostășesc. Ei își însoțeau pașii
grei cu un fel de grohăit, lovindu-și în același timp măciucile și lăncile
între ele și făcînd felurite alte mișcări, cum ar fi întinsul brațelor și
șerpuirea trupului. Scena aceasta era aspră și barbară, neavînd pentru
noi nici un înțeles ; dar am băgat de seamă că femeile negre și copiii
lor o priveau cu cea mai mare plăcere. Se prea poate ca dansurile
acestea să fi reprezentat inițial anumite acțiuni, ca războaie și victorii.
Era unul numit „dansul emu", în care fiece bărbat își întindea brațul
în așa fel, încît să i se încovoaie în jos, ta gîtul struțului emu. în altul,
un bărbat imita mișcările cangurului păscînd prin pădure, în timp ce
altul se apropia de el pe brînci și se făcea că îl lovește cu sulița. Cînd
amîndouă triburile se amestecară în focul dansului, pămîntul se zguduia
de pașii lor grei, iar văzduhul răsuna de țipete sălbatice. Păreau cu
toții ca ieșiți din minți și cei aproape goi, văzuți la lumina vîlvătăilor
cum se mișcau într-o «irmonie, aș zice, hidoasă, formau spectacolul de-
săvîrșit al unei festivități printre barbarii cei mai primitivi. Multe și
curioase scene de viață sălbatică am văzut în Țara Focului, dar cred
că în niciuna băștinașii nu-și ieșeau astfel din minți, simțindu-
se tot
odată atît de în largul lor. După terminarea dansului, grupul întreg se

așează pe pămînt în cerc, începîndu-se, spre mulțumirea tuturor, împărțitul orezului fiert cu zahăr.

Amînîndu-ne plecarea de cîteva ori din pricina vremii înnorate, în ziua de 14 martie plecarăm bucuroși din strîmtoarea King George spre insula Keeling. Rămîi cu bine, Australie ! Ești pînă acum doar o copilă în creștere, dar fără îndoială că vei domni cîndva ca mare prin cipesă a Sudului ; deși prea mare și prea ambițioasă pentru a fi iubită, nu ești totuși destul de puternică spre a fi temută. Părăsesc cu încredere țărmurile tale, fără tristețe sau vreo părere de rău.

CAPITOLUL XX

INSULA KEELING — FORMAȚII DE CORAL

Insula Keeling — Aspect ciudat — Flora sărăcăcioasă — Transportul semințelor — Păsări și insecte — Puțuri care se umflă — Cîmpur: de corali morți — Pietre transporta'e între rădăcinile copacilor — Crab mare — Ccrali urzicători — Peș tele care se hrănește cu corali — Formații de corali — Insule de lagune sau atoli — Adîncimea la care pot trăi coralii de recif — Suprafețe mari presărate cu insule joase de corali — Scufundarea temeliilor lor — Recifuri-bar'iere — Recifuri mar ginale — Transformarea recifurilor marginale în recifun-ba- rieră și în atoli — Dovezi în favoarea schimbărilor de nivel — Spărturi în recifurile-bariere — Atolii Malediva și struc tura lor particulară — Recifuri moarte și înecate — Aria de scufundare și elevație — Distribuirea vulcanilor — Scufun darea lentă și de proporții uriașe.

1 aprilie. Ajunserăm la punctul de unde puteam vedea insulele Keeling sau Cocos, din oceanul Indian, aflate cam la șase sute de mile față de țărmul Sumatrei. Sînt insulele-lagune (sau atoli) de formație coraliană, asemănătoare cu cele din arhipelagul Tuamotu, pe care îl lăsam în urma noastră. Pătrunzînd cu vasul în canalul de la

intrare, dl.
Liesk, rezidentul englez, ne ieși înainte cu barca sa. Iată pe scurt po
vestea locuitorilor de aici. Acum nouă ani, dl. Hare, un om lipsit de
orice scrupule, aducea din arhipelagul indonezian un număr de sclavi
malaiezi, care azi, cu copii cu tot, se ridică la peste o sută de suflete.
Puțin după aceea, căpitanul Ross, care vizita aceste insule înainte
vreme cu vasul lui de comerț, sosea din Anglia, aducîndu-și cu el fami
lia și cele necesare pentru a se așeza aici ; împreună cu el, a venit și
dl. Liesk, care fusese înainte secund pe vasul său. Sclavii malaiezi dă
dură bir cu fugiții de pe insulița în care se instalase dl. Hare, unindu-se
cu grupul căpitanului Ross. Văzînd acestea, dl. Hare fu silit în cele
din urmă să părăsească insula.-

Malaiezii sînt considerați acum liberi și asta nu numai cu numele,
ci liberi de fapt în tot ceea ce privește libertatea lor individuală ; dar
în mai toate celelalte privințe ei sînt socotiți sclavi. Din cauză că sînt
nemulțumiți de starea lor și se mută mereu de pe o insuliță pe alta și
poate de asemenea nițel și din cauza nepriceperii, starea lor nu este
chiar înfloritoare. Insula nu are nici un patruped domestic, în afară de

porc, iar produsul vegetal de căpetenie este nuca de cocos. Toată pro
speritatea ei depinde de acest arbore, singurul articol de export fiind
uleiul de nucă ; nucile înseși, cu care, a început să se obișnuiască lumea
de la Singapore și de pe insula Mauriciu, se consumă aci mai cu seamă
trecute prin râzătoare și apoi pregătite la foc, sub denumirea de *curry*
De asemenea, porcii, care gîfîie de grași, trăiesc aproape numai cu
nuci de cocos, ca și rațele și celelalte păsări de curte. Pînă și uriașul
crab terestru e prevăzut de natură cu mijloace de a sparge nucile și a
se hrăni cu acest minunat produs.

Reciful, în formă de inel, aU insulei-lagune, este mai piesite tot în
conjurat de insulițe lineare. în partea dinspre nord, care e partea adă
postită, se află o deschizătură prin care vasele pot trece ca să ancoreze
înlăuntrul inelului. Intrînd pe aici, scena mi se păru foarte interesantă
și chiar drăguță ; frumusețea ei însă depindea în întregime de strălu
cirea culorilor înconjurătoare. Apa lagunei, puțin adîncă, limpede și.
liniștită, întinzîndu-se în cea mai mare parte peste un strat de nisip,
este de un verde foarte viu, cînd soarele o luminează drept din amiază.
Această oglindă, lată de cîteva mile, e despărțită, pe toate laturile ei,
de apele întunecate ale oceanului printr-o linie albă ca zăpada, de-
stînci submarine, iar de bolta albastră a cerului prin fîșiile de uscat,
din care se înalță coroanele cocotierilor. Și, după cum cîte un nor alb,
ivit ici și colo, contrastează fermecător cu azurul cerului, tot așa, în
cuprinsul lagunei, benzile de coral viu întunecă apa verde ca smaraldul.

A doua zi de dimineață, după ce ancorarăm, eu debarcai pe insula
Direction. Fîșia de uscat era lată numai de cîteva sute de

yarzi ; spre
lagună, se întindea o plajă de calcar albă, a cărei radiație în această.
climă zăpușitoare îngreuna și mai mult respirația, iar spre mare, un fel
de podiș lat de coral ținea piept talazurilor din l^rg, sfărîmîndu-le. In.
apropierea lagunei, se găsește ceva nisip, dar altfel uscatul e format
peste tot din bucăți rotunjite de coral. Numai climatul regiunilor inter-
tropicale poate da naștere unei vegetații viguroase pe un asemenea sol
pietros, arid și instabil. Nimic nu putea fi mai elegant decît felul cum
cocotierii tineri și bătrîni se amestecau, pe insulele mai mici, fără a-și
distruge unii altora simetria, constituind o singură pădure. Plăji de nisip-
de un alb strălucitor formau țărmurile acestor insulițe încîntătoare.

Voi da aici o schiță a istoriei naturale a acestor insule, al căror
interes particular stă chiar în sărăcia lor. La cea dintîi privire, coco-
tierul pare a compune întreaga pădure ; totuși, mai sînt și alte patru
sau cinci feluri de copaci. Unul dintre ei crește foarte mare, dar nu ser
vește la nimic din cauză că lemnul lui e peste măsură de moale ; un.
altul însă furnizează lemn excelent pentru construirea de corăbii..
Numărul altor plante ca și al copacilor este peste măsură de limitat,
constînd din ierburi neinteresante. în colecția mea, care cuprinde, cred,
toată flora respectivă, se găsesc douăzeci de specii, fără să pun la so
coteală un mușchi, un lichen și o ciupercă. Trebuie să mai adaug doi
arbori, dintre care unul nu înflorise încă, iar celălalt abia am auzit.
vorbindu-se despre el. Cel de al doilea este un copac solitar de felul
lui și crește pe lîngă plajă, unde fără îndoială valurile i-au adus să-

mînța. Pe o singură insuliță, crește de asemenea un Guilandina[2]. în lista de mai sus nu pun trestia de zahăr, bananierul, alți cîțiva pomi fructiferi și vegetalele importate. Cum insulele sînt în întregime for

Insula Keeling. După harta întocmită de hidrografii vasului

mate din coral și cum altădată trebuie să fi fost numai niște recifuri bătute de apele mării, toate produsele lor terestre înseamnă că au fost transportate pe ele de talazurile oceanului. Prin urmare, mica lor floră are în totul un caracter de refugiu : profesorul Henslow mă informează că nouăsprezece specii din cele douăzeci, colecționate de mine, aparțin unor genuri deosebite uneie de altele, iar acestea la rîndul lor fac parte din nu mai puțin de șaisprezece familii![‡] În Călătoriile lui Holman[§], pe baza afirmațiilor d-lui A. S. Keating, care a locuit douăsprezece luni în aceste insule, se face o dare de seamă asupra diferitelor semințe și

---

[‡] Aceste plante sînt descrise în Annales of Natural History, vol.1, 1838, p.337.

[§] *Travels* de Holman, vol.IV, p.378.

alte corpuri, despre care se știa de mult că fuseseră aduse pe țărmuri de ape. ,,Pe țărmul expus bătăii vîntului, talazurile mării, sfărîmîndu-se, au adus semințe și plante întregi din Sumatra și Java, pe aceste insule. Printre plantele aduse astfel s-a găsit kimiri, originară din Sumatra și din peninsula Malacca; nuca de cocos din Balei, cunoscută prin forma și mărimea ei; dadassul, plantat la malaiezi la un loc cu piperul, ale cărui lujere se răsucesc pe trunchiul lui, susținîndu-se cu ajutorul ghimpilor; arborele de săpun; ricinul; trunchiuri de palmier sago ; în sfîrșit alte soiuri de semințe, pe care malaiezii stabiliți în insule nu le cunosc. Toate acestea se presupun a fi fost aduse de musonul nord-vestic pe coasta Noii Olande și de aci, pe insulele acestea, de vîntul alizeu sud-estic. De asemenea s-au găsit mari cantități de teak de Java și de lemn galben, pe lîngă trunchiurile imense de cedru, fie alb, fie roșu, și arbore albastru de cauciuc din Noua Olandă[3], în perfectă stare. Toate semințele tari, cum sînt cele de plante agățătoare, își păstrează multă vreme puterea de încolțire, în timp ce soiurile moi, din care face parte mangostanul, și-o pierd in timpul traversării. Chiar bărci de pescuit, probabil din Java[4], au fost aduse și aruncate pe țărmul acesta.'' E interesant așadar să ne dăm seama cît de multe sînt semințele care, venind din țări deosebite, au trebuit să călătorească în voia valurilor peste ocean.

Profesorul Henslow îmi spune că, după părerea lui, aproape toate plantele luate de mine din aceste insule de coral sînt specii de litoral comune în arhipelagul indonezian. Dacă ținem însă seama de direcția vînturilor și a curenților, abia pare posibil ca ele să fi venit aici în linie dreaptă. După cum sugerează cu multă probabilitate dl. Keating, dacă ele au fost mai întîi duse către coasta Noii Olande, iar de aici împinse înapoi dimpreună cu produsele acelei țări, semințele, mai înainte de a în colți, trebuie să fi călătorit în voia valurilor de la 1800 pînă la 2400 de mile.

Chamisso********** descriind arhipelagul Radack, aflat în partea de vest a Pacificului, afirmă că „marea aduce pe aceste insule semințe și fructe

---

********** *Kolzebue's First Voyage,* vo. III, p. 155.

de numeroși arbori, dintre care cei mai mulți n-au crescut aici pînă
acum. Cea mai mare parte a acestor semințe par a nu-și fi pierdut încă
puterea de încolțire." Lumea spune că de asemenea palmierii și bam-
bușii din orice loc al zonei toride, ca și trunchiurile brazilor de la nord,
sînt aduși la țărm de valuri ; îndeosebi brazii trebuie să vină de la
distanțe imense. Faptele acestea sînt de cel mai mare interes. Nu încape
nici o îndoială că, în cazul cînd ar exista păsări terestre care să ciugu
lească primele semințe aruncate pe țărm și dacă ar fi un sol mai potri
vit pentru dezvoltarea lor decît blocurile libere de corali, cea mai izo
lată dintre insulele-Lagune ar căpăta cu timpul o floră mai bogată decît
o au azi.

Lista animalelor terestre este și mai săracă decît lista plantelor.
Cîteva insulițe sînt locuite de șobolani, aduși de o corabie din Mauriciu,
care a naufragiat aici. Acești șobolani sînt socotiți de dl. Waterhouse
ca fiind identici cu specia din Anglia, numai că sînt mai mici și mai
viu colorați. Păsări terestre nu există niciuna, căci sitarul și cristeiul
(Rallus PhilEpensis), care trăiesc numai prin ierburi uscate, aparțin
totuși ordinului păsărilor de baltă. Păsări din acest ordin, se spune că
ar exista pe cîteva din micile insule joase ale Pacificului. în insula
Ascension, unde nu e nici o pasăre terestră, s-a împușcat un cristei
(Porphyrio simplex) aproape de culmea muntelui, dar era vorba fără
îndoială de un exemplar răzlețit. în Tristan d ’Acunha, unde, după opi
nia lui Carmichael, se găsesc numai două păsări de uscat, există o
lișiță [5]. întemeiat pe aceste fapte, eu cred că primele colóniste ale mi
cilor insule singuratice sînt în general, după nenumăratele specii pal-

mate, păsările de baltă. Pot adăuga că de cîte ori am văzut păsări de
specii neoceanice zburînd departe în largul mării, ele aparțineau tot
deauna acestui ordin ; așa că numai ele ar putea deveni în chip firesc
primele coloniste ale celor mai depărtate pămînturi.

Dintre reptile, n-am văzut decît o mică șopîrlă. M-am căznit ca
din insecte să colecționez toate speciile. Fără a ține seama de păian
jeni, care erau foarte numeroși, insectele se împărțeau pe treisprezece
specii[1]. între acestea, una singură era de Coleoptere. Un neam mărunt
de furnici mișuna cu miile pe sub blocurile libere și uscate de
coral, fiind singurele insecte adevărate care erau numeroase. în ciuda pro
duselor solului, atît de puține, numărul ființelor organice, care trăiesc
in apele mării înconjurătoare, este în adevăr infinit. Chamisso[2] a
descris istoria naturală a insulei-lagună din arhipelagul Radack *; și e*
izbitor cît de mult seamănă viețuitoarele de acolo cu cele din insula
Keeling, atît ca număr cît și ca specii. Ca viețuitoare, e o șopîrlă și
sînt două păsări de baltă, anume un sitar și un țigănuș. Ca plante, sînt
nouăsprezece specii, dintre care și o ferigă ; și unele dintre acestea
sînt la fel cu cele care cresc aici, deși locul se află la depărtări imense,
iar oceanul este altul.

Lungile fîșii de uscat, care formează insulițele lineare, s-au ridicat
numai la înălțimea la care talazurile sfărîmate pot arunca pietre de
coral și vîntul poate îngrămădi nisipul calcaros. Solidul podiș de coral
dinafara recifului fiind destul de lat, ține piept violenței talazurilor, pe

---

[1] Cele treisprezece specii aparțin ordinelor următoare: Coleoptera, un mic Elater ; Orthoptera, un Gryllus și o Blatta ; Hemiptera, o specie ; Homcptera, două specii ; Neuroptera, o Chrysopa ; Hymenoptera, două furnici; Lepidoptera nocturnă, o Diopaea și un Pterophorus (?) ; Diptera, două specii.

[2] *Kotzebue's First Voyage,* voi. III, p. 222.

care le pulverizează și care altfel, numai într-o singură zi, ar șterge de pe fața apelor asemenea insulițe, cu produsele lor cu tot. Aci oceanul și uscatul par a duce lupta pentru supremație ; deși *terra firma* (pămîn- tul neclintit) a izbutit să pună un picior, apele invadatoare cred la rîndul lor că au și ele cel puțin același drept. Pretutindeni dai peste crabi-paguri de mai multe specii[§§], ducînd în spinare cochilii furate de pe plaja vecină[G]. Deasupra capului stau prin copaci numeroase gîște sălbatice, fulmari, fregate, pescăruși, iar pădurea, din cauza nu meroaselor cuiburi și mirosului din aer, poate fi numită lăcașul ciori lor. Fulmarii, stînd în cuiburile lor primitive, se uită țintă la om cu înfățișarea stupidă, dar furioasă. Nătîntolii sau blegii, după cum însuși numele lor le arată, sînt mici creaturi prostănace. Dar există și o pa săre fermecătoare : este mica rîndunică de mare, albă ca zăpada, care plutește lin la cîtcva picioare deasupra omului, cercetîndu-i atentă chipul, cu marii ei ochi negri. Nu e nevoie de prea multă imaginație ca să ne închipuim că un corp atît de plăpînd trebuie să fie lăcașul vreunei zîne rătăcitoare[7].

Duminică 3 aprilie. După slujba religioasă, întovărășii pe căpitanul Fitz Roy pînă la colonia situată la cîteva mile depărtare, pe capătul unei insulițe acoperite de un desiș de cocotierî. Căpitanul Ross și dl. Liesk locuiesc într-o casă ca un pătul mare, deschis la amîn- două capetele și căptușit cu rogojini făcute din coajă de copaci împle tită. Locuințele malaiezilor sînt rînduite de-a lungul țărmului

---

§§ Marile gheare sau cleștii unora dintre acești crabi sînt adaptați de minune, ca, atunci cînd se retrag, să închidă deschizătura cochiliei aproape tot atît de bine ca și operculul de care moluscul se servea cîndva. Mi s-a spus și am verificat eu însumi prin observații proprii că anum.te specii de crabi-paguri folosesc totdeauna cochiliile anumitei specii de molușțe.

lagunei.
Colonia întreagă are mai degrabă înfățișarea pustie, neexistînd nici o
grădină care să arate semne de îngrijire și cultivare. Băștinașii aparțin
diferitelor insule din arhipelagul indonezian, dar cu toții vorbesc ace
eași limbă : erau aci, și i-am văzut noi înșine, locuitori din Borneo,
Celebes, Java și Sumatra. La culoarea pielii ei seamănă cu Tahitienii, de
care nu se deosebesc nici ca trăsături. Unele femei însă au chipuri cu trăsături mai mult chinezești. în general, atît chipurile lor cit și sunetul
vocii- mi-au plăcut. Păreau săraci și casele lor erau lipsite de orice mo
bilă ; dar se vedea bine, după copilașii dolofani, că nucile de cocos și
broaștele țestoase nu erau o hrană proastă.

Pe această insulă se află puțurile din care corăbiile își procură
apa necesară. La cea dinții privire, e destul de curios faptul că apa dulce
se umflă și scade o dată cu mareele, și chiar s-a presupus că nisipul are
puterea să filtreze sarea din apa mării. Aceste puțuri, care se umflă, se
află îndeobște pe cîteva insule joase ale Indiilor de vest. Apa sărată
imbibă și pătrunde nisipul compresat și coralul poros ca pe un burete ,
dar ploaia care cade la suprafață trebuie să ajungă la nivelul mării în
conjurătoare, strîngîndu-se acolo și deplasînd un volum egal de apă
sărată. Cum apa din partea mai joasă a acestei mase de coral spongios
se înalță și scade o dată cu mareea, apa de la suprafață urmează ace
eași mișcare și, cită vreme se află în cantitate suficientă, care să îm
piedice un prea mare amestec mecanic se păstrează bună de băut ; dar,
oriunde solul constă din mari blocuri libere de coral, cu spații largi
între ele, săpîndu-se un puț, apa, după cum am constatat eu însumi,
este sălcie.

După prînz, ne oprirăm să privim o reprezentație

ciudată, pe
jumătate superstițioasă, jucată de femeile malaieze. Ele aveau credința
că un linguroi de lemn îmbrăcat femeiește, transportat pe mormîntul
unui mort, va fi vrăjit de luna plină, începînd să danseze și să
topăie prin preajmă. După pregătirile cerute de împrejurare, lingu-
roiul, ținut de femei în mîini, începu să se zvîrcolească și dansă exact
în tactul cîntecului zis de copiii și femeile dimprejur. Era un spectacol
dintre cele mai ciudate ; dar dl. Liesk susținea că mulți malaiezi cre
deau de-a binelea că linguroiul se mișca de la sine. Dansul nu începu
decît după răsăritul lunei și era minunat de privit cum globul ei lumi
nos strălucea cu atîta liniște printre lungile ramuri de cocptieri clăti-
nați de briza serii. Asemenea scene caracteristice tropicelor sînt în ele
însele atît de fermecătoare, încît aproape că egalează pe acelea mai
scumpe, din patrie, de care ne leagă cele mai bune simțăminte.

Ziua următoare mă apucai să cercetez foarte interesanta, deși
simplă, structură de origine a acestor insule. Apa fiind neobișnuit de
calmă, mersei ca printr-un vad pe podișul exterior de rocă moartă, pînă
dădui de movilele de coral viu, de care se sfărîmă valurile venite din
larg. în unele mîncături de ape și gropi înotau splendizi pești verzi
precum și de alte culori, iar forma și coloritul multor zoophite erau ad
mirabile. Nu e nici o vină că cineva se entuziasmează de numărul infi
nit al vietăților organice, pe care le prăsește marea tropicelor, atît de
darnică în viață ; totuși mărturisesc, în ceea ce mă privește, că natu-
raliștii care, în termeni prea cunoscuți, au descris acele grote subma
rine copleșite de frumuseți cu miile, s-au cam întrecut cu vorba.

6 aprilie. Am însoțit pe căpitanul Fitz Roy pe o insulă de la
capătul lagunei : canalul era peste măsură de întortocheat, șerpuind
prin adevărate cîmpuri de corali, cu ramuri plăpînde. Am văzut cîteva
broaște țestoase ; între timp două bărci se îndeletniceau cu
pescuitul lor. Apa era așa de limpede și puțin adîncă, încît, deși broasca se dădea
repede la fund, pierind din văzul nostru pentru scurt timp, urmări
torii, din canoe sau barca cu pînză, se apropiau iarăși de ea. în acest
moment, omul care sta la proră se năpustea în apă chiar pe spatele
broaștei ; și apucîndu-se cu amîndouă mîinile de marginea dinspre gît
a carapacei, se lăsa dus prin apă pînă ce animalul, istovindu-se, era
astfel prins. Foarte interesant de văzut, în timpul urmăririi, era felul
cum cele două bărci se dublau una pe alta încoace și încolo, iar oame
nii se năpusteau în apă cu capul în jos, încercînd astfel să apuce prada.
Căpitanul Moresby mă informează că, în arhipelagul Chagos din același
ocean, băștinașii smulg carapacea de pe broasca țestoasă vie, printr-un
procedeu groaznic : „Se acoperă broasca cu jăratic pînă ce marginile
carapacei se îndoaie în sus ; cu un cuțit, se dezlipește apoi de corpul
animalului mai înainte de a se dezdoi și întinde prin răcire. După această
operație barbară, broasca e lăsată să-și redobîndească din nou elementul
ei nativ, unde, în cîtva timp, îi crește o nouă carapace, care însă e prea
subțire ca să-i mai fie de vreun folos, așa că ea va rămîne toată viața
slabă și bolnăvicioasă'[1].

Ajungînd la capătul lagunei, tăiarăm de-a curmezișul o insuliță
îngustă și văzurăm un talaz enorm sfărîmîndu-se de țărmul expus vîn-
tului. Nu-mi pot da seama prea bine de ce, dar pentru mine vederea

coastelor exterioare ale acestor insule-lagune au o stavilă în tivul de
stufișuri verzi și cocotieri înalți, în podișul de coral mort, presărat din
loc în loc cu mari blocuri coraliene libere, și în rîndul de stînci de la
suprafața apei, de care se izbesc furioase valurile mării și care, oriunde
ne-am uita, dau pe departe ocol insulei. Oceanul, care își azvîrle apele
pe deasupra recifului atît de lat, se înfățișează ca un dușman atotputer
nic și de neînvins ; și totuși insula rezistă și chiar învinge prin mijloace
care, la prima vedere, par foarte slabe și cu totul ineficace. Dar nu ocea
nul cruță stînca de coral ; marile fragmente risipite în cuprinsul recifu
lui și îngrămădite spre țărmul din care crește înaltul cocotier sînt măr
turii grăitoare asupra neînduplecatei puteri a valurilor. Nu poate fi
vorba nici de perioade de odihnă în această luptă. Lungul val format de
adierea continuă a vîntului alizeu, care suflă totdeauna în aceeași direc
ție peste o arie imensă, creează talazuri aproape tot atît de năprasnice
ca și cele formate de viscole în regiunile temperate și mugesc fără în
cetare, tot timpul. E cu neputință să privești asemenea valuri și să nu
capeți convingerea că orice insulă, construită din roca cea mai tare, fie
ea rocă de porfir, granit sau cuarț, în cele din urmă tot va ceda, fiind
nimicită de o atît de năprasnică putere. Și cu toate acestea, micile insu
lițe joase de coral înfruntă totul și rămîn biruitoare, fiindcă la lupta
care se dă aici participă și o altă forță antagonistă. Puterile organice
extrag atomii carbonatului de calciu, unul cîte unul, din talazurile spu-
megînde, asociindu-i apoi în structuri simetrice. Vijeliile n-au decît să
sfîrtece această structură în mii de fragmente uriașe ! Dar ce pot face

mai mult împotriva muncii unite a miriade de arhitecți, care lucrează
neîntrerupt zi și noapte, lună după lună ? Astfel se face că materia moale
și gelatinoasă a polipilor, prin desfășurarea legilor vieții, învinge marea putere mecanică a oceanului, căreia nici un meșteșug omenesc sau neînsuflețit nu i s-ar putea opune cu sorți de izbîndă. Pînă seara tîrziu, nu ne înapoiarăm pe bord, stînd îndelung pe lagună și cercetînd cîmpurile de coral și giganticile cochilii de Chama ; dacă ar fi încercat cineva să-și vîre mîna într-o asemenea moluscă n-ar mai izbuti să și-o scoată cîtă vreme trăiește animalul8. Aproape de ca
pătul lagunei, descoperii cu mirare o arie întinsă, cu mult mai cuprinzătoare ca o milă pătrată, acoperită cu o pădure de corali rămuroși și plăpînzi, care deși încă în picioare, erau morți și deteriorați. Mai întîi,
n-am priceput de loc cauza ; dar după aceea îmi dădui întîmplător
seama că totul se datora următoarei combinații de împrejurări, destul
de curioase. Voi spune însă în primul rînd că nici un coral nu poate
supraviețui expunerii oricît de scurte în plin aer la razele soarelui, așa
că limita lor superioară de creștere e determinată de linia cea mai joasă
a retragerii mării în timpul mareelor de primăvară. Din unele hărți
vechi, se vede că insula îngustă din partea bătută de vînt era altădată
împărțită de canale largi în cîteva insulițe ; faptul se vădește de asemenea prin arborii mai tineri de pe aceste porțiuni, care azi nu mai sînt
canale. în condițiile de altădată ale recifului, o briză puternică, aruncînd tot mai multă apă peste bariera de stînci, ar fi urmat să ridice
nivelul lagunei. Azi, aceeași briză lucrează cu totul dimpotrivă, fiindcă
apa din cuprinsul lagunei nu numai că nu se înalță prin acțiunea cu-
renților externi, dar este împinsă afară de suflarea vîntului. Așadar
s-a observat că mareea, la capătul lagunei, nu se înalță atît

cînd bate
o briză mai cu putere, cît se înalță pe vreme calmă. Tocmai această
diferență de nivel, deși bineînțeles foarte mică, a pricinuit, cred eu,
moartea acelor crînguri de corali, care în condițiile dinainte, mai
deschise, ale recifului exterior, ar fi atins limita maximă de creștere.

La cîteva mile mai la nord de Keeling se află un alt mic atol,
a cărui lagună e aproape plină cu nămol de coral. Căpitanul Ross a
găsit pe coasta exterioară, îngropat în acest nămol, un fragment bine
rotunjit de rocă verde, ceva mai mare decît capul omului : ca și însoțitorii lui, el a rămas atît de mirat găsindu-1, încît l-a luat cu el, păstrîndu-1 ca pe o curiozitate.

Existența acestei pietre singure într-un loc, unde orice particulă de materie e calcaroasă, constituie desigur un fapt de-a dreptul uluitor. Insula n-a fost prea vizitată și nu sînt nici semne ca vreun vas să fi naufragiat pe acolo. în lipsa altei explicații mai plauzibile, am ajuns la concluzia că acea piatră trebuie să fi venit
aici prinsă între rădăcinile cine știe cărui mare arbore. Dacă țin seama
însă de marea depărtare la care se află cel mai apropiat țărm, de com
binația întîmplătoare de împrejurări, care s-au putut opune transpor
tării pietrei între rădăcinile unui copac, de copacul însuși care, luat
de apele mării, a plutit suficient de departe, ca să fie apoi aruncat cu
bine pe un alt țărm — iar piatra în cele din urmă să se îngroape pen
tru a putea fi descoperită, nu am chiar curajul deplin să-mi imaginez
întocmai felul în care a avut loc transportul aparent improbabil. De
aceea, am luat cunoștință cu mare interes că Chamisso, naturalistul. pe drept cuvînt remarcabil, care a însoțit în călătoria sa pe Kotzebue,
afirmă despre locuitorii arhipelagului Radack (grupul de insule-lagune
din mijlocul Pacificului) că și ei au dat peste pietre, bune de ascuțit
uneltele lor de tăiat, scormonind la rădăcina copacilor aruncați de mare
pe țărm. E de la sine înțeles că se vor fi găsit în acest fel pietre de
mai multe ori, din moment ce s-a ajuns la impunerea unei legi, după
care asemenea pietre aparțin șefului, aplicîndu-se o anumită pedeapsă
celor ce încearcă să le dosească. Ținînd seama de poziția izolată a
acestor mici insule, în mijlocul unui ocean necuprins, de marea depăr
tare față de alte țărmuri în afară de cele ale formației coraliene,
depărtare atestată prin valoarea pe care băștinașii, de felul lor naviga

tori îndrăzneți, o dau pietrelor de orice fel**********, și mai ținînd seama de încetineala curenților din largul mării, posibilitatea ca pietrele să fie transportate în acest chip apare ca extraordinară. Bineînțeles că pietre pot fi duse de la un loc la altul și în felul acesta ; și dacă insula pe care sînt aruncate e constituită, pe lingă coral, și dintr-o altă substanță, ele nu atrag atenția prea mult, originea lor rămînînd chiar nebănuită.

De altfel, mijlocul acesta de a fi transportate poate scăpa multă vreme observației, deoarece e probabil că arborii, îndeosebi cei îngreunați de pietrele duse între rădăcini, plutesc pe dedesubtul nivelului apelor. Așa se face că în Țara Focului, canalele aruncă pe țărmuri mari cantități. de lemne aduse de valuri, deși numai foarte rareori se vede cîte un copac plutind pe apa lor. Toate aceste fapte pot să lumineze întrucîtva existența pietrelor singuratice, fie cu muchii, fie rotunjite, care se găsesc îngropate în depunerile sedimentare fine.

In altă zi, vizitai insulița de vest, în care vegetația era poate mai bogată decît pe oricare alta. în general, cocotierii cresc separat, numai. că aici cei tineri înfloreau sub acoperămîntul părinților înalți, formînd cu frunzele lor lungi și aplecate locuri de odihnă foarte umbroase. Nu mai cine s-a odihnit în astfel de locuri știe cît este de minunată această umbră, mai ales sorbind lichidul răcoritor și plăcut al unei nuci de cocos.

In această insulă, se află un spațiu ca un mare golf, așternut cu cel mai fin nisip alb : e un loc absolut neted, pe care fluxul mării abia îl acoperă. Din acest mare golf, pornesc brațe înguste, care pătrund în pădurile dimprejur. E un spectacol singular și foarte drăguț

********** Unii băștinași aduși de Kotzebue în Kamciatka adunau pietre, pentru ca la întoarcere să le ia în țara lor.

vederea unui
cîmp scînteietor de nisip alb, care dă impresia apei, înconjurat de jur
împrejur de înalte trunchiuri de cocotieri clătinați de vînt.

Am vorbit mai înainte de un anumit crab, care se hrănește cu nuci
de cocos ; crabul acesta e foarte răspîndit pe solul uscat și crește pînă
la o mărime monstruoasă, fiind înrudit sau chiar identic cu Birgos-
latro [9]. Perechea de labe din față i se termină cu cîte un clește puternic
și greoi ; perechea din urmă e prevăzută de asemenea cu cîte unul, dar
mai slab și mult mai îngust. Pentru un crab, nuca de cocos, cu coaja
ei groasă, ar părea la cea dintîi privire imposibil de spart ; dar dl. Liesk
mă asigură că a văzut el însuși de mai multe ori acest fapt. Crabul se apucă să sfîșie coaja fibră cu fibră, începînd totdeauna de la capătul
unde se află cele trei găuri ale nucii ; după ce dezgolește găurile, crabul se pune să ciocnească una dintre ele cu cleștele greoi de la labele
din față, pînă ce izbutește să-și facă o deschizătură. Apoi, întorcîndu-se pe spate, cu ajutorul părții din urmă și a cleștilor mai înguști, el
extrage substanța albuminoasă cu ușurință. Cred că acesta e cel mai
interesant caz de instinct despre care mi s-a vorbit vreodată, după cum
tot atît de interesant este și cazul de adaptare între ele a două lucruri,
aparent atît de depărtate unul de altul în schema creației, cum sînt
crabul și cocotierul. Crabul Birgos e o vietate diurnă ; se spune însă
că în fiece noapte intră în mare, ca să-și umezească, fără îndoială,
bronhiile. Puii și-i scoate pe țărm, unde îi lasă să trăiască un anumit
timp. Acești crabi sălășluiesc în găuri adînci, pe care le scobesc sub
rădăcinile copacilor, unde aduc cantități surprinzătoare de fibre din
coaja nucilor de cocos, iar pe această grămadă de fibre ei se odihnesc
ca într-un adevărat pat. Malaiezii se folosesc din cînd în cînd de acest
obicei al crabilor, luîndu-le strînsura de fibre și întrebuințînd-

o ca
material de șters diverse obiecte. Crabii sînt foarte buni de mîncat ;
îndeosebi, sub coada adulților mai mari se află o masă de grăsime, care,
dacă se topește, dă cîteodată pînă peste doi litri de ulei foarte limpede.
Unii călători au afirmat că Birgos se urcă pe tulpina cocotierilor și
astfel fură nuci. În ceea ce mă privește, nu prea cred posibil așa ceva ;
este drept însă că în ceea ce privește specia Pandanus problema ar
fi mult mai ușoară [10]. Dl. Liesk îmi spunea că Birgos se hrănește în
aceste insule numai cu nucile căzute singure.

Căpitanul Moresby mă informează că același crab se află și în
arhipelagurile Chagos și Seychelle, în timp ce lipsește de pe arhipela¬
gul învecinat Malediva. Altădată, în insula Mauriciu, trăia de aseme¬
nea, înmulțindu-se neobișnuit, dar acum nu se mai găsesc acolo decît
prea puțini și numai din cei mici. în Pacific, această specie sau, dacă
nu chiar aceasta, una înrudită de aproape ca deprinderi de viață, se
zice că ar locui într-o singură insulă de coral, la nord de arhipelagul
Society.

Vezi Proceedings of Zoologica! Society, 1832, p. 17.

Tyerman și Bennet, Voyage etc., voi. II, p. 33.

Ca să se vadă puterea uimitoare a perechii de clești cu care li se termină labele din față, pot menționa că într-o împrejurare căpita
nul Moresby a băgat un crab într-o cutie strașnică de tablă, care ser
vise la păstrarea biscuiților. Deși cutia avea un capac fixat cu sîrmă,
crabul închis a izbutit să-i îndoaie astfel marginile, încît a ieșit cu bine.
Ca să răsfrîngă marginile, el perforase mai întîi tabla, mărunt, ca și cum
s-ar fi servit de o preducea infimă 1

Nu puțin m-au surprins două specii de corali din genul Millepora
(M. complanata și M. albicornis), care urzicau. Ramurile pietroase ale
acestor specii, cînd se scot din apă, au un fel de asprime la pipăit, ne-
fiind lipicioase și mirosind greu. însușirea de a urzica variază de la
specimen la specimen : dacă se freacă pielea subțire a obrazului sau a
brațelor cu o astfel de rămurică sau chiar numai dacă se apasă pe piele,
urmează de obicei o senzație de mîncărime, care, ca să se declare, nu întîrzie decît o secundă sau cel mult cîteva minute. Intr-o zi, mimai
atingîndu-mi obrazul cu o ramură, am simțit imediat mîncărimea care
pronunțîndu-se ca de obicei din ce în ce mai mult după cîteva clipe și
rămînînd arzătoare cîteva minute, s-a prelungit după aceea o jumătate
de oră. Senzația era atît de puternică, de parcă m-aș fi atins cu o ur
zică, dar semăna mult mai mult cu aceea produsă de Physalia sau galera
portugheză. Pe pielea subțire a brațului rămîneau apoi mici pete roșii,
care păreau să se transforme în bășici zemoase, dar nu ajungeau pînă
acolo. Dl. Quoy menționează de asemenea această însușire a coralului
Millepora ; și mi s-a mai spus că astfel de corali ar exista și în Indiile

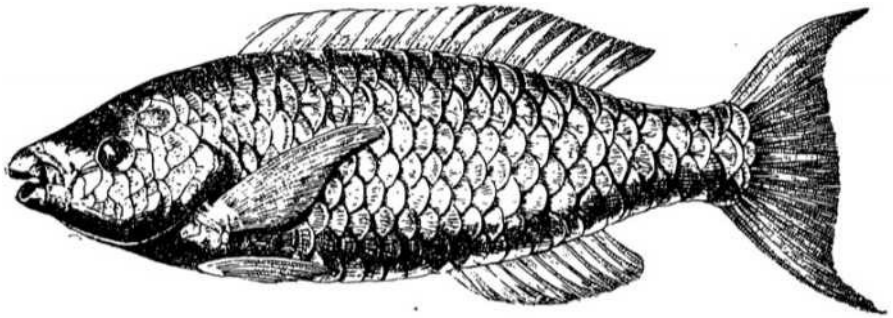

bcarus chlorodon Jenyns (0,25 din mărimea naturală). Insula Keeling.

de vest. Numeroase vietăți marine par a avea această însușire vezicătoare : pe lîngă Physalia, pe lingă multe meduze și Aplysia sau melcul de mare fără casă, din insulele Capului Verde, în călătoria lui „Astrolabe" [11] se afirmă că atît Actinia sau anemona de mare cît și o coralină flexibilă înrudită cu Sertularia posedă aceleași mijloace de atac sau apărare[12]. După cum se mai spune, o algă marină urzicătoare există și în marea Indoneziei.

Două specii de pești din genul Scarus, gen foarte obișnuit pe aici, se hrănesc exclusiv cu corali[13] : amîndouă aceste specii sînt colorate în verde-albastru strălucitor, una trăind în lagună, iar cealaltă printre stincile submarine exterioare. Dl. Liesk m-a asigurat că de repetate ori el a văzut cîrduri întregi cum pășteau cu puternicile lor fălci osoase vîrfurile ramurilor de corali. Deschizînd intestinele cîtorva exemplare, am constatat că ele erau pline cu un fel de nămol nisipos de calcar gălbui.

După cum mă informează d-rul Allan, dezgustătoarele holoturii lipicioase, al căror gust e la mare preț printre chinezii rafinați într-ale mîncării și care se înrudesc cu stelele noastre de mare, se hrănesc de asemenea în bună măsură cu corali ; de altfel, dispozitivul

osos din corpul lor pare foarte potrivit pentru acest scop.[14] Holoturiile, peștii, numeroasele scoici săpătoare și Nereidele, care găuresc orice bloc de coral mort, trebuie să fie agenții cei mai de seamă ai producerii acelui nămol alb de pe fundul și țărmurile lagunei.[15] Totuși, profesorul Ehren-berg a stabilit că parte din acest nămol alb, care cînd e umed seamănă izbitor cu creta pisată, era format din cochilii sfiicioase de infuzori infimi.

12 aprilie. Dimineața, ieșirăm din lagună, îndreptîndu-ne că tre Ile de France [16]. Sînt bucuros că am putut vizita insulele de corali: fără. îndoială asemenea formații fac parte din adevăratele minuni ale acestei lumi. Căpitanul Fitz Roy, la numai 2 200 de yarzi depărtare de țărm, n-a putut da de fund, deși s-a folosit de o sfoară cu plumb lungă de 7 200 picioare ; insula, prin urmare, constituie un munte submarin semeț, cu povîrnișuri mai prăpăstioase chiar decît cel mai abrupt con vulcanic. Vîrful acestui munte, în formă de farfurie, are în curmeziș aproape zece mile ; și fiece atom[§§] — din particula cea mai mică sau din fragmentul de rocă cel mai uriaș, al acestui imens morman de piatră, care e totuși neînsemnat pe lîngă foarte multe alte insule-lagune — poartă pecetea construcției sale organice. Sîntem pe drept cuvînt uluiți, citind în anumite lucrări de călătorie că dimensiunile vaste ale pira midelor și altor mari ruine sînt cu totul neînsemnate, chiar ale celor mai mari dintre acestea, pe lîngă acei munți de piatră

---

§§ Bineînțeles că exclud acel anumit sol, pe care l-au adus aici vasele din Malacca și Java, ca și, de asemenea, unele mici fragmente de piatră ponce, împinse aici de valurile măriil7. Și mai cu seamă trebuie exceptat acel bloc de rocă găsit în nordul insulei.

rezultați din lu
crarea unor vietăți atît de infime și de plăpînde ! E o minune, care la
început nu izbește ochiul fizic, ci numai, după un răgaz de gîndire,
ochiul minții.

Voi face acum o foarte scurtă dare de seamă asupra celor trei mari
clase de recifuri, adică atolii, recifurile-barieră și recifurile marginale,
expunîndu-mi părerea********** asupra formației lor. Mai toți călătorii, care
au străbătut Pacificul, și-au exprimat uimirea lor nemărginită față de
insulele-lagune sau, cum va trebui de azi înainte să le zic pe numele
lor indian, față de atoli, încercînd fiecare să le găsească o explicație
oarecare. Încă din anul 1605, Pyrard de Laval exclama pe drept cuvînt:
„C'est une merveille de voir chacun de ces atollons, environne d'un
grand banc de pierre tout autour, n'y ayant point d'artifice humain"[1]. *O* simplă schiță a insulei Trinity din oceanul Indian [18] luată din minunata descriere a călătoriei căpitanului Beechey abia poate da o idee palidă a ciudatei înfățișări a unui atol ; cel de aici e unul dintre cele mai mici, cu insulițele lui înguste, unite între ele ca un inel. Imensitatea oceanului și mugetul stîncilor submarine, contrastî.- A din plin cu uscatul aproape la nivelul mării și cu liniștea strălucitoarei ape verzi dinlăuntrul lagunei, cu greu poate fi imaginat, dacă n-a fost văzut.

Primii călători își închipuiau că vietățile care construiseră coralul își clădeau instinctiv aceste brîie circulare, ca să-și găsească loc de refugiu înlăuntrul lor; dar o asemenea idee este foarte departe de adevăr, deoarece acele varietăți masive, de a căror dezvoltare pe țărmurile dinafară, expuse bătăii valurilor și vînturilor, depinde însăși existența

---

********** Această părere am formulat-o mai întîi în fața Societății de Geologie, în mai 183[illegible], dezvoltînd-o apoi deosebit în volumul *Structura și distribuția recifurilor coraliene*.

[1] „E o minune să vezi toți acești atoli, înconjurați de jur împrejur cu cîte un brîu de piatră, fără intervenția vreunui meșteșug omenesc".

recifului, nici nu pot trăi în lagună, unde se află loc prielnic numai pentru alte varietăți cu ramuri plăpînde. De altfel, din acest punct de vedere, se presupune că numeroase specii, aparținînd unor genuri și familii deosebite, își combină eforturile în vederea aceluiași scop ; și nici un alt exemplu de colaborare atît de numeroasă și de strînsă nu se mai află în natură. Teoria îndeobște este că atolii sînt așezați, ca pe o temelie, pe cratere submarine ; dacă însă ținem seama de forma și mărimea unora, de numărul, de apropierea și pozițiile relative ale altora, această idee pierde din caracterul ei de plauzibilitate. Astfel, atolul Suadiba are 44 de mile geografice într-o direcție, iar în alta 34 ; Rimski are de-a curmezișul 54 de mile, iar de-a lungul!1 20, marginea fiindu-i ciudat de sinuoasă ; atolul Bow e lung de 30 de mile și lat, în medie, numai de 6 ; atolul Menșikov constă de fapt din trei atoli îmbinați între ei.19 Teoria aceasta este pe de altă parte cu totul inaplicabilă atolilor nordici Malediva din oceanul Indian (dintre care unul e lung de 88 de mile și lat de la 10 la 20), deoarece aceștia nu sînt mărginiți de jur împrejur, ca atolii obișnuiți, de recifuri înguste, ci de un foarte mare număr de mici atoli separați, în timp ce alții tot mai mici se înalță din marile spații ale lagunei centrale. O a treia teorie mai demnă de crezare decît celelalte a fost formulată și dată la iveală de Chamisso, care credea că deoarece coralii cresc mult mai viguroși acolo unde sînt mai expuși valurilor, ceea ce este fără îndoială adevărat, marginile externe vor crește mai înainte de orice altă parte, de pe aceeași temelie a atolului întreg, faptul acesta explicînd forma de inel sau de cupă a structurii atolilor. Dar vom vedea neîntîrziat că în acest caz, ca și în cazul teoriei craterului submarin, se scapă din vedere considerentul cel mai important și anume : pe ce și-au așezat masivele lor structurii acei corali ziditori de recifuri, care nu pot trăi la mare adîncime ?

Căpitanul Fitz Roy a făcut cu toată grija numeroase sondaje pe partea abruptă a atolului Keeling și s-a constatat că, pînă la 10 fatomi adîncime, stratul de șeu de la baza sondei cu care se făceau sondagiile,. de cîte ori se trăgea sonda înapoi, avea urme imprimate de corali vii, dar urme așa de curate ca și cum ar fi căzut pe un covor de gazon; cu cît adîncimea sondată se mărea, cu atît urmele deveneau maj puțin numeroase, dar se înmulțeau în aceeași proporție firele de nisip, pînă ce în sfîrșit era clar că fundul consta dintr-un așternut neted de nisip ; ca să ducem mai departe comparația cu gazonul, firele de iarbă deveneau din ce în ce mai subțiri, pînă ce solul se făcea atît de arid, încît nu mai răsărea din el nimic. Pe temeiul acestor observații, confirmate și de alți numeroși cercetători, se poate prea bine formula ipoteza că

adîncimea cea mai mare la care coralii pot construi recifuri este între 20 și 30 de fatomi. Dar, în oceanul Pacific și Indian, pe suprafețe imense, nici o insulă nu e de altă formație decît coraliană și toate s-au înălțat numai atît cît valurile să poată arunca pe ele fragmente, iar vînturile să îngrămădească nisip. Astfel grupul de atoli Radack este un patrulater neregulat, lung de 520 de mile și lat de 240 ; arhipelagul Tuamotu are o formă elipsoidală, atingînd 840 de mile pe axa ei mai lungă și 420 pe axa mai scurtă ; mai sînt și alte pilcuri sau insule joase singuratice între aceste două arhipelaguri și ele acoperă în lungime peste 4 000 de mile din suprafața oceanului, în cuprinsul căruia nici o insulă nu se ridică deasupra înălțimii specificate. De asemenea și în oceanul Indian avem un spațiu de 1 500 mile în lungime, care cuprinde trei arhipelaguri, cu toate insulele joase și numai de formație coraliană. Știind acum în privința coralilor că ei nu pot clădi recifuri la mari adîncimi, unde nu trăiesc, este absolut sigur că în cuprinsul acestor vaste arii, oriunde se vede azi un atol, trebuie mai întîi să fi existat o temelie la adîncimea de 20—30 de fatomi de la suprafață. Este cu totul improbabil ca depozite de sedimente atît de largi, de înalte, de izolate, cu laturile atît de abrupte și orînduite în grupuri sau linii de sute de leghe în lungime, să se fi putut așeza în mijlocul cel mai adînc al oceanelor Pacific și Indian, la o depărtare imensă de orice continent și unde apa este de o limpezime desăvîrșită. Este tot atît de improbabil ca forțele de elevație să fi ridicat pînă către suprafața acelor vaste arii oceanice nenumărate și uriașe îngrămădiri de stînci numai pînă la douăzeci de fatomi, adică între 120 și 180 de picioare, sub nivelul apelor și niciuna peste acest nivel ; căci unde mai putem vedea pe toată fața pămîntului un singur lanț de munți, fie și numai de cîteva sute de mile în lungime, care să nu-și fi înălțat piscurile decît pînă la cîteva picioare față de un nivel dat și niciunul peste acest nivel ? Dacă deci temeliile de unde au pornit coralii să clădească atolul n-au fost formate din sedimente și n-au fost ridicate pînă la nivelul cerut, urmează că ele trebuie să se fi scufundat pînă la acest nivel. Ipoteza noastră rezolvă dintr-o dată dificultatea. Căci pe măsură ce munte după munte și insulă după insulă s-au scufundat încetul cu încetul sub apă, s-au construit astfel mereu noi baze pentru clădirile coraliene.

Este cu neputință să dăm aici toate amănuntele necesare, dar îndrăznesc[‡] să desfid pe oricare altul care ar crede că poate explica în alt mod faptul că e posibil

ca numeroase insule să fie distribuite pe arii oceanice imense, insulele toate fiind joase și toate fiind construite de corali, care au nevoie neapărată de o temelie, la o anumită adîncime de la suprafață.

Înainte de a explica cum își dobîndesc recifurile-atoli structura lor proprie, trebuie să revenim la cea de a doua mare clasă, adică, la recifurile-bariere. Acestea, fie că se întind în linie dreaptă de-a lungul țărmurilor unui continent sau ale vreunei mari insule, fie că încercuiesc insule mai mici, sînt separate de uscat printr-un canal de apă mai mult adine decît lat și asemănător lagunei dinlăuntrul atolului. E curios cît de puțină atenție s-a dat pînă acum recifurilor-bariere în formă de cerc, deși structura lor este de-a dreptul uimitoare. Desenul dat înfățișează o parte din bariera inelară din jurul insulei Bolabola din

---

[‡] E de reținut faptul că dl. Lyell, chiar în prima ediție a lucrării sale Principiei of Geology, ajungea la presupunerea că proporția de scufundare în Pacific trebuie să fi întrecut pe cea de elevație, deoarece aria de uscat este foarte mică față de agenta care tind să o formeze, adică față de creșterea coralilor și acțiunea vulcanică.

Pacific,[20] văzută
de pe unul din piscurile centrale. Șirul întreg al recifului a fost prefăcut
în uscat ; dar mai întotdeauna linia albă ca zăpada a marilor stînci sub
marine, cu numai rare insulițe joase și singuratice din loc în loc, înco
ronate de cocotieri, desparte apele întunecate ale oceanului de acelea
de un verde luminos ale canalului-lagună : apele liniștite ale acestui
canal scaldă de obicei o margine joasă de sol aluvional, încărcat de
cele mai splendide produse ale tropicelor, întinzîndu-se la poalele săl
baticilor și abrupților munți centrali.

Recifurile-bariere inelare sînt de toate mărimile, de la trei mile în
diametru pînă la nu mai puțin de patruzeci și patru de mile ; acela din
fața Noii Caledonii, care îi încercuiește amîndouă capetele, are 400 de
mile în lungime. Fiecare recif cuprinde una, două sau cîteva insule stîn-
coase de înălțimi diferite : într-un singur caz există chiar douăsprezece
insule separate una de alta. Reciful se află la o depărtare mai mare sau
mai mică față de insula pe care o încercuiește ; astfel, în cazul arhipe
lagului Society, se află de la una pînă la trei sau patru mile, dar cel de
la Hogoleu este, pe partea sudică, la douăzeci de mile față de insulă și.
pe partea cealaltă, adică de nord, la patrusprezece mile. Adîncimea
canalului-lagună variază de asemenea considerabil ; media ei poate fi
stabilită de la 10 la 30 de fatomi, dar la Vanikoro sînt spații de nu mai puțin ca 56 de fatomi adîncime, adică 336 de picioare [21]. Pe dinăuntru,
reciful fie că scoboară în pantă dulce către canalul-lagună, fie că for
mează un perete perpendicular, cîteodată între două și trei sute de
picioare scufundat în apă ; pe dinafară, reciful se înalță ca un atol,
extrem de abrupt, din profunzimile oceanului. Ce poate fi mai ciudat

decît asemenea structuri? Iată o insulă, care seamănă cu un castel
situat pe vîrful unui semeț munte submarin, înconjurat de un mare zid
de apărare, format din piatră de coral, fără întrerupere abrupt pe din
afară și cîteodată chiar pe dinăuntru, cu coama turtită și lată, iar din loc
în loc întreruptă de strimte trecători, prin care se poate pătrunde în
largul și adîncul canal inelar cu cele mai mari vase.

In ceea ce privește adevăratul recif de coral, nu e nici cea mai
mică deosebire, ca mărime generală, contur, grupare și chiar ca amă
nunte neînsemnate de structură, între barieră și un atol. Geograful
Balbi a remarcat pe drept cuvînt că orice insulă încercuită este un atol,
al cărui uscat stîncos se înalță din laguna lui ; cine vrea să obțină un
atol perfect, n-are decît să înlăture uscatul din interiorul lagunei.

Dar care e cauza că aceste recifuri au răsărit la depărtări atît de
considerabile de țărmurile insulelor pe care le cuprind? Nici vorbă nu
poate fi că, lîngă uscat, nu s-ar dezvolta coralii, deoarece țărmurile
canalului-lagună, cînd nu sînt acoperite de spl aluvional, sînt adesea
tivite de recifuri vii; și vom vedea de îndată că există o întreagă clasă,
pe care am denumit-o recifuri marginale, avînd strînse legături cu
țărmurile atît ale continentelor cit și ale insulelor. Și trebuie să ne mai
întrebăm, de asemenea, pe ce temelii coralii clăditori de recifuri care
nu pot trăi la mari adîncimi și-au ridicat structura lor inelară? Răspun
sul la această întrebare este foarte dificil, ca de altfel și cel privitor la
atoli și a scăpat mai tuturor din vedere. Lucrurile se vor înțelege mai
limpede, cercetînd următoarele secțiuni reale, luate la fața locului în
direcție și nordică și sudică, secțiuni care reprezintă profilul

geologic
al insulelor Vanikoro, Gambier și Maurua precum și al recifurilor-ba-
rieră[22] respective; ele sînt desenate în plan vertical și orizontal, pe
scara de un inch la mila marină.

Să se observe că secțiunile puteau fi luate în orice direcție prin
insulă ca și prin multe alte insule cu recif inelar, fără ca vreuna din ca
racteristicile generale să se schimbe cumva. Și acum, aducîndu-ne
aminte că nici un coral clăditor de recif nu poate trăi la adîncimi mai
mari ca 20—30 de fatomi și că scara de reducție este atît de mică, încît
semnul pentru sfoara de plumb din dreapta schiței indică o adîncime de
200 fatomi, ne punem întrebarea: pe ce sînt construite recifurile-bariere ? Trebuie oare să presupunem că toate insulele sînt înconjurate ca
de un guler submarin de stînci plate sau de un imens depozit sedimen
tar, care se sfîrșesc abrupt acolo unde se sfîrșește reciful ? Dacă marea
ar fi mîncat adînc solul acestor insule, cu mult înainte de a fi apărate
prin recifuri, lăsînd astfel de jur împrejurul lor, la mică adîncime sub
apă, un fel de platformă circulară, atunci țărmurile actuale ar fi trebuit
să fie prăpăstioase peste tot; dar aceasta nu se vede decît foarte rar. De
altfel, plecînd de la aceeași idee, e cu neputință să explicăm de ce co
ralii ar fi trebuit să se înalțe ca un zid chiar de pe marginea externă a
platformei submarine, lăsînd adesea între ei și uscat un larg spațiu ac
vatic, prea adine pentru dezvoltarea coralilor. Acumularea întinsului
depozit sedimentar din jurul acestor insule, depozit care este cu atît mai
întins cu cît insula înconjurată astfel este mai mică, apare ca fiind
foarte puțin probabilă, dacă ținem seama de pozițiile lor, atît de expuse,
în regiunile centrale și cele mai adinei ale oceanului. în cazul

recifului-

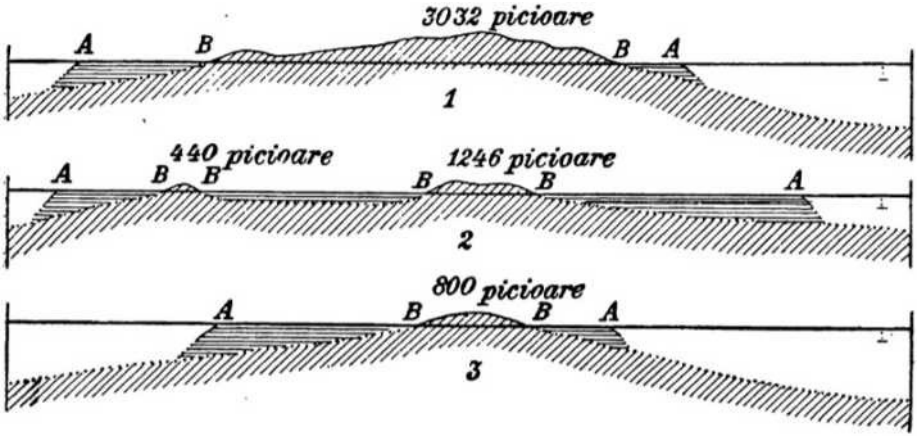

1 — Vanikoro. 2 — Gambier. 3 — Maurua. Cu hașuri orizontale sînt însemnate
barierele de recife și canalele lagunelor. Cu hașuri oblice deasupra nivelului mării
(BB) sînt însemnate contururile actuale ale uscatului ; cu același fel de hașuri, sub
linia nivelului mării, este arătată continuarea probabilă a uscatului sub apă.

barieră al Noii Caledonii, care se întinde pe o sută cincizeci de mile
dincolo de capătul nordic al insulei, în aceeași linie dreaptă, ca și pe
coasta de vest, e greu să se poată crede că depozitul sedimentar s-ar fi
acumulat pe o linie dreaptă în fața unei insule înalte și atît de departe
pînă dincolo de capătul ei, în largul mării. în sfîrșit, dacă luăm în cer
cetare alte insule oceanice de aproape aceeași înălțime și de o consti
tuție geologică similară, dar neîncercuită de recifuri coraliene, zadarnic
vom căuta să dăm de jur împrejurul lor, de adîncimi atît de neînsem
nate, adică pînă la treizeci de fatomi, afară de unele locuri foarte apro
piate de țărm ; căci de obicei uscatul, care se înalță abrupt din ape, așa
cum se înalță cele mai multe insule oceanice, încercuite sau neîncer
cuite, e firesc să fie abrupt și sub apă. Atunci, repet, pe ce

temelie sînt
construite recifurile-bariere ? De ce, avînd acel lat și adînc canal circu
lar ca un șanț de apărare al unei cetăți, se află ele atît de departe de
insula din mijlocul lor? Vom vedea de îndată cît de ușor dispar toate
aceste dificultăți.

Ajungem acum la cea de a treia clasă, a recifurilor marginale, care
nu are nevoie de prea multe explicații. Acolo unde uscatul se povîrnește
abrupt sub apă, aceste recifuri sînt late numai de cîțiva yarzi, formînd
o simplă panglică sau bordură împrejurul țărmurilor ; acolo unde uscatul

se lasă sub apă în pantă dulce, seciful se întinde mai departe, cuprin-
zînd cîteodată chiar cîte o milă din uscat, dar în astfel de cazuri son
dajele pe partea exterioară a recifului arată că panta dulce a uscatului
se prelungește sub apă neîntrerupt. De fapt, recifurile se întind numai
pînă la acea distanță, față de țărm, la care, în adîncimea necesară de
20—30 de fatomi, se găsește o temelie. Cît despre adevăratul recif, nu
e nici o deosebire esențială între el și cele care formează o barieră sau
un atol; totuși, el este de obicei mai puțin lat și prin urmare puține
insulițe s-au mai format pe el. Cum coralii se dezvoltă mai viguroși pe
partea dinafară și cum pe partea dinăuntru primesc sedimente împovă
rătoare aduse de ape, partea exterioară a recifului este mai înaltă, iar
între el și uscat se află mai totdeauna un canal nisipos, a. cărui adîn-
cime nu depășește cîteva picioare. Pretutindeni, unde, pînă la suprafață
s-au acumulat depozite sedimentare, ca în unele părți ale Indiilor de-
vest, ei capătă cîteodată tivuri de coral și deci seamănă într-o măsură
cu insulele-lagune sau atoli; în același fel, aceste tivuri

coraliene, cînd
înconjoară insule ale căror țărmuri se lasă în pantă dulce, seamănă în
tr-o măsură oarecare cu recifurile-bariere.

Nici o teorie asupra formației recifurilor de corali nu poate fi so
cotită ca satisfăcătoare, cîtă vreme nu cuprinde cele trei mari clase de
corali. Am văzut că sîntem duși să credem în scufundarea acelor vaste
arii, presărate cu insule joase — dintre care niciuna nu se ridică mai
sus decît înălțimea la care vîntul și valurile pot arunca nisip sau piatră.
— fiind totuși construite de vietăți care au nevoie de o temelie, pe care
să construiască, și că această temelie se află la o adîncime nu prea mare..
Să luăm atunci, ca exemplu, o insulă tivită de jur împrejur cu recifuri
coraliene, care nu opune nici o dificultate explicării structurii ei ; să ne
închipuim că această insulă, cu reciful ei, reprezentat prin liniile neîn
trerupte ale schiței, se scufundă încetul cu încetul. Dacă insula se lasă
în jos, fie dintr-o dată cu cîteva picioare, fie chiar insensibil, putem prea
bine presupune mai departe, pe baza cunoștințelor noastre despre con
dițiile favorabile dezvoltării coralilor, că masele vii, scăldate de talazu
rile care se izbesc de marginea recifului, vor ieși din nou la suprafață.
Apa însă va mînca puțin cîte puțin din țărm, insula devenind mai joasă
și mai mică, iar spațiul dintre marginea interioară a recifului și coasta
insulei lărgindu-se proporțional. Liniile punctate din schița care urmează
arată secțiunea recifului și a insulei, după o scufundare de cîteva sute
de picioare. Se poate presupune că pe recif s-au format mai multe insu
lițe de coral și că o corabie se află ancorată în canalul-lagună. Acest

canal va fi mai adînc sau mai superficial, potrivit iuțelii de scufundare,
după cantitatea de sediment strînsă în el și după dezvoltarea coralilor
cu ramuri plăpînde, care pot trăi în el. Secțiunea în acest stadiu sea
mănă în toate privințele cu una efectuată printr-o insulă încercuită ; de
fapt, e chiar secțiunea reală (la scara de reducție 0,517 inchi pentru o-
milă marină) a insulei Bolabola din Pacific. Putem vedea acum dintr-o
dată de ce recifurile-barieră circulare se află atît de departe față de țărmurile, în fața cărora se înalță. Se poate de asemenea observa că linia
trasă în jos, perpendicular, din marginea exterioară a marelui recif pînă
la temelia de stîncă solidă, aflată dedesubtul vechiului tiv de recif, va
depăși limita neînsemnată de adîncime, la care pot trăi coralii activi,
cu același număr de picioare cu care s-a produs scufundarea ; așa că

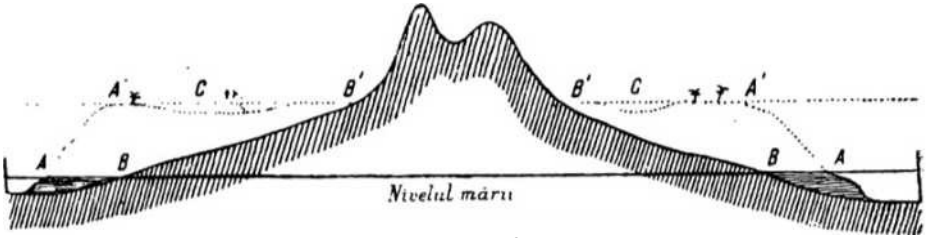

AA — marginile exterioare ale recifului înconjurător la nivelul mării. BB — țărmurile
insulei înconjurate. A'A' — marginile exterioare ale recifului care s-a transformat
după creșterea recifului în sus în timpul perioadei de coborîre în barieră cu insulițele
de pe el. B'B' — țărmurile insulei înconjurate acum de roci. CC — canal de lagună.
Observație. In această figură și în cea care urmează a fost necesar să se arate cobo-
rîrea uscatului printr-o ridicare imaginară a nivelului mării.

micii arhitecți și-au tot clădit uriașul lor zid, pe măsură ce totul se lasă
în jos, înălțîndu-și-1 pe temelia formată de alți corali și de

fragmentele
lor consolidate. Și astfel dispare, prin explicarea problemei, dificultatea
care părea atît de mare.

Dacă, în loc de o insulă, am fi luat țărmul unui continent tivit cu
recifuri și ne-am fi închipuit că acest țărm s-ar fi scufundat, rezultatul
ar fi fost că am fi obținut cu toată limpezimea o mare barieră dreaptă,
ca aceea a Australiei sau a Noii Caledonii, despărțită de uscat printr-un
canal de considerabilă lățime și adîncime.

Să luăm un alt recif-barieră circular, a cărui secțiune este repre
zentată de data aceasta prin linii neîntrerupte și care, după cum am
spus, e secțiunea reală a Bolabolei ; să ni-1 închipuim și pe acesta că se
scufundă. în timp ce reciful-barieră se lasă în apă încetul cu încetul,
coralii se vor înălța la suprafață într-o creștere viguroasă ; dar cum
insula se scufundă, apa va cîștiga deget cu deget din țărm — munții
separați formînd mai întîi insule separate pe un mare recif — și în sfîr-
șit pînă și ultimul pisc, mai înalt decît toate celelalte, va dispare sub
ape. în chiar aceeași clipă s-a format un atol perfect; după cum am mai
spus, să se dea la o parte uscatul stîncos din mijlocul recifului-barieră
și va rămîne un atol, ceea ce s-a întîmplat în exemplul nostru.

Acum se poate înțelege cum se face că atolii, construiți pe recifu-
rile-barieră circulare, seamănă cu acestea ca mărime generală, ca
formă, ca mod de grupare la un loc și ca orînduire pe una sau două
linii căci ei pot fi denumiți schițe sumare de hărți ale insulelor înecate,
pe care se află. Putem de asemenea vedea mai departe cum se întîmplă
că atolii din oceanele Pacific și Indian se întind în linii paralele acolo unde în deosebi lipsesc insulele înalte și marile coaste ale oceanelor
respective. îndrăznesc, de aceea, să afirm că, pe baza teoriei

creșterii
spre suprafață a coralilor în timpul scufundării uscatului în apă§§, toate
caracteristicile de seamă ale acelor minunate structuri, cum sînt insu-
lele-lagune sau atolii, care atît de multă vreme au fixat atenția călători
lor, ca și caracteristicile nu mai puțin minunatelor recifuri-barieră, fie

A'A' — marginile exterioare ale barierei de recife cu insulițele de pe ea la nivelul
mării. B'B' — țărmurile insulei cuprinse de recif. CC — canal de lagună. A"A" — mar
ginile exterioare ale recifului, care s-a transformat acum în atol. C' — laguna atolului
nou format. Observație. Adîncimea canalului lagunei și a lagunei sînt mult exagerate
față de proporțiile reale.

că acestea încercuiesc mici insule, fie că se înșiruiesc pe sute de mile
de-a lungul țărmurilor continentale, sînt explicate în chipul cel
mai simplu.

Aș putea fi întrebat dacă pot face dovada directă a scufundării re-

---

§§ Am fost foarte satisfăcut, găsind următorul pasaj într-o broșură a d-lui Couthouy, care a făcut parte ca naturalist din Marea Expediție Antarctică a Statelor Unite : „Cercetînd personal un mare număr de insule coraliene și locuind opt luni printre insule vulcanice cu țărmuri și, în parte, cu recifuri circulare, mi se va îngădui să afirm că observațiile mele directe mi-au dat convingerea că teoria d-lui Darwin este adevărată". Ceilalți naluraliști ai expediței, însă, au păreri deosebite față de mine în anumite puncte privitoare la formațiile de corali.

cifurilor-bariere sau a atolilor ; în privința aceasta, trebuie să se țină
minte cit de greu este să se descopere o mișcare, a cărei tendință e să
ascundă sub apă chiar partea afectată de acea mișcare. Cu toate acestea,
pot spune că la atolul Keeling am observat pe toate laturile lagunei coco-
tieri dezrădăcinați și pe cale să se prăbușească, într-un alt loc, am văzut temeliile de temn ale unui șopron, care, după spusele locuitorilor, fusese timp de șapte ani la un pas dincolo de linia pînă la care ajungea fluxul, dar acum era zilnic spălat de maree: făcînd o anchetă, am aflat că în ultimii zece ani s-au resimțit aici trei cutremure, dintre care unul destul de violent. La Vanikoro, canalul-lagună este deosebit de adînc, la poalele semeților munți din mijloc s-a acumulat foarte puțin sol aluvional și pe zidul recifului-barieră s-au format, prin îngrămădiri de fragmente coraliene și nisip, extraordinar de puține insulițe ; faptele acestea, precum și altele asemănătoare, mă fac să cred că insula trebuie să se fi scufundat de curînd și reciful să se fi înălțat deasupra. E de reținut
că și aici cutremurele de pămînt sînt frecvente și puternice. Pe de altă
parte, în arhipelagul Society, unde canalurile-lagune sînt aproape astu
pate, unde s-a strîns mult sol aluvional la nivel jos și unde în anumite
împrejurări s-au format insulițe înguste și lungi pe recifurile-bariere,
toate faptele arătînd că insulele nu s-au scufundat foarte de curînd,
prea rareori s-au simțit unele slabe cutremure. în cazul acestor formații
coraliene, unde uscatul și marea par a duce lupta pentru supremație, e
totdeauna greu de hotărît între urmările datorite acțiunii mareei și
acelea datorite unei scufundări încete. Că multe dintre recifurile acestea
sînt supuse la schimbări de un ă'numit fel e fapt sigur ; pe anumiți atoli,
insulițele se văd bine cum s-au înălțat de curînd ; pe alții, ele au fost
luate de ape, fie în parte, fie cu totul. Locuitorii din părțile arhipelagu
lui Maldiva cunosc data cînd unele insulițe au început să se formeze ;
în alte părți, coralii se dezvoltă acum din plin pe recifurile

scăldate de
valuri, în care se văd încă gropi de morminte ca mărturie că altădată
aceste recifuri fuseseră locuite de oameni. Nu prea este de crezut că,
în largul oceanului, curenții fluxului se schimbă des ; pe cîtă vreme
cutremurele, de cate băștinașii își amintesc că s-au produs pe unii atoli
și de care, pe alții, vorbesc marile crăpături, ne dau deplina evidență a
schimbărilor și a perturbărilor actuale în regiunile subterane.

Este evident, după teoria noastră, că țărmurile numai tivite cu re
cifuri nu au putut să se scufunde mai perceptibil; așa că ele trebuie,
dată fiind dezvoltarea coralilor de pe ele, sau să fi rămas staționare, sau
să se fi înălțat. Acum e interesant cît de în general se poate arăta, prin
prezența îngrămădirii de rămășițe organice, că insulele tivite de corali
s-au înălțat; și în această măsură dovada înălțării lor vine indirect, dar
cu toată limpezimea, în sprijinul teoriei noastre. Am fost îndeosebi izbit
de faptul că, spre uimirea mea, descrierile date de domnii Quoy și Gai-
mard sînt aplicabile nu recifurilor în general, cum subînțeleg ei, ci nu
mai celor din clasa recifurilor tivite de corali; uimirea mea însă a în
cetat, cînd după aceea am aflat, printr-o întîmplare ciudată, că toate
cele cîteva insule vizitate de acești naturaliști eminenți se înălțaseră,
după propriile lor afirmații, într-o eră geologică recentă.

Nu numai trăsăturile mari de structură ale recifurilor-barieră și
ale atolilor sau cele asemănătoare ca formă, mărime, precum și alte ca
racteristici, se explică prin teoria scufundării — teorie pe care sîntem
pe lîngă aceasta siliți s-o admitem în chiar ariile discutate, din pricina
necesității de a găsi temeliile pe care se fixează coralii la o anumită
adîncime — dar numeroase amănunte de structură și

împrejurări excep
ționale pot fi lămurite prin ea în mod simplu. Voi mai da numai cîteva
exemple. La recifurile-barieră, s-a observat cu mirare de multă vreme
că trecătorile prin recif se află exact față în față cu văi pe uscatul încer
cuit, chiar dacă reciful e despărțit de uscat printr-un canal-lagună așa
de lat și atît de cu mult mai adînc decît însăși trecătoarea, încît abia dacă
e posibil ca chiar cantitatea neînsemnată de apă sau sediment venită din acele văi să poată vătăma coralii de pe recif. De altfel, orice recif
din clasa celor cu tivuri de corali este întrerupt de cîte o deschizătură
în fața pînă și a celui mai neînsemnat pîrăiaș, chiar dacă e sec mai tot
anul, fiindcă noroiul, nisipul sau pietrișul, tîrît întîmplător la vale,
omoară coralii, pe care se depun. Prin urmare, dacă o astfel de insulă
tivită de corali se afundă, deși cele mai multe dintre trecătorile strimte
se închid prin creșterea în afară și în sus a coralilor, cele care nu se în
chid (și unele trebuie să rămînă deschise datorită sedimentului și apei
impure, care ies din canalul-lagună) vor continua să stea exact în fața
părților superioare ale acelor văi, la gura cărora s-a produs întreru
perea recifului de bază inițial.

Putem ușor înțelege cum se facejză o insulă, în fața căreia, pe o
singură parte, se află un recif-barieră, încercuindu-i cîte o dată din acea
parte unul din capete sau pe amîndouă, poate fi prefăcută, după o înde
lungă și neîncetată afundare, fie într-un recif izolat ca un zid sau într-un
atol cu un imens pinten țîșnind din el, fie în doi sau trei atoli legați
între ei prin recifuri drepte; toate aceste fenomene excepționale se
întîmplă în adevăr. Cum coralii ziditori de recif au nevoie de hrană,
tot astfel au nevoie și alte vietăți care îi mănîncă ; cum de asemenea ei

sînt uciși de orice sediment, cum nu se pot fixa pe un fund mișcător
și cum se poate întîmplă să fie tîrîți cu ușurință la adîncimi de unde ei
nu mai pot ieși deasupra, nu trebuie să fim surprinși de loc că găsim
recifuri, fie atoli, fie bariere, care sînt in parte știrbite. Marea barieră
a Noii Caledonii este astfel imperfectă și ruptă în multe părți; deci,
după o îndelungă afundare, acest mare recif n-ar produce un atol
impunător, lung de sute de mile, ci un lanț sau un arhipelag de atoli,
aproape chiar de aceleași dimensiuni ca arhipelagul Maledíva. De altfel,
este extrem de improbabil ca unui atol o dată întrerupt coralii să fie
în stare, mai ales în timpul afundării continue, să-i mai unească margi
nile întreruperilor și aceasta din cauza curenților oceanici care trec
chiar prin ele ; coralii nefiind în stare să-i astupe deschizăturile, atolul,
afundîndu-se în apă cu totul, s-ar fi împărțit în doi sau mai mulți atoli.
In arhipelagul Maledíva sînt mai mulți atoli distincți, legați unul de
altul ca poziție și separați prin canaluri, fie nemăsurat de adînci, fie
numai foarte adînci (canalul dintre atolii Ross și Ari este adînc de 150
fatomi, iar cel dintre atolii Nillandoo de nord și sud de 200), așa că e
cu neputință să privești o hartă a lor fără să crezi că n-au fost cîndva
mai strîns legați. Și în același arhipelag, atolul Malos-Madu este împăr
țit printr-un canal bifurcat, adînc de la 100 la 132 fatomi, dar împărțit
în așa fel, încît abia se poate spune dacă merită să fie socotit ca trei
atoli deosebiți sau ca un singur mare atol nedivizat încă definitiv.

Nu voi mai intra în numeroase alte amănunte, dar trebuie să
atrag atenția că structura ciudată a atolilor Maledíva de nord (dacă

se ține seama de pătrunderea fără dificultate a apelor mării în țărmu
rile lor știrbite) își găsește o explicație simplă în creșterea în sus și
în lături a coralilor, care s-au așezat inițial atît pe micile recifuri singu
ratice din lagunele lor, așa cum se întîmplă în cazul atolilor obișnuiți,
cît și pe porțiunile știrbite ale recifului marginal, care tivește orice atol de formă obișnuită. Nu mă pot împiedica de a nu mai atrage aten
ția asupra singularității acestor structuri complexe : un mare disc, în
general concav, de nisip se ridică abrupt din adîncimea nemăsurată a
oceanului ; partea centrală a discului este înțesată de gămălii ale roce-
lor de corali, iar marginile acoperite cîteodată cu o panglică de vege
tație, susținînd bazinuri simetrice de coral, ale căror buze sînt chiar la
nivelul mării și care reprezintă tot atîtea lacuri de apă limpede !

Un singur amănunt încă : cum se întîmplă că din două arhipela
guri vecine, coralii prosperă într-unul, dar nu și în celălalt, deși
numeroasele condiții enumerate mai sus trebuie să influențeze atit pe
unul cît și pe celălalt; ar fi cu totul inexplicabil dacă, în timpul schim
bărilor la care se supun pămîntul, aerul și apa, coralii clădítori de reci
furi ar continua să trăiască perpetuu pe un același loc sau aceeași arie.
Și cum, pe baza teoriei noastre, ariile în care se găsesc atoli și recifuri-
barieră se scufundă neîncetat, urmează să dăm cîteodată peste recifuri
și moarte și înecate. La orice recif, din cauza sedimentului dus de apele
din lagună sau din canalul-lagună înspre partea adăpostită, această
parte este cea mai puțin prielnică unei dezvoltări neîntrerupte și vigu
roase a coralilor ; deci, pe partea adăpostită, se întîmplă adesea să se
găsească corali morți, care, deși păstrîndu-și încă forma lor proprie,

de zid, sînt în cîteva cazuri scufundați la doi-treî fatomi sub apă. Arhi
pelagul Chagos, dintr-o cauză necunoscută, poate pentru că scufun
darea s-a produs prea repede, se află azi în condiții mult mai puțin
prielnice decît altădată dezvoltării recifurilor : un atol, pe lungimea de
nouă mile a recifului său marginal, e mort și acoperit de ape ; un al
doilea e viu numai în cîteva mici vîrfuri, care ies la suprafață ; al trei
lea și al patrulea sînt în întregime morți și acoperiți de ape ; al cincilea
este ca o rămășiță de naufragiu, aproape nemaicunoscîndu-i-se nici
structura. E de reținut că în toate aceste cazuri recifurile moarte întregi
sau numai pe o anumită porțiune zac cam la aceeași adîncime, anume
de la șase pînă la opt fatomi sub nivelul apei, părînd trași în jos de o
aceeași mișcare. Unul dintre acești ,,atoli înecați pe jumătate", cum i-a
numit căpitanul Moresby (căruia îi datorez multe informații neprețuite),
este considerabil ca mărime, anume de nouăzeci de mile marine de-a
curmezișul într-un loc, iar în altul de șaptezeci, în numeroase privințe
prezentînd curiozități extraordinare. împotriva teoriei noastre, care
afirmă că în general noi atoli se vor fi format în fiecare nouă arie de
scufundare, s-ar putea ridica două grele obiecții : întîi, că atolii ar
trebui să sporească infinit ca număr, și al doilea, că în vechile arii de
scufundare fiece atol izolat ar urma să crească infinit ca grosime. Dar
dovezile pe care le-am adus, privitoare la distrugerea lor în unele
cazuri, răstoarnă de mai înainte aceste obiecții. Cu aceste puține
cuvinte, am încheiat istoria acelor mari inele coraliene, trecînd de la
apariția lor prin schimbările lor firești ca și prin accidentele neprevă

zute ale existenței lor pînă la moartea și la dispariția lor definitivă.

În volumul meu *Formațiuni coraliene*[25] am tipărit o hartă, în care
am colorat toți atolii cu albastru închis, recifurile-bariere cu albastru deschis și recifurile marginale cu roșu. Recifurile marginale s-au format
în timp ce solul a rămas staționar sau, după cum se vede din frecvența
resturilor organice scoase de sub apă, în timp ce solul s-a înălțat trep
tat ; pe de altă parte, atolii și recifurile-barieră s-au constituit în timpul
mișcării direct opuse de scufundare, care trebuie să fi fost foarte
înceată, dar atît de profundă în cazul atolilor, încît va fi înghițit munți
întregi, pe spații oceanice imense. Pe harta noastră, vedem că recifurile
colorate cu albastru deschis și închis, care au fost produse prin mișcări
asemănătoare, se află de regulă generală unele lîngă altele ; vedem de
asemenea că ariile, care conțin cele două nuanțe de albastru, sînt
imens de cuprinzătoare și. că ele se găsesc foarte departe de lungile linii
ale coastelor, colorate cu roșu. Vecinătatea lor cît și depărtarea de
țărmuri, după teoria că natura recifurilor ascultă de natura mișcării
pămîntului, ar fi putut să fie, firește, prevăzute. Faptul merită să fie
cunoscut : acolo unde, în cîteva cazuri, cercuri singuratice roșii și
albastre se apropie unul de altul, pot să dovedesc că s-au produs osci
lații de nivel ; căci, în asemenea cazuri, cercurile roșii, adică tivurile
de corali, constau din atoli formați la început, după teoria noastră, în
timpul scufundării, dar ridicați deasupra, după aceea ; iar, pe de altă
parte, unele cercuri albastre deschis, adică insulele cu recifuri inelare,
sînt formate din stînci de coral, care trebuie să se fi ridicat la înălțimea
actuală înainte de a fi avut loc mișcarea de scufundare, în

timpul căreia
au ieșit la suprafața apei recifurile-barieră existente.

Unii autori au observat cu mirare că atolii, deși structuri coraliene
foarte obișnuite pe imense zone oceanice, lipsesc cu totul din anumite
mări, ca aceea a Indiilor de vest ; putem acum înțelege cauza dintr-o
dată, căci acolo unde nu s-a produs fenomenul de scufundare, atolii
nu s-au putut forma ; și în cazul Indiilor de vest, ca și în unele părți din
Indiile de est, se știe că zonele respective s-au înălțat într-o perioadă
recentă. Ariile mai cuprinzătoare, colorate în harta noastră cu roșu și
albastru, au toate o formă prelungă, iar între aceste două culori se observă o puternică alternanță, ca și cum înălțarea roșului ar fi determinat, printr-o mișcare de balans, afundarea albăstruiul sau invers. Ținînd seama de dovezile elevației recente atît pe coastele tivite cu corali, cît și pe cîteva altele (de exemplu în America de Sud), unde nu există recifuri, sîntem duși la concluzia că marile continente sînt în cea mai mare parte arii care se înalță și că părțiJe centrale din marile oceane, după cum arată natura recifurilor de corali, sînt arii de scufundare. Arhipelagul indonezian, cel mai zdrențuit uscat din lume, este mai pretutindeni o arie de elevație, dar împresurată și pătrunsă, probabil în mai multe direcții și nu numai într-una singură, de arii înguste de scufundare.

Am însemnat cu puncte roșu aprins toți numeroșii vulcani activi, cîți se află în limitele aceleiași hărți. Foarte izbitoare este absența lor totală din orice arie de scufundare, colorată cu albastru întunecat sau deschis și nu mai puțin izbitoare este coincidența principalelor lanțuri vulcanice cu părțile colorate în roșu, ceea ce ne face să tragem concluzia fie că aceste părți au rămas vreme îndelungată staționare, fie

că, mai adesea, s-au înălțat recent. Cu toate că două-trei puncte roșii
apar la distanțe nu prea mari de cercurile izolate de culoare albastră,
nici un singur vulcan activ nu se află pe cîteva sute de mile față de
vreun ahipelag sau chiar față de vreun mic pilc de atoli. De aceea, faptul
este izbitor că în arhipelagul Tonga, care constă dintr-un grup de atoli
ridicați la suprafață și apoi în parte nimiciți, se cunoaște erupția a doi
vulcani, putîndu-se prea bine să mai fi fost și alții. Pe de altă parte, cu
toate că cea mai mare parte dintre insulele Pacificului împresurate cu
recifuri sînt de origine vulcanică, avînd adesea urme de cratere încă
vizibile, nu se cunoaște niciunul care să fi erupt cîndva. Prin urmare, în
asemenea cazuri, s-ar părea că vulcanii au intrat în acțiune și s-au stins
în aceleași puncte, după cum au prevalat mișcările de elevație sau de
scufundare. Nenumărate fapte pot fi aduse ca dovezi că rămășițele orga
nice ridicate deasupra apei sînt obișnuite oriunde se află vulcani activi ;
dar pînă ce nu s-ar fi putut dovedi că vulcanii au fost fie inexistenți,
fie inactivi, în ariile de scufundare, ipoteza, probabilă în sine, că distri
buția lor a fost determinată de ridicarea sau prăbușirea scoarței pămân
tești, ar fi fost riscată. Dar acum, cred că putem admite în voie această
importantă deducție.

Privind harta pentru ultima dată și amintindu-ne afirmațiile de
mai sus cu privire la rămășițele organice ridicate la suprafața apei,
sîntem uluiți de vastitatea ariilor care au suferit schimbări de nivel,
înălțîndu-se sau scufundîndu-se într-o perioadă, geologic vorbind, nu
prea îndepărtată. S-ar părea, de asemenea, că mișcările de elevație și
scufundare urmează îndeaproape aceleași legi. Pe toată întinderea

acelor spații presărate cu atoli, din care nici un pisc stîncos n-a rămas
deasupra nivelului mării, scufundarea trebuie să fi fost considerabilă.
Pe de altă parte, scufundarea, fie continuă, fie periodică, cu intervale
destul de lungi între ele, pentru a îngădui coralilor să-și înalțe edificiile
lor vii la suprafață, trebuie să fi fost extrem de înceată. Aceasta e cea
mai însemnată concluzie care se poate trage din studiul formațiilor
coraliene, concluzie la care nu s-ar fi putut ajunge altfel. Nu pot trece
cu vederea nici probabilitatea existenței pe vremuri a unor mari arhi
pelaguri de insule muntoase, pe locurile unde azi se găsesc numai inele
de coral, care abia sparg fața largului mării, deoarece existența acestor
arhipelaguri aruncă oarecare lumină asupra distribuirii locuitorilor pe
celelalte insule muntoase, care se află azi la depărtări atît de imense
una de alta, în mijlocul marilor oceane. Coralii clăditori de recifuri, în
adevăr, sînt prin ei înșiși uimitoare mărturii ale oscilațiilor subterane
de nivel; în fiece recif-barieră, noi vedem o dovadă a scufundării pă
mântului, iar în fiece atol monumentul de pe o insulă actualmente dis
părută. Asemenea unui geolog care ar fi trăit zece mii de ani și care și-ar
fi însemnat toate schimbările produse în timpul vieții lui, putem astfel
pătrunde în marele plan după care scoarța globului pămîntesc s-a
sfărîmat, pămînt și mare luîndu-și unul altuia locul.[24]

CAPITOLUL XXI

DIN INSULA MAURICIU SPRE ANGLIA

Mauriciu, splendida ei înfățișare — un inel imens de munți dispuși sub formă de crater — Hinduși — Insula Sf. Elena — Istoria schimbărilor vegetației — Cauza dispariției moluștelor terestre — Insula Ascension — Transformarea șobolani lor importați — Bombe vulcanice — Straturi de infuzorii — Bahia — Brazilia — Minunăția priveliștii tropicale — Pernambuco — Reciful singuratic — Sclavaj — întoarcerea în An glia — Privire retrospectivă asupra călătoriei noastre.

29 a p r i 1 i e. De dimineață, ocolirăm capătul de nord al insulei Mauriciu, zisă și I'le de France. Privit din acest loc, aspectul insulei era la înălțimea așteptărilor, trezite de numeroasele și bine cunoscutele descrieri ale înfățișării ei minunate. Cîmpia Pamplemousses, ușor încli nată, presărată cu locuințe și colorată într-un verde luminos de trestia de zahăr pe mari suprafețe, constituia fundalul priveliștii. îndeosebi ver dele strălucitor atrăgea atenția, deoarece această culoare este mai tot deauna evidentă numai de la mică depărtare. Către mijlocul insulei, din chiar această cîmpie, cultivată cu mare pricepere, se înălțau grupuri de munți împăduriți, ale căror creste, cum se întîmplă de obicei cu fostele roci vulcanice, se despicau în țancuri foarte ascuțite. Mase de nori albi se strîngeau în jurul acestor vîrfuri, ca și cum ar fi vrut anume să placă călătorului străin. întreaga insulă, cu marginea ei înclinată și cu munții din mijloc, era de o eleganță perfectă: priveliștea, dacă pot întrebuința o astfel de expresie, se dovedea ochiului plină de armonie.

îmi petrecui cea mai mare parte a zflei următoare

plimbîndu-mă
prin oraș și vizitînd diverși oameni. Orașul e considerabil ca mărime și
se zice că ar avea 20 000 de locuitori. Străzile sînt foarte bine îngrijite și
regulate. Deși insula a stat atît de mulți ani sub controlul guvernului
englez, caracterul general al orașului e francez : englezii vorbesc cu ser
vitorii lor numai franțuzește și magazinele sînt tot franțuzești. îmi vine
să cred că, de fapt, Calais sau Boulogne sînt mult mai anglizate.[1] Există
aici și un mic teatru, în care se joacă excelent diverse opere muzicale.
Ne-am mirat de asemenea văzînd mari librării, cu rafturile pline de cărți.
Muzica și literatura ne dau de știre că ne-am apropiat de civilizația
Lumii Vechi, Australia și America fiind amîndouă în adevăr Lumi Noi.

Spectacolul cel mai interesant din Port Louis este felurimea rase
lor de oameni care se plimbă pe străzi. Condamnați din India sînt sur-

ghiuniți aici pe viață ; în prezent sînt cam vreo 800 și sînt folosiți la
diversele lucrări publice. înainte de a vedea pe acești oameni, nu mi-aș
fi închipuit ca locuitorii Indiei să pară la chip așa de nobili. Pielea lor
este extrem de întunecată și mulți oameni mai în virstă poartă mustăți
mari și bărbi albe ca zăpada, ceea ce, alături de însuflețirea care li se
citește pe chipuri, le dă o ținută foarte impunătoare. Cea mai mare
parte dintre ei au fost surghiuniți pentru omucideri și alte groaznice
crime ; dar restul se află aci pentru fapte care abia pot fi socotite ca
greșeli morale, ca de exemplu pentru nesupunere din motive supersti
țioase la legile engleze. Acești oameni, îndeobște, sînt liniștiți și au
purtări bune. Din cauza conduitei exterioare, a curățeniei și a evlaviei
cu care își îndeplinesc ciudatele lor rituri religioase, era imposibil să
fie priviți cu aceeași ochi ca nefericiți! de condamnați din Noul
Wales de Sud.

1 mai. Duminică. Făcui o plimbare liniștită de-a lungul țărmului
mării, la nord de oraș. In partea aceasta, cîmpia este cu totul neculti
vată, constînd din mari întinderi de lavă neagră, acoperită de buruieni
și tufișuri, mai cu seamă de mimoze. Despre peisaj, se poate spune că
are caracterul intermediar dintre peisajul insulelor Galapagos și al insu
lei Tahiti; dar, cu aceasta, prea puțini inși vor căpăta o idee clară despre
el. E o țară foarte plăcută, deși lipsită de farmecul din Tahiti sau de măre
ția Braziliei. A doua zi, urcai muntele La Pouce, numit astfel din cauza
stîncii, ca degetul mare, chiar din spatele orașului, care suie vertical,
atingînd înălțimea de 2 600 picioare. Mijlocul insulei constă

dintr-o mare
platformă, înconjurată de vechi munți bazaltici, sfîrtecați de vremuri,
ale căror straturi înclinate merg să se afunde înspre mare. Platforma
centrală, formată din relativ recente revărsări de lavă, este ovală, avînd
de-a curmezișul, pe linia axei mai scurte, treisprezece mile geografice.
Șirul de munți exteriori fac parte din acea clasă de structuri numită
cratere de elevație, despre care se crede că nu s-au format in felul cra
terelor obișnuite, ci printr-o imensă țîșnire în sus. neașteptată. Pentru
mine acest punct de vedere se lovește de obiecții, peste care nu se
poate trece ; iar, pe de altă parte, abia îmi vine să cred că în asemenea
cazuri, astfel de munți marginali crateriformi sînt numai rămășițe din
temeliile unor vulcani imenși, ale căror vîrfuri au fost aruncate în aer
sau înghițite de genuni subterane.[2]

De pe locul înalt unde ne aflam, avurăm,prilejul să ne bucurăm de
vederea întregii insule. Ținutul,' pe partea aceasta, se vedea că e culti
vat cu îngrijire, fiind împărțit pe proprietăți distincte și înțesat de gos
podării. Mi s-a spus totuși că numai jumătate din suprafața totală a
pămîntului produce ; dacă așa stau lucrurile, ținînd seama de marele ex
port de zahăr din prezent, insula aceasta va dobîndi o valoare fără pereche
în viitor, cînd va fi mai bogat populată. De cînd Anglia a pus stăpînire pe ea, adică numai de douăzeci și cinci de ani, exportul zahărului se zice că a crescut de șaptezeci și cinci de ori. Una din cauzele principale ale prosperității ei este starea excelentă a drumurilor. în insula vecină Bourbon, rămasă sub controlul guvernului francez, drumurile se află încă în aceeași stare proastă în care se aflau cele de aici acum numai cîțiva ani. Și deși rezidenții francezi trebuie să fi profitat și ei din belșug de prosperitatea mereu sporită a insulei lor, recunosc că numai guvernul englez nu prea se bucură de popularitate.

3 mai. Pe seară, căpitanul Lloyd, administratorul general, binecunoscut prin cercetările sale asupra istmului

Panama, ne invită, pe dl. Stokes și pe mine, la locuința lui de la țară, situată pe o margine a cîmpurilor Wilheim, cam la șase mile de port. în acest colț minunat, stăturăm două zile ; aflîndu-ne la aproape 800 de picioare deasupra nivelului mării, aerul era răcoros și proaspăt și, în toate direcțiile, plimbările pe care le-am făcut au fost încîntătoare. în imediată apropiere era o prăpastie care despica, pînă la 500 picioare adîncime, stratul de lavă ușor înclinat, care se revărsase cîndva de pe podișul central.

5 mai. Căpitanul Lloyd ne duse la Riviere Noire (Rîul Negru), aflat la cîteva mile înspre sud, ca eu să pot cerceta unele roci de coral. Trecurăm prin grădini frumoase și peste cîmpuri splendide de trestie de zahăr, care creștea printre imense blocuri de lavă. Drumurile erau mărginite cu garduri vii de mimoze și multe case aveau cîte o alee de mango. Unele priveliști, în cadrul cărora gospodăriile, cu porțiunea lor de pămînt cultivat, se găseau alături de munți cu piscuri înalte, erau extraordinar de pitorești, făcîndu-ne să exclamăm neîntrerupt: ,,Ce plăcut ar fi să-ți petreci viața într-o astfel de locuință liniștită!" Căpitanul Lloyd avea un elefant ; jumătate din drum ni-1 lăsă nouă ca să gustăm
și noi plăcerea de a călări ca adevărații indieni. Ceea ce mă miră mai mult decît orice fu mersul elefantului, care pășea liniștit și fără zgomot. Era singurul elefant din insulă, la vremea aceea ; dar se spunea că vor mai fi aduși și alții.

9 mai. Pornind la drum din Port Louis și făcînd escală la Capul Bunei Speranțe, ajunserăm la 8 iulie la insula Sf. Elena. Această insulă, a cărei înfățișare inospitalieră a fost de atîtea ori descrisă, se înalță abrupt din ocean ca un uriaș castel negru. Lîngă oraș, mici forturi prevăzute cu tunuri se văd peste tot umplînd spațiile dintre stîncile colțuroase, ca ©completarea acestei citadele naturale. Orașul se înalță într-o vale îngustă și netedă : casele par impunătoare, cu prea puțini copaci verzi printre ele. Apropiindu-ne de locul unde trebuia să ancorăm, văzurăm ceva neobișnuit: era un castel, numai turnuri și turnulețe, cocoțat pe piscul unei stînci înalte și împrejmuit de cîțiva brazi singuratici, care
își profila neregularitatea cu mare îndrăzneală pe cer.

A doua zi, căpătai îngăduința să locuiesc ca la o aruncătură de piatră lîngă mormîntul lui Napoleon********** : mă aflu astfel chiar

---

********** După volumele de retorică revărsate peste acest subiect, chiar numai simpla menționare a mormintului a devenit periculoasă. Un singur călător modern împovărează, în

în centru, de unde pot face excursii în orice direcție. Timp de patru zile, cit stătui aici, rătăcii prin insulă din zori și pînă în noapte cercetîndu-i geologia din punct de vedere istoric. Locuința mea se afla la înălțimea de aproape 2 000 de picioare ; vremea era rece și schimbătoare, cu dese răpăieli de ploaie, iar cînd și cînd totul se pierdea în nori groși.

Aproape de coastă, lava aspră este cu totul goală: în părțile cen
trale și mai muntoase, roci felspatice au produs prin descompunere un
sol argilos, care, cînd nu e acoperit de vegetație, arată viu colorat, întin-
zîndu-se în fîșii late. Fiind în anotimpul cînd cad numeroase ploi repezi
$i scurte, pămîntul se umple de o pășune de un verde intens, care, pe
măsură ce se merge mai la vale, se usucă și pînă la urmă dispare cu
iotul. Pe latitudinea de 16° și la înălțimea de numai 1 500 de picioare, e
surprinzător să vezi această vegetație, cu caracter curat britanic. Plan
tații neregulate de pini scoțieni încoronează colinele stîncoase, iar
povîrnișurile sînt presărate din loc în loc cu tufișuri mari de drobiță,
încărcate de flori galbene. Pe malurile rîulețelor cresc de obicei sălcii
plîngătoare și gardurile vii sînt de coacăze, acoperite de fructele lor
bine cunoscute. Dacă socotim că din 746 de plante, cîte se găsesc în
insulă, numai cincizeci și două sînt indigene, restul fiind specii impor
tate, cele mai multe din Anglia, înțelegem de unde vine caracterul bri
tanic al vegetației. Multora dintre aceste plante engleze e limpede că
le merge mai bine decît în țara de origine, după cum același lucru se
poate spune despre altele, aduse din Australia, adică din direcția con
trară. Numeroasele specii importate trebuie să fi distrus un număr de

---

douăsprezece versuri, această biată insuliță cu epitetele
următoare : mormînt, piramidă, cimitir, sepulcru, catacombă,
sarcofag, minaret și mausoleu 1

specii indigene, pe care, în orice caz, le-a înlăturat, făcîndu-le să se
retragă îndeosebi pe crestele cele mai înalte și mai prăpăstioase, unde
flora locală este încă predominantă.

Caracterul englezesc sau, mai degrabă, din Wales, al priveliștii se
datorește numeroaselor căsuțe de țară, văruite simplu, dintre care unele
stau ca și îngropate pe fundul celor mai adînci văi, iar altele se cațără
pe muchiile colinelor semețe. Anumite priveliști sînt de-a dreptul izbi
toare : astfel, lîngă locuința lui sir W. Doveton, îndrăznețul pisc de
munte, numit Lot, se vede ieșind din pădurea neagră de brazi și avînd
în spate munții roșii de pe țărmul de sud, mîncați adînc de ape. Pri
vind insula de pe un loc mai înalt, ceea ce izbește mai înt'îi este numă
rul șoselelor și al forturilor ; munca depusă aici pentru lucrările publice,
dacă se uită că e vorba de o închisoare, întrece nemăsurat de mult întin
derea și valoarea insulei. Pămînt șes, bun de lucru, e atît de puțin, încît
e de mirare cum poate trăi aci atîta lume, cam 5 000 de suflete. Oamenii
de jos, adică sclavii emancipați, cred că sînt extrem de săraci: ei se
plîng că nu au de lucru. Și sărăcia probabil că va spori, din cauza măsurii
de a se reduce numărul de funcționari publici, în urma renunțării Com
paniei Indiilor Orientale la insulă și, prin urmare, din cauza emigrării
multora dintre oamenii mai înstăriți ; hrana de căpetenie a muncitorilor
este orezul cu puțină carne sărată; cum nici orezul și nici carnea nu
sînt produse locale și trebuiesc cumpărate în bani, salariile scăzute
apasă greu lumea săracă. Locuitorii insulei, bucurîndu-se azi de liber
tatea cu care au fost binecuvîntați și de care cred că vor ști să se folo
sească din plin, își vor spori numărul destul de repede: așa

fiind, ce va
deveni micul stat din Sf. Elena?[3]

Călăuza mea, om mai vîrstnic, fusese în copilărie paznic de capre,
așa încît cunoștea bine toate potecile printre stînci. El făcea parte din-
tr-o rasă formată ca rezultat a repetate încrucișări și, deși cu pielea în-

tunecată, el nu avea expresia respingătoare, caracteristică mulatrilor. Era un om bătrîn, liniștit și foarte politicos, așa cum par a fi mai toți oamenii claselor de jos. Foarte ciudat pentru urechile mele era faptul de a auzi un om aproape alb și îmbrăcat cuviincios, vorbind cu nepăsare de vremea cînd era sclav. Cu acest însoțitor, care îmi ducea merindele și un corn cu apă, foarte necesară, deoarece apa de prin văi, cîtă se găsea, era sărată, am bătut insula în fiece zi.

Sub verdele și minunatul podiș central, văile sălbatice sînt cu totul pustii și nelocuite. Pentru geologi, priveliștile din aceste văi erau de cel mai mare interes,, mărturisind schimbări succesive și complicate perturbări. După părerea mea, Sf. Elena a existat ca insulă dintr-o epocă foarte îndepărtată, în ciuda celor cîteva dovezi, nu prea limpezi, dar încă vizibile, de ridicare a solului. Eu cred că piscurile centrale cele mai înalte sînt părți rămase din pîlnia unui mare crater, a cărui jumătate sudică a fost în întregime măcinată de valurile mării; de altfel, se vede încă un zid exterior de roci bazaltice și negre, ca tărmurile muntoase ale insulei Mauriciu, mai vechi însă decît erupțiile vulcanice din partea centrală. În regiunea mai înaltă a insulei, se găsesc foarte numeroase cochilii dintr-o specie socotită multă vreme ca marină ; ele se află îngropate în sol. Adevărul este că ele aparțin speciei terestre Cochlogena, avînd o formă cu totul aparte[4] ; totodată, am mai găsit alte șase specii, iar altundeva a opta specie. E interesant că niciuna dintre ele nu mai trăiește în zilele noastre. Probabil că dispariția lor se datorește distrugerii în întregime a pădurilor și deci pierderii hranei și adăpostului, fapt petrecut chiar la începutul secolului trecut.

Generalul Beatson, scriind istoria insulei, rezervă un capitol foarte interesant schimbărilor pe care le-au suferit

[4] E bine să se știe că toate numeroasele exemplare ale acestei cochilii, găsite de mine într-un singur loc, diferă, constituind o varietate deosebit de pronunțată față de altă serie de exemplare luată de altundeva.

oîmpiile înălțate de la Longwood (Pădurea Lungă} și Deathwood (Pădurea Moartă). După cît se spune, amîndouă aceste cîmpii erau altădată acoperite cu păduri, cărora li se dăduse numele de pădurea mare. Pînă către anul 1716 erau încă multi copaci, dar în 1724 copacii bătrîni se prăbușiseră cu toții ; și cum caprele și porcii fuseseră lăsați să cutreiere peste tot, animalele acestea nimiciseră lăstărișul și toți copacii tineri. După datele oficiale, rezultă de asemenea că pe neașteptate, în locul copacilor, la câțiva ani după aceea creștea un fel de iarbă tepoasă, care cu timpul a cuprins totul[1]. Generalul Beatson adaugă faptul că azi această cîmpie „e acoperită de
iarbă deasă, ceea ce a făcut-o să se transforme în cel mai minunat loc ce pășune din insula întreagă". Suprafața ei, acoperită probabil de pădure altădată, e socotită, după aprecierile făcute, la nu mai puțin ca două mir de acri; în zilele noastre, pe tot întinsul ei, abia dacă se mai vede cîte un singur copac. Se mai spunea că în 1709, 'în baia Sandy se aflau mari cantități de copaci uscați în picioare ; locul este azi așa de deșert, încît în afară de documente limpezi și neîndoioase, nimic nu m-ar fi putu: face să cred că acolo ar fi existat cîndva păduri. Faptul că porcii și caprele au distrus lăstărișul și copacii tineri, iar că arborii bătrîni, cărora nu le puteau face nimic, au pierit de bătrînețe în decursul vremii, aceasta pare limpede dovedit. Caprele fuseseră aduse pe insulă în anul 1502 ; optzeci și șase de ani mai tîrziu, pe vremea lui Cavendish, se știa că erau peste măsură de numeroase. La mai bine de un veac după aceea, adică în 1731, cînd prăpădul se produsese, nemaifiind nimic de făcut, se dădeau ordine ca toate animalele rătăcind libere să fie ucise. E foarte interesant astfel de constatat că sosirea animalelor în Sf. Elena la anul 1501 a schimbat pe de-a întregul înfățișarea insulei,. în decurs de numai două sute douăzeci de ani ; iar caprele au fost introduse în 1502, și se spunea în 1724 că „arborii bătrîni aproape căzuseră". E destul de sigur că o asemenea modificare, atît de considerabilă, în vegetație a atins nu numai moluștele terestre, provocînd dispariția a opt specii, dar în același fel a atins o sumedenie de insecte.

Cu așezarea ei atît de depărtată față de orice continent, în mijlocul unui mare ocean, și posedînd o floră unică în genul ei, insula Sf. Elena ne atîță curiozitatea. Cele opt specii de moluște terestre, deși dispărute azi, dimpreună cu o Succinea, singura supraviețuitoare, sînt specii particulare, nemaigăsite nicăieri altundeva. Dl. Cuming mă informează

---

[1] St. Helena de Beatson, capitolul introductiv, p. 4.

însă că o specie engleză de Helix se găsește pe aici în mod obișnuit, ouăle ei fiind fără îndoială aduse pe unele plante dintre multele cîte au fost introduse. Dl. Cuming a colectat de pe țărm șaisprezece specii de moluște marine, dintre care șapte, după cîte știu, se găsesc numai în această insulă. Păsările și insectele§§, cum era și de așteptat, sînt foarte puțin numeroase ; de fapt eu cred că toate păsările au fost introduse în
ultimii ani. Potîrnichile și fazanii sînt destul de numeroși : insula este
prea engleză pentru a fi scutită de strictele legi ale vînătorii.

---

§§ Printre aceste puține insecte, m-am mirat găsind un mic Aphodius (o nouă specie) și un Oryctes, mișunînd amîndouă sub balega uscată. Cînd a fost descoperită insula, în chip sigur, nu poseda nici un patruped, afară poate de un șoarece î de aceea, cu greu se poate arăta fie că aceste insecte coprofage au fost de atunci introduse accidental, fie, în caz că erau aborigene, ce anume hrană le ajuta mai înainte să subziste. Pe malurile La Platei, unde splendidele cîmp'ii de gazon sînt bălegărite din belșug de mulțimea nenumărată a vitelor cornute și a cailor, am căutat zadarnic multele specii de gîndaci coprofagi, care abundă în Europa. N-am găsit acolo decît un Oryctes (insectă care în Europa se hrănește de obicei cu materie vegetală intrată în putrefacție) și două specii de Phanaeus, comun în asemenea locuri. Pe partea opusă a Anzilor, în Chiloe, abundă peste orice măsură o altă specie de Phanaeus, care ascunde balega vitelor în gropi mari săpate sub pămînt. Aceasta dovedește că Phanaeus, înainte de introducerea vitelor, trăia cu excremente omenești. În Europa, gîndacii, care se întrețin cu materia care a mai servit o dată la întreținerea vieții altor animale mai mari, sînt atît de numeroase, încît trebuie să existe cu mult peste o sută de specii diferite. Ținînd seamă de acest fapt și observînd cantitatea hranei de acest fel, care se irosește pe cîmpiile La Platei, am ajuns să-mi închipui că omul a stricat oarecum înlănțuirea de la sine a vieții, prin care atît de multe animale se leagă între ele ca verigile unui lanț, în ținutul lor de baștină. Totuși, în Țara lui Van Diemen, eu am găsit patru specii de Onthophagus, două de Aphodius și alta dintr-un al treilea gen, mișunînd pe sub balega de vaci ; dar vacile nu fuseseră introduse aici decît de treizeci și trei de ani. Singurele patrupede existente aici mai înainte de aceasta erau cangurii și alte cîteva animale mai mărunte ; și balega lor este calitativ foarte deosebită de aceea a vitelor, care, aduse de om, le-au luat locul. În Anglia, gîndacii coprofagi, cei mai mulți, sînt mărginiți la o anumită hrană : ei nu pot trăi cu ceea ce le poate da orice patruped. De aceea, schimbarea deprinderilor de viață, care trebuie să se fi întîmplat în Țara lui Van Diemen, este cu totul remarcabilă. Exprim aici recunoștința mea față de reverendul F. W. Hope, care sper că îmi va îngădui să-l numesc profesorul meu de entomologie; dînsul mi-a dat numirile insectelor de mai sus[5].

Am auzit
de unele pedepse, date pe baza legiuirilor vînătorești, mai mult decît
injuste, cum nici 'în Anglia nu mi-a fost dat să aud. Altădată, lumea
săracă obișnuia să dea foc unei plante care creștea pe stîncile de pe
țărmuri, din cenușa căreia scotea soda ; dar a ieșit o lege categorică de
interzicere a acestei îndeletniciri, pe motiv că, arzîndu-se aceste plante
nu mai au potîrnichile unde să-și așeze cuibul!

în plimbările mele, am străbătut de mai multe ori cîmpia ierboasă,
cuprinsă între văi adînci, pe care se află Longwood. Văzut mai de
aproape, Longwood semăna cu reședința de țară a unui gentleman res
pectabil. în față, sînt cîteva tarlale cultivate, dincolo de care se vede
un munte compact de stînc.i colorate, numit Flagstock, precum și imensul
masiv pătrat, negru și prăpăstios, al muntelui Barn. In general, prive
lișteа era mai degrabă tristă și neinteresantă. Singurul neajuns de care
am suferit în plimbările mele a fost vîntul, care sufla deosebit de puter
nic. într-o zi, am avut prilejul să asist la o împrejurare curioasă : aflîn-
du-mă la marginea unei cîmpii, terminată printr-o faleză uriașă, de
aproape o mie de picioare în adîncime, văzui, la distanță de cîțiva yarzi,
în plină bătaie a vîntului, un pescăruș de mare luptîndu-se cu briza
foarte puternică, în timp ce, unde stăm eu, aerul era cu totul calm. Apro-
piindu-mă cît mai mult de buza falezei unde curentul, care izbea în pere
tele ei, părea a se răsfrînge în sus, am întins un braț și am simțit deodată
și din plin toată forța vîntului: o barieră invizibilă, lată de doi yarzi,
despărțea atmosfera perfect calmă de acel puternic curent de aer.

At’ît de mult mi-au plăcut raitele mele printre stîncile și

munți»
din Sf. Elena, incit aproape că mi-a părut rău cînd, în dimineața zilei
de 14 mai, a trebuit să cobor în oraș. Pînă în prînz, mă și aflam pe bord
și vasul „Beagle" își ridica pînzele gata de plecare.

In ziua de 19 iulie, soseam în insula Ascension. Cine a văzut vreo
dată o insulă vulcanică, aflată într-un climat arid, va fi în stare dintr-o
dată să-și zugrăvească înfățișarea insulei Ascension. El își va închipui
niște munți conici, regulați, de un roșu aprins, cu vîrfurile mai totdea
una retezate, înălțîndu-se, la oarecare distanță unii de alții, dintr-un șes
întins, acoperit de lavă neagră și crăpată. Ridicătura principală din cen
trul insulei părea părintele conurilor mai mici. Ea se numea Colina
Verde și numele îi venea de la ușoara nuanță a acestei culori, care în
acest anotimp abia se zărea cu ochiul liber chiar de unde ancorasem.
Ca o completare a pustietății priveliștii, marea zgomotoasă și sălbatică
plesnea năprasnic stîncile negre.

Colonia se află situată lîngă țărm ; ea constă din cîteva case și
barăci așezate la întîmplare, dar construite temeinic din bucăți de piatră
de construcție albă. Toți locuitorii sînt marinari și negri, aceștia ieșiți
din sclavagism, a căror plată și hrană privește guvernul. Nu există nici un particular în toată insula. Marinarii, cei mai mulți, par pe deplin mulțumiți de situația lor ; ei cred că e preferabil să slujească douăzeci și unu de ani pe uscat, orice s-ar întîmpla, decît pe corabie ; eu însumi, dacă aș fi marinar, m-aș împăca din toată inima cu această preferință.

Dimineața următoare, urcai Colina Verde, înaltă de 2 840 de picioare,
iar de aci tăiai insula de-a curmezișul, înspre partea din bătaia vîntului. Un drum carosabil, în bună stare, duce de la colonia de pe coastă la casele, grădinile și pămînturile cultivate, care se află aproape de vîrful muntelui central. Pe

marginea drumului sînt pietre kilometrice și de asemenea fîntîni, din care orice drumeț însetat poate bea o apă minunată. Asemenea griji administrative se văd mai pretutindeni în cuprinsul acestei colonii și, cu deosebire, în ceea ce privește captarea izvoarelor, astfel că nu se pierde nici o picătură de apă, insula întreagă putîndu-se compara cu un vas urias ținut în ordinea cea mai desăvîrșită. Admirînd munca atît de încordată prin care s-a ajuns la asemenea rezultate, nu mă puteam opri să nu regret în același timp că această muncă se risipise într-un scop atît de neînsemnat. Pe drept cuvînt a observat dl. Lesson că numai națiunea engleză s-ar fi gîndit să facă din insula Ascension un loc productiv, orice alt popor mulțumindu-se s-o păstreze ca fortăreață în plin ocean.[6]

In apropiere de coastă nu crește nimic ; mai în interior, se poate întîlni cîte o plantă verde de ricin, iar pe alocuri doi-trei cosași prieteni ai deșertului. Regiunea mai înaltă din centru e presărată cu ceva iarbă, semănînd ca înfățișare generală cu părțile cele mai sărăcăcioase din munții statului Wales. Dar așa rară cum se vede a fi pășunea, totuși șase sute de oi, sumedenie de capre, cîteva vaci și cîțiva cai se îngrașă bine cu ce găsesc de păscut. Ca viețuitoare băștinașe, crabii terești și șobolanii mișună peste tot locul. Că șobolanul este în adevăr indigen, faptul poate fi într-adevăr pus la îndoială. După descrierea d-lui Waterhouse, sînt două varietăți: una e de culoare neagră, cu blana măruntă și lucioasă, trăind pe piscurile ierboase, iar cealaltă e de culoare brună și mai puțin lucioasă, cu păr lung, și trăiește pe coastă, în apropierea coloniei. Amîndou'ă aceste varietăți sînt cu o treime mai mici decît șobolanul negru obișnuit (Mus rattus), deosebindu-se de acesta atît în privința culorii cît și prin caracterul blănii, dar nu în altă privință mai însemnată. Sînt aproape sigur că acești șobolani (ca și șoarecele comun, care de asemenea a revenit la starea de sălbăticie) au fost aduși și, întocmai ca în insulele Galapagos, ei s-au schimbat ca urmare a noilor condiții de viață la care au fost supuși; de aceea și varietatea de pe piscul insulei diferă de cea de pe coastă. Nu există nici o pasăre băștinașă ; în schimb bibilicile, aduse din insulele Capului Verde, sînt foarte numeroase și pasărea obișnuită a recăzut și ea în stare de sălbăticie. Cîteva pisici, învățate la început să omoare șobolanii și șoarecii, s-au înmulțit pînă într-atît că au devenit o mare plagă. Insula întreagă e lipsită de copaci, ceea ce o face să fie, ca și în orice altă privință, cu mult inferioară insulei Sf. Elena.

Într-una din excursiile mele, ajunsei pînă înspre capătul de sud-vest al insulei. Ziua fiind limpede și zăpușitoare, văzui

insula nu surîzînd de frumusețe, ci holb'îndu-și la mine chipul hidos. Stratul de lavă revărsată e plin de movilițe și atît de crăpat în toate direcțiile, încît, vorbind din punct de vedere geologic, explicația faptului acestuia nu e ușoară. Crăpăturile sînt astupate cu așternuturi de piatră ponce, de cenușă și tuf vulcanic. în timp ce treceam cu vasul pe lîngă acest capăt al insulei, nu puteam să-mi închipui ce erau acele petice albe cu care toată întinderea părea tărcată ; abia acum mi-am dat seama că erau stoluri de păsări marine, care dormeau atît de fără grijă, încît chiar în mie zul zilei te puteai apropia și pune mîna pe ele. Aceste păsări au fost singurele făpturi vii pe care le-am putut vedea toată ziua. Deși briza sufla ușor, talazuri uriașe se urcau pe țărm, rostogolindu-se peste stîncile de lavă sfărîmată.

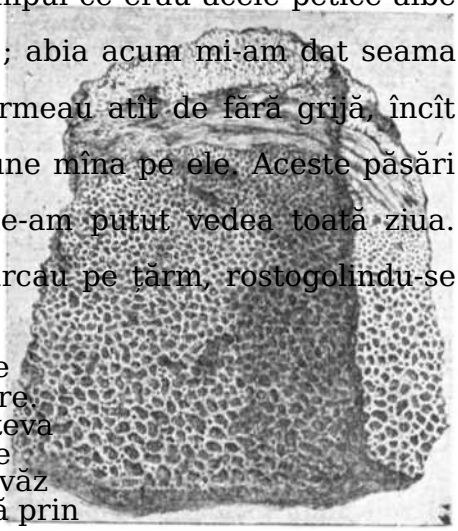

Geologia insulei este interesantă din multe puncte de vedere. In cîteva locuri am dat peste cîteva bombe vulcanice, adică mase de lavă, care fuseseră aruncate în văzduh în stare fluidă și căpătaseră prin urmare forme fie sferice, fie ca para. Nu numai forma exterioară, dar, în cîteva cazuri, chiar structura lor internă arată, .în chip foarte curios, că ele merseseră pe traiectoria lor aeriană învîrtindu-se în jurul axei lor proprii. Construcția internă a unei astfel de bombe este dată în tocmai în secțiunea înfățișată în figura alăturată. Partea centrală era formată din vacuole mari, ele micșorîndu-se cu cît mergeau mai spre exterior, unde se află ca un fel de înveliș pietros masiv, a cărui grosime e de un inch, și care, la rîndul lui e acoperit pe dinafară cu o crustă de lavă de aceeași structură vacuolară. Cred aproape sigur, mai întîi, că această coajă exterioară s-a răcit repede pînă la starea în care se vede

azi; al doilea, că lava încă fluidă din cuprinsul ei a fost înghesuită și
împinsă de forța centrifugă produsă prin mișcarea de revoluție a bombei, spre crusta externă solidificată, luînd astfel naștere acel înveliș de
piatră, și în sfîrșit, că forța centrifugă, slăbind presiunea din părțile mai
centrale, a îngăduit vaporilor fierbinți să-și dilate vacuolele formînd în
acest chip masa grosolan vacuolară a centrului.

Remarcabil prin vîrful lui circular, larg și ușor scobit, în care s-au
așternut, umplîndu-1, straturi-straturi de cenușă și scorii mărunte, este
muntele format din mai vechile serii de stînci vulcanice și socotit pe
nedrept crater de vulcan. Așternuturile în formă de farfurie ajung pînă
pe marginea falsului crater, formînd fiecare cîte un inel de culoare
diferită și dînd astfel acestui vîrf de munte o înfățișare fantastică ; unul
dintre inele era alb și lat ca o pistă de cursă, pe care ar fi alergat caii ;

de aceea muntelui i s-a și zis Manejul Diavolului. Am luat cu mine
cîteva mostre dintr-un strat de tuf trandafiriu ; și faptul cel mai extraor
dinar este că profesorul Ehrenberg********** îl crede format aproape în întregime
din fostă materie organică ; el a descoperit în probele mele unii infu-
zori de apă dulce, cu țeste silicioase, și nu mai puțin decît douăzeci și
două de specii vegetale, în deosebi graminee, cu țesut de silice. Lipsind
orice fel de materie carbonică, profesorul Ehrenberg crede că aceste
corpuri organice au trecut prin focul vulcanic și că au erupt în starea în
care le vedem azi. înfățișarea straturilor pe mine m-a făcut să cred că
ele s-au așternut sub apă, deși avînd în vedere uscăciunea climatului
eram forțat să-mi închipui că vor fi căzut probabil ploi în timpul vreunei
mari erupții și că altfel se va fi format un lac temporar, în care a putut
cădea cenușa. Dar acum ne putem îndoi că fllacul va fi fost temporar.
în orice caz, e sigur că, în cine știe ce epocă anterioară, climatul și pro
dusele insulei Ascension trebuia să fi fost cu totul ailtele decît azi. Unde
mai putem găsi pe fața pămîntului alt loc, în care prin cercetări științi
fice să nu descoperim nici un semn din nesfîrșitul ciclu al schimbărilor,
la care pămîntul a fost, este și va fi supus ?

Părăsind insula Ascension, ne îndreptăm spre Bahia de pe coasta
Braziliei, cu scopul de a completa măsurarea cronometrică a globului.
Ajunserăm acolo pe ziua de 1 august și stăturăm patru zile,
în care timp eu făcui cîteva lungi excursii pe jos. Eram bucuros că-mi

---

********** Ehrenberg, articol în Monatschr. der Kdnigl. Acad, der Wiss, Berlin, apri¬lie, 1845.

regăsesc buna dispoziție întreagă față de priveliștea tropicală, al cărei
interes nu scăzuse cu nimic din pricina obișnuinței. Elementele peisaju
lui sînt aici atît de simple, -incit ele merită să fie menționate ca dovadă
a faptului că frumusețea naturală depinde de împrejurări fără mare
însemnătate.

Ținutul poate fi descris ca o cîmpie șeasă, avînd 300 de picioare
deasupra nivelului mării și fiind tăiată în toate direcțiile de văi cu fun
dul neted. O asemenea structură e remarcabilă pentru un sol granitic,
dar ea este aproape regula tuturor formațiilor mai moi, din care se
compun cîmpiile. întreaga suprafață e acoperită cu felurite soiuri de
copaci mărunți și stropită cu petice de pămînt cultivat de pe care se
înalță case, mînăstiri și capele. Trebuie să amintesc că, între tropice.
luxuriania sălbatică a naturii nu dispare nici în vecinătatea marților
orașe, unde vegetația naturală a gardurilor vii și a pripoarelor de munți
copleșește ca efect pitoresc născocirile artificiale ale omului. Așa că se
găsesc prea puține locuri, al căror sol roșu aprins să vină în contrast cu
îmbrăcămintea verde de peste tot. Din marginea cîmpiei se deschid
perspective largi fie asupra oceanului, fie asupra marelui golf cu țărmu
rile împădurite mărunt și în cuprinsul căruia se văd pînzele albe ale
numeroaselor bărci și canoe. Altfel, din celelalte locuri, vederea
este extrem de mărginită ; urmînd drumul, de o parte și de alta, se
pot arunca numai scurte ochiri în adîncile văi împădurite. Casele si. trebuie să adaug, în deosebi bisericile sînt clădite intr-un știi arhitectu
ral propriu, bătînd în fantastic. Toate sînt văruite simplu în alb, astfel
că, în lumina soarelui strălucitor de amiază și pe fundalul

albastru albi-
cios al cerului, ele par mai degrabă niște iluzii arhitectonice decît clă
diri reale.

Acestea sînt elementele priveliștii, dar a voi să zugrăvești impre
sia generală e o încercare fără speranță de reușită. Naturaliști învățați
descriu scenele tropicale, numind sumedenie de lucruri și oprindu-se
asupra cîte unei trăsături caracteristice a fiecăruia în parte. Aceasta
poate da călătorului citit oarecare idei mai mult sau mai puțin clare ;
dar cine va putea, văzînd o plantă în ierbar, să-și închipuie cum crește
ea în pămîntul de baștină ? Cine, văzînd plante alese într-o seră, le
poate spori mărimea unora imaginativ pînă la dimensiunile codrilor,
îngrămădind pe celelalte într-o junglă inextricabilă ? Cine, examinînd
în cabinetul său de entomolog veselii fluturi exotici și ciudatele cicade,
va lega de aceste forme neînsuflețite aspra muzică neîntreruptă a celor
din urmă și zborul molatic al primelor, imagini care împreună acompa
niază permanent liniștita, arzătoarea amiază tropicală ? Numai cînd soa
rele atinge înălțimea cea mai mare, ar trebui văzute asemenea prive
liști : numai atunci splendidul frunziș des de mango acoperă pămîntul
cu umbra cea mai întunecată, în timp ce ramurile de deasupra, în risipa
de lumină, sînt de cel mai strălucitor verde. Cu totul altfel stau lucru
rile în zonele temperate : vegetația nu e atît de întunecată ji deasă și
prin urmare razele soarelui în drum spre apus, roșii, purpurii sau lumi
nos galbene, sporesc cel mai mult frumusețile acelor peisaje.

Pe cînd pășeam liniștit de-a lungul drumurilor umbroase și admi
ram fiece nouă priveliște, mă cuprinse dorința de a găsi limbajul în
care să-mi exprim impresiile. Epitet după epitet mi se păru

prea slab
ca să dea celor care n-au vizitat regiunile intertropicale senzația de în-
cîntare resimțită de cugetul meu. Deși am spus că plantele dintr-o seră
nu izbutesc să redea ideea exactă a vegetației de aici, trebuie însă să
recurg tot la ele. Ținutul este o seră uriașă, sălbatică, neîngrijită și lu
xuriantă, construită de natură pentru ea însăși, dar asupra căreia a pus
stăpînire omul, care a înțesat-o cu case vesele și grădini în toată legea.
Ce dorință aprinsă trebuie să simtă orice admirator al naturii de a privi,
dacă i-ar sta în putință, peisaje de pe o altă planetă ! Și totuși orice eu
ropean, putem spune pe drept cuvînt, are fericirea de a i se deschide,
numai la cîteva grade față de locul lui de naștere, strălucirile unei alte
lumi. în ultima plimbare, m-am oprit de nenumărate ori să mă uit ne
mișcat la aceste frumuseți și m-am silit să-mi fixez în minte impresii
care, după cum mi-am dat seama, mai curînd sau mai tîrziu, erau sortite
pieirii. Forma portocalului, a cocotierului, a palmierului, a mangoului, a
ferigii arborescente și a bananierului îmi vor rămîne limpezi și deose
bite una de alta ; dar miile de frumuseți care leagă toate aceste forme
într-o priveliște perfect unitară se vor șterge cu totul din minte, nu însă
fără să lase, ca poveștile auzite în copilărie, un amestec de imagini cu
at'ît mai încîntătoare cu cît sînt mai cețoase.

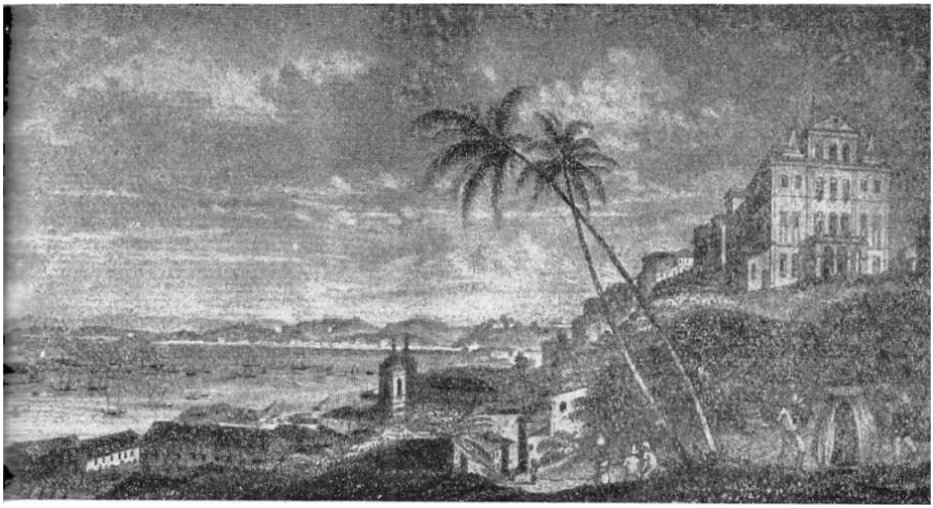

Portul Bahia din Brazilia. *Desen de O. Earle*

6 august. După-amiază, ne aflam în plină mare, cu gîndul de
a naviga drept spre insulele Capului Verde. Dar vînturi neprielnice ne
tot amînară realizarea acestui gînd, așa că în ziua de 12 august intrarăm
în Pernambuco, marele oraș de pe coasta Braziliei, la 8° latitudine su
dică. Ancorarăm în afara recifului ; puțin după aceea, se urcă pe bordul
nostru un pilot care ne conduse în interiorul golfului, unde traserăm cît
mai lîngă oraș.

Pernambuco e construit pe cîteva bancuri de nisip joase și înguste,
depărtate unul de altul prin canale de apă sărată, puțin adinei. Cele
trei părți ale orașului sînt legate între ele prin două poduri lungi, ridi
cate pe picioare de lemn. Orașul e pretutindeni dezgustător din cauza
străzilor strimte, prost pavate și murdare ; casele sînt mari, dar întune
coase. Abia se sfîrșise anotimpul ploilor torențiale, așa că împrejurimile,

care se ridică numai prea puțin deasupra nivelului mării, erau înecate.
De cîte ori am încercat, n-am izbutit să fac o plimbare mai lungă.

Pămîntul șes și mlăștinos, pe care se află Pernambuco, e înconju
rat, pînă la cîteva mile depărtare, de un semicerc de coline scunde, sau
mai bine zis de o muchie de pămînt care se ridică cel mult la două sute
de picioare deasupra nivelului mării. Vechiul oraș Olinda se află pe una
din extremitățile acestui semicerc. într-o zi luai o canoe și plecai pe
un canal in sus ca să vizitez Olinda. Din cauza așezării lui mai drăguțe
și mai curate, vechiul oraș îmi plăcu mai mult decît Pernambuco. Voi
aminti un fapt, care s-a întîmplat aici întîia oară de aproape cinci ani,

de cînd 'Călătoream prin lume, și anume că am găsit și oameni nepoliticoși. La două case deosebite, am fost refuzat intr-un chip vrăjmaș, iar de la a treia abia am căpătat voia să trec prin grădină ca să ajung mai de-a dreptul la o înălțime de pămînt necultivat, de pe care puteam vedea caracteristicile ținutului. Mi-a părut bine că așa ceva mi se 'întîmpla în cuprinsul Braziliei, deoarece tot nu aveam eu sentimente prea bune pentru această țară, care, fiind și sclavagistă, se află deci intr-o stare de mare decădere morală. Un spaniol s-ar fi rușinat numai la gîndul de a refuza o astfel de cerere, sau, cu atît mai .mult, să se poarte grosolan față de un străin. Canalul pe care am mers și ne-am întors de la Olinda era mărginit pe amîndouă laturile cu desișuri de mango, care creșteau din bancurile de nămol gras ca o pădure miniaturală[7]. Verdele luminos al acestor desișuri îmi amintește mereu de iarba îmbelșugată a cimitirelor ; atît desișurile acestea cît și iarba cimitirelor se întrețin și prosperă din materii descompuse ; verdeața mangouhii ne vorbește despre o moarte trecută, iar cealaltă prea ades despre o moarte viitoare.

Lucrul cel mai curios pe care l-am văzut prin împrejurimi este reciful golfului. Nu cred să mai existe nicăieri pe lume o formație naturală cu înfățișare atît de artificială[†]. Reciful se întinde pe o lungime de cîteva mile, absolut în linie dreaptă, paralelă cu țărmul și nu prea depărtată. Lățimea lui variază de la treizeci de yarzi pînă la șaizeci, iar suprafața e întinsă și netedă. E o structură de gresie tare,

---

[†] Am dat toate amănuntele despre această stavilă în London and Edinbtiigh Philosophical Magazine, voi. XIX (1841), p. 257.

stratificată
indistinct. în timpul fluxului, valurile se izbesc spărgîndu-se peste el.
în reflux, creasta i se zvîntă putînd fi luat atunci drept o stavilă stîn-
coasă ridicată în calea valurilor de lucrători ciclopici. Curenții marini
aruncă pe acest țărm în fața uscatului lungi limbi sau șire de nisip mis
cător, dintre care pe una din ele se află construit orașul Pernambuco.
Se pare că o astfel de limbă lungă de nisip s-a consolidat pe vremuri
prin îmbibarea ei cu materie calcaroasă și că apoi s-a înălțat încetul cu
încetul; stratul de nisip de deasupra, rămas în timpul acestui proces
liber, a fost luat de ape, nucleul solid dezgolindu-se și luînd înfățișarea
de azi. Cu toate că zi și noapte valurile din largul Atlanticului, încărcate
cu materii sedimentare, vin și izbesc fața exterioară a acestui perete
de piatră, piloții cei mai bătrîni nu știu nici ei să se fi vorbit cîndva
despre schimbări în înfățișarea lui. Cel mai curios fapt din istoria aces
tui zid de piatră este tocmai durabilitatea lui, care se datorește unui
strat rezistent de materie calcaroasă, gros de cîțiva inchi și format în
întregime din generații succesive de mici cochilii de Serpu'la, de Cirri-
pede și Nullipore[8]. Nulliporele, plănte de mare foarte simplu organizate
și tari, joacă același rol important de protecție pentru suprafețele su
perioare ale recifurilor coraliene din dosul șirului de stînci, care stau
în calea valurilor, unde adevărații corali în timpul creșterii întregii
mase ies din ape și mor din cauza soarelui și aerului. Aceste ființe or
ganice neînsemnate și în deosebi Șerpuia au făcut mari servicii popu
lației din Pernambuco ; căci, fără învelișul lor de protecție, limba de gresie ar fi fost de mult roasă de ape, iar fără ea portul n-ar mai fi existat.

În sfîrșit, la 19 august, părăsirăm țărmurile Braziliei. Slavă Dom
nului ! Nu voi mai vizita în viața mea o țară sclavagistă. Până azi, de
cîte ori aud vreun țipăt depărtat, el îmi amintește cu putere și-mi pro
duce o vie suferință gîndindu-mă la ceea ce am simțit cînd, pe lîngă o
casă, aproape de Pernambuco, am auzit cele mai jalnice văitături. care
nu puteau fi decît ale cine știe cărui sclav supus la cazne ; și totul era cu
atît mai cumplit, cu cît îmi dau seama că eram neputincios ca un copil,
neavind mei dreptul de a dojeni. Mi-am închipuit că acele văitături erau
ale vreunui sclav supus la chinuri, fiindcă așa mi se spusese într-o altă
împrejurare asemănătoare. Lîngă Rio de Janeiro, locuiam o dată în fața
casei unei cucoane bătrîne, care avea clești de strivit degetele sclave
lor ei. Altă dată, am stat într-o casă în care un tînăr servitor mulatru,
zi de zi și ceas de ceas, era călcat în picioare, bătut și persecutat, de se
topea inima pînă și într-un animal necuvîntător. Am văzut un copilan
dru de șase sau șapte ani, pe care stăpînul, pînă să intervin eu, îl și
plesnise de trei ori cu cravașa peste capul gol, fiindcă îmi întinsese un
pahar cu apă care nu era prea curat; și am văzut de asemenea pe tatăl
acestui copilandru, cum, neputînd spune un cuvînt, tremura numai la
o privire a stăpînului său. Ultimele cruzimi s-au petrecut chiar sub ochii
mei, într-o colonie spaniolă, unde mai mi s-a și spus că sclavii erau mai
bine tratați decît de portughezi, de englezi și decît de orice altă națiune
europeană. La Rio de Janeiro, am .văzut un negru voinic temîndu-se să
se ferească de o lovitură care, după cum credea el, avea să i se dea în
plină față. Mă aflam chiar acolo, cînd un om, cunoscut altfel pentru
inima lui bună, era gata să despartă pentru totdeauna

bărbați, femei și
copii mici de numeroase familii care trăiseră pînă atunci numai îm
preună. Nici nu mai pomenesc de alte atrocități, care rup inima omului,
dar despre care numai mi s-a spus ; și n-aș fi menționat nici revoltă
toarele amănunte de mai sus, dacă nu m-aș fi întîlnit cu atîta lume care,
orbită de firea veselă a negrilor, vorbea de sclavagism ca de un rău
suportabil. Asemenea oameni n-au intrat decît în locuințele clasei mai
înalte, unde în adevăr sclavii sînt de obicei bine tratați ; dar n-au trăit
ca mine printre oamenii claselor de jos. Și apoi ei sînt anchetatori, care
vor <să afle chiar părerea sclavilor asupra vieții pe care o duc, uitînd
că sclavul întrebat trebuie să fie prea îndobitocit ca să nu-și imagineze
posibilitatea ca răspunsul lui să ajungă la urechea stăpînului.
9

Se susține că propriul interes e de ajuns ca să preîntîmpine ex
cesele de cruzime, ca și cum nu s-ar ști că propriul interes nu reprezintă
nici un fel de ocrotire pentru animalele domestice, care, deși mult mai
puțin asemănătoare cu sclavii în decădere, provoacă întotdeauna furia
stăpînilor sălbatici. împotriva acestui argument s-a protestat de multă
vreme cu cele mai generoase simțăminte și îin veci ilustrul Humboldt a
adus exemple zguduitoare. Adesea s-a încercat să se scuze sclavia, com-
parînd-o cu starea țăranilor noștri săraci ; dacă însă mizeria omului
sărac de la noi este pricinuită nu de legi naturale, ci de instituțiile
noastre, ne aflăm sub grea vină și nu văd nicicum legătura dintre
această situație și sclavie : e ca și cum s-ar justifica obiceiul de a strivi

în clește degetele oamenilor dintr-o țară, prin faptul că în alta lumea
suferă de molimi îngrozitoare. Cei care privesc îngăduitor la stăpînul
de sclavi și cu nepăsare la sclavi, par a nu se pune niciodată în locul
celor din urmă. Ce viitor cumplit să trăiești fără nici o nădejde de mai
bine ! închipuiască-și oricine nenorocirea, gata oricînd să-i cadă pe cap,
ca soția și copilașii, aceste ființe pe care legile naturii le fac scumpe
pînă și sclavului care le-a dobîndit, să-i fie smulși și vînduți ca vitele
celui dinții negustor ! Și faptele acestea sînt făcute și acoperite de oa
meni, care mărturisesc că-și iubesc aproapele ca pe ei înșiși, oameni
care cred în Dumnezeu și care se roagă într-una ca voia lui să se facă
pe pămînt! La gîndul că noi, englezii, și descendenții noștri, americanii,
aceștia mai și mîndrindu-se cît îi ține gura cu ideea de libertate, am fost
și sîntem încă atît de vinovați, fierbe sîngele în om și inima îi tremură ;
numai gîndul că noi cel puțin am făcut sacrificii mai mari decît orice
altă națiune ca să ne ispășim păcatul dă oarecare mîngîiere.[10]

In ultima zi a lunii august, ancorarăm a doua oară la Porto Praya,
în arhipelagul Capului Verde; de aci, ne îndreptarăm spre Azore, unde
rămaserăm șase zile. La 2 octombrie țărmurile Angliei, zărite de de
parte, ne umpleau de bucurie, iar la Faimouth eu părăsii vasul „Beagle",
această minunată corăbioară, pe bordul căreia îmi petrecusem aproape
cinci ani.

Aflîndu-mă acum la capătul călătoriei noastre, voi revedea pe scurt
foloasele și pagubele, suferințele și plăcerile navigării noastre 'împre
jurul lumii. Dacă cineva, înainte de a întreprinde o astfel de călătorie

lungă, mi-ar cere sfatul, răspunsul meu ar depinde de interesul pe care
acea persoană l-ar avea pentru vreo ramură a științei, a cărei dezvol
tare ar ajuta-o prin acea călătorie. Fără îndoială că e o mare mulțumire
să vezi țări felurite și cît mai multe rase omenești, dar satisfacțiile că
lătoriei nu trag în balanță cît suferințele. E nevoie deci de un scop, de
gîndul unei recolte tîrzii, oricît de îndepărtată, cînd roadele se vor fi
copt și cînd s-ar vedea realizările.

Dintre neplăcerile resimțite neapărat de orice călător, multe sînt
evidente pentru toată lumea : pierderea legăturilor cu vechii prieteni și
a priveliștilor cu care ne sînt amestecate cele mai scumpe amintiri fac
parte dintre acestea. Atît numai, că asemenea pierderi sînt cu timpul
compensate în parte de dorința nestinsă, cu care anticipăm ziua înde
lung așteptată a reîntoarcerii. Dacă, după cum susțin poeții, viața e un
vis, sînt sigur că acestea sînt imaginile care ajută cel mai bine la tre
cerea nopților oricît de lungi. Alte neajunsuri, deși insensibile la în
ceput, devin cumplite după un timp : acestea sînt lipsa unei camere
personale, lipsa de singurătate și de odihnă, sentimentul istovitor al
iureșului permanent, privațiunea de anumite mici conforturi, pierderea
atmosferei de familie, a putinței de a asculta puțină muzică și a celor
lalte satisfacții de ordin estetic. Vorbind de astfel de nimicuri, bineînțeles că adevăratele suferinți ale vieții marinărești, în afară de acci
dente, sînt socotite ca nemaiexistînd. Căci în scurtul răstimp al ultimilor
șaizeci de ani s-a realizat o uimitoare îmbunătățire a mijloacelor de
navigație îndelungă. Chiar pe vremea lui Cook, omul care își părăsea
căminul pentrp asemenea expediții înfrunta suferinți

cumplite, în timp
ce azi un simplu iaht, prevăzut cu tot ce trebuie unei vieți îndestulate,
poate prea bine face ocolul globului. Pe lingă ameliorările extraordinare
aduse vaselor și resurselor navale, toate țărmurile de vest ale Ame-
ricii sînt cunoscute cu de-amănuntul, iar coloniile engleze din Austra
lia au devenit centrul unui continent care abia începe să se dezvolte.
în ce împrejurări deosebite se naufragiază azi în Pacific, față de cum
se naufragia pe vremea lui Cook ! După călătoria lui, lumii civilizate i
s-a adăugat o întreagă emisferă.

Cine în adevăr suferă de rău de mare trebuie să cumpănească bine
lucrurile înainte de a pleca. Vorbesc din experiența: răul de mare nu
e o boală oarecare, vindecabilă în cîteva zile. Dacă, dimpotrivă, e vorba
de cineva care gustă plăcerile navigației, acesta își va satisface intere
sul din plin. Dar chiar acesta trebuie să se gîndească bine la cît de mult
are de mers pe apă într-o călătorie lungă, în comparație cu puținul cît
va sta prin porturi. Și în ce constă mult trîmbițata glorie a oceanului
nemărginit ? E un întins nesfîrșit, un pustiu de ape, cum îi spun arabii.
Fără îndoială că sînt unele priveliști minunate, cum sînt nopțile cu
lună, cînd cerul senin stă limpede deasupra, iar jos marea sclipește în
tunecat, sau cum sînt pînzele albe umflate de suflul domol al unui alizeu
plăcut; tot atît de încîntător este „calmul plat", cînd fața mării lucește
ca o oglindă și totul stă nemișcat, în afară de fîlfîitul întîmplător al
pînzelor. E plăcut să vezi prima dată cum viscolul se întețește boltin-
du-și furia peste vas, cum se răsucește vîntul furtunatic sau cum se
înalță munți de valuri. Dar trebuie să mărturisesc că imaginația mea

zugrăvise ceva cu mult mai măreț și mai spăimîntător decît ceea ce am
văzut că însemnează pe mare o furtună în toată puterea cuvîntului.
Spectacolul furtunii văzută pe țărm, cu copaci care se îndoaie, cu pă
sări care zboară înnebunite, cu umbre întunecoase și fulgere orbitoare,
cu torente care urlă în cădere, totul proclamînd lupta elementelor dez
lănțuite, un asemenea spectacol este incomparabil mai plăcut. Pe mare,
albatroșii și micii furtunari zboară ca și cum furtuna ar fi sfera proprie
a vieții lor, apa se ridică și se scufundă, îndeplinind parcă mecanic o
mișcare obișnuită, corabia singură, cu echipajul ei, părînd a fi obiectul
uriașei mînii. O astfel de priveliște văzută de pe un țărm pustiu, bătut
de intemperii, este bineînțeles mai puternică, dar sentimentul pe care îl
stîrnește ține mai mult de groază decît de plăcere.

Să privim acum însă și latura mai luminoasă a timpului petrecut.
Plăcerea pe care mi-au dat-o peisajul și aspectul general al feluritelor
țări vizitate a fost, hotărît, izvorul celor mai statornice și mai înalte
desfătări. E probabil că frumusețea pitorească a multor regiuni euro
pene întrece tot ceea ce am văzut prin alte părți ale lumii. Dar e o plă
cere din ce în ce mai mare a compara caracteristica priveliștilor din
țări deosebite și sentimentul acesta, într-o anumită măsură, e și altceva decît admirația pentru frumusețea lor. El stă în legătură, mai cu seamă,
cu ceea ce se poate cunoaște din caracteristica proprie a locurilor res
pective : sînt foarte ispitit să cred că, întocmai ca în muzică, unde cel
ce înțelege fiece notă în parte, dacă e condus și de un gust sigur, simte
mai deplin întregul partiturii ; cercetătorul fiecărei părți componente a
unei priveliști admirabile poate simți de asemenea mai

complet impre
sia combinată a întregului. Prin urmare, călătorul trebuie să fie un bo
tanist, fiindcă pretutindeni plantele formează frumusețea de căpetenie
a priveliștilor. Masele de stînci golașe, oricît de îndrăznețe ar fi, nu pot
constitui un spectacol sublim decît pentru un timp, devenind repede
monotone. Viu și felurit colorate, ca în Chile de nord, ele devin fantas
tice ; dar îmbrăcate în vegetație, sînt în orice caz mai plăcute, dacă nu
splendide.

Spunînd că priveliștile care pot fi admirate în anumite regiuni ale
Europei sînt probabil de un interes mai înalt decît ceea ce am văzut în
călătoria aceasta, înțeleg să exceptez, ca formînd o clasă aparte, zonele
intertropicale. Cele două clase nu pot fi comparate între ele ; dar am
insistat pînă acum destul de adesea asupra măreției regiunilor tropi
cale. Cum puterea impresiilor depinde mai totdeauna de ideile precon
cepute, adaug că tot ceea ce știam de mai înainte despre acele regiuni
era luat din descripția foarte sugestivă, *Personal Narrative,* a lui Htim-
boldt, care depășește ca valoare toate celelalte lucrări de același fel, pe
care le-am mai citit. Dar, deși îmi făcusem mari iluzii asupra celor ce voi
vedea, n-am simțit nici un pic de dezamăgire nici la întîia, nici la ul
tima debarcare pe țărmurile Braziliei,

Dintre peisajele care au lăsat urme adinei în mintea mea, niciunul
nu întrece în sublim pădurile primitive, nedesfigurate de mîna omului,
fie cele din Brazilia, în care domnește puterea Vieții, fie cele din Țara
Focului, în care guvernează Moartea și Distrugerea. Atît unele cît și cele
lalte sînt adevărate temple pline de feluritele opere ale Creatorului Na
turii : nimeni nu poate sta printre ele fără să simtă că mai e

ceva în
om în afară de simpla răsuflare a trupului. Cînd, amintindu-mi de acest
trecut, îmi perind imaginile cu care am rămas, cîmpiile Patagoniei îmi
trec prin fața ochilor cele mai adeseacri, deși toți cîți le-au mai văzut
spun despre ele că sînt jalnice și nefolositoare. în adevăr, cîmpiile aces
tea nu pot fi descrise decît prin caracteristicile lor negative : lipsite de.
locuințe omenești, lipsite de apă, lipsite de copaci, lipsite de munți, ele
priesc doar cîtorva plante pitice. De ce atunci (fapt care nu se întîmplă
numai cu mine) aceste pustietăți fără margini mi s-au întipărit atît de
adînc în suflet ? De ce n-a lăsat aceeași impresie întinderea mult mai
seasă, mai verde și mai rodnică a pampasurilor, care sînt și folositoare
omenirii ? Nu-mi pot mai de loc analiza asemenea simțăminte dar, în
parte, ele trebuie să se datorească zborului liber lăsat imaginației. Cîm
piile Patagoniei sînt nemărginite, de aceea abia pot fi străbătute și
aproape că nu se cunosc ; judecind după aspectul lor, ele dăinuiesc de
multe veacuri în aceeași stare în care se află azi, și nici nu se întrevede
sfîrșitul acestei stări în viitor. Dacă, după presupunerea celor
din vechime, pămîntul ar fi un întins înconjurat cu un brîu lat de ape sau cu
pustiuri, de a căror fierbințeală nu s-ar putea nimeni apropia, cine
privind la aceste ultime granițe ale cunoștințelor omenești n-ar fi cu
prins de simțăminte profunde, dar tulburi ?

în sfîrșit, ca tablouri ale naturii, sînt de neuitat priveliștile care
ți se deschid în fața ochilor din înălțimile munților semeți ; deși în-
tr-un anumit sens nu pot fi numite în nici un caz frumoase. Privind în

jos de pe creasta cea mai înaltă a Anzilor, sufletul, nestingherit de mici amănunțe, se umplea de uluitoarele dimensiuni ale maselor de piatră înconjurătoare.

În ceea ce privește ființele însuflețite, cred că nimic nu este mai uimitor decît prima întîlnire cu omul sălbatic văzut în sălașul lui de baștină — a omului surprins în cea mai de jos și mai sălbatică stare. La o asemenea vedere, mintea oricui se năpustește în noaptea secolelor trecute și se întreabă fără să vrea : e cu putință ca înșiși progenitorii noștri să fi arătat la fel cu acești oameni ? Oameni ale căror gesturi și chipuri sînt pentru noi mai puțin inteligibile decît ale animalelor domestice, oameni, care nu au nici instinctul animalelor acestora și nici nu se pot mîndri cu rațiunea umană sau cel puțin cu meșteșugurile practice care decurg din ea ? Cred că este cu neputință de descris sau de zugrăvit deosebirea dintre omul primitiv și omul civilizat; e ca deosebirea dintre un animal sălbatic și altul îmblînzit, iar interesul de a vedea un primitiv este în parte identic cu acela de a vedea leul în pustia lui, tigrul sfîșiindu-și prada în jungă și rinocerul rătăcind peste cîmpiile sălbatice ale Africii.

Printre spectacolele cele mai impresionante pe care le-am văzut, trebuiesc puse Crucea Sudului, norul lui Magellan și toate celelalte constelații ale emisferei sudice : tromba marină ; rîul de ghețari albaș tri, atîrnînd deasupra mării mai spăimîntător decît orice prăpastie ; insula-lagună, ridicată de coralii clăditori de recifuri ; un vulcan în erupție ; prăpădul unui năprasnic cutremur de pămînt. Ultimele feno mene, prin legătura lor strînsă cu structura geologică a lumii, au poate

pentru mine un interes particular. Dar cutremurul de pămînt e drept
să reprezinte pentru orișicine întîmplarea cea mai impresionantă : pă
mîntul, socotit din prima copilărie ca temei și prototip al solidității, s-a
lăsat în jos și s-a ridicat ca o pojghiță de gheață sub picioarele noas
tre ; văzînd munca și cazna de o viață a omului nimicite într-o clipită,
se face deodată simțită netrebnicia mult lăudatei lui puteri.

S-a spus că dragostea pentru vînătoare este una din desfătările
înnăscute ale omului și urmă a unei pasiuni instinctive. Dacă așa stau
lucrurile, sînt sigur că plăcerea de a trăi în aer liber, cu cerul drept
acoperămînt, iar pămîntul drept masă, face parte din aceeași pasiune,
reprezentînd întoarcerea sălbaticului la obiceiurile lui native. Mă gîn-
desc mereu la raitele noastre cu barca, la excursiile mele pe uscat, cînd
străbăteam ținuturi neumblate cu o desfătare fără seamăn, pe care nici
o scenă a civilizației n-ar fi fost în stare să mi-o procure ; și nu mai
încape îndoială că toți călătorii își vor fi amintit neapărat fericirea intensă pe care au trăit-o respirînd pentru 'întîia oară într-o climă străină,
unde omul civilizat n-a călcat decît rareori, daca nu chiar niciodată.

Alte cîteva surse de desfătare într-o călătorie lungă sînt mai ra
ționale prin natura lor. Harta lumii încetează să mai fie un simplu car
ton gol ; ea devine un tablou plin de cele mai variate și însuflețite
imagini. Fiece parte a lumii crește în adevăratele ei dimensiuni : con
tinentele nu mai sînt privite ca niște insule mai mari și nici insulele nu
mai pot fi socotite ca un fel de puncte, ele fiind, în realitate, mai întinse
decît multe regate europene. Africa sau America de Nord și

America
de Sud sînt numiri care sună frumos și se pronunță ușor ; dar numai
călătorind săptămîni întregi de-a lungul unei mici porțiuni din țărmu
rile lor, te convingi pe deplin de cît spațiu necuprins din imensa lume
reprezintă aceste numiri.

Considerînd starea de lucruri actuală, e cu neputință să nu privim
înainte, cu mari nădejdi, la progresul viitor al unei aproape întregi emi
sfere pămîntești. Ridicarea continuă a popoarelor din Marea de Sud
la treapta civilizației, prin creștinismul introdus pretutindeni, e unică
în istorie. Și faptul acesta e cu atît mai izbitor, cu cît, numai cu 60 de
ani mai înainte, Cook, căruia nimeni nu-i va pune la îndoială temeini
cia judecății, nu putea întrevede perspectiva niciunei schimbări. însă
azi prefacerile sînt evidente și ele s-au produs datorită spiritului filan
tropic al națiunii britanice.

In aceeași parte a lumii, Australia se ridică și putem spune că s-a
și ridicat ca mare centru de civilizație, care nu după prea multă vreme
va domni ca o împărătească peste emisferul sudic. Pentru un englez e
imposibil să vadă aceste colonii depărtate fără o înaltă mîndrie și sa
tisfacție. înălțarea drapelului britanic pare a aduce cu sine oriunde, ca
o urmare sigură, bunăstarea, prosperitatea și civilizația.

în încheiere, eu cred că nimic nu poate fi mai folositor pentru un
tînăr naturalist, decît o călătorie prin țări depărtate. O astfel de călă
torie și ascute, și potolește acea dorință și acea aviditate de a ști, pe
care, după cum remarcă sir J. Herschel, o simte omul, chiar dacă sim
țurile toate îi sînt pe deplin satisfăcute. Ațîțarea pe care i-o dă nouta
tea lucrurilor și posibilitatea succesului îl stimulează să-și sporească

activitatea. De altfel, cum numeroase fapte izolate devin repede nein
teresante, deprinderea de a face comparații duce la generalizare. Pe
de altă parte, călătorul rămînînd numai cîte puțin în fiecare loc, de
scrierile lui constau neapărat numai din schițe, nu din observații amă
nunțite. Așa că, după cum am simțit eu însumi din proprie experiență,
se naște pornirea constantă de a completa marile goluri ale observației
directe cu ipoteze superficiale și nepotrivite..

Dar călătoria mie mi-a plăcut prea mult, ca să nu recomand tutu
ror naturaliștilor, deși niciunul să nu se aștepte să fie atît de norocos
ca mine în privința tovarășilor de călătorie, să încerce totul, pornind
la drum pe uscat, dacă nu le stă în putință pe mare. Pot fi încredințați
că afară de prea rare cazuri, nu vor înfrunta nici o greutate sau pri
mejdie, care să nu poată fi prevăzută din timp. Din punct de vedere
moral, aceste pățanii îi vor învăța cu răbdarea binevoitoare, eliberarea

de egoism, obiceiul de a te servi singur și de a te folosi de orice prilej
care se ivește. într-un cuvînt, ei trebuie să aibă calitățile care caracte
rizează pe mai toți marinarii.

Călătoria îi va învăța de asemenea cu neîncrederea, dar în ace
lași timp ei vor descoperi cît de mulți oameni cu inimă bună sînt pe
lume, oameni cu care nu aveau pînă atunci nici o legătură și nici nu
-vor mai avea de atunci înainte și care totuși sînt gata să le întindă cea
mai dezinteresată mînă de ajutor.

NOTE

CAPITOLUL 1

1. (Pag. 51). O corabie cu pînze, de proporțiile neînsemnate ale vasului „Beagle", era „o adevărată jucărie a vînturilor". îndeosebi, ea nu era prevăzută cu toate cele necesare pentru navigația pe mările agitate ale Sudului, unde orice furtună amenință să răstoarne această „rățușcă scufundătoare", cum scrie Darwin în jurnalul său de călătorie. „Beagle" înseamnă în englezește „cîine de vînătoare" sau „copoi".

2. (Pag. 51). Una din misiunile expediției de pe „Beagle" era să măsoare cu precizie longitudinile unei serii de puncte situate în jurul globului pămîntesc. Cum determinarea longitudinii nu este altceva decît determinarea timpului local, precizia acestor măsurători depindea pînă nu de mult de precizia cronometrelor folosite (în prezent se face uz de semnale transmise prin radio). Grupul expediționar de pe „Beagle" avea la dispoziția sa 24 cronometre foarte precise : cu prilejul determinării repetate a longitudinii orașului Bahia (din Brazilia), în 1863 s-a constatat că cronometrele dădeau o eroare de +33 secunde pe an. [Vezi amănunte în partea introductivă.]

3. (Pag. 53). *„Războiul de independentă" :* e vorba de mișcarea revoluționară burgheză spaniolă și portugheză îndreptată contra stăpînirii franceze. Cînd trupele franceze, sub comanda lui Murat, au năvălit în 1808 în Spania și Napoleon a instalat pe tronul Spaniei pe fratele său Joseph, în țară a izbucnit o răscoală. Războiul a durat pînă în 1813, cînd Joseph a fost silit să părăsească Spania. Evenimente asemănătoare s-au petrecut în același timp și în Portugalia.

4. (Pag. 53). Căpitan-general este vechea denumire a

guvernatorilor militari ai
coloniilor spaniole.

5. (Pag. 53). *Nord-ost-ten-nord* este a 3-a dintre cele 32 diviziuni (socotind ca
zero direcția nordului și numărînd în sensul limbilor unui ceasornic) în care se îm
parte cadranul unui compas marin ,• ea indică direcția intermediară între nord-nord-est
și nord-est. In mod analog, *zuid-west-len-zuid* înseamnă a 19-a diviziune, care indică
direcția intermediară între sud-sud-vest și sud-vest. Acești termeni, de origine olan
deză, s-au adoptat în practica marinei rusești încă din timpul lui Petru I.

6. (Pag. 54). *Vintăm:* monedă de cupru egală cu 20 reis portughezi și brazilieni
(adică, pe vremea lui Darwin, circa 2 bani în Brazilia și circa 3,75 bani în Portugalia).

7. (Pag. 54). Umiditatea aerului se măsoară pe uscat cu ajutorul unui higro-
metru de tip special (numit psihrometru), constînd din două termometre : unul din
ele arată temperatura aerului, iar celălalt — numit termometru umed — punctul de
rouă, adică temperatura la care se produce saturația aerului cu vapori de apă. Cu
cît aerul e mai uscat și cu cît temperatura lui e mai ridicată, cu atît punctul de rouă
este mai scăzut și, prin urmare, cu atît diferența (în grade termometrice) dintre tem
peratura aerului și punctul de rouă e mai mare.

8. (Pag. 55). *H ar mat t an :* vînt încărcat cu praf, foarte uscat, de obicei de in
tensitate moderată, care suflă în Africa, dinspre nord sau nord-est, la sud de Sahara.

9.(Pag. 55). întreg acest alineat lipsește din prima ediție (din 1839) a *Jurnalu- Iui.* Relatînd pe scurt faptul însuși al depunerii unui praf cafeniu pe corăbiile
care naviga pe mare, Darwin dă fenomenului următoarea explicație : „Cred că acest
praf se formează în urma dezagregării atmosferice a rocilor vulcanice și că provine,
probabil, de pe țărmurile Africii". După cît se pare, micile cochilii ale unor orga
nisme microscopice descoperite în acest praf l-au făcut pe Darwin să se adreseze,
pentru a-i cere părerea, lui Ch. G. Ehrenberg , acesta a întreprins un

studiu ale că
rui rezultate Darwin le comunică în ediția a doua, renunțînd la punctul său de vedere
inițial. După cum se știe, Ehrenberg nu considera organismele microscopice drept
cele mai simple organisme, ci ființe multicelulare cu un sistem diferențiat de organe.
Aplicînd tuturor acestor organisme vechea denumire de „infuzorii", Ehrenberg, sub
influența teoriei sale eronate, număra printre „infuzorii" nu numai protozoarele, în
înțelesul actual al cuvîntului, ci și algele diatomeice, rotiferele, unii viermi și chiar
spermatozoizii. Așadar „infuzorii" pe care i-a descoperit Ehrenberg în praful trimis
de Darwin nu trebuie să fie luați în înțelesul actual al acestui termen. Mai degrabă
e vorba de învelișurile silicifiate ale diatomeelor și de mici cochilii fosile de fora-
miniferi.

10. (Pag. 55). *Bazalt:* rocă vulcanică, de obicei de culoare neagră; este un
amestec de labrador (sau de alți feldspați, mai cu seamă bazici), de augit și de oxid
de fier.

11. (Pag. 55). *Aragonit* ($CaCO_3$) : mineral care adesea se cristalizează în formă
de ace fine.

12. (Pag. 55). *Aplysia* (iepure de mare) : moluscă din subclasa Opistobranchia
clasa Gasteropodelor ; moluște marine, care se tîrăsc cu mare repeziciune pe pîntece ;
pe laturile tălpii piciorului se ridică niște excrescențe (parapodii), care se adună dea
supra (în formă de tricorn napoleonian) ; ele acoperă, la locul de împreunare, o mică
cochilie plată, care rămîne numai parțial sub cutele mantalei întinse asupra ei. Or
ganul de respirație al Aplysiei este o branchie triunghiulară cutată, situată în cavi
tatea mantalei.

13. (Pag. 56). *Physalia* (numită adesea „galeră portugheză") este una din cele
mai mari sifonofore, o subclasă a încrengăturii Celenteratelor ; corpul lor seamănă cu
o băşică de bou și plutește pe suprafața mării ; din corp pornește în jos un tub, care

ajunge pînă la un metru lungime, dar lungimea tentaculelor, înzestrate cu numeroase
nematocite, este mult mai mare.

După cum se știe, facultatea de a produce înțepături vătămătoare cu ajutorul
nematocitelor veninoase, care ies în afară, ori de cîte ori celulele speciale ale tegu
mentelor exterioare vin în contact cu o vietate, este specifică majorității celentera
telor. înțepăturile produse de Physalia pe pielea omului sînt mai usturătoare decît
înțepăturile de urzică.

14. (Pag. 56). Această explicație e învechită : mecanismul schimbărilor de cu
loare la cefalopode, cameleon și alte animale se reduce, după cum se știe, la dilata
rea și contractarea alternativă a celulelor pigmentare (cromatofore), conținînd granule
de pigment de diferite culori.

15. (Pag. 57). *Serpentin* (H^MgsSijOg) : un mineral de culoare verde.

16. (Pag. 57). Cercetările cele mai recente au arătat că există atîtea excepții de
la această regulă, încît, deși a fost multă vreme universal acceptată, în prezent ea
are nevoie de corecții însemnate. în adevăr, majoritatea vulcanilor din America de
Sud sînt situați la distanță de 150—250 km de ocean, iar în Sahara și în Asia centrală
se cunosc vulcani stinși care se găsesc la depărtări de cîteva mii de kilometri de orice.
mare. „Distribuția geografică a vulcanilor este în strînsă legătură nu cu țărmurile mă
rilor, ci cu liniile de dizlocație și anume cu frîngerea și scufundarea unor porțiuni ale
scoarței terestre" (V. A. Obrucev, Marea *Enciclopedie Sovietică,* ed. I, voi. 13, p. 620).

17. (Pag. 57). *Nulliporae,* numite mai deseori Lithothamniae : grupă de alge roșii,
care se disting prin faptul că în membrana celulelor lor se depun mari cantități de
calcar. De obicei Lithothamniile formează pe stîncile marine cruste compacte de cu
loare roz.

18. (Pag. 58). *Marchantiae* sau Marchantiaceae : familie din clasa Hepaticelor.

19. (Pag. 58). *Măslină de mare* (Oliva) : gen de moluște

gasteropode de la tropice,
cu scoica foarte netedă și lustruită.

20. (Pag. 59). Darwin scrie de fapt „compound", adică compus, complex. Pentru a nu da loc la ambiguitate, am tradus acest cuvint cu cuvîntul „colonial", deoarece e vorba de organisme coloniale, în opoziție cu cele individuale.

21. (Pag. 59). Trecînd de la insula San Paolo la Fernando Noronha, „Beagle" a traversat ecuatorul. în *Jurnalul de drum,* Darwin descrie ceremonia la care se supune toată lumea cu prilejul traversării ecuatorului pe mare : „17 februarie. — Am trecut ecuatorul și m-am supus neplăcutei operații a rasului. Azi de dimineață, pe la orele '9, noi, bieții „novici", în număr de 32, am fost adunați pe puntea inferioară. S-au închis spiraiurile, așa că ne-am trezit în întuneric într-o căldură nesuferită. Apoi au venit la noi patru comisari de-ai lui Neptun, care ne-au condus unul cîte unul pe punte. Eu am fost primul și am scăpat ușor ; cu toate acestea am găsit ceremonia acvatică destul de neplăcută. înainte de a ajunge sus, comisarul m-a legat la ochi și m-a condus astfel mai departe, în timp ce, din toate părțile, mi se turnau în cap, cu mare zgomot, găleți întregi de apă ; apoi m-au așezat pe o scîndură, de pe care puteam fi ușor răsturnat într-o cadă cu apă. Aci, mi s-a mînjit fața cu catran și cu vopsea, pe care apoi mi le-au răzuit de pe obraji cu o custură făcută dintr-o bucată de cerc de fier ; la un anumit semnal, am fost răsturnat în cada cu apă, în care doi inși m-au luat în primire, dîndu-mă cu capul la fund. In sfîrșit, spre marea mea sa tisfacție, mi s-a dat drumul; cei mai mulți dintre novici au pățit mult mai rău : li s-a băgat în gură acel amestec murdar cu care li se mînjeau obrajii. Toată corabia se prefăcuse într-o adevărată baie și apa curgea în șiroaie în toate direcțiile : firește că toată lumea, chiar și căpitanul, erau uzi pînă la piele."

22. (Pag. 59). *Fonolit:* termen propus de geologul german Werner pentru denumirea lavelor compacte, lamelare, care răsună cînd sînt lovite; Darwin

a folosit
termenul chiar în acest sens.

23. (Pag. 59). *Injectare:* pătrunderea rocilor topite în crăpăturile, golurile sau
spațiul dintre straturile scoarței terestre.

24. (Pag. 60). *Rocă de bază:* formația veche de sub aluviunile proaspete,
afinate.

25. (Pag. 60). Descrierea expediției lui A. Humboldt în America centrală și de
Sud (1799—1804) și a rezultatelor ei științifice a fost publicată de el, cu colaborarea
unui mare număr de savanți francezi, în 30 de volume, în limba franceză *(Voyage*
aux *regions equinoxiales du Nouveau Continent,* Paris, 1807—1834). Cele trei vo
lume din această ediție care conțin descrierea călătoriei, scrise chiar de Humboldt,
au fost traduse în limba engleză sub titlul *Personal Narrative of Travels* (3 voi.,
Londra, 1818—1819). Aceasta este ediția pe care o citează Darwin.

26. (Pag. 60). *Sienit:* rocă eruptivă cu structură holocristalină, din grupa roci
lor feldspatice.

27. (Pag. 61). *Diodon antennatus :* pește din familia Diodontidae. Apropiat de
specia descrisă de Darwin este peștele arici (Diodon hystrix). Aerul tras de pește nu
intră în „cavitatea corpului", cum spune Darwin, ci într-un sac special, care comu
nică cu faringele. Afirmația doctorului Allan, citată de Darwin, cum că dacă un re
chin înghite un Diodon, acesta îi roade stomacul și astfel îl omoară, nu corespunde,
pe cît se pare, adevărului. în orice caz, nici academicianul L. S. Berg, nici eu n-am
reușit să găsim date care să confirme această afirmație.

28. (Pag. 61). *Forres:* orășel în nordul Scoției (comitatul Moray).

29. (Pag. 61). *Contervae :* alge verzi, filamentoase, de apă dulce, din clasa He-
teroflagelatelor. E clar că descrierea dată de Darwin nu se referă la Confervae, ci
la algele albastre (Cyanophyceae), dintre care una din puținele lor reprezentate ma
rine este Trichodesmium, menționată mai departe de Darwin.

30. (Pag. 62). După părerea prof. L. A. Zenkevici, „animalele extrem de mici",
a căror descriere o dă Darwin mai departe, sînt, după toate

probabilitățile, așa-numitele larve trochophorice (tip „veliger") ale moluștelor. Pe vremea lui Darwin încă nu fuseseră descrise Trochophora și Veliger. „Rupturile membranelor", care îl uimiseră așa de mult pe Darwin, trebuie, probabil, să fie considerate ca un rezultat pur mecanic, prin punerea „animalelor" într-o picătură de apă, unde, în virtutea tensiunii superficiale, trebuie să se fi produs acest efect.

31. (Pag. 63). *Cormoran (Phalacrocorax carbo):* pasăre migratoare foarte răspîndită, care se hrănește cu pește, fiind o perfectă înotătoare și scufundătoare.

32. (Pag. 63). Crustaceii copepozi foarte mici din familia Calanidae, foarte răspîndiți atît în apele reci, cît și în cele calde, formează de fapt, împreună cu unele moluște, principala hrană a balenelor. Cel mai cunoscut reprezentant nordic al lor este *Calanus iinmarchicus* în regiunile sudice ale oceanului Pacific, un rol asemănător joacă crustaceii din familia Euphausiidae, care formează aglomerații enorme de culoare roșiatică.

33. (Pag. 63). După părerea prof. L. A. Zenkevici, e vorba aci de niște forme coloniale de radiolarii (subclasa rhizopodelor), cum sînt Collozoum sau Sphaerozoum. Pe lîngă mici vacuole, picături mici de grăsime și altele, în protoplasma lor trăiesc ca simbionți niște alge unicelulare de culoare galbenă (Zooxanthella). Darwin a putut lua aceste alge și vacuole drept „oușoare de două feluri".

CAPITOLUL II

1. (Pag. 65). în jurnalul său de drum, Darwin scrie : „6 aprilie. — Toată ziua s-a scurs cu liberarea pașapoartelor pentru expediția în interiorul țării. E întotdeauna neplăcut să ai a face cu funcționari impertinenți ; cînd e vorba, însă, de brazilieni, care sînt tot așa de josnici la suflet pe cît sînt de jalnici trupește, acest

lucru este
aproape insuportabil. Dar perspectiva de a vizita, pădurile sălbatice, populate de pă
sări frumoase, de maimuțe și de leneși, și lacurile cu cobai și aligatori, s.lește pe
orice naturalist să sărute picioarele pînă și brazilienilor."

2. (Pag. 65). în jurnalul de drum al lui Darwin găsim următoarea însemnare
interesantă : „Corcovado se bucură de mare faimă printre *martini,* adică sclavii fugiți
de la stăpîn : cînd l-am urcat ultima oară, am întîlnit trei tîlhari de cea mai fioroasă speță, înarmați pînă în dinți ; erau niște *maticani,* adică vînători de sclavi, care pri
meau o anumită sumă pentru fiecare sclav capturat viu sau mort. în cazul din urmă,
ei aduc numai urechile victimei."

3. (Pag. 66). *Plante suculente:* tip de plante rezistente la secetă, la care unele
organe (frunzele, tulpinele), pentru a se apăra contra evaporației excesive, se prefac
în rezervoare cărnoase care cuprind o mare cantitate de apă. Astfel sînt, de exemplu,
aloesul cu frunzele cărnoase, cactușii cu tulpinele cărnoase și frunzele reduse, Eu-
phorbiaceele și altele.

4. (Pag, 66). Asupra înțelesului cuvîntului *iarina* vezi chiar explicația lui Darwin
de la pag. 68.

5. (Pag. 68). *Limnaea* sau Lymnaea : gen de moluște gasteropode de apă dulce,
din ordinul Pulmonata. — *Solen :* gen de moluște de mare, lamellibranchiate ; scoica lor
lungă este turtită pe laturi și deschisă la ambele capete ; această moluscă trăiește
îngropată în nisip la adîncime foarte mare, pînă la 3 m. — *Mytilus* (midie) : gen de
moluște din aceeași clasă ; media se fixează pe stînci sau pe obiecte submarine cu
ajutorul unor filamente speciale (așa-numitul byssus), secretate de o glandă de pe
picior, sub formă de lichid, care se întărește în apă ; această moluscă e comestibilă.
— *Ampulldriae:* melci tropicali de apă dulce, gen de moluște gasteropode. — Hy-
drophilus : bou de baltă.

6. (Pag. 68). *Jorullo :* regiune vulcanică din sud-vestul Mexicului.

7. (Pag. 68). *Vampir:* gen de lilieci din familia Phyllorhinelor.

Chestiunea hranei
vampirilor, constînd din sîngele supt de la alte animale, a rămas multă vreme con
troversată. După cum se exprimă Brehm „lucrul s-a explicat și, la drept vorbind,
problema... a fost rezolvată numai de Darwin" *(Viafa animalelor,* voi. X).

8. (Pag. 68). *Manioc* sau *cassava (Manihot utilissima):* plantă din familia Euphor-
biaceelor. Darwin numește greșit această plantă *cassada.*

9. (Pag. 70). Metodele înapoiate de a se face agricultură, folosind munca de
semisclavi a negrilor, s-au păstrat în Brazilia pînă în ziua de azi, de aceea bogățiile
solului sînt ca și mai înainte extraordinar de slab utilizate. în 1946, suprafața culti
vată a solului reprezenta numai 1,8% din tot teritoriul Braziliei.

10. (Pag. 70). Darwin scrie In Jurnalul de drum : „Situația numărului enorm de
sclavi care trăiesc în Brazilia trebuie să intereseze pe orice străin. Mergînd pe stradă,
e interesant de observat numărul de neamuri care se pot deosebi după diferitele orna
mente gravate pe pielea lor și după expresiile diferite ale chipului lor. Pe această
diversitate de neamuri se bazează securitatea țării. Sclavii trebuie să comunice între
ei în limba portugheză, de aceea ei nu sînt uniți. Sînt convins că în cele din urmă
ei vor lua puterea în mîinile lor. îmi întemeiez această credință pe numărul lor, pe
splendidele lor corpuri atletice (în special dacă îi compari cu brazilienii) — ceea ce e
o dovadă că se găsesc în climatul lor natal — și pe marile lor aptitudini intelectuale
foarte subapreciate ; ei sînt muncitori activi în toate meseriile de primă necesitate.
Dacă numărul negrilor liberi va crește (ceea ce desigur va trebui să se întîmple)
și dacă nemulțumirea lor față de situația de inegalitate în drepturi cu albii, care lo
cuiesc printre ei, se va intensifica, epoca eliberării generale nu e departe." Sclavia a
fost formal desființată în Brazilia abia în 1888. Dar discriminarea față de negri se
menține complet în țările Americii latine pînă în ziua de azi. Deși sînt supuși unei

persecuții crîncene din partea albilor, negrii duc în mod din ce în ce mai organizat
lupta pentru drepturile lor.

11. (Pag. 70). *Palmierul-varză:* denumirea a două specii de palmieri *Euterpe oleracia* și *Euterpe edulis:* în împrejurimile orașului Rio de Janeiro crește a doua specie, prima fiind răspîndită mai spre nord.

12. (Pag. 71). *Planariile* (Planaria), numite în prezent mai des *turbellarii (Turbellaria)* sau viermi ciliați, sînt clasa de viermi plăți cu cea mai simplă organizare.
Speciile pe care le-a cercetat Darwin fac parte din așa-numitele turbellarii triclade (Triclada), a căror majoritate covîrșitoare trăiește în apă (mai cu seamă dulce). For mele terestre — în special tropicale — trăiesc în locuri umede, pe sub frunze etc.
Planariile formează unul din obiectele clasice de studiu al fenomenelor de regenerare.
Dar după primele experiențe asupra regenerării la viermi, făcute de diferiți savanti în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, ele au fost reluate pe scară mare, după cum se știe, numai la sfîrșitul secolului al XiX-lea. Observațiile aproape uitate ale lui Darwin asupra regenerării, în special a unei specii de planarii terestre din Tasmania (Planaria tasmaniana), constituie, deci, una din primele încercări de a ataca această problemă biologică de cea mai mare importanță încă din prima treime a secolului al XiX-lea.

13. (Pag. 72). *Țara lui Van Diemen :* numele vechi al insulei Tasmania (navigatorul Tasman, care a descoperit insula, a botezat-o astfel în cinstea lui Van Diemen, guvernatorul Indiilor olandeze).

14. (Pag. 72). *Parenchim :* termen folosit în zoologie spre a defini țesutul celular moale care umple spațiul dintre intestin și peretele corpului la unele animale never tebrate inferioare, lipsite de colon. Un exemplu tipic de animale parenchimatoase sînt viermii plăți, din care fac parte și planariile.

15. (Pag. 72). *Maimuțe urlătoare* (Mycetes sau Alouatta) : gen de maimuțe cu coada prehensilă, din subordinul maimuțelor platyrrhine, din America

de Sud.

16. (Pag. 73). *Yaguarundi* (Felis yaguarundi) : specie sud-americană de animale din genul pisicii — Felis (lungimea corpului e de 55—60 cm, a cozii de 50—60 cm).

17. (Pag. 74). *Hyla* (broască de copac, brotăcel) : gen de broaște din familia Hylidaelor, reprezentat în America de Sud prin mai multe specii.

18. (Pag. 74). *Nereidae :* viermi de mare din ordinul Polychaera al annelidelor. — *Corallina :* denumire învechită care se dădea pe vremea lui Darwin briozoarelor, precum și polipilor hidroizi din clasa Hidromeduzelor (Hydromedusae : clasă de animale celenterate) ; polipii hidroizi (adică asemănători cu hidra) — generație sedentară asexuală a hidromeduzei (generația sexuală e formată din meduze care înoată liber) — formează colonii, fixîndu-se pe orice corp solid submarin (pietre, scoici, alge, piloți etc.) ; în timpul călătoriei, Darwin s-a ocupat de numeroase ori cu observarea acestor organisme ; în prezent, termenul *corralina* se aplică cu totul altor organisme și anume unor alge din grupa Lythothamniae (vezi mai sus nota 17, cap. I). — Pyro-*soma:* ordin special de ascidii, care formează colonii transparente plutitoare destul de mari (pînă la 30 cm), constînd din sule de indivizi închiși într-o tunică comună și avînd forma de con alungit, deschis la capătul larg ,• indivizii coloniei se așază perpedincular pe peretele conului, cu orificiile orale spre exteriorul conului, iar cu cele cloacale spre interiorul lui; ele plutesc cu capătul ascuțit înainte și au facultatea de a emite o vie lumină fosforescentă.

19. (Pag. 75). *Arborele de pline* (Artocarpus) sau *jaca* este un gen de arbore din familia dudului ; fructele lui sînt combestibile. — *Arborele de mango* (Mangifera) : arbore din familia Anacardiaceelor ; face un fruct (drupă) comestibil (Mango). Ambii arbori cresc în regiunile tropicale.

20. (Pag. 76). *Topsail* (săgeată) : velă triunghiulară care se așază cu vîrful în jos deasupra unei vele aurice.

21. (Pag. 76). *Strongylus* (în nomenclatura modernă, Cyllodes) :

gen de co-
leoptere din familia Nitidulidae (gîndaci lucioși). în nomenclatura zoologică modernă
se dă numele de Strongylus unuia din genurile de viermi rotunzi paraziți.

22. (Pag. 77). *Lepidoptera :* fluturi. împărțirea fluturilor în Cladocera (cu antene
în formă de măciucă) și Heterocera (cu antene în formă de fulg) este astăzi învechită.

23. (Pag. 77). *Carabidae:* familie de coleoptere răpitoare terestre, din care fac
parte diferitele specii de Carabus. — *Harpalidae:* subfamilie a carabidelor. — *Silphi-
dae:* necrofori sau gropari. — *Brachelytra :* probabil că Darwin se referă la gîndacii
•din familia răpitorilor (Staphylinidae), care se caracterizează de obicei prin elitrele
lor foarte scurte *; Rhyncophora (Rhynchophoia):* probabil că Darwin se referă la găr
gărițe. — *Chrysomelidae:* gîndaci care se hrănesc cu frunze.

24. (Pag. 79). Mai tîrziu, în a doua jumătate a secolului al XlX-lea, celebrul
•entomolog francez Fabre a făcut observații extrem de amănunțite asupra felului de
viață al acestor viespi. Vezi *Instinctul și moravurile insectelor.*

25. (Pag. 79). Deși Lamarck a împărțit încă din 1801 vechea clasă stabilită de
•Linne a insectelor, echivalentă cu tipul arthropodelor . din concepția modernă, în
clasele crustacei, arachnide și insecte, totuși, pînă la mijlocul secolului al XlX-lea,
prin entomologie se înțelegea adesea studiul tuturor arthropodelor. Această situație
se reflecta și în limbajul folosit pe vremea aceea ; astfel se numeau „insecte", ade
seori, atît păianjenii, cît și miriapodele. în acest sens întrebuințează și Darwin destul
de des termenul „insecte".

CAPITOLUL III

1. (Pag. 83). Chibriturile prometeice au apărut prin anul 1830. Acest chibrit
consta dintr-un tubuleț de hîrtie răsucită, la capătul căruia se aplica un

amestec de
clorat de potasiu și zahăr, iar alături se punea o foarte mică fiolă cu acid sulfuric.
Prin spargerea fiolei, acidul cădea pe amestec provocind aprinderea bruscă. Darwin,
evident, spărgea fiola cu dinții.

2. (Pag. 84). Statul. Banda Oriental del Uruguay (ceea ce pe spaniolește în
seamnă „țărmul răsăritean al [rîului] Uruguay") s-a numit mai întîi prescurtat Banda
Oriental și apoi pur și simplu Uruguay, cum se numește pînă astăzi ; Banda Oriental
s-a proclamat independent în 1825.

3. (Pag. 84). *Gauchos:* grup etnic de origine sud-americană, format prin
amestecul spaniolilor cu indieni.

4. (Pag. 84). în prezent, s-a dat numele de nandu (Rheae) întregii grupe de
struți americani, care formează un subordin din ordinul de păsări necarenate.

.5. (Pag. 84). Primele cuvinte ale rugăciunii catolice adresată Maicii Domnului,
pe care, răspunzînd, le continuă stăpînul casei.

6. (Pag. 85). *Capul Bunei Speranțe* sau Colonia Capului este o colonie în Africa
de Sud, întemeiată de olandezi în secolul al XVII-lea, dar pe care au pus mîna en
glezii la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

7. (Pag. 85). *Ghiulele cu lanf* se foloseau altădată în artileria navală pentru a
rupe greementul corăbiei adversarului. Ele constau din două sfere sau emisfere legate
între ele printr-un lanț scurt.

8. (Pag. 86). *Iepure nestatornic (Lepus americanus) :* iepure din America de
Nord, care trăiește în regiunile păduroase.

9. (Pag. 87). Despre niște grămezi asemănătoare din Djungaria, numite acolo
nbo, V. A. Obrucev scrie : „Mongolii construiesc obo în trecătorile și pe vîrfurile
unor munți sau dealuri. Orice mongol care pătrunde prin trecătoare sau se urcă pe
un astfel de munte se socotește dator să mărească grămada cu încă o piatră luată
din împrejurimi sau să înfigă un băț, legînd de el sau de bețele înfipte de mai înainte
cîte o fîșie ruptă din îmbrăcămintea sa, sau cîte un smoc de păr din

coada calului
său" (V. A. Obrucev, *Prin regiunile sălbatice ale Asiei centrale,* p. 142, Moscova,
1951). Se poate crede că grămezile descrise de Darwin au aceeași origine.

.10. (Pag. 87). „Unul din primii oameni care au reflectat asupra cauzelor lipsei
arborilor din pampas a fost Darwin. Pornind de la faptul că sădirea arborilor în
pampas dă de obicei rezultate pozitive, el a emis ipoteza că lipsa lor se explică
prin tinerețea geologică a țării. Hassner nu se îndoiește că absența copacilor din
pampas e datorită in primul rînd unor cauze climatice, dar crede că numai aceste
cauze nu sînt suficiente și citează încercările reușite de a se sădi eucalipți. Krasnov.
după cum se știe, vedea cauza lipsei arborilor din stepe și prerii în caracterul de
șes și drenajul neîndestulător al acestor întinderi de pămînt" (A. P. Ilinski, *Vegeta/ia
globului pămîntesc, p.* 148, Moscova-Leningrad, 1937).

11. (Pag. 91). *Aspalax* sau Spalax : cățelul pămîntului sau orbete.

12. (Pag. 91). Tucutuco a fost descoperit și descris pentru prima oară de
Darwin. In prima ediție, descrierea se termina înainte de fraza : „Lamarck ar fi fost
încîntat"... De aci și pînă la sfîrșit, totul a fost adăugat de Darwin în ediția din 1845
cînd. lucru evident, făcînd cunoștință mai intimă cu Lamarck, s-a decis să adopte
teoria exersării și a neexersării organelor, incluzînd-o în cadrul în care funcționează
selecția naturală (vezi Darwin, *Originea speciilor,* cap. V).

13. (Pag. 91). *Molothrus* (pasărea vacilor) : gen de păsări apropiate de grauri.
din familia Icteridae.

14. (Pag. 93). Spaniolii numesc această păsărică *bentevi*

15. (Pag. 94). Păsările descrise mai departe de Darwin sub numele generic de
„vulturi de stîrv americani" fac parte din două familii complet deosebite ale ordinului
păsărilor răpitoare diurne. Condorul, vulturul-curcan și gallinazo sînt principalii re
prezentanți ai familiei vulturilor americani, care se separă într-un subordin special.
Caracarele formează o grupă de genuri apropiată de ulii. Pînă în ziua de azi, prin

cipalele cunoștințe despre felul de viață al tuturor acestor păsări se bazează mai c>»
seamă pe observațiile lui Darwin.

16. (Pag. 96). *Busola lui Kutter :* busola alcătuită după ideea fizicianului Kutter,
care a propus, în 1821, o nouă formă de suporți ascuțiți pentru acul busolei.

17. (Pag. 96). *Conquista,* literal „cucerire", este perioada în cursul căreia spa
niolii și portughezii au pus mina pe America centrală și cea de Sud, adică secolul
al XVI-lea.

18. (Pag. 98). *Fulgurite* (de la cuvîntul latinesc fulgur — trăsnet) se numesc
cavitățile tubulare formate în nisip prin căderea trăsnetului. în prezent se știe că
diametrul canalului principal format de trăsnet poate ajunge la 40—60 cm.

19. (Pag. 98). Această expresie este absolut naturală la Darwin, deoarece pînă la descoperirea structurii atomiste a electricității (la sfîrșitul secolului al XlX-lea)
în literatura științifică se folosea termenul de „fluid electric", care s-a menținut de
cînd electricitatea era concepută ca un fluid imponderabil de două feluri : pozitiv
și negativ.

CAPITOLUL IV

l. (Pag. 100). în magmele acide greu fuzibile se întîlnesc o mulțime de băsicuțe
mici, așa încît produsele eruptive sînt foarte poroase. Această spumă întărită se
numește *piatră ponce.* Fragmentele de rocă rotunjite, fiind cimentate într-un singur
tot, formează un *conglomerat.*

2. (Pag. 103). Aci, ca și în cap. I, Darwin se referă, desigur, la algele cianoficee
(vezi nota 29 de la cap. I).

3. (Pag. 103). *Animalicule de infuzie:* termen zoologic vechi cu care erau denu
mite organismele microscopice ivite în diferite infuzii apoase. Cuvîntul *animaliculum*
înseamnă „animal foarte mic". Prin animalicul, cercetătorii la

microscop din secolele
al XVII-lea și al XVIII-lea înțelegeau în special cele mai simple animale și plante
unicelulare, precum și viermii și crustaceii de dimensiuni microscopice. Totalitatea lor
s-a denumit și cu termenul „infuzorii" (de la cuvîntul latinesc *inlusum* = turnat în).
Așadar, termenul vechi de „infuzorii" nu trebuie confundat cu înțelesul modern al
acestui termen, care astăzi înseamnă o clasă a protozoarelor.

4. (Pag. 104). Darwin cuprinde în „Siberia" și șesul din jurul mării Caspice,
despre ale cărui lacuri sărate, descrise de Pallas, chiar vorbește mai departe. Crustaceii
de apă sărată care se găsesc în aceste lacuri — *Artemia salina* și *Diaptomus sa-*
linus — trăiesc în adevăr într-o soluție de sare extraordinar de concentrată. De altfel,
Artemia e numită în sudul U.R.S.S. „mama sării", „deoarece apariția ei precede depu
nerea sării" (S. A. Zernov, *Hidrobiologie generală, p.* 186, Moscova, 1934).

5. (Pag. 104). *Lymington;* orășel în Anglia (comitatul Hampshire) pe țărmul mării
Mînecii.

6. (Pag. 104). *Cancer salinus:* probabil un vechi sinonim al răcușorului de apă
sărată *Artemia salina* (vezi nota 4 de la cap. IV).

7. (Pag. 105). *Poncho :* un fel de zeghe folosită în țările spaniole din America
de Sud, avînd forma unei pături cu o gaură la mijloc prin care se vîră capul.

8. (Pag. 105). *Mate :* băutură preparată din frunzele arborelui *llex paraguariensis,*
care conține cafeină („yerba de mate" — „ceai de Paraguay").

9. (Pag. 105). Darwin are perfectă dreptate cînd conchide, contrar părerii „gau-
chos"-ilor, că indienii consideră copacul ca altar, nu ca divinitate. Ritualuri asemănă
toare existau la multe popoare în diferite părți ale globului pămîntesc. Astfel, Taylor
povestește despre ritualurile religioase ale iakuților : „lakuții atîrnă de copacii deose
bit de frumoși ofrande constînd din mici obiecte fără valoare, făcute din cupru și fier.
Ei aleg o poiență verde, la umbra copacilor, pentru aducerea jertfelor lor de primă
vară, care constă din cai și tauri, ale căror capete sînt apoi atîrnate de

crengi. Ei
cîntă cîntece improvizate în cinstea duhului pădurii și atîrnă de ramurile copacilor de
pe marginea drumului ofrande de păr de cal, ca emblemă a bunului lor cel mai de
preț". (E. Taylor, *Cultura primitivă,* p. 399, Moscova, 1939). După unele date, se poate crede că arborele sfînt descris de Darwin nu era altceva decît o acacia solitară, deoa
rece asemenea copaci izolați se întîlnesc cîteodată în regiunea complet lipsită de
păduri a lui Rio Negro.

10. (Pag. 106). *Aguti* (Dasyprocta) sau iepure auriu : gen dintr-o familie deose
bită de rozătoare, înrudit cu cobaii (Cavia), dimpreună cu care altădată făceau parte
din același gen. De aci provine și denumirea latinească învechită *(Cavia Patagonica)*
pe care o dă Darwin.

11. (Pag. 108). Ajungînd la putere cu ajutorul efectiv al populației de gauchos
încă din 1829, Juan-Manuel Rosas (1793—1877) trece pe față de partea moșierilor.
Reacționar din cap pînă-n picioare, el își atrage ura cercurilor largi ale populației
argentiniene. în 1852, Rosas e răsturnat și își găsește azil în Anglia, unde mai încearcă
să atragă atenția asupra sa prin cuvîntări contra mișcării muncitorești și a Internațio
nalei I.

12. (Pag. 114). *Zorrillo (Conepatus suifocans) și scunc (Mephitis mephitis)* nu sînt
sinonime, cum scrie Darwin, ci numele a două animale diferite din familia jderului,
făcînd parte din genuri diferite.

CAPITOLUL V

1. (Pag. 115). *Marnă* sau margă : rocă sedimentară, formată dintr-un amestec de
carbonat de calciu, sau de carbonat de calciu și magneziu, cu argilă.

2. (Pag. 118). Toate aceste fosile de mamifere sud-americane, a căror desco
perire și studiere de către Darwin a jucat, după cum se știe, un rol foarte important

în formarea ideilor lui evoluționiste, fac parte din grupele sistematice enumerate
mai jos. *Megatherium, Megalonyx, Scelidolherium* și *Mylodon* fac parte din două
familii de leneși gigantici din era terțiară, strămoșii leneșilor actuali din pădurile
Americii de Sud ; ca și leneșii actuali, acești uriași fosili nu aveau incisivi și canini
(de unde și numele lor de edentate), cu excepția Megalonyxului mai vechi. *Macrau-*
chenia este reprezentantul unei familii deosebite de imparidigitate sud-americane
dispărute, care se situează între cai și rinoceri. *Toxodonul* este clasificat în prezent
într-un ordin separat de ungulate sud-americane ; printre ele se găsesc unele specii
(inclusiv Toxodon), care prin compoziția și natura danturii lor seamănă în adevăr
cu rozătoarele, deși nu sînt înrudite cu acestea, din urmă. *Pachydermata* (pachider
mele) — în clasificarea mamiferelor de pe vremea lui Darwin — erau un ordin care
cuprindea elefanții, rinocerii, hipopotamii și porcii. în sistematica modernă nu se recu
noaște acest ordin.

3. (Pag. 118). *Testacea:* denumire veche dată tuturor animalelor nevertebrate
(moluște, unele rhizopode etc.) avînd o carapace. în prezent acest nume se aplică
numai unei grupe de amoebe (rhizopode) acoperite cu o scoică.

4. (Pag. 123). *Karru :* deșert în Africa de Sud.

5. (Pag. 126). în sistemul modern de clasificare a păsărilor, becațele gușate sau
becațe-prepelițe (Thinocorythidae) sînt așezate într-o familie separată din ordinul Limi-
colelor, ad,că se apropie de becațe, dar în nici un caz de prepeliță, care face parte din
ordinul Galinaceelor.

6. (Pag. 127). *Picioroangele* (Grallatores) : termen vechi sub care în trecut se
uneau, ca un ordin deosebit, toate păsările cu picioare lungi (stîrci, berze, culici, plo-
ieri etc.), adică grupe foarte îndepărtate unele de altele din punct de vedere
sistematic.

7. (Pag. 127). E vorba, probabil, de familia cojoaicelor

(Certhiidae) ; Darwin
are dreptate cînd relevă diferența pronunțată dintre sobari (Furnarius) și cojoaice ; în
sistematica modernă, sobarii sînt clasificați în familia cățărătoarelor în copaci (Den-
drocolaptidae), care n-au nimic comun cu cojoaicele.

8. (Pag. 130). *Lamellicornia :* coleoptere cu antene lamelate ; *Heteromera :* cole-
optere cu picioare diferite : în unele din sistemele vechi de clasificare a coleoptere-
lor, un subordin caracterizat prin picioruțe cu număr diferit de segmente.

9. (Pag. 130). *Zoophyte :* animale-plante, termen vechi, aplicat animalelor care
la exterior seamănă cu plantele (fixare pe substrat, corp rămuros etc.). încă de pe
la mijlocul secolului al XlX-lea, acest termen a fost menținut ca denumire comună a
animalelor celenterate și echinoderme. Mai tîrziu și-a pierdut semnificația, iar astăzi
nu se mai întrebuințează. — *Pene de mare* (Pennatulidae), ordin de corali octoradiari.

10. (Pag. 132). Strofă din cîntul IX al *Odisseei* (versurile 375—381, Odiseu la
Ciclop).

11. (Pag. 134). Lord Philip Dormer Stanhope Chesterfield (1694—1774), om politic
englez, autorul *Scrisorilor către Hui meu,* în care se reflectă „înțelepciunea cotid.ană"
a unui reprezentant al aristocrației engleze din secolul al XVIII-lea.

12. (Pag. 134). în jurnalul de drum, Darwin exprimă următoarele păreri despre
acest război: „...Dacă acest război va fi încununat de succes, adică dacă toți indienii vor
fi masacrați, atunci se va elibera o mare suprafață de pămînt pentru creșterea vitelor,
iar văile lui Rio Negro, Colorado și Sauce vor produce mari cantități de grîne. Țara
se va găsi în mîinile sălbaticilor „gauchos" albi, în locul indienilor cu pielea roșie,
primii fiind ceva mai civilizați, dar inferiori sub raportul moral".

13. (Pag. 134). Are dreptate Schirdel, nu Darwin : Buenos Aires a fost înte
meiat în 1535 de conquistadorul spaniol Pedro de Mendoza.

14. (Pag. 135). Această imagine i-a fost sugerată lui Darwin de poemul *Mazepa*
al lui Byron. Fugind împreună cu Carol după bătălia de la Poltava,

Mazepa îi poves
tește regelui cum în tinerețe s-a îndrăgostit de tînăra soție a unui magnat ,• aflînd
faptul, soțul l-a prins și, dezbrăcîndu-1 în pielea goală, l-a legat de un cal tînăr neîn
vățat la călărie, care a luat-o la goană cu el, prin stepă.

CAPITOLUL V)

1. (Pag. 137). în prezent, acest rîu patagonez se numește Rio Chubut.

2. (Pag. 137). *Detritus :* acumulări mai mult sau mai puțin însemnate de materiale
mărunte provenite din sfărîmarea diferitelor roci, formate în urma proceselor de
dezagregare sub influența agenților atmosferici.

3. (Pag. 137). *Cuarfit:* mineral constînd din cuarț (SiO2) ; granulele de cuarț
din care e format nu au contururi precise, ci sînt sudate între ele printr-o masă tot
de cuarț.

4. (Pag. 140). *Salvator Roșa* (1615—1673) : pictor italian, părintele peisajului
„romantic" ; tablourile lui se disting prin contraste pronunțate de culoare și sînt

executate într-o manieră largă și îndrăzneață. Salvator Roșa anima adesea peisajele
sale cu figuri pitorești de oameni, în special de bandiți.

5. (Pag. 141). Niciuna din speciile pe care le numește Darwin nu sînt potîrnichi,
•ci numai seamănă cu ele. *Tinamus* face parte dintr-un ordin deosebit, care se apropie
de ordinul Galinaceelor. *Eudromia* este o specie de culici.

6. (Pag. 142). *Naglful* se numește pe englezește „peewit" (se pronunță *piuit).*

7. (Pag. 144). *Relicte:* înălțimi izolate, rămase în urma eroziunii și spălării
solului și care indică răspîndirea anterioară a rocilor mai dure în regiunea
respectivă.

8. (Pag. 144). *Clivaj:* falsă stratificare a rocilor, provocată de o presiune
laterală.

9. (Pag. 145). *Savane:* cîmpii ierboase cu copaci foarte rari.

10. (Pag. 146). *Cardon* sau anghinare spaniolă *(Cynara cardunculus):* plantă din
familia Composeelor, cu pedunculele frunzelor suculente și comestibile. Patria lor este
regiunea mediteraneană, unde cardonul se cultivă. Adusă în Argentina, planta s-a
sălbăticit.

11. (Pag. 146). In volumul al doilea al *Principiilor lundamentale de geologie,* în
•cap. XXXVII („Legile care guvernează distribuția geografică a speciilor"), Lyell ana
lizează o serie de date referitoare la modificarea compoziției vegetației și la aclima
tizarea plantelor și ajunge la concluzia că „omul este cel mai puternic agent în lăr
girea limitelor geografice ale plantelor cunoscute", adăugind că „el e tot atît de
influent și în ce privește limitarea lor. El contribuie la migrația unor specii și înce
tinește migrația altora, așa încît, în același timp, pe de o parte, el face uz de toate
forțele sale pentru contopirea și amestecarea speciilor indigene din diferite regiuni,
iar pe de alta, servește ca instrument care împiedică contopirea într-un singur grup
a plantelor din regiuni învecinate" (Vezi *Principii lundamentale,* traducere de A. Min,
voi. II, p. 333, Moscova, 1866).

12. (Pag. 146). *Peccari:* gen de porci sălbatici americani.

13. (Pag. 147). *Ombu:* numele sud-american (spaniol) al arborelui *Phytolacca (Pircunia) dioica.* Arbori mici cu frunziș bogat : patria lor e Argentina (regiunile de nord ale pampasurilor și Peru) ; în regiunea mediteraneană se cultivă ca plante decorative.

CAPITOLUL VII

1. (Pag. 151). W. H. Hudson *(Un naturalist în La Plata)* dă următoarea explicație instinctului bizcachelor (pronunță *bizcacea)* de a îngrămădi mușuroaie la intrarea vizuinii lor. Digurile din jurul vizuinilor formate din pietre, oase, resturi de tulpini, de scaieți etc., pe care bizcacha le acoperă cu pământul scos prin săparea și lărgirea treptată a ascunzișului lor, le apără de inundație în timpul ploilor torențiale de vară din pampas. Hudson crede că acest instinct s-a dezvoltat din alt instinct al bizcachei, acela de a curăța pământul pe o oarecare suprafață în jurul vizuinii, depozitînd și buruienile sub formă de grămezi, instinct care le dă „posibilitatea de a se folosi de un loc relativ apărat, unde să pască și să se joace, iar la cea mai mică alarmă să se furișeze cu ușurință în vizuinile lor, fără a întîlni vreun obstacol în drum".

2. (Pag. 151). *Calodera maculata* (mai exact, *Chlamydera maculata)* sau pasărea cu umbrar, gulerată și pestriță: specie de păsări cu umbrar, sau păsări de colibă care aparțin mai multor genuri din familia păsărilor paradisului. Păsările cu colibă clădesc în epoca împerecherii niște construcții spațioase, „umbrare" sau „colibe", împodobite cu obiecte strălucitoare, de diferite culori.

3. (Pag. 154). *Concre/ii:* acumulări în scoarța pământului, provenite din concentrarea diferitelor substanțe în soluțiile rocilor poroase ; ele au în mare parte formă de sferă sau de elipsoid și constau din minerale deosebite de

roca încon
jurătoare.

4. (Pag. 156). *Synetheres prehensilis* sau cuandu : rozător din America de Sud
și centrală, din familia porcilor spinoși.

5. (Pag. 157). *Kincaju* (Cercoleptes) sau ursul cu coada apucătoare : mic planti-
grad american din grupa Procyonidae.

6. (Pag. 157), *Didelphis:* șobolan marsupial sau sarigă. Din același gen face
parte și opossumul menționat de Darwin mai sus.

7. (Pag. 159). *Breccie:* rocă detritică (de agregație) constînd din fragmente col
țuroase legate între ele printr-un ciment.

8. (Pag. 160). *Silurus:* somn. *Armado (Plecostomus commersoni)* face parte
dintre peștii silurizi, dar nu este o specie din genul Silurus, ci aparține familiei
deosebite a Loricariidelor.

9. (Pag. 162). *Mactra:* moluscă din clasa Lamellibranchiatelor.

10. (Pag. 163). Darwin apreciază cu totul greșit pe acest om remarcabil pentru
timpul său. Jose Gaspar Francia (1757—1840), dictatorul Paraguayului între 1813 și
1840, a fost un protector consecvent al intereselor maselor populare, sprijinindu-se
pe țărănime și pe mica burghezie de la orașe, el a luptat contra moravurilor scla
vagiste. Jumătate din moșii au fost confiscate fără plată și împărțite în parcele mici,
arendate țăranilor pe sume neînsemnate. Guvernarea lui Francia a încurajat dezvol
tarea producției meșteșugărești. In Paraguay s-au creat condițiile necesare pentru
dezvoltarea în ritm rapid a forțelor productive ale țării pe baza unei adevărate in
dependențe naționale. Francia a instaurat o teroare revoluționară neînduplecată
contra conspiratorilor reacționari. Pentru apărarea statului de dușmanii dinafară s-au
închis cu strictețe granițele (această măsură e explicabilă în acele condiții și pro
voacă criticile lui Darwin, care, probabil, era greșit informat și privea starea de
lucruri din punctul de vedere al unui burghez britanic). Imediat după moartea lui
francia, guvernele moșierești reacționare ale Braziliei, Argentinei și

Uruguayului au
înăbușit focarul paraguayan de „infecție revoluționară" și au devastat complet țara,
printr-un război crîncen care a durat șase ani.

CAPITOLUL VIII

1. (Pag. 165). *Monte Video* (spaniolește) înseamnă propriu-zis „muntele înviorat".

2. (Pag. 167). In 1817, don Juan, regele Portugaliei și al Braziliei, a atacat
TJruguayul, anexîndu-1 la Brazilia. In 1825 s-a produs o răscoală împotriva dominației
braziliene și Uruguayul a obținut, cu sprijinul Argentinei, recunoașterea independenței.

3. (Pag. 167). *Rincon* (pe spaniolește — „colț") se numește în America latină o
porțiune de pămînt apărată în mod natural de malul mării sau al unui rîu, de un
munte etc.

4. (Pag. 169). „Despre vacile niata, atît de originale, cu greu se poate spune
că formează o rasă bine definită. Ultimele știri din America de Sud nu pomenesc
nimic despre existența acestor vaci. Dar faptul că pe vremea lui Darwin exista o
turmă de astfel de animale prezintă oarecare interes. Prin acest exemplu, el arată
că omul poate crea și crește grupe de animale cu caractere inexistente în natura
sălbatică. Fenomenul „capului de bulldog" se întîlnește nu numai la vitele cornute
mari, ci și la alte specii. El este caracteristic pentru ciini, porci și capre". (Darwin,
Opere, voi. IV, p. 798, Moscova, 1951, nota lui S. N. Bogoliubski).

5. (Pag. 171). *Saint Johns* (Umzimvubu) : rîu în Africa de Sud (Capul Bunei
Speranțe).

6. (Pag. 175). *Dolar de hîrtie.* în prima treime a secolului al XlX-lea, în țările
din America de Sud circula așa numitul dolar bancar care valora 0,5 șilingi. — *Co
roana :* monedă de aur portugheză și braziliană de circa 10 milreiși (circa 40 lei aur).

7. (Pag. 178). *Colias edusa :* fluture din familia Pieridelor (albiliței).

8. (Pag. 178). *Calosoma :* gîndac din familia Carabidelor.

9. (Pag. 178). *Vanessa (Pyrameis) cârdul:* fluture roșu. Se cunosc mai multe cazuri de migrații ale acestui fluture în roiuri imense de multe sute de mii de indivizi. Lyell explică prin acest „instinct de migrație" al fluturelui larga sa răspîndire geografică și aproape completa lui lipsă de forme locale.

10. (Pag. 179). E vorba de o specie oarecare de Thomisidae (laterigrade), familie de păianjeni cu doi-plămînl, din grupa păianjenilor vagabonzi.

11. (Pag. 180). *Citigrada* sau *Saltigradae* (alergători) : altă faftiilie de aceeași grupă de păianjeni vagabonzi.

12. (Pag. 181). *Beroe :* una din cele mai numeroase ctenophore, larg răspîndite pretutindeni ; se disting prin lipsa de tentacule și printr-un spațiu preoral lărgit; are o fosforescență puternică.

13. (Pag. 181). *Pteropoda:* ordin de moluște gasteropode. *Crustacea :* crustacei. — *Radiata :* unul din tipurile de animale din clasificațiile lui Lamarck și Cuvier ; el cuprinde bureții, celenteratele, echinodermele, viermii intestinali (plăți) și infuzorii; în prezent, acest termen și-a pierdut semnificația sa științifică. — *Bonito (Thynnus pelamys) și albacore (Thynnus alalonga) :* două specii de pești asemănători cu scrumbia de mare, din genul pălămidelor ; primul ajunge pînă la 80 cm, iar cel de al doilea pînă la 1 m lungime ; fiind răpitori, ei vînează peștii mici care se adună formînd bancuri; asemenea delfinilor, ei sar afară din apă.

14. (Pag. 181). Pe vremea lui Darwin, studiul planctonului și al raporturilor reciproce de nutriție ale organismelor nu era de loc pus la punct. Hidrobiologia a început să facă progrese mult mai tîrziu (în ultimul sfert al secolului al XlX-lea). în prezent, hidrobiologii au și stabilit în multe cazuri lanțuri nutritive precise, începînd cu „hrana primară", adică cu planctonul vegetal, algele și alte plante acvatice sau cu detritus (produsele de descompunere a substanțelor vegetale) și

sfîrșind (printr-o
serie mai mult sau mai puțin lungă de membri) cu diferitele animale răpitoare. Schema
relațiilor reciproce nutritive este foarte complicată și ilustrează dependența reciprocă
între organisme care la prima vedere par foarte depărtate unul de altul. Cantitatea

de animale și plante microscopice care plutesc în mod pasiv în apa de mare pînă la
o oarecare adîncime (planctohul) este enormă și ea atinge proporții deosebit de mari
în apele reci.

15. (Pag. 181). Ehrenberg demonstrează în lucrarea sa *Fosforescenta mării (Ab-*
handlungen der Kdniglichen Academie der Wissenschaften, Berlin, 1834) că fosfo
rescența mării nu e produsă de agenți fizici, cum credeau majoritatea savanților de
pe acea vreme, ci de fosforescența activă a unor organisme („infuzorii", în înțelesul
dat acestui termen de Ehrenberg, vezi mai sus nota 9 de la cap. I), emițînd totodată
ipoteza că „organele care produc lumina sînt sau ovarele, sau părțile care se găsesc
în legătură foarte strînsă cu ele" (S. Kutorga, *Istoria naturală a animalelor infuzorii*
p. 62—66). în fond, Ehrenberg avea dreptate : fosforescența mării, după cum s-a stabilit
în prezent, e provocată de o serie de organisme planctonice. Mecanismul intim al
fosforescenței încă nu este complet lămurit. Multe organisme devin luminoase și la
adîncime, nu numai la suprafața mării. Multe devin fosforescente și după ce s-au
uscat, dacă sînt udate cu apă. Așadar, toate observațiile lui Darwin sînt foarte exacte.

16. (Pag. 184). *Theristicus melanops* (sau T. *leucocephalus)* — hagedash — este
o pasăre care trăiește în Africa răsăriteană. Aci e vorba, probabil, de reprezentantul
altui gen din familia ibișilor.

17. (Pag. 186). Interpretarea „cimitirelor de guanaco" pe care o dă Darwin și
după el și W. H. Hudson *(Un naturalist în La Plata,* St. Petersburg, 1896, p. 273—285),
ca fiind „locurile preferate unde se coboară guanaco ca să moară" nu poate fi, bine
înțeles, acceptată. Acesta ar fi un instinct ciudat, inexplicabil, absolut inutil pentru
animal. încercările lui Hudson de a da o explicație științifică originii unui astfel de
instinct inutil sînt extrem de neconvingătoare. După cum au arătat J. Ch. Masters
(1871) și H. H> Pritchard (1902), lucrul se explică în mod mult mai

prozaic : în timpul
iernilor excepțional de aspre, care bîntuie în Patagonia cam o dată la trei ani, pla
tourile unde stau de obicei turmele de guanaco se acoperă cu un strat de zăpadă așa
de gros, încît animalele nu mai pot paște iarba uscată de sub ea > foamea le gonește
în jos, spre locurile de pe malurile rîurilor, pe care cresc tufișuri dese și către care
animalele își croiesc drum în mare număr în căutarea hranei; dar și aci hrana este
insuficientă și animalele slăbite de foame cad cu grămada și mor, iar cadavrele lor
formează prada păsărilor mîncătoare de cadavre din Patagonia.

18. (Pag. 188). *Colymbetes* : gen dintre coleoptere Dytiscide. *Cincidela hyb'rîda:*
specie de gîndaci carnivori din familia Cicindelidelor, înrudită cu carabidele. —
Cymindis și *Harpalus :* gen de coleoptere din familia Carabidelor.

19. (Pag, 190), Darwin greșește făcînd o apropiere între aceste forme. Vezi
nota 2 de la cap. V.

20. (Pag. 193). Ultimele două aliniate (începînd de la „Cu toate acestea, dacă
examinăm problema..." pînă la sfîrșitul capitolului) au fost scrise de Darwin pentru
ediția din 1845. în ele sînt expuse, e drept, încă cu o extremă prudență, ideile care
il stăpîneau în anii aceea (schița *Originii speciilor* fusese deja scrisă în anul 1844).
în ediția din 1839, în locul acestor aliniate găsim rîndurile următoare :

„Vreau să mai adaug numai un lucru. Văzînd că serii întregi de animale, create
dintr-un început cu o organizație de un fel deosebit, au fost îngrădite (în răspîndirea
lor) la anumite regiuni, ne vine greu să presupunem că aceste structuri sînt numai
adaptări la particularitățile de climă sau de loc, căci în caz contrar animalele care
fac parte din alt tip și care sînt aduse de om n-ar putea prospera în mod așa de
uimitor, cîteodată chiar pînă la nimicirea celor aborigene. In virtutea acestui fapt,
nu trebuie să pară chiar așa de obligatorie concluzia că dispariția speciilor depinde,
în măsură mai mare decît creația lor, exclusiv de natura (care s-a modificat în vir

tutea transformărilor fizice) patriei lor. Tot ce se poate spune cu certitudine în pre
zent, atît în ce privește individul, cît și în ce privește specia, este că ceasul vieții
a stat definitiv." *(Narrative,* voi. III, p. 212).

CAPITOLUL IX

1. (Pag. 201). Aci și în cele ce urmează, Darwin aplică acest termen la așa-
numita cantitate de mișcare (produsul dintre masa unui corp și viteza lui).

2. (Pag. 206). în jurnalul de drum, Darwin dă despre insulele Falkland urmă
toarele amănunte suplimentare : „Populația actuală constă dintr-un englez, care s-a
stabilit aci acum cîțiva ani și căruia acum îi e încredințată grija drapelului britanic,
din 20 spanioli și 3 femei, dintre care două negrese. Insula e plină de animale.
Se găsesc pe ea circa 5000 boi sălbatici, mulți cai și porci. Păsările sălbatice, iepurii
și peștii sînt nenumărați. Aci pot crește legume europene. Și deoarece există din
belșug apă dulce și multe locuri bune de acostare, e de cea mai mare mirare că
acest teritoriu n-a fost colonizat mai demult pentru aprovizionarea cu alimente a
vaselor care ocolesc capul Horn. In prezent, el este vizitat numai de vasele de
pescuit balene, dintre care uaul se găsește acum aici."

In intervalul dintre prima și a doua vizită a vasului „Beagle" în insulele
Falkland s-au produs evenimente despre care Darwin scrie în jurnalul de drum
astfel: „Gauchos s-au răsculat și au ucis pe albii Brisbane și Dixon și pe căpetenia
lor, Simon ; aceeași soartă îi amenința pe mulți alții. Cîțiva marinari englezi au
reușit să fugă și acum se găsesc în Falklandul de nord. După aceea a sosit aci vasul
„Challenger" și a lăsat un guvernator cu șase (!) soldați din marina de război. Gu
vernatorul n-are nici un supus, dacă nu se ține seama de cei cîțiva

criminali gauchos
care trăiesc în centrul insulei."

3. (Pag. 211). *Drawk :* denumire generică a mai multor specii de arbuști din fa
milia Leguminoaselor.

4. (Pag. 211). *Cutie de iască:* cutie de metal conținînd o bucată de iască, un
amnar și o cremene pentru a scăpăra foc.

5. (Pag. 212). *Șist argilos metamoriic :* șist argilos care a fost supus unor mo
dificări profunde ; spre deosebire de șistul argilos obișnuit, această rocă e mai dură
și mai cristalină.

6. (Pag. 214). *Blocuri eratice* (rătăcitoare) : fragmente de roci granitice sau de
altă natură, transportate de ghețari la mari distanțe de locul unde s-au format. Modul
cum au ajuns blocurile eratice .în locuri foarte depărtate de regiunile muntoase a
rămas multă vreme o enigmă, a cărei dezlegare a fost dată de teoria ghețarilor : în
perioadele glaciale, ghețarii uriași, care se întindeau din nord și acopereau trei sferturi
din Europa, aduceau cu ei din Scandinavia fragmente de roci. Cînd ghețarii se
topeau, aceste fragmente rămîneau pe loc. Vezi nota 7 de la cap. XI.

7. (Pag. 215). *Tussock :* numele local al plantei ierboase *Poa flabellata,* graminee din genul Poa (firuță). Tussockul crește pe malul apelor, formînd căpițe emisferice cu o înălțime pînă la 2 m. (Vezi A. P. Ilinski, *Vegetala globului pămîntesc,* Moscova-Leningrad, ed. Acad, de Stat a U.R.S.S., 1937, p. 226).

8. (Pag. 217). *Corallina :* vezi mai sus, nota 18 de la cap. II. în cazul de fată, sub numele de „coralline", Darwin nu descrie polipii hidroizi, ci briozoarele. Aco perind, ca și polipii, diferitele obiecte submarine, briozoarele seamănă numai la exterior cu polipii ; de fapt, însă, ele sînt niște grupe de animale foarte depărtate una de alta. „Capete de vultur" : indivizi specializați ai coloniilor polimorfe de briozoare, așa numite avicularii, care îndeplinesc funcția de apărare a coloniei. Avi-cularile reprezintă corpul unui individ (cistid), modificat și alungit astfel încît for mează un apendice fix, care ar corespunde părții superioare a unui cioc. Rolul părții inferioare, mobile, a ciocului, îl joacă un mic cîrlig cuticular, care este apăsat de niște mușchi mici, speciali, aflați pe partea superioară. Acești mușchi pot fi socotiți drept mușchi modificați ai individului normal de briozoar, care și-a retras cistidul în partea fixă a corpului (polipid), pe cînd cîrligul mobil reprezintă un căpăcel modi ficat, care se găsește la multe briozoare și care se închide cînd se retrage cistidul. Aceeași funcție de apărare a coloniei ca și avicularile o au „perii aspri" sau vibra-cularile, care sînt niște briozoare diferit specializate. Aptitudinea coloniilor de anu mite briozoare de a reacționa în același fel la o excitație oarecare se explică prin prezența — pe lîngă un sistem nervos individual — și a unui sistem nervos deosebit, comun sau colonial. Prin termenul antropomorfic „transmiterea voinței", Darwin înțelegea procesul de transmitere a excitației. — *Clytia:* polip hidroid. — „Oul plu titor" în realitate nu este un ou, ci larva briozoarelor, înzestrată de obicei cu o

coroniță de cili vibratili, cu ajutorul cărora înoată.

CAPITOLUL X

1. (Pag. 220). *Freischiitz :* operă de compozitorul german K. M. Weber (1786—1826), care s-a bucurat de un mare succes prin 1820 și ceva. *Freischiitz* este cea mai mare creație de operă în stil romantic ; fantasticul subiectului se asociază în ea cu o muzică expresivă, ușoară și melodioasă. Darwin a asistat la reprezentarea operei Freischiitz pe cînd studia în Edinburgh.

2. (Pag. 220). Această afirmație este desigur complet greșită. In general tot ce spune Darwin despre locuitorii Țării Focului este o interpretare complet contra dictorie și nejustă a faptelor. Vezi articolul introductiv.

3. (Pag. 226). *Drimys Winteri:* arbore din familia Magnoliaceelor, răspîndit pe tot versantul apusean al Anzilor, din Columbia pînă la capul Horn. Scoarța („scor țișoara lui Magellan") se folosește în Chile în scopuri medicinale.

4. (Pag. 226). *Durham:* comitat în Anglia, la 55° lat. N. Pe la mijlocul lui ianuarie 1769, Cook s-a oprit în același loc din Țara Focului în timpul primei sale călătorii pe vasul „Endeavour". Tovarășii săi de drum, Joseph Banks și botanistul dr. Solander, au plecat într-o expediție pentru adunarea de plante. Ei erau însoțiți de astronomul Green, de chirurgul Monhouse și de cîțiva marinari. Doi marinari

negri au murit, iar ceilalți membri ai expediției s-au întors la corabie după numai două zile, cel care suferise mai mult fiind Solander.

5. (Pag. 228). In Europa, *iarba de scorbut* sau lingureaua- se numește *Cochlearia officinalis,* plantă djn familia Cruciferelor ; infuzii din această plantă se foloseau contra scorbutului. Evident că în Țara Focului crește o altă specie din genul Cochlearia.

6. (Pag. 232). *Patella:* moluscă din clasa Gasteropodelor sau a

melcilor, cu co
chilie în formă de farfurioară ; ea se fixează cu piciorul său ca o ventuză pe stîncile
de pe țărm și pentru „a desprinde farfurioara de pe piatră" trebuie să se depună un
oarecare efort.

7. (Pag. 237). Darwin dă mai multe amănunte despre tribul *Ona* în jurnalul de
drum : „12 februarie. — Pe un vînt puternic din prova, am aruncat ancora seara
tîrziu în golful Gregory, unde prietenii noștri indieni, după cît se pare, ne așteptau
sosirea cu nerăbdare. în cursul zilei, am trecut prin imediata apropiere a insulei
plisabeta, la capătul de miazănoapte al căreia se găsea un grup de locuitori din
Țara Focului, cu bărcile lor etc. Erau bărbați înalți, îmbrăcați cu niște mantale ; ei
proveneau, probabil, de pe țărmul răsăritean, fiind același grup de oameni pe care-1
văzusem în golful Good Success ; ei se deosebesc vădit de locuitorii Țării Focului,
trebuind să fie numiți mai degrabă patagonezi pedeștri. Jemmy Button se temea
foarte tare de acești oameni și îi numea „oameni *ona*". „Cînd frunzele ruginesc —
spunea el adesea — oamenii *ona* coboară din munți și se bat crîncen."

8. (Pag. 238). In jurnalul de drum al lui Darwin găsim următoarea notă cu
rioasă : „...Eram 28 de persoane, iar barca a luat și echipamentul pe care societatea
misionarilor îl pusese la dispoziția lui Matthews. Alegerea obiectelor era o dovadă
de cea mai criminală nebunie și neglijență. Pahare de vin, farfurii, servicii de ceai,
castroane de supă, dulapuri de lemn roșu, pînză albă subțire, căciuli de biber și o
varietate nesfîrșită de obiecte de același gen — toate acestea arată cît de puțin se
ținea socoteală de locul unde se trimiteau lucrurile în cauză. Cu banii cheltuiți
absolut în zadar pe asemenea obiecte s-ar fi. putut cumpăra o ca.ntitate enormă de
lucruri în adevăr folositoare."

9. (Pag. 240). *Salvă de bord:* salvă trasă cu toate tunurile situate pe una din
laturile corăbiei.

10. (Pag. 241). Descriind amănunțit acest caz, Fitz Roy arată că Darwin a fost
cel dintîi care s-a aruncat să salveze bărcile : „...dacă nu era Mr. Darwin și cei doi
sau trei marinari care au alergat imediat la el, ele ar fi fost pierdute pentru tot
deauna pentru noi" *(Voyages of the „Adventure" and „Beagle",* voi. II, p. 217). In
aceeași pagină, cu cîteva rînduri mai jos, Fitz Roy scrie : „In ziua următoare (de 30)
am intrat într-o întindere vastă de apă, pe care am botezat-o strîmtoarea Darwin,
după numele camaradului meu, care înfruntase cu atîta hotărîre dificultățile 'și peri
colele unui drum lung, într-o mică barcă supraîncărcată."

11. (Pag. 241). *Micașisl :* șist în stadiul de modificare în care elementele detri-
tice dispar, iar cele cristaline sînt reprezentate prin cuarț și mică.

12. (Pag. 246). *OTahiti* (Otaheite) : vechiul nume al insulei Tahiti ; el a luat naștere.
probabil, prin adăugarea articolului Tahitian „o" la numele insulei.

13. (Pag. 246) Eschimoșii locuiesc vara în corturi acoperite cu piei de ren sau
de focă, iar iarna în colibe de gheață („iglu") în formă de cupolă sau în bordeie aco
perite cu pămînt. Este evident că acestea din urmă sînt cele pe care Darwin le nu
mește „bordeie subterane".

14. (Pag, 246). *Bumerang:* armă de lemn pe care australienii o folosesc arun-
cînd-o; e alcătuită în așa fel, încît, dacă e aruncată înainte, ea capătă o mișcare
elicoidală și se întoarce în punctul de unde a plecat.

15. (Pag. 246). întreagă această concepție sociologică a lui Darwin, construită,
după cum este absolut evident, pe ideea burgheză a proprietății particulare, nu
rezistă criticii. Vezi introducerea, pag. 46.

CAPITOLUL XI

1. (Pag. 254). *Icterus:* gen de păsări din familia Icteridelor (apropiate de grauri).
— *Opeiiorhynchus* (în nomenclatura modernă, Furnarius) : gen de

păsări passeriforme,
din subfamilia^ sobarilor (Furnariinae), răspîndite din Panama pînă în Țara Focului.
Furnariinele fac parte din familia cățărătoarelor (Dendrocolaptidae). în ce privește
Scytalopus și Oxyurus, vezi nota 10 de la cap. XIII.

2. (Pag. 255). *Succinea* (melc de chihlimbar) — gen de moluște gasteropode
pulmonate (din ordinul Stylommatophora — cu ochii în vîrful unor tentacule) : moluște
de uscat, care se întîlnesc în permanentă pe malurile apelor dulci, chiar lîngă apă.
Ele și-au luat numele de melci de chihlimbar de la cochilia lor delicată, aproape
transparentă, de culoarea chihlimbarului.

3. (Pag,. 255). *Macrocystis:* una din cele mai mari (pînă la 200 m lungime) alge
cafenii din ordinul Laminariilor.

4. (Pag. 256). *Fucus:* ordin de alge brune, foarte mari, deși nu ating dimen
siunile laminariei. în nordul Uniunii Sovietice, fucușii ocupă zona litoralului cu tufi
șurile lor dese, care rămîn descoperite în timpul refluxului, iar laminariile cresc la
adîncime mai mare, pînă la 5—10 m, și uneori și mai mult. Această relație între ele
se menține pretutindeni, deși există locuri (Marea Mînecii) unde refllixul e deosebit
de mare și unde la retragerea apelor rămîne descoperită chiar și o parte din zona
laminariilor.

5. (Pag. 258). *Rocile cloritice* provin din metamorfismul rocilor efuzive (porfirite,
diabaze, andezite etc.) și al tufurilor lor ; prin acest proces apar mari cantități de
minerale secundare de culoare verde (dorit, actinolit, epidot).

6. (Pag. 260). Insulele Auckland sînt situate la sud-vest de Noua Zelandă. Mai
la sud de ele se găsesc insulele *Macquarie.*

7. (Pag. 264). Atît aci, cît și în alte locuri din carte (vezi descrierea expediției
în susul rîului Santa Cruz și considerentele asupra „rîurilor de pietre" de pe insulele
Falkland), Darwin demonstrează că transportarea blocurilor de către apă este de
neconceput (pe această chestiune chiar se angajează într-o polemică cu „neptuniștii",

care explicau fenomenul blocurilor eratice prin „inundații") și că singura explicație
este dată de teoria transportării lor de către aisberguri. E drept că el admite trans
portarea blocurilor la mici distanțe de către ghețari, dar este departe de a atribui
acestei activități a ghețarilor o valoare universală și continuă să sublinieze univer
salitatea teoriei sale a transportului blocurilor de către aisberguri. Diferiți savanți
s-au apropiat de enunțarea unei teorii glaciale începînd din 1802. Dar de-abia din
august 1837, cînd Louis Aggasiz și-a făcut referatul său asupra acestei probleme, teoria a început să se răspîndească repede. în 1824, Darwin se declară complet în
favoarea acestei teorii.

8. (Pag. 264). *Insulele Antarctice.* Darwin denumește astfel insulele care se
găsesc în partea extremă sudică a oceanului Atlantic și anume : Shetlandele de sud,
insulele Sandwich de sud și Georgia de sud. Uneori, vorbind de aceste insule, Darwin
neglijează atributul „de sud", lucru pe care considerăm necesar a-1 semnala, pentru
a se evita confuziile.

9. (Pag. 264). *Anthus correndera :* pasăre din genul fiselor (familia Motacillidae).

CAPITOLUL XII

1. (Pag. 273). *Cornwall:* comitat în extremitatea de sud-vest a Angliei. Aci se
găsesc numeroase zăcăminte de cositor, care se exploatează de mult.

2. (Pag. 273). *Rex* (latinește). înseamnă rege. Minerul a luat cuvîntul „rex" drept
numele de familie al regelui George al IV-lea al Angliei, care a murit în 1830. Dinastia
de Hanovra, din care făcea parte George al IV-lea, a degenerat fizicește. George
al III-lea, bolnav mintal, a murit în 1820. încă de pe cînd trăia, guverna în calitate de
prinț regent fiul său mai mare, George al IV-lea, bețiv și desfrînat. Ceilalți șase fii

ai lui George al III-lea și-au cîștigat și ei o tristă celebritate prin beția neînfrînată,
jocul de cărți și cruzimea lor extraordinară. Cel mai mare dintre ei, ducele de Clarence,
a domnit de la 1830 pînă la 1837 (sub numele de William al IV-lea), iar după moartea
sa, în 1837, s-a suit pe tron celebra Victoria, a doua fiică a sa. Gluma lui Darwin se
bazează pe faptul că în secolele al XVIII-lea și al XlX-lea se punea adesea la sfîrșitul
unei cărți cuvîntul latinesc „Finis" (Sfîrșit), pe care oamenii care nu cunoșteau limba
latină îl luau drept numele autorului.

3. (Pag. 273). *Swansea:* oraș și port în Wales (Anglia).

4. (Pag. 274). *Opuntii:* cactuși cu tulpini plate sau în formă de frunze.

5. (Pag. 275). Darwin aparținea, ca majoritatea englezilor, bisericii anglicane.
Clerul anglican, spre deosebire de cel catolic, nu face legămînt de celibat.

6. (Pag. 277). Despre o insulă plutitoare absolut de același fel, care se găsește
pe lacul Tumba, din stepa Işimskaia, comunică prof. A. I. Dzens-Litovski (revista *Priroda,*
nr. 12, 1951). Pe această insulă se găsesc adesea și vite. Prof. Dzens-Litovski dă expli
cația originii insulei.

7. (Pag. 278). *Chișai* (noroi sau mîl) : minereu sfărîmat fin în scopul extragerii
ulterioare a unui metal prețios.

8. (Pag. 281). *Pteroptochos* (sau, în prezent, Hylactes) : gen de păsări aparținind
unei familii deosebite de. păsări passeriforme. Concluzia lui Darwin că turco „face
într-o oarecare măsură legătura între mierle și galinacee" se bazează pe o asemănare
pur exterioară ; în realitate, însă ele sînt niște grupe foarte depărtate sub raportul
rudeniei. Vezi nota 10 de la cap. XIII.

CAPITOLUL XIII

1. (Pag. 286). în jurnalul de drum, Darwin dă amănunte asupra populației din
Chiloe : „...indienii aparțin triburilor *chaues* și *ragunos,* care vorbesc amîndouă un
dialect al limbii *heliche.* Se crede, însă, că locuitorii cei dinții ai insulei

Chiloe nu
sînt ei, ci baibenienii, care vorbesc cu totul altă limbă. Acest din urmă neam, văzînd
că năvălesc atîția străini asupra lui, s-a strămutat în alt loc, dar nu se știe precis
unde. Dl. Low a întîlnit, în timpul uneia din expedițiile sale, al căror scop era vînă-
toarea de foce, un mare număr de indieni în canalele de la sud de capul Tres Montes ;
ei aveau bărci construite din scînduri, în genul unei periagua (pirogă), pe care le
puneau în mișcare cu ajutorul vîslelor ; la prova fiecărei bărci se găsea o cruce.
Oare acești oameni nu erau cumva urmașii vechilor locuitori ai insulei Chiloe ? Se
crede că chaues și ragunos se trag din indienii trimiși din nord de primii coloniști
spanioli „en comiendas", adică să predice religia creștină, pentru care urmau să fie
plătiți cu munca celor convertiți ; mai pe scurt, aceștia erau reduși la sclavie de
învățătorii lor creștini ; tot așa de bine pot fi considerați ca urmași ai unui mare
trib rămas credincios (spaniolilor) cînd a fost luat Osorno și celelalte orașe spaniole ;
la început li s-a lăsat teritoriul Cabluco, de unde s-au răspîndit pe celelalte insule.
Dintre baibenienii inițiali au rămas numai cîteva familii, în special în Queilen, dar
și acestea și-au uitat limba maternă. Indienii și-au păstrat totuși căpeteniile (cacicii)
lor, dar aceștia aproape nu mai au nici o putere ; cînd un șef de sat sau vreo altă
persoană oficială le vizitează satul, apare cacicul, avînd un baston împodobit cu o
măciulie de argint. (Toate aceste amănunte le-am aflat de la dl. Douglas. care ne-a
condus bărcile în calitate de pilot; el locuia de mult pe insulă)."

2. (Pag. 288). *Lignit:* varietate de cărbuni bruni, caracterizați prin materia lem
noasă, care, nefiind arsă decît în mică măsură, își păstrează forma și structura, evi
dentă la un examen oricît de superficial. Lignitul formează zăcăminte la adîncime
foarte mică, iar straturile sale alternează cu straturi de argilă și nisip.

3. (Pag. 289). *Gunnera : gen* de plante erbacee perene făcînd parte dintr-o fa

milie deosebită a ordinului Myrtaceelor. Ele sînt răspîndite exclusiv în America de
Sud și în Australia. Asemănarea cu reventul este pur exterioară, deoarece acesta
face parte din ordinul Poligonaceelor, foarte depărtat de Myrtacee.

4. (Pag. 291). în jurnalul de drum, Darwin scrie despre capitala insulei Chiloe :
„Casele au o înfățișare ciudată, din cauză că sînt construite în întregime — pereții,
acoperișurile și pereții interiori — din scînduri. „Alerce" sau cedrul din care sînt
făcute scîndurile crește pe versanții Anzilor; acest copac are proprietatea ciudată
că se despică așa de regulat, încît prin despicare scîndurile ies ca și cum a» fi
tăiate cu ferăstrăul". *Alerce* înseamnă pe spaniolește zadă. Dar acest copac nu este
zadă, nici cedru și nici pin, cum scrie Darwin, ci un gen deosebit de conifere uriașe
(pînă la 30 m înălțime), care în prezent poartă numele de Fitzroya. Genul Fitzroya
are doar două specii, dintre care una *(F. Patagonica)* este răspîndită în sudul statului
Chile, iar cealaltă *(F. archeri)* în Tasmania.

5. (Pag. 296). *Staphylinidae* (gîndaci răpitori) : familie de coleoptere heterofage.
— *Pselaphus:* gen de coleoptere din familia Pselaphidae înrudită cu cea prece
dentă. — *Telephoridae :* numire mai veche a gîndacilor cu corp moale (Cantharididae).

6. (Pag. 296). *Astelia :* gen de plante din subfamilia Dracaenoideelor, familia
Liliaceelor. E răspîndit în emisfera australă, în pădurile umede, unde crește de cele
mai multe ori pe crengile copacilor. Unele specii *(A. cunninghamii, A. banksii)* se
cultivă ca plante decorative. — *Donația:* gen de plante din familia Saxifragaceelor ;
el cuprinde două specii : una *(D. novae zeelandiae,* Hook) crește pe munții din Noua
Zelandă, iar cealaltă *D. fascicufaris* sau *D. Magellanica)* în Chile de sud și în Țara
-Focului

7. (Pag. 296). *Myrtus* (mirt) : gen de plante din ordinul Myrtales. — *Empetrum*
(vuietoare) : gen de plante din ordinul Celastrales. — *Juncus:* gen de plante din

ordinul Liliaceelor.

8. (Pag. 297). *Myopotamus coypus* (Coypu sau nutria) : rozător din familia Octodontidelor ; astăzi se aclimatizează cu succes și în țara noastră. Coypu e mai cunoscut sub numele de nutria, prin care se înțelege nu numai animalul, ci și blana sa.

9. (Pag. 297). *Vidră de mare* este numele care se dă de obicei castorului de Kamceatka sau „kalanului", un animal sălbatic mare, făcînd parte din ordinul Carnivorelor, subfamilia Lutridae. „Vidrele de mare" ale lui Darwin fac parte dintr-o specie din genul Lutra sau alt gen înrudit cu acesta. Deși genul Lutra poartă numele de „vidra de rîu", multe specii care trăiesc pe țărmurile mărilor vînează foarte bine prada și în apă sărată.

10. (Pag. 298). Păsările din genurile Opetiorhynchus, Scytalopus, Pteroptochos și Oxyurus (sau Aphrastura) descrise de Darwin la pag. 253, 279 și 282—301, sînt clasificate în prezent în subordinul de păsări țipătoare (Clamatores) din ordinul Passeriformes. Aceste genuri, care fac parte din familiile Dendrocolaptidae (Opetiorhynchus și Oxyurus) și Pteroptochidae (Scytalopus și Pteroptochos) sînt proprii Americii de Sud. Numeroasele lor specii se deosebesc prin felul lor deosebit de a se comporta : unele seamănă cu cojoaicele europene, altele sînt mai asemănătoare cu pitulicea, iar altele cu mierlele. Dar această asemănare este pur exterioară, deoarece în clasjficația sistematică a păsărilor ele se găsesc foarte departe una de alta.

Darwin, numind pe Scytalopus pitulice și pe Oxyurus cojoaică, se folosește de numele acestor păsări mai ^cunoscute pentru a da cititorului o idee despre păsările descrise de el, fără însă a pune nicidecum între ele semnul egalității j aceasta se vede din întreaga expunere. De altfel asemănarea păsării turco *(Hylactes megapodius)* cu mierlele și galinaceele a indus în eroare pe Darwin în ce privește situația acestor păsări în clasificația sistematică (vezi nota 9 de la cap. XII). Vezi și nota

1 de la
cap. XI.

CAPITOLUL XIV

1. (Pag. 301). *Facerea punctului:* determinarea poziției unui punct oarecare prin
măsurarea unghiurilor sub care apare din alte două puncte a căror poziție pe hartă
e cunoscută.

2. (Pag. 304). N-am reușit să stabilim cu precizie la ce anume plantă se poate
referi numele de *chepones.* E posibil să fie *Greigia sphacelata,* specie de bromeliacee
înrudit cu bromelia și purtînd în Chile numele de chupon. După alte surse, *chupon*
este numele unor copaci din genul *Bumelia* sau *Gustavia.*

3. (Pag. 308). James I (lacob I) (1566—1625), rege al Angliei, Irlandei și Scoției,
fiu al Măriei Stuart.

4. (Pag. 309). Mișcarea revoluționară din Chile, îndreptată ca și în celelalte co
lonii sudamericane ale Spaniei, contra stăpînirii spaniole, avea în fruntea sa burghe
zia de la orașe și proprietarii de pămînt. In 1817 a izbucnit o revoluție în urma
căreia Chile s-a declarat independent.

5. /Pag. 314). *Flexură:* deplasarea verticală a unei porțiuni din scoarța terestră
față de alta, fără fractură.

6. (Pag. 315). Aceste alunecări rotative sînt determinate desigur, cum just ob
servă Darwin, nu de mișcarea rotativă a împingerii, ci de natura ei tangențială, adică
de deplasarea scoarței terestre în direcția tangențială la suprafața pămîntului.

7. (Pag. 316). Se face aluzie la groaznicul cutremur de pămînt din 1 noiembrie
1755, care a distrus Lisabona și o serie de alte orașe din Portugalia și s-a propagat
pe o întindere de 700.000 mile pătrate. în multe puncte din această regiune, cutre
murul de pămînt s-a manifestat printr-o hulă amplificată lîngă țărm. ‘

1. (Pag. 324). *Dike* (pron. daic) : filon de rocă eruptivă care străbate rocile se
dimentare și metamorfice.

2. (Pag. 326). *Denudafie:* proces de dezagregare,. eroziune și spălare a rocilor
de către agenții atmosferici (vînt, ploaie, zăpadă, gheață), precum și datorită rîurilor
și mării.

3. (Pag. 327). *„Messia" :* oratoriu de Haendel (1742).

4. (Pag. 327). Această algă care dă zăpezii culoarea roșie nu face parte din
ordinul Protococcales, ci din alt ordin, înrudit cu el, acela al Chlamydomonadina-
ceelor. Numele ei modern este *Chlamydomonas (Sphaerella) nivalis.*

5. *(Pag.* 328). *Oala lui Papin :* vas ermetic închis, în care se face încălzirea
apei la temperaturi de peste 100°.

6. (Pag. 332). *Mezzotinto* sau „manieră neagră" : unul din vechile procedee
manuale de gravură, prin care se obține un desen alb pe fond negru. Acum acest
cuvînt se întrebuințează în alt sens, pentru denumirea sistemului de tipar în foto-
gravură.

7. (Pag. 332). în America de Sud, adesea se strîng în stoluri uriașe lăcustele
Schistocerca paraensis, o specie care face parte din alt gen decît lăcusta orientală,
Locusta migratoria. Numele de Gryllus e rezervat în prezent numai genului
greierilor.

8. (Pag. 334). *Araucariae :* grupă de arbori din familia Coniferelor, din care un
mic număr de specii sînt răspîndite exclusiv în America de Sud și în Australia.
Trunchiurile fosile ca acelea despre care scrie Darwin aparțin în mare parte copa
cului dispărut *Walchia,* al cărui lemn seamănă perfect ca structură cu lemnul de
araucaria (așa numitul lemn de tip araucarioid). Walchia este cel mai vechi repre
zentant al coniferelor cunoscut în prezent; resturi de ale lui se întîlnesc începînd
din straturile superioare, din perioada carboniferă.

9. (Pag. 336). *Incaș :* șefii poporului *quechua,* care venind din nord în vechiul
Peru din secolul al XH-lea, au subjugat populația indiană locală *aymara,* unind sub
stăpînirea lor triburile indiene din jumătatea de nord-vest a Americii de Sud. Din
neamul incașilor s-au tras apoi toți monarhii statului nou organizat al incașilor. In
1532, Francisco Pizarro, în fruntea unui mic detașament, a cucerit acest stat și în 1542
a fost declarat viceregat spaniol.

10. (Pag. 337). *Quillaja saponaria:* arbore din familia Rozaceelor, care crește în
America de Sud. Scoarța lui („scoarță de săpun", „lemn de săpun") conține o mare
cantitate de saponine (substanțe din grupa glucosidelor) care pot face spumă abun
dentă. Saponinele din Quillaja sînt toxice și se întrebuințează în medicină.

CAPITOLUL XVI

1. (Pag. 339). Yucca : gen de plante din familia Liliaceelor. Patria ei este Ame
rica de Sud și centrală. Multe specii au tulpina lemnoasă, care se termină cu un
mănunchi de frunze lungi, rigide, lanceolate, prevăzute pe margini cu țepi.

2. (Pag. 339). Eroare care se repetă la Darwin atît în prima, cît și în a doua
ediție : e vorba, desigur, de *alfalia,* sau lucernă *(Medicago),* ale cărei specii sînt larg
răspîndite în Chile pînă la Concepcion, în sud.

3. (Pag. 342). *Bucanieri* sau flibustieri: pirați de mare care jefuiau și devastau
coloniile spaniole din Indiile de vest, Chile și Peru, în secolele al XVII-lea și al
XVIII-lea. Inițial, ei erau mai cu seamă francezi, apoi în bandele de bucanieri au
început să intre și englezi. Bucanierii, care posedau o întreagă flotă, se bucurau de
sprijinul Angliei și al Franței. La sfîrșitul secolului al XVII-lea, activitatea bucanie-
rilor luînd proporții extraordinare (ei cuceriseră și devastaseră

Panama, Veracruz,
numeroase orașe din Peru și Mexic, Cartagina etc.) a început să împiedice serios
dezvoltarea comerțului maritim, ceea ce a silit pe englezi și olandezi să trimită
contra lor, în 1717—1718, o flotă de război unită, care a nimicit o bună parte din ei.
Dar amintirea teroarei răspîndite de bucanieri s-a păstrat încă multă vreme în cercu
rile largi ale populației sud-americane, ideea de bucanieri aplicîndu-se invariabil
tuturor englezilor.

4. (Pag. 346). *Bulimus :* gen de moluște gasteropode din ordinul Pulmonatelor,
înrudit cu melcul obișnuit (Helix).

5. (Pag. 347). Cei mai vestiți dintre ei sînt Ambrosio O'Higgins (pe la 1720—
1801), viceregе al statului Chile ,în 1794—1795 sub domnia spaniolilor și Bernardo
O'Higgins (1776—1842), dictator al statului Chile în 1817—1823, după proclamarea
independenței țării.

6. (Pag. 349). *Noua Andaluzie :* numele spaniol medieval al regiunii situate în
partea de pe țărmul Mării Caraibelor, care astăzi' aparține Columbiei și Venezuelei.
Spaniolii numeau *Peru de Jos* teritoriul ocupat în prezent de statul Peru, iar *Peru de
Sus* actuala Bolivie.

7. (Pag. 351). Pe vremea lui Darwin domneau cele mai confuze idei despre
turbare. Chestiunea dacă turbarea se transmite numai prin mușcătura unui animal
turbat a fost rezolvată mult mai tîrziu (se cunosc, e drept, cazuri excepționale cînd saliva unui animal turbat, venind în contact cu zgîrieturi sau jupuituri de pe piele
sau cu mucoasa ochiului, a provocat îmbolnăvirea individului; dar cazul de îmbol
năvire a negrilor „care au mîncat carnea unui bou mort de hidrofobie" relatat de
Darwin este absolut exclus). Vaccinarea contra turbării, care a făcut dintr-o dată ca
boala să treacă din categoria bolilor cu deznodămînt sută la sută mortal în aceea a
bolilor complet curabile, a fost descoperită de Pasteur și aplicată pentru prima oară
de el la om în 1885. Agentul patogen al turbării, după cum s-a stabilit

astăzi, face
parte din ultravirusuri ; virusul specific al turbării a fost izolat, dar agentul patogen
însuși este așa de mic, încît nu poate fi văzut nici cu microscopul.

8. (Pag. 355). *Algarrobo* (mai corect *algarrobo):* numele local al arborilor din
genul Prosopis *(P. dulcis, P. siliquastrium, P. jutiflora),* care fac parte din familia
leguminoaselor (Leguminosae), subfamilia Mimosoideelor. Algarrobo formează mici
păduri rare, caracteristice pentru peisajul sud-american, cu frunzele căzătoare vara
(din cauza secetei). Fructele acestui arbore sînt comestibile, iar lemnul său e
foarte tare.

9. (Pag. 356). Fenomenul „nisipurilor cîntătoare", care s-a observat de nume
roase ori, și după Darwin în diferite puncte de pe glob, nu a găsit pînă în prezent
o explicație definitivă, deși s-au emis mai multe teorii. în revista *Priroda,* nr. 11 din
1951, s-a publicat o comunicare interesantă a lui I. V. Rojko asupra unei încercări
de a. reproduce în mod artificial fenomenul „nisipurilor cîntătoare" ; rezultatele
acestor încercări permit să se creadă că fenomenul în chestiune este în legătură cu
electrizarea nisipului și cu însușirile sale piezoelectrice. Vezi și în *Priroda,* 1948,
nr. 7 și 1950, nr. 2 și nr. 7, articolele lui S. V. Obrucev, în care se dă descrierea
„nisipurilor cîntătoare", precum și articolul lui G. M. Ilkun din *Priroda,* 1952,
nr. 9, p. 116.

10. (Pag. 358). Așa-numitul *mușchi al renului* (în realitate e vorba de lichenul
Cladonia rangiferina) face parte din același gen ca forma descrisă de Darwin.

11. (Pag. 358). *Nodul* este sinonim cu concreție (vezi nota 3 de la cap. VII).

12. (Pag. 359). Salpetrul de Chile sau de sodiu (azotat de sodiu, NaNOa) se
exportă și astăzi în Europa și alte țări, în cantități de milioane de tone anual. El se
folosește în special ca îngrășămînt, precum și ca materie primă pentru obținerea aci
dului azotic, sulfuric etc. In urma exploatării lor intense, uriașele

zăcăminte de sal
petru sînt aproape epuizate.

13. (Pag. 359). în jurnalul de drum, Darwin compară călătoria de la Iquique
la Callao pe oceanul Pacific cu navigația pe Atlantic : „Aceste două călătorii pre
zintă interes din puncte de vedere cu totul diferite. în timpul celei din urmă, cerul
de deasupra noastră era în continuă schimbare ; după o zi strălucitoare urma prospe
țimea răcoroasă a serii, iar cerul fără nici un nor era splendid. în ocean imișună
vietățile ,nu poți să nu urmărești cu plăcere peștii zburători și delfinii. Noaptea,
călătorul european vede pe cerul senin noi constelații, care-i prevestesc noile țări
spre care-1 duce fragila sa corabie. Aci, în oceanul Pacific, apa, deși nu e niciodată
agitată de furtuni, nu rămîne totuși niciodată liniștită, căci ea se resimte neîncetat
de pe urma perturbației care domnește în sud."

14. (Pag. 360). Ideea legăturii dintre locurile mlăștinoase și unele boli febrile
(de exemplu, malaria, frigurile galbene etc.) se cunoștea din timpuri foarte vechi și
chiar în Roma antică se făcuseră, în legătură cu aceasta, încercări de a se seca
terenurile mlăștinoase în scopul de a se combate asemenea boli. Dar nici agentul
patogen al acestor boli, nici vehiculul agentului (țînțarii) nu erau cunoscuți și de aceea s-a menținut pînă după 1880 ideea veche că ele sînt cauzate de „aerul rău"
(pe italienește *mal'aria)* al bălților sau de organismele vătămătoare — „miasmele" —
care plutesc pe deasupra lor. De-abia în 1879 medicul rus V. I. Afanasiev a descope
rit agentul patogen al malariei, plasmodiul malarie; iar mai tîrziu Grassi a lămurit
rolul țînțarului (anofeles) în propagarea bolii. De atunci încoace s-a stabilit și ori
ginea celorlalte boli de acest gen.

15. (Pag. 360). *„Te Deum laudamus" :* cuvintele cu care începe rugăciunea ca
tolică „Pe tine, Doamne, te lăudăm".

16. (Pag. 361). După victoria trupelor columbiene, sub comanda lui Bolivar,
asupra viceregelui spaniol pe cîmpia Ayacucho in 1824, statul Peru s-a

proclamat
republică. Prin proclamarea republicii, istoria statului Peru se umple de luptele dic
tatorilor războinici, care în cea mai mare parte rămîn stăpîni pe putere un timp
foarte scurt. în scrisoarea trimisă din Lima surorii sale Carolina, Darwin scrie : „In
cursul ultimelor două săptămîni aproape că nu am coborît de pe corabie. Țara se
găsește într-o stare de anarhie așa de îngrozitoare, îneît mai rău nici nu poate fi.
Președintele nu face altceva decît spînzură, terorizează și execută pe toți cei ce-i
calcă ordinele. Unul din aceste ordine spune că întreaga proprietate aparține statului,
iar altul impune tuturor bărbaților între 15 și 40 de ani să intre în rîndurile armatei
sale. Aseară a fost împușcat un grup de tineri care nu s-au prezentat la recrutare.
Cum îți place această stare de lucruri ?“ De anarhia din țară s-au folosit imperialiștii
europeni (în special Anglia) și vecinii statului Peru (Chile), care au pus mina pe
resursele economice ale țării.

17. (Pag. 361) Lord Thomas Cochrane (1775—1860), amiral englez, care se găsea
în serviciul guvernului statului Chile. Cochrane a luat parte la asediul orașului
Callao. în 1820, cînd chilienii se luptau pentru independență cu trupele spaniole,
în Peru,

CAPITOLUL XVII

1. (Pag. 365). *Zguri vulcanice:* produse dure și poroase de erupție, formate din
picături de lavă topite și apoi solidificate ; *tufuri vulcanice:* pulbere vulcanică cimen
tată, care s-a depus pe coastele și la poalele unui vulcan.

2. (Pag. 366). Așa-numitul Curent peruan sau Curentul lui Humboldt. El merge în
lungul coastei chiliene spre nord și în dreptul Perului se întoarce spre apus, spre
insulele Galapagos. Datorită acestui curent, temperatura apei lîngă

insulele Gala-
pagos e cu 8—11 grade mai scăzută decît temperatura obișnuită a apelor ecuatoriale
la latitudinea respectivă.

3. (Pag. 366). *Euphorbiaceae:* familie de plante, în special tropicale. Multe din
ele conțin un suc lăptos, adesea otrăvitor. Unele specii din genul Euphorbia (laptele
cucului) seamănă la exterior cu cactușii.

4. (Pag. 366). Insulele Galapagos au fost descoperite în 1535 de episcopul spa
niol Tomaso de Ferlanga, care, mergînd din Panama în Peru cu o corabie, a intrat
în calm plat și curentul lui Humboldt a împins-o spre acele insule. De Ferlanga ne-a
lăsat prima descriere a broaștelor țestoase din Galapagos. Pe la 1640 a ajuns pe-acolo,
tot întîmplător, căpitanul spaniol Diego de Ribadeneira, care fugise cu comorile jefuite din Peru în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, spaniolii au vizitat în
cîteva rînduri aceste insule și le-au dat numele de „insulas de los Galapagos" (insu
lele Broaștelor Țestoase). în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, aceste insule au
devenit una din bazele piraților (flibustieri), care de asemenea au lăsat o serie de
însemnări despre natura lor și animalele care le populau. La sfîrșitul secolului al
XVIII-lea insulele au început să fie intens vizitate de vînătorii de balene, în special
cu ‘scopul de a vîna broaștele țestoase uriașe, care le serveau de hrană în timpul
navigației. Din această cauză, broaștele țestoase au început să se împuțineze repede
și în prezent se întîlnesc foarte rar pe insule. în 1793, un vas englezesc sub comanda
căpitanului Colnett, trimis în oceanul Pacific să caute locurile cele mai avantajoase
pentru pescuit, a explorat amănunțit insulele. în 1800 a vizitat insulele căpitanul
Delano, în 1813 căpitanul Porter, iar în 1825 Morrel ; toți trei le-au descris și au
făcut o serie de observații interesante asupra lor. Pe la 1830 și ceva, republica Ecua
dor a declarat aceste insule ca aparținîndu-i și a început să trimită acolo pe soldații
revoltați și alți criminali politici, care în 1835, la trecerea lui Darwin,

erau în număr
de circa 300. Ulterior, numărul lor a scăzut repede și toate încercările de colonizare
făcute de atunci încoace au dat greș. După Darwin, care a atras atenția întregii lumi
științifice asupra interesului excepțional pe care-1 prezintă insulele Galapagos, ele
au fost vizitate în mai multe rînduri de diverse expediții științifice.

5. (Pag. 368). E vorba de o mică insuliță situată în oceanul Pacific, în fața
coastelor Americii centrale, la 5° latitudine nordică și 87° longitudine vestică de la
Greenwich, nu de insulele Cocos sau Keeling, a căror descriere Darwin o dă mai
departe, în capitolul XX.

6. (Pag. 368). *Batale* sau cartofi dulci *(Jpomoea batatas):* plantă din familia
Convolvulaceae. Patria lor este America centrală. Tuberculele lor conțin amidon și
se întrebuințează ca aliment, coapte, ca și cartoful. Se cultivă în țările tropicale și
subtropicale.

7. (Pag. 369). Aceste insule sînt numite. astfel după numele regilor englezi
lacob I (pe englezește James) și Carol 1 (pe englezește Charles).

8. (Pag. 370). *Căprișor (Cyperus): gen* de rogozuri din familia Cyperaceae.

9. (Pag. 370). *Cristei de baltă* (Rallidae) : familie de păsări gruiforme.

10. (Pag. 372). *Dolichonyx oryzivorus* (trupial de orez sau pasăre de orez) :
specie nord-americană de păsări cîntătoare, passeriniforme; face mari stricăciuni
culturilor de cereale ; în timpul migrației de toamnă spre sud (pînă în Paraguay) se
opresc în insulele Galapagos.

11. (Pag. 372). Cinteză (Fringillidae) : familie de păsări cîntătoare passerini
forme. Grupa de fririgillide din Galapagos, descrisă de Darwin, e considerată în
prezent de majoritatea autorilor ca făcînd parte din același gen de cinteză de pă-
mînt (Geospiza) cu 38 specii și subspecii. Ele se apropie de genul *Guiraca,* răspîndit
pe continentul american. Astăzi lipsa temerii de om a fringillidelor și a celorlalte
animale de pe insulele Galapagos, descrisă de Darwin la sfîrșitul

acestui capitol, nu
numai că a dispărut complet, ba chiar fringillidele s-au împuținat la număr, devenind
chiar păsări rare. Cinteza de pămînt cu cioc mare *(Geospiza magnirostris),* pe cît se
pare, a și dispărut.

12. (Pag. 374). Despre picioroange, vezi nota 6 de la cap. V. Tot așa de învechit
e și termenul de *palmipede:* din această grupă făceau parte diferitele păsări acvatice
cu membrană înotătoare între degetele picioarelor.

13. (Pag. 374). *Totanus :* gen de becaține din familia ploierilor (Charadriidelor).

14. (Pag. 376). *Bourbon:* vechiul nume francez al insulei Reunion.

15. (Pag. 376). Mai înainte, toate broaștele țestoase gigantice erau considerate ca varietăți ale aceleiași specii *Testudo indica.* Darwin pune toate broaștele țestoase din Galapagos în specia *Testuda nigra.* Cercetările făcute după Darwin au stabilit că broaștele țestoase din Galapagos, actualmente dispărute sau pe cale de dispariție, fac parte din cel puțin 14—15 specii din genul Testudo.

16. (Pag. 377). *Guayavita* e probabil sinonim cu *guayava.* Vezi nota 3 de la cap. XVIII.

17. (Pag. 379). în textul lui Darwin scrie „Wood și Rogers“, dar, fără îndoială, e o greșeală, căci e vorba de Woods Rogers (vezi Indicele de nume).

18. (Pag. 380). *Ulva* („salată de mare") : mare algă marină din grupa algelor verzi (Chlorophyceae).

19. (Pag. 381). *Unghiul facial,* introdus în secolul al XVIII-lea de Camper, e format de două drepte : una dusă de la canalul auditiv pînă la baza nasului și alta care unește punctele cele mai proeminente ale frunții cu falca de jos. în prezent nu se mai face uz de această noțiune.

20. (Pag. 383). Astăzi, cele două specii de șopîrle de Galapagos descrise de Dar,win sînt clasificate în două genuri diferite : șopîrlei de mare i s-a păstrat nu mele de *Amblyrhynchus crislatus* pe care i l-a dat Bell, considerînd-o ca reprezen tantă unică a genului; șopîrla terestră este clasificată în alt gen (Conolophus), al cărei reprezentant unic este (C. subcristatus). Dar ambele genuri sînt considerate și azi ca foarte apropiate unul de altul. Ele fac parte amîndouă din familia Iguanidelor și sînt foarte apropiate de genul Iguana, caracteristic pentru zona tropicală a Americii centrale și de Sud.

21. (Pag. 384). *Prionotus :* gen de pești din familia Trigilidae, apropiat de fami lia Cottidae (din care fac parte guvizii cornuți și guvizii de piatră). Speciile de

Prionotus se întîlnesc exclusiv în apele americane.

22. (Pag. 384). *Paludina :* una din cele mai răspîndite forme de melci de apă dulce din ordinul Prosobranchia din clasa moluștelor gasteropode ; ele respiră prin branchii, iar la cochilie au un căpăcel.

23. (Pag. 384). *Trochus* (sidef), *Turbo* (titirez), *Nassa* (încornorat) : diferite genuri de moluște gasteropode marine (melci). — *Monodonta:* gen de moluște gasteropode din ordinul Prosobranchia, familia Trochidae, care se deosebesc prin cochilia lor în formă de titirez, cu orificiu aproape rotund ,aceste moluște trăiesc în mare.

24. (Pag. 384). *Conchiologie :* ramură a zoologiei, care se ocupă cu studiul moluștelor.

25. (Pag. 384). *Monoceros* (după nomenclatura modernă, *Acanthina):* gen de moluște gasteropode din ordinul Prosobranchia, familia Purpuridae. Cochilia lor seamănă cu cochilia de Purpura (vezi nota 27 de la cap. XVII). Pe țărmurile apusene ale Americii de Sud există circa 15 specii. — *Fissurella : gen* de moluște gasteropode din ordinul Prosobranchia. — *Cancellaria:* gen de moluște gasteropode din ordinul Prosobranchia, familia Cancellariidae ; cochilia lor în formă de ou e acoperită cu nervuri transversale și, adesea, longitudinale ; trăiesc în mare.

26. (Pag. 384). *Oniscia :* gen de moluște gasteropode din ordinul Prosobranchia, familia Cassididae ; trăiesc în mare. — *Styliler:* gen de moluște gasteropode marine din ordinul Prosobranchia, familia Pyramidellidae ; se disting prin cochilia lor fină, transparentă ; trăiesc ca parazite pe echinoderme ; 16 specii ale acestui gen sînt răspîndite în mările calde.

27. (Pag. 385). Purpura: gen de moluște gasteropode marine.

28. (Pag. 385). *Dermestes:* gen de coleoptere din familia Dermestidae. — *Corynetes* (mîncător de oase) : gen de coleoptere din familia Cleridae. Se hrănesc cu substanțe de origine animală.

29. (Pag. 385). *Apate:* gen de coleoptere din familia Bostrychidae. Gîndacii din această familie seamănă cu Scolytidele mari: ei se hrănesc cu lemnul

copacilor
bolnavi și morți.

30. (Pag. 388). Dăm mai jos în întregime nota manuscrisă a lui Ch. Darwin
asupra păsărilor imitatoare (Mimidae) din Galapagos, notă scrisă de el la fața locului
în septembrie 1835 și publicată de Nora Barlow în revista *Nature,* nr. 3436 din
7 septembrie 1935, p. 391 :

„Thenca [Mimus Thenca], Aceste păsări sînt foarte asemănătoare ca înfățișare
cu Thenca din Chile. Ele sînt vioaie, iscoditoare, active, aleargă repede și-și fac
cuibul prin apropierea caselor, pentru a ciuguli carnea de broască țestoasă pusă la
uscat: cîntă destul de bine, se spune că își construiesc un cuib simplu descoperit
și, trăsătură comună și altor păsări, sînt *foarte* puțin sperioase. *Cred,* însă, că țipătul
sau cîntecul lor se deosebește puțin de acela al păsării Thenca din Chile. Foarte
numeroase pe toate insulele, în locurile mai înalte și umede, ele sînt atrase în special
de case și de pămîntul cultivat.

Posed exemplare de pe cele patru insule mari, exemplarele de pe insulele
Chatham și Albemarle par identice, dar celelalte două se deosebesc de ele. Pe fiecare
insulă se întîlnește *exclusiv* genul respectiv ; obiceiurile lor sînt identice.

Cînd mă gîndesc că spaniolii pot spune imediat, după forma corpului, conturul
carapacei și dimensiunile lor, din care insulă provin diferitele broaște țestoase, cînd
văd că aceste insule, situate la distanțe atît de mici că se poate vedea una de pe alta,
au un număr redus de spe.cii animale, fiind populate de aceste păsări care se deose
besc într-o măsură neînsemnată ca structură și ocupă același loc în natură, trebuie
să presupun că toate aceste specii de animale și păsări reprezintă numai niște varietăți.
Singurul fapt de acest gen pe care-1 mai cunosc este — după cum se afirmă neîn
cetat — diferența dintre vulpea-lup din insulele Falkland de răsărit și cele de apus.
Dacă există măcar cel mai mic temei pentru aceste observații, fauna

arhipelagurilor
merită din plin să fie studiată, căci astfel de fapte ar contrazice teoria imuabilității
speciilor'.

31. (Pag. 389). *Scalesia :* gen de arbuști din familia Composeelor (Compositae)
endemice în insulele Galapagos (10 specii)'.

32. (Pag. 389). *Acalypha:* gen bogat de plante tropicale din familia Euphor-
biaceelor. Pe insulele Galapagos există specia endemică *A. parvula* Hook, care pre
zintă numeroase forme. — *Borreria :* gen de plante tropicale din familia Rubiaceae.
Majoritatea speciilor sînt proprii țărilor călduroase ale Americii, multe specii gă-
sindu-se pe insulele Galapagos.

33. (Pag. 390). întregul fragment, începînd cu caracteristicile botanice ale insu
lelor Galapagos („Flora arhipelagului"... pag. 385) și pînă la fraza la sfîrșitul căreia
este pusă această notă, a fost introdus de Darwin în ediția a doua. în locul său, în
prima ediție, Darwin scria următoarele :

„Nu voi încerca să trag o concluzie definitivă, deoarece speciile nu au fost
studiate precis ; putem spune că, cu excepția cîtorva animale migratoare, vie
tățile care se găsesc pe acest arhipelag sînt proprii exclusiv lui și, cu toate
acestea, în forma lor generală se exprimă în mod pronunțat caracterul Ame
rican. Omul obișnuit cu înfățișarea păsărilor din Chile și La Plata nu poate să nu
aibă impresia, cînd se găsește pe aceste insule, că se află — cel puțin în ce privește
lumea organică — pe sol american. Această asemănare a tipurilor insulare și conti
nentale, deși insulele și continentele respective sînt atît de depărtate unele de altele,
asemănarea evidentă în ciuda deosebirii, totuși, a speciilor, n-a prea fost semnalată
în măsură suficientă. Ea s-ar putea explica, conform cu punctul de vedere al multor
autori, spunînd că forța creatoare a lucrat după una și aceeași lege pe un spațiu vast."

1. (Pag. 394). *Capul Venus e* situat pe țărmul de nord al insulei Tahiti, în apro
piere și la răsărit de golful Matavai. I s-a dat acest nume în amintirea observațiilor
făcute acolo de Cook la 1 iunie 1769 asupra trecerii planetei Venus peste discul
Soarelui. Prima expediție a lui Cook fusese echipată tocmai în acest scop de So
cietatea Regală din Londra.

2. (Pag. 395). *Yams* (Dioscorea) : gen de plante monocotiledonate. Tuberculele
lor mari conțin amidon și se întrebuințează ca hrană, ca și cartoful, coapte sau
fierte. Se cultivă în țările tropicale și subtropicale. Uneori yamșii se confundă
greșit cu batalele sau cartofii dulci, care sînt o plantă din altă famiiie (vezi nota 6
de la cap. XVII).

3. (Pag. 395). *Guayava* nu este propriu-zis numele unui arbore, ci al fructului
arborelui *Psidium guajava* din familia Myrtaceelor. Se cultivă la tropice.

4. (Pag. 400). *Hibiscus:* gen de plante arborescente din familia Malvaceae, din
care face parte și bumbacul. Lemnul de Hibiscus e mai ușor decît pluta.

5. (Pag. 400). *Outrigger* (pron, autrigăr) : așa se numește în Polinesia o prăjină
ușoară, fixată lateral pe unul din bordurile bărcii, cu ajutorul unor bețe de 1,5—2 ro
lungime. Outriggerul dă bărcii mai multă stabilitate pe mare.

6. (Pag. 401). *Rodul-pămîntului* (Arum) : gen de plante erbacee din familia
Araceae (făcînd parte din același ordin ca palmierul, papura etc.). Tuberculele (con-
ținînd amidon) fierte sau prăjite sînt comestibile.

7. (Pag. 401). Ava, piper ava sau kaba *(Piper me(hysticum):* arbust din familia
Piperaceelor. Sucul extras din rizomul său provoacă anestezii locale asemenea co
cainei. Se folosește în medicină. Patria sa este insulele Tahiti și Sandwich.

8. (Pag. 401). *Ti (Dracaena carminalis):* plantă din familia Liliaceelor. Din același

gen face parte vestitul arbore al dragonului.

9. (Pag. 402). *Companiile Indiilor de Răsărit* se numeau organizațiile cărora li se acorda dreptul de monopol asupra comerțului cu India și cu țările învecinate.

Aceste companii aveau drepturi politice speciale, puteau să încheie alianțe cu guvernele străine, să construiască fortărețe, să bată monedă etc. Ele au jucat un rol fundamental în subjugarea țărilor coloniale de către capitalul european. Cele mai puternice dintre ele au fost Compania olandeză a Indiilor de Răsărit, care a durat din 1602 pînă în 1825, și Compania engleză a Indiilor de Răsărit, autorizată în 1599.

Aceasta din urmă, la care se referă Darwin, și-a întins influența în special asupra.
Indiei și a contribuit la cucerirea și înrobirea economică a ei de către Anglia.

10. (Pag. 404). Mai tîrziu, Darwin scrie în jurnalul său de drum : „Trebuie să
recunosc că, după ce am vizitat Sydney, entuziasmul meu pentru instituția misiona
rismului a scăzut considerabil ; eu consideram Noua Zelandă ca o țară situată aproape
la antipodul Angliei, nu ca o țară care se găsește la cîteva sute de mile de o colonie
mare și foarte civilizată. Pentru un observator e mare diferență dacă el vine din apus
sau din răsărit".

11. (Pag. 405). în 1835 au sosit în Tahiti doi iezuiți francezi, Carre și Laval. Mi
sionarii englezi, care pe vremea aceea reușiseră să propage religia anglicană și care
se bucurau de pe timpul regelui Pomare, tatăl reginei Pomare, de mare influență
asupra cercurilor conducătoare din Tahiti, au obținut din partea acestora din urmă
expulzarea iezuiților. în 1838, folosind acest pretext, regele Louis-Philippe a trimis în
Tahiti o fregată de război și i-a pretins reginei Pomară să-și ceară scuze și să plătească
o contribuție enormă pentru „daunele" cauzate iezuiților în urma expulzării lor. Po
mare a fost silită să se supună și să permită tuturor francezilor să se instaleze pe
insulă, indiferent de ocupațiile lor. După aceea, a început între francezi și englezi
lupta pentru insulă, în urma căreia francezii au izgonit pe englezi și au luat insula
în stăpînirea lor. Pomare a continuat să „domnească", dar de fapt puterea era în
mîinile francezilor. „Activitatea binefăcătoare" a „civilizatorilor", mai în-tîi a engle
zilor și apoi în măsură și mai mare a francezilor, a avut în scurt timp drept rezultat
că populația băștinașă s-a stins cu desăvîrșire.

12. (Pag. 409). *Thames* (Tamisa) : rîu în partea de nord a Noii Zelande.

13. (Pag. 412). *Moritz Retzch,* vestit gravor german (1779—1857).

14. (Pag. 413). *Kauri* nu este propriu-zis numele unui arbore, ci al

răşinii arbo
rilor Agathis din subfamilia Araucariaceae. *Agathis* (circa 20 specii) creşte pe
insulele arhipelagului malaez, ale Noii Zelande etc. Sînt arbori cu frunze late (în com
paraţie cu celelalte conifere). Răşina e produsă de specia neozelandeză *Agathis australia.*

15. (Pag. 416). *Dinornithes* (moa) : subordin de păsări alergătoare Rattitae din
Noua Zelandă. Moa (după unele informaţii) a dispărut, probabil, relativ recent (în prima
jumătate a sec. XIX), dar nici un alb n-a văzut vreodată o moa vie. De nenumărate ori
s-au găsit oase, fragmente de piele şi pene, precum şi schelete întregi şi ouă de moa.
Acestea erau nişte păsări alergătoare gigantice (pînă la 3 m înălţime) semănînd cu
struţul, dar mult mai mari decît el, cu trupul masiv şi îndesat, cu un cap foarte mic,
cu un gît foarte lung şi picioare extraordinar de puternice, deşi disproporţionat
de scurte.

16. (Pag. 416). Şobolanul norvegian *(Epimys norvegicus):* unul din sinonimele şo
bolanului cafeniu *(Mus decumanus).*

17. (Pag. 416). Colonizatorii englezi ai Noii Zelande n-au aplicat nici pe departe
metodele paşnice pe care le descrie Darwin. Coloniştii europeni „achiziţionau" pe preţ
de nimic de la diferiţi maori (neozelandezi) căzuţi în patima beţiei „documente" pri
vind dreptul de proprietate asupra pămîntului şi apoi îi izgoneau. întreaga perioadă
dintre 1843 şi 1872 poartă de obicei în istoria Noii Zelande numele de „perioada
războaielor cu maorii". Aceste războaie, care au fost însoţite de o cruzime de necrezut
faţă de maori, au servit colonizatorilor englezi ca pretext pentru confiscarea pămîn
tului şi împingerea maorilor în părţile cele mai puţin fertile ale insulelor Noii Zelande.
La sfîrşitul perioadei „războaielor", numărul maorilor, care opuseseră o rezistenţă
eroică colonizatorilor, se redusese la jumătate. *(Marea Enciclopedie Sovietică,* ed. I.,

voi. 42, p. 192—193). Chiar Darwin, care se pronunţase cu atita

entuziasm despre
misionarii englezi din Noua Zelandă. ulterior și-a schimbat părerea.

18. (Pag. 417). Darwin se referă la procesul scandalos de divorț intentat în 1821
de regele George IV soției sale, principesa Carolina de Braunschweig.

CAPITOLUL XIX

1. (Pag. 420). Metoda de construcție a drumurilor pavate și a șoselelor, pro
pusă de inginerul MacAdam (1756—1836) constă în aceea că pe deasupra unui strat
de pietre mari care se așterne pe șosea se întinde un strat de piatră spartă mărunt
și apoi se cilindrează cu compresorul.

2. (Pag. 420). *Trapp:* numele generic, acum învechit, al rocilor eruptive de
bază, a căror compoziție încă nu era studiată.

3. (Pag. 420). Vegetația Australiei este foarte originală : 86% din speciile de
plante australiene aparțin numai Australiei, nemaiîntîlnindu-se nicăieri. Majoritatea
arborilor (ca și a celorlalte plante) fac parte din cîteva familii deosebit de caracte
ristice pentru Australia ; așa sînt Myrtaceele, din care face parte genul eucalipților,
bogat în specii, Mimosaceele cu numeroase specii, (280) de acacii, Casuarinaceele și
altele. Poziția verticală a frunzelor (la acacii frunzulițele frunzei penaticompuse cad,
iar pcdunculul se transformă într-un limb vertical, așa-numitul filodiu) este o adaptare
la căldura intensă a soarelui la care sînt expuse frunzele, la amiază, razele verticale
ale soarelui cad pe limbul frunzei, adică alunecă pe lingă ea.

4. (Pag. 422). In jurnalul de drum, Darwin reproduce o narațiune caracteristică
a căpitanului F. P. King, care s-a ocupat cu ridicarea topografică a țărmurilor
Australiei ; el «povestea o anecdotă din care se vede cît de mult civilizația și alcoolul
sînt sinonime în Noul Wales de Sud. Un indigen a cerut odată să i se dea puțin
rom ; refuzîndu-i-se dorința și oferindu-i-se vin, el s-a arătat nemulțumit. Căpitanul

King a început să-l îndemne să primească vinul și l-a întrebat ce făcea înainte de a
veni englezii, la care indigenul a răspuns : „Ei f pe atunci nu eram civilizați."»

5. (Pag. 423). „In 1788, în momentul sosirii primilor coloniști europeni, se nu
mărau în Australia 250 000—300000 locuitori băștinași, iar în 1947, în urma extermi
nării sălbatice de către colonizatori și a mortalității în masă, numai circa 47 000.
Colonizatorii albi au împins în mod sistematic populația indigenă a Australiei din
regiunile fertile de răsărit, miazăzi și apus în părțile neroditoare din interiorul con
tinentului. Astăzi, cea mai mare parte din australienii indigeni trăiesc în teritoriile
slab populate d.n Australia de vest, Queensland și „Teritoriul de nord". Circa un
sfert din populația indigenă care a mai rămas e strînsă în lagăre speciale numite
„rezervații" *(Marea Enciclopedie Sovietică,* ed. II., voi. 1, p. 125).

6. (Pag. 424). Punctele geografice mai puțin cunoscute menționate în această
notă sînt: insula *Pitcairn,* situată în oceanul Pacific la 130° long. W. și 25° lat. S. ;
Saint Kilda, situat în apropiere de Melbourne, pe coasta de sud-est a Australiei ;
insula *Chatham,* în oceanul Pacific, la sud de Noua Zelandă.

7. (Pag. 424). George *al III-lea* (1738—1820), rege al Angliei de Ia 1760 pînă la
1811, cind, din cauza alienației mintale de care suferea, a fost pus regent fiul său
(ulterior George al IV-lea).

8. (Pag. 424). E evident că Darwin se referă Ia fenomenul necunoscut pe vremea aceea, dar bine cunoscut astăzi, datorită căruia oamenii sănătoși sînt purtători de bacili, puțind contagia pe alții. In afară de aceasta, la rasele care suferă permanent de anumite boli, se produce o imunitate ereditară, ceea ce le face să transmită cu ușurință aceste boli funeste pentru celelalte rase, care nu au dobîndit încă imunitatea respectivă.

9. (Pag. 428). Nici pînă azi nu s-a putut lămuri chestiunea dacă cîinele australian sălbatic dingo este autohton, sau este cîinele domestic sălbăticit, introdus de primii călători europeni care au vizitat Australia. In Australia de sud, în depozitele din pe rioada glacială, s-au găsit oase de dingo, ceea ce pare a pleda în favoarea primei teorii ; pe de altă parte, prezența cîinelui domestic pe insulele din oceanul Pacific, ușurința cu care se încrucișează dingo cu cîinele domestic și lipsa în Australia a altor mamifere superioare locale (afară de cîțiva lilieci care ar fi putut trece în zbor din insulele vecine, și de șobolani, care ar fi putut veni acolo pe trunchiuri de copaci plutind pe ocean) ar contrazice teoria că dingo este băștinaș în Australia.

10. (Pag. 428). *Șobolani marsupiali* sau potoru (Potoroinae) : subfamilie de marsupiale săritoare ; ei seamănă foarte mult cu cangurul, dar se deosebesc prin dimensiunile lor mici, prin dinții canini de pe falca superioară etc.

11. (Pag. 428). *Emu* (Dromaeus), struț australian : gen de păsări alergătoare rattite din subordinul Casuariiformes.

12. (Pag. 428). *Ornitorinc* (Ornithorhynchus paradoxus) : gen din familia deosebită de mamifere inferioare cu cloacă. Se deosebește prin faptul că are un cioc care seamănă ca formă cu ciocul de rață.

13. (Pag. 428). In jurnalul de drum, Darwin relatează mai amănunțit aceste observații__Cu puțin timp mai înainte, stăteam culcat pe țărmul luminat de soare și meditam asupra caracterului ciudat al acestei țări în comparație cu restul lumii.

Un om care nu crede în nimic altceva decît în propria sa rațiune ar putea spune :
«Nu există o îndoială că aci au lucrat doi creatori deosebiți ; dar obiectul lor era
unul și același și scopul a fost atins complet în fiecare din cazuri». Raționînd în felul
acesta, am zărit capcana unui leu al furnicilor : o muscă a căzut în ea și a dispărut
imediat, apoi a apărut o furnică mare, dar imprudentă. Deoarece ea depunea eforturi
foarte energice pentru a ieși din capcană, contra ei s-au îndreptat repede împroșcături
de nisip, descrise de Kirby. Soarta ei însă a fost mai fericită decît soarta muștei.
Fără îndoială că larva carnivoră face parte din același gen, dar din altă specie decît
cea europeană. Ce spune, însă, acum despre aceasta un necredincios ? Se poate
crede, oare, că doi creatori au putut inventa fiecare un dispozitiv așa de frumos, așa
de simplu și în același timp așa de iscusit ? E imposibil de admis așa ceva. Fără
îndoială că aceeași mînă a creat întregul univers. Un geolog, poate, ar exprima ipo
teza că perioadele de creație au fost diferite, că au fost depărtate (în timp) una de
alta și creatorul a făcut o pauză în timpul activității sale." E interesant că în prima
ediție (din 1839) Darwin reproduce în întregime această însemnare a meditațiilor sale
asupra leului furnicilor, cu excepția ultimei fraze („Un geolog, poate, ar exprima
ipoteza că perioadele de creație au fost diferite, că au fost depărtate (în timp) una
de alta și creatorul a făcut o pauză în timpul activității sale"), pe cînd în a doua
ediție (adică pe vremea cînd teoria sa luase formă definitivă în 1845), el lasă numai
expunerea faptului brut, ba încă o trece într-o notă în josul paginii. S-ar părea că el
se temea ca prin astfel de declarații asupra unor subiecte izolate să nu dăuneze
teoriei sale înainte de a o prezenta în formă definitivă judecății științei.

14. (Pag. 428). în Australia, crescătorii de vite care arendau terenuri neculti
vate pentru pășunatul cirezilor lor se numeau „sqwatteres".

15. (Pag. 429). *Sirocco :* vînt fierbinte și înăbușitor, care suflă iarna în regiunea
Mării Mediterane din sud-est (din Africa).

16. (Pag. 433). *Travertin:* calcar compact depus de izvoare, cursuri de apă și
lacuri. în travertine se găsesc aproape întotdeauna numeroase impresii lăsate de
frunze.

17. (Pag. 434). *Casuarina :* gen de arbori din familia specială a Casuarinaceelor.
Casuarinele se întîlnesc numai în Australia și pe insulele indoneziene. Unele specii
furnizează un lemn prețios („lemn de fier"). Casuarinele fac parte din plantele
angiosperme dicotiledonate și asemănarea cu pinul, pe care o semnalează Darwin,
e pur aparentă. — *Eucalipt* (Eucalyptus) : gen de arbori din familia Myrtaceelor. E
răspîndit în Australia și pe insulele malaieze. Unele specii ajung la 150 m înălțime
— *Arborele de iarbă* (Xanthorrhoea) ; gen de arbori australieni din familia Liliaceelor.

18. (Pag. 435). *Stalactite:* concrețiuni de calcar pe plafonul peșterilor, care se
formează cu o încetineală extraordinară din depunerile de carbonat de calciu lăsate
de picăturile de apă care cad de pe plafonul peșterii; au forma de țurțuri conici și
cilindrici. Masele pseudostalactitice amintite de Darwin sînt niște formații care
seamănă numai ca aspect exterior cu stalactitele, dar care iau naștere în mod cu
totul diferit și anume așa cum arată naturalistul.

CAPITOLUL XX

1. (Pag. 438). *Curry :* mîncare națională indiană, preparată din orez fiert, dres
cu diferite condimente.

2. (Pag. 439). *Guilandina:* gen de arbuști și de arbori tropicali din familia
Leguminoaselor. Există trei specii, dintre acestea, una — arborele G. *echinata,* Lam, —
e proprie Braziliei ; a doua specie — arbustul tîrîtor G. *bonduc Roxb.* — *e* proprie

Asiei tropicale și Australiei ; a treia specie — G. *bonducella* Roxb. — este tot un
arbust tîrîtor, răspîndit în regiunile tropicale din ambele emisfere.

3. (Pag. 439). *Noua Olandă* — vechiul nume al Australiei.

4. (Pag. 439). Plantele menționate în acest citat: *dadass* probabil *Erythrina*
indica Lam., arbore din familia Leguminoaselor (subfamilia Papilionaceelor) ; malaiezii
îl numesc *dudap* sau *dadap.* în Asia tropicală el se sădește de obicei în plantațiile de
piper, care se agață și se ridică pe trunchiul lui. — N-am reușit să lămurim la ce
plantă se referă numele de *kimiri.* — *Vi[a de piper* sau piperul negru *(Piper nigrum);*
gen din familia Piperaceelor, cultivat la tropice, de origine din Indiile de est, care dă
piperul comestibil. — *Arborele de săpun* (Sapindus saponaria) : arbore din familia Sa-
pindaceae, de origine din China și Japonia ; fructele sale, bogate în saponină, se fo
losesc la tropice ca săpun (tot arbore de săpun se numește și arborele chilian *Quiilaja*
saponaria, vezi nota 10 de la cap. XV). — *Ricinul* (Ricinus communis) : plantă din
familia Euphorbiaceelor, care dă uleiul de ricin ; în țările tropicale, ricinul este un ar
bust anual. — *Teak* (Tectona grandis) : specie de arbori din familia Verbenaceelor,
care dau lemn pentru construcția corăbiilor ; patria lui este în insulele Indoneziei. —
Lemn galben : denumire generică a lemnului multor arbori tropicali, așa că e greu de stabilit despre care specie vorbește Darwin. — *Mangostan* (Garcinia mangostana) :
arbore din familia Clusiaceae (gum guttae) ; patria lui este Malacca; fructele mari
și rotunde sînt comestibile.

5. (Pag. 440). *Lișita* (Fulica) și *Porphyrio* (găinușa sultan) menționate mai sus
sînt genuri diferite de păsări din aceeași familie a Rallidellor (din ordinul Gruiformes)
din care face parte și *cristeiul de baltă* (Rallus).

6. (Pag. 441). *Crabi paguri* (Paguridae) : familie dintr-un grup special de crustacei,
care ocupă o poziție intermediară între racii cu coada lungă sau Macrura (din care
fac parte langusta, racul de baltă, homarul și alții) și crabii propriu-ziși.

7. (Pag. 441). *Fulmar* (Fulmarus) : gen de pescăruși arctici. — *Fregate* (Frega-

tidae) : familie de păsări ciconiiforme (mai exact Pelecaniformes, nota trad.). — *Chi-*
righite sau rîndunele de mare (Sternidae), din care face parte și „noddy" (Anous
stolidus) : subfamilie a pescărușilor. Chirighița albă face parte din aceeași subfamilie,
dar din alt gen *(Gygis candida).*

8. (Pag. 444). E vorba de moluscă bivalvă uriașă *Tridacna gigas* (Darwin îl dă
numele vechi de *Chama,* care în prezent este aplicat la alt gen din aceeași familie).
Tridacna ajunge la 1—1,5 m lungime ; forța de strîngere a valvelor ei este în adevăr
enormă, dar vechile povești după care, cînd își închide valvele, ea poate reteza o
funie de corabie sau brațul unui om sînt, probabil, exagerate. Pentru a libera un
obiect apucat de tridacna, e suficient să se taie cu un cuțit mușchii puternici (așa-
numiții mușchi adductori), a căror contractare face ca valvele scoicii să se strîngă.

9. (Pag. 445). *Birgos latro* (hoțul de nuci de cocos) : crab făcînd parte din aceeași
familie ca pagurul (vezi nota 6 de la cap. XX). Darwin a dat una din primele și cele
mai complete descrieri ale obiceiurilor hoțului de nuci de cocos.

10. (Pag. 446). *Pandanus :* gen de arbori din familia Pandanaceae, -înrudit cu pal
mierii. Sînt arbori mici, răspîndiți în regiunile tropicale. Unele specii fac fructe cu
carne comestibilă. Pandanus se distinge prin numeroasele tulpine subțiri sau protele,
care ies la diferite înălțimi din tulpina principală, prea subțire pentru a susține coroana
dezvoltată a arborelui. Pe aceste tulpine subțiri și nu chiar verticale hoțul de nuci
de cocos se poate în adevăr urca în copac, ceea ce nu ar putea face pe trunchiul gros
și neted al cocotierului.

11. (Pag. 447). *„Astrolabe" :* vas francez, care a făcut o expediție în jurul lumii
în anii 1826—1828, sub comanda lui Dumont d'Urville. Expediția s-a ocupat în special
cu studiul și colecționarea vertebratelor din oceanele Atlantic și Pacific. Ca natu-
raliști au navigat pe „Astrolabe" Quoy și Gaimard.

12. (Pag. 447). *Actinii* (Actinaria) : gen de polipi hexaradiali,

înrudiți cu polipii
coralieni care formează recife (Madreporaria), dar spre deosebire de aceștia actiniile
nu formează colonii (ele sînt în cea mai mare parte solitare) și nu au depozite de
materii dure în corp. — *Sertularia :* polip hidroid din ordinul Hidromeduzclor (subor
dinul Campanulariae).

13. (Pag. 447). *Scarus* (peștele papagal) : gen de pești din subordinul Pharyn-
gognathi, care se caracterizează prin aceea că oasele faringeale inferioare sînt lipite
împreună formînd un singur os fix.

14. (Pag. 447). *Holoturii* (Holothuroidea) : clasă de echinoderme. Holoturiile, mai
cu seamă cele din genurile Holothuria și Stichopus, preparate în mod special, se con
sumă în China ca aliment sub numele de „trepang". Presupunerea lui Darwin că
„aparatul osos din interiorul... corpului «holoturiilor» este bine adaptat pentru mîn-

carea coralilor" este greșită. In peretele faringelui holoturiilor este înglobat un inel
de calcar format din 10 lamele, dar aceste lamele se găsesc la adîncime foarte mare
și servesc la înserarea mușchilor și la protecția inelului nervos, nefiind nicidecum
un aparat masticator. Holoturiile nu se hrănesc cu corali vii, ci cu nisip coralian, pe
care îl trec în mari cantități prin intestinul lor, asimilînd micile fragmente de ma
terie organică pe care le conține.

15. (Pag. 447). *Nereide* (Nereidae) : familie de viermi anelizi polichaeți de mare.
Organismele terebrante (din care fac parte numeroase specii din cele mai diferite
grupe de animale : alge, bureți, viermi, arici de mare, moluște, crustacei) perforează
stîncile fie pe cale chimică, secretînd un acid oarecare, fie mecanic, de exemplu, cu
ajutorul cochiliilor lor, care capătă forme de burghiu.

16. (Pag. 448). *Ile de France* (Insula Franței) : numele francez mai vechi al insulei
Mauriciu.

17. (Pag. 448). Piatra ponce are o greutate specifică mică și poate pluti pe apă.
Vezi și nota 1 de la cap. IV.

18. (Pag. 448). Insula *Trinity* (Pinaki) face parte din grupul insulelor Tuamotu.

19. (Pag. 449). Insulele *Rirnsky* (Korsakov) și Menșikov sînt situate în grupul
insulelor Marshall. Prima insulă a fost descoperită în 1826, în timpul navigației lui
O. E. Kotzebue în jurul lumii pe vasul „Entreprise" și a fost botezată astfel de el
după numele locotenentului secund al corăbiei; astăzi ea e considerată ca două insule,
numite Rongerik și Rongelab. Insula Menșikov (astăzi rebotezată cu numele de Kwad-
jelinn) a fost descoperită și trecută pe hartă în 1829 de căpitanul rus L. A. Hagemeister
(1780—1833) și numită astfel în cinstea prințului A. S. Menșikov. Atolul Bow face
parte din arhipelagul Tuamotu.

20. (Pag. 451). *Bolabola* (mai exact, Bora Bora, nota trad.), insulă în arhipelagul
Society.

21. (Pag. 452). Insula Hogoleu (Truk) e situată în arhipelagul

Carolinelor. —
Vanikoro face parte din insulele Santa Cruz de la nord de Noile Hebride.

22. (Pag. 452). *Gambier :* insule din arhipelagul Tuamotu. — *Maurua* (mai exact Morea, nota trad.) face parte din arhipelagul Society.

23. (Pag. 459). Vorbind despre lucrarea *Formațiuni coraliene,* încă nescrisă în momentul cînd apărea prima ediție a *Călătoriei unui naturalist,* Darwin se referă la „structura și distribuția recifelor coraliene".

24. (Pag. 461). Teoria lui Darwin asupra apariției recifelor coraliene în timpul scufundării fundului oceanului a fost complet împărtășită de geologi pînă în 1880, cînd Murrey a emis teoria formării recifelor pe platformele care apar cînd se ridică fun dul. Dar teoria lui Murray conținea o serie de premise contradictorii, așa încît după ea au început să apară alte teorii j pînă în timpul de față, însă, nu există asupra acestei chestiuni o teorie lipsită de contradicții și general acceptată. Dintre toate teoriile existente, aceea a lui Darwin poate fi considerată ca cea mai multilaterală și mai bine închegată. Teoria lui Darwin a primit o confirmare deosebit de strălucită in anul 1904, cînd s-au publicat rezultatele forajului la mare adîncime făcut de două expediții engleze pe atolul Funafuti și în două lagune. La adîncimea cea mai mare pînă la care s-a reușit a se executa forajul (pe atol pînă Ia 1114 picioare sau circa 338 m, iar pe fundul lagunelor pînă la 200 picioare sau circa 60 m) s-au descoperit mase de corali aparținînd unor specii care nu pot trăi la adîncime mai mare de 120 picioare (sau 36 m) și de aci se trage concluzia că s-a petrecut o scufundare.

CAPITOLUL XXI

1. (Pag. 462). Insula Mauriciu a aparținut pînă la 1715 Olandei, de la 1715 pină la 1814 Franței, iar din 1814 Angliei.

2. (Pag. 463). Teoria „craterelor de ridicare" emisă de Leopold von Buch în conformitate cu doctrina rolului predominant al forțelor vulcanice în procesul for mării cutelor scoarței terestre („plutonism") constă în aceea că rocile situate în jurul unui vulcan se ridică sub efectul forțelor subterane ; producîndu-se un fel de umflare a solului și uneori aceste umflături plesnind, se formează astfel munți inelari sau „cratere de ridicare" ; în centrul „craterelor de ridicare" apare treptat un con cu crater, prin care țîșnesc lavă și alte produse de erupție. Lipsa de fundament a acestei teorii este dovedită de însuși faptul că munții inelari sînt formați, de regulă, din roci vulcanice, adică din produse de erupție (lave, tufuri etc.) și e inexplicabil de ce nu se găsesc niciodată în ei roci sedimentare (calcaruri, gresii etc.)- care ar trebui să fie supuse în aceeași măsură efectului „forțelor de ridicare". Falsitatea acestei teorii a fost recunoscută și de Darwin.

3. (Pag. 465). Insula Sf. Elena a fost declarată în 1834 colonie a coroanei en gleze, iar populația ei (în majoritate negri și metiși) a fost liberată din sclavia în care se găsea sub Compania Indiilor de est (vezi nota 9 de la cap. XVIII), care stă-pînea insula din 1673.

4. (Pag. 466). *Cochlogena* Ferussac, 1821 : gen de moluște gasteropode din familia Helicidae, sinonim astăzi cu genul Achatinella Swainson. Deoarece, însă, genul Achati-nella, care cuprinde cîteva sute de specii, este propriu insulelor Hawai, evident că Cochlogena descrisă de Darwin nu era o specie din acest gen. N-am reușit să lămurim cu ce moluscă a avut Darwin de-a face.

5. (Pag. 467). *Aphodius :* gen din familia Coleopterelor lamellicorne (Scarabaeidap). — *Oryctes : gen* din aceeași familie. — *Phanaeus* : gen de Coleoptere lamellicorne din subfamilia Scarabaeini (gîndaci de bălegar), înrudite cu genul Copris. Bărbații și mai rar femelele au pe frunte un corn puternic. — *Onlhophagus : gen* din aceeași familie de gîndaci.

6. (Pag. 469). Amenajarea și fortificarea insulei Ascension a fost începută de
englezi în 1815, cînd Napoleon a fost exilat pe insula Sf. Elena, cu scopul special
de a-1 supraveghea și de-ai împiedica încercările de fugă în Europa.

7. (Pag. 474). *Mangrovi* sau manglieri : numele generic al plantelor arborescente
care formează tufișuri dese pe țărmurile joase ale mărilor și la gurile rîurilor, în la
gune, golfuri și estuare ; solul pe care cresc manglierii este un teren inundat formînd
o baltă de apă sărată sau sălcie, foarte puțin adîncă, constînd din mîl negru puturos,
în care datorită activității bacteriilor se desfășoară un proces intens de descompunere
a substanțelor organice. O adaptare originală a manglierilor la condițiile lor de trai
este prezența rădăcinilor aeriene și a rădăcinilor adventive, care formează o împle
titură deasă. Dintre manglieri fac parte circa 30 specii de plante, din care în bălțile
americane cresc numai patru specii. Cel mai caracteristic dintre ei este *Rhizophora*
mangle cu rădăcini încovoiate în formă de arc, care se dezvoltă din ramuri.

8. (Pag. 474). *Șerpuia :* gen de viermi anelizi tubulați. Ca toți anelizii tubulați,
serpulele sînt animale sedentare, fixate, care se așază pe pietrele și recifele subma
rine, formînd colonii enorme. Șerpuia depune în jurul corpului său un tubuleț de
calcar (pe care Darwin îl numește greșit cochilie). Pe măsură ce animalul crește, se lungește și locuința lui. — *Cirripedia :* ordin de crustacei inferiori (Entomostraca). Cirripedele au devenit ulterior obiectul unui studiu special din partea lui Darwin.

9. (Pag. 475). în autobiografia sa, Darwin povestește această întîmplare,
numind pe adversarul său în controversa respectivă — căpitanul Fitz Roy. în jurnalul de
drum, el revine tot mereu la chestiunea sclaviei : „Căpitanul Paget [în Bahia]... po
vestea, în prezenta acelora care l-ar fi combătut dacă ar fi putut, fapte așa de revol
tătoare în legătură cu sclavia, încît, dacă aș fi citit despre ele în Anglia, le-aș fi pus
pe socoteala zelului ușuratic al unor persoane bine intenționate. Proporțiile în care

se practică traficul cu sclavi ; sălbăticia cu care e protejat ; persoanele cinstite (!)
care se interesează de el, relatările despre toate acestea sînt departe de a fi exage
rate în Anglia... Este absolut inexact (după cum a dovedit îndeajuns căpitanul Paget)
că ar exista vreunul, chiar printre aceia tratați cel mai bine, care să nu dorească a
se întoarce în patrie. «Dacă aș putea să mai revăd măcar odată pe tata și cele două
surori, aș fi fericit. Nu-i voi uita niciodată !» așa se exprima unul din aceia pe care
sălbaticii civilizați din Anglia ezită să-i numere printre frații lor, chiar în ochii lui
Dumnezeu. Mi s-a întîmplat să văd persoane care apărau orbește și cu încăpățînare
aceste prejudecăți în așa măsură încît, deși în alte chestiuni le acord toată încrederea,
în această chestiune pot să spun în modul cel mai categoric că nu-i cred nici cît ne
gru sub unghie (e vorba din nou de Fitz Roy). Atîta cît pot eu mărturisi, afirm că
oricine a avut fericirea să lupte contra sclaviei, poate fi încredințat că truda lui a
fost îndreptată contra unor nenorociri poate mai mari decît își închipuie."

10. (Pag. 476). „Sacrificiile" pe care, cum scrie Darwin. le-a făcut mai mult
..decît oricare altă națiune" în interesul liberării negrilor sînt numai o lozincă umani
taristă sub care se ascunde tendința Angliei de a-și asigura pentru coloniile sale afri
cane, asiatice și altele, munca ieftină a sclavilor. O dată cu separarea Statelor Unite
de Anglia, traficul cu negri, de care englezii s-au ocupat intens timp de 150 ani, și-a
pierdut importanța pentru aceasta din urmă, cu atît mai mult cu cît prețul negrilor
a început să crească repede, ceea ce putea avea consecințe defavorabile pentru costul
muncii sclavilor în coloniile britanice din emisfera răsăriteană. în 1807, Anglia inter
zice traficul cu negri. începînd din 1822, ea încheie cu celelalte state o serie de con
venții, care-i conferă dreptul de a duce pe mare lupta cu vasele traficantilor de sclavi
și astfel, sub pretextul că inspectează vasele străine pentru a descoperi

sclavi pe
care ele i-ar transporta, Anglia își asumă (în 1841) suveranitatea de fapt a mărilor.
Dar cel mai mare „sacrificiu" la care, probabil, se referă Darwin este faptul că Anglia
a oferit în 1833 plantatorilor englezi din Indiile de vest suma de 20 milioane lire
sterline, cu condiția ca ei să libereze sclavii pe care-i aveau, în termen de șase ani.
Acest „sacrificiu" era de fapt un ajutor acordat plantatorilor din Indiile de vest, care
pe atunci ajunseseră în stare de faliment, în special datorită faptului că pe piața eu
ropeană zahărul de sfeclă începuse să ia locul zahărului de trestie, precum și datorită
altor împrejurări economice. Toate celelalte state au pornit pe calea liberării sclavilor
mai tîrziu (Franfa în 1848, Statele Unite în 1865, Brazilia în 1888), așa încît Anglia a
fost în această materie un stat „progresist."

INDICE DE NUMELE CĂLĂTORILOR ȘI NATURALIȘTILOR

(Cifrele indică paginile din traducerea în limba rusă)

ABBOTT, 78.

AGUEROS, 260, 263.

ALLAN J., naturalist scoțian, 61, 447.

ANSON GEORGE (1697—1772), amiral englez ; în 1740—1744 a făcut o călătorie
in jurul lumii ; în drum s-a luptat și a învins flota spaniolă în apropiere de coastele
statelor Peru și Chile ; a lăsat o dare de seamă asupra călătoriei sale, 270.

ARAGO DOMINIQUE-FRANQOIS (1786—1853), celebru fizician francez, 315.

ASARA (SAU AZARA) FELIX (1746—1811), ofițer spaniol, care timp de 13 ani,
pînă în 1801, s-a ocupat cu ridicări topografice în bazinul Uruguay-Paranã ; a lăsat o
descriere istorico-naturală extrem de prețioasă a regiunii studiate, 79, 80, 87, 89, 96,
98, 114, 124, 135, 146, 159.

ATWATER, 145.

AUDUBON JOHN JAMES (1780—1815), ornitolog american, 202.

AZARA vezi Asara.

BACFIMAN JOHN (1790—1874), naturalist american, 202, 203.

BACK GEORGE (1796—1878), marinar englez ,• a luat parte la expedițiile de pe

Spitzberg (1818) și din mările polare ale Americii de Nord, 122, 264.

BALBI ADRIANO (1782—1848), geograf italian, 452.

BANKS JOSEPH (1743—1820), naturalist englez ; în 1768—1771 a luat parte la

călătoria în jurul lumii a lui Cook, în cursul căreia a vizitat Patagonia, Țara Focului,

Tahiti etc. 226, 404.

BARTON WILLIAM (1787—1855), botanist și medic american, 122.

BEATSON ALEXANDER (1759—1833), general englez ; a fost guvernatorul insu

lei Sf. Elena, 466.

BEAUFORT FRANCIS (1774—1857), hidrograf .englez, 49.

BEECHEY FREDERIC WILLIAM (1796—1856), marinar englez ; a făcut în 1825—

.1828 o călătorie în oceanul Pacific, 157, 423, 448.

BELL THOMAS (1792—1880), zoolog englez, 49, 379, 383.

BENNETT GEORGE, misionar englez, care a descris împreună cu Tyerman și

derea sa în Polinezia (începutul sec. XIX), 376, 446.

BERKELEY MILES JOSEPH (1803—1889), botanist englez, 50, 62, 252.

BERTHELOT SABIN (1794—1880), naturalist francez, care a scris împreună cu

Wabb istoria naturală a insulelor Canare (1835—1844), 376.

BERZELIUS JONS JAKOB (1779—1848), celebru chimist suedez, 60.
BEUDANT FRANQOIS-SULPICE (1787—1850), mineralog francez, 98.
BILLINGS IOSIF IOSIFOVICI (mort în 1806), marinar rus, originar din Anglia ;
împreună cu G. A. Sarîcev au explorat țărmul de nord-est al extremității Siberiei în
1785—1793, dar rezultatele obținute de expediție se datoresc în special activității lui
Sarîcev, 265.
BLACKWALL JOHN (1790—1881), zoolog englez, 180.
BONPLAND AJME (1773—1858), celebru naturalist francez ; a luat parte la?
expediția lui Humboldt în America centrală și de Sud în 1790—1804, 163.
BORY DE ST. VINCENT JEAN-BAPTISTE-GEORGE-MARIE (1780—1846), natura
list francez, care a vizitat în 1799—1804 Madagascarul și insulele Mascarene, 376.
BOUGAINVILLE LOUIS-ANTOINE (1729—1811), navigator francez; în 1763 si
1765 a vizitat insulele Falkland, iar în 1766—1768 a făcut o călătorie pe mare în jurul
lumii, 209, 244.
BREWSTER DAVID (1781—1858), fizician . scoțian ; s-a*ocupat în special cu
optica, 58.
BROWN ROBERT (1773—1858), botanist scoțian f a luat parte la una din expe
dițiile lui Flinders spre țărmurile Australiei și Tasmaniei ; e vestit prin descoperirea
,,mișcării browniene" și a nucleului celulei vegetale, 260, 334.
BRUCE JAMES (1730—1794), călător scoțian, a

explorat izvoarele Nilului
(1768), 119.
BUCH LEOPOLD (1774—1853), vestit geolog german, 259, 263.
BUCKLAND WILL1AM (1784—1856), geolog englez, unul din cei mai de seama
reprezentanți ai neptunismului, 157.
BUFFON GEORGE-LOUIS (1707—1788), celebru naturalist francez, 191.
BULKELEY, 262.
BURCHELL WILLIAM JOHN (1788—1863), naturalist englez ; a explorat în
1810—1812 Africa de Sud, 121, 124, 279, 351.
BYRON GEORGE (1723—1786), marinar englez ; a luat parte la călătoria lui
Anson ; a suferit în 1740 un accident și a călătorit prin Patagonia ; în 1764—1766 a
făcut o călătorie pe mare în jurul lumii, în timpul căreia a vizitat insulele Falkland,
185, 210, 232.
CALDCLEUGH, 276, 294, 349.
CARMICHAEL, 392, 440.
CAVENDISH THOMAS (1555—1592), marinar englez în 1586—1588 a făcut o-
călătorie în jurul lumii, 467.
CHAMISSO ADALBERT (1781—1838), vestit scriitor și zoolog german : a luat
parte la una din călătoriile în jurul lumii ale lui Kotzebue (1815—1818), 157, 440,
441, 444, 449.
CLARKE WILLIAM (1770—1838), călător american, care a explorat regiunile
apusene ale Americii de Nord (1804—1806), 184.
CLAUSEN, paleontolog, 155, 190.
COLLNETT JAMES, marinar englez ; în 1793 a vizitat insulele Galapagos
63, 379, 385.

COOK JAMES (1728—1779), celebru navigator englez, 62, 178, 220, 255, 256..
404, 408, 423, 477.
COWLEY AMBROISE, bucanier englez ; a luat parte la călătoria lui Dampier
în 1683—1691 și a descris-o, 391.
COUTHOUY JOS. P., naturalist american (sec. XIX), 456.
CUMING HUGH (1791—1865), naturalist englez, s-a ocupat cu conchologia,,
384, 467.
CUMMIN, 262.
CUVIER GEORGES (1769—1832), celebru naturalist francez, 61, 155, 157, 210, 265-
CUVIER FREDERIC (1773—1838), fratele său, naturalist, 172.
DAMPIER WILLIAM (1652—1715), bucanier englez ; a făcut o călătorie în juni*
lumii (1683—1691), în timpul căreia a vizitat insulele Galapagos, 391.
DANIELL JOHN FREDERIC (1790—1845), fizician și meteorolog englez, 73.
DAUBENY CHARLES GILES BRIDLE (1795—1867), naturalist englez, 356.
DEASE P. V., funcționar al companiei golfului Hudson ; a explorat, împreună
cu Simpson, în 1837—1839, regiunea de pe coasta de nord a Canadei, 265.
DIEFFENBACH ERNST (1811—1855), naturalist german; a luat parte la expe
diții în Noua Zelandă ; primul traducător al *Călătoriei pe „Beagle"* în limba germană,
52, 260, 423.
DOBRIZHOFFER MARTIN (1717—1791), iezuit austriac ; a trăit în calitate de
misionar 18 ani printre indienii din Paraguay, Î26, 143
D'ORBIGNY, vezi Orbigny.

DOUBLEDAY HENRY (1808—1875) și fratele său Edward (1811—1849), ento
mologi englezi ,• nu este clar la care din ei se referă Darwin, 77.
DRACKE FRANCIS (circa 1545—1596), marinar-pirat englez ; în 1577—1580 a
făcut o călătorie în jurul lumii, 233.
DU BOIS. călător francez din secolul al XVII-lea a locuit în 1669—1673 în Africa
de est, 376, 392.
EHRENBERG CHRISTIAN GOTTFRIED (1795—1876), eminent microscopist ger
man, vestit prin studiile sale asupra animalelor unicelulare, 52, 118, 155, 181, 189, ț
237, 356, 447, 471.
ELLIS WILLIAM (1794—1872), misionar englez ; a lăsat o descriere a șederii
sale de nouă ani (1816—1825) în Polinezia, 399, 403.
ERICHSON WILHELM FERDINAND (1809—1848), naturalist german, 155.
FALCONER HUGH (1808—1865), paleontolog englez, prieten al lui Darwin, 168.
FALCONER (propriu-zis Falkner) THOMAS (1707—1784), chirurg englez din ma
rină ; fiind lăsat din cauză’de boală la Buenos Aires, s-a făcut iezuit și a petrecut
mulți ani printre indienii patagonezi ; a lăsat o descriere a Patagoniei, 134, 136, 144,
159, 168, 187.
FERGUSON ROBERT (1799—1865), medic englez, 360.
FITZ ROY ROBERT (1805—1865), căpitanul vasului „Beagle" din 1828, ulterior
meteorolog vestit, 51, 137, 221, 231, 234, 236, 251, 256, 310, 313, 314, 317, 449.
FLINDERS MATTHEW (1774—1814), marinar și hidrograf englez ; în 1798—1803

a explorat țărmurile Australiei și Tasmaniei, 63, 260.
FORBES EDUARD (1815—1854), zoolog și paleontolog englez, 344.
FOSTER HENRY (1796—1831), marinar și astronom englez ,• a făcut o expediție prin partea de sud a oceanului Atlantic și apoi a întreprins o expediție în oceanul Pacific (1828—1831), 260.
GAIMARD JOSEPH-PAUL (1790—1858), naturalist francez ; a luat parte la călă toria pe mare a lui Dumont d'Urville (1822—1825) și la o serie de expediții arctice, 457.
GAY CLAUDE (1800—1873), naturalist francez ; a studiat Chile, insula Juan Fernandez și insula Chiloe, 277.
GEOFFROY SAINT-HILAIRE ISIDORE (1805—1861), naturalist francez, fiul vesti tului evoluționist Etienne Geoffroy Saint-Hilaire, 168.
GERVAIS PAUL (1816—1879), zoolog și paleontolog francez, 157.
GILL, inginer, 354, 355.
GILLIES JOHN, geolog englez, 261, 327.

GOULD JOHN (1804—1811) ornitolog englez, 49, 94, 126, 151, 372.
GRAY JOHN EDWARD (1800—1875), naturalist englez, 387.
HACHETTE JEAN-NICOLAS-PIERRE (1769—1834), geometru și fizician fran
cez, 98.
HALL BASIL (1788—1844), marinar englez ; a descris o serie de călătorii ale
.sale pe mare, printre care în Peru, Chila și Mexic, 343.
HAMILTON, 349.
HAYES, 266.
HEARNE SAMUEL (1745—1792), funcționar al companiei golfului Hudson ; a
explorat regiunea de pe țărmul de nord al Canadei (1769
—1772), 86.
HENSLOW JOHN STEVENS (1796—1861), botanist englez, prietenul lui Darwin,
50, 184, 294, 439.
HERSCHEL JOHN (1792—1871), vestit astronom englez, 480
HEAD FRANCIS BOND (1793—1871), militar englez ; a călătorit prin Chile și
La Plata și a descris aceste țări, 94, 146, 150, 152, 280, 323, 333, 336, 341.
HINDS RICHARD BRINSLEY, zoolog englez, 384.
HOLMAN JACK (1787—1857), călător englez ; a străbătut aproape toată lumea
în lung și-n lat, dar descrierile superficiale ale călătoriilor sale sînt lipsite de orice
“valoare științifică, 439.
HOOKER WILLIAM JACKSON (1785—1865), botanist englez, 146.
HOOKER JOSEPH DALTON (1817—1911), fiul său, eminent botanist englez,
prieten și discipol al lui Darwin, 50, 253, 255, 385, 386, 388, 389.

HOPE FREDERIC WILLIAM (1797—1862), entomolog englez, 467.
HORNER LEONARD (1785—1864), geolog și arheolog englez, 58.
HUMBOLDT ALEXANDER (1769—1859), celebru naturalist german; a făcut în 1799—1804 o călătorie prin America centrală și de Sud și a lăsat o prețioasă descriere a ei în 30 volume, 60, 63, 68, 73, 76, 122, 155, 261, 264, 294, 304, 349, 350, 360, 383, 423, 424, 478.
JACKSON GEORGE (1785—1861), diplomat englez ; a fost ambasador la Peters-burg, 329.
JENYNS LEONARD (1800—1893), zoolog englez, 49.
KENDALL E. N., marinar englez ; a luat parte la expediția polară a lui Franklin (1825—1826) și apoi la expediția lui Foster în oceanul Pacific (1828—1831), 264.
KERR, editor de culegeri de descrieri de călătorie, 131.
KING PHILIP PARKER (1793—1856), marinar englez ; s-a ocupat cu ridicarea topografică a țărmurilor Australiei, apoi ale Patagoniei și Țării Focului (pe corăbiile „Adventure" și „Beagle" în (1820—1830), 63, 123, 178, 224, 252, 259, 261.
KIRBY WILLIAM (1759—1850), entomolog englez, 75, 428.
KOTZEBUE, OTTO EVSTAF1EVICI (1787—1846), celebru navigator rus ; a con dus două călătorii în jurul lumii (1815—1818 și 1823—1826) și a făcut o serie de des coperiri în oceanul Pacific, 157, 403, 440, 441, 445.
LABILLARDIERB JACQUES-JULIEN-HOUTON (1755

—1834), naturalist francez ; a
luat parte la călătoria pe mare a lui d'Entrecasteaux (1791—1793), 63.
LAMARCK JEAN-BAPTISTE (1744—1829), celebru biolog evoluționist fran
cez, 91.
LANCASTER JAMES (mort în 1618), marinar englez ; a făcut mai multe călătorii
pe mare în India de răsărit, 131.
LANGSDORFF GRIGORI IVANOVICI (1774—1852), academician rus, naturalista
a luat parte la călătoria lui Krusenstern în jurul lumii (1803—1806) ; a explorat Bra
zilia și a studiat istoria naturală a acestei țări (1821—1828), 77.
LATREILLE PIERRE-ANDRfi (1762—1833), naturalist francez ; vestit ca ento
molog, 179. ■
LESSON RENE-PRIMEVERE (1794—1849), naturalist francez ; a luat parte la
călătoria în jurul lumii a lui Duperrey (1822—1826), în timpul căreia a studiat geo
logia insulelor Falkland, Chile, Peru și Australiei, 63, 162, 209, 391, 469.
LEWIS MERIWEATHER (1774—1809), călător american ; a explorat regiunile
septentrionale ale Americii de Nord, 184.
LICHTENSTEIN MARTIN HEINRICH KARL (1780—1857), zoolog german.
125, 155.
LLOYD JOHN OGASTES (1800—1854), topograf-explorator englez, 464.
LUND, paleontolog, 155, 190.
LYELL CHARLES (1797—1875), celebru geolog englez, prieten a lui Darwin, 54,
146, 155, 178, 192, 193, 315, 316, 329, 330, 343.

MACCULOCH JOHN (1773—1835), geolog și medic englez, 423.
MACKENZIE ALEXANDER (1755—1820), călător englez ; e explorat regiunile apusene ale Canadei (1789), 264.
MACLAREN CHARLES (1782—1866), geolog englez, 87.
MAGELLAN FERNANDO (1480—1521), celebru navigator portughez ; a făcut prima călătorie în jurul lumii, 209.
MALCOLMSON JOHN GRANT (mort în 1844), naturalist englez; a trăit în India, 143, 158.
MALTE-BRUN CONRAD (1775—1826), geograf francez, de origine danez, 122.
MIERS JOHN (1789—1879), inginer și botanist englez ; a călătorit în La Plata și Peru, 261, 315.
MITCHELL THOMAS LIVINGSTONE (1792—1855), topograf-explorator englez ; a făcut ridicarea topografică a Australiei (1831—1836), 314.
MOLINA GIOVANNI IGNACE (1740—1829), iezuit italian ; a studiat și descris istoria naturală a statului Chile, 143, 210, 279, 282.
MONTAGNE JEAN-FRANQOIS-CAMILLE (1784—1866), botanist francez, 62
MORESBY FAIRFAX (1786—1877), ofițer de marină englez, 443, 446.
MURRAY ANDREW (1812—1878), naturalist englez, 180.
NARBOROUGH JOHN (mort în 1688), marinar englez ; a explorat țărmurile Patagoniei și ale golfului lui Magellan (1669—1671), 258.
NEWMAN EDWARD (1807—1876), entomolog englez, 50.
ORBIGNY ALCIDE (1802—1857), naturalist

francez ; a studiat America de Sud ;
elev și discipol al lui Cuvier, 112, 126, 146, 155, 171, 186, 324.
OWEN RICHARD (1804—1892), anatom și paleontolog englez, 49, 89, 115, 118.
119, 155, 202.
OWEN W. F. W., marinar englez ; a condus lucrările de ridicare topografică a
regiunii de pe țărmurile răsăritene și apusene ale Africii de Sud (1822—1826), 158.
PALLAS PETR SIMON (1741—1811), celebru naturalist și academician rus,
104, 265.
PARCHAPPE, colonist francez în Bahia Blanca,
112.
PARISH WOODBINE (1796—1882), diplomat englez, călător prin America de
Sud, 158.
PARCK MUNGO (1771—1806), călător scoțian ; a făcut în 1795—1797 o călătorie
în Africa centrală, 139.
PENTLAND JOSEPH BARCLAY (1800—1871), naturalist englez ; a călătorit
mult prin Chile, Peru și Bolivia, 261, 337.
PERNETY ANTOINE-JOSEPH (1716—1801), marinar francez •, a luat parte în ca
litate de preot la călătoriile pe mare ale lui Bougainville în insulele Falkland (1763)
și a lăsat descrierea lor, 212, 214, 391.
PERON FRANQOIS (1775—1810), naturalist francez ; a luat parte la călătoria
lui Baudin în Australia (1800—1804), 63.
PORTER DAWID (1780—1843), marinar american ; a vizitat insulele Galapagos
(1813), 387.
PRfiVOST ISAAC BENEDICT (1775—1819), naturalist elvețian, 92/

PRIESTLEY JOSEPH (1733—1804), vestit chimist și fizician englez, 97.
PURCHAS SAMUEL (circa 1575—1626), editorul unei culegeri de descrieri de
călătorie (1613), 134.
PYRARD FRANQOIS (circa 1570—1621), originar din Laval, călător francez ;
a locuit în Madagascar și în Indonezia, 448.
QUOY JEAN-RENfi-CONSTANT (1790—1869), naturalist francez, 447, 457.
REEKS TRENHAM, chimist englez, 103, 363.
REID JOHN (1809—1849), anatomist englez, 90.
RENGGER JOHN-RUDOLPH (1795—1832), naturalist german, 249.
RIBBENTROP, 98
RICHARDSON JOHN (1787—1865), naturalist englez ; a însoțit pe John
Franklin în două din expedițiile sale polare (1819—1822 și 1825—1826), apoi a condus
expediția organizată pentru căutarea lui Franklin (1848—1849), 122, 144, 155, 157,
264, 372, 392.
ROGERS WOODS (mort în 1732), marinar englez ; a dus lupte cu pirații ; în
1708 a vizitat insulele Galapagos, 379.
SABINE, 294.
SARMIENTO PEDRO, navigator spaniol din secolul al XVII-lea ; a făcut o călă
torie pe mare în Peru ; a întemeiat o colonie în golful Foamei, 249.
SCHIRDEL, 134.
SCORESBY WILLIAM (1789—1857), marinar englez ; a explorat mările arc
tice, 64, 324.
SCROPE GEORGE PAULET (1797—1876), geolog englez, 350.
SEETZEN ULRICH KASPAR (1767—1811), călător

german; a vizitat Orientul
apropiat, 356.

SHAW GEORGE (1751—1813), naturalist englez, 144.

SIMPSON GEORGE (1791—1860), funcționar al companiei golfului'Hudson ; împreună cu Dease a explorat în 1837—1839 regiunea de pe țărmul de nord al Canadei, 265.

SLOANE HANS (1660—1753), naturalist irlandez ; *a* descris călătoria sa în Indiile de vest, 79.

SMITH ANDREW (1797—1872), zoolog englez ; a călătorit prin Africa de Sud, 120, 121, 171.

SOLANDER DANIEL (1736—1803), botanist suedez ; a luat parte la călătoria lui Cook (1768—1771), 226.

SOWERBY GEORGE BRATTINGHAM (1812—1884), concholog englez, 259.
SPENCE WILLIAM (1783—1860), entomolog englez, 428.
STOKES PRINGLEY JOHN (mort în 1828), marinar englez ; a comandat pe ,,r,,Beagle" înainte de Fitz Roy ; a luat parte la expediția lui King în 1826—1830, 194, 195.
STEPHENSON, 256.
STRACK, 179.
STRZELECKI PETR, călător polonez ; a explorat Australia și Tasmania (mijlocul sec. XIX), 433.
STURT CHARLES (1795—1869), călător englez ; a explorat Australia (1828—1830 •și 1844—1846), 123.
SULIVAN BARTHOLOMEW JAMES (1810—1890), ofițer pe „Beagle", ulterior geograf vestit, 190, 206, 208, 209, 244, 259. r
SWAINSON WILLIAM (1789—1855), naturalist englez, 90, 155.
SYMONDS WILLIAM (Î782—1856), marinar englez, 58.
TEMPLE, 354.
TSCHUDI JEAN-JACQUES (1818—1889), naturalist elvețian ; a călătorit prin Peru, Brazilia, Chile, Bolivia, 362.
TYERMAN DANIEL (1773—1828), misionar englez; împreună cu Bennett, a descris șederea sa în Hawai, 376, 446.
ULLOA ANTONIO (1716—1795), ofițer de marină spaniol ; a descris călătoriile sale prin America, 63, 351, 353.
UNANUE, 351.
VANCOUVER GEORGE (1758—1798), marinar englez ; a condus o expediție de. explorare în oceanul Pacific (1791—1795), în timpul

căreia a vizitat Tahiti, 423.
VOLNEY CONSTANTI'N-FRANQOIS (1752—1820), călător francez ; a petrecut
cinci ani (1782—1787) în Egipt și Siria, 196.
WALCKENAER CHARLES-ATHANASE (1771—1852), zoolog francez, 80.
WALKER, naturalist englez, 50.
WATERHOUSE GEORGE ROBERT (1810—1888), zoolog englez, 49, 50, 89, 168,
371, 375, 385, 388, 440.
WEBB PHILIP BARKER (1793—1854), naturalist englez ; împreună cu Berthelot,
a descris istoria naturală a insulelor Canare, 376.
WEBSTER WILLIAM HENRY BAILLY, medic englez ; a luat parte la călătoria
pe mare a lui Foster (1828—1831) și a descris-o, 351. .
WHITE ADAM (1817—1879), naturalist englez, 50, 78.
WILLIAMS J., misionar englez, 423.
WILSON JAMES (1795—1856), naturalist scoțian, 256.
WOOD, căpitan (sec. XVII), 106.

** Elefantul ucis la Exeter Change, deși cîntărit numai în parte, a fost socotit la cinci tone și jumătate. Elefantul-femelă, după cît mi s-a spus, cîntărea o tonă mai puțin. Putem deci lua ca greutate medie a unui elefant pe deplin dezvoltat cinci tone. La Surrey Gardens, mi s-a afirmat că un hipopotam, trimis în Anglia tăiat în cioz-vîrte, a fost socotit la trei tone și jumătate ; să zicem trei. Plecînd de la aceste pre-tnize, putem presupune cîte trei tone și jumătate de fiecare rinocer dintre cei cinci, o tonă — poate — pentru girafă, iar pentru bivolul-cafru, ca și pentru elan, avînd în vedere că un bou mare cîntărește de la 1 200 pînă la 1 500 pfunzi, cîte o jumătate

* în ediția precedentă, precum și în apendicele ei, am arătat cîteva fapte în legătură cu transportul blocurilor eratice și cu aisbergurile din oceanul Antarctic. în ultimul timp, dl. Hayes a tratat de minune acest subiect în *Boston Journal* (voi. IV, p. 426). Autorul, după cît se pare, n-a luat cunoștință de faptul semnalat de mine

(Geographical Journal, voi. IX ,p. 528), al unui gigantic bloc eratic îngropat într-un
aisberg din oceanul Antarctic, la distanta, aproape sigură, de o sută mile fată de orice
uscat, dacă nu la mai mult. în apendicele primei ediții am discutat pe larg probabi-

* Aceste plante sînt descrise în *Annales oi Natural Histo'ry,* voi. I, 1838, p. 337.

** *Travels* de Holman, voi. IV, p. 378.

faptul că lucrarea lui Darwin nu este prin nimic mai prejos, prin veridicitatea și limpezimea ei, de cele mai bune romane de aventuri și călătorii.

Redarea fenomenelor naturii este legată nemijlocit de minunata fire a lui Darwin: blîndețea lui sufletească, umorul cald, simpatia și înțelegerea lui pentru oamenii de rînd, pentru pătura muncitorească a populației, pentru indienii hărțuiți, pentru negrii asupriți și totodată ura și dezgustul față de asupritorii albi, față de „sălbaticii civilizați" (cuvintele lui Darwin) care aduc în țările coloniale robia, alcoolul, bolile infecțioase și degenerarea.
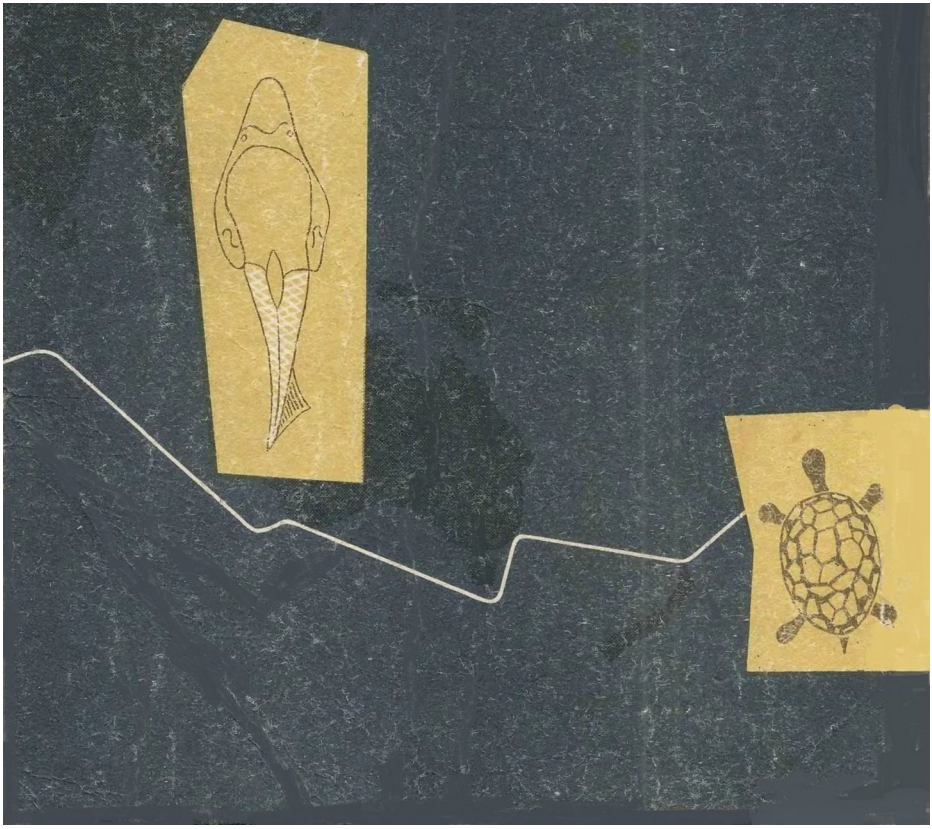
Aceste trăsături, îmbinate cu dragostea profundă față de natură, cu cunoașterea ei științifică și totodată cu dragostea pentru om, care trec ca un fir roșu prin toată cartea lui Darwin, au asigurat acestei lucrări o tinerețe veșnică, o vitalitate inepuizabilă. Lucrarea lui Darwin se situează printre acele opere create de oamenii progresiști ai tuturor veacurilor a căror importanță educativă pentru tineret nu va seca niciodată.